

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Library
of the
University of Wisconsin

General Library System
University of Wisconsin - Madison
728 State Street
Madison, WI 53706-1484
U.S.A.

Statius, Publius P

P. PAPINII STATII

OPERA OMNIA

EX EDITIONE BIPONTINA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN PRIMUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1824.

X35Y
~~S7~~
~~8~~
~~1~~

508375

6947330

X35Y
 S7
 1824
 v.1

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

	Pag.
CLAUDII BERALDI Epistola Serenissimo Delphino	1
Marklandi Præfatio	3
P. Papinii Statii Vita	23
De P. Papinio Statio Commemorationes, Judicia,	
Elogia, &c.	28
Elenchus Alphabeticus nonnullorum scripturæ	
compendiorum quæ in VV. LL. occurrunt .	42
P. Papinii Statii Sylvarum	
Lib. I.	45
Lib. II.	186
Lib. III.	290
Lib. IV.	397
Lib. v.	489
Thebaidos	
Lib. I.	593
Lib. II.	696
Lib. III.	778
Lib. IV.	855
Lib. v.	950
Lib. VI.	1023
Lib. VII.	1109
Lib. VIII.	1182
Lib. IX.	1250

	Pag.
P. Papinii Statii Thebaidos	
Lib. X.	1319
Lib. XI.	1393
Lib. XII.	1450
Achilleidos	
Lib. I.	1515
Lib. II.	1579
NOTÆ VARIORUM in Sylvarum	
Lib. I.	1619
Lib. II.	1669
Lib. III.	1694
Lib. IV.	1720
Lib. V.	1745
Thebaidos	
Lib. I.	1768
Lib. II.	1795
Lib. III.	1820
Lib. IV.	1839
Lib. V.	1868
Lib. VI.	1887
Lib. VII.	1913
Lib. VIII.	1934
Lib. IX.	1950
Lib. X.	1964
Lib. XI.	1982
Lib. XII.	1992
Achilleidos	
Lib. I.	2005
Lib. II.	2034
NOTITIA LITERARIA de Papinio Statio	2051
Recensus Editionum Statii	2054
Recensus Codicum Mss. Statii qui in Bibliothecis Britannicis asservantur	2067
INDEX	i

SERENISSIMO
DELPHINO,

S. P. D.

CLAUDIUS BERALDUS.

NON hodie primum, SERENISSIME DELPHINE, Publius Papinius Statius potentiorum intrat limina. Fuit olim Domitiano Imperatori ob ingenium acceptissimus, et ter Cæsarea manu coronatus, quæ summa laus est. Scriptaque tanti vatis ea semper fuere commendatione, ut ausim sperare, novam eorum editionem, quæ sub tuo Augustissimo nomine in lucem nunc prodit, tibi munus haud ingratum futurum. Præcipuum ejus opus Thebais continet vetustissimum Græciæ bellum, gestum inter duos fratres, qui de Thebarum imperio contendebant. Illic videre est validissimam gentem totam in se conversam: inauditæ virtutis facinora: stupendos eventus: Heroëm se pro patria devotentem: ducem impium fulmine percussum: fratres sese mutuis vulneribus conficientes; nec odia morte extincta, divis et secum invicem configentibus rogi flammis. Hoc illustre argumentum Papinius tam feliciter tractavit, ut in Epico genere, post Homeri opera, divinamque *Æneida*, nihil Thebaide videatur perfectius. Quid Sylvis ejus amœnitas? Quid floridius? Quanta hic operum varietas! In *Achilleide*, Achillis Græcorum fortissimi gesta conscribere statuerat. Quid in hoc opere summus ille et excitati spiri-

Delph. et Var. Clas.

Stat.

A

tus Poëta præstitisset, ex duobus primis libris, quos solos composuit, facile intelligitur. In his, SERENISSIME DELPHINE, vivam tuæ educationis videmus imaginem. Ibi sapientissimus Chiron animum ingeniumque illustris sui discipuli omnibus virtutibus et optimis disciplinis excolit, et exornat, ejusque corpus bellicis exercitationibus indurat. In omnibus autem Papinii operibus, ut ingenium elucet, sic honestas morum, qua præcipue commendandus est, eaque tot salutaria vitæ præcepta, monitaque ac graves sententias continent, ut scriptorum ejus lectio, sicut gratissima, ita utilissima. Sed inter ejus dicta, nihil tibi, SERENISSIME DELPHINE, magis proprium est, quam illud: ‘Disce patrem,’ quo nobilem adolescentem ad patris imitationem, viri optimi, ejusdemque summi ducis, exhortatur. Et certe quid dici potest, quod te plus deceat, quodque magis pronis auribus excipias, quam hoc, ‘Disce patrem?’ cum parens tuus LUDOVICUS MAGNUS sit omnium virtutum, quæ inesse possunt tam principi viro, quam privato, absolutissimum exemplum. Si enim spectemus ejus erga Deum pietatem: erga Religionem Catholicam amorem: vim mentis atque amplitudinem, quibus solus tot ac tanta negotia sustinet: fortitudinem, qua tot res præclarissimas edit: moderationem animi, qua sibi imperat in prosperrimo fortunæ suæ cursu: studium in egregia quæque, quo artes ingenuas pæne exules revocavit: denique si spectemus ceteras ejus eximias dotes, speciem imperio dignam, gravitatem, justitiam, liberalitatem; fatendum, nihil tale majores nostros vidisse, tale nihil nepotes visuros. Et in hoc tua laus eminet, SERENISSIME DELPHINE; in te enim splendere jam videmus quicquid in tanto principe admiramur, tuque tam excellens exemplum perfectissime repræsentas. Mihi autem præcipue suspiciendus, amandusque Papinias, cum mihi occasionem aliquid in usum tuum exarandi subministraverit, mihiq; abunde erit gloriæ, si lucubrationes meæ non tibi displicuerint. Vale, SERENISSIME DELPHINE. Deus Optimus, Maximus, tibi læta omnia faustaque annuat.

MARKLANDI PRÆFATIO.

LECTORI S.

LIBUIT experiri quid efficere possem in restituendis Statii Sylvis. Et primo quidem pedetentim et timide et quasi rem sacram tacturus accessi; veritus nempe huic Luco immittere securim post labores Gronovii, Gevartii, Barthii, Domitii, Morelli, Crucei, Tiliobrogæ, et aliorum;

motusque verenda

Majestate loci, si robora sacra ferirem,

In mea credebam redituram membra securim.

Lucanus III. 429.

Postea, deprehenso uno vel altero loco in quo iis quoque humanitus aliquid acciderat, audacior factus, ad cetera eorum examinanda, et simul diligentem Poëtæ ipsius lectionem me accinxi: ex qua hoc statim assecutus sum, ut vix decem versus perpetuos in ulla harum Eclogarum me adhuc intellexisse, non sine admiratione, perspicerem. Hinc enim obturbabat Latinitas, falsa vel suspecta; illinc, sensus nullus, crebræ absurditates, contradictiones non paucæ, mos et compositio minime Poëtica: denique, *Οὐδὲν ὑγιές*. Atrox, inquires, accusatio: et est sane; sed manedum, Lector; et nisi in Notis veram præstitero, non intercedo quo minus impudentissimis et mendacissimis mortalium me accenseas.

His igitur difficultatibus magis incensus, denuo adortus sum; hoc fine, ut ad sensum et propositum Auctoris quoquo modo pervenirem: sperans fore, (quod in aliis Auctoribus solenne noveram,) ut, si rem providissem, verba et

veræ Lectiones non invitæ sequerentur; diversæ quidem illæ, attamen a vulgatis non multum discrepantes; calami saltem ductibus, et literarum apicibus alludentibus. At, Dii boni, quantum in hac quoque parte falsus fui! Statim enim deprehendi, non cum punctis et apicibus et minutiis hisce criticis rem mihi futuram; sed debellanda esse 'monstra horrenda, informia, ingentia,' et (ut Ille ait) quibus omne 'lumen ademtum.' Non enim leviter aut more solito in his Sylvis grassatæ sunt ignorantia et depravatio: sed penitus, et in imas medullas descendit pestis, non sine ferro et caute extirpanda. Notatis igitur nonnullis locis quæ non intellexi, et de quibus siluerant Interpretes, lectioni Statianæ diligentius incubui; experturus scilicet, an lucem aliquam sibi ipsi foeneraret Vates obscurissimus. Hoc tandem modo sese primum aperuit: donec aliud ex alio arripiens, et Statium sibi ipsi comparans, adblandiente profectu, in hanc persuasionem devenerim, ut ex quingentis locis quæ non intellexeram, jam non restent quadraginta de quibus desperem.

Et illa quidem facile tolerari et tolli potuerunt Librariorum errata, quæ nascebantur ex positione vocis alicujus pro diversa ejusdem quantitatis et quæ ab eadem litera inciperet. Planius loquar: Obvium fuit, saltem non adeo difficile, sensu necessario postulante, et literis præeuntibus, pro *et fervent compita flammis*, substituere *effulgent*; pro *verbere crudo, crebro*; pro *docto numine, dextro*; pro *admirante Fortuna, adversante*; pro *serenam, sedentem*; pro *munera cessant, munera census*; pro *Sic tota cum veste ruit, Sicut erat cum veste ruit*; pro *pudor inde novæ mentis, ingenuæ mentis*; pro *aut, atria*; pro *illi, hilari*; pro *cura, cultu*; quæ omnia (et multo plura possem) ex duobus prioribus Libris harum Sylvarum excerpti: hæc, inquam, et similia non multum forte negotii facerent attento Lectori, et qui sensui inhæret, et mentem Auctoris et vestigia subsequitur: quid vero dices, cum inveneris *lecto pro furto*; *domus alta pro Venus] alma*; *mensas pro nymphas*; *curvatus pro nudatus*; *bibit pro tulit*; *Discite, pro Vivite*; *Libertas pro Nobilitas*;

post crimina formæ pro discrimina ; carmen vitæ pro limine ;
 ét hæc omnia (quæ itidem ex duobus prioribus libris de-
 sumta sunt) a viris Doctis aut transmissa, aut, quod æque
 miraberis, defensa et explicata ? Quid denique, cum ad
 illa monstra veneris, *peraravit auro pro decoravit ; vadosæ*
Africæ pro dolosæ ; Rusticus pro Troasin : perpetuis fastis
pro centenis fastis ; Atque tibi moresque tuos pro Meque habi-
tus moresque tuos ; fossa pro campo ; oculis pro lacrymis ; ite-
rum oculis pro rogis ; metas pro turmas ; Sylva una pro Si
conjux ; vexo tecum pro verso Phæbo ; et, ut uno exemplo
 omnia portenta complectar, quid, cum ex hisce duobus ver-
 siculis Lib. iv. 3. 20.

Hic scenis populi vias gravatas

Et campis iter omne detinentes,

ut nunc vulgo leguntur, et a viris doctissimis explicati fue-
 runt ; cum ex his, inquam, decem vocibus, sex, et in non-
 nullis Editionibus septem depravatas probavero ? Habe-
 bisne fidem, Lector, his miraculis ? an potius paratus eris
 non credere etiamsi credideris ?

Atque hoc loco destinaram aliquid dicere de Mendis
 Statianis ; et exemplis ex Mss. et antiquis auctoribus pro-
 latis originem hujusmodi errorum detegere : sed diffundente
 se latius materia, et in capita plura surgente, commodius
 visum est hic omittere ; præsertim cum in Notis plerumque,
 quando opus est, hoc facturum sim. Interea de conditione
 harum Sylvarum sic habe : Scripti earum Codices rarissimi
 sunt : duos habuit Barthius ; (unum literis capitalibus ex-
 aratum, qui utinam extaret ;) neutri eorum nisi perpaucis
 horis uti illi licuit, propter flammam mansioni ejus injectas ;
 quibus tamen elapsos illos suspicatus est.¹ Alium laudat
 Justus Zinzerlingius, Promuls. Critica : alium, Lipsianum,
 Bernartius in Notis passim : alium Gebhardus Curar. Ju-
 venilium lib. III. Senensis vero et Medicei Excerptis ute-
 batur Gronovius ; et postea, uno Joannis Rhodii, charta-
 ceo ; altero Archiepiscopi Salisburgensis, membranaceo.

¹ 'Hanc notitiam Marklandus ex Adversariis Barthii petiit.' Hand.

Nic. Heinsius ex Mss.² (non dicit quibus) nonnulla loca emendat. Fr. Tiliobroga mentionem facit Codicis Puteanei, alterius Nic. Fabri, unius P. Petavii.³ Facile vero fieri potest, ut aliquot ex his qui diversis nominibus a viris doctis appellantur, sint unus tantum idemque Codex, titulum cum possessore mutans. Extat tamen in Bibliotheca Christianiss. Regis Galliæ Codex satis antiquus harum Sylvarum, prout me monuit a peregrinationibus redux vir eruditissimus Thomas Bentleius, LL.D. tam suo quam Patruī nomine bene jam notus, et olim noscendus. Hujus collationem ex majore parte ipse Lutetiæ commorans absolverat; sed infortunio meo schedas Romæ reliquerat: et longius processerat prelum quam ut commode et mature ἀντιβολῆν Parisiis possem accersere: in quo tamen operam suam amice præstare paratus erat vir benevolentissimus. Si vero hujus Codicis aliquando compos fuero, et si tanti videbitur, Curas Secundas huic operi non pigebit impendere.

Ex his vero Libris, quos supra memoravi, in locis difficilioribus et manifesto depravatis raro quicquam aut multum auxilii; sæpius nullum. Ex qua conspiratione possum concludere, aut menda Statiana admodum vetusta esse, aut Codices, ex quibus profluxerunt quotquot extant harum Sylvarum exemplaria, non fuisse valde vetustos: hos vero non adeo vetustos fuisse hinc colligo, quod pleræque depravationes ejus generis sunt, ut vix proficisci potuerint nisi a Libris minuto caractere seu literis Longobardicis (ut vulgo dicuntur) conceptis: hoc vero scribendi genus ante sæculum a Christo nato octavum vel nonum non obtinuisse norunt Eruditi. Ex hujusmodi Codice vel Codicibus transcripta esse quotquot extant Sylvarum exemplaria admodum verisimile est, quia plurimæ voces in alias demigrarunt similitudine ductuum calami. Ita *bibit* pro *tulit*: quoniam calami ductus in utroque vocabulo iidem pæne

[² Ex codd. Vaticanis quatuor. Vide Elench. Scripturæ Compend. et Syllog. Epist. T. v. pp. 532. 537.]

³ 'Hi codd. non Sylvas continent, sed Thebaidem.' *Hand.*

sunt, si isto caractere scribatur ; magis diversi, si literis uncialibus concipiantur voces BIBIT, TULIT. Idem dicendum de *tibi* pro *bibe* Sylv. v. 2. Sic *turbes* pro *tingas*, cum *tur* et *tin* idem sint, *b* vero et *g* sæpissime pervertantur. Ita *terra* pro *cerva*, cum *t* et *c* simillimæ sint, et nisi sensu vix dignoscendæ : dissimiliores aliquanto, si capitalibus scribas, TURBES, TINGAS ; TERRÆ, CERVÆ. In singulis paginis exempla hujusce generis habebis ; cum perpetuo commutetur *a* in *u* ; *e* in *i* ; *o* in *u* et *c* ; *u* in *ic* : et hæ omnes vice versa. Sic *r* in *i* et *t* et *s* : *c* in *s* et *l* : *te* in *a* coaluit ; unde pro *serenam* restitui *serentem*, hoc est, *sedentem* : contra et pro *a* ; unde pro *bile feret*, feci *fera*. Sed hujusce generis præcipua est restitutio loci Sylv. II. 6. 27.

Nec Paris Œbalios talis visurus amores
Rusticus invisas dejecit in æquora pinus ;

ubi probo scribi debere, *Troasin invisas* pro *Rusticus*. Vide autem initium et progressum hujus mendi : ultima syllaba *in* amissa erat in voce proxime sequente, *invisas*, ut sæpe fit : inde *troas* ceperunt pro *ticus*, cum literarum differentia in isto caractere minima sit, et nisi peritis vix dignoscenda : adjecerunt deinde vel ex voce præcedente, vel ex ingenio, syllabam *rus* : et sic concinnarunt vocem *Rusticus*, quæ absurda est et falsa.

Infinitum esset si omnia in hanc rem dicenda exequerer : desinam igitur, si prius notavero aliud mendorum genus ex hac præcipue scriptione et caractere profluens : hoc est, cum totæ voces, non literæ tantum una et altera, pro aliis substituuntur : non quin et antiquioribus Libris, et literis majusculis scriptis, hoc usuvenerit ; sed non tam frequenter, nec tam facili erroris occasione. Quippe interdum Interpolatores, interdum festinantes Librarii, quorum lucro erat libros quam celerrime transcribere, cum nacti essent Exemplar aliquod, vel literis minusculis et abbreviationibus, vel vetustate aut multo usu et manu tractatione obscurius, non semper fidei litabant ; sed posthabita veteri et vera Lectione, cui indagandæ aliquod temporis forte

esset insumendum, aliam de suo benigni impingebant; de sensu securi, modo ne violaretur metrum, et exemplarium suorum venustas. Hoc autem semel admisso, sæpe accidit ut reliqua pars versus immutanda esset, ut sensum inductitiæ voci congruentem haberet: quo pacto, error unus Interpolatoris vel Librarii ansam dedit duobus vel tribus aliorum in eodem versu. Huic Scribarum festinationi, vel Interpolatorum audaciæ, refero, quod Sylv. 1. 2. pro *vota precesque* vulgo legitur *dona*: et tale aliquid accidisse suspicor 1. 3. 21. ubi Anio fluvius dicitur *Saxeus*. Hinc etiam venit *partem* pro *noctem*; *Libertas* pro *Nobilitas*; *nube* pro *laude*; *fateor* pro *pariter*; *Moribus* pro *Fascibus*: hinc *carmine* pro *numine*; *carmen* pro *limine*; *carmina* pro *tempora*; *carmina* pro *munera*; *jugera* pro *munera*; *vulnera* pro *munera*; *funera* pro *vulnera*; *vulnera* pro *murmura*; *funera* pro *fulmina*; *pulvere* pro *fulgure*; *pectora* pro *lumina*: quæ omnia loca restitui ex hac certissima regula, quod hinc stabant sensus et elegantia et usitata mutatio, illinc plerumque absurditas. Quippe notandum est in hac parte, non solum apud Statium, sed et ceteros omnes Poëtas, voces *munera*, *vulnera*, *nomina*, *limina*, *lumina*, *flamina*, *flumina*, *fulgura*, *fulmina*, *funera*, *numina*, *murmura*, *carmina*, *tempora*, *germina*, *gramina*, et similia trisyllaba dactylica, sæpe in Mss. Codd. pro se invicem substitui:⁴ nec dubito quin Æneid. XII. 518. ubi nunc legitur:

piscosæ cui circum flumina Lernæ

Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum

Munera,

Virgilius scripserit ‘*Limina*;

 ut apud Martialem Epigr. XII. 18.

Dum per limina te potentiorum, &c.

et Claudianum in Pr. Cons. Stilich. 1. 42.

nullis hærerè potentum

Liminitibus;

⁴ ‘De hac re vide Georg. Frid. Stephani. Stieberi Conjectanea et opinioniones in nonnulla P. Ovidii, &c. loca. Erlang. 1786. p. 6.’ *Hand.*

et alios sine numero locos in utriusque generis scriptoribus ; et quod propius est, Servius videtur pro varia lectione invenisse ‘munia ;’ inter quam vocem et ‘limina,’ detracta litera *l*, utpote initio versus, parum est differentiæ ; cum ductus calami fere iidem sint in ‘munia’ et ‘imina :’ et has voces ‘munera’ et ‘limina’ alibi commutatas sæpe observavi. Nam Georg. iv. 520. pro ‘munere’ legendum esse ‘nomine,’ extra omnem controversiam positum puto, post ea quæ dixi ad Sylv. iii. 3. 87. Sic ‘limina’ et ‘moenia’ commutantur in Mss. apud Ovid. Met. vi. 600. et xiv. 456. ‘lumina’ et ‘tempora’ Ibide 32. ‘pectore’ et ‘lumine’ Seneca Herc. Fur. 219. ‘tempora’ et ‘moenia’ Horatio Art. Poët. 140. ‘sanguine’ et ‘littore’ Sil. Italico v. 273. Idem x. 133. de Annibale,

Ni letho det cuncta virum, jungatque parenti

Corpora, et excidat miseros cum stirpe penates :

ita in omnibus, opinor, legitur : sensus vero et oppositio plane postulant, ‘jungatque parenti pignora,’ id est, ‘natos.’ Propertius iv. 4. de Tarpeia :

Dixit, et incerto permisit brachia somno :

ita vulgo legitur. Sed an aliquis unquam intellexit quid sit ‘permittere brachia somno?’ certe legendum vel ‘lumina,’ vel, quod propius est, ‘pectora,’ ut apud Nostrum Sylv. iii. 2. ‘quos nunc ego pectore somnos, Quosve queam perferre dies?’ Ita apud Rutilium Numatianum Itinerar. i. 229.

Præsidet exigui formatus imagine saxi

Qui pastorali nomina fronte gerit :

loquitur de Castro Inui, oppido in Italia ; cujus oppidi præstes erat Inuus, idem qui Pan : jam vero quid est ‘gerere nomina pastorali fronte?’ Lege :

Qui pastorali cornua fronte gerit :

ita enim fingebatur Pan vel Inuus : Macrobius Saturnal. i. 22. ‘Ergo Inui cornua barbæque proluxa demissio naturam lucis ostendunt,’ &c. Nemini dubium esse potest

quin ita scripserit Rutilius : et si istud Poëma editurus essem, sine hæsitatione in Contextum reciperem ‘ cornua ’ pro ‘ nomina. ’ Sic ‘ tempora ’ et ‘ munera ’ commutantur Manilio iv. 205. ‘ nomina ’ et ‘ præmia ’ Ovid. Fast. v. 205. ‘ gurgite ’ et ‘ littore ’ Claudiano in Rufin. i. 186. ‘ omine ’ et ‘ pectore ’ Catullo de Nupt. Pel. et Thet. ad finem. Val. Flaccus ii. 324.

Venus ipsa volens dat tempora jungi,
Dum vires utero, maternaque sufficit ætas :

de ‘ connubiis ’ loquitur ; unde patet eum scripsisse, ‘ dat fœdera jungi. ’ cujus phraseos vide exempla apud Cl. Burmannum ad Ovid. Met. vii. 403. et ubique occurrit. Possem tibi, credo, (nec ex Poëtis solum,) quadringenta hujusmodi mutationum exempla proferre : hæc pauca adduxi, ne nimium mireris quando in Contextu hujus Editionis legeris ‘ munera ’ pro eo quod erat *vulnera*, Epiced. Patr. 45. vel ‘ munera ’ pro *carmina* Epiced. Puer. 14. vel ‘ vulnera ’ pro *funera* ibid. 46. et hujusmodi nonnulla. Ubi enim res erat manifestæ veritatis et summæ necessitatis, admisi in Contextum (cur enim mihi negaretur, quod nisi aliis concessum antehac foret, vix duos versus continuos in his Sylvis potuisses intelligere ?) non aliorum solum, sed etiam meas Conjecturas : in hac parte secutus consilium summi magistri, Gronovii : ‘ Cur enim (inquit Ille, Præfat. ad Senecam) tantus labor insumitur eruendæ doctrinæ Veterum, et operibus redintegrandis, si nullus inde ad ipsos redeat fructus ? Quid juvat toties novare Editiones, ut eædem corruptelæ in singulis maneant ? Itaque fit sæpenumero, ut lector in facilibus intellectu, si bono consilio assumpta e Criticorum scriptis (quæ omnibus evolvere non semper vacat) genuina manus Auctori reddita esset, quia vulgatum retinetur ulcus, crucietur ; potiorrem partem aut non perceptam aut male, transeat ; et nihil quod imitari tuto possit, inveniat. ’ Hæc ille, optima sane, et utilissima si adhibeatur judicium ; cui, quantum valui, intendi : et hoc temperamentum secutus sum, ut si in vulgata lectione aliquid sit

absurdi, vel falsi, vel inelegantis; contra vero, in Conjectura sive mea, sive alius cujuspiam, ratio, auctoritas ipsius Statii et optimorum Scriptorum, una cum minima vel usitata discrepantia a vulgari scriptura; istud ejiciam, hoc in Contextum assumam. Atqui, dicunt, si hoc semel concedatur, actum est de antiquitate, et pro Statio legemus nescio quem. Immo, respondeo, pro nescio quo leges Statium. Si enim tu, levi vel usitata mutatione vocum, ex eo quod absurdum erat vel non intelligendum, efficere potes sensum perspicuum et vividum, filum Poëmatidis et sermonem apte connexum præcedentibus et subsequenti-
bus, Numeros æquabiles, et ceteris ejusdem Poëtæ pares et similes; denique, cui nihil ab ulla parte objici possit; statim exclamabo, εὐρηξας; atque hoc, non isto modo, Poëtam scripsisse credam. Quid enim si centum Codices consentiant in hoc Virgilii loco *Æneid.* VII. 593.

*Multa Deos aurasque pater testatus inanes,
Frangimur heu ventis, inquit, ferimurque procella:*

anne ideo dubitares in Contextum admittere, ex conjectura,

*Multa Deos arasque pater testatus inanes?*⁵

Præsertim cum in isto nullus sit sensus; et ipse alibi eandem sententiam iisdem fere verbis proferat, *Æneid.* XII. 496.

Multa Jovem et læsi testatus foederis aras:

quem locum exscribit perpetuus ejus imitator Sil. Italicus *xvii.* 87.

castas polluti foederis aras

Testatus.

Et vi. 692.

pollutas foederis aras

Deceptumque Jovem.

Quis tam inepte fautor Veterum Lectionum, ut non hoc

⁵ 'Addimus hoc suffragium membranarum, quæ Hamburgi in Bibliotheca Ecclesiæ Cathedralis servan-
tur, in quibus diserte *arasque* exhibetur.' *Acta Erudit.* 1729. pag. 382.

concedat? nemo certe; nisi si quis tam durus reperiri queat, ut fateatur se vetera et falsa quam recentia et vera malle: cujus sinisteritatem pro judicio suspicere, næ esset indicium mentis infirmæ, et veritatis numine parum contactæ. ‘Revereor sane (ut ille ait, ad Livium **xxiv. 25.**) Veteres Libros; ita tamen ut illorum scripturam nunquam prævertam ei quam ipsos auctores reliquisse credibile est.’ Quando igitur in Textum admitto *Parthenopeque* pro *Major et inde*; *Si conjunx* pro *Sylva una*; *Meque habitus moresque* pro *Atque tibi moresque*; *lacrymis* pro *oculis*; *decoravit* pro *peraravit*; et centum alia ejusdem audaciæ et veritatis; scito, Lector, me adeo non petere veniam, ut etiam tibi impudem. Atque utinam pari certitudine (pæne Mathematica) in ceteris difficilibus locis versari potuissem! omnia uno ordine habuisssem, Catienis mille ducentis reclamantibus. Quid enim refert a qua parte veniat, modo venerit, veritas? eadem est Dea, sive a me et Cruceo, sive ab Heinsio et Gronovio in lucem proferatur; nisi nobismetipsis tam maligni et iniqui judices esse volumus, ut quod ab aliis profectum pro vero statim amplecteremur; id, quia nostrum est, inter dubia rejiciamus: quæ quidem diffidentia a judicio et vero profectu æque longe remota est, ac oppositum ejus *φιλαυτία*. Hæc semper sibi applaudit, et, licet fallatur, rem bene gestam autumat: illa semper pendet et fluctuat etiam in veris; certe autem tam peccat qui nihil credit quam qui omnia: et si ab alterutro perire necesse sit, felicior videtur sors copia quam fame pereuntium. Sed mediam viam insistit judicium; neque ultra Verum progreditur, neque citra deficit.

Non tamen mihi in hac parte conjecturali, quæ cuique maxime adblanditur, semper indulsi: sed ubicumque erat dubitationi locus, Conjecturam ad imam paginam plerumque detrusi: unde petas licet, si non ipsum Statium, sensum tamen vulgato potiozem, et cujus in Notis rationem reddam; quas quia non otium aut animus tibi forte fuerit consulendi, statui hoc pacto decidere cum deliciis et fastidio tuo. Extra hos fines si me evagantem unquam depre-

henderis, injicias, quæso, manum, et in viam reducas; leniter tamen et sine acerbitate, prout decet Musarum non duelli et discordiæ sacris operatos: neque enim, si calculum recte ponas, tanti sunt allucinationes meæ ut propterea tu humanitatem exuas; et longe ante tibi denuntio, si me errantem coargueris ex ratione rei et veterum auctoritatibus, (quomodo tecum ago,) me primo intuitu manus daturum, et fassurum sine flagro et verberibus, quæ procul amoventor a liberalibus disciplinis; in quibus quicumque ingenue versatur, civis Romanus est. Et quid si ego erraverim? quis hoc a me exigit, aut quando promisi futurum, ut nunquam fallerer? an si decem locis (ut Gronovii verbis utar) ter excidissem, malles tu septies falsa et obscura lectione torqueri, quam tres mihi lapsus et monstrare et condonare? non, opinor; si hominem te memineris. Neve hæc gratis dicta putes, hac occasione stuporem meum ultro agnosco; qui alio Opusculo (Epist. Critic. p. 39.) in loco L. Flori II. 2. pro, 'Africam et Syrtes omnium imperia gentium, insularum littora replevit,' legebam: 'Syrtes et omnium in eo mari jacentium insularum littora;' cum verum esset, 'Syrtes et omnium interjacentium insularum littora;' prout me comiter monuerunt summi viri Franciscus Hare et Ricardus Bentleius, et eruditus vir Daniel Walterus, tutor olim meus: quibus viris præstantissimis, et hoc, et multis aliis nominibus, obstrictum me profiteri gaudeo. Idem dictum volo de loco Ciceronis de Nat. Deor. III. 35. ubi pro 'vi timpanitis rogo illatus est,' legebam: 'in triumphantis toga elatus est:' quod falsum est, cum de Dionysio Siculo sermo fiat, cui non competit 'toga,' quæ Romanorum est. Sed ad rem.

De prioribus harum Sylvarum Editoribus parum dicam, ne eorum existimationem vero, aut mei ipsius falso judicio lædam. Hoc solum audebo dicere, eos nimis negligenter huic operi assiluisse; dum unum quemvis locum arripien-tes in quo aliqua esset Codicum aut Editionum discrepantia, huic uni cattervatim incubuerunt, de decem obscurioribus et depravatoribus securi, et ne verbum quidem facien-

tes. Quid aliud quam negligentes (viros alias acutissimos) dixeris, qui centies forte relegerint locum Auctoris, in quo matres in luctu dicuntur *ferre cineres et carmina oculis*; vel ubi infans dicitur *implicare gemitum* alicui; vel ubi Tithonia dicitur *spargere* aliquem *flagello*; vel ubi *lanugo* dicitur *carpere genas*; vel ubi *Tibris* et *Lucanus ager* dicuntur *torquere aquas*: qui hæc, inquam, et ter centum talia relegere potuerint et edere, sine ulla vel sensus explicatione, vel absurditatis mentione? Atque hæc est Statii in his *Sylvis* sors; ea Editorum securitas. Nimirum, illis non videtur suboluisse de tam prodigiosa horum librorum depravatione; et mendorum consensum pro sanitate acceperunt. Ni ita se haberet, quomodo fieri potuit ut tot absurditatibus acquiesceret (non dico Gevartius et Barthius, sed) summus Ille Gronovius, sine ulla vel suspicionis suæ mentione? Nec hoc dico ut mea majoris æstimentur, aut ut famæ et meritis illius detrahā, (quorum neutrum aut in animo aut in potestate mea situm est;) sed ut hinc perspicias quam diversæ res sint Linguam Latinam et Poëtas Latinos optime et accurate intelligere: quorum istud, si cuiquam mortalium, Gronovio contigit; hoc, (accurate dico,) vix uni et alteri, quod sciam, (vivos enim prætereo, utpote quos Libitina nondum sacraverit,) præter Nic. Heinsium, verum Phœbi alumnum, et Calliopes sinu innutritum: qui aliud agens pæne plura loca, certe difficiliora, in his *Sylvis* restituit, quam omnes alii simul sumti (Gronovio excepto) qui ex professo insudarunt huic operi; nec dubito quin multo plura lateant in margine Exemplaris ejus; quod a Burmanno aliquoties citatum video, Not. ad Ovidium; et meminit Grævius in *Epist. ad Benteleium*, Not. ad *Horat. Carm. 1. 23. 5.* Nec tamen hoc Gronovio vitio vertendum duxerim; non hercle magis quam quod Gallus vel Britannus non fuerit; non magis quam quod ‘spectandus nigris oculis nigroque capillo’ forte non fuerit. Hoc enim donum est Naturæ, et illis solis contigit quos ‘Nascentes placido lumine viderit’ Melpomene. Multo altiora et forte utiliora novit et excoluit vir ille vere maximus; quorum

innumera specimina exhibet in præclara Diatribæ in Statii Sylvas: in quo tamen opere multa ad Poëtarum locos spectantia mutasset, sat scio, Heinsius, si ad illius iudicium res fuisset exigenda. Interea, inde se solari potest Gronovius, quod hoc (nescio an dicam infortunium) commune habuerit cum viris in aliis eruditionis partibus longe summis. Hinc etiam se tueri potest, quod hæc Diatribæ primum ejus tentamen, et opus juvenile fuit: juvenile quidem illud, sed Gronovii juvenis, et quale non perfectius elaborare potuerint multi qui hisce literis totam ætatem impenderunt: etiam errores istius viri quiddam eruditius habent quam aliorum διορθώματα. Et in universum, hoc quasi ex Phœbi tripode effatum sume: Nunquam interituram esse veram Eruditionem, donec Gronovii Opera legentur.

At periculosum erat a tanto viro dissentire. Erat quidem: sed, ut puto, ducem rationem sequebar; cujus rei, tu, Lector, constitutus es iudex. Et quid facerem? Hinc, ut mihi videbatur, stetit veritas; illinc, Gronovius: anne difficilis electio? Gronovio certe, quantumvis magno, major veritas. Nec cuiquam unquam fraudi fuit a quopiam cum ratione dissensus; præsertim in his studiis; in quibus non ad formulam astringimur, et idem jus est Mævio quod Titio: absit modo livor et petulantia; quorum causas procul habeo. Etiam ab ipso Heinsio sæpissime in hoc opere dissentio: nec tamen propterea vel de illo pejus, vel de meipso melius existimo.

Moles hujus voluminis obstitit quo minus ederem præclaram hanc Gronovii Diatriben, (cujus exemplaria jam rariora sunt,) et simul Papinianas Lectiones Jani Casperii Gevartii, cultissimum opus, et Eruditis bene notum: et licet Gevartius in re critica nihil fuerit ad Gronovium, feliciter tamen in hoc opere versatus est, et Statium luculenter explicavit, et non raro emendavit: ut proinde multum illi debeant Papinianæ Literæ. Barthii Editionem Statii nondum vidi: septem tamen vel octo emendationes (quæ in Edit. Varior. occurrebant) parvas quidem, sed indubitatas, admisi. Bernartius, Morellus, Cruceus, quic-

quid contulerint, suis locis memorabitur. Hi omnes (et alii aliquot) ediderunt has Sylvas. Janus Parrhasius, (monente Barthio,) Argumento Præfat. in lib. I. Claudiani de Raptu Proserpinæ, pollicetur Commentaria in Sylvas; quod et facit Politianus Epist. VI. I. ubi etiam testatur se publice prælegisse hos Libros. Jos. Scaliger. Castigat. in Propertii lib. II. p. 185. Edit. Patisson. memorat se enarrasse totos quinque libros Sylvarum Ludovico Castanæo, Equiti Regio. Sed privatæ, opinor, hæ Scaligeri, non publicæ, aut scriptis commissæ Prælectiones; quod tamen innuere videtur Barthius. Alii quoque multi lucem et sanitatem huic Opusculo obiter contulerunt: ut sane dubitem, an inter omnia Antiquorum Scripta ullus sit libellus qui tot medicas manus expertus sit; quippe in Contextu hujus Editionis habes certissimas Emendationes virorum ad minimum quadraginta in re literaria Principum. Nec tamen, ut mihi videtur, dimidiam partem mendorum abstulerunt, aut locorum difficilium explicarunt: unde magno emerim scire, quibus rationibus sibi ipsis imposuerint viri in aliis Auctoribus perspicacissimi; vel quo modo interpretaturi fuerint ter centum loca quæ ex his Sylvis possem proponere, et quorum illi nullam rationem habuerunt.

Cum primum hoc opus aggressus eram, ad manus fuerunt Editiones (Libri enim Mss. in Britannia nulli) quæ vulgo habentur præstantissimæ, Aldi An. MDII. Gronovii, Gevartii, Bernartii, Crucei, Grasseri, Veenhusii, et aliæ minorum gentium: Tiliobrogæ quoque Variantes Lectiones Veteris Codicis, qui in plerisque cum Edit. Rom. consentit. Gronovii Diatribe suppeditavit Lectiones Codicum Senensis et Florentini, et Editionum Rom. et Aldinæ et Venetæ MCCCCXC. De quibus libris ait, (Præfat. ad Diatriben.) 'Se summa cum diligentia eos contulisse, cum religione et fide optima citare.' Anno 1653. idem edidit Statium, et una cum illo Reliqua ad Sylvas: hæc præbebant Varietates nonnullas optimas duorum aliorum Codicum, Rhodiani et Salisburgensis. Excussi quoque Notas omnium quotquot nansisci poteram, qui in hunc Auctorem scriptitarunt.

Tandem maximo beneficio, et quod multorum Mss. instar habuit, me mactavit præclarissimus et in his studiis summus Vir Franciscus Hare, Episcopus Asaphensis; qui ex Bibliotheca Illustrissimi Comitis Sunderlandiæ Editiones Parmensem et Romanam mihi impetravit; hanc, Anni MCCCCLXXV.; illam, MCCCCLXXIII.: utramque ex diversis Codicibus, Parmensem ex optimis expressam, prout testatur N. Heinsius alicubi ad Claudianum; et res ipsa fidem fecit. Quippe hujus solius ope nonnulla loca restitui, quæ, absque hac foret, nulla Conjectura assequi posset. Sic Glauc. Ated. 193. pro *volventem* Parm. *tergentem*; quod verum est. Herc. Surrent. 16. pro *Ductavit scopulos* Parm. *Divisit*: et ibid. 152. pro *Addiscis* Parm. *Adscises*; unde feci *Adsciscis*. Ita pro *geres* restitui *pater*, ex Parmensi, quæ habet *getæ*: pro *raram quietem, navam*: pro *nitidas speculas* Parm. *vides*; unde feci *vigiles*: pro *labente manu* restitui *trepidante*: pro *fissa buxo, fæda*: pro *Cyda labor nomenque fuit*, Epiced. Patr. 94. loco notissimo, Parmensis *Cidaliben nomenque fuit*; unde feci, *Cura Lyre, nomenque fuit*. Epiced. Puer. ad fin. pro *Exercere genus*, Parm. *Excepere*; unde feci *Excepisse*. Hæ sunt egregiæ restitutiones, huic libro debitæ: mitto multas alias, quas per totum opus sparsas videbis. Liber ipse est in Folio, (quemadmodum loquuntur) caractere nitidissimo, et opinor, ad scripturam Codicum unde desumptus est, accedente. Magni eum fecit Heinsius: passim citat, et ex illo Statii loca emendat. Mihi hoc præcipue nomine gratus fuit, quod nulli antea Editorum, quantum novi, hunc vidisse contigerat: et magis magisque gratus, postquam Conjecturas meas ab illo confirmatas comperissem; quam voluptatem multis in locis cepi. Ad finem hujus Editionis legitur hæc notabilis Epigraphe: ‘ P. Papinii Statii liber qn^o explicit: quæ non desint qui velint epistolam quæ scribitur Abascantio Priscillæ Marito non esse principium quinti, sed interpositam in quarto; et silvas solum in libros quatuor esse divisas: quod quidem constare videtur ex his verbis poetæ: Quare plura in Quarto Silvarum quam in

Delph. et Var. Clas.

Stat.

B

prioribus. Correctum p. d. (opinor, *per dominum*) Franciscum Puteolanum: et vere, ultra impressionem Venetiis factam, in III. millibus locis emendatum, SS. Catullum et Silvas: ut tu Lector ambobus exemplaribus experiri poteris: itaque nullo mō intelligi possit: et cetera. Impresum Parmæ per me Stephanum Corallum. Anno Christi MCCCCLXXIII. secundo Cal. Septembris.' Franciscus hic Puteolanus (ut hoc obiter addam) præceptor fuit viri magis noti, Philippi Beroaldi, prout disco ex Gevartio Papin. Lect. III. 6. Idem, opinor, est Puteolanus, cujus meminit Politianus, Epistolar. II. 14. Hinc vero patet, antiquiorem hac Parmensi fuisse Venetam aliam, quam forte innuit Gevartius Papin. Lect. I. 13. ubi citat Principem Edit. Venetam ad confirmandam Lectionem *nymbo pro thymbra*: cum tamen *thymbra* sit in Veneta Anni MCCCXC. ut notat Gronovius Præfat. Diatribes: et proinde necesse sit aliam esse Venetam illa vetustiore. Immo trium Venetarum antiquiorum mentionem inuenio; unius nempe, An. 1483. apud Cl. Fabricium Bibliotheca Latin. lib. II. cap. 16. et Supplement. p. 712. Alterius, An. 1475. apud Gronovium Reliq. ad Statii Sylvas. Tertiæ, Parmensi vetustioris, in Epigraphe modo adducta. Erravi igitur siquando Parmensem omnium antiquissimam dixerim. Cum de hac Veneta Editione quærerem, admonitus eram illam servari in Bibliotheca Celsissimi Ducis Devonix, egregii Literarum fautoris: a quo (interventu Nobilissimi cujusdam Amici) thesaurum hunc impetravi: quorum adeo humanitati et comitati utinam pares gratias referre possem. Et jam video, omnia quæ de præstantia Edit. Parm. prædicaveram, ad hanc potiori jure transferenda esse: quippe Parmensis ex hac plane expressa fuisse videtur, mutatis nonnullis (et frequenter in pejus) vel ex aliis Codicibus, vel forte ex libitu correctoris, Francisci Puteolani: et quæcumque egregia habet Parmensis, hæc quoque habet; et multa præterea, quæ in Addendis videas: adeo ut absque hac omnino manca fuisset nostra Editio. Liber est pulcherrimus, in Folio: in eodem volumine continentur Catullus, Tibullus, et Pro-

pertius. Uno anno Parmensem præcessit, impressus Venetiis An. 1472. Non dubito quin hæc sit omnium antiquissima harum Sylvarum Editio: certe, omnium rarissima est; neque mentionem ejus alibi invenio præterquam in obscuro isto angulo Editionis Parmensis; istius quoque perquam raræ.

Romana quoque Editio, licet ab aliis præflorata, nonnihil novi ex suo contulit, et lectiones Parmensis et Venetæ Editt. confirmavit; quod passim videbis. Huic præfuit Domitius Calderinus, ex scriptis in diversos Auctores bene notus, et, ut illo ævo, vir sane doctissimus. Multa ille Statio feliciter restituit; in multis pueriliter erravit: hoc tamen nomine maxime culpandus, quod si quid non intellexerit, statim mutavit; etiam absurde nonnunquam; sæpe etiam, quod valde suspicor, nulla mentione facta. Utilis tamen Editio, quod diversorum Codicum scripturam repræsentet; cum jam pæne certus sim, Domitium, quando istam evulgaret, non vidisse aut Parmensem, aut Libros ex quibus Parmensis expressa fuit: de quo aliquando incertus eram.

Sed dudum ante nactos hos libros suspicatus eram, quod postea verum comperi, non multum auxilii expectandum esse a duobus vel tribus exemplaribus quibusvis: quippe altius adactum erat vulnus; et post omnia quæ invenire potui a viris doctis restituta vel e Libris vel ingenio, restabant adhuc pæne innumera quæ nullo modo erant intelligenda. His igitur incumberebam, hæc premebam, et omnes strophas vertebam: et interdum veritas primo discursu sese ingerebat; aliquando res erat morosioris disquisitionis. In summa: si quid in his rebus certi sit, pæne ausim in me recipere et præstare, te jam legere posse Statii Sylvas plus quam ter centum locis restitutas ex conjectura; partim sensu præeunte et necessario postulante has emendationes, partim literis et calami ductibus ad veras Lectiones ducentibus: adeo ut jam non restent quadraginta loca de quibus desperem. Juveniliter nimis dictum hoc tibi forte videbitur: spondeo, dictum esse citra affectationem aut jactan-

tiam; quarum occasiones, ut mihi videtur, ab his studiis longissime excluduntur: bene enim scio, quo pretio hæc et omnia hujusmodi æstimanda sunt: quæ tunc demum tolerabilia fieri incipiunt, cum ab animo simplici et candido proficiscuntur: sin minus, reponenda sunt inter Flacci nugæ quæ 'seria ducunt in mala.'

Nonnulla in his Sylvis depravatissima puto, et sine aliis Exemplaribus nunquam restituenda, utpote forte mutila: velut hoc Epiced, Phileti 64.

Seu Lucanus ager, seu Tibridis impetus altas
In dextrum torsisset aquas.

Arb. Ated. 69.

Et secrete palam, qui digeris ordine vitam.

Ad Uxor. 49.

Et quamquam sævi fecerunt Mænada planctus.

Ad Marcell. 88.

proavitaque toto

Rura abiisse mari.

Et 102.

nec enim Tirynthius almæ

Pectus amicitiaæ.

Quæ omnia, (præter istud Epiced. Phileti,⁶ de quo omnes tacent) summi viri Gronovius et Gevartius sanissima putant, et explicare conantur: ego non possum mihi in tantum imponere; et simpliciter fateor me non intelligere ista loca; quod utinam facerent omnes qui veterum Auctorum Editiones procurant; et sane facere debent, et facerent, nisi puderet fateri se aliquid non intelligere: qua dissimulatione nihil studiis est damnosius. Hinc enim Lector non adeo eruditus (qui plures numero) cum in tale aliquid inciderit, incusat primo stuporem suum, per quem non intelligit quod ceteros omnes putat intelligere; cum tamen forte ejusmodi sit quod nemo unquam aut intellexit, aut intellecturus est. Statim sequitur incertitudo in studiis; et

⁶ [11. Sylv. 6. 50. ubi vide lectionem quam eruimus.]

hanc excipit desperatio ; et novissime, contemptus. Fideliter igitur indicavi (certe volui) omnia loca de quibus mihi non liquet ; et nonnullis interdum forte opitulari possem, nisi tæderet conjecturis indulgere in locis quæ tribus vel quatuor modis refingi possint : cum ea sola pro certis habeam ad quæ unus tantum est aditus. Si quid tamen huiusmodi incideret, fidi Editoris erat Lectorem monere ; nec monere solum, sed et remedium tentare : nec enim ferendus esset medicus qui ægroto tantum diceret, ' ægrotus es,' absque ulteriore cura aut conatu eum sanandi. Tentavi igitur : et interdum forte verum vidi ; sæpius, opinor, peccavi.

De ipso Statio omnia sunt vulgata : nec quicquam novi habui, nisi ut refellerem opinionem magnorum virorum qui statuunt eum victum fuisse in Agone Capitolino in commissione Thebaidos suæ : quod nec minimum verisimilitudinis habere, nec ab eorum Argumentis probari, doceo ad *Epiced. Patr.* 231. De ἀγρία et tumore, quæ Statio sæpe objiciuntur, aptior erit alius dicendo locus. Notandus obiter fuit eorum error qui Sellium seu Epirotam faciunt Nostri Patrem ; cum ille plane fuerit Neapolitanus ; Gens vero Papinia, ex Velia Lucaniæ oppido.

Restat a te petam, Lector, ut ignoscas longitudini Notarum, cui aliquoties forte nimis indulsi ubi per se perspicua res fuit. Atque utinam exemplorum numerus multis in locis circumcideretur. Sed hanc garrulitatem mox (si nihil interpellat, et si eruditioribus tanti videbitur) compensabo brevitate Notarum et Emendationum in Propertium, cui jam cum maxime incumbo : et proxima foetura excludet Statii Thebaida et Achilleida ; quas cum Libris Mss. collatas edere destino : in quam rem viros eruditos exoratos velim, ut mihi transmittere dignentur si quid huic proposito accommodum penes se habeant : reddam vicem, si reposcant ; reddam, et si non reposcant.

De Virgilii Æneide, quibusdam in locis, (præcipue p. 302. col. 1.) liberius quam mos est, opinatus sum. Hujus opinionis audaciam expavet eruditus quidam amicus meus :

cujus causa, et ut quod censeo sine ambagibus proferam, addo: Plurima esse in isto Poëmate, quæ, si ego (pessimus omnium Poëta) versus scriberem, nollem in meis conspici: et licet numero infinita ultra humanæ imitationis metas in illo emineant, nonnulla tamen sunt contradictoria, multa languida, exilia, nugatqria, spiritu et majestate Carminis Heroici defecta: quæ si perfecti Operis signa sunt, sit per me quantumlibet perfecta Virgilii *Æneis*. Et de Georgicis quidem quantum vult concedo; de *Æneide* vero, renuo negitoque. Non solus ita censeo: immo hoc sensisse videtur ipse Virgilius, optimus certe sui judex; aut quare 'flammis aboleri jussit' hoc opus? Sed et solus, ita censebo, donec sensus communis et rerum notiones animo hærebunt. Impudentiam vel dementiam meam miraris? quod dixi, præstare paratus sum; et in hanc rem, non mediocrem Sylvam jam in mundo habeo; cujus specimen in Notis passim videbis. O Virgili, quale te numen habere dicerem, si sic omnia scripsisses quemadmodum multa in secundo, quarto, et sexto Libris! Et tu quidem sic omnia scripsisses, si tibi permisissent tempus et male feriati homines: sed nunc pars minima es ipse tui. Vale, Lector, et, si minus recte de his rebus sentiam, docere me vel redarguere, si tanti sit, ne dedigneris.

Londini, Idibus April. A. D. 1728.

P. PAPINII STATII
V I T A,
EX LILII GREGORII GYRALDI

DE LATINIS POETIS DIALOGO QUARTO.

POST Bassum sequebatur P. Papinius Statius, cujus de patria inter Grammaticos controversia fuit, usque ad Domitii tempora, Domitii, inquam, de re literaria bene meriti, qui si non sibi et memoriæ tantum indulgisset, multa certe obtrectatores in ejus scriptis frustra, quæ reprehenderent, perquisissent. Sed de Domitio alias, inquit Piso, nunc de Statio, qui, ab aliquibus Tolosanus, ab aliis ex Sellis, Epiri oppido, ab aliis Neapolitanus dicitur. Tunc ego, Postquam me provocas, et Picus attente et libenter hæc audire videtur, causam vobis exponam, cur Statio diversa statuatur patria. Atque ut rem clarius percipiat, patris et filii vitas vobis paucis recitabo, quas cum alii, tum Pomponius Lætus, et Literarum et Antiquitatis, ut scitis, bene peritus, pridem Gaspari Blondi filio conscripsit, quibusdam a me pro tempore additis. Sic agas, inquit Picus, et simul obtineat. Publius igitur, inquam ego, Papinius Statius pater, Græca et Latina lingua eruditus, ad novissimum usque diem professus est, summo honore apud Domitianum habitus, a quo etiam est auro donatus et corona, digno principe erga præceptorem munere. Primus genus suum, propter inopiam et egestatem oblitteratum, celebritate nominis celebre fecit, adeoque claruit, ut, quod Homero, ei contigerit; duæ enim urbes, Sellæ Epirotarum,

et Neapolis Campanorum, de ejus natali solo certarunt. Singularis profecto contentio, ex qua intelligi facile potest, quanto in pretio tum literæ fuerunt. Qui vero Tolosanum existimarunt, inter quos Dantes fuit, poëta Hetruscorum vernaculus, decepti sunt alterius Statii Rhetoris patria, cujus meminit Eusebius. Ex Agellina uxore, quam unicam habuit, et ei superstes fuit, P. Papinium Statium genuit, cujus pueritiam ac juventutem literis fovit, copia, varietateque rerum refersit, et omne ejus studium, quoad vixit, juxit, operaque castigavit. Annum agens sexagesimum quintum, in expergescibilis somni morbo, quem lethargum vocamus, periit, cujus mortem Epicedio filius prosecutus est. Multa et prosa et carmine scripsit, si filio credimus, sed eorum nihil ad nos pervenit. Papinius vero filius, juvenis adhuc, Claudiam Claudii Apollinaris filiam, quæ Tibicini nupta fuerat, et ex eo filiam genuerat, amoris impatiens, duxit uxorem, cui tanta, ut ait Pomponius, modestia et castitas, amorisque observantia mariti, ut viginti annis non fraudarit. Deceptum hoc loco crediderim Pomponium, et eum secutum Maturantium, nec enim a marito Claudia tamdiu absuit. Erroris, opinor, causam præstitit, quod parum considerate Statii carmen ad Claudiam ipsam examinarunt. Filium cum ex Claudia uxore nullum haberet, infantem sibi Statius adoptavit, quem præmatura extinctum morte carmine deflevit. Vergens vero ad senium Neapolim, communem ambobus patriam, Claudiam carmine revocavit. Ambigitur, quis superstes fuerit. Albano certamine, Domitianus Cæsar eadem, qua patrem, qui præsens erat, filium corona, ac item agro Albano donavit, bisque auro insignivit, splendidoque ac magnifico, cum senatoribus equitibusque Romanis, convivio suscepit, id quod carmine Poëta, quod Eucharisticon inscripsit, testatus est. Quo fit, ut fabulæ potius, quam historiæ simile putem, quod ab aliquibus proditum est, Statium præacuto stylo a Domitiano confossum. Supersunt vero ad hæc usque tempora hæc Statii opera, Thebais, ut ipsemet cecinit,

multa cruciata lima;

atque idcirco durior et inconcinnior alicubi quibusdam videtur, quam Junii Maximi, viri eloquentissimi, iudicio monituque publicavit. Antimachum argumento tantum imitatus, nam phrasi ille tumidus et lusus, hic durus et arctior. Item Achilleis imperfecta, in qua longe plus doctis quibusdam, quam in Thebaide præstare videtur. Non defuere etiam, qui Achilleida ipsam perfectam fuisse existimarint, sed reliquum, quod deest, deperditum, ut etiam diutius Sylvæ fuerunt, alii, quod habemus, integrum esse, utrique magno, ut puto, acti errore, et manifestis pridem argumentis explosi. Proditum est, cum Achilleida esset descripturus, Crispinum Vectii Bolani filium, clarum militia juvenem, sibi proposuisse. Utramque vero Imperatori Domitiano dicavit. Extant et quinque Sylvarum libri, ex quibus et vehemens in eo poematis genere illius, et pæne extemporale ingenium, et subitum calorem, ut ipse ait, percipere possitis. De quibus quidem Papinii Sylvis sic Apollinaris in hendecasyllabo, ad Felicem :

At cum forte pedum minore rhythmo

Pingit gemmea prata Sylvarum.

Ex iisdem, inquam, Sylvis et amicos et fortunam, et reliquam ipsius poetæ vitam facile cognoscetis. Scripsisse præterea tragediam a nonnullis existimatur; idque Juvenalis innuere videtur, ut mox dicam. Non multum adeo Statium a suorum temporum Scriptoribus amatum ea ratione colligo, quod ab iis ejus nullam fere mentionem factam video, præterquam ab Juvenale, qui et illum perstringere potius satirice videtur, quam laudare, ita enim canit in septima :

Curritur ad vocem jucundam, et carmen amicæ

Thebaidos, lætam fecit cum Statius urbem,

Promisitque diem; tanta dulcedine captos

Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi

Auditur: sed cum fregit subsellia versu,

Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agavem.

Nec illud in præsentia vobis reticuerim, quod est ab Ali-

gero Dante, suo carmine proditum, Statium videlicet Papinium religioni Christianæ addictum fuisse, Christianisque tum laborantibus, ob metum occulte, pro virili opem tulisse, ne scilicet suppliciis cruciatibusque, quibus tum passim afficiebantur, agitaretur ipse. In hanc autem pietatem et religionem inclinasse idem Poëta innuit, ob eos Virgilii versus ex Sibylla :

Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna, &c.

Sed an Dantes deceptus sit, ut in ejusdem etiam patria, non vobis facile dixerim, nam et recentiores alios nonnullos scriptores in eodem fuisse errore invenio. Legitur et Epitaphium Statii a Pomponio, ut fertur, conditum, quod referre haud pretium operæ videtur.

GERARDUS JOANNES VOSSIUS,

DE POETIS LATINIS CAP. III. P. 45.

STATIUS PAPINIUS Poëta, qui sub Domitiano vixit, perperam confunditur cum Statio Poëta, cognomine Surculo, qui claruit sub Nerone. De Rhetore sunt illa Hieronymi in Chronico Eusebiano : Olymp. ccix. an. 1. (est is Neronis secundus) ‘ Statius Surculus Tolosensis in Galliis celeberrime Rhetoricam docet.’ Ejus nomen verum ex Suetonii libello de Claris Rhetoribus superest, ubi non Surculus vocatur, sed Ursulus, uti et in Chronico Ms. ad S. Victoris. Ursi enim et Ursuli familiæ sunt nomina, ut ex vet. inscriptionibus constat. At Papinius Poëta nec Ursuli, vel Surculi, cognomen habuit, nec Tolosensis fuit, sed Neapolitanus. Reliquit v. Sylvarum libros, xii. Thebaidos, v. Achilleidos. In Thebaida et Achilleida commentatus Placidus Lactantius; quem necesse est post annum vixisse quadringentesimum cum Sedulium citet, Theodosiani ævi scriptorem : immo et post quingentesimum fuerit, cum Boëthii meminerit. Et vero commentarius ejus cento ex Servii, Hygeni Mythologicis, et Astronomico Arateo, et quibusdam aliis, quos ad verbum exscribit. Est

idem, qui Argumenta reliquit Ovidianæ Metamorphoseos. Etsi non ignorem a quibusdam Lutatium dici. Prius nomen agnoscit et Boccacius de Genealogia Deorum, lib. 1. pag. 8. ‘Lactantius, insignis homo, doctusque, super Statium scribens.’ Nec displicet quod suspicantur easdem videri glossas, quæ Placidi dicuntur. Mirum vero Martialem, cum adeo celebret Stellam Poëtam, de quo inferius dicam, non meminisse Statii, tanti amici Stellæ, ut ei miserit primum Sylvarum. Nempe ab invidia id profectum videtur. Non ferebat Martialis Papinium tantopere in gratia esse apud Domitianum, idque ob extemporalem in carmine felicitatem, qua Martialis longe vincebatur. Parum amicum Papinio fuisse Martialem ex eo colligitur, quod nunquam æqualis sui meminerit: tum aliis, quæ legas apud Gevartium ad Sylvarum, lib. 1.

DE

P. PAPINIO STATIO

VETERUM, SEMIVETERUM, NEOTERICORUM

COMMEMORATIONES, JUDICIA, ELOGIA, &c.

D. Jun. Juvenalis Sat. vii.

CURRITUR ad vocem jucundam, et carmen amicæ
Thebaidos; lætam fecit cum STATIUS Urbem,
Promisitque diem; tanta dulcedine raptos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed cum fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.

Jul. Capitolinus in Gordianis.

Scripsit præterea, quemadmodum Virgilius Æneidos,
Statius Achilleidos, et multi alii Iliados, ita etiam ille, An-
toniniados.

Ol. Nemesianus Ecloga i.

Hic in sylvis præsens tibi fama benignum
Stravit iter.

Sunt verba Papinii, Theb. xii. 812.

Servius, ad Æn. x. 275.

Bene hoc Statius ad ipsa arma transtulit, dicens:
Armaque in auro Tristia.

Lutatius Placidus ad Theb. vii. 62.

Quare adultero Marti Vulcanus habitaculum fabricasset
argutissime divinus hoc loco Poëta dissolvit.

Scholiastes Antiquus ad Verba Juvenalis superiora.

Amicæ] Gratae. Significat Poëma Statii de bello Thebano. *Lætam Urbem*] Ideo quia libenter audiebat. Est enim et Poëma ipsum delectabile, et ipse dicitur bonam vocem habuisse. *Sed cum fregit*] Post tantum favorem audientium, nisi cantionem inauditam Pantomimo vendidisset, non habebat unde se sustentaret.

Auctor Vetus Vitæ Papinii.

Constat fuisse Statium temporibus Vespasiani Imperatoris, et pervenisse ad Imperium Domitiani. Fuit nobili ortus prosapia, clarus ingenio, et doctus eloquio.

C. Sulpitius Severus, Dialogo III.

Nimirum, ut dixit Poëta nescio quis, utimur enim versu Scholastico, quia inter Scholasticos fabulamur: 'Captivumque suem mirantibus intulit Argis.'

Claudianus Mamertus de Statu Animæ, lib. I. cap. 20.

Unde non Poëtice, sed Philosophice Papinius ait:
odi artus fragilemque hunc corporis usum,
Desertorem animi.

C. Sollius Apollinaris Sidonius, Carm. v. ad M. Felicem.

Non quod Papinius tuus meusque,
Inter Labdacios sonat furores,
Tunc cum forte pedum minore rhythmō
Pingit gemmea prata Sylvularum.

Idem Carm. XXIII.

Si quis carmen prolixius eatenus duxerit esse culpandum, quod Epigrammatis excesserit parvitatem, istam liquido patet, neque Balneum Etrusci, neque Herculeum Surrentinum, neque Comas Fl. Earini, neque Tibur Vopisci, neque omnino quicquam de Papinii nostri Sylvulis lectitasse, quas omnes descriptiones, Vir ille præjudicatus non distichorum aut tetrastichorum stringit angustiis, sed potius, ut Lyricus Flaccus in Artis Poëticæ volumine

præcepit, multis, iisque purpureis locorum flosculis, primas sæpe inchoatas materias decenter extendit.

An. Manl. Sever. Boëthius, de Musica, lib. I.

Id etiam fuit antiquis in more positum, ut luctibus cantus tibiæ præiret. Testis est Papinius Statius hoc versu :

Cornu grave mugit adunco

Tibia, cui teneros suetum producere manes.

Ennodius Carm. LXVI.

‘Pierius menti calor incidit.’

Nota verba Papinii.

Isidorus lib. de Rerum Natura, cap. 30.

Si lignum ligno teras, ignem emittit. Unde et Papinius :

Fulguraque attritis quoties micuere procellis.

Idem Orig. lib. III. cap. 70.

‘Fertur quod hæc stella oriens Luciferum, occidens Vesperum facit, de qua Statius :

et eterno deperditur [deprenditur] unus in ortu.’

Serv. ad Æn. VIII. 590.

Idem lib. XIV. cap. 8.

‘Æstiva, sunt loca umbrosa, quibus per æstatem vitant pecora Solis ardorem. Statius : Et umbrosi patuere æstiva Lycæi.’ Sunt verba Servii ad Georgicum III. 472.

Aymoinus de Gestis Francorum, lib. IV. cap. 1.

‘Nequeo sine lacrymis ærumnas meæ referre Orbitatis :

Fraternas acies alternaque Bella,

quæ profanis decertata sunt odiis.’

Sunt verba Clotharii Regis ad Brunichildin, mox crudeliter perimendam.

Gunterus, Ligurini, lib. V. 318.

‘Ergo dato passim varias rumore per urbes.’

Versus est totus, præter primam vocem, Papinii Achilleidos lib. II. 352.

Wipo, Panegyrico ad Henricum III. Imperatorem.

Ex nostris monitis callebat STATIUS auctor
Thebanos juvenes mistis discernere flammis.

Petrus Mauritius Abbas Cluniacensis.

Vos o præcipui cultores Philosophiæ,
Quos eadem propriis educat in laribus ;
Ejus vos, inquam, poti pastique papilla,
Quos proprio studiis imbuat ore sacris.
Naso, Flacce, Maro, Stati, Lucane, Boëthi,
Et quicumque tuum carmine comis opus :
Hujus Livoris vos tangere mucro minatur,
Hic et de vestro cogitat exitio.
Vos etenim lædet, qui lædere non timet illum,
Quem socium vobis Calliopæa dedit.

Gul. Brito initio Philippiados.

Aut qui tam sapido Thebaida carmine scripsit,
Ut queat ad plenum digno memorare relatu
Tot victos hostes, tot bella, tot obsidiones.

Idem, lib. IX. extremo.

O nunc Lucani ruat in me, sive Maronis
Spiritus ; aut saltem Thebani vatis imago.
—— tantum ut merear vestigia lambere sola,
Unius similis in carmine factus eorum.

B. Bernardus de Conversione ad Clericos, cap. 8.

Tunc mihi id modicum consolationis, quod utcumque
mendico, tentas surripere ? Dixit, et cum indignatione et
furore recedens, 'teneo,' inquit, 'longumque tenebo.' Pa-
pin. Theb. II. 429.

Cosmas Pragensis initio Chronici.

Id solum operæ pretium duxi in meo opere, ut vel tu, cui
a Deo collata est Sapientia, vel alii potiores scientia, sicut
Virgilius habuit Trojæ excidia et Statius Thebaida, ita ipsi
hoc meum opus habeant pro materia, quo suam scientiam
posteris notificent, et nomen sibi magnificent.

**Gulielmus Pictavus in Rebus Gestis Gulielmi
Conquæstoris, cap. 64.**

Tydeus adversum insidiosos quinquaginta rupis petivit opem, Gulielmus par, haud inferior loco, solus non extimuit mille. Scriptor Thebaidos vel Æneidos,¹ qui libris in ipsis, Poëtica lege, de magnis majora canunt ex actibus hujus viri æque magnum plus dignum conficerent opus vera canendo.

Hermannus Contractus Comes, in Chronico.

Anno Christi Lx. Statius Poëta clarus erat.

Honorius Augustodun. in Chronico.

Domitianus, frater Titi, quindecim annos, menses quinque. Statius Poëta claruit.

Silvester Giraldus, initio Libri de Miris Hiberniæ.

Egregius Poëta, Statius.

Alanus Anti-Claud. lib. xi.

ut Sollius implicat, explicat alter

Ut Naso, vernat ut Statius, ut Maro dictat.

Helmoldus Chron. Slav. lib. i. c. 43.

Quadam die, multis arbitris coram positis interrogavit Vicelinum, in Scholis positus quid legisset? Illo perhibente se Statii Libros Achilleidos legisse, consequenter requisivit, quæ esset materia Statii?

**Gulielm. Pictaviensis, in Gestis Gulielmi Regis Anglor.
et Duc. Norm.**

Cum Haraldo tali, qualem Poëmate dicunt Hectorem vel Turnum, non minus auderet Gulielmus congredi singulari certamine, quam Achilles cum Hectore, vel Æneas cum Turno. Tydeus adversum insidiatores quinquaginta rupis petivit opem. Gulielmus par, haud inferior loco, solus non extimuit mille. Scriptor Thebaidos vel Ænei-

¹ Pro summis duobus auctoribus etiam in illis barbaris pugnatōrium fuerunt Virgilius et Statius, bus.

dos, qui libris in ipsis Poëtica lege, de magnis majora canunt, &c.

Ordericus Vitalis Histor. Eccles. lib. III. in finem.

Guido, Præsul Ambianensis, metricum carmen edidit, quo Maronem et Papinium, gesta Heroum pangentes imitatus, Senliacum bellum descripsit.

Auctor de Disciplina Scholarium, cap. 1. Boëthius quidam.

Senecæ traditio, Lucani inexpletio, Virgilii prolixitas, et Statii Urbanitas sunt indaganda.

Guido Adduanensis in Historia Palæstina, cap. 12.

Cum nuntii Salutis adveniant, sinistra prænuntia ‘Pessimus in dubiis augur timor.’ Papin. initio libri tertii Thebaidos.

Joann. Saresberiensis Policrat. lib. 1. cap. 13.

Potuerat apud Statium præsagio volucrum Græcorum exercitus confortari.

Idem Metalog. lib. III. cap. 1.

Polynices ab Adrasto genus interrogatus, ait Utrumque complectens: ‘Cadmus origo patrum, tellus Mavortia Thebæ.’ Theb. 1. 680.

Auctor Chronici Laurishamensis, a M. Frebero editus p. 92.

Ipsæ quoque Palatinus Rheni Comes, frater Imperatoris Conradi præsentia, ejusdem Ecclesiæ advocatus, divinam animadversionem sensit et expertus est:

Fraternas acies, cognataque regna profanis
Decertata odiis.

Gerbertus Epist. cxxxiv.

Si ergo te cura tantarum retinet rerum, volumen Achilleidos Statii diligenter compositum nobis dirige.

Idem Epistol. cxlviii.

Prægravat affectus tuus, amantissime frater, opus Achilleidos, quod bene quidem incepisti, sed defecisti dum exemplar defecit.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

C

Continuator Matthæi Parisii. In Anno M. CC. LII.

Nunc cum in se tenebrosus sit qui rex appellatur, qualiter illuminabit obfuscatos? Unde Statius: 'Tunc omnia jure tenebis Cum poteris Rex esse tuis.'²

Everhardus Labyrintho.

Statius eloquii jucundus melle, duorum
Arma capit fratrum, sub duce quæque suo.

Ibid. paullo ante.

Statius Æacidem stantem cultu muliebri
Virtutem prodit calliditate viri.

Nicol. Clemangius Epist. v.

Statius Papinius omnium inter Heroicos Latinos, uno excepto Virgilio, gravissimus: studiosissimaque Virgilii imitatione, alter quasi Virgilius.

Joannes Boccatus, Geneal. Deor. lib. xiv. c. 20.

Hesiodum, Euripidem, Statium, Claudianum, conspicuos vates.

Rodericus Zamorensis, Speculo Vitæ Humanæ, cap. 3.

Hinc Seneca noster Cordubensis pro immenso se munere habiturum gratiam et famam apud posteros precabatur, et Statius præsentem honoris et famæ gloriam benignum iter Operibus suis ad posteros stravisse dicebat, et Ovidius Naso, sibi nomen indelebile futurum lætabatur.

Ang. Decembrius de Politia Literarum l. i. p. 29. 30.

Statius in familiaribus complectendus est, et Juvenalis præcipua commendatione, qui de Romanis in eum plaudentibus dixit: 'Curritur ad vocem,' et Virgiliana, quoad potuit, imitatione. Hujus duplex opus, Thebaidos majus, et minus Achilleidos multæ delectationis opusculum.³

² Sunt verba Claudiani. Apparet tamen utrumque hunc summum Poëtam isti scriptori fuisse familiarem.

³ Posteriora hæc verba corrupta sunt apud Decembrium; utique enim de Sylvis sunt scripta.

Idem lib. VI.

Statius, Virgilii æmulator.

Domitius Calderinus Præfatione ad Sylvas.

Incidit in lib. v. Sylvarum Statii, opus granditate Heroica sublime, argumentum varium, doctrina remotissimum, quod nemo ante nos aut ausus est aut potuit attingere.

Angelus Politianus.

Hujus uberiores de Landibus Papinii Tractationem vide in Oratione quam habuit Sylvas Prælecturus.

Joan. Jovianus Pontanus de Fortitudine lib. I. c. 8.

Amphiarum vivum armatum, ad inferos ruere magis quam descendere faciunt, qui ne quidem aut arma manu aut fræna remittit; verum sicut erat rectos defert in Tartara currus, ut magnifice ac luculenter de eo Statius canit.

M. Ant. Sabellicus, Annotat.

Velles Papinium Statium tam dextro genio Thebas fortissimumque Achillem, quam Sylvas decantasse. Si non majus nomen, majorem certe gratiam inde haud dubio reportasset. Nulli unquam Poëtarum, quod sciam, magis proprium fuit subito cæstro incalescere, atque ubi incaluisset, fortius feliciusque debacchari, ut quantumcumque Phœbum hauserit: ac nescio an etiam majorem, eodem calore confestim reddat. Cuperes, dixi, omnem ejus operam in Sylvis locatam, nihil est illis amabilius, floridius, magisque Poëticum.

A. Janus Parrhasius Epist. Quæstion. 55.

Papinius, Poëta celeberrimus, et ob exactam rerum notitiam, suumque peculiare dicendi genus, non omnibus satis obvis. Cujus ego studiosus cum semper fuerim, &c.

J. Baptista Pius⁴ ad Sidonium Epistolar. lib. II.

Papinius, elegantissimus Poëta.⁴

⁴ Pius iste alioquin frivolus nugator, Poëta tamen sic satis aliquando bonus fuit.

Philippus Beroaldus ad Propertium, lib. II. El. 33.

Lege Statium in Theb. x. mortem Capanei luculentissimis versibus enarrantem.

Mariangelus Accursius in Diatribis, pag. 93.

Ejusdem significationis intellectum latenti sed acri iudicio subesse in doctis tantorum operum orsis apud Ovidium Papiniumque, crediderim.

Baptista Mantuanus, VI. Sylv. 1. ad Jovian. Pontan.

**Te, virides inter Laurus, Bajanaque Tempe,
Per loca, quæ fertur coluisse Papinius olim,
Pierides aluere Deæ.**

Conradus Celtes, ad Gunteri Ligurinum.

**Proximus es vati, quem Mantua docta creavit,
Et qui Pompeii et Cæsaris arma canit.
Nec Stilico tantum, vel Honorius, aut Majoranus,
Nec qui Scipiadas Porciadasque sonat:
Per freta nec tumidum qui cantat Iasona vectum,
Æaciden vel qui Thebaidemque tonat.
Gesta Ducis Macetum totum vulgata per orbem
Qui colit, Heroicis cedat et ille tuis.**

Ludovicus Cælius, Antiq. Lect. lib. XXVIII. c. 27.

Papinii verba sunt, ex doctis illis Sylvulis.

**Henr. Glareanus Notis in Terentium, fine Eunuchi.
Virgilianæ Æneidos felix imitator Statius.**

Joachimus Vadianus de Poëtica, cap. 28.

Statius, vates doctus et copiosus, qui ne conferri quidem suum Poëma Maroniano voluit, et decus tamen nomenque se secuturum haud temere sperat.

Lud. Vives de tradendis Disciplinis, lib. III.

Juvenalis multis in locis asper est et durus; materiæ suæ conveniens,⁵ mollis et suavis Statius.

⁵ De Sylvis loquitur Vives; alioquin homo parum Poëticus.

Nic. Gerbelius, Græciæ lib. v.

Statius, lib. IX. Thebaidos Ismenum fluvium venustissimis versibus depingit.

Idem lib. v.

Sed qua culpa Papinii versus omitterem, elegantissimos illos, quibus admirabili suavitate Alphi Amores decantat.

Fr. Floridus Sabinus Subsec. Lect. lib. II. cap. 19.

Statius, excellens Poëta.

And. Tiraquellus de Jure Primogenit. cap. 17. § 5.

Papinius in Libris Thebaidos id bellum bellissime descripsit.

Petrus Faber, Agonist. lib. I. cap. 10.

Utrumque circa discobolos usurpari solitum, significat Papinius, his elegantissimis carminibus.

Christoph. Milæus, Histor. Universal. lib. v.

Heroicam dignitatem Silius exprimens, Statius consequitur.

Joann. Picardus, Celtopædiæ I. v. pag. 205.

Statius Papinius Poëta eruditus et facundus, multa eaque elegantissima reliquit Poëmata.

Julius Cæsar Scaliger.

Ejus laudes ampliores, et Judicia varia legenda sunt in Libris de Poëtica, præcipue Hypercritico.

Josephus Scaliger ad Chronicon Eusebii. Num. 229.

Duplices Caryæ sunt, alteræ Laconicæ, alteræ Arcadicæ, Laconicæ erant Dianæ sacræ. Pausanias, Laconicis. Celebritatem et choreas καρυάτιδα, vocat Hesychius, et manifesto tangit Statius quarto Thebaidos, accuratissimi Operis.⁶

⁶ Recensionem cum Wowerio posthuma CCCLXXIV. suam pollicetur Scaliger, Epistola

Idem ad Ætnam.

De Amphirai morte extant magnifici versus in Thebaide Statii.

Adr. Turnebus Adversar. lib. xxvi. cap. 18.

Optimus Poëta, Papinius.

Is. Casaubonus ad Suetonii Domitianum.

Statius, eximius Poëta.

Idem ad ejusdem Caligulam.

Optimus Poëta, Statius.

J. Lipsius, Centur. i. Epist. 13.

Papinius sublimis et celsus Poëta, non hercle tumidus.

Idem Epigrammate ad Bernartium.

Papinius Poëta magnus,

Vel dicam potius, Poëta summus.

Certe proximus est Poëta summo,

Quod mecum fateatur ipse Livor.

Idem, Physiolog. Stoicæ lib. iii. cap. 17.

Docte, ut multa, Statius.

Idem, ad Taciti Annal. iii.

In Statio Luxuria ingenii non indecora.

Dion. Petavius ad Themistii Oration. iv.

Præclare istud et graphice describit Statius, lib. vi.

Gilb. Gaulminus, ad Cypri Theodori Prodrumi

Amanthum cap. 4.

Sciebat hoc Papinius, Poëtarum doctissimus.

Joan. Meursius, ad Librum de Gloria, Auctario, c. 29.

Statius Papinius, Poëta eximius.

Lud. Cresollius, Præfatione Vacationum Autumnalium.

Papinius, Poëta, meo judicio, maximus.

Famianus Strada, in Prolusionibus, pag. 359.

Invitatus a Sadoleto Pontanus, doluit mortali voce Statium esse referendum, qui aut suo aut Apollinis ore deberet audiri. Nihil tamen Statii perire dixit, dum reverebatur potius quam audiebatur; cum Statianæ magnificentiae proprium sit, ut nequeat cujusquam in ore vilescere.

J. Rykkius, de Capitolio cap. 28.

Statius in tertio amœnissimæ Thebaidos.

Idem cap. XLVI.

Probatissimus Scriptor et gravissimus Poëta Statius.

Math. Raderus ad Martial. lib. x. Epig. 4.

Nobilissimus Papinius, cujus aurea Thebais, XII. Libris comprehensa, hodie legitur.

St. Claverius ad Claudianum.

Statius, generosus, et subito calore admirabilis.

Jos. Gonsalius Salasius ad Petronium pag. 107.

Apud Statium elegans perfectaue omnibus suis numeris id genus descriptio.

Car. Paschalius de Coronis lib. II. cap. 17.

Doctissimus Poëta, Papinius.

Idem, lib. VI. cap. 3.

Statius, omnis Antiquitatis peritissimus.

Idem, lib. VI. cap. 14.

Doctissimus Poëta, Statius.

Julius Nigronus de Vitanda Obscœna Lectione, c. 6.

Multa quoque in Ovidio sunt, quibus non offendaris, Libri Tristium, de Ponto, et Fastorum. In Virgilio,⁷ Latinorum Homero, in Statio, si paucula vites, cetera non vetantur.

7 Bene Virgilio Papinium jungit. Bene etiam Παῖδαρτίαν hujus amolitur.

Marius Salomonius Alberticus, Jc. Comment.
ad Leg. Gallus, pag. 9.

Statius Cæcilius Comicus, et Statius Papinius Heroicus,
Poëtæ celebres fuerunt.

Jacobus Pontanus, Attic. Bellar. Part. 11. pag. 337.

Cur, quæso, Statius, sublimis ille et celsus Poëta Lipsio, et præ omnibus veteribus ac recentibus Virgilianæ majestati propior Scaligero, cur Claudianus, tam rotundus et venustus Poëta, diligentium et bene literatorum Interpretum luce destituti, in tenebris tamdiu deserti jacent? Gratiae debebuntur magnæ Scoto cuidam, et alteri Hispano, et tertio Germano, si præstiterint quod promiserunt. Promiserunt autem omnes in utrumque Commentarios. Quod Deus Opt. Max. bene fortunet.

Casp. Cunradus Prosopographiæ Melicæ Millenario 11.
pag. 185.

PUBLIUS STATIUS PAPINIUS, POETA.

Proximus es summo, Vatum nisi summus habetis:
Virgilius præeat! te via pone tenet.

Samuel Dresemius, ad lib. v. Josephi Devonii.

Papinius: 'Fortius incursant Tyrii.' Unde Silius affirmavit se, cum lib. xv. 'Acrius hoc Italum pubes incurrit.' Ut multa alia ex illo deducta, quibus æstimium magni illius Poëtæ augetur, cujus nomen nequaquam tam frivolis recessibus obscurari debuit, cum et Vir doctus, et Consularis, et aliquandiu forte *σύγχρονος*, tanti post unicum Virgilium illum fecerit.

Idem.

Maximi Poëtæ, Homerus, Virgilius, Statius.

L. Vitruvius Roscius, de Ratione Docendi, p. 77.

Post Virgilium Statii Papinii Thebais optime relinquitur. Nam cum ad illius imitationem composita sit, minor erit labor in discendo.

Josephus Castalio, *Observat.* Dec. III. cap. 9.

Papinius Statius, *Linguae Latinae auctor optimus.*

Joan. Baptista Giralduſ Epistolarum Variorum Editarum
a Thoma Porcachio lib. XVII. p. 897.

Aristotele insegna che la Epopeia non è ristretta a spatio di tempo, come è la Tragedia, che al sommo non puo passare due giorni. La quale autorità di Aristoteli ha confermato Vergilio con l'Eneide, Homero con l'Odissea, Silio Italico con l'Africa, et piu di tutti l'haurebbe confermata Statio, se havesse compita la sua Achilleide, la qual morte gli interrompe.

Albertus Lollius Ejusdem Operis lib. XIV. p. 566.

Non vi aggrevi anco, per amor mio, dare un' occhiata à Statio, nel primo delle Selve, dove egli essalta molto la Villa Tiburtina di Manlio Vopisco. Et nel secundo delle medesime, quando ei comenda tanto il Surrentino di Pollio. Et nel quarto pur delle Selve dove ei si dilegua proprio di tenerezza, dipingendo il bel sito della Villa (sic legendum) di Sep. Severo.

Franciscus Sansovinus in *Chronologia Universali*,
Anno Christi 92.

Huomini Illustri, Urbio Crispo, Oratore; Statio, Juvenale, Martiale, Poëti, &c. floriscono nelle lettere.

ELENCHUS ALPHABETICUS

NONNULLORUM SCRIPTURÆ COMPENDIORUM

QUÆ IN VV. LL. OCCURRUNT.

Ald. 1.	Editio Aldina an. 1502.
Ald. 2.	———— an. 1519.
Aldd.	———— utraque.
Amstel.	Editio Amstelodamensis e recensione Heinsii, an. 1624.
Antidiatr.	Antidiatribe Crucei, quam scripsit contra Gronovium.
Argent.	Editio Argentoratensis ap. Lazarum Schurerum, an. 1517. Achilleidos libros complectens.
Barth.	Caspar Barthius in Editione sua Cygnæ 1664.
Basil. 1.	Editio Basileensis an. 1531.
———— 2.	———— an. 1541.
Behot. 1. 2.	Duo codd. manuscripti, quorum VV. LL. descripsit Adrianus Behottius.
Bern.	Joannes Bernartius in Edd. Plantt.
Brix.	Editio Brixienis an. 1485.
Buslid.	Codex Buslidianus, quem laudant Bernartius et Gevar-tius.
Cald.	Domitius Calderinus in Editione Romana an. 1475.
Colin.	Editio Parisina Colinæi an. 1530.
Cruc.	Emericus Cruceus in Editione sua Paris. 1618.
Dan.	Codex manuscriptus P. Danielis, quem citat Fridericus Lindenbrogius.
Delph.	Editio Delphina curata a Claudio Beraldo, Paris. 1685.
Diatr.	Diatribæ Joannis Friderici Gronovii in Sylvarum libros, Hag. Com. 1637. Altera Editio auctior et emendatior cum Notis Handii prodiiit Lips. 1812.
Domit.	Domitius Calderinus in Editione Romana.
Exc. Burg.	Excerpta ex codice Ms. membranaceo Achilleidos libros complectente, quæ nobiscum communicavit V. D. Georgius Burges.
Exc. Cantab.	Excerpta codicis Cantabrigiensis penes Editorem.
Exc. Heins.	Excerpta ex codd. in Vaticano Romæ servatis, quæ citat Heinsius.

Fabr.	Codex Nicolai Fabri, quo usus est Lindenbrogius.
Florent.	Codex chartaceus Florentini, cujus Excerpta a Frid. Lindenbrogio acceperat Gronovius.
Gevart.	Janus Casperius Gevartius in Papinianarum Lectionum libro, et Ed. sua Lugd. Bat. 1616.
Grasser.	Joannes Jac. Grasserus in Ed. sua Antwerp. 1613.
Gronov.	Joan. Frid. Gronovius in Diatribe, Elencho Antidiatribes, et Ed. sua Amst. 1653.
Grut.	Janus Gruterus in Editione Commeliniana an. 1600.
Gryph. 1.	Editio Gryphiana an. 1547.
2.	an. 1559.
Hand.	Ferdinandus Handius, qui priora tria Carmina libri primi Sylvarum cum Notis Gronovii, Marklandi, aliorumque et suis edidit Lips. et Lond. 1817.
Jortin.	Joannes Jortinus nostras, cujus Emendationes in Statium extant in Obs. Misc. Vol. I. et II.
Lang.	Codex Caroli Langii, quo usus est Bernartius.
Laurent.	Codex vetustissimus Bibliothecæ S. Laurentii Leodiensis, quem citat idem Bernartius.
Leid.	Codex Leidensis, inter Vossianos n. 246.
Lindenbrog.	Fridericus Lindenbrogus (Tiliobroga) in Editione sua Paris. 1600.
Lipsian.	Codex Lipsianus, quem adhibuit Bernartius.
Markl.	Jeremias Marklandus in Editione Sylvarum Lond. 1728. et Lips. 1729.
Medic.	Codex Medicæus, cujus Excerptis usus est Gronovius.
Merseb.	Codex Merseburgensis, cujus VV. LL. hic illic in Commentario commemoravit Barthius.
Morel.	Fed. Morellus in Observationibus ad Sylvas Paris. 1601.
Obs. Misc.	Miscellanæ Observationes in Auctores Vet. et Recent. cura Burmanni Amst. 1732—1751.
Palat.	Codex Palatinus.
Paris.	Codex Parisiensis ab Handio citatus.
Parm.	Editio Parmensis an. 1473. per Franciscum Puteolanum correctâ.
Petav.	Codex P. Petavii, quem citat Lindenbrogius.
Petrens.	Codex Petrensis, quem possidet Collegium S. Petri Cantab.
Peyrar.	Joannes Peyraredus, cujus Emendationes in Statium partim extant in Editione Marollesii; partim laudantur in Epist. 3. Sarraui ad H. Grotium.
Pith.	Codex Francisci Pithœi J. C. quem citat Lindenbrogius.
Plant. 1.	Editio Plantiniana an. 1595.
2.	an. 1599.
Put.	Codex Puteaneus, quo usus erat Lindenbrogius.
Reg.	Codex Regius ejusdem Lindenbrogii.
Rhod.	Codex Joannis Rhodii, quo usus erat Gronovius.

Rom. 1.	Editio Romana an. 1475.
— 2.	— altera ejusdem anni.
Salisb.	Codex Archiepiscopi Salisburiensis.
Sen.	Codex Senensis omnium antiquissimus, qui hodie servatur in Bibliotheca regia Gottingensi.
Taurin.	Codex Taurinensis, quem citat Burmannus in Obs. Misc. Vol. I. et II.
Til.	Frid. (Tiliobroga) Lindenbrogius in Editione sua an. 1600.
Tol.	Codex Toletanus.
Urat.	Codex Uratislaviensis, membranaceus, in Bibliotheca Rhe- digeriana n. 153.
Vat. 1.	Codex Vaticanus n. 3283.
— 2.	— n. 3871.
— 3.	— n. 3595.
— 4.	— n. 3282.
Veen.	Editio Veenhusenii cum Notis Variorum, an. 1671.
Venet. 1.	Editio Veneta an. 1472. omnium princeps.
Venet. 2.	— an. 1475.
Venet. 3.	— an. 1483.
Venet. 4.	— an. 1490.
Vicent.	Editio Vicentina an. 1481.
Vindob.	Codex Vindobonensis membranaceus, olim in Biblioth. Budensi; nunc autem in Biblioth. Imperiali German.

P. PAPINII STATII¹

SYLVARUM*

LIBER I.

AD STELLAM.^{2†}

DIU multumque dubitavi,³ Stella juvenis optime, et in studiis nostris^a eminentissime⁴ qua parte voluisti,⁵ an hos

~~~~~  
<sup>1</sup> *P. Papini Statii Surenti* Venet. 1. in Biblioth. Par. *P. Papini Statii Surculi* Venet. 1. in Biblioth. Vimariensi; et sic etiam Venet. 2. *Statii Pampinei Surculi Tholosani* codex Behottii; *Pampinei* Fab. *Statii Pampinii Sursuli* duo Gudiani; *Papinii Sursuli Statii* Gud. tertius; *Pampinii Sursuli Statii* unus Paris. *Papinii Surculi Statii* alter Paris. et sic legit Til. ex plerisque, ut ait, codd. ut et Juretus ad Symmachi lib. 1. ex codice D. Benigni Divionensis; et sic etiam legunt Morel. et Cald. *Papinii Surculi* Buslid. Lang. et Petav. *Statii Aquilini* Leid. *Statii Papinii Neapolitani* Drakenb. Uratisl. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. et Gryph. 1. 2. *Pub. Papinii Statii* plerique codd. Gevartii; et Buslid. signate ita habebat initio Theb. III. VI. et VIII. *P. Papinii Statii* Vicent. *Papinii Statii* Rom. *P. Statii Papinii* in aliis vett. *Statii* Put. Ratisb. et Erford. nullo alio addito nomine.—<sup>2</sup> *Statius Stella suo salutem* Gro-

### NOTE

\* *Sylvarum*] *Sylvæ*, Poëmata sunt subito calore effusa, et quasi extemporalia. Quod nomen eo sensu his libris convenire, vel ex Statio ipso discas, qui in Epistolis passim prædicat, et excusat suam in fundendis ejusmodi Carminibus celeritatem. Quod confirmatur a Quintiliano lib. x. cap. 3. 'Diversum est,' ait, 'huic eorum vitium, qui primum discurrere per materiam stylo quam velocissimo volunt, et sequentes calorem atque impetum ex tempore scribunt. Hoc

*Sylvam* vocant. Repetunt deinde, et componunt, quæ effuderant.' Hæc vero Poëmata subito calore effusa, 'Sylvæ' nominantur veteres, vel a multiplici materia, vel a frequentia rerum inculcatarum, vel ab ipsis rudimentis: rudia namque Poëmata, et sic effusa, postea castigabant. Vide et A. Gellium lib. ult. cap. 11. 'Qui variam,' inquit, 'et miscellam et confusaneam doctrinam conquisiverunt, eo titulos quoque ad eam sententiam exquisitissimos indiderunt, namque

libellos,<sup>b</sup> qui mihi subito calore<sup>c</sup> et quadam festinandi voluptate fluxerunt,<sup>d</sup> cum singuli de sinu meo prodiissent,<sup>d</sup> congregatos ipse dimitterem.<sup>e</sup> Quid enim? \*\*\* quoque<sup>s</sup>

~~~~~

nov. Barth. Veen. et Delph. *Epistola ad Stellam* in quibusdam aliis. In codice Leidensi hoc et reliquorum librorum Proemia desiderantur.—3 Venet. 1. quæ in Biblioth. Parisiensi servatur, *cogitavi*. Cf. Cic. Orator. cap. 1.—4 'Hæc vox non est in cod. Merseburg. Si Statiana, videtur trajicienda: et in studiis nostris, qua parte voluisti eminentissime.' Barth.—5 N. Heins. conj. *quaqua parte voluisti*: Scriverius vero correxit: *quia patriis noluisti*; utrumque improbat Hand.—6 Ita Venet. 1. Parm. Vicent. Urat. et Par. quod restituerunt Jans. et Gronov. *fluxerant* Rom. Venet. 2. 3. 4. Brix. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. Bern. Gevart. Till. Cruc. et Markl. *effluerant* Burmannus, ut olim conj. Markl.—7 Hæc lectio Domitio Calderino debetur in Rom. et hinc recepta est in aliis edd. probante Marklando; *de sinu meo pro congregatos* in scriptis codd. spatulo relicto ubi integram dictionem esse oportuit; ita etiam Venet. 1. et Parm. *prodiissent* plane legitur in codd. Urat. Drakenb. et Paris. *prodiissent* Til. *prosiluisset* maluit Barthius.—8 *Quid enim oportet hujus quoque* codd. Urat. Drakenb. et Par. 'Has duas dictiones, oportet hujus, quoniam mutilata hac particula desiderabantur in omnibus codd. suggestimus.' Cald. Calderinus non uno in loco scriptos libros bonæ notæ adhibuit, et quæ ex iis hauserit, emendationes suo nomine commendasse videtur. Hinc Marklandus: 'Hunc locum ex ingenio supplevit Domitius [Calderinus], cum in omnibus codd. desiderarentur voces, oportet hujus.' Deinceps receptæ sunt in Venet. 2. 3. 4. Brix. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. Bern. Gevart. Till. Heins. Gronov. Veen. et Delph. 'pessimis exemplo,' inquit Markl. qui eas deleuit. Denuo restituit Hand. in ed. an. 1817. 'Unum illud me fortasse inserendum: *me ornari, &c.*' Lenz. Barthius tentavit: *Quid enim? Editionis quoque auctoritate onerari?* Idem in

NOTÆ

alii Sylvarum inscripserunt, alii Musarum.'

† *Stellam*] De Stellæ genere, studiis, et muneribus agemus ad Epithalamion Stellæ et Violantillæ.

^a *Studiis nostris*] Id est, Poëticis. Stella enim erat Poëta, ut videmus Epithalamio.

^b *Libellos*] Notandum hic, Statium singula opuscula Libellos, non Sylvas vocare secus ac fecerunt doctissimi viri, ut Politianus, Parrhasius, Domitius, Turnebus et alii, qui unum quodque et singulare Poëmation Sylvam appellare non dubitarunt.

^c *Subito calore*] Quo scilicet Poëtæ deproperant animo versus, quorum cursum ægre manus exceptrix assequatur. Princeps in talibus, ne Ovi-

dio quidem semper excepto, Papinius noster. Aptæ autem calori jungitur *subiti* epitheton: utraque enim vox meditationi anxie opponitur. Is calor Poëtarum ingenii insitus est, quo possunt *ἐκ αἰσθητικῆς καλῶν ἀδελφῶν*, ex tempore optime canere, ut de Mercurio prodit Homerus in hymn. Soli Vinicio hanc laudem, ingenium in numerato habere, tribuebat Augustus, teste Seneca in controversiis.

^d *Cum singuli de sinu meo prodiissent*] Ita Domitius, cum in veteri codice reperisset: *de sinu meo pro congregatos, &c.* Magis tamen sententiam expleret vox longior *prosiluissent*.

^e *Dimitterem*] Id est, ederem, publicarem.

auctoritate editionis onerari, cum adhuc pro Thebaide mea (quamvis me reliquerit) timeo ?^f Sed et Culicem^g legimus, et Batrachomyomachiam^h etiam agnoscimus: nec quisquam est illustrium Poëtarum, qui non aliquid operibus suis^{io} stylo remissiore præluserit.¹¹ⁱ Quid? quod hæc¹² serum erat continere, cum illa vos certe, quorum honori data sunt, haberetis. Sed apud ceteros necesse est mul-

~~~~~

ineditis scripsit: *Quid enim quoque auctoritate me editionis onerari?* Vir doctus, quem Hasius Morellum esse putat, in Parmensi exemplo interpolavit: *Quid enim necesse, hujus quoque, &c.* Ante Gronovium ediderunt: *Quid enim oportet . . . onerari? quod, &c.* ille vero: *Quid enim oportet, quod adhuc . . . timeo?* Corrigenda igitur erat interpunctio. Mox quod adhuc Par. cum Venet. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. Bern. Gevart. Til. Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph. et nuper recepit Handius: quo adhuc cod. Urat. cum Venet. 1. Hinc Marklandus scripsit *quom*, (quō,) i. e. *quum*. Handius vocem quod interpretatur 'quanquam.' Cf. Mauret. ad Catull. xx. p. 36. Heins. ad Ovid. Epist. xvii. 51. et Burm. ad Anthol. Lat. Tom. II. p. 484.—9 Venet. 1. *batracomachiam*: N. Heins. conj. *Batracomyomachia* ignoscimus: Barthius in ineditis notavit, vocem etiam non fuisse in cod. Merseburg. Heynius in Proœmio ad Culicem p. 4. scripsit *cognoscimus pro agnoscimus*.—10 Marklandus legi jussit *serius*, quod in libris scriptis exarari solitum *stis*; 'unde minima mutatione suis.' Hoc damnat Lenzius.—11 Gronovius ad Senec. Herc. Fur. 222. contendit ubique restituendum esse *proludere* et *prolusio*, etiam non assentientibus libris, ut hoc loco. Quæ sententia ab Heinsio, ad Ovid. Art. Am. III. 115. a Duckero ad Flor. IV. 2. 2. et ab aliis accepta. Vide etiam Freinsh. ad Flor. I. I. Burm. ad Virg. XII. 106. et nos ad Catull. Epithal. Pelei 382.—12 Lenz. malit hæc exterminari, propter illa . . . *illis*, quæ sequuntur. N. Heins. conj. *quod et*

NOTÆ

^f *Quid enim [oportet hujus] quoque auctoritate editionis onerari, cum adhuc pro Thebaide mea (quamvis me reliquerit) timeo* Hic satis sibi incumbere oneris ait Poëta, quod Thebaidis editioni auctoritatem accommodaverit, quod se auctore edita sit Thebais; ne nunc gravet se novo onere, Sylvas quoque publicando: præsertim cum adhuc timeat pro Thebaide, cum jam a se discesserit, cum jam publici juris facta sit: 'relinquere' enim nos dicuntur opera, quæ edimus.

^g *Culicem* Poëma Virgilii, quo mortem Culicis pastoris deflet, quodque juvenis composuit. Martialis: 'Quomodo vix Culicem fleverat ore

rudi.' Et Papinius Genethliaco Lucani: 'Ante annos Culicis Maroniani.'

^h *Batrachomyomachiam* Id est, ranarum et murium pugnam, quam ludit Homerus: sunt tamen aliqui, ut Plutarchus, qui negent hoc opus esse Homeri.

ⁱ *Præluserit* Exercitio, velut ante capta arma et bellum initum. Et Citharædi dicebantur 'præludere' vel 'proludere,' cum prætentabant et experiebantur chordas. Ita in Achilleide ad Domitianum: 'Magnusque tibi præludat Achilles.' 'Proludere' simili sensu aliis scriptoribus.

tum illis pereat ex venia,¹³ cum amiserint, quam solam habuerunt,¹⁴ gratiam celeritatis; nullum enim ex illis biduo longius tractum; quædam et singulis¹⁵ diebus effusa: quamvis metuo, ne verum¹⁶ istuc versus quoque ipsi de se probent. Primus libellus sacrosanctum habet testem:¹ sumendum enim erat a Jove¹ principium. Ceterum hos versus, quos in Equum Maximum feci, indulgentissimo Imperatori postero die, quam dedicatum erat¹⁷ opus, tradere jussus sum. Potuisti illud (dicet aliquis) et ante vidisse. Respondebis illi tu, Stella carissime, qui Epithalamion¹⁸ tuum, quod mihi injunxeras, scis biduo¹⁹ scriptum. Audacter mehercule,²⁰ sed tamen CCLXXVII. hexametros²¹

serum erat. Mox Rom. *quom illa.*—13 Barthius in ineditis notat ‘Ms. C. ca.’ Hoc quidem esset causa; sed *venia* ponitur pro gratia aut excusatione, cui severum iudicium opponitur. *Hand.* Cf. Quintil. Inst. x. 1.—14 Hæc lectio est a Gevartio. Sen. omnes Vatt. Mers. Leid. Vindob. Par. Urat. alique codd. cum Venett. 1. 2. 3. 4. Par. Rom. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. et Bern. exhibent *habuerint*, quod revocavit Handius.—15 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. et Vicent. *et in singulis.* Aldus præpositionem primus omisit, et post eum omnes. Handius restituit.—16 Parm. *quamvis me ore verum*; et in margine *metuo ne*; Codex Barthii *quamvis nemo*; Paris. *quamvis metuo verum*; Venet. 1. *quamvis in meone verum*; Vicent. *quam quis metuo ne verum.* At, ut jam Calderinus restituit in Rom. *quamvis metuo ne verum*, ita legitur in Urat. Mox, ‘pro *versus* Venet. 1. exhibet *usus*,’ inquit Handius. At *usus* nihil aliud est quam (*usus*) *versus*, nota contractionis omissa.—17 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. Plant. Til. Cruc. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *dedicaverat*; Vicent. *dedicaveram.* ‘Scriptum fuit *dedicatum erat*, et litera *t* elisa, *dedicaverat.*’ Markl. Vulgatam restituit Handius. Mox pro *jussus sum* Urat. habet *uisum*; Venet. 1. *jussum*, omisso verbo substantivo.—18 *Epithalamium* Gryph. 1. 2.—19 Parm. *scis triduo*; Urat. *scibis*; deest in Venet. 1.—20 Venet. 1. *mehercles*; Parm. Rom. 1. 2. Brix. Vicent. Venett. 2. 3. 4. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. et Basil. *mehercle*, quod restituit Handius. Inde a Gevartio editum *mehercule.*—21 Urat. *sed tamen hexametros*; Parm. et Venet. 1. *sed tantum tamen exhametros.* In Domitii Calderini codd. etiam numeri de-

NOTE

¹ Cum amiserint, quam solam habuerunt, gratiam celeritatis] Ut Statius a calore aut celeritate scriptis suis gratiam captat, sic Plinius a ‘novitate.’ Epist. lib. i. 2. ‘Edendum autem ex pluribus causis, maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis jam gratiam novitatis exuerint.’

² Testem] Celeritatis nempe suæ.

¹ Jove] Domitiano. Et blanditur Domitiano, qui omni dubitationis specie remota, Deus palam haberi et appellari volebat. Infra Kalendis Decembribus: ‘Dum nostri Jovis hi ferantur imbres.’

¹⁷ Dedicatum erat] Statuæ enim et imagines dedicari solitæ.

habet. At fortasse²² tu pro collega mentieris.ⁿ Manlius certe Vopiscus, vir eruditissimus, et qui præcipue vindicat a situ²³ literas jam pæne fugientes, solet ultro quoque nomine meo gloriari, et²⁴ villam Tiburtinam suam descriptam a nobis uno die. Sequitur libellus Rutilio Gallico Valenti²⁵ dedicatus: de quo nihil dico, ne videar defuncti testis occasione mentiri. Nam²⁶ Claudii Hetrusci testimonium est, qui Balneolum a me suum intra moram²⁷ cœnæ recepit. In fine^p sunt Kalendæ Decembres; quibus utique creditur:²⁸ noctem enim illam felicissimam^r habent, et voluptatibus publicis inexpertam.^s

erant, quos ille in Rom. ex sensu addidit. Mirum vero, quod omnes editiones usque ad Gronovianam exhibeant: cclxxii. et quod Barthius 278. versus numeraverit.—22 Ita legi jussit Marklandus cum antea editum fuisset: *Et fortasse*, cum interrogationis nota. Sed Bernartius jam notaverat corrigendum esse *At*. Hopfius conjecit *Sed*. Gevartius et Gronovius, non expedita ratione, sententiam per interrogationem efferebant. Omnes vero codd. et edd. vett. præbent *Et*, quod revocavit Hand. Mox, *Pro mentiris pro mentieris*.—23 Lenz. conj. *ab exitu*; et postea: *a situ l. j. p. jacentes*, vel *senescentes*. Cf. Cic. de Orat. II. 2. 7. *vindicat a s. l. j. pene* Urat. Nihil autem corrigendum esse putat Handius.—24 Hand. delet *et* cum codice Urat. et Parm. *et villam* non habebat codex Barthii, qui pro *meo* præbebat *eo*. Hoc sibi vindicat Marklandus, quomodo *At pro Et* supra: 'Recte puto me emendasse: *nomine eo gloriari, villam, &c.* id est, ea causa.'—25 Ita omnes edd. *Gallico est valenti* codex Urat. *valenti* Venet. 1. Heinsius correxit, *convalescenti*, quod necessarium putavit Hand. Idem Scriverius ita notavit: *GalliCO-valescenti*.—26 *Nam Claudii hetrusci* Venet. 1. *Etrusci* Urat. et Drakenb. *Hetrusci* Til. Gevart. et Markl. Barthius in Animadv. emendavit: *Palam Claudii Hetrusci testimonium est*: In notis scriptis hæc: '*Exstat* dixisset Cicero: *Ma. testimonium unum est*.' Ecce iterum Marklandus: '*Lege: testimonium exstat*; qui, &c. hoc modo sensus expletur.'—27 Urat. *suam intra moram*.—28 Urat. *uti creditur*. Markl. mallet *credetur*. Cf. Senec. in Ludo de Mort. Claudii. Mox *habent* non habetur in Urat. et Venet. 1. ille præterea dat, *ex voluptatibus*. Denique pro *inexpertam* Hopfius conj. *non expertam*.

NOTE

ⁿ *Pro collega mentieris*] Poëta scilicet pro Poëta. Et *collega* hic pro socio et consorte studiorum. Epith. Stellæ: 'Tecum similes junctæque Camænæ, Stella, mihi, multumque pares bacchamur ad aras.' Collegæ proprie dicuntur qui sunt ejusdem ordinis et conditionis, et qui sunt in legatione et magistratu socii. Divus Cyprianus Episcopos vocat 'collegas suos.' Ep. I.

^o *Moram*] Spatium et tempus.

Delph. et Var. Clus.

Stat.

^p *In fine*] Scilicet libri primi.

^q *Quibus utique creditur*] Quod hoc opusculum scriptum sit celeriter.

^r *Noctem enim illam felicissimam*] Videl. Kalendas Decembres: et notat hic Papinius spectacula, quæ illa nocte ad lychnuchos Domitianus edidit. Vide et Suetonium et Xiphilinum Domitiano.

^s *Inexpertam*] Qualem nunquam antea sensit populus Romanus.

D

I. EQUUS MAX. DOMITIANI.

Describit Poëta statuum equestrem, quam Domitiano Imperatori Senatus populusque in foro Romano statuerant.

QUÆ superimposito moles geminata Colosso

Quæ moles, duplicata superimposito colosso, stat, replens Romanum forum? An

Titulum primi carminis hujus in scripto notavit Gronovius: *Domitiani Aug. aeneus equus in foro dicatus*. In codice Urat. desideratur inscriptio. Venet. 1. habet: *In Equum Maximum Imp. Domici*; Rom. et reliquæ omnes: *Equus Max. Domitiani*.—1 Urat. et Vindob. et edd. antiq. omnes exhibent separatis verbis, *super imposito*. Markl. primus in unum vocabulum conjunxit. *Quæ, Superi, imposito*, &c. Ptolomæus Flavius in Conject. cap. 28. quod repudiavit Gevartius, et signo, quod hyphen nominant, interposito, scribi jussit *super-imposito*, et vs. 59. *super-ingesti*. Probasse videtur Gronovius. *Quæ super-impositi m. g. Colossi* malit Cruc. improbantibus Barth. et Markl. Pro *moles* Urat. et Vindob. a manu rec. habent *sedes*. Codd. Voss. Drakenb. et Par. cum Rom. Vicent. Brix. Venett. 2. 3. 4. Ald. 1. et Gryph. 1. 2. *gemmata*, quod probantur in commentariis Cald. Morel. et Bern. ita etiam correxit Rhædus. Sed codd. Sen. Lips. Urat. Vindob. et Par. in marg. præbent *geminata*, ut est etiam in Venet. 1. Parm. Ald. 2. Til. Cruc. Gevart. Gronov. Veen. Delph. et Markl. probante Handio. Eadem varietas occurrit in Præf. libri tertii. Barthius conj. *geniata*, et de Geniis in heroum et principum monumentis ita explicavit, ut voc. *complexa*, quod sequitur, ad fulgorem et

NOTE

1 *Geminata*] Apposite *geminatam*, seu duplicem aut duplicatam molem, equi scilicet, et equitis dicit Poëta: Nam totum operis conspectum, equum inquam et sessorem una complexus, eleganter *geminatam*, id est, duplicem molem dicit. Solus equus basi insistent per se magnam molem constituerebat; cum vero colossus Imperatoris equo impositus est, *geminata* et duplicata dici debuit. Potest etiam commodè, ait Gevartius, *geminata* hic explicari, ‘conjuncta,’ ‘connexa,’ et ‘copulata:’ ita verbum ‘geminare’ usurpat Statius pro copulare, et conjungere. Sic Epithal. Stellæ: ‘Dat Juno verenda Vincula, et insigni geminat Concordia tæda.’ Eodem modo Horatius arte Poëtica: ‘Non ut Serpentes avibus geminentur, tigribus agnæ.’ Sic eo sensu dici potest, *molem*, id est, equum basi insistentem, *geminatam* fuisse, id est, conjunctam et connexam imposito

illi Domitiani colosso. Et hic *colosso* dandi est casu, non auferendi. Ita etiam illud Taciti interpretandum, Annal. lib. 1. ‘M. Agrippam geminatis Consulatibus extulit.’ Nam, ut recte annotavit hic Lipsius, per ‘geminatos consulatus’ intelligit Tacitus conjunctos, et sese mutuo subsequentes, ita ut per duos annos continuos Agrippa consul esset, quod sane erat rarissimum. Ceterum alii sunt qui legunt *gemmata*, et interpretantur, radiantem ac splendentem, ex illo Martialis: ‘Nec te detineat miri radiata colossi Quæ Rhodium moles vincere gaudet opus.’ Sed falluntur. In primis errant in eo, quod dicant Martialem fecisse hæc carmina in hanc Domitiani statuum. Nam, ut recte ad illum locum notavit Raderus, Martialis ibi agit de colosso Neronis, cujus caput a Vespasiano ablatum est, et solis impositum, adeoque totius colossus soli consecratus. Unde

Stat Latium complexa forum? Cæлоне peractum
Fluxit opus? Siculis an conformata caminis
Effigies lassum Steropem Brontemque reliquit?

opus in cælo peractum huc decedit? An statua conflata in fornacibus Siculis reliquit

amplitudinem Genii referret.—2 *Stat latum* Urat. Vide Drakenb. ad Silium xvii. 433. et Lips. de Magn. Rom. iii. 7. Codd. Urat. Sen. et Lipsii, *cæлоне per auras*; idem citant Barth. et Bern. reposuit Morel. exponens Græco vocabulo *ὀψαυονερός* et probat Voss. de Analogia i. 32. p. 515.—4 Ita Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. et Capil. cum Venett. 1.

NOTE

recte Martialis eum hic ‘radiatam molem’ vocat, innuens, nimirum, radios solis capiti circumpositos, quos septem fuisse, et singulos duos et viginti pedes et semis longos tradit P. Victor. Quidam per *molem geminatam* intelligunt basin et statuam equestrem illi impositam. *Colosso*] Intelligit statuam colosseam Domitiani eqno impositam. Colossus autem enormem statuam significat, ut declarat Plinius lib. xxxiv. cap. 7. ‘Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares.’ Eæ statuæ primitus solis Diis dicatæ fuerunt, sed mox crescente in dies adulatione, principibus etiam delatæ, ut fulmina, astra, coronæ radiatæ. Quin et ipsi in numerum Deorum relati. Ceterum de origine et honore statuarum, et generibus, et figuris consule Plinium lib. xxxiv. cap. 4. 5. 6. et 7.

2 *Latium forum*] Forum hoc erat in octava regione Romæ, et Romanum vocabatur. Dixit autem Poëta *Latium*, quia Roma in Latio sita erat. *Cæлоне* [*Cæлоне*] *peractum fluxit opus*] Dubitant interpretes, an hic Poëta opus ex *cælo* delapsum, an *cælo*, id est, sculpendi instrumento perfectum intelligat: dicuntque potuisse hic vocem *cælo* usurpare, eo sensu quo in Surrentino Pollii ii. Sylvar. ‘Aut Polycletæo iussum est quod vivere

cælo.’ Et iii. Sylvarum Hercu. Epitr. ‘Laborifero vivant quæ marmora cælo Praxitelis.’ Et Martial. ‘Quis te Phidiaco formatam Julia cælo.’ Sed hæc interpretatio stare non potest cum verbo *fluxit*, quod arti sculptoriæ nulla ratione convenit. Itaque *cælo fluxit*, idem hic est, quod *cælo decedit*. Petit enim admirandus Poëta, an illa mira statua deciderit e cælo, an ab Vulcano, aut Pallade excusa fuerit. Arbitrabantur enim antiqui vetustissimas, ac multa arte elaboratas Deorum imagines e cælo decidisse, ut de statuâ Cereris ac Cybeles, item Palladio, et Ancilibus persuasum illis erat. ‘Fluere’ enim pro delabi sumitur. Papinius alibi de nocte: ‘Defluit in terras, mutumque amplectitur orbem.’ Ita Virgilius Æneid. ii. ‘Quem tota cohors imitata, relictis Ad terram defluxit equis.’ Et Livius lib. ii. ‘Nec quicquam equitis vulnere retardato, moribundus Romanus, labentibus super corpus armis, ad terram defluxit.’

3 *Siculis caminis*] Per *Siculos caminos*, intelligit officinam Vulcani, quam non solum in insulis Vulcanis, ac Lemno, sed etiam in Ætna monte Siciliæ veteres posuerunt; ut omnibus notum est.

4 *Lassum Steropem Brontemque*] Brontes ac Steropes, una cum tertiâ

An te Palladiæ talem, Germanice, nobis
 Effinxere manus, qualem modo fræna tenentem
 Rhenus, et attoniti vidit domus ardua Daci?
 Nunc age, fama prior notum per sæcula nomen
 Dardanii miretur equi, cui vertice sacro
 Dindymon, et cæsis decrevit frondibus Ida: 10

fatigatos Steropen et Bronten? An, Germanice, manus Palladis talem te nobis excuderunt, qualem Rhenus et consternati Daci modo spectaverunt equo insidentem. Nunc age, antiquitas stupeat equum Trojanum in omni ævo celebratum, cui fabricando Dyndimus sancto iugo diminutus est, et Ida decrevit amputatis arboribus.

2. 3. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. aliis; *Effigiem* Venett. 1490. 1494. 1498. et Petit. quod placet Parrhas. et Bern. repugnat Cruc. *lassos* conj. N. Heins. 'Comma, quod vulgo positum post *Effigies*, abolendum erat.' Hand. —6 *Effigere* Urat. et Venet. 1. *qualem non frena* Urat. *frena terentem* Merseb. —7 Vir doctus in exemplo Gottingensi conj. *timuit*, aut *tremuit* pro *vidit*. —8 Idem V. D. in exempl. Gotting. conj. *Nunc age, fama prior, notum p. s. nomen D. mireris equi*: codex Merseb. Barthii *per sæcula numen*. —10 *Dindymos* Par. et ita correxit Til. in exemplo suo. A Græcis mons Phrygiæ nominatur *Διδυμωv* et *Διδυμα*. Sed vide Propert. iii. 21. (22.) 3. *Ida* omnes edd. *Idem* Urat. *Idem* voluit Vossius, ut notat Burmannus, et V. D. in exempl. Gotting. quod reposuit Handius: Rhædus correxit *Idam*, ut videtur, non

NOTE

Pyrcomone, Cyclopes et ministri Vulcani. De Pyrcomone mentio habetur Theb. ii. 599. Meminit vero horum ab ea mente, qua Cyclopibus ingentia opera, et quæ admirationi erant, ascribebantur.

5 Palladiæ] Hoc dicit gratia ipsius Domitiani, qui Palladem devotissime colebat. Excellentioris etiam artificii opera Palladi attribuebantur.

Germanice] Germanicus, cognomen Domitiani a devictis Cattis, et Marcomanis Germaniæ populis: quod sæpissime in ejus nummis legitur: quodque cognomen non cepit, nisi jam decies consul. Certe in 11. et 14. consulatibus nummi habent tropæum, cum inscriptione, GERMANIA CAPTA. Primus autem, hoc Germanici cognomento claruit Drusus Imper. Tiberii frater, et pater Germanici.

7 Rhenus] Rhenus nobilissimus fluvius dividens Galliam a Germania. **Domus ardua Daci]** Non hic intelligenda regia Dacorum, non mons sacer, non templum in monte, ut volunt quidam interpretes, sed ipsa tota gens montes colens. Florus lib. iv. 'Daci montibus inhærent.' **Daci]** Vide quæ diximus de Dacis Thebaid. i. 20. **Attonitum** vero *Dacum* dicit, cum montes suos occupatos vidit a legatis Domitiani.

9 Dardanii] Id est, Trojani. Trojani enim a Dardano originem ducebant, Troasque etiam 'Dardania' ab eodem vocabatur.

10 Dindymon, Ida] Dindymus et Ida Phrygiæ montes, quorum prior erat sacer Cybele: unde dicit superiori versu, *vertice sacro*.

Hunc neque divisis cepissent Pergama muris,
 Nec grege permixto pueri innuptæque puellæ,
 Ipse nec Æneas, nec magnus duceret Hector.
 Adde, quod ille nocens, sævosque amplexus Achivos ;
 Hunc mitis commendat eques : juvat ora tueri 15
 Mixta notis belli, placidamque gerentia pacem.
 Nec veris majora putes ; par forma decorque,

Hunc Domitiani neque Pergama cepissent dejectis mœnibus, nec pueri et intactæ permixtim virgines, nec ipse Æneas, nec ingens Hector potuissent trahere. Adde quod ille Trojanus noxius erat, et intus continebat diros Græcos: hunc autem benignus eques commendat. Gratum est intueri faciem temperatam signis belli ac pacis. Nec credas veram excedere. Æqualis forma et venustas, æqualis honor est in vultu.

intellectis verbis superioribus.—11 Codd. Urat. Vindob. et Par. cum Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. &c. *discissis* ; Markl. conj. *ditis*, quod probavit Heynius ad Virg. Æn. II. 234. et Lenzius, collato loco III. 1. 16. *discussis* codex Leid. ut conj. Schraderus in notis ineditis: *discissis* V. D. in libro Gotting. 'Vocabulum *cepissent*, in prima editione pro more sæculi scriptum, ab editoribus depravatum est in *cepissent*. Una illa famosa Græseri editio recte exhibet *cepissent*, quod jam ante Marklandum agnovit Barthius, adducto loco Virg. Æn. IX. 644. 'Nec te Troja capit.' *Hand.*—12 *Cruc.* in notis p. 21. *permixti*. Pro *innuptæque* alii *nuptæque*. Vide Theb. IV. 16.—15 *Nunc mitis commendat equos* cod. Urat. 'Interpunctionem correxi puncto (quam periodum vocant) post *eques* posito.' *Hand.*—16 Codex Merseb. *placidamque quarentia pacem* ex compendio *q'rentia*. N. Heins. conj. *placitamque g. pacem*. Cf. Virg. Æn. I. 294. et Ovid. Met. II. 158.—17 Parm. *jama*

NOTÆ

11 *Divisis muris*] Alludit ad historiam Virgilianam de equo Trojano sic recepto. Æn. II. 'Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.'

12 *Pueri innuptæque puellæ*] Ibidem: 'Circum pueri, innuptæque puellæ.'

13 *Ipse nec Æneas, nec magnus duceret Hector*] Æneas et Hector, heroes fortissimi, et notissimi ex Iliade et Æneide.

14 *Amplexus Achivos*] Equus enim Trojanus continebat in alvo Achivos seu Græcos, sic dictos ab Achaia provincia Græciæ.

15 *Juvat ora tueri Mixta notis belli, placidamque gerentia pacem*] Papinius, adulans suo more Domitiano, vult formæ Domitiani eam temperaturam

esse, ut in ejus vultu bellum, et pax, seu potius terror, ac benignitas elucerent. Ea autem est hæc commendatio ac dignitas oris, quam in duce belli requirit Aristoteles, nimirum, ut ita sit gratus aspectu, ut etiam terreat. Quod in eodem Domitiano felicissime ac elegantissime Martialis expressit lib. VII. Epigr. 5. de Cattis agens: 'Terrarum dominum propius videt ille, tuoque Terretur vultu barbarus, et fruitur.' Non itaque hic intelligendæ sunt cicatrices seu vulnera in vultu Domitiani, qui nequidem bellum viderat, ut patet ex historia. Nec minus intelligendus pulvis bellicus, quo magnos duces e bello redeuntes conspersos Poëtæ describunt, ut quidam volunt.

Par honor: exhaustis Martem non altius armis
 Bistonius portat sonipes, magnoque superbit
 Pondere; nec tardo raptus prope flumina cursu 20
 Fumat, et ingenti propellit Strymona flatu.
 Par operi sedes: hinc obvia limina pandit,
 Qui fessus bellis, ascitæ munere prolis,

Equus Thracius finito bello non superbior vehit Martem, et cum gloriatur magno onere, et latus citato cursu prope fluvios fumat, et protrudit Strymonem forti habitu. Locus convenit operi. Hinc ille pandit obvias fores, qui fatigatus bello civili, pri-

pro forma.—18 Parm. Venet. 1. Venet. 1498. Vatt. 1. 3. 4. Fabric. Lips. et Par. non altius; unde N. Heins. conj. *exutis Martem non altius armis, &c.* et Handius edidit: *exutis M. non altior, &c.* Cf. Sil. Ital. ix. 86. Ovid. Heroid. xiii. 147. et Stat. Sylv. iii. 3. 144. non altius præferunt etiam Bern. in comment. Til. Barth. et Grotius in Epist. ad Gronov. Marklandus dubius hærebatur. non amplior conj. Bern. quod receperunt Gevart. Gronov. et Daum. probavit Rhædus in ineditis. non amplius correxit Calderinus, unde legitur in Rom. Venett. 2. 3. 4. Petit. Aldd. Grasser. et Til. et ita codd. Vat. 2. et Leid. non altior Urat. acrius conj. Lenz. ex vs. 47.—20 Markl. conj. *nec tanto*, quod et Gevartio et Peyraredo in mentem venerat. Marolles notat, alios legisse *nec tarda*. Venet. 1. *rpto* pro *raptus*. Heins. conj. *nec tanto r. p. f. nisu*. Vir doctus in exempl. Gotting. ita: 'Forte: *cum tardo rapidus prope flumina cursu Fumat*; nisi fortasse dederit poëta: *cum rapido raptus prope fulmina cursu Fumat*; ut *prope fulmina* sit instar fulminis.—21 N. Heinsius coniecit *Spumat*. At cf. Virg. Æn. xii. 337. Georg. ii. 542. et Minuc. Fel. Octav. 7.—22 Interpunctionem correxit Barthius sublatis colis post verba *pandit et prolis*.—23 *Qui fessus bellis* conj. Markl. tentabat etiam: *Qui fretus bellis*, vel: *Qui suetus bellis*. 'fusus Marklandi jejuniis quam *fessus*, nec bene convenit cum sequentibus.' Lenz. *adsertæ m. prolis* Parm. Venett. 3. 4. Rom.

NOTÆ

18 *Exhaustis armis*] Finito bello, seu post victoriam.

19 *Bistonius*] Thracius. Bistones enim gens Thracia.

20 *Nec tardo, &c.*] Legit Gevartius *tanto*, aitque ipsum Martis equum non tanto cursu seu impetu rapi ad Strymona, ut videtur hic Domitiani equus: quia addit, *cursum minatur*. In quo fallitur: non enim *cursum minatur* significat currit, sed solum videtur jam cursum arrepturus. Simplex est hic descriptio equi Martis, cujus perniciatē comparat Poëta cum rapiditate fluvii celerrimi.

21 *Propellit*] Aut est, introrsus trudit undas Strymonis, quæ littori

alliduntur, aut easdem etiam urget, flatu protrudit, velut lentius currentes. *Strymona*] Strymon, fluvius Thraciæ de quo sæpius diximus.

22 *Sedes*] Per *sedem* posset intelligi basis, cui insistebat equus cum colosso, quæque pari artificio elaborata erat. Sed potius credo intelligi debere forum Romanum, in quo ille equus positus erat, et hoc ex circumstantibus ædificiis, quæ numerat hic Poëta. *Hinc obvia limina pandit*] Intelligit ædem Julii Cæsaris, quæ erat in foro Romano. Hæc ædes interfecto Cæsare dicata fuit, ex Appiano; ex Dione vero, eo adhuc vivente, Antonio quasi sacerdote ac flamine.

Primus iter nostris ostendit in æthera Divis.

Discitur e vultu quantum tu mitior armis ;

25

Qui nec in externos facilis sævire furores

Das Cattis Dacisque fidem : te signa ferente

mus monstravit nostris Divis viam in cælos, beneficio adoptivi filii. Noscitur e tua facie, quam in armis sis lenior ; qui nec severus in exterorum furores, das fidem

~~~~~

Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. &c. cum Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Mersehb. Leid. Vindob. Par. Urat. et Capil. probantibus Toll. ad Anson. p. 670. Bessel. in Misc. Philol. II. 3. et Burm. *adsectæ m. prolis* Florent. et Venet. 1. *adscitæ* Grotius in Epist. 673. Lips. in Epist. Kal. Nov. 1598. et Gronov. in Diatr. ut est etiam in Venet. 2. quod receperunt Daum. et Markl. *assertæ* genuinum existimat Wernsdorf. *insertæ* conj. N. Heins. Cf. Ovid. Met. XIII. 38. Vide etiam Barth. ad Claud. p. 927.—25 Cod. Urat. et Venet. 1. *Discit et e vultu*, quemadmodum sæpe confunduntur compendium syllabæ *tur* et vocola *et*. Barth. in Advers. XXXI. 4. interpunctionem fecerat post *mitior*, ut *armis* conjungeretur cum verbis quæ sequuntur. Errorem ipse postea cognovit.—27 Cod. Leid. cum Rom. Venett. 2. 3. 4. 5. Vicent. Brix. et Aldd. *Catis* ; Urat. et Venet. 1. *captis*. Primus Bernartius edidit *Cattis* ; Lindembrog. et Cruc. *Catthis*. Vide Interpp. ad Frontin. Strateg. III. 3. 23. Duo codd. Barthii, *te regna ferente*, probante Gronovio.—28

NOTÆ

23 *Qui fessus bellis, ascitæ munere pro-*
lis, Primus iter nostris ostendit in æthera
Divis] Notat Juliam Cæsarem, qui
primus Imperatorum relatus fuit in
numerus Deorum, id procurante
Augusto Cæsare filio ejus adoptivo,
cum ludis quos primo consecratos ei
edebat cometes per septem dies con-
tinuos fulsisset, creditumque esset
animam esse Cæsaris in cælum re-
cepti. Vide Suetonium Julio cap.
88. Plinium lib. II. cap. 25. Propert.
lib. IV. Lucan. lib. VII. Ovid.
Fast. III. *Ascitæ*] *Asciri*, proprium
adoptionis verbum. Tacitus : 'Ger-
manicus asciri per adoptionem a Ti-
berio jussit.' Idem alibi : 'Plerique
fictis adoptionibus asciscerent filios.'
Valerius Max. 'Adoptatos et ascitos.'
Suetonius : 'Testamentoque semper
in bona et nomen ascitum.' Ipsemet
Statius Epicedio in Glauciam : 'Inte-
rius nova sæpe ascitaque serpunt
Pignora connexis.' Ita Gronovius,

et bene.

24 *Nostris Divis*] Id est, Impera-
toribus qui et ipsi, ad exemplum Julii
Cæsaris, etiam Dii crediti sunt. Con-
secrationis vero ritum fuse describit
Herodianus in Severo.

25 *Discitur e vultu quantum tu mi-*
tior] Speculum enim mentis est vul-
tus. Eleganter Achilles Tatius lib. VI.
'Ο γὰρ νοῦς οὐ μολ δοκεῖ λελέχθαι καλῶς
εἶναι ἀόρατος τὸ παρὰ πᾶν φαίμεναι γὰρ
ἀκριβῶς, ὥς ἐν κατόπτρῳ, ἐν τῷ προσώπῳ.
Illud mihi non recte dictum videtur,
mentem omnino cerni non posse ; in vul-
tu enim tanquam in speculo perfecte cer-
nitur.

27 *Das Cattis Dacisque*] De expedi-
tionibus Domitiani in Cattos Da-
cosque, consulendus Suetonius Domi-
tiano cap. 6. et Dio apud Xiphilinum.
Ceterum observandum est hic, hanc
equestrem statum Domitiano fuisse
delatam a Senatu populoque Roma-
no, ob hanc Dacicam expeditionem.

Et minor in leges iret gener, et Cato castris.

Cattis et Dacis. Si bellum movisses, et gener Pompeius te inferior subiisset tuas

D. Heins. legit: *Et minor in leges iret g. e. C. nostras*, probante Gevartio. Marklandus: *Et m. i. l. i. g. e. C. iustas*, ut sensus sit: Pompeius et Cato summisissent se legibus et conditionibus tuis, æquis sc. mitibus, et justis, utpote tuis. Et sic explicant Calderinus, Barth. Wernsdorf. et Lenz. In libris scriptis nulla varietas, nisi quod Merseb. exhibebat *irent*, quod solus Barth. prætulit. N. Heinsio aliquando placuisse videtur patris sui correctio: *leges . . . nostras*; sed in suo libro correxit in *leges isset*. Hopfius secundum Theb. VII. 370. emendavit: in *leges juret gener et Cato castas*, vel *cedat*. Schraderus in notis ineditis: in *leges iret gener et Cato castra*. Cruc. in *leges i. g. e. C. iustas*. 'Quæ omnia non probari possunt. Equidem ne interpunctionem quidem mutandum existimavi. Nam Poëta non sine vi singulari adhibuit incisionem, quæ ab usu bucolicorum appellatur, ita ut voc. *castris* proprie ad

NOTÆ

Te signa ferente Et minor in leges iret gener, et Cato castris] Interpretes verba hujusce loci varie explicuerunt. Omnium tamen sententiæ in eundem sensum conveniunt, nimirum, Pompeium et Catonem Domitiano, si dux fuisset Cæsarianis castris, vexilla summissuros et cessuros. *Te signa ferente*] Id est, te duce Cæsarianarum partium, te Julii Cæsaris personam sustinente. *Minor gener*, est Pompeius, qui Juliam Cæsaris filiam uxorem duxerat. Et voce *minor* alluditur cognomentum 'Magni,' quod soli sibi tributum Pompeius vindicabat, aliisque invidebat, quippe qui parem ferre non sustineret. Sed *minor* tunc, cum victus est a Cæsare, qui demum magnus, immo major agnitus est. Eo respexit Manilius lib. IV. 'Quis te Niliaco periturum littore, Magne, Post victas Mithridatis opes, Pelagusque receptum, Cum jam etiam posses alium cognoscere Magnum, Crederet, ut corpus sepeliret naufragus ignis.' De Pompeio vide Historicos Romanos, et Plin. lib. VII. cap. 26. ubi breviter Pompeii Magni titulos et triumphos refert. *In leges iret*] Omnes, qui hunc locum attigerunt, *ire* in *leges*, vexilla submittere et cedere, interpretati sunt. Gronovio soli hæc

explicitio non placet. Et postquam, multis adductis auctorum testimoniis, probavit, 'regnum' et *leges* esse res omnino diversas et sibi oppositas, *leges* vero et 'libertatem' rem unam eandemque prorsus, vult hanc esse mentem Statii: Si tuis auspiciis partes quæ erant Cæsaris administratæ essent, si tu regnum Romæ institueres voluisses, ultro gener Pompeius, ille solus olim magnus, et parem ferre indignatus, nunc lubens te *minor*, vi, armata manu, *castris* libertatem adoreretur, invaderet: nec minus Cato. Addit Gronovius, ut suam sententiam firmet, haberi in duobus Mss. Barthii: *te regna ferente*, id est, regnum introducente. Idem Gronovius pntat etiam hic per *leges*, intelligi posse has, quas Cæsari armato Senatus infelici magnanimitate imponere voluit, de quibus videndi Suetonius in Julio cap. 28. Dio lib. XL. Et in has *leges*, earumque rogatores et defensores, Pompeius et Cato, capita illa adversarum partium, ultro cum Domitiano ivissent, armati movissent, si ille Cæsar fuisset. *Cato*] Uticensis hic intelligendus, qui accepto nuntio Uticæ, ubi erat, Scipionem et Jubam a Cæsare prope Thapsum urbem victos fuisse, castrisque exutos, se ipsum

At laterum passus hinc Julia tecta tuentur,
Illinc belligeri sublimis regia Pauli.

30

leges, et Cato transiisset in tua castra. At hinc Julia templa contemplantur spatia laterum tuæ statuæ: illinc celsa basilica strenui Pauli: genitor tuus ac Concordia

~~~~~

Catonem referretur.' *Hand.*—29 Barthins, non potest, inquit, aliter intelligi, quam si *passus* scripsisset Statius. Heins. e Theb. iv. 173. revocandum putavit: *At laterum tractus hinc, &c.* improbante Handio. Lipsii codex, Urat. Par. Venet. 1. et Parm. *tecta*, quod revocavit Marklandus, probantibus Bern. et Hand. Duo alii Lipsiani, Leid. Rom. Vicent. Venett. 2. 3. 4. Petit. Aldd. Colin. Basil. Gryph. 1. 2. Bern. Gevart. Till. Heins. Morel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *templa*. Sæpe confunduntur *tecta* et *templa*. Vide Burm. ad Lucan. v. 19.—30 *Pauli* in codd. non *Paulli*, quod notasse sufficit.—32

NOTÆ

ense confodit, ne in Cæsaris potestatem veniret. Vide Plutarchum in ejus vita aliosque historicos. *Castris*] Quidam subintelligunt præpositionem 'cum,' ut sit sensus: Pompeium et Catonem a Domitiano *leges* accepturos cum castris suis seu copiis. Alii præpositionem 'e,' ut apud Nostrum Theb. viii. 'Ogygiis it sorte Creon.' Imitatione Virgillii, cuius illud *Æneid.* iv. 'It portis jubare exorto delecta juvenus.' Ut sit sensus: Catonem exiturum e castris et arma positurum. Sed *ire castris* pro *ire ad castra*, mihi probabilius videtur, voce *castris* dandi casu accepto. Ut apud Nostrum Theb. iv. 'Ire ducem bello,' et apud Virgil. *Æneid.* xi. 'It cælo clamorque virum, clangorque tubarum.' Et apud Siliam Italicam lib. x. 'Sibi tristius illum Illuxisse diem, castris ut viderit ire Varronem, quam quo videat remeare sine armis.' Ubi 'castris ire' idem ac *ad castra*. Et lib. xv. 'Ire sorori (Nam castris erat in Rutiliis) germatus amatæ Cogitur.' Daniel Heinsius hunc versum: *Et minor, &c.* Sic legit: *Et minor in leges iret gener et Cato nostras.* Et intelligit per *leges* partes imperatorum, quæ jam erant omnium, ideo nostras. P. Scriverius hunc versum sic legen-

dum censet: *Et minor in leges gener et Cato Cæsaris iret.*

29 *Laterum passus*] Id est, spatia, ut designet amplitudinem laterum hujus equi. Sic de Capaneo, quem fuisse Gigantæ pæne molis scribit, Noster Theb. iv. 'At laterum tractus, spatiosaque pectora servat Nexilis innumero chalybum subtemine thorax.' *Julia tecta* [*templa*] Intelligit Basilicam Juliam, de qua Vitruvius lib. v. et Suetonius in Caligula: et vox *templum*, pro profano loco etiam accipitur. Vide A. Gellium lib. xiv. cap. 7. Codex Ms. Lipsii habebat *Julia tecta*. Quam lectionem confirmat illud Mart. lib. vi. Epig. 38. 'Et infanti Julia tecta placent;' ubi Basilica Julia designatur. Supra autem eodem Julii Cæsaris notavit: hic Basilicam Juliam.

30 *Regia Pauli*] Intelligit Basilicam Pauli, quæ erat in foro Romano, quamque Plinius lib. xxxvi. cap. 16. inter magnifica ponit opera. Dicit eam Basilicam columnis et Phrygiis mirabilem. Eam incæperat Æmilius Paulus, qui cum Caio Marcello Consul fuit. Perfecit sub Augusto Paulus Æmilius Lepidus, qui Consul anno 720. et postea censor, ut colligimus ex Dione lib. xlix. Eam incendio destructam restauravit, 20. annis post,

Terga pater, blandoque videt Concordia vultu.

Ipse autem puro celsum caput aëre septus

Templa superfulges, et prospectare videris,

An nova contentis surgant palatia flammis

Pulchrius: an tacita vigilet face Troicus ignis,

35

placido ore cernunt ejus terga. Tu autem ipse habens celsum caput circumdatum sereno aëre, emines supra delubra, et videris speculari, an novum Capitolium exurgat magnificentius veteri invitis flammis, quæ illud combusserunt; an advigiletur ad custodiam arcani ignis a Trojanis accepti, et Vesta nunc habeat ministras explo-

Codex Leid. et Venet. 1. *puro celum*.—33 Omnes codd. et edd. vett. habent *superfulges*. Gronov. et Veen. *supersurges*, quod vitium est typographicum ex ed. Amstelodamensi forte illatum, ab ipso auctore in Addendis, non vero a Veenhusio correctum; nam ed. Veen. ipsa vitia typographica ubique religiosissime servat e Gronoviana translata. Et hæc est 'Editio optima,' si audiendi sint Harvodus, et, qui eum sequitur, Dibdinus, et magno venit. Leid. et Venet. 1. *superfulgens*. Forcellinus in Lexico: 'Rectius fortasse divides *templa super fulges*.'—34 *At nova contentis*, Venet. 1. Vulgo, *palatia* contra omnes codd. Virgilius semper primam in *palatia* corripit, Martialis semper producit. Wernsdorf. conj. *capitolia*.—35 *Pulchrius, an casta, vel Pulchrius, an sacra, vel Pulchrius assidua, vel Pulchrius intacta* conj. Lenz. *Pulchrius an tanta* Venet. 1. reliqui libri habent *tacita*. Venet. 1. *Troius ignis*, et sic correxit V. D. in exemplo Gotting. recepit Handius. Vide ad II. 1.

NOTÆ

alius Lepidus, ut refert idem Dio lib. LIV. Iterumque collapsam 35. annis post firmavit ornavitque Manius Lepidus. Vide Ciceronem ad Atticum lib. IV. Epist. 16. Dionem lib. XL. et Tacitum Annal. III. Eleganter autem *regiam* vocat, alludendo ad nomen Græcum *Βασιλῆα* quod *regiam* significat. *Belligerum* vocat Paulum, quia in gente Æmilia multi duces clarissimi fuerunt, præcipue Æmilii Paulus, qui Perseum Macedoniæ regem collatis signis vicit, et Macedoniam in formam provinciae redegit.

31 *Terga pater*] Notat ædem Vespasiani in foro Romano, quam Basilicæ Pauli, ac templo Concordiæ; cuius hic mentio fit, vicinam fuisse docet P. Victor. *Concordia*] Designat templum Concordiæ, quod in eodem foro Romano erat. *Blando vultu*] Hoc enim concordiæ est.

33 *Templa superfulges*] An ex rei

veritate id dicat Poëta incertum est, an hyperbolice, quo majorem colosum fuisse significet.

34 *Palatia*] Per *palatia* hic Capitolium intelligit, quod bello civili crematum restauraverat Vespasianus, ut tradunt Suetonius et Tacitus. Arserat vero rursum sub Tito, et Domitianus restituit. Vide eundem Suetonium.

35 *Tacita vigilet face Troicus ignis*] Notat ignem æternum, qui sub nomine Vestæ colebatur, quique summa cura servabatur, ne extingueretur. Florus de Numa. 'Inprimis,' inquit, 'focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad similitudinem cælestium siderum custos imperii vigilaret flamma.' Et Cicero de Legibus lib. II. 'Ei Vestæ, colendæ virginibus præ sunt, ut facilius advigiletur ad custodiam ignis.' Piaculum enim erat summum, si extingueretur, unaque

Atque exploratas jam laudet Vesta ministras.
Dextra vetat pugnās: lævam Tritonia virgo

rata pudicitia. Dextra prohibet praelia: Tritonia puella insistens in manu sinistra,

*****

91. et iv. 3. 160.—37 Codex Urat. *lavium tritonia vulgo*; Venet. 1. *lævum tri-*

NOTE

virgo semper vigilabat noctu ad eum fovendum, et si quando interstinctus esset, verberibus a Pontifice virgines afficiebantur.

Tacita face] An quod Pythagorei silentium divinum quiddam esse existimabant, atque ob eam causam in sacris servatum? An propterea quod sacra sunt ἀρόφθητα, id est, arcana, et minime vulganda? An denique et tacentes Vestales ignem sacrum servabant, ob idque *tacitam virginem* dicat Horat. iii. Od. 30. Dicitur *Troicus*, quod prima institutio servandi ignis, Vestaliumque Trojanis ascribenda sit.

36 *Atque exploratas jam laudet Vesta ministras*] Vesta nihil aliud est, quam ignis, seu potius Dea, cujus nomine ignis cultus. Ovidius in Fastis: 'Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.' Quæ superstitio a Persis, quibus ignis pro Deo habitus, tanquam Symbolum Solis ad Trojanos, inde ad Romanos dimanavit. Nomen vero Vestæ a Chaldæis sumtum; *Eta* enim his ignem denotat. Meminit vero *Vestæ*, quia habebat templum in foro ipsi consecratum a Numa Pompilio, ubi æternus sacerque ignis ac Palladium servabantur, et quia hinc occasionem cepit laudandi Domitianum, qui severe incesta Vestalium coercuerat.

Ministras] Ministræ sunt virgines Vestales consecratæ Vestæ, quæ ignem sacrum summa cura servabant, ne extingueretur. Addit *exploratas*, quia, ut refert Suetonius cap. 8. Domitianus, ut Pontifex Maximus, in-

cesta virginum Vestalium, a patre quoque et fratre neglecta, varie ac severe coercuit. Vide etiam Plinium lib. iv. Epist. 11. ad Numitium, Dionem lib. lvii. Eusebium in Chronico.

37 *Dextra vetat pugnās*] Varie hunc locum explicant interpretes. Domitius putat dextram manum Domitiani inermem fuisse. Politianus notavit ex Quintiliano lib. ii. cap. 3. habitum esse in statu, qui dicitur 'pacificator,' et manu elata significatur. Parhasius dextra gestasæ signum Victoriæ, quemadmodum sinistra signum Palladis; et ait, mentem Papinii videri, hostem coerceri metu Victoriæ, quæ insisteret dextræ Cæsaris. Extant hodie infiniti nummi, in quibus videmus Victoriolas imperatorum manibus innitentes. Gevartius autem tenuisse manu dextra ramum olivæ sacræ Palladi, unaque habenas: olivam autem esse symbolum pacis. Videntur etiam adhuc duo nummi ex Sambuci bibliotheca depromti; unus, in quo eques Domitianus olivam dextra tenet: alter, in quo Pallas sinistra innititur, ut nullum de Gevartii interpretatione dubium reliquatur. Addi potest et tenuisse manu surculum lauri, sicuti, qui Romæ triumpharent, habuisse hos lauri surculum, ex Plutarcho triumphum Æmilii Pauli describente, colligimus.

Lævam Tritonia virgo] *Tritonia virgo*, est Pallas, quam Domitianus religiosissime colebat. Vide quæ diximus sub finem Theb. ii.

Non gravat, et sectæ prætendit colla Medusæ,
 Ceu stimulis accendat equum : nec dulcior usquam
 Lecta Deæ sedes; nec si, pater, ipse teneres. 40
 Pectora, quæ mundi valeant evolvere curas,

non eam gravat, et objicit equo amputatum caput Medusæ, seu illum instimulet. Nulla sedes est gratior Deæ, nec sic ipse pater teneres. Pectus habes capax cura-

*****

tonia vulgo.—38 Barthius conj. *Non gravat, exserta prætendit*; alii, inter quos Jortinus Nostras, *prætendens*, ut in codice Sen. sed hoc non probat Burm.—39 *Ceu stimulis accendit* omnes codd. et edd. vett. prob. Barth. Aldus correxit *accendat*, et post voc. *Medusæ* sententiæ finem posuit. Bern. et Parrhas. comma interposuerunt, quod omnes reliqui probant, præter Hand.—40 *Lecta Venet. l.* Vide Drakenb. ad Sil. Ital. VIII. 548. *nec sic* Gronov. et Veen. et sic in duobus codd. *nec si patris ipsa teneret Pectora alii; teneret etiam Cruc. nec si, pater, ipsa teneret Pectora, quæ, &c.* Calderinus; *nec si patris ipsa teneres Pectora* Tristanus in *Commentaires Historiques* Tom. I. p. 327.—41 *Leid. valeant mundi*; Urat. *pateant*; Venet. I. *deducere curas, fortasse ex Virg. Æn.*

NOTE

38 *Non gravat*] Statius illo, *Non gravat*, tangit divinitatem ac majestatem manus Cæsareæ in colosso illo; quasi dicat effigiem illam, quæ, propter numen et pondus Deæ, vix ulla alia manu, etsi brevior, sustineri posset, ita insidere manui Cæsaris, ut eam ne *gravet* quidem. Veteribus enim persuasum erat Deorum statuas graves admodum ac ponderosas fuisse, ut eorum numine plenas, ut patet ex Claudiano: in iv. Cons. Honorii: 'Penetralibus exit Effigies, brevis illa quidem: sed plurimus infra Liniger et posita suspirat veste sacerdos Testatus sudore Deum.' *Et sectæ prætendit colla Medusæ*] Intelligit Ægidem Minervæ, seu clypeum, qui habebat in medio umbone caput Medusæ, ut sæpius jam diximus. Parrhasius conjicit equum Domitiani transversis oculis, et in Medusam quæ pone stabat in clypeo, vel ægide Minervæ, retorta cervice inspicere, sicut Equos in Æsquilis videmus; sed non bene. Non enim habitus ipse convenire potest equo, qui *cursum minatur*, ut infra dicitur.

39 *Ceu stimulis accendat equum*] Imitatus est Poëta Hesiodum, apud quem Minerva ægidem quatiens equos Hercules ad cursum stimulat. *Ἐν γὰρ σφιν μένος ἦκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη, Ἀλγὶδ' ἀνασσελασα.* Nam ipsius animum addiderat Dea oculis castiis Minerva, concussa Ægide.

Nec dulcior unquam Lecta Deæ sedes] Magna laus et ingeniosa Domitiani, dicere Minervam gratissimum habere sinistræ ejus insidere, nec ducere sibi optabilius, si pater ipse Jupiter eam teneret.

40 *Nec si [sic] pater, ipse teneres*] Mens: Tu Jupiter ipse pater Deæ, non tanta ipsius voluptate, eam ferres, teneres. Quidam codices habent *si*, quo retento erit sensus: Nec dulcior unquam sedes Deæ lecta est, nec legeretur, si ipse pater eam teneres; cum apostrophe ad Jovem. Gronovius.

41 *Pectora*] Gronovio debetur restitutio hujus loci, qui intellectus antea non fuerat. In hoc enim interpretes decepti sunt, quod non vident apponendam esse distinctionis

Et quis se totis Temese dedit hausta metallis.

It tergo demissa chlamys: latus ense quieto

Securum; magnus quanto mucrone minatur

Noctibus hybernis, et sidera terret Orion.

45

At sonipes, habitus animosque imitatus equestres,

Acrius attollit vultus, cursumque minatur:

rum totius mundi. Et chlamys dependet tergo, cui conflandæ, Temese exhausti sua omnia metalla. Latus armatur pacifico gladio, tum magno, quam quo Orion minatur, hyemalibus noctibus, et consternat astra. At equus imitans habitus et animos equitis, acrius erigit caput, et se præparat ad cursum. Illius cervix stat erectis

v. 720. huc delatum.—42 *Et qui se totia themes edidit Urat. Et quæ se totia themes edidit Venet. 1. quæ etiam in Parm. Bernartius commate post v. metallis posito, conjunxit hæc verba cum iis quæ sequuntur. Quo cognito Bebotius, ut constructionem expediret, emend. Et cui se totia Temese dedit hausta metallis, It tergo chlamys. Probaverunt id Crac. Gronov. qui etiam correctionem in editione exhibuit, et Scriv. in ineditis: et sic edidit Handius. Et cui se toties Temese dedit Veen. Lectionem nostram exhibent Rom. Brix. Venett. 2. 3. 4. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Til. Heins. et Markl. in quibusdam tamen themes; inde ab Aldd. Temese; Leid. themes.—43 Et tergo Sen. Et tergo dimissa Venet. 1. lacus ense quieto in eadem.—44 Leid. magnus quantus; Venet. 1. magnis quanto. V. D. in exempl. Gotting. conj. vagatur pro minatur. Sed cf. Claud. Nupt. Honor. 192.—46 Ac sonipes conj. Handius. Marklandus legerit: animosque imitatus eriles, i. e. heriles; sed vulg. non penitus damnat. Pro habitus Venet. 1. habet initus; pro imitatus Urat. mutatus: Gevartius pro equestris, quod exhibent Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. Capil. Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. et Aldd. legit equestres; et ita Til. et Scriv. in ineditis.—47 Altius attollit*

NOTÆ

notam post vocem *teneres*, legerunt-que consequenter *pectora*; unde necesse habuerunt in varios ac ridiculos sensus abire. Quod cum subodoratus Gronovius fuisset, locum hunc illustravit ac facilem intellectu reddidit; nam posito puncto post *teneres*, cognoscitur, Poëtam, qui hactenus vultum, latera, caput, terga, manus-que statuæ descriperat, jam transire ad describendum pectus Domitiani, quod tam amplum ac augustum esse dicit, quam decet id, quod totius mundi curis dstringitur, quod-que potest omnia negotia mundi includere ac tractare.

42 *Et quis [cui] se* Tò cui refertur ad vocem *chlamys* versus sequentis.

Temese] Temese nrbs antiqua Cyprî, fodinis æris celebris, ut tradit Stephanus de urbibus. Fuit et urbs ejusdem nominis in Brutiis Italiæ, Latinis 'Tempa' dicta, et hæc quoque metalla æris habuit, quæ postea defecerunt. Meminit et *Temeses* Poëta in Achilleide.

45 *Orion*] De Orione vide quæ diximus ad Theb. vii. 256. Notandum solum hic quod Orion translatus fuit cum ense in cælum, et esse sidus tempestuosum.

47 *Cursumque minatur*] Idem versu sequenti: *vivusque per armos Impetus*. Hoc commendat artificem, equum fuisse habitu tam bene ad cursum efficto, ut cursum arripere jam jam

Cui rigidis stant colla jubis, vivusque per amos
 Impetus; et tantis calcaribus ilia late
 Suffectura patent: vacuæ pro cespite terræ
 Ærea captivi crinem terit ungula Rheni.
 Hunc et Adrastæus visum extimuisset Arion;
 Et pavet aspiciens Ledæus ab æde propinqua
 Cyllarus: hic domini nunquam mutabit habenas

50

jubis: velocitas in humeris mire exprimitur, et ilia late extenduntur suffectura tantis calcaribus: et vice cespitis terræ vacuæ, ærea ungula calcat collum captivi Rheni. Arion Adrasti equus hujus aspectu territus fuisset, et Ledæus Cyllarus exhorret eum, ceruens ex proximo templo. Hic Domitiani nunquam mutabit habenas

malit Markl.—48 Venet. 1. *nimiusque per amos*.—51 *Ænea captivi* in edd. vett. mutavit Markl. Pro *crinem* Urat. *crimen*. Gevartius primus recepit, quod conjecerat Bernartius, et in Epist. ad Gronovium Grotius *terit*. Antea legebatur *tegit*, ut est in Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. et Capil.—52 *Hunc et Aristeus* Drakenb. *Acasteus* Ven. 1. *Adrastus* Vicent. *Adrastæus* Hand. qui nostr. lect. *Adrastæus* damnat; est enim *Ἀδράστειος*.—53 *Ledæus* edd. vett. *ab ore propinquum* Venet. 1.—54 Urat. Leid. Ven. 1. 2. 3. 4. Rom. et Aldd. *mutavit*, quod restituit Handius. Bern. primus mutavit

NOTE

videretur.

51 *Captivi Rheni*] Hoc dicit, quia probabile est, superiori basis parti, quæ sustinebat equum et colossum, Rhenum fuisse insculptum, tanquam si pedibus Domitiani subjiceretur. Fingebantur autem hoc modo domitarum provinciarum simulacra calcata pedibus victorum Romanorum. Claudian. vi. Cons. Honorii. 'Colla triumphati proculcat Honorius Istri.' Mos etiam erat, his operibus publicis, quæ in honorem Imperatorum exstruebantur, insculpere victorias, quas retulerant, provincias urbesque, ac gentes devictas, imaginesque fluviorum. Eadem ratione Claudianus 'captiva' dicit 'flumina,' quia scilicet in triumphis imagines provinciarum, urbium, fluviorum, ac devictarum gentium ferebantur. Ovid. Trist. iv. 2. de simulacris in triumpho ductis: 'Crinibus en etiam fertur Germania passis, Et ducis invicti sub

pede mœsta sedet.' Vide et triumphum Julii Cæsaris apud Velleium Paterculum. Ceterum hoc Rheni simulacrum ante annos hos centum Romæ superfuisse scribit Bartholomæus Marlianus Topog. Urbis lib. iii. cap. 3.

52 *Adrastæus Arion*] Arion nomen equi, qui fuerat Adrasti Argorum regis, de quo plura diximus Theb. vi.

53 *Et ab æde propinqua*] Notat templum, quod in foro erat Pollucis ac Castori dicatum, quod tamen tantum Castoris vocabatur.

54 *Cyllarus*] Nomen equi Castoris. *Hic domini nunquam mutabit habenas, Perpetuis franis, atque uni serviet astro*] Dicit Poëta equum Domitiani, non mutaturum habenas domini, id est, Domitiani, nec servitutum pluribus dominis, ut Arion, qui primo paruit Neptuno, postea Herculi, tandem Adrasto, ut patet ex Theb. vi. et Cyllarus qui duobus fratribus Pol-

Perpetuus frænis ; atque uni serviet astro.

55

Vix sola sufficiunt, insessaque pondere tanto
Subter anhelat humus: nec ferro aut ære laborat,
Sed Genio ; teneat quamvis æterna crepido,

perpetui domini, et serviet uni sideri. Terra vix potest ilium ferre, et oppressa tanto onere, fatiscit subter, nec gravatur ferro, aut ære, sed equitis Genio ; quamvis

~~~~~

in mutabit.—55 *Perpetuis* Leid. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. &c. *Perpetuus* Urat. ut correxit Markl. Interpunctio ante illum vulgata, ne a Gronovio quidem correctâ, hæc est: *hic domini nunquam mutabit habenas: Perpetuis frenis, atque, &c.* Lenzius vero comma ponit post *rd habenas*; Handius post *Cyllarius* punctum, post *frænâ* colon. *utque uni Leid. uni serviet ostro conj.* Ulitius; *uni serviet auro*; i. e. lupato, Schraderus.—56 Urat. *Vix sola sufficiunt vix esa pondere toto*; Leid. *insessaque pondere tanto*; Drakenb. *insessaque*; Sen. et marg. Parm. *exessaque*; Venet. 1. *Viscera sufficiunt vi sessaque pondere toto*; Rom. in *lessaque p. tanto*; Parm. et Venet. Marklandi *toto*. Calderinus restituit *insessaque pondere tanto*, quod legitur in omnibus edd. recent. Unus Til. scripsit *infessaque*, ut ait, ex veteri editione, et explicavit: 'Defensa, ut impotens admodum potens.'—57 Venet. 1. Parm. et Rom. *laborat*; Aldd. et recentiores *laborant*, quod mutavit Markl.—58 Venet. 1. *Sub gremio*; Sen. Vatt. 1. 2. Merseb. Leid. Vindob. Drakenb. Par. Urat. Capil. Parm. Rom. Vicent. et Brix. *Sub genio*. Aldus primus edidit *Sed genio*, et post eum omnes. Editio Grasserii *teneant*. In omnibus vero edd. vett. distinguuntur verba ita: *laborat, Sed genio: teneat, &c.* in edd. Handii: *laborat, Sed genio, teneat, &c.* ut jussit Gruter. V. D. in exempl. Gott. correxit *teneat quem vix crepido*, nulla conjunctivi ratione habita.

NOTÆ

luci et Castori. *Uni astro*] Quia Castor et Pollux repræsentabantur habentes stellam supra snam caput. Potest etiam intelligi *uni astro*, uni Deo; nam Papinius 'sidera' et 'astra' vocat, homines qui inter Deos relati fuerant, ut Herculeum, Dioscuros, aliosque, dicens Theb. x. Virtuti descendenti e cælo, ut Menœceum ad se devovendum pro patria accenderet, dedisse 'Astra locum, quosque ipsa polis affixerat ignes.' Et Achill. i. inducit Thetidem sic filium Achillem alloquentem: 'Si mihi, chare puer, thalamos sors æqua dedisset Quos dabat, ætheriis ego te complexa tenerem Sidus grande plagis.' Sicque inesse potest huic verbo tacita adlatio Domitiano, qui se Deum haberi volebat.

58 *Sed Genio*] Non convenit inter ereditos, quis Deus sit *Genius*. 'Genium appellabant,' inquit Festus, 'Deum qui vim obtineret omnium rerum gerundarum. Aufustius: 'Genius,' inquit, 'est Deorum filius, et parens hominum, ex quo homines gignuntur, et propterea genius meus nominatur, quia me genuit.' Alii Genium putarunt esse cujusque loci Deum.' Græci *Genios* vocarunt ἐχρησίων θεός, δαίμονας, ἥρωας. Quidam Genium quoddam esse numen dixerunt, quod ab ipsa nativitate singulis hominibus sociaretur, actus rectorum. 'Ferebant enim,' ut ait Ammianus Marcellinus, 'Theologi in lucem editis hominibus cunctis, salva firmitate fatali, hujusmodi quædam velut actus rectura numina sociari,

Quæ superingesti portaret culmina montis,
 Cœliferique attrita genu durasset Atlantis.
 Nec longæ traxere moræ: juvat ipsa labores

60

æterna basis, qua sustinetur, ferret superimpositum montem, et resisteret Atlanti cœlifero, qui eam genu premeret. Opus cito perfectum est: forma præsentis Dei

~~~~~

—59 Leid. *super impositi*; Par. et Venett. 1. 2. 3. 4. *super ingentis*. V. D. in exempl. Gott. conj. *superingesti p. c. mundi*, ob v. 64. ut videtur, impro-
 bante Handio.—60 Bern. *duraret*. Edd. antiq. *Athlantis*. Barthius in notis
 manu scriptis hunc versum interpolationis nomine suspectum habet, et le-
 gendum censet: *quæ superingesti portaret culmina Athlantis*. In Advers. xxxi.
 8. p. 1437. conj. *cœliferi quæ attrita genu*, montem intelligens, quomodo

NOTE

admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes: id-
 que et oracula et auctores docuere præclari: inter quos est etiam Me-
 nander comicus, apud quem hi Se-
 narii duo leguntur: "Ἀπάρτι δαίμων
 ἀνδρὶ συμπάρσεται Εὐδὸς γυναικὶ
 μυσταγωγὸς τοῦ βίου. *Omni homini, sta-
 tim ut natus est, sociatur demon, rec-
 turus ejus vitam.* Itidem ex sempi-
 ternis Homeri carminibus intelligi
 datur, non Deos cœlestes cum viris
 fortibus colloquutos, nec affuisse pug-
 nantibus vel juvisse, sed familiares
 Genios cum iisdem versatos: quorum
 adminiculis freti præcipuis Pythago-
 ras enituisse dicitur et Socrates, Nu-
 maque Pompilius, et superior Scipio,
 et, ut quidam existimant, Marius, et
 Octavianus, cui Augusti vocabulum
 delatum est primo, Hermesque ter
 Maximus, et Tyaneus Apollonius, at-
 que Plotinus, ausus quædam super
 hæc disserere mystica, alteque mon-
 strare, quibus primordiis hi Genii
 animis connexi mortalium, eas tan-
 quam gremiis suis susceptas tuentur,
 quoad licitum est, docentque majora,
 si senserint puras, et a colluvione pec-
 candi immaculata corporis societate
 discretas." Vide etiam Apuleium de
 Deo Socratis. Ut autem viri habe-

bant suos Genios, habebant et mu-
 lieres suas Junones. Observandum
 autem hic antiquos in ea superstitio-
 ne fuisse, ut principum Genios sum-
 ma veneratione colerent, templa his
 erigerent, sanctissimumque per eos
 juramentum haberent. Ulpian. l. xiv.
 Par. 5. de Jurejurando. Sueton.
 Augusto cap. 40. Tertullian. Apo-
 logetico et ad Scapulam. Minnt.
 Fœl. Octavio. Persius Satir. ulti-
 ma: 'Dis igitur, Genioque ducis
 centum paria ob res.' Statius infra:
 'Et mitem Genium domini præsentis
 adorat.' Tacitus Hist. ii. 'Vitellii
 Genio positas aras scribit.' Athenæ-
 us lib. vi. vocat δαίμονα βασιλέως.

Æterna crepido] Per æternam crepi-
 dinem basim, cui statua equestris in-
 sistebat, intelligit, et æternam dicit,
 ut et ipsam equestrem statnam, ut vi-
 debitur infra. Κρηὶς pro basi sumit-
 ur apud Euripidem in Hercul. Fur.
 "Ὅταν δὲ κρηὶς μὴ καταβληθῇ γένους
 ὀρθῶς, ἀνδρὶν ἐδυστυχῆν τοὺς ἐκβρύους.
 Quando fundamentum generis non recte
 ponitur, necesse est infelices esse poste-
 ros. Cic. de Oratore lib. iii. 'Omnia
 tanquam crepidine quadam susti-
 nentur.'

60 *Cœliferi Atlantis]* Trita fabula
 de Atlante cælum ferente.

Forma Dei præsens ; operique intenta juvenus
 Miratur plus posse manus : strepit ardua pulsu
 Machina continuo : septem per culmina montes
 It fragor, et magnæ vincit vaga murmura Romæ. 65
 Ipse loci custos, cujus sacrata vorago
 Famosique lacus nomen memorabile servant,

accelerat laborem, et pubes ei applicata miratur manus hac præsencia plus valere. Excelsa machina strepit, cum fabricatur : continuus stridor resonat per septem montes, et imitatur vagos strepitus ingentis Romæ. Ipse præsens loci, cujus sanctus hiatus, et celebris lacus retinet memorandum nomen, ut audiit innumeros fragores

Gratins dixisset 'pectus montis.'—61 *Nec longe Urat.* Leid. Petit. Aldd. et Bern. et affert Til. ex antiqua editione, probante Barthio : *longa* malit Gruter.—64 'Vox montes sine dubio depravata. Lege : *Strepit ardua pulsu Machina continuo : septem per culmina multus It fragor.* Scriptum fuit *moltus.*' Markl. Idem conj. etiam : *longus It fragor.* Barth. tentavit : *septem p. c. montes Cit fragor* ; vel : *continuos septem, par fulmine, montes Cit fragor* ; Gronov. *septem. p. c. culmina Martis It fragor.* Urat. Leid. Par. Rom. Vicent. Petit. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. Plant. &c. *continuos*, quod præter Markl. omnes servant : Vindob. *continuos* ; Venett. omnes *continuis*. Præterea Leid. Par. Venet. 1. Rom. Vicent. Venett. 2. 3. 4. et Petit. *montis*. Hinc Grasserus edidit : *continuos septem per culmina montis It fragor*, quanquam antea vitiose *Machina*. Reliqui libri, inter quos quatuor Vaticani, *montes*. Barth. in ineditis : *continuos s. p. flumina montis*. Heins. emend. *septem p. c. molis*. Scriv. in ineditis : *per s. c. montesque It fragor*. Jacobs. in Miscel. *continuo : s. p. c. motus It fragor.*—65 Drakenb. conj. *Fit fragor.* Venet. 1. *figit vaga* ; codd. Sen. Drakenb. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. Capil. Parm. Rom. Venett. 1. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Til. *figit vaga*. N. Heins. in Advers. *vincit*, quod pro suo venditavit Markl. Burm. vero pro vulg. addidit hæc : '*figit*, i. e. refert, simulat. Val. Flac. II, 130. Vide Lucan. v. 392.'—66 'Forte cui *jus* ; suam paludem mox dicit,' Barth.—67 *Famosique* Leid. Par. Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. et Venett. 2. 3. 4. *Famosusque* Urat. Sen. et edd. post Aldd. *servat* Leid. et Venet. 1. Parm. Venett. 2. 3. 4. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Til. Delph.

NOTE

62 *Forma Dei præsens*] Eodem al-
 ludit versus 113. Herculis Surrenti-
 ni III. Sylv. 1. 'Ipse adero, et cona-
 mina tanta juvabo.' Dei vero, id est,
 Domitiani.

64 *Septem per culmina montes*] Sane
 indecens ille loquendi modus, unde
 corrigit Gronovius, *Martis*. 'Martis'
 enim 'urbs' et 'Martia Roma,' ut
 pueri sciunt.

66 *Ipse loci custos*] Intelligit Cur-
 tium, cujus lacus erat prope forum,
 quique se devoerat pro salute pa-
 Delph. et Var. Clas.

triæ, injiciendo se in lacum qui postea
 ex ejus nomine 'Curtius' dictus fuit.
 Vide T. Livium. Piso tamen tradit
 datum huic lacui nomen a Curtio mi-
 lite Tatii regis Sabinorum. Idem
 Plutarchus et Dionysius Halicarnas-
 sæus putarunt. Vide et Varronem.
 Fingit autem Poëta, Curtium caput
 exernisse atque allocutum esse Do-
 mitianum. In qua sane Prosopopœia
 ingeniosissima est adulatio.

67 *Famosique lacus*] 'Famosus,' ple-
 rumque in malam partem sumitur
 Stat. E

Innumeros æris sonitus, et verbere crebro
 Ut sensit mugire forum, movet horrida sancto
 Ora situ, meritaque caput venerabile quercu. 70
 Ac primum ingentes habitus, lucemque coruscam
 Expavit majoris equi; terque ardua mersit
 Colla lacu trepidus: lætus mox præside viso,
 Salve, magnorum proles genitorque Deorum,
 Auditum longe numen mihi! nunc mea felix, 75
 Nunc veneranda palus, cum te prope nosse, tuumque
 Immortale jubar vicina sede tueri
 Concessum: semel auctor ego, inventorque salutis

æris, et forum resonare duris ictibus, extulit faciem horridam sacro pedore, et caput venerandum merita quercu. Ac primum exhorruit immanes amictus, et fulgentes radios maximi equi, et tremens ter condidit caput in lacum, deinde gaudens aspecto principe: Salve, ait, soboles, et pater ingentium Deorum: Tuum numen longe mihi cognitum est. Nunc lacus meus fortunatus est ac reverendus, cum mihi datum est, te juxta spectare, et contemplari e vicino loco tuum immortalem splendorem. Ego

et Gronov. *servant* Urat. ut conj. Heins. et quasi suam emend. in textum intulit Markl.—68 Edd. antiq. cum Aldd. Colin. Gryph. Lind. et Gevart. *æris*; Editor Amstel. Gronov. Daum. et Markl. *æris*. Codd. Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Drakenb. Urat. Capil. Venet. 1. Parm. Rom. Brix. Vicent. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Basil. Gryph. &c. *verbere crudo*, quod reposuit etiam Handius: *verbere crebro* est conjectura Marklandi. Scalliger conj. *surdo*, ut notat Burm. cui cum Markl. non recte emendasse videretur, ipse scripsit *duro*. Cf. Theb. i. 422. viii. 432. x. 342.—69 *Mugire solum* Leid. a. m. pr.—70 Barth. in ineditis conj. *Ora siu*. Vide Spence's Polymetis p. 233.—71 *At primum* Venet. 1.—72 Venet. 1. *tibique ardua*.—73 Venet. 1. *trepidus*; Heins. conj. *trepidum*; Urat. *trepidans*, quod reposuit Hand. Ulitius in libro suo correxit: *fatus mox præside viso*.—78 Venet. 1. et Vicent.

NOTÆ

pro infami et turpi. Hic vero in laudem accipitur, pro insigni et celeberrimo, quo significatu apud Apuleium, Tacitum, Plinium, aliosque auctores legitur.

70 *Merita quercu*] Id est, corona civica, quæ quercu texebatur, qua donari solebant ii, qui servaverant cives in acie. Vide Plutarchum in Quæst. Aulium Gellium lib. v. cap. 6. Plinium lib. xvi. cap. 4.

74 *Magnorum proles*] Scilicet, ob patrem Vespasianum inter Deos re-

latum. *Genitorque Deorum*] Propter filium, quem ex Domitia uxore suscepit, qui infantulus post mortem inter Deos relatus est, ut colligitur ex argenteo nummo.

78 *Semel auctor ego*] Quia Curtius in profundissimum hiatum se projecit ob salutem populi Romani, ut ait Festus. *Inventorque salutis*] Barthius Advers. lib. xxxi. cap. 8. suspicatur mendum subesse hic, et legendum esse, *inventor*, aut tale quid magis πρὸς Ἀδύσσων. Et ait non admodum

Romuleæ; tu bella Jovis, tu prælia Rheni,
Tu civile nefas, tu tardum in fœdera montem,

80

fui semel auctor et inventor salutis Romanæ, tu defendisti Jovem, tu vicisti Rhenum, tu repressisti civiles motus, tu longo bello subiecisti montem lentum ad recipi-

simul. Barth. Adv. xxxi. 8. conj. invectorque salutis.—80 Post *montem* comma sustulit Hand. nam longitudinem belli Dacici per quinque annos gesti his

NOTE

congrue Curtium dici *inventorem salutis Romanæ*, cum oraculo vel responso datum fatum, non inventum illi. Sed fallitur, nam Livius tradit, Curtium oraculi mentem intellexisse, ac invenisse, quo plurimum Romanus populus posset; in quo sane salus Reipublicæ versabatur, ideo merito *inventor salutis*, ut patet ex hisce Livii verbis lib. vii. 'Eodem anno, seu motu terræ, seu qua vi alia forum medium ferme specu vasto collapsum, in immensam altitudinem dicitur: neque eam voraginem, cum pro se quisque gereret, expleri potuisse prius, quam Deum monitu quæri cœptum, quo plurimum populus Romanus posset? Id enim illi loco dicandum vates canebant, si Remp. Romanam perpetuam esse vellent. Tum M. Curtium juvenem bello egregium, castigasse ferunt dubitantes, an ullum magis Romanum bonum, quam arma virtusque esset. Silentio facto, templa Deorum immortalium quæ foro imminet, Capitoliumque intuentem, et manus nunc in cælum, nunc in patentem terræ hiatus ad Deos manes porrigentem, se devovisse. Equo deinde quam poterat maxime exornato insidentem, armatum se in specum immisisse, donaque super eum ac fruges a multitudine virorum et mulierum congestas: lacumque Curtium non ab antiquo illo T. Tatii milite Curtio Metio, sed ab hoc appellatum.' Sic 'inventæ salutis' Ciceroni pro Sylla. 'Cum quoties quis-

quam est in hoc scelere convictus, toties renovetur memoria per me inventæ salutis.

79 *Tu bella Jovis*] Cum capitolium contra Vitellianos defendit. Theb. i. 'Aut defensa prius vix pubescentibus annis Bella Jovis.' *Tu prælia Rheni*] Notat Cattsos Rheni accolæ, victos a Domitiano. Theb. i. 'Bisque jugo Rhenum bis adactum legibus Istrum.'

80 *Tu civile nefas*] Intelligit bellum civile motum a Lucio Antonio. Suetonius Domitiano: 'Bellum civile motum a L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens, felicitate mira: cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transiituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. De qua victoria præsagiis prius, quam nuntiis comperit. Si quidem ipso quos dimicatum erat die, statuam ejus Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores lætissimos edidit: pauloque post occisum Antonium adeo vulgatum est, ut caput ejus quoque apportatum vidisse se plerique contenderent.' *Montem*] Notat Dacos 'montibus hærentes,' ut ait Florus, quos in deditionem accepit; unde 'Dacicus' cognominatus est, auctoribus Suetonio et Juvenali: 'Cum lance beata Dacicus et lato splendet Germanicus auro.' Et tamen nullus nummus, nullumque extat monumentum, in quo Dacici cognomen sit.

Longo Marte domas : quod si tē nostra tulissent
 Sæcula ; tentasses, me non audente, profundos
 Ire lacus : sed Roma tuas tenuisset habenas.
 Cedat equus, Latiae qui contra templa Diones,
 Cæsarei stat sede fori ; [quem tradere es ausus

85

endas tuas leges. Quod si nostra ætas te tulisset, te injectisses in profundam voraginem, me non audente tecum contendere de hac gloria, sed Roma inhibuisset tuos franos. Huic cedat equus, qui est ex adverso ædis Latinae Veneris in medio loco

Poëta illi videtur indicasse.—82 Lipsius emend. *me non gaudente*. Cruc. retinet : *me non audente*, hoc sensu : Si ego non ausus essem ; probante Markl. Emendationem Lipsii Bern. et Behot. probarunt. Edd. omnes *profundos Ire lacus* : Markl. conj. *profundo Ire lacu*, quod reposuit Hand. nam confirmatur auctoritate cod. Urat. in quo scriptum : *profundo Ire lacuset*.—84 *Cedet Venet.* 1. *Cedet equus Latia* : quæ contra, &c.—85 Par. *stat ede*, i. e. *æde*. Hos versus quos vncinis inclusos vides, ut spurios damnant D. Heins. Scriv. et Markl. Gronov. delinitus phrasi *traderis ausus*, quam ex codice Florent. Rom. et Venet. 2. restituerat, non omnino ejiciendos putat, sed de cancellatione ulterius cogitandum. Punctum post *fori* sustulerit Gruter. ‘Ejicienda sal-

NOTÆ

81 *Longo Marte*] Egredere enim, et non nisi longo bello Daci victi a Romanis.

82 *Me non audente*] Lipsius legit, *me non gaudente*, atque decorum non esse, ut Curtius seipsum timiditatis arguat. Emericus Crucens dicit, *me non audente* explicari debere eo sensu : Si non ausus fuisset, Galli dicerent : *Au eas que je n'eusse eu le courage*. Notanda et gratia antithesis in illis vocibus, *tentasses* et *me non audente*.

83 *Tuas habenas*] Cartius enim armatus insidens equo se in lacum immiserat, ut tradit supra Livius.

84 *Cedat equus, Latia qui contra templa Diones, &c.*] Probabile est hic Poëtam intelligere statuem aliquam equestrem Alexandri magni factam a Lysippo, quam fortasse Cæsar mutaverat in quibusdam partibus, eique suum caput addiderat (quod factitasse sæpius veteres legimus) ac posuerat in suo foro ; licet sileant historici de hac Alexandri in Julium trans-

mutatione. Quæ sententia confirmatur, quod Poëta non solum comparat equos, sed ipsos equites, et ut extollit equum Domitiani supra equum Lysippæum, sic extollit Domitianum supra Cæsarem ipsum ; quod manifestum est his versibus : ‘Quis rudis usque adeo, qui non, ut viderit ambos, Tantum dicat equos, quantum distare regentes.’ *Templa Diones*] Intelligit ædem Veneris genitricis, quam Cæsar voverat in acie Pharsalica, quamque postea construxit. Vide Dionem lib. XLIII. et Plinium lib. XXXV. cap. 4. Omnes autem sciunt Venerem etiam *Dionem* vocari. *Latiam* vocat, id est, Romanam, eadem ratione, qua supra forum *Latium* dixit, id est, Romanum.

85 *Cæsarei fori*] Illud forum Cæsar ex manubiis inchoavit : hujus area super HS. millies constitit, eratque proximum ædi Veneris. Vide Sueton. Julio cap. 26. *Quem tradere es ausus*] Ms. in Bibliotheca ducis Hetruciæ et Romanus codex, Ve.

Pellæo, Lysippe, duci, mox Cæsaris ora
 Aurata cervice tulit] vix lumine fesso
 Explores, quam longus in hunc despectus ab illo.

fori Cæsarei, quem dicunt, o Lysippe, te exoudisse regi Pellæo, et qui deinde portavit Cæsarem deaurato capite. Vix observes, fatigatis oculis, quanto spatio hic

tem verba: *quem tradere es ausus Pellæo, Lysippe, duci.* Lenz. et quem aliquando conj. Gevart. sed postea locum damnavit. *traderis ausus* ex omnibus, codd. et Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. et Venett. 2. 3. 4. restituit: *tradere es ausus* Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. &c. *traderis orsus* Jacobus a Cruce; et ita conj. N. Heins.—86 *Pelleo* in edd. antiq. *Lysippe* Grass. Danm. et Hand. *Lysippe* in aliis edd.—87 *Mirata cervice* Urat. et Vindob. *Sublata cervice* N. Heins. 'Vocabulum *Aurata* non genuinum esse mihi persuasum ha-

NOTÆ

netusque veteres exhibent: *quem traderis ausus Pellæo Lysippe duci.* Quod Statii omnino esse affirmat Gronovius, dicitque phrasin illius ævi propriam velut, et frequentem Tacito: 'Ut in ipsis principiis stuprum ausa.' Id. 'Ansus ad Cæsarem codicilis,' et aliter sæpissime: qui tamen id ab Sallustio acceperat, cuius est, 'audere dominationem.' Pergit Gronovius: Ita elegantissime dictum, quod Lysippus hanc statuem in gratiam, vel jussu Pellæi ducis ausus sit, id est, non timuerit fingere. Sic 'audaces' pictores et cognatæ artes, ac opera eorum 'impreba' et 'audacia' dicuntur, ut pote naturæ æmula.

86 *Pellæo duci*] Id est, Alexandro Magno, sic vocato a Pella urbe primaria Macedoniæ, ejus patria. *Lysippe*] Lysippos nobilis sculptor, patria Sicyonius, floruit tempore Alexandri Magni, et a quo solo ipse Alexander fingi voluit. Horat. Epist. lib. II. ad Augustum: 'Edicto vetuit, ne quis se præter Apellem Pingeret, aut alias Lysippo duceret æra Fortis Alexandri vultum simulantia.' De Lysippo consule Quintilianum, et Plinium lib. XXXIV. cap. 8. ubi præcipua Lysippi opera recenset. *Mox Cæsaris ora Aurata cervice tulit*] Dicunt Ge-

vartius ac Cruceus, has voces, *mox Cæsaris ora Aurata cervice tulit*, intelligi debere de Nerone, qui detracto capite Alexandri, suum imposuerit inauratum, adducitque Gevartius in confirmationem suæ opinionis Plinium lib. XXXIV. cap. 8. ubi agens de Lysippo hæc ait Plinius: 'Fecit Alexandrum magnum multis operibus, a pueritia ejus orsus: quam statuem inaurari jussit Nero princeps, delectatus admodum illa: deia cum pretio periisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis, atque concessuris, in quibus aurum hæserat remanentibus.' Hæc Plinius. Sed ibi Plinius tantum dicit Neronem inaurari jussisse statuem Alexandri, non detraxisse caput illius, suumque applicuisse, quod non prætermisisset Plinius. Sic illi scriptores dant sensum Papinio, quem nunquam in mente habuit: si enim hic non Julium Cæsarem, sed Neronem intellexisset, comparando Domitianum cum illo, imminuisset proorsus gloriam Domitiani, non auxisset, atque hac comparatione Domitianum offendisset. De Julio Cæsare igitur intelligenda sunt hæc verba, *Mox Cæsaris*, &c. ut supra diximus.

Quis rudis usque adeo, qui non, ut viderit ambos,
 Tantum dicat equos, quantum distare regentes ? 90
 Non hoc imbriferas hyemes opus, aut Jovis ignem
 Tergeminum, Æolii non agmina carceris horret,
 Annorumve moras: stabit dum terra, polusque,
 Dum Romana dies: huc et sub nocte silenti,
 Cum Superis terrena placent, tua turba relicto 95
 Labetur cœlo, miscebitque oscula juxta:
 Ibit in amplexus natus, fraterque, paterque,
 Et soror; una locum cervix dabit omnibus astris.

despiciat alterum. Quis tam imperitus, quin asseveret, ut ambos viderit, tantum discriminis inter eos esse, quantum inter eorum dominos. Hoc opus non expavet pluviosas hyemes, non trisulcum fulmen Jovis, nec cohortem Æolii claustris, nec seriem annorum. Æque durabit ac terra et cœlum; æque ac Romanum imperium. Hac per silentium noctis, dum superi amant terram, tui descendunt de cœlo, te osculaturi; filius, germanus, genitorque tuus ac soror ruent in tuos amplexus: unum collum

~~~~~

beo.' *Hand.*—91 Vocabulum *opus* abest a codice Leidensi et a Venet. 1. et Rom.—92 Urat. *horror.*—93 Apud Marklandum typographi errore legitur *stabit tum.*—94 Codd. Urat. Leid. et Par. cum Venet. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. et Brix. *hoc et*; Venet. 1. *hac et*; correxit auctor Aldinæ.—95 Vir doctus in exempl. Gott. conj. *Cum superis terrena petens, vel Cum superi terrena petunt. Vicent. tua verba relicto.*—96 Venet. 1. et Parm. *juncta pro juxta*; V. D. in exempl. Gott. *correxit justa, i. e. debita, quod ne Latinum quidem. Barth. in Advers. xxvii. 18. interpungi jubet ita: miscebitque oscula.*

NOTÆ

91 *Ignem Tergeminum*] Tergeminus ignis, est fulmen Jovis tribus cuspidibus insigne.

92 *Æolii carceris*] In quo scilicet continentur venti. Vide Theb. i.

93 *Stabit dum terra polusque, Dum Romana dies*] Hoc dicit, quia veteres, non solum imperitum Romanum, sed et urbem ipsam æternam fore putabant, unde et epitheton 'æternæ' passim Romæ datum. Vide Livium lib. i. Florum lib. i. cap. 7. et Ammianum Marcellinum lib. xvi.

94 *Huc et sub nocte silenti, Cum Superis terrena placent*] Noctu enim, remotis arbitris, terra grata est numinibus cum nolunt aspicere. Sic in Her-

cule Surrentino: 'Cum grave nocturna cœlum subtexitur umbra.'

95 *Tua turba*] Nimirum Vespasianus pater, Titus frater, Domitilla soror, (de qua vetus inscriptio referente Onuphrio Panvinio,) et filius Domitiani, quem infantem amisit, qui omnes in numerum Deorum relati sunt, Consule Suetonium.

98 *Una locum cervix dabit omnibus astris*] Id est, Diis Flaviæ gentis, quo sensu plerumque 'astra' et 'sidera' sumit Papinius, ut vidimus supra v. 55. Mens autem: Omnes Dii Flaviæ gentis sedem capient in collo tuo, ut te osculentur.

Utere perpetuum populi magnique senatus
Munere: Apelleæ cuperent te scribere ceræ,
Optassetque novo similem te ponere templo

100

omnibus astris tuæ gentis sedem dabit. Fruere in æternum dono populi et ingentis senatus. Apelles optaret te pingere in suis tabulis, et senex Atheniensis ambiisset

Juxta Ibit in amplexus, &c.—100 *Munera pelleæ* Parm. quod probat Politianus Epist. vi. 1. improbat Markl. *Peleæ* Urat. *pelleæ* c. t. s. *cænæ* Venet. 1. Nonnulli cuperent inscribere.—101 ‘Nemo corrigat, Optaretque novo, ut respondeat *τῷ* cuperent.’ Markl. *Optassent* Venet. 1. *similem deponere* Barthius.—

NOTE

100 *Munere*] Senatusconsulto enim hæc statua fuerat Domitiano decreta. *Apelleæ*] Adjectivum ab Apelle nobilissimo et celeberrimo pictore, cujus patria Co insula, et qui Olympiade centesima et duodecima floruit sub Alexandro, qui a nullo alio pingi voluit, ut diximus supra ex Horatio. De Apelle consule Quintilianum lib. xii. Plinium lib. xxxv. cap. 10. Plutarchum Alexandro. *Ceræ*] Id est, tabellæ: non enim hic intelligendæ cereæ imagines, ut versu primo Pietatis Abascantii: ‘Si manus, aut similes docilis mihi fingere ceras.’ Et alibi.

101 *Optassetque novo similem te ponere templo Atticus Elæi senior Jovis*] Hic locus Statii plurimum exercuit doctissimorum virorum ingenia. Lipsius correxerat *sector Jovis*, quem sequitur Bernartius. Livinius *genitor Jovis* scripsit, id est, auctor operis et artifex. Sed contra omnes Gevartius locum sanum ostendit; et per *Atticum seniore*m, Phidiam intelligendum esse docet, ut alibi Papinio, ‘senior Gargettius,’ pro Epicuro, ‘senior Thessalus,’ pro Chirone ponitur: et intricatam sententiam sic evolvit: *Atticus senior optasset te similem Elæi Jovis ponere in novo templo*: vel hoc modo: *Atticus senior optasset te similem ponere in novo templo Elæi Jovis*. Priorem vero sententiam sibi magis

arridere fatetur Gevartius, et dixisse Poëtam, *similem Elæi Jovis*, id est, depictum ad formam et similitudinem Jovis. Gronovius hunc locum sic explicat: Phidias senex Atheniensis optaret quidem ponere imaginem Domitiani in templo Elæi Jovis, seu potius Jovem induere forma Domitiani, quæ illum magis deceat, non vero facere ad præscriptum Homericum, quod minus esset, et illum ponere in templo, non quidem illo, in quo posuit suum Jovem Homericum: sed novo construndo; illo quod jam constructum est, non respondente majestati formæ Domitiani: ac Tarentini, Rhodique mallent suos Deos venerari in facie Domitiani, quæ magis illos æquet, quam sub istis formis, quæ eorum esse creduntur. Sed nullus, quantum hic assurgat Papinius, melius percipiet, quam qui Jovis Olympii famam intelliget. De hoc illud testimonium reddidit L. Æmilius Paulus, solum Jovem Phidiæ, Homericum Jovis æquasse majestatem, ut habetur apud Suidam; et cum, velut præsentem intuens, animo motus esset, haud secus quam si in Capitolio immolaturus, ei sacrificium amplius solito apparari jussit, teste Livio. Et Quintilianus scribit, ‘istius operis pulchritudinem adjecisse etiam aliquid receptæ religioni videri: adeo majestatem operis Deum æquasse.’

Atticus Elæi senior Jovis; et tua mitis

induere Jovem Eleum tua forma in novo delubro. Mollis Tarentus mallet intueri

~~~~~

102 *Actius Venet.* 1. *Atticus Elæi sector* Lipsius, probantibus Bern. Grut. Peyrar. Lind. et V. D. in exempl. Gott. in textum recepit Grass. Livineius scripsit: *Elæi genitor Jovis*. Cruc. in Antidiatr. p. 13. *Atticus Elæi sculptor, &c.*

NOTE

Sed iastar omnium Pausanias est priore Elæcorum, quem vide. Solum ibi referam Pausaniam scripsisse statuat hanc Phidiam fulmine prostratam, cum dicaretur. Vide et Plinium lib. xxxvi. cap. 5. Eodem plane sensu, quo Papinius, Martialis ait Phidiam victum ab eo, qui Cæsarem aulpsit lib. ix. Epig. 25. 'Quis Palatinos imitatus imagine vultus Phidiam Latio marmore vicit ebur? Hæc mundi facies; hæc sunt Jovis ora Sereni: Sic tonat ille Deus, cum sine nube tonat.' Et Epig. 66. ejusdem libri: 'Alcide Latio nunc agnoscende Tonanti, Postquam pulchra Dei Cæsaris ora geris. Si tibi nunc isti vultus habitusque fuissent,' &c. Et notant morem hic Papinius et Martialis, quo Diis Imperatorum facies dabatur. Postea etiam non solum Imperatorum, sed aliorum forma Deos induerunt. Ita Apollonii Thyasensis simulacrum sub Herculis Alexicaci nomine constituerunt et honorarent Ephesii, teste Lactantio. Div. Institut. lib. v. cap. 8. Sic apud Pausaniam Arcadicis in Gymnasio Mantinea erat dedicatus Bacchus sub forma Antinoi. Hunc morem tangit et noster sub finem Genethliaci Lucani, et initio Pietatis Abascanti. Vide et Suetonium Caligula cap. 7. et Apuleium Milesiorum lib. viii. Novo] Intelligunt Gevartius ac Bernartius hæc de templo gentis Flaviae, quod edificaverat Domitianus, ut referunt scriptores hujus ævi; sed intelligendum est, ut supra explicavimus. Novo vero, quia testatur Po-

lybius templum Jovis Olympii cultus magnificentia, non accedere ad multa, quæ in Græcia extincta erant. *Similem te]* Id est, tuam imaginem seu effigiem. In lacrymis Hetrusci: 'Te lucida saxa Te similem doctæ referet mihi linea ceræ.' Id est, imaginem tuam. Juvenal. 'Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit.' Similis Aristoteles vel Pittacus, est imago Aristotelis vel Pittaci.

103 *Atticus senior]* Per Atticum seniore Phidiam celeberrimum sculptorem Atheniensem intelligendam esse supra ostendimus. Phidias autem erat Charmidæ filius, Atheniensis: floruit Olympiade 83. claruit maxime duobus operibus, Jove Olympio, de quo supra, et Minerva Athenis, ea amplitudine, ut ea sit cubitorum 26. eboræ hæc et auro constat: sed maxime admirabilem dicit scuto ejus Plinius loco supra laudato, in quo Amazonum prælium cælavit intumescente ambitu parææ, ejusdem concava parte Deorum et gigantum dimicationem, in soleis vero Lapitharum et Centaurorum: adeo momenta omnia compacta artis illius fuerunt. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesis appellavit: ibi Dii sunt 30. numero nascentes, victoria præcipue mirabili: periti mirantur et serpentes, et sub ipso cuspidæ æreæm Sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam equalem fuisse et in parvis. Vide eandem Plinium lib. xxxiv. cap. 8. *Elæi Jovis]* Id est, Olympii. Olym-

Ora Taras, tua sidereas imitantia flammæ
Lumina, contemto mallet Rhodos aspera Phœbo.

tuum vultum, quam Jovis, et Rhodos prærupta tuos oculos, æmulantes solares ignes,

—103 Urat. et Vindob. *terens*; Par. Venet. 1. 2. 3. 4. Rom. Parm. Vicent. et Lind. *tonans*; Drakenb. et, ut videtur, Leid. *Taras*; itaque correxerunt Politianus et Grotius. Barth. in Advers. xxvii. 18. correxit, *sterantia flammæ*; sed in libro suo emend. *vincentia flammæ*. Errorem coarguit Gronov. in

NOTE

pir⁴ enim, sive urbs sive locus, in quo erat templum, statuæque Jovis Olympii, et in quo Ludi Olympici celebrabantur, erat in Elide prope Pisam, et Elin. Hinc Jupiter *Eleus* dictus.

103 *Taras*] *Taras* Græcis, Tarentum Latinis, hodie *Taranto*, urbs sita ad oram Calabriae in Italia, seu regno Neapolitano: ejus conditor *Taras* Neptuni filius. Tarentini olim nummos percusserunt, in quibus insculpitur *Taras* vectus Delphino, et hodie extant ejusmodi nummi. De primordiis et historia hujus urbis consule Strabonem lib. vi. Pausaniam, Justinum, ac alios. Ceterum colossus ille, de quo supra mentionem fecimus, erat in foro ipsius Tarenti, et factus a Lysippo 60. cubitorum, ut ait Plinius lib. xxxiv. cap. 7. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis convellatur procellis: id quidem providisse et artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime flatum opus erat frangi, opposita columna: itaque propter magnitudinem, difficultatemque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Vide Plinium ibidem. Dicitur *Taras mitis*, ob suavem et salubrem aëris Tarentini temperiem, solumque fertile. Sic Horatio 'molle Tarentum,' et Papinio Theb. I. 'Mitis Corinthus.'

Sidereas flammæ] *Sidereæ flammæ*, non sunt hic astrorum, stellarumve, sed vero ipsius solis, qui et ipse 'side-

reus' Poëtis.

Imitantia] Id est, exprimentia, referentia. Frequens et amatum Poëtæ nostro verbum: 'Fulvum vultus imitabitur aurum.' Horatius: 'Argilla quidvis imitaberis uda.' Nec meræ adulationis est, quod soli comparatur vultus Domitiani. Ille enim fuit, ut Suetonii verbis utar, 'vultu ruboris pleno, et grandibus oculis.' De rubicando illo vultu Tacitus in Agricola: 'Cum notandis tot hominum palloribus sufficeret ævus ille vultus, et rubor, a quo se contra pudorem muniebat.' Et ille, apud Philostratum: *μυστή δὲ ἡ παρὰ χολῆς*, quod mox *φύσεως μάλλον* vocat Apollonius.

104 *Contemto Phæbo*] Gronovius sic explicat: Non est, ipso Sole spreto tutelari numine suo, sed contemta facie Phœbi, quæ in colosso habebatur. Utque Phidias et Elei, Tarentinique mallet Jovem venerari sub vultu Domitiani, ita Rhodii Solem: neque enim hoc dicitur: Mallet Tarentini tuos vultus, quam ipsius Jovis, aut Rhodii contemta statua, aut colosso Phœbi, tuos oculos intueri: sed mallet illi Deos suos, non sub istis formis, quæ eorum esse creduntur, veram in tua facie venerari, quæ magis Jovem, Phœbumve deceat et æquet. Posset tamen dici Papinium, in adulando principe modum supergrassum, vel, Tarentinos Rhodiosque malle Domitianum venerari, accollere, ut majus numen, quam Jovem et Phœbum: nam eodem modo explicat

Certus ames terras, et quæ tibi templa dicamus 105
Ipse colas; nec te cœli juvet aula: tuosque
Lætus huic dono videas dare thura nepotes.

epreto Apolline. Fixo animo diligas terras, et ipse habites fana, quæ tibi consecramus, nec regia cœli tibi placeat, et gaudens cernas tuos nepotes offerre thus huic muneri.

Distr. p. 85.—105 *Cæcus ames* Venet. 1. *Serus ames* Par. in scholiis, ut etiam voluit Peyraredus.—107 *Lætius* Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. et Brix. *Lætus* Venet. 1494. Aldd. &c. *hoc dono* Venet. 1. *dare jura* Urat.

NOTÆ

se Eplst. ad Marcellum lib. iv. Sylv. 4. 'Quem [Domitianum] tibi postposito studium est coluisse Tonante.' Ubi alius sensus huic versui dari non potest, quam ille, quod Marcellus totum suum studium ponat in colendo principe, præferatque illum ipsi Jovi: ubi enim est idem loquendi genus, idem etiam debet esse sensus. Ceterum colossus Solis, de quo hic mentio est, factus fuerat a Charete Lyndio, et numeratus fuit inter septem mundi miracula. De quo hæc ait Plinius lib. xxiv. cap. 7. 'Ante omnes autem in admiratione fuit solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit: hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum, sed jacens quoque miraculo est: pauci pollicem ejus amplectuntur: majores sunt digiti, quam ple-ræque statuæ: vasti specus hiant de fractis membris: spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens: duodecim annis tradunt effectum 300. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii, relicto moræ tædio.' Hæc Plinius. Tanta autem intercapedo crurum istiusce colossi, dum staret, fuisse dicitur, ut unoquoque pede illius ad os, ostiumve portus Rhodi hinc et inde consistente, naves majores inflatis velis intrarent portum, nec pertingerent ad crura illius.

Rhodos aspera] Rhodos insula in

mari Carpathio adjacens Cariæ, ambitu 130. millia passuum, vel 103. si Isidoro credimus, habitata urbibus Lindo, Camiro, Jalyso, nunc Rhodo: vocitata est antea Ophiussa, Asteria, Athræa, Trinacria, Corymbia, Pæossa, Atabyria a rege: deinde Macria et Oloëssa. Vide Plinium. Dicitur *aspera* ob solum rude et infæcundum.

105 *Certus ames terras*] *Certus*, explicat Gronovius, 'haud ambiguus:' ut sen ob valetudinem, sen alias causas metui possit vitæ tuæ. Male corregebat vir doctus: *Serus ames terras*. Sed potius hic est sensus: Ne ambiguus sis, ne dubites præferre terram cœlo. Et Poëta habuit in mente hanc longam adulationem, quam initio Thebaidis posuit: 'Licet arctior omnes Limes agat stellas, et te plaga lucida cœli Pleiadum, Boreæque et hiulci fulminis experta Soli-citet; licet ignipedum frænator equorum Ipse tuis alte radiantem crinibus arcum Imprimat, aut magni cedat tibi Jupiter æqua Parte poli; maneat hominum contentus habenis Undarum terræque potens, et sidera dones.' Quæ omnia breviter includit his versibus: *Certus ames terras, et quæ tibi templa dicamus Ipse colas: nec te cœli juvet aula.*

107 *Dare thura*] His verbis solenne statuarum cultum notat. Cicero Offic. iii. 'Omnibus vicis statuæ factæ sunt, ad eas thus et cerei.' Et exempla plura apud omnes passim.

II. EPITHALAMION* STELLÆ ET VIOLANTILLÆ.

Stellæ Patavino Poëtæ amicissimo, et lectissimæ matronæ Violantillæ, viduæ Neapolitanæ, nuptias hoc carmine gratulatur.

UNDE sacro Latii sonuerunt carmine montes ?

Cui, Pæan, nova plectra moves, humeroque comanti

Facundum suspendis ebur ? procul ecce canoro

Demigrant Helicone Deæ, quatiuntque novena

Lampade solennem thalamis coëuntibus ignem,

5

Cur Romæ montes percipiant sacro concentu ? Cujus gratia, Apollo, quatis novum plectrum ? et suspendis ab humero tuis capillis ornato doctam citharam eburneam. Ecce procul video Musas digredientes ex canoro Helicone, quæ movent in novena

//////////

Lemma hujus Eclogæ in Venet. I. Parm. et Vicent. ita concepitur: *Epithalamion in Stellam Poëtam et Violentillam Stellæ conjugem.* In reliquis inde a Rom. legitur: *Epithalamion Stellæ et Violantillæ*, nisi quod in una alterave scriptum est *Violanthillæ*. Lindenbrogium, qui ad inscriptionem lib. v. contenderat, rectius scribi *Violentillæ*, jam Gevartius reprehendit. Urat. exhibet: *Epithalamion in Stellam et Violentillam.*—2 Urat. *plectra movens.* De his verbis vide Eust. Swartii Analect. III. 8. p. 121. *humeroque tonanti* Venet. I. nam scriptum fuerat in membranis *coanti.*—4 Venet. I. *quantunque novena.*—

NOTÆ

* *Epithalamion*] Est carmen quod in nuptiis canitur. Hoc Poëmatis genus a Græcis est etiam γαμήλιον appellatum. Apollo dicitur nuptiale carmen primus cecinisse, cum Thetis Peleo nupsit.

1 *Sacro*] Vel quia concentus iste a Diis fiebat, ut fingit Poëta; vel potius, quod sacra nuptiis adhibita.

2 *Pæan*] Pæan cognomen Apollinis. Vide Theb. I. 636.

Comanti] Quia Apollo κοσμοπλόκος, ἀερσεκόμης, ἀβροχάτης, ἀβροκόμης, εὐχάτης dicitur. Comatum Apollinem eleganter depingit Apuleius Floridum lib. I.

3 *Facundum ebur*] *Facundum ebur*, hic metonymice pro cithara vel lyra ex ebore confecta. *Facundum* vero, id est, vocale. *Suspendis*] Describit habitum citharædi instrumentum mu-

sicum ferentis; φόρμυξ enim seu cithara humeris portatur, teste Hesychio. Hor. I. Od. 21. 11. 'Insignemque pharetra Fraternaue humerum Lyra.' *Canoro Demigrant Helicone Deæ*] Helicon mons Bæotix: dicitur canorus, quia personat cantu Musarum.

Deæ] Musæ.

4 *Novena Lampade*] *Novena*, quia Musæ novem numero erant.

5 *Lampade*] Faces enim præferbantur ex more ante novas nuptas, a pueris patrimis, matrimisque, eæque numero quinque. Vide Plutarchum Quæstion. Roman. Prob. 5. *Novenam* autem dicit *lampadem*, quia singulis Musis, quæ novem numero erant, facem dat Poëta. *Solennem thalamis coëuntibus ignem*] Idem Papinius Theb. II. dicit: 'Festum nubentibus ignem.'

Et de Pieriis vocalem fontibus undam.

Quas inter vultu petulans Elegia propinquat,
Celsior assueto; Divasque hortatur, et ambit
Alternum factura pedem; decimamque videri
Se cupit, et medias fallit permixta sorores.

10

face ignem auspicatum conjungendis nuptiis, et loquacem aquam haustam ex Pieriis fontibus. Inter quas Elegia accedit proterva facie, sublimior solito, et excitat Deas, et comitatur, factura breviorum alterum versum, et optat se haberi decimam, et fallit

~~~~~

7 Quas inter octu codex Barthii.—8 Celsior assueto N. Heins. Syllag. Tom. II. p. 746. sed in Advers. iv. 6. p. 603. Celsior assueto.—9 Alternum futura editio Grassei; Alternum fractura conj. Gevartius, quod primo intuitu adblanditur, inquit Markl. Alternum factura Vatt. 1. 2. 3. 4. Par. Venet. 1. Parm. Rom. Venet. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Ald. Coln. Basil. Gryph. &c. Alternum latura Cruc. in Antidiatr. p. 17. Alternum sectura Gronov. Alternum pactura tentabat Barth. Alternum tactura Peyrar. Alternum tractura Triller. cf. Ovid. Rem. 378. Amor. III. 1. Virg. G. iv. 94. Æn. I. 468. et Stat. ix. 48. sic etiam conj. Hopfius, allato Ovidii loco Rem. 378. et N. Heins. in Syllag. Epist. Tom. v. p. 533. Tom. II. p. 746. et in Advers. p. 603. Alternum futura Urat. quomodo etiam conj. V. D. in exempl. Gott. et hoc edidit Handius, post v. pedem com-

NOTE

6 De Pieriis vocalem fontibus undam] Vocalem undam. Imitatur Sidenius Apollinaris Carm. xiv. 'Eia Calliope nitente plectro Da sacri laticis loquacitatem.' Et iterum Carm. xxiii. 'Tunc hæc merens aqua loquacis undæ Pro fluctu mage lilteras bibisti.' Et hoc dicit etiam ex more Romano, quo aqua conspergebatur nova nupta, sive ut casta paraque ad virum veniret, sive ut ignem et aquam cum viro communicaret; quia hæc elementa prorsus necessaria sunt vitæ; unde qui societate hominum pellebantur, aqua et igne interdicebantur. Hinc 'ignem, undamque jugalem,' Valerio Flacco libro octavo.

7 Elegia] Hoc in gratiam Stellæ, qui hoc Poëmatis genere enituit.

8 Celsior assueto] Ut cujus sunt fere semper flebiles modi: nunc lætiores modos usurpet.

9 Alternum factura pedem] Corrigit

Gevartius fractura. Fallitur: nusquam enim Elegia dicitur 'fracto pede,' sed 'truncata gressu,' ut Nostro, Epic. patris, et 'fraudata pede,' infra v. 251. vel 'surrepto pede,' Ovidio Amor. I. El. I. Sic potius sectura; sed locus sanus: nam versus elegiaci dicuntur etiam alterni in Epistola Sapphus: 'Forsitan et quare mea sint alterna requiris Carmina, cum Lyricis sim magis apta modis.' Hic 'alterna carmina,' sunt 'versus alterni': *facere pedem* est facere versum. Pes nihil aliud quam versus. Horatius: 'Hunc socci cepere pedem,' id est, versus Iambicum. Ergo *alternum factura pedem*, est, conscriptura alternos versus, sive elegiacos, et suæ legis modo metiendos.

10 Et medias fallit permixta sorores] Nam a sororibus, seu Musis admittitur: et ex ipsis una creditur.

Ipsa manu nuptamgenitrix Æneia ducit
 Lumina demissam, et dulci probitate rubentem :
 Ipsa toros, et sacra parat; cinctuque Latino
 Dissimulata Deam, crinem, vultumque, genasque,
 Temperat, atque nova gestit minor ire marita. 15
 Nosco diem causasque sacri: te concinit iste
 (Pande fores) te, Stella, chorus: tibi Phœbus, et Evan,

sorores iis mediis inserta. Ipsa mater Æneæ ducit sponsam deficientem oculos, et rubescentem grato pudore. Ipsa adornat lectum et sacra, et celans sumum nuum inter matronas Romanas, temperat suam comam, faciemque ac genas, et gaudet incidere inferior pulchritudine novæ nuptæ. Nosco diem et causas hujusce sacri. Iste cæsus, Stella, te celebrat, aperi limina tua. Apollo, Bacchusque, et ales Tegeæ,

mate posito.—11 Æneia ducit Drakenb. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. 1. 2. Gryph. et Bern. Æneia ducit malit Bern. et ita legitur in Leid. Par. Rom. Vicent. et Venett. 2. 3. 4. restituit Lindenbrog. et voluit Scriverius. Æneia ducit Urat. et Venet. 1.—12 Lumine Venet. 1. Parm. Rom. Brix. Venett. Vicent. marg. Venetæ Gronovii, Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. Lumina demissa Morel.—13 N. Heins. legi jussit, et fulcra parat, ut v. 54. Juvenal. Sat. vi. 22. et Virg. Æn. 604. sed in Advers. conj. et strata parat, et hanc vocat veriore conjec-turam. catuque Latino Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. et Capil. cum Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Basil. et Gryph. cinctuque Latino correxerunt Barth. et N. Heins. quod probavit et recepit Markl. cultuque Latino Faber. et Lindenbrog. quod recepit Hand. nec improbavit Marklandus.—14 Dissimulante Deam conj. Markl. ut ap. Ovid. Heroid. iv. 65. vultusque Urat. Venet. 1. et Parm. quod recepit Hand. Venett. 2. 3. 4. crimen vultumque, quod correxit Avantius; vultumque in ceteris vett.—15 Venet. 1. novo g. m. ire marito.—17 Venet. 1. et Vicent. evahn; Rom. et ceteræ Venett. euhæ; Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. Euan,

NOTÆ

11 Genitrix Æneia] Genitrix Æneia. Venus est, quæ pronubæ hic vicem gerit. Pronubæ enim munus erat sponsam ducere.

12 Lumina demissam] Sic Theb. II. 'Dejectæque genas.'

Et dulci probitate rubentem] Idem de Crispino puero: 'Tunc hilaris probitas, et frons tranquilla.' Sic Donatus ad Andr. i. 1. 'vultus probitatem' dixit.

13 Latino] Romano. Nam Romani Latini erant.

15 Atque nova gestit minor ire marita] Sponsæ enim metunt, ne sua pulchritudo majoris vicinitate offus-

cetur; quo spectat illud antiqui Poëtæ apud Nonium: 'Accede ad spon-sum audaciter, virgo talis nulla est Setiæ.' Catullus in nuptiis Manlii et Julii: 'Prodeas nova nupta; Flere desine, non tibi Periculum est, Aurunculeia, Ne qua femina pulchrior Clarum ab Oceano diem Viderit venientem.'

16 Sacri] Sacra enim in nuptiis olim in usu, ut hodie: Græcis, ἐντα-μοι τελεται.

17 Tibi Phœbus, et Evan, Et de Mænalia volucer Tegræticus umbra] Dicit Phœbum, et Bæchum, (qui et Evan dictus est,) ac Mercurium interesse

Et de Mænalia volucer Tegeaticus umbra
 Serta ferunt: nec blandus Amor, nec Gratia cessat
 Amplexum niveos optatæ conjugis artus 20
 Floribus innumeris et olenti spargere nimbo.

linquens Sylvam Mænaliam, apportant tibi coronas. Nec mollis Cupido, nec Gratia desinunt te perfundere innumeris floribus et odora Thymbra, dum amplecteris can-

sive Evan.—18 *Mænalia* edd. antiq. *tegeticus* Urat.—19 *Secta ferunt* Markl. ad v. 227. improbane Hopfio. Cf. Sylv. III. 3. 23. *Secta et nec te blandus* Venet. 1. *cessant* Par. ut solent correctores.—20 *Amplexum niveos o. c. artus* habent omnes codd. et edd. vet. *virides o. c. artus* Gronov. Veen. et Delph. Barth. Advers. xxxviii. 4. ait in vetustissimo exemplari se invenisse *annos pro artus*; et huic libens assentitur Gronovius; nec dubium est, inquit Markl. quin *virides annos* suo loco optimum sit; hic tamen mihi videtur nimis longe petitum.—21 'Fortasse librarius scripsit *ymbre*, vel *hymbre*, antiqua ratione, unde *thýbre* et *thýbra*. Vide Heynii Obs. ad Tibull. I. 4. 44. *Dicas fuisse scriptum: et spargere olente corymbo.*' Lenz. *thymbra* exhibent codd. Vatt. I. 2. 3. 4. Par. Venet. I. 2. 3. 4. Rom. Vicent. Brix. et Aldd. quod primus defendit Ptol. Flavius, et postea Crucius. Heins. in Syllog. Epist. Tom. v. p. 533. *nimbo* probat, sed in notis scriptis conj. *Floribus innumeris halentis spargere thymbræ*. Avantiis, et Lips. Syllog. Epist. II. 29. tuiti sunt *nimbo*, atque hanc lect. auctoritate codd. Lips. et Urat. confirmatam, prætulit Han-

NOTÆ

his nuptiis, tanquam Poëtices, ac eloquentiæ præsides; quod Stella esset Poëta et orator. Per *umbram Mænaliæ* intelligit lucum Mercurio sacrum in monte Mænalo Arcadiæ.

Volucer Tegeaticus] Mercurius Arcas, qui et *volucer* talaribus suis: dictus *Tegeaticus*, a Tegea urbe Arcadiæ.

19 *Serta ferunt*] Sertorum enim ac coronarum usus in nuptiis, ut patet ex Theocrito, Epithalamio Helenes: *Πρῶταί τοι στέφανον λωτῶ χάρμῃ ἀφομένοιο Πλέσσαι*. *Primæ tibi coronam ex humi nascente loto nectentes*. Claudianus: 'Tu festas Hymenææ faces, tu Gratia flores Elige, tu geminas Concordia necte coronas.' *Nec amor*] Cupidinem intelligit amoris Deum. *Nec Gratia*] Intersunt Gratia his nuptiis, tanquam Veneris comites. Homerus unam tantum Gratiā putavit Vulcani uxorem: sed ceteri fere Poëtæ tres agnoscunt, Euphro-

synem, Thaliā et Aglaiā, quæ eadem est ac Pasithea quibusdam, Jovis et Enrynomes filias. Bæotii aiunt Eteoclem iis primum sacra instituisse in Orchomeno, auctoribus Pausania et Strabone. Apud Lacedæmonios duæ tantum erant. Athenienses, Auxo, Hegemoniam, et Thalamo cum Pandroso pro Gratiis coluerunt.

20 *Niveos [virides] artus*] Barthinus testatur Advers. lib. xxviii. cap. 4. invenisse se in antiquissimo exemplari *virides annos*, et hanc lectionem probat, et ita scripsisse credit Statium, ut Hercule Surr. 'Quod si dulce decus viridesque resumeret annos.'

21 *Floribus innumeris*] Intelligit *φυλλοβολίαν*, quæ solennis erat in omni tam privata, quam publica lætitia; maxime in nuptiis. Vide Livium, et Plutarchum in Flaminio. Adde Heliodor. lib. ix. Pindar. Ode ix. He-

Tu modo fronte rosas, violis modo lilia mixta
 Excipis, et dominæ niveis a vultibus obstas.
 Ergo dies aderat Parcarum conditus albo
 Vellere, quo Stellæ Violantillæque professus 25
 Clamaretur Hymen: cedant curæque, metusque;

didos artus tam expetitæ uxoris. Tu excipis modo rosas cum frondibus, modo violas liliis insertas, et eas arces a candido vultu tuæ dominæ. Ergo dies nectus albo stamine Parcarum venerat, quo matrimonium Stellæ et Violantillæ divulgaretur. Soli-

dius.—22 *Tu modo fronde* Gronov. Diatr. cap. 9. sed Elench. Antidiatr. cap. 2. retinet *fronte*. Florent. Leid. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. et Vident. *rosas mollis: modo, &c.* Urat. habet *violis*, quod primus edidit Avantius in Ald. 1. et alii deinceps receperunt.—23 Urat. Venet. 1. et Parm. et dominis. Pro *niveis* Markl. conj. *nitidis*, quoniam præcessit *niveos artus*.—26 *Clamaretur hymen*, non *Hymen*, Handius; nam ipsum intelligitur carmen, ut

NOTÆ

rod. lib. iv. *Nimbo* [*Thymbra*] Gevartius legit *Nimbo*, ex editione Veneta: *Et olenti spargere nimbo*; affertque ad firmandam suam lectionem Claudianum, qui eodem verbo usus est: 'Nec signifer ullus Nec miles pluviae flores dispergere ritu Cessat, purpureoque ducem perfundere nimbo.' Sic Lucretius lib. ii. ubi Cybelem floribus conspergi solitam scribit, elegantissime floribus ninguere dixit: 'Ære atque argento sternunt iter omne viarum, Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum Floribus, umbrantes matrem, comitumque catervam.' Sed vox *Thymbra* retinenda est. Testatur enim Ptolemæus Flavius olim *Thymbra* habere vetustos codices. Et pnto allusisse Papinium ad illud cognomen Apollinis, quo 'Thymbræus' vocatur, et quod *Thymbra* illi sacra sit; et voluisse Amores et Gratias non cessasse perfundere floribus, ac peculiariter *thymbra*, (a qua Apollo appellatur 'Thymbræus,') Stellam ut Poëtam, et clientem Apollinis. Quin etiam *thymbra* numeratur inter olentes herbas a Dioscoride.

24 *Parcarum conditus albo Vellere*]

Parcæ enim nere dicuntur alba velle-ra beatis, quod læta et auspicata Latini 'alba' et 'candida' vocarent: hinc 'dies albi' et 'albo lapide' notati, pro felicibus: hinc 'candidi' appellati Deorum filii, ut Plato scripsit, Plutarchus retulit. Unde Virgilius in Daphnide Cæsarem 'candidum,' quasi Deorum filium, jam inter Deos relatum vocat: 'Candidus insuetum miratur lumen Olympi.'

25 *Professus*] An declaratus, ut dicitur 'professus hostis?' An in acta relatus? sic 'professæ merces' apud redemptorem vectigalium: sic 'census professus' apud Censores: sic pater 'profiteri' liberos dicebatur, cum recens natos denuntiabat, ut colligimus ex Juvenale et Jurisconsultis. Matrimonia etiam publicis actis inscribebantur, ut discimus ex quadam epistola Cælii ad Ciceronem. Alludit eodem Juvenalis: 'Fient ista palam, cupient et in acta referri.' Divortia etiam in acta relata. Suetonius Caligula cap. 4.

26 *Hymen*] *Hymen* proprie Deus, qui nuptiis præerat, sed et pro matrimonio etiam ut hic sumitur.

Cessent mordaces obliqui carminis astus ;
 Fama tace: subiit leges, et fræna momordit
 Ille solutus amor: consumpta est fabula vulgi,
 Et narrata diu viderunt oscula cives.
 Tu tamen attonitus (quævis data copia tantæ
 Sortis) adhuc optas, permissaque numine dextro

30

citūdines et timores migrant. Malignitas ambigui versus cesset. Fama sile. Hic liber amor recepit leges, et præbuit collum nuptiali iugo. Fabula plebis consumpta est, et cives viderunt oscula diu prædicata. Tu tamen anxius (quamvis facultas tanta noctis tibi sit concessa) cupis adhuc, et times, ne quod promissum est tuis votis,

Ovid. Epist. XII. 137.—27 *Cedant Parrhas. mendacis obliqui carminis astris* Venet. 1. *Cessant mendacia* (vel *mendaceo*) *obliqui carminis astus* Parm. Rom. Vicent. Brix. Venett. 2. 3. 4. Aldd. &c. quod revocavit Handius. *mordaces* est e conjectura Markl. Scholiastes ait: Forte legendum, *obliqui criminis astus*. N. Heins. pro *astus* conj. *ausus*.—28 Editio Grasseri *subit*. Vide Livin. ad Catull. LXII. 146.—29 *Ille salutis* Leid. Rom. et Venett. 2. 3. 4. sed *solutus* codd. Urat. et Par. cum Venet. 1. restituit Aldus, Avancio auctore, et approbante Parrhasio.—30 *Et natura* Venet. 1. *viderunt obstula* Leid.—32 *Noctis* omnes codd. et edd. vett. *Sortis* est Marklandi correctio, quam recepit etiam Handius, *promissaque* Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Par. Urat. Drakenb. Merseb. et

NOTE

27 *Obliqui carminis astus*] Per obliquum carmen, quidam intelligunt carmina a Stella composita in Violantillam, sed mutato nomine, quibus Violantillam a suo nomine Stella vocat 'Asteridem' seu 'Stelleidem,' alludendo ad suum cognomen, quo Stella Latine, ἀστέρις Græce dicitur. Infra: 'Asteris et vatis totam cantata per urbem, Asteris,' &c. Moris enim erat Poëtarum, ut celebrarent amicas suas dissimulatis nominibus. Sic Catullus Lesbiam nominavit pro Claudia, Propertius vocat Cythiam, quæ Hostia dicebatur, Tibullus habebat in animo Plautiam, cum Deliam scriberet. Quidam intelligunt aliorum mordacia dicta et jocosa carmina, qualia fere in procos aut sponso jactari solita: quæ 'obliqua' dicuntur, quod non aperte, sed ambigue famam carpunt: hinc *astus* Nostro, Macrobio 'figura-

ti morsus' lib. vi. cap. 3. Quintilianus 'Schemata.' Nam 'obliquum carmen,' non est illud duntaxat, quod nomen dissimulat, sed quod ambiguitatem habet. Nicetas πλάγιον λόγον vocat, Itali *Pasquinatas*.

28 *Fræna momordit*] *Fræna momordit*, posnit Papinius, pro servitutem accepit, frænum recepit, seu admisit vincula matrimonii.

29 *Fabula*] *Fabula*, latiore significato, sumitur pro quolibet sermone. Interdum, ut hic, pro rumore populari.

32 *Adhuc optas*] More ingenii humani, quod licet obtineat id, quod summo studio cupiverat, credit tamen se non adhuc habere, optatque adhuc ac si non habeat, et timet ne sibi elabatur: et id habet maxime locum in rebus difficillimis, cum eas insperato obtinemus.

Vota paves. Pone o dulcis suspiria vates,
 Pone, tua est : licet expositum per limen aperto
 Ire, redire, gradu : jam nusquam janitor, aut lex, 35
 Aut pudor : amplexu tandem satiare petitæ
 Conjugis, et duras pariter reminiscere noctes.
 Digna quidem merces, et si tibi Juno labores
 Herculeos, Stygiis et si concurrere monstria
 Fata darent, si Cyaneos raperere per æstus. 40
 Hanc propter tanti Pisæa lege trementem

elabatur. Pone, suavis Poëta, pone suspiria ; tua est. Fas est concurrere manifesto gradu per fores incustoditas ; jam nusquam ostiarius, nec lex, nec pudor. Explere tandem optato amplexu uxoris, et pariter recordare acerbæ noctes. Dignum quidem præmium, etsi Juno tibi imponeret ærumnas Herculis, et fata vellent te certare adversus inferna monstra, et tibi navigandum foret per æstus scopulorum Cyaneorum. Propter hanc, æquum esset, te trepidum currere Pisæis conditionibus,

~~~~~

edd. vett. *permissa* est conjectura N. Heinsii.—33 *Vota pave* Venet. 1. Lindenbrog. et Cruc. ediderunt : *pone o dulcis suspiria vates. Pone tua est.* Ille in Obs. distinguendum putabat : *Pone o dulcis suspiria vatum, Pone tua est :* et ita quidem scripsit.—34 Venet. 1. *expositum per limen aperta.*—35 *Pro aut lex* N. Heins. conj. *audax* vel *obstat*, vel *aut sup.* ‘Nulla causa est mutationis.’ Hand.—36 Par. Rom. Vicent. Venett. 2. 3. 4. et Lindenbrog. *potito* ; Urat. Drakenb. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Gronov. &c. *petito* ; codex Barthii *petitæ* ; unde ille *petitæ*. In Venet. 1. desideratur totus versus. Markl. lect. *petitæ*, tanquam conjecturam suam, primus reposuit Marklandus.—37 *Contigit* edd. vett. *Contingit* Urat. et sic legit Parrhas. *Amplexu tandem satiare petito*,—*Contigit !* &c. edidit Handius. *Conjugis primus intulit* Aldus.—39 ‘*Legendum vel Scythicis, vel Siculis, vel potius Phrygiis.*’ Schrader.—40 *Urat. si franeos* ; Venet. 1. *cianeos raptare per æstus.*—41 *Hanc propter tutum* Leid. Vicent. Rom. Brix. Venett. 2. 3. 4. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph.

NOTÆ

34 *Tua est*] Violantilla.

35 *Janitor*] Potentiorum limina janitores servabant, ideo difficilis erat amantibus aditus ad amicas : hinc Poëtarum querelæ. *Lex*] Lex, an honestatis, an Julia in stupratores et adulteros lata.

36 *Aut pudor*] Honestiores enim matronæ, non nisi cum pudore viros apud se admittunt.

37 *Duras noctes*] Quas scilicet transegiſt ad limen duræ amicæ.

38 *Digna quidem merces*] Ludit in laudes Violantillæ Poëta, et ait ipsam mereri, ut pro ea majora etiam

Delph. et Var. Clas.

Stat.

pericula suscipiantur. *Juno*] Juno soror et uxor Jovis. *Labores Herculeos*] Labores Herculis omnibus noti. Duodecim Heros ille difficillimos ac periculosos exantlaverat.

39 *Stygiis monstria*] Stygia monstra sunt Centauri, Scyllæ, Hydræ, ac cetera monstra, quæ in Inferis esse dicuntur. Vide Virgil. *Æneid.* vi. et Papinium Theb. iv.

40 *Cyaneos æstus*] Symplegades intelligit, scopulos inter se concurrentes in Ponto Euxino. Vide Papinium Theb. v. 347.

41 *Pisæa lege*] Hac enim conditi-

F

Currere, et Cœnomai fremitus audire sequentis.
 Nec si Dardania pastor temerarius Ida
 Sedisses, hæc dona forent: nec si alma per auras

et audire fremitus insequentis Cœnomai. Nec si temerarius Pastor sedisses in Ida Dardania, tanta munera fuissent: nec si alma Aurora te rapuisset in suo curru,

Basil. &c. *Hanc propter tute* Par. *Hanc propter licuit* Vat. 3. et Parm. *Hanc propter votum* conj. Barth. et N. Heins. *Hanc propter libeat* conj. etiam Heinsius. *Hanc propter gratum*, vel *dignum* V. D. in exempl. Gott. *Hanc propter tanti* Urat. Vat. 1. 2. 4. et Venet. 1. quod revocavit Handius. *Pisæa* edd. antiq.—42 Venet. 1. *et emonia f. u. frequentes*; Vicent. *Ænomai*.—44 *Sedisses* Urat. Parm. et Rom. quod restituit Avantius in Ald. 1. et alii deinceps receperunt; *Venisses* Leid. Par. Rom. Vicent. et Venet. 2. 3. 4. *Dixisses* Venet. 1. Vide Spence's *Polymetis Dial.* xvi. p. 268. et Tassie's *Descriptive Catalogue* Tom. II. p. 335. 'Si v. 42. legis *tanti*, tum hic idem suppleas: *nec hæc dona forent tanti*.' Lenz. 'Non ita fieri potest: hæc positum est pro *hæc talia*,

NOTÆ

one currebat Cœnomaus cum filiæ Hippodamiæ prociis, ut victi ab ipso insequente transfoderentur hasta, victores vero Hippodamia potirentur. Vide Papinium Theb. I. 274. *Pisæa*, vero, quia stadium Cœnomai erat apud Pisas urbem Elidis. *Tremetem*] In eo enim certamine de vita agebatur: non igitur mirum, si tremere proci Hippodamiæ.

43 *Nec si Dardania pastor temerarius Ida Sedisses, hæc dona forent*] Extollit Violantillam supra Helenam, dicens Stellæ, si sedisset in Ida loco Paridis ad iudicandas Deas de pulchritudine contententes, habuissetque a Venere Helenam pro præmio, ut Paris, hanc non fuisse tantum munus, quam nunc, cum obtinuit a Venere Violantillam. Hanc fabulam iudicii Paridis narrat Noster Achilleidos lib. II. *Ida* vero mons est Phrygiæ, qui dicitur *Dardanius* a Dardano, qui profugus ex Creta in Phrygiam apulit, et condidit Trojam. In hoc monte dicitur sedisse Paris, cum iudicavit Deas de pulchritudine contententes. *Pastor*] Paris est, filius Priami et Hecubæ. Ob somnium

matris, quæ somniaverat se ardentem faciem utero gestare, expositus fuit et inter pastores educatus. Tanta vero iustitiæ fama claruit, ut ad illius iudicium Jupiter tres Deas de pulchritudine certantes remisit: illæ vero iudicem acceptaverint. Postea agnitus fuit a parentibus, ac missus in Græciam ad repetendam Hesionem, rapuit Helenam.

44 *Nec si alma per auras Te potius prensa veheret Tithonia biga*] Alludit ad fabulam Cephali, qui ab Aurora raptus fuit in curru. Vide Ovid. Met. VII. Mens vero: Si tu, loco Cephali, raptus fuisses ab Aurora, non tam pulchram in illa dominam habuisses, quam nunc habes in Violantilla. *Prensa*] Legit Parrhasius *prensium*. At Gronovius *prensa* explicat juncta, notione, quam Noster sumsit e Marone Georg. I. 'Septima post decimam felix, et ponere vites Et pressos domitare boves:' hoc est, junctos. Iterumque lib. III. 'Namque ante domandum Ingentes tollent animos, prensique negabunt Verbera lenta pati.' Id est, juncti. Et ab Ovidio: 'Aspicio ut pressos urant

Te potius prensa veheret Tithonia biga. 45
 Sed quæ causa toros inopinaque gaudia vati
 Attulit, hic mecum dum fervent agmine postes
 Atriaque, et multa pulsantur limina virga,
 Hic, Erato jucunda, doce: vacat apta movere
 Colloquia, et docti norunt audire Penates. 50
 Forte serenati qua stat plaga lactea coeli,

loco Cephali. Sed, dum fores et atria replentur frequentia populi, et janua percutiuntur virgis plurium lictorum, jucunda Erato stes hic mecum, et refer, quæ causa fuit conjugii, et apportavit Poëta inaspectatam lætitiā. Vacat conserere aptos sermones, et periti lares sciunt audire. Forte in ea parte clari cæli, ubi est

*****

i. e. tam præclara tam digna.' Hand.—45 Parrhas. legit *prensū*, vel *pressa*; Barthii codex *pransa*; 'forte,' inquit ille, '*prasina*: nugæ.' *prehensa* Venet. 1. et Aldd. *prensa* in ceteris cum codd. *Titania* N. Heins. ad Ovid. Fast. iv. 941. sed errorem suum correxit ad V. Flac. iii. 1. *tritonía* Venet. 1. *titonia* Venet. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. &c. usque ad Marklandum. —46 Urat. *gaudia vatis*; Venet. 1. *gaudia vates*. —47 *Attulerit mecum* Schrader. et Withosius. *hic lætum*, vel *læto* N. Heins. conj. etiam *denso*. Sed libri non variant. —48 Venet. 1. *pulsantis*. Urat. cum edd. Lindenbrog. et Cruc. *lumina pro limina*; Grotius in Epist. ad Gronov. 673. corrigat *lumine*. —49 *Hoc, Erato jucunda, doce* conj. Schrader. *decet* Venet. 1. —50 *Alloquia* conj. Marklandus. —51 Cod. Voss. *quæ stat*; Venet. 1. *quo stat*. —52 Eadem *jace-*

NOTÆ

juga prima juvencos.' Ubi falluntur qui 'pressos' substituant. Sic igitur *prensa biga*, idem est quod 'juncta biga.' 'Juncta biga' dicitur, ut 'junctum vehiculum': sic lege Oppia latum erat, ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille passuum, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. Livius lib. xxxiv. Græcis *ἔξευγμένα ἄρματα*. Auroram vero *Tithoniam* dici a Tithono marito omnibus notum eat.

48 *Virga*] More Romano, quoties magistratus suas vel alienas ædes ingressurus erat, lictor præcedens fores virga percutiebat.

49 *Hic, Erato*] Erato una ex Mnisis, sic dicta a canendis amoribus, unde *jucunda* Nostro. Ovid. 'Nunc Erato, nam tu nomen amoris habes.'

50 *Et docti norunt audire Penates*] Quia Stella erat poëta et orator, et pollebat doctrina.

51 *Plaga lactea*] Intelligit circulum lacteum, qui et *γαλαξίας* dicitur. Circulus hic est maximus in cælo, latitudinem et splendorem habens varium, ita ut, in una parte majorem habeat latitudinem et majorem candorem quam in alia, incedens per Geminos et Sagittarium, ut fuse explicat Ptolemæus Dict. viii. cap. 2. Candor vero ejus, a quo *lactei* nomen habet, provenit, ut nonnullis placet, ex nimia multitudine parvularum stellarum, quæ in ipso sunt, et ad nostrum visum distinctæ non perveniunt. Alii vero existimant lacteum circulum esse partem firmamenti continuam et densiorem aliis partibus cæli, ita ut lumen solis recipere possit, non tamen sicut aliæ stellæ,

Alma Venus thalamo, pulsa modo nocte, jacebat,
Amplexu duro Getici resoluta mariti.

Fulcra, torosque Deæ, tenerum premit agmen Amorum :
Signa petunt, quas ferre faces, quæ pectora figi 55
Imperet ; an terris sævire, an malit in undis,
An miscere Deos, an adhuc vexare Tonantem.
Ipsi animus nondum ; nec cordi fixa voluntas :
Fusa jacet stratis, ubi quondam conscia culpæ

via Lactea, alma Venus, orto jam die, recumbebat in lecto, soluta duris amplexibus Getici conjugis. Mollis cohors Cupidinum premit fulcra et lectum Deæ. Poscunt mandata, quas jubeat portare tædus, quæ corda confodi, an malit sævire in undis, an in terra, an perturbare Deos, an inflammare adhuc Jovem? Ipsi nondum mens, nec certum consilium animo. Fatigata cubat in stratis, ubi quondam Lemniæ

~~~~~

bant.—53 Pro Getici Venet. 1. græci. Santenius dubitavit an non legendum sit : *Amplexu Getici duro*, transpositis verbis.—55 Nostras Jortin, in Miscell. Obs. Vol. II. p. 218. et Nodellius ad Avien. p. 110. conj. *qua ferre faces* : Heins. in margine codicis Burmanni notavit *quo*, vel *quis, ferre faces* ; Barthii codex habet *quis*, improbante Handio.—58 ‘ N. Heins. cum conjiceret scribendum esse *ausi*, aut *capti*, proprietatem pronomini *ipse* non consideravit.’ Hand. Schrader correxit : *Ipsi animis nondum, nec, &c.* Handius post *nondum* posuit comma, post *voluntas* punctum.—59 *Fessa jacet* codd. et edd. vett. mu-

NOTÆ

quæ sunt partes firmamenti multo densiores, et inter se distantes. Fal-litur Aristoteles, qui putat circulum lacteum existere in regione aëris. In-cedit enim circulus lacteus perpetuo, ut videre est apud Ptolemæm loco citato, et experientia constat, per Cassiopeiam, Cyncum, Aquilam vo-lantem, Sagittam Sagittarii, et cau-dam Scorpii, Centaurum, Argo na-vem, pedes Geminorum, Heniochum, et Perseum, ut clarissime patet in globo aliquo astronomico ; quod equi-dem Manilius pulchre describit lib. 1. ‘ Lacteum circulum ’ vocat Ovid. Met. 1. iter, quo superi ad Jovem ac-cedunt.

53 *Getici mariti*] Martis, qui dici-tur *Geticus*, quod sedem habeat, ut volunt Poëtæ, apud Thraces et Ge-tas ferocissimas gentes. Pindarus etiam vocat Martem *ῥόιν Ἀφροδίτας*, *maritum Veneris*, Pythiis.

55 *Signa petunt*] More militari, quo tesserae peti soleant ab Imperatore ac tribuno, ut ex Polybio, Suetonio, et aliis patet.

Quas ferre faces, quæ pectora figi] A-mores enim faces et arcum gerebant, ut videbimus infra.

57 *Tonantem*] ‘ Tonans ’ proprium epithetum Jovis, ut pueri sciunt.

59 *Ubi quondam conscia culpæ Lem-nia repserunt deprenso vincula furto*] Alludit Poëta ad fabulam, qua dicitur Vulcanus, cum Venerem et Mar-tem in adulterio deprehendisset, ada-mantinis ac subtilissimis catenis col-ligasse lectum, in quo jacebant, am-bosque Diis deridendos exhibuisse. *Lemnia*] Id est, Vulcania, quia Vul-canus, de cælo dejectus, cecidit in Lemnum insulam, vel quia in hac in-sula officinam habebat, hinc ‘ Lem-nius ’ vocatus.

Lemnia repserunt deprenso vincula furto. 60
 Hic puer e turba volucrum, cui plurimus ignis
 Ore, manuque levi nunquam frustrata sagitta,
 Agmine de medio, tenera sic dulce profatus
 Voce: (pharetrati pressere silentia fratres :)
 Scis, ut, mater, ait, nulla mihi dextera segnis 65
 Militia: quemcumque hominum Divumque dedisti,
 Uritur: at tandem lacrymis, et supplice dextra,
 Et votis, precibusque viri concede moveri,

catenæ, consciæ adulterii, circumfusæ sunt intercepto cubili. Hic puer ex agmine alitum, cui plurimus rubor in vultu, et in cujus agili manu erat sagitta, quæ nunquam eum deceperat, sic de media turba locutus est, molli voce. (Pharetrati fratres tenuerunt silentium.) Compertum habes, genitrix, inquit, ut nunquam mea manus torpuit in omni tua militia. Ardet quicumque hominum Deorumque, quem mihi dedisti urendum. At sinas nos aliquando flecti lacrymis, manuque supplice et ob-

tavit Marklandus, revocavit Hand. Pro ubi Heins. cui.—60 Aldd. *depræhenso*; Venett. 1. 2. 3. 4. et Lindenbrog. *deprchenso*. Lenzius conj. *depresso vincula lecto*; Jacobs. *deprengo vincula mæcho*. Codex Urat. *deprengo repserunt*, et ita affert Dempster. ad Rosini Antiq. II. 10. sed ad Claud. Rapt. Proserp. III. 275. *deprengo v. collo*. Heins. conj. *seperunt deprengo vincula lecto*; Burm. *seperunt deprengam vincula lecto*; Handius e cod. Urat. *deprengo repserunt vincula lecto*. Omnes codd. et edd. vett. habent *lecto*, pro quo Cruc. conj. *furto*, quam conjecturam illi Marklandus, non præter solitum, arripuit.—62 N. Heins. Epist. ad Scheel. Syllog. Tom. II. p. 746. ‘Cur Ore? cum de facibus Cupidinis videatur agere. Fortassis scribendum *Torre*.’ Morel. *manusque*; Cruc. *manusque levis*; N. Heins. *manumque leven*; Guyetus, *manuque levis*, quanquam apud Marollinum legitur *lenis*.—63 Urat. *profatur*, quod recepit Handius.—64 Vir doctus in exempl. Gott. mutavit *fecere silentia*.—66 *Militiæ* Morel. *quecumque* Venet. an. 1494.—67 Omnes codd. et edd. vett. *at quondam*, probante Handio: *at tandem* conjectura est Marklandi. *supplice questu* tentabat Schrader.—68 *Pro votis* Venet. l. Bernartii emendationem *vir* primus in textum intulit Markl. *virum* habent omnes codd. et edd. vett.

NOTÆ

61 *Volucrum*] Amorum seu Cupidinum, qui alati repræsentantur.

Cui *plurimus ignis Ore, manuque levi nunquam frustrata sagitta*] Hæc respondent duobus epithetis, quæ Orpheus tribuit Amori, *πυρρόμορον καὶ τοξικήν* Amorem nominans. Amores enim seu Cupidines repræsentantur ut pueri ac alites, face et sagittis armati. *Frustrata*] Sic Virgilius: ‘Nusquam frustrata vocatus Hasta meos.’

64 *Pharetrati fratres*] Depinguntur enim Cupidines cum arcu et pharetra.

66 *Militiæ*] Mollem amoris militiam satis prædicant Ovidius, Tibullus, totaque gens Poëtarum. Horatius: ‘Et centum puer artium Longe signa feret militiæ tuæ.’ *Quemcumque hominum Divumque dedisti*] Id est, urendum nobis tradidisti.

68 *Moveri*] Supple, nos.

O genitrix ; duro nec enim ex adamante creati,
 Sed tua turba sumus : clarus de gente Latina 70
 Est juvenis, quem patritiis majoribus ortum
 Nobilitas gavisa tulit ; præsagaque formæ
 Protinus e nostro posuit cognomina cælo.
 Hunc egomet tota quondam (tibi dulce) pharetra
 Improbis, et densa trepidantem cuspidi fixi. 75
 Quamvis Ausoniis multum gener ille petitus
 Matribus, edomui victum, dominæque potentis

secreationibus hominum, o mater ; non enim sumus orti ex duro adamante, sed tua progenies. Est juvenis illustris, natione Romanus, quem oriundum e patritiis avis nobilitas læta educavit, cuique, ut erat præscia illius futuræ venustatis, statim dedit cognomen petitum e nostro cælo. Egomet improbus percussi hunc trementem totis sagittis meæ pharetræ, quia sic volebas. Quamvis ille frustra optatus esset in generum a pluribus matronis Italæ, vici duritiem ejus, et illum coëgi subire jugum

revocavit Handius.—69 *O genitrix* Leid. Venet. 1. et Rom. non tamen in vs. 10. ubi omnes *genitrix*. Venet. 1. *nudo nec enim exclamante*: Hand. *neque enim*.—70 *Sed tua turba sumus* Venet. 1.—71 *Et juvenis* Parm. unde Heins. in Advers. p. 604. *En juvenis*. Reliqui libri, etiam scripti omnes: *Est juvenis*. Venet. 1. *quem patris*.—72 *Nobilitas præmissa* Heins. Pro *formæ* Lenzius conj. *famæ*: Urat. *forma*.—73 *Providus e nostro posui* Heins. in Advers. p. 604. et Burmanno aliquando placuit *Providus*.—74 *Hunc ego me* Urat. Parrhas. voluit: (*quoniam tibi dulce*) *pharetra*; Cald. et Guyetus: *quondam tibi dulce* conjunxerunt: Aldus edidit: *quondam (tibi dulce) pharetra*; et ita omnes reliqui. Parrhasii emend. probarunt Bern. Barth. et Burm. ad V. Flac. II. 521.

NOTÆ

69 *Duro nec enim ex adamante creati*] Imitatio Homeri: *Ὅδ' γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἔσσι παλαιφάδου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης*. Non enim ortus est a quercu antiqua, aut a petra. *Adamante*] Vide quæ diximus ad Theb. II. 16.

70 *Latina*] Romana.

71 *Patritiis majoribus*] 'Patritii' proprie dicti sunt illi, qui originem ducebant ab iis, quos Romulus Senatores elegerat. Postea vero cum extinctæ fuissent hæ familiæ, Patritii etiam dicti, qui e plebe, beneficio consulum ac imperatorum, in locum illorum successerunt. Athenienses vocabant *ἐπατριδας*, ut scribit Dionysius Halicarnassæus, qui sentit Romulum exemplo Atheniensium rempublicam ordinasse.

73 *Cognomina cælo*] Alludit ad nomen Stellæ; hincque patet Stellam fuisse eximia forma. Hujus Stellæ nostri mentionem facit etiam Tacitus Ann. XIII. atque Neronem ei curam ludorum, qui ab ipso parabantur, demandasse.

74 *Tota pharetra*] Id est, totis sagittis pharetræ.

75 *Improbis*] Non prima sua notatione accipienda hæc vox, *Improbis*, sed quod mire convenit huic loco, pro eo qui instat etiam prohibenti, ut notat Isidorus lib. X. Papinius certe hanc vocem sumit frequenter notatione 'magni,' vel 'astuti,' vel 'audacis,' aut alias in bonam partem.

76 *Ausoniis*] Italæ, seu Romanis, Vide Theb. V.

Ferre jugum, et longos jussi sperare per annos.
 Ast illam summa leviter (sic namque jubebas)
 Lampade, parcentes, et inertī strinximus arcu. 80
 Ex illo quantos juvenis premat anxius ignes
 Testis ego, attonitus quantum me nocte dieque
 Urgentem ferat: haud ulli vehementior unquam
 Incubui, genitrix, iterataque vulnera fixi.
 Vidi ego et immiti cupidum decurrere campo 85
 Hippomenem, nec sic meta pallebat in ima:

domina superbæ, et sperare per multos annos. Sed illam leviter perstrinximus extrema face, et inermi arcu parcentes, sic namque imperaveras. Ego testis, quantas flammæ ille anxius ferat ex hoc tempore, et miror, quomodo me possit sustinere, tantum premo cum die ac nocte. Nulli unquam violentius insitit, o mater, nec ulli plures infligi plagas. Vidi ego Hippomenem flagrantem currere in sævo stadio,

—77 In Aldd. Gryph. et Bern. distinguitur post v. *edomui*. Errorem cognovit Bernartius in Commentario.—78 Venet. 1. *jussi spectare*; Lindenbrog. ex antiqua ed. affert *jussu sperare*.—79 *Ast illa summam* Venet. 1494. errore typographi, ut notavit Avantius. *summa leniter* Urat.—80 Leid. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Rom. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. 1. 2. Gryph. 1. 2. Bern. Gevart. Til. Morel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *inermi s. arcu*. Heinsius in Epist. Syllog. Tom. II. p. 746. et Tom. V. p. 633. et ad Claud. ed. nostræ p. 1443. ex Parm. emendat *inerti*, quam lectionem confirmant optimus codex Urat. et Vatt. omnes, et recepit Handius.—82 *Testis ego attonitus* Rhod. Saltz. unius Lindenbrogii, et Venett. 1. 2. 3. probante Mitsch. ad Hor. 1. Od. 19. 9. Hoc reposuit Gronovius. N. Heins. conjecit *attonita*. Ante Aldum interpungebatur: *Testis ego attonitus, quantum, &c.*—83 *Urgendum ferat* Leid.—84 Venet. 1. *genitrix i. v. facti*; Urat. *vulnera fixi*; unde Handius conj. *iterataque vulnera feci*. Cf. Ovid. Met. 1. 619.—86 *Hippomenem* Venet. 1. et Rom. Omnes codd. et edd. vett. *meta pallebat in ipsa*. Lectio *meta pallebat in ima* est correctio Marklandi ex Gevartii interpretatione desumpta. Ex Sidonii Apollinaris Præfat. Lenzius legendum putavit: *nec si*

NOTÆ

79 *Summa Lampade*] Eodem sensu Horat. III. Ode 26. dicit Veneri: 'Sublimi flagello tange Chloën semel arrogantem.' Id est, semel et leviter, *ἄρφα ἡ ἰσχυρὰ, summa virga. Lampade* vero, quia Amores faces gestabant, ut supra diximus.

82 *Attonitus*] Hic, admirans. Ut in Epicedio Glauciæ: 'Attoniti te spectare parentes' hoc est, admirantes.

83 *Urgentem ferat: haud ulli vehementior*] Quibus minus propitii esse

Dii credebantur, illos urgere dicebantur, et venire graves: ut contra benigni et propitii, lenes et leves.

84 *Incubui*] Virgilius: 'Nescia Dido Insidat quantus miseræ Deus.'

85 *Immiti campo*] Quia currendo in hoc de vita agebatur.

86 *Hippomenem*] Nota fabula Hippomenis. Cum Atalanta, et mira pulchritudine, et pedum pernicitate præstaret, et a nuptiis abhorreret, proposuerat procis certamen cursus,

Vidi et Abydeni juvenis certantia remis
 Brachia, laudavique manus, et sæpe natanti
 Præluxi: minor ille calor, quo sæva tepebant
 Æquora: tu veteres, juvenis, transgressus amores: 90
 Ipse ego te tantos stupui durasse per æstus,
 Firmavique animos, blandisque madentia plumis

nec sic pallebat in carceribus. Et vidi, et laudavi manus et lacertos juvenis Abydeni, æquantes remos, et sæpe prætuli facem ei natanti, et ille calor, quo immitia æquora intepebant, erat minor. Tu, juvenis, superasti priscos amores. Ipse ego stupui te restitisse tot flammis, et corroboravi tuum animum, et siccavi blandis

~~~~~

metæ pallescit ad ima.—87 *Abideni* Venet. 1. et Rom.—88 *Boxhornius* Epist. ad Gronov. p. 60. ed. an. 1662. p. 80. ed. an. 1679. legit *lassantique manus*.—89 *Præluxi* Urat. *Præluxi* Leid. Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. *Præluxi* Sen. ut ex conj. edidit Bern. probantibus Voss. Lindenbrog. Barth. Heins. et Burm. *Produxit* Scriverius, improbante Handio.—90 N. Heins. conj. *juvenum*; male quidem, inquit Handius.—91 Urat. Vatt. 2. 4. Par. Piccart. Venet. 1. Parm. et Vicent. *durasse per æstus*; Vat. 1. 3. Leid. Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. et Gryph. *superasse per æstus*, quod acriter defendit Barthius. *durasse* primus in textum recepit Gronovius; prætulerunt Bern. N. Heins. Epist. Tom. v. p. 533. Tom. ii. p. 747. ad Sil. Ital. ii. 463. et in *Advers.* p. 604.—92 *Firmari* Venet. 1. et Vicent. *Firmavitque* ceteræ Venett. quod correxit Avantius. Vide ad ii. 5. 23.—9

NOTÆ

in quo victum mortis pœna, victorem præmium sui conjugii maneret. Multis igitur victis, Hippomenes ejus amore ardens, tandem poma aurea, quæ Venus illi dederat, ante pedes procurrentis Atalantæ, unum post alterum projiciens, eam iis colligendis detentam superavit, ac postea uxorem duxit. Vide Ovid. Met. x. *Metæ*] Hic *metam*, pro carceribus, abusive posuit Poëta. Nam Hippomenes non *pallebat* in ipsa meta, cum jam vice-

87 *Abydeni juvenis*] Leandri, Herus Sestiacæ puellæ amore capti. Vide quæ diximus ad Theb. vi. 542. *Certantia remis Brachia*] Id est, eadem velocitate natantia, ac navis beneficio remorum. Et hoc dicit, quia Leander noctu trans mittebat natando Hellespontum ex Abydo, (unde *Abydenus* hic dicitur,) oppido sito ad oram Asiæ, ad visendam Heronem

amicam, quæ in oppositi littoris urbe Sesto habitabat. Unde Musæus elegantissime de eo dicit: *Αἰτὶς ἐὼν ἐρέτης, αὐτόστολος, αὐτόματος νηὺς*, *Ipse erat remex, ipse classis, ipse mobilis navis*.

89 *Præluxi*] Id est, facem tuli ante eum natantem, quia noctu tranabat Leander, ut diximus. Alii legunt, *Præluxi*, id est, ante eum natavi, ut illum exemplo meo audaciorẽm redderem. *Sæva*] *Sæva* vero *æquora* dicit, quia tandem Leander in hoc mari periit: nam cum aliquoties feliciter sibi contigisset tranare mare, jam audacior factus, mari tumido et ventis agitato se commisit, et sic summersus est infelix juvenis.

90 *Veteres*] Pro veterum. *Juvenis*] Stellam alloquitur Amor.

92 *Plumis*] Cupidines enim erant alati.

Lumina deteresi. Quoties mihi questus Apollo,
 Sic vatem merere suum! jam, mater, amatos
 Indulge thalamos: noster comes ille piusque 95
 Signifer armiferos poterat memorare labores,
 Claraque facta virum, et torrentes sanguine campos:
 Sic tibi plectra dedit, mitisque incedere vates
 Maluit, et nostra laurum subtexere myrto.
 Hic juvenum lapsus, suaque, haud extrema, revolvit 100

pennis oculos lacrymis rigatos. Quoties Phæbus expostulavit mecum, sic suum Poëtam angī! Jam genitrix concede optatum conjugium. Ille noster socius, et religiosus signifer poterat canere bellicos labores, ingentiaque Heroum facinora, et campos exundantes cruore; sed tibi dicavit suam lyram, et maluit placidus vates esse, et subtexere laurum nostræ myrto. Hic memoravit primos juvenum amores,

~~~~~

Handius recepit quotiens mihi ex edd. Rom. Vicent. et Venett. Ita 'totiens mihi' 1. 5. 2. et 'totiens mutare' Theb. 1. 175. ante litteram m. *Apollo est Par.*—94 *Sic vatem meruere* Venet. 1. Urat. supra jam scriptum habet sic. Ed. Grasserī amaro pro amatos.—95 *Indulget* Urat. et Venet. 1. Jacobsius in Matth. Miscell. Phil. 1. p. 94. emend. *ille, pius qui Signifer, . . . campos, Hic tibi . . . myrto; Hic juvenum, &c.* 'Immo comina ponendum ante qui; sed verba comes ille piusque Signifer separari posse non puto.' Lenz. Rom. habet: *noster comes ille piusque. Signifer: armiferos, &c.* Editio Amstel. priusque. 'Ne quis mutet ipse, videat 11. 4. 9. et Theb. v. 25.' Hand.—96 Heinsius maluit: *armiferos p. m. labores.* Sed cf. Theb. xi. 122. vi. 331. et Val. Flac. v. 618.—98 *Hæc tibi* Bernartius; *Hinc tibi* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Hic tibi* Leid. Rom. Venett. 2. 3. 4. et Vicent. *noster comes . . . poterat memorare . . . campos, Hinc tibi* Gronovius; sed in Epist. 673. emend. *Nunc tibi, ut sit Nunc* pro adversativa *Sed.* N. Heinsius Syllog. Epist. Tom. 11. p. 747. et Advers. p. 604. e cod. ut ait: *Sed tibi; Ulitius in ineditis: Quin tibi, &c.* comparato loco Virg. Æn. 111. 456. *At tibi* malit Lenzius. Nostram lect. testantur Urat. Par. Venet. 1. et Parm. Deinde Heinsius emend. *mitique incendia voto Maluit, aut mitis i. voti Maluit.*—99 Venet. 1. et *vestra laurum subtexere quercu.* V. D. in exempl. Gott. et *nostræ l. s. myrto.*—100 N. Heins. Syllog.

NOTÆ

93 *Quoties mihi questus Apollo, Sic vatem merere suum*] Poëtæ enim erant in clientela Apollinis.

95 *Ille*] Stella.

96 *Signifer*] Supra Horatius: 'Et centum puer artium Late signa feret militiæ tuæ.' *Armiferos poterat memorare labores*] Stella enim carmine celebravit victoriam Domitiani de Sarmatia.

98 *Sic [Hinc] tibi plectra dedit*] Hinc, ex hac causa, quod tuo cultui omnino deditus est, scripsit elegias, et 'juvenum lapsus,' infra. *Mitisque*

incedere vates Maluit, et nostra laurum subtexere myrto] Hoc est, maluit amores scribere, et a Veneris coronam myrteam mereri. Errat Domitius, qui notat Stellam prætulisse myrtum, et elegiacum carmen, quod Veneris est, (unde hic *nostra myrtus* dicitur,) lanro, et graviore stylo: vult enim solum Papinius Stellam myrto subtexuisse laurum, hoc est, utramque coronam connexuisse. Carmina heroica laurum merentur Apollinis: carmina amatoria myrtum Veneris.

100 *Juvenum lapsus*] In amorem

Vulnera: pro quanta est Paphii reverentia, mater,
 Numinis! hic nostræ deflevit fata Columbæ.
 Dixerat; et tenera matris cervice pendit
 Blandus, et admotis tepefecit pectora pennis.
 Illa refert, vultu non aspernata rogari: 105
 Grande quidem, rarumque viris, quos ipsa probavi,
 Pierius votum juvenis capit: hanc ego, formæ
 Egregium mirata decus, cui gloria patrum
 Et generis certabat honos, tellure cadentem

et suas antiquas plagas. Quantum veneratur Paphium numen, o genitrix! ploravit mortem nostræ columbæ. Dixit, et blandus pendit e molli collo parentis, et tepefecit pectus ejus admotis alis. Illa respondit, innuens vultu, se non invitam orari: Pierius juvenis optat munus certe magnum, et tale raro concessi hominibus, quos ipsa magis dilexi. Ego hanc excepi nascentem, et fovi in meo gremio, mirata egregiam ejus pulchritudinem, cui par erat gloria majorum, et natalium splendor.

Epist. Tom. v. p. 533. Tom. II. p. 747. et in Advers. p. 604. legit *Hinc juvenum plausus*, aut *Hinc juveni plausus*. Vatt. 2. 3. Par. et Venet. 1. aut extrema; codex Voss. et Rom. aut externa; Vatt. 1. 4. haud extrema; Urat. haud externa; Parm. Vicent. et Venett. 2. 3. 4. aut externa; Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. 1. 2. Bern. Gevart. &c. haud hesternæ; Gronovius scripsit haud externa, quod voluerat jam Avantijs.—101 Rom. pro quanta, ut voluit Avantijs.—102 Hopfius conjecit: hinc nostræ deflevit, &c.—103 Finierat tenera Urat. hinc Handius: Finierat, teneraque matris cervice pendit contra leges metricas. Dempserat intenera Venet. 1. Dixerat et teneræ matris Rom. Vicent. et Venett. 2. 3. 4.—105 Markl. conj. vultu n. a. rogantem, quod non improbat Lenzius.—106 Rom. et Venett. ratumque; correxit Avantijs. Pro quos Urat. habet quod, littera s superscripta.—107 Omnes codd. et edd. vett. habent cupit, pro quo Marklandus recepit capit, ut conj. Burmannus.—108 Aldus interpungit: decus: c. g. patrum: Et g. c. honos: tellure, &c.—109 Et

NOTE

scilicet.

101 Paphii Numinis] Veneris: Venus enim apud Paphum devotissime colebatur, et habebat ibi centum aras.

102 Hic nostræ deflevit fata Columbæ] Violantilla columbam in deliciis habebat. Hujus mortem carmine celebravit Stella. Martialis: 'Stellæ delictum mei columba, Verona licet audiente dicam Vicit, Maxime, passerem Catulli.' Inscriptio operis erat Columba. Nostræ vero, quia columbæ sacræ Veneri, et ejus currum trahunt.

106 Grande quidem, rarumque viris,

quos ipsa probavi, Pierius votum juvenis capit] Eodem alludit Martialis lib. vi. Epigr. 21. 'Perpetuum Stellæ dum jungit Ianthida vati, Læta Venus, dixit: Plus dare non potui.' Ubi notandus Martialis, qui Violantillam a proprio ejus nomine 'Ianthida' vocat: nam *viola* Græcis *ῥω* appellatur; hinc *ῥωδῖνος*, *Violaceus*. Sic Cicero, teste Terentiano Mauro, *Violantem* dixit, quem Græci *Iolaum* nominant. Pierius vero est, Musis sacer, vel de-ditus.

109 Tellure cadentem Excepi, fovi-que sinu] Vide quæ diximus ad Theb. I. 60.

Excepi, fovique sinu ; nec colla genasque 110
 Comere, nec pingui crinem deducere amomo
 Cessavit mea, nate, manus : mihi dulcis imago
 Prosiluit : celsæ procul aspice frontis honores,
 Suggestumque comæ : Latias, metire, quid ultra
 Emineat matres ; quantum Latonia nymphas 115

Nec mea manus desist, o fili, ornare cervicem ejus et faciem, et ungere comam amomo. Mea dulcis imago mihi resultavit. Specta ornatum frontis ardua et turritam comam. Considera eam tantum superare matronas Romanas, quantum

generi Venet. 1.—110 Lindenbrog. ad Terent. Andr. 1. 3. 14. h. 1. ita descripsit : *Excepi gremioque fovi*, negligentia, an ignorantia quantitatis, an utraque ? —113 Leid. *honorem*, quod recepit Handius.—114 Markl. legi vult quod

NOTE

111 *Crinem deducere amomo*] Est ductum vel tractum ungere, linire. Petronius : 'Capillos meos lenta manu duxi.' Sic 'ebur ducere pollice,' pro tractum pollice ebur pulsare, vel mulcere apud Claudianum : 'Et levi resides modulatus pectine nervos Pollice festino mobile duxit opus.' *Amomo*] Amomum genus aromatis, ex quo unguentum odoratissimum conficiebatur. Vide Theophrast. Hist. Plant. lib. ix. cap. 7. Dioscoridem, et Plinium lib. xiii. cap. 12. Proveniebat in Assyria et Armenia. Inter unguenta crinibus adaptatur.

112 *Mihi dulcis imago Prosiluit*] Domitius videtur innuere Venerem velle, Violantillæ faciem velox incrementum accepisse, ut munus scilicet ejus in illius ore formaque cito homines admirarentur. Parrhasius vero ac Politianus putant mentem Poëtæ esse, Venerem in comenda Violantilla adeo laborasse, ut cosmetæ vicem præstaret, et ornante se Violantilla ex adverso speculum sustinuerit : in quo Violantillæ imago resultabat seu prosiliebat. Donatus : 'Causa inspiciendi speculi emendatio vultus est, effectus formæ per imagi-

nem resultatio.' Ego vero existimo mentem Statii esse, Veneri resultare suam imaginem, intuendo vultum Violantillæ, ac si in speculo se ipsam respiceret. Unde infra Venus dicit, *meque dedi*. Hinc Poëta vult, intelligi Violantillam esse pulcherrimam, utpote similem Veneri.

114 *Suggestumque comæ*] Suggestus veteribus quicquid exstruitur cum apparatu. Tangit autem morem priscum, quo matronæ ad verticem capitis convolutos in modum turris capillos gerebant. Superiori versu vocat *celsæ frontis honores* ; quo spectat illud Juvenal. Satir. vi. 'Tot adhuc compagibus altum Ædificat caput.' 'Turritam frontem' vocat Lucanus, 'turritum verticem' D. Prosper Epist. ad Demetriadem, 'Turritum caput' Prudentius Psychom. Gevartius per *suggestum comæ* intelligit crines in gradus fractos, quos gradus vocat 'ordines' Juvenalis. Suetonius Nerone cap. 51. dixit 'comam in gradus formatam.' Manilius : 'crines in fluctum ponere.'

Latias] Romanas.

115 *Quantum Latonia nymphas Virgo premis, quantumque egomet Nereidas*

Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exto.
 Hæc et cœruleis mecum consurgere digna
 Fluctibus, et nostra potuit considerare concha :
 Et si flammiferas potuisset scandere sedes,
 Hasque intrare domos, ipsi erraretis, Amores. 120
 Huic quamvis census dederim largita beatos,
 Vincit opes animo : queritur jam Seras avaros

Latonia puella obruit Nymphas, et quantum ego emineo supra Nereides. Hæc meruit mecum oriri e cœruleis undis, et vehi nostra concha. Et si potuisset ascendere cœlestes plagas, et ingredi has domos, ipsi vos Cupidines in illa falleremini. Quamvis illi largita sim amplissimas opes, eas vincit animo. Queritur Seres nunc

ultra, improbante Handio. Venet. 1. pro metire habet nectire.—116 Venet. 1. astu pro exto.—118 Schraderus in ineditis conj. nostra pariter considere concha. —119 Et si flammigeras Urat. Cf. Val. Flac. 1. 4. Theocr. xxiv. 77.—120 Morel. conj. ipsi arderetis.—122 Vincit ope atque animo Venet. 1. et ita voluisse Morellum putabis ob exempla ab eo comparata. seres Urat. serus

NOTÆ

exto] *Latonia*, Diana *Latonæ* filia.

Nymphas] *Nymphæ* *Dææ* fontium et aquarum, et præsides nemorum.

Nereidas] *Nereides* filiæ *Nerei* *Dei* *marini*.

Extō] Alludit forte ad statuam *Veneris*, quæ circumfusus *Nereidibus* stipatur et hac specie efficta stabat in æde *Neptuni* ad *Isthmum*. *Pausanias* *Corinth.* Eadem comparatione usus *Papinius* *Achill. 1.* ‘Sed quantum *Pelagi* *Venus* addita *Nymphas* *Obruit*, aut *humeris* quantum *Diana* relinquit *Naiadas.*’ *Ibidem* : ‘Tantumque admota superbo Vincitur *Æacide*, quantum premit ipsa sorores.’

117 *Cœruleis mecum consurgere digna* *Fluctibus*, et *nostra potuit considerare concha]* Respicit fabulam, qua *Venus* dicitur e mari emersisse in concha. Hinc vocata *ἀναδυομένη*, *anaduomene*, id est, surgens, eamque sic pinxit *Apelles*. Hinc etiam *conchæ* sacræ *Veneri*, et ‘*Venerææ*’ dicuntur. *Coma* *Earini* de *Venerē* : ‘Fors et de

puppe timenda Transferet, inque sua ducet super æquora concha.’

119 *Flammiferas sedes]* *Cœlos* stellis conspersos.

120 *Has]* *Δειτικῶς*. Supple cœlum. *Ipsi erraretis, Amores]* Id est, *Violantillam* a matre non possetis distinguere ob formæ ac pulchritudinis æqualitatem. Ejusdem sententiæ est veteris auctoris epigramma in puellam formosam : ‘Quid gnatum cædit *Venus*? arcum perdidit. Arcum Quis rapuit? Thusco *Flavia* nata solo. Qui factum? petit hæc, dedit hic: nam lumine formæ Deceptus, matri se dare crediderat.’ *Amores]* *Cupidines*.

122 *Vincit opes animo]* *Animus* et *opes* non semel juncta a *Papinio*. *III.* *Sylvarum*, *Surr.* *Hercule* : ‘Macte animis opibusque.’ Hic arguit magnificentiam et magnitudinem animi *Violantillæ*. *Seras]* *Seres* populi *Scythiæ* *Asiaticæ*. Sunt qui dicunt hodie vocari *Kathajos*.

Augustum spoliasse nemus, Clymeneaque deesse
 Germina, nec virides satis illacrymare sorores :
 Vellera Sidonio jam pauca rubescere tabo, 125
 Raraque longævis nivibus crystallæ gelari.
 Huic Hermum, fulvoque Tagum decurrere limo,

parcius denudare divitem sylvam, et Clymeneas arbores deficere, nec virides sorores satis plorare, et lanas nunc raro rubescere Tyria purpura, ac pauca crystalli concrescere longævis nivibus. Hujus gratia jussi Hermo et Tago, ut volverent aureus

Venet. 1.—123 *Augustum s. nemus* Heins. et Peyrar. quod nunc codex Urat. exhibet: reliqui libri omnes, etiam Vatt. *Augustum*, cum omnibus edd. *spoliare* edd. vet. correxerunt Heins. et Markl. *dumeta deesse* Venet. 1. *clymeneaque deesse* Venet. 2. 3. 4.—127 *Hinc hermum* Venet. 1. *flavoque* in quibusdam

NOTE

123 *Augustum spoliasse nemus*] Statim hic sequitur sententiam veterum, qui putabant sericum nihil aliud esse, quam arborum lanam pretiosissimam ac tenuissimam, quam Seres ex quibusdam arboribus depecterent. Vide Virg. Georg. II. Plin. lib. VI. cap. 23. Solinum cap. 51. Senecam tragicum Hercule Cætæo, Tertullianum de Habitu Muliebri, Ammianum Marcellinum lib. XXIII. Alii vero non ex arboribus, sed ex vermibus quibusdam fuisse tradunt. Pollux ad Commodum lib. VII. Zonaras in Vita Justiniani, sericum a Romanis (intelligit Constantinopolitanos) texti cæptum scribit, cum antea a Persicis mercatoribus tantum importaretur, nec Romani scirent fila esse verminum. Et addit duos monachos ova verminum ex India attulisse, unde toti fere Europæ copia facta. Procopius eadem fere de Bello Persico lib. I. Hinc bombycina cum serico confuderunt.

Clymeneaque deesse Germina, nec virides satis illacrymare sorores] Per *Clymeneæ germina* intelligit Electrum seu Succinum, quod fixerunt Poëtæ nasci ex lacrymis filiarum Clymenes, et sororum Phætoantis, quæ mœrore ejus mortis in populos arbores juxta Padum seu Eridanum amnem con-

versæ fuerunt. Ovid. Met. II. 'Inde fluunt lacrymæ, stillataque sole rigescunt De ramis electra novis, quæ lucidis amnis Excipit, et nris mit tit gestanda Latinis.' De loco vero ubi proveniat electrum seu succinum, non convenit inter scriptores. Vide Theophrastum, Plinium lib. XXXVII. cap. 2. Isidorum lib. XVI. cap. 8. Ceterum notandum est præter succinum, metalli genus etiam esse quod 'electrum' vocatur. Vide Plinium lib. XXXIII. cap. 4. et Nostrum Theb. IV. 270.

125 *Vellera Sidonio jam pauca rubescere tabo*] Notat purpuram Tyriam, quæ hic *tabum Sidonium* dicitur, ob viciniam Sidonis et Tyri. Vide quæ diximus ad Theb. I. 517.

126 *Raraque longævis nivibus crystallæ gelari*] Crystallus est glacies concreta in lapidis duritiem. Seneca Quæst. Natur. lib. III. Huic tamen inest multum substantiæ terrenæ, unde mineralibus annumeratur. Vide Isidorum lib. XVI. cap. 13. Plinium lib. XXXVII. cap. 2. Thevetum in Cosmog. et alios Philosophos.

Longævis nivibus] Quod crystallus nix sit glacie durata per annos, ut ait idem Isidorus.

127 *Hermum*] Hermus in Dorilo

(Nec satis ad cultus) huic Inda monilia Glaucum,
 Proteaque, atque omnem Nereida quærere jussi.
 Hanc si Thessalicos vidisses, Phœbe, per agros, 130
 Erraret Daphne securo: in littore Naxi

arenas, (nec sufficit ad ornatus) in ejus usum præcepi Glaucum, Proteoque, et cunctis Nereidibus, ut scrutarentur margaritas Indicas. Apollo, si hanc vidisses in campis Thessaliæ, Daphne vagaretur securo. Si hæc visa fuisset in littore insulæ Naxi

codd.—128 Venet. 1. *hinc inda*; Urat. *huic vincla*; in alio libro *huic uda*. Bernartius hos versus disposuit hoc ordine: *Nec satis, &c. Proteaque, &c. Huic Hermum, &c.*—131 *Erraret securo Daphne: si, &c.* Aldus distinguit post *Daphne*; unde Gevartius: *Erraret Daphne: si curro in, &c.* et sic in Sen. quod placuit Scaligero, Cruceo, Barthio, Vossio. Nostra distinctio apparet in Vat. 3. *Erraret securo Daphnes* Vindob. unde fortasse Tollii emend. proba-

NOTÆ

monte fontem habens, interfrensque Smyrnæum agrum, Phrygiamque a Caria dividens, tandem Lydiam alluens, in mare influit. Arenas aureas trahere dicitur. *Tagum*] Tagus Hispaniæ fluvius, aurifer, si fides adhibetur veteribus, fontem habet in Celtiberia, dividit Lusitaniam, et ultra Ulyssiponam in Oceanum evolvitur. Hodie vocatur Tajo. Et hunc, et multos alios Lusitanæ fluvios etiamnum auriferos esse affirmat vir fide dignus Emanuel Henricus Ortelius. *Fulvo limo*] Id est, aureo. *Fulvum* enim proprium epitheton auri. Idem omnino Martialis de Stella sponso Violantillæ dicit lib. vii. Epigr. 78. ubi ludorum Stellæ magnificentiam describit: 'Non illi satis est turbato sordibus auro Hermus, et Hesperio qui sonat orbe Tagus.'

128 *Nec satis ad cultus*] Hoc non solum in gratiam Violantillæ dicit Poëta, sed etiam in gratiam ipsius Stellæ, quem Martialis adeo magnificentum ac nitidum in cultu depingit, ut singulis manum articulis plurimas gemmas ferret, lib. v. Ep. 11. ad Severum: 'Sardonychas, Smaragdos, Adamantas, Iaspidas uno Versat in articulo Stella, Severe, meus. Multas

in digitis, multas in carmine gemmas Invenies: unde est hæc, puto, culta manus.' *Inda monilia*] Per Inda monilia designat margaritas et uniones, ex quibus conficiuntur monilia, quas in Indico mari pretiosiores esse scribit Plinius lib. ix. cap. 35. quem vide. Et hodie celebris est in hoc mari piscatio margaritarum. *Glaucum*] Glaucus Deus marinus. Vide quæ diximus de Glauco Theb. vii. 335.

129 *Proteaque*] Proteus Deus marinus, filius Oceani et Tethyos, Neptuni Phocæ in mari pascens, denique vaticiniorum peritissimus, assumens quaslibet formas; unde natum proverbium: 'Mutabilior Proteo.' Hunc Herodotus facit Ægypti regem. Vide Virgil. Georg. iv. *Nereida*] Vide supra vs. 115.

130 *Thessalicos*] Id est, Thessaliæ regionis Græciæ, quæ ex una parte Bœotiam, ex altera Macedoniam attingit, ad mare inter Peneum et Thermopylas extensa: prius Æmonia, et Pelasgica Argos, Dryopisque dicta: dividitur in quatuor partes, Thessaliotin, Phthiotin, Pelasgiotin, et Tes-tietin.

131 *Daphnæ*] Daphne filia Ladonis fluvii, adamata ab Apolline, et in lan-

Theseum juxta foret hæc conspecta cubile,
 Gnosida desertam profugus liquisset et Evan.
 Quod nisi me longis placasset Juno querelis,
 Falsus huic pennas et cornua sumeret æthræ 135
 Rector, in hanc vero cecidisset Jupiter auro.
 Sed dabitur juveni, cui tu, mea summa potestas

prope lectum Thesei, Bacchus profugisset cum ea et liquisset Cretensem, quam Theseus deseruerat. Quod nisi me Juno lenisset longis querelis, Jupiter rex celi pro illa cepisset falsas alas et cornua, et in hanc illapsus esset conversus in verum aurum. Sed tradetur juveni, cui, tu, filii, meæ vires, exoptas illam: licet marrens

~~~~~

bilis videatur. Reliqui omnes vulgatum ordinem servant. *Daphnes* Vatt. 3. 4. Urat. et Venet. 1. *Daphne* Vatt. 1. 2. Leid. et Par.—133 *Euhæ* Rom. Venett. 2. 3. 4. et Leid. *Euhæ* Vicent.—134 *Quod nisi nec* Venet. 1.—135 *Falsas* codd. cum Venet. 1. Rom. Parm. Brix. et Vicent. *hinc pænas* etiam in Venet. 1. *Falsus* codex Drackenb. cum Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. &c.—136 *Rector in hanc alio* conj. Markland. vel *fulvo*, vel *pluvio*; Lenzius conj. *raro*, vel *udo*; Jacobs. *puro*; Burmannus *iterum*. Post *Rector* Handius ponit

NOTE

rum conversa. Vide Ovid. Met. i. *Secura*] Non enim hanc insectus fuisset Apollo, sed Violantillam. In littore Naxi Theseum juxta foret hæc conspecta cubile, Gnosida desertam profugus liquisset et Evan] Hæc, supple Violantilla, si visa fuisset in littore Naxi juxta lectum Thesei, non antem Ariadna, Violantillam Bacchus adamasset, et uxorem duxisset, non Ariadnam, quam Theseus deseruerat. Hæc vero illustrari debent a fabula. Dicunt poetæ Theseum, rapta Ariadna, filia Minois regis Cretæ insulæ, devenisse ad insulam Naxon, eaque ibi relicta, navigasse repetiturum patriam: Bacchum vero, qui et Evan dicitur, adamasse Ariadnam, et sibi matrimonio junxisse. Vocat antem hic Poëta Ariadnam, Gnosida, a Gnoso primaria urbe insulæ Cretæ. Desertam vero, quia eam reliquerat Theseus, navigaturus Athenas. Hinc Poëta innuere vult Violantillam et pulchriorem esse Daphne et Ariad-

na. De Naxo insula vide Achill. lib. ii.

135 *Falsus huic pennas et cornua sumeret æthræ Rector, in hanc vero cecidisset Jupiter auro*] His duobus versibus Poëta tres fabulas complectitur; quibus dicitur Jupiter, modo pennas sumsisse, cum mutatus in Cycnum concubuit cum Leda, modo cornua, cum mutatus in taurum rapuit Europam, et modo conversus in aurum, cum penetravit in cubiculum Danaës. Unde colligit Violantillam pulchriorem esse Leda, Europam, et Danaë. *Æthræ*] Pro æthere seu aëre Poëticum. Cicero de Natura Deorum lib. ii. 'Aërem complexa summa pars celi, quæ Æthra dicitur, et suum retinet ardorem tenuem, et nulla admisione concretum, et cum aëris extremitate conjungitur.'

137 *Tu, mea summa potestas Nate*] Imitatio Virgiliana: 'Nate meæ vires, mea summa potentia.'

Nate, cupis : thalami quamvis juga ferre secundi
 Sæpe neget mœrens : ipsam jam cedere sensi,
 Inque vicem tepuisse viro. Sic fata, levavit 140
 Sidereos artus ; thalamique egressa superbum
 Limen, Amyclæos ad fræna citavit olores.
 Jungit Amor, lætamque vehens per nubila matrem
 Gemmato temone sedet. Jam Tybridis arces
 Iliacæ : pandit nitidos Venus alma penates, 145
 Claraque gaudentes plauserunt limina cycni.

sæpe recusaverit subire jugum secundi conjugii. Jam animadverti hanc moveri, et illum vicissim adamare. Sic locuta, levavit ex lecto cælestes artus, et egressa magnificis foribus sui cubiculi, vocavit ad currum cycnos Amyclæos. Cupido eos jugat, et insidens temone gemmato, ducit per aërem lætam parentem. Jam arces Romæ apparent. Superba domus pandit splendorum lares Violantillæ, et hilares cycni

colon.—137 *Si dabitur* Venet. 1.—139 *Sede neget m. ipsum* Venet. 1494. Correxerit Avantius. Venet. 1. *cedere sensu*.—140 Venet. 1. *locavit*.—141 *Sidereos arcus* in eadem.—142 *Lumen* Venet. 1. et Vicent. Antiquæ edd. *Amycleos*. Pro *citavit* Heinsius conj. *agitavit*.—143 Venet. 1. *lætamque vehemens*.—144 *Germano temone* Venett. quod corrigi jubet Avantius. Venet. 1. habet : *vas tiberidis arcis* ; Rom. *tam tiberidis arcis* ; Venett. 2. 3. 4. *jam, &c.* Barthius malit : *jam ad Tiberidis arces Iliacas pandit, &c.* ant ; *jam ad Tiberidis actus Iliaci* ; V. D. in exempl. Gott. *jam Tiberis et arces Iliacæ*.—145 *Illiacæ* edd. antiq. *rutilos domus alta* Venet. 1. *nitidos domus alta* codd. Sen. Drakenb. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. et Capil. cum Parm. Venett. 2. 3. 4. Vicent. Rom. 1. 2. Brix. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. 1. 2. Gryph. 1. 2. Bern. Til. Cruc. Morel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. idque revocavit Handius. *Venus alma* mera est conjectura Marklandi.—146 *Caraque* mavult Heins. ad Ovid. Met. 11. 867. *plaudentes plauserunt* Leid. *littora cygni* Venet. 1. Hopfius conj. *omina* ; Heusingerus ad Vechneri Hellenolox. 1. 7. p. 89.

NOTÆ

138 *Thalami secundi*] Vidua enim erat Violantilla.

140 *Inque vicem*] Pro vicissim.

142 *Amyclæos olores*] Vocat olores *Amyclæos*, vel quod Jupiter mutatus in cyenum concubuit cum Leda Tyn-dari regis Amyclarum uxore : vel quod olores abundarent in Laconia, ejus urbs Amyclæ, in fluvio Eurota qui Theb. iv. dicitur 'olorifer,' ut in bonæ notæ membranarum legitur, quodque in Parisiensi receptum est.

141 *Gemmato temone*] Id est, ex

gemmis confecto. *Sedet*] Ergo temoni insidebat. *Tybridis*] Tiberis notissimus fluvius Italiæ præterfluens Romam : prius Albula, a Tiberino vero Albæ rege in hoc summerso, Tiberis vocatus. Vide ejus descriptionem apud Plinium lib. 111. cap. 5. *Arces Iliacæ*] Supple, apparent, vel videntur. *Iliacæ* vero, quia Roma condita fuit a posteris Trojanorum ab Ilio, seu Troja, cum Ænea in hæc loca advectorum.

Digna Deæ sedes, nitidis nec sordet ab astris.
 Hic Libycus, Phrygiusque silex, hic dura Laconum
 Saxa virent: hic flexus onyx, et concolor alto
 Vena mari, rupesque nitent, quis purpura sæpe 150
 Cæbalis, et Tyrii moderator livet aheni.

pennis plauserunt ad clara limina. Locus convenit numini, nec ipsi vilis apparet præ cælesti sua domo. Hic lapis Phrygius et Libycus; hic dura marmora Laconum virent: hic onyx ductilis in varia opera, et vena coloris marini, et Porphyrites micant, quibus ostrum Laconicum et murex Tyrius sæpe incident. Porticus inni-

lumina.—147 Venet. 1. *viridis nec s. ab astris*; Burm. conj. *rutilis*; Markl. *summis*.—148 *Nec libyus* Venet. 1. *Hic libyus* Salmas. *phrygiusæ* Par. et Venet. 1. *clara Laconum* conj. Markl.—149 Venet. 1. *his flexus*; Sen. *fossus onyx*; quod probaverunt Voss. et Hopfius. N. Heins. conj. *fuscus*, vel *fletus*. Markl. *concolor atro*; Venet. 1. *concolor auro*.—150 Eadem, *rupesque nitet*. Pro *sæpe* Markl. et N. Heins. conj. *cedit*: Heins. conj. etiam *cedens*; inani tamen: *purpura pæne invidet*.—151 Pro *moderator* Peyrar. tentabat *maculator*; et

NOTÆ

147 *Nitidis nec sordet ab astris*] Dicit tantam esse pulchritudinem ac nitorem domus Violantillæ, ut, comparata cum cælesti æde Veneris, non vilis appareat oculis Deæ.

148 *Libycus*] Intelligit marmor Numidicum: Numidia vero pars Libyæ seu Africæ, unde hoc marmor Libycum vocatur. *Phrygiusque silex*] Notat marmor Sinadicum. In territorio enim Sinadæ urbis Phrygiæ, vico Docimo vocato, fodiebatur marmor, quod incolæ 'Docimenum' appellabant, Romani 'Sinadicum,' ex quo fiebant columnæ ingentes colore Alabastriti lapidi similes. Strabo lib. xii. *Hic dura Laconum Saxa virent*] Designat marmor Laconicum pretiosissimum, ut scribit Plinius, viride cunctis hilarius. Isidorus lib. xvi. cap. 5.

149 *Flexus onyx*] Onyx, genus marmoris, seu lapidis, quem 'Onychitem' vocat Plinius, in Arabiæ montibus effodi solitum, nec usquam alicubi colorem unguis habet, unde nomen traxit: ὄνυξ enim Græce significat unguem. Inventus fuit in Germania,

Delph. et Var. Clas.

ut scribit idem Plinius lib. xxxvi. cap. 7. Dicitur *flexus*, quoniam, ut refert idem Plinius ex Nepote, varia opera ex eo conficiebantur, vasa scilicet potoria, pedesque lectorum, sellæque, &c. *Et concolor alto Vena mari*] Aliqui intelligunt Porphyreticum; sed male; nam illud potius designatur per *rupes*, quibus *purpura Cæbalis invidet*, infra. Alii potius Augustæum marmor designari existimant, quod sit undatim crispum in vertice, ut scribit Plinius lib. xxxvi. cap. 8. Alii denique Caristium, quod sit glaucum instar maris.

150 *Rupesque nitent, quis purpura sæpe Cæbalis, et Tyrii moderator livet aheni*] Hoc dicendi genere Porphyreticum marmor intelligitur, ut supra diximus. *Purpura Cæbalis*] Id est, Lacedæmonia; hæc enim Spartæ laudatissima tangebatur, teste Plinio lib. ix. cap. 36. Ejusdem meminit et Papinius Theb. ix. 'Cæbalio saturatam murice pallam.' Cæbalia enim regio Laconicæ. Et Horatius 'Laconicas purpuras' dicit.

151 *Tyrii aheni*] In quo scilicet pur-

Stat.

G

Pendent innumeris fastigia nixa columnis;
 Robora Dalmatico lucent satiata metallo:
 Excludunt radios sylvis decussa vetustis
 Frigora; perspicui vivunt in marmore fontes. 155
 Nec servat Natura vices: hic Sirius alget,
 Bruma tepet; versumque domus sibi temperat annum.
 Exultat visu, tectisque potentis alumnæ
 Non secus alma Venus, quam si Paphon æquore ab alto,

tuntur pluribus columnis: laquearia nitent incrustata auro Dalmatico. Antiquæ et umbrosæ sylvæ arcent radios solis. Pellucidi fontes fluunt in marmore. Nec natura serrat tempestatum vices: hic Sirius riget, hyems calet, et domus mutat sibi annum, et moderatur. Venus æque gaudet videre et subire ædes divitis alumnæ,

Heins. in Advers. p. 604. *moderatrix*.—152 *Splendent* malit Marklandus.—153 *Dalmatio* Rom. 1. 2. Venett. 2. 3. 4. et Til. *Dalmatico* codd. cum Venet. 1. et Aldd. *sociata metallo* conj. Bern. et Lipsins; Piccartus e codice suo *sancita metallo*.—154 Handius ex duobus codd. et Parm. edidit *sylvis demissa*; Heins. conj. *demulsa*, aut *diffusa*.—155 Heins. ad Claud. Ruf. 1. 153. Advers. p. 605. et Epist. Syllog. Tom. v. p. 533. correxit: *in murmura fontes*.—157 Idem in ineditis legi jubet: *vernumque domus, &c.*—158 *Exultant visu* Venet. 1. *tectumque* tentabat Markl.—159 Venet. 1. *quæ se phaon*.—160 *Idaliasque*

NOTÆ

pura Tyria omnium præstantissima tingebatur. .

Moderator] *Moderator* Gevartio est, tinctor purpuræ Tyrīæ, seu sericobapta. Cruceo vero *moderator aheni Tyrīi*, murex, qui eadem ratione dicitur *moderator*, qua Psittacus, II. Sylvarum, dicitur 'regnator plagæ Eoæ.' In quo enim loco unumquodque eminet præ aliis, ibi regnare quodammodo dicitur.

153 *Dalmatico metallo*] Id est, auro Dalmatico: aurifodinæ enim repertæ sunt in Dalmatia tempore Neronis. Dalmatia vero pars Illyrici contermina Liburniæ ad occasum. Statius IV. Sylvarum ad Junium: 'Dalmatæ montes, ubi Dite viso Pallidus fossor redit, erutoque Concolor auro.' Idem Lach. Hetrusci: 'Quicquid ab auriferis ejectat Iberia fossis, Dalmatico quod monte nitet.' Robora, seu trabes, ac laquearia primo inaurata

sunt in Capitolio post Carthaginem eversam: mox in privatis domibus auro tecta fuerunt. Vide Plinium lib. XXXIII. cap. 4.

154 *Sylvis decussa vetustis Frigora; perspicui vivunt in marmore fontes*] Nemo enim erat in ædibus Violantillæ juxta fontem, quod etiam testatur Martialis: 'Fons Dominiæ regina loci, quo gaudet Ianthis.' *Frigora*] A consequenti, quod præcedit, intelligit: nam cum ex umbris frigora fiant, hoc pro umbris accepit. *Vivunt*] Id est, fluunt. Sic Theb. IX. 'Purgatura malum fluvio vivente soporem.' Et Virg. 'Et me flumine vivo Abluero.'

156 *Sirius*] Sidus caniculæ calidissimum. Vide Theb. I.

159 *Paphon*] Paphos oppidum Cyprī, in quo religiose colebatur Venus, ut omnes sciunt.

Idaliasve domos, Erycinave templa subiret. 160
 Tunc ipsam solo reclinem affata cubili:
 Quonam hic usque sopor, vacuique modestia lecti,
 O mihi Laurentes inter dilecta puellas?
 Quis morum, fideique modus? nunquamne virili
 Summittere jugo? veniet jam tristior ætas: 165
 Exerce formam, et fugientibus utere donis.

ac si a profundo mari intraret Paphon, et Idalias domos, ac delubra Erycina. Tunc allocuta ipsam jacentem in lecto cœlibe: Quonam usque sola dormies in viduo cubili, o mihi carissima inter matronas Romanas? Quis modus tuæ fidei, et vitæ severitatis? Nunquamne recipies jugum maritalē? Mæstiores anni jam prope aderunt. Cape fructum ex tua forma, et fruiere fugitivis muneribus. Non ideo largita sum tibi

... Erycinaque omnes codd. et edd. vett. quod reposuit Handius. Mutavit Markl. *subire* pro *subiret* Venet. 1.—161 Codd. Leid. Drakenb. et Par. cum Venet. 1. Rom. Vicent. Brix. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Bern. *reclivem*. Præterea Rom. habet *ipsa solo*. Primus edidit Lindembrog. *reclinem*, quem recentiores secuti sunt. Venet. 1. *ad fata*.—162 Markl. pro *sopor conj. pudor*, quam conjecturam postea rejecit ad iii. 4. 94.—164 Rom. et Venett. 2. 3. omittunt *que post fidei*. Avantiū correxerunt *fideive*. Vide ad vs. 160.—166 *Exercet* Venet. 1.—168 Venet. 1. et Parm. *transmutare* pro

NOTE

160 *Idaliasve*] Idalium sive nemus sive oppidum in Cyp̄o, sacrum Veneri. *Erycinave templa*] Intelligit templum divitiis et reliquo cultu longe celeberrimum, quod Venus habebat in Eryce monte Siciliæ. Hujus templi conditorem facit Æneam Virgilius his versibus: 'Erycino in vertice sedem Fundabat Veneri Idaliæ.' De hoc templo vide Polybium lib. i. Strabonem lib. vi. et Diodorum Siculum et Ciceronem in Verrinis. Fuit etiam ejusdem Veneris Erycinæ templum Romæ apud portam Collinæam, ut colligitur ex Livio pluribus in locis, et Ovidio Fast. iv. Testatur etiam Torrentius apud se fuisse nummum C. Considii Noniani, cum Veneris imagine parte una, altera vero ipsius templi in monte positi: ascriptum: ERYC.

162 *Vacu]* Quia vidua erat Violantilla.

163 *Laurentes*] Id est, Romanas, a

Laurento urbe Latii, Pici regis opere, sita non procul Laviniō. *Puellas*] Abusive, quia Violantilla non erat viro conjuncta.

165 *Summittere jugo*] Translate et metaphoricè; ut et illud Plauti: 'Jamne ea fert jugum?' Et Horatii: 'Nondum subacta ferre jugum valet Cervicē.' Nam quod de jugo matrimonium contrahentibus imponi solito adducunt Servius et Isidorus, non fuit, ut doctissimi unquam firment, ut ait, Bernartius.

166 *Exerce formam, et fugientibus utere donis*] Poëtæ similibus adhortationibus pleni sunt. Tibullus lib. i. 'Jam surrepet iners ætas, nec amare licebit, Dicere nec cano blanditias capiti.' Idem: 'Dum primi floret tibi temporis ætas, Utere.' Propert. lib. iv. Eleg. 5. 'Dum vernat sanguis, dum rugis integer annus, Utere.'

Non ideo tibi tale decus, vultusque superbos,
 Meque dedi, viduos ut transmittare per annos
 Ceu non cara mihi: satis, o, nimiumque, priores
 Despexisse procos: at enim hic tibi sanguine toto 170
 Deditus, unam omnes inter miratur amatque,
 Nec formæ, nec stirpis egens; nam docta per urbem
 Carmina qui juvenes, quæ non didicere puellæ?
 Hunc et bisseuos (sic indulgentia pergat

tantam venustatem, ac tam eximiam pulchritudinem, meque ipsam, ut exigeres viduam ætatem, ac si non esses mihi dilecta. Satis nimiumque est, contempsisse priores procos. At ille Stella obstrictus tibi toto corde, nec carens specie nec genere, inter hos omnes, te miratur, ac unam deperit. Qui adolescentes, quæ virgines in urbe non didicerunt elegantes ejus versus? Et videbis ferri ante illum duodecim

*****

transmittare.—169 Urat. omittit o; Venet. 1. et Parm. clara mihi.—170 N. Heinsius delendum censuit hic, quod omnes codd. et edd. vett. testantur.—172 Boxhornius in Epist. ad Gronov. p. 62. et V. D. in Exempl. Gott. legunt: jam docta per urbem.—173 Venet. 1. quæ juvenes. Handius delet comma post Carmina.—174 Hunc et bisseuos Venet. 1. Editiones ante Aldinam inter-

NOTÆ

167 *Vultusque superbos*] Pulcherri-
 mæ enim sæpius superbæ.

168 *Meque dedi*] Id est, pulchritu-
 dinem meam. Et hinc illustratur lo-
 cus supra hujusce Epithalamii: 'Mi-
 hi dulcis imago Prosiluit.'

170 *Sanguine*] Pro corde seu ani-
 mo.

172 *Nec stirpis egens*] Gens Arrun-
 tia, ex qua Stella, quamvis Romæ
 plebeiis a Panvinio annumeretur, ni-
 hilominus patriciam fuisse patet su-
 pra vs. 71. Gens ista consulibus in-
 claruit L. Arruntio, qui cum M. Clau-
 dio Marcello Æserniuo, anno U. C.
 732. consulatum tenuit, itemque L.
 Arruntio præcedentis filio, qui cum
 M. Emilio consulatum iniit anno U.
 C. 759. et fuit ille, de quo, apud Ta-
 citum, Angustus supremis sermoni-
 bus, cum tractaret, quinam adipisci
 principalem locum suffecturi abnue-
 rent, aut impares vellent, vel iidem
 possent, cuperentque: 'Manium Le-
 pidum,' dixerat, 'capacem, sed as-

pernantem: Gallum Asinium avidum,
 et minorem: L. Arruntium, non in-
 dignum, et, si casus daretur, ausurum.'
 Et forsitan fuit ille, qui, ut idem Tac-
 itus observat, Tiberio suspectus ac
 infestus, tandem, ne ejus cæde glo-
 riaretur, sibi ipsi venas secuit, ac
 mortem intulit.

173 *Carmina*] Quæ scilicet compo-
 suerat Stella in laudem Violantillæ
 suæ.

174 *Hunc et bisseuos, &c.*] Per *bis-
 seuos fasces* intelligit consulatum;
 duodecim enim fasces præferebantur
 ante consulem, ut omnibus notum.
 Et illum obtinuit Noster Stella; nam
 consulem fuisse patet ex Martiale
 lib. xii. Ep. 3. ad Librum suum:
 'Vel si malueris, prima gradiere Sub-
 nræ: Atria sunt illic consulis alta
 meæ. Laurigeros habitat facundus
 Stella penates, Clarus Hiantæ Stella
 petitor aquæ.' Pro quo consulatu
 idem Poëta votum fecerat Apollini
 lib. ix. Epig. 43. quod vide. Sed

Præsidis Ausonii) cernes attollere fascēs 175
 Ante diem : certe jam nunc Cybeleia novit
 Limina, et Euboicæ carmen legit ille Sibyllæ.

fascēs, (sic favor principis Romani continuet,) licet non attigerit legitimam ætatem. Certe jam prætor præfuit ludis Megalensibus, qui celebrantur ante ædem Cybeles,

~~~~~

punctionem habent post pergat.—175 *Præsibus* Venet. 1.—176 *Vicent. Cybellia*; Venett. Rom. Parm. Brix. &c. *Cybelia*. Par. Urat. Rom. Vicent. Venett. 1. 2. 3. et Parm. *movit* pro *novit*, quod Avantio et Piccarto placuit. —177 *Lumina* Venet. 1. Sabellicus ad Plin. p. 160. corrigendum censuit :

NOTÆ

Noster Stella ex eorum, non fuit numero, qui majores seu ordinarii erant; quique in Fastis designabantur, ac nomen anno dabant; sed ex iis qui minores, vel suffecti dicebantur, et fruebantur toga prætexta, sella curuli, lictoribus et fascibus duodecim, ut majores consules. De quodam etiam consulu L. Arruntii Stellæ sub Trajano Imperatore meminit tabula ænea, quam Aldus Manutius de Orthog. Rat. exhibet: cujus initium est tale: L. ARRUNTIO STELLÆ L. JULIO MARINO COS. &c. Legitur et in Suetonio Camillus Arruntius consul cum Gn. Domitio Ænobarbo, cum ait Othonem Imp. natum Camillo Arruntio, Domitio Ænobarbo COS. sed verisimiliter mendum est hic; nam Tacitus cum eodem Domitio facit Camillum Scribonianum consulem, et sic correxit in fastis Panvinus.

175 *Præsidis Ausonii*] Domitiani. *Ausonii*] Romani. Præsides etiam Martiali pro imperatore lib. v. 'Lætus et attonitus viso modo præside mundi.' Idem alibi: 'Terrarum Dea gentiumque Roma Dixit præside gloriosæ tali.'

176 *Ante diem*] Mens: Stellam perventurum ad consulatum favore Domitiani, antequam ei liceret per ætatem. Lege enim Villia, definita erat ætas, qua quisque ad dignitates

pervenire posset; sed imperatores rigorem legum moderabantur, ut sibi placebat. Legitima autem ætas adipiscendi consulatus erat 43. annorum. Cicero Phil. v. 'Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nonne 33. anno mortem obiit? quæ est ætas nostris legibus decem annis minor, quam consularis.'

176 *Cybeleia novit Limina*] Innuit Stellam esse prætorem: Prætores enim præsidebant ludis Megalensibus, qui in honorem Cybeles celebrabantur, nonis Aprilibus, ante ædem ejusce Deæ; quique Megalenses vocabantur, eo quod Cybele dicebatur 'magna mater Deum.' *μεγάλη* enim Græce dicitur, *magna*.

177 *Et Euboicæ carmen legit ille Sibyllæ*] Sibyllæ erant mulieres arte divinandi præditæ, sic dictæ quasi Deorum consiliorum conscie. Decem fuisse scribit Varro, Persicam, Libycam, Delphicam, Cumæam, Erythræam, Samiam, Hellespontiacam, Tiburtinam, Albuneam, et Cumanam, de qua hic agitur, *Euboicam* dictam, quod Cumæ, prope quas habitabat, in antro, cujus descriptio habetur Æneid. vi. ab Chalcidensibus Eubœæ insulæ conditæ fuerant. Hanc etiam dicunt adiisse Tarquinium Superbum regem, eique novem libros, quos esse divina oracula dicebat, attulisse :

Jamque parens Latius (cujus prænoscere mentem
Fas mihi) purpureos habitus, juvenique curule
Indulgebit ebur: Dacas (quæ gloria major)

180

et ille legit versus Sibyllæ Euboicæ. Et jam Imperator (cujus animum licet mihi præscire) concedet juveni purpureas vestes, et curulem sellam eburneam, et (qui

movit Flumina.—180 *Indulgebit doctas et gloria major* Venet. 1. *dacasque et gloria major* Urat. *quæ est gloria major* Rom. Vicent. Brix. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. &c. quod revocavit Handius. *quæ è gloria*

NOTÆ

Tarquinius pretium percontatum fuisse; illam nimium poposcisse; regem vero irrisisse, eamque de novem libris tres deussisse; quodque etiam de tribus aliis fecisse; tresque reliquos eodem pretio, quo omnes, velle vendere. Itaque miratum regem constantiam confidentiamque mulieris, pretium quod petebat dedisse, eamque a Tarquinio digressam, postea nusquam loci nec visam, nec apparuisse. Libri tres in sacrarium Capitolii conditi 'Sibyllini' vocati. Illo autem, Sociali bello, exusto, crematisque his libris, quæsitæ fuerunt, auctore Tacito Ann. vi. Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam, atque Asiam, et Italicas colonias, Carmina Sibyllæ, una, seu plures fuerunt, ut aliqui volunt, datumque Sacerdotibus negotium, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Augustus vero, quicquid fatidicorum librorum Græci Latiniq[ue] generis nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit, ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoque dilectu habito: condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Horum autem librorum Sibyllinorum, stante Republica, et sub imperatoribus, fuit maxima auctoritas, nihilque magni momenti domi seu foris, pace seu bello, agebatur, nisi his inspectis. Horum custodia initio demandata

fuit duobus viris, qui Duumviri sacrorum dicti, Patriciiq[ue] erant. Deinde honoribus Reipublicæ Plebeis communicatis, decem facti sunt ex utroque ordine. Auxit numerum Sylla usque ad quindecim, qui numerus etiam crevit ad sexaginta, retento tamen priori Quindecimvirum nomine, ut dicit Servius ad illum locum Virgillii; 'Lectosque sacro Alma viros.' Hi suffragiis populi eligebantur lege Domitia: antea a collegio cooptabantur. Hinc patet Stellam Quindecimvirum fuisse: solis enim Quindecimviris libros Sibyllinos inspiciendi jus erat, sed tamen jussu Senatus. Via Domitiana: 'Nec jam putribus evoluta chartis Solemni prece quindecim virorum Perlustra mea dicta.' Hos libros Sibyllinos exussit Stilicho imperante Honorio, Quindecimque viros sustulit, cum ceteris Paganismi superstitionibus.

178 *Parens Latius*] Sic vocat Domitianum adulatorie Papinius. Infra Soteriis: 'Rogat hoc pater inclytus urbis.'

Latius] Romanus.

179 *Purpureos habitus, juvenique curule Indulgebit ebur*] Intelligit Ædilitatem majorem: Ædiles enim majores sedebant prætextati in sellis curulibus. Dicitur *Ebur*, quia sellæ hæ erant eburnæ, et *purpureus habitus* est prætexta, quod ei purpura erat prætexta: unde *περιπρῶπων* Græci

Exuvias, laurosque dabit celebrare recentes.
 Ergo age, junge toros, atque otia deme juventæ.
 Quas ego non mentes, quæ non face corda jugavi?
 Alituum pecudumque mihi, durique ferarum
 Non renuere greges: ipsum in connubia terræ 185
 Æthera, cum pluviis rarescunt nubila, solvo:
 Sic rerum series, mundique revertitur ætas.
 Unde novum Trojæ decus, ardentumque Deorum

major honor?) mandabit edere ludos ob victorias de Dacis, et celebrare lauros recentes. Ergo age socia thalamos, et frui tua juventute. Quos populos, quæ corda ego læda non conjunxi? Volucres pecudesque ac fera non me rejecerunt. Ego marito ipsum celum cum terra, in sinum ejus descendantibus pluviis. Sic ordo rerum et mundus renovatur. Nunquam extitisset ille, qui fuit ultimum Trojæ

major Parm. Gevart. Gronov. et Markl. τὸ ἐστὶν rejecerunt.—181 Urat. Leid. Venett. 1. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. et Basil. recentes, quod repositit Handius; recentes in ceteris. celerare recentes corrigi jubet Schraderus.—183 Quas ego non gentes Sen. Drakenb. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. Capil. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. 1. 2. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Basil. Gryph. &c. ante Marklandum, qui Heinsii conjecturam mentes, ut suam, in textum intulit.—185 Non tenere Venet. 1490. et 1494. quod correxit Avantius.—186 Æthere Urat. pluviis tabescunt Wakef. ad Lucr.

NOTÆ

vocat. Vide Ciceronem Verrina VII. de officio ædilis.

180 *Dacas Exuvias, laurosque dabit celebrare recentes*] Designat ludos, quos Stella edidit pro victoria Dacica Domitiani, quam recens reportaverat. De quibus ludis Martialem vide lib. VIII. Ep. 78. Per lauros autem victorias et triumphos notari nihil notins.

182 *Junge toros*] Sic Ovidio 'sociare cubilia.' Sic apud Claudianum, Epithalamio Probi et Celerinæ, vs. 31. 'Nullum junxisse cubile.' *Otia deme juventæ*] Sic Ecloga ad uxorem Claudiam: 'Heu nunc illa terit viduo quod sola cubili Otia.'

183 *Quas ego non mentes, quæ non face corda jugavi?* &c.] Ad illud Lucretii respexit Poëta: 'Per te quoniam genus omne animantum Concipitur, visitque exortum lumina solis.'

Et infra: 'Omnibus incutiens blandum per pectora amorem Efficit, ut cupide generatim sæcla propagent.' Venus enim Dea amoris, quo genera animalium conservantur.

185 *Ipsum in connubia terræ Æthera solvo*] Ex Scytharum mente, qui referente Herodoto lib. IV. credebant, pluviam nihil aliud esse, quam conjunctionem cæli et terræ. Auctor Pervigilii in Venerem: 'In sinum maritus imber fluxit almæ conjugis.' Virgilius Georg. I. 'Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther conjugis in gremium lætæ descendit.'

188 *Unde novum Trojæ decus, ardentumque Deorum Raptorem*, [Raptor erat,] Phrygio, &c.] Gronovius legit Raptorem, Phrygio, ex Romano Venetoque codicibus, et Ms. Florentino: quod Statii ipsius esse affirmat, mu-

Raptorem, Phrygio si non ego juncta marito ?
 Lydius unde meos iterasset Tybris Iulos ? 190
 Quis septemgeminæ posuisset mœnia Romæ
 Imperii Latiale caput, nisi Dardana furto
 Cœpisset Martem, nec me prohibente, sacerdos ?
 His mulcet dictis, tacitumque inspirat amorem

ornamentum, quique eripuit Deos incendio, si non ego nupsissem Phrygio conjugii. Quomodo Lydius Tiberis reparasset meos Iulos? quis condidisset muros Romæ septemgeninæ, caput Romani imperii, si Dardania antistita non clam cognovisset Martem, me non impediēte? Delenit eam Violantillam his verbis, et immisit illi

~~~~~

1. 251. alius quidam *rorescunt*.—189 *Raptor erat* Avantius in Ald. 1. de conjectura, ut videtur, eumque secuti sunt omnes præter Heins. Gronov. Veen. Delph. et Markl. qui *Raptorem*, ut est in Urat. Leid. Vatt. 1. 2. 3. 4. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. et Vicent. revocarunt. *Phrygio sic Urat*.—190 *Lydius inde m. i. f. illos* Venet. 1.—191 *Qui Urat*. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. 1. 2. Brix. et Vicent. quod recepit Handius; *Quis Avantius* in Ald. 1. unde in alias omnes receptum. Vide Charis. p. 70.—192 *Latiare* scribendum contendit Cruceus, ut ait, Lambino et Modio auctoribus. *ni Dardana Urat*.—193 *Cœpisset* Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Brix. Vicent. Aldd. ceteræ ante Gronovium; *Cœpisset matrem Rom. me non prohibente* Benth. ad Hor. III. Od. 3. et Barthius, quod arripuit Markl.—194 Venet. 1. et Urat. *tacito inspirat honorem*; Parm. *tacitum inspirat honorem*, quod recepit Hand.—195

NOTE

tatumque ab iis, qui non intelligebant. Seneca Cont. IX. 'Unde talem patrem? non irascere, nisi ut ames.' Similiter ut in hoc: 'Quo mihi fortunam.' Ovidius: 'Sed mihi tam faciles unde Deosque meos.' Lucanus: 'Unde pares somnos populi noctemque beatam?' Designat autem Æneam, qui Deos Patrios eripuit ex incendio Trojano; unde vocatur *raptor ardentum Deorum*. *Phrygio marito*] Anchisæ patri Æneæ Phrygio seu Trojano.

190 *Lydius Tybris*] Tyberis dicitur *Lydius*, quia cum Lydi in Hetruriam venissent, ad oram Tyberis consederunt. Strabo lib. v. Dionys. lib. i. Herodotus lib. i.

Meos Iulos] Id est, posteros Ascanii, qui et *Iulus* nominatus est. *Meos*] Quia Ascanius filius erat Æneæ, qui erat filius Veneris.

191 *Quis septemgeminæ posuisset mœnia Romæ*] Intelligit Romulum, qui condidit Romanum, quæ dicitur *septemgeminæ*, a septem montibus, quos intra suum ambitum includit. Sic Petronius 'Septemgeminum Nilum' vocat, ob septem ostia, quibus in mare evolvitur.

192 *Imperii Latiale caput*] Roma enim erat caput imperii Romani, et sita in Latio, ut jam diximus.

Nisi Dardana furto Cœpisset Martem, nec me prohibente, sacerdos] Innuit Rheam Sylviam Vestalem, quæ vi compressa, cum geminum partum edidisset, seu ita rata, seu quia Deus auctor culpæ honestior erat, Martem incertæ stirpis patrem nuncupavit. *Furto cœpisset Martem*, pro, furto concepisset ex Marte.

Dardana] Id est, a Trojanis, qui et Dardani, oriunda.

Connubii: redeunt animo jam vota precesque, 195
 Et lacrymæ, vigilesque viri prope limina questus,
 Asteris et, vati totam cantata per urbem;
 Asteris ante dapes, nocte Asteris, Asteris ortu,
 Quantum non clamatus Hylas: jamque aspera cœpit
 Flectere corda libens, et jam sibi dura videri. 200
 Macte toris, Latios inter placidissime vates,

*secretam connubii cupidinem. Nunc munera, preces, lacrymæ, et insomnes querela
 amantis ad ejus fores, redeunt ei in mentem, et carmen nomine Asteris ab ipso
 Poëta factum, et plus cantatum per urbem, quam fuit clamatus Hylas, Asteris
 mane, Asteris ante prandium et cœnam, Asteris noctu. Et jam sponte cœpit mol-
 lire cordis sui duritiem, et sibi videri nimium sæva. Felix tantis nuptiis, suavis-*

Codd. Sen. Drakenb. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. et
 Capil. cum Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. 1. 2. Brix. Vicent. Aldd. Colin.
 Gryph. Basil. &c. *dona precesque*, quod revocavit Hand. *vota* est mera conjectura
 Marklandi, et Burmanni ad Lucan. vii. 113.—196 Venet. 1. *prope lumina*
 ; N. Heins. conj. *pro limine*, i. e. ante limen.—197 *Asteris hæc vatis* cor-
 rexit Ulitius; omnes codd. et edd. vett. exhibent *vatis*; Venet. 1. *vatis co-*
ram. In Aldd. Colin. Gryph. Bern. et Grasser. interrogationis nota posita
 est post *ortu*: correxit tamen Bern. 'Gevartius et Gronov. comma intule-
 runt post *vatis*, sed novo errore Markl. ordinem verborum ita constituit:
Asteris et, vati totam c. p. urbem; Asteris, &c.' Hand. N. Heins. et Guy.
 scripserunt *it vati*. Handius ita distinguit: *Asteris et vatis, t. c. p. urbem, A. a.*
dapes, &c.—198 *Asteris ante pedes macte* Venet. 1. et pro *ortu* habet *ortus*;
 Claudius Verderius substituere jubet *es tu*, improbante Vossio Instit. Rhet.
 v. 5. 3. 'Si antiquorum criticorum libertas mihi concessa esset, hunc ver-
 sum, non tantum poetica elocutione destitutum, sed etiam grammatica com-
 positione laborantem, obelo notarem.' Hand.—200 *Flectere corde* Venet.
 1. Boxhorn. in Epist. ad Gronov. p. 63. *nec tam sibi dura videri*.—201
 Hopfius et Schraderus emendarunt *placitissime*, quod non improbat Hand.

NOTE

196 *Vigilesque viri prope limina ques-*
tus] Notat morem amantium, quo
 noctes transigebant ad fores amica-
 rum, liminaque earum terebant, ac
 de earum duritia querebantur. Ex-
 empla apud Poëtâs passim obvia.
 Horatius iii. Od. 10. 'Non hoc sem-
 per erit liminis aut aquæ Cœlestis
 patiens latus.' Et Od. ad Pettium,
 lib. Epod. 'At non amicos, heu!
 mihi postes, et heu! Limina dura,
 quibus lumbos et infregi latus.'

197 *Asteris*] Ἀστὴρ Græce, Latine
Stella; unde fœmininum *Asteris* forma-
 tum, id est, Stelleis seu amica Stellæ.

Quod nomen Poëta formaverat, et
 fecerat titulum carminis, quod cane-
 batur in honorem Violantillæ, ficto
 nomine. *Et vati [vatis] totam cantata*
per urbem] Corrigit Gnyetus et legit:
et vati tantum cantata per urbem,
Quantum non clamatus Hylas.

199 *Clamatus Hylas*] Nam Hercu-
 les amissum Hylam diu clamavit.
 Valerius Flaccus lib. iii. 'Rursus
 Hylan, et rursus Hylan per longa re-
 clamat Avia, responsant sylvæ et
 vaga certat imago.' Et Juvenalis:
 'Et multum quæsitus Hylas.' Cæpit]
 Supple Violantilla.

Qui durum permensus iter cœptosque labores,
 Prendisti portus : tumidæ sic transfuga Pisæ
 Amnis, in externos longe flammatus amores,
 Flumina demerso trahit intemerata canali ; 205
 Donec Sicanios tandem prolatus anhelō
 Ore bibat fontes : miratur dulcia Nais
 Oscula, nec credit pelagō venisse maritum.

sime inter Poëtas Romanos, quod confecisti asperam viam, et post tot labores ap-
 pulisti portum. Sic fluvius transfuga superbæ Pisæ, valde accensus in peregrinos
 amores, voluit occulto meatu impermixtas aquas, donec tandem emersus, potet ore
 anhelō Siculos fontes : Nympha stupet dulcia oscula, nec putat conjugem per me-

*****

Cf. Theb. XII. 302.—202. 203 Quod durum p. i. cœptosque laboris habent omnes
 codd. et edd. vett. Qui . . . labores est correctio Marklandi, qui conj. etiam,
 sævosque labores. Wakef. in Sylvis Crit. Tom. IV. p. 235. captosque labore Pren-
 disti portus tumidus. Aldd. Bern. et Til. Præhendisti. Codd. Voss. Par. Vatt.
 1. 2. 3. 4. Rom. Vicent. Veneti. 2. 3. 4. Aldd. Gryph. Basil. &c. tumidæ ;
 Colin. tumide ; Venet. 1. mie ; Rhod. miadæ ; Salisb. inhæde ; Markl. conj.
 nitidæ ; Heins. portum Eliacæ, vel Eliadis, s. t. Pisæ ; Triller. nitidæ, (quod
 repositus Handius,) vel etiam madidæ ; Hand. conj. portum ude, vel portus
 ude ; Jacobs. unctæ. Lectio Venet. 1. legi debet uæ, i. e. vernæ.—204 An-
 nus Urat. et Venet. 1. flammatis Rom. extremos l. flammatus amores Venet. 1.
 —205 'Vox canali contenta sit commate, vox vero fontes terminet senten-
 tiam.' Gruter. Hoc placet Handio.—206 Urat. ploratus ; Venet. 1. populatus.
 —207 Ore bibit cod. Voss. probante Handio ; Ore inhiat Wakef. Sylv. Crit.

NOTÆ

202 *Cæptosque labores*] Pro obti-
 nenda Violantilla.

203 *Tumidæ Pisæ*] Pisa urbs Elidis
 notissima, juxta quam Alphens sine-
 bat, et ludi Olympici edebantur. *Tu-
 midæ* vero, ob celebrationem horum
 ludorum, qui tanto concursu totius
 Græciæ fiebant. *Transfuga*] Desig-
 nat Alpheum Elidis fluvium, qui per
 occultos meatus pervenire dicitur in
 Siciliam ad Arethusam fontem, cujus
 amore capitur. Vide quæ diximus
 ad Theb. I. 272.

204 *Externos amores*] Id est, Are-
 thusæ fontis in Sicilia. Sic Theb. I.
 'Fluctivaga qua præterlabitur unda
 Sicanios longe relegens Alpheus a-
 mores.'

205 *Flumina demerso trahit inteme-
 rata canali*] Alpheus enim dicitur
 aquas non miscere cum mari, licet
 per medium transeat, dulcesque sem-
 per servare : de eodem Alpheo Pa-
 pinus Theb. IV. 'Qui te, flave, na-
 tant terris, Alpheæ, Sicanis Advena,
 tam longo non unquam infecte pro-
 fundo.'

207 *Nais*] Nympha, quæ præsidet
 Arethusæ fonti ; Nymphas enim seu
 Naiades singulis fontibus attribue-
 bant veteres.

208 *Pelago*] Nam inter Elidem, un-
 de fluit Alpheus, et Siciliam, ubi mis-
 cetur fonti Arethusæ, mare Ioni-
 um intercedit. *Maritum*] Alphenm.

Quis tibi tunc alacri, cœlestum munere, clare
 Stella, dies? quanto salierunt pectora voto, 210
 Dulcia cum dominæ dexter connubia vultus
 Annuit? ire polo, nitidosque errare per axes
 Visus. Amyclæis minus exultavit arenis
 Pastor, ad Idæas Helena veniente carinas:
 Thessala nec talem viderunt Pelea Tempe, 215

dium mare accessisse. Quam gratus tibi fuit, o Stella, hic dies, dono cœlitum illustri? Quantum tua præcordia salierunt, adimpletis votis, cum favens vultus dominæ assensit dulci conjugio. Tibi visus es cœlum conscendere, et spatium per splendentes polos. Pastor minus lætatus est in ripis Amyclæis, cum Helena secum veniret ad classem Trojanam. Nec Tempe Thessala viderunt Pelea tam lætum,

Tom. iv. p. 235. Venet. 1. *fontis, quod recepit Handius.*—209 Codd. Urat. Voss. et Vindob. *tunc alacri cœlestum in munere claro; Par. nunc alacri cœlestum munere claro; Venet. 1. et Vicent. tunc alacris cœlestum in munere claro; Rom. Venet. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. tunc alacri cœlestum munere claro.* Gevart. et Heins. conj. *clare*, et hoc arripuit Markl. postea vero maluit *care*.—210 Schrader. et Hœufft. *quanto s. p. motu.* Aldus interrogationem verbo *voto* finiit, et post *Annuit* commate posito, reliqua annexuit. Lindembrog. punctum sustulit. Guyetus: *quanto s. pectora. Voto Dulcia, &c.* in ed. Marolli vero: *voto, Dulcia . . . Annuit?* V. D. in exempl. Gott. scribendum existimavit *sakuerunt.*—212 *Annuit* Par. *Adjuvat* Urat.—213 *Amyclæis* Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. et Vicent.—214 *In iisdem ideis.*—215 *Pellea* Venet. 1.

NOTE

210 *Voto*] Hic votum significat gaudium, quod nascitur semper cum fruimur re optata.

212 *Ire polo, nitidosque errare per axes Visus*] Antiqui cum designare vellent se maximo et pæne incredibili gaudio affici, cœlum sese perambulare dicebant. Eodem loquendi genere utitur Propertius, cum gloriatur se amari a sua Cynthia lib. 1. Eleg. 8. 'Nunc mihi summa licet contingere sidera plantis: Sive dies, seu nox venerit, illa mea est.' Hoc Græci felicissime exprimunt per vocem *ἀλγοςβαρεῖν*, cui confine illud Ciceronis ad Atticum: 'Si vero quæ de me pacta sunt non servantur, in cœlo sum.'

213 *Amyclæis*] Id est, Spartanis. Nam Spartæ erat Helena, cum rapta fuit a Paride. Dicit vero, *Amyclæis*, licentia Poëtica, quia Amyclæ et

Sparta ejusdem Laconicæ oppida.

214 *Pastor*] Paris. Vide supra vs. 43. *Idæus*] Id est, Trojanus, ab Ida monte Phrygiæ prope Trojam. *Helena*] Helena filia Jovis ex Leda Tyndari regis Laconicæ uxore, soror Castoris ac Pollucis et Clytæmnestræ, uxor Menelai Spartæ regis. Hæc ob eximiam formam bis rapta fuit; primum adhuc puella a Theseo; secundo jam nupta Menelao a Paride, ut supra diximus. Ad hanc recuperandam Græciæ reguli decennale bellum cum Trojanis gesserunt. Nota historia ex Homero, aliisque Poëtis. *Veniente*] Dicunt enim aliqui Helenam ultro ac sponte secutam fuisse Paridem.

215 *Thessala Tempe*] Locus in Thessalia amœnissimus ad Peneum fluvium, cujus descriptionem videre est apud Plinium lib. iv cap. 8. *Pelea*]

Cum Thetis Æmonii Chiron accedere terris
 Erecto prospexit equo : quam longa morantur
 Sidera ! quam segnis votis Aurora maritis !
 At procul ut Stellæ thalamos sensere parari
 Latous vatum pater, et Semeleius Evan ;

220

cum centaurus Chiron, sublatis prioribus pedibus, illi nuntiavit Thetis appropinquare oris Æmonia. Quam tarda astra cunctantur ! Quam lenta Aurora votis mariti ! Verum ubi Latonæ filius, vatum pater, et Bacchus Semele genitus, procul animadverterunt nuptiale cubiculum adornari, hic agit ex Ortygia, ille ex Nysa

~~~~~

et Vicent.—216 Schraderus in ineditis, *accedere tectis*.—217 V. D. in exempl. Gott. *lenta morantur*.—218. N. Heins. ad Ovid. Ep. xiv. 19. conj. *votis A. maritis*, quam conj. ut suus est mos, sibi vindicavit Markl. Heinsius correctionem suam etiam in Advers. II. 14. p. 317. proposuit. Omnes codd. et edd. vett. habent *mariti*.—219 Rom. *sensere parati*.—220 *Lethous* Urat. *Semelius* Vicent. *evahn* Voss. et Rom. *evahn* Venet. 1. et Vicent.—221 *Hic movet orti-*

NOTÆ

Peleus filius Æaci, cui nupsit Thetis, pater Achillis.

216 *Thetis*] Thetis Nerei et Doridis filia, mater Achillis. Vide Achilleidos lib. I. *Æmonii*] Id est, Thessalicis. Thessalia enim antiquitus vocata *Æmonia*. *Chiron*] Chiron filius Saturni et Philyres, Centaurus justissimus, astrologiæ, artisque medicæ, ac pulsandæ citharæ peritissimus, a quo herba fuit inventa : discipulos habuit Herculem, Æsculapium, et Achillem. Tandem cum gravissimis et intolerabilibus doloribus cruciaretur ex vulnere, quod recepit a sagitta Herculis Hydræ veneno imbuta, quæ casu ceciderat in ejus pedem, mori cupiit ; et cum esset immortalis, petiit a superis, ut sibi mori liceret : quod impetravit, ab iisdemque in cælum translatus est, in zodiaco collocatus et sagittarius appellatus.

217 *Erecto prospexit equo*] Bene erecto, quia Centaurus erat. Noster Achilleid. I. de eodem Chirone. 'Erecto prospectat equo.' *Quam longa morantur Sidera*] Difficillima enim hominibus, utcumque conceptæ rei mo-

ra. Claudianus : 'Incusat spes ægra moras, longique videntur Stare dies, segnemque rotam non volvere Phœbe.'

218 *Quam segnis votis Aurora maritis*] Nic. Heinsius hoc in loco reponendum arbitratur : *rotis Aurora maritis*, ut et 'furta marita' Theb. x.

220 *Latous*] Apollo filius Latonæ. *Vatum pater*] Quia Poëtæ sunt in clientela Apollinis. *Semeleius Evan*] Evan cognomen Bacchi Semeles filii. Notandum autem, quod Bacchus venit hic ad nuptias, quod Stella Poëta erat, illoque jure, quod furorem canentibus subministrabat, in quo munere semper cum Apolline a Papinio jungitur ; unde in Soteris Rutillii : 'Nec Aonias decima cum Pallade Musas Aut mitem Tegeæ, Dircesve hortabor alumnus.' Balneo Hetrusci : 'Et te Phœbe choris, et te dimittimus Evan.' Genethliaco Lucani : 'Ipsi, quos penes est honor canendi, Vocalis citharæ repertor Arcas, Et tu Bassaridum rotator Evan, Et Pæan, et Hyantia sorores.' Unde fallitur Dempsterus, ut bene observat Gronovius, qui no-

Hic movet Ortygia, movet hic rapida agmina Nysa;
Huic Lycii montes, gelidæque umbracula Thymbraë,
Et, Parnasse, sonas; illi Pangea resultant,
Ismaraque, et quondam genialis littora Naxi.

præcipites catervas: huic montes Lyciæ, et sylvosa loca frigida Thymbraë, ac celebris Parnassus exultant; illi Pangæa Ismaraque ac ripæ quondam nuptialis Naxi

gia Rom. Hinc movet orthigia rapida atque agmina nisi Venet. 1. N. Heins. conj. rapida agmina.—222. 223 Hinc.... illi Vindob. Venet. 1. Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. Hic.... illi Urat. Huic restituit Gevart. et probaverunt Grotius, Gronovius, et N. Heins. Licii Venet. 1. Licii Rom. et Venett. 2. 3. 4. tymbraë Rom. Venett. et Vicent. Parnassis honos Vindob. Parnassus honos Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Urat. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. 1. 2. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. &c. Et, Parnasse sonas conj. D. Heins. probarunt Gevart. et Barth. reposuit Markl. non prebante Handio. umbracula Thymbraë Et Parnassus ovant Hopfius et Weichertus. Handius tentabat: Huic Lycii montes gelidæque umbracula Thymbraë Et Parnassus honoré, illi Pangæa resultant. 'Vel legendum Huic, vel infra versu sequente illi mutandum in illinc.' Gruter. Omnes libri habent

NOTÆ

tat Papinium facere Bacchum nuptiarum præsidem in illo supra: 'Tibi Phœbus et Evan,' &c.

221 Hic] Supple Apollo. Ortygia] Delo insula, Ortygia prius vocata. Hic] Bacchus. Nysa] Nysæ vel Nysæ, sive urbes, sive montes decem nominantur a Stephano, et reliquis Geographis. Vide Theb. vii.

222 Huic] Apollini. Lycii montes] Hinc Apollo Lycius dicitur. Vide Theb. i. 696. Thymbraë] Hinc Apollo Thymbraeus. Vide ibidem vs. 699.

223 Et, Parnasse, sonas [Parnassus honos] Gevartius hic mendum subesse existimat: quid enim significat Parnassus honos? quis ita loquitur? Itaque recte scribi putat: Et, Parnasse, sonas. Cruceus defendit vulgatum, ut πρωτότυπον sumtum habeatur ἀπὸ τοῦ παραγωγῶ, ut apud Hóratium: 'Stertinium acumen, Sulpitia horrea,' præ acumen Stertinii, et horrea Sulpitii. Parnassus ergo honor, Parnassius. Vera est vulgaris scriptura, sed difficilior defectu verbi substantivi, qui frequens Papinio, ad

obscuritatem usque. Huic, Apollini, Lycii montes, Thymbra, et Parnassus sunt honos: hic ille præcipue colitur, hæc colit; sic Papinius initio Lyrici ad Septimium: 'Parvi beatus ruris honoribus.' 'Parvum rus,' quod ipse colebat, quodque ei illustre signum gratiæ Cæsaris, ac proinde gloriæ erat, 'honores' appellat. Gronovius.

Illic] Baccho. Pangæa] Pangæa seu Pangæus mons Thraciæ Baccho sacer. Resultant] Solent Poëtæ Apolline vaticinante, vel etiam veniente in Parnassum, quod etiam de quocumque Deo veniente in locum sibi sacrum, accipiendum est, ut hic videmus, dicere montem seu locum hunc sonare vel moveri. Callimachus: Οἶον δὲ τῷ 'πόλλωνος ἐσείσαστο δάφνης δρῆξ', Οἶα δ' ἔδλον τὸ μέλαθρον' ἐκάς, ἐκάς, δοτὶς ἀλιτρός. Velut concussus fuit laureus ramus Apollinis, utque omnis domus. Foras foras quicumque prafanus.

224 Ismaraque] Ismara mons Thraciæ Baccho sacer. Genialis Naxi]

Tunc caras iniere fores, comitique canoro 225
 Hic chelyn, hic flavam maculoso nebrida tergo,
 Hic thyrsos, hic plectra, ferunt : hic enthea lauro
 Tempora, Minoa crinem premit ille corona.
 Vixdum emissa dies, et jam socialia præsto
 Omina ; jam festa fervet domus utraque pompa : 230

concutiuntur. Tunc ingressi dilecta limina, hic affert citharam socio vati, ille flavam nebrida variato tergo : ille quatit thyrsos, hic pectinem : hic redimit lauro Poëta tempora, ille comam hederacea corona. Vix dum illuxit dies, et jam conjugalia auspicia adsunt. Jam utriusque ædes æstuant hilari apparatu. Postes

~~~~~

Pangea.—225 Venet. 1. et ceteræ Venett. *ingressa fores ; Rom.ingere. Cor-*
rexist Avantius.—227 Par. et Venett. 1. 2. 3. *ferunt ; Urat. Leid. Rom. Vi-*
cent. Aldd. Colin. Gryph. &c. ferit ; Scal. correxit gerit ; et ita Barth. et
Cruc. ferunt N. Heins. ex scripto. hinc enthea Leid. hic emisa lauro Venet. 1.—
228 Minoa ed. vet. apud Lindenbrog.—229 Vixdum emersa dies Gevart. et
V. D. in exempl. Gott.—230 Pro Omina Markl. malit Agmina : hinc Len-
zius : et jam socia agmina dextro Omine. Venet. 1. 2. 3. 4. Lindenbrog. et

NOTE

Naxos insula Baccho sacra, in qua Bacchus Ariadnem desertam a Theseo, ibique repertam matrimonio sibi junxit ; ideo dicitur *genialis* Naxos, seu nuptialis. De Naxo vide Theb. VII.

225 *Comitique canoro*] Stellæ Poëtæ.

226 *Hic chelyn*] Supple. Apollo. *Hic nebrida*] Supple. Bacchus. Nebris autem hinnuli pellis, Baccho sacra, qua ipse induebatur : unde *νεβρίδης καὶ νεβρίδωνος* vocatus. *Maculoso tergo*] Quia pelles hinnulorum maculis variatæ.

227 *Hic thyrsos*] Supple. Bacchus. *Hic plectra*] Apollo. *Hic enthea lauro tempora*] Apollo. Id est, Apollo redimit caput Stellæ Poëtæ laurea corona, unde *enthea*, sive poetica. *Laurus* enim Apollini sacra, ut pueri sciunt.

228 *Minoa crinem premit ille corona*] Bacchus vero hederacea : nam hederæ Baccho sacra. *Minoa* autem, quia Bacchus Ariadnem filiam Minois uxorem duxit. Et hic inducit Poëta

Apollinem et Bacchum venientes ad nuptias Stellæ, cum insignibus utrique propriis, ut Apollinem cum chely, sive cithara, ac plectro ; Bacchum cum nebride et thyrso : utrumque vero redimisse sponsum corona sibi propria, ut Apollinem laurea, et Bacchum hederacea. Coronarum enim usus in nuptiis, ut supra diximus.

229 *Emissa*] Orta, Metaphora sumpta ab equis Circensibus qui e carcere emittuntur. *Jam socialia præsto Omina*] Omina seu auspicia, quæ vel maxime in nuptiis observabant. Catullus in nuptiis Mallii : ‘ Transfer omine cum bono Limen aureolos pedes.’ Cicero pro Cluentio : ‘ Nubit genero socrus, aspiciamus nullis, nullis auctoribus, funestis ominibus.’ Tacitus Ann. 11. de nuptiis Messalinæ et Silii : ‘ Prædicta,’ inquit, ‘ die adhibitis, qui obsignarent, velut auspicendorum liberorum causa, atque illam audivisse verba auspicum, sacrificasse,’ &c. Vide eundem Ann. xv.

230 *Festa pompa*] Id est, sacrifici-

Fronde virent postes, effulgent compita flammis,
 Et pars immensæ gaudet celeberrima Romæ.
 Omnis honos, cuncti veniunt ad limina fasces :
 Omnis plebeio teritur prætexta tumultu :
 Hic eques, hic juvenum cœtu stola mixta laborat. 235

ornantur viridibus ramis, et compita ardent lucernis, et pars illustrior ingentis Romæ lætatur. Omnis dignitas, omnes fasces veniunt ad fores. Omnis prætexta teritur frequenti vulgo. Hic eques, hic mixtæ mulieres adolescentium agmini præ-

Gevart. *Omnia. Vicent. servet domus.*—231 Leid. Par. Rom. 1. 2. Vicent. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. et *servent* ; Urat. et Venet. 1. et *fulgent* ; N. Heins. scripserat : 'F. fulgent, vel lucent, vel resplendent.' Hinc Markl. *effulgent* ; V. D. in exempl. Gott. et *splendent, vel resplendent* ; Barth. ad Claud. Nupt. Honor. 201. et *florent.*—232 Et *parcas immensæ Rom. Et pares* Venett. 2. 3. 4.—233 Hic versus deest in Parm.—234 Cerda in Advers. cap. 123. scripsit : *teritur matrona tumultu.*—235 *Hinc eques, hinc juvenum questus* Urat. Leid. et Venet. 1. *Hic eques, hic juvenum questus* in ceteris codd. et edd. vett. probantibus Gronov. et Barth. Hic tamen in Advers. emend. *hic juvenumque ætus* ; Pontanus in Analect. II. 13. p. 29. *juvenumque cæstu* ; et Gebhard. in Crepndiis I. 8. p. 21. *juvenum pressu* ; Bern. *hic juvenum cætu*, quod reposuit Marklandus, qui conj. etiam : *hic juvenum cætus : stola, &c.* vel : *hic patrum cætus* ; vel denique : *hic procerum cætus* ; Peyrared. *hic juvenum cultu.* Handius edidit : *Hinc eques, hinc juvenum cætu stola mixta*

NOTÆ

ciis : sacrificia enim fiebant in nuptiis, ut videmus ex Tacito, loco supra adducto.

231 *Fronde virent postes*] Jannæ conjugum die nuptiarum festa fronde, ramis et sertis ornari solitæ. Noster Theb. II. 'Fractisque obtendunt limina sylvæ.' Catullus in nuptiis Pelei : 'Vestibulum ut molli velatum fronde viret.' Seneca in Theb. I. 'Non te duxit in thalamos parens Comitata primos, nec sua festas manu Ornavit ædes.'

Effulgent compita flammis] In lætitia tam privata, quam publica, lucernæ interdiu accendebantur. Athenæus de Antonio Triumviro : *Μετέβαινε δ' ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀπὸ τῶν στεγῶν λαμπάδας καθοδουμένης τῆς Ἀθηναίων πόλεως. Transtulit se aliquando in Acropolin, deducente eum accensis super tecta lucernis, urbe Athe-*

niensium.

233 *Fasces*] Per *fasces*, magistratus intelliguntur : numero enim fascium inter se distinguebantur.

234 *Prætexta*] Prætexta non tantum erat puerorum, sed etiam sacerdotum, ac magistratum, et eorum qui publicum munus curarent, sic dicta quod ex purpura esset prætextæ.

235 *Stola*] Per stolam designat matronas : stola enim erat matronalis vestis ad talos usque demissa : alio enim vestitu virgines matronæque, alio ancillæ meretricesque distinguebantur. Constat enim, damnatas lege Julia de Adulteriis, una cum dignitate matronali, jus stolæ olim perdidisse, ejusque loco summissee amiculum quod togam appellabant, a virilis nempe togæ similitudine aliqua.

Felices utrosque vocant: sed in agmine plures
 Invidere viro. Jamdudum poste reclinis
 Quærit Hymen thalamis intactum dicere carmen,
 Quo vatem mulcere queat: dat Juno verenda
 Vincula, et insigni geminat Concordia tæda.

240

muntur. Appellant utrumque fortunatum: sed plures ex turba inviderunt sponso. Jamdudum Hymenæus innixus posti, quærit canere Epithalamion, a nullo hactenus decantatum, quo possit Poëtam oblectare. Juno veneranda dat vincula, et Con-

laborat. N. Heins. conj. laborans.—236 Felices verosque Urat. uterosque Rom. sed imagine Venet. 1.—237 Codd. Urat. Leid. Drakenb. et Par. cum Venet. 1. Rom. 1. 2. Venet. 2. 3. 4. Ald. et Bern. reclivis: mutavit Lindenbrog. Vide ad v. 161. Præterea Urat. posse pro poste.—238 Lindenbrog. intactum d. carmen; Venet. 1. vitiatum d. carmen.—239 Venet. 1. da Juno.—240 Cingula, et insigni N. Heins. in Advers. p. 605. de qua re agit in notis ad Sil. vii. 447. Sed cf. Virg. Æn. iv. 59. et Tibull. ii. 2. 18. Vincula et insigni geminat concordia tæda codd. et edd. vett. Markl. et alii ex Venet. 1. afferunt geniat, nec videre poterant quid sibi velit. Si compendia veterum membranarum intelligerent, scirent certe hoc nihil aliud esse quam (gēinat) geminat. N. Heins. Scal. et Lindenbrog. conj. insigni g. C. nodo; Boxhorn. insignes g. C. tædas; Parrhas. Guy. et Barth. insignis gemina C. tæda; Lenz. insignem g. C. vittam; aut, dextra pro tæda; aut: insignem gemmis C. vittam; vel: Juno et incingit geminos concorde catena. Cf. Kœnig. ad Claud. x. 203. Marklandus: et insigni gemmat C. nodo, quod non immerito, inquit Handius, habebit risores. Hopfius: insignit gemina C. tæda; et alius quidam: insignit geminas

NOTÆ

236 *Felices utrosque vocant*] Faustæ ejusmodi acclamationes in nuptiis usitatae. Theocritus Epith. Helenes: hæc sunt lætantium omina, de quibus Seneca Tragicus in Octavia, Actu iv.

237 *Poste reclinis*] Cantaturi expressit habitum. Et hinc observandus mos, quo Epithalamium ante thalami fores cantaretur. Statius ipse Genethl. Lucani: 'Et vestros hymenæon ante postes Festis cantibus ipsa personabo.' Scholiastes Theocriti: τὸ δὲ ἐπιθαλάμιον ᾄδουσιν αἱ παρθένοι πρὸ τοῦ θαλάμου, ἵνα τῆς παρθένου βιαζομένης ὕπνῳ τοῦ ἀνδρὸς ἡ φωνὴ μὴ ἐξακούηται. *Virgines vero canunt epithalamion ante thalami fores, ne virginis vox dum a viro devirginatur, audiat.*

238 *Hymen*] Seu Hymenæus, Deus

nuptiarum. Vide Theb. iii. 691.

239 *Vatem*] Stellam. *Dat Juno verenda Vincula*] Juno etiam nuptiis præsidebat. Et erat Romæ in Jugario vico ara Junonis Jugæ, ubi veteri ritu nubentes vinculis quibusdam jungebantur in omen futuræ concordiæ. Virgilius: 'Juno ante omnes, cui vincla jugalia curæ.'

240 *Et insigni geminat Concordia tæda*] *Geminat*, idem est quod copulat, seu conjungit. Vide v. 1. Equi Maxi. Concordiam finxerunt Deam veteres, ut et Fidem. Et aliquoties repræsentabatur Concordia cum duobus manibus junctis; quod videtur in aliquibus nummis Neronis. Eam vero invocabant in celebratione nuptiarum: omnis enim felicitas conjugii provenit ex mutua concordia,

Hic fuit ille dies : noctem canat ipse maritus,
Quantum nosse licet. Sic victa sopore doloso
Martia fluminea posuit latus Ilia ripa :

Non talis niveos strinxit Lavinia vultus,
Cum Turno spectante rubet : non Claudia talis 245
Respexit populos mota jam virgo carina.
Nunc opus, Aonidum comites, tripodumque ministri,

cordia conjungit eos insigni face. Hæc fuit illa dies : ipse conjux narret noctem, quantum licet scire. Sic Ilia Martia oppressa fallaci somno concubuit cum Marte in Tiberis littore. Lavinia non tali rubore tinxit candidam faciem, cum Turnus eam respexisset : nec Claudia virgo majori rubore spectavit populum, cum movisset navim suo cingulo. Nunc oportet, comites Musarum, et ministri tripodum, conten-

*****

C. tædas. Handius edidit : *et insignis geminat tædas.*—241 Grasser. Gruter. et Hand. punctum ponunt post *maritus*, et comma post *licet*, ut in edd. vett. Mutavit Bernartius.—242 *Quantum nosce* Vicent. *nosse luet* Urat. *sic juncta* Venet. 1. et Parm. *vincta* conj. Heins. *sic victa* Aldd. Colin. Gryph. &c.—243 Markl. malit *graminea*, ut Theb. ix. 492. et Virg. *Æn.* vii. 105. Sed cf. Ovid. *Heroid.* v. 25.—244 Guyetus et Schrad. conj. *tinxit.*—245 *Dum Turno* Schraderus. *Cum T. s. jubet* Venet. 1.—246 Editio Amstel. *nota j. v. carina* ab errore typographi ; hinc in Gronovianam, et inde in Veen. quæ omnia errata Gronoviana cum aliis multis aliarum edd. servat.—248

NOTÆ

ac conjunctione animorum conjugum. *Insigni tæda*] Notat usum tædarum in nuptiis.

243 *Martia fluminea posuit latus Ilia ripa*] Intelligit Rheam seu Iliam Sylviam, quæ cum Marte concubuit ad ripam Tiberis. Vide supra vs. 187. 'Nisi Dardana furto Cepisset Martem, me non prohibente, sacerdos.' Hinc *Martia* dicitur. Ea mox relata inter Nymphas, Tiberis uxor mernit vocari. Poëta autem describit pudorem Violantillæ exemplis sumtis a Virginibus.

244 *Non talis niveos strinxit Lavinia vultus, Cum Turno spectante rubet*] Alludit ad hos versus Virgilii : 'Accipit vocem lacrymis Lavinia matris Flagrantes perfusa genas : cui plurimus ignem Subjecit rabor.'

245 *Non Claudia talis Respexit populos mota jam virgo carina*] Nota histo-
Delph. et Var. Clas.

ria ex Livio, Valerio Maximo lib. viii. Ovidio Fast. iv. Suetonio in Tiberio, Claudiae Vestalis, quæ stupri insimulata, virginitatem probavit, cum navem, qua advehebatur mater Deorum Cybele, obhærentem Tiberino vado, imposito cingulo movit, extraxitque, precata propalam, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia constaret.

247 *Nunc opus, Aonidum comites, tripodumque ministri, Diversis certare modis*] Omnes Poëtas excitat ad celebrandum hunc diem : nam Poëtæ dicuntur Aonidum seu Musarum comites ac tripodum ministri, ut qui sunt in tutela Apollonis, cui tripodes sacri, et Musarum, Aonidum dictarum, id est, Bæotiarum : nam ipsis natale solum erat in nemore Heliconis montis Bæotiæ, quæ prius Aonia vocabatur.

Stat.

H

Diversis certare modis : eat enthea vittis,
 Atque hederis redimita cohors, ut pollet ovari
 Quisque lyra ; sed præcipue qui nobile gressu 250
 Extremo fraudatis epos, date carmina festis
 Digna toris : hunc ipse, Coo plaudente, Philetas,

dere variis modis. Calerva numine afflata veniat coronata infulis et hederis, ut quisque præstat celebri cithara. Maxime vero, qui truncatis ultimo pede opus nobile, compositæ versus, qui deceant festos thalamos. Ipse Philetas, Coo applau-

—————

Leid. et Venett. 1. 2. 3. 4. *victis* ; Drakenb. Aldd. Colin. Gryph. et Bern. *vitis* ; Urat. et Rom. *vittis*, et ita correxit Bern. in notis. Delrius ad Senec. CEdip. 413. voluit *mitris* ; Heins. conj. *myrtis*, et ita quoque Handius. Cf. 1. 5. 13.—250 Urat. et Venet. 1. *præcipui*.—251 Omnes codd. et edd. vett. *opus* ; Heins. conj. *epos*, quod arripuit Markl. Vide Heinsii Epist. in Syllog. Tom. v. p. 534. ubi male legitur *opes* pro *epos*. Idem Markl. pro *festis* malit *faustis* ; Rom. habet *fessis* ; Par. Venet. 1. et Vicent. *choris*.—252 Leid. *hunc ipsum coo* ; Urat. Par. Venett. 1. 2. 3. *hunc ipse coo* ; Vicent. *choo* ; Drakenb. *choro*, ut Avantius correxit, quo auctore etiam Aldd. Colin. Gryph. Basil. Gevart. et Grasser. Burmannus ad Propert. corrigi jubebat : *ipse hunc Coo*,

NOTÆ

248 *Eat enthea vittis Atque hederis redimita cohors*] *Enthea cohors* Poëtarum scilicet, utpote qui numine afflantur, unde furor Poëticus. Cum autem Poëtæ erant in tutela Apollinis et Bacchi, ideo gerebant utriusque insignia, ut vittas Apollinis, et hederas Bacchi.

250 *Qui nobile gressu Extremo fraudatis epos* [*opus*] Legit Nicolaus Heinsius pro *opus*, *epos*. Designat Elegiographos: quia Elegiacum carmen uno pede minus est quam Heroicum. Eodem loquendi modo utitur etiam Epiccedio patris: 'Vel Heroos gressu truncare tenores.' Vide quæ diximus vs. 9. supra.

252 *Coo plaudente Philetas*] Quidam legunt, *choro plaudente*, et hoc intelligeretur de choro auditorum. Philetas vero, Poëta Elegiographus ex insula Coo, floruit tempore Philippi et Alexandri Macedonum, et fuit præceptor Ptolemæi Philadelphi: secun-

das in Elegia tulit Fabii iudicio. Propertius tamen, etsi se vocet Romanum Callimachum, palmam mollis carminis illi deservit, his versibus: 'Tu satius Musis meliorem imitere Philetam; Et non inflati somnia Callimachi.' Ut Strabo refert, criticus fuit, hoc est, antiquorum librorum censor. Adeo macro eum ac tenni corpore fuisse tradit Ælianus, ut plumbeis soleis in calceis uti cogeretur, ne a vento deiceretur. Adamavit Battidem puellam quam carminibus celebravit. Cos autem insula prope Cariam ab Halicarnasso 15. mill. pass. distans, circinta centum, habet quatuor oppida, Julida patriam Simonidis et Bacchilidis Poëtarum, Cartheiam, Ceressam, et Phocessam. Ea patria fuit Pamphilus Platis filius, quæ primo docuit vestes bombycinas texere mira subtilitate: unde 'vestem Coam' dicimus. Ex eadem insula fuit Hippocrates medicus.

Callimachusque senex, Umbroque Propertius antro,
Ambissent laudare diem ; nec tristis in ipsis
Naso Tomis, divesque foco lucente Tibullus.

255

dente, et longævus Callimachus, ac Propertius in Umbria spelunca, ambiissent celebrare hunc diem. Et Naso, tristitia deposita in ipsis Tomis, et dives Tibullus

~~~~~

§c. Handius cum Schrad. Crnc. Barth. et Scriv. legit *choro*.—253 Cluver. in Ital. Antiq. cap. 7. scripsit *arvo* pro *antro*.—254 Crnc. legit *vel tristes*.—257

NOTE

253 *Callimachusque senex*] Callimachus Cyrenensis Poëta Elegiographus Batti et Metatymæ filius, auditor fuit Hermocratis Jasei grammatici, originem ducens a Batto Cyrenarum conditore, floruit in aula Ptolemæi Philadelphi, vixitque usque ad Ptolemæum Evergetem, regis bibliothecæ præfectus. Scripsit in omni genere Poëmatum. Composuit in adversarium Poëma acerbissimum, quem dissimulato nomine Ibin vocat Ovidius. Edidit Elegias, et Epigrammata, et Hymnos, aliaque plura, ut refert Suidas. Scripsit et librum de originibus, causis, et ritibus sacrorum, quem inscripsit τὰ Ἀγρία, ut et Martialis innuit lib. x. Epig. 4. 'Legas aitia Callimachi.' Omnia Callimachi opera perierunt, præter Elegiam unam in lavacrum Palladis, et quosdam Hymnos in Deos. Lampadem Palladi dicavit, in qua oleum nullo pacto absumebatur. *Propertius*] Propertius Poëta Elegiographus, ex Mevania urbe Umbriæ oriundus, floruit ætate Augusti. Sunt qui scribant patrem ejus equitem Romanum fuisse, ac secutum partes Lucii Antonii, perductumque, Perusia expugnata, ad aram Julii Cæsaris, ibique cum trecentis aliis, peremtum fuisse jussu Cæsaris Octaviani. Illud constat, Propertium magna ex parte accisis rebus, bonisque amissis, se Romam contulisse, ubi brevi tempore famam

adeptus est, tum ingenii præstantia, cum elegantia carminum. Mæcenati ac Cornelio Gallo maxime acceptus fuit. Ovidium, Tibullum, ac Bassum inter præcipuos amicos habuit. Puellam Hostiam deperdit amavit, quam dissimulato nomine Cynthiam vocare maluit. Callimachum, Mimnermum, ac Philetam Poëtas Græcos in carmine imitatus est. De obitu ejus nihil certi compertum est. Scripserunt quidam illum annos alterum et quadraginta natum mortuum esse.

255 *Naso Tomis*] P. Ovidius Naso Poëta Latinus celeberrimus, Sulmonensis patria fuit. Ejus natales incidunt in consulatum Hirtii et Pansæ; quo etiam anno, Tibullus Poëta natus est, quem multum dilexit. Scripsit multa carmina, sed præcipuum ejus opus Metamorphoses sunt, in quibus miro ordine, multoque ingenio veteres fabulas describit. Militavit sub M. Varrone. Tandem cum odium Augusti in se concitasset, creditus sub nomine Corinnæ amasse Juliam, ab eo Tomos urbem Ponti relegatus est, ubi libros Tristium edidit, vitamque finivit annum agens sexagesimum. *Tomis*] Tomi oppidum Ponti notum exilio Ovidii, sic dictum, quod ibi Medea fratrem Absyrtum dilaceraverit: conditum fuit a Milesiis. *Divesque foco lucente Tibullus*] Tibullus Elegiarum scriptor, natus est Romæ Hirtio et Pansa consulibus.

Me certe non unus amor, simplexque canendi
Causa trahit: tecum similes junctæque Camœnæ,
Stella, mihi, multumque pares bacchamur ad aras,
Et sociam doctis haurimus ab omnibus undam.
At te nascentem gremiō mea primā recepit

260

splendente igne. Quantum ad me, non unum studium, nec simplex ratio canendi me advocat. Stella, sunt mihi tecum pares et communes Musæ, et multum bacchamur ad similes aras, et haurimus communem aquam ab eruditis fluviiis. At mea Parthenope, o Violantilla, prima recepit te nascentem in sinu suo, et tu blandum

Venet. 1. *similis victæque.*—260 *Et te* Hopfius; quod vel uno vs. 273. rejicitur.

NOTÆ

Messalæ Corvino maxime acceptus fuit. Horatium et Macrum Poëtas inter præcipuos amicos coluit. Quatuor Elegiarum libros scripsit, in quibus Neæram, Deliam, quæ vero nomine Plautia vocabatur, sed maxime Nemesim celebravit. Accisis autem opibus, secessit in agellum, qui illi reliquus erat ex amissione patrimonii, in regione Pedana. Unde Horatius: 'Non tu corpus eras sine pectore: Di tibi formam, Di tibi divitias dederant.' Et ipse plane et paupertatem suam deplorat, et dolorem proficitur in Pânegyrico ad Messalam et in lib. i. Eleg. 1. Et credibile est, eum avitas opes in amoribus dilapidasse, et magno patrimonio exhausto, ira ac animi ægritudine, rus se contulisse, ubi tandem cum adhuc junior esset, mortem oblit, non sine maximo dolore Ovidii Poëtæ, quod ille testatus est longo carmine. *Dives* vëro *foco lucente*, quia Tibullus initio primæ Elegiæ canit. 'Me mea paupertas' vitæ traducat inertis, Dum meus assiduo luceat igne focus.' Et 'focum perennem' in parte felicitatis ponit Martialis Epig. de Vita Beata, et ad Quintilianum.

256 *Simplexque canendi Causa*] Dicit Poëta, non sibi unam esse, seu simplicem causam celebrandi has unptias; sed duas; et tui, scilicet o

Stella, qui mihi vinculis studiorum eorundem conjunctus es, et Violantillæ, quæ est mea civis, et popularis: est enim Neapolitana.

257 *Camænæ*] Musæ. Varro auctor est Musas antiquitus Carmonas, seu Casmœnas vocatas fuisse, sed postea, detractis R. et S. literis, Camœnas dictas.

258 *Pares ad aras*] Apollinis et Musarum; Stella enim Poëta, ut jam diximus. Vide et Martialem lib. v. Ep. 11. et lib. vii. Ep. 13.

259 *Doctis ab omnibus*] Docti amnes sunt fluvii Apollini et Musis sacri, quorum haustu Poëtæ siebant.

260 *At te*] Hic Poëta convertit sermonem ad Violantillam, quæ erat Neapolitana: non enim illud *te* referri potest ad Stellam, qui Patavinus erat, ut colligitur ex Martiale, lib. i. Ep. 62. 'Verona docti syllabas amat vatis. Marone felix Mantua est. Censetur Apona Livio suo tellus, Stellæque, nec Flacco minus.' Et Patavini adhuc hodie, inter vetera Majorum monumenta, ostentant peregrinis advenisque imagines Livii historici, Asconii Pædiani oratoris, Arruntii Stellæ, et Valerii Flacci Poëtarum, et Julii Pauli Jurisconsulti. *Mea*] Nam Papinius erat etiam Neapolitanus.

Parthenope, dulcisque solo tu gloria nostro
 Reptasti: nitidum consurgat ad æthera tellus
 Euboïs, et pulchra tumeat Sebetos alumna:
 Nec tibi sulfureis Lucrinæ Naides antris,

decus repisti in patria nostra. Solum Euboicum extollatur ad lucidum cælum, et Sebetos superbiat formosa alumna. Nec sulfurea antra lacus Lucrini, nec amani

—261 Lenz. conj. *dulcisque solo tu gloria nostro reptasti*.—262 Leid. Par. Venet. 1. (in qua post *nitidum* distinguitur,) Brix. Aldd. Colin. Gryph. Bern. Lindenbr. et Grasser. *consurgit*; Urat. et Rom. *consurgat*, quod restituit Gevart. et probantur Grotius, Scriver. et V. D. in exempl. Gott. *consurgat* conj. Lindenbrog.—263 Piccarti codex: *Selenis alumna*; Rom. *Sebetus*; Schneider. scribit *Sebethis*.—264 *Nec sibi* Urat. Leid. Par. Rom. et Vicent. et ita Bern. approbantibus Gevartio, Guyeto, et Gronovio. Venet. 1. *sulphureis*, sed Urat. et reliqui *sulfureis*, quod Voss. in Etymologia defendit. Venet.

NOTÆ

261 *Parthenope*] Eadem quæ Neapolis, clarissima urbs Campaniæ, hoc nomen sortita a Parthenope una ex Sirenibus, quæ præ dolore, quod præternavigantem Ulyssem dulcedine cantus in suos scopulos attrahere non potuissent, in mare se præcipites egerunt. Corpus autem Parthenopes eo loci delatum est fluctibus, quo postea Neapolis condita fuit a Cumanis. Eustathius tamen Dionysii interpres vult, Neapolim Parthenopen vocatam a Parthenope puella, quæ ex Eubœa aucta cum aliis colonis, cum imperio urbem teneret, amore mortua sit. Verum cum soli ubertate, atque amœnitate frequentius habitari cœpisset, Cumani veriti, ne Cumæ sua patria desereretur, Parthenopen everterunt, sed postea gravi pestilentia afflicti, ac moniti oraculi responso, eam non cessaturam, nisi dirutam urbem restituerent, et Parthenopes Deæ sepulcrum annuis sacrificiis colerent, urbem de novo magnificentius restaurarunt, et *Neapolim*, id est, novam urbem, nuncupaverunt. Strabo tamen lib. v. aliam mutati nominis causam affert. 'Post Dicæarchiam,' inquit, 'seu

Pateolos, est Neapolis Cumanorum; postea vero et Chalcidenses incoluerunt et aliqui ex Atheniensibus et Pitecusanis, unde Neapolis appellata est.' Lycophron Chalcidensis, in Alexandra sua, Phaleri murum eam urbem appellat, et Isaacius Tzetzes ejus interpres adjicit, Phalerum Sicilia tyrannum Neapolim in Italia condidisse. *Solo nostro*] Quia, ut jam diximus, Euphrosion Neapolitanus erat. 262 *Tellus Euboïs*] Campania, quia Cumani e Chalcide Eubœæ insulæ profecti, hanc oram Campaniæ tenuerunt.

263 *Sebetos*] Sebetos fluvius prope Neapolim. Columella: 'Doctaque Parthenope Sebetide roscida Nympha.' Et Stephanus Pighius, in Hercule Prodicio, dicit se Neapoli vidisse Sirenas, cum Hebone et Sebetho tutelaribus Neapolitanorum Diis, exsculptas in ara rotunda marmorea, quæ quidem nunc est accommodata in cratere fontis excitati in extrema mole portus Neapolitani. *Pulchra alumna*] Violantilla, cujus formam ubique laudat.

264 *Nec sibi sulfureis Lucrinæ Naides antris, Nec Pompeiani placeant*

Nec Pompeiani placeant magis otia Sarni. 265
 Eia age, præclaros Latio properate nepotes,
 Qui leges, qui castra legant, qui carmina ludant.

secessus Sarni Pompeiani plus gloriantur suis Nymphis. Eia age, brevi date Romæ illustres posteros, qui dicant jus, qui ducant exercitus, qui versus faciant.

1. *vicinæ* pro *Lucrinæ*. Leid. Rom. Vicent. et Venet. *Naiades*; sed recte Urat. cum edd. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Naiides*; nam *Naias* semper tribus syllabis constat.—266 *Latio* Venet. 1.—267 Sen. Vatt. 1. 2. 3. 4. Merseb. Leid. Vindob. Par. Urat. Capil. Venet. 1. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. et Basil. 1. 2. *castra legant*; Bern. conj. *regant*, quod placuit Gevartio, Barthio, Peyraredo, Hopfio, Marklando: re-

NOTE

magis otia Sarni] Mens: Nec Lucrinus lacus, nec Pompeianus Sarnus magis gloriari debent suis Nymphis, quam Sebetos Violantilla sua alumna. *Lucrinæ Naiades*] Nymphæ Lucrini lacus. Lacus autem Lucrinus est in Campania ad Sinum Baianum prope Puteolos, qui tam propinquus est Averno lacui, ut mari tempestatibus agitato, quandoque soleant misceri: dictus a lucro propter multitudinem piscium qui ibi capiebantur. *Sulfureis antris*] Antra enim habitare dicuntur Nymphæ. *Sulfureis* vero ob conjunctionem cum Averno lacu, cujus aquæ salsæ et nigræ conspiciuntur: salsæ quidem ob marinæ aquæ permixtionem, nigræ vero ob maximam altitudinem. Boccacius scribit se ab hoc lacu in littus ejectam piscium multitudinem vidisse, qui nigri fuerint, et sulfureum odorem emiserint. Anno 1538. cuniculus ille seu incile, per quod aqua ex Lucrino in Avernum deferebatur, erumpente magna vi ignis, et ruente ex ea terra, penitus obturatus est et delituit. Vide *Æneid.* vi. 238.

265 *Pompeiani Sarni*] Sarnus fluvius Campaniæ, ortum habens in monte Sarno, inter Pompeianum agrum, et Salernum, juxta oppidum situm ad

radices Sarni. Primo cum magno murmure delabitur, mox in lacus amplos desinit, qui graves incolis nebulas toto anno emittunt: deinde coactus rupibus Vesuvium montem stringit, et inde, parvo contentus cursu, in mare Tyrrhenum exoneratur. Nomen retinet.

266 *Eia age, præclaros Latio properate nepotes*] In acclamationibus nuptialibus optabant novis sponsis cito liberos, eosque referre et decorem patris et pudicitiam matris. Catullus Epith. Manl. 'Ludite ut lubet et brevi liberos date.'

267 *Qui leges, et castra legant*] Id est, qui toga ac sago potentissimi sint in Republica: qui senatum, qui militem legant. Nam et 'dilectus militaris,' 'milesque legi' dicitur, et 'in senatum allegi,' et 'senatus legi,' et 'lectio senatus.' Et dilecti, pro senatu, apud Sallustium de Bello Catilinario, Ciceronem pro Sextio, et in Vatinius. Cicero etiam legem a 'legendo' deducit, quo pulcherrime allusit Statius illo suo *legere*; sed ita ut 'leges' pro custodibus legum, sen' senatu dicat. Ita et 'leges' et 'castra' conjungit in Surrentino Pollii: 'Quem non ambigni fasces, non mobile vulgus, Non leges, non castra

Acceleret partu decimum bona Cynthia mensem.
 Sed parcat Lucina precor: tuque ipse parenti
 Parce, puer; ne mollem uterum, ne stantia lædas 270
 Pectora: cumque tuos tacito Natura recessu
 Formarit vultus, multum de patre decoris,
 Plus de matre feras. At tu, pulcherrima forma
 Italidum, tandem merito possessa marito,
 Vincla diu quæsitâ fove: sic damna decoris 275
 Nulla tibi; longæ virides sic flore juventæ

Bona Cynthia maturet decimum mensem ad partum. Sed, oro, Lucina parcat, tuque ipse infans parcas matri, ne corrumpas tenerum ventrem, et vigentes mammas. Et cum natura figuraverit faciem tuam in secretis latebris, afferas multum decoris de patre, sed plus de genitrice. At tu formosissima Italurum mulierum, et tandem possessa a digno conjuge, fove amorem diu optatum. Sic nihil accidat detrimenti tuæ formæ. Sic vultus tuus diu conservet florem longæ juventutis, et sero

posuit Handius. *tegant* conj. Gruter. Venet. 1. *carmina laudant*.—270 Venet. 1. *ne mollem iterum*: ed. vet. ap. Lindenbrog. *lædat*.—271 'Jo. Is. Pontanus legi jubet per apostrophem, *Cum tuos tacito, natura, recessu formaris vultus*. Sed tunc male se habet illud *tuos vultus*, ne dicam de elegantia.' Hand.—273 *Actu* Venet. 1. *At ut ceteræ* Venett. correctum ab Avantio. Vide ad vs. 260.—275 *Vincta diu* Venet. 1.—276 Leid. Venett. 1. 2. 3. 4. Rom. et Parm. *longe*: Urat. Leid. Par. Venett. Rom. Vicent. et Aldd. *viridis*; Barthius vero

NOTE

tenent.' Ubi tamen forum potius designatur. Gronovius, Diatribes cap. 2. Bernartius loco, *legant*, conjicit legendum, *regant*. Grutero placet, *tegant*, id est, defendant, tueantur. Qui *carmina ludant*] Proprie ludere dicuntur Poëtæ suis carminibus. Hæc enim ingenii quidam sunt lusus. Exempla notissima apud Poëtas.

268 *Decimum mensem*] Nam legitimum tempus partui decimus mensis semper habitus. Vide quæ diximus ad Theb. i. 576. *Cynthia*] Luna, quæ eadem ac Diana veterum opinione: vocatur Cynthia, quia in Cyntho Deli monte nata dicitur Diana.

269 *Parcat Lucina*] Venus *γενεῖν* alis genituræ domina, ac partus præses.

Parcat] Ne rugosum ventrem parientis efficiat, et mamillas penden-

tes: aut in periculum mortis doloribus adducat. Hic tam bene optat Poëta ultimis verbis, quam toto carmine assurgit.

270 *Ne stantia lædas Pectora*] *Stantia*, sunt vigentia, ut stare papillas Lucilius dixit. Et Maximian. El. v. appellat. 'Urebant animum duræ stantesque papillæ, Et quas astringens clauderet una manus.'

271 *Tacito recessu*] Utero materno.

272 *Multum de patre decoris, Plus de matre feras*] Inter viri boni felicitates hanc ponit Hesiodus: *Τῆς τοῦτον δὲ γυναῖκος ἐκούσῃ τέκνα γόνειν*. *Pariunt vero mulieres similes liberos patribus*. Catullus in Epithal. Manlii: 'Sit suo similis patri Manlio, et facile insciis Nescitetur ab omnibus, Et pudicitiam suæ Matris indicet ore.'

Perdurent vultus, tardeque hæc forma senescat.

hæc venustas senescat.

et Markl. necessarium existimarunt *virides*. Markl. conj. etiam: *viridis sic f. j. Perduret.*

III. VILLA TIBURTINA* MANLII VOPISCI.

In gratiam Manlii Vopisci, villam amœnissimam, quam Tiburi habuit, tanta carminis elegantia describit, ut attentus lector in ea spatium sibi videatur.

CERNERE facundi Tibur glaciale Vopisci
Si quis, et inserto geminos Aniene penates,

Si quis invisit algens Tiburtinum eloquentis Vopisci, ac domos duplices interia-

Urat. *Villa tiburtina M. mauritii vopisci*; Venet. 1. *Manlii*; Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. *Tiburtinum Manlii Vopisci*; Gronovius ex codd. edidit: *Villa Tiburtina Manlii Vopisci*.—2 *Equis Barth.* impro-

NOTE.

* *Tiburtina*] Tibur, in cujus agro sita erat illa villa Tiburtina Manlii, urbs est in Sabinis, decimo sexto ab urbe lapide, crebris fontibus irrigua, et singulari aëris temperie commendata: condita fuit a Tiburte Amphiarai filio. Hodie vocatur *Tivoli*. *Manlii*] Gens Manlia a primis Reipublicæ temporibus clara, et Patricia, multos consules et dictatores tulit. Consule historicos Latinos. *Vopisci*] Vopiscos appellabant e geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interemto abortu. Plinius lib. vii. cap. 10. Porro Vopiscus olim prænomen; quo usi multi præsertim in Julia gentē: hic est cognomen, et ita in antiquissimis Reip. fastis sæpe, mox a pulsis regibus.

1 *Tibur glaciale*] Dicit *Tibur glaciale*, quia regio circumquaque frigida est; quare in agro Tiburtino plerique Romanorum villas habebant, in qui-

bys æstate degebant. Sed et hoc etiam factum erat arte in hac villa, ut patēbit ex sequentibus versibus.

2 *Geminos penates*] Villa enim illa in utraque ripa Anienis collocata erat, et conjungebantur duæ ejus partes fornice inserto, quem hæc ratione vocat sociæ commercia ripæ.

Inserto Aniene] Quia Anien inter utramque partem villæ fluebat. Anien autem seu Anio fluvius Italiæ in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. Hic per Tiburtinum agrum decurrens e sublimi in subjectam vallem præceps fertur, ut ruere potius quam fluere videatur. Vide Plinium et Strabonem. Claudius Imperator rivum Anienis novi lapideo opere in urbem perduxit, divisitque in plurimos et ornatissimos lacus. Suetonius Claudio. Vocatur hodie *Teverone*.

Aut potuit sociæ commercia noscere ripæ,
 Certantesque sibi dominum defendere villas;
 Illum nec calido latravit Sirius astro,
 Nec gravis aspexit Nemees frondentis alumnus:
 Talis hyems tectis, frangunt sic improba solē
 Frigora, Pisæoque domus non æstuat anno.

5

bente Aniēne, et potuit noscere fornicem, quo utrumque ejus lītus jungitur, ac Prætorīa, quæ certatim contendunt sibi servare heruin incolumem; nec Sirius allatravit illum ardenti sidere, nec æstuosus alumnus sylvosæ Nemees afflavit: tantus algor est in ædibus, et tantum frigus contundit ardorem solis, ut domus non æstuet ipso-

//////////

bante Handio. Urat. et insertos; Rom. et Venett. et in serto.—3 Venet. 1. ponere ripæ. Markl. monuit, ne cui adblandiatur visere, ex Boëthii Consol. lib. iv. Metr. 12.—4 Certantisque Urat. Voss. Venet. 1. Parm. Rom. 1. 2. Venett. 2. 3. 4. Brix. et Vicent. quod reposuit Hand. Certantes ceteri codd. cum Aldd. Colin. Gryph. &c.—5 Scriv. ad Martial. iv. 57. mutavit in laceravit Sirius; Hopfius vero lustravit Sirius. Barth. in libro suo notavit manū legendum esse latrabit, quod cum reliquis non convenit.—6 N. Heins. maluit adspectu, vel accessit. Wakef. in Sylv. Crit. Tom. III. p. 21. Nemees frondentis. Sed cf. Martial. Spectac. Epigr. xxvii. 3.—8 Pisæumque d. n. æ. annum exhibent omnes codd. et edd. ante Marklandū, qui edidit ut in textu.

NOTÆ

3 *Sociæ commercia ripæ*] Intelligit fornicem, quæ utraque pars villæ Manlii sita in utraque Anienis ripa conjungebatur, ut jam diximus.

5 *Sirius*] Est stella ardentissima, Canicula dicta, unde vocati 'dies caniculares.' *Latravit*] Alludit ad canem Erigones, qui in hoc signum mutatus dicitur. Sic Theb. v. 'Mæque Æstifer Erigones spumat canis.' Manilius lib. v. 'Latratque Canicula flammæ; Et rapit igne suo, geminatque incendia solis.'

6 *Nemees alumnus*] Intelligit Leonem occisum ab Hercule in Nemeæ sylva Arcadiæ, et in cælum receptum. Sensus autem: Qui est in villa Manlii non sentit æstum etiam diebus canicularibus; vel quando sol est in signo Leonis, hoc est, mense Julio, quo mense calor maximus esse solet, ob eam scilicet rationem, quod licet sol hoc tempore magis a nobis distet, quam alio, nos tamen feriat

radiis ad perpendicularem magis accedentibus, et hinc tanto potentior reflectionem efficientibus.

7 *Frangunt*] Summisit a Cicerone qui dixit: 'Nunc et Scævola quoniam in Tusculanum ire constituit, paululum requiescet, dum se calor frangat.'

8 *Pisæoque domus non æstuat anno*] Per annum Pisæum intelligit illud anni tempus, quo ludi Olympici prope Pisam in Elide celebrabantur, quod fuit sub ipsum Solstitium æstivale. *Non æstuat anno*] Id est, non sentit calorem et æstum anni Pisæi. Et *æstuarē* hic active sumitur sicut et verbum 'anhelare.' Theb. xi. 'Phlegæ seu fessus anhelet Prælia.' Et Theb. x. Omnis anhelet Unda nefas. Prudentius etiam id verbum cum accusativo conjunxit Hymno Laurentii: 'Quid ille fervens ambitu, sitimque honoris æstuans,' ut habet antiquissimus Puteanorum codex. Vulgo, 'si-

Visa manu tenera tectum scripsisse Voluptas;
 Tunc Venus Idaliis unxit fastigia succis, 10
 Permulsitque comis, blandumque reliquit honorem
 Sedibus, et volucres vetuit discedere natos.
 O longum memoranda dies! quæ mente reporto
 Gaudia! quam lassos per tot miracula visus!
 Ingenium quam mite solo! quæ forma beatissimis 15
 Arte manus concessa locis! non largius usquam

met tempore, quo ludi Pisæi celebrantur. Ipsa voluptas visa est designasse hunc domum delicata manu. Tunc Venus illinivit ejus fastigia liquoribus Idaliis, et permulsit comis suis, et reliquit in his locis dulcem decorem, et prohibuit filios amores ex iis migrare. O dies digna, quæ in longum memoretur. Quantam lætitiâ in animo refero! Quam fatigati oculi percurrendo tot miracula! Quam suavis natura terræ! quam elegans forma tribula his fortunatis sedibus, peritia manus! Nus-

~~~~~

Antiquam lect. revocavit Handius.—9 Urat. Voss. Vindob. Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. 1. 2. Brix. Vicent. et Ald. 2. *Ipsa*; Ald. 1. Colin. Gryph. et Gevart. *Visa*, probantibus Barth. Peyrar. et Markl. *Ipsa manu fertur tectum* Gronov. in Obs. ad v. 1. 35. *tectum tersisse* N. Heins. *tenera tecum* Urat. et Venet. 1. unde edidit Handius: *Ipsa manu tenera fertur scripsisse*, ut voluit Barth. in ineditis, et Schrad.—10 *Tum Venus* Lindenbrog. et Heins. Vide Voss. ad Tibull. i. 1. 21. Venet. 1. *junxit fastidia*; Parm. *junxit fastigia*; Vicent. *unxit fastidia*.—11 *Permulsitque comas* Par. Rom. Venett. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. Basil. Bern. Til. et Cruc. *Permulsitque comis* Florent. Urat. et Venet. 1. quod reposuit Gronov. et conj. Barthius. Idem Barth. conj. etiam: *Immulsitque comis*; N. Heins. *Permulsitque coma*; Schrad. *Permulsitque domos, vel crocis*. Leid. a m. pr. relinquit. Scriv. conj. *reliquit hodorem*, i. e. odorem.—12 Venett. *vetuit descendere*; correxit Avantius.—13 Thomas Rhædus maluit: *quæ mente repostâ*.—14 Heins. conj. *quam lassus, &c.*—15 Lindenbrog. et Cruc. *firma pro forma*, ex errore typothetarum; unde Heinsius: *qua firma beatissimis, &c.*—16 *Arte manus artemque locis* Urat. Vatt. 1. 2. 4. et Venet. 1. *Arte manus antiqua locis* Parm. unde *forma beatissimis Arte manu adjecta locis* Piccardus: *Arte manus quæsitâ, vel sancitâ, vel congesta* Heins. *Arte manu concessa* Leid. *Arte manus concessa* Vat. 3. Rom.

NOTÆ

tique.' Idem Cathem. Post Hymno vii. 'Rex ipse Coos æstuantem murices, Lenam revulsa dissipabat fibula.' Ubi male Torrentius: 'Coo exæstuantem murice.'

9 *Tectum scripsisse Voluptas*] Inteligit Statius, per tectum scripsisse, idem quod Maro Æneid. i. 'Optare locum tecto et concludere sulco.' Voluptas locum elegit, et designavit. Gronovius.

10 *Idaliis*] Id est, Cypriis ab Idalio seu monte seu nemore Cypri insulæ Veneri sacro.

12 *Volucres natos*] Amores seu Cupidines. Vide Epithalamium Stellæ et Violantillæ supra vs. 62.

15 *Ingenium quam mite solo*] Descriptionis initium. i. Laudat villam ab amœnitate soli. ii. Constructione ædificii.

16 *Arte manus*] Architecti scilicet.

Indulsit Natura sibi : nemora alta citatis
 Incubere vadis ; fallax responsat imago
 Frondibus, et longas eadem fugit unda per umbras.
 Ipse Anien (miranda fides) infraque superque 20
 Saxeus, hic tumidam rabiem, spumosaque ponit
 Murmura, ceu placidi veritus turbare Vopisci
 Pieriosque dies, et habentes carmina somnos.

quam natura se profudit abundantius. Excelsæ sylvæ impendent alteo fluenti. Fallax species ramorum representatur in eo, et eadem umbra protenditur per longas aquas. Ipse Anien (fides miranda) labens infra et supra per saxa, summo strepitu, deponit hic turgidum furorem, et spumosum susurrum, ceu timeat turbare dies mitis Vopisci impensos Musis, et ejus somnos meditantes versus. Domus gau-

*****

Venet. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c.—18 Venet. 1. respondit, unde aliquis scribendum censeat *respondet imago*. Cf. Hor. 1. Od. 12. 4. Auson. in Mosell. 189. et Pallad. Epigr. v. 110.—19 In omnibus edd. inde a principe legitur : *longas eadem fugit umbra per undas*. Lect. nostram edidit Marklandus, nulla mutationis, aut auctoris mentione facta. Est vero hæc correctio Bentleii ad Hor. iv. Od. 2. 29. quam ab Urat. confirmatam reposuit Handius.—20 *Ipsa autem Urat*. omnes codd. Domitii et Venet. 1. *Ipse amnis Parm.* et Venet. 2. *Ipse Anien Leid.* Par. Rom. et Vicent. Gnyetus annotavit : ‘ al. *infra supraque*. ’—21 *Vix suus, hic tumidum, &c.* conj. Markl. *Concitus, hic, &c.* vel, *Savior*, vel : *Saxa ruens tumidam hic rabiem* ; vel denique : *Spumeus, hic, &c.* tentabat Lenzius ; *Flammeus* Jacobsius.—22 *Munera* Venet. 1.—23 *Pieriosque dies* Rom. et Venett. *avescentes carmina somnos* Leid. Par. Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Bern. Til. Cruc. &c. N. Heins. conj. *amantes*, aut *alentes* ; Wakef. ad Lucr. iv. 467. correxit *agentes*, probante Lenzio ; Piccartus in Gebhardi Crepund. iii. 27. conjecit *habentes* ; quam conjecturam ut suam proposuit Markl. et in textum admisit : firmant

NOTE

18 *Fallax imago*] Frondium scilicet in aqua. *Responsat Frondibus*] Representat frondes in aquis umbra frondium.

19 *Longas per umbras [undas]* Id est, per longum spatium Anienis.

21 *Hic tumidam rabiem spumosaque ponit Murmura*] *Hic*, id est, dum abluit villam Vopisci. Qui autem observaverit nos supra dixisse, Anienem per Tiburtinum agrum decurrentem in subjectam vallem præcipientem ferri, non mirabitur hic *rabiem spumosaque murmura* : non enim ruere sic potest, nisi cum magno strepitu

ac multa spuma.

23 *Pieriosque dies*] Id est, impensos Musis Pieriis dictis.

Habentes carmina somnos] Vult Vopiscum nunquam profundo somno obrutum esse, sed jacere tenni sopore meditantem semper carmen. Pansanias eodem sensu refert in Corinthiacis fuisse in foro Træzeniorum templum Musis dicatum, ac prope aram, ad quam Musis et Somno sacra faciebant, censescentes Musis omnium Deorum maxime amicum ipsam Somnum.

Littus utrumque domi : nec te mitissimus amnis
 Dividit ; alternas servant prætoria ripas
 Non externa sibi, fluviumve obstare queruntur .
 Sestiacos nunc fama sinus, pelagusque natatum
 Jactet, et audaci junctos delphinas ephebo :

25

det utraque amnis ripa ; nec fluvius placidissimus te sejungit : villæ partes servant utrumque littus, non divisæ à se invicem, nec queruntur amnem impedire, quo minus jungantur. Nunc famam vendit Sestiacum fretum, ac pontum trajectum nando, et jugatos delphines a temerario adolescente. Perpetua hic tranquillitas, nulla hic

~~~~~

Urat. et Venet. 1.—24 *Littus utrimque, domus : nec se mitissimus amnis* Lips. et Bern. *Littus utrimque, domus nec te m. amnis* Gasser. *annus pro amnis* Urat. et Vindob. *armis* Venet. 1.—25 Markl. conj. *ornant prætoria ripas*.—26 *Non externa sibi fluviorum optare queruntur* Urat. et Parm. et ita Venet. 1. nisi quod extrema habet ; Leid. Rom. et Venet. 2. *fluvium ne obstare*. Particulam *ve* restituerunt Domitius et Avantius. Jos. R. Vulpius scripsit : *Non externa sibi fluviumque optare queruntur*. Gevartius habet ut in textu.—27 *Sesciatos* Urat. *Sesiacos* Venet. 1.—28 Urat. et Venet. 1. *victos pro junctos* ; Parm.

NOTE

24 *Littus utrumque domi : nec te mitissimus amnis Dividit, &c.* Hic luxuriat Poëta verborum copia, ut monstret Anienem Tiburtinam villam interfluere, nec tamen eam dividere.

Te] Supple, o domus.

25 *Prætoria*] Sic villas magnificas appellabant.

26 *Non externa sibi, fluviumve obstare queruntur*] Sensus : Non sunt binæ illæ partes villæ Tiburtinæ externæ sibi invicem, id est, disjunctæ a se invicem, licet medius fluat Anien ; interposito enim fornice conjunguntur, nec eadem ratione queruntur Anienem impedire, quominus jungantur. Totum hunc locum pæne iisdem verbis restituit Ausonius in Mosella : ' Villæ Quas medius dirimit sinuosis flexibus errans Amnis, et alternas comunt prætoria ripas.'

27 *Sestiacos sinus, pelagusque natatum*] Per *Sestiacos sinus* et *pelagus natatum*, Hellespontum intelligit, *natatum* scilicet a Leandro, de quo vide superiori Epithalamio vs. 86. Leander enim ex Abydo natabat Seston,

ut diximus in eo loco. Hellespontus hic autem dicitur Sestiacus a Sesto oppido Thraciæ, cui ex opposito Abydus respondet in Asia. Hunc quoque locum expressit Ausonius ibidem : ' Quis modo Sestiacum pelagus Nephelidos Helles Æquor, Abydeni freta quis miretur Ephebi?'

28 *Et audaci junctos delphinas ephebo*] Hic Papinius designat Baianum sinum, qui dirimit Baias et Puteolos, et innuit, ut volunt interpretes, historiam de delphino, quem tradunt tempore Augusti ad Puteolos venire quotidie solitum, et puero præbere dorsum, receptumque equitis modo insidentem per magnum æquor ad triginta millia passuum deferre : ad spectaculum Roma et tota Italia occurrente. Tandem puero mortuo, ipse delphinus ad locum, quo recipere dorso solitus erat puerum, frequentissime veniens, desiderio expiravit. Vide Plin. Nat. Hist. lib. ix. cap. 8. A. Gellium, et lege Plinium Juniores lib. ix. Epist. 33. *Audaci*] Quia se mari ac delphino audebat committere.

Hic æterna quies, nullis hic jura procellis,
 Nusquam fervor aquis : datur hic transmittere visus, 30
 Et voces, et pæne manus : sic Chalcida fluctus
 Expellunt fluvii : sic dissociata profundo
 u Bruttia Sicaniâ circumspicit ora Pelorum.
 Quid primum, mediumve canam ? quo fine quiescam ?
 Auratasne trabes, an Mauros undique postes, 35

potestas procellis, nusquam agitata undæ. Licet hic transferre oculos vocesque, ac fere manus. Sic reciprocae undæ summovent Chalcida : sic Bruttia plaga disjuncta mari, cernit undique Pelorum Sicilia. Quid primum, secundumve prædicabo ? quo finiam ? stupeamne laquearia tecta auro, an postes undique factos ex Mauro lapide ?

vincetas ; Urat. audacis.—30 Nunquam fervor equis Urat. Nunquam f. aquis Venet. 1.—31. 32 Vindob. *calchida fluctus* ; Venet. 1. *colchida*. Omnes vero codd. et edd. vett. *fluctus Expellunt fluvii*. Barth. conj. *sic Chalcida fluctum Expellunt fluvii* ; Heins. in Advers. *Discescunt*, vel *Direllunt* ; in notis scriptis : *sic Chalchide fluctus Se pellunt refugii* ; et ad Claud. p. 43. *sic Chalcida fluctus Discescunt refugii*, probantibus Cruce. Lindenbrög. Gronov. Guy. &c. Discernunt Burm. *sic Chalcida fluctus Dispellunt refugii* Markl. probante Lenzio. Vide Huschk. ad Tibull. iv. 1. 53.—33 *Bruttia* legitur in omnibus libris et edd. ante Gronovium, qui edidit *Bruttia*, ut Heins. in Silli. locis vi. 15. viii. 570.—35 *Auratasne* Urat. *Auratasque* Venet. 1.—36 Medic. Venet. 1. et

NOTE

29 *Hic æterna quies*] Supra enim dixit Anienem hic posuisse ‘ tamidam rabiem, ac spumosa murmura.’

30 *Datur hic transmittere visus, Et voces, et pæne manus*] Hunc locum etiam imitatus est Ausonius loco supra citato : ‘ Non hic dura freti rabies, non sæva furentum Prælia Caenorum ; licet hic commercia linguæ Jungere, et alterno sermonem texere pulsu : Blandas salutiferas permiscant littora voces, Et voces et pæne manus.’

31 *Sic Chalcida fluctus Expellunt fluvii* [reflui] Per *fluctus refuos* innuit Euripum, qui reciprocantibus seu refluis undis dividit Chalcida urbem Eubœæ insulæ, ab Aulide portu Bœotiæ.

32 *Sic dissociata profundo Bruttia ora*, &c.] Innuit distantiam Siciliæ et Brutiæ, quæ etiam parvo admodum freto, Mamertino dicto, divisæ sunt.

Bruttia vero ora, quia hoc dextrum cornu Italiæ, seu hanc ultimam oram, Siciliam versus, ubi est Rheginum, incolebant Bruttii, Cænotrii prius dicti.

33 *Pelorum*] Pelorus promontorium Siciliæ e regione Rhegii. Sensus autem totius loci hic est : Ut Hellespontus Leandro natatus dividit Europam ac Asiam, sinus Baianus, ubi contigit historia de puero insidenti dorso delphini, Baias et Puteolos, Enripusque dirimit Chalcida seu Eubœam a Bœotia, et fretum Mamertinum Siciliam et Italiam, ita Anien duas illas villæ Manlii domus a se mutuo separat.

35 *Auratasne trabes*] Sic Epith. Stellæ : ‘ Robora Dalmatico lucent satiata metallo.’ Vide ibidem. *Mauros undique postes*] Domitius per *Mauros postes*, vult postes Vopisci ebore vel citro ornatos esse, quæ ex Africa

An picturata lucentia marmora vena
 Mirer, an emissas per cuncta cubilia nymphas ?
 Huc oculis, huc mente trahor: venerabile dicam
 Lucorum senium ? te, quæ vada fluminis infra

*an marmora, quæ splendent distincta vena ? an aquas emissas per cuncta cubila ?
 Huc ducor oculis, huc animo. Canamne venerandam vetustatem lucorum ? Te,*

~~~~~

Parm. luna pro vena, probante Gronovio; Boxhorn. conj. *An picturata l. m. vena?*—37 Britannicus ad Juvenal. ed. Venet. 1494. legit *lymphas*; et sic Aldd. Colin. Gryph. Basil. Til. Grasser. Bern. Gronov. alii; *nymphas* Venet. 1. Parm. Rom. Brix. et Vicent. itaque correxit Heins.—39. 40 Gruter. legit: *an te quæ... tacentis, vel te quæ... tacentes.* Venet. 1. Rom. et ceteræ

NOTÆ

sen Mauritania afferantur. Sed hic intelligendum est Numidicum marmor, quod et Statius ponit in Balneo Hetrusci, et Plinius lib. xxxvi. cap. 6. scribit M. Lepidum, Catuli in consulatu collegam, primum omnium limina ex Numidico marmore posuisse, magna omnium reprehensione.

36 *Picturata vena*] An naturaliter distincta marmora suis venis, an picturæ artificio: marmora enim etiam pingebantur, novo et luxurioso invento, auctore Plinio. Legit *Luna* pro vena Gronovius ex Ms. Mediceo, et vult hos postes Numidico marmore simul et Lunensi ornatos esse. *Picturata*] Quia Lunense marmor album erat et discolor, ad cæruleum vergente specie, ut scribit Strabo.

37 *An emissas per cuncta cubilia nymphas*] Intelligit artificium, quo aqua frigida siphunculis inclusa per parietes singulorum cubiculorum suorum emittebatur, ad ea refrigerenda, et frangendum nimium calorem: idque tam privatim, quam publice usurpatum. Plinius lib. v. Ep. 6. ad Apollin. loquens de Hippodromo suo in Tusculano: 'E stibadio,' inquit, 'aqua vel expressa cubantium pondere siphunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore con-

tinetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet.' Seneca de Tranquill. Vitæ cap. 1. 'Quid perlucet ad imum, aquas, et circumfluentes ipsa convivia.' Vide ennd. Ep. 110. et Nat. Quæst. lib. iii. cap. 8. Suetonium Octavio cap. 80. 'Æstate apertis cubiculi foribus, ac sæpe in peristyllo saliente aqua, atque etiam ventilante aliquo, cubabat.' De Theatris Valerius Maximus lib. ii. 'Cn. Pompeius ante omnes aquæ decursu per semitas æstivum minuit calorem.' Vide Frontinum de Aquæductibus, ubi loquitur de irrigationibus Circi.

38 *Huc oculis, huc mente trahor*] Similis locus apud Achillem Tatium lib. v. 'Ἐγὼ δὲ μερίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς, κ. τ. λ. θεατῆς ἀκρόεστος ἦμην, καὶ τὸ κάλλος ὧρας οὐκ ἐξήρκουν ἰδεῖν τὰ μὲν ἔβλεπον, τὰ δὲ ἐμελλον, τὰ δ' ἠπεριόμην ἰδεῖν, τὰ δὲ οὐκ ἤθελον παρελθεῖν. ἐκράτει τὴν θέαν τὰ ὁράμενα, εἴλικε τὰ προσδοκώμενα. Ego vero dividens oculos, hæc non poteram satiari spectando, nec sufficiebam prorsus videndo quicquid pulchrum erat: hæc enim spectabam, hæc spectare debebam, hæc festinabam videre, hæc nolebam transmittere: objecta distinebant oculos, attrahebant hæc, quæ videnda restabant.

Cernis? an ad sylvas quæ respicis, aula, jacentes? 40

Qua tibi tota quies, offensaque turbine nullo

Nox silet, aut teneros invitant murmura somnos.

An quæ graminea suscepta crepidine fumant

aula, quæ despicias infra fluentum fluvii, an te, quæ spectas silentia nemora, ubi frueris integra quiete, et nox tacet nullo ventorum flatu turbata, et susurri imitantur segnes somnos? An balnea, quæ condita in herbido margine fumant, et ignem

Venett. *teque* ... *tacensis*; Heins. conj. *et te quæ*. Vicent. Parm. Brix. Aldd. Colia. Gryph. Basil. &c. *tacensis*; Bern. Grasser. Gevart. Gronov. *tacentes*. Peyraredus conj. *jacentes*, quod sibi vindicavit Markl. Vulg. lect. defendit Wakef. ad Lucr. III. 952. et revocavit Handius.—41 *Qua tibi muta quies* Lenzius; *tuta quies* Heins. V. D. in exempl. Gott. et Wakef. ad Lucr. III. 952. *turbine in illo* Vindob. ab alia manu.—42 *Mox silet* Urat. et Vindob. in liadem: *nigros mutantia murmura somnos*; Leid. Par. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. Bern. Til. Cruc. Gevart. Grasser. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *et nigros imitantia murmura somnos*. Peyrared. conj. *pigros invitant*, vel *invitat murmur somnos*. Heins. putabat aliquid deesse, et ita conj. *pigros invitant murmura somnos Vel salientis aquæ nemoris vel flamina moti*. Markl. vult: *et teneros invitant murmura*, vel *et teneros invitant carmina*, ut supra vs. 23. ille etiam dedit *aut pro et*, itaque malit Lenzius.—43 *An que* Rom.—44 N. Heins. conj. *et appositum*.

NOTE

39 *Lucorum senium*] Nemora enim intra suas ædes habebant. Vel alludit ad tres quercus, quæ, auctore Plinio, longe antiquiores erant ipso oppido. Nam apud eas Tiburnus conditor dicitur inauguratus. *Venerabile* vero, quia veteribus arbores cultæ. Te] Illud te ad aliquam aulam referendum est.

41 *Tota quies*] Id est, integra, nulla ex parte vel minutissimo murmure turbata. Legant Behotius et Piccartus *Tuta quies*, sed male.

42 *Teneros [nigros]* Mallem *pigros*: nigri enim somni epithetum, aut iners, aut ineptum. *Invitant [imantia]* *murmura somnos*] Id est, leviter susurrantia, quæ dormientem imitari videntur.

43 *An quæ graminea suscepta crepidine fumant Balnea, et impositum ripis argentibus ignem*] De balneis, earumque usu, ac quomodo exstruebantur

ac partes earum disponebantur, vide Vitruvium lib. v. cap. 10. Mercurialem lib. x. cap. 10. de Gymnastica, et Plinium lib. xxv. cap. 7. Verum veteres, ut omnia in luxum vertebant, ipsi margini fluviorum ac maris etiam substruebant thermas, et vaporaria, et quodammodo ignem ac frigus miscebant. Margini fluviorum, ut hoc loco, et sic balneas in Mosellæ ripis agnovit Ausonius: 'Quid quæ sulfurea substructa crepidine fumant Balnea, ferventi cum Mulciber haustus aperto Volvit anhelatas tectoria per cava flammæ.' Maris vero; Sorrentino Pollii: 'Gemina testudine fumant Balnea.' Et in Hercule Sorrentino: 'Carvi tu littoris ora Clausisti calidas gemina testudine lymphas.' Erant et pensiles balneæ. Seneca Ep. 90. et Plinius lib. ix. cap. 60.

Balnea, et impositum ripis algentibus ignem ?
 Quique vaporiferis junctus fornacibus amnis 45
 Ridet anhelantes vicino flumine nymphas ?
 Vidi artes, veterumque manus, variisque metalla
 Viva modis: labor est auri memorare figuras,
 Aut ebur, aut dignas digitis contingere gemmas.
 Quicquid et argento primum vel in ære Myronis 50

impositum gelidis ripis? Quaque fluvius præterlabens fumosos caminos, irridet nymphas in iis æstuantibus juxta ipsum. Asperi artes et manus priscorum artificum, ac metalla varie experientia vivos vultus. Opera est numerare aureas et eburneas imagines, aut gemmas, quæ mererentur gestari digitis, et quicquid manus Myronis,

—45 Quaque omnes codd. et edd. vett. mutavit Markl. Pro *junctus* Venet. 1. unctis.—46 N. Heins. *vicino frigore* ex codice manuscripto.—47 *Quidve artes* Heins. et in ineditis *Adde artes*.—49 Sabellicus ad Plin. affert, *digitis constringere*; Vir doctus in exempli. Gott. *dignas digitos contingere gemmas*.—50 Markl. conj. *Quicquid et argento Phradmon*, vel *Quicquid et argento Mentor*; et mox *Zeuxidis aut vario manus*, &c. Heins. conj. *primi ... Myronis*. Cf. Propert. 1. 7. 3. Idem in Advers. p. 606. et Epist. Syllog. Tom. iv. p. 429. voluit: *argento primi Myos*, aut *prisci Myos*; et vs. seq. *Lysippi enormi manus est experta colosso*; vel *Lindeaque*, &c. In scriptis libris nulla varietas extat, nisi quod Urat. habet *minoris* pro *Myronis*. Venet. et Parm. *enormi m. e. e. colosso*. Heinsius etiam: *enormi manus explorata colosso*. Malim superiori

NOTÆ

45 *Quique vaporiferis junctus fornacibus amnis Ridet anhelantes vicino flumine nymphas*] Domitius, per *anhelantes nymphas*, intelligit Albulas, quæ aquæ sunt ipsius Anienis terra absorpti et in planitie Tiburtina rursus emergentis. At male: nam hæ dis-sitæ a villa Manlii, nec junguntur vaporiferis fornacibus balnearum. Sed hæc de Aniène ipso debent intelligi. Ipse Anio, inquit, in cujus ripis fumant balnea, ridet nymphas, (hoc est, aquas balneares,) anhelantes præ nimio fervore, in balneo puta, cum tamen tam vicinum habeant flumen gelidum, id est, ipsummet Anienem, ad cujus ripam extructæ balneæ, quo ætæum levare possint.

47 *Vidi artes, veterumque manus, &c.*] Transit nunc Poëta ad descriptionem signorum et imaginum argen-

tearum et eburnearum, quæ erant in Tiburtino Manlii. *Veterum manus*] Signa antiqua et Archetypa. *Variisque metalla Viva modis*] ‘Spirantia’ scilicet ‘molliter æra et vivi ducti de marmore vultus:’ *ἐμπροα* Antipatro in buculam Myronis: *πλάττει ἐμπροα καὶ ὃν Μύρων*. *Formas spirantia et tu quoque Myron*. Noster: ‘Et Polycletæo jussum quod vivere cælo.’

50 *Myronis*] De Myrone hæc dicit Plinius lib. xxxiv. cap. 8. ‘Myronem Eleutheris natum, et ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis versibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quam suo commendantur: fecit et canem, et discobolon, et Persea et prietas, et Satyrum admirantem tibias, et Minervam, Delphicum Pentathlos, Pancratiastas: Herculem

Lusit, et enormes manus est experta Colossos.
 Dum vagor aspectu, visusque per omnia duco,
 Calcabam necopinus opes : nam splendor ab alto
 Defluus, et nitidum referentes aëra testæ
 Monstravere solum ; varias ubi picta per artes 55
 Gaudet humus superare novis asarota figuris.

lusit primum in argento et in ære, antequam tentaret enormes colossos. Dum circumfero vagos oculos per omnia, calcabam inasius res pretiosas : nam fulgor ab alto defluus, et testulæ, remittentes lucidum aërem, ostenderunt pavementum, ubi solum ornatur diversis picturæ generibus, et vincit asarota novis figuris. Pedes mei ob-

versu : *Quicquid in argento, &c.*—52 Venet. 1. *vivusque*; Burm. tentabat *visuque per omnia ducor*.—53 Venet. 1. *optimus*, correxit Domitius. Ne quis mutet nam in jam, monuit Handius.—54 Urat. *deferentes aëra*; Christius conj. *ferientes aëra*. V. D. in exempl. Gott. correxit, *constravere solum*.—56 Venet. 1. *speratque novis asarota figuris*; Rom. Vicent. et ceteræ Venett. *superantque novas asarota figuras*; Parm. *superatque novas a. figuras*; Urat. Par. et Vindob. *superatque novis asarota figuris*, quod primus commendavit Salmas. et proba-

NOTE

etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeii Magni: fecisse et cicadæ monumentum, ac locustæ, carminibus suis Erinna significat: fecit et Apollinem, quem a Triniviro Antonio sublatum restituit Ephesiis Divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quam Polycletus, et symmetria diligentior: et ipse tamen corporum tenuis curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque, et pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisset. De eodem consule Ciceronem in Verrem Act. vi. Pausaniam Atticis, Ovidium de Ponto, Propertium, Martialem, atque alios.

51 *Lusit*] Ut operis facilitatem denotet. *Colossos*] Hinc dicimus et Myronem colossos fecisse.

53 *Calcabam necopinus opes*] Seneca Epist. 16. 'Ut terram marmoribus abscondas, et non tantum habere tibi liceat, sed et calcare divitias.' Et

Delph. et Var. Clas.

Ep. 86. 'Eo deliciarum pervenimus, ut nisi gemmas calcare nolumus.' Lucanus de Cleopatrarum Palatio: 'Totaque effusus in aula Calcabatur onyx.' Martialis: 'Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.'

Nam splendor ab alto Defluus] Hoc Philosophice; nam Democritus, Epicurus, et Empedocles, teste Aristotele de Anima lib. 11. lumen nihil aliud esse voluerunt, quam effluvium corpusculorum et corpore luminoso, id est, ἀπρόβουλον σώματος. Et Heraclitus, referente Macrobio, in Somn. Scipionis cap. 20. ex hac sententia vocat 'fontem luminis.' Vide Gevartium ad hunc locum.

54 *Nitidum aëra*] An per *nitidum aëra* intelligit species et imagines rerum, quæ per aërem deferuntur? *Testæ*] Id est, testulæ quibus parietes contexti erant.

55 *Varias ubi picta per artes Gaudet humus superare novis asarota figuris*] Sensus: Tabulatum eo artificio elaboratum erat ac pictum, ut novis figu-

Stat.

I

Expavere gradus. Quid nunc ingentia mirer,
Aut quid partitis distantia tecta trichoris?

stupere. Quid nunc mirer ingentia, aut quid mirer tecta dissepata divisio tri-

tum a Vossio, recepit Gronovius; et sic etiam Handius. Heins. conjecit: *varias ceu picta per artes Gaudet humus, vernantque novis asarota figuris*; Scriberius vero: *vibrantque novas asarota figuras*. Edd. ab Aldo usque ad Gronov. *suberantque novis a. figuris*. Lectio textualis mera est Marklandi conjectura.—57 Venet. 1. *qui nunc ingentia mittet*.—58 Vet. cod. ap. Markl. *testa*. N. Heins. corrigi jubet *cingentia tecta*. Venet. 1. *tritioris*; Morel. affert e vet. cod. *trigonis*. Markl. voluit: *Quid nunc ingentia mirer Atria?*

NOTE

ris superaverit *asarota*. *Asarota* vero erant pavimenti genus, in quo variis ac parvis testulis, tinctisque in varios colores, reliquiæ ac purgamenta cœnæ ea arte repræsentata erant, ut facile inscii falli potuissent, rati esse veras reliquias. In hoc genere pavimentorum claruit Sosus quidam, ut ait Plinius lib. xxxvi. cap. 25. 'Qui Pergami stravit quem vocant Asaroton æcon, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento, quæque everri solent, veluti relictæ fecerat, parvis testulis, tinctisque in varios colores: mirabilis ibi columba bibens, et aquam umbra capitis offuscans: apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro.' Hæc Plinius. Quidam dicunt hujusmodi pavimenta dicta *asarota*, quod minime vererentur, ab *a* privativo, et *salpa*, quod significat *verro*: purgamenta autem manibus colligi, deinde pavimenta spongiis purgari. Alii tamen contendunt fuisse diligentissime versa, et hic particulam *a* augere significationem, ut sæpe fit apud Græcos, et quoad speciem ac apparentiam, tantum *asarota*, et simulatis cœnæ purgantibus strata, ne scilicet dum veræ reliquiæ et purgamenta in illa pavimenta deciderent, tam facile discernerentur. Artifices autem hujusmodi operum vocantur 'Musivarii' a Cassiodoro, lib. vii. Var. et lib. x.

Codicis Titul. de Excus. Artific. *ψηφοθέραι* Basilio Magno, Homil. in divites. Opera vero 'Musiva,' 'Musæa,' 'Musiva.' Nos 'Mosaica' dicimus. Pavimenta operis 'Musivi' a Græcis 'Psephothemata,' 'psephologismata,' 'psephologica' vocabantur, Gregorio Naz. *ψηφίδος σοφισμοί* a *ψήφος*, seu *ψηφίς*, quod est *lapillus*; item et *Chondrobolia* a *χόνδρος*, quod est *granum*, eo quod essent ex minutissimis granis composita. Latinis etiam 'pavimenta sectila,' 'opus quadratarium, Tessellatum, et Vermiculatum,' de quibus consule Salmasium ad Historiam Augustam, et Spon medicum in Miscellaneis eruditæ Antiquitatis. Aliqui legunt *suberant*, id est, substrata erant pedibus meis *asarota* novis figuris ornata.

58 *Partitis trichoris*] Domitius exponit de tribus contignationibus in ædificio assurgentibus. Casaubonus melius interpretatur *trichora*, domos tripartitas, in Pescennio Spartiani; quia, ut ait, optimum ædes tribus distinctis partibus constare solent: quarum una ingredienti adversa occurrit, duæ sunt a latere. Has tripartitas domos Architecti vocabant *Trichora*, *τρίχωρα*. Architecti nostri vocant *Papiliones* hodie: quia harum partium (ædificii corpora vulgo diximus) diversa tecta sic consurgunt,

Quid te, quæ mediis servata penatibus, arbor,
 Tecta per et postes liquidas emergis in auras ? 60
 Quo non sub domino sævas passura bipennes ?
 Et nunc ignaræ forsā vel lubrica Nais,
 Vel non abruptos tibi debet Hamadryas annos.
 Quid referam alternas gemino super aggere nymphas,
 Albentesque lacus, altosque in gurgite fontes ? 65

choris? Quid te, arbor, quæ custodita in mediis laribus, assurgis in fluidum aërem per tecta et postes. Sub quo domino non fuisses passa sævas secures? Et nunc forsā, illo inscio, aliqua Nympha lasciviens, aut Hamadryas eripiet tibi vitam a domino servatam. Quid narrabo duplices mensas in utroque amnis crepidine, et albentes lacus, et in fluvio fontes salientes? Et te, Martia, quæ penitus fluit per

quid paribus distantia tecta trichoris?—59 In marg. Parm. scriptum erat *secreta*, quod præferendum videbatur Heinsio Advers. p. 546.—60 *Testa*. Venet. 1. Markl. et Burm. tentabant: *Tigna per et postes*; sed postea Burm. scripsit: *Tecta super postesque leves emergis in auras*; Scriver. *Tecta per, ut postes, &c.*—61 *Quonam sub domino* Grotius in Epist. ad Gronov. 633. *Quæ non sub domino* maluit Gevartius.—62. 63 *Et non* Par. Parm. et Rom. *lubrica Dryas* Leid. *Et nunc ignaræ* codex Lipsii. Versu seq. Parm. omittit *tibi*, pro quo Urat. et Venet. 1. habent *ubi*. Rom. et Leid. *tibi demit*; Venet. 1. *tibi damnet*. N. Heins. ad Ovid. Fast. iv. 231. et in Advers. p. 547. emend. *At nunc ignaræ ... tibi debet*; unde nostras Jortin: *Et nunc ignaræ ... tibi debet*, ut in textu, quod primus reposuit Markl. Gronovius: *At nunc intacta ... tibi comet*; Forcellinus in Lex. sub v. 'Hamadryas' affert: *non abruptos tibi reddit*; Hand. conj. *Et nunc cognatæ ... tibi comet*. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Til. Gronov. Barth. Gevart. Grasser. Veen. et Delph. habent: *Et nunc ignaro ... tibi demet*; ut edidit Handius.—64 Omnes codd. et edd. vett. habent: *alternas gemino super aggere mensas*; tribus conjecturis mutavit Marklandus; sc. *alternas g. s. a. ninfus*, i. e. *nymphas*; vel: *gemino s. a. lymphas*; vel: *alterno geminas s. a. nymphas*.—65 Heins. in Advers. p. 546. conj.

NOTE

ut in metatura castrorum separata totidem Papilionum fastigia. Et certe hæc descriptio optime respondet villæ Tiburtinæ, cujus tres partes fuisse ex hac Sylva discimus: nam singulæ domus ad utramque ripam Anienis ædificatæ erant, fornixque intercedebat, supra quem aliud ædificium tectum constructum verisimiliter erat. Sic tripartita erat hæc villa.

59 *Quid te arbor*] In mediis ædibus Manlius conservaverat arborem.

62 *Lubrica Nais*] Supplendum aliqua Nais seu Nympha Anienis. Horum vero verborum mens est: Forte

cessante Manlio, aquas subterfluentes sensim corrupturas arboris illius radices, quæ postquam emortuæ erunt, ipsa arbor necessario morietur. Aut eam lasciviens Nais dejiciet.

63 *Vel non abruptos tibi debet Hamadryas annos*] Nota omnibus stulta credulitas veterum, qua cuivis arbori Nympham Hamadryadem præesse volebant, qua moriente, etiam ipsas arbores mori credebant. Vide quæ diximus ad Theb. lib. vi.

64 *Gemino super aggere*] Super crepidine utriusque ripæ.

65 *Albentesque lacus*] Per *albentes*

Teque per obliquum penitus quæ laberis amnem,
Marcia, et audaci transcurris flumina plumbo?

obliquum fluvium, et transcurris amnes audaci plumbo? An solus Alpheus Elidis

~~~~~

Algentesque lacus; Idem, cum Bern. Barth. et Christio: *aliosque in g. fontes*; Burm. *olidosque in g. fontes*, sed non omnino damnat *altos*; alius quidam: *altoque in g. fontes*. Hinc Marklandus: *Albentesque l. gelidosque*; et: *Algentesque l. albosque*; et denique: *albosque in margine fontes*; nam Venet. l. habet: *altosque immergite fontes*. Ceteri libri omnes exhibent ut in textu. —67 *Martia* omnes codd. et edd. vett. sed Morellus primus correxit e Strabone v. p. 240. ubi vocatur τὸ Μάρκιον ἕδωρ. Hanc correctionem, non nominato auctore, dedit Marklandus. Heinsius *Advers.* iii. 17. p. 548. legit: *et audaci transcurris f. ponto*. V. D. in exemplari Gott. malit: *et audaci transmittis flumina plumbo*. Num legendum: *et audaci*

NOTÆ

lacus intelligit Albulas. Observandum est, Anienem, ubi ex monte Trebanorum oritur, tres lacus amœnitæ nobiles perfluere, ut jam diximus. Inde per montes et sylvas decurrens juxta Tibur ex editissimis rupibus præcipitatur in subjectos campos maximo cum strepitu. Alicubi per scopulos et saxa delapsus, sui magnam partem recondit, quam aliubi tamen in descensu large revomit. Quin ad montium radices per imam planitiem egelidis venis sulfureis per subterranea metalla derivatis, sparsim erumpit, quas Albulas vocant a colore seri lactis, cui similes videntur. Medica virtute multa pollere dicuntur tam in potu, quam balneis, ut etiam Strabo testatur lib. v. Plinius lib. xxxi. cap. 2. eas vulneribus mederi scribit. Neque solum Albulae, sed et Albuneus supra Tibur, et Anien ipse vi quadam sua naturali consolidant, et agglutinant corpora quævis, verum et virgulta, ligna, folia, vel herbas, aliaque solidiora, quæ perfluere contingit, cortice lapideo sensim obducunt. Albularum aliæ calidæ erant, ut testatur Suetonius Augusto cap. 82. aliæ frigidæ, ut habet Strabo et Plinius locis citatis. Galenus lib. viii. Methodi medendi

vocat ἄλβουλα. Vide infra vs. 75. *Altosque in gurgite fontes*] Intelligit aquas salientes vel in ipso fluvio, vel in utraque ripa fluvii, aut Albulas e pluribus fontibus erumpentes.

66 *Teque per obliquum penitus quæ laberis amnem, Marcia [Martia], et audaci transcurris flumina plumbo*] Innuit Martiam per fistulas, seu tubulos plumbeos perductam fuisse per transversum Anienem in villam Tiburtinam. *Audaci plumbo*] Quia ut transveherentur aquæ per obliquum Anienem, multus labor sumendus, multæque impensæ faciendæ. *Martia* vero, ut verbis Plinii utar lib. xxxi. cap. 3. 'clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma, præconio urbis, inter reliqua Deum munere urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aneia, fons autem ipse Piconia: oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit Marsos, et Fucinum lacum, Romam non dubie petens: mox specu mersa, in Tiburtina se aperit novem millia passuum fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere aspiscatus est Ancus Martius unus e regibus: postea Q. Martius rex in prætura: rursusque restituit M. Agrippa.' Vide et Frontinum de Aquæ-

Non solum Ioniis sub fluctibus Elidis amnem
 Dulcis ad Ætnæos deducit semita portus.
 Illis ipse antris Anienus fonte relicto,
 Nocte sub arcana glaucos exutus amictus,
 Huc illuc fragili prosternit pectora musco:
 Aut ingens in stagna cadit, vitreasque natatu

70

transmittatur dulci meatu per medias undas Ionii maris ad portus Ætnæos? In his cavernis ipse Anienus, relicto suo fonte, et exutus cæruleo amictu, recubat per tacitam noctem huc et illuc in tenero musco: aut magnus labitur in lucus, et plaudit

transcurris flumine plumbō? i. e. plumbum.—68 *Haud solum Ioniis* Wakef. in Sylv. Crit. Tom. iv. p. 235. sed Tom. v. p. 156. *Ne solum . . . deducat*, deletio interrogationis signo, quemadmodum longe antea Heinsius, ejus ex conjectura suam fecit Markl. ut in textu. *An solum . . . deducat* codd. et edd. vett. *helidos* Vicent. In Venet. 1. desideratur hic versus.—69 *Dulcis ad atherios* Urat. *Dulcis ad æthreos* Venet. 1. *Hennæos* Wakef. 1. 1. Drakenborch. ad Sil. Ital. l. 93. et Heins. ad Cland. Rapt. Pros. i. 222.—70 *Aniene in fonte* Venet. 1. quod Domitius mutavit in *Anieni fonte*; et sic legitur in Rom. et ceteris Venett. et Leid. *Anienis* Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. Primus correxisse videtur Jac. a Cruce Bonon. Thes. Crit. Tom. i. p. 675. *Anienem* Urat. et Vindob. *Anien et fonte* Politianus Epist. vi. 1. ut in codice Sen.—72 *N. Heins. mutat Hic illic*; Venet. 1. *Huc illuc f. prosternunt*.—73 *Aut vergens* Heins. quod placuit Burmanno Sec. ad Anthol. Lat. Tom. ii. p.

NOTÆ

ductibus, Strabonem lib. v. Vitruvium lib. viii. cap. 3. *Martia* vocata fuit ab Anco Martio, qui primus eam in urbem perduxit.

68 *Non solum Ioniis sub fluctibus Elidis amnem Dulcis ad Ætnæos deducit semita portus*] Designat Alphenm, fluvium Elidis, de quo vide Epithal. sup. qui dicitur subterraneo meatu pervenire subter Ionium mare in Siciliam ac misceri cum fonte Arethusa. Sensus vero: Alpheum non debere superbiere, quod subterraneo meatu, subterque mare defluens, tandem apud fontem Arethusam prope Syracusas, quæ dicuntur *Ætnæi portus* ob celebritatem portus Syracusani, se attollat, cum Martia ex ultimis Pelignorum montibus tandem etiam in Tiburtino Manlii se aperiat. *Dulcis semita*] Quia hic fluvius dicitur aquas puras, et impermixtas mari

conservare. Epith. Stellæ: 'Flumina demerso trahit intemerata cantili.'

Ætnæos portus] Syracusas intelligit ob famam portus Syracusani, *Ætnæi* dicti ab Ætna monte Siciliæ.

70 *Anienus*] Deus Anienis fluvii, sicut a Tiberi, Tiberinus Deus format. Vide Varronem de Lingua Latina. Propertio quoque Anienus Deus appellatur: 'Accessit ripæ laus, Aniense, tuæ.'

71 *Glaucos exutus amictus*] Cæruleis vestibus indui fluvios fabulati sunt veteres. Sic apud Virgilium, Tiberinum 'Glaucō tenuis velabat amictu Carbasus.'

72 *Fragili musco*] Lectos e musco dant fluvii Poëtæ, quia muscus circa latera fontium, et in humidis locis frequenter nascitur. *Fragili*] Quia facile cedit.

Plaudit aquas : illa recubat Tiburnus in umbra,
 Illic sulfureos cupit Albula mergere crines. 75
 Hæc domus Ægeriæ nemoralem abjungere Phœben,
 Et Dryadum viduare choris argentia possit
 Taygeta, et sylvis arcessere Pana Lycæis.

natando pellucas aquas. Illic Tiburnus in umbra recubat. Illic Albula optat condere sulfureas comas. Hæc villa posset avellere Dianam Nemorensem ab Ægeria, ac privare frigida Taygeta cætibus Dryadum, et advocare Pana ex sylvis Ly-

659.—74 *Tiberinus in umbra* Avantius in Aldd. quod prætulerunt Politian. Gevart. Bern. et Lindenbrog. *Tiburinus* Venet. 1. *Tiburnus*, correctum a Calderino et Jac. a Cruce, legitur in Urat. Leid. Par. et in edd. Grasser. Gevart. et in notis Lindenbrogii.—75 Venet. 1. *sulphureos*; Urat. cum ceteris edd. vett. *sulfureos*.—76 Morel. correxit *Ægeria nemore almam abjungere Phæben*; Urat. Vindob. Par. Venet. 1. Rom. et ceteræ Venett. *abjungere*; correxit Avantius in Ald. 1. *Egeria N. abjungere* edidit Handius.—77 Venet. 1. *viduare thoros argentia*; Parm. *algeona*.—78 *Taygeta et silvis arcessere P. beatia* Venet. 1. *accessere* Urat. *accessere* ceteræ Venett. *arcessere*

NOTÆ

73 *In stagna*] Per *stagna* tres illos lacus, quos Anio desert in Tiberim, intelligit. Eos Tacitus ‘Simbruina stagna’ videtur appellare, scribens Ann. xiv. apud illa fuisse Neronis villam Sublacensem in finibus Tiburtium, cujus etiam Frontinus de Aquæductibus meminit.

74 *Plaudit aquas*] Domitius intelligit aquas Martiæ, ego vero ipsius aquas Anieni vel trium lacuum intelligo. *Tiburnus*] Tiburnus Domitio genius est loci a Tibure sic dictus. Sed Tiburnus est conditor Tiburis qui ibi colebatur, et lucum habebat Horatio nominatum, ‘Tiburni lucus.’ Alii legunt Tiberinus, sicque intelligeretur Tiberis subterraneis tubis in villam Manlii perductus; nam Tiberis agrum Tiburtinum non alluit.

75 *Illic sulfureos cupit Albula mergere crines*] *Albula* hic intelligitur Nympha Albularum. *Sulfureos*] Martialis lib. i. Epig. vocat sulfureas etiam aquas Albulæ: ‘Itur ad Herculei gelidas qua Tiburis arces, Canaque sulfureis Albula fumat aquis.’

Et lib. iv. vocat ‘crudas Albulas.’ ‘Crudarum nebula quod Albularum.’

76 *Hæc domus*] Supple Manlii. *Ægeriæ*] Ægeria Nympha, quæ colebatur in Aricino lacu. Illa est cum qua Numa simulabat se nocturnos congressus habere, ab eaque accipere quæ ad administrationem Reipublicæ, et ad sacra cærimoniasque religionis pertinebant. *Nemoralem Phæben*] Intelligit Dianam Aricinam, nemoralem seu nemorensem dictam, quia in nemore Aricino colebatur, ibique templum habebat. *Phæben* vero Dianam, quia Luna et Diana una eademque Dea.

77 *Dryadum*] Dryades Nymphæ sylvis præsidentes, quæ noctu choreas agere credebantur.

78 *Taygeta*] Taygeta seu Taygetus mons Laconix Baccho sacer. *Pana*] Pan, seu Sylvannus, Deus pastorum. *Sylvis Lycæis*] Id est, sylvis quæ sunt in Lycæo monte Arcadiæ, qui sacer Pani erat. Vult vero Poëta tantam amœnitatem esse Manlianæ

Quod ni templa darent alias Tirynthia sortes,
Et Prænestinæ poterant migrare sorores.
Quid bifera Alcinoi laudem pomaria? vosque,

80

*cæis. Sorores Prænestinæ Tibur migrarent edituræ sua oracula, nisi sanum
Herculis hic daret alias sortes. Quid celebrem pomaria Alcinoi bis quotannis*

Aldd. Lindenbr. et Gevart. *arcessere* Grasser. cum recentt.—79 *Quin templa* marg. Parm. *Quod in Urat. alias T. sortes* Leid. *thirintia*, aut *thyrintia*, aut *tyrinthia* edd. vett. Schrader correxit: *Quod si templa darent*; itemque Hopfins, qui tentabat etiam: *Quodni templa d. altæ Tirynthie sortes*, et: *Quod ni t. d. altæ Tirynthie sortes*. V. D. in exempl. Gott. *Latias T. sortes*.—80 *Huc*

NOTÆ

villæ, ut Diana ultro relinqueret Ægeriam, Dryades Taygeta, et Pan Lycæas sylvas, loca sibi gratissima, commigrarentque ad eam villam.

79 *Templa Tirynthia*] Tibure enim magnificum habebat templum Hercules 'Tirynthius' cognominatus, ut docet Juvenalis: 'Vincens Fortunæ atque Herculis ædes.' Unde Tibur erat sub tutela Herculis, illique sacrum, teste Suetonio, Caligula cap. 8. Hinc 'Herculeum' vocant Strabo et Martialis. Herculis quidem ibi templum autumant illud fuisse periti antiquitatem, quod sub monte ad viam Tiburtinam videtur. Et altera fuit ibidem ædes Herculis Saxani, ut colligitur ex titulo antiquo marmori inscripto. *Sortes*] Templum Herculis sortium oraculis celebre, non minus quam Buræ in Achaia, cujus Pausanias meminit.

80 *Et Prænestinæ poterant migrare sorores*] Intelligit sortes Prænestinas, quarum erat Præneste celeberrimum templum, in quo oracula per sortes edebantur. Hujus superstitionis originem refert Cicero de Divinatione lib. II. ubi hæc ait: 'Numerium Sufucium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem et nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum juberetur certo in loco silicem cedere, perterri-

tum visis, irradientibus suis civibus, id agere cœpisse. Itaque perfracto saxo sortes erupisse, in robore insculptis priscarum literarum notis. Eodem tempore, illo loco, ubi nunc Fortunæ sita est ædes, mel ex olea fluxisse dicunt, aruspicesque dixisse summa nobilitate illas sortes futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam: eaque conditas sortes, quæ hodie fortunæ monitu tolluntur.' Hæc Cicero. Suetonius refert in Caligula, hunc principem vicina urbi oracula disjicere conatum esse, sed majestate Prænestinarum sortium territum, destitisse: cum ob-signatas devectasque Romam non reperisset in arca, nisi relatas rursus ad templum. *Sorores* autem vocat, quia, ut Strabo ait, Fortuna habitu dnam sororum apud Præneste colebatur. Hujus Fortunæ templum parvulis crustis sterni fecit Sylla. Plinius lib. XXXVI. cap. 25. Mens Papinii vero: Nisi sortes Tiburi essent, sorores Prænestinæ ultro loci amœnitate inductæ huc migrarent, ibi oracula edituræ. Ceterum Præneste, in quo erat illud Fortunæ delubrum, erat oppidum Latii.

81 *Alcinoi pomaria*] Alcinoüs rex Phæacum seu Corcyrensiū, Marsethi filius, Ulyssem naufragum benigne recepit, Nausicaamque filiam illi

Qui nunquam vacui prodistis in æthera, rami ?
 Cedant Telegoni, cedant Laurentia Turni
 Jugera, Lucrinæque domus, littusque cruenti
 Antiphatae: cedant vitreæ juga perfida Circes

85

fructum ferentia, cum vos, arbores Tiburtinæ, nunquam assurgitis in aërem sine fructibus? Cedant Telegoni, cedant agri Laurentes Turni, et Lucrinæ aedes ac ripa crudelis Antiphatae. Cedant cacumina infida pellucidæ Circes, ubi socii

P. poterant Heins. poterunt Venet. 1.—82 Par. Venet. 1. et Vicent. ad æthera; reliqui libri in æthera.—83 Cedant thelegoni Venet. 1.—84 Lacinia codex Markl. Leid. Par. margo Parm. Venet. 1. Rom. Vicent. et Venett. 2. 3. 4. Lucrinæque Urat. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. &c. Heinsius conj. Lavinæque, et Lanuvique domus.—85 Antiphate Leid. Anthiphate Venet. 1.—86 Pro superbæ,

NOTÆ

in matrimonium obtulit, ac deinde remisit in patriam. Pomaria hortique ejus celeberrimi, quorum descriptionem vide apud Homerum in *Odyssea*. Juven. Satir. v. 'Illa jubebat Poma dari, quorum solo pascaris odore, Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat.' Nunc vult Poëta loca amœnissima totius orbis cedere villæ Tiburtinæ Manlii.

83 *Telegoni jugera*] Tusculanum agrum intelligit, sic dictum a Tusculo oppido Latii, a Telegono Ulyssis ac Circes filio condito. Strabo scribit agrum Tusculanum fuisse amœnissimum, secessumque gratissimum, multisque magnificis prætoriiis ornatum. Tusculum nunc vocatur *Frescati*. *Laurentia*] A Laurento oppido Latii sic dicta, ut Priscianus putat. Sunt qui id confundant cum Lavinio: dicitur *Turni*, quia his locis Turnus imperabat.

84 *Lucrinæque domus*] Vide Epithal. Stellæ vs. 269. Lege Plinium lib. iii. cap. 5. Aliquæ editiones habent, *Laciniaque domus*. Nam Lacinium promontorium Bruttiorum Ptolemæe lib. iii. cap. 1. et nobile fuit oppidum ejusce nominis Junonis delubro, quæ et inde 'Lacinia' vocata

est. Locum hunc pascuis et sylvis gratissimum fuisse ex Livio lib. xxiv. aliisque discimus. Vide Plinium lib. iii. cap. 5. *Littusque cruenti Antiphatae*] Designat Formias, Hormias prius dictas, secessum amœnissimum, sedes quondam Læstrygonum, cujus dux Antiphates fuit, quem 'cruentum' vocat, quod carne humana vescabatur. Vide Plinium lib. iii. cap. 3. Ovid. Met. xiv. et Strabonem lib. v. et Homerum, qui testatur Formias esse amœnissimas. Martialis hæc littus valde laudat lib. x. Ep. 39.

85 *Vitreæ juga perfida Circes*] Intelligit Circeios, sedem Circes, ubi Circe homines in feras vertere credebatur, unde *perfida juga*. Hæc erat Solis et Perses filia, soror Ætæ Colchorum regis; post mortem mariti Sarmatarum regis, quem occiderat, expulsa profugit in Italiam, ubi montem ab ea 'Circæum' dictum tenuit. 'Circen vitream' vocat, imitatus Horatium i. Od. 17. 'Dies laborantes in uno Penelopen vitreamque Circen.' 'Vitreæ' appellat, quia juxta mare habitabat, cujus color, ut omnium aquarum vitreus est, id est, pellucidus. Hinc paulo ante Papinius dixit: 'Vitreasque

Dulichii ululata lupis, arcesque superbi
 Anxuris, et sedes, Phrygio quas mitis alumno
 Debet anus : cedant, quæ te, jam solibus arctis,
 Antia nimbosa revocabunt littora bruma.
 Scilicet hic illi meditantur pondera mores :

90

Ulyssis Dulichii in lupos conversi ulularunt, ac arces magnificæ Anxuris, et sedes, quas placida vetula debet Trojano alumno. Cedat villa Antii, quæ te revocabit, cum jam dies breviores fient, et instante pluviosa hyeme. Hoc in loco mores Vopisci

quod omnes codd. et edd. vett. exhibent, Markl. substituit *superbi*.—87 *Aut curis Rom.*—88 *Debet annus c. jam te quæ Urat.*—89 *Avia ... littora omnes* codd. et edd. vett. N. Heins. in *Advers.* p. 489. et in *Epist. Syllog.* Tom. v. p. 534. legendum censuit aut, *Daunia*, aut, *Apulia*. Markl. postquam apud Domitium legisset : ‘*Cedant quæ te*] Antium intelligit, quo hyeme secedebant Romani,’ correxit *Antia*, quam lect. necessariam putavit Handius. Leid. *revocabant*; Parm. *revocabunt frigora*.—90 *Scilicet hic hilari miscentur pondera mores* tentavit Markl. cujus vestigia secutus Burmannus, conj. *hilares moderantur pondera mores*. Handius vero : *hic illi moderantur pondera mores.*—

NOTÆ

natatu plaudit aquas.’ Lactantius vero refert Circeen post obitum suum, Maricam littoris Minturnensium Deam factam esse. Ejus verba sunt : ‘Nam et Romulus post mortem Quirinus dictus est, Leda Nemesis, et Circe Marica.’

86 *Dulichii ululata lupis*] Alludit ad fabulam, qua dicuntur socii Ulyssis mutati in lupos a Circe. *Dulichii* vero, a Dulichio parva insula prope Ithacam, quæ parebat Ulyssi. Homerius tamen refert comites Ulyssis, qui ad Circeen venerant, versos fuisse in sues : fuisseque illic leones, lupos, ursos, in quos alii mutati fuerant. *Arcesque superbi* [*superba*] *Anxuris*] Anxur, nunc Terracina urbs Volscorum, de qua Plinius l. v. c. 5. et Servius ad illud Virgilii : ‘Circeanumque jugum quis Jupiter Anxurus arvis.’ Dicuntur *arces superba*, quia Anxur in colle edito situs erat. Anxuris placidos recessus celebrat Martialis lib. x. Ep. 58. Eidem ‘superbus’ dicitur Anxur lib. vi. Ep. 42.

87 *Et sedes, Phrygio quæ mitis*

alumno Debet anus] Caietam intelligit, hoc nomen sortitam a Caieta nutrice Æneæ, ibi mortua, et sepulta ab Æneæ, qui hic dicitur *Phrygius alumnus*. Noti versus Virgilii : ‘Tu quoque littoribus nostris Æneia nutrix Æternum moriens nomen Caieta dedisti.’ Alii tamen Caietam a Laconibus conditam ferunt, sicque vocatam ait Strabo, a curvitate sinus : nam ‘Caieta’ omnia curva Lacones appellant.

88 *Solibus arctis*] Brevibus diebus, sole breviores circulos describente.

89 *Antia* [*Avia*] *littora*] Antium intelligit Domitius, vetus Latii oppidum, Volscorum caput, quo hyeme secedebant Romani. In eo erat Fortunæ templum, ut et Præneste, atque utroque loco sortes historicis omnibus cognitæ. Vide Macrobi. Saturn. lib. i. cap. 10. et lib. v. cap. 16. *Avia* vero sine portu. Nam Antium portu caruit, ut scribit Strabo lib. v. At Livius initio lib. iii. Antium maritimam urbem nominat.

90 *Hic*] Scilicet in hac recessus

Hic premitur fœcunda quies, virtusque serena
 Fronte gravis, sanusque decor, luxuque carentes
 Deliciæ, quas ipse suis digressus Athenis
 Mallet deserto senior Gargettius horto.
 Hæc per et Ægeas hyemes, Pliadumque nivolum

95

ad gravitatem componuntur, hic otium fœcundum, et virtus severa tranquilla fronte : sanus vilæ nitor, et voluptates sine luxu, quas ipse longævus Gargettius, migrans suis Athenis, præferret suo horto. Et conveniret tendere ad hæc loca et per tem-

91 N. Heins. conj. *fœcunda quies*.—92 *Sotiusque decor* Vatt. 3. 4. et Parm. *Sanusque nitor* Urat. quod ex aliis codd. tacite reposuit Gronovius: idem fecit Handius. *Sanctusque decor* conj. N. Heins. Vide Advers. p. 607. et Syllog. Epist. Tom. v. p. 534.—94 Urat. *gargetticus orto*; Venet. 1. *carthetius*; Rom. Vicent. ceteræ Venett. et Aldd. *Gargettius*; Gronov. correxit *Gargettius*. Scaliger ad Cirin Virgilii: *cultoque senex Gargettius horto*.—95 *Nec par* Venet. 1. *Pliadumque* omnes codd. etiam Vatt. et ita legi solitum in antiquis codd. Virg. *Æn.* 1. 748. et III. 516. *Pleadumque* citat Smetius in Prosodia; *Placidumque* Parm. *Hyadum* legit Heins. in Advers. IV. 1. p. 554. et ad finem Tibulli Edit. Broukhusianæ. *Hyades Pliadumque* antiquus codex

NOTÆ

Tiburtini amœnitate componis mores
 ad gravitatem.

91 *Fœcunda quies*] Otium tuum, in quo aliquid semper agis. Supra: ‘Pieriosque dies et habentes carmina somnos.’ Seneca Ep. 73. ‘Pinguē otium et imperturbata publicis occupationibus quies. Otium quod inter Deos agitur, quod Deos facit.’ Chio in Ep. ad Clearchum, docet quam fœcunda sit *θεὰ ἡσυχία*, *Dea Quies*. *Virtusque serena Fronte gravis*] Discis comis esse, et pariter gravis, quod difficillimum est, ut scribit Cicero.

92 *Sanusque decor* [nitor] Quidam legunt *decor*. Papius vero *sanus nitor*, est alibi, Protrep. Crispini: ‘Nitor luxuriæ confine tenens.’ Et Statius: *Nitorem* pro liberalitate et splendore rei familiaris sæpe sumit, ut Lacrymis Hetrusci: ‘Testis adhuc largi nitor inde assuetus Hetrusci, Cui tua non humiles dedit indulgentia mores.’

93 *Athenis*] Athenæ urbs clarior, quam ut indicari egeat. Vide Theb. XII. sub finem.

94 *Senior Gargettius*] Epicurus Neoclis filius, Philosophus Atheniensis, auctor sectæ Epicuræorum, pago Gargettius, summum bonum in voluptate constituebat, non tamen in voluptate corporis, ut Aristippus, sed in absentia omnium dolorum, et in summa animi tranquillitate ac pace. Effugere tamen non potuit, quin homines voluptatibus dediti, non et Epicuræi vocarentur; unde ‘Epicuri de grege porcum’ dicit Horatius. *Horto*] Epicurus incolebat Athenis exiguum hortum, in quo frugalissime vivebat, primusque, ut scribit Plinius lib. XIX. instituit Athenis habere hortos in urbe, unde hortorum magister appellatus est. Juvenalis: ‘Epicurum Suspicit exigui lætum plantaribus horti.’ Vide Diogenem Laërtium in ejus vita. Mens: Epicurus qui voluptatem sectabatur et tranquillitatem animi, ultro desereret hortum suum, et in villam tuam commigraret.

95 *Hæc per et Ægeas, &c.*] Vult Poëta tantæ amœnitatis esse seces-

Sidus, et Oleniis dignum petiisse sub astris.
 Si Maleæ credenda ratis, Siculosque per æstus
 Sit via, cur oculis sordet vicina voluptas?
 Hic tua Tiburtes Faunos chelys, et juvat ipsum
 Alciden, dictumque lyra majore Catillum:

100

pestates Ægei maris, et pluviosum signum Pleiadum, et sub sideribus Oleniis: quaquam navigaretur per promontorium Maleæ, et transeundum esset per gurgites Siculi maris. Cur amœniora loca, cum proxima sunt, displicent oculis. Hic tua cithara oblectat Faunos Tiburtes, ipsumque Herculem, ac Catillum cantatum anti-

~~~~~

Prosodiæ Despanter.—96 *Olenii* ... *astri* Heins. *ibid.* *Holeniis* Rom.—97 *Simileæ credenda* Venet. 1. Lenzius legendum putat: *Siculosque per æstus Si via*.—98 Venet. 1. *sorbet pro sordet*. Totum h. l. ita distinguit Markl. *Hæc (per ... astris, Si Maleæ c. ratis, ... Sit via) cur ... voluptas?* Bern. ita: *Hæc per ... hyemes, ... Sidus, ... astris, ... ratis, ... via. Cur ... voluptas?* Multi editores punctum ponunt post *astris*, et post *via* colon.—100 Venet. 1.

NOTÆ

sum Tiburtinum Manlii, ut par esset venire in talem villam, etiam si per Ægeum mare ac Maleam, et procellosis etiam temporibus navigandum esset. *Ægeas hyemes*] Id est, tempestates maris Ægei, respicitque Poëta significationem vocis Græcæ *χέλιων*, quæ et tempus anni *hyemem* dictum significat, ac procellam et tempestatem. *Pliadumque nivolum sidus*] Nam Pleiades seu Pliades in ortu suo tempestates maximas excitant. Vide quæ diximus ad Theb. 1. 26.

96 *Oleniis sub astris*] Capram Jovis ntricem intelligit, et hædos signa tempestates excitantia.

97 *Maleæ*] Malea promontorium Laconicæ, quod in mare per 50. millia passuum protenditur, naufragiis infame, ubi unda tam sæva est, ut prosequi navigantes videatur, ait Isidorus lib. xiv. cap. 7. *Siculosque per æstus*] Intelligit Scyllam et Charybdim in freto Mamertino, inter Siciliam et Italiam, mare vorticosum, ambo clara sævitia, ut ait Plinius. Mela: 'Id angustum,' ait, 'fretum et

anceps alterno cursu modo in Tuscum, modo in Ionium pelagus profuit, atrox, sævum, et Scyllæ Charybdisque sævis nominibus inclytum. Scylla saxum est: Charybdis mare: utrumque noxium appulsis.' Vide Protrep. Crispini.

98 *Cur oculis sordet vicina voluptas*] Hæc interrogative legenda sunt, quasi omnes Romanos hortetur secedere in tam amœnum locum, nec debere dicit sordere oculis, tam vicinam voluptatem, more ingenii humani, cui tanta suarum rerum satietas est, et alienarum aviditas, cuique sordent domestica. Huc et spectant verba Luciani in Cyn. 'Ἀπὸ περὶ τῶν ἡμετέρων τὰς ἡδονὰς, καὶ ξενικὰ τῶν ἐπιχρῶντων ἀλ' ἀπορριπτόντες. *Ab ultimis terræ terminis sectantes voluptates, alienasque res domesticis præferentes.*

99 *Tiburtes Faunos*] Fauni Dei camporum ac nemorum Tiburtinorum: cuius enim loco Deos ascribebant veteres.

100 *Alciden*] Herculem, sic dictum ab avo Alcæo, Deum tutelarem Tibu-

Seu tibi Pindaricis animus contendere plectris,
Sive chelyn tollas heroa ad robora, sive
Liventem Satiram nigra rubigine turbes:
Seu tibi non alta splendescat Epistola cura.

quiore lyra. *Seu tibi mens est, æmulari plectrum Pindari, sive tollis citharam ad celebrandos fortes Heroës, sive tingas mordacem satiram atra rubigine, sive scribas*

~~~~~

doctumque.—101 Si tibi Venet. 1.—102 Urat. Leid. Par. et edd. usque ad Aldum omnes *chelyn*, vel *chelim tollis*; Lindenbrog. et Gruter. *tollas*.—103 Forcellinus in Lex. sub v. 'Satira,' affert *turbas*; Gevart. Guy. et V. D. in exempl. Gott. conj. *turpes*; Markl. *tingas*. Omnes libri, etiam Vatt. consentiunt in verbo *turbes*. P. Scriv. et post eum N. Heins. in Syllog. Epist. Tom. iv. p. 423. Tom. v. p. 534. et Advers. p. 607. conj. *vibres*, et alibi *curves*; Hopfius *purges*, quod Burmanno Sec. ad Anthol. Lat. Tom. II. p. 677. genuinam scripturam referre videbatur. Gevartii emendationem in textum admisit Handius.—104 *Seu tibi non alta* emendavit Markl. *Seu tua non alta* Gevart. *Seu tua non alia* omnes codd. et edd. vett. quod revocavit Handius.

NOTE

ris *Dictumque lyra majore Catillum*] Catillus unus e conditoribus Tiburis, frater Tiburti et Coracia, et filius Amphiarai. *Lyra majore*] Virgilio. Respexitque hos versus Virgilii. 'Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt, Fratrís Tiburti dictam cognomine gentem, Catillusque, acerque Coras Argiva juventus.' Hi enim tres fratres relictis Argis, consilio Cæli avi, in Italiam venerunt, et condiderunt Tibur.

101 *Pindaricis plectris*] Id est, Lyricis. Pindaricis vero, a Pindaro Thebano vate, Lyricorum apud Græcos facile principe: unde et 'olor Dyræus' seu 'Thebanus' dictus est Poëtis. Claruit, ut scribit Eusebius 76. Olympiade, quo tempore in scena florebat Æschylus Athenis; quo etiam tempore Xerxes Persarum rex magnis terra marique copiis bellum Græciæ intulit. Ex ejus libris, quod altra 17. fecerat, restant nobis solum Hymni, qui nunc in omnium manibus et ore versantur, quos in honorem eorum, qui vicerant in quatuor certaminibus Græcorum, vario

genere carminum composuit. Reliqua ejus opera perdita sunt. Scripserat Pæanes, Dithyrambos, Scolia, Epitaphia, Encomia, Threnos, Prosodia, Parthenia, Enthronismos, Bacchica, Daphnephorica, Hyporchemata, Dramata tragica, quæ ab Hermogene, ubi de sermonis castitate agit, valde laudantur. Scripserat item Epigrammata Epica, et ad Græcos oratione soluta Admonitiones, et multa alia. Vixit annos 55. Contigit autem ipsi mori, ut optaverat: cum enim petiisset, inquit Suidas, ut quod optimum in vita esset, sibi daretur, subito mortuus est capite posito super gremium pueri, quo unice delectabatur.

102 *Sive chelyn tollas heroa ad robora*] Id est, sive extollas lyram ad celebrandos Heroas carmine epico.

103 *Liventem Satiram nigra rubigine turbes* [*turpes*] *Turpes*, hoc verbum optime convenit cum *nigra rubigine*, seu mordacitate, qua Satiram tinctam esse oportet.

104 *Non alta cura*] Eleganter dixit *non alta cura*, quod Epistolæ plebeo

Digne Midæ Cræsiq̃ue bonis, et Perside gaza, 105
 Macte bonis animi ! cujus stagnantia rura
 Debit et flavis Hermus transcurrere ripis,
 Et limo splendente Tagus : sic docta frequentes
 Otia ; sic omni deterius pectora nube,
 Finem Nestoreæ precor egrediare senectæ. 110

epistolas familiari stylo. Digne Midæ et Cræsi opibus, et Persiæ thesauris, Macte dotibus animi. Tu, cujus agros Hermus debuit irrigare aureis aquis, et Tagus fulgente cæno. Sic in hoc sæpius fruaris docto otio. Sic vacuus omni cura, superes terminos vitæ Nestoris.

—105 *Mida* Leid. *Cræsiq̃ue opibus* Markl. et *Cræsi, Pelopisque et Perside gaza* Wakef. ad Lucr. II. 43.—107 Venet. 1. *hermis* ; Rom. *heremus* ; Vicent. *hermius*. Wakef. in Sylv. Crit. Tom. IV. p. 35. correxit : *Debit et fulvis Hermus transcurrere rivis*.—109 Omnes codd. et edd. vett. *detectus* ; Heins. ad Claud. Præf. I. Ruf. 4. Advers. p. 431. et Syllog. Epist. Tom. V. p. 534. conj. *detersus* ; quam conjecturam suam fecit Markl. V. D. in exempl. Gott. *dejectus*, aut *detersus*.

NOTÆ

et minime exquisito stylo scribi debeant, ut docent Demetrius Phalereus, Dionysius Halicarnassæus, et Quintilianus. Hinc Cicero in Ep. ad Pætum : ' Quid tibi ego in Epistolis esse videor ? nonne plebeio sermone agitur tecum, quæ præcipua virtus est.'

105 *Midæ*] Midas rex Phrygiæ ditissimus, quem ob divitias fingunt Poëtæ obtinuisse a Baccho, ut quæcumque contingeret, in aurum mutarentur. *Cræsiq̃ue*] Cræsus rex Lydiæ ditissimus, unde proverbium tritum : ' Cræsi divitiæ.' Hujus notissima historia. Vide Herodotum lib. I.

et Plutarchum in Solone. *Et Perside gaza*] Id est, thesauris regum Persarum, qui florentissimi et opulentissimi fuerunt, et omnibus divitiarum generibus affluerunt.

107 *Hermus*] Hermus fluvius Lydiæ, aureas arenas volvens. Vide Epith. Stellæ vs. 132.

108 *Tagus*] Tagus Lusitaniæ fluvius aurifer. Vide ibidem eodem versu.

109 *Nube*] Curarum scilicet et sollicitudinum.

110 *Nestoreæ senectæ*] Nestor enim longissimè vixisse creditur. Vide Theb. IV. 127.

IV. SOTERIA † RUTILII GALLICI.

Rutilio Gallico, qui apud Domitianum plurimum valebat, ex lethargico morbo convalescenti gratulatur.

ESTIS, io Superi, nec inexorabile Clotho

Io vere estis Dii, nec Clotho volvit opus inflexibile. Alma Astræa respicit probos,

Edd. vett. *Soteria pro Rutilio Gallico ; Rhod. Sciteria Rutilii Gallici ;*

Volvit opus: videt alma pios Astræa, Jovique

Salisb. *Soteria Rutuli Gallici*; Gronovius: *Soteria Rutillii Gallici*, sc. nomine.

NOTÆ

† *Soteria*] *Soteria* quidam volunt esse munera, quæ ad amicos mittebantur, cum ex gravi morbo convalescent, et probant hoc Martialis Epigrammate: 'Ægrotas uno decies, aut sæpius anno; Nec tibi, sed nobis hoc, Polycharme, nocet. Nam quoties surgis, Soteria poscis amicos: Sit pudor, ægrota jam, Polycharme, semel.' Sed *Soteria* nihil aliud sunt, ut bene hic observat Gevartius, quam vota et sacrificia, quæ pro salute principum, cum e gravi et periculoso bello salvi reverterentur, ac pro salute amicorum, cum ex morbo convalescerent, solvebant: servata notione Græca, qua *σωτήρια* sunt *sacrificia pro salute accepta*. Quod vero Martialis queritur de Polycharmo, quod Soteria poscat amicos, hoc est, quod hæc vota ac sacrificia, non sine magnis sumptibus, fiebant ac persolvebantur: quod satis ipse Statius declarat, in fine Soteriorum, de solvendis pro impetrata Gallici salute sacrificiis. *Rutillii*] Verisimile est Rutillum fuisse, ut patet ex hoc libello, ex antiqua et nobilissima Rutilliorum familia, quæ plures consules tulit. Et inter alios illum, qui occisus fuit bello Italico, ut testatur Velleius Paterculus lib. II. et illum celeberrimum jurisconsultum, qui cum Manlio consul fuit anno Urbis conditæ 648. quique interrogatus repetundarum, maximo cum gemitu civitatis, damnatus fuit. Hunc Velleius Paterculus et Cicero passim vocant optimum et sanctissimum virum. Smyrnam commigravit studiorum causa, et maluit in exilio remanere, quam in patriam redire, cum id ei victoria Syllæ præstaret, ne quid contra le-

ges faceret. Meminit et Orosius Hist. lib. V. cap. 18. P. Rutillii Lupi, qui consul fuit cum L. Cæsare anno Urbis conditæ 663. et Ulpianus de Veteri Jure Enuc. lib. I. Rutillii Severi. Et mentio fit alterius Jurisconsulti Rutillii Maximi ad Leg. Falcidiam l. 125. de Legat. Auctor comædiæ, quæ 'Querolus' vocatur, opus suum dedicat cuidam Rutilio. Habemus etiam Itinerarium Rutillii Numatiani, qui tempore Honorii vivebat, præter multos alios, qui referuntur in Fastis. Noster vero Rutillius Gallicus præfecturam urbis, quam infra Poëta vocat 'custodiam Romæ,' Seneca 'tutelam urbis,' obtinuit sub Domitiano, ut colligitur ex Juvenale Satir. XV. 'Et custos Gallicus urbis.' Præfectus urbi dicitur etiam custos Josepho.

1 *Estis, io Superi*] Nihil magis confirmabat veteres in opinione, quod Dii essent, quam cum boni probique florerent, mali vero meritis poenis afficerentur: unde si aliquem virum probum ac virtute præstantem extolli honoribus, aut liberari ab imminetibus periculis viderent, subito exclamabant: *Estis, io Superi*; ac Deos esse aperte fatebantur: si vero e contra cernerent malos potentes, virtutemque afflictam, statim illa fides elabebatur, nec putabant Deos esse, aut saltem mundum divina providentia regi. Exempla passim obvia. *Io*] Vox lætantis et triumphantis. 'Io Saturnalia,' 'io triumphæ.' Quandoque dolentis. Noster Theb. III. 'Io quanti rubebitis amnes.' Tibullus: 'Uxor io sævas tolle puella faces.'

2 *Astræa*] Astræa, Dea Justi-

Conciliata redit; dubitataque sidera cernit
 Gallicus. Es cœlo, Dis es, Germanice, cordi,
 Quis neget? erubuit tanto spoliare ministro
 Imperium Fortuna tuum: stat proxima cervix
 Ponderis immensi, damnosaeque fila senectæ
 Exiit, atque alios melior revirescit in annos.
 Ergo alacres, quæ signa colunt urbana, cohortes,

5

et reconciliata cum Jove, pedibus ejus advolvitur. Gallicus luce insperata fruitur. Acceptus es cœlo, Germanice, acceptus es Superis: quis potest inficiari? Puduit fortunam priore tuum imperium tanto ministro. Cervix, quæ tecum sustinet tantum pondus, stat, et exiit damnosam senectulem, ac vegetior revirescit in novos annos. Ergo lætæ cohortes, quæ venerantur signa urbana, ac solliciti litigatores, qui sæpe

—2 *Astrea* edd. vett.—3 *Conciliata cadit* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. &c. *redit* correctio-nem Barthii recepit Markl. *Conciliata cadit* alii, improbante Lindenbrogio; *Conciliata audit* alii, teste Barthio.—4 *Es cœlo dives* edd. vett. cum nonnullis codd. unde Lindenbrog. *Es cœlo Divis.* Rom. Vicent. Venett. 3. 4. Aldd.

NOTE

tiæ, quam postremam omnium numi-num recessisse in cœlum fingunt Po-ëtæ, terram invisam habentem ob scelera et flagitia hominum. Illam Hesiodus assidere facit Jovi. Papi-nius fingit hic ad 'patrios pedes ca-dere,' ut patronam Rutilii et σόρει-*pav* agat.

3 *Conciliata*] Ob restitutam Gal-lico sanitatem, prius infensa, quod tam egregius vir ægrotaret. *Redit* [*cadit*] Corrigendum censet *redit* Bar-thius, dicitque hanc ad nos redire re-conciliatam Jovi.

4 *Gallicus*] Rutilius Gallicus. *Cœ-lo, Dis*] Cœlum et Dii cœlites ἐν διὰ δυνὶ. *Cordi*] Quid enim præstabi-lius ac pulchrius munus Deus princi-pi dare potest, quam fidum ac sapi-entem ministrum.

6 *Stat proxima cervix Ponderis im-mensi*] Sic Cicero pro domo sua dixit 'sustinere suis cervicibus Remp.' Præfectura enim urbis dignitas fuit summa, ac Præfectus urbi etiam in nonnullis supra ipsum Præfectum

Prætorii erat, licet hujus potestas imperatoria proxima fuerit, ut jure dixerit Eunapius eam esse βασιλείαν ἀνρόφωρον. Nam Præfectus urbi, quodammodo princeps senatus erat, sedebatque in Curia ante patricos, consules, consulares, Præfectum Præ-torio, magistros militum, et ceteros illustres, ut est in novella 62. Ita-que Leg. 3. Cod. de Præfectura ur-bis: 'Præfectura urbis, inquit Imp. cunctis quæ intra urbem sunt, antecellat dignitatibus.' De institu-tione hujusce dignitatis ac progressu vide Tacitum Ann. vi.

9 *Quæ signa colunt urbana, cohortes*] Intelligit cohortes urbanas tres, ut ex Taciti Ann. iv. discimus, quæ erant sub dispositione Præfecti urbi, ut colligitur ex Ulpiano. Et sane debuit etiam dispositos milites habu-isse stationarios ad tuendam popula-rium quietem, et ad referendum sibi, quid ubique ageretur. *Signa colunt*] Ex more: milites enim signa adora-bant. Tertullianus: 'Religio Roma-

Inque sinum quæ sæpe tuum fora turbida questum 10
 Confugiunt, leges, urbesque ubicumque togatæ,
 Quæ tua longinquis implorant jura querelis,
 Certent lætitia; nosseque ex ordine collis
 Confremat, et sileant pejoris murmura famæ:
 Quippe manet, longumque ævo redeunte manebit, 15
 Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.

*confugiunt ad te, et municipia, et oppida ubique togata, quæ e longinquo veniunt in-
 vocatura tuam justitiam, contendunt gaudio. Deinde mons noster consonet, et mur-
 mura funesta famæ sileant. Ille enim vivit et longe vivet annis redeuntibus, quem*

Colia. Gryph. &c. *Es calo, Dis es, ut correxit Calderinus.*—10 Venett. 1. 2. 3. 4. Rom. Parm. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *questu*; lectio *questum* est ex conjectura Marklandi.—11 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Grasser. Gevart. Til. Crnc. Gronov. Barth. Veen. Delph. et Markl. *legesque urbesque*; mutaverunt Edd. Bipontini, jussu Marklandi in curis secundis; et ita certe in Venet. 1. Parm. et Rom.—13 Venet. 1. *nos teque ex ordine*; Parm. et codd. manuscripti: *nosseque ex ordine*; Rom. 1. 2. ceteræ Venett. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. 1. 2. Bern. &c. *nosseque* revocavit

NOTÆ

norum tota castrensis signa venerat, signa jurat, omnibus Diis præponit.’

10 *Fora turbida*] Id est, litigatores.

11 *Leges*] Per *leges*, municipia intelligit, quæ suis legibus utebantur. *Urbesque togatæ*] *Urbes togatæ*, colonias sunt Romanæ, aut alia oppida, quæ jus civitatis Romanæ obtinebant, quamvis jam diu tota Italia civitate Romana decorata fuerat.

12 *Longinquis*] Nam usque ad centesimum lapidem jurisdictio Præfecti urbi extendebatur. Ultra Præfectus Prætorio; ut notat Ulpianus in fragmentis Pitheanis de Plagiariis lib. ix. et de Officio Præfecti urbis lib. i. Dio tamen lib. lxx. ubi de Præfecto urbis agit, jurisdictionem ejus angustius terminat: *Ἐξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων*, *Ultra urbem usque ad sexcenta*

et quinquagena stadia. Nisi in Dione rescribendum sit, *ἑξακοσίων*, seu *septingentorum*.

13 *Nosseque [nosterque] collis*] Incertum, an Parnassum intelligat, quia Gallicus Poëta erat, an montem aliquem urbis, in quo simul Rutilius et Papinius habitabant.

14 *Sileant pejoris murmura famæ*] Scilicet, quæ erat Gallicum moriturum.

15 *Ævo redeunte*] Quia fortior evaserat post sanitatem, quam antea erat, et quasi novum ævum auspicabatur Rutilius. Supra enim: ‘Damnosaque fila senectæ Exiit, atque alios melior revirescit in annos.’

16 *Intrepidæ Romæ*] Vera hujus urbis laus. Claudianus Pan. tertio in Stilichonem de Roma: ‘Nunquam succubuit damnis, et territa nullo Vulnere post Cannas Trebiamque revixit.’

Nec tantum induerint fatis nova sæcula crimen,
 Aut instaurati peccaverit ara Terenti.
 Ast ego nec Phœbum (quanquam mihi surda sine illo
 Plectra) nec Aonias decima cum Pallade Divas, 20
 Aut mitem Tegeæ, Dircesve hortabor alumnum ;

penes est lenis custodia impavidæ Romæ. Nec novum sæculum attribuerit fatis tantum scelus, nec ara redintegrati Terenti tantum deliquerit. Verum ego nec invocabo Apollinem (quamvis meum plectrum sit mutum absque illo,) nec Deas Aonias cum decima Minerva, aut placidos alumnos Tegeæ et Dirces: ipse, qui celebraris, accede, et

Markl. nos seque conj. Salmasius ; idem etiam : *septenusque ordine*.—17 Nonnulli codd. apud Gevart. et Morel. *Nec tantum indiderint. Pro fatis Morel. malit fatis*, improbantibus Gevart. et Barthio ; Cruceus vero *festis*.—19 *Ast ego ne* Morel. in comment.—21 Edd. antiquissimæ cum nonnullis codd. *hor-*

NOTÆ

17 *Induerint*] Alii codices habent *indiderint fatis*. Legit Morellus, *fatis*, sed nihil mutandum. Invehi enim in fata Deosque, nihil proclivius veteribus, si quid secus quam sperarent, ipsis accideret. Hinc solenniter voces illæ audiebantur ‘fatorum crimen,’ ‘Deorum crimen.’ Statius Protrept. Crispini : ‘Fatum illud et ira nocentum Parcarum, crimenque Dei.’ Mart. lib. II. Ep. 94. ‘O scelus, o magnum facinus crimenque Deorum.’ Unde illustratur hic locus, cujus sensus est : Absit ut nova sæcula, id est, anni quibus ludi sæculares jam recens editi sunt, fata accusent, quod tantum virum nobis eriperint.

18 *Aut instaurati peccaverit ara Terenti*] Terentum, locus erat in Campo Martio sic dictus, quod ibi ara Ditis patris terra conderetur. Per *aram* autem *Terenti* designat ludos sæculares, recens celebratos a Domitiano, quique centesimo quoque ac decimo anno fieri solebant. Alii vero post centesimum rediisse existimant. Hi autem ludi potissimum instituti erant ad placanda inferna numina, ne pestilentia urbem invaderet, teste Valerio Maximo de Spectaculis lib.

II. Ara autem ista per hos ludos detegebatur, ac factis sacrificiis, editisque ludis, iterum terra obruebatur. Igitur si Rutilius hisce diebus, quibus hi ludi committebantur, mortuus fuisset, merito potuissent Romani queri de fatis, ac Diis infernis, quod pro institutis nuper sacrificiis fuissent ingrati. Dicit *instaurati*, quia hæc ara centesimo quoque anno vel centesimo decimo detegebatur, ac renovabatur solita sacrificia. Ejusdem Terenti meminit etiam Papinius XVII. Cons. Domitiani : ‘Mecum nova sæcula condes Et tibi longævi revocabitur ara Terenti.’ Instituti autem sæculares ludi post exactos reges a P. Valerio Publicola, qui primus consul fuit, existimantur. De Ara Terenti consule Valerium Maximum de Spectaculis lib. II. et Zosimum lib. II. initio, ubi originem ludorum sæcularium, et ritus sacrorum, quæ in eis fiebant, prolixè narrat.

20 *Aonias Divas*] Musas, ab Aonia, seu Bœotia regione.

21 *Tegeæ alumnum*] Mercurium Arcadem ab urbe Arcadiæ Tegea. *Dirces*] Bacchum Thebanum, a fonte Dirce prope Thebas.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

K

Ipsē veni, viresque novas animumque ministra,
 Qui caneris: dextro nec enim sine numine tantus
 Ausoniæ decora ampla togæ, centumque dedisti
 Judicium mentemque viris: licet enthea vatis 25
 Excludat Pimplea sitim, nec conscia detur
 Pirene, largos potior mihi gurgēs in haustus,

commoda mihi ingenium et novas vires. Non enim sine præsidio doctorum numinum dedisti tanta ornamenta togæ Ausoniæ, et mentem ac judicium Centumviris. Esto; sacra Pimplea expellat me sitientem, nec Pirene cognita mihi præbeat suas aquas: torrens, qui rapide fluit de tuo fonte, abundantius me haurientem replebit:

~~~~~

tatur; Domitius correxit *hortabor* in Rom.—23 Codex Salisb. Parm. et Venet. 4. *docto nec enim sine numine tantus*; quod reposuerunt Gronov. Veen. et Delph. in aliis vett. *docto nec enim sine carmine tantus*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *docto n. e. s. carmine cantus*. Nostrum *dextro* est ex emendatione Marklandi. Pro *tantus* Behottius maluit *nactus*.—26 Heins. ad Ovid. Met. 1. 504. scribi vult: *Excludas, Pimplei, sitim*. Venet. 1. *Pimplea* habet; Aldd. Colin. Gryph. Basil. ceteræ *Pimpleæ*; at Græcum est Πίμωλεια. Cruc. legi

NOTÆ

22 *Ipsē veni*] Innuit Poëta, non sibi invocandos esse Phœbum Musasve ac Palladem, Mercuriumque et Bacchum Eloquentiæ ac Poëtices præsidēs; sed ipsum Rutilium, qui Poëta erat, et orator.

Viresque novas animumque ministra] Sic Epicedio patris: ‘Ipsē malas vires, et lamentabile carmen Da genitor perdocte. Neque enim antra moveri Delia, nec solitam fas est impellere Cyrrham,’ &c.

23 *Dextro* [*docto*] *nec enim sine numine tantus Ausoniæ decora ampla togæ, centumque dedisti Judicium mentemque viris*] Innuit Musas Phœbumque ac reliquos Deos doctos, multum contulisse Rutilio ad obtinendam tantam claritatem in foro, et in toga, et ad intelligentiam juris, qua Centumviros in reddendis judiciis perspicaciores redderet. Advocatorum enim est dare sensum ac intelligentiam iudicibus, ‘Cum juris nodos legumque ænigmata solvunt.’ Advocatus enim fuerat Rutilius, ut infra videbitur. *Centumviris*] Centumvirii iudices erant

e triginta quinque tribubus, quæ et ‘curiæ’ dictæ sunt, terni ex singulis tribubus electi, quique Centumviri appellati sunt: et licet quinque amplius, quam centum forent, tamen, quo facilius nominarentur, Centumviri dicti sunt. Quibus autem de rebus Centumviri judicarent, ex his Ciceronis in primo de Oratore colligitur: ‘Jactare se in causis Centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, aluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum raptorum aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilia jura versentur.’ Hæc Cicero. Horum unus hastam tenebat, præcipuum judiciorum signum: unde ‘Centumviralis hasta’ legitur in Suetonio.

25 *Enthea*] Quia divino furore replet Poëtas.

26 *Pimplea*] Pimplea fons Thraciæ, Musis sacra.

27 *Pirene*] Fons sub Acrocorintho, ut vult Strabo, licet Probus eum in

Qui rapitur de fonte tuo : seu plana solutis
 Qua struis orsa modis, seu qua tibi dulcis in artem
 Frangitur, et nostras curat facundia leges. 30
 Quare age, si Cereri sua dona merumque Lyæo
 Reddimus, et dives prædæ, tamen accipit omni
 Exuvias Diana tholo, captivaque tela
 Bellipotens ; nec tu, quando tibi, Gallice, majus
 Eloquium, fandique opibus sublimis abundas, 35

seu cum scribis oratione soluta, seu cum suavis eloquentia in artem dissolvitur, et servat nostros numeros. Quare age, si reddimus Cereri sua munera, et vinum Baccho, ac Diana, præda onerata, excipit tamen exuvias, quæ appenduntur in cunctis tholis suorum templorum, et Mars Bellipotens arma hostibus erepta ; tu quoque, Gallice, licet major facundia tibi sit, et sublimis abundes dicendi ubertate,

jussit : ne comedia, &c.—27 Venet. 1. Parm. Rom. ceteræ Venett. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *largos potius mihi* ; Lindenbrog. legit : *largos potior mihi* ex conjectura Nicolai Fabri ; Bern. vero pro *potius* legit *potus*, quod recepit Grasserus et approbavit Dempster. Pro in *haustus*, quod habent Gevart. Gronov. Veen. Delph. et Markl. *inhaustus* exhibent Aldd. Colin. Gryph. Bern. Lindenbrog. Cruc. &c.—29 *Cum struis o. m. s. cum* Venet. 1. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Til. Gronov. Barth. Veen. Delph. et Markl. *Qua . . . qua* ex edit. Parm. legit Heinsius ad Val. Flac. v. 85. quam lectionem reposuerunt Edd. Bipontini, jubente Marklando in curis secundis. Barthius, in *arctum*.—30 'No- lente fere animo properans lingua legebat : et nostra currit facundia lege. Ausonius certe 'curans fandi' celerem facundiam appellat.' Ita scribit Tollius ad Auson. Profess. III. 2. Parm. habet : *nostra currat facundia leges.*

NOTÆ

Helicone collocet, Musis consecra- tus omnium consensu : dicitur *con- scia*, vatū scilicet. Sic Theb. iv. 'Vatum qua conscius amnis Gorgo- neo percussus equo.' *Largos potior mihi gurgis in haustus, Qui rapitur de fonte tuo*] Innuit Poëta sibi non po- tandos fontes solitos Musarum, ut Pimpleam et Pirenen, sed sufficere sibi gurgitem potum de fonte Ruti- lii. Sic supra : 'Ast ego nec Phæ- bum, &c. Ipse veni, viresque novas animumque ministra.'

28 *Seu plana solutis, &c.*] Indicat Rutiliū 'prorsa vorsaue oratione' clariuisse.

30 *Nostras leges*] Poëticas. Nos-

tras] Quia et Rutilius Poëta erat.

31 *Si Cereri sua dona merumque Lyæo, &c.*] Etsi Dii per se sint ditis- simi, affluentque bonis, tamen lætan- tur accipere a nobis munera, de re- bus quas ipsi nobis dederunt, licet non indigeant nostris opibus, ut grati animi in se nostræque pietatis testi- monium. Ita nec tu Gallice, dedig- neris coli tenuiore cithara. *Lyæo*] Baccho, sic dicto ἀὐτὸ τοῦ λῆου, quod vinum solvat curas.

33 *Exuvias Diana tholo*] Venatores enim pelles bestiarum a se occisa- rum Dianæ consecrabant. *Captiva- que tela Bellipotens*] Sic victores Mar- ti arma hostibus erepta dedicabant.

Sperne coli tenuiore lyra : vaga cingitur astris
 Luna, et in oceanum rivi cecidere minores.
 Quæ tibi sollicitus persolvit præmia morum
 Urbis amor ? quæ tum Patrumque Equitumque notavi
 Lumina, et ignaræ plebis lugere potentes ? 40
 Non labente Numa timuit sic curia felix,
 Pompeio nec celsus eques, nec fœmina Bruto.

ne dedigneris celebrari inferiore cithara. Errabunda luna circumdatur sideribus, et tenuiores fluvii in Oceanum influunt. Quali munere anxia civium benevolentia remunerata est mores a te acceptos. Quales tunc observavi oculos Senatorum Equitumque ac plebis inscæ plorare magnos ? Felix senatus non sic sollicitus fuit, moriente Numa, nec celsus equitum ordo, Pompeio ægrotante, nec mulieres, mortuo Bruto.

*****

—36 'Una litera vocalis expellenda est, (e voce sc. *tenuiore*.) Illustravit usum Papinianum aliis exemplis Justus Sinslerlingius Promuls. Crit. cap. 36.' Barth. Aldd. 1. 2. non interpungunt inter *lyra* et *vaga*.—41 Quomodo felicem curiam vocat moriente Numa? inquit Gevartius, cui perplacet Heinsii conjectura hæc: *Non labente ... curia, vel sic Pompeio; nec ... Bruto*. Bernartius punctum ponit post *felix* et post *Bruto*; Gryph. punctum post *felix* et comma post *Bruto*; Aldd. 1. 2. vero sic: *Non ... felix. Pompeio: ...*

NOTÆ

36 *Tenuiore lyra*] Mea scilicet. *Vaga Luna*] Vaga, quia *ἐλικοειδής*, id est, *obliquo incedens cursu*: est enim e septem planetis, qui erratici vocantur, ad differentiam stellarum fixarum.

38 *Morum*] Id est, ob mores tuos. Forte et Rutilio morum cura commissæ a principe. Hæc cura Censorum erat antiquitas, sed postquam creari censores desierunt, ei curæ Imperatores præfuerunt, aut alios qui præessent commiserunt, apud quos de moribus iudicium ageretur, et maxime inter conjuges. Qua de re Gellius lib. iv. cap. 2.

40 *Lumina*] Supple, rigata lacrymis. *Et ignaræ plebis lugere potentes*] 'Insita mortalibus,' ut ait Tacitus, 'natura recentem aliorum felicitatem ægris oculis intraspicere.' 'Et est hoc commune vitium,' inquit Nepos in Chabria, 'magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ sit

comes; et libenter de iis detrahant, quos emergere videant altius: neque animo æquo pauperes alienam opulentum intueantur fortunam.'

41 *Numa*] Secundus Rex Romanorum. *Curia felix*] Numa enim summo cultu senatum prosequabatur.

42 *Pompeio nec celsus eques*] Nam ordinis equestris erat Pompeius. *Celsus*] Solenni olim titulo equestris ordo *celsus* dictus. Festus: 'Celsus ex Græco *κέλως* equo dictus.' Horatius de Equitibus Rhamnensibus: 'Celsi prætereunt anastera poemata Rhamnes.' *Nec fœmina Bruto*] Nam in morte ejus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis, quia matronæ annum, ut parentem luxerunt, quod tam acer altor violatæ pudicitiae fuisset. *Bruto*] Junius Brutus, a stultitia, quam metu Tarquinii Superbi fingeat, *Brutus* est cognominatus. Hic exactis regibus, civitateque in libertatem vindicata, primus consula-

Hoc illud ; tristes invitum audire catenas,
 Parcere verberibus, nec qua jubet alta potestas
 Ire, sed armatas multum sibi demere vires, 45
 Dignarique manus humiles et verba precantum ;
 Reddere jura foro, nec proturbare curules,
 Et ferrum mulcere toga : sic itur in alta
 Pectora, sic mixto reverentia se dat amori.
 Ipsa etiam cunctos gravis inclementia fati 50
 Terruit, et subiti præceps juvenile pericli,

Hoc illud est, quod ægre audias vincula mæstorum civium : quod parce punias : quod amplam auctoritatem contrahas : quodque potestas cincta armis multa sibi deneget : quod nec rejicias manus miserorum, et preces supplicum, quod reddas jura foro, et non depellas magistratus curuli, et toga lenias ferrum. Sic intratur in intimos animos, sic reverentia mixto amori nititur. Ipsa etiam immisericordia acerbi fati, et magnum vitæ periculum, non intermittente morbo, consternavit omnes. Non illud noxa

eques, n. f. Bruto : Hoc, &c.—43 Hoc illud : tristis Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Vide Hand. ad i. 2. 276.—46 In iisdem libris humilis ; Bern. et Morel. malint humiles ; at vide Handium l. i.—49 Venett. Aldd. Colin. Gryph. &c. habent mixto ; Rom. et Par. miti, quod reposuit Lindenbrog. Pro se dat quod in textum intulit Marklandus, omnes codd. et edd. vet. præbent fudit.—50 Quinetiam cunctos conj. idem Markl.—55 Gronov. Diatr. p. 66. (120.)

NOTE

tum iniit cum L. Tarquinio. Tantis illius in patriam amor fuit, ut proprios filios, qui de restituendis Tarquinis multa egerant, non solum supplicio affecerit, sed etiam supplicii exactor esse voluerit. Rebus autem multis præclare gestis, tandem occisus fuit in ea pugna, quæ ad Regillum data est lacum, eumque matronæ, ut diximus, annum unum luxerunt.

43 *Hoc illud*] Nempe omnium amorem assecutus es, quod moderate uteris imperio tuo.

45 *Armatas*] Magistratu et auctoritate.

46 *Dignarique manus humiles*] Manuum extensio petitionis et venerationis index : unde apud Poëtas ‘Supplices tendunt’ sæpius ‘cum voce manus.’ Potest et hic locus referri ad libellorum porrectionem, de qua

Suetonius, Augusto cap. 53.

47 *Proturbare curules*] Id est, auctoritate opprimere magistratus et iudices. Tacitus de Tiberio : ‘Ne prætorem curuli depelleret.’

49 *Sic mixto reverentia se dat amori*] Sensus : Cives te æque amant, ac reverentur coluntque. *Reverentia*] Scilicet, quæ defertur summæ dignitati. Civium nempe.

51 *Præceps juvenile pericli*] Græcæ locutio, τὸ νεανικόν, juvenile, de re vehementi, acri, proterva, ardua. Græci enim τὸ νεανικόν, id est, juvenile vocant τὸ μέγα, seu magnum. Exempla sunt obvia. Aristoteles Animal. lib. viii. vocat magnam differentiam, νεανικὴν διαφορὰν. Alibi νεανικὴ κίνησις in Ethicis, seu μεγάλην κίνησις, magnum motum. Sic Euripides tonitru juvenile, βροντὴν νεανικὴν, vocavit magnum tonitru. Est ergo Statio præ-

Nil cunctante malo: non illud culpa senectæ,
 (Quippe ea bisseis vix dum orsa excedere lustris,)
 Sed labor intendens, animique in membra vigentis
 Imperium, vigilesque suo pro Cæsare curæ, 55
 Dulce opus: hinc fessos penitus surrepsit in artus
 Insidiosa quies, et pigra oblivio vitæ.
 Tunc Deus, Alpini qui juxta culmina dorsi
 Signat Apollineo sanctos cognomine lucos,
 Respicit, heu tanti pridem securus alumni 60
 Perpressusque moras: Huc mecum, Epidauria proles,

fuit senectutis (quippe ea vixdum superaverat duodecim lustra), sed labor intentus, et imperium animi vigentis in corpus, et vigiles ac gratissimæ curæ pro suo Cæsare. Hinc insidiosus lethargus, atque omnium rerum oblivio insinuat se penitus in fatigata membra. Tunc Deus, qui prope cacumina dorsi Alpini illustrat Apollineas sylvas suo sacro cognomine, advertit oculos, heu dudum negligens tanti alumni, et abruptpens omnes moras, Huc mecum adis, ait, soboles Epidauria, rebus arduis

legit: *vigilis*, ut sit; *dulce opus vigilis curæ*.—56 Heins. ad Ovid. Met. vii. 155. legit *subrepsit pro subrepsit*. Unus codex habet *sibi venit*.—57 Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. Brix. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. aliæ *pigræ*; mutavit Marklandus.—58 *Tunc Deus, Alpini: qui, &c.* Aldd. 1. 2. Bernartius delet comma post *Deus*, et colon post *Alpini*; sed comma ponit post *dorsi*.—59 Omnes codd. et edd. vett. *Signat Apolloneos sancto*. Mutavit Marklandus.—61 *Progressusque moras* Parm. unus Lindembrogii, Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. Basil. Bern. &c. *Progressusque morans* Rom. ut emendavit Bern. in comment. *Prægressusque moras* aliæ vett. quod retinuit Gevart. et receperunt Gronov. Barth. Veen. et Delph. Lectio nostra est ex emendatione

NOTÆ

ceps juvenile, idem quod *præceps immane* Juvenali: 'Et immensæ præceps immane ruinæ.'

53 *Lustris*] Lustrum, spatium quinque annorum, ut pueri sciunt. Ergo bisseis lustris, est sexaginta annis.

55 *Vigilisque suo pro Cæsare curæ, Dulce opus*] Nihil enim gratius erat ac dulcius Rutilio, quam impendere lucubrationes suas ac vigilias Cæsari.

57 *Insidiosa quies, et pigra* [*pigræ*] *oblivio vitæ*] Sic *Ἀσθάρων* exprimit, 'qui est marcor, et inexpugnabilis necessitas somni,' inquit Celsus lib. ii. cap. 2. 'cum alienatione mentis.' Provenit, ut aiunt medici, ex pituita frigidior et humidior, madefaciente cere-

bram, unde oritur *pigra oblivio* omnium rerum, ut suspicari quis possit hic legendum: *pigra oblivio*.

58 *Tunc Deus, Alpini qui juxta culmina dorsi Signat Apollineo sanctos cognomine lucos*] Intelligit Apollinem, qui Vercellis, oppido ad Alpium radices sito, colebatur, et ubi erant luci Apollini sacri, Apollineique vocati.

60 *Respicit*] Respicere dicuntur Dii cum jam nostri reminiscuntur. *Tanti alumni*] Rutilii egregii Poëtæ. Poëtæ enim dicuntur alumni Apollinis.

61 *Perpressusque* [*Prægressusque*] *moras*] Id vulgo dicimus, haud mora,

Huc, altis gaudens; datur aggredienda facultas
 Ingentem recreare virum: teneamus adorti
 Tendentes jam fila colos: nec fulminis atri
 Sit metus; has ultro laudabit Jupiter artes:

65

gaudens. Offertur res digna aggredienda. Conemur reficere magnum virum. Parca tendatis fila per colos, nec timeatur nigrum fulmen. Jupiter ultro appro-

~~~~~

Marklandi. *hic mecum* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Til. et Cruc. *hinc mecum* Rom. et Venett. *huc mecum* Grasser. Gevart. Barth. Gronov. Veen. Delph. &c.—62 'Quocumque vertes hunc versum, non persuaderis, modo aliquo sis in talibus iudicio, genuinam esse. Primum enim minime Papi-
 niani aut ingenii aut eloquii sublimitatem habet. Deinde exemptus, omnem difficultatem tollet, quam insignem præsens exhibet. Quid enim his fieri possit commodius? *huc mecum, Epidauria proles; Ingentem recreare virum tentemus adorti.*' Ita Barthius, qui in omnibus codd. et edd. invenit: *hic mecum Epidauria proles, Hinc alti gaudens datur aggredienda facultas, Ingentem r. v. teneamus, vel tentemus, &c.* Alteram etiam conjecturam fecit: *Hinc alta laudis datur aggredienda facultas.* Gevartius legit: *huc m. E. p. Huc altis gaudens; (d. a. f.) Ingentem, &c.* quam emendationem recepit Markl. mutata interpunctione, ut in textu nostro. Crucens hoc loco mire turbat, et pro *aggredienda* legit *aggrediendo*, et pro *Hinc alti*, vel *Huc altis*, *Hæc altis*. Gronov. in Diatr. p. 39. ed. Hand. scripsit: '*Alti gaudentem Æsculapium*, quod improvide in *altis* mutatum voluerunt.'—63 Omnes codd. cum Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *teneamus*; Bernartii conjectura est *tentemus*. Barthius tentabat: *Ingentem recreare virum tentemus ab Orco.*—64 *Tendatis* etiam in omnibus codd. et edd. vett. Mutavit Markl. qui totum h. l. ut supra in contextu videbis, exhibuit. In vett. libris, Aldd. Colin. Gryph. &c. ita se habet: *hic m. E. proles: Hinc alti g. d. a. facultas. I. r. v. teneamus adorti. Tendatis, &c.* Gronovius et qui eum sunt secuti, Veen. et Delph. *huc m. E. proles, Hinc alti g. d. a. facultas. I. r. v. tentemus adorti. Tendatis, &c.* Alii: *Tendantur jam fila colis.*—65 Domitius in suis codd. invenit *laudavit*, quod habent Venet. 1. et Parm. unde fecit *laudarit*, ut in Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *laudabit* correxit

NOTÆ

sive sublata omni dilatione. Quidam legunt *Progressusque morans*, id est, tardans progressus ad medendum, vel panlulum subsistens; nam ante dixit Apollinem fuisse securum, sen negligentem super morbo Rutilii; sed prior lectio magis mihi placet. *Epidauria proles*] Intelligit Æsculapium, Apollinis filium ex Coronide, qui Epidauri religiose colebatur.

62 *Huc, altis [Hinc alti] gaudens*] Gevartius legit *Huc altis gaudens*, sen *ἡψυλά φρονῶν*; et refert ad Æscula-

pium.

64 *Tendentes [Tendatis] jam fila colos*] Fila dicuntur tendere colos, quamdiu tenduntur, vel tensa sunt a colis. Quidam legunt: *Tendantur jam fila colis. Nec fulminis atri Sit metus*] Id dicit, quod Æsculapius a Jove percussus fuerit fulmine, cum in vitam Hippolytum sen Tindari-
 dem revocavisset.

65 *Has artes*] Quæ scilicet sanitatem restituent. tanto viro, ut Rutilio.

Nam neque plebeiam, aut dextro sine numine cretam
 Servo animam: atque adeo, breviter, dum tecta subimus,
 Expediam: genus ipse suis, præmissaque retro
 Nobilitas: nec origo latet, sed luce sequente
 Vincitur, et magno gaudet cessisse nepoti. 70
 Prima togæ virtus: illa quoque clarus, et ingens
 Eloquio: mox innumeris exercita castris,
 Occiduas, primasque domos, et sole sub omni
 Promeruit jurata manus nec in otia pacis
 Permissum laxare animos, ferrumque recingi. 75
 Hunc Galatia vicens ausa est incessere bello:

babit has artes. Non enim servo animam vulgarem, aut ortam sine favore Dei. Atque nunc referam tibi breviter quis sit, dum intramus ades ejus. Ipse suos illustrat. Origo, et nobilitas majorum non est incognita, sed vincitur a lumine succedente, et letatur cedere suo ingenti nepoti. Primus honos ex toga, in qua sua facundia enituit. Mox addictus sacramento militiæ, meruit innumeris expeditionibus, per Orientis ac Occidentis tractus, et in omni regione. Nec ei licuit remittere animum in desidia pacis, et deponere ense. Animosa Galatia ausa est hunc

Markl. sed hoc longe antea dederat Lindenbrog. ex codice Par.—68 ‘Etiam hæc verba mendosa sunt. Non enim effato conspirant sequentia, quæ non incipere ab hoc homine nobilitatem familiæ clare indicant. Sane si ipse suis genus dicatur, ignobiles genere fuerunt ante ipsum avi ipsius. Scribam: *genus ipsi ingens, vel genus illustre*. Illud tamen, quam hoc malim. Si vero *decus* legere malueris, cursus orationis longe meo animo erit faciliior. Si tamen vulgatam lectionem interpretatione congrua, sequentibus verbis quis conciliare et applicare potuerit, cum eo non altercabimur.’ Barth.—71 *Prima togæ virtus illi quoque* Lindenbrog. ex codice Par. eumque secuti sunt Cruc. et Barth. et sic est etiam in Venet. 1. *ille quoque* Parm. *lingua quoque* conj. Markl. *quaque clarus* ed. vet. Lindenbrogii.—74 *Permeruit jurata manus* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Permetuit* codd. Domitii, qui in Rom. edidit *Promeruit*, quam emendationem, quasi suam, refert Marklandus. *Permeruit durata manus* Gebhard. lib. III. cap. 27. probante Barthio, improbante Markl.—75 Edd. vett. *ferrumque retingi*: mutavit Barthius.—76 Edd. vett. *Galatea*.

NOTE

66 *Plebeiam*] Vide supra initio hujusce libelli.

68 *Expediam*] Supple, quis sit Rutilius, quem sanatum imus, et quo genere sit ortus.

70 *Nepoti*] Rutilio Gallico.

71 *Prima togæ virtus*] Quia primum foro operam dederat Gallicus.

73 *Occiduas, primasque domos*] Snp-ple particulam *per*; *per occiduas, primasque domos*. Hoc loquendi modo

Orientem et Occidentem innuit.

74 *Promeruit*] Id est, militavit: ‘merere’ enim verbum militare, unde ‘emeriti.’

Jurata] Id est, sacramento militiæ.

75 *Ferrumque recingi*] Id est, deponere ferrum, et baltheum discingere. Quidam codices habent *retingi*.

76 *Galatia*] Galatia seu Gallogræ-

Hunc quoque perque novem timuit Pamphylia messes,
Pannoniusque ferox, arcuque horrenda fugaci
Armenia, et patiens Latii jam pontis Araxes.

bello provocare. Pamphylia quoque pertimuit illum per novem annos, acerbique Pannonius, et Armenia formidabilis fugiente arcu, et Araxes jam tolerans Romani

Venet. 1. *igens*, i. e. *ingens*, ut habent Parm. et Rom. *vigens* correxit Avanti-
tius in Ald. 1. quod bene defendit Barth. contra Morel. legentem *rigens*.—77
Venet. 1. Parm. et Rom. *tenuit Pamphilia*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern.
Lindenbrog. Cruc. Barth. Gronov. Veen. et Delph. *timuit Pamphilia*.—83

NOTE

cia, regio minoris Asiæ, sic cognominata a Gallis, qui ibi sedes fixerunt: hujus incolæ vocantur Galatæ, ac Gallogræci, quod ex Gallis simul ac Græcis una gens coaluerit, Gallis a regibus Bithyniæ in societatem agrorum in Asiam traductis. Galatia habet ab Oriente Cappadociam Halymque fluvium, ab Occidente Bithynia et Asia terminatur, a Meridie vero Pamphylia, a Septemtrione Ponto Euxino finitur. *Vigens*] Editio Parisiensis *ingens*. Aliqui *rigens* legunt, quia Ponto vicina, 'Scythicisque trionibus alget.'

77 *Pamphylia*] Pamphylia regio minoris Asiæ, inter Ciliciam, qua ab Oriente finitur, et Lyciam: ab Occasu habet Lyciam, et Asiæ provinciæ partem: a Septemtrione Galatiam et Cappadociam: a Meridie Mediterraneum mare, quod hinc 'Pamphylum' dicitur. Verum tunc temporis Galatas et Pamphylios rebellasse silent Historici interpretesque, ut et Pannonios. Fortasse leves quidem tumultus excitati sunt in his regionibus, quos Rutilius conspexit.

78 *Pannoniusque ferox*] Pannonies incolæ Pannoniæ, quæ Ptolemæo regio Europæ latissima, Danubio Germania ad Septemtrionem divisa: terminatur ab Oriente Mæsia, quæ et Servia et Bulgaria: ab Occidente Norico: a Meridie, Istrum usque et

Illyricum extensa. Dividebatur olim in superiorem, quæ pars hodie *Styria et Austria* vocatur, caput habens Viennam firmissimum orbis Christiani propugnaculum: et inferiorem, quæ pars hodie fere uno nomine *Hungaria* dicitur.

79 *Armenia*] Armenia regio Asiæ inter Taurum et Caucasum montes; a Cappadocia usque ad mare Caspium excurrens, ab Armeno Thessalo Jasonis comite sic appellata, ut ait Strabo. In majorem et minorem dividitur, quarum partes ab Ortelio diligenter ex Eustathio collectæ recensentur. Porro tempore Neronis res in Armenia turbatæ sunt, hinc Romanis, hinc Parthis eam sibi vindicantibus, ac illi dare regem volentibus. Sed virtute Corbulonis compressi Parthi, victusque Tiridates, quem Parthi regem Armeniæ creaverant; quique, deposito ad effigiem Neronis diademate, illud Romæ resumait a Nerone sibi impositum. Hujusce belli partem quandam gessisse Rutilium Gallicum sub Corbulone probabile est. Vide Tacitum Ann. xv. Dicitur *Armenia horrenda arcu fugaci*, quia Armenii sagittandi peritissimi. More Parthorum ac Orientalium populorum fugere simulabant, ut sic distraherent hostes, reversique ad pugnam facilius eos profligabant. Unde dicitur 'pugna fugax' Boë.

Quid geminos fascēs, magnæque iterata revolvam 80
 Jura Asiæ? velit illa quidem ter habere, quaterque
 Hunc sibi; sed revocant fasti majorque curulis,
 Nec permissa semel. Libyci quid mira tributi
 Obsequia, et missum media de pace triumphum
 Laudem, et opes quantas nec qui mandaverat ausus 85

pontis. Quid memorem duplices fascēs, et resumtam administrationem ingentis Asiæ? Illa sane optaret possidere illum ter et quater, sed fasti illum revocant, ac major curulis, nec semel desponsa. Quid prædicem miram solutionem vectigalis Libyci? et reportatum triumphum in media pace, ac tot relictus inde divitias? Nec qui miserat, ausus fuit sperare. Thrasymentus, Alpesque,

~~~~~

Nec promissa omnes codd. et edd. vett. permissa Markl. in curis secundis.—84 Omnes codd. et edd. vett. et missum; Malim jussum, inquit Barthius; unde Marklandus alia mutatione: et justum media de pace triumphum. Cf. Hor. 1. Od. 12.—85 Edd. vett. et opes tantas. Mutavit Markl. 'Cultros iterum adhibendos arbitramur, et rescindenda hæc verba, ut cetera pulchre ha-

NOTÆ

thio Cons. Phil. lib. v. 'Rupis Achæmenię scopulis, ubi versa sequentum Pectoribus figit spicula pugna fugax.' De iisdem Armenis Noster Protrepico Crispini: 'Quæ suspecta fides, aut quæ fuga vera ferocis Armenii.' *Araxes*] Araxes Armenię nobilis fluvius, ex summis jugis Ararat, quæ Pariedrus olim, nunc *Chelder* vocantur. Et quidem primo ex iis Araxes profluit; exiit autem e monte Tauro, ea parte qua Pariedrus visitur, e latere montis Abo, ex quo Euphrates nascitur, et versum ortum cursum tenet, usque ad fines provincię Medię, nunc *Chirvan* dictę; ibidem se flectit versus Corum, et Cyro fluvio mixtus dividit Artaxatam, quæ hodie *Nachuan* dicitur, et Armeniam porro rigans, præterquefluens Araxis planitiem, exonerat se in mare Caspium. *Patiens Latii pontis*] Respexit Poëta ad illud Virgilio: 'Et pontem indignatus Araxes.' *Latii*] Id est, Romani. Nam Augustus super eum struxerat pontem, et ante eum Alexander Magnus.

80 *Quid geminos fascēs, magnæque iterata revolvam Jura Asiæ*] Hinc liquet Rutilium bis Asię proconsulem fuisse.

Asiæ] Non hic minor Asia intelligenda, sed provincia ejus particularis, *Asia* etiam dicta.

82 *Sed revocant fasti majorque curulis*] Innuit consulatum per fastos, qui nomine consulum insigniebantur, et majorem curulem; quem, et majorem togam pari figura vocat Claudianus in 14. Consulatu Honorii: 'Commune majore toga signabitur annus.'

83 *Libyci quid mira tributi Obsequia*] Forte Afri hoc tempore rebellantes, solvere tributum detrectaverant, armaque sumserant; sed mira felicitate ac virtute domuerat eos Rutilius, tributumque solvere cõegerat, tantaque hujus victorię celeritas fuerat, ut imperium turbatam pacem non senserit, et Rutilius materiam triumphi repererit: quod his verbis exprimitur, *et missum media de pace triumphum*.

85 *Nec qui mandaverat ausus Ex-*

Expectare fuit? gaudet Trasimenus et Alpes,
Cannensesque animæ: primusque insigne tributum
Ipse palam lacera poscebat Regulus umbra.

ac umbræ Cannenses, lætantur, et ipse Regulus primus lacera umbra palam petebat illustre rectigal. Non vacat narrare Septentrionales pugnas, et re-

~~~~~

beant. Hoc pacto: *Libici q. m. t. Obsequia? Et jussum (vel missum) media d. p. triumphum Laudem, et opes tantas? Gaudet, &c.* Sic plana sint omnia.' Barth.—86 Post hunc versum in Venet. 1. Parm. et Rom. inseritur: *Atollam cantu: gaudet trasimenus et alpes.*—88 *Ipse palam læta poscebat* codex Burmanni a m. sec. cum Parm. Röm. et Venet. 3. 4. *Ipse palam lacera poscebat* codex Burmanni a m. pr. cum Venet. 1. Aldd. 1. 2. Coliu. Gryph. Basil. Grasser. Gevart. et Bern. probante Barthio; illud teneant Til. et Crac. *Ipse palam lacera plaudebat* Jortinus Nostras in Obs. Miscell. Vol. II. P. III.

NOTE

pectare fuit] Id est, Tanta celeritas hujusce victoriæ fuit, tamque cito bellum confectum est, ac tributum solum, ut Domitianus, qui huic rei Rutilium præfecerat, hoc sperare tam brevi tempore fieri posse non ausus fuerit.

86 *Trasimenus*] Thrasimenus lacus est in agro Perusino, juxta quem Hannibal vicit Flaminium consulem, ac Romanos magna clade affecit. *Alpes*] Montes altissimi, a candore nivium sic dicti, Galliam ab Italia dividendes.

87 *Cannensesque animæ*] Manes scilicet Romanorum victorum ac occisorum apud Cannas, vicum Apuliæ, ab Hannibale. Vide Historicos Romanos. Dicit ergo Poëta Thrasymenum, Alpes, ac Manes Romanorum occisorum apud Cannas, lætari de profligatis Afris, qui sub Hannibale quondam tot cladibus se affecerant, ac suos accolae vicerant. Alpes vero, quod Hannibal cum Afris has exsuperaverit, dirupto monte facto incendio, infusosque insuper aceto. Nam Alpes, ut scribit Plinius, Italiæ pro muris adversus impetus Barbarorum dedit natura, et prodigii loco habitum est, cum Hannibal eas superaverit.

88 *Regulus*] Attilius Regulus, post gravissimas Carthaginiensibus clades illatas, incidit tandem in insidias, quas illi Hasdrubal ac Xantippus dux Spartanus struxerant, sicque captus perductus est Carthaginem. Sed cum nobilissimi ac validi juvenes Carthaginiensium venissent etiam in manus Romanorum, Carthaginienses proposuerunt Regulo, se eum reddituros unum solum pro suis omnibus, remiseruntque eum Romam ad hoc obtinendum a Senatu: accepta tamen prius ejus fide se reversurum Carthaginem, re infecta. Cum igitur Romam venisset, ac in Senatu permutationem exposuisset, rogatus sententiam, negavit pro se uno ac sene, tot juvenes ac validos Carthaginiensibus restituendos, labantesque patres ita firmavit, ut in sententiam ejus iretur. Cum vero illum Romæ retinere vellent patres, negantes servandam esse fidem hosti, qui toties illam fefellerat, nulla ratione adduci potuit, ut a fide desisteret. Itaque reversus est Carthaginem. Ceterum quo clarior ejus esset gloria, Carthaginienses moribus suis usi sunt, illumque novis et exquisitis crudelitatis exemplis necarunt. Vide Valerium Maximum lib. I. de Religione,

Non vacat Arctoas acies, Rhenumque rebellem,
 Captivæque preces Veledæ, et (quæ maxima nuper 90
 Gloria) depositam Dacis pereuntibus arcem
 Pandere; cum tanti, lectus, rectoris habenas,

bellem Rhenum, ac preces captivæ Veledæ, et (qui nuper summus honor) victam Dacorum urbem extinctis barbaris; cum Gallice, electus suscepisti frænos tanti

~~~~~

p. 221. probante Marklando.—90 Domitius *Velidæ* in omnibus codd. scriptum reperisse se dicit, unde ille fecit *Velidæ*. Aldd. Colim. Gryph. &c. *Veledæ*.—91 Marklandus pro *urbem*, quod omnes codd. testantur, cum Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Brix. Vicent. Rom. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. Basil. &c. scripsit *arcem*, quomodo apud Hor. 1. Od. 7. 5. legendum docuit Bentleius. Notandum produci priorem hujus vocis syllabam, cum *Daci* dicantur; corripi cum *Dacæ*, ut observatum ap. Lucanum. Vide Comment. L. Hortens. p. 102.—92 Correxuit Lipsius *lectu* ad Tacit. Ann. 1. quod fecit etiam Bern.

NOTÆ

Livium, Aulum Gellium lib. vi. Ciceronem Off. iii. et Oratione contra Pisonem, Horatium iii. Od. 5. *Lacera umbra*] Veteres enim credebant mortuos simulacris suis post mortem retinere ac perpetuo ferre notas ac vestigia vulnerum, quibus deformati fuerant in vita. Sic Virgilius de Deiphobo Æneid. vi. 'Atque hic Priamidem laniatum corpore toto Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora: Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.' Carthaginienses resecurisse palpebras Regulo ac necavisse vigilando dicuntur. Hic vero Poëta dicit umbram Reguli lætam vidisse subactos penitus Pœnos ac vectigal pensitantes.

89 *Arctoas acies*] Sarmatas, Dacosque victos a Domitiano. *Rhenumque rebellem*] Intelligit Catos Rheni accolæ, iterum victos a Rutilio. Theb. 1. 'Bisque jugo Rheenum,' &c.

90 *Captivæque preces Veledæ*] Hinc discimus, captam fuisse Veledam a Romanis. De hac multa Tacitus Hist. lib. iv. 'Ea virgo Nationis Bructeræ late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque

fœminas fatidicas, et augescente superstitione arbitrentur Deas.' De hac mentionem facit etiam libro de Moribus Germanorum. Sed Veledam potius dici debere arbitratur Lipsius.

91 *Depositam Dacis pereuntibus arcem Pandere*] Intelligit Regiam Dacorum urbem, quam expugnasse, victis demum Dacis, hinc discimus Rutilium. *Depositam*] Id est, desperatam, seu de qua spes non est, hanc posse resurgere. Cicero Verr. iii. 'Itaque mihi videor magnam, et maxime ægram, ac prope depositam Reip. partem suscepisse.' Virgil. Æneid. xii. 'Ille, ut depositi proferret fata parentis Scire potestates herbarum usumque medendi Maluit, et mutas agitare inglorius artes.' Ubi Servius, 'depositi,' id est, desperati. Nam apud veteres consuetudo erat, ut desperati ante januas suas collocarentur, velut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent a trans-euntibus forte curari, qui aliquando simili laboraverant morbo. *Pandere*] Pro describere, verbum Poëticum.

92 *Lectus*] Corrigit Bernartius, *lectu rectoris*, seu *lectione*. Legatum

Gallice, fortuna non adversante, subisti.
 Hunc igitur (si digna loquor) rapiamus iniquo,
 Nate, Jovi: rogat hoc Latiae pater inclytus urbis: 95
 Et meruit (neque enim frustra mihi nuper honora
 Carmina patricio pueri sonuistis in ostro)
 Si qua salutifero gemini Chironis in antro

ducis, fortuna non obstupescente. Hunc itaque (si loquor digna) eripiamus maligno Jovi. Celeberrimus pater urbis Romanae hoc precatur; et dignus est qui exaudiat: neque enim pueri incassum cecinistis Pæanes in meum honorem, induiti purpurea prætexta patricia. Si quod igitur gramen est in salutifera spelunca duplicis

quod non improbat Barth. damnat tamen Gevartius.—93 Omnes codd. et edd. vett. *non admirante*; Gronov. Diatr. p. 67. *non indignante*, unde nescio. Hoc ansam dedit Marklando ut corrigeret, *non adversante*.—94 Omnes libri

NOTE

Cæsaris fuisse vult Rutilium, et designat eum ab electione, quia legati Cæsaris delectu, ἀληθῶς, ut dicit Dio, non sorte, ut Proconsules, in provincias mittebantur. Observandum est enim Augustum in sexto consulatu duplicem fecisse provinciarum divisionem. Aliæ populo datæ, aliæ Cæsari: in eas quæ populi, proprie dicti proconsules mittebantur, in Cæsaris, legati aut proprætores: qui interdum tamen et prætores dicti, aut conjunctim legati proprætores, ut in lapidibus plerumque. Plures erant inter utrosque differentia: una hic observanda solum, quod proconsules sorte mittebantur, eoque Suetonius Aug. cap. 47. 'Ceteras provincias sortito proconsulibus permisit.' Et Tacitus Ann. III. 'Eoque etiam Asiæ sorte depellendum incusavit.' At legati Cæsaris delectu et ἀληθῶς.

94 *Iniquo Jovi*] Id est, Plutoni, qui Homero dicitur στυγερὸς, Ζεὺς καταχθόνιος, ἄναξ ἐνέρων. *Moronus, Jupiter*

subterraneus, rex umbrarum.

95 *Latiae pater inclytus urbis*] Sic Epith. Stellæ, 'Parens Latius' dicitur. *Latiae*] Romanæ.

97 *Carmina patricio pueri sonuistis in ostro*] In ludis enim sæcularibus pueri prætextati, et puellæ virgines carmen solenne in honorem Apollinis et Dianæ canere consueverant, ut patet ex carmine sæculari Horatii. *Patricio ostro*] Quia prætexta primum a Patritiis gestata; purpura autem seu ostro prætexta erat.

98 *Gemini Chironis*] Chiron centaurus, unde *geminus* dicitur, (quia Centauri, media parte homines erant, media equi,) herbarumque ac artis medicæ peritissimus. *Antro*] Hujus descriptio habetur Achilleidos primo: 'Domus ardua montem Perforat, et longo suspendit Pelion arcu. Pars exhausta manu, partem sua ruperat ætas.' *Salutifero*] Ibidem: 'Nam nunc labor unus inermi Nosse salutiferas ægris animantibus herbas.'

Herba, tholo quodcumque tibi Trojana recondit
 Pergamus, aut medicis felix Epidaurus arenis 100
 Educat; Idæa profert quam Creta sub umbra
 Dictamni florentis opem, quoque anguis abundat

Chironis, illud affer, et quodcumque Pergamus Trojana reservat tibi in Tholo, aut florens Epidaurus germinat in suis medicinalibus arenis. Affer quoque auxilium potentis Dictamni, quod Creta producit ad umbram Idæam, et spumam, qua redun-

~~~~~

rapiemus; lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—99 Lipsius Elect. II. 14. legit: *Herba et holus, i. e. olus*. Assentitur Bernartius: sed id omnino damnant Barth. et Markl. quocumque edd. vett. quancumque Barthius, qui colon ponit post *Herba*.—102 *Dictami* Rom. Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. &c. *Dictamni* Lindenbrog. Cruc. Barth. et Gronov. Pro

NOTÆ

9 *Tholo*] Non hic, *tholus*, accipiendus vulgari notione, ut bene observat Gronovius, pro testudine templi, seu loco in media templi camera, ex quo voventium munera suspendebantur, ut alibi Statio Virgilioque accipitur. Sed nomen est proprium ædificii cujusdam, quod propinquum erat templo Æsculapii Pergameni, auctore Pausania. *Trojana Pergamus*] Strabo lib. XIII. Pergamum appellat urbem insignem in montis *στροβυλοειδοῦς* vertice sitam, arce et gazophylacio Lysimachi Agathoclis filii ornatam. Longe clarissimum Asiæ Pergamum vocat Plinius, quod intermeat Selinus, profuit Cæsius, profusus Pindaso monte. Regia fuit Attalicorum regum, et postea Romanorum provincia facta. Apud eam chartæ usus inventus, quæ nunc quoque vulgo ‘*Pergamena*’ dicitur, ab Attalo, ut Ælianus, vel ab Enneve, ut Plinius ait, inventa. Item patria fuit Galeni celeberrimi medici, et Apollodori: hodie *Pergamo*. Pausanias vero in Bæoticis et Eliacis supra Caycum flumen ponit, ubi Æsculapii fanum fuit. *Trojana* vero, vel quia forte a Trojanis condita Pergamus, vel quia Troja etiam Pergamus dicta.

100 *Epidaurus*] De hoc oppido vide Theb. IV. 123. In hoc Æsculapius natus dicitur et religiose colebatur. Strabo scribit in Epidauro templum Æsculapii fuisse ingenti ægrotantium multitudine repletum, tabellis hinc inde propendentibus, quibus constaret, qui, quoque morborum genere, curati essent. *Medicis arenis*] Ob salutiferas herbas quæ in iis reperiuntur.

101 *Idæa umbra*] Intelligit Idæum montem Cretæ. *Creta*] Insula maris mediterranei prope Peloponnesum. Vide Theb. V.

102 *Dictamni*] Hæc herba, licet ubique veniat, optima in Creta est. Hæc admota vulneri, in quo ferrum est, extrahit ferrum. Illam describit Virgil. Æneid. XII. ‘*Dictamnnum genitrix Cretæa carpit ab Ida, Puberibus caulem foliis, et flore comantem Purpureo: non illa feris incognitam capris Gramina, cum tergo volucres hæseret sagittæ.*’ Vide Plinium lib. VIII. cap. 27. et lib. XXVI. cap. 14. ac Dioscoridem lib. III. cap. 32. et 34. Ælianus et Aristotelem. *Quoque anguis abundat Spumatu*] Serpentes communiter tribuuntur Heroibus, proprie vero Æsculapio. Sa-

Spumatu : jungam ipse manus, atque omne benignum
 Virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis,
 Aut Amphrysiaco pastor de gramine carpsi. 105
 Dixerat : inveniunt positos jam segniter artus,
 Pugnantemque animam : ritu se cingit uterque
 Pæonio, monstrantque simul, parentque volentes ;
 Donec letiferas vario medicamine pestes,

dat anguis tuus. Ipse jungam manus, et omne benignum virus, quod peritus collegi in suaveolentibus campis Arabum, aut cum essem pastor ex herbis Amphrysiis. Locutus erat. Reperiunt membra jam languide jacentia, et animam certantem cum leto. Uterque colligit vestem ad morem Pæonium, docentque una alter alterum, invicemque obsequuntur libentes ; donec vicerunt diversis remediis letalem morbum,

abundat Barth. malit abundas.—103 Edd. vett. benigne ; Markl. benignum ex conjectura Lindenbrogii, non nominato tamen auctore.—105 ‘Inemendati codd. habent carpsit ; sed ut persona conveniat Æsculapio loquenti, qui

NOTÆ

cri sunt Æsculapio : quia huic animalli multa remedia insunt : quale hoc fuerit, contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, etiam exta serpentum vulnere imposita auxiliari. Et hoc, eos qui viperæ jecur coetum hauserint, nunquam postea feriri a serpente. Vide Plinium lib. xxix. cap. 4. Macrob. Saturn. i. cap. 20. Quin etiam Æsculapius Pergamenus repræsentabatur insidens serpenti, ut Coma Earini apud nostrum : ‘Ubi maximus ægris Auxiliator adest, et festinantia sistens Fata, salutifero mitis Deus incubat angui.’ Et Dea ‘Tyteia, seu Sanitas, habebat in manu dextra serpentem. Vide Valerium lib. ii. de Miraculis.

104 *Virus*] Non prima sua notione accipiendum hic *virus*, sed significat quicquid viret, herbas, olera. *Odoriferis Arabum arvis*] *Odoriferis*, ob thus et myrrham. *Arabum*] Arabes populi ad Orientem Ægypti siti, et tenentes hanc peninsulam, quæ Rubro mari ac sinu Persico comprehenditur.

105 *Amphrysiaco*] Amphrysus fluvius Thessaliæ, vel Magnesæ, juxta

quem Apollo dicitur pavisse armenta regis Admeti. Quam pœnam subiit, quod Cyclopes artifices fulminis, quo Jupiter Æsculapium percusserat, interfecisset. Lucanus : ‘Et flumine puro Irrigat Amphrysus famulantis pascua Phœbi.’

107 *Ritu se cingit uterque Pæonio*] Habitum chirurgicum hic eleganter exprimit Poëta. Hippocrates requirebat, ut chirurgus veste esset astricta, et succincta, non laxa vel duplicata, in humeris et cubitis. Et Soranus scribit in vita Hippocratis, consuevisse hunc sapientissimum senem pallium complicatum in caput rejicere, ne, in operatione, a circumfuso pallio impediretur. Hujusmodi habitum describit Virgilius Æneid. xii. loquens de Iapide medico : ‘Ille reorto Pæonium in morem senior succinctus amictu, Multa manu medica Phœbique potentibus herbis.’ *Pæonio* vero, a Pæone viro medicæ artis peritissimo, quem Homerus Il. v. refert curasse Martem graviter a Diomede vulneratum, cuique inventio herbæ Pæoniæ ab eo dictæ tribuitur.

Et suspecta mali ruperunt nubila somni.

110

Adjuvat ipse Deos, morboque valentius omni

Occupat auxilium : citius non arte reffectus

Telephus Æmonia ; nec quæ metuentis Atridæ

Sæva Machaonio coierunt vulnera succo.

et funestum soporem noxii veterni. Ipse Deus adjuvat, et potentior omni morbo, prævenit remedia. Telephus non promptius sanatus est arte Æmonia, nec ipse crudeles plagæ timentis Atridæ citius coaluerunt liquore Machaonio. Quem locum

paulo ante ait *jungam*, nos legimus *carpei*, i. e. collegi.' *Domit.*—110 Unus codex *rapuerunt.*—111 *Adjuvat ipse Deus* Aldd. Colin. Gryph. et Basil. *Deos* Venet. 1. Parm. Rom. et Vicent. quod primus recepit Markl. cui debetur *τὸ valentius* ; omnes enim codd. et edd. vett. *valentior.*—112 Bern. conj. non *are reffectus*, improbante eodem Marklando.—113 *Hæmonia* edd. vett.—115

NOTÆ

110 *Mali somni*] Sic etiam, *ἀσφαγῶν* exprimit Poëta. Supra : 'Insidiosa quies et pigra oblivia vitæ.' Et Epicedio in patrem : 'Sed te torpor iners, et mors imitata quietem Explicuit, falsoque tulit sub Tartara somno.' *Mali*] Quia letalis, non ad sanitatem animalis institutus.

113 *Telephus*] Telephus rex Mysiæ, Herculis et Auges filius, cum Græcos euntes ad expeditionem Trojanam impedire conaretur, ne per Mysiam iter facerent, ab Achille graviter vulneratus est. Cum autem hoc vulnus nullo remedio curari posset, oraculum consuluit, a quo responsum est, fore, ut eadem hasta, qua vulneratus fuerat, sanaretur. Relicta itaque patria Achillem adiit, ab eoque obtinuit, ut ex hastæ, qua vulneratus erat, rubigine, remedium conficeret et vulneri suo imponeret, quo facto id statim sanatum est. Hoc comprehenditur his duobus Ovidii versibus Art. Am. 1. 696. 'Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.' *Æmonia*] Id est, Thessalica : Thessalia enim prius Æmonia vocabatur. Achilles autem Thessalus erat, et in Thessalia edu-

catus apud Chironem. *Metuentis Atridæ*] Menelai filii Atrei, vulnerati a Pandaro. Vide Homerum Il. 1v. *Metuentis*] Quia Menelaus non admodum fortis erat.

114 *Machaonio succo*] Herbarum scilicet. *Machaonio*] A Machaone filio Æsculapii, qui cum fratre Podalirio, ut ait Cornelius Celsus, lib. 1. bello Trojano ducem Agamemnonem secutus, non mediocrem opem commilitonibus suis attulit. Quos tamen Homerus, non in pestilentia, neque in variis generibus morborum aliquid attulisse auxilii, sed vulneribus tantummodo ferro et medicamentis nederi solitos esse, proposuit. Ex quo apparet has partes medicinæ solas ab iis tentatas, easque esse vetustissimas. Hi fratres exercnerunt chirurgicam artem, ac medicamentariam, seu *τὸ φαρμακευτικὸν* solum : cum *τὸ διατηρικὸν* primus sit auspicatus Hippocrates, quem subsecuti deinde Herodicus, Praxogoras, Chrysippus, et alii, illam medicinæ partem locupletiore reddiderunt. Quidam tamen volunt Machaonem chirurgum fuisse, Podalirium vero exercuisse *τὸ περὶ τῶν σαρδῶν*. Illud autem *φαρμακευτι-*

Quis mihi, tot questus inter populique patrumque, 115
 Sit curæ votique locus? tamen ardua testor
 Sidera, teque, pater vatum Thymbræe, quis omni
 Luce mihi, quis nocte timor; dum postibus hærens
 Assiduus, nunc aure vigil, nunc lumine, cuncta
 Aucupor: immensæ veluti connexa carinæ 120
 Cymba minor, cum sævit hyems, pro parte, furentes
 Parva receptat aquas, et eodem volvitur Austro.
 Nectite nunc lætæ candentia fila sorores,
 Nectite: nemo modum transmissi computet ævi:

*meæ solitudines et mea vota tenent inter tot turbas plebis et Senatus? Testor tamen
 alta sidera, ac te, Thymbræe vatum pater, qualis fuit metus mihi, omni die ac nocte;
 dum continuo affixus liminibus tuis, nunc attentus auribus, nunc oculis, conjicio omnia.
 Ut minor scapha alligata ingenti navi, cum procella violenta est, recipit exigua pro
 modulo suo undas savientes, et rotatur eodem vento. Lætæ sorores deducite nunc
 alba pensa, deducite. Nullus numeret tempus ante actæ vitæ. Hic dies natalis*

~~~~~

Quis mihi tot cætus Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. Lectio nostra debetur Marklando.—118 Venet. 1. *quis nocte tenor*.—120 *Auguror* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. Burmannus ad Val. Flac. II. 44. legit *Aucupor*, quod primus reposuit Markl. At Morelli nota ita se habet: 'Eodem vergit Oedipodium illud in Thebaidis Dramate Lat. 'Hinc aucupabor verba rumoris vagi.'—121 Edd. vett. *pro parte furenti*. Lect. nostram dedit Gevartius ex codice Sen. Handius ex suis codd. legit *furentis*; et sic Lindenbrogiius e cod. Par.—123 *Nectite* Rom. ed. vet. Lindenbrogii, Aldd. Colin. et Gryph. et sic v. sequenti.

NOTÆ

κδν intelligendum tantum de medicamentis, quæ vulneribus inspergebantur, qualia sunt, quæ hodie vel unguenta vel balsama, vel generalius emplastra appellantur. Nam in usu non fuerunt potiones illæ, quæ postea ægris propinarunt.

116 *Votique locus*] Vota pro ducibus ægris suscepta, ut pro Pompeio laborante. Cicero Tuscul. I. Juven. Sat. x. 'Provida Pompeio dederat Campania febres Optandas, sed multæ urbes, et publica vota Vicerunt.' Sic pro L. Druso, cum repentina vi morbi in publico concidisset. Aurel. Victor de viris illustribus, et Suetonius Claud. cap. 45. Sed et pro sanatis vota persoluta, ut infra patet. Tacit. Annal. II. Sueton. Caligula

Delph. et Var. Clas.

cap. 6.

117 *Thymbræe*] Apollo, sic dictus a Campo Thymbræo prope Trojam, ut jam sæpius diximus.

118 *Dum postibus hærens Assiduus*] Character hominis anxii, inquieti, et admodum solliciti de salute alterius, terere limina domus illius, ire redire viam multoties, et oculis atque auribus haurire velle, an melius habeat.

120 *Immensæ veluti connexa carinæ Cymba minor*, &c.] Eadem utitur comparatione, Pietate Abascantii sub finem.

123 *Candentia fila*] Supra Epithal. Stellæ: 'Parcarum conditus albo Vellere.' Vide ibidem. *Sorores*] Parcæ.

Stat.

L

Hic vitæ natalis erit. Tu Troica dignus 125
 Sæcula, et Euboici transcendere pulveris annos,
 Nestoreosque situs. Qua nunc tibi pauper acerra
 Digna litem? nec si vacuet Mevania valles,
 Aut præstent niveos Clitumna novalia tauros,
 Sufficiam: sed sæpe Deis hos inter honores 130
 Cespes, et exiguo placuerunt farra salino.

erit. Tu mereris transgredi Trojanos annos, et ætatem Cumanæ Sibyllæ, ac senectutem Nestoris. Qua nunc acerra inops sacra faciam pro tua salute? Non sufficiam, etsi Mevania exhauriat valles suas, aut pascua Clitumni dent suos candidos tauros. Sed inter hos honores, gramen et far modico salino sæpe accepta fuerunt numinibus.

—125 Troia Venet. 1. quod probant Heins. et Burm.—128 'Vel legendum, non si vacuet, vel si retineas nec, scribendum, Et præstent: et hoc verum.' Markl.—131 Rom. sacra salino.

NOTÆ

125 *Troica Sæcula*] Tithoni, vel Laomedontis, aut Priami.

126 *Euboici pulveris*] Alludit ad fabulam, qua Sibylla Cumana annos a Phœbo petiisse fingitur pro numero pulveris, quem manu ceperat, et obtinuisse. Vide Ovid. Met. xiv. *Eu-boici* vero, quia Cumæ, patria Sibyllæ, conditæ fuerant a Chalcidensibus ex Eubœa profectis.

127 *Nestoreosque situs*] Id est, senectutem Nestoris, qui tria sæcula vixisse dicitur. *Qua nunc tibi pauper acerra*] Hinc colligitur 'Soteria' non fuisse munera, quæ mittebantur ad amicos, ubi convaluerint, sed sacra, quæ fiebant pro eorum salute restituta, ut initio diximus.

128 *Mevania*] Oppidum Umbriæ armentorum ac gregum ferax. Lacanus lib. 1. 'Tauriferis ubi se Mevania campis Explicat.' Erat patriæ Propertii Poëtæ.

129 *Clitumna novalia*] Id est, nova-

lia adjacentia Clitumno amne, Umbriam a Tuscia dividente, cujus aqua pota candidos boves facit. Hinc *nivei tauri*. Tauri autem, seu boves candidi immolabantur Diis, ut iis gratiæ agerentur, vel de re in bello bene gesta, vel de alia ab iis impetrata. Vide Plinium lib. viii. Ep. 8. ad Romanum.

130 *Sæpe Diis hos inter honores Cespes, &c.*] Tibullus lib. iv. ad Messalam: 'Parvaque cœlestes pacavit mica, nec illis Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.'

131 *Farra*] Id est, mola: nam ex farre et sale mola fit. Plinius: 'Mola tantum salsa litant, qui non habent thura.' *Salino*] Ad veterum superstitionem, qua salinum inter vasa sacra. Livius lib. xxvi. 'Ut salinum patellamque Deorum causa habeant.' Arnobius: 'Sacras facitis mensas salinorum appositu.'

V. BALNEUM CLAUDII ETRUSCI.*

Etrusci amici balneum describit.

NON Helicona gravi pulsat chelys enthea plectro,
 Nec lassata voco toties mihi numina Musas.
 Et te, Phœbe, choris, et te dimittimus, Evan:
 Tu quoque muta feræ, volucer Tegeæ, sonoræ
 Terga premas: alios poscunt mea carmina cœtus. 5
 Naidas undarum dominas, regemque corusci
 Ignis, adhuc fessum, Siculaque incude rubentem
 Elicuisse satis: paulum arma nocentia, Thebæ,

Mea cithara numine afflata non percutit Heliconem molesto pectine, nec imploro Musas, Deas a me toties fatigatas. Et te, Apollo, et te, Bacche, dimittimus ad vestras choreas. Tu quoque, Tegeæ ales, pulses muta terga sonoræ testudinis. Mei versus requirunt alios catus. Sufficiet invocare Nymphas aquarum reginas, et Deum luminosi ignis, lassatum adhuc, et rubicundum incude Sicula. Thebæ

Balneum Etrusci edd. vett. 'Istud nomen Claudii, quod in edd. desiderabatur, ex codd. recte addidit Gronovius; et hoc confirmat Præfatio libri.' Markl. *Claudii Etrusci Balneolum* Parm.—2 Handins ad l. 2. 93. legit, *totiens mihi*.—4 *Tuque inimica feræ* Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Tu quoque muta feræ* Venet. l. ut emendavit Politianus Epist. vi. l. probantibus Scal. Gevart. et Bern. itaque legit Huschk. ad Tibull. III. 4. 69. *Tu quoque amica feræ* Morel. quam veram Statii lectionem arbitrabatur Barthius; *Tuque o muta feræ* Markl. *Tu quoque terga feræ* Heinsius; unde Markl. etiam: *Tu quoque tarda feræ*; Barth. adolescentulus conj. *Tuque imitata*. Cf. Serv. ad illud Virg. Georg. IV. 'Ipse cava solans ægrum testudine amorem.' Lin-

NOTÆ

* *Etrusci*] Etruscus ille erat filius Claudii Etrusci, qui libertus imperatoris domus ad amplissima munera provectus fuerat. Vide Lacrymas Etrusci. Easdem Etrusci thermas celebrat Martialis lib. vi. Ep. 42.

1 *Heliconæ*] Montem Bœotiae, Musis sacrum.

2 *Lassata numina Musas*] Ut quas sæpius invocaverat.

3 *Et te, Phœbe, choris, et te dimittimus, Evan*] Phœbus enim dicitur a Poëtis agere choros in Parnasso cum Musis, et Bacchus, qui idem ac Evan, cum Nymphis.

4 *Feræ sonoræ*] Testudinis, quam

ut ad concentum accommodarit Mercurius, vide apud Philostratum in Iconibus. *Volucer Tegeæ*] Mercurius, qui cum Arcas esset, semper designatur per aliquem locum aut opidum Arcadiæ. *Tegea* autem urbs Arcadiæ.

6 *Naidas*] Nymphas aquarum præsidēs, quæ Naiades et Naiades vocantur. *Regemque corusci Ignis*] Vulcanum.

7 *Siculaque incude rubentem*] Vulcanus enim officinam habebat in Sicilia.

8 *Paulum arma nocentia, Thebæ, Ponite*] Hinc liquet compositum fuisse

Ponite: dilecto volo lascivire sodali.

Junge, puer, cyathos, sed ne numerare labora, 10
Cunctantemque intende chelyn: discede, laborque,
Curaque, dum nitidis canimus gemmantia saxi
Balnea; dumque procax, myrtis hederisque soluta
Fronte, verecundo Clio mea ludit Etrusco.

paulum intermittite scelestas pugas. Libet ludere in gratiam cari amici. Puer porrige crebra pocula, et cura numerare ea, et accomoda segnem ciatharam. Labor et solitudines migrate, dum celebramus thermas fulgentes nitidis lapidibus, et dum mea Clio proterva myrtis, hederisque, ac fronte explicita, lascivit in gratiam modesti

denbrogius, pro *Tegeae*, *sonoræ* legit ex codice Par. *Tegearum honore*.—10 Venett. 1. 2. Parm. et Rom. et *enumerare*; Avantius in Ald. 1. fecit, atque *enumerare*; Heins. Adversus. p. 640. atque *annumerare*. Lectio nostra debetur P. Scriverio ad Martial. et primum recepta est in editione Gevartii. —11 *Cunctantemque incende* ed. vet. Lindenbrogii. *chelum* Domitius in Rom. *chelym* Aldd. Colin. Gryph.—14 Parm. *Fronde*.—15 Parm. *nitidosque adcer-*

NOTÆ

hunc libellam ante absolutam Thebaidem. *Arma vero nocentia*: quia bellum Thebanum inter duos fratres Eteoclem et Polylicem gerebatur: dammandum igitur.

10 *Junge, puer, cyathos*] Catullus: 'Minister vetuli puer Falerni Inger mi calices amariore.' *Jungere* autem *cyathos*, est sine intermissione semper novos epotandos præbere. *Sed ne numerare [atque enumerare] labora*] Aludit ad morem veterum, qui tot bibebant pocula, quot literis nomina amicarum, vel amicorum absentium scribebantur. Quod innuit Martialis: 'Nævix sex cyathis, septem Justina bibatur.' Sed Gevartius et P. Scriverius legunt: *sed ne numerare labora*. Et sic legendo, tangeret superstitionem veterum, qui finitum numerum fascino obnoxium credebant. Itaque laudantes aut numerantes dicebant, 'præfiscine,' seu *φρίσκινα* hoc verbo invidiam omnem se amoliri putabant. Vide Scaligerum ad illud Catulli: 'Da mihi basia mille, deinde centum,' &c.

12 *Gemmantia saxi Balnea*] *Gemmantia* hic non simpliciter intelligas 'splendens': sed *gemmantia* idem valet, quod veris gemmis et lapillis ornata. Nam infra Statius ponit onychen, et ophiten: 'Mæret onyx longe, queriturque exclusus ophites.' Et Martialis de eodem balneo, lib. vi. Ep. 46. 'Siccos pinguis onyx anhelat æstus, Et flamma tenui calent ophitæ.'

13 *Procax myrtis hederisque*] Horatius ii. Od. 1. 'Sed ne, relictis, musa procax, jocis, Cææ retractes munera nœniæ.' Sic Epith. Stellæ 'petulans Elegia.' Vult enim Poëta hilaritatem ac lætitiā in Musa, ut melius possit describere balneum, quod exprimit etiam per *soluta fronte*.

Myrtis hederisque] Quibus ut et lauro Musæ coronari solitæ.

14 *Verecundo Etrusco*] Laudat Etruscum a verecundia, quæ maxime decet adolescentes, ut custos omnium virtutum, dedecus fugiens, laudemque maximam consequens, ut ait Cicero.

Ite, Deæ virides, liquidosque advertite vultus, 15
 Et vitreum teneris crinem redimite corymbis,
 Veste nihil tectæ: quales emergitis altis
 Fontibus, et visu Satyros torquetis amantes.
 Non vos, quæ culpa decus infamastis aquarum,
 Solicitare juvat: procul hinc, et fonte doloso 20
 Salmacis, et viduæ Cebrenidos arida luctu

*Etrusci. Venite cœruleæ Deæ, et huc flectite liquida ora, et nectite pellucas comas mollibus corymbis: nudæ, quales assurgitis e profundis fontibus, et exru-
 ciatis vestro visu amantes Satyros. Non vos libet advocare, quæ dedecoratis scelere
 vestro famam undarum. Longe hinc migret Salmacis fallacibus aquis, et fluvius,*

*tite vultus; Rom. liquidosque a vertice vultus; Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. ævertite, quod tumentur Til. et Cruc. et ita legit Huschk. ad Ti-
 bull. iii. 4. 3.—21 Crebrenicos dederat Domitius, qui inversam illam dictionem
 in omnibus codd. se invenisse notat. Crebrenidos ed. vet. Lindenbrogii; Cre-
 brenidos Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Til. et Cruc. Cebrenidos*

NOTÆ

15 *Ite, Deæ virides*] Hic, *Ite*, per-
 venite exponendum est.

Virides] A colore viridi seu cœru-
 leo aquarum. *Liquidos*] Puros et cla-
 ros. Sic 'liquidus ignis' Virgilio in
 Sileno, et 'liquida vox' Horatio, E-
 picidio Quintilii.

16 *Corymbis*] Corymbi, hederæ ra-
 cemi; iisque Nymphæ coronantur, ut
 comites Bacchi, cui hederæ sacra est.
 Propertius lib. ii. 'Tum capiti sa-
 cros patiar pendere corymbos.'

18 *Satyros*] Satyri enim salaces ac
 lascivi semper depiunguntur. Vide
 Theb. iv. 695.

19 *Non vos*] Rejicit ac repellit
 Nymphas fontium, quæ aliquo sce-
 lere infames sunt.

20 *Fonte doloso Salmacis*] Salmacis
 fons in Caria, cujus aqua pota molles
 fiebant et impudici. Id negat Strabo
 lib. xiv. Negat etiam Vitruvius,
 quem vide lib. ii. cap. 8. Festus au-
 tem dicit hanc opinionem pervaga-
 tam ob eam rem, quod ejus aditus an-
 gustatus parietibus occasionem lar-

giretur juvenibus petulantibus, acce-
 dentium puerorum, puellarumque vi-
 olandarum, quia non patebat effugi-
 um. Ovidius vero fingit Salmacin
 Nympham adeo arcte complexam fu-
 isse Hermaphroditum, ut ambo unum
 corpus facti sunt: Hinc 'dolosum
 fontem' appellat Papinius.

21 *Et viduæ Cebrenidos arida luctu
 Flumina*] Intelligit Cebrenem fluvi-
 um Phrygiæ, cujus filia Hesperie ada-
 mata fuit ab Æsaco Priami filio. Hæc
 cum fugeret Æsacon se persequen-
 tem, morsu serpentis periit, tantoque
 ob ejus mortem dolore correpti sunt
 Æsacns et puellæ pater, ut ille in
 mergum conversus fuerit; hic vero
 exaruerit, et palus factus fuerit, unde
 pestilentes exhalationes emittantur.
 Vide Strabonem lib. xiii. et Step ha-
 num, Apollodorum lib. iii. Bibliothe-
 cæ, et Ovid. Met. xi. 749. *Cebreni-
 dos*] Hesperies, filiæ Cebrenis. *Vi-
 duæ*] Amisso Æsaco, et in mergum
 mutato. *Arida luctu*] Post mortem
 Hesperies filiæ.

Flumina, et Herculei prædatrix cedat alumni.
 Vos mihi, quæ Latium, septenaque culmina Nymphæ
 Incolitis, Tybrimque novis attollitis undis,
 Quas præceps Anien, atque exceptura natatus 25
 Virgo juvat, Marsasque nives et frigora ducens
 Marcia, præcelsis quarum vaga molibus unda
 Cessit, et innumero pendens transmittitur arcu,

pater viduæ Crenetidos, dolore siccatus, et Nympha, quæ rapuit Herculis album.
Mihi vos adeste, Nymphæ, quæ habitatis Latium, et septem montes, et augetis
novis aquis Tiberim, et vos, quas delectat præceps Anien, ac Virgo natantes admis-
sura, et Marcia trahens Marsas nives et frigora, quarum omnium aqua attollitur
altis ædificiis, et suspensa multis fornicibus transvehitur. Suscipimus memoran-

Gevart. Gronov. et recent.—24 *Thybrimque* Aldd.—27 *Martia* Venett. Parm.
 Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. mutavit Marklandus.—28 ‘*Diu suspectum*

NOTE

22 *Et Herculei prædatrix cedat alum-*
ni] Intelligit Ascanium fluvium My-
 siæ, in quem decidit Hylas, (quem
 hic Poëta vocat album Hercules,
 Propertius ‘comitem invicti herois,’
 Strabo *ἐν τῷ Ἡρακλέους ἑταίρων*, A-
 pollodorus *ἐρῶμενον*.) hauriendo a-
 quam; cum enim delapsam e manu
 hydriam retinere vellet, ejus pondere
 immersus est. Unde Poëtæ finxerunt
 Hylam raptum fuisse a Nymphis
 propter pulchritudinem.

23 *Quæ Latium]* Latium, regio
 Italiæ, in qua Roma sita erat. *Septe-*
na culmina] Romæ scilicet, quæ
 ‘septemgemina’ Papinio dicitur,
 quod intra suum circuitum septem
 montes contineret.

24 *Tibrim]* Tiberis fluvius præter-
 fluens Romam notissimus. *Novis un-*
dis] Id est, quibus augetur Tiberis,
 quæque in Tiberim influunt.

25 *Præceps Anien]* Horatius: ‘Et
 præceps Anio, et Tiburti lucus.’ Vide
 libello superiori vs. 2.

26 *Virgo]* Frontinus de Aquæduc-
 tibus lib. i. hæc de Virgine dicit:
 ‘Idem Agrippa C. Sentio, Sp. Lucre-
 tio Coss. post annum 13. quam Juli-

am deduxerat, Virginem quoque in
 agro Lucullano collectam, Romam
 perduxit. Virgo appellata, quod
 quærentibus aquam militibus, puella
 virguncula quasdam venas monstra-
 vit, quas secuti, qui foderant, ingen-
 tem aquæ modum invenerunt. Edi-
 cula fonti apposita hanc virginem
 pictura ostendit. Concipitur ergo via
 Collatia ad miliarium octavum, pa-
 lustribus locis, signino circumjecto,
 continendarum scaturiginum causa.’
 Hactenus Frontinus. Plinius lib. iii.
 cap. 3. ‘Idem Agrippa et Virginem
 adduxit ab octavi lapidis diverticulo
 duo millia passuum, Prænestina via:
 juxta est Hercules rivus, quem re-
 fugiens, Virginis nomen obtinuit.’
Exceptura natatus] Quia aqua Virgi-
 nis præstabat tactu, et sic in ea sole-
 bant ablui, Marcia vero hanstu, ut
 ait Plinius. *Marsasque nives et frigora*
ducens Marcia] De Marcia consule Ti-
 burtinum Manlii vs. 67. Dicitur *du-*
cere Marsas nives, quia per Marsos
 transit populos Italiæ.

27 *Præcelsis molibus]* Describit for-
 nices ductuum.

28 *Et innumero pendens transmitti-*

Vestrum opus aggredimur; vestra est, quam carmine molli
 Pando, domus: non unquam aliis habitastis in antris 30
 Ditiùs: ipsa manus tenuit Cytherea mariti,
 Monstravitque artes: neu vilis flamma caminos
 Ureret, ipsa faces volucrum succendit Amorum.
 Non huc admissæ Thasos, aut undosa Carystos;
 Mœret onyx longe, queriturque exclusus ophites: 35
 Sola nitet flavis Nomadum decisa metallis

dum vestrum opus. Vestra est ædes, quam celeberrimis teneris versibus. Nunquam habitastis opulentiùs in aliis cavernis. Ipsa Cytherea duris marum conjugis sui, illumque instruxit, et ne vilis ignis incenderet fornaces, ipsa inflammavit tædas alitum Cupidinum. Non hic marmora Thasi, aut aquosæ Carysti recepta sunt. Onyx nullum dolet, Ophites mœret, quod rejiciantur. Solus Porphyrites excisus

habneram vocem *Crescit*: gratias ago optimæ Venetæ, quæ hunc mihi scrupulum exemit, suppeditando: *quarum vaga molibus unda Cessit*. Unda antea vaga nunc cessit molibus, in ordinem et modum redacta: elegantissime. *Markl.*—34 *Carystos* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Gevart. Barth. Gronov. &c. mutavit Morellus; Græce enim scribitur *Κάρυστος*. Vide Hesych. Steph. B. et Strab. lib. x.—36 Pro *Nomadum* Venet. 1. habet *Nomasis*, quod Marklandus opinabatur scribi pro *Nomasis*; et hoc forte, inquit, nonnullis non

NOTE

[*ter arcu*] Nam fornices struebantur ad sustinendas formas aquæductuum. Vide Plinium lib. x. Ep. 46. *Ædificiis enim in altum substructis aquæ deducebantur*. Rutilius: 'Quid loquar aërio pendentes fornice rivos.'

31 *Cytherea*] Venus, a Cythera insula ipsi sacra. *Mariti*] Vulcani.

33 *Volucrum*] Amorum, seu Cupidinum, qui alas habebant.

34 *Thasos*] Intelligit marmor Thasiacum; nam Thasus insula Thraciæ adiacens, insigni genere marmoris nobilis erat. *Carystos*] Designat marmor Carystium. Carystos autem urbs Eubœæ ad ripam sita, hinc *undosa* dicitur, sub monte, ubi erat Apollinis Marmarii templum. Lapis illic nascebatur, qui pectebatur, ac texebatur, et mantilia inde conficiebantur egregie contexta. Vide Strabonem. Plutarchus autem, lib. de Oraculorum Defectu, scribit hunc lapidem

suo tempore defecisse. Erat et Carystos varii marmoris ferax. Excidebantur enim ibi columnæ quæ a loco 'Carystiacæ' vocabantur. Seneca: 'Ferox varii lapidis Carystos.' Carystii marmoris meminit etiam Plinius lib. iv. cap. 12. et lib. xxxvi. cap. 6.

35 *Onyx*] Vide Epith. Stellæ vs. 149. *Ophites*] Ophites marmoris genus, serpentium maculis simile, unde et nomen accepit; neque ex Ophite columnæ, nisi parvæ admodum inveniuntur: duo ejus genera, molle candidum, nigricans durum. Plinius lib. xxxvi. cap. 7.

36 *Flavis Nomadum decisa metallis Purpura*] Intelligit Porphyritem Numidicum, de quo vide Epith. Stellæ supra vs. 148. Nomades, vero, seu Numidæ sic dicti sunt a permutandis pabulis, Mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Consule

Purpura, sola cavo Phrygiæquam Synnados antro
 Ipse cruentavit maculis liventibus Attys :
 Quasque Tyrus niveas secat, et Sidonia rupes.
 Vix locus Eurotæ, viridis cum regula longo

-40

e cœruleis fodinis Numidarum coruscat, solus, quem ipse Atys tinxit guttis fulgentibus proprii sanguinis in profunda caverna Synnados. Et marmora candida, quæ Tyros et Sidon cædunt. Vix locus Eurotæ marmori, nisi cum illius linea viridis

displcebit.—37 *Synnados* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. &c.—38 *Cruceus* hunc locum citans habet *liventibus*, probante Marklando; *lucen-tibus* Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Atys* edd. vett.—39 *Quasque* Tyri ed. vet. Lindenbrogii.—40 'Ita recte hunc locum distinxit Gevartius cum antea legeretur: *Vix locus Eurotæ viridis: cum, &c. vel viridi.*' Markl. Ed. vet. Lindenbrogii habet: *viridi cum regula longa*

NOTE

Geographos. *Flavis metallis*] Noster Eucharist. ad Domitianum: 'Æmulus illic Mons Libys.' Surrentino Pollii: 'Hic Nomadum lucent flaventia saxa.' *Metallis*] Lapidicinis; nam metalla sunt venæ tam lapidis, quam æris, et aliarum rerum, quas e terra eruimus. Unde metalla Græci videntur dixisse. Nam *μεταλλω* significat, *scrutor, indago*.

37 *Purpura*] Inveniebatur etiam in his lapidicinis Numidiæ interdum marmor purpurei coloris, seu Porphyrites.

Sola cavo Phrygiæ quam Synnados antro Ipse cruentavit maculis liventibus Attys] Designat Synnadicum marmor, de quo vide Epith. Stellæ vs. 148. *Attys*] Alludit ad fabulam, qua Atys, quem Cybele dicitur adamasse, absceidit sibi genitalia. Vide Arnobium lib. v. contra gentes, ubi prolixè totam hanc fabulam exponit. Hunc autem lapidem Atys cruentasse fingit Poëta, quod marmor illud maculis purpureis interinctum sit.

39 *Tyrus niveas secat, et Sidonia rupes*] Notat marmora e lapidicinis Tyri et Sidonis excisa, quæ erant candida. Tyrus autem et Sidon urbes Phœniçiæ.

40 *Vix locus Eurotæ*] Per Eurotan fluvium Laconia, intelligit Lacedæmonium marmor viride. Vide Epith. Stellæ vs. 148. *Viridis cum regula longo Synnada distinctu variat*] Ita hunc locum distinxit Gevartius, cum in vulgatis nullo sensu legeretur: *Vix locus Eurotæ viridi, &c.* Est autem hic elegans locus, qui marmorationis genus e duobus marmoribus compositum clare ob oculos ponit. Solebant enim marmori Synnadico crustulam aliquam marmoris Lacedæmonii, vel Tyrii interserere. Plinius lib. xxxv. cap. 1. 'Neronis principatu, inventum maculas, quæ non essent, in crustis inserendo, unitatem variare, ut ovatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ.' Seneca Ep. 89. 'Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis ac pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.' Fallitur igitur Lampri-dius in Alexandro Severo, qui sentire videtur marmorationis genus e duobus marmoribus fuisse inventum Alexandri Severi, quod ideo vocat Alexandrinum opus. Supra enim ex Plinio et Seneca constat, jam Claudi

Synnada distinctu variat : non limina cessant,
 Effulgent cameræ, vario fastigia vitro
 In species animosque nitent : stupet ipse beatas

longo tractu discriminat Synnadicum. Non fenestræ carent marmoribus. Cubicula lucent. Laquearia fulgent diverso vitro, et exprimunt imagines, quæ animata

Synada distinctum.—41 *Synada* edd. vett. *lumina cessant* Aldd. Colin. Gryph. &c. *limina* Parm. Rom. Vicent. et Venett. et hanc lectionem sequitur Gevartius. Politiano duce mutavit Avantius in Ald. 1.—43 In margine suæ Diatr. Gronovius manu notavit emendationem Strateni : *In species hominesque nitent.* Pro *animosque* Venet. 1. habet *animoque* ; unde Marklandus : *In*

NOTÆ

et Neronis temporibus fuisse cognitum. Innuit fortasse Lampridius novum aliquod genus ex Porphyretico, et Numidico. Vide quæ ad Manilii Sphæram Barbaricam accurate disputat Jos. Scaliger, de variis vermiculationis et musivi operis generibus. Hoc opus 'Alexandrinum' vocabatur, vel quod Alexandrino marmore ad hoc maxime uterentur, vel quod in Alexandria primum repertum.

41 *Non limina* [*lumina*] *cessant*] Domitius et Gevartius legunt *limina*, et explicant *limina non cessasse*, seu non vacasse marmoribus. Viliora enim marmora in liminum erant usu. Plinius lib. xxxvi. cap. 6. 'Numidicum marmor, non in columnis tantum crustiave, sed in massa ac vilissimo liminum usu.' Morellus legit *lumina*, et ait: *Non cessare lumina*, cum excitarentur oculi varietatibus colorum. Sed hic *lumina*, non interpretanda, oculos aspicientium, sed sunt fenestræ quibus lumen admittitur. Uti Cicero de Oratore : 'Cum ædes venderet, in mancipio lumina, uti tum erant, recepit.' Eorum margines pretioso fulgidoque marmore adornatas innuit Papinius, et hæc optime cum cameris junguntur.

42 *Vario fastigia vitro*] Novitium hoc erat inventum, inquit Plinius lib. xxxvi. cap. 25. et auctor est, post

M. Agrippæ tempora, vitrum cameris adhiberi ceptum esse. Seneca Ep. 86. 'Nisi,' inquit, 'vitro abscondatur camera,' et Plinius loco citato : 'Pulsa ex humo pavimenta in camera transiere e vitro.' Et hic *varium* dicitur vitrum, id est, imaginibus versicoloribus signatum, quale in specularibus templorum hodie cernimus. Hoc vero, ut ingressis variæ eæque jucundæ redderentur imagines. Quod suo tempore ita in usu fuisse notat Plinius lib. xxxvi. cap. 25. ut vitrum Obsidianum parietibus applicari consuetum, pro imagine umbras reddere solitum, observet : 'In genere vitri et Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obsidius nigerrimi coloris, aliquando et translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente.' Porro ejusmodi vitra per cubacula disposuisse veteres, quæ nunc majores, nunc minores ipsis rebus imagines redderet, omnes sciunt, qui modo legerunt vitam Horatii, ac quod refert Seneca de Hostio Natur. Quæst. lib. i.

43 *In species animosque*] Id est, specula illa non solum reddunt imagines intrantium, sed ipsos animos, hoc est, affectus.

Circumplexus opes, et parcius imperat ignis.
 Multus ubique dies, radiis ubi culmina totis 45
 Perforat, atque alio sol improbus uritur æstu.
 Nil ibi plebeium: nusquam Temesæa notabis
 Æra; sed argento felix propellitur unda,
 Argentoque cadit, labrisque nitentibus instat
 Delicias mirata suas, et abire recusat. 50
 Extra autem niveo qui margine cœrulus amnis
 Vivit, et in summum fundo patet omnis ab imo,
 Cui non ire lacu, pigrosque exsolvere amictus
 Suadeat? hoc mallet nasci Cytherea profundo;

videntur. Ipse ignis miratur, circumplectens tantas divitias, et moderatius dominatur. Multa ubique lux est, ubi sol transfigit omnibus radiis culmina, et nimis incenditur alio ardore. Nihil ibi est vulgare. Nullibi videbis æra Themeseas, sed superba aqua protruditur argenteis tubis et labitur ex epitoniis argenteis, et premis fulgentia vasa, mirans suas delicias, et non vult emigrare. Extra vero cœrulea piscina fuit in candido labro, quæ tota perlucida est ab imo fundo usque ad summum. Quis tam segnis, qui non invitetur exuere vestes, et lavare se in tam limpida aquis?

species animata nitent. Cf. Theb. vi. 268.—47 Temesæa Venett. Parm. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. Temesia Rom. Usus tamen postulat Temesæa. Steph. B. scribit Temesaios.—52 Aldd. Colin. Gryph. et Basil. et in fundum summo; Gevart. Amstel. Gronov. Veen. et Delph. et in summum fundo; quæ

NOTÆ

44 *Et parcius imperat ignis]* Refer ad illud Theb. vii. 'Quam rarus teris hic imperet ignis.' Et vult significare Poëta iguem, cum tamen sua natura sit edax, hic parcius et moderatius uti imperio suo.

45 *Multus ubique dies]* Vide Martial. lib. vi. Epigr. 42.

46 *Sol improbus]* *Improbis* hic pro nimio est. *Æstu]* Balnearum scilicet.

47 *Temesæa Æra]* Vide Equo Domitiani vs. 42.

48 *Argento propellitur unda, Argentoque cadit]* Innuit tubos et canales, nec non epitonia, immo et labra argentea fuisse. Seneca Ep. 86. 'Nisi Parius ac Thasius lapis, rarum quondam in aliquo templo spectaculum, piscinas nostras circumdederit, nisi

aquam argentea epitonia fuderint.' Plinius lib. xxxiii. cap. 12. 'Nisi argentea, solia fastidiant, eademque materia et probris serviat et cibis. Videret hæc et Fabricius, et stratas argento mulierum balneas.'

51 *Niveo margine]* Id est, ex candido marmore facto. *Cœrulus amnis]* Cœrulus epithetum amnium, ut et viridis.

52 *Vivis]* Supra Epith. Stellæ: 'Perspicui vivunt in marmore fontes.'

53 *Pigros]* Id est, licet promte exuantur amictus, id tamen lente fieri dicitur: tanta est cupido lavandi se in hoc amne.

54 *Hoc mallet nasci Cytherea profundo]* Dicit tantam esse pulchritudinem huiusce amnis, ut Cytherea, seu

Hic te perspicuum melius, Narcisse, videres ; 55
 Hic velox Hecate velit et deprensa lavari.
 Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
 Auditura pilas, ubi languidus ignis inerrat

Cytherea mallet nasci ex hoc mari. Hic te, Narcisse, clarius spectares, et considerare. Hic agilis Diana optaret lavare se et deprehendi. Quid nunc memorem pavimenta, auditura resonantes pilas ludentium, ubi adhuc debilis flamma vagatur in

lectio est ex conjectura Adriani Behottii : silent tamen editores.—56 Rom. et Gryph. *deprehensa* ; Aldd. *deprehensa*.—57 Quid . . . tabulata ? crepantis, &c. Aldd. Colin. Gryph. &c. Mirum est interpretes ad h. l. ita hæsisse : si quantitatem τοῦ πῖλας paulum considerassent, scirent saltem Poëtam pilas lu-

NOTE

Venus, mallet nasci ex hoc, quam e mari, e quo nata esse dicitur.

55 *Narcisse*] Nota fabula Narcissi, qui spectando se in clarissimo fonte, præ nimio sui amore contabuit. Vide Theb. vii.

56 *Hecate*] Diana. *Velit et deprensa lavari*] Notat fabulam, qua dicitur Dianam tanta ira exarsisse in Actæonem, quod se nudam lavantem in fonte Gargaphio deprehenderit, ut in cervum illum mutaverit.

57 *Crepantes Auditura pilas*] Hunc locum varie explicant interpretes. Bernartius, ut et Mercurialis, et Cælius Rhodiginus per *crepantes pilas*, glomos pice illitos intelligi existimant, quos in ignem balnearum conjicere solebant, sicubi forte restingeretur, et adducunt locum Vitruvii lib. v. ubi ait : ‘Suspensuræ caldiorum ita sunt faciendæ, ut primum sesquipedalibus tegulis solum sternatur inclinatum ad hypocaustum, uti pila cum immittatur, non possit intus resistere.’ Robertellus fulcra intelligit, seu parvas columnas, quæ certo ordine collocatæ pavimentum balnearum sustinebant, ut fuse exponit in descriptione Sudationis Pisanæ. Domitius intelligit pilam concavam. Turnebus denique et Gevartius pilas lusorias, quibus in bal-

neis ludebant, interim dum hypocausta calescerent. Quod ut intelligatur, observandum est, Trigonem fuisse, Sphæristerium quoddam in balneo, sic dictum vel quod triquetram seu triangularem haberet figuram, quam τριγωνον vocant Græci, vel quod ludentes eo situ starent, ut triangulum efficerent. Ad hujusmodi pilæ lusus constructum, ac tepidum semper erat ob adjunctum hypocaustum, ne exiti ad ludendum homines statim algerent. Ad hunc locum confuebant, ac ludebant, interea dum hypocausta et sudationes calescerent. Quod expressit Statius his verbis : ‘Ubi languidus ignis inerrat Ædibus, et tennem volvunt hypocausta vaporem.’ Unde Martialis lib. iv. Ep. 19. ‘Seu lentum ceroma teris, tepidumve trigona.’ Et lib. xii. Ep. 84. ‘Captabat tepidum dextra lævaque trigonem, Imputet exceptas ut tibi sæpe pilas.’ Cum autem hypocausta satis incaluerant, æris sonitu signum dabatur, quo ad balneum vocabantur. Hinc Martialis lib. xiv. Epig. 163. ‘Redde pilam : sonat æs thermarum : ludere pergis ? Virgine vis sola lotus abire domum.’ Dicuntur autem *crepantes pilæ*, quia dum pila datatim cava manu redditur, excipiturve, crepitum edere solet. Hinc

Ædibus, et tenuem volvunt hypocausta vaporem?

Nec si Baianis veniat novus hospes ab oris, 60

Talia despiciat; (fas sit componere magnis

Parva;) Neronea nec qui modo lotus in unda,

Hic iterum sudare neget. Macte, oro, nitenti

Ingenio, curaque, puer: tecum ista senescant,

Et tua jam melior discat fortuna renasci. 65

domo, et hypocausta emittunt tenuem fumum? Nec novus advena, etsi veniret a plagis Baianis, hæc contemnat, (liceat comparare modica ingentibus,) nec ille, qui nuper abiit se in aqua Neronis, recusaret hic denuo sudare. Macte, precor, o adolescens, eleganti ingenio, ac studiis. Hæc durent tecum usque ad summam senectutem, et tua fortuna jam incipiat melius renasci.

sorias voluisse.—64 Pro curaque Marklandus conj. cultuque. Cf. Anson. Mossell. 18. 345.—65 Edd. omnes habent melius; unde Markl. tentabat in melius; rō melior citat Gronov. Diatr. cap. xii. et Gevart. Papin. Lect. cap. xxxix. cum tamen edd. eorum præferant melius, et uterque sileat de mutatione. Hinc in textum recepit Marklandus.

NOTÆ

composita voce 'Pilierepus,' lusor pilæ. Glossæ Isidori: 'Pilierepus, qui pila ludit.' Nomen hoc sæpius occurrit in veteri marmore quod primum produxit M. Velsers, et hic citat Gevartius: 'Ursus togatus, interea qui primus pila Lusi decenter cum meis lusoribus, Laudante populo maximis clamoribus, Thermis Trajani, Thermis Agrippæ, et Titi, Multum et Neronis, si tamen mihi creditis, Ego sum, ovantes convenite Pilierepi.' Et paulo post: 'Ursumque canite voce concordi senem, Hilarem, jocosum, Pilierepum Scholasticum, Qui vicit omnes antecessores suos.' Et juncta quidem Sphæristeriis hypocausta docet Ulpianus leg. 16. ff. mandati, et Plinius lib. ii. Ep. 17. et lib. v. Ep. 6.

59 *Hypocausta*] Hypocausta sunt, Mercuriali, fornaces seu caminatæ structuræ calidario, calidæ lavationi, atque vasario suppositæ, in quibus ad calefaciendam aquam et prædicta balnearum loca succendebatur ignis,

cujus calor per tubos et canales parietibus in orbem affixos quoquoersus spargebatur. Horum usus hodie frequens in Germania, ubi triclinia calefiunt hypocaustis.

60 *Baianis oris*] Intelligit Baianum sinum intra Misenum et Puteolos in Campania. Totus hic tractus maritimus miram habebat aëris temperiem ac amœnitatem, terræque fertilitatem et rerum omnium copiam, in eoque erant aquæ calidæ, et ad voluptatem, et ad varios morbos commodæ, ut ait Strabo lib. v. unde teste Horatio: 'Nullus in orbe locus Baiis præluet amœnis.'

62 *Neronea unda*] Designat Thermas Neronis, de quibus sæpe Martialis, lib. vii. Epig. 33. et lib. ii. Ep. 48. Calidissimæ fuisse videntur; idem lib. v. Epig. 72. 'Neronianas is refrigerat thermas.'

65 *Fortuna renasci*] Etruscus pater a Domitiano in exilium fuerat missus, sed precibus filii Etrusci reditum suum obtinuerat. Unde ait Poëta,

NOTÆ

ipsius fortunam jam renasci. Statius *Lacrymis Etrusci*: 'Quas tibi devoti juvenes pro patre renato, Summe dum, grates, aut quæ pia vota rependunt?' Exilium enim, civilis mors est, quo cælum hoc, spiritusve, ac domicilium civitatis amittitur. Quare inter capitalium id judiciorum pœnas recenset Paulus J.C. in l. 2. D. de Publicis Judiciis. Unde qui ab exilio revertebantur, dicebantur 'renati,' et fortuna eorum renascebatur: ut supra 'pro patre renato.' Claudianus de Bello Getico: 'Tectisque suis redduntur et agris, Dammati fato populi, virtute renati.' Cicero post reditum in Senatu: 'Quem denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratrique meo, liberisque nostris natalem constituit.' Idem ad Atti-

cum: 'Alterius vitæ quoddam initium ordimur.' Παρυγγενεσις suam appellat Cicero ad Atticum lib. vi. Epist. 6. Sic apud Athenienses qui postliminio revertebantur *δευρεπτομοι* vocati, quasi qui secunda fata ordirentur. Alias omnia, quæ velut ab interitu revocantur, analogia quadam renasci dicuntur. Ita 'templa renata,' Mart. lib. vi. Ep. 4. et 'renata lex Julia,' Ep. 7. ejusdem libri, et 'ver renatum orbis' apud auctorem Pervigilii. Valerius Maximus lib. vi. cap. 5. 'Justitiæque promptissimo tenore effecit, ut exitio suo lætari possent, qui sic renati erant.' Loquitur de Camerinis, qui sub hasta venditi, restituti erant, assignatis in Aventino habitandi sedibus.

VI. KAL. DECEMBRES [SATURNALES.†]

Adulatur Imperatorem Domitianum, quod præter spectacula ac missilia omnis generis, Senatui, Populoque Romano lautissimum epulum dederit.

Et Phœbus pater, et severa Pallas,

Et pater Apollo, et tetrica Minerva, et Musæ longe ite otiatæ. Revocabimus

~~~~~

Decembris Calendæ Venet. 1. et Parm. sine voce *Saturnales*, quam non agnoscit etiam codex Bernartii; *Kal.* (sive *Cal.*) *Decembres Saturnales* Rom.

NOTÆ

† *Saturnales*] Suetonius Domitianus: 'Saturnalibus epulum dedit populo Romano, præterea ludos gladiatorios, ac missilia large sparsit in plebem.' Kalendas autem Decembres, *Saturnales* vocat, non quod festum Saturnaliorum totum Decembrem occuparet; agebantur enim solum per septem dies istiusce mensis; sed quod occasione hujusce festi, totus Decembris lætitiæ erat dicatus, ut colligitur ex Seneca Ep. 18. Et Plutarch. in Causis Rom. et Juvenal. 'Toto

visum nescire Decembri.' Hisce diebus jocorum ac lætitiæ plenis piaculum erat facere bellum, aut pœnas a nocentibus exigere: exæquatoque omnium jure, passim in conviviis servi cum dominis recumbebant: hinc 'libertatem Decembrem' vocat Horatius: ac ubique plausus, cantus, Indique percrepabant. Mos etiam erat mittendi munera ad amicos. Catullus Saturnalia 'optimum dierum' appellat, utpote reducentem imaginem aurei istius sæculi, quod

Et Musæ procul ite feriatae:
 Jani vos revocabimus Kalendis.
 Saturnus mihi compede exsoluta,
 Et multo gravidus mero December, 5
 Et ridens Jocus, et Sales protervi
 Adsint, dum refero diem beatam
 Læti Cæsaris, ebriamque noctem.
 Vix Aurora novos movebat ortus,

vos prima die Januarii. Saturnus vinculis expeditus et December madidus multo vino, ridensque Jocus, ac protervi sales adsint, dum describo diem felicem gaudentis Cæsaris, et temulentam noctis partem. Vix Aurora reducebat novos ortus, jam

Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. Vide Epist. ad Stellam.—2 Omnes codd. et edd. vett. *ite feriatae*, vel *feriate*; Domitius legi jussit: *ite feriatum*, quod non improbat Bernartius; Gevartius vero damnat; nam *feriatae*, ait, idem hic, quod ‘otiosæ;’ ut ap. Auct. Pervigil. Ven. ‘Ite nymphæ, posuit arma, feriatu est Amor.’—8 Hunc versum, ut spurium, omitti jubet Barthius. Richardus Tomsonus nostras in lit. ad P. Scriv. legit, *ebriamque noctem*, pro eo, quod multæ edd. vett. habent, *ebriamque partem*; quam correctionem primus in contextum intulit Thomas Stephens Cantab. 1651. In codice quodam invenit idem Tomsonus, *ebriamque mæram*; Parm. *ebriamque parcam*; Rom. *ebriamque pando*. Alii, *ebriumque Martem*; *ebriamque pacem*; *ebrium-*

NOTÆ

Saturno regnante fuisse dicitur. Vide Macrobi. Saturn. lib. 1.

1 *Et severa Pallas*] Tetrica, Martialis Epig. de Plinio: ‘Totos dat tetricæ dies Minervæ.’

2 *Ite feriatae*] Vide floridam Libanii Kalendarum descriptionem.

3 *Jani vos revocabimus Kalendis*] Aludat ad consuetudinem artes delibandi primo Januarii die, qui sacer erat Jano, de quo Ovidius, Fast. 1. Tamen privata studia fere auspicabantur Vulcanalibus, ut docet Plinius Ep. de Morte Avunculi.

4 *Compede exsoluta*] Macrobius Saturn. lib. 1. ‘Cur autem Saturnus ipse in compedibus visatur, Verrinus Flaccus causam se ignorare dicit: verum Apollodorus ait alligari per annum laneo vinculo, et solvi ad diem sibi festum, id est, mense Decembri.’

5 *Multo gravidus mero December*]

Totum enim hunc mensem traducebant in comessionibus ac epulis, genioque indulgebant.

6 *Et ridens Jocus*] Joci enim ridere debent; alias læderent. Unde infra ‘jocos licentes’ dixit.

7 *Diem beatam*] Ut quæ in spectaculis, epulis, missilibus mittendis transacta fuerat.

8 *Ebriamque noctem [partem]* Per *ebriam partem*, intelligit illam beatæ illius diei læti Cæsaris partem, quæ in epulis transacta est. Partes enim totius illius diei variis oblectamentis ac spectaculis discretæ, et singulæ a Poëta diligenter et exacte descriptæ sunt. Post varia autem spectacula ac oblectamenta, epulæ appositæ, vinumque largius affusum, ut testatur Noster sub finem hujusce libelli.

Jam bellaria adorea pluebant. 10
 Hunc rorem veniens profudit Eos.
 Quicquid nobile Ponticis nucetis,
 Fœcundis cadit aut jugis Idumes,
 Quod ramis pia germinat Damascus,
 Et quod percoquit Ebosia cannis, 15

adorea bellaria pluebant. Euris oriens immisit hunc imbrem. Quicquid insigne est in nucetis Ponti, quicquid labitur e feracibus jugis Idumæ, quicquid religiosa Damascus fert in ramis, ac ficus, quas Ebosus maturat, id omne spargitur gratuito

que axem. Gronovio in Diatr. placet ebriamque partem.—10 Jam bellaria adorea pluebant Aldd. Colin. Gryph. &c. *velaria adorea* Parm. *velaria Borea* Florent. *velaria linea* Lipsii codex, Sen. et Exc. Scal. *velaria lineæ* pluebat citat Hermolaus Barbarus ad Plin. XIII. 9. *velaria lineæ et pluebat* Salmasius Epist. LXXXVIII. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 535.—11 Idem Salmas. legit, *profudit Euris*, ut in Aldd. Colin. Gryph. &c. Markl. conj. *Eos*, addens: 'Post versum, Jam bellaria, &c. (quocumque modo iste scribendus sit, quod sane juxta cum ignarissimis scio,) excidisse puto tres vel quatuor, quibus enumerabantur missilia et bellaria quæ prima prolusione spargebantur ad populum.'—15 Et quas pracoquit Ebosia (vel Ebusia) cannas edd. vett. *Ebosita* Gevart. et sic in ed. vet. Lindenbrogii; *Ebosita Caunas* Heins. Grævio Syllog. Epist. Tom. IV. p. 451. *Ebusita caunas* Grævius Heinsio ibid. p. 462. *percoquit* Salmas. et Gronov. Et quod percoquit Ebosia caunis Markl. et in curis secundis cannis, quod reposuerunt Edd. Bip. quod habent etiam

NOTÆ

10 *Bellaria adorea*] *Bellaria*, Græcis *παρχήματα*, dicuntur secundarum mensurarum cibi. *Bellaria* autem *adorea*, seu farracea, sunt placentæ, *πέματα*, *liba*, quæ e frumento et opere pistorio conficiuntur.

11 *Rorem*] Bellariorum scilicet. *Eos* [*Euris*] Ventus ab oriente flans: et tunc temporis, seu mane, ortus hic ventus est, cum dicat Eurum hunc imbrem attulisse. Euris enim pluviosus est.

12 *Ponticis nucetis*] Potius Corylis: nam nunc Ponticæ sunt Avellanæ, quas Græci *Ponticas* vocant; quia in Ponto nascuntur copiosius. 'Prænestinæ' etiam dicebantur.

13 *Jugis Idumes*] Palmas intelligit. Idumæ seu Idumæa regio Syriæ, Judææ pars, ab occidente Jordanem spectans, Idumæa vocata, ab Edom, qui et Esau dicebatur. Eadem Ga-

balene et Amalechitis Josepho: Palmarum ferax est. Lucanus: 'Arbusto Palmarum dives Idumæ.'

14 *Quod ramis pia germinat Damascus*] Intelligit prunas Damascenas. Damascus autem urbs Syriæ nobilissima et antiquissima, Persidi vicina. Mons ejusdem regionis duobus fructibus maxime nobilis est, prunis scilicet et myxis, ut Plinius scribit. *Pia* dicitur, quia Syrii admodum superstitiosi erant.

15 *Ebosia*] Est Ebosus insula Hispaniæ in mari Balearico: aliis Ebosus: Græcis Βούτος et Έβοδτος, quibusdam etiam Ηβοτος dicta: Ebosia vero Papinio, quasi Ηβόσεια νήσος diceretur. Sic Rhodia insula Plinio ή Ρόδος. Ita Latini 'Coam insulam,' quæ Græcis Κῶς vocatur, appellant; et Ceam τῆν Κεῖαν quam Κῆος. Secundam in Ebuso etiam corripit Ma-

Largis gratuitum cadit rapinis.
 Molles caseoli, lucunculique,
 Et massis Amerina non perustis,

ad largas direptiones. Delicati Caioli, et lagunculi, pyraque Amerina non tostis

Venet. 1. et Parm.—16 Parm. *calet rapinis*. Versiculum ineptum aut depravatam putat Marklandus, et exulare jubet. Vide Barth. Advers. xvi. 1. —17 Caioli *Lagunculique* edd. vett. *gaioli* Parm. *caieoli* Rom. *lugunculique* codex Lipsii; unde ille *lucunculique*. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 29.—18 *Et passis A. cum perustis* Heinsius. Vulg. defendit Gronov. Diatr. p. 141.

NOTE

nilius: 'Oceani victricem Ebnum.' Et Silius: 'Jamque Ebosus Phœniassa moveſ.' Hodie hæc insula vocatur *Agussa*. *Caunas*] *Caunæ loxōdes*, seu ficus siccata, *Caunæ* dictæ, quia ex Cauno urbe Carizæ advehebantur, sicut et 'Caricæ' dicebantur ex eadem Caria. Et sicut Caricis, hoc est, ficis e Caria, contigit, ut omnes ficus siccata, seu *loxōdes*, vocarentur generali et communi nomine 'Caricæ'; ita eadem *loxōdes*, *Caunæ* dictæ sunt, quia ex Cauno afferebantur. Sic Statius dixit *Caunas Ebosi*, pro caricis seu ficis siccis, quæ ex Eboso insula advehebantur. Cum Damasce-nis antem prunis, et palmulis recte jungit caricas sive ficus aridas. Eæ enim ex Eboso insula præstantissimæ, et amplissimæ apportabantur. Plinius: 'Siccæ honos laudatæ servet in capsis, Eboso insula præstantissimas amplissimasque, mox in Mar-rucinis.' In Eboso etiam ficus et saccharum gigni testatur Ludovicus Novius in sua veteri Hispania. *Percoquit*] Id est, maturat. Sic Plinio 'percoctæ,' Hygino 'coctæ' fici, sunt maturæ. Sic 'uvæ coctæ,' et 'cocta vindemia,' de matura. Illud etiam 'percoquere' dicitur de messe, de fructibus, et de vino, ut constat ex Cicerone, Seneca, Plinio, et aliis. 16 *Rapinis*] Spargebantur enim, ut raperentur.

17 *Molles caseoli, lucunculique* [*Caioli, Lagunculique*] Aliqui volunt fuisse eupedia, ex pane dulciari facta, in quibus impressæ erant formæ duorum puerorum Caii et Lagonis, de quibus Martialis lib. ix. Epig. 37. 'Nos facimus Bruti puerum, nos Lagona vivum.' Hæc vero liba, effigie istorum puerorum insignita, per Saturnalia missitabantur, ideoque hæc munera 'Sigillaria' dicta sunt. Martial. lib. xiv. Epig. penult. Alii legunt hic *Caseoli*, et *lucunculi*. Caseus enim fuit inter dona Saturnalia. Papinius Risu Saturn. 'Non sal, oxyporumve, Caseusve.' Et lucunculi erant etiam genera edulii, vel panificii potius sciti, ut discimus ex Apuleio Met. x. 'Hic panes, crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.' Absque diminutione Varroni 'lucuns' dicitur: 'Panis, pemma, lucuns, cibus qui purissimus multo est, Vinum, pemma, lucuns.'

18 *Et massis Amerina non perustis*] *Amerina*, Pira sic dicta. Plinius lib. xv. cap. 15. 'Patriæ nomina habent serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina.' *Massis non perustis*] Integra Amerina, nec in sole siccata, ac velut récocta. Solebant enim scindere in massas cujusvis generis pira, et ad solem siccare. Varro de R.R. lib. 1. cap. 59. 'Sorba quidem dis-

Et mustaceus, et latente palma
 Prægrandes caryotides cadebant. 20
 Non tantis Hyas inserena nimbis
 Terras obruit, aut soluta Pleias,
 Quali per cuneos hyems Latinos
 Plebem grandine concutit sedentem.

massis, mustaceus, ac magni dactyli occultato termite cadebant. Nubilosa Hyas, aut Plias non tantis imbris opprimis tellurem, quanta grandine tempestas missilium verberat exultantem vulgum per Romanos cuneos. Jupiter ferat nubes per

ed. Hand.—20 *Prægnantes caryotides* Aldd. Colin. Gryph. et Basil. pro quo Venet. 1. Rom. vet. Lindenbrogii, et Florent. habent, *Prægrandes caryotides*. —22 *Plias* edd. vett.—23. 24 *Qualis* edd. vett. et sic legit Heins. ad Claudiani Rapt. Pros. II. 91. Idem Heins. ibid. legit: *concutit serena*; Parm. *severam*; Aldd. Colin. Gryph. &c. *serenam*. Lectio nostra, *Quali . . . seden-*

NOTÆ

secta, et in sole macerata, ut pira.' Vide Plinium lib. XXIII. cap. 7. Et Palladium in Februario. Hæ sectiones in sole siccatae sunt *massæ perustæ*.

19 *Et mustaceus*] Juvenalis neutro genere usurpavit: 'Et mustacea perdas.' Erat libi genus sic dictum, quod ex farina melle conspersa fiebat: addebant anisum, cuminum, aliaque. Vide Catonem de Re Rustica.

Et latente palma Prægrandes [*Prægnantes*] *caryotides cadebant*] Hic *caryotides* sunt ipsi dactyli, fructus palmæ. *Palma* autem spathalio, ramum palmæ, hic significat. *Caryotides*] Id est, spathalio appendentes tam grandes sunt, ut spathalio ipsum lateat, nec videatur obtectum scilicet corpore dactylorum, seu caryotidum. Ita fere Ovidius: 'Arboræ frondes auro radiante nitentes: Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.' 'Poma aurea tegebant aureos ramos.' Illa munus erat pauperiorum Jani Kalendis: hæ inter missilia Cæsaris Kalendis Saturnalibus. Observandum etiam Ms. Florentinum, Romanum Venetumve habere *Prægrandes*, non *Prægnantes*.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

21 *Hyas*] Quinque Stellæ, quæ videntur in fronte Tauri, *Hyades* Græcis, 'succulæ' Latinis dicuntur. Sic dictas volunt Theon et Hero Mechanicus, quod Y figuram obtineant; potius fortassis, quod pluviarum effectrices. Thales Milesius duas *Hyades* dixit, Borealem et Australem. Euripides tres, Achæus quatuor, Hippias et Pherecydes septem.

22 *Pleias*] *Pleias*, seu *Pleiades* Græcis, 'Vergiliæ' Latinis, sunt sex vel potius septem Stellæ quæ in latere Tauri conspiciuntur, quarum ortus tempestates maximas faciunt.

23 *Cuneos*] Cunei hic sunt theatri graduum, ubi sedent spectatores, ordines, qui diriguntur in intervallis duarum linearum a centro ad circumferentiam cunei modo ductarum (centrum hic pro Orchestræ medio puncto sumitur), spectantur autem a summa gradatione ad imam. Inter cuneos fiebant itinera. Eodem sensu Juvenalis accepit Sat. VI. 'Cuneis an habent Spectacula totis, Quod securus ames.' Alias cuneus dicitur, quo lignum finditur, et ordo in exercitu. *Latinos*] Romanos.

M

Ducat nubila Jupiter per orbem, 25
 Et lætis pluvias minetur agris,
 Dum nostri Jovis hi ferantur imbres.
 Ecce autem caveas subit per omnes,
 Insignis specie, decora cultu
 Plebes altera, non minor sedente. 30
 Hi panaria, candidasque mappas
 Subvectant, epulasque lautiores;
 Illi marcida vina largiuntur:
 Idæos totidem putes ministros.
 Orbem, qua melior severiorque est, 35
 Et gentes alis insimul togatas;
 Et cum tot populos beata pascas,
 Hunc, Annona, diem superba nescis.
 I nunc sæcula compara, Vetustas,

orbem, et minetur imbres spatiosis campis, dum hæ pluviae nostri Jovis cadant. Ecce vero alia turba præstanti forma ac cultu, non minor numero ea quæ sedebat, intrat per cunctas caveas. Hi gestant canistra, albasque mappas, et delicatiores cibos. Illi præbent marcida vina. Crederes totidem famulos Idæos. O annonæ, quæ nutris orbem terrarum, sive in aliqua parte solum sit fecundum, sive infertile, et quæ alis pariter populos togatos: cum beata pascas tot nationes, non sentis superba hujusce diei sumtum profusum. I nunc, antiquitas, confer ætatem prisci

tem, debetur Marklando,—26 Et lætis Venet. 1. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. et Basil. Et lætis Morel. et Markl.—33 Illi Massica conj. Markl. at

NOTÆ

27 *Nostri Jovis*] Domitiani, qui se Deum vocari volebat. *Imbres*] Missilium scilicet, ut supra.

28 *Caveas*] Triplex in spectaculis cavea, summa, media, et infima, ut notant qui de Circo et Theatro scripserunt: nec theatri tantum cavea dicitur, sed Circi, et Amphitheatri.

33 *Marcida*] Ab effectu quod marcidos seu ebrios efficiant, ut 'mors pallida,' quod mortuos pallidos reddit. Quidam *Massica* legunt. *Massicum* autem vinum totius Italiæ generosissimum: nascitur in Massicis montibus Campaniæ. Plinius lib. III. cap. 5.

34 *Idæos ministros*] Ministros, *οἰκῶν, ποσιτῶν*, qualis Ganymedes Phrygius, quem Jupiter rapuit in Ida monte Phrygiæ, ut sibi pocula administraret.

35 *Orbem, &c.*] Apostrophe ad Annonam.

38 *Annona*] Annona, ubertas, *ἐφορία, εὐφορία*.

Hunc diem superba nescis] Domitius: Non sentis jacturam ullam hujusce diei, nec propterea penuriam tui afferes. Domitiani autem laus est; qui, ut scribit Suetonius, vitium curam remitti jussit, ut major esset annonæ fertilitas.

Antiqui Jovis, aureumque tempus:	40
Non sic libera vina tunc fluebant,	
Nec tantum seges occupabat annum.	
Una vescimur omnis ordo mensa,	
Parvi, Fœmina, Plebs, Eques, Senatus.	
Libertas reverentiam remisit.	45
Et tu quin etiam (quis hoc rogare,	
Quis promittere posset hoc Deorum ?)	
Nobiscum socias dapes inisti.	
Jam se (quisquis is est) inops, beatus	
Convivam ducis esse gloriatur.	50

Jovis, aureumque sæculum: vina non tunc fluebant tanta abundantia, nec fruges sic præveniebant lentum annum. Omnes ordines pascuntur una mensa; pueri, mulieres, plebs, equites, patres: libertas remisit reverentiam. Quin etiam tu (quis possit hoc rogare, quis Deorum possit hoc polliceri?) edisti nobiscum communes cibos. Nunc quisquis sit, sive dives, sive pauper, gloriatur se esse convivam Impe-

marcida habent omnes edd.—42 Nec tardum Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. Nec tantum ex conjectura edidit Markl.—43 Una nascimur Venet. 1. unde Marklandus vescimur; nam ceteræ edd. exhibent vescitur.—45 Libertus vet. Lindembrogii.—46 Venett. Parm. et Rom. hoc vocare; Aldd. Colin. Gryph. et Basil. huc vocare; Scal. ex Sen. hoc rogare, quod primus recepit Markl.—47 Omnes edd. possit; mutavit

NOTÆ

39 *I nunc sæcula compara, Vetustas*] Epiphonema ironicum in aurei sæculi laudatores, et suorum temporum obtrectatores.

40 *Antiqui Jovis*] Saturni. *Aureumque tempus*] Innuat aureum sæculum, Saturno regnante, et id postponit Saturnalibus Domitiani.

41 *Tunc*] Tempore scilicet aurei sæculi.

43 *Una vescimur omnis ordo mensa*] Suetonius Domitiano cap. 4. 'Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque inter spectacula muneris largissimum epulum. Septimontiali sacro, quidem senatui equitique panariis, plebei sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit.' Noster Eucharistico ad Domitianum: 'Hic cum

Romuleos proceres trabeataque Cæsar Agmina, mille simul jussit discumbere mensis.' Martialis ad Domitianum: 'Vescitur omnis eques tecum populusque patresque, Et capit ambrosias cum duce Roma dapes.'

45 *Libertas reverentiam remisit*] Nam in Saturnalibus omnium jus exæquabatur, et servi cum dominis discumbebant. Plinius lib. II. Ep. 6. 'Ceteris rebus exæquat, quos cæna et mensa æquavit.'

46 *Quis hoc rogare*] Nota enim formula, 'rogat te:' vel 'rogat, ut secum cænes.'

50 *Convivam ducis esse gloriatur*] Summus enim erat honor admitti ad mensam principis. 'Mensæ regalis honorem' vocat Ammianus, et princi-

Hos inter fremitus, novosque luxus,
 Spectandi levis effugit voluptas.
 Stat sexus rudis, insciusque ferri,
 Et pugnas capit improbus viriles.
 Credas ad Tanaim, ferumve Phasin, 55
 Thermodontiacas calere turmas.
 Hic audax subit ordo pumilonum,
 Quos Natura brevi statu peractos

peratoris. Inter hos strepitus, et novos luxus, oblectatio spectaculorum leviter effluxit. Stat sexus imperitus et ignarus tractandorum armorum, et audax exercet certamina hominum. Putares alas Thermodontiacas furere ad Tanaim et ad barbarum Phasin. Hic subit audax cohors nanorum, quos statim absolutos illiberalis

Marklandus.—51 Lipsius Saturn. Sermon. II. 4. h. l. citans omittit versum proxime sequentem. Marklandus credit eum non esse Statianum vel certe non huius loci. Lipsius legit *lusus* pro *luxus*, improbante Markl.—54 *Et pugnas capit* edidit Lindenbrogius; *capit* exhibent edd. vett.—55 Venet. I. Rom. Parm. Aldd. Colin. Gryph. &c. *ferumque*; Marklandus in curis secundis *ferumque*, quod soli edd. Bipontini in textum receperunt: *ferumque* iterum revocavit Handius.—56 Alii codd. *turbas*, quod damnat Barthius. Nostram lect. Statio asseruerunt Janus Gulielmius ad Pseudolum Plantinam, et Justus Sinzerlingus, seu Jodocus Sincerus, Promuls. cap. 18.—57 *His Bern.* improbante Markl.—58. 59 *Quos Natura brevis* Venett. Parm. Rom. et Gronov. *peracta* vero in iisdem pro *peracto*, quod habent edd. ceteræ omnes; *statu peracto* edidit Lindenbrog. *peractos* debetur Barthio. Marklandus in

NOTE

pis epulæ 'divinæ' vocantur lege 7. Cod. de Com. et Trib. Schol. Unde sic gloriatur noster Eucharistico ad Domitianum: 'Ast ego cui sacræ Cæsar nova gaudia cœnæ Nunc primum dominaque dedit consurgere mensa.' Et Claudianus invehitur in Eutropium lib. II. quod ejus statuis subscriptum erat: 'Conviva et domini.' Quod erat summæ impudentiæ.

53 *Stat sexus rudis, &c.*] Suetonius Domitiano: 'Venationes, gladiatorumque et noctibus ad lychnuchos, nec virorum modo, sed fœminarum.' Tacitus lib. xv. de Nerone: 'Fœminarum, senatorumque plures illustrium per artem fœdati sunt.' Mansit hic mos ad Severi tempora, quibus, teste Herodiano, Senatusconsulto ve-

titum est: 'Non ultra fœminam ullam ad gladium depugnare.' *Stat* vero, verbum militare et forense.

55 *Tanaim*] Tanais fluvius Sarmatiæ in paludem Mæotin influens. Vide Theb. XII. 578. *Phasin*] Phasis fluvius Colchidos in pontum Euxinum influens. Vide Theb. v. 458. *Ferus* dicitur, ob feros mores Colchorum.

56 *Thermodontiacas*] Id est, Amazonias, ab Amazonibus sedes habitibus ad Thermodontem fluvium Themysciræ. Vide Achill. lib. I.

57 *Subit ordo pumilonum*] Xiphilius Domitiano: 'Pugnas etiam noctu exhibuit sæpe, et interdum nanos et fœminas inter se commisit.'

58 *Quos Natura brevi statu* [brevis statim] *peractos* *Nodorum semel in glo-*

Nodosum semel in globum ligavit.

Edunt vulnera, conseruntque dextras,

60

Et mortem sibi (qua manu!) minantur.

Ridet Mars pater, et cruenta Virtus :

Caspræque vagis grues rapinis,

natura constrinxit semel in nodosum globum. Faciunt plagas, et miscent manus, et intentant sibi (qua dextra?) letum. Mars pater ridet, et bellicosa Virtus; et

curis secundis excogitavit: Quos N. breves s. per artus Nodoso similes globo ligavit. Pro semel Livineius ad Propert. iv. 9. legit simul, quem secutus est nemo.—60 Pro conserunt Venet. 1. habet *fonferunt*.—61 Vet. Lindenbrogii *quam*; edd. vett. *minentur*; Gronov. Obs. 38. et in ed. sua, *minantur*, ut

NOTÆ

bum ligavit] Brevis natura est haud larga, haud longius indulgens. Brevis, quos breves facit. Statim peractos, cito consummatos in tantum in quantum natura ipsis indultura erat. Natura maligna nanos statim peractos, et ultra formare desinens, semel in globum nodosum ligasse dicitur ineffabili prorsus elegantia, et doctissime, seu totum corpus esset globus ex meris articulis, nunquam posthac nisi morte solvendis, constans et cohærens. Propertius lib. iv. 'Nanus et ipse suos breviter curvatus in artus.' Hoc etiam nefaria arte mangonum fiebat. Dionysius Longinus περὶ Τῆς: 'Sicut audio catastas, in quibus Pygmæi, vocati nani, educantur, hæ non solum impediunt quominus membra inclusorum crescant ac augeantur, sed contrahunt corpora propter circumjectum corporibus nodum.'

62 Ridet Mars pater, et cruenta Virtus] Sic Theb. v. de Lemniis armatis: 'Audaces rubuit mirata catervas Palas, et adverso risit Gradivus in Hæmo.' Cruentam vero Virtutem dicit; quia in bello, ubi funditur sanguis, maxime enitet virtus.

63 Grues] Hoc dicit, quia Grues habere dicuntur æternum bellum cum Pygmæis, eosque vincere. Mirantur

igitur hic grues ferociam Pumilonum. An vero Pygmæi sint, et alicubi existant, et an veri homines sint, merito dubitatur. Videntur tamen affirmare auctores gravissimi, Aristoteles, Plutarchus, Ctesias, Plinius, quibus astipulantur omnes Septemtrionalium rerum scriptores. Hos in extremis Scythiæ Septemtrionalis partibus collocant Geographi. Ostendit hoc clare Geographia Arabica, parte 10. climatis 5. Ita Paulus Jovius in libro de Moscovitarum legatione. De iis vide quoque Olaum Magnum, qui eos *Screlingers*, hoc est, cubitales appellat. Ac proinde, ut non facile negandum est, ea aliquando visa monstra, ita non facile affirmandum, eos veros homines esse; cum in hunc diem metallorum fossoribus, hujusmodi monstrorum genus in profundioribus terræ locis, (dæmunculos montanos passim vocant,) apparere soleat, ut refert Georgius Agricola lib. ultimo de Animalibus Subterraneis; cui consentiunt quotquot in visceribus terræ auro scrutando operam dant. Atque hinc dicti Pygmæi fortasse sunt, qui homunculorum specie in caliginosis hujusmodi locis apparentes, fabulæ de Pygmæis cubitalibus, gruum adversariis, occasio-

Mirantur pumilos ferociores.

Jam noctis propioribus sub umbris

65

Dives sparsio quos agit tumultus!

Huc intrant faciles emi puellæ:

Hic agnoscitur omne, quod theatri,

Aut forma placet, aut probatur arte.

Hoc plaudunt grege Lydiæ tumentes,

70

Illo cymbala, tinnulæque Gades:

Illic agmina confremunt Syrorum,

*grues lapsuræ ad varias direptiones, stupent nanos fortiores solito. Nunc, die ad-
vesperascente, opulenta missilia quos edunt strepitus? Huc subeunt puellæ, quæ
facile emuntur: hic omne spectatur, quod in theatris aut venustate arridet, aut arte
laudatur. In hoc agmine Lydiæ obesæ saltant. Illic cymbala et tinnula Gadi-*

correxit Gevartius.—66 *Dives sparsio* Parm. *spasio* Rom. et vet. Lindenbrogii.

—67 *Hic intrat* mallet Markl. *Hemi puellæ* Rom. et ed. vet. Lindenbrogii.
Vide Justinian. Imp. Novell. cv. 1.—70 *Lydiæ* Scal. ad Catull. xxx. pro-
bante Barthio. *Lydias* defendit Turnebus xv. 17.—71 *Illic* omnes codd. et

NOTÆ

nem præbuerint. Atque hoc non improbabile esse, is facile sentiet, qui ea, quæ de dæmonum spectris in Septemtrionalibus regionibus passim apparere solitis, Olaus Magnus, Jordanes, et Marcus Venetus de deserto Lop in Cathaio tradunt, diligenter examinaverit.

66 *Dives sparsio*] Et hoc, ex munificentia imperatorum, qui solebant, diebus festis, diversas res, quæ ‘missilia’ appellabantur, spargere in populum, quæ occupantis essent, unde hæc *sparsio*, ‘rapina et direptio’ vocabatur. *Dives* vero ob multiplicatam et varietatem rerum sparsarum. Meminit et Suetonius Domitiano cap. 4. ‘Omne genus rerum missilia sparsit.’ Interdum non solum res mittebant, sed tesseras, quibus aliquid inscriptum erat. Vide Xiphilinum Nerone.

67 *Faciles emi*] Tangit detestandam consuetudinem, qua meretrices post ludos finitos omnium libidini ac

licentiæ prostituebantur. Vide Tertull. de Spectaculis.

70 *Lydiæ tumentes*] Scaliger legit *Lydias*. Ludius proprie Græcis *ὀψιγέρης*, *saltator* Latinis. Sed nihil mutandum; nam et *Lydias* obesas et tumentes fuisse docet Juvenalis Sat. viii. ‘Turpida nil prodest condita pyxide Lyde.’ *Lydiæ* autem ex Lydia regione Asiæ minoris. Vide Theb. vi. 540.

71 *Tinnulæque Gades*] Intelligit puellas Gaditanas saltatrices et crotalistrias. Dicuntur *tinnulæ* ob testulas et ossicula, quibus inter saltandum crepitum excitabant: quæ testulæ dicuntur Martiali ‘croumata,’ ‘scabilli’ etiam, Gallice, *Castagnettes*. Juvenalis Sat. xi. ‘Forsitan expectes, ut Gaditana sonoro Incipiat prurire choro.’ Gades autem duæ insulæ in freto Gaditano in ipso capite Bæticæ. Vide Plinium lib. iv. cap. 22. Hodie, *Cadiz*.

72 *Syrorum*] Syri semper ludis dediti. Vide Strabonem et Stephanum.

**Hic plebs scenica, quique comminutis
Permutant vitreis gregale sulfur.**

Inter quæ subito cadunt volatu

75

Immensæ volucrum per astra nubes,

Quas Nilus sacer, horridusque Phasis,

Quas udo Numidæ legunt sub Austro.

Desunt qui rapiant ; sinusque pleni

tanae: illic greges Syrorum personant: hic vulgus theatrale, et illud quod permutat vile vulgus fractis vitreis. Inter quæ, immensa multitudo avium cadit repentino volatu, quas sacer Nilus, et dirus Phasis, quas Numidæ capiunt sub udo austro.

edd. vett. *Illo* correxit Markl.—74 *Permutat* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Permutant* Venet. 1. et Parm. quod, jubente Marklando, primi reposuerunt.

NOTÆ

Capitolinus Vero : 'Adduxerat secum et fiducinas, et tibicines, et histriones, et omnia mancipiorum genera, quorum Syria et Alexandria pascat volupstate.' Juvenalis Sat. III. 'Jam pridem Syrus in Tiberim deflinxit Orontes Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas Obliquas, nec non gentilia tympana secum Vexit.' Syri vero, ex Syria regione Asiæ, quæ Plinio quondam terrarum maxima dicitur et pluribus distincta nominibus : nam Palæstinam comprehendit, Judæam, et Cœlesyriam, Phœniciamque ; et qua recedit intus, Damascenam, Babyloniam, Mesopotamiam, Sophenen, Comagenen, Adiahenem. Assyria ante dicta et ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Sed non tam late patet Syria ; constatque veteres, tam Græcos quam Latinos, Syros et Assyrios, Syriam et Assyriam confudisse, unamque solam ex iis duabus et Chaldaæ fecisse.

73 *Quique comminuit Permutant vitreis gregale sulfur*] Innuit infimam plebeculam, in qua multi vitam tolerabant permutatione mercis sulfuratae, cum rupto vitro: signate exules Iudæi Romæ mendicantes. Vide *Martialis*: 'Qui pallentia sulfurata

**fractis Permutat vitreis.' Idem: 'A
matre doctus nec rōgare Judæus,
Nec sulfuratæ lippus institor mercis.'
Vitrea fracta proverbiali figura sunt
res viles et nullius pretii.**

76 *Immensæ volucrum nubes*] Aves enim inter missilia, quæ spargebantur in populum.

77 Nilus sacer] Nilus fluvius Ægypti. Sacer] Quia divinis honoribus cultus apud Ægyptios, ut docent Diodorus Siculus, et Heliodorus lib. vii. unde festa in hujus honorem Νεῦλον vocata. Horridusque Phasis] Designat Phasianos. De Phasi supra. Dicitur horridus ob feritatem Colchorum.

78 *Numidæ*] *Africæ populi*. *Legunt*] Gallinas Numidicas intelligit, quæ Plinio sunt *Meleagrides*. *Columella* alias existimat et Varro, *crista* scilicet *cœrulea*: cum Numidicæ *rubram* habeant, *guttis* distinguuntur. *Martialis* 'Numidicas guttatas' vocat. *Juvenalis* 'aves *Afras*.'

79 *Desunt qui rapiant, &c.*] Dicit tantam esse missilium copiam, ut desint qui rapiant, et sinus jam pleni gaudent, quod supersint adhuc alia, quæ rapiantur.

Gaudent, dum nova lucra comparantur. 80
 Tollunt innumeras ad astra voces,
 Saturnalia Principis sonantes;
 Et dulci Dominum favore clamant:
 Hoc solum vetuit licere Cæsar.
 Vixdum cœrula nox subibat orbem, 85
 Descendit media nitens arena
 Densas flammeus orbis inter umbras,
 Vincens Gnosiacæ facem coronæ.
 Collucet polus ignibus, nihilque
 Obscuræ patitur licere nocti. 90
 Fugit pigra Quies; inersque Somnus

Qui capiant deficiunt, et referti sinus lætantur, dum nova lucra offeruntur. Mittunt ad sidera innumeras voces, clamantes Saturnalia Imperatoris, et vocant illum dominum blando applausu. Hoc solum Cæsar noluit permitti. Vixdum atra nox occupabat orbem, fulgidus globus ignis descendit inter opacas tenebras in mediam arenam, superans lucem coronæ Gnosiacæ. Cælum resplendet flammis, et nihil permittit licere densæ nocti. Pigra quies emigrat, et deses somnus, hæc videns,

editores Bipontini.—80 *Laudant dum* ed. vet. Lindenbrogii. *temperantur* Venet. 1.—90 *Parm. nocere pro licere*.—92 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c.

NOTÆ

82 *Saturnalia principis sonantes*] Et hoc ex more. Livius lib. XXIII. 'Ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatum.' Macrobius: 'Quo solo die apud ædem Saturni, convivio solito, Saturnalia clamabantur.' Martialis lib. II. Ep. 'Clamant ecce mei Io Saturnalia versus.' Sed hic *Saturnalia principis* dicit, quo significet, 'Saturnalia Imperatoris' omnia alia Saturnalia superasse.

83 *Et dulci Dominum favore clamant: Hoc solum vetuit licere Cæsar*] Innuit hic Poëta Domitianum, etsi se dominum dici palam vellet et Deum etiam, habuisse tamen rationem Saturnaliorum, in quibus omnes pares et æquales erant, nec servi erant nec domini, et ideo vetuisse ne 'dominus' hic appellaretur. Et bene 'licere,' quia

his diebus summa verborum libertas erat.

87 *Flammeus orbis Vincens Gnosiacæ facem coronæ*] Supra vidimus ex Suetonio Domitianum dedisse spectacula et gladiatores ad lychnuchos. Per coronam autem Gnosiacam intelligit Ariadnæ coronam, quam inter sidera Bacchus dicitur retulisse. Gnosiacam vero seu Cretensem a Gnosso oppido Cretæ, regia Minois, patris Ariadnes.

88 *Facem*] Lucidam stellam innuit, quæ est, qua parte corona est solubilis, et est numero prima. Eam Arabes *Alphecca* vocant; id solutionem significat: dicitur et *Munir*, quod omnibus stellis lucidis commune est nomen.

Hæc cernens, alias abit in urbes.
 Quis spectacula, quis jocos licentes,
 Quis convivia, quis dapes inemptas,
 Largi flumina quis canat Lyæi? 95
 Jamjam deficio, tuoque Baccho
 In serum trahor ebrius soporem.
 Quos ibit procul hic dies per annos!
 Quam nullo sacer exolescet ævo!
 Dum montes Latii, paterque Tybris, 100
 Dum stabit tua Roma, dumque terris
 Quod reddis, Capitolium manebit.

petiit alias civitates. Quis poterit referre spectacula, quis lascivientes ludos, quis epulas, quis cibos gratis datos, quis rivos copiosi vini? Jamjam fatisco, et marcidus tuo Baccho, trahor in tardum somnum. Per quanta sæcula hic dies memorabitur! certe immortalis, nullis annis oblivioni tradetur! Manebit, dum erunt montes Romani, et pater Tiberis, dum tua Roma stabit, et dum durabit in terris Capitolium, quod restauras.

alias adivit urbes; Venet. I. et Parm. alias abit in urbes; quod verissimum putat Marklandus, et mutatum ab aliquo qui metro timebat. Hinc receptum est ab editoribus Bipontinis.—96 ‘Heinsius ad Ovid. Heroid. Epist. v. 150. ex Parmensi vult, Jamjam deficior. Recte quidem dicimus ‘deficior viribus,’ vel ‘animo,’ vel ‘pecunia.’ Sed adhuc quæro exemplum ubi τὸ deficior, sine ablativo, ponitur pro deficio; quæ enim ibi attulit Heinsius non probant hoc. Noster Epiced. Puer. 42. ‘Deficio, medicasque manus fomentaque quæro.’ Non igitur muto. Vide Marq. Gadium ad Phædr. I. 21.’ Markl.

NOTÆ

95 *Lyæi*] Bacchi, seu vini.

96 *Baccho*] Vino.

100 *Dum montes Latii*] Romani seu Romæ. *Paterque Tybris, Dum stabit tua Roma*] Sic equo Domitiani: ‘Stabit dum terra, polique, Dum Romana dies.’ Ad opinionem scilicet vete-

rum, qui urbem Romam fore æternam credebant: unde dicta ‘æterna urbs.’

102 *Quod reddis, Capitolium*] Domitianus enim refecit Capitolium, quod tempore Titi rursus arserat, ut scribit Suetonius.

P. PAPINII STATII

SYLVARUM

LIBER II.

AD MELIOREM† ATEDIUM.¹

ET familiaritas nostra, qua gaudeo, Melior vir optime, nec minus in iudicio literarum, quam in omni vitæ colore^a tersissime,^b et ipsa opusculorum, quæ tibi trado, conditio sic posita est, ut totus hic alter liber meus etiam sine epistola expectetur.^c Primum enim habet Glauciam^d nostrum, cujus gratissimam infantiam, et qualem^e plerumque infelices sortiuntur, apud te complexus amabam.² Jam vero

1 *Statius Meliori suo S. Barth. et Gronov. ex codd. Ad Meliorem Atedium Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Till. Cruc. &c.*—2 ‘*Prosam non sapit hoc: nec sensui satisfacit. Lege: apud te complexus admirabar; scriptum erat ammirabar; quod non intelligentes fecerunt amabam.*’ Markl.

NOTÆ

† *Meliorem*] Melior cognomentum Atedii.

^a *Colore*] Habitu. Dicunt Græci *χρῶμα*. Sumsit ab Horatio II. Sat. 1. ‘Quisquis erit vitæ, scribam, color.’

^b *Tersissime*] De hoc Meliore dicimus ex Statio, *Arbore Atedii*, ac Martiali lib. IV. Ep. 54. adeo splendide ac elegantis vitæ fuisse, ut peculiari nomine ab utroque ‘nitidus’ vocaretur. Quod hic per illud *tersissime* adumbratum est, tractum a ‘tergo’ quod est, mundo; unde et

‘tersum’ nitidum appellamus et politum.

^c *Expectetur*] Debeat a te expectari.

^d *Glauciam*] Id est, Epicedium seu carmen de morte Glauciæ.

^e *Qualem*] Id est, jucundissimam, qualis esse solet in pueris cito morituris. Quintilianus de filio mortuo: ‘Observatum facile est, occidere celerius festinatam maturitatem,’ et Martialis de eodem Glaucia: ‘Immodicis brevis est ætas et rara sequestus.’

tibi hujus amissi recens vulnus (ut scis) Epicedio^{3 f} prosecutus sum, adeo festinanter, ut excusandam habuerim affectibus tuis celeritatem: nec nunc eam apud te jacto, qui nosti:⁵ sed et ceteris indico; ne quis asperiore lima carmen examinet, et a confuso^h scriptum, et dolenti datum; cum pæne supervacua sint tarda solatia.¹ Pollii mei Villa Surrentina, quæ sequitur, debuit a me vel in honorem eloquentiæ ejus diligentius dici: sed amicus ignovit. In Arborem certe tuam, Melior, et Psittacum, scis a me leves libellos^j quasi epigrammatis loco scriptos. Eandem exigebat styli facilitatem Leo mansuetus, quem in Amphitheatro prostratum, frigidum erat sacratissimo Imperatori ni statim traderem. Ad⁴ Ursum quoque nostrum, juvenem candidissimum,^k et sine jactura desidiæ^l doctissimum, scriptam de puero amisso Consolationem, super ea, quæ ipsi debeo, huic libro libenter⁵ inserui, quia honorem ejus⁶ tibi laturus acceptum.^{7 m} Excluditⁿ volumen Genethliacon^o Lucani,^p quod Polla Argentaria,^q clarissima uxorum,^{8 r}

Huic lectioni favet Venet. 1. quæ habet *amabare*.—3 *Epicedio* edd. vett.—4 Barthius legit: *nisi statim; tradere ad, &c.*—5 Vocem *libenter* non agnoscunt edd. vett. ideo deleri jubet Marklandus. Parm. *super ea quæ ipsi de hoc libro huic inserui, quia, &c.*—6 Barthius legendum putavit: *quippe supra ejus, &c.*—7 ⁶ Excidit verbum substantivum. Repone: *tibi laturus est acceptum*. Scriptum erat: *tibi laturus ē acceptum*, unde facile excidere potuit *est*. Markl.—8 Venett. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. *carissima uxorum*; Venet. 1. *carissima uxor*, i. e. *uxor*, vel *uxorum*; Rom. et Parm. *clarissima uxorum*, quod probant

NOTE

¹ *Epicedio*] Epicedion, carmen est in laudem defuncti, et quo ejus mors defletur.

⁵ *Qui nosti*] Qui scis, quam celeriter scripserim.

^h *A confuso*] Nimio dolore turbato. Juvénalis Sat. vi. 'Discessu veteris confusus amici.'

¹ *Tarda solatia*] Seræ consolationes.

^j *Libellos*] Sic semper vocat hæc opuscula Papinius.

^k *Candidissimum*] Id est, sine labe vitiorum et invidiæ.

^l *Sine jactura desidiæ*] Id est, otii; nam semper in otio aliquid agit.

^m *Quia honorem ejus tibi laturus acceptum*] Putabit Ursus se abs te accepisse, quod ad eum scripserim, cum videbit consolationem insertam libro ad te misso.

ⁿ *Excludit*] Absolvit. *Volumen*] Librum hunc secundum.

^o *Genethliacon*] Carmen, quo natalis alicujus dies celebratur.

^p *Lucani*] Poëtæ notissimi Pharsalia.

^q *Polla Argentaria*] Uxor Lucani.

^r *Clarissima uxorum*] Id est, exemplum conjugis, etiam defunctum maritum diligentis et honorantis.

cum hunc diem⁸ forte consecrarem⁹, imputari sibi¹⁰ voluit. Ego non potui majorem tanti auctoris habere reverentiam, quam quod laudes ejus dicturus hexametros meos¹⁰ timui. Hæc qualiacumque sunt, Melior carissime, si tibi non displicuerint, a te publicum¹¹ accipiant;¹¹ sin minus,¹² ad me revertantur.

Barth. et Markl.—9 Parm. *forte consideremus*; Rom. et ed. vet. Lindembrogii, *forte consideremus*.—10 Barthius mallet, *hexametris meis*.—11 'Ita habent edd. quotquot apud nos sunt. In aliis fuisse elegantiores scripturam: a te lucem aspiciant, ostendit J. Passeratius, qui ita producit ad Propertium suum lib. III. El. 9. p. 462.' Barth.

NOTE

⁸ Hunc diem] Natalem Lucani. ¹¹ A te publicum accipiant] Id est,
¹⁰ Imputari sibi] In gratiam ejus edantur.
scribi. ¹² Sin minus] At si displicuerint.

I. GLAUCIAS† ATEDII‡ MELIORIS DELICATUS.

Atedius Melior puerum, quem in deliciis habuit, immatura morte amiserat; eum hoc epicedio consolatur.

QUOD tibi prærepti, Melior, solamen alumni,
 Improbus ante rogos, et adhuc vivente favilla
 Ordiar? abruptis etiamnum flebile venis
 Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ.

Quod solatium extincti alumni immatura morte, tibi, o Melior, componam, importunus ante bustum, et cineribus adhuc calidis? Lamentabilis plaga dehiscit adhuc abscissis venis, et cruentum os magni vulneris apertum est. Cum jam ego molestus

Epicædion in Glauciam Melioris, vel Epicædion in Grauciam edd. vett. *Epicædium Glauciæ Melioris* Parm. *Glaucias Atedii Melioris dedicatus* Rhod. *Glaucias Atedii Melioris delicatus* Salisb. quod primus reposuit Gronovius.—3 'Non placet, quod nonnemini arridebat, a ruptis: non mutatione opus.' Barth.—5

NOTE

† Glaucias] Legenda et duo Epigrammata Martialis de eodem argumento, quia huic Epicedio concinunt ac lucem præferunt. Hæc sunt Epig. 28. et 29. lib. VI.

‡ Atedii] Ceterum de gente Atedia nihil memini me legisse memoria dignum.

1 Melior] Cognomen Atedii. Alumni] Glauciæ liberti.

2 Improbus] Improbus hic, pro 'importuno,' 'molesto,' ἀκαρπής pro 'nimio' etiam et 'audaci' sumitur. Non enim hæc vox, *improbus*, semper in malam partem sumitur, præsertim Papinio.

Cum jam egomet cantus, et verba medentia sævis 5
 Confero, tu planctus, lamentaque fortia mavis,
 Odistique chelyn, surdaque averteris aure.
 Intempesta cano: citius me tigris abactis
 Foetibus, orbatique velint audire leones.
 Nec si tergeminum Sicula de virgine carmen 10

apporto carmina, et sermones consolatorios, tu mavis lacrymas, et altos ejulatus, ac aversaris citharam, et detorques surdam aurem. Cano intempestive. Tigris, raptis catulis, et leones, amisso fatu, me potius audirent. Nec si adesset cantus trium

Venett. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *sævus*. 'Quomodo *sævus*, qui humanitatis officio fungitur in consolandis amicis, qui *verba medentia* administrat? Lege: *verba medentia sævis, rois deivois*. Markl.—6 *Consero* Rom. Venett. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Plant. &c. *Confero* ex conjectura Gronovii Diatr. cap. 32. non nominato auctore, reposuit Marklandus, et ita totidem literis Venet. 1. 'Nescio sane an prudenter scripturam Statii mutaverit Marklandus, quam sic castigem: *Cum . . . lævus Consero, &c.* Nec tamen inficias iverim rectiorem videri dictionem *Confero*, quam reposuit V. D. modestus, et ingeniosus inter primos.' Ita scribit Wakefeldus in Sylv. Crit. Part. v. p. 108.—7 *Odistique chelym* edd. vett.—9 'Legendum videtur: *orbatæque velint audire lænæ*, nempe catulis orbatæ, absolute, ut ap. Val. Flac. VIII. 457. 'orbatæ traherent auspiria vaccæ.' Appositissime Ovidius Met. XIII. 547. 'Utque furit catulo lactente orбата lænæ.' Non tamen in contextum audeo admittere hanc lectionem propter ea quæ annotavit Cl. Bur-

NOTÆ

5 *Sævis* [*sævus*] Immitis, qui non indulgeo dolori tuo.

6 *Lamentaue fortia*] Statius afflictiones corporis in luctu vocat, *fortia lamenta*, ut cum tunditur pectus, genæ vultusque dilacerantur, ac runiuntur crines.

7 *Chelyn*] Id est, carmina, versus.

8 *Intempesta cano*] Plinius lib. v. Ep. 14. 'Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes rejicit, ac refugit, mox desiderat, et clementer admotis acquiescit.' *Tigris abactis Foetibus*] Tigris enim, raptis catulis, truculentissima est, ac maxime timenda. Vide quæ diximus Theb. IV. Intellige autem de fœmina: maribus enim non est cura sobolis. Plinius lib. VIII. cap. 18.

9 *Leones*] His enim multus amor in sobolem: Plinius lib. VIII. cap. 16. 'Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.'

10 *Tergeminum carmen*] Quia Sirenes erant tres. *Sicula de virgine*] Sirenes intelligit, monstra marina Poëtarum fabulis celebrata. Superiōri sui parte effigiem virginis referebant, inferiore vero in pisces desinebant. Incolebant littus Siciliæ, unde hic *Sicula* dicuntur *virgines*, nautasque præternavigantes suavitate cantus in naufragium pelliciebant. Cum autem Ulyssi illa prætervehendum esset, ipse aures comitum cera obturavit, seipsum vero malo alligari fecit: eoque modo et periculum evasit tutus, et cantus dulcedine fruitus est. Itaque Sirenes, cum se contemni vi-

Affluat, aut sylvis chelys intellecta, ferisque,
 Mulceat insanos gemitus : stat pectore demens
 Luctus, et admoto latrant præcordia tactu.
 Nemo vetat, satiare malis ; ægrumque dolorem
 Libertate doma : jam flendi expleta voluptas ? 15
 Jamne preces fessus non indignaris amicas ?
 Jamne canam ? lacrymis en et mea carmina in ipso
 Ore natant, tristesque cadunt in verba lituræ.
 Ipse etenim tecum nigræ solennia pompæ,
 Spectatumque urbi scelus, et puerile feretrum 20
 Produxi : et sævos damnati thuris acervos,
 Plorantemque animam supra sua funera vidi :

puellarum Sicularum, aut lyra intellecta nemoribus et bestiis, posset lenire tuos ingentes gemitus. Insanus dolor fixus est in pectore, et cor sentitur concuti admota manu. Nullus prohibet. Saturare doloribus, et subige ægrum luctum licentia plorandi. Nunc voluptas flendi exsatiata est? Nuncne fatigatus, non aspernaris preces amicorum? Nuncne canam? En et mei versus natant copia lacrymarum in ipso ore, et illæ cadentes delent mea scripta. Ipse etenim prosecutus sum tecum solennia funebri pompæ, et pueri capulum, conspectum urbi crimen, et asperi ingentes cumulos thuris addicti flammis, et flentem animam supra proprias exequias.

~~~~~

mannus ad Val. Flac. vi. 347.' Markl.—13 Heins. ad Ovid. Trist. ii. 459. pro latrant mavult latrans. Sed cf. Theb. ii. 337. *lucrant* Venet. 1. unde Markl. conj. *lacerant*, scil. luctus.—18 'Non opus est ut legamus *madent* pro *natant*; tametsi hac phrasi sæpe utatur Statius.' Markl.—19 Venet. Parm. et Rom. *nigræ solatia pompæ*.—22 *Ploratamque* conjecerunt Scaligerus et Lin-

NOTÆ

derent, impatientia doloris, in mare præcipites se egerunt.

11 *Sylvis chelys intellecta, ferisque*] Intelligit lyram Orphei, quam sylvas ferasque traxisse fabulantur.

13 *Admoto latrant præcordia tactu*] In vehementi enim dolore maxime cor, ac pectus concutiuntur.

15 *Jam flendi expleta voluptas*] Convenit illud : 'Est quædam flere voluptas.' Plinius lib. viii. Epist. 16. 'Est quædam etiam dolendi voluptas, præsertim si in amici sinn defleas.' Dolorum enim levamen luctus.

18 *Cadunt in verba lituræ*] D. Hieronymus Ep. ad Heliodorum : 'Istæ

quoque literæ testes sunt, quas tu lacrymis cernis interlitas.'

20 *Spectatumque urbi scelus*] Tanquam sit crimen fatorum, ac Deorum, (sic loquebantur veteres,) hunc puerum tam immatura ac celeri morte raptum fuisse.

21 *Produxi*] *Producere*, exequiarum verbum. Sic Noster Theb. vi. 'Tibia, cui teneros suetum producere manes Lege Phrygum mæsta.' Et Virgilius Æneid. ix. 'Nec te tua funera mater Produxi, pressive oculos.' Et *sævos damnati thuris acervos*] Ex more, quo thus, et pretiosiora aromata injiciebantur rogo, ut videbimus infra.

Teque patrum gemitus superantem, et brachia matrum,
 Complexumque rogos, ignemque haurire parantem
 Vix tenui similis comes, offendique tenendo. 25
 Et nunc (heu) vittis, et frontis honore soluto,
 Infaustus vates, verso mea pectora tecum :
 Plango lyra : en! duri comitem sociumque doloris
 (Si merui, luctusque tui consortia sensi)
 Jam lenis patiari precor : me fulmine in ipso 30

Et te vix retinui, pari dolore affectus, vincentem gemitus patrum, et planctus matrum, et amplexantem bustum, ac te accingentem ad sorbendas flammās, et offendi, cum te retraxerim. Et nunc (heu) infelix Poëta, detractis infulis, et ornatu frontis, tundo tecum meum pectus. Lugeo ad cantum lyrae. Et placidus, oro, nunc feras (si dignus sum, et veni in partem tui doloris) comitem et consortem atrocis

~~~~~

denbrog. *Plorantemque* exhibent omnes codd. cum Venet. I. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. et defendunt Gevartius et Marklandus. Vide Theb. ix. 299. et xii. 56.—24 'Omnino hoc loco legendum : *Complexusque rogos, &c.* nam se complexu hominem tenuisse, totis nempe suis viribus, dicit Statius. Ita Pamphilus apud Terentium in *Andria*. Barth.—26 'Inepte faciunt qui *frondis* citant.' *Idem*. Hæc est lectio Crucei. Vide Gronovii *Elench. Antidiatr.* p. 55.—27 *Infaustus vates vexo m. p. tecum* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Infaustus vates vexans* conj. Markl. *Infaustus vates verso m. p. tecum* Parm. et Rom. unde idem Marklandus : *verso mea pectora febo*, vel *Phæbo*.—28 *Plango lyra* at Rom. et vet. Lindenbrogii, unde ille : *Plango lyra : ah! &c.* Ceteræ vett. habent, et *diri*. Marklando debetur lectio nos-

NOTÆ

22 *Plorantemque animam supra sua funera vidi*] Ad mentem Platonico- rum, ut monet Gevartius, qui aiebant mollium hominum, ac præsertim pue- rorum animas indignari, quod invitæ de hac luce discedere cogantur, ideo- que circa funera sua oberrare, et plo- rare. Vide Macrobius in *Somnium Scipionis* lib. i. cap. 9. *Ploratum* vero hunc animarum nihil aliud præ- ter stridorem quendam esse existi- mabant. Petronius : 'Ecce inter tu- mulos, atque ossa carentia bustis, Umbrarum facies diro stridore mina- tur.' Et Theb. vii. 'Stridunt ani- mæ, currumque sequuntur.' Et Theb. ix. 'Nuda aut flebilis umbra Stri- debit vestros Tydeus inhumatus ad ignes.'

24 *Complexumque rogos, ignemque*

haurire parantem] Similis locus Lacry- mis Etrusci : 'Complexumque rogos, incumbentemque favillis.'

25 *Similis*] Id est, pari dolore af- fectus. *Offendique tenendo*] Cum enim nimio dolore nostri sumus impotes, judicamus hostes eos, qui opponunt se conatibus desperationis nostræ.

26 *Vittis, et frontis honore soluto*] Vittas enim, et omnes capitis ornatus deponebant in luctu. Vide Theb. vi. 30. Quidam legunt *frondis*, id est, laurus, quo coronantur Poëtæ.

30 *Fulmine in ipso*] Id est, in ipso stupore doloris, qui nos obruit, tan- quam si fulmine percussi essemus. Noster Epicedio in filium : 'Dignum- que nihil mens fulmine tanto Reppe- rit.'

Audivere patres: ego juxta busta profusis
 Matribus, atque piis cecini solatia natis,
 Et mihi; cum proprios gemerem defectus ad ignes
 (Quem, Natura!) patrem: nec te lugere severus
 Arceo, sed confer gemitus, pariterque fleamus. 35
 Jamdudum dignos aditus, laudumque tuarum,
 O merito dilecte puer, primordia quærens
 Distrahor: hinc anni stantes in limine vitæ,
 Hinc me forma rapit, rapit inde modestia præcox,
 Et pudor, et tenero probitas maturior ævo. 40
 O ubi purpureo suffusus sanguine candor,
 Sidereique orbes, radiataque lumina coelo,
 Et castigatæ collecta modestia frontis,

luctus tui. Ipsi patres me audiverunt in ipso ictu fulminis. Ego cecini solatia matribus prostratis prope rogos, et piis liberis, mihique ipsi, cum dolore deficiens, plangerem ad domesticum bustum, meum patrem, o natura, quem patrem? Nec morosus prohibeo te flere, sed junge gemitus, et una ploremus. Jampridem quærens, o jure amate puer, quomodo digne incipiam laudes tuas, feror in diversa. Hinc ætas, quæ erat in aditu vitæ: hinc venustas tua trahit me, inde festinata modestia, pudorque ac bonitas maturior molli ætate. O ubi candor vultus, conspersus rubore roseo, et oculi fulgentes ut cæli sidera, et collectus modus castigatæ frontis,

tra.—32. &c. Hunc locum ita legi vult Barthius: *Matribus, a. p. c. s. natis, Et mihi (c. p. g. d. a. ignes) Quam Natura parum? Nec, &c.*—41 *Heu ubi malit* Marklandus; ut Theb. v. 350. 613. viii. 174. Sylv. iii. 5. Val. Flac. iv. 469. et Ovid. Fast. iii. 485.—42 ‘An voluit: radiataque lumina luce, vel sole? hæ enim voces in codd. cum *cælo* commutantur. Sed mihi minime placet exilitas ista in fine versus; nec enim Statium sapit. An denique: radiataque lumina Phæbo; quo sensu Senec. Hippol. 377. ‘Et qui tenebant signa Phœbeæ facis Oculi, nihil gentile nec patrium micant.’ Et, ‘facies igne sidereo nitens’ ibid. v. 1265. sed nec hoc perplacet. Quicquid sit orbes et lumina conjunguntur ut apud Lucan. ii. 184. v. 212. et Sil. Ital. ix. 401.’ Markl.—43 *Et*

NOTÆ

34 *Quem, Natura*] Qualem, o natura, patrem, quam mei amantem, quam mihi vicissim cultum, et amatum!

39 *Hinc me forma rapit, rapit inde modestia præcox, Et pudor, et tenero probitas maturior ævo*] Martialis Glauca: ‘Castus moribus, integer pudore, Velox ingenio, decore felix.’

42 *Cælo*] Id est, instar cæli.

43 *Et castigatæ collecta modestia frontis*] Frons castigata, judicio Gevartii, non simpliciter brevem signi-

ficat, ut hic volunt interpretes, sed talem, in qua rugæ nullæ, nullus tumor, nihil denique apparet, quod culpari possit. Sic Ovid. Amor. i. 5. ‘Castigatum pectus:’ ‘Quam castigato planus sub pectore venter!’ Et Q. Sereno ‘castigatæ manillæ:’ ‘Si castigatas studium est præstare manillas, Ex hedera sertis ambas redimire memento.’ Verbo *castigare* respondet *κολλᾶν* apud Græcos.

Ingenuique super crines, mollisque decoræ
 Margo comæ? blandis ubinam ora arguta querelis, 45
 Osculaque impliciti vernos redolentia flores,
 Et mixtæ risu lacrymæ, penitusque loquentis
 Hyblæis vox tincta favis? cui sibila serpens
 Poneret, et sævæ vellent servire novercæ.
 Nil veris affingo bonis: ubi lactea colla, 50
 Brachiaque, et nunquam domini sine pondere cervix?
 O ubi venturæ spes non longinqua juventæ,
 Atque genis optatus honos, jurataque multum
 Barba tibi? cuncta in cineres gravis intulit hora,
 Hostilisque dies: nobis meminisse relictum. 55

et super hanc ingenui capilli, et tener ambitus pulchræ comæ? ubinam os sonorum gratis querelis? et oscula amplexantis spirantia flores veris? et fletus risu mixti? et vox loquentis, prorsus perfusa melle Hyblæo? qua serpentes incantarentur, cuique immites novercæ vellent obedire. Nihil addo veris dotibus. Heu lacteum collum, et candidi lacerti, et cervix, quam herus semper amplectebatur! O ubinam spes non remota propinquæ juventutis, et decus optatum genis? et barbu plurimum a te consecrata? Acerbum momentum, et dies infensus cogit hæc omnia in cineres: solum

~~~~~

castigati Rom. sc. orbes. Domitius interpr. 'breviores.'—48 Hyblæis vox mixta edd. vett. omnes. Morellus, qui superiore versu legit, Et mixtæ, h. l. legit mista. Heins. Advers. iv. 1. p. 557. Hyblæis vox pasta favis. Lectio nostra debetur Markl.—50 Venett. Rom. Parm. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. heu lactea colla. 'Legend. affirmo; ubi lactea colla; clarum hoc ex iis quæ præcedant et sequuntur.' Markl.—52 Heu ubi venturæ malit Markl. ut sup.

NOTÆ

47 *Et mixtæ risu lacrymæ*] Imitatus illud Homeri, *Δακρύνει γελῶσασα*. *Penitusque loquentis Hyblæis vox tincta favis*] Imitatur adhuc Homerum: *Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλπος γλυκίων ῥέειν αὐδῆς*. *A cujus lingua vox fluit dulcior melle.*

48 *Hyblæis*] Ab Hyble, monte Siciliæ, thymi copia salicunve, ac apibus abundante. Est et oppidum juxta ejusdem nominis, conditum a Doriensibus, ut Strabo scribit. *Cui sibila serpens Poneret*] Respexit proculdubio Poëta ad incantationem, et blandam vocem, cui tantam inesse vim volunt magi, ut etiam serpentes occidere possit.

Delph. et Var. Clas.

49 *Et sævæ vellent servire novercæ*] Idem Papinius Protreptico ad Crispinum: 'Qui voce potes prævertere morsus Serpentum, atque omnes vultu placare novercas.' Notum autem odium novercarum in privignos.

50 *Nil veris affingo bonis*] *Ὁὐ ψεύδει τέρξω λόγον*, Non irrigabo mendacio orationem.

53 *Jurataque barba*] *Jurata*, id est, devota et consecrata. Respicit ad morem, quo non solum crinis, sed etiam barba numinibus consecrari solebat. Vide Theb. vi. 199. 'Si pariter virides nati libare dedisses Ad tua templa genas.'

Stat.

N

Quis tua colloquiis hilaris mulcebit amatis
 Pectora? quis curas, mentisque arcana remittet?
 Accensum quis bile fera, famulisque tumentem
 Leniet, ardentique in se deflectet ab ira?
 Inceptas quis ab ore dapes, libataque vina 60
 Auferet, et dulci turbabit cuncta rapina?
 Quis matutinos abruptet murmure somnos
 Impositus stratis, abitusque morabitur arctis
 Nexibus, atque ipso revocabit ad oscula poste?
 Obvius intranti rursus quis in ora, manusque, 65
 Prosiliet, brevibusque humeros circumdabit ulnis?
 Muta domus pariter desolatique penates,
 Et situs in thalamis, et moesta silentia mensis.

superest nobis recordari. Quis, ut ille, jucundus leniet tuum animum gratis sermonibus? Quis solvet sollicitudines et mentis secreta? Quis te sustinebit bile inflammatum, et mulcebit iratum servis, et a flagranti ira detorquebit in se? Quis rapiet ab ore tuo semesos cibos, et vina jam degustata, et turbabit omnia grata direptione? Quis lecto incubans suo murmure excutiet matutinum soporem? et retardabit discesum tuum strictis amplexibus, et te revocabit ad sua oscula ab ipsis soribus? Quis rursus occurrens ingredienti, irruet in vultum, manusque tuas, et ambiat humeros curtis brachiis? Aedes silent, fateor, et orbat lares sunt, et squalent cubicula, et in

v. 41.—56 'Dispicet syllaba finalis is toties repetita; nec placet vox *hilaris*, inutilis prorsum et superflua. Conjicio: *Quis tua colloquiis, Melior, mulcebit amatis Pectora?* ut versu primo. Sed vide porro: *tua pectora*. Cujus? *Glauciae?* atqui hoc absurdum est de mortuo dicere. Ergo *Melioris?* atqui vox tibi quæ modo præcessit ad *Glauciam* pertinet, ut bene probat Gronovius. Pessime igitur et more minime suo fecit Statius, si voces tibi et *tua* diversis personis assignaverit, absque ulla transitionis nota. Et hinc maxime confirmatur suspicio mea vocem *Melior* latere sub ista *hilaris*: nec abluunt literæ. Pro *amatis* Parm. habet *amati*; ut, 'nostros vidisti flentis ocellos.' Markl.—58 *Accensum quis bile feret?* Aldd. Colin. Gryph. Plant. &c. ferat Parm. unde lectionem nostram eruit Marklandus. Pro *tumentem* Domitius in Rom. legit *tumentes*.—64 Rom. et vet. Lindenbrogii: *atque ipsos . . . postes*. 'Pro *aque ipso*, plurimas editiones insedit *atque ipso*: parum Latine. Emendavit Bernartius *aque*, ut apud Ovid. Heroid. Epist. xxi. 180. et Pont. i. 9.' Markl.—67 *Muta domus (fateor) desolatique*. Aldd. Colin. Gryph. &c. Lectionem nostram ex conjectura in textum intulit Marklan-

NOTÆ

60 *Inceptas dapes*] Id est, quas jam mandere ceperat *Melior*, sic *libata*, jam degustata ab eodem, non vero effusa in honorem Deorum. Mos enim erat fundendi humi paululum vini in honorem Deorum; unde *libata*

vina hac effusione et iis consecrata. *Libataque vina*] *Libata* hic, degustata, interpretandum censeo.

61 *Turbabit*] More infantium, qui omnia miscent.

Quid mirum, tanto si te pius altor honorat
 Funere? tu domino requies, portusque senectæ ; 70
 Tu modo deliciæ, dulces modo pectore curæ.
 Non te barbaricæ versabat turbo catastæ,

mensa tristis taciturnitas. Quid mirum, si pius nutritor dignatur te tantis exequiis? Tu requies hero, et columen senectutis. Tu modo illi suaves deliciæ, modo dulces animi curæ. Turba Barbaricæ catastæ non te circumegerat, nec puer venali-

*****

dns.—69 'Inemendati omnes codd. habent *alter* ; sed nos emendantes legimus *altor* ; nam Melior fuerat *altor* Glauciæ, et educaverat eum.' *Cald.* Ut Domitius correxerat habent omnes edd. deinceps a Romana.—71 'Distinctio collocanda post hunc versum : et ita recte ediderunt jam Aldus, Gevartius, et Grasserus. Secus repetitæ Parisienses et Antwerpiana Bernartii editio. Alluditur autem amor, qui quo tenerior, eo est curis gravatior.' *Barth.*—72 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. &c. *versabat verna catastæ.* Gronovius ex conjectura scripsit *versabat turbo catastæ* ; et ita reperit in codice Sen. *turba* exhibent Parm. Rom. et Venet. 2. *verna* est correctio Politiani. Gronovius putabat voluisse Politianum : *versabant, verna catastæ.* Vide Syllog. Epist. Tom. III. p. 2. *versabant* conj. Cruc. in Antidiatr. p. 33. sed nihil affirmat.—

NOTÆ

72 *Non te barbaricæ versabat turbo* [*versabat turba*] *catastæ*] Ex Ms. Senensi corrige, et lege *turbo catastæ.* In foro enim venalia prostabant mancipia, et saltare, ac currere, et in orbem ire, dum præconium fiebat, cogebantur nonnunquam, ut astantes ac emtores accuratius ita contemplarentur corpora, illique sanitatem suam probarent : qua de causa nudabantur, et contrectabantur. Eam circumactionem servorum pulchre 'turbinem' vocavit Poëta ; quique in circuitum eunt vel currunt, orbem saltatorium versant, *turbine versari* dicuntur recte, et eos *turbo versat.* Lucianus *βίον πρόσει*, verbis præconis mancipium, quod venibat alloquentis : *ὁπως ἐλθε καὶ πρῶθι ἐν κύκλῳ τὸ συνέδριον.* Menander 'Εφεσίφ. 'Εγὼ μὲν ἤδη μοι δοκῶ, ἢ τοὺς θεοὺς, 'Ἐν τοῖς κύκλοις ἐμᾶντῶν ἐκδεδουκῶτα 'Ὁρᾶν κύκλῳ τρέχοντα καὶ πωλούμενον. Ego sane mihi videor per Deos videre me in circulis nudum currentem in orbem, et venditum : κύκλος vero hic significat locum ipsum, in quo fiebat venditio,

venalitium *πρᾶτῆριον*, ut colligitur ex Harpocrate. Scholiastes Aristophanis : 'Ὁ δὲ κύκλος 'Αθήνησιν ἔστιν ἔνθα δὴ πᾶρσκεται χωρὶς κρείων τὰ ἄλλα ὄνια. Et mox : τόπος κυκλοτερὴς, ἐν ᾧ τὰ ὄνια ἐπωλοῦντο. Quod Menandro est in venalitie *κύκλῳ τρέχειν*, Luciano ἐν κύκλῳ προϊέναι τὸ συνέδριον, hoc Statio *versari turbine catastæ.* *Non versaverat te turbo barbaricæ catastæ*, non in catasta fueras in orbem ire iussus. *Οἰκογενής, domi genitus* eras, non ἀργυρωνητής, argento emtus. Gronovius. Hac explicatione Gronovius sumit *catastam* pro loco, ubi servi venales exponebantur. Sed cum omnes fere interpretes exponant *catastam* pegasus ligneum aliquibus tabulatis constans, ut discimus ex Martiale lib. ix. Ep. 60. quo servi venales exponebantur, vel ut Raderus explicat, machinam ligneam longam compedis forma, servis venalitiis injectam. Locus hic sic posset intelligi : *Non te turbo catastæ versavit*, id est, non te circumegit : necesse enim erat fortasse, ut pegasus seu machina illa ligneæ cir-

Nec mixtus Phariis venalis mercibus infans,
 Compositosque sales, meditataque verba locutus,
 Quæsisisti lascivus herum, tardeque parasti : 75
 Hinc domus, hinc ortus ; dominique penatibus olim

tius insertus mercibus Ægyptiis, et edoctus compositos sales, et meditata verba, lascivus quæsisisti dominum, ac sero nactus es. Hinc origo, hinc natales, et uterque

73 *Non mixtus* Parm. Rom. et Venet. 2. *Nec mixtus* Bip. ex errore Typo-

NOTÆ

cumageretur, ut servi ex omnibus partibus videri possent. Si vero vulgaris lectio *roû turba* retineatur, hoc modo etiam explicari potest : *Turba catastæ* seu Mangones, quorum *catasta* est, non te circumegerunt et *versarunt*, ut undique exponeris oculis astantium et emtorum. *Barbaricæ* Tibullus dixit *barbaræ* lib. II. Eleg. 3. 'Nota loquor, regnum ipse tenet, quem sæpe coëgit Barbara gypsatos ferre catasta pedes.' *Barbaricæ*] Quia servi plerumque ex barbaris regionibus Romam advehebantur. De eodem Glaucia Martialis similiter Epig. supra allato : 'Non de plebe domus, nec avaræ verna *catastæ*.' Legitur etiam inter tormenta Martyrum '*catasta*,' quam ab equuleo differre vult Baronius Martyrologio suo 17. Kal. April. sed '*catastam*' accipi etiam pro equuleo docet Prudentius in Coronis, Hymno 10. 'Emitto vocem de *catasta* celsior.' Id est, de equuleo. Patet, illud ex sequentibus : 'Quod retortis pendeo, Extentus ulmis.' Probatur et id narratione Witikindi Saxonis lib. I. referentis supplicium martyris Viti. 'Postremo,' ait, 'tormento quod *catasta* dicitur, cum Modesto, et quadam nobili fœmina Crescentia figitur, et fractis membrorum omnium motibus, a Christo consolatur.' Erat etiam *catasta* lectus igneus, in quo strati etusti martyres, ut discimus ex eodem Pru-

dentio in Coronis Hymno 2. Itaque et Hymno 1. dixit '*catastas igneas*.' *ἐσχάρας* Græci appellant. Ut Hermias Eccles. Hist. lib. V. cap. 11.

73 *Nec mixtus Phariis venalis mercibus infans, Compositosque sales, meditataque verba locutus, Quæsisisti lascivus herum*] Similis locus in Epicedio in filium : 'Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces Delicias, doctumque sui convicia Nili Infantem, linguaque simul salibusque protervum Dilexi.' Et totum hoc pulchre explicat Seneca de Tranquillitate vitæ : 'Pueros quidam in hoc mercantur procaces, et eorum linguam acunt, et sub magistro habent, qui probra meditate effundant, nec has contumelias vocamus, sed argutias.' Pueri autem isti veniebant ex Ægypto præcipue cum aliis mercibus, hinc *Phariis*, id est, Ægyptiis, a Pharo insula quondam prope Alexandriam, nunc terræ juncta. Veniebant etiam e Syria et Mauritania. Suetonius Augusto : 'Nucibus ludebat cum pueris minutis, quos facie et garrulitate amabiles conquirebat, præcipue Mauros et Syros.' Istos Latini '*delicias*' vocabant, non obscæno sensu. Sanctus Hieronymus vertit *Ieled chachovim* cap. 31. Jeremiæ Prophetæ *puerum delicatum*. Græcis, *καθὼν ἐν τρυφῇ*. Videturque Propheta ad huiusmodi delicias alludere.

76 *Hinc domus, hinc ortus*] Id est,

Carus uterque parens, atque in tua gaudia liber,
 Ne querere genus: raptum te protinus alvo
 Sustulit exultans, ac prima lucida voce
 Astra salutantem dominus sibi mente dicavit, 80
 Amplexusque sinu tulit, et genuisse putavit.
 Fas mihi sanctorum venia dixisse parentum,
 Tuque, oro, Natura, sinas, cui prima per orbem
 Jura animis sociare datum: non omnia sanguis
 Proximus, aut serie generis demissa propago, 85
 Alligat: interius nova sæpe, ascitaque serpunt
 Pignora connexis: natos genuisse necesse est,

parens olim domi carus hero, ac manumissus in tuam lætitiā, ne quereretur de genere. Statim ut cecidisti ex utero materno, te cito sustulit lætus, et herus sibi tacite ad-dixit te, salutantem primo vagitu fulgentia astra, et gremio amplexus portavit, et credidit generasse. Liceat mihi dicere venia sanctorum parentum, et tu mihi per-mittas, precor, Natura, cui tributum est in orbe primis affectibus animos jungere. Propinqua cognatio, aut deducta progenies ordine generis non conjungit omnia; sæpe novi et adoptivi liberi insinuant se alius in animos, quam proprii. Liberos

graphico.—84 ‘Scribendum animos. Naturales affectus sunt arctissimi, id quod nemo nescit.’ Barth.—88 *Hæc legisse juvat* Aldd. Colin. Gryph. Et *flevisse juvat* inemendati codices Domitii Calderini. At *legisse* Rom. Gevart.

NOTE

in ipsa domo Patroni natus eras et educatus, parentesque habuisti.

77 *In tua gaudia liber*] Id est, uterque parens manumissus a Meliore, ne doleres te genitum ex servis.

79 *Prima voce*] Vagitu scilicet. Plinius Procemio lib. vii. ‘Hominem tantum nudum, et in nuda humo, natali die, natura abjicit ad vagitus tantum et ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, et has protinus vitæ principio.’

80 *Astra salutantem*] Sic Epicedio in patrem: ‘Vitamque salutas.’

81 *Et genuisse putavit*] Id est, tanto amore dilexit, ut genuisse crediderit.

82 *Sanctorum*] Hi enim venerandi sunt, et Dii domestici.

83 *Cui prima per orbem Jura animis*

sociare datum] Dicit *prima jura*. Nam post Deum, primo parentes amare debemus. *Jura vero sociare animis*. Pro sociare animos juribus. Hypallage.

84 *Non omnia sanguis Proximus*] Innuere vult cognationem seu affinitatem non semper mentes animosque conjungere.

86 *Nova ascitaque pignora*] Id est, adoptivi filii. *Ascita*] Equo Domitiani: ‘ascitæ munere prolis.’

87 *Connexis*] Supple, sanguine et genere, et junge *connexis* cum *interius* versus superioris, id est, *interius* quam *connexis*.

Natos genuisse necesse est, At legisse juvat] Imitatus est Ausonius in Cæsariis de Nerva: ‘Nulla viro so- boles: imitatur adoptio prolem,

At legisse juvat: tenero sic blandus Achilli
 Semifer Æmonium vincebat Pelea Chiron.
 Nec genitor Peleus natum comitatus in arma 90
 Troica, sed caro Phoenix hærebat alumno.
 Optabat longe reditus Pallantis ovantes
 Evander, fidus pugnas spectabat Acætes.
 Cumque procul nitidis genitor cessaret ab astris,
 Fluctivagus volucrem comebat Persea Dictys. 95

generasse necesse est, at elegimus qui nobis placent. Sic Centaurus Chiron superabat Pelea Æmonium amore in puerum Achillem. Nec longæus Peleus comitatus est filium ad expeditionem Trojanam, sed Phœnix tunc adhærebat dilecto discipulo. Evander multum desiderabat Pallantem reverti victorem, fidus Acetes aderat præliis. Et cum pater non ferret opem a fulgenti cælo, Dictys piscator alebat alitem

~~~~~

Bern. Gronov. Barth. Amstel. Delph. &c.—89 *Semicir* legendum putant Dousa P. et Barth. hic et ubicumque in bonis auctoribus τὸ *Semifer* occurrit. —90 *Nec senior Peleus* Venet. 1. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Til. &c. Lectio nostra est ex emendatione Marklandi. —91 *Troia* malint Heins. et Burm.—92 *Pallantis* edd. vett.—93 *Acetes* Rom. *Acetes* Aldd. Colin. Gryph. et Plant.—95 'Parum sensui satisfacit vox *comebat*; quæ nihil significat præter 'ornabat.' Atqui parum est ornare aliquem puerum, nisi institutioni vel educationi curam simul impendas; et

NOTE

Quam legisse juvet, quam genuisse velit.' Pulchram hic antithesin notat Gevartius, inter hæc verba *necesse est*, et *juvat*. Nam, ut ait, necessarium quid et ἀκόριον est in generatione liberorum, cum non sit in nostra potestate, ut tales generemus, quales optamus. Contra vero in adoptione ἀκόριον quid est et voluntarium, et pro arbitrio nostro formamus nobis tales liberos, quales volumus; ac proinde magis amamus. Et hoc est, quod Valerius Maximus innuit: 'Gemitos,' inquit, 'nascendi sors, fortinitum opus; adoptivos vero et ascitos, unius cujusque solido iudicio incoacta voluntas producit.'

89 *Semifer Chiron*] Centaurus Chiron præceptor Achillis. *Æmonium*] Id est, Thessalum. *Vincebat*] Amore scilicet in filium. *Pelea*] Patrem Achillis.

90 *Natum*] Filium Achillem. In

arma Troica] Id est, ad expeditionem Trojanam.

91 *Phœnix*] Phœnix præceptor Achillis, Amyntoris filius. Narrat ipse Phœnix se filium adoptasse Achillem apud Homerum Iliad. Θ. Et ut fuerit individuus comes Achillis probant hæc: Πῶς δὲ ἐπειτ' ἀπὸ σείο φιλόν τέκος ἀδελφὸν ἔκλυον Ὀλοσ. Quomodo postea fieri posset, dilecte fili, ut a te solus desererem.

Alumno] Achilli.

92 *Pallantis*] Pallas filius Evandri, notus ex Æneide.

93 *Evander*] Evander pater Pallantis, notus ex Æneide. *Acætes*] Acætes pædagogus Pallantis, cui Evander pater 'bella snumque timorem et audacis nati commiserat annos.' Vide Æneidem.

94 *Genitor*] Jupiter, pater Persei.

95 *Fluctivagus Dictys*] Dictys pis-

Quid referam altricum victos pietate parentes ?

Quid te post cineres, deceptaque fulmina matris,

Tutius Inoo reptantem pectore, Bacche ?

Jam segura parens Tuscis regnabat in undis

Ilia, portantem lassabat Romulus Accam.

100

Vidi ego transertos aliena in robora ramos,

Perseum. Quid memorem parentes superatas pietate a nutricibus? Quid te, Bacche, nullibi reptantem securius quam in sinu Inus, post cineres et exequias decepta parentis? Ilia mater jam dominabatur in aquis Tuscis, Romulum filium negligens, dum ille onerabat brachia Accæ suæ nutricis. Ego vidi frondes insertas in aliena

~~~~~

hoc sensus loci postulat et comparatio. Dixisse debnit: *volucrem curabat Persea Dictys*; hoc enim totum exprimit et comprehendit. Claud. Cons. Mall. 142. Laud. Stilic. II. 53. Sed mihi magis adhuc placet altera vox: ea est: *Flucticagus volucrem tollebat Persea Dictys*; sive de sublatione Perseos ex arca intelligas, seu de educatione; utrique enim accommodari potest; sed illi potius. *Markl.* Pro *Persea* nonnullæ vett. habent *Persea*.—96 Venet. 1. *victas pietate parentes*, sc. matres.—97 Omnes edd. habent, *deceptaque funera*: optime correxit Marklandus. Cf. Theb. x. 425. Anson. Cruc. Cup. 16. et Senec. Herc. Fur. 456. Idem Markl. conj. etiam *fulgura*, eodem sensu quo *fulmina*, (vide Bentl. ad Hor. II. Od. 10.) et propius ad vocem *funera*; sed præstat *fulmina* propter frequentiores ejus in hac fabula usum: et unice ob supra citatum Theb. locum.—99 *Jam segura patris Parm.* ut legi vult Heinsius ad Ovid. Met. VII. 435.—101 'Sensus et Latinitas postulant *aliena in robora*. Per se patet.' *Markl.* Wakefieldius vero in Sylv. Crit. Part. v. p. 31. ita scribit: 'Non probare possum Marklandi castigationem. Recepta

NOTE

cator Seriphius, qui arcam in qua Persens cum matre Danaë inclusus erat, projectam ab Acrisio, in mare cepit, et Persea aluit: dicitur *flucticagus*, quia huc et illuc vagabatur, more piscatorum, ubi major copia piscium erat. *Volucrem Persea*] Perseus Jovis et Danaë filius: *volucrem*, quia habebat talaria, ut discimus ex Strabone et Apollodoro Rhodio.

97 *Post cineres, deceptaque fulmina [funera] matris*] Semele enim mater Bacchi, fulmine Jovis conflagravit. *Decepta vero funera*, ait, quod Semele decepta fuit a Junone, cum ipsi persuasit, peteret a Jove, ut ad se veniret, eadem majestate, qua solebat ad Junonem accedere.

98 *Inoo*] Id est, Inus materteræ tuæ.

99 *Jam segura parens Tuscis regnabat in undis Ilia, portantem lassabat Romulus Accam*] Ilia seu Rhea Sylvia Romulum ac Remum ex Marte peperit. Postea Poëtæ fingunt eam Tiberi fluvio nupsisse, ac Deam aquarum factam. *Tuscis in undis*] Quia Tiberis accolitur a Tuscis, nunc Thoscanis. *Romulus*] Romulus conditor Romæ urbis. *Accam*] Acca Laurentia, Faustuli regii pastoris uxor, Romulum ac Remum uberibus aluit. Hæc grandi pecunia, meretricio quæstu (unde 'lupa' cognominata est) comparata, moriens Romulum hæredem instituit. Alii non Romulum, sed populum Romanum hæredem reliquisse dicunt.

101 *Transertos*] Id est, insitos. *Inserere* enim Latini dicunt, Græci *ἐκκέρπειν*. Vide Plinium lib. XVII.

Altius ire suis. Et te jam fecerat illi
 Mens animusque patrem; necdum moresve, decorve :
 Tu tamen et motas etiam tum in murmura voces,
 Vagitumque rudem, fletusque infantis amabas. 105
 Ille, velut primos expiraturus ad Austros,
 Mollibus in pratis alte flos improbus extat,
 Sic tener, ante diem, vultu gressuque superbo
 Vicerat æquales, multumque reliquerat annos.
 Sive catenatis nudatus membra palæstris 110
 Staret, Amyclæa conceptum matre putares ;

arbore, crescere celsius propriis. Et mens ac voluntas reddiderat te illi patrem, necdum cognita ejus indole et forma. Tu tamen etiam tum diligebas murmura, quæ voces inexplicitas effingebant, et rudem vagitum ac lacrymas infantis. Ille, sicut flos moriturus ad primos Austri flatus, nimium crescens, eminet celse in amoenis campis; sic tener ante tempus vicerat forma et fortiori incessu coætaneos, et multum superaverat ætatem suam. Sive staret inflexo corpore in implicitis palæ-

scriptura teneri debet: *transertos alieno in robore ramos.* Hanc scripturam testantur omnes codd. et edd. vett.—104 ‘*Legendum: cum murmure voces. Mutæ voces, nihil significantes, et murmura sunt infantium, priusquam loqui per ætatem valeant.*’ *Barth.* Edd. vett. habent: *et mutas etiam tum murmure voces.* ‘Nullus in his sensus: si enim mutas, quomodo murmure? Lege: *Tu tamen et motas etiam tum in murmura voces.*’ Markl. Vide Heins. ad Claud. Rufin. i. 152. Cf. etiam.iii. Sylv. 5. 34.—105 Markl. legit: *fletumque infantis*; et ita Parm.—110 Edd. vett. omnes: *curvatus membra palæstris*; mutavit Mark-

NOTÆ

cap. 14. *Aliena in robora*] Prudentius in Apotheosi: ‘Non se sylvestris olivi Surculus exultans alieno in stipite jactat.’

103 *Mens, animusque*] Duo hæc distinguuntur non modo apud Philosophos, sed etiam apud Poëtas. Virgil. *Æn.* vi. ‘Magnam cui mentem animumque.’ *Necdum moresve, decorve*] Supple, accesserant, sive noti erant.

104 *Motas in murmura* [*mutas murmure*] Id est, murmura, quæ mutas seu non distinctas voces effingebant.

106 *Ille, velut primos expiraturus ad Austros, Mollibus in pratis alte flos improbus extat*] Imitatio Virgilii, cum de Enryalo loquitur: ‘Purpureus veluti cum flos succius aratro Languescit moriens.’ Quin etiam idem Virgi-

lius, proverbiali figura, dixit Ecloga II. ‘Ehen, quid volui misero mihi? floribus Austrum Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.’ Ventus enim ille multum floribus contrariis est. Plinius lib. XXI. cap. 1. ‘Flores odoresque in diem gignit natura, magna, ut palam est, admonitione hominum, quæ spectatissime floreat, celerrime marcescere.’ *Improbos.* Nimium crescens.

108 *Superbo*] Id est, grandiori.

110 *Sive catenatis nudatus* [*curvatus*] *membra palæstris Staret, Amyclæa conceptum matre putares*] Mens: Tanta arte, gratiave luctabatur Glaucias, ut crederes eum genitum matre Spartana. Lacones enim seu Spartani luctæ studio admodum dediti erant,

Œbaliden illo præceps mutaret Apollo,
 Alcides pensaret Hylan : seu Graius amictu
 Attica facundi decurreret orsa Menandri,
 Laudaret gavisam sonum, crinemque decorum 115
 Pressisset rosea lasciva Thalia corona :

tris, crederes genitum matre Amyclæa. Celer Apollo permutaret illo Hyacinthum Œbalidem: Alcides Hylan pensaret. Sive indutus Græco pallio perlegeret Attica opera eloquentis Menandri, læta Thalia approbaret suavitatem vocis, et proceræ cin-

landus, et statuariæ et graphicæ certe ignarus.—116 *Fregisset Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Gro-novius Obs. iv. 21. ita explicat: 'Frangi vult crinem exstructum, cum super-imposita corona deprimitur et sic quasi destruitur. Virgilius: 'tonsa coma pressa corona;' ut 'frangere toros' pro deprimere.' Ex Virgil. veram ante oculos habuit lectionem, quam hanc esse autumo: crinemque decorum*

NOTE

palæstraque ab ipsis inprimis exulta fuit. Unde Propertius: 'Multa tuæ, Sparte, miramur jura palæstræ.' *Catenatis palæstris*] Id est, implicitis δα τὰς πλόκας, et nexus. Tota enim ars luctæ in eo erat, ut firmissime nectetur adversarius et dejiceretur in terram. *Curvatus membra*] Gestum luctantium exprimit: dum enim volunt dejicere adversarium, nisu curvantur. *Staret*] Stare firmitatem luctantis denotat, qui non potest dejici. *Amyclæa*] Id est, Laconica seu Spartana, ab Amyclis urbe Laconia.

112 *Œbaliden*] Hyacinthum puerum Spartanum ab Œbalia regione Laconia *Œbaliden* dictum, quem adamavit Apollo. Hyacinthus ille eodem tempore amabatur ab Apolline, et Zephyro: sed cum propensior esset in Apollinem, iratus Zephyrus discum ab Apolline emisit in caput Hyacinthi propulit, puerumque occidit: postea in florem sui nominis mutatus est. Ita Palæphatus. Paulo aliter Ovidius Met. x.

113 *Alcides*] Hercules Amphitryonis filius, nepos Alcæi, a quo *Alcides* dictus fuit. *Hylan*] Hylas comes Herculis, multum ab eo admatatus.

Vide Epith. Stellæ vs. 199. et Theb. v. 443. *Gratus amictu*] Id est, indutus pallio Græco.

114 *Menandri*] Menander Atheniensis, Dioppidis filius, poeta comicus, novæ comædiæ, luscus fuit, acutissimo ingenio, propensus in mulieres, usque ad insaniam: composuit Fabulas 80. et Epistolam unam ad Ptolemæum regem, et alia quædam. Personis comædiæ exprimendis excellit. Attamen Philemon illi prælatus est pravis sui temporis iudiciis, cum præstaret. Quod sequentia sæcula agnoverunt. Unde Martialis: 'Rara coronato plausere Theatra Menandro.' *Facundi*] Hæc enim Quintilianus de eo scribit: 'Menander,' inquit, 'meo iudicio diligenter lectus, ad cuncta quæ præcipimus, efficienda sufficiat. Ita omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo invenienda copia, et eloquendi facultas. Ita est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus.' Vide Dionem Chrysostomum in Oratione, quæ inscripta est περί Δόγῳ Ἀσκήσεως.

116 *Pressisset* [*Fregisset*] Bene *fregisset*. Frangi enim pulchre dicitur crinis exstructus, cum deprimitur, et

Mæonium sive ille senem, Trojæque labores
 Diceret, aut casus tarde remeantis Ulixi;
 Ipse pater sensus, ipsi stupuere magistri.
 Scilicet infausta Lachesis cunabula dextra 120
 Attigit, et gremio puerum complexa fovebat
 Invidia: illa genas et adultum comere crinem,

geret pulchros ejus crines rosea corona: sive ille recitaret opera senis Mæonii, excidium Trojæ, aut errores sero revertentis Ulysis, ipse pater, ipsi præceptores mirabantur ejus judicium. Nempe Lachesis attraxerat ejus cunabula inauspicata manu, et Invidia tenens puerum in sinu, eum fovebat. Illa ornare vultum et lon-

~~~~~

Pressisset rosea lasciva Thalia corona. Markl. Cf. 1. Sylv. 2. v. Sylv. 3. et Virg. Æn. iv. 147.—118 Markl. conj. aut *cursus tarde remeantis Ulixi*; ut 'cursus reducis per mare Ulixei' ap. Hor. (Bentl.) 1. Od. 6. 7. Pro *Ulyssis*, vel *Ulyxis*, quod habent edd. vett. Barthius scribendum putavit *Ulysei*.—119 'Placuit olim emendatio ista: *Ipse pater census*; i. e. ipse ἐπιστάτης et censor musici hujus certaminis; sed veteres ita locutos nusquam me legisse memini. Fortasse ergo dictum *pater sensus*, ut *Ipse pater veri*.' Til.—120 *Scilicet in fausta* Aldd. 1. 2.—121 'Existimat sic legi posse: *puerum gremio complexa, fovebat Invidiam*. Acute dictum: Lachesis puerum complexa gremio, fovebat non tam ipsum, quam invidiam suam.' Cruc.—123

NOTÆ

sic destruitur, ut 'frangere toros' pro deprimere: nam et 'crines strui' dicuntur, ut et tori.

Thalia] Thalia, una ex Musis, quæ comœdiis præesse dicitur.

117 *Mæonium senem*] Homerum intelligit, Poëtarum principem, qui *Mæonius* dicitur, quia Smyrnæus, vel Lydius erat, ut Arachne 'Mæonis' dicitur Ovidio. Lydia vero, 'Mæonia' vocata, sive a Mæone rege, ut vult Claudianus in Eutrop. lib. ix. sive a fluvio Mæone. Vel potius Homerus dictus est *Mæonius*, a Mæone avo materno; nam fluvio Melete, et Mæonis filia natus traditur. Composuit Iliada, in qua describitur bellum ad Trojam gestum, hinc *Trojæ labores*, dixit, et *Odysseam*, seu opus de Ulyse, in quo præcipue errores ejus per mare describuntur, antequam ad patriam pervenire posset.

119 *Sensus*] Per *sensus* aliqui, vel judicium vel ingenium; alii senten-

tiarum pondera. Sed *sensus* hoc loco interpretandi eo significato quo Plinio accipiuntur lib. xxxv. cap. 10. ubi de Aristide pictore loquitur: 'Aristides Thebanus omnium primus animum pinxit, et sensus omnes expressit, quos vocant Græci ἦθη item perturbationes.' *Sensus* itaque *stupebant magistri paterque*, quam bene personas exprimeret modulatione vocis: ex quo cognosci poterat, quam bene ipsi Poëtæ a recitante intelligerentur. Gronovius.

120 *Scilicet infausta Lachesis cunabula dextra Attigit*] Lachesis, una ex Parcis. Et fortasse alludit ad priscum morem Romanorum, quo ultima die Hebdomadæ, Parcæ ad scribenda vel canenda pueri fata advocabantur, ut patet ex Catullo, in nuptiis Pelei et Thetidis, ex Ovidio in fabula Meleagri, et Tertulliano.

121 *Et gremio puerum complexa fovebat Invidia: illa genas, &c.*] Invidiam

Et monstrare artes, et verba refringere, quæ nunc
Plangimus. Herculeos annis æquare labores
Cœperat assurgens, et adhuc infantia juxta ; 125
Jam tamen et validi gressus, mensuraque major

gam comam, et docere artes, et reformare verba, quæ nunc omnia deploramus. Cæperat crescendo annis attingere labores Herculis, sed adhuc erat mixta infantia. Jam tamen et fortis incessus, et statura grandior-indumento, et visæ vestes puero

Parm. et Venet. 1. *et verba infingere*; unde Markl. conj. *infringere*; nonnulli, *refingere*. 'Malo *refingere*, quod verbum sententiæ magis convenit. Vult enim Statius Lachesin monstrasse artes et verba reformasse pueri Glauiciæ, qui male, ut id genus ætatis solet, ea proferebat. Quam autem necessarium et frequens sit pueris verba sua *refingere*, nemo nescit nisi puer. At Gevartius retinet *refringere*, et exponit, vocem extenuare, quasi opus esset infanti doctore aut magistra ad vocem extenuandam.' *Cruc.*—125 Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *sed adhuc infantia mixta*. 'Primo legendum *et adhuc*, propter sequens, *Jam tamen et validi gressus*. Deinde quid est *mixta infantia*? lege: *et adhuc infantia juxta*, sc. erat. Theb. vi. 382. 'tibi nulla supersunt Gaudia; jam Thebæ juxta, et tenebrosa vo-

NOTÆ

Veteres fingebant esse numen quoddam, quod res nimium lætas et prosperas torvis oculis intueretur, ac deprimeret quodcumque modum humanum excederet, ut alibi diximus. Et hoc *Φόβος*, *Invidiam*, *Livorem* vocabant, *Nemesim* ac *Adrastiam*, puerisque infestum ac perniciosum existimabant. Unde varii modi inventi ad hoc placandum, avertendumque. Hinc turpicula res, sive fascinum puerorum collo suspensum, ut amuletum. Et *Fascinus* Deus infantium custos, ut refert Plinius lib. xviii. cap. 4. et *Dea Cunina* apud Lactantium, quæ infantes in cunis tuetur, et *Fascinum* summovet. Dicit igitur hic Poëta Lachesim ac *Invidiam* præfuisse infantiae Glauiciæ, illamque eum in suo sinu fovisse, ornasse vultum crinesque ejus, formasse mores et ingenium, ut haberet, quod sibi displiceret, ac mox destrueret: succensere enim illa dicitur nimia elatis felicitate. Hinc fallit Domitius, qui explicat *Invidia*, per *invidiam*, et *Cruceus*, qui legit *Invidiam*, quasi

Lachesis fovisset non tam ipsum Glauiciam, quam *invidiam* suam. Et sic refert illud *Invidia* ad Lachesim. Sed hic nominandi casu sumitur *Invidia*, et accipienda, ut supra diximus. Et similis locus est apud Nostrum in *Epicedio* Pileti: 'Attendit torvo tristis Rhamnusia vultu: Ac primum implevitque toros, ocalisque nitorem Addidit, et solito sublimis ora levavit, (Heu! misero letale favens,) seseque videndo Torsit, et *Invidiam*, Mortemque amplexa, jacenti Injecit nexus.'

123 *Verba refringere*] Gevartius explicat: 'vocem extenuare;' *Cruceus* mavult *refingere*. Quam enim necessarium et frequens sit pueris verba sua *refingere*, omnes sciunt.

124 *Herculeos annis æquare labores*] Hoc loquendi modo vult innuere, Glauiciam ad duodecimum ætatis annum pervenisse. Nam duodecim labores Herculis numerantur.

125 *Et adhuc infantia juxta*] Id est, ea in ætate redolebat adhuc simplicitatem ac innocentiam infantium.

Cultibus; et visæ puero decrescere vestes.

Cum tibi, quas vestes, quæ non gestamina mitis

Festinabat herus? brevibus constringere lænis

Pectora, et angusta telas jactare lacerna

130

Enormi non ille sinens, sed semper ad annos

Texta legens, modo Puniceo velabat amictu,

Nunc herbas imitante sinu, nunc dulce rubenti

diminui. Cum tibi, quos cultus, quæ non vestimenta dominus deproperabat? colligare pectus brevi fascia, et arctare talos tuos stricta lacerna. Non ille eligens laxiores togas, sed semper vestes ætati aptas, modo tegebat te puniceo indumento, nunc veste herbidi coloris, nunc purpura blande rubenti, nunc lætabatur inflammare

~~~~~

rago." Markl.—127 Markl. conj. *et visi puero decrescere cinctus, &c.*—129, &c. Hic locus ita se habet in edd. vett. *brevibus c. lenis Pectora? et angusta telas arctare lacerna. Enormes non ille sinus; sed semper ad annos Texta legens: modo, &c.* 'Vides quot difficultatibus et absurditatibus laborat locus: cujus ex parte restitutionem tibi spondeo si amoveas distinctionem post *lacerna*, et pro *sinus* legas *sinens*; ita: *brevibus c. l. P. et a. telas arctare lacerna Enormes n. i. sinens, s. s. a. a. T. legens, modo, &c.* hoc modo nova rerum facies nasci incipit. Et jam video legendum esse *lacerna Enormi*, ut opponatur *brevibus lænis*; nec *brevibus lænis*, nec *lacerna enormi*. Hoc, quasi filo, ad sensum deducit, qui hic est: Nec permittens lænis ninium brevibus et arctis pectus constringere, nec contra lacerna enormi membra puerilia gravare; sed prout incrementum pueri et ætas postulabat, ita semper adaptans et legens vestimenta interdum puniceo amictu, interdum viridi sinu vel thorace vestiebat. Hæc videtur esse mens hujus loci, elegans et concinna. Viam tibi aperui: si oculatus sis, per te videbis quid faciendum sit istis: *angusta telas arctare*; si non, dicendum aut irridebis, aut fidem non habebis. Tantum moneo ne legas *aptare*, quod primo intuitu forte adblandietur. Markl. 'Merito locum hunc pro corruptissimo notavi. Venet. 1. habet *telas jactare* pro *arctare*; unde mihi confirmatur quod dudum suspicatus eram, nempe vocem *arctare* huic loco irrepsisse formatam ex alia simili voce; nempe ex voce *artus: brevibus c. l. P. et a. artus jactare, &c.*' Idem in Addendis. Quidam pro *lænis* reponunt *lanis*, improbane Barthio. 'Quid est *telas arctare lacerna*? Spero me habiturum te conjecturæ meæ obsequentem, qui corrigam: *talos arctare*. Ad talos enim lacerna descendebat: de instita Horatius: 'Subsuta talos tegit instita palla.' N. Heins. Gronovio. Vide Syllog. Epist. Tom. III.

NOTÆ

126 *Mensura*] *Mensura* hic statum ram significat.

127 *Et visæ puero decrescere vestes*] Illo scilicet crescente.

128 *Quæ non gestamina mitis Festinabat herus*] Similis locus Theb. vr. 'Quas non in nomen credula vestes Urgebat studio.'

129 *Brevibus lænis*] Fasciam pectoralem intelligit, quam pueri gesta-

bant viridem plerumque: Infra: 'Nunc herbas imitante sinu.'

130 *Telas [talos]* Lacerna enim stricta erat, nec diffundebatur.

133 *Herbas imitante sinu*] Aliqui dicunt herbas fuisse depictas in toga Glauciæ. Sed verius Papinium colorem viridem designare, qui alias 'herbidus' dici solet. Ita Surrentino Pollii, de viridi Lacedæmoniorum

Murice, nunc vivis digitos incendere gemmis
 Gaudebat: non turba comes, non munera census, 135
 Sola verecundo deerat prætexta decori.
 Hæc fortuna domus: subitas inimica levavit
 Parca manus: quo Diva feros gravis exeris unguis?
 Non te forma movet? non te lacrymabilis ætas?
 Hunc nec sæva viro potuisset carpere Procne, 140
 Nec fera crudeles Colchis durasset in iras,
 Editus Æolia nec si foret iste Creusa:
 Torvus ab hoc Athamas insanos flecteret arcus.

digitos igneis gemmis. Non cohors famulorum, non dona desunt. Sola prætexta deerat verecundæ formæ; hæc sors illius conditionis. Infesta Parca repente sustulit in illum manus. In quem, acerba Dea, exeris diros unguis? Non venustas, non teneri anni te flectunt? Crudelis Procne non sustinisset hunc discerpere, ut apponeret epulandum marito suo. Nec Barbara Colchis Medea perseverasset contra eum in sævo furore, etiam si fuisset genitus Creusa Æolia. Trux Athamas ad hujus conspectum deflexisset amentem arcum. Ulysses hunc præcipitatus e Phry-

p. 470.—135 Edd. vett. non munera cessant. Lectio census est ex conjectura Marklandi.—138 ‘Omnino legendum unguis,’ Barth. Hoc verum putat etiam Marklandus; sed angues retinent edd. vett.—143 Torvus ad hunc Athamas

NOTE

marmore: ‘Hic et Amyclæi cæsum de monte Lycurgi Quod viret, et molles imitatur rupibus herbas.’ Quod et imitatus Sidonius Apollin. Carm. xxii. ‘Herbosis quæ vernant marmora venis.’ Mart. lib. v. Ep. 24. ‘Herbarum fueras indutus, Basse, colores.’

134 *Nunc vivis digitos incendere gemmis*] Elegantissime. Dicit, gemmas, quas gestabat Glaucias, tantum fulgorem, ignemque emittere, ut viderentur digitos ejus incendere.

136 *Verecundo deerat prætexta pudori*] Glaucias enim erat libertus Melioris: non poterat gerere igitur prætextam, quæ erat ingenuitatis insigne. *Verecundo*] Quia genus pudori illi erat.

137 *Hæc fortuna domus*] Libertinæ scilicet conditionis.

140 *Procne*] Procne Terei regis Thraciæ uxor, quæ marito proprium

filium in frusta discerptum epulandum apposuit. Nota fabula.

141 *Colchis*] Medea: nam ex Colchide oriunda erat, et Æetæ Colchorum regis filia.

142 *Æolia Creusa*] Crensa, filia Creontis Corinthiorum regis, desponsa fuit Jasoni, repudiata Medea; quod illa ægre ferens, coronam naphtha illitam sponsæ dono misit: quæ ad vesperascente die et cereis accensis ignem concepit, sponsamque et Creontem cum tota regia incendit. *Æolia* vero, quia Creon pater Creusæ originem dncebat ab Æolo. Nam Æolus pater Sisyphei, Sisyphus Creontis. Mens: Etsi Glaucias natus fuisset ex Æolia Crensa, Medea deposuisset iram suam, nec in iras durasset eo conspecto, quamvis filius fuisset mulieris, quam summo odio prosequeretur.

143 *Athamas*] Athamas rex Corin-

Hunc, quanquam Hectoreos cineres, Trojamque perosus,
 Turribus e Phrygiis flessset missurus Ulixes. 145
 Septima lux: et jam frigentia lumina torpent,
 Jam complexa manu crinem tenet infera Juno.
 Ille tamen, Parcis fragiles urgentibus annos,
 Te vultu moriente videt, linguaque cadente
 Murmurat: in te omnes vacui jam pectoris efflat 150
 Reliquias: solum meminit, solumque vocantem
 Exaudit: tibi que ora movet, tibi verba relinquit,
 Et prohibet gemitus, consolaturque dolentem.
 Gratum est, Fata, tamen, quod non mors lenta jacentis

giis turribus, plorasset etsi prosequeretur summo odio reliquias Hectoris et Trojam. Vix septimus dies morbi effluxit, et jam oculi rigentes non moventur. Jam Proserpina tenet et complectitur manu illius capillos. Ille tamen, Parcis accelerantibus teneros annos, te cernit moribunda facie, te murmurat lingua jam deficiente. Expirat in te cunctas vitæ reliquias: te solum recordatur, audit te solum appellan-tem eum, te alloquitur, ultima verba relinquit tibi, et te vetat gemere, et delent mærentem. Juvat tamen, o Fata, quod lenta mors non exedit puerilem venustatem,

//////////

Aldd. Colin. Gryph. &c. *Torcus* adhuc Parm. et Rom. et sic legit Dempsterus ad Claud. Rufin. i. 81.—145 Rom. et vet. Lindenbrogii, *esset missurus*.—148 'Nisi multum fallor scripsit Statius: *Parcis faciles urgentibus annos*: hoc exquisitam illius elegantiam decet. Theb. viii. 571. xii. 736.' Markl.—150 Edd. vett. *omnis*: mutavit Marklandus.—152 Aldd. Colin. Gryph. &c. *relinquit*.—154 'Hunc locum integrum esse credit Gevartius; non ego. Conjicio archetypi scripturam hanc fuisse: *Attamen est gratum*. Facile fuit imperitis olim exscriptoribus pro *Attamen* substituere *fata tamen*, deinde transponere, et locis suis movere voces illas; quod nimis sæpe accidisse norunt Criticæ antistites. Vel sic lege: *Grata huic fata tamen*; ut *rd fata* sit nominandi casus. Sic minimum discedes a vestigiis communis scripturæ.' Cruc. Vul-

NOTÆ

thi furore correptus Learchum filium sagittis confixit. Vide Theb. i. 12. *Flecteret*] Id est, deflecteret ad hujus conspectum arcum suum.

144 *Hunc quanquam Hectoreos cineres, Trojamque perosus, Turribus e Phrygiis flessset missurus Ulysses*] Ulysses enim post captam Trojam Astyanactæ Hectoris filium de turri præcipitasse dicitur. Notum autem est odium Ulyssæ in totum genus Priami.

147 *Crinem tenet infera Juno*] *Infera Juno*, est Proserpina, quæ dicitur *infera Juno*, sicut Pluto vocatur 'Sty-

gius Jupiter,' et *καρχήδονος Ζεύς, Inferus Jupiter*. Hæc vitæ mortisque præses, fingiturque morituris crinem secare, et has quasi primitias Orco offerre. Sic Iris aufert Didoni apud Virgilium: 'Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat.' Sic apud Euripidem Orcus introducit, qui auferat crinem Alcestæ morituræ.

154 *Gratum est, Fata, tamen*] Formula flebile gaudentium, cum tamen est aliquid tam sævo in tempore lætum. Sic Theb. xii. Argia, invento

Exedit puerile decus, manesque subivit 155
 Integer, et nullo temeratus corpora damno,
 Qualis erat. Quid ego exequias, et prodiga flammis
 Dona loquar, moestoque ardentia funera luxu?
 Quod tibi purpureo tristis torus aggere crevit:
 Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi, 160

quod integer subit Inferos, et qualis erat, corpore nullo detrimento affecto. Quid ego dicam apparatus funeris, ac dona profusa in ignem, et exequias flagrantis tristi luxu? Quod mæsta pyra tibi assurgit purpureis stragulis: quod flores Cili-

gatam lectionem minime mutandam docet Barthins.—159 Aldd. Colin. Gryph. *tristis rogos*; cod. Sen. cum Venett. Parm. et Rom. *tristis torus*, notante Gro-novio Diatr. cap. 17. et firmante hanc lectionem loco Theb. vi. 54—69. cui addas licet v. Sylv. 1. 214. Ovid. Met. ix. 502. et Martial. viii. 44.—

NOTE

corpore Polynicis conjugis, exclamat: ‘Sed bene habet, Superi; gratum est, Fortuna; peracta est Spes longinqua viæ: totos invenimus artus.’

155 *Manesque subivit Integer, et nullo temeratus corpora damno*] Bene agi cum morientibus credebant veteres, dum integro corpore, id est, non mutilato aut truncato, nullaque labe affecto, ex hac vita discederent: nam eandem formam, eundemque habitum corporis retinere mortuos putabant, quem habebant, cum morerentur. Ad hunc morem respexisse Juvenalis videtur, cum deflens sortem Pompeii, cui cervix abscissa fuerat, sic loquitur: ‘Igitur fortuna ipsius et urbis Servatum victo caput abstulit: hoc cruciati Lentulus, hac pœna caruit, ceciditque Cethegus Integer, et jacuit Catilina cadavere toto.’

157 *Qualis erat*] Id est, eadem forma, eodem habitu, nihil mutatus. Sic Theb. iv. de Atalanta loquens, quæ filium ad bellum proficisci audierat: ‘Fugit sylvas perniciosior alite vento, Qualis erat.’ Idem valet huic simillima locutio: ‘Sicut erat.’ Sta-

tius Theb. vii. de Amphiarao loquens: ‘Non arma manu, non fræna remisit: Sicut erat, totos defert in Tartara currus.’

158 *Mæsto luxu*] Infra: ‘Capit omnia ferre Prodigus, et totos Melior succendere census.’

159 *Quod tibi purpureo aggere*] *Agger* hic *purpureus*, est cumulus vestium purpurei coloris, quæ injiciebantur rogis. Sic Theb. vi. ‘Tyrioque attollitur ostro Molle supercilium.’ *Tristis torus*] Sic Theb. vi. ‘Damnatus flammæ torus, et puerile phœdram Texitur.’

160 *Cilicum flores*] *Crocum* intelligit Corycium, quo abundat Cilicia. Cilicia autem regio Asiæ, inter Pamphyliam, quam habet ad Occidentem, et Syriam, qua finitur ab Oriente; a Septemtrione Tauri jugis terminata, mari Cilicio, et sinu Issico a Meridie abluta. Hodie *Caramania* vocatur. *Graminis Indi*] Costi scilicet, quo abundat India. Plinius lib. xii. cap. 12. ‘Radix costi gustu fervida, odore eximio, frutice alias inutili, primo statim introitu amnis Indi in Patule insula.’

Quodque Arabes, Phariique, Palæstinique liquores,
 Arsuram lavere comam : cupit omnia ferre
 Prodigus, et totos Melior succendere census,
 Desertas exosus opes : sed non capit ignis
 Invidus, atque arctæ desunt in munera flammæ. 165

cum, quod dona Indicæ herbæ, quodque succi Arabum, Phariique (palam est, et vidi) abluerunt cremandos capillos. Prodigus Melior vult injicere omnia, et urere totas facultates, aversatus orbatas divitias. Sed invidæ flammæ non capiunt eas, et

161 *Phariique (palam est vidique) liquores* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Gevart. &c. *Phariique (palam est) vidique liquores* Cruc. et Cælius Rhodiginus. Pro *vidique* alii *ubique*. Joannes Seldenus nostras in Prolegom. Syntag. de Diis Syris p. 7. correxit: *Phariique Palæstinique liquores*; quam correctionem sibi ipsis vindicare tentaverunt Salmas. ad Solin. Exercit. p. 400. et Barth. in Comment. Cf. v. Sylv. 1. 212.—163 Lindenbrogins in varr. lectt. citat *succendere census*.—164 *Desertas exutus* Venet. 1. Rom. et vet. Lindenbrogii,

NOTÆ

161 *Arabes liquores*] Per Arabicos liquores innuit Myrrhæ guttam, quæ sponte stillat, et eodem nomine, quo arbor, 'myrrha Arabica' vocatur, sive *στακτή*, id est, *gutta*, seu *stilla* Myrrhæ. Myrrhæ autem virtus est maxima, ut corpora servet incorrupta. Est et proverbium "Ὀλὴν Ἀραβίαν ἀποπνεύσαι, *Totam spirare Arabiam*: Hinc Lucretius 'Arabiam' pro unguentis Arabicis posuit, et Festus adducit proverbium, 'Arabice olere.' De Myrrha vide Plinium lib. XII. cap. 15. et 16. *Pharii liquores*] Pharii seu Ægyptii liquores, *Αἰγύπτιον μύρον*, *Ægyptium unguentum* est, quod describit Theophrastus in libello περὶ ὀσμῶν, de *Odoribus*, his verbis: Τὸ δὲ Αἰγύπτιον μύρον ἐκ πλειόνων ἐκ τε τοῦ κινναμώμου, καὶ ἐκ τῆς σμύρνης, καὶ ἐξ ἄλλων ἔτι δὲ ἐκ πλειόνων τούτων τὸ μεγαλύτεον. *Ægyptium unguentum*, ex pluribus, ex *cinnamomo* scilicet et *myrrha*, atque aliis: atque adhuc ex pluribus conficitur *megaleum*. Inter hoc autem unguentum, et *στακτήν*, seu *guttam* Arabicam, tanta affinitas est, ut Didymus, apud Athenæum, duo illa confundat. *Palæstinique* [*Palam est*,

vidique] Seldenus legit: *Palæstinique liquores*, per quos opobalsamon intelligit. Quæ lectio confirmari potest hoc loco Pietatis Abascantii: 'Palæstini simul Hebræique liquores.' Sed vulgata lectio optime hinc loco convenit. Nam Poëta non solum suo testimonio confirmat, sed totius civitatis, quod Melior tam pretiosa munera impenderit sepulturæ servi. id quod alii non sibi facile persuaderent. Similis locus Epicedio Pileti: 'Sed nec servilis ademto Ignis: odoriferos exhaustit flamma Sabæos, Et Cilicum messes, Phariæque exenta volucris Cinnama, et Assyrio manantes gramine succos.'

162 *Arsuram lavere comam*] Hinc discimus comam mortuorum ungi solitam pretiosis unguentis, antequam comburerentur.

164 *Ignis Invidus*] Invidere enim videtur ignis pietati Melioris in servum, cum non velit capere omnia, quæ injicit Mellor.

165 *In munera*] Recipiendâ scilicet, et tangit Poëta morem jam a nobis sæpius notatum injiciendi munera in rogos mortuorum.

Horror habet sensus : qualem te funere summo,
 Atque rogam juxta, Melior placidissime quondam,
 Extimui ! tune ille hilaris, comisque videri ?
 Unde animi, sævæque manus, et barbarus horror ?
 Tu modo fusus humi, lucem aversaris iniquam ; 170
 Nunc torvus, pariter vestes et pectora rumpis,
 Dilectosque premis visus, et frigida libas
 Oscula : erant illic genitor, materque jacentis
 Mœsta ; sed attoniti te spectavere parentes.
 Quid mirum ? plebs cuncta nefas, et prævia florunt 175
 Agmina, Flaminio quæ limite Mulvius agger

ignis angustior est ad consumenda dona. Horret adhuc animus, dum cogito, qualem te vidi, et quam pro te timui in supremis exequiis, Melior quondam lenissime, et prope rogam. Tune ille es, qui videbaris jucundus et mitis. Unde tam atroces animi, et crudeles manus, et efferratus horror ? Tu modo prostratus terra oderis injustam lucem : nunc trux laceras vestes et pectus, et claudis caros oculos, et oscularis gelidum vultum. Pater et genitrix mortui stabant illic tristes : sed admirantes te conspexerunt. Quid mirum ? Omne vulgus et præcedens multitudo, quam Pons Milvius transmittit via Flaminia, deploraverunt hoc nefas, quo puer inno-

quod rectius putat Markl.—168 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *videris*. Gronovius ex codice Sen. Rom. et Venet. 2. restituit, *comisque videri*. Vide ad Theb. vi. 731.—172 Edd. vett. *et frigida lambis*. Benth. ad Hor. ii. Serm. 6. 109. h. l. restituit, ita scribens : ‘Apagē illud lambis : fœdum enim est et inhonestum. Sine dubio legendum : *et frigida libas Oscula* ; quod illud Virg. Æn. i. 280. ‘Oscula libavit natæ,’ vel solum ostendit.’—176 *Milvius*

NOTE

169 *Unde animi*] Respondet τῷ supra, *tune hilaris comisque videri*? Id est, tu, qui tam placidis eras moribus, unde animus sæviendi in te ipsum? *Sævæque manus*] Quibus tundis pectus tuum. *Et barbarus horror*] Dolor enim efferrat vultum.

170 *Tu modo fusus humi, lucem aversaris iniquam*] Ut solent, qui misérias suas foveant, et incubant suis ærumnis. Hoc effectus impotentis doloris.

171 *Pariter vestes et pectora rumpis* [tundis] Hoc ex more ; lacerabant enim vestes, et pectora tundebant. Exempla passim obvia. Papinius Theb. iii. ‘Stat sanguineo discissus amictu Luctus atrox, læsæque invitat pectore matres.’ Et alibi.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

172 *Dilectosque premis visus*] Hoc propinquorum erat officium, claudere oculos. *Et frigida libas Oscula*] Hoc etiam propinquorum et amicorum erat officium. Et id faciebant quasi excepturi animam fugientem. Cicero in Verrem : ‘Fillorum suorum spiritum ore excipere liceat.’ Virgil. Æneid. iv. ‘Extremo si quis super halitus errat Ore legam.’

174 *Attoniti*] Id est, te admirantes majori dolore correptum, quam seipsos.

175 *Nefas*] Quasi crimen erat Factorum seu Deorum, (sic loquebantur veteres,) quod immatura morte raptus fuit tam pulcher, ac probus puer.

176 *Flaminio limite*] Flaminia via.

O

Transvehit, immeritus flammis dum tristibus infans
 Traditur, et gemitum formaque ævoque meretur.
 Talis in Isthmiacos prolatus ab æquore portus
 Naufragus imposita jacuit sub matre Palæmon: 180
 Sic et in anguiferæ ludentem gramine Lernæ
 Præcisum squamis rabidus tulit anguis Ophelten.
 Pone metus, letique minas desiste vereri:
 Illum nec terno latrabit Cerberus ore,

cens, et dignus omnium lacrymis ob decorem et ætatem, injicitur mæstis ignibus. Talis Palæmon, cum aquis suffocatus, et repulsus a mari fuisset in portus Isthmiacos, jacuit sub imposita matre. Sic anguis avidus bibit sanguinem Opheltæ, quem squamis secuerat, dum luderet in cespite Lernæ serpentiferæ. Depone metum, et desine timere minas Inferorum. Cerberus non allatrabit illum triplici hiatu; nullæ

~~~~~

agger edd. vett.—178 In iisdem: *formaque ac voce meretur*. Correctio est a Jano Gulielmo in Quæst. Plant.—179 *Talis in Isthmiacos ploratus* Rom. delatus Parm.—181. 182 Aldd. Colin. Gryph. &c. *Sic et in anguiferæ l. g. Lernæ Precisum squammis avidus bibit*. Parm. *anguiferæ l. g. Lernæ Resci-*

NOTE

Hæc autem a Consule Flaminio lapidibus strata est, ab urbe Roma per Tusciam ac Umbriam Ariminum usque. Strabo lib. v. Prope hanc viam sepultus est Glaucias. Martialis epigrammate supra citato: ‘Hoc sub marmore Glaucias humatus, Juncto Flaminix jacet sepulcro.’ Constat enim sepulcra veterum prope publicas vias fuisse; ratio vero, ut prætereuntes mortalitatis admoneantur. *Mulvius agger*] Pontem Mulvium intelligit.

178 *Gemitum*] Omnium scilicet spectantium.

179 *Talis*] Exempla sumit a pueris in prima ætate raptis, quales fuere Palæmon et Archemorus. *Isthmiacos portus*] Lechæum, ad quod corpus Palæmonis fluctibus maris relatum est. *Isthmiacos*] Quia Lechæum portus est Corinthi ad sinum Cryssæum sive Corinthiacum, qui Isthmum Peloponnesi ad occidentem alluit. Nam alter portus, qui sinu Saronico ab

oriente alluitur, vocatur Cenchrææ. Hinc ‘Lechæum Palæmonium’ dicitur Papinio Theb. II. ‘Irataque terræ Curva Palæmonio secluditur unda Lechæo.’

180 *Palæmon*] Palæmon filius Athamantis et Inus, quæ cum furentem Athamantem videret, metu se cum filio Palæmone in mare projecit. Vide Theb. I. 14. *Sub matre*] Inone.

181 *Anguiferæ Lernæ*] Lerna palus et urbs Argolidis. Hic vero per Lernam intelligit agrum Lernæum. Dicitur *anguifer*, vel propter Hydram, quam occidit Hercules, vel propter anguem, qui parvulum occidit Archemorum. *Ludentem Ophelten*] Archemorum, cujus historia casusque refertur Theb. v. In hoc tamen libro non morsu, sed ictu caudæ serpentis periisse Archemorum refert Poëta.

184 *Cerberus*] Cerberus canis accubans portæ Inferorum. *Terno ore*] Cerberus enim habebat tria capita.

Nulla soror flammis, nulla assurgentibus hydriis 185
 Terrebit: quin ipse avidæ trux navita cymbæ
 Interius steriles ripas, et adusta subibit
 Littora, ne puero dura ascendisse facultas.
 Quid mihi gaudenti proles Cyllenia virga
 Nuntiat? estne aliquid tam sævo in tempore lætum? 190
 Noverat effigiem, generosique ardua Blæsi
 Ora puer, dum sæpe domi nova sarta ligantem
 Te videt, et similes tergentem pectore curas.

Furiæ terrebunt illum facibus, aut erectis anguibus: quin ipse terribilis nauta avaræ cymbæ intrabit propius infœcunda littora, et tostas ripas, ne difficilis sit ascensus puero. Quid soboles Cyllenia mihi nuntiat læto caduceo? Estne aliquid jucundi in tam acerbo tempore? Infans noverat imaginem et celsum cultum fortis Blæsi, dum sæpe domi viderat te eum novis sertis coronantem, et eum pari ac se amore prose-

sum. Lectio nostra est ex correctione Marklandi.—186 Rom. avidæ dux navita cymbæ.—193 Parm. et Venett. et similes tergentem pectore curas. ‘Hoc est detergentem; tanquam sarta illa in doloris solatium ligentur. Sic primæ edd. nec mutari debuit in: volentem pectore curas.’ Heins. Advers. lib. III.

NOTÆ

185 *Nulla soror flammis, nulla assurgentibus hydriis*] Furias intelligit, quæ faces in manibus habent, et angues pro capillitis.

186 *Avidæ trux navita cymbæ*] Charon. *Avidæ cymbæ*] Quia omnes transmittit in Inferos.

187 *Steriles ripas*] Nihil enim in Inferis gignitur. *Adusta Littora*] Ob Pyriphlegethontem, qui ardentes undas volvere dicitur.

189 *Proles Cyllenia*] Mercurius in Cyllene monte Arcadiæ genitus. *Virga*] Virgam enim fert Mercurius. Vide Theb. I. 306.

191 *Effigiem*] Veteres defunctorum sibi carorum imagines amoris et memoriæ ergo sibi fieri curabant, servabantque domi, et floribus coronisque ornabant. Qui cultus Maniæ erat notissimus. Seneca: ‘Imagines nobis amicorum jucundæ sunt, quæ memoriam renovant, et desiderium absentiae falso ac inani solatio levant.’ Plinius lib. Ep. ‘Virginium

video: Virginium cogito: Virginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo.’ *Ardua*] Quia forte Blæsus altæ erat staturæ, vel quia in alto loco posita ejus effigies. *Blæsi*] Hunc Blæsum volunt interpretes fuisse puerum quem unice diligebat Melior. Sed non facile mihi persuaserim hunc Blæsum fuisse libertum Melioris, sed potius amicum carissimum: nam illum Papinius infra inducit ambulantem inter procures Romanos, et seriem Quirini; quod de liberto non dixisset Papinius decori observantissimus. Adde quod epithetum illud *generosi* repugnat huic notioni. Forte est ille Junius Blæsus, quem occidi jussit Vitellius. Consule Tacitum. Lege Martialis lib. VIII. Epigr. 38. ad Meliorem, in quo celebrat ejus pietatem in Blæsum.

193 *Similes curas*] Id est, similem affectum, similem amorem, quo se, scilicet Glauciam, prosequatur.

Hunc ubi Lethæi lustrantem gurgitis oras
 Ausonios inter proceres seriemque Quirini 195
 Agnovit, timide primum vestigia jungit
 Accessu tacito, summosque lacessit amictus :
 Inde magis sequitur; neque enim magis ille trahentem
 Spernit, et ignota credit de stirpe nepotum.
 Mox ubi delicias, et rari pignus amici 200
 Sensit, et amissi puerum solatia Blæsi;
 Tollit humo, magnaque ligat cervice, diuque
 Ipse manu gaudens vehit; et, quæ munera mollis
 Elysii, steriles ramos, mutasque volucres

quentem. Ubi agnovit hunc obeuntem ripas Lethæi fluminis inter optimates Italos et nepotes Quirini, initio pavide vestigiis ejus insistit tacito gradu, et apprehendit oram illius vestis; inde sequitur liberius: neque ille Blæsus ægre tulit, quod se traheret, et putat esse aliquem de ignota sobole suorum posterorum. Mox ubi sensit delicias, et natum cari amici, et qui fuerat solatium suæ ipsius mortis, levat e terra eum, et amplectitur ingenti collo, et diu lætus ipse inter brachia tenet, et dedit ei infœcundas frondes, tacitasque aves, et flores pallentes marcidis gemmis, quæ sunt

cap. 4. p. 432. 'Poterat,' inquit idem ad Claud. Præf. in Rufin. 4. 'eadem significatione dixisse: simili tergentem pectora cura.' Rom. *similes regentem p. curas*; unde Gronov. Diatr. cap. 21. scribendum dicit: *similes repentem, &c.* Aldd. Colin. Gryph. &c. *volventem*.—198 'Vox enim huic loco minime accommoda, utpote rationem reddens sine causa. Lege, *neque jam magis*. Deinde, *ille trahentem Spernit*: *trahentem* quid? utrum Bræsum vel amictus ejus? at utrumvis rusticitatis esset intolerandæ. Lege: *Inde magis sequitur; neque jam magis ille sequentem, &c.* repetitione eleganti et poëtis usitatissima. Virg. Georg. III. 392. Ovid. Met. xv. 143. Probabile est primam syllabam *se* amissam esse in præcedente *le*; unde pro *quentem*, supplendo versui fecerunt *trahentem*.' Markl. Pro enim Venet. 1. habet *eum*.—203 'Quatuor hæc verba, *quæ munera mollis Elysii*, parenthesi sunt includenda. Hæc enim et non alia dona suppetere iis locis ait.' Barth.—204 *Parm. steriles campos mul-*

NOTE

Curæ enim ibi affectus, amor, ut eodem Epicedio: 'Tu modo deliciæ, tu dulces pectore curæ.' Claudianus de bello Gildonico: 'Non illis generis nexus, non pignora curæ, Sed numero languet pietas.' Idem de bello Getico: 'Vestros stimulant si pignora sensus, Me quoque non impar naturæ cura remordet.' Ita Q. Aurelio Symmacho: 'Unici cura re-tineri.'

194 *Lethæi gurgitis*] Lethes fluvii inferni.

195 *Ausonios*] Italos seu Romanos. Itali enim 'Ausones' prius dicti, et Italia 'Ausonia.' *Seriemque Quirini*] Id est, posteros Quirini, id est, Romuli, qui post mortem inter Deos relatus fuit, et 'Quirinus' vocatus.

198 *Ille*] Blæsus scilicet.

201 *Amissi puerum solatia Blæsi*] Id est, puerum quo Mellior solatus est se, extincto Blæso.

203 *Mollis Elysii*] Elysium hic pro loco quietis proborum.

204 *Steriles ramos*] Non ferentes

Porxit, et obtuso pallentes germine flores. 205
 Nec prohibet meminisse tui ; sed pectora blandus
 Miscet, et alternum puero partitur amorem.
 Hic finis raptō : quin tu jam vulnera sedas,
 Et tollis mersum luctu caput ? omnia functa,
 Aut moritura vides : obeunt noctesque, diesque, 210
 Astraque, nec solidis prodest sua machina terris.
 Nam populos, mortale genus, plebisque caducæ
 Quis fleat interitus ? Hos bella, hos æquora poscunt :
 His amor exitio, furor his, et sæva cupido ;
 Ut sileam morbos : hos ora regentia Brumæ, 215
 Illos implacido letalis Sirius igni,

dona amanti Elysii. Nec vetut puerum tui recordari : sed blandus miscet affectus, et dividit cum eo alternum tui amorem. Hic finis Glauciae mortui. Quin tu nunc mitigas plagam, et levat caput dolore obrutum ? Cernis omnia mortua aut peritura. Noctes et dies ac sidera occidunt, et terræ soliditas non impedit quominus dissolvatur. Quis postea ploret gentes morti obnoxias, et caducum vulgus ? Hos bella, hos maria poscunt : his amor, his ira, et crudelis libido exitio est. Ut omittam morbos. Hos hyems argenti facie, illos Sirius letalis immitti ardore, hos pallens autumnus ore

tasque volucres.—205 ‘*Melius scribas, Porxit.*’ Barth. Parm. habet *Carpit* ; Rom. *Porsit* ; Parm. etiam *obtunso*. Marklandus legi jubet : *et obtuso pallentes lumine flores*. Cf. Auson. Cupid. Cruc. 8. et Plin. Epist. v. 6.—207 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *pueri partitur amorem*. Mutavit Marklandus. Cf. Theb. i. 474. seqq.—210 Parm. *pereunt noctesque diesque*. ‘*Recte obeunt. Nemo igitur legat abeunt noctesque diesque : licet hoc quoque optimum sit et usitatissimum. Sed non opus est.*’ Markl.—214 *Pro sæva cupido*, quod omnes codd. testantur, idem Marklandus legi malit *cæca cupido*,

NOTE

fructum. *Mutas*] Non canentes.

205 *Porxit*] Pro porrexit. *Et obtuso pallentes germine flores*] Elysii enim flores pallent extincta gratia, et colore.

207 *Et alternum puero [pueri] partitur amorem*] Id est, ut pariter secum te amet.

211 *Astraque*] Alio sensu Horatius : ‘*Damna tamen celeres reparant cœlestia lunnæ. Nos ubi decidimus,*’ &c. *Nec solidis prodest sua machina terris*] Veteres persnasum habebant non solum terram, sed totum

mundum aliquando periturum, omniaque in primum Chaos reditura. Seneca Hercule (Ætæo : ‘*Cœli regia concidet, certos atque obitus trahet ; Atque omnes pariter Deos perdet mors aliqua et chaos : Et mors fata novissima in se constituet sibi.*’

213 *Hos bella*] Bella hos rapiunt. *Hos æquora poscunt*] Id est, hi in aquis peribunt.

216 *Sirius*] Sirius, sidus Caniculæ, quod pestes et mortalitatem gignere solet plerumque. Vide Theb. i. 635.

Hos manet imbrifero pallens Autumnus hiatu.
 Quicquid habent ortus, finem timet: ibimus omnes,
 Ibimus: immensis urnam quatit Æacus ulnis.
 Ast hic, quem gemimus, felix, hominesque, Deosque, 220
 Et dubios casus et cæcæ lubrica vitæ
 Effugit, immunis fati: non ille rogavit,
 Non timuit, renuitve mori. Nos anxia plebes,
 Nos miseri, quibus unde dies suprema, quis ævi
 Exitus, incertum; quibus instet fulmen ab astris, 225
 Quæ nubes fatale sonent. Nil flecteris istis?
 Sed flectere libens. Ades huc emissus ab atro

imbrifero extinguit. Quicquid habet principium, metuit finem. Ibimus cuncti, ibimus. Æacus movet urnam innumeris umbris. At hic, quem lugemus, beatus evasit homines et numina, casusque incertos, et vices ancipitis vitæ, expers fati. Non ille optuivit, non metuit, nec meruit mori. Nos sollicitum vulgus, nos infelices, quibus ignotum, quando, aut quo fine moriemur: a quibus sideribus fulmen impendat, quæ nubes findantur in nostrum exitium. Nihil istis moveris? sed movebere

ut ap. Lucr. Ovid. Virg. Juvenal. &c.—218 Venet. 1. *finem dabit*.—219 Codex Ms. quem contulit N. Heinsius habuit: *immensis urnam quatit Æacus ulnis*, teste Burmanno ad Val. Flac. i. 658. et ita Parm. Pro *ulnis* Ald. Collin. Gryph. Basil. Plant. Bern. Gronov. Barth. Veen. et Delph. habent *umbris*.—220 *Est hic* Parm. et Rom.—223 Omnes codd. et edd. vett. *Non timuit, metuitve mori*. Lectio nostra debetur N. Heinsio in *Advers. lib. iv. cap. 6. p. 609*. cuius lectionis totam ei laudem eripere conatus est Marklandus.—

NOTE

217 *Imbrifero pallens Autumnus hiatu*] Juvenalis: 'Autumnusque gravem Libitinæ quæstus acerbæ.'

218 *Quicquid habent ortus*] Alias habens, sed male; est enim analogia numeri. Morellus legit *habet*. Seneca Hercule Cætæo: 'Quod natum est, poterit mori.' Πᾶν τὸ γηγόνεον φθαρτόν. *Omne ortum occidit*. 'Cui nasci contigit, restat mori.'

219 *Immensis urnam quatit Æacus ulnis*] Æacus iudex Inferorum. Nota autem urna iudicum. Vide Theb. iv. Horatius: 'Omne capax movet urna nomen.' Ovidius: 'Tuasque Æacus in pœnas ingeniosus erit.'

220 *Hominesque, Deosque, Effugit*] I.e. nihil timere debet nec ab homini-

bûs, nec a Diis, ut quorum potestati subtractus sit.

221 *Cæcæ*] Ob inconstantiam et vices fortunæ.

222 *Non ille rogavit*] Supple mori, ut miseri facere solent.

223 *Timuit mori*] Ut timidi, ignavique, ac nimium dediti mundo. Martialis: 'Summum nec metuas diem, nec optes.' *Renuitve [meruitve] mori*] Id est, nihil commisit dignum morte.

227 *Ades huc emissus ab atro Limite*] Credebant veteres manes noctu errare in terris, et in somnis apparere amicis carisque, ut eos suis alloquiis delectarent. Apud Euripidem rogat Admetus uxorem morientem, ut sibi

Limite, cui soli cuncta impetrare facultas,
 Glaucia; (nam insontes animas nec portitor arcet,
 Nec diræ comes ille feræ;) tu pectora mulce, 230
 Tu prohibe manare genas; noctesque beatas
 Dulcibus alloquiis, et vivis vultibus imple:
 Et periisse nega, desolatamque sororem,
 Qui potes, et miseros perge insinuare parentes.

libens. Adsis huc remissus a nigris foribus, Glaucia, cui soli potestas est obtinendi omnia; nam nec portitor, nec illa fera triplici capite repellit innocentes animas. Tu leni pectus, tu ceta genas rigari fletibus. Effice noctes felices grato sermone, et præsentia tui vultus recrea illum. Affirma te non interiisse, et quantum potes, persevera commendare Meliori sororem solam relictam, et infelices parentes.

228 *Limine* in omnibus fere edd. *Limite* primus quamvis tacite reposuit Gronovius, qui ad Senec. Controv. IV. 24. citans hunc locum habet: *ab atro Carcere.*—229 *Glaucias insontes animas* Parm. probante Heinsio ad Sil. Ital. XIII. 845.—230 'Mirus est hoc in loco Barthius, qui legit, *Nec trinx canis ille feræ.* Si dixisset *canis trino capite* vel *ore intellexissem*; sed *canis trinx feræ* tam monstrosus est quam ipse Cerberus. Recte se habet vulgata lectio.' Markl. 'Infeliciter h. l. conjectura superflua tentavit Barthius.' Heins. Gronovio. Vide Syllog. Epist. Tom. III. p. 514. Vide etiam Heins. ad Sil. Ital. XIII. 845.—234 *Qua potes* Rom. Til. Gronov. et Barth. *Qui potes* Venet. 1. Parm. Aldd. Colin. Gryph. Bern. aliæ.

NOTE

in somnis appareat. Philostratus in *Ἡρώκ.* de Achille: *ἔδην τε γὰρ τῆς λύρας τὸν Παλαμῆδην ἐπεποίητο, καὶ ᾄδεν αὐτὸν, ὡς τοὺς προτέρους τῶν ἡρώων ἔδειτο τε ὕμναι ἐφίστασθαί οἱ, σπένδων ἀπὸ κρατήρος, οὗ Ἑρμῆς ὑπὲρ θυέλων πίνοι.* Hinc petit illa in veteri lapide: COMMENDATUM. HABEATIS. CHARUM MEUM. ET. VELITIS. HUIC. INDULGENTISSIMI. ESSE. HORIS. NOCTURNIS. UT EUM. VIDEAM. ET. ETIAM. MI. FATU SUADERE. VELIT. UT. ET. EGO. POSSIM DULCIUS. ET. CELERIUS. AD. EUM. PERVENIRE. *Atro Limite*] Finibus inferni, qui ater dicitur ob perpetuas tenebras.

228 *Cui soli cuncta impetrare facultas*] A Meliore scilicet. Impetrare pro 'impetrandi' Poëtice.

229 *Portitor*] Charon.

230 *Diræ comes* [*trinx canis*] ille

feræ] Cerberum dicit, unum canem, sed trium ferarum capita præferentem. *Pectora mulce*] Melioris scilicet.

232 *Vivis vultibus*] Id est, appareas illi qualis eras vivus.

233 *Et periisse nega*] *Ὀβρι πω τέρηκας, Neutiquam interiisti*, solenne fuit accinere in laudem et gratulationem Harmodii liberatoris patriæ. Aristides Epicedio in Eteonum. *Desolatamque sororem*] Id est, solam relictam.

234 *Qui* [*Qua*] *potes, et miseros perge insinuare parentes*] Id est, perge, dum in somnis appares, commendare Meliori desolatam sororem et miseros parentes. *Qui* [*Qua*] *potes*] Id est, quantum potes, vel ea gratia, qua vales apud Meliorem.

II. VILLA SURRENTINA † POLLII ‡ FELICIS.

Papinius, finitis Neapoli quinquennialibus ludis, Romam rediens, et rogatus a Pollio, ejusque uxore Polla elegantissima matrona, ut in Surrentinum di-
verteret, Pollio pro amica hospitalitate gratias relaturus, villam Surrentinam quam ingeniosissime describit.

EST inter notos Sirenum nomine muros,
Saxaque Tyrrhenæ templis onerata Minervæ,
Celsa Dicarchei speculatrix villa profundi,
Qua Bromio dilectus ager, collesque per altos
Uritur, et prelis non invidet uva Falernis.

5

Stat sublimis villa, spectans mare Dicæarchæum, inter muros celebres nomine Sirenum, et scopulos gravatos delubro Minervæ Tyrrhenæ, ubi est campus carus Baccho, ac uvæ torrentur in excelsis collibus, nec invident iis, quæ calcantur in

Surrentinum Pollii edd. vett. Lucius Scoppa lib. i. cap. 30. *Sirentinum* legi voluit. *Villa Surrentina Polli et elicis* Salisb. *Villa Surrentina Pollii Fe-*

NOTÆ

† *Surrentinum*] Surrentum, in cuius agro sita erat illa villa Surrentina Pollii, est Campaniæ urbs a Græcis condita, alio nomine dicta ‘Petræ Sirenum.’ Plinius lib. iii. cap. 5. Strabo lib. v.

‡ *Pollii*] Pollius ille erat civis Puteolanus ditissimus, bonis literis ac Philosophia imbutus, eloquens, ac placidis moribus, et Papinio inter præcipuos amicos cultus. Hunc laudat Noster pluribus suarum Sylvarum locis.

1 *Notos Sirenum nomine muros*] Intelligit Surrentum, quod, ut supra diximus, vocatum, ‘Petræ Sirenum.’ De Sirenibus vide supra Epicedio Glauciæ, vs. 10.

2 *Saxaque Tyrrhenæ templis onerata Minervæ*] Innuat Promontorium Surrentinum, in quo Athenæum, seu delubrum Minervæ, ab Ulysse conditum, situm erat. Huic Promontorio ab altera parte oppositæ sunt tres parvæ insulæ ‘Sirenusæ’ vocatæ, quas Nos-

ter in Hercule Surrentino vocat ‘notas Sirenum nomine rupes.’ Dicitur *Tyrrhenæ*, a Tyrrhenis, qui totam hanc oram Campaniæ olim tenuerunt, teste Strabone lib. v.

3 *Dicarchei profundi*] Per Dicarchenm profundum intelligit sinum Puteolanum, sic vocatum a Puteolis oppido Campaniæ, olim vocato ‘Dicarchea,’ ut videre est apud Stephanum, Ensebiumque, ac alios. Festus: ‘Dicearchia’ vocabatur, quæ nunc *Puteoli*, quod ea civitas quondam iustissime regebatur.

4 *Bromio*] Baccho. *Collesque per altos Uritur, et prelis non invidet uva Falernis*] Hinc ‘Surrentina vina,’ et ‘Surrentini colles’ Columellæ lib. iii. cap. 2. Surrentina enim vina contendebant cum reliquis omnibus, teste Strabone. Vide Plinium lib. xiv. cap. 6. *Falernis*] Vide eundem Plinium loco citato. Vide et Athenæum.

Huc me post patrii lætum quinquennia lustrī,
 Cum stadio jam pigra quies, canusque sederet
 Pūlvīs, ad Ambracias conversa gymnade frondes,
 Trans gentile fretum placidi facundia Pollī
 Detulit, et nitidæ juvenilis gratia Pollæ, 10

torcularibus Falernis. Eloquentia lenis Pollii, et juvenilis decor nitidæ Pollæ illuc coëgit me divertere, cum multum cuperem flectere gradum, qua Appia princeps longarum viarum calcatur noto itinere, petens lætus Romam, finitis in patria quinquennialibus ludis, ubi jam vacuum stadium otiaetur, et albus pulvis sederet, et ludi

licis Rhod. quod reposuit Gronovius.—7 ‘Pessime hic inseritur vox pigra; quare enim pigra potissimum, cum placida, vel læta, vel quodvis aliud epitheton melius conveniret? pigra quies in malam fere partem sumitur. Infra Arbore Atedii vs. 67. Kal. Decemb. 91. Achil. i. 438. Apul. Miles. xi. Quare igitur pigra de stadio? vel denique quodnam opus ullo epitheto, cum satis fuisset dixisse: cum stadio jam quies esset? Lege: Cum stadio jam paria

NOTÆ

6 *Huc me post patrii lætum quinquennia lustrī, &c.*] Mens: Cum ex Neapoli patria mea, ubi ludis gymniciis quinquennialibus interfueram, et ludis jam ad Actium transeuntibus, Romam repeterem, Pollins meus coëgit me deflectere Surrentum. *Patrii lustrī*] Intelligit ludos Gymnicos et Musicos in honorem Augusti institutos, ut habet Suetonius, quinto quoque anno celebrari solitos Neapoli, quæ erat patria Papinii; unde dicit patrii lustrī. Hi autem ludi nulli Græcorum cedebant, teste Strabone.

7 *Cum stadio jam pigra quies canusque sederet Pulvis*] Hac phrasi significare vult Papinius finitos fuisse Neapoli ludos. *Canus Pulvis*] Cum jam stadium siccaretur, albesceret.

8 *Ad Ambracias conversa gymnade frondes*] Mens: Ludos Neapoli finitos transisse Actium. Quo discimus ludos Actiacos edi solitos post Neapolitanos. Actiaci ludi erant etiam quinquennales et instituti ab Augusto, teste Suetonio, Augusto cap. 18. *Ambracias* vero, quia Actium erat ad dextram sinum Ambracium ingredientibus: ibi vetustissimum erat Apol-

linis templum ab Augusto instauratum, et magnis redivitibus ditatum. *Frondes*] Quia præmium in plerisque ludis erat corona foliacea; unde vocantur ὀγῶνες φυλλοκίται, καὶ φυλλόφοποι. Et Pindarus ludos Olympicos χρυσοστεφάνους vocat, id est, καλλιστεφάνους, ob oleæ frondes, præmia victorum, ut habet Scholiastes. *Gymnade*] Hac voce utitur sæpe Papinius pro ludis Gymnicis, præcipue vero pro lucta.

9 *Trans gentile fretum*] Intelligit fretum Adriaticum seu mare superum. *Gentile* vero, quia Mare Adriaticum una parte alluit Epirum, Ambraciumque sinum efficit, ubi Sellæ urbs Epiri, unde originem generis sui ducebant Papinii, ut videbimus Epicedio patris. *Placidi facundia Polli*] Noster infra Hercule Surrentino: ‘Notas Sirenum nomine rupes, Facundique larem Polli non hospes habebam Assidue, moresque viri, pacemque.’

10 *Et nitidæ juvenilis gratia Pollæ*] Polla erat uxor Pollii. Idem, ibidem de eadem: ‘Nitidæque cohors gratissima Pollæ.’ *Nitidæ*] Elegancia et

Flectere jam cupidum gressus, qua limite noto
 Appia longarum teritur regina viarum.
 Sed juvere moræ. Placido lunata recessu
 Hinc atque hinc curvas perrumpunt æquora rupes :
 Dat Natura locum ; montique intervenit udum

15

transissent gentilem sinum ad Ambracias palmas. Sed moræ profuerunt. Mare in tranquillo sinu in formam lunæ curvatum elidit hinc et hinc curvos scopulos. Natura præbet locum. Imum littus subltus montem excavat, et penetrat in terras,

~~~~~

quies. Virg. *Æn.* III. 495. VII. 598. &c.' *Markl.*—12 'Ineptiunt qui contra libros, ut puto, veteres, certe editiones et Aldinam, legunt: *tersarum t. r. viarum.* Quid enim ad tot dierum viam *tersarum viarum* præcipuam esse?' *Barth.*—15 Edd. vett. *montique intervenit unum.* N. Heins. *Advers.* lib. I. cap. 10. correx. : *montique intervenit udum*, hæc tamen subjungens: 'Sed nefas a Gronovio dissentire, qui verius illic reddidit *imum Littus.*' Nunc audi Marklandum, qui hanc Heinsianam correctionem, tanquam suam, venditat: 'Gronovius *Diatr.* cap. 15. frigiditate epitheti *unum* offensus, primo legebat *uncum Littus*, pro *unum*; quam sententiam postea mutavit; et affirmat Statium scripsisse *imum Littus*; præsertim cum ita habeat etiam

NOTÆ

splendidiæ vitæ: unde 'nitidus' opponitur ab Horatio, rustico.

12 *Appia*] Appia, supple Via, dicta fuit ab Appio Claudio censore, cui postea Cæco cognomen fuit, qui hanc viam a porta Capena, usque ad urbem Capuam muniendam curavit. Is multis tergiversationibus dicitur extraxisse censuræ tempus, donec hanc viam, et aquæ Appiæ etiam dictæ ductum perficeret. Illam viam usque Capuam solum stravit lapidibus Appius. Cæsar vero, teste Plutarcho, ei curandæ multum laboris et sumtum impendit. Tandem Trajanus ad Brundisium usque perduxit. Dicitur *regina* Papinio, vel quia longior aliis; Procopius enim tantam hujus viæ longitudinem esse dicit, ut eam quinque dierum spatio vir expeditus vix posset emetiri. Vel quia 'triumphalis,' quia hac via portaque Capena triumphi transibant. *Longarum*] Alii codices, *tersarum.* Nec male; nam discimus ex eodem Procopio, hanc viam ternam esse. Ait

enim lapides in ea ita fuisse connexos et valide inter se cohærentes, ut speciem visentibus præberent, non conjunctos ita, sed congenitos esse. Et quamvis, inquit, tot jam sæculis attendantur assiduis plaustris jumentisque; tamen neque serie sua vel minimum exeunt, aut dimoveantur, neque franguntur, aut lævorem suum amittunt.

13 *Placido lunata recessu*] Seneca: 'Quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant, nullum flumen, cujus non ripas ædificia vestra prætexant. Ubicumque in aliquem sinum littus curvabitur, vos protinus fundamenta jaciatis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis maria cogetis introrsus.'

15 *Dat natura locum*] Commodum scilicet construendæ villæ. *Montique intervenit udum* [*imum*] *Littus*, et in *terras*, *scopulis pendentibus*, *exit*] Dicit Papinius, littus quod olim nihil nisi scopulus erat, cum rupibus mare alli-

Littus, et in terras, scopulis pendentibus, exit.
 Gratia prima loci, gemina testudine fumant
 Balnea, et e terris occurrit dulcis amaro
 Nympha mari: levis hic Phorci chorus, udaeque crines
 Cymodoce, viridisque cupit Galatea lavari.

20

rupibus supra pendentibus. Prima loci venustas, balnea fumant duplici fornice, et dulcis aqua obviam it e terris salso æquori. Hic levis cohors Phorci, et Cymodoce madidis comis, et viridis Galatea optant se abluere. Cæruleus rector turgentis

~~~~~

codex Senensis. Sed mihi nequaquam persuadet: licet hoc quoque ingerat Elench. Antidiatr. cap. 3. Adhuc enim dico epitheton *imum* frigidum esse et otiosum; quippe si aliquid est *imum Littus*, quæro quid sit *sumum Littus*? ad hoc respondet: '*Sumum Littus sunt scopuli pendentibus.*' Voluit Statius dicere *Littus* simpliciter (sine distinctione minime necessaria *summi* et *imi*) subire montem. Noluit vero hanc vocem *Littus* epitheto nudam relinquere: scripsit: *montique intervenit udum Littus.*'—16 Parm. *et in terris.* Marklandus conj. *et ulterius, s. p. exit.* Gronovius, qui loco jam citato lectionem vulgatae defendit, conj. *et in thermas*; postea vero destituit.—19 *Lympha* legunt alii. Vide Heins. ad Ovid. Heroid. Epist. v. 31. Burm. ad Propert. iii. 16. 4. et supra ad 1. Sylv. 3. 37. '*Legas forte melius Lymfa*' Barth.—

NOTÆ

deretur, *in terras* nunc exire, quas scilicet exciso et fornicato scopulo sterne ponique ibi curavit Pollius: supra illas terras et terreum littus pendentibus scopulis excisis, qui antea pleni et continui erant. *Sumum littus*, seu superior pars littoris, sunt scopuli pendentibus. *Imum*] Quia aqua presso in montem delabitur alveo, *monti intervenit, et exit in terras scopulis pendentibus.* Qui ideo proprie pendentibus, quia non sustententur, sed alligati sunt, et adhærent parti interiori: pars superior tegit, quippe rupes fornicata, et cavata, *imum littus*, seu inferiorem partem, quæ terrea est. Gronovius.

16 *Terras*] Sunt hæc de quibus infra: '*Hic nec terra fuit: domuit possessor, et illum Formantem rupes expugnantemque secuta Gaudet humus.*'

17 *Gratia prima loci, gemina testudine fumant Balnea*] Sic construendum: '*Balnea, gratia prima loci, gemina testudine fumant.* *Gemina tes-*

tudine] Gemina testudo, sunt fornices gemini in ipsum scopulum excisi. Vide quæ diximus ad vs. 48. Tiburtini.

18 *E terris*] Id est, e balneis in terra sitis. *Amaro*] Quia mare salsum est.

19 *Phorci*] Phorcus, vel Græco more Phorcys, seu Phorcyn, Phorceyn, filius Neptuni, et Theseæ Nymphæ, rex Corsicæ et Sardiniae. Hic ab Atlante navali prælio victus et submersus fuit: postea in Deum marinum conversus. *Phorci chorus*] Chorus Phorci, sunt Nymphæ maris, ac Naiades.

20 *Cymodoce*] Cymodoce Nympha marina, Nerei et Doridis filia, a placandis undis sic dicta. Hujus meminit Virgilius Æneid. x. '*Quarum quæfandi doctissima Cymodocea.*' Erat altera Cymodoce Oceani et Tethyos filia, de qua Virgilius Georg. iv. *Galatea*] Galatea Nympha marina, Nerei et Doridis filia, adamata a Polyphemo.

Ante domum tumidæ moderator cœrulus undæ
 Excubat, innocui custos laris: hujus amico
 Spumant templa salo: felicia rura tuetur
 Alcides: gaudet gemino sub numine portus.
 Hic servat terras, hic sævis fluctibus obstat. 25
 Mira quies pelagi: ponunt hic lassa furorem
 Æquora, et insani spirant clementius Austri.
 Hic præceps minus audet hyems, nulloque tumultu
 Stagna modesta jacent, dominique imitantia mores.
 Inde per obliquas erepit porticus arces, 30
 Urbis opus; longoque domat saxa aspera dorso.

maris excubias agit ante ædes, custos innoxie domus: hujus fanum spumat amicis aquis. Alcides conservat beatos agros. Portus lætatur sub præsidio duorum Deorum: hic custodit agros, hic resistit undis furentibus. Stupenda est hic maris tranquillitas. Hic fatigata æquora deponunt furorem, et impetuousi Austri flant benignius. Hic præceps hyems minus strepit, et lacus tranquilli nullum edunt tumultum, et imitantur mores domini. Inde porticus sensim assurgit per obliquas rupes, opus urbe dignum, et superat extenso tractu rudes scopulos. Qua lux prius

26 'Magis poëticum facies, si mecum legas: *Mira fides pelagi*: ita III. Sylv. 1. Æn. III. 69. Claud. de Bel. Gildon. 499. et Petron. Arb. Satyrico. Non quin probum sit *quies pelagi*, suo loco. Lucan. v. 442. Præstaret tamen hoc Statii loco *fides*, si codex aliquis addiceret. Ita commutantur hæ voces Theb. v. 320.' Markl. Totum hunc locum ita constituit Wakefieldus Sylv. Crit. Part. v. p. 36. *Hic servat terras, hic sævis fluctibus obstat; Mira quies:*

NOTE

21 *Tumidæ moderator cœrulus undæ Excubat*] Templum enim illic erat Neptuni, unde fluctus ejus imperio reprimuntur, ne sæviant in lares innocuos et pios. *Cærulus*] Epithetum Neptuni, et aquarum. *Tumidæ undæ*] Id est, maris, quæ sæpius ventis agitata intumescit.

22 *Innocui laris*] Domus Pollii, cuius probitas hic laudata nostro, et aliis Sylvarum locis. *Amico*] Quia Neptunus diligebat Pollium.

23 *Felicia rura tuetur Alcides*] Intelligit templum Herculis, quod postea Pollius refecit, et magnificentius exstruxit, ut discimus ex Hercule Surrentino. Hinc Alcides seu Hercules cognomine 'rusticus,' 'agrestis' nostro, Hercule Surrentino.

Idem et Sylvanus in veterum monumentis dicitur Victori in descriptione Romæ.

24 *Gemino sub numine*] Neptuni scilicet, et Herculis.

29 *Stagna modesta*] Sic vocat mare, quia non agitur hic ventis, sed jacet, seu non movetur, ut si stagnum esset. *Dominique imitantia mores*] Laudat semper Pollium a placidis moribus.

30 *Inde*] Ex littore scilicet ducta est porticus. *Erepi*] Erat enim cli-vosa, quia in altum ducta. *Arces*] Sic vocat villam Surrentinam ob magnificentiam et altitudinem ædium.

31 *Urbis opus*] Id est, tam pulchra erat porticus, ut urbem deceret. *Longo dorso*] Longo ædificio exciso

Qua prius obscuro permixti pulvere soles,
 Et feritas inamœna viæ, nunc ire voluptas:
 Qualis, si subeas Ephyres Baccheiados altum
 Culmen, ab Inoo fert semita tecta Lechæo. 35
 Non, mihi si cunctos Helicon indulgeat amnes,
 Et superet Pimplea sitim, largeque volantis
 Ungula se det equi, reseretque arcana pudicos
 Phæmonoë fontes, vel quos meus, auspice Phœbo,
 Altius immersa turbavit Pollius urna, 40

obscurabatur denso pulvere, et via propter asperitatem difficilis erat, nunc gratissimum est ambulare. Sic tectus trames ducit ab Inoo Lechæo, cum consendis excelsum verticem Ephyres Baccheidos. Quamvis Helicon mihi largiretur totas suas aquas, ac Pimplea restingeret meam sitim, et fons eductus ictu ungulæ equi volantis præberet se hauriendum mihi, et secreta Phæmonoë recluderet castas scaturlines, vel eas haurirem, quas meus Pollius, Phæbo favente, turbavit, altius im-

pelagi ponunt, &c.—34 Bacchiados Ald. 1. sed correctum Baccheidos in Ald. 2. et Gryph.—35 Lecheo Ald. 1. Lechæo Ald. 2. Colin. Gryph. &c.—37 Et superet Pimplea sitim Venet. 1. Pimpleia malint alii; alii Pimplæa.—38 Ungula sedet omnes edd. ante Gronov. cujus emendationem probat Heinsius Advers. lib. 1. cap. 2. p. 15.—39 Phæmonoë, vel Phæmonœ in edd. vett.—46 Aspicit

NOTÆ

in dorsum montis.

32 *Qua prius obscuro, &c.*] Mens: Qua via erat injucunda, tam ob pulverem, quo lux solis obscurabatur, et asperitatem soli, nunc voluptas est transire.

34 *Ephyres*] Corinthi, ut sæpius diximus. *Baccheiados*] Corinthum vocat 'Baccheidem' a Bacchiadibus, qui Corintho per ducentos annos imperarunt, ut scribit Strabo. Cypselus Tyrannus eos delevit. *Altum Culmen*] Acrocorinthum intelligit, in quo arx Corinthi. Noster Theb. vii. 'Qua summas caput Acrocorinthus in auras Tollit, et alterna geminum mare protegit umbra.'

35 *Ab Inoo Lechæo*] Lechæum, ut supra diximus, unum e portibus Corinthi, ex quo Ino se præcipitasse dicitur in mare cum filio Palæmone, unde 'Inoum,' et 'Palæmonium' vocatum. *Tecta*] In modum scilicet

porticus.

36 *Helicon*] Helicon mons Bæotiæ Musis consecratus, in cujus nemore natale Musis assignant.

37 *Pimplea*] Pimplea fons Macedoniæ, Musis sacer. *Volantis Ungula equi*] Intelligit Pyrenen vel Hippocrenen fontes, Musis sacros, utrumque, ut fabulantur, ungula Pegasi equi volantis eductum. Vide Theb. iv. 60.

38 *Se det*] Duæ sunt voces; id est, se præbeat hauriendum mihi. Sic equo Domitiani: 'Et cui se totis Temese dedit hausta metallis.' Soteriis Gallici: 'Non conscia detur Pyrene.' Non *sedet*, seu sedare velit sitim, ut vult Domitius.

39 *Phæmonoë*] Phœbi filia, et vates, quæ prima carmen Heroicum cecinisse dicitur.

Vel quos meus auspice Phæbo Altius immersa turbavit Pollius urna] Hoc lo-

Innumeras valeam species, cultusque locorum
 Pieriis æquare modis: vix ordine longo
 Suffecere oculi, vix, dum per singula ducor,
 Suffecere gradus: quæ rerum turba! locine
 Ingenium, an domini mirer prius? hæc domus ortus 45
 Prospicit, et Phœbi tenerum jubar; illa cadentem
 Detinet, exactamque negat dimittere lucem,
 Cum jam fessa dies, et in æquora montis opaci
 Umbra cadit, vitreoque natant prætoria ponto.
 Hæc pelagi clamore fremunt; hæc tecta sonoros 50
 Ignorant fluctus, terræque silentia malunt.

mersa urna, non possem æquare versibus innumeras formas, et locorum ornamenta. Vix oculi suffecere tot miraculis aspiciendis, vix pedes suffecere, dum ducor per singula. Quæ rerum copia! stupeamne prius situm loci, an domini iudicium? Hæc pars domus spectat ortum, et debiles adhuc radios solis; illa sistit occidentem, nec vult demittere lucem exactam, ubi dies jam advesperascit, et umbra densi montis labitur in mare, et prætoria fluitant in pellucido pelago. Hæc cubicula personant fremitu maris; hæc non audiunt undarum strepitum, et malunt silentium terræ.

*hæc Phœbi Venet. 1. et Parm. Aspicit et Phœbi Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. 'Legendum: ortus Prospicit et Phœbi, &c. hæc pars domus prospectum habet versus orientem; illa, versus occidentem. Alia res est aspicere; nempe, aliquid iuxta videre. Ovid. Metamorph. lib. II. vs. 188. Sidon. Apoll. Epist. II. 10. Plin. Epist. II. 17. Claudian. 1. Cons. Stilich. II. 255. ubi vide Heins. Non male etiam legas: ortus Accipit et Phœbi, &c. ex Plin. l. c. qui locus huic Statiano similis est. Sed mihi magis placet Prospicit; quæ vox in codd. ita scribitur *pspicit*; unde omissa prima litera, utpote initio versus, ex *spicit* fecerunt *Aspicit*.' Markl. Vide Ovid.*

NOTE

quendi modo innuere vult Papinius Pollium eximium esse Poëtam, et hausisse profundius aquas ac fontes Musarum.

41 *Cultusque locorum*] Ex Virgilio Georg. I. 'Cœli prædiscere morem Cura sit, et patrios cultusque habitusque locorum.' Et Ovid. Met. IV. 'Cultusque habitusque locorum Quærit Abantiades.'

42 *Pieriis modis*] Id est, carminibus, quibus præsumt Musæ 'Pieræ' dictæ.

45 *Hæc domus ortus*] Id est, orien-

tem solem.

46 *Tenerum jubar*] Id est, non admodum calidum seu incommodum. *Cadentem*] Supple solem.

48 *Cum jam fessa dies, et in æquora montis opaci Umbra cadit, vitreoque natant prætoria ponto*] Similis locus Theb. II. 'Ast ubi prona dies, longos super æquora fines Exigit, atque ingens medio natat umbra profundo.' *Natant prætoria*] Id est, imago seu umbra villæ immergitur profundo.

50 *Hæc*] Supple tecta ἀπὸ κοινοῦ,

His favit Natura locis: his victa, colenti
 Cessit, et ignotos docilis mansuevit in usus.
 Mons erat hic, ubi plana vides: hæc lustra fuerunt,
 Quæ nunc tecta subis: ubi nunc nemora ardua cernis, 55
 Hic nec terra fuit: domuit possessor, et illum
 Formantem rupes, expugnantemque secuta
 Gaudet humus: nunc cerne jugum discentia saxa,
 Intrantesque domos, jussumque recedere montem.
 Jam Methymnæi vatis manus, et chelys una 60

Natura favit his locis: hic domita est arte, et docilis mansuevit in ignotos usus. Mons erat hic, ubi cernis campum. Illæ ædes, quas nunc intras, fuerunt cubacula ferarum. Ubi nunc aspicias excelsas sylvas, hic nec terra fuit. Dominus subegit hæc omnia, et terra gaudet se morem ei gerere, cum debellat scopulos, et ex iis effingit quicquid vult. Nunc vide rupes edoctas parere, et ædes extructas sub saxis recisis, et montem jussum recedere. Nunc manus musici Methymnæi, et

Fast. iv. 290. Heroid. Epist. v. 63. et ibi Burm.—52 Venett. 2. 3. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *hic victa*; Venet. 1. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii *his victa*, quod, jubente Markl. in curis secundia, reposerunt editores Bipontini.—53 Ed. vet. Lindenbrogii: *mansuecit in usus*.—54 Venet. 1. Parm. et Rom. *et lustra*; unde Marklandus conj. *at lustra*.—60 *Jam Mytilinæi* Venet. 1. de qua scriptura vide Vossium ad Melæ II. 7. p. 201. ‘Otiosa videtur una:

NOTÆ

53 *Ignotos in usus*] Id est, ut inservirent usui hominum, et ab iis habitarentur. Quos usus non noverat antea.

56 *Hic nec terra fuit*] Quia hic locus occupabatur a mari.

57 *Formantem rupes*] Id est, illis dantem formam domos.

58 *Jugum discentia saxa*] Id est, morem gerentia artifici, formanti ex iis quodcumque vult.

59 *Intrantesque domos*] Id est, domos extructas inter saxa excisa, itaque ea quasi subeuntes, ac intrantes, cum ante impenetrabilia essent, et non hospita; quo spectat illud proxime dictum, *nunc cerne jugum discentia saxa*.

Jussumque recedere montem] Quia pars montis excisa fuerat, ut in locum illius domus construeretur. Itaque eleganter dicit *recedere montem*, quia

mons non amplius locum occupabat, quem antea occupabat, unde recessisse videbatur. Ceterum hæc omnia, eademque opera breviter attigit noster in Hercule Surrentino: ‘Quid enim ista domus, quid terra priusquam Te gauderet, erat? longo tu tramite nudos Textisti scopulos, fueratque ubi semita tantum, Nunc ibi distinctis stat porticus alta columnis. Ne sorderet iter, curvi tu littoris ora Clausisti calidas gemina testudine lymphas.’

60 *Methymnæi vatis*] Methymnæus vates est Arion nobilis Citharædus. Is oppido et loco Methymnæus, terraque ac insula Lesbios, Periandro Corinthiorum regi percarus fuit artis gratia: inde in Italiam profectus grandem pecuniam comparavit; postea redire Corinthum instituit, navemque et nautas Corinthios, ut sibi

Thebais, et Getici cedat tibi gloria plectri.
 Et tu saxa movés, et te nemora alta sequuntur.
 Quid referam veteres ceræque ærisque figuras?
 Si quid Apellei gaudent animasse colores;
 Si quid adhuc vacua tamen admirabile Pisa

65

simul lyra Thebana, et fama pectinis Getici cedant tibi. Et tu moves scopulos, et excelsæ sylvæ te sequuntur. Quid memorem antiquas imagines cereas et æreas? si quid colores Apellis letantur animasse: si quid admirabile Phidiæ manus sculp-

~~~~~

malem, et chelys illa Thebais, emphatice et δευτερεύς. Markl.—64 Si quid Pellei Rom. et vet. Lindenbrogii. Si quid Apellei gaudent animasse liquores legit Heinsius ad Claud. Rapt. Pros. III. 386. Barthius vero ad Claud. Paneg. in Prob. et Olyb. Cons. 18. Quid referam veteres ceræ ærisque figuras, Si quid Apellæi gaudent animasse colores.—65 'Corruptus est locus, et valde suspicor sub vocibus adhuc vacua latere ολύπια, i. e. Olympiaca; ita: Si quid Olympiaca famæ admirabile Pisa, &c. Vide Apul. initio Florid. II. famæ admi-

NOTE

amiciore delegit. Sed nantæ Corinthii spe prædæ, potiundæque pecuniæ, consilium inierunt de necando Arione: quo ille intellecto territus, spe omni vitæ perdita, id unum oravit, ut priusquam mortem oppeteret, induere permitterent sibi sua vestimenta, et fides capere, et canere carmen, quo suum casum desleret: quod oraverat, impetrat. Atque ibi de more cinctus, amictus, ornatus, stansque in summæ puppis foro, carmen, quod 'orthium' dicitur, voce altissima cantavit. Tandem se præcipitavit in mare, et nautæ periisse illum credentes, cursum, quem ceperant, tennerunt. Contigit autem, ut delphinus dorso Arionem exciperet, et eum incolumem corpore, ornato quo erat, Tænarum in terram Laconiam deferret: unde Arion Corinthum profectus, rem omnem Periandro exposuit, cui fidem non adhibuit primum Periander. Appulsus mox nautis, percunctatus est eos Periander, si quid de Arione scirent. Ii retulerunt ipsum omnium ore celebrari, ac multas opes comparavisse. Inter hæc

eorum verba, Arion subito comparuit cum fidibus, eo ornato, quo se in mare conjecerat: inde stupefacti nautæ, convictique factum negare non potuerunt. Ad confirmandum autem hanc rem simulacra duo ad Tænarum visuntur, Delphinus vehens et homo insidens. Vide Herod. lib. I. et Gellium lib. XVI. cap. 19.

61 Thebais] Id est, Thebana Amphionis, qui ad cantum citharæ dicitur extruxisse muros Thebanos. Getici plectri] Orphei Thracis. Getici vero, quia Getæ gens Thracia.

62 Et tu saxa moves, et te nemora alta sequuntur] Saxa moves, ut Amphion, et Orpheus. Et te nemora sequuntur, ut sequebantur Orpheum. Notæ fabulæ.

63 Ceræque ærisque figuras] Id est, imagines ex ære et cera.

64 Apellei colores] Apelles nobilis pictor. Vide Equum Domitiani vs. 100.

65 Vacua Pisa] Pisa urbs Elidis. Vacua] Vel quia tunc temporis Pisa civibus ac incolis exhausta. Sic Juvenalis: 'Vacuis quod sedem figere

Phidiacæ rasere manus : quod ab arte Myronis,
 Aut Polycletæo jussum est quod vivere cælo,
 Æraque ab Isthmiacis auro potiora favillis ;
 Ora ducum, et vatum, sapientumque ora priorum,
 Quos tibi cura sequi, quos toto pectore sentis 70
 Expers turbarum, atque animum virtute quieta

serunt, Pisa nondum habente simulacrum Jovis, ipsius Phidiae opus: quod jussum est vivere Myronis arte, aut cælo Polycleti, æraque Corinthia auro pretiosiora ex incendio Corinthi, ac imagines ducum et Poëtarum, atque effigies priscorum Philosophorum, quos tibi studium est imitari, quoque imbibis toto animo, vacuus solici-

rabile, ut 'famæ obscura' Epiced. Patr. vs. 109.' Markl.—71 Expers curarum Venet. 1. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. 'Hospes est in poëtarum lectione, qui non sentit quam insuavis sit hæc repetitio cura et curarum in

NOTE

Cumis destinet.' Vel quia nondum ibi positum a Phidia Jovis simulacrum.

66 *Phidiacæ manus*] Phidias celebris sculptor Atheniensis. Vide Equum Domitiani vs. 102. *Myronis*] Vide villam Tiburtinam vs. 49.

67 *Polycletæo*] Polycletus nobilis statuarius, diligentia ac decore supra ceteros, ut inquit Quintilianus. Nam ex ære signa fecit nobilitata scriptorum præconio. Fecit Astragalizontes. Fuit Sicyonius et Ageladis discipulus. Fecit et quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse artis opere judicatur. Hic consummasse hanc scientiam judicatur, et toreuticem sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium ejusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse. Vide Plinium lib. xxxiv. cap. 8. Ælium Varium Historiæ lib. xiv. cap. 8.

68 *Æraque ab Isthmiacis auro potiora favillis*] Intelligit æs Corinthium, quia incendium Corinthi, cum capta ac deleta est a Mummio Achaico consule, æs Corinthium conflagavit. Flo-

Delph. et Var. Clas.

rus lib. ii. cap. 16. 'Quantas opes et abstulerit et cremaverit hinc scias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam æris notam pretiosorem opulentissimæ urbis fecit injuria, quia incendio perustis plurimis statuis, atque simulacris, æris, auri, argenteque venæ in commune fluxerunt.' Ejus tria genera referuntur a Plinio lib. xxxiv. cap. 2. candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mistura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies est. *Auro potiora*] Nam æris Corinthii ingens erat pretium, et magno studio, seu potius insania petebatur: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthii se ei cessurum negaverat. Suetonius Tiberio cap. 4. 'Corinthiorum vasorum pretia in immensum exarsisse graviter conquestus, adhibendum supellectili modum censuit.' *Isthmiacis favillis*] Quia Corinthus in Isthmo sita erat.

71 *Expers turbarum, atque animum*

Stat.

P

Compositus, semperque tuus. Quid mille revolvam
 Culmina, visendique vices? sua cuique voluptas,
 Atque omni proprium thalamo mare: transque jacentem
 Nerea diversis servit sua terra fenestris. 75
 Hæc videt Inarimen, illi Prochyta aspera paret:
 Armiger hinc magni patet Hectoris: inde malignum

tudinibus, mente formata tranquilla virtute, et semper tuus. Quid referam mille culmina? et varietates aspectuum? Sua cuique loco deliciae sunt, ac æquor peculiare est singulis cubiculis, et unicuique fenestras sua terra trans quietum mare est exposita. Hæc cernit Inarimen: abrupta Prochyta illi paret: hac patet armiger

eadem sententia, et diversa significatione. Absque dubio scripsit Statius, *Expers turbare.* Markl.—77 *Armiger* hac edd. vett. mutavit Marklandus:

NOTÆ

virtute quieta Compositus, semperque tuus] Pollius enim, Epicuræam sectam sequendo, ut discimus infra hoc versu: 'Seu volvit monitus, quos dat Gargettius auctor: τὸ ἀνέριμων καὶ εὐθυμον animi securitatem, blandamque quietem amplexabatur, ut aurei sæculi Heroës apud Hesiod. Oper. lib. 1. Ἀκῆδῆα θυμὸν ἔχοντες, Νόσφον ἔκρεπ τε πόνων καὶ διζύχου. *Semperque tuus]* Explicat infra Papinius quid intelligat per τὸ *semper tuus*. His versibus infra: 'Quem non ambigui fasces, non mobile vulgus, Non leges, non castra tenent: qui pectore magno Spemque metumque domas, vitio sublimior omni, Exemtus fatis, indignantemque refellens Fortunam: dubium quem non in turbine rerum Deprendet suprema dies: sed abire paratum Ac plenum vita... Celsa tu mentis ab arce Despicias errantes, humanaque gaudia rides.'

74 *Atque omni proprium thalamo mare]* Luxum ac delicias Romanorum nota, qui cubicula villarum suarum, juxta maria, et aquas ponebant, ita ut e lectis maria possent contemplari. Martialis ad Faustinum: 'Et non unius spectator lectulus undæ, Qui videt hinc puppes fluminis, inde

maris.' *Transque jacentem Nerea diversis servit sua terra fenestris]* Terram fenestris servire dixit, quæ inde spectantium oculis exposita est. Ita Plinius lib. v. Ep. 6. 'Cubiculum aliis fenestris, Xystum aliis despicit pratum; sed ante omnia, piscina, quæ fenestris servit ac subjacet, strepitu visuque jucunda.' *Nerea]* Id est, pontum. Nereus enim, Deus marinus, sumitur pro ipso mari.

76 *Inarimen]* Inarime, insula in sinu Puteolano, non procul a Neapoli, 'Ænaria' dicta a statione navium Ænææ. Græcis 'Pithecusæ,' non a simiarum multitudine, ut aliqui existimavere, sed a figlinis doliariorum: etiam 'Ischia' dicta a coxendicis forma, quod nomen adhuc hodie retinet. Hæc insula dicitur imposita Typhæo giganti. Silius: 'Non ardentem sortita Typhæum Inarime.' *Prochyta]* Prochyta insula in eodem sinu Puteolano, sic dicta, non ab Ænææ nutrice, sed quia profusa est ab Ænaria.

77 *Armiger Hectoris]* Intelligit Misenum promontorium Campaniæ, non procul a Cumis, nomen sortitum a Miseno tibicine Ænææ illic sepulto: Virgilius Æneid. vi. Antea Misenus

Aëra respirat pelago circumflua Nesís:
 Inde vagis omen felix Euplœa carinis,
 Quæque ferit curvos exerta Megalia fluctus. 80
 Angitur et domino contra recubante, procul qui
 Surrentina tuus spectat prætoria Limon.
 Ante tamen cunctas procul eminet una diætæ,

ingentis Hectoris: hinc Nesís, mari circumfusa, exhalat noxium aërem: hinc videtur Euplœa, faustum præsagium errantibus navibus, et exerta Megalia, cui illiduntur curvæ undæ. Et tuus Limon, qui ægre fert suum dominum manere ex adverso, et contemplatur villam Surrentinam. Unum tamen caraculum eminet cete-

~~~~~  
 τὸ hinc respondeat τῷ inde: hinc patet Misenum, inde Nesís.—78 *Nesís* Aldd. Collin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. &c.—79 *Eubola carinis* Parm. *Euplœa* Rom. Aldd. Collin. Gryph. &c.—80 Parm. *exerta novalia*; Venet. 1. *exerta Magalia*. 'Corruptus locus. Dixisse debuit Megaliam feriri a fluctibus, non ipsam ferire fluctus. Forte: *Quæque premit curvos exerta Megalia fluctus*.' Markl.—81 *Angitur et d. c. r. proculque* in edd. vett. 'Iterum lege hinc: inde Euplœa, hinc Limon. Sed quid hoc: *Limon angitur spectatque Surrentina prætoria*? quænam hæc connexio? Saltem debuit scripsisse, *Limon spectans Surrentina prætoria angitur*; hoc sensus postulat. Lege: *Angitur hinc domino contra recubante procul qui*, &c. per se patet emendatio.' Markl.—82 *Sirentina* legi vult Lucius Scoppa. Vide ad Titulum.—83 *Una tamen cunctis procul eminet, una diætis* Aldd. Collin. Gryph. Basil. Plant. &c. 'Latinitas postulat: *eminet ante cunctas*, non *cunctis eminet*, quod nemo unquam dixit. Lege igitur: *Ante tamen cunctas p. e. u. diætæ*, &c. nil verius.' Markl.

NOTÆ

fuerat Hectoris armiger.

Inde malignum Aëra respirat pelago circumflua Nesís] Nesís ommissa fuit a Geographis. Ejus meminit et ejus noxii aëris Lucanus: 'Talis spiramine Nesís Emittit Stygium nebulosis aëra saxis.' Est insula in Campano littore inter Pausilypum et Puteolos: alio nomine dicitur 'Nesium.'

79 *Omen felix Euplœa carinis*] Euplœa, una ex insulis in sinu Puteolano sita, dicta a felici navigatione: navigantibus enim felix est statio. Propterea Papinius eam *felix omen carinis* vocat. In Hercule Surrentino, in eadem chorographia: 'Numenque Euplœa carinis.' Unde dubitari posset, an hic *omen*, an illic *numen* reponebatur sit; nam et Euplœæ cognomen habet Venus apud Pausaniam.

Olim vero in *ναυσόφυα*, seu insigni navium, boni ominis causa inscriptum fuit *εὐπλόα, prospera navigatio*.

80 *Megalia*] Legendum, *Megaria*, seu Megaris, insula inter Pausilypum et Neapolim, ut habet Plinius lib. iii. cap. 6.

82 *Limon*] Nomen prædii Pollii, quod erat trans mare et oppositum villæ Surrentinæ.

83 *Diætis*] Diæta, nomen æquivocum. Frequentius tamen, ut hic, mansionem aliquam significat, præcipue cubiculum, aut cœnationem. Immo quædam diætæ plura cubicula continebant. Plinius lib. v. Ep. 6. 'Hac advenitur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbra.'

Quæ tibi Parthenopen directo limite ponti
 Ingerit: hic Graiis penitus desecta metallis 85
 Saxa: quod Eoæ respergit vena Syenes;
 Synnade quod mœsta Phrygiæ fodere secures
 Per Cybeles lugentis agros, ubi marmore picto
 Candida purpureo distinguitur area gyro.
 Hic et Amyclæi cæsum de monte Lycurgi 90
 Quod viret, et molles imitatur rupibus herbas.
 Hic Nomadum lucent flaventia saxa, Thasosque,
 Et Chios, et gaudens fluctu certare Carystos.

ris, quod ostendit tibi Parthenopen directa via per mare. Hic saxa penitus excisa e lapidicinis Græcia; et quæ fodina Orientalis Syenes maculat: quod secures Phrygia extraxerunt e tristi Synnade in campis plagentis Cybeles; ubi alba area discriminatur in picto saxo, rubro orbe. Hic et virens marmor effossum e monte Lycurgi Amyclæi, et quod colore refert in suis saxis tenera gramina. Hic fluvii lapides Numidarum fulgent, ac marmor Thasium, Chiumque, ac saxum Carysti,

~~~~~

—85 Aldd. 1. 2. Colin. et Gryph. 1. 2. *hic grais.* Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: *delecta metallis.*—86 Rom. *quod Eoæ;* in ceteris *quot.*—87 Eadem pro *quot mæsta*, ut in ceteris edd. exhibet *quod mæsta.* Bipontina *fodere*, ex errore typographico.—93 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd.

NOTE

84 *Parthenopen*] Parthenope, Neapolis, ut jam diximus. Vide Epith. Stellæ vs. 261.

86 *Respergit*] Bene *respergit.* Nam lapis Syenites, qui circa Syenen Thebaidis urbem foditur, maculosus est, unde 'pæcilos' Pyrrho vocabatur, teste Plinio. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, Obeliscos vocantes, Solis numini sacratos: radiorum ejus argumentum in effigie est, et ita significatur nomine Ægyptio. Vide eundem Plinium lib. xxxvi. cap. 8. Syene vero dicitur 'Eoa,' quia ad Orientem vergit.

87 *Synnade quod mæsta*] Intelligit Synnadicum marmor. Vide Balneum Hetrusci vs. 37. *Mæsta*] Quia in hac urbe sacra fiebant Cybele cum multis lacrymis et ejulatibus ob infelices suos cum puero, cui Atys nomen, amores.

88 *Per Cybeles lugentis agros*] Id est, per Phrygiam, in qua Cybele præcipue colebatur. *Marmore picto Candida purpureo distinguitur area gyro*] Synnadicum enim marmor candidum erat, sed circulo quodam purpureo distinctum, quo illud marmor velut pictum erat.

90 *Hic et Amyclæi cæsum de monte Lycurgi*] Taygeton montem designat, in quo cædebatur marmor viride. Vide Balneum Hetrusci vs. 40. Dicitur 'mons Lycurgi,' alludendo ad Lycurgum sapientissimum illum Spartæ legislatorem. *Amyclæi* vero seu Spartani, ab Amyclis oppido Lacedæmoniæ.

91 *Et molles imitatur rupibus herbas*] Colore scilicet, nam viride est, ut et herbæ virides.

92 *Nomadum lucent flaventia saxa*] Intelligit marmor Numidicum. Vide

Omnia Chalcidicas turres obversa salutant.
 Macte animo quod Graia probas, quod Graia frequentas 95
 Arva: nec inuideant quæ te genuere Dicarchi
 Moenia: nos docto melius potiemur alumno.
 Quid nunc ruris opes, pontoque novalia dicam
 Injecta, et madidas Baccheo nectare rupes?
 Sæpe per autumnum, jam pubescente Lyæo, 100
 Conscendit scopulos, noctisque occulta sub umbra
 Palmite maturo rorantia lumina tersit
 Nereis, et dulces rapuit de collibus uvas.

lata contemplando mare. Hæc cuncta opposita sunt turribus Chalcidicis. Macte animo, quod diligis Græca, quod inrisis Græcos agros, nec muri Dicæarchæi, qui te procreaverunt, liveant. Nos melius fruemur erudito alumno. Quid nunc referam ruris divitias, et terras mari injectas, et scopulos humidis liquore Bacchi? Sæpe Nereis, tempore autumnii, jam maturis uvis, exasperat rupes, et tecta tenebris noctis, tersit humidos oculos palmite maturo, et decerpit de collibus suaves uvas.

Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Gronov. Barth. Veen. Delph. &c. *fluctus spectare.* Salmasius conjecit legendum esse, *fluctus æquare*; quam conjecturam ut suam profert Marklandus. 'Potes tamen melius legere *fluctu certare*.' Markl. Et hæc quoque emendatio eidem Salmasio debetur; non item Marklando, qui in textum primus intulit. Has emendationes citat etiam Heinsius in *Advers.* lib. 1. cap. 2. p. 10. Mutatione tamen non opus est, inquit Barthius; quem vide ad h. l.—95 *Macte animo quod grata probas, quod grata frequentas* Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. Briz. Aldd. Colin. Gryph. &c. Lectio nostra est ex emendatione Gevartii.—96 'Minime dubito quin Statius scripserit *Dicarchæ Mænia*, elisiis duabus diphthongis, quasi esset *Dicurcha*, *Δικάρχα*, vel *Δυδάρχη*, non *Δικαι-*

NOTÆ

Balneum Hetrusci vs. 36. *Thasos*] Designat marmor Thasium. Vide Balneum Hetrusci vs. 34.

93 *Chios*] Per Chion intelligit marmor Chium, quod erat in pretio. Chios autem est insula adiacens Ionix, inter Samum et Lesbum non-gentorum circiter stadiorum ambitu. *Et gaudens fluctu certare* [*spectare*] *Carystos*] Hinc 'Carystos undosa' Papi-nio in Balneo Hetrusci. Et utroque loco notat marmor Carystium.' Vide ibid. vs. 34.

94 *Chalcidicas turres*] Intelligit Camas, conditas a Chalcidensibus Eubææ insulæ, ut sæpius diximus.

95 *Graia probas, Graia frequentas*]

Omnia enim hæc loca a Græcis condita et habitata.

96 *Dicarchi Mænia*] Puteoli. Vide supra vs. 3.

97 *Nos*] Neapolitani. *Docto alumno*] Pollio facundo, et erudito, Neapoli educato, et civitate donato.

98 *Pontoque novalia injecta*] Quia Pollius compleverat mare terris injectis, quas postea severat.

99 *Bacchæo nectare*] Vini liquore.

100 *Pubescente Lyæo*] Id est, maturis uvis. Bacchus enim seu Lyæus pro vino et vite sumitur, ut omnes sciunt.

103 *Nereis*] Nympha marina quæcumque, Nerei filia.

Sæpe et vicino sparsa est vindemia fluctu ;
 Et Satyri cecidere vadis, nudamque per undas 105
 Dorida montani cupierunt prendere Panes.
 Sis felix, tellus, dominis ambobus in annos
 Mygdonii, Pylisque senis ; nec nobile mutes
 Servitium ; nec te cultu Tirynthia vincat
 Aula, Dicarcheique sinus : nec sæpius istis 110
 Blanda Therapnæi placeant vineta Galesi.
 Hic seu siderias exercet Pollius artes,
 Seu volvit monitus, quos dat Gargettius auctor,

Et sæpe uva cadentes ex ejus manibus sparguntur in proximis undis, et Satyri insequentes Nereida in aquam cadunt, et montani Panes cupierunt capere nudam Dorida. O beata terra frui duobus dominis, usque ad ætatem longævi Mygdonii, et Pylis, nec mutes illustre servitium, nec villa Tirynthia te exeret ornatu, ac fretum Dicarchi, nec dulces vites Galesi Therapnæi magis ab iis frequententur. Hic seu Pollius tractat caelestes disciplinas, seu mente versat præcepta, quæ dat Gargettius

ἀρχαία. Markl.—105 ‘Si propius spectes suborietur mendi suspicio : vox enim nudam superflua videtur, cum nemo in animum inducere possit ut credat vestibus indutam Dorida per undas indibundam. Sine dubio Statius scripsit : *udamque per undas, &c.*’ Markl. Cf. Anson. Mosell. 182.—110 Parm. nec sæpius isti.—111 *Theramnæi* Rom. Ald. 1. et vet. Lindenbrogii ; *Therapnæi* Ald. 2. Colin. et Gryph. Vide Berkel. ad Stephanum. Parm. exhibet : *vineta Tarenti*.—112 *Hic tibi sideras* Rom. et vet. Lindenbrogii.—113 *Seu*

NOTE

105 *Satyri*] Dii camporum caprinis pedibus, iidem qui Sylvani et Panes dicuntur. *Cecidere vadis*] Vel legentes uvas pendentes in mare, vel insequentes Nymphas, quæ carpebant uvas.

106 *Dorida*] Nympham marinam quaecumque. *Prendere Panes*] Nam lascivi admodum erant Panes, semperque pudicitati Nympharum insidias tendebant.

107 *Dominis ambobus*] Ambo domini, Pollius et uxor ejus Polla. Ab iis enim se invitatum testatur Poëta initio hujusce Libelli.

108 *Mygdonii*] Tithoni. Vide Theb. lib. iii. *Pylisque senis*] Nestoris, qui ex Pylo erat.

109 *Tirynthia Aula*] Id est, villa Pollii ad Herculaneum Campaniæ

oppidum.

110 *Dicarcheique sinus*] Id est, sinus Puteolanus. *Istis*] Pollio et Pollæ.

111 *Therapnæi Galesi*] Galesus fluvius, in Calabris ortus, non procul a Tarento, leni admodum labens cursu. *Therapnæi*] Lacedæmonii, a Therapnis oppido Laconicæ ; quia Lacedæmonii duce Phalanto in hæc Italiæ loca delati, et capta arce Tarentinorum, pulsisque veteribus incolis, sedem ibi fixerunt. Vide Justinum lib. iii. *Vineta*] Vina enim Tarentina non gloria caruere. Vide Plinium lib. xiv. cap. 6.

112 *Hic*] Id est, in Surrentino. *Sideras exercet Pollius artes*] Hinc patet Pollium Astronomiæ studuisse.

Seu nostram quatit ille chelyn, seu dissona nectit
 Carmina, sive minax ultorem stringit iambon ; 115
 Hinc levis e scopulis meliora ad carmina Siren
 Advolat, hinc motis audit Tritonia cristis.
 Tunc rabidi ponunt flatus, maria ipsa vetantur
 Obstreperare : emergunt pelago, doctamque trahuntur
 Ad chelyn, et blandi scopulis delphines aderrant. 120

sapiens, seu ille pulsat nostram lyram, seu facit lyricos versus, seu minax vibrat vindicem iambum ; hinc Siren advolat e scopulis ad meliores cantus, hinc Pallas Tritonia audit annuentibus cristis : tunc furiosi venti concidunt, æquora ipsa prohibentur fremere : blandi delphines emergunt mari, et trahuntur ad eruditam citha-

~~~~~  
 voluit Gryph. nam in Aldinis, quas secuta est Gryph. ambiguum est. *Gargeticus auctor* in iisdem.—116 *Huc levis* edidit Lindenbrogius ex ed. vet.—117 *Advolat et motis* idem Lindenbrogius.—118 *Tunc rapidi* Parm. et Rom. sed nihil mutandum putat Barthius. Vide Heinsium ad Claud. Fescenn. xii. 42. 'Non male legas *verentur Obstreperare*: quod majorem reverentiam monstrat cum timore junctam: sic Theb. viii. 291. 'Sumere tunc arcus, ipsumque onerare veretur Patris equum.' *Markl.*—120 Heins. legendum putat: *pandi*

NOTÆ

113 *Gargeticus auctor*] Epicurus. Vide Tiburtinum Manlii vs. 94. Hinc discimus, et supra diximus, Polliam sectam Epicuri amplexatum.

114 *Nostram Chelyn*] Heroicum carmen intelligit, quo Papinius maxime floruit. *Dissona Carmina*] Designat Elegiacum carmen ob varietatem carminum.

115 *Ultorem iambon*] Id est, iambicum carmen. *Ultorem*] Quia Archilochus Poëta Parius illum primus invenit, et strinxit in Lycamben, ut eum ulcisceretur ob spretam ab eo filiam suam, adegitque illum maledictis et acerbitate carminum ad laqueum. Horatius in de Arte Poëtica: 'Archilochum proprio rabies armavit iambo.' Eodem usus iambo Hipponax Poëta in Bubalum et Antherum sculptores Chios. Hujus igitur generis carmen usurpatum est in vindictam.

116 *E scopulis*] Id est, e Sirensis parvis insulis in hoc sinu, quæ 'Sirensæ' vocatæ sunt, quod ibi Sirenes

sedem olim habuisse dicuntur. *Meliora ad carmina*] Quia carmina seu cantus Sirenium in naufragium exitumve pelliciebant homines, ut omnes sciunt: versus vero Pollii innoxii sunt. *Siren*] Notæ Sirenes ex ante dictis.

117 *Et motis audit Tritonia cristis*] Tritonia, Pallas seu Minerva, sic dicta a Tritone palude Africæ, ad quam nata esse dicitur. Mentionem vero facit hic Poëta Minervæ, quia Minerva habebat templum in vicino promontorio, ut jam diximus ad secundum versum hujusce libelli. *Cristis*] Quia Minerva repræsentabatur galeata: cristæ autem ornamentum galeæ. *Motis*] Quod signum est approbantis.

120 *Et blandi scopulis Delphines aderrant*] Delphinus, non homini tantum amicum animal, unde *blandi* hic dicuntur Papinio, verum et musicæ arti, mulcetur symphonix cantu, et præcipue hydraulii sono: hominem non expavescit, ut alienum: obviam

Vive, Midæ gazis et Lydo ditior auro,
Troica, et Euphratæa super diademata felix :
Quem non ambigui fascēs, non mobile vulgus,
Non leges, non castra tenent : qui pectore magno
Spemque metumque domas, vitio sublimior omni, 125
Exemtus fatis, indignantemque refellens

ram, et vagantur prope scopulos. Vive opulentior thesauris Midæ, et auro Lydio, fortunatior regibus Trojanis et Babyloniiis. Quem non ancipites honores, non plebs incostante, non forum, nec bellum occupant. Qui domas ingenti animo spem et timorem, celsior omni vitio, securus fati, repellis indignantem fortunam, quem no-

s. delphines. Vide Burm. ad Ovid. Epist. xviii. 131.—121 Pro ditior Marklandus conj. dignior. Cf. Tiburt. Manl. 105.—122 Troica et Euphrate supra Venet. 1. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. Gronovius Diatr. cap. 20. legit Euphratæa supra; unde lectionem nostram effinxit Marklandus. Euphratis supra Parm. Troica et Euphrate et supra conjecit Lindenbrogius.—124 Bipontina habet quid pectore magno, typothetarum errore.—126 Edd. vett. refellis; nonnullæ habent repellis, quod mavult Heius. ad Claud. Epithal.

NOTE

navigiis venit, alludit exultans. Vide Plinium lib. ix. cap. 8.

121 *Vive*] Auspicatum hoc verbum, 'Vive,' in gratulationibus et bonis ominibus solenne. Tibullus : 'Vive diu mihi dulcis anus.' Virgil. *Æn.* iii. 'Vivite felices, quibus est fortuna peracta Jam sua.' *Midæ*] Midas rex Phrygiæ ditissimus. *Et Lydo ditior auro*] Reges enim Lydiæ opulentissimi, sed maxime Cræsus ultimus. Vide Tiburtinum Manlii vs. 105.

122 *Troica*] Trojana, seu Priami. *Euphratæa super* [*Euphrate supra*] Legendum *Euphratæa supra*, et intelligit Babylonia : Babylon enim ad Euphratem sita erat. Babylonii autem reges totius Orientis quondam ditissimi ac potentissimi.

123 *Ambigui fascēs*] Fasces summi honores, ut consulatus, præturæ, &c. *Ambigui*] Propter pericula, quibus qui magnas obtinent dignitates expositi sunt. *Mobile*] Proprium epithetum vulgi. Sallustius : 'Vulgus ingenio mobili, seditiosum, atque discor-

diosum, novarum rerum cupidum, quieti et otio adversum.' Per vulgus autem favorem populi inuit.

124 *Non leges*] Munia seu officia forensia. *Castra*] Munia militaria. *Qui pectore magno Spemque metumque domas*] Expressit elegantissime primum illud sapientiæ et felicitatis Stoicæ effatum, quod Epictetus Enchirid. sic profert : "Ὅστις ἐλευθερὸς εἶναι βούλεται, μήτε θελήτω τι, μήτε φεγγέτω τι, τῶν ἐν ἄλλοις. Εἰ δὲ μή, δουλεύειν ἀνάγκη. Quisquis liber esse velit, neque cupiat quicquam, nec aversetur, eorum quæ penes alios sunt. Sin minus, servire necesse est. Seneca de Vita Beata cap. 5. 'Potest beatus dici, qui nec cupit nec timet beneficio rationis.' Et Epistola 80. 'Nunquam major est animus, quam ubi aliena disposuit, et fecit sibi pacem nihil timendo; divitias nihil concupiscendo.'

125 *Vitio sublimior omni*] Alius Poëta : 'Pariter vitiosisque jocisue Altiūs humanis exeruisse caput.'

126 *Exemtus fatis*] Fortunam enim,

Fortunam : dubium quem non in turbine rerum
 Deprendet suprema dies ; sed abire paratum,
 Ac plenum vita. Nos, vilis turba, caducis
 Deservire bonis, semperque optare parati, 130
 Spargimur in casus : celsa tu mentis ab arce
 Despicias errantes, humanaque gaudia rides.
 Tempus erat, cum te geminæ suffragia terræ
 Diriperent, celsusque duas veherere per urbes :

vissima dies non intercipiet curis ac negotiis involutum, sed expeditum ad emigrandum, et satiatum vita. Nos vilis turba, servientes fluxis bonis, et semper concupiscentes, variis casibus exponimur. Tu ex alta arce animi despicias nos errantes, et irrides humanas voluptates. Tempus erat, cum multum venerande incolis Dicaarcheis, et a meis civitate donata, duas urbes inde suffragiis suis te attraherent, ac

~~~~~

Pall. et Celer. 79. Venet. 1. *refelles*. 'Requiritur participium quod respondeat *q̄* *Exemptus*. Lege: *Exemptus fatis, indignantemque refellens*.' Markl.—127 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. *dubio quem non*, &c. 'Lege: *dubium quem non ... paratum*. Non inveniet *dubium*, sed *paratum*. Per se patet. Scio vocem 'deprendere' absolute aliquando sumi pro eo quod est 'inparatum invenire,' 'inopinanti supervenire,' sed oppositio hic postulat ut legamus ita ut edidi.' Markl. Atqui hæc est emendatio Pontani. Audi Barthium : 'Nihil opus est mutatione J. Iaicii Pontani, *dubium*, Analect. II. 13. nam et meliorem versui sonum ea demit, et eadem res est in isto.'—132 Marklandus malit; *humanaque grandia rides*, i. e. omne istud quod nos magnum vocamus.—134 Editio vetusta

NOTÆ

nullum imperium in sapientem habere, credebant Philosophi.

127 *Dubium quem non in turbine rerum Deprendet suprema dies*] Ante oculos habuit fortasse Poëta hæc Horatii : 'Si fractus illabatur orbis Impavidum ferient ruinæ.' Putabant enim veteres, non solum terram, sed et totum mundum aliquando periturum, atque omnia in primum chaos reditura ; quod hic Noster vocat 'dubium turbinem rerum.' *Dubium*] Quia incertum, quando, et quo modo id fieret.

128 *Abire*] Mori. Festus : 'Abiisse pro obiisse dicebant. Abitionem antiqui dicebant mortem.'

129 *Plenum vita*] Lucretius : 'Cur

non, ut plenus vita, conviva recedis.'

Id est, satiatum. Plenum se vita testabatur Cæsar, cum aiebat se satis vixisse. Cicero Phil. I. 'Mibi,' inquit, 'satis est, quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam.'

130 *Semperque optare parati*] Hoc, fons malorum, veraque humanæ miseræ causa. 'Hinc pallor et iræ ; Hinc scelus, insidiæque, et nulla modestia voti,' ut ait Noster Theb. III.

131 *Spargimur in casus*] Tanquam naufragio.

133 *Gemina terra*] Puteolorum scilicet, et Neapolis.

134 *Celsus*] Curru vectus. *Duas per urbes*] Puteolos et Neapolim,

Inde Dicarcheis multum venerande colonis, 135
 Hinc ascite meis; pariterque his largus, et illis,
 Ac juvenile calens, plectrique errore superbus.
 At nunc discussa rerum caligine, verum
 Aspicias: illo alii rursus jactentur in alto;
 At tua securos portus, blandamque quietem 140
 Intravit non quassa ratis: sic perge; nec unquam
 Emeritam in nostras puppem dimitte procellas.

in illis sublimis curru veheretur; pariter in utramque liberalis, etiam juveniliter calens, et eleganter ad lyram saltans. At nunc, dispulsis rerum nubilibus, veritatem contemplaris: alii agitantur iterum in illo pelago. At tua navis integra subitis tutos portus et dulce otium. Sic continua; nec unquam deduc in nostros fluctus tuam navem, quæ feliciter confecit cursum suum. Et tu formosissima inter matro-

Lindenbrogii exhibet: *tuas veherere*.—137 'Lege: *Ac juvenile calens, plectrique decore superbus*. Jam aliquid habet ob quod merito superbus esse potuit Pollius. Cf. Epiced. in Patr. 213. Potes etiam *plectrique canore superbus*, ex Ovid. Heroid. Epist. xvi. 180. Tale aliquid desiderat sensus. Mihi placet prior conjectura; nisi forte depravatio lateat in voce *plectri*, non in *errore*: quo casu non male legas: *ævique errore superbus*, ut ap. Auson. Prof. viii. Sed mihi adhuc placet *plectrique decore*, propter sensum, et minimam mutationem, et similem alibi locum.' Markl.—138 'Levis correctio, sed quam me vix spero magistris probaturum, quibus paronomasia blandiatur: *discussa verum caligine rerum, &c.*' Gronov. At rerum abundat. Cf. Propert. iii. 9. 7. Nostr. Theb. ii. 263. ii. Sylv. 6. 8. Prudent. Cathem. Hymn. Octav. Kal. Jan. 57. et Tertull. de Judic. Dom. 49.—139 Edd. vet. *jactantur*; altera lectio est ex emendatione Barthii.—142 Parm. *dimitte*;

NOTÆ

135 *Dicarcheis*] Puteolani.

136 *Hinc ascite meis*] Neapolitanis. Jus enim civitatis Neapolitanæ obtinuerat Pollius.

137 *Plectrique errore superbus*] Per errorem plectri hic credo Poëtam intellexisse Lyricorum gestum, ac canendi modum: 'certa enim lege saltabant ac recurrabant Lyrici in canendis odiis, et motum cœlorum quodammodo imitabantur. Nam quemadmodum Stellarum errantium vertigo est ab occasu in ortum; ita Lyrici, dum a læva in dextram obvertebantur, Antistropha uti dicebantur; Strophæ vero ubi a dextris in lævam fiebat controversia: Epodo tandem, cum consistentes in uno loco cane-

bant, cui convenit immobilitas terræ. Itaque lyram pulsantes ab uno latere in alterum se vertebant, et quasi errabant, unde elegantissime Poëta *plectri errore* dixit. Sic Epicedio in patrem: 'Qua lege recurrat Pindari cæ vox flexa lyra.'

138 *Discussa rerum caligine, verum Aspicias*] Gronovius legit sic: *discussa verum caligine, verum aspicias*, et ait frequentissime ita uti Papinium. Ad Claudiam: 'Sed venient plenis venient connubia tedis.' Ibidem: 'Tua, quæ me vulnere primo Intactum thalamis, et adhuc juvenile vagantem Fixisti, tua fræna libens docilisque recepi.'

Vivite securi, quorum de pectore mixtæ
 In longum coiere faces, sanctusque pudicæ
 Servat amicitiae leges amor: ite per annos 145
 Sæculaue, et priscae titulos præcedite famæ.
 Tuque, nurus inter longe pulcherrima, cujus
 Non frontem vertere minæ, sed candida semper
 Gaudia, et in vultu curarum ignara voluptas:
 Non tibi sepositas infelix strangulat arca 150
 Divitias, avidive animum dispendia torquent
 Fœnoris: expositi census, et docta fruendi
 Temperies: non ulla Deo meliore cohærent
 Pectora, non alias decuit Concordia mentes.

nas, cujus frontem iræ non mutaverunt, sed cui serena semper est hilaritas, et gratia in vultu curarum expers. Infelix arca non recondit opes a te sepositas, nec jactura avari fœnoris exorciat mentem tuam: tua bona patent omnibus, et scis modum his fruendi. Nulla corda conjuncta sunt numine magis propitio, nec Concordia decentius habitat in aliis mentibus: hoc dicite securi: quorum animi cœunt mutuo amore, et in longum duraturo; quique servatis leges casuæ amicitiae. Vivite longos annos et sæcula, et superate famam priorum conjugum.

~~~~~

ceteræ vett. *demitte*. Mutavit Marklandus.—143 *Discite securi* edd. vett. *Dicite* Gronov. in *Diatr.* cap. 19. ubi hunc et tres sequentes versus post verbum ultimum collocat. ‘Nihil mutandum, nisi forte magis placeat *Vivite* quam *Discite*, ut sit apostrophe ad virum et uxorem simul usque ad vs. 147.’ *Cruc. Antidiatr.* p. 39. Hanc suam emendationem vocat Marklandus.—147 Rom. *longe præcordia cujus*; Parm. *longe præcordia cura*.—148 *Non fontem visere minæ* in eadem Parm. Heins. ad Ovid. *Heroid. Epist. xxi.* 165. pro *vertere* ex vetusto codice legit *traxere*; et ita Ovid. loco illic adducto, *Amor. II. 2.* ‘Cum bene vir traxit vultum rugasque coëgit.’—149 Idem Heinsius pro *curarum* voluit *rugarum*. Pro *Gaudia* Markl. malit *Gratia*.—152 Rom. vet. *Lindembrogii* et *Aldd.* *sed docta fruendi*.—154 Rom. et vet.

NOTÆ

147 *Tuque, nurus inter longe pulcherrima*] Superioribus Pollium allocutus, nunc vertit sermonem ad Pollam ejus uxorem. Quam inter nurus seu matronas Italas vocat longe pulcherrimam, cujus quoque supra juvenilem gratiam ac frontem rugarum expertem prædicavit.

150 *Non tibi sepositas infelix strangulat arca Divitias*] Hic ulterius animum Pollæ laudat. *Strangulare divitias*, autem est avarorum more constitutas ac congestas arca servare, ac

velut opprimere. Philostratus elegantius *δεσπορῆψια Πλοῦτου*, id est, *Pluti carcerem*, vocavit arcas, et ejusmodi repositoria, quibus pecuniæ veluti captivæ detinentur ab avaris, ne in usum veniant.

152 *Expositi census*] Id est, amicis patentes. Epith. Stellæ: ‘expositum limen.’ *Expositi*] Faciles.

Et docta fruendi Temperies] Id est, qui prudenter et ut oportet, opes tuas erogas.

153 *Non ulla Deo meliore cohærent*

Lindenbrogii, *docuit concordia*. Post hunc, versum collocantur vs. 143. 144. 145. 146. in Gronov. Barth. Veen. et Delph. Vide supra ad v. 143.

NOTÆ

Pectora, non alias decuit Concordia mentes. [Dicite securi: quorum de pectore mixta In longum coiere faces] Junc-
tim hic Pollium et uxorem Pollam
alloquitur, quod vel maxime patet
illis loquendi modis *coherentia pectora,*
et concordia mentium, et mixta faces de
pectore, quæ pæne peculiare conju-
gum apud Nostrum. Pietate Abas-
cantii: 'Nec mirum, si vos collato

pectore mixtos Junxit inabrupta con-
cordia longa catena.' Tutos autem
eos a Nemese constituit: ideo jubet
citra Invidiæ metum sibi mutuo gra-
tulari de felicitate hujus concordia
et dicere: *Non ulla Deo meliore cohae-
rent Pectora, non alias decuit concordia*
mentes. Veteres enim quoties magna
de se loquebantur, Nemesim et fasci-
num metuebant.

III. ARBOR ATEDII MELIORIS.

Atedio Meliori, diem natalem celebranti, carmen hoc elegantissimum in lau-
dem Platani, quam in horto juxta fontem habuit, offert.

STAT, quæ perspicuas nitidi Melioris opacat
Arbor aquas, complexa lacus: ea robore ab imo
Curvata, enodis redit inde, cacumine recto
Ardua; ceu mediis iterum nascatur ab undis,
Atque habitet vitreum tacitis radicibus amnem. 5
Quid Phœbum tam parva rogem? vos dicite causas

*Stat arbor, quæ inumbrat limpidas aquas nitidi Melioris, complectens fontem, et
ab imo trunco curvata in nodum, assurgit hinc excelsa recto vertice, seu denuo pul-
sulet e mediis aquis, et habitet occultis stirpibus pellucidum fluvium. Quid petam a
Phœbo tam modica? Vos Naiades narrate ejus originem, et boni Fauni subminis-*

Arbor Atedii edd. vett. omisso τῆς *Melioris*, ut in Præfatione. *Arbor Melioris*
Atedii Gevart. *Arbor Atedii Melioris* Scaligerus ad Propert. II. 2. 12. Gronov.
Barth. Veen. Delph. et Markl.—1 Rom. et vet. Lindenbrogii, si tamen di-
verse sint, *opaca*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *opacet*; Gevart. Gronov.
Barth. Veen. Delph. &c. *opacat*. 'Poëticus sermo est, et possis *opacet*, et
*habit*et potius legere, cum paria poscat sibi vox *nascatur*. Itaque et sic legen-
dum credimus.' Barth.—2 Venet. 1. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin.
Gryph. Basil. Bern. Gevart. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *quæ robore ab*
imo. Mutavit Marklandus.—3 *Curvata in nodos* Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd.
Colin. Gryph. Basil. &c. *Curvata in nodis* Venet. 1. unde Marklandus eruit
lectionem nostram.—6 Parm. pro *causas* habet *carmen*.—7 *Naiades* in quibus-

NOTÆ

2 *Ea robore ab imo Curvata, enodis* 6 *Tam parva*] Id est, descriptionem
redit inde, cacumine recto] Vide infra unius arboris.
versum 57. et sequentes.

Naidēs, et faciles (satis est) date carmina Fauni.
 Nympharum teneræ fugiebant Pana catervæ:
 Ille quidem it, cunctas tanquam velit, it tamen unam
 In Pholoën: sylvis ea fluminibusque sequentis 10
 Nunc hirtos gressus, nunc improba cornua vitat.
 Jamque et belligerum Jani nemus, atraque Caci
 Rura, Quirinalesque fuga suspensa per agros

trate versus; non indigeo alia ope. Molles turbæ Nympharum fugiebant Pana; ille sane currit, ut si omnes velit, currit tamen in solam Pholoën. Hæc fugit per et sylvas, et per fluvios, nunc hirsutos pedes, nunc horrida cornua insequentia. Illa celeri fuga per sylvam belligeri Jani, et nigros agros Caci, ac Quirinales campos,

dam. Alii *satis est dare carmina.*—9 *Ille quidem cunctas tanquam velit* Parm. unde Marklandus tentabat: *Ille quidem, cunctas tanquam velit, it, &c.*—10 Rom. Venet. 1. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *sylvis hæc; Parm. sylvis ea, quod revocavit Markl.*—11 *Non hircos gressus* Rom. et vët. Linden-

NOTÆ

7 *Naidēs*] Aquarum Nymphæ. *Et faciles Fauni*] Fauni Dii campestris ac sylvestres. *Faciles*] In nostra vota scilicet, qui libenter audiunt nostras preces.

8 *Pana*] Pan Deus Pastorum, et custos gregum.

10 *In Pholoën*] Nomen fictum Nymphæ.

11 *Hirtos*] Pan enim, ut Satyri, Faunique, et hujusmodi Dii sylvestres habebant caprinos pedes. *Improba cornua*] Habebant etiam cornua in capite.

12 *Belligerum Jani nemus*] Intelligit Jani templum a Numa extructum ad infimum Argiletum. *Belligerum*] Quia non denuntiabatur bellum, nisi aperto prius Jani templo. *Jani*] Janus antiquissimus rex Italiæ, Saturnum nave pervectum excepit hospitio, et ab eo edoctus peritiam ruris, illum in societatem regni ascivit. Tradunt Janum in Italia primum Diis templa condidisse, et ritus cærimoniæque sacrorum invenisse; ideo eum in sacrificiis præfationem meruisse perpetuam; unde post mortem ipse

Deus creditus. De Jano qui plura volet, consulat Macrobius Saturn. lib. ix. cap. i. *Atraque Caci Rura*] Cacus, Virgilio Vulcani filius; ore ignem ac fumum vomens. Livio, pastor horum locorum. Solinus dicit Cacus habitasse locum, cui Salinæ nomen est; ubi tergemina nunc porta. Hic, ut Cælius tradit, cum a Tarchone Tyrreno, ad quem legatus venerat Marsyæ regis, socio Megale Phryge, custodiæ foret datus, frustratus vincula, unde venerat rediit, et præsidii amplioribus occupato circa Vulturum et Campaniam regno, dum etiam ea attricare auderet, quæ concesserant in Arcadam jura, duce Hercule, qui tunc forte aderat, oppressus est. Hæc ex Solino. Dicitur hic Cacus cavernam habuisse in Aventino, unde Ovidius: 'Cacus Aventinæ timor, ac infamia sylvæ.' *Atra* vero fumo scilicet et igne, quem ore vomebat Cacus.

13 *Quirinales agros*] Designat collem Quirinalem, sic dictum a templo Quirini.

Coelica tecta subit: tum demum victa labore,
 Fessa metu, qua nunc placidi Melioris aperti 15
 Stant sine fraude lares, fluidos collegit amictus
 Arctius, et niveæ posuit se margine ripæ.
 Insequitur velox pecorum Deus, et sua credens
 Connubia, ardenti jamjam suspiria librat
 Pectore, jam prædæ levis imminet: ecce citatos 20

*intrat Cælia culmina; ibi tandem fatigata cursu, et metu deficiens, collegit stric-
 tius sinuosas vestes, et se prostravit in margine ripæ candidæ, et somno capitur,
 qua nunc stat domus sincera mitis Melioris. Velox Deus pecorum eam insequitur,
 et putat jam se brevi ea fruiturum. Jam jam comprimit anhelitum in ardenti pec-*

brogii; unde ille, *Non hirtos gressus*.—14 Pro *Cælica tecta* N. Heinsius ad Ovid. Fast. iv. 375. mavult: *Cælia tecta*, ut vitetur ambiguitas. 'Montis Cælii. Sic recte viri docti. Ergo Cælia, non *Cælica* hoc loco scribendum.' Barth. 'Major mihi videtur difficultas in voce *tecta*; quomodo enim dici potuit Pholoë subiisse *tecta*, cum statim sequatur illam deposuisse se *margine ripæ*, et eo loco ubi *nunc* sunt ædes Melioris? quin et Diana eam cubantem vidit dum errat per septem juga. Non igitur intra *tecta* tunc fuit Pholoë, sed sub dio, nudoque sub ætheris axe. Lege: *Cælica tesca subit. Tesca* seu *tesca* sunt loca aspera et inculta, qualia fere sunt montes. Hor. i. Epist. 14. 19. Lucan. vi. 40. Sequitur: *ibi demum victa labore*: ita Theb. ii. 473. Sed aliud suadent edd. Parm. et Rom. quæ exhibent: *jam demum victa labore*. Lege, *tum demum*. Virgil. xii. 6. 'Tum demum movet arma leo.' Markl. In Varr. Lectt. Lindenbrogii, *tam demum*.—16 Venet. 2. (non item Venet. 1. ut ait Gronovius,) habet: *fluidos collegit amictus*, unde ille *fluidos collegit amictus*. Cf. Senec. Œdip. 422. et Ovid. Art. Am. iii. 301. *flavos collegit amictus* Rom. Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. —17 'Quid *nivea ripa* non intelligo: magis forte placebit *niveo margine*; ut Baln. Etrusc. 51. Sed ibi 'niveus margo' est ex marmore candido factus; quæ interpretatio huic loco non quadrat. Suspiciari potes vocem *viridis* vel *viridi* latere sub ista *niveæ*; hæ enim voces sæpe inter se commutantur in Mss. Auson. Mosell. 141. Cic. Leg. i. 5. Nost. Theb. ix. 321. Val. Flac. v. 217. &c. Aliter non male legere posses: *vitrei posuit se margine rivi*: voces enim *vitreus* et *niveus*, *ripa* et *rivus* pariter in codd. confunduntur. Malo tamen, *viridis*...*ripæ*.' Markl.—18 Pro *credit*, quod Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. exhibent, Marklandus substituit *credens*.—19 Idem Marklandus in Addendis

NOTE

14 *Cælica*] Malim *Cælia*. Intelligit Cælium montem. Hunc tradit Tacitus Ann. iv. antiquitus 'Querquetulanum' cognomento fuisse, quod talis sylvæ frequens fecundusque erat: mox Cælium appellitatum a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium ductavisset, sedem

eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit: nam in eo scriptores dissentiunt.

16 *Fluidos*] Fluentes, sinuosos.

17 *Ripæ*] Supple, Fontis.

18 *Velox pecorum Deus*] Pan custos et Deus gregum.

Advertit Diana gradus, dum per juga septem
 Errat, Aventinæque legit vestigia cervæ.
 Pœnituit vidisse Deam; conversaque fidas
 Ad comites: Nunquamne avidis arcebo rapinis
 Hoc petulans fœdumque pecus? semperne pudici 25
 Decrescet mihi turba chori? Sic deinde locuta
 Depromit pharetra telum breve, quod neque flexis
 Cornibus, aut solito torquet stridore; sed una
 Emisit contenta manu, lævumque soporem
 Naidos aversa fertur tetigisse sagitta. 30
 Illa Deam pariter surgens hostemque protervum
 Vidit, et in fontem, niveos ne panderet artus,
 Sicut erat cum veste ruit; stagnisque sub altis,

tore. Jam agilis imminet præda. Ecce Diana dirigit illi præcipitem gressum, dum vagatur per septem colles, et lustrat radices montis Aventini. Dea indoluit vidisse, et conversa ad fideles comites: Nunquamne impediam cupida furtu hujusce protervi et turpis animalis? semperne numerus castæ cohortis mihi minuetur? Sic fata, extrahit e pharetra parvam sagittam, quam neque jaculatur curvato arcu, nec solito crepitu; sed sola manu illam emisit, et Naidis tergum feriendo inermi sagittæ parte, dicitur excussisse intempestivum illius somnum. Illa surgens cernit simul Deam et petulantem Satyrum, et ne denudaret candida membra, injectit se in fontem, ut erat induta, et putans Satyrum illam insequi sub profundis aquis, abdi-

proposuit: ardenti jamjam vestigia librat Pectore: jam, &c.—22 Edd. vett. vestigia terræ. 'Terræ vestigia quænam sint ignoro. Agnosco magnam venatricem Dianam 'ferarum vestigia legentem;' agnosco etiam 'Aventinum montem' et 'collem et sylvam Aventinam;' sed de terra Aventina nunquam ante audivi. Quid multa? lege, minima mutatione: *Aventinæque legit vestigia cervæ*. Senec. Hippol. 160. Tibull. iv. 3. Ovid. Trist. v. 9. Catull. Nupt. Thet. et Pel. 338. &c.' Markl.—25 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *semperque*; Gevart. Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. et Markl. *semperne*. Gevartius, puto, ita primus edidit.—33 Sic tota cum veste Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. 'Scripsisse Statium dicas, Sic torta.'

NOTE

21 *Diana*] Diana Jovis et Latonæ filia.

22 *Aventinæ cervæ [terræ]* Id est, Aventini montis Romæ, sic dicti a rege Albano ibi sepulto, ubi Dianæ erat templum, conditum a populis Latinis, regnante Servio Tullio. Vide T. Livium lib. i. Apte igitur fingitur errare Diana per radices collis seu montis, in quo habebat templum.

25 *Petulans fœdumque pecus*] Panes,

Satyrique, et hujusmodi Dii, salaces ac lascivi crediti veteribus. *Semperne pudici Decrescet mihi turba chori*] Virginem enim Deam, non nisi virgines comites habere decet.

29 *Lævumque soporem Naidos*] Id est, Naidem inauspicato sopore obrutam.

30 *Naidos*] Pholoës.

31 *Illæ*] Pholoë. *Deam*] Dianam. *Hostem*] Pana.

Pana sequi credens, ima latus implicat alga.
 Quid faceret subito deceptus prædo? nec altis 35
 Credere corpus aquis hirtæ sibi conscius audet
 Pellis, et a tenero nandi rudis: omnia questus,
 Immitem Brimo, stagna invida, et invida tela;
 Primævam visu platanum, cui longa propago,
 Innumeræque manus, et iturus in æthera vertex, 40
 Deposuit juxta, vivamque aggressit arenam,

dit se in imis juncis. Quid prædo ageret subito delusus? Non audet se undis committere cum hirsuta pelle, et imperitus natandi ab infantia. Incusans omnia, crudellem Dianam, invidios lacus, et invidas sagittas, plantavit juxta fontem teneram platanum, cui longæ erant stirpes et innumeri rami, et cacumen aliquando petitarum cælum, et accumulavit vivam arenam, et platanum irrigavit aquis, in quibus

Barth. 'Lege certissima emendatione: Sicut erat cum veste. Theb. III. 680. IV. 802. VII. 819. Ovid. Met. XIII. 584. &c.' Markl.—38 Edd. vet. habent: *Immitem Bromium*. 'Auctor sum edituris Statium, ut sine ulla hæsitatione in textum recipiant palmariam illustrissimi viri conjecturam: *Invitam Brimo*.' Ita scribit Gronov. in Diatr. cap. 20. Illustrissimus ille vir est Scaligerus in Notis ad Propert. II. 2. 12. 'Memoriæ vero falsus fuit Gronovius cum *Invitam Brimo* Scaligero imputaret: ille enim non *Invitam* sed *Immitem Brimo*, ut in vulgatis est, legebat.' Markl. *Immitem Brimo* certe dedit Scaligerus in omnibus edd. prima 1577. secunda 1582. tertia 1600. item in ed. Morell. 1604. quæ nos penes sunt. Handius tamen assentitur Gronovio in notis ad Diatr. p. 195. his verbis: 'Ita correxit Jos. Scaliger in secunda edit. Propertii et probaverunt editores post eum omnes.' Barthius etiam e Scaligeri Propertio citat *Immitem Brimo*.—40 Nonnulli codd. ad æthera. Vide ad I. Sylv. 3. 82.—45

NOTÆ

38 *Brimo*] Et quidem optime. Grammaticis Græcis Βριμὴ ἡ Περσεφόνη, id est, *Proserpina*, quæ eadem ac *Diana*, ut omnes sciunt.

39 *Primævam visu platanum*] Eleganter, *primævam visu platanum* dicit Poëta, lætissimam, quæ jam altam egit radicem, quæ lata umbra, et in cælum evecto scapo: eoipse sensu, quo Horatius 'novam' in Epodis: 'quam nova colibus arbor inhæret.' Imitatus Homerum, cujus est Odyss. ζ. Δήλα δὴποτε τοῖον, 'Ἀπόλλωνος παρὰ βομφῶ, φοινίκος νέον ἔρπος ἀνερχόμενον ἐνθήσα. Nuper in Delo, juxta aram Apollinis, tale germen novum palme succrescens conspexi. 'Nova' non magis Horatio dicitur, quæ nunc primum radices egit, quam hæc Home-

ro *væa*, ad quam ante tot sæcula Latona pepererat. Neque vertit aliter Cicero, 'quod Homericus Ulysses Deli se proceram et teneram palmam vidisse' ait. *Primæva* igitur *visu* arbor, *nova, væa, tenera* illis dicitur, quæ in perfectissima ævi sui ἀκμῇ constituta est. Gronovius.

41 *Vivamque aggressit arenam*] Quid per *vivam arenam* intelligat Poëta, non potui comprehendere. An arenam pro quavis terra sumit, et *viva* hic *arena* accipienda sit, pro terra bona, sæcundaque, nutriendæque arbori idonea? An terra arenosa intelligenda, in qua lætus et melius proveniant platani? Sed de hoc silent scriptores, et ipse Plinius.

Optatisque aspergit aquis, et talia mandat :
 Vive diu nostri pignus memorabile voti,
 Arbor; et hæc duræ latebrosa cubilia nymphæ
 Tu saltem declinis ama, et preme frondibus undam. 45
 Illa quidem meruit; sed ne, precor, igne superno
 Æstuet, aut dura feriat grandine; tantum
 Spargere tu laticem, et foliis turbare memento.
 Tunc ego teque diu recolam, dominamque benignæ
 Sedis, et illæsa tutabor utramque senecta. 50

amica se considerat, et præcipit talia: Vive diu, arbor celeberrima, pignus nostri amoris, et tu dilige occultas sedes crudelis Nymphæ, saltem prona in illas, et preme ramis tuis ejus aquas. Illa quidem digna est; sed fac, oro, ne lædatur nimio solis ardore, aut percutiatur dura grandine. Tu recordare tantum foliis sternere ac variare ejus undas. Tunc ego te diu recolam, et dominam amati loci, et vindicabo

Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Tu saltem declivis ama, preme, &c.* 'Primo legendum *declinis*, i. e. 'obliquo pendula trunco,' ut mox dicit: et ita conjecerat Lindenbrogius: alia res est *declivis*. Hæ voces perpetuo commutantur. Deinde interpone conjunctionem quæ excidit.' Markl.—48 'Non placet hic mutari quicquam, nec *umbrare* reponere, et *latices*, cum Joan. Isacio Pontano, qui correctionibus suis in hunc Poëtam parum profecit.' Barth.—50 Idem Pontanus pro *utramque* malebat *utrimque*.—53 Venett. 1. 2. 3. 4.

NOTE

42 *Optatis aspergit aquis*] Plātani non solum aquis perfundebantur, ut ceteræ arbores, sed vino etiam unguentoque ob delicias. Vide Plinium lib. xii. cap. 1. Macrobinum Saturn. lib. iii. cap. 13. et Theocritum Idyllio viii. *Optatis*] Quia Nympha, qua Pan ardebat in has se conjecerat. *Et talia mandat*] An insculpsit cortici platani. Solebant enim veteres, non solum amorum suorum nomina, sed etiam carmina de suis amoribus, in corticibus arborum insculpere. Virgil. Ecl. x. 'Tenerisque meos incidere amores Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.' Theocritus Idyl. xviii. *Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γερπάζονται. Litteræ vero in cortice scribentur.*

43 *Nostri voti*] Amoris. Nam quæ Delph. et Var. *Clus.*

amamus, ardentem optamus et cupimus.

44 *Duræ*] Quia illum fugerat. *Latebrosa cubilia*] Fontem, in quem se conjecerat, et in quo se occultaverat Pholoë.

48 *Et foliis turbare memento*] *Turbare*, non hic turbidum facere, ut bene observat Gronovius; quod folia levia et caduca non possunt facere. Sed *turbare*, est miscere, et veluti variare. Sic Martiali lib. viii. Epig. 78. 'Turbato sordidus auro Heramus,' pro permixtis aquæ auri ramentis. Ovidius, de fonte Narcissi Met. iii. 409. 'Quem nulla volucris Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus.' Moxque vs. 475. 'Et lacrymis turbavit aquas.'

49 *Dominam*] Nympham Pholoën. Stat. Q

Et Jovis, et Phœbi frondes, et discolor umbra
 Populus, et nostræ stupeant tua germina pinus.
 Sic ait. Illa Dei veteres imitata calores,
 Uberibus stagnis obliquo pendula trunco
 Incubat, atque umbris tutatur amantibus undas. 55
 Sperat et amplexus; sed aquarum spiritus arcet,
 Nec patitur tactus: tandem eluctata sub auras,
 Libratur fundo, rursusque enode cacumen
 Ingeniosa levat, veluti descendat in imos

te ac illam a senectute. Et arbores Jovis, Phæbique, ac populus varii coloris, et nostræ pinus admirentur tuos surculos. Sic inquit. Hæc platanus, concepto veteri Dei amore, impendens obliquo trunco, incubat fecundis stagnis, et quærit aquas amantibus ramis. Sperat et eas amplecti, sed earum halitus illam repellit, nec patiuntur se tangi. Tandem enixa sub ærem se mergit in fundum stagni, et rursus ingeniosa tollit enodem caudicem, velut agat aliam radicem. Nunc Nais

Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Till. Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *veteres animata calores.* 'Latinitatem in his quæro: dixisse enim debuit vel, *animata in calores, vel, animata caloribus.* Noster Theb. vi. 268. Ovid. Met. iv. 618. xiv. 566. &c. Jam vero qua analogia, quo sensu interpretabimur istud, *animata calores*? quippe notus ille Græcismus quo subintelligitur præpositio κατὰ, hic locum non potest habere; nec enim potes dicere *arbor animata calores* eo modo quo clypeus '*cælatus pugnas*' apud Nostrum Achill. ii. 178. et arma '*expressa casus*' Val. Flac. i. 398. et flores '*inscripti nomina regum*,' apud Virg. Lege: *illa Dei veteres imitata calores*; sensu optimo, mutatione minima. In contextum itaque admisi *imitata*. Quod si quis audaciam hanc damnet, tantum peto ut exemplo uno hujusce constructionis me refutet. Aliquis forte conjiciat: *illa Dei in veteres animata calores*; sed probe scio Statium non ita scripturum fuisse.' Markl.—55 Codd. Domitii Calderini *servatur amantibus*; Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *sinuatur amantibus.* 'Non negabis quin scripta lectio magis ad verum *scrutatur amantibus undas.*' Bern. Hanc lectionem receperunt Gevart. Amstel. Barth. Gronov. Delph. et Veen. Lectio nostra debetur Mark-

NOTÆ

51 *Et Jovis, et Phæbi frondes*] Id est, Esculus sive Æsculus Jovi sacra, et laurus Apollini. *Et discolor umbra Populus*] Populi enim tria genera, alba, nigra, et quæ Libyca appellatur. Alba folio bicolor snperne candicans, inferiore parte viridi. Herculi erat sacra. Virgilius Æneid. viii. 'Herculea bicolor cum populus umbra.' Vide Plinium lib. xvi. cap. 23.

52 *Nostræ pinus*] Pinus enim erat Pani sacra.

53 *Dei imitata [animata] calores*] Id est, in se concepto Dei ardore seu amore.

58 *Enode cacumen*] Sub aquis enim nodosa erat, curvata in nodos.

59 *Ingeniosa*] Ut quæ tandem invenerat modum fruendi amore.

Stirpe lacus alia : jam nec Phœbeia Nais 60
 Odit, et exclusos invitat gurgite ramos.
 Hæc tibi, parva quidem, genitali luce paramus
 Dona, sed ingenti forsân victura sub ævo,
 Tu, cujus placido posuere in pectore sedem
 Blandus Honos, hilarisque (tamen cum pondere) Virtus : 65
 Cui nec pigra quies, nec iniqua potentia, nec spēs
 Improbâ ; sed medius per honesta et dulcia limes :
 Incorrupte fidem, nullosque experte tumultus,
 Et secrete palam : qui digeris ordine vitam ;

Phœbeia non aversatur platanum, et invitat ad se redire ramos exclusos. Hæc tibi mittimus munera natali die, modica quidem, sed forsân mansura per longa sæcula. Tu in cujus pectore suavis honor, virtusque hilaris (tamen cum gravitate) fixerunt suum domicilium : cui non est segne otium, nec potestas injusta, nec spes immoderata, sed qui mediam tenes viam inter honestum et jucundum : quique es incorrupta fide, et animo omnibus perturbationibus vacuo ; qui eandem servas rationem

~~~~~

lando ; primi receperunt editores Bipontini.—62 Rom. Venett. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *genitali luce* ; Venet. 1. et Parm. *genitali luce*, quod recepit Marklandus.—67 Vet. Lindenbrogii ; *dulcia lira es*.—69 Vet. Lindenbrogii et inemendati codd. Domitii Calderini, *Et satiare*, qui dicit se vulgatum, quæ nunc est, lectionem eliciuisse ; at jamjam extare in Parmensi notum est. Bernartius non dubitat, quin Statius scripserit *Exsatiare palam*. ‘Sub vocibus *satiare palam* latere puto epitheton aliquod *roû vitam* ; quærant acu-

NOTÆ

60 *Phæbeia Nais*] Id est, Pholoë Nympha comes Dianæ, quæ eadem ac Phœbe seu Luna, unde *Phæbeia* dicitur.

61 *Et exclusos invitat gurgite ramos*] Innuit Nympham Pholoën non amplius odisse platanum ramosque ejus, sed etiam invitare eos qui extra sunt aquam, ut dimittant se, fruanturque gurgite sui aquis.

62 *Hæc tibi*] Verba Poëta ad Meliorem. *Genitali* [*Geniali*] *luce paramus Dona*] Geniali, id est, natali die, quæ dies sacra erat Genio, huicque sacra natali die facere soliti. Tibull. itaque lib. II. 2. agens de Cherinthi natalitio die et Genio, inquit : ‘Annuat et Cherinthe tibi quodcumque rogabis.’ Ovid. Trist. I. III. 8. et ipse die natali

suo : ‘Concipiamque bonas ore favente preces.’ *Paramus Dona*] Tangit morem mittendi dona iis qui celebrabant diem suum natalem.

63 *Ingenti forsân victura sub ævo*] Hoc de suis operibus ac carminibus debnit sperare Papinius. Vixerunt, et vivent.

66 *Cui nec pigra quies*] Quies enim magnorum virorum conjuncta est actioni. Sic Villa Tiburtina : ‘Hic premitur fœcunda quies.’

67 *Sed medius per honesta et dulcia limes*] Qui tenes mediam viam inter honesta et jucunda.

68 *Nullosque experte tumultus*] Super ple mentis.

69 *Et secrete palam : qui digeris ordine vitam*] Vitam ordine digerere, est,

Idem auri facilis contemtor, et optimus idem 70
 Comere divitias, opibusque immittere lucem.
 Hac longum florens animi morumque juventa,
 Iliacos æquare senes, et vincere persta,
 Quos pater Elysio, genitrix quos detulit annos.
 Hoc illi duras exoravere sorores : 75

vivendi clam et publice: quique aurum facile contemnitis, et qui optime scis ornare opes, iisque fulgorem dare. In hac juventa, florens animo et moribus attingas longævus Iliacos, et superes annos, quos pater tuus et quos mater tua portavit in Elysios campos. Illi hoc obtinuerunt a sævis sororibus: hoc etiam fortis Blæ-

tiores: mihi simplicius videtur fateri nescire quod nescio. Scio quidem voces *secrete* et *secrete* a librariis sæpe confundi: vide Drakenb. ad Sil. Ital. xi. 326. sed si Statius scripsisset *Et secure palam* vix explicare potuissem.' Markl.—71 *Condere divitias* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. et Grasser. *Comere divitias* codex Sen. cum Venett. Parm. Rom. et vet. Lindembrogii, quod defendit Gronovius in Diatr. cap. 27. et in textum recepit; hinc receptum in Barth. Veen. Delph. &c.—73 Vet. Lindembrogii: *et vincere præstat.*

NOTÆ

certis horis certos actus destinare, ut de Theodorico refert Sidonius lib. i. Ep. 2. et de Spurina Plinius lib. iiii. Ep. 1. Vide Suetonium in Augusto, Tiberio, et Vespasiano, et Lampri- dium in Severo. Papinius autem innuere vult Meliorem apud se et domi eandem vivendi rationem instituisse, ac si illius actiones omnium oculis paterent, eodemque ordine actus vitæ digessisse, sive domi, remotis arbitris, sive in publico versaretur, nihilque simulatum in eo esse. 'Sic Livius Drusus,' inquit Velleius, 'promittenti ei architecto, ita se domum illius ædificaturum, ut libera a conspectu, immunis ab omnibus arbitris esset, neque quisquam in eam despicere posset, respondit: Tu vero, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quicquid agam, ab omnibus perspicere possit.'

71 *Comere*] Frequentissime hac voce utitur Statius pro 'ornare.' Ut

'comere arma' Theb. ii. 'Et lucida comunt Arma manu.' 'Comere genas' Epith. Stellæ, et Epic. in Glauciam.

Opibusque immittere lucem] Hoc dicitur de homine liberali et magnifico, qui non patitur pecunias suas arca conclusas in tenebris delitescere, sed iis fruitur, easque bene collocat. Eo modo ornantur divitiæ, et lux iis immittitur. Sic Claudianus Panegy. Probinii et Olybrii: 'Hic non divitias nigrantibus addidit antris, Nec tenebris damnavit opes; sed largior imbre, Sueverat innumeras hominum ditare catervas.'

73 *Iliacos senes*] Trojanos, Tithonum et Priamum.

74 *Pater, genitrix*] Supple, tuus et tua. Hinc patet parentes Atedii jam grandævus mortuos fuisse. *Elysio*] Campis Elysiis, in Inferis.

75 *Duras sorores*] Parcas, quæ sorores sunt, et inexorabiles.

Hoc, quæ te sub teste, situm fugitura tacentem
Ardua magnanimi revirescit gloria Blæsi.

sus ab iis obtinuit, cujus sublimis gloria, te procurante, reflorescit, et eximetur tacita oblivioni.

NOTÆ

76 *Te sub teste*] Melior enim singulis annis celebrabat convivium ad tumulum Blæsi.

77 *Ardua magnanimi gloria Blæsi*] Ex hoc etiam loco confirmor in ea

opinionem, Blæsum illum non fuisse Libertini generis, sed illustrem virum; non enim hæc Papinius diceret decenter de Liberto. Vide Epicedion Glauciæ.

IV. PSITTACUS† MELIORIS.

Atedii Melioris Psittacum, cuius jucunda garrulitate, ut plerique Romanorum, delectabatur, mortuum deflet.

PSITTACE, dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator, Psittace, linguæ,
Quis tua tam subito præclusit murmura fato?
Hesternas, miserande, dapes moriturus inisti

Psittace rex avium, facundæ deliciæ domini, Psittace ingeniose æmulator humanæ vocis, quis suffocavit tuos garritus tam præcipiti morte? Sumsisti miserande

Psittacus Melioris inscribitur hoc Carmen in edd. vett. *Psittacus Atedii Melioris* Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph.—1 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. omnes testantur lectionem *dux volucrum*; forsitan tamen scripsit Statius, *rex avium*; vel *rex volucrum*: βασιλέα πάντων ὀρνέων Ezechiel.—3 Parm. *præclusit lumina fato*.—4 Venet. 1. et Rom. *Externas*; unde Marklandus tentabat *Extremas*; atqui *Hesternas* testantur omnes codd. cum Parm. Brix. Vicent. Aldd. Colin.

NOTÆ

† *Psittacus*] Psittacus in deliciis habitus est veteribus, ut nunc, ob linguæ humanæ imitationem.

1 *Dux volucrum*] Homerus tamen et Horatius hunc honorem tribuunt Aquilæ: Homerus, quia Aquila τελιοτάτη πετεηνῶν, perfectissima volucrum: Horatius vero, quia Jupiter Aquilam fidelem expertus fuerat in Ganymede rapto. Alii Phœnicem volunt esse regem avium. Hoc tamen optime tribuitur Psittaco ob imitationem humani sermonis, qua

ceteras aves superat, eademque ratione sacer erat apud Indos. Ælianus Hist. Anim. lib. III. De Psittacis lege Plinium lib. x. cap. 42. et Apuleium Florid. II.

2 *Humanæ solers imitator linguæ*] Græci unica voce βορβογγιν, humanum os imitantem, appellant. Plinius inquit, 'humanas voces reddunt, imperatores salutant.' Martialis: 'Psittacus a vobis aliena vocabula discam; Hoc didici per me dicere, Cæsar ave.'

Nobiscum ; et gratæ carpentem munera mensæ, 5
 Errantemque toris mediæ plus tempore noctis
 Vidimus : affatus etiam meditataque verba
 Reddideras : at nunc æterna silentia Lethes
 Ille canorus habes : cedat Phaëthontia vulgi
 Fabula ; nec soli celebrant sua funera cycni. 10
 At tibi quanta domus rutila testudine fulgens,
 Connexusque ebori virgarum argenteus ordo,
 Argutumque tuo stridentia limina cornu ?
 En querulæ jam sponte fores ! vacat ille beatus

nobiscum hesternos cibos moriturus, et vidimus te colligentem dona gratæ mensæ, et vagantem per lectos plus dimidio noctis : reddideras etiam sermones, et verba quæ didiceras. At nunc tu tam garrulus servas æternum silentium in Inferis. Fabula Phaëthontia adeo decantata sileat ; soli olores non canunt suam mortem. At quæ erat tua cavea splendens rutila testudine, cujus virgarum argenteorum ordo ebore connectebatur : cujus limina resonabant argute tuo rostro ? nunc fores ultro queruntur, quod desolatæ sint : illud felix claustrum vacat, nec amplius audiuntur male-

*****

Gryph. &c.—9 Heinsins ad Ovid. Heroid. Epist. xiv. 95. pro *habes* repouendū putabat *obis*. At cf. Nostr. Protrept. Crisp. 136. Ovid. Rem. Amor. 629. et Genethl. Lucan. 111.—10 Parm. non soli.—14 *Et querulæ jam* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. ‘Oportuit scribi hoc modo : *En ! mutæ non sponte fores ! vacat ille beatus*, &c. Jam omnia belle cohærent. Limina olim tuo rostro stridebant, nunc *mutæ* sunt ; sed non sponte ; invito, et quasi hoc silentium dolentes. Ita Achill. i. 237. Theb. viii. 196. et Virg. xi. 827. Tale quidpiam sensus videtur requirere : sed multum abest ut affirmem Statium ita scripsisse.’ Markl. Edidit tamen

NOTÆ

8 *Æterna silentia Lethes*] Id est, sedes Lethes tacitas. Lethe autem fluvius Inferorum ; et facit Poëta antithesim, inter ‘*silentia Lethes*,’ et ‘*ille canorus*.’ Ovid. Met. xiii. ‘Ille igitur tantorum victor, Achille, Victor es a timido Graiæ raptore maritæ.’

9 *Phaëthontia vulgi Fabula ; nec soli celebrant sua funera cycni*] Poëtæ fabulantur Cycnum regem Liguriæ fuisse affinem Phaëthontis, ac audito ejus casu, desiderio contabuisse, et in avem sui nominis conversum fuisse. Proditur etiam cycnum antequam moriatur, suavissimum cantum edere : ea de causa sacer est Apollini Deo

vaticinii. Martialis : ‘Dulcia defecata modulatur carmina lingua Cycnus, cantator funeris ipse sui.’ Hoc tamen fabulosum multi credunt, ut Plinius.

12 *Connexusque ebori virgarum argenteus ordo*] Caveam describit virgulis argenteis instructam, et intextam ebore.

13 *Cornu*] Id est, rostro. Nam, miram habet duritiem rostri, quo se excipit et innititur, teste Plinio.

14 *En querulæ jam sponte fores*] Poëtica hyperbole. Fores non jam vocales extincto Psittaco, sed proprium edunt sonum, doloris sui indicem.

Carcer, et angusti nusquam convicia tecti. 15
 Huc doctæ stipentur aves, quis nobile fandi
 Jus Natura dedit : plangat Phœbeius ales :
 Auditasque memor penitus demittere voces
 Sturnus, et Aonio versæ certamine picæ ;
 Quique refert jungens iterata vocabula perdix ; 20
 Et quæ Bistonio queritur soror orba cubili,
 Ferte simul gemitus, cognataque ducite flammis
 Funera, et hoc cunctæ miserandum addiscite carmen :
 OCCIDIT aëriæ celeberrima gloria gentis

dicta in arcta cavea. Huc peritæ volucres convenient, quibus natura concessit insigne jus loquendi. Phæbeia avis lugeat, ac sturnus, qui refert omnino verba, quæ didicit, ac picæ mutata prælio Aonio, et perdix, qui sæpius reddit eadem vocabula, ac soror, quæ gemit orbata in Bistonio nido. Jungite simul gemitus, et efferte in rogum affinem vestrum, et omnes discite hanc flebilem naniam : Psittacus perit

vir ille doctus ut in textu.—15 *Carcer et angusti* in Parm. et ita in sua editione Gronovius ex Amstel. eumque secuti sunt Barth. et Veen.—18 Rom. Venett. Aldd. Colin. Gryph. aliæ, *dimittere* : Gronov. Barth. Veen. Delph. &c. *demittere*.—19 ‘Omnino legendum, *victæ certamine* ; non enim vertebantur certamine, sed vincebantur.’ Markl. Ovid. Met. v. 300. Met. XIII. 19. Noster Theb. VIII. 615. Ovid. Heroid. xvi. 359. et Met. vi. 91.—20 Vir doctus Jacobus Delechampius ad Plin. N. H. x. 12. citat h. vs. ut probet cornices vocales esse : *Quique refert jungens iterata vocabula cornix* : Memoriam errore. Vide tamen erroris inconstantiam : quippe ad cap. 42. ejusdem libri, hunc ipsum versum adducit ut probet perdices vocales esse. ‘Inscite M. Ant. Sabellicus et alii *τὸ perdix* hinc exturbant, *cornix* substituto.’ Barth.

NOTÆ

15 *Convicia tecti*] Apuleius loco citato de Psittaco scribit : ‘Si convicia docneris, convitiabitur, diebus ac noctibus perstrepens maledictis : hoc illi carmen est, hanc putat cantionem ; ubi omnia quæ didicit, maledicta percensuit, denuo repetit eandem cantilenam.’

16 *Doctæ aves*] Vocales, quæ imitantur vocem humanam.

17 *Phæbeius ales*] Corvus Apollini seu Phœbo sacer, vocalis avis. Vide Plinium lib. x. cap. 23.

19 *Sturnus*] Et hic inter aves vocales. Vide Plinium lib. x. cap. 42. *Aonio versæ certamine picæ*] Filiæ Pierii reguli Macedoniæ, ad certamen cautus Musas provocare ausæ,

victæque, in picas mutatae sunt. *Aonio*] Bæotico. Musæ enim sedem habebant in Helicone monte Bæotiæ, quæ prius ‘Aonia’ vocabatur.

20 *Perdix*] Etiam hic vocalis, testibus Plutarcho in Symp. et Athenæo : et dicitur *κακκαβίζων* Aristoteli, unde potest dici ‘repetere verba.’

21 *Bistonio*] Thracio, a Bistonibus gente Thraciæ. *Soror orba*] Procnen intelligit Philomelæ sororem, quam aliqui Græcorum in lusciniæ conversam referunt. De lusciniæ vero docilitate videndus Plinius lib. x. cap. 20.

24 *Aëriæ gentis*] Aves enim in aëre vivunt.

Psittacus, ille plagæ viridis regnator Eoæ ; 25
 Quem non gemmata volucris Junonia cauda
 Vinceret, aspectu gelidi non Phasidis ales,
 Nec quas humenti Numidæ rapuere sub Austro.
 Ille salutator regum, nomenque locutus
 Cæsareum, et queruli quondam vice functus amici: 30
 Nunc conviva levis, monstrataque reddere verba
 Tam facilis: quo tu, Melior dilecte, recluso,
 Nunquam solus eras: at non inglorius umbris
 Mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo,

inclytus honor aërii populi, ille viridis dominator avium Orientalium; quem avis Junonis non vinceret cauda gemmis conspersa, nec volucris frigidi Phasidis pulchritudine, nec aves, quas Numidæ capiunt flante pluvioso Austro. Qui salutabat potentiores, qui proferebat nomen Cæsaris, et qui quondam tenuit locum amici gementis et solantis dominum suum: modo levis conviva, et tam facile referens voces, quas didicerat: quo vivente, tu, care Melior, nunquam eras solus. At non inhonorus mittitur ad Inferos. Cineres cremantur cum amomo Assyrio, et molles plumæ re-

Veram lectionem defendit Baptista Pius Annot. lib. II. cap. 20.—32 'Quæro quo sensu Psittacus reclusus dici potest, i. e. apertus. Cavea quidem recluditur, sed non Psittacus, nisi cultro Chirurgico. Lege: *quo tu, Melior dilecte, relicto*, &c. Si omnes alii convivæ abierint, hoc tamen relicto, non solus eras; hic tibi erat pro turba et sodalibus. Nec metuas a sono vocum *dilecte relicto*: pariter enim optimi poetæ.' Markl. Vulgatam tamen retinet

NOTÆ

25 *Viridis*] Quia Psittaci virides sunt. *Eoæ*] Orientalis, id est, Indiæ, quæ tota ad Orientem spectat, ut ait Curtius.

26 *Volucris Junonia*] Pavo Junoni sacer, in quem mutatum ferunt ab ipsa Argum custodem Ius, occisum a Mercurio, positosque oculos ejus in cauda, unde *gemma* dicitur *cauda*.

27 *Gelidi non Phasidis ales*] Phasianus, nota avis, ad nos a Phasi Colchidis fluvio, ab Argonantis traducta; nam ex hac regione in Græciam transportatæ sunt. Martialis: 'Argiva primum sum transportata carina: Ante mihi notum nil nisi Phasis erat.' Dicitur Phasis *gelidus*, quia Colchis in Septemtrionem spectat.

28 *Quas*] Intelligit aves Numidi-

cas seu Meleagridas. *Humenti Numidæ rapuere sub Austro*] Saturn. Kalendar. 'Quas udo Numidæ legunt sub Austro.' *Numidæ*] Gens Africana. Vide Sat. Kal. v. 78.

29 *Ille salutator regum, nomenque locutus Cæsareum*] Vide quæ diximus ad versum secundum hujusce libelli.

30 *Amici*] Id est, qui vice tristis amici consolatus est Atedium in morte Blæsi.

31 *Conviva levis*] Supra: 'Errantemque toris mediæ plus tempore noctis.'

34 *Assyrio cineres adolentur amomo*] Amomum, ut jam diximus, erat frutex odoratissimus, ex quo unguentum pretiosissimum conficiebatur, quodque rogis mortuorum conjiciebatur. *Assyrio*] Quia in Assyria nas-

Et tenues Arabum respirant gramina plumæ,
Sicanosque crocos : senio nec fessus inertī
Scandit odoratos Phœnix felicior ignes.

35

*dolent frutices Arabicos, ac crocum Siculum. Nec Phœnix lassus pigra senectute
subit ditior suaveolentes flammæ.*

~~~~~

vir doctus in contextu.—35 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *respirant germine* ; Venet. 1. Rom. Parm. et vet. Lindenbrogii, *respirant gramine*, quod ille reposuit ; hinc *gramina* exsculpsit Marklandus.—36 *Sicanosque crocis* edd. vett. Lectio nostra debetur eidem Marklando. Venet. 1. et Parm. *senio nec fessus inertī*.—37 *Scandit odoratos felix* Venet. 1.

NOTE

citur amomum : probatius tamen ex Armenia afferebatur. Vide Dioscoridem, et Plinium lib. XII. cap. 13.

35 *Arabum gramina* [*germine*] Thure, et myrrha, quæ in Arabia nascuntur.

36 *Sicanosque crocos* [*crocis*] Crocum injiciebant etiam in rogos. Vide supra Epicedion Glauciæ : 'Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi, Quodque Arabes, Phariique Palæstinique liquores Arsuram lavere commam.' *Sicanos*] Id est, Siculis. Plinio enim auctore, tertia nobilitas croco Centuripino Siciliæ. 'Prima,' ait ille lib. XXI. 'nobilitas croco Cilicio, et ibi in Corycio monte : dein Lycio, monte Olympe : mox Centuripino Siciliæ.'

Senio nec fessus inertī Scandit odoratos Phœnix felicior ignes] De Phœnicis exequiis vide Claudianum in Poëmæte singulari. Vide etiam Plinium lib. X. cap. 2. de quo sequentia excerpti, cum faciant ad illustrandum hunc Papinii locum : 'Æthiopes,' ait Plinius, atque Indi disco lo-

res maxime et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phœnicem : hand scio, an fabulose, unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumæ apice cohonestante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo : neminem extitisse, qui viderit vescentem : sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis 660. senescentem casia, thursisque surculis construere nidum, replere odoribus, et superemori : ex ossibus deinde, et medullis ejus nasci primo ceu vermiculum : inde fieri pullum : principioque justa funeri priori reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, et in ara ibi deponere.' Hæc Plinius. Vide et Tacitum Annal. VI. Solinum cap. 36. et Ovid. Met. xv.

V. LEO† MANSUETUS‡ IMP.

In Domitiani Imperatoris gratiam, leonem mansuefactum, tigridis morsu in arena occisum deflet.

QUID tibi constrata mansuescere profuit ira ?
 Quid scelus, humanasque animo dediscere cædes,
 Imperiumque pati, et domino parere minori ?
 Quid, quod abire domo, rursusque in claustra reverti
 Suetus, et a capta jam sponte recedere præda, 5
 Insertasque manus laxo dimittere morsu ?
 Occidis, altarum vastator sæve ferarum,
 Non grege Massylo, curvaque indagine clausus,
 Non formidato supra venabula saltu

Quid tibi profuit cicurari deposito furore? Quid dediscere sævitiam, et cædes humanas, ferre jugum, et obsequi debiliori domino? Quid tibi profuit docilitas, qua solebas egredi e cavea, iterumque in eam redire, et jam ultro relinquere captam prædam, et aperto ore dimittere immissas manus? Peris generose debellator procera- rum bestiarum, non obseptus multitudine venatorum Massylorum, et flexuosis pla-

7 Venet. 1. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Veen. Barth. et Delph. *vastator docte ferarum*. 'Mirum epitheton istud *docte vastator*: putares leonem hunc solitum esse feras frangere secundum artem. Olim conjeceram, *vastator torve*; quod de leonibus hanc vocem usurpari ex multis poetarum locis observaveram. Sed aliud me docuit Parmensis, quæ habet: *vastator cæde ferarum*; unde nullo negotio elicitur vera lectio: *vastator sæve ferarum*: et hoc leonibus convenientissimum et usitatissimum epitheton. Virg. Georg. II. 151. Noster Theb. IX. 15. Manil. IV. de Africa, Ovid. Met. IV. 102. et Martial. Epig. II. 75.' Markl.—8 *Non grege*

NOTÆ

† Forsan et extat Epigramma Martialis lib. de Spectaculis 18. de hoc Leone mansueto a Tigride confecto: 'Lambere securi dextram consueti magistri Tigris, ab Hyrcano gloria rara iugo, Sæva ferum rabido laceravit dente leonem: Res nova, non ullis cognita temporibus. Ausa est tale nihil, sylvis dum vixit in altis: Postquam inter nos est plus feritatis habet.'

‡ *Mansuetus*] Plinius lib. VIII. cap. 16. hæc ait: 'Primus autem homi-

num leonem manu tractare ausus, et ostendere mansuefactum, Hanno e clarissimis Pœnorum traditur: damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur, et male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas.' De historia leonis vide eundem Plinium ibidem.

3 *Domino minori*] Homini, non tam forti ac audaci.

8 *Massylo*] Massyli populi Africae occidentales leonum venatores.

Incitus, aut cæco foveæ deceptus hiatu ; 10
 Sed victus fugiente fera : stat cardine aperto
 Infelix cavea, et clausis circum undique portis
 Hoc licuisse nefas pavidî timuere leones.
 Tunc cunctis cecidere jubæ, puduitque relatum

gis, non incitus per venabula saltu formidato, aut circumventus latenti hiatu foveæ, sed victus a fera fugiente. Aperta est infelix cavea, et attoniti leones in obseratis circum undique foribus cavearum suarum expavere hoc fieri potuisse: tunc jubæ omnibus dimissæ, eosque puduit cernere te reportatum, et dimiserunt totas palpe-

Massylo edd. vett.—12 *Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. et Bern. et clausas circum undique portas. ‘Necessario hic reponatur: clausis circum undique portis. Apertam fuisse interfecti leonis domam dicit; reliquorum clausas, ne plures erumpentes pariter perderentur. Hanc sententiam offuscata nemo hactenus vidit cum in vulgata scriptura tamen nullus sit sensus.’ Barth.* Sed ita jam ediderat *Gevartius* ex conjectura *Lipsii*: ita etiam legunt *Raderus* ad *Martial.* ix. 90. et *Tho. Dempsterus* ad lib. iii. *Corippi.* ‘Abrupta hæc videntur, et suspicor aliquid deesse, nisi scribendum et distinguendum sit: stat cardine aperto Infelix cavea, occlusis circum undique portis Hoc licuisse nefas pavidò gemuere leones.’ *Markl.*—13 *Venet. 1. Parm. Rom. Venett. 2. 3. 4. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. pavidî timuere leones.* ‘Hanc lectionem falsi arguit sensus communis: nemo enim timere potest aliquid licuisse; quippe timor locum habet ubi in incerto res sunt, non ubi præterit quod timuimus; tunc enim succedit dolor, vel desperatio, vel talis aliquis affectus. Si igitur pro timuere licuisse scripsisset doluere licuisse, recte secundum naturam scripsisset; ut apud *Lucan.* ix. 1055. Proculdubio a Statio fuit: Hoc licuisse nefas pavidî gemuere leones. *Theb.* i. 814. vii. 821. et *Sil. Ital.* ii. 225. Sed nec adhuc recte habet sensus: non enim leones gemuere hoc licuisse, absolute, sed: Hoc licuisse nefas pavidò gemuere leones. Si alius et fortior leo hoc facinus perpetrasset, nihil adeo dolendum foret: cum verò pavidò tigrîdî (quem supra vocat feram fugientem) tantum licuit, hoc quidem gemendum erat. Compar sententia apud *Claud. in Rufin.* ii.

NOTE

10 *Aut cæco foveæ deceptus hiatu]* *Plinius* ibidem: ‘Capere eos ardui erat quondam operis, foveis maxime. Principatu *Claudii* casus rationem docuit, pudendam pæne talis feræ nomine, pastoris *Getuli* sago contra ingruentis impetum objecto: quod spectaculum protinus in arenam translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi injectu aperto capite, ita ut devinctur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis.’

11 *Victus fugiente fera]* *Tigris* enim

facto morsu an fugerat. *Cardine aperto]* ‘*Cardo*’ Metonymice pro porta.

12 *Infelix cavea]* In Amphitheatro erant caveæ lapideæ, quibus feræ includebantur. Eædem portis ferreis aut ligneis obstruebantur, ne feræ exillirent. Sunt et caveæ avium: quin etiam tota area in amphitheatro ‘cavea’ dicebatur. *Infelix]* Quia amiserat suum leonem.

13 *Hoc licuisse nefas]* Potuisse scilicet occidi leonem a tigrîde.

14 *Cecidere jubæ]* Pudore videlicet.

Aspicere, et torvas duxere in lumina frontes. 15
 At te non primo fusum novus obruit ictu
 Ille pudor; mansere animi, virtusque cadenti
 A media jam morte redit: nec protinus omnes
 Terga dedere minæ: sicut sibi conscius alti
 Vulneris, adversum moriens it miles in hostem, 20
 Attollitque manum, et ferro labente minatur:
 Sic piger ille gradu, solitoque exutus honore,
 Firmat hians oculos animumque, hostemque requirit.
 Magna tamen subiti tecum solatia leti,
 Victæ, feres, quod te mœsti Populusque Patresque, 25
 Ceu notus caderes tristi gladiator arena,
 Ingemuere mori: magni quod Cæsaris ora,
 Inter tot Scythicas, Libycasque, et littore Rheni,

bras in oculos suos. Sed illud novum dedecus non obruit te prostratum primo morsu; restitit animus, et cum caderes, virtus in te revertitur jam a medio leto: nec statim omnes minæ cessere. Velut miles se sentiens vulneratum letali plaga, ruit occumbens in oppositum adversarium, et levat manum, et cadendo intentat ei gladium: sic leo tardus gressu, et spoliatus solita gloria, firmat hiantes oculos et animam, ac poscit hostem. Reportatis tamen, quamvis victus, tecum ingens solatium repentinæ mortis, quod plebs et senatus tristes dolere tuam mortem, ceu gladiator illustris occumbentes in medio Amphitheatro: quod damnum unius leonis mortui affecit vultum magni Cæsaris, inter tot bestias Scythiæ ac Libyæ, et tot de ripa Rheni,

~~~~~

198. *Markl.* Vide ad versum proxime præcedentem.—15 Edd. vett. *totas duxere.* ‘Nullius usus vox ista *totas*; scripsit Statius *torvas*. Virg. *Æn.* III. 636. Martial. IV. 14. et Sil. Ital. III. 75.’ *Markl.* Sed *totas* ab Homero confirmatur Il. P. 133.—22 ‘Sono et elegantiae consulueris si legas: *solitosque exutus honores*: non quin alterum probum sit, sed hoc magis Statianum videtur.’ *Idem.*—23 Omnes codd. et edd. vett. testantur *animumque*; Marklandus tamen legendum omnino putavit *animumque*.—26 Pro gladiator Venet. 1. exhibet *Germanus*, quod glossatoris est, et e margine in textum erepserat.—

NOTÆ

15 *Et torvas duxere in lumina frontes*] Ne viderent socium tam turpi ac indecoro vulnere occisum reportari. *Frontes* vero, pro palpebris: totum pro parte.

25 *Patresque*] Senatores.

26 *Gladiator*] Gladiatores erant homines, qui singularis certamine pugnant ad oblectandum populum. Vide Lipsium de gladiatoribus lib. Saturn.

27 *Cæsaris*] Domitiani.

28 *Inter tot Scythicas, Libycasque, et littore Rheni, Et Pharia de gente feras*] In omnibus enim terræ partibus conquirebantur animalia, ac feræ, Romamque transportabantur, ut in spectaculis exhiberentur. *Scythicas*] Scythia pauca animalia fert inopia fructuum, ut inquit Plinius. *Libycas*] Libya mittebat plura animalia, ut leones, struthiocamelos, chamæleontes, pluraque animalia monstrosa, quod ob inopiam aquæ

Et Pharia de gente feras, quas perdere vile est,
Unius amissi tetigit jactura leonis.

30

ac de grege Phari, quas præ te leve est amittere.

29 Et Pharias Romana, Faria in aliis vett.

NOTE

ad unum fontem diversa conveniant, et illic coëant. *Et littore Rheni*] Germania mittebat alces, uros. Rhenus fluvius Germaniæ.

29 *Et Pharia*] Id est, Ægyptia, ob Pharon insulam Ægypto vicinam. Ægyptus antem præcipue mittebat hippopotamum et crocodilos. De crocodilis testis Strabo, et Plinius lib.

VIII. cap. 26. 'M. vero Scaurus,' ait Plinius ibidem, 'primus hippopotamum cum quinque crocodillis ostendit Romæ in ædilitatis suæ ludis, temporario euripo.'

30 *Unius amissi tetigit jactura leonis*] Domitianus enim flevisse dicitur.

VI. CONSOLATIO AD FLAVIUM URSUM DE AMISSIONE PUERI DELICATI.

Flavium Ursum, in funere Phileti liberti, pueri carissimi, solatur.

SÆVE nimis, lacrymis quisquis discrimina ponis,
Lugendique modos: miserum est primæva parenti
Pignora, surgentesque (nefas) accendere natos:
Durum et deserti, prærepta conjuge, partem

Nimum crudelis, quisquis statuis modos plorandi et differentiam in fletibus. Miserum est parenti cremare infantes liberos; miserrimum, ubi adoleverint: acer-

Epicedion Phileti Ursi Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Amstel. &c. Ad Ursum juvenem amicissimum Parm. Vide Epistolam. Consolatio ad Flavium Ruffum de morte pueri delicati Rhod. Consolatio ad Flavium Ursum de amissione pueri delicati. Salisb. quod primus admisit Gronovius, enmque secuti sunt Barth. Veen. Delph. Markl. &c.—3 'Ita distinguendum: vulgo omittitur parenthesis, quasi constructio esset, nefas est accendere surgentes natos. Viti-

NOTE

† *Flavium Ursum*] Scribit quidem Plinius aliquoties ad Ursum, sed nullo alio addito nomine, ut dubium sit an hic sit ille. Videtur cliens Flaviæ domus, aut ab se, aut a patre fuisse.

‡ *Amissione*] Εὐφημεί.

3 *Pignora*] Pignora, pro liberis sumi omnes sciunt. *Surgentesque (nefas) &c.*] Rerum enim ordo mutatur, quando parens liberos sepulcro condit, aut senex juniorem.

4 *Durum*] Supple, marito.

Conclamare tori: moesta et lamenta sororum, 5
 Et fratrum gemitus: arcte tamen, et procul intrat
 Altius in sensus, majoraque vulnera vincit
 Plaga minor. Famulum, (quoniam rerum omnia cæca
 Sic miscet Fortuna manu, nec pectora novit,) 10
 Sed famulum gemis, Urse, pium: sed amore fideque
 Has meritum lacrymas; cui major stemmate juncto

bum est marito deplorare partem deserti lecti, amissa uxore: et tristes sunt luctus sororum, et gemitus fratrum. Sæpe tamen minor plaga magis afficit sensus, et vincit majora vulnera. Gemis, Urse, servum, (quoniam sic Fortuna confundit res cunctas incerta manu, nec inspicit animos,) sed servum pium, et dignum sic plorari, amore ac fide in te, cui fuit major libertas ex animo, quam si ei venisset e genere. Ne

~~~~~

ose.' Markl.—6 Venett. 1. 2. 3. 4. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. *arcte*, vel *arte*; Parm. *ad te*. 'Verbum *arcte* minus opportunum hic loci. Scribe: *dat se tamen*, et *procul intrat Altius in sensus*. Sic 'dare se in vincula' Livio, &c.' Heins. 'Latet, opinor, verbum aliquod substantivum: optime congrueret, pro *arte*, transpositis literis, *aret*, i. e. *hæret*. An voluit? *alte tamen*, et *procul intrat Altius, &c.*' Markl.—9 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Sic miscet Fortuna manu, nec pectora movit*. 'Mihî placet cum aliis scribere: *nec pectore novit*. Dicit enim Poëta fortunam non agere *καρδιογνώστην*, nec attendere ad voluntatem hominum, et videre quid illi malint. Ita Hercule Surrent. dixit: 'si mores humanaque pectora curæ Nosse Deis.' Gevart. Gronovius Diatr. cap. 21. legit 'Si miscet F. manu, nec p. movit'; licet Elench. Antidiatr. cap. 3. dicat se ideo tantum protulisse hanc conjecturam, ut ejus occasione Silium, Statium alibi, Lucanum et Val. Flaccum emendaret et illustraret.' Markl.—10 Rom. *Sed famulum gemis usque pium*.—11. 12 Pro *juncto Lindenbrogii* conjecerat *cuncto*: Bernartius vero legit et distinguit: *cui major stemmate, justa Nobilitas*. 'Inepte; nam *junctum stemma* hic posuit, pro propinquo nobilitatis gradu, quo aliquem contingimus. Ita Theb. 11. 'san-guinem junctum' dixit. Malim etiam legere *literula addita fuit pro fuit*.'

NOTÆ

5 *Conclamare*] Hoc ex more. Nam conclamatio sive comploratio, statim ac defunctus expiraverat, fiebat in ædibus, et erat index mortis: unde 'palam factum esse' ea de ægro dicebant, quasi hac conclamatione publicatam esse mortem notarent, ut docent eruditi.

7 *Majora vulnera*] Id est, amissionem eorum qui magis conjuncti sunt. Vincit] Doloris magnitudine.

8 *Plaga minor*] Mors minus conjuncti.

9 *Nec pectora novit*] Mens: Fortu-

na non respicit, quid animus, præstantior sine controversia hominis pars, et unde ille æstimandus, mereatur. Qualiter hic Philetus, servus natus, majorem animum habuit conditione sua, et dignus fuisset, si fortunæ cura esset mores humanaque pectora nosse, liber nasci. Nosse enim est cognoscere, inspicere; ut in Theb. x. 'Nosse futura rogant.'

10 *Amore fideque*] In dominum, supple.

11 *Cui major stemmate juncto Nobilitas* [Libertas] ex mente fuit] Id est,

Nobilitas ex mente fuit: ne comprime fletus,
Ne pudeat: rumpat frænos dolor iste, (Deisque
Si tam dura placent,) hominem gemis, (hei mihi! subdo

cohibe lacrymas, ne erubescas iis. Iste luctus laxet omnes habenas, et Deos incusct, si tam sæva ipsis cordi sint. Luges Urse, fumulum, (Heu me! ipse accendo dolorem

Gevart. 'Quam male hic argumentatur Statius, et res diversas et nihil commune habentes conjungit! *Libertas*, inquit, *major juncto stemmate*. Quid *libertati cum juncto*, longo, et continuato *stemmate*? Dixisse debuit: *Libertas omni vindicta, omni manumissione major*; non *juncto stemmate major*; quippe *junctum stemma non ad libertatem facit, sed nobilitatem*. Vides jam Statium scripsisse: *cui major stemmate juncto Nobilitas ex mente fuit*. Ovid. Pont. i. 2. Noster Theb. ii. 436. iv. 600. Juvenal. viii. 1. &c. Male vero Gevartius legit *fuit pro fuit*; si enim quicquam mutandum, scripsisse debuit *fluxit non fuit*. Markl.—13 Venet. 1. 2. 3. 4. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Deisque*; Parm. *diesque*; Gevartius et Barth. legere malint *Deosque*. 'Olim conjeceram: *Deisne Hei tam, &c.* Non male, opinor, quia idem conjectantem postea deprehendi Gronovium Diatr. cap. 21. Revera

NOTÆ

qui magis erat liber moribus ac indole, quam si longa serie nobilium descendisset. Et hoc secundum Stoicos, qui veram libertatem in sola sapientia ponebant, ac neminem præter sapientem liberum esse dicebant. Vide Cic. Parad. v. Horat. ii. Sat. 7. Senecam passim, Dionem Prusæum Oratione de Servitute et Libertate, et passim Arriani Epictetum, et Persium Sat. v. *Stemmata juncto*] Propinquo nobilitatis gradu, quo aliquem contingimus. Ita Theb. ii. 'Sanguinem junctum' dixit: 'Tibi larga Pelops et Tantalus auctor Nobilitas, propiorque fluat de sanguine juncto Jupiter.' Stemma autem, quia stemmata solum erant eorum, qui jus imaginum habebant, id est, eorum qui summos magistratus Reip. gesserant. Plinius lib. xxxv. cap. 2. 'Expressi æra vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus: Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas.' Ju-

venal. Sat. viii. 'Stemmata quid faciunt? Quid prodest sanguine longo, Pontice, censeri, pictosque ostendere vultus Majorum?'

13 *Ne pudeat: rumpat frænos dolor iste, (Deisque Si tam dura placent,)]* Totum hunc locum sic illustrat Gronovius, et censet legendum *Deisne, pro Deisque*, et *Hei pro Si*, totumque locum sic interstingnit: *Ne pudeat: rumpat frænos dolor iste, Deisne Hei tam dura placent? hominem gemis! hei mihi! subdo Ipse facies: hominem Urse tuum. Elucescit enim, ait Gronovius, in hoc summa ars excellentissimi Poëtæ, quod peridos breves velut suspiriis interstinguat, et abrupta, ac non cohærentia canat. Ei in vet. lib. scriptum fuerat, ut assolet, pro Hei: id in Si degeneravit. Insanum dolendo et plangendo, invidiam Diis se facere credebant stulti gentiles. Ad hoc ergo Ursum hortatur Poëta, et facies dolori subdit: omnem modum excedat ista comploratio, iste plancus; videant Dii, quam ipsis dura placuerint, quam sævi fuerint, quam iniusti.*

Ipse faces) hominem, Urse, tuum cui dulce volenti 15
 Servitium, cui triste nihil; qui sponte, sibique
 Imperiosus erat. Quisnam hæc in funera missos
 Castiget luctus? gemit inter bella peremtum
 Parthus equum, fidosque canes flevere Molossi,
 Et volucres habuere rogum, cervusque Maronis. 20
 Quid si nec famulus? vidi ipse animosque notavi
 Te tantum capientis herum: sed major in ore

tuum,) luges famulum tuum, cui suavissimum erat tuum servitium, qui nihil agebat morose, quique ultro sibi jubebat, quæ imperabas. Quisnam damnet fletus sparsos in has exequias? Parthus dolet equum occisum in prælio, et Molossi plorarunt fideles canes, et cervus Virgiliti, et aves habuere bustum. Quid, si non erat servus? Vidi equidem et animadverti tibi soli servire voluisse; sed major erat habitus in

~~~~~

vix aliter scribere potuit Statius ac conjecerat Gronovius.' Markl.—16 'Videtur abundare que; satis enim erat dixisse: qui sponte sibi Imperiosus erat, omisso *τῇ* que. An scripsit: qui sponte sibi qui Imperiosus erat? ut in isto Horatii: 'Sibi qui imperiosus.' Vel: qui sponte sibi *met* Imperiosus erat? Quære, an hæc vox unquam verum finiat?' Idem.—20 Codex Burmanni: *cervusque Marone*.—21 Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c. *habitusque notavi*; Parm. *animosque notavi*; et sic ex ed. vet. edidit Lindembrogius, eumque secutus Cruceus; ita quoque citat Bentleius ad Horatii l. l. *animoque notavi* Rom.—22 *Te tantum cupientis herum* Venett. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. &c. 'Quisquis herum cupit necesse est servili sit animo: ferre quidem dominum necessitate adactus interdum potest magnus animus; nunquam vero *cupere*: lege igitur: *Te tantum capientis herum*. Sed contra me movet quod summus Bentleius in sua hujus loci explicatione legit *cupientis*: et huic aliquatenus favent præcedentia, 'tuum cui dulce volenti Servitium.' Melius itaque forte nihil in contextu mutasse.' Markl. Hanc tamen emendationem, quæ obiter non Marklandi, sed Heinsii est, vide

NOTÆ

15 *Hominem tuum*] Homo, pro servo, ut hic et apud Jurisconsultos sæpe usurpatur, Galli que retineant.

17 *Imperiosus erat*] Id est, qui sponte et libenter sibi jubebat, ea quæ grata tibi esse sentiebat, ut est eorum qui maxime diligunt. *Hæc in funera*] In mortem tam egregii pueri.

19 *Parthus equum*] Parthi enim erant celebres equites. *Fidosque canes flevere Molossi*] Molossi, gens Epirotica, nota oraculo Jovis Dodonæi, venationi dedita. Canes vero Molossi seu Epirotici erant in pretio, ut

Laconici et Salaminii. Virgilius: 'Vulces Spartæ catulos, acresque Molossos.'

20 *Et volucres habuere rogum*] Ut Psittacus Melioris, Corvusque Plinianus, de quo vide Plin. lib. x. cap. 43. *Cervusque Maronis*] Cervus apud Virgilium defietur a Sylvia. Notum est Carmen.

21 *Quid si nec famulus*] Servus enim dici non poterat, qui præditus erat moribus tam egregiis, et qui tam amabat herum.

22 *Major*] Servo scilicet.

Spiritus, et tenero manifesti in sanguine mores.
 Optarent multum Graiæ, cuperentque Latinæ
 Sic peperisse nurus. Non talem Cressa superbum 25
 Callida sollicito revocavit Thesea filo :
 Nec Paris Œbalios talis visurus amores
 Rusticus invisās dejecit in æquora pinus.
 Non fallo, aut cantus assueta licentia ducit :
 Vidi, et adhuc video, qualem nec bella caventem 30

vultu, et mores pudibundo rubore ingenuum arguebant. *Latinæ et Graiæ* nurus desiderasset, et voluissent genuisse tales liberos. *Superbus Theseus*, quem astuta *Cretensis* de eo sollicita revocavit filo, non ea erat oris specie. *Nec pastor Paris talis erat*, ubi conventurus *Œbaliam* amicam deducit in mare naves, quæ intilæ movebantur. *Non fallo*, nec solita libertas carminis me rapit. *Vidi, et adhuc mente*

Advers. lib. I. cap. 5. p. 53. Marklandus in contextum recepit.—28 ‘Suspicari posset: incestas d. in æ. pinus, ex Achill. II. 363. Sed majus aliquid latet. Dixisse quidem potuit: *Matribus invisās*, ut apud Horatium, ‘bella matribus detestata;’ sed hoc non satis fuisset. Pæne certus sum Statium scripsisse: *Nec Paris . . . . Troasin invisās*, &c. Pro *invisās* nonnullæ edd. perperam habent *inritas*.’ Markl. *inritas* ex ed. vet. receperat Lindenbrogius.—30 Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *caventem*; Gronovius edidit *caventem*, sic enim apparet in Amstel. quæ ed. Gronov. basis est; in Erratis tamen V. D. reponi vult *caventem*, ut exhibetur in Venet. I. et ediderat Gevartius. ‘Si quis *caventem* cum Gevartio et Cruceo malit, non pugnabimus. Illud tamen magis placet, cum non ob exercendos cantus, sed

NOTÆ

25 *Cressa*] Ariadna Cretensis. *Superbum Thesea*] Ob spretam fortasse Ariadnen. Vel *superbum*, ob Scironem, Sinnin, et Cercyona publicos grassatores a se peremptos.

26 *Callida sollicito revocavit Thesea filo*] Nota fabula, qua Theseus, ope filii, quod illi dederat Ariadne, erroribus labyrinthi evasit. *Callida*] Ariadne scilicet, quod hunc liberandi Thesei modum invenerit. *Sollicito filo*] Illud *sollicito* potest referri ad utrumque, Thesea scilicet et Ariadnen, quod nempe anxii et solliciti erant de eventu filii.

27 *Paris*] Paris filius Priami et Hecubæ, raptor Helenæ satis notus. *Œbalios amores*] Helenam Spartanam, uxorem Menelai, quam amabat Delph. et Var. Clas.

Paris. Œbalios] Sen Spartanos: Œbalia enim regio Laconix, cujus Spartæ caput.

28 *Rusticus*] Paris enim expositus fuerat a parentibus statim ac natus fuit, ac inter rusticos et pastores educatus. *Invisās dejecit in æquora pinus*] Paris enim contracta classe navigavit Spartam, ac Helenam rapuit. *Pinus*] Id est, naves, quia ex pinu sæpius conficiuntur. *Invisās* [*inritas*] Quasi nollent consentire profectioni, cujus scopus erat raptus Helenæ.

29 *Non fallo*] Supra Epicedio Glauco: ‘Nil veris affingo bonis.’ *Assueta licentia*] Poëtis scilicet.

30 *Qualem nec bella caventem* Littoræ virgineo Thetis occultavit Achillem] Comparat hic Philetum cum Achille,

Stat.

R

Littore virgineo Thetis occultavit Achillem :
 Nec circum sævi fugientem mœnia Phœbi
 Troilon Æmonia deprendit lancea dextræ.
 Qualis eras procul heu ! cunctis puerisque virisque
 Pulchrior, et tantum domino minor ! illius unus 35
 Ante decor, quantum præcedit clara minores
 Luna faces, quantumque alios premit Hesperus ignes.
 Non tibi fœmineum vultu decus, oraque supra
 Mollis honos ; (quales dubiæ discrimina formæ

video eum pulchriorem Achille, cum Thetis abscondit illum inter puellas in insula Scyro, ne iret ad bellum ; et Troilo, cum Æmonia lancea confodit fugientem circa muros crudeles Apollinis. Qualis erat, heu, longe formosior omnibus pueris et hominibus, ac soli cedebat hero, qui tantum eum vincebat, quantum fulgida luna superat minores stellas, et Hesperus obscurat alios planetas. Non tibi erat muliebris pulchritudo, nec effæminatus decor in vultu, qualis est iis, qui pœnas dantes am-

~~~~~

ne bello fatali implicaretur, abditus illuc fuerit Achilles.' Barth.—33 Venet. 1. *traiecit lancea*.—34 *Qualis erat procul heu* Venet. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Talis eras procul en* Parm. *Qualis eras procul heu* Rom. et vet. Lindembrogii, quod revocavit Marklandus.—39 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *qualis dubiæ post crimina formæ* :

NOTÆ

et infra cum Troilo ; superioremque facit Philetum, sicut fecit, cum illum comparavit cum Theseo et Parade. Nota autem fabula, qua dicitur Thetis oculuisse Achillem in Scyro insula apud Lycomedem regem inter ejus filias, ut bellum Trojanum vitaret.

32 *Circum sævi fugientem mœnia Phœbi Troilon Æmonia deprendit lancea dextræ*] Troilus filius Priami et Hecubæ, puer cum Achille congregi ausus, ab ipso nullo negotio occisus est. Virgilius *Æneid.* 1. 'Parte alia fugiens amissis Troilus armis Infelix puer, atque impar congressus Achilli, Fertur equis, curruque hæret resupinus inani.' *Circum sævi mœnia Phœbi*] Id est, circum muros Trojanos, quos ædificaverat Apollo. *Sævi*] Quia deseruerat Trojanos. *Æmonia*] Id est, Achilleæ. Achilles enim Thessalus

erat seu Æmonius, et Thessalia antiquitus vocata 'Æmonia.'

34 *Procul Pulchrior*] Id est, longe pulchrior.

36 *Minores faces*] Stellas intelligit, quæ respectu nostri luna minores apparent.

37 *Altos ignes*] Planetas. *Hesperus*] Stella Veneris cum occidua est. Diodorus Siculus lib. III. de Hespero Atlantis filio tradit, eum ex Atlante monte sidera contemplantem, repentino morbo correptum disparuisse ; æ vulgus, ob illius pietatem et justitiam, ejus nomine vocasse pulcherrimam stellam, quæ et Vesperugo (Venus scilicet cum est occidua) dicitur.

39 *Discrimina [post crimina]* Crimina, pro discrimina, ut volunt aliqui ; sed *rd crimina*, proprie significata sumendum ex illis versibus viæ Domi-

De sexu transire jubent;) parvoque virilis 40
 Gratia, nec petulans acies, blandique severo
 Igne oculi; (qualis bellis jam casside missa
 Parthenopæus erat;) simplexque horrore decoro
 Crinis, et obsessæ nondum, primoque micantes

bigæ formæ, damnantur nullius esse sexus. Gratia virilis inerat puero, non protervi oculi, sed blandi severo igne, ut erat Parthenopæus deposita post aciem galea, ac incompositi crines pulchra et stupenda spissitate, et genæ nondum tectæ, sed ni-

Gevartius edidit *quales*. Lectio nostra debetur Marklando.—40 Parm. *torvaque virilis*; Rom. et vet. Lindenbrogii: *torvoque virilis*.—42 Bern. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *qualis belli*; Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. et Basil. *qualis bellis*. Edd. vett. omnes *casside visa*. 'Certo certius *missa* legendum ex codice Senensi, quo modo et alii locum restituendum esse jam monuerunt.' Gevart. 'Hanc (*casside visa*) veram genuinam facilemque hujus loci lectionem puto, nec ullo modo mutandam. Generosas mentes, visis solum armis ad rem gerendam accendi, notum est: et talis in Achilleide describitur ipse Pelides. Obscurant clarum locum, qui malunt legere *missa*, pro demissa, deposita, laxata. Quod neque Papinio dignum est, neque satis etiam Latinum.' Barth.—43 Edd.

NOTÆ

tianæ: 'Et censor prohibet mares adultos Pulchræ supplicium timere formæ.' Quasi tunc temporis crimen fuisset, pulchrum nasci. *Dubia formæ*] Nam discerni non potest, mares sint an fœminæ.

40 *De sexu transire jubent*] Mares, cum euuchi fiunt, de sexu transeunt; non sunt enim amplius homines, sed tertius quidam sexus inter homines et fœminas. Hoc fieri vetuit edictis Domitianus, ut referunt historici, et ipse Papinius non prætermisit hanc occasionem landandi principis, Coma Earini: 'Nondum pulchra ducis clementia cœperat ortu intactos servare mares. Nunc frangere sexum Atque hominem mutare nefas.'

41 *Petulans acies*] Oculorum scilicet. Oculi ejus erant modesti et compositi. *Blandique*] *Que*, pro sed, frequenter apud Statium, qui habet a Lucano. *Severo Igne*] Gratosi erant ejus oculi, habebantque igneum

vigorem severitati admixtum.

42 *Casside missa Parthenopæus*] Parthenopæus Atalantes et Meleagri filius, cujus mira venustas ac forma describitur a Papinio Theb. iv. vi. et ix. Sed ipse laudem pulchritudinis aspernabatur. *Casside missa*] Id est, dimissa, deposita, laxata. Martialis dicit '*casside liber*' lib. ix. Ep. 56. Qualis autem fuerit Parthenopæus deposita galea, describit ipse Statius Theb. ix. 699. et sequentibus, et lib. vi. 569. et seq. Aliqui legunt: *casside visa*, id est, cum jam tractaret arma.

43 *Simplexque horrore decoro Crinis*] *Simplex crinis* est inornatus, incompositus, cujus negligentia inerat quidam speciosus terror, seu pulchritudo terribilis. Sic Thebaid. lib. ii. 'Cui torva genis horrore decoro Cassis.'

44 *Et obsessæ nondum, primoque micantes Flore genæ*] Theb. vi. 585. 'Jam

Flore genæ : talem Ledæo gurgite pubem 45
 Educat Eurotas ; teneri sic integer ævi
 Elin adit, primosque Jovi puer approbat annos.
 Nam pudor ingenuæ mentis, tranquillaque morum
 Temperies, teneroque animus maturior ævo,
 Carmina quæ donasse queant? Sæpe ille volentem 50
 Castigabat herum, studioque altisque jувabat

tentes tantum prima lanugine. Eurotas Ledæus educat talem juventutem supra suas ripas. Sic ephēbus florens tenera ætate petit Elida, et approbat Jovi primos annos. Qui versus possent celebrare honestum pudorem juvenilis animi, et lenem temperiem morum, et ingenium maturius tenera ætate? Sæpe redargebat dominum volentem, et eum juvabat sua opera et altis consiliis, mæstus lætusque tecum,

~~~~~

vett. exhibent, *Parthenopeus*.—48 Parm. *Nam pudor unde novæ*; Rom. *Nam pudor inde novæ*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. ceteræ: *Nam pudor inde novæ*. 'Quædam hæc nova mens, et quem sensum habet ista vox inde? Lege minima mutatione: *Nam pudor ingenuæ mentis*.' Markl. Nicolaus Heinsius in Epistola Octavio Falconerio missa, eandem emendationem, non confidenter tamen, proposuit. Hæc Epistola extat in Syllog. Epist. Tom. v. pp. 530-535.—50 Venet. 1. et Parm. *Carmine quo potasse queam*; Lindembrogius: *Carmine quo donasse queam*; Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Amstel. Gronov. Veen. &c. *Carmina quæ donasse queant*. Vide Var. Not. 'Ego nec sensum nec verborum constructionem intelligo; sed si nihil excidit scio ad hanc formam concipi hæc oportere: *Nam pudor ingenuæ mentis, tranquillaque morum Temperies, teneroque animus maturior ævo Carmine quo nota esse queant?* ad hanc, inquam, formam; hæc enim pro veris Statianis venditare nolo: minima vero differentia inter *nota esse* et *donasse*.' Markl. 'Parmensis: *Carmine quo potasse*

NOTÆ

tennem pingues florem inducere palæstræ, Deserpitque genis, nec se lanugo fatetur Intonsæ sub nube comæ.'

45 *Ledæo gurgite pubem Educat Eurotas*] Eurotas Laconicæ fluvius, ad quem juventus Spartana exercebat se in ludis Gymnicis. Dicitur *Ledæus gurgis*; quia in ejus littore Jupiter in cycnum conversus rem habuisse cum Leda dicitur. Unde Papinio Theb. iv. 'Falso gurgis cantatus ore.'

47 *Elin*] Id est, ludos Olympicos, quibus præfuerunt Elei a prima Olympiade, in qua Chorebus vicit, usque ad vigesimam sextam. Pisa

deinde ludorum possessionem sibi vindicavit; rursus tamen Elei eam reciperarunt. Locus autem, ubi hi ludi edebantur, 'Olympia' appellatus, erat in Elide. *Jovi*] Quia hi ludi in honorem Jovis instituti erant. *Approbat*] In certaminibus scilicet, talem se præstat, ut a Jove approbentur anni sui.

50 *Carmina quæ* [*Carmine quo*] *donasse queant* [*queam*] Id est, quibus versibus celebrare eum potero. Alii legunt: *Carmina quæ donasse queant*. Id est, qui versus possunt exprimere ejus virtutes supra relatas.

Consiliis; tecum tristisque, hilarisque, nec unquam
 Ille suus, vultumque tuo sumebat ab ore :
 Dignus et Æmonium Pyladen præcedere fama,
 Cecropiamque fidem : sed laudum terminus esto,
 Quem fortuna sinit : non mente fidelior ægra
 Speravit tardi reditus Eumæus Ulixi.
 Quis Deus, aut quisnam tam tristia vulnera casus
 Eligit ? unde manus Fatis tam certa nocendi ?

55

nec unquam ille suus, vultum a tuo sumebat. Meruit et fama superare Pyladem Æmonium, et Theseum Atheniensem : sed modus sit laudum, quem ejus conditio fert. Eumæus non fuit fidelior, qui tanta solitudine expectavit serum Ulyssis regressum. Cuinam numini, et cuinam casui placuit inferre tam acerbam plagam ?

queam, pro dotasse; sed non satis hæc cohærent.' Heins.—54 *Dignus et Æmonium Pyladen præcedere fama*, vel *Hæmonium*, editiones vett. Heinsius ad Ovid. Trist. i. 9. 27. hæc notat: '*Hæmonium* Pyladen facit Statius in Sylvis, sed librariorum, ut opinor, culpa.' In Epist. vero Oct. Falconerio: 'Locus manifeste corruptus, nam Phœceus fuit Pylades, non Thessalus. Manuscriptus codex, cujus discrepantes scripturæ in Parmensi apparent editione: *Hæmonium juvenem*; forte: *Hæmoniam Pelidæ accidere fama*, vel *Hæmoniam Pelidæque accedere fama Cecropiamque fidem*; ut tria exempla singularis amicitiae conjungat, Achillem, Pyladem, Thesea.' Syllog. Epist. Tom. v. p. 535. In Advers. lib. II. cap. I. p. 201. codicis Ms. lectionem, *Hæmonium juvenem* præferre videtur. 'An scripsit: *Dignus et Æmonium Pyladen præcedere fama*? ut contiguas regiones Bæotiam seu Aoniam et Phocidam forte confuderit.' Markl. '*Pyladen* cur *Æmonium* dixerit Papinius, declarabunt lecta Pausaniæ Corinthiaca; nam et eum Heroicis familiis Phoci, Pelei, Atrei oriundum fuisse testatur.' Barth.—59 'Non optimum

NOTÆ

52 *Nec unquam Ille suus*] Ex te semper pendeat: sumebat eundem habitum vultumque, quem tu habebas.

54 *Æmonium Pyladen*] Nota amicitia Pyladis et Orestis. *Æmonium*] Id est, Thessalum. Vide supra vs. 33.

55 *Cecropiamque fidem*] Id est, Atticam. Athenienses enim 'Cecropidæ,' et Attica vocata 'Cecropia' a Cecrope primo rege Athenarum. *Fides* autem *Attica*, est amicitia Thesei Atheniensis, qui Pirithoum amicum adeo dilexit, ut gratificaturus illi maxima pericula adierit, Proserpinamque rapere voluerit. Nota fabu-

la. *Sed laudum terminus esto, Quem fortuna sinit*] Innuit restringendam esse laudem Phileti intra limites suæ conditionis, laudandamque ejus fidem ab exemplis petitis a personis ejusdem fortunæ, ut Eumæo Ulyssis subulco, non vero liberis hominibus, ut Pylade et Theseo.

56 *Ægra*] Mæsta ob absentiam domini.

57 *Eumæus*] Eumæus filius Ormeni, Syrus, emtus a Laërte, servus fidei animo erga dominum Ulyssem. *Tardi Ulixi*] Ulysses heros notus omnibus. *Tardi*] Id est, tarde revertentis.

O quam divitiis censuque exutus opimo
 Fortior, Urse, fores ! si vel fumante ruina
 Ructassent dites Vesuvina incendia Locros,
 Seu Pollentinos mersissent flumina saltus ;
 Seu Lucanus ager, seu Tybridis impetus, altas

Unde fatis tam certi ictus ? O Urse, quam constantior fores, spoliatus opibus et florenti fortuna ! Si vel ignes Vesuvii combussissent, ardente ruina, opulentos Locros, seu fluvii inundassent sylvas Pollentinas ; seu campus Lucanus absorptus suis-

videtur istud, *Deus Elegit* : melius, *Exigit*. Markl.—62 ‘Mibi minime dubium esse hanc vocem *Ructassent* depravatam esse ; et medicinam videor invenisse : si vel fumante ruina *Undassent dites Vesuvina incendia Locros*. Posses etiam, *Nudassent dites*, &c. sed istud alterum magis placet ; et verum puto : nisi malis : *Ructassent dites Vesuvina incendia Locri* : quod etiam facile defendi potest.’ *Idem*.—63 *Pollentinos* edd. vett. ‘Nec mutatione distinctionis aut alio quopiam pacto possum huic loco opitulari ; nam quod in mentem veniebat : *Seu Pollentini mersi essent flumine saltus, Seu Lucanus ager : seu, &c.* statim abjeci, gnarus hanc laxam compositionem non esse Statii. Aut igitur excidisse videtur versus, aut mira est Ellipsis : *Seu Leucanus ager* admisisset aquas, seu *Tybridis impetus torsisset aquas in dextrum*. Sed quid *Tybridi* cum agro *Lucano*, tam longe dissito ? Despero igitur, et supra captum meum esse hæc confiteor. Recte vero ex duobus codd. edidit Gronovius, *In dextrum*,

NOTE

61 *Fortior fores*] *Levius ferres*. *Fumante ruina*] *Silius Italicus lib. i.* ‘Dum penitus pluteis Vulcanum exercet ades. Arma virosque simul pressit flagrante ruina.’ ‘*Ardentes ruinæ*’ *Floro lib. i. cap. 18.*

62 *Vesuvina incendia*] *Intelligit calamitosam illam ac prodigiosam cladem, quæ contigit principatu Titi, qua erumpentibus ignibus ex Vesuvio monte Campaniæ, duæ urbes cum pagis multis haustæ aut obrutæ sunt, Herculaneum et Pompeii. Quin etiam Plinius, magnus ille naturæ genius, qui eo visendi cupiditate contulerat se, eodem casu absnmus est. Qua de re vide Epistolam Plinii nepotis ad Tacitum. Locros*] *Locri populi in extrema Italiæ ora, quam Græci veteres Magnam Græciam vocarunt ; oppidum habebant ejusdem nominis conditum ab iis Locris, qui Ajacem Oileum ad Trojam secuti erant, et*

‘*Epizephyrii*’ cognominabantur. De his sermo hic est. Ibiq̃ Ursus prædia habebat. Sunt et *Locri Græciæ populi*.

63 *Pollentinos*] *A Pollentia urbe sita in Liguria ad radices Alpium, lanis nigris nobili, ut refert Plinius. De hac hic Papinius loquitur probabiliter. Erat et oppidum ejusdem nominis in altera ex Balearibus insulis.*

64 *Seu Lucanus ager*] *Lucani populi Italiæ, a Samnitibus orti, secundum mare extenti, Silaro fluvio a Picentibus, Lao a Bratiis divisi : quorum urbes primariæ Vellia, antiquitus Helia, Præstum, Græcis Posidonia appellatum, Buxentum. Vide Plin. lib. iii. cap. 5. Seu Tybridis impetus, altas* *In dextram torsisset aquas*] *De inundatione hujus fluvii hæc habet Plinius ibidem : ‘Nulli fluviorum minus licet inclusis utrimque lateribus :*

In dextrum torsisset aquas, paterere serena 65
 Fronte Deos: sive alma fidem, messesque negasset
 Cretaque, Cyreneque, et qua tibi cumque beato
 Larga redivit Fortuna sinu: sed gnara dolorum
 Invidia infelix animi vitalia vidit,
 Lædendique vias: vitæ modo limine adultæ 70
 Nectere tendebat juvenum pulcherrimus ille
 Cum tribus Eleis unam trieterida lustris.

set, seu rapidus Tibris flexisset in dextrum latus profundas aquas, ferres placido vultu numina; sive etiam Creta et Cyrene fefellissent promissa, et recusarent segetes, et alii undique loci, quorum ampli reditus te felicem reddunt. Sed misera Invidia, gnara quid nobis gravius doleat, notavit locum, quo animus letaliter vulnerari poterat, et viam, qua ille feriri posset. Ille formosissimus ephæborum, quem omnes adolescentes caneant, modo parabat jungere unam trieterida tribus Olym-

sc. latus; non *dextram*.' Markl. At omnes edd. retinent *dextram*.—70 Edd. vett. *vitæ modo carmen adultæ*. Pro *carmen* Gronov. conjecit *cardine*; Marklandus *limine*. Totum versum, ut spurium ejecit Barthius.—71 *Nectere tentabat* Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Nectere tendebat* codex Sen. Rom. et vett. Lindenbrogii, quod revocavit Gronovius. 'Et ita ex conjectura emendaveram priusquam ullam variantem lectionem videram.' Markl. Multa de hoc Statii loco Salmasius Epist. 86. ad Gronovium: quæ omnia retexit Epist. 88. et demum legit: *vitæ modo limen adultæ Nectere tentabat*. Salmasio respondet Gronovius Syllog. Epist. Tom. II. p. 533. Vides ergo unde suum *limina* sumserit Marklandus.—72 Heinsius ad Ovidii Met. XIV. 325. pro

NOTÆ

nec tamen ipse pugnat, quanquam creber, ac maximis incrementis, et nusquam magis aquis quam in ipsa arbe stagnantibus. Quinimmo vates potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quam sævus.'

65 *In dextrum* [*dextram*] Melius alii codices, *In dextrum*, supple latus.

67 *Creta*] Creta insula maris Mediterranei prope Peloponnesum. Vide Theb. lib. I. 279. *Cyrene*] Urbs primaria provinciæ Cyrenaicæ, quam Batto duce ex progenitoribus Poëtæ Callimachi, Theræi, oriundi e Laconibus, qui Theream insulam tenebant, condidit. In his autem omnibus locis Ursum habebat prædia.

69 *Invidia infelix*] Per invidiam in-

telligebant veteres, ut jam diximus, vim quandam numinis, quod rebus nimium pulchris, lætis, ac florentibus invideret, ac adversaretur, et excelsa quæque deprimeret. Vide Theb. VI. 695. et Epic. Glaucæ vs. 120. Dicitur *infelix*, quod felices persequatur. Pindarus Olymp. VIII. cavet sibi ab illius saxo aspero: *Μὴ βάλῃ με λίθῳ τραχεῖ φθόνος. Invidia ne me feriat aspero saxo*. Lucianus in Apellea tabula Calumnix comitem dat. *Animi vitalia vidit*] Observavit qua parte animum lædere posset.

70 *Vitæ modo limine* [*carmen*] *adultæ Nectere tendebat* [*tentabat*] juvenum pulcherrimus ille Cum tribus Eleis unam trieterida lustris] *Tō nectere* jungendum est cum trieterida, non cum carmen. Et

Attendit torvo tristis Rhamnusia vultu :
 Ac primum implevitque toros, oculisque nitorem
 Addidit, et solito sublimius ora levavit,
 (Heu ! misero letale favens,) seseque videndo

75

piadibus. Mæsta Nemesis respexit eum limis oculis, ac primum implevit ejus musculos, et præbuit fulgorem oculis, et decoravit vultum forma solito egregiori : heu donis cumulans, ut crudelius in eum sciviret, et tot dotes videndo sese excruciauit, et

NOTE

hoc elegantissimo loquendi modo innuit Philetum pervenisse fere ad decimum octavum ætatis annum ; metaphora desumpta a ludis Eleis seu Olympicis, qui quinto quoque anno celebrabantur, et ludis Nemeis, qui tertio quoque anno redibant, ut omnes sciunt, et ipse Papinius docet Theb. v. 'Cum tristem Hypsipylem ducibus sudatus Achivis Ludus et atra sacrum recolit Trieteris Ophelten.' *Vitæ adultæ limine [carmen]* Id est, quem omnis vita adulta, omnes juvenes canebant. Pro *carmen* autem legit Gronovius *germen*, aitque hujus loci sensum esse : ille pulcherrimus juvenum modo vitæ adultæ germen, id est, flos intratæ adolescentiæ *tendebat nectere*, &c. legit idem Gronovius *tendebat* pro *tentabat* a Senens. Ms. et Romano codice, et dicit Poëtam usum eleganter verbo Horatiano : 'Singula de nobis anni prædantur euntes : Eripuere jocos, Venerem, convivium, ludum : Tendunt extorquere poemata.' Sic alibi : 'Aqua tendit rumpere plumbum,' pro nititur. Legit Gruterus *culmen* loco *carmen*, ut sit mens Philetum attigisse prope decimum octavum ætatis annum, qui est *culmen vitæ adultæ*, id est, adolescentiæ ; adolescentia enim incipit ab anno ætatis duodecimo, vel potius decimo quarto, et finitur anno vigesimo primo, post quem incipit juvenus. Sic decimus octavus ætatis annus est *culmen* adolescentiæ. Nam post hoc tempus incipit vergere ad juvenam.

Cl. Salmasius in Epist. 86. ad Gronovium legit *crimen*, pro *carmen*, et punctum ponit post *rd adultæ* ; et ait, Poëtas solere et aliquando Historicos acerba funera plerumque Invidiæ ipsi, quam *Θεὸς σωματοποιεῖν*, et invidio alicui numini tribuere, quod præstantissima quæque nolit in terris diurnare. Apud illam divinitatem *crimen* est, vel pro crimine habetur, in adulto corpore virtutis magna spes exoriens, et sese exerens : ideo statim in medio cursu demetere satagit, priusquam ad frugem et maturitatem perveniat. Itaque crimen Phileto fuisse, quo Invidiæ seu Nemesi fuit invisus. *Adultæ vitæ*, seu decimus octavus annus, est flos ipse ætatis, in illis maxime, qui forma commendantur, ut hunc Philetum commendat Statius. Idem Salmasius in Epist. 88. ad eundem Gronovium legit : *vitæ modo limen adultæ Nectere tentabat*. Nectere, inquit, tentabat unam Trieterida tribus Olympiadibus, quod est *limen* tantum et vestibulum vel ingressus *vitæ adultæ* : ex ephēbis nempe excesserat, qui egressus est adultæ vitæ. Per appositionem itaque hæc dicuntur : *vitæ modo limen adultæ*.

73 *Rhamnusia*] Dea Nemesis, seu Adrastia, *Rhamnusia* dicta a Rhamnunte oppido Atticæ, in quo superbum habebat templum. Vide supra, vs. 69. *Tristis*] Ut supra dicitur 'infelix,' quod res lætas et prosperas odit.

76 *Letale favens*] Hæc enim omnia

Torsit, et invitam mortem complexa, jacenti
 Injecit nexus, carpsitque immitis adunca
 Ora verenda manu : quinta vix Phosphorus hora
 Rorantem sternebat equum, jam littora duri
 Sæva, Philete, senis, dirumque Acheronta videbas,
 Quo domini clamate sono ! non secius atros

assumens invidiam et mortem injecit vincula ægroto, et curva manu carpsit decorem vultus, quem revereri debebat. Vix Lucifer sub quintam horam sternebat equum rore madidum, jam Philete cernebas crudeles ripas acerbi senis, et sævum Acheronta ; quibus domini ejulatibus ? Mater non sæpius sugillasset livida brachia ob

~~~~~

lustris conjicit luctis. Nihil mutandum putat Marklandus.—77 Torsit, et invidiam, mortemque amplexa edd. vett. *Torsit, et invidiam* conjecerat Lindembrogius ; sed totum versum delere malit Barthius. Lectionem nostram ex conjectura in contextum intulit Marklandus.—81 Edd. vett. *Pilete* ; codex Gronovii *Philete*. Edd. vett. omnes : *dirumque Acheronta*. Altera lectio est ex emendatione Marklandi. Pro *sæva* Parm. habet *scæva*.—82 *Quo domini clamante sono* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. et Basil. *clamate* Rhod. et Salisb. quod reposuit Gronovius. Pro *sævius*, quod edd. vett. exhibent, Barthius legit *sæpius*. ‘Ego adhuc quæro quare *sæva littora*, et *sæva genitrix* tam prope posita ; et, quod majus est, quomodo

NOTÆ

munera, seu dotes collatæ Phileto, causæ fuere suæ mortis. *Sesque*] Id est, opera sua nimium pulchra, nimirum quod implevisset toros Phileti, fulgoremque oculis ejus dedisset, ac sublimius solito vultum ejus erexisset. Similis locus Epicedio Glauciæ : ‘Illa genas, et adultum comere cinem,’ &c.

77 *Invitam [Invidiam] Mortemque]* Comites hæ sunt fere semper Nemesis illius tristes Deæ.

78 *Carpsitque immitis adunca Ora verenda manu]* Inde videtur Philetum mortuum fuisse variolis, morbo fædo, cujus est proprium dilaniare et cavare vultum. *Immitis]* Quia non mota fuit misericordia erga Philetum, qui merebatur vivere ob tantas dotes animi, corporisve ; vel etiam erga ipsum Ursum, cui eripiebat tam carum puerum.

79 *Phosphorus]* Id est, Lucifer. Cicerone de Natura Deorum : ‘Infima

est quinque errantim, terræque proxima stella Veneris, quæ *Φωσφορος* Græce, Latine *Lucifer* dicitur, cum antegreditur solem, cum subsequitur, Hesperus.’ *Quinta hora]* Post mediam noctem scilicet. Et innuit sub auroram, seu primo diluculo, mortuum fuisse Philetum.

80 *Rorantem]* Aqua maris scilicet, opinione vulgi qui credit sidera oriri e mari. *Duri senis]* Charontis, qui nemini parcit.

81 *Philete [Pilete]* Scribendum *Philete*. Est enim *Φιλέτης*, et sic unus e scriptis. Occurrit in lapidibus antiquis et apud Martialem. Sic inter Rhetoras Suetonii : ‘Lucius Otacilius Philetus :’ non enim ‘Pilitus’ aut ‘Pilittus,’ ut viri doctissimi vulerunt. *Gronovius. Acheronta]* Fluvium Inferorum.

82 *Quo domini clamate sono]* Id est, complorate. Simul enim ac mortuus quis erat, comploratio seu cou-

Nigrasset planctu genitrix tibi sæva lacertos,
 Nec pater: et certe qui vidit funera frater
 Erubuit vinci: sed nec servilis adempto
 Ignis: odoriferos exhausit flamma Sabæos
 Et Cilicum messes, Phariæque exenta volucris
 Cinnama, et Assyrio manantes gramine succos,
 Et domini fletus: hos tantum hausere favillæ,

85

tuam mortem, nec genitor: et certe fratrem, qui vidit tuas exequias, puduit vinci. Sed rogus servilis non fuit præcepto. Ignis consumit suaveolentes opes Sabæorum, et segetes Cilicum, et cinnama erepta avi Phariæ, ac liquores stillantes ex Assyria planta, et lacrymas heri. Cineres tantum has biberunt: bustum has tantum absor-

genitrix sæva fuit huic puero mortuo, cum suos lacertos nigrasset et plangeret? Propius ad rem fuisset si dixisset *sibi sæva non tibi*. Sed nec ita dixisse puto: adhuc enim *sæva* et *sæva* nimis vicina sunt; et subfrigidum est illud *sibi sæva*: cui enim *sibi sæva* esse potuit quæ suos lacertos verberarit? sensum igitur non promovet *sibi sæva*. Ego non dubito a Statio fuisse: non secius atros Nigrasset planctu genitrix insana lacertos. Potes etiam legere, *genitrix vesana* ex Propertio II. 9. 10. Et hoc forte verius propter perpetuam fere mutationem literarum *B.* et *V.* Markl. Pro *sævius*, vel, ut legit Marklandus, *secius*, Parm. habet *scævius*: et mox, *tibi scæva*.—88 Sic omnes codd. et edd. vett. Heinsius ad Claud. de Nupt. Honor. et Mar. vs. 95. ita scribit: 'Legendum *germine*. Qui *gramina* amomum interpretantur, vellem nos docuissent amomum herbam esse.' Ita etiam legit Advers. lib. IV. cap. 3. p. 580. Ad Ovidii vero Heroid. Epist. xv. 76. aliter citat hunc versum: *Balsama, et Assyrio manantes germine succi*.—89 *At domini...ausere* Venett. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Et domini fletus, hos tantum ausere favillæ* Parm. et Rom. Et etiam legit Gevartius ex codice Senensi.

NOTE

clamatio fiebat, ut observavimus supra vs. 5.

83 *Nigrasset planctu*] Ex more sci- licet jam a nobis observato.

85 *Sed nec servilis adempto Ignis*] Id est, non at servus ustus ac crematus es.

86 *Odoriferos Sabæos*] Intelligit Myrrham ac thus, quæ 'Arabix divitias' vocat Plinius, et causas, quæ nomen illi 'felicis' ac 'beatæ' dederunt. *Sabæos*] Quia in sole pago Sabæorum, in media Arabia collocato, arbores thuriferæ reperiuntur, ac regio thurifera vocatur *Saba*.

87 *Et Cilicum messes*] Crocum intelligit. Prima enim nobilitas, ut ait

Plinius, croco Cilicio, et ibi in monte Corycio. *Phariæ volucris*] Phenici, qui sæpe in Ægypto visitur: hinc 'Pharia volucris.' Vide Psittacum Melioris, vs. 37.

88 *Cinnama*] Pretiosum aroma. Vide Theb. VI. 61. *Et Assyrio manantes gramine succos*] Intelligit unguentum ex amomo confectum, quod frequens in Assyria nascitur. Vide supra Psittaco Melioris: 'Assyrio cineres adolentur amomo.' Pro *gramine* autem legendum censet *germine* Nicolaus Heinsius, suis ad Claudianum notis. Non enim Amomum herba.

Hos bibit usque rogas : nec quod tibi Setia canos 90
 Restinxit cineres, gremio nec lubricus ossa
 Quod vallavit onyx, miseris acceptius umbris
 Quam gemitus ; sed et ipse juvat. Quid terga dolori,
 Urse, damus ? quid damna foves, et pectore iniquo
 Vulnus amas ? ubi nota reis facundia raptis ? 95

buit. Nec quod Setinum vinum abluit tuos albentes cineres, nec quod urna ex marmore Onychite inclusit tua ossa sinu suo, hæc tam grata sunt ejus umbris infelicibus, quam lacrymæ domini. Sed et ipse te juva. Quid, Urse, succumbimus dolori ? Quid alis luctum tam tibi gravem ? et amas fovere injuste plagam in tuo pectore ? Ubi eloquentia tua cognita reis in iudicium raptis ? Quid angis tam atroci

—93 Cruceus pro juvat legit juva. Edd. vet. Quid terga dolori ; alii legunt Quod, improbante Barthio. Marklandus hunc versum ita legit : Quin gemitus sedasse (vel sedare) juvat ? quid terga dolori, &c. Cf. II. Sylv.

NOTE

90 *Setia canos Restinxit cineres*] Setinum vinum primæ notæ intelligit e Setia Campaniæ oppido. De quo Plinius lib. XIV. cap. 6. de vini generosis loquens : 'Divus Augustus Setinum prætulit cunctis, et fere secuti principes, propter confessa experimenta, non temere cruditatibus noxiis.' Et tangit morem, quo rogu, usto jam cadavere, vino extinguiebant. Virgil. Æneid. VI. 'Postquam collapsi cineres, et flamma quievit, Reliquias vino, et bibulam lavere favillam.' Patrocli quoque rogu nigro vino extinguitur apud Homerum II. V. Vetus tamen lex Numæ : 'vino roguum ne respergito.' Vide Plinium lib. IV. cap. 2. *Canos*] Quia cineres, extincto igne, sensim albescent.

91 *Gremio nec lubricus ossa Quod vallavit onyx*] Id est, urna ex onyee : collectos enim cineres urnis condebant. *Lubricus*] Vel quia facile elaberentur manibus ejusmodi vasa, vel quia fragilia erant. Et Poëta respexit etiam ad ritum componendi ossa, de quo vide Tibull. lib. II. Eleg. 2.

92 *Miseris acceptius umbris Quam*

gemitus] Mens : Etsi quicquid aromaticum erat, injectum fuisset in roguum Phileti, onyxque contineret ejus ossa, Setinoque vino cineres ejus extincti fuissent, nihil tamen gratius fuit, majoremque consolationem attulit miseris ejus umbris, quam lacrymæ, ac gemitus domini. Lacrymæ autem propinquorum ac amicorum Manibus gratissimæ erant, ut quibus dolorem, quem ex morte propinqui, aut amici habebant, testarentur ; unde Solon dicebat : Μηδὲ μοι κλαυστος θάνατος μάλοι, ἀλλὰ φίλοισιν Καλλεῖτο μοι θάνατον ἔλγεα καὶ σπονδαίς. Non mihi contingat mors indefleta, sed relinquam moriens amicis dolores, et gemitus. Confirmat Papinius lacrymis Hetrusci : 'Felix heu nimium felix, plorataque nato Umbra venit.' Et Homerus Iliad. V. Πάτροκλον κλαίωμεν, ὃ γὰρ γέρας ἔστι θανάτων. Fleamus Patroclum, hoc enim est præmium mortuorum. Summo enim dedecori esse ei qui mortuus erat putabant, si a suis superstitionibus non ploraretur.

95 *Reis raptis*] In iudicium scilicet.

Quid caram crucias tam seris luctibus umbram ?
 Eximius licet ille animi, meritusque dolorem,
 Solvisti: subit ille pios, carpitque quietem
 Elysiam, carosque illic fortasse parentes
 Invenit: aut illi per amœna silentia Lethes 100
 Forsan Avernales alludunt undique mixtæ
 Naides, obliquoque notat Proserpina vultu.
 Pone, precor, questus; alium tibi Fata Phileton,
 Forsan et ipse dabit; moresque habitusque decoros

dolore dilectos manes? Egregius licet ille mente fuerit, et dignus isto luctu, luisti ei, quod debebas. Intrat ille sedem piorum, et perfruitur quiete Elysia, et illie forsam reperit dilectos parentes: aut Avernales Naiades forsam lascivunt circa illum in amœnis locis tacitæ Lethes, et Proserpina eam observat obliquo vultu. Dimitte, oro, plandus. Fata, et forsitan ipse, tibi dabunt alium Philetum, cui

~~~~~

1. 208.—96 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Ge-
 vart. &c. *tam scævis*, vel *scævis*. Altera lectio figmentum est Marklandi.
 —97 Parm. *meritusque dolerri*; unde Gronovius *doleri*.—98 Aldd. Colin.
 Gryph. Basil. &c. *carpitque*; Parm. *capitque*; unde Marklandus *car-
 pitque*.—99 Venett. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c.
clarosque; Bernartius correxit, *carosque*.—100 Venett. Aldd. Colin. Gryph.
 Basil. Bern. Gevart. Lindenbrog. Cruc. &c. *illic per amœna*; Amstel.
 Gronov. Barth. et recentt. *illi*.—104 Parm. et Rom. *habitare decoros*; codex

NOTE

96 *Quid caram crucias tam seris [scævis] luctibus umbram*] Si tamen luctus erat nimius et propinqui ultra lacrymas et gemitus, vel usque ad corporis laniatum, vel lacerationem crinium procedebant, tunc veteres credebant manes defunctorum his lædi, ut qui nolebant propinquos carosque sui gratia in se ipsos scævire. Et hoc, ut luctum intra legitimum modum continerent. Tibullus: 'Tu manes ne lede meos, et parce solutis Crinibus, et teneris Delia parce genis.' Seneca Tragicus Octavia: 'Renovare luctus parce cum fletu pios; Manes parentis neve sollicita tuæ.' Plato etiam de Legibus lib. XII. prohiberi posse existimavit, ne nimium lugerentur mortui, aut immoderate luctus iste exprimeretur.

98 *Solvisti*] Supple, quod illi debe-

bas, lacrymis, ac gemitibus tuis, ac officio ejus funeri præstito. *Subit ille pios*] Id est, sedem piorum. *Quietem Elysiam*] Quies proprium vocabulum de campis Elysiis. 'Ordines quieti' Horatio. Nemesianus: 'Si sentire datur post fata quietis.' Apuleius Mil. lib. VII. 'Desine jam: precor, desine: ac me in meam quietem permitte.'

100 *Amœna silentia Lethes*] Id est, campos Elysios. Lethæ fluvius Inferorum.

101 *Avernales Naides*] Sunt enim etiam Nymphæ et Naiades apud Inferos.

102 *Obliquoque vultu*] Raptim, ne observetur a Plutone. *Proserpina*] Regina Inferorum, uxor Plutonis.

104 *Forsan et ipse dabit, &c.*] Vide quæ diximus ad Glauciam Atedii Me-

Monstrabit gaudens, similemque docebit amorem.

105

latus monstrabit mores ac habitus decoros, et docebit illum te amare, ut et ipse te amavit.

~~~~~

Florent. et Venet. 2. habent etiam, *decoros*; unde Marklandus: *habituque decoros*.—105 Parm. Venet. 2. et Rom. *amari pro amorem*, quod recepit Marklandus; sed in curis secundis corrigi jussit.

NOTÆ

lioris delicati vs. 227. Alium forte Philetum sui similem tibi mittet ab Elysiis campis. *Mores habitusque [habituque] decoros [decoris]* Ms. Florentinus, Romanus et Venetus codex habent *decoros*.

105 *Similemque docebit amorem*] De in optima lectio et ipsius Statii, quam pro ultimo verbo habent Romanus et Venetus *similemque docebit amari*. Ne-

que enim, dicitur: Forsan ille alium dabit Philetum, et ei monstrabit mores habitumque decoros, docebitque eum amorem, quo ipse tibi serviebat: sed hoc dicitur: Dabit alium Philetum tibi, ejus mores habitumque decoros tibi monstrabit, et ostendet grande solatium, a te sui similem amari. Gronovius.

VII. GENETHLIACON † LUCANI. ‡

In gratiam Pollæ Argentariæ, mariti demortui Lucani poetæ natalem celebrat.

LUCANI proprium diem frequentet

Quisquis commotum habens pectus docto furore, potavit aquam fontis orti ictu

~~~~~

Parm. *Genethliacon Lucani ad Pollam*. Vide Epistolam.—11 *Præcignant*

NOTÆ

† *Genethliacon*] Vetustissimus mos diei natalis colendi, cujus etiam mentio habetur in scripturis sacris Gen. xl. et in Evangelio. Persis etiam summo cultu observatus. Vide Herodotum et Platonem Alcib. i. Celebrabant Romani amicorum et Imperatorum natales, suumque, ac munera mittebant diem natalem celebrantibus, ut diximus supra Arbore Melioris: celebrabant et defunctorum, eorum maxime quos in summa veneratione habebant, ut de Silio Italico refert Plinius lib. iii. Ep. 7. 'Virgillii ante omnes,' ait, 'cujus natalem religiosius quam suum celebra-

bat. Neapoli maxime, ubi ejus monumentum adire ut templum solebat.' Juvenal. Sat. v. 'Quale coronati Thræsea Helvidiusque bibebant Brutorum et Cassi natalibus.' Non autem dignius dies natalitius Lucani coli poterat, quam hoc pulcherrimo genethliaco.

‡ *Lucani*] Lucanus Poëta notissimus Pharsalia sua. Hujus patriam, opera, matrimoniumque, ac mortem describit hoc genethliaco Papinius.

1 *Proprium*] Proprius et suus cujusque dies est natalis, ἀρχὴ τῆς γενέσεως τῆς ἐκδοῦρου, ἡ ἡμέρα ἐφ' ἧς ἐγένετο, Dionysio Halicarnassæo. *Diem*

Quisquis collibus Isthmiæ Diones
 Docto pectora concitatus æstro,
 Pendentis bibit ungulæ liquorem.
 Ipsi, quos penes est honor canendi,
 Vocalis citharæ repertor Arcas,
 Et tu Bassaridum rotator Evan,
 Et Pæan, et Hyantiæ sorores,
 Lætæ purpureas novate vittas:
 Crinem comite, candidamque vestem
 Perfundant hederæ recentiores.
 Docti largius evagentur amnes,

10

ungulæ equi alati in collibus Isthmiæ Diones, celebret natalem diem Lucani. Ipsi, quos penes est honor cantus, Arcas inventor sonoræ citharæ, et tu, Evan, qui agis in orbem Bassaridas, Pæanque, et Hyantiæ sorores, renovate lætæ purpureas vittas. Componite comam, et circumdate recentioribus hederis niveos vestros amictus. Docti

NOTÆ

frequentet] Græci dicunt ἡμέραν θεα-
 πείων.

2 *Collibus*] Intelligit Acrocorin-
 thum, ad cuius radices erat fons Py-
 rene. *Isthmiæ Diones*] Euripides A-
 crocorinthus vocat ἱερὸν ὄχθον, πόλιν
 Ἀφροδίτης. Strabo lib. viii. Dio-
 nem seu Venerem vocat 'Isthmiam',
 quia habebat templum in vertice
 Acrocorinthis, qui in medio Isthmo
 est. Venerem autem 'Dionem' vo-
 cari omnes sciunt.

3 *Æstro*] Æstrum genus muscæ
 aculeatæ. *Doctum vero æstrum*, est,
 ἐνθουσιασµὸς, quem Plato, σάφρονα
 µῶνιν, sanum et sobrium furorem vo-
 cat.

4 *Pendentis ungulæ liquorem*] In-
 nuit fontem Pyreæen, quem ictu un-
 gulæ Pegasi equi alati, unde dicitur
 'pendens,' ortum fuisse dicunt.

5 *Ipsi*] Dii scilicet.

6 *Vocalis citharæ repertor Arcas*] *Mercurius* enim inventa testudine, ac-
 commodatisque ei chordis, citharam
 fecisse dicitur. *Arcas*] Quia Mer-
 curius in Arcadia natus est.

7 *Bassaridum*] Bassarides, ministræ

Bacchi, quæ et Bacchantes, Mæna-
 des, Thyades et Mimallones etiam
 vocabantur. Ipse Bacchus 'Bassa-
 reus' vocatus a specie vestium, qui-
 bus utebantur antistitæ ejus in Ori-
 giis. Alii deducunt ἀπὸ τοῦ βάξω,
 quod *clamare* significat. Ea autem
 vestis ad talos usque dependebat, ea-
 que etiam Bacchus quandoque indue-
 batur. Papinius Achill. i. 'Si decet
 aurata Bacchum vestigia palla Ver-
 rere.' *Rotator Evan*] Bacchus, *rota-*
tor Bassaridum dictus, quia Bacchæ
 in Orgiis in orbem agebantur. Theb.
 vii. 'Et ad inspirata rotari Buxa.'

8 *Pæan*] Cognomentum Apollinis.
 Phæbus autem, Bacchus, ac Mercu-
 rius, ut jam diximus, arbitri eloquen-
 tiæ ac poëtices erant. *Et Hyantiæ*
sorores] Musæ Bæotiæ, quæ sorores
 erant. *Hyantiæ*] Ab Hyantibus Bæ-
 oticæ populis, Plinio, et Pausaniæ.

11 *Hederæ*] Utpote Baccho sa-
 cræ.

12 *Docti amnes*] Ut Permessus, et
 Hormius, aliique. Theb. vi. 'Tuque
 o Permesse canoris Et felix Hormie
 vadia.' Claudianus in Theodosii Con-

Et plus Aoniæ virete sylvæ.

Et si qua patulam diem recepit,

Sertis mollibus expleatur umbra.

15

Centum Thespiacis odora lucis

Stent altaria, victimæque centum,

Quas Dirce lavat, aut alit Cithæron.

Lucanum canimus : favete linguis :

Vestra est ista dies ; favete, Musæ,

20

fluvii evagantur copiosius, et vos, Aoniæ nemora, plus solito virete, et si qua locus umbratus patet, aut admittit lucem, expleatur teneris florum corollis. Centum aræ suævolentes erigantur in lucis Thespiacis et adducantur centum hostiæ, quas Dirce aluit, et Cithæron pascit. Celebramus Lucanum, favete linguis. Ista dies est vestra :

~~~~~

ederæ Markl.—14 *Et si qua patet*, aut Venet. 1. Parm. Vicent. Aldd. Gryph. Basil. Gevart. Bern. Amstel. Gronov. Barth. &c. *Et si qua pateram* Rom. quod Domitius interpretatur : ‘ Si aliquis se contulit in umbram in diem ut pateram daret voluptati.’ Hinc *Et si qua patulam*, &c. eruit Marklandus. Cf. Arat. 1113. 1531. Val. Flac. 1. 844. Virg. Georg. 11. 522. et Ovid. Art.

NOTÆ

sul. ‘ Fluxit Aganippe Largior, et docti riserunt fontibus amnes.’ Docti vero dicti *amnes*, quod inspirationem facerent literarum, ut eleganter Solinus dicit cap. 13.

13 *Plus*] Plus solito. *Aoniæ*] Bæotiæ, vel Parnassiæ. Aones enim populi Bæotiæ : prius Parnassum incolabant, ut refert Strabo.

14 *Et si qua patulam* [patet] Supple, umbra, ne radiis solaribus aut calori pateat, ne perrumpere possint radii solares. Sensus vero : Si qua non frondescant arbores, ‘ et si qua laxant rami nemus,’ ut Noster Theb. 11. ait, id est, si sit hiatus qui lucem recipiat, hic hiatus expleatur teneris corollis. *δαρφύλλοι σκιάδες*. Virgilius in Epicedio Daphnidis : ‘ Sparcite humum foliis, inducite frondibus umbras.’ Et hoc, quod umbris delectari manes credebant.

16 *Thespiacis*] A Thespiis civitate Bæotiæ, ubi consecratum Musis templum, unde et ‘ Thespiades’ dicuntur. Et decore celebrans Poëtam

dicunt *stent altaria*.

17 *Victimæque centum*] Intelligit hecatomben : sacrificia enim in natalibus.

18 *Dirce*] Fons Bæotiæ. *Cithæron*] Mons Bæotiæ.

19 *Favete linguis*] Non tantum est tacere, ut vult Seneca lib. de Vita Beata : ‘ Hoc verbum ‘favete linguis,’ non ut plerique existimant, a favore trahitur : sed imperatur silentium, ut rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.’ Sed etiam est fausta loqui, id est, *εὐφημεῖν*, bona verba dicere. Tibullus lib. 11. Eleg. 2. ‘ Dicamns bona verba : venit Natalis ad aras : Quisquis ades, lingua, vir mulierque, fave.’ Præcones autem clamantes populum sacrificiis jubebant ‘favere,’ postquam sacerdotes pronuntiaverat, ‘Hoc age,’ quo summa attentio tam corde quam ore præstanda sacris præscribebatur.

20 *Vestra est ista dies*] Formula vetus, ut bene hic observat Gevartius. Veteres enim dies illos, quibus singu-

Dum qui vos geminas tulit per artes
 Et vinctæ pede vocis, et solutæ,
 Romani colitur chori sacerdos.
 Felix heu nimis, et beata tellus,
 Quæ pronos Hyperionis meatus
 Summis Oceani vides in undis,
 Stridoremque rotæ cadentis audis :

25

favete Musa, dum colitur antistes Romani chori, qui vos extulit per duplicem artem, oratione astricta numeris, et soluta. Bætica, heu nimis beata et fortunata terra, quæ cernis obitum solis in ultimis aquis Oceani, et audis stridorem rotæ cadentis,

~~~~~

Am. II. 619.—21 Edd. vett. *per artes*. 'Inepta lectio. Scribendum *per arces*; id est, utriusque eloquentiæ summas Principes fecit. Ut dicamus evehere aliquem ad summum rerum culmen. Vide quæ multis huic sententiæ firmandæ scripsimus Advers. lib. XIX. cap. 5.' Barth.—22 *Et junctæ* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Evinctæ pede vocis* Rom. *Et vinctæ* Gevartius, eumque secuti sunt Gronov. Barth. Veen. Delph. &c.—23 'Nihil ab hac lectione mutandum. Vide notata doctissimo Casanbono ad Persium p. 19. item Passeratio ad Propert. III. 1. 3. Etiam revera *sacerdos* Lucanus, quod tamen huc non pertinet. Auctor Vitæ: 'Sacerdotium etiam accepit Anguratus.' Sacerdos vero hic primarium talem notat.' Barth. Si ulla lectionis varietas in hoc versiculo, nusquam reperire possum; ex verbis tamen Barthii aliter hunc locum legisse aliquem conjici posset.—24 *Felix, o,*

NOTE

larem quandam lætitiā recipiebant, aut alias memorabile quiddam ipsis eveniebat, 'suos' vocabant: unde formula erat: 'Hic meus est dies.' Corn. Severus apud Senecam Rhet. Suasor. II. de militibus epulantibus: 'Stratique per herbam Hic meus est, dixere, dies.' Martialis lib. I. Ep. 59. 'Hic mihi quando dies meus est,' &c. Papinius Theb. II. de nocte, qua Tydeus insidiatores occidit: 'Superos, noctemque tuam.' Et Theb. VII. Apollo alloquitur Amphiaræum: 'Utere luce tua, longamque, ait, indue famam.'

21 *Geminas per artes*] Geminæ artes, Rhetorica et Poëtica.

22 *Vinctæ pede vocis*] Id est, carminibus seu oratione versa, pedibus ac numeris poësis astricta. *Solutæ*] Id est, prorsæ orationis, seu prosæ. Tibullus ad Messalam: 'Quique

canent vincto pede, sive soluto.' Papinius Epic. in Patrem: 'Sive orsa libebat Aoniis vincere modis, seu voce soluta Spargere.'

23 *Romani chori sacerdos*] Sic Horatius III. Od. I. 'Musarum sacerdos Virginibus puerisque canto.'

25 *Hyperionis*] Id est, solis. Vide Theb. VIII. 47. *Pronos meatus*] Id est, occasum solis.

26 *Oceani*] Sidera mergi in Oceanum veteres credebant, cum occiderent.

27 *Stridoremque rotæ cadentis audis*] Cleomedes lib. II. miram quandam Hispanorum fabulam refert dicentium: 'Ἐμπίπτοντα τὸν ἥλιον τῷ ὠκεανῷ ψόφον ἐμποιεῖν σβενύμενον, ὡς διαπυρρον σίδηρον ἐν ἔδατι. Occidentem solem in Oceanum stridorem edere extinctum, ut ignitum ferrum injectum aquæ.

Rotæ cadentis] Carrum enim tri-

Quæ Tritonide fertiles Athenas
 Uctis, Bætica, provocas trapetis.
 Lucanum potes imputare terris ;
 Hoc plus quam Senecam dedisse mundo,

30

Et quæ lacessis uctis trapetis Athenas feraces oleæ Palladiæ, potes imputare Lucanum orbi ; hoc plus est, quam præbuisse terris Senecam, aut peperisse suavem Gal-

simis malit Marklandus. Cf. Senec. Herc. Cæt. 1778.—29 Rom. trapetum ; alii, trapetis.—31 'Notandum unicum tantum Senecam memorari a Papinio, palam omisso altero, qui 'Tragicus,' ingratis vere doctorum hominum, dicitur. Si enim talis aliquis fuisset versibus scriptis celebris, quantum fuisset operæ augmentum, immo nullum, Senecas scribere? Vide quæ in hanc sententiam pluribus scribunt M. Antonius Delrio in Vita Senecæ pag. 37. et

NOTÆ

buunt soli Poëtæ.

28 *Tritonide*] Id est, olea arbore Palladi, quæ 'Tritonia' dicitur, sacra.

29 *Bætica*] Tertia pars Hispaniæ, sic a Bæti flumine eam mediam secante, dicta, quam ceteris Hispaniæ partibus præfert Plinius. In ea clarissimæ urbes fuere Astigi, Hispalis, Corduba Lucani nostri et Senecarum patria. *Trapetis*] Trapetum mola olearia. Nam olivetis abundat Bætica, ut testantur Geographi, et Martialis. *Uctis*] Oleo olivarum, cum premunt olivas. *Provocas*] Supple, in certamen.

30 *Imputare*] Ferre impensum, et ascribere debito.

31 *Senecam*] L. Annæus Seneca Cordubensis, patruus Lucani Poëtæ, vir excellentis ingenii ac doctrinæ, summus Philosophus, et Stoicæ sectæ addictissimus, quam hauserat ex Socrione præceptore. Hic post quæsturam relegatus est in Corsicam insulam imperante Claudio, ob suspicionem adulterii cum Julia Germanici filia, Vinicii uxore, et triennio post revocatus beneficio Agrippinæ, prætor factus est, ac formandæ adolescentiæ Neronis admotus, quem sævum crudelemque et expertus est cito, et mitigavit. Inter familiares de Nerone

solebat dicere, non fore sævo illi leoni, quin gustato semel hominis sanguine, ingenta redeat sævitia. Tandem implicitus inter consocios Pisonianæ conjurationis in Neronem, etiam innocens, ab ipso Nerone mori jussus est, misso centurione. Ille interritus, amicorum animos casu suo consternatos ad firmitudinem revocavit, rogans: ubi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio? cui enim ignaram fuisse Neronis sævitiam? neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret: deinde sibi venas præsecans crurum ac brachiorum, et durante tractu lentitudineque mortis hausto veneno, tandem calidæ aquæ stagnum introlens exanimatus est. Vide Tacitum, Suetonium, Dionem, et ceteros historicos. Multa reliquit opera Philosophiæ, quæ nunc habemus in manibus, attribuanturque illi quædam tragædiæ, quæ nomine Senecæ Tragici circumferuntur. Plerique hunc summis laudibus efferunt. Alii tamen simulatorem virtutis fuisse dixerunt. De stylo ejus ac dicendi ratione vide Quintilianum lib. viii. Caligula vero dicebat Senecam 'compositiones meras componere, et cæ-

Delph. et Var. Clas.

Stat.

S

Aut dulcem generasse Gallionem.
 Attollat refluos in astra fontes
 Graio nobilior Melete Bætis.
 Bætin, Mantua, provocare noli. 35
 Natum protinus, atque humum per ipsam
 Primo murmure dulce vagientem
 Blando Calliope sinu recepit.

lionem. Bætis illustrior Græco Melete levet usque in sidera refluas undas. Mantua noli contendere cum Bæti. Calliope Lucanum recepit in blando sinu, statim ut natus est, et suaviter vagiret prima voce super ipsam terram. Tunc primum, misso

pag. 66. et N. Fabr. Præf. in Senec. Patris Controvers.' Barth.—35 'Temeritati huic aliquid demas, si reponendum ducas nolit. Sed suus mos huic

NOTE

mentum esse sine calce,' quod, ut credo, sententiæ uteretur brevibus, et nulla admodum connexionem inter se cohærentibus; quod etiam in eo culpatur Quintilianus, dicendo, eum rerum pondera minutissimis sententiis frangere.

§2 *Dulcem Gallionem*] Intelligit Junium Gallionem fratrem Senecæ Cordubensem: huic lenitatem in dicendo tribuit Quintilianus; hinc *dulcis* nostro. Proconsul administravit Achaïam sub Nerone, ut patet ex Act. Apost. cap. xvii. (facta enim erat Achaïa Proconsularis provincia ex lege Clodia, ut Cicero auctor est oratione in Pisonem.) Ad eundem Gallionem inscripsit frater Seneca librum de Remediis Fortuitorum, ac alterum de Vita Beata. Hunc etiam Nero interfecit.

§3 *Refluos fontes*] Quia cum mare fluxu intrat in Bætin, cogitur fluvius refruere versus fontem suum.

§4 *Melete*] Meles fluvius prope Smyrnam, juxta quem natus dicitur Homerus, a quo 'Melesigenes' est vocatus. *Bætis*] Bætis, ut ait Plinius lib. iii. cap. 1. in Tarracensis provinciae, non, ut aliqui dixerunt,

Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu (quem Tader fluvius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogam) versusque in Occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert: Bætici primum ab Ossigitania infusus, amœno blandus alveo, crebris dextra lævaque accolitur oppidis: ita mediam Bæticiam interluit: mox mari propinquus, lacum efficit magnum, ac demum in Occidentalem Oceanum effunditur: hodie vocatur *Guadalquivir*, quod Arabice sonat flumen magnum.

§5 *Mantua*] Mantua urbs Italiae, in cujus agro natus est Virgilius, a quo 'Mantuanus' dictus est. Nomen retinet, et ducatus titulo gaudet. Sic Poëta Lucanum antepositum Homero, qui per Meletem designatur, et Virgilio, qui per Mantuam. *Provocare noli*] Supple in certamen, quia vincis.

§7 *Dulce*] Quod erat omen, Lucanum fore suavem poëtam.

§8 *Calliope*] Una et regina Musarum, et mater Orphei.

Tum primum posito remissa luctu	
Longos Orpheos exuit dolores :	40
Et dixit: Puer o dicatē Musis,	
Longævōs cito transire vates,	
Non tu flumina, nec greges ferarum,	
Nec plectro Geticas movebis ornos :	
Sed septem juga, Martiumque Tybrim,	45
Et doctos Equites, et eloquente	
Cantu purpureum trahes Senatum.	
Nocturnas alii Phrygum ruinas,	
Et tarde reducis vias Ulixi,	
Et puppem temerariam Minervæ,	50

dolore, recreata deposuit longos luctus mortis Orphei, et ait: O infans consecrate Musis, cito superare antiquos Poetas, non tu quidem movebis pectine amnes, nec turbas bestiarum, nec arbores Thraciæ; sed trahes facundo carmine septem montes, et Martium Tyberim, eruditosque equites, ac purpuratum senatum. Alii celebrent nocturnum Trojæ excidium, et errores Ulyssis sero revertentis, ac audacem navem

glorioso homini relinquendus est.' *Idem.*—40 Hic et sequens versus desunt in Parm. typothetæ, sine dubio, culpa, qui deceptus fuerat vocibus *Longos* et *Longævōs*.—46 Marklandus conj. *Et claros, vel celsos Equites.*—49 *Idem* pro *tardi*, quod omnes edd. exhibent, reposuit *tarde*, ut in Glaucia Atedii 118.

NOTÆ

40 *Orpheos*] Orpheus Œagri, vel, ut alii, Apollinis, et Calliopes filius tam suavem habuisse vocem, tamque suaviter pulsasse citharam dicitur, ut flumina saxaque, mota dulcedine cantus, illum sequerentur. Nota fabula.

41 *Puer*] Lucane.

42 *Cito*] Nam vigesimo septimo ætatis anno periit: intra quod tempus multa fecit opera. *Longævōs vates*] Hoc ad commendationem Lucani, qui jam hac ætate vicerat Poetas etiam senes.

43 *Flumina, greges ferarum*] Ut fecit Orpheus.

44 *Geticas*] Thracias. Getæ enim populi Thraciæ.

45 *Septem juga*] Id est, Romam, ob septem montes. *Martiumque Tybrim*]

Tyberis 'Martius' dicitur eodem sensu, quo 'Martia Roma': Martis enim urbs et Martia Roma.

47 *Purpureum Senatum*] Patres enim vestibus purpureis iuduti.

48 *Nocturnas Phrygum ruinas*] Tangit Trojæ, quæ urbs primaria Phrygiæ, Ἰλίου et excidium, quod noctu contigit. Vide Æneid. II.

49 *Et tarde [tardi] reducis vias Ulixi*] Post captam enim Trojam, cuius obsidio usque ad decimum annum perducta est, dicitur Ulysses per integrum adhuc decennium errasse per maria, antequam perveniret in patriam: hinc 'tardus' dicitur.

50 *Et puppem temerariam Minervæ*] Intelligit navem Argo, quam consilio et arte Minervæ fabricatam dicunt. Seneca Tragicus: 'Non Palladia

Trita vatibus orbita, sequantur :
 Tu carus Latio, memorque gentis
 Carmen fortior exeres togatum.
 Ac primum, teneris adhuc in annis
 Ludes Hectora, Thessalosque currus, 55
 Et supplex Priami potentis aurum.
 Tu sedes reserabis Inferorum,

Palladis, toties a Poëtis decantata. Tu dilectus Latio, et studiosus tui populi, compones fortior carmen de rebus Romanis. Ac primum canes in tenera etate victum Hectorem, tractumque curru Thessalico, ac potentem Priamum supplicem redimentem auro ejus corpus, et recludes loca Inferorum. Nero odiosus es theatris,

~~~~~

‘caus tarde remeantis Ulixi.’ Hæc est conj. Barth.—52 Barth. scribere malit, *Latia*. Heins. Advv. l. iv. c. 2. p. 567. corrigebat: *Tu par es Latio, memorque gentis Carmen fortius exeris togatæ*. Hoc improbat Marklandus.—56 Barth. *potentis*.—57. 58 *Et sedes reserabis Inferorum. Ingratus, &c.* edd. vett. ‘Ejiciatur *Ingratus* iste Nero cum *dulcibus* suis *theatris*; quod solum epitheton

NOTÆ

Compacta manu regum referens Inclyta remos, quæritur Argo.’ *Temerariam*] Quia prima se commisit mari nondum experto, ut volunt Poëtæ. Lucanus lib. iii. ‘Cum rudis Argo Miscuit ignotas temerato gurgite gentes. Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis Composuit mortale genus, fatisque perillam Accessit mors una ratem.’

51 *Trita vatibus orbita*] Hæc enim argumenta, ut Trojæ excidium, errores Ulyssis, Argonautica ab omnibus fere Poëtis tractata. Eodem sensu Virgilius Georg. iii. ‘Cetera quæ vacuas tenuissent carmina mentes, Omnia jam vulgata.’

53 *Carmen togatum*] Pharsaliam intelligit, seu carmen de civili bello, quo, gens togata, seu Romana, in duas factiones divisa, in se convertit victrices manus: hinc *carmen togatum*. Romaniam autem ‘togati’ dicti, quia toga ipsis propria et communis erat, ut Græcis pallium. Tertullianus: ‘De toga ad pallium.’ Virgil. Æn. i. ‘Romanos rerum dominos, gentem-

que togatam.’ Sic ‘*togatæ comædiæ*,’ in quibus res et personæ Romanæ indecuntur. *Scaliger in Festum*.

54 *Ac primum, teneris adhuc in annis Ludes Hectora, Thessalosque currus, Et supplex Priami potentis aurum*] Lucanus enim admodum juvenis fecerat opus, in quo descripserat certamen Achilles et Hectoris, in quo certamine victus et occisus Hector, demum alligatus curru Achilles, ab ipso tractus est ter circa muros Trojanos, et ut Priamus multo auro redemit ab Achille corpus filii. *Ludes*] Vide Epith. Stellæ vs. 267. *Thessalos currus*] Quia Achilles Thessalus erat. *Supplex Priami potentis aurum*] Homerus Iliade ultima, inter alia munera, quibus redemptum corpus Hectoris, auri dena talenta enumerat. *Priami potentis*] Priamus rex Trojæ ditissimus et potentissimus, ut quem totti fere Minori Asiæ imperitasse scribunt.

57 *Tu sedes reserabis Inferorum*] Lucanus enim ediderat parvum carmen

[Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi præferetur Orpheus.
Dices culminibus Remi vagantes

60

quæ tibi tam placebant, supprimendo carmina Lycani; sed quicquid facias, noster Orpheus tibi anteponetur. Canes scelestas flammæ, quas impius Tyrannus jussit

~~~~~

satis esset evincere hunc versum non a Statio profectum esse. Sic igitur lege et connecte totum locum: *Ac primum...Ludes...Et supplex...aurum. Tu sedes reserabis Inferorum, Et noster tibi referetur Orpheus.* Markl. At pro Marklandi *referetur*, edd. vett. omnes exhibent, *præferetur*. 'Difficultas non adierit ulla, modo hoc versu (58.) voculam erit subintelligas, more Papiniano, abrupte, et omissis voculis, loquendi; de qua re multis exemplis ad Thebaidem egimus. Sententia erga Calliopæ, Genethlia Lucano canentis, erit, contentum iri præ Lucano Neronem, Theatro pleno favente illi præ isto.' Ita Barthius, quem vide ad hunc locum.—59 Heinsius conjectabat: *Nec noster*

NOTE

inscriptum 'Orpheus,' imitatus Orpheum, qui, inter varia opera, poëma fecerat etiam eadem inscriptione et argumento. Quæ enim scribebant Poëtæ facta esse, ea ipsi 'facere' ac gerere dicebantur, et inde 'Poëtæ' dicti. Unde Lucanus dicitur reserasse sedes Inferorum, cum cecinit Orpheus descendentem ad Inferos, et in lucem reversum.

58 *Ingratus Nero dulcibus theatris Et noster tibi præferetur Orpheus*] Locutus difficillimus; totque sunt fere explanationes, quot interpretes. Domitius hæc habet: *Ingratus*] Qui non pateris spectatores frui voluptate audiendorum carminum Lucani, et tamen tibi etiam invito anteponetur hoc opusculum; atque Domitius Poëtam hoc dicere in invidiam Neronis, qui carmen Lucani recitari non permisit, invidens illius laudi, quo eum impulit, ut in Imperatorem conjuraret cum aliis. Tacitus: 'Lucanum propriæ causæ accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare.' Bernartius legit *ingratis* ut et Lipsius, sensumque esse ait: O Nero, vel invito tibi in theatris præferetur noster Or-

pheus. Quinquennali enim certamine, cum Lucanus Orpheum decantasset, coronatus contra Neronem est, quod ægerrime toleravit Imperator citharædus. Gevartius vero scribit, non hic converti sermonem ad Neronem, sed Calliopem perpetuo Lucanum alloqui: et dicere: Nero *ingratus* erit theatris, id est, poemata ipsius populo non placebunt; nam *ingratus* hic passive accipiendum, ut 'ingratum cibum,' 'ingratam orationem' dicimus; et noster Orpheus, o Lucane tibi, id est, in tuam gratiam, in tuam laudem, præferetur scriptis Neronis. Sic apud nostrum Epic. Phileti: 'Non sævius atros Nigrasset planctu genitrix tibi sæva lacertos.' Heinsius corrigit: *Nec noster tibi præferetur Orpheus*. Ut mens sit Poëtæ: Tandem, sicut Orpheus, o Lucane, ipse quoque reserabis Inferos, et Eurydicen iterum accerses; quod poëma ita erit acceptum populo, ut Neronis versus ingrati sint futuri præ illo theatris. Immo nec Orpheus meus tuo præferetur. *Noster Orpheus*] Quia quem ego peperī, illum tu cecinisti.

60 *Dices culminibus Remi vagantes Infandos domini nocentis ignes*] Scrip-

Infandos domini nocentis ignes.
 Tu castæ titulum decusque Pollæ
 Jucunda dabis allocutione.
 Mox, coepta generosior juventa,
 Albos ossibus Italis Philippos,

65

injici ædibus Romæ. Tu celebrabis jucunda allocutione formam et merita pudicæ Pollæ. Mox inchoata juventa generosior, personabis Philippos candentes Italis

NOTÆ

sit enim et Lucanus incendium urbis ad Pollam uxorem. *Culminibus Remi*] Id est, Romanis, ut Martialis vocat Romanam plebem, 'plebem Remi.' Remus enim una cum Romulo fratre Romam condidit. *Domini nocentis*] Id est, Neronis, de quo hæc Suetonius, Nerone, cap. 38. 'Nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, incendit urbem. Per sex dies septemque noctes ea clade sævitum est. Hoc incendium e turri Mæcenatiana prospectans, lætusque flammæ, ut aiebat, pulchritudine, *ἄλωσεν* Ilīi in suo scenico habitu decantavit.'

Nocentis] Quia fratrem matremque, ac uxorem et præceptorem occidit, omnibusque flagitiis ac sceleribus contaminatus est.

62 *Tu castæ titulum decusque Pollæ, &c.*] Hinc discimus Lucanum poëma fecisse in honorem et laudem ipsius Pollæ, quo forsitan Lucanus sermonem instituerat cum Polla, unde dicit *allocutione*.

63 *Allocutione*] *Homerus ὑποπν, δαρσύνω, confabulationem* vocat. Catullus ad Cornificium: 'Paulum quod libet allocutionis.' Et loquelam dixit in Camerium: 'Si linguam clauso tenes in ore Fructus projicies amoris omnes, Verbosa gaudet Venus loquela.' *Jucunda*] Qualis inter amantes esse solet.

64 *Coepta juventa*] Lucanus enim vigesimo primo ætatis anno Pharsa-

liam aggressus est. *Generosior*] Quia prius in levibus argumentis ingenium exercuerat.

65 *Albos ossibus Italis Philippos*] Hi Philippi, ubi Pompeius victus est, sunt ad Peneum in Thessalia, diversi omnino, ut bene observavit Lipsius, a Philipphis Thraciæ, seu potius Mæcedoniæ, ad Strymonem fluvium sitis, in cujus campis victi Brutus et Cassius ab Augusto et Antonio, oppressaque libertas. Tamen has urbes confudisse videntur Poëtæ. Virgilius: 'Romanas acies iterum videre Philippi.' Manilius lib. 1. 'Ducibus jurata cruentis Arma Philippæos impleverunt agmine campos. Vix etiam sicca miles Romanus arena Ossa virum, lacerosque prius superastitit artus, Perque patris pater Augustus vestigia vicit.' Innuit enim in iisdem campis atque adeo vestigiis, commissum ab Augusto prælium, quibus a patre, et milites superastitisse cadavera et ossa. Florus historicus in eundem etiam errorem lapsus est lib. 1v. cap. 7. 'Brutus et Cassius, comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, arenam insederant.' Inter utrosque vero Philippos centum fere millia interjecta sunt. Vide Dionem lib. xlvii. et Appianum, quorum uterque Philipporum situm, ubi Brutus victus est, accurate describit. *Ossibus Italis*] Id est, Italarum ac Romanorum.

Et Pharsalica bella detonabis,
 Quod fulmen ducis inter arma Divi:
 Libertate gravem pia Catonem,
 Et gratum popularitate Magnum.
 Tu Pelusiaci scelus Canopi

70

ossibus, et prælia Pharsalica, ac bellicum fulmen Divi ducis, et Catonem gravem vindicem patriæ libertatis, et Magnum, gratum popularibus virtutibus. Tu pius

tibi præferetur Orpheus.—67 Quo fulmen Parm. et Venet. 1. Et fulmen Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. Quod fulmen est emendatio Marklandi.—70 Nonnulli malint Canopi. Vide Quintil. Inst. 1. 5. et Serv. ad Virg. Georg. iv.

NOTÆ

66 *Et Pharsalica bella detonabis]* Pharsalica, a Pharsalia regione Thessaliæ. Hinc celebres 'Pharsalici campi,' in quibus 'civilium bellorum detonnerunt procellæ,' ut ait Solinus cap. 14. et Pompeius a Cæsare superatus fuit.

67 *Ducis Divi]* Id est, Julii Cæsaris, qui post mortem inter Deos relatus est. Vide Plutarchum in ejus vita, et laudem ejus apud Plinium lib. vii. cap. 25.

68 *Gravem Catonem]* Uticensem scilicet. Duo enim fuere Catones magni nominis viri, ut et gravissimi et severissimi, Cato Censorius, qui libros de Re Rustica edidit, et Cato qui post mortem Uticensis cognominatus est, a loco ubi se occidit. *Libertate pia]* Quia victo Pompeio arma sumsit adversus Cæsarem, patriamque usque ad extremum vitæ spiritum asseruit liberam; quo facto suam in patriam pietatem testatus est, desperatisque rebus, mori maluit, quam vivere, oppressa libertate, et sub tyranno. Vide Plutarchum in ejus vita.

69 *Magnum]* Intelligit Cn. Pompeium, a rebus præclare gestis Magnum cognominatum, qui satis notus ex historia Romana. Vide Plutarchum in ejus vita, Plinium lib. vii.

cap. 26. et Historicos Romanos. *Gratum popularitate]* Nullus enim Romanorum ducum tantum gratia valuit apud populum, quam Pompeius. Hujusce popularitatis, seu populi favoris, has causas affert Plutarchus in ejus vita: *ἡ ἀφροσύνην περὶ διαταγῶν, ἡ σκληρὴ ἐν ὅπλοις, πιθανότητα λόγων, πίστις ἡθῶν, εὐαρμοσύνη πρὸς ἑρνεύειν. Frugalitatem in victu, peritiam armorum, vim persuadendi in dicendo, constantiam morum, et facilitatem suavem in congressu.* Hæ partes defuerunt in patre Pompeii, unde invisus plebi fuit.

70 *Tu Pelusiaci scelus Canopi]* Pelusiaci scelus Canopi, cædes est Pompeii, qui, victus in Thessalia, confugerat ad Ptolemæum regem Ægypti, ibique jussu ejus, consilio Pothini, interfectus est a Septimio in Pelusiaco littore. *Canopus]* Urbs Ægypti, nomen sortita a Canopo Menelai navis gubernatore ibi sepulto; distat tantum ab Alexandria 120. stadiis. Ex urbe hac oriundum ferunt Claudianum poetam. Extremum Nili ostium versus Occidentem ab ipsa 'Canopicum' appellatur. Nescio vero cur Poëta hic mentionem fecerit hujusce urbis, cum 150. stadiis distet a Pelusio, prope quod interemtus est Pompeius. Pelusium enim oppidum situm est in extrema parte Ægypti,

Deflebis pius; et Pharo cruenta
 Pompeio dabis altius sepulcrum.
 Hæc primo juvenis canes sub ævo,
 Ante annos Culicis Maroniani.
 Cedet Musa rudis ferocis Ennī

75

plorabis crimen Canopi Ægyptii, et decorabis Pompeium tumulo altiori, quam daret crudelis Pharos. Hæc ludes primis juvenis annis, ante ætatem, qua Virgilius scripsit suum Culicem. Inculta Musa fortis Ennii tibi cedet, ac sublimis furor

~~~~~

285.—75 *Cadet* Ald. 1.—77 *Et qui per freta duxit Venett.* Parm. Rom. Vi.

NOTÆ

quæ Casiotidi contermina est: a quo et extremum Nili ostium Orientem versus ‘Pelusiacum’ vocatum est. Conditam ferunt a Peleo Achillis patre. Hodie vocatur *Damiata*, vel, ut aliis placet, *Tenessa*. Sed in hoc poëta secutus est Lucanum lib. viii. ‘Et Pelusiæ tam mollis turba Canopl.’

71 *Pius*] Pietas enim est, fieri mortuos. *Et Pharo cruenta*] Pharos insula quondam prope Alexandriam, nunc continenti adjuncta. *Cruenta*] Ob cædem Pompeii.

72 *Pompeio dabis altius sepulcrum*] Id est, dabis carmine Pompeio altius et magnificentius et durabilius sepulcrum, quam si conditus fuisset in Pyramidibus, quæ sunt sepulcra regum Ægyptiorum.

74 *Ante annos Culicis Maroniani*] Ex hoc loco, et vita Lucani Suetonio attributa, luce clarius probavit Josephus Scaliger, Virgilium Culicem suum fecisse majorem natu, et exercitatorem, quam putent aliqui; et Lucanum Poëticam attingisse tenerioribus annis, quam Virgilium.

75 *Musa rudis ferocis Enni*] Quintus Ennius oriundus a Messapo, natus Tarenti, ut refert Eusebius, ut vero scribunt Mela et Silius Italicus, Rudis urbe Calabriae. A Catone autem quæstore Romam translatus, ha-

bitavit in monte Aventino, parvo admodum victu contentus, et unius ancillæ ministerio. Cicero refert septuagenario majorem Ennium mortuum fuisse. Priorem Scipionem Africanum maxime coluit, secutusque est eum in bellum, a quo vicissim ita dilectus fuit, ut Ennii statuam suo sepulcro imponi, clarumque illud nomen, immo vero spoliū ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo, cum Poëtæ titulo legi jussisset, ut Plinius lib. vii. cap. 30. et Solinus cap. 7. scribunt. Ovid. Art. Am. iii. ‘Ennius emeruit Calabris in montibus ortus Contiguus poni Scipio magne tibi.’ Nam sepultus est Ennius in sepulcro Scipionis via Appia ad primum ab urbe milliariū. Scripsit Annalium libros, Satiras, Tragedias, Comædias, quæ omnia perierunt, exceptis aliquot versibus, qui passim a scriptoribus citantur. Mortuus est articulari morbo, quem immodico vini potu contraxerat. Unde et Horatius ii. Epistolarum de eo tanquam plus vino dedito hæc cecinit: ‘Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma Prosiluit dicenda.’ Scribit ipse Ennius in principio Annalium suorum (ut auctor est Porphyrio) somnio se admonitum, quod, secundum Pythagoræ opinionem, anima Homeri in suum corpus transierit, quod etiam

Et docti furor arduus Lucreti,
 Et qui per freta ducit Argonautas,
 Et qui corpora prima transfigurat.
 Quin majus loquor: ipsa te Latinis

eruditi Lucretii, et qui egit Argonautas per maria, et qui dixit mutatas formas in nova corpora. Quia plus dico. Ipsa Æneis tuam Pharsaliam, quam Romanis

~~~~~

cent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. emendavit Marklandus, ducit.—

NOTÆ

notavit Persius Sat. 'Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse Mæonides Quintus pavone ex Pythagoræo.' *Musa rudis*] Quia Ennius incultus est genere dicendi, 'eumque sicut sacros vetustate lucos adoramus: in quibus grandia, et antiqua robora jam non habent tantam speciem, quantam religionem,' ut dicit Quintilianus. *Ferocis*] Quia Ennius militiæ nomen dederat, ac fuerat Centurio, famamque fortis et strenui viri adeptus fuerat, si credimus Silio Italico lib. XII.

76 *Et docti furor arduus Lucreti*] T. Lucretius Carus Romæ natus est L. Licinio Crasso, et Q. Mutio Scævola Consulibus, ortusque, ut probabile est, familia illustri ac vetusta Lucretiorum. Probabile etiam est a parentibus, secundum morem hujus temporis, Athenas missum fuisse, ad imbuendum bonis artibus animum, et statim ipsum ad hortos se contulisse. Florebant eo tempore Romæ celebres viri, poëtæque præstantes, ut Memmius, Cornelius Nepos, Cicero, M. Varro, Varro Atacius, Catulus et alii, quos inter amicos coluit Lucretius, quibusque carus fuit, tum ob alias ingenii dotes, cum ob aureum illud orationis flumen: et quod omnium Poëtarum suæ ætatis esset gravissimus, et judicio Cornelli Nepotis et M. Ciceronis præstantissimus. Maximus certe futurus, si ma-

turiorem ætatem cum sanitate mentis attingere potuisset, sed in media ætate extinctus est, et juvenis in demetiam incidit philtro præbito ab uxore Lucilia, ut quidam putant. Cum autem morbus illi dilucida intervalla relinqueret, hæc non neglexit, et scribendo operi de rerum natura animum applicuit. Tandem eo pæne confecto, et ingravescente morbo, sibi manus attulit, anno ætatis 44. *Furor arduus*] Quia de naturalibus rebus, iisque arduis et difficultibus scripsit carmine heroico, secutus Empedoclem et Epicurum.

77 *Et qui per freta ducit Argonautas*] Is est, P. Terentius Varro, 'Atacinus' dictus a vico Atace in Gallia Narbonensi, in quo natus est, cujus meminerunt Propertius, et Ovidius. Cum pervenisset ad annum ætatis 35. linguam Græcam summo ardore didicit, transtulitque quatuor libros Apollonii Rhodii, in suum carmen de Argonautis; unde Quintilianus ait 'eum fuisse interpretem operis alieni.' Potest et Valerius Flaccus intelligi, qui ætate Statii claruit, quique simile argumentum tractavit. Dicitur autem hic Varro per freta duxisse Argonautas, quod, ea quæ describunt Poëtæ, facere dicuntur.

78 *Et qui corpora prima transfigurat*] Ovidium, ejusque Metamorphoses innuit. Vide Epith. Stellæ vs. 260.

Æneis venerabitur canentem. 80
 Nec solum dabo carminis nitorem,
 Sed tædis genialibus dicabo
 Doctam, atque ingenio suo decoram :
 Qualem blanda Venus, daretque Juno,
 Forma, simplicitate, comitate, 85
 Censu, sanguine, gratia, decore.
 Et vestros Hymenæon ante postes
 Faustis cantibus ipsa personabo.
 O sævæ nimium, gravesque Parcæ !

cantas, reverebitur. Nec solum tibi dabo carminis elegantiam, sed jungam tibi facibus nuptialibus uxorem eruditam, et convenientem tuo ingenio, qualem blanda Venus ac Juno tibi darent, præditam forma, simplicitate, comitate, divitiis, genere, decore, gratia, et ipsa cantabo Epithalamium vestrum ante fores vestras. O ni-

*****

82 Venet. 1. *tædis genitalibus*.—83 Edd. vett. exhibent, *ingenio tuo*: lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—85. 86 'Versus hic (85.) trivialis et insititius e margine videtur irrepsisse, ob similitudinem sequentis, qui sine dubio Statianus est.' *Gevart*. 'Assentior de primo (85.), et idem etiam censeo de altero (86.); nempe neutrum Statii esse. Aufer itaque versus male natos, et sine quibus optime procedit sensus; et Monachus suam *Gratiam* sibi habeat.' *Markl*. 'Non assentior doctissimo *Gevartio*, trivialis elogio hunc versum ejicere conantem. Quasi vero non hoc genus alii, apud hunc nostrum, Martialem, et in primis Sidonium, nimium tamen talibus sibi indulgentem, supersint. Papinianum esse vel hoc arguit quod nihil repetat sociis suis aut dictum jam, aut paulo post dicendum.' *Barth*. *Lindembrogius* conj. *Censu, sanguine, gratia, lepore*.—88 *Festis cantibus* edd. vett.

NOTÆ

80 *Æneis venerabitur canentem*] *Papinius* ob hunc versum, et quod supra *Bætis* in certamen *Meletem* et *Mantium* provocat, *Criticorum* sugillationes effugere non potuit, e quibus unus: 'Lucanum igitur, si *Diis* placeat,' inquit, 'etiam *Maroni* parem facere ausi sunt: qui non tam illius magnitudinem, quam suam insolentiam iis ineptiis prodidere.' Vide *Papinii* vitam.

84 *Venus, Juno*] *Venus* et *Juno* *Deæ* nuptiarum. *Venus blanda* dicitur, quia mater *Gratiarum*.

85 *Forma, simplicitate, comitate*] *Gevartius* credit hunc versum insititium

esse, et e margine irrepsisse ob similitudinem sequentis, quem *Statii* esse vult, et peccasse operas, dum illum diverso characterē ediderunt.

87 *Et vestros Hymenæon ante postes Faustis [Festis] cantibus ipsa personabo*] Tangit morem, quo *Hymenæus*, sive *epithalamium* ante thalami fores canebatur. Vide *Epith. Stellæ* vs. 243. Erant autem duo *Epithalamiorum* genera: alterum accinere solebant vespere, cum sponsa in thalamum deducta foret; quod *κατακοιμητικὸν* appellabant: alterum mane sub aurora canebatur: idque *διεγερτικὸν*, id est, *excitatorium* vocabatur.

O nunquam data festa longa summis ! 90
 Cur plus, ardua, casibus patetis ?
 Cur læva vice magna non senescunt ?
 Sic natum Nasamonii Tonantis
 Post ortus obitusque fulminatos
 Angusto Babylon premit sepulcro. 95
 Sic fixum Paridis manu trementi

mium crudeles, duræque Parcæ ! O nunquam magna gaudia longa sunt ! Cur sublimia plus exposita estis summis casibus ? cur ingentia crudeli mutatione non durant ? Sic Babylon gravat arcto tumulo filium Jovis Nasamonis post subactos Orientis et Occidentis populos. Sic Thetis horruit, videndo Achillem corruiere per-

~~~~~

Faustis ex conjectura edidit Marklandus.—90 ‘Vix ansim mutare ; nisi quod scribendum, texta vel pensa pro festa ; nam Festis cantibus præcesserat : longa festa codex Medicæ vocibus transpositis.’ Ita scribit Heinsius in Advers. lib. III. cap. 17. p. 542.—91 Aldus in curis secundis ad calcem Ald. 1. delet interrogationis notam, et legit petatis ; et sic Ald. 2. petatis ? Colin. et Gryph.—92 Edd. vett. sæva vice : mutavit Marklandus, propter præcedentem : O sæva nimium.—96 Parm. habet : Paridis m. prementis ; Rom. Paridis

NOTE

90 *O nunquam data festa longa summis ! Cur plus, ardua, casibus patetis*] Simile illud Lucani : ‘Summisque negatum Stare diu.’ Et illud Apuleii Florid. II. ‘O celeres bonorum hominum dies ! O præsidum optimorum citata curricula.’

93 *Sic natum Nasamonii Tonantis*] Intelligit Alexandrum Magnum, qui se Jovis Hammonis filium credi voluit, et appellari. *Nasamonii*] Id est, Libyci. Nasamones enim populi Libyæ Syrtæ accolentes, navigiorum spoliis quæstiosi, quippe obsident littora, et æstu destituta navigia notis sibi vadis occupant : suntque ab oriente proximi Hammoniorum, seu gentis in cujus ditione est Hammonis oraculum. De Nasamonibus, vide Lucanum lib. IX., Q. Curtium lib. IV., et Plinium lib. V., cap. 5.

95 *Angusto Babylon premit sepulcro*] Non tamen apud Babylonem conditus fuit Alexander, sed corpus ejus in aureo loco positum primo Memphis, deinde Alexandriam trans-

latum fuit a Ptolemæo Lagi filio, cui Ægyptus, in divisione imperii Alexandri facta inter ejus duces, obtigerat. Vide Ælianum de Varia Historia lib. XII. cap. 60. Diodorum Siculum lib. I. et Pausaniam Atticis. *Babylon*] Hæc non est illa Babylon olim Chaldææ caput, sed erat arx sic vocata Memphis, urbis totius Ægypti primariæ. In clivo erat sita, ut Abulfeda, Iacutus, alique scribunt, quam peculiari nomine, Casracchambi, arcem cereorum, nuncuparunt, ea ratione, ut puto, quod ibi esset *πρωτότης* magicæ seu Babylonicæ religionis fanum ; cujus meminit Iacutus, qui hoc addit suo tempore vocatum fuisse Kobbataldokan *delubrum fumi*, vel *fumosum*. Quidam, ut Osiotus Chronicis Ægyptiaci auctor, hanc arcem Bab Elion nominant, quæ aliis Babilion. Meminit et Strabo lib. XVII. *φρὸν πόλιν* Babylonis ut et Ptolemæus. *Angusto*] Bene, *angusto*. Totus enim orbis ambitioni ejus erat angustus.

96 *Sic fixum Paridis manu t. [tremen-*

Peliden Thetis horruit cadentem.
 Sic ripis ego murmurantis Hebri
 Non mutum caput Orpheos sequebar.
 Sic et tu (rabidi nefas tyranni!)
 Jussus præcipitem subire Lethen,
 Dum pugnās canis, arduaque voce
 Das solatia grandibus sepulcris,
 (O dirum scelus! o scelus!) tacebis.

100

fossam dextra trepidi Paridis. Sic ego sequebar caput sonorum Orphei in littoribus perstreptentis Hebri. Sic et tu (o scelus furiosi principis!) jussus es ingredi rapidam Lethen, dum canis prælia, et magnificentia versuum solaris cineres Heroum Romanorum, (o dirum crimen! o crimen!) silentio condemnaberis. Sic locuta

m. potentis. Lectio tremēti, pro vulg. tremētis est ex ingenio Marklandi Nihil mutandum putat Barthius.—97 Rom. Peliden Thetis obruit.—98 Ebri edd. vett.—100 Sic tu rabidi (nefas!) tyranni in iisdem.—111 Seu pacis meri,

NOTÆ

tis] Peliden Thetis horruit cadentem] Re-
spicit fabulam, qua tradunt Achillem
a Paride in templum Apollinis Thym-
bræi, spe visendæ Polyxenæ, cujus
amore ardebat, allectum fuisse, et
ibidem manu ipsius Paridis, consilio
vero Apollinis, in talo confixum, qui
locus totius corporis letalis erat. Pe-
liden] Achillem Pelei filium.

98 Sic ripis ego murmurantis Hebri
Non mutum caput Orpheos sequebar]
Tradunt Bacchantes, ubi Orphea dis-
cerpterunt, caput ejus projecisse in
Hebrum fluvium Thraciæ, quod dela-
tum est in Lesbō insulam, ibique
Græcis ad expeditionem Trojanam
euntibus eventum belli vaticinatum
esse; unde non mutum dicitur. Mur-
murantis Hebri] Rapidissimo enim
cursu fluit hic fluvius, sonitumque
edit gravissimum.

100 Rabidi tyranni] Neronis.

101 Jussus præcipitem subire Lethen]
Lucanus, Nerone premente famam
carminum suorum, et ostentare pro-
hibente, Pisonianæ adhæsit conjura-

tioni, accusatusque, et tortus, ma-
trem indicavit, impunitate promissa,
ut ait Tacitus, qui hæc refert de
morte illius: 'Exin M. Annæi Luca-
ni cædem imperat Nero. Is profu-
ente sanguine, (immersus calida aqua
venas medico præbuerat,) ubi friges-
cere pedes manusque, et paulatim ab
extremis cedere spiritum, fervido ad-
huc et compote mentis pectore, in-
telligit; recordatus carmen a se com-
positum, quo vulneratum militem per
ejusmodi mortis imaginem obliisse
tradiderat, versus ipsos retulit: ea-
que illi suprema vox fuit.' Sunt haud
dubie isti, lib. III. 'Scinditur avul-
sus, nec sicut vulnere sanguis Emi-
cuit lentus: ruptis cadit undique ve-
nia, Discursusque animæ diversa in
membra meantis Interceptus aquis;
nullius vita peremti Est tanta dimis-
sa via.'

103 Das solatia grandibus sepulcris]
Id est, Heroibus Romanis; Solatia,
ut quorum fama nominaque tuis ver-
sibus in æternum victura sunt.

Sic fata est, leviterque decidentēs
 Abrasit lacrymas nitente plectro.
 At tu, seu rapidum poli per axem
 Famæ curribus arduis levatus,
 Qua surgunt animæ potentiores,
 Terras despicias, et sepulcra rides :
 Seu pacis merito nemus reclusum
 Felix Elysiis tenes in oris,
 Quo Pharsalica turba congregatur;
 Et te nobile carmen insonantem

est, et leviter absternit lacrymas manantes fulgenti pectine. At tu, seu sublatus celso curru Famæ per celerem axem poli, qua magnæ animæ vehuntur, despicias terras, et irrides tumulos: seu beatus obtines nemus dignum quietis reclusæ, quo Pharsalica multitudo convenit, ac Pompeii et Catones te comitantur insonantem

tum Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c. quod tuetur Gronovius Diatr. c. 22. Heinsius malebat: *Seu paucis meritum nemus recludi.* Florent. Venet. 1. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, *merito*; quod primus reposuit

NOTE

107 *At tu, seu rapidum poli per axem, &c.*] Sic Epicedio in Patrem: 'At tu,' alloquitur patrem, 'seu membris emissus in ardua tendens, Fulgentesque plagas,' &c.

108 *Famæ curribus arduis levatus*] Horatius III. Od. 2. 'Virtus, recludens immeritis mori Cælum, negata tentat iter via: Cœtusque vulgares, et udam Spernit humum fugiente penna.' Seneca Epist. 71. 'Aut in meliorem emittitur vitam lucidius tranquilliusque inter divina mansurus.'

109 *Animæ potentiores*] 'Magnæ animæ' vocantur Tacito sub finem Agricolæ: 'divinæ' Ciceroni de Legibus lib. II. In cœlos enim emitti magnas animas credebant.

111 *Seu pacis merito n. reclusum* [meritum nemus reclusæ] Heinsius legit: *Seu paucis meritum nemus recludi.* Secutus illud Virgil. Æneid. VI. 'Exinde per amplum Mittimur Elysium,

et panti læta arva tenemus.' *Meritum*] Græcis ἀξίον. Sed nihil mutandum. 'Pax' enim et 'quies' synonyma. Protreptico ad Crispinum: 'Pacem auferre rogis.' Theb. III. 'Pacemque sepulcri.' In Hercule Surrentino: 'Facundique larem Polli non hospes habebam, Assidue moresque viro, pacemque, novosque Piberidum flores, intactaque carmina discens.' Quod hic 'pacem,' id 'quietem,' dicit in Præfat. lib. III. 'Polli dulcissime, et hac, cui tam fideliter inhæres, quiete dignissime.' *Meritum nemus*] Id est, ubi præstantes viri, dignique recipiuntur. *Reclusæ*] Id est, quam tu inducto, et reducto Orpheo reclusisti.

113 *Pharsalica turba*] Id est, hi qui pro patria in acie Pharsalica ceciderunt.

114 *Nobile carmen*] Pharsaliam, sive Epos de bello civili inter Pompeium, et Cæsarem.'

Pompeii comitantur, et Catones :	115
Seu magna sacer et superbus umbra	
Nescis Tartaron, et procul nocentum	
Audis verbera, pallidumque visa	
Matris lampade respicis Neronem,	
Adsis lucidus ; et, vocante Polla,	120
Unum, quæso, diem Deos silentum	

epos nobile. Tu sacer, et superbus ingenti umbra, nescis Inferos, et e longinquo audis reorum flagella, et cernis Neronem pallentem aspecta fuce suæ parentis. Advenias fulgidus, et Polla te appellante, impetres, oro, unum diem a Diis infernis.

Markl.—116 *Tu magna sacer* edd. vett. ‘Sensus et constructio postulat : *Seu magna sacer* : hoc ut percipias necesse est ut recurras ad vs.107. quippe longa est periodus, nec finitur ante versum 120.’ Markl.—119 In codice manu-

NOTÆ

115 *Pompeii, et Catones*] Quos scilicet laudavisti Epico carmine.

116 *Sacer*] Heroibus enim post mortem sacra fiebant, unde ipsi sacri erant.

117 *Nescis Tartaron*] Tartarus, locus ubi puniuntur nocentes.

118 *Verbera*] Furiarum scilicet. *Pallidumque visa Matris lampade respicis Neronem*] Veteres credebant paricidas ac matricidas Furiarum facibus exagitari, ac vexari, ut de Oreste, et Alcæone refertur. Et ipse Nero confitebatur, ut ait Suetonius, exagitari se materna specie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus.

120 *Adsis lucidus ; et, vocante Polla, Unum, quæso, diem Deos silentum Exores*] Ut locus hic intelligatur, notandum veteres persuasum habere, ut jam monuimus Epicedii in Glauciam vs. 223. umbras mortuorum noctu divagari in terris, maxime eorum, qui violenta morte immeritaque, et ante diem, extincti erant, et in somnis apparere, amicis quidem, ut eos alloquiis solarentur, ut supra de Glaucia et Phileto retulit in Epicediis in utrumque, aut si nescirent mortuos,

suam nuntiarent mortem, vindictamque, et si, quid tale præscriberent, ut refertur apud Valerium Maximum lib. i. cap. de Somniis, Exemplo ultimo. Tandem de imminenti periculis, aliave rebus ad dirigendam vitam spectantibus certos facerent, ut habetur Lacrymis Hetrusci : ‘Inde viam morum, longæque examina vitæ, Affatusque pios, monituraque somnia poscam.’ Apparere vero inimicis, ut eos exagitant, terrent, ac insequerentur sanguine sno. Papinius Theb. iii. ‘Te series orbarm excisa domorum Planctibus assiduus, te diro horrore volantes Quinquaginta animæ circum noctesque diesque Assilient.’ Porro dicit *adsis lucidus* : Ad quod intelligendum, observandum est adhuc ut jam etiam monuimus ad Soteriorum Gallici vs. 86. credidisse veteres eos qui non sua morte, sed tristi aliquo casu perissent, simulacris suis retinere post mortem notas et vestigia vulnerum quibus cæsi ac deformati fuerant in vita. Hoc igitur modo iis apparebant interdum, quos movere volebant, ut patet Æneid. ii. ‘In somnis

Exores: solet hoc patere limen
 Ad nuptas redeuntibus maritis.
 Hæc te non thiasis procax dolosis
 Falsi numinis induit figuras;
 Ipsum sed colit, et frequentat ipsum

125

Hæc janua recludi solet viris revertentibus ad uxores. Illa non te induit insignibus falsi Dei, ut proterva hoc prætextu frequentaret Thyasos; sed veneratur te

scripto Barthii *despicis*. Vide Advers. lib. XII. cap. 4.—124 ‘Hoc versu melius legunt alii, *figura*.’ Barth. Itaque Aldd. Colin. Gryph. Basil. Gevart. Grasser. Bern. *figuras* Venett. Parin. Rom. et vet. Lindenbrogii; revocavit

NOTÆ

ecce ante oculos mæstissimus Hector, Visus adesse mihi, largosque effundere fletus; Raptatus bigis ut quondam, aterque cruento Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes. Hei mihi! qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore, &c.’ Quia ergo cæsi aut peremti interdum caris quæ hæc tristitia vestigia monstrabant, contingebat, ut illi quoque, quos terere nollent, ingrata facie percellerentur. Hoc modo non vult Lucanum videri Pollæ, sed ut *lucidas et gratus visu* adveniat, quippe qui in cælum receptus fuerat, aut missus ad Elysios campos, ubi beatorum manes erant. Seneca ad Marciam: ‘Parens tuns, Marcia, Nepotem tuum applicat sibi nova luce gaudentem.’ *Silentum*] Id est, mortuorum.

122 *Solet hoc putere limen Ad nuptas redeuntibus maritis*] Tangit fabulam Laodamiæ, quæ cum extincti Prote-silai conjugis desiderium amplius ferre non posset, ardentissimis precibus a Diis Inferorum obtinuit, ut umbra mariti sibi remitteretur, qua visa in illius amplexibus expiravit. Vide Claudianum in Landibus Severæ, et Hyginum Fab. 103. et 104. Nec solus ille ad uxorem rediit, sed et Osiris apud Diodorum Siculum lib. II. *Hoc limen*] Inferorum scilicet.

124 *Hæc te non thiasis procax dolosis Falsi numinis induit figuras; [figura] Ipsum sed colit, et frequentat ipsum*] Innuit Pollam non sub Lucani imagine Deos aliquos finxisse, et eos natali Lucani festis choreis et saltationibus celebrare: sed ipsum Lucanum sanctissimo mentis sacrario venerari, et illum colere in propria effigie thalamis præposita. Et hic tangit morem Papinius, quo, ut jam diximus ad Epicedii in Glauciam vs. 191. veteres, non solum defunctorum sibi carorum imagines amoris, et memoriæ ergo apud se habebant domi, sed etiam in formam habitumque Deorum formabant, ac sic colebant. Idem Papinius, Pietate Abascanti: ‘Mox in varias mutata novaris Effigies: hoc ære Ceres, hoc lucida Gnoissis, Illo Maia tholo, Venus hoc non improba saxo, Accipiant vultus non indignata decoros Numina.’ Apuleius Asini Aur. lib. VIII. ‘Et dies totos totasque noctes insumebat luctuoso desiderio; et imaginem defuncti, quam ad habitum Dei Liberi formaverat, affixo servitio divinis percolens honoribus, ipso sese solatio cruciabat.’ Ita Apollonii Thyanensis simulacrum sub Herculis Alexicaci nomine constituerunt, et honoraverunt Ephesii, teste Lactantio Div. Inst. lib. V. cap. 4. *Figura*] Legit

Imis altius insitum medullis :
 Ac solatia vana subministrat
 Vultus, qui simili notatus auro
 Stratis prænitet, excubatque somno
 Securæ. Procul hinc abite mortes ;

130

ipsum et cogitat te ipsum insinuatum altius imis medullis ; ac vana solatia offert tua imago aurea, quæ fulget ante lectum, et incubat dormienti secure. Mortes

~~~~~

Gronovius.—128 ‘Nihil mutandum in vulgatis verbis. Non enim his solatiis acquiescere poterat Polla. Vana ergo erant. Respicit id quod modo dixit, Lucanum intimis medullis viduæ suæ conjugis insitum manere.’ Barth. Ad quam aliam lectionem alludit Barthius, nescio. Nullam certe inveni.—130 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *incubatque somno*. ‘Lege certissima emendatione, *excubatque*.’ Markl.—131 ‘Nihil etiam hic mutandum.’ Barth. Edd. vett. *Securæ procul hinc abite mortes*. Gevart. legit: *incubatque somno Secure*:

NOTÆ

Gronovius, *figuras*, non *figura*, ex Rom. Venetaque editionibus, et quod pluribus Diis defuncti faciem dabant ab impatientia doloris, ut ostendunt verba ex Pietate Abascantii.

128 *Solatia vana*] Mortuorum vel absentium amicorum memoriam per eorum imagines renovatam, plerumque veteres scriptores *solatium* vocaverunt. Isidorus Originum VIII. ‘Fuerunt etiam aut quidam viri fortes, aut urbium conditores, quibus mortuis, homines qui eos dilexerunt, simulacra finxerunt, ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium.’ Minutius in Octavio: ‘Dum gestiunt eorum (regum) memorias in statuis definire, sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia.’

129 *Vultus, qui simili notatus auro*] Id est, vultus tibi simillimus in auro expressus. *Simile aurum*] Id est, imago alicujus aurea. Et hoc idem solatium capiebat Laodamia ex effigie sui Protesilai, in Ep. Heroid.

131 *Securæ*] Hoc est, ut explicat optime Gronovius, non metuentis, ne

apparitione alicujus diræ umbræ, aut rapti corporis, et venarum sectarum simulacro noctu exterreatur. Ita non ‘securi somni,’ quos aut umbræ ingrata, aut ingrata monentes reddunt infestos, Lucano lib. III. ubi Julia ad Pompeium: ‘Hæreat illa tuis per bella, per æquora siguis Dum non securos liceat mihi rumpere somnos.’ Sic etiam illa, quæ molestis insomniis turbare quietem poterant, a lectis longe removebant. Tertullianus de Resurr. Carnis: ‘Gladium vero latrocinii ebrium, quis non a domo tota, nedum a cubiculo, nedum a capitis sui officio relegaverit? præsumens scilicet nihil aliud se quam illud animarum somniatum, urgentium atque inquietantium sanguinis sui concubinum.’ Pollæ autem non istiusmodi timor, ne hæc imago tristia ipsi dormienti simulacra exhibeat. Pro *securæ* legit Heinsius: *Sint curæ procul: abite mortes. Procul hinc abite mortes*] Id est, his sacris, et cultu Pollæ, Lucanus nunquam morietur, memoriaque ejus in æternum perdurabit.

Hæc vitæ genitalis est origo :
 Cedat luctus atrox, genisque manent
 Jam dulces lacrymæ; dolorque festus
 Quicquid fleverat ante, nunc adoret. 135

hinc recedite : hic dies iterum conjuges jungit. Horridus luctus abeat, et dulces fletus nunc fluant per genas, ac festus dolor nunc colat, quicquid ante ploraverat.

////////

Heinsius : *Sint curæ procul : hinc abite, &c.* Interpunctio nostra debetur Ge-
 vartio.—132 *Hæc vitæ genitalis* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Hæc vitæ genitalis*
 Venet. 1. et Parm. quod revocavit Markl. *Hæc vitæ genitalis* Gronovius.—
 134 Edd. vett. *dolorque fessus*. Altera lectio est ex emendatione Gronovii.

NOTÆ

132 *Hæc vitæ genitalis* [*genialis* est origo] Id est, his sacris, æternis jungentur nuptiis conjuges Lucanus et Polla. Legit Gronovius *Hæc* pro *Hæc*, explicatque : *Hæc*, id est, per hunc vultum *genialis* vitæ conjuges iterum jungit.

134 *Dolorque festus Quicquid fleverat ante, nunc adoret*] Medicæus eleganter : *dolorque festus, Quicquid fleverit ante, nunc adoret*. Imitatio Lucani lib. VII. 'Flere veta populos :

lacrymas luctusque remitte : Tam mala Pompeii, quam prospera mundus adoret.' Elegantissime etiam *festus dolor*, inquit Gronovius : non secus ac si Adonia, aut Hyacinthia agenda in natali Lucani diceret. Sic lib. VII. 'Mox circum tristes servata Palæmonis aras Atræ superstitione, quoties animosa resumit Leucothoë gemitus, et amica ad littora festa Tempestate venit.'

P. PAPINII STATII

SYLVARUM

LIBER III.

STATIUS POLLIO SUO SALUTEM.¹

TIBI certe, Polli dulcissime, et hac, cui tam fideliter^a inhæres, quiete dignissime,^a non habeo probandam^b diu^c libellorum istorum temeritatem,^d cum scias multos ex illis in sinu tuo subito natos,^e et hanc audaciam styli nostri^f frequenter expaveas,^g quoties in illius facundiæ tuæ pene-

*****

1 Rhod. *Pollio Statius S.* Salish. *Statius Pollio suo Sal.* Non habetur inscriptio in Aldd. 1. 2. Colliu. et Gryph. 1. 2. *Ad Pollium* in ceteris.—
2 'Alii codices habent *falaciter.*' Domit. 'Contaminat hanc lectionem, et veritatem adeo ipsam, qui *feliciter*, quam illud mavult. Is est non magnæ

NOTÆ

^a *Cui tam fideliter inhæres, quiete dignissime]* *Fideliter*, summa fide, vere et ex animo spretis ambitionis ac avaritiæ seductionibus a veræ vitæ quiete: Pollius enim Epicuræ sectæ addictus erat, ut vidimus Surrentino Pollii Felicis. Cujus sectæ inter efata, inquit Cicero Orat. pro Sextio: 'Omnia sua causa facere sapientes; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosa vita et plena et conferta voluptatibus.' Ante Epicurum Chio Matridis filius in Epistola ad Clearchum tyrannum *πραΐων θεόν 'Hovxlav*, mitem *Deum Quietem*, magnifice lo-

quentem inducit, ut præclarissimarum disciplinarum magistram et tranquillæ cumque virtute conjunctæ vitæ ducem. Vide Senecam Epist. 73.

^b *Non habeo probandam]* Non opus est probem.

^c *Diu]* Id est, multis verbis.

^d *Temeritatem]* Alias celeritatem.

^e *In sinu tuo subito natos]* Scis, inquit, me scripsisse apud te frequenter ex tempore hoc carminis genus.

^f *Styli nostri]* Celerrimi.

^g *Expaveas]* Vel admireris, vel quia te obtundo.

trale³ seductus, altius literas intro, et in omnes⁴ a te studiorum sinus ducor. Securus^h itaque tertius hic Sylvarum nostrarum liber ad te mittitur. Habuerat quidem et secundus testem;¹ sed hic¹ habet auctorem.^k Nam primum limen ejus Hercules Surrentinus^l aperit, quem in littore tuo consecratum, statim ut videram, his versibus adoravi. Sequitur libellus, quo splendidissimum et mihi jucundissimum juvenem, Metium Celerem,⁵ a sacratissimo Imperatore missum ad legionem Syriacam, quia sequi non poteram,⁶ sic^m persecutus⁷ sum. Merebatur et Claudii Etrusci mei pietas aliquod ex studiis nostris solatium, cum lugeret veris (quod amarissimum⁸ est) lacrymis senem patrem. Earinus præterea, Germanici^o nostri libertus,⁹ scit quamdiu desiderium ejus moratus sim,^p cum petiisset, ut Capillos

rei Grammatista Joannes Scoppa Collectan. lib. 1. c. 30.⁷ Barth.—3 ‘Rom. pro *penetrabile* habet *penetrasti*; a qua lectione merito dissentit Politianus Epist. vi. 1. et legit *penetrabile*. Parm. exhibet *penetrabilia*, quod verius puto.’ Markl.—4 ‘Malim in *intimos*; non enim de omnibus studiorum recessibus, sed de interioribus sermo est.’ Barth.—5 Rom. et vet. Lindenbrogii, *Novium Celerem*. Suetonius in Domit. cap. 4. *Metium Rufum* vocat.—6 Venet. Aldd. Colin. Gryph. &c. *non poteramus*; Parm. *non poteram*, quod reposuit Markl.—7 Rom. et vet. Lindenbrogii, *persecutus*.—8 ‘Nec hoc satis congruum; quis enim verus dolor non est amarus? Omnis sane de quo Epicediis suis loquitur Papinius. Sed neque hoc satis sanum arbitror, et sunt in Poëmate illo, quæ non solum velint, sed poscant fere etiam hic legi *rarissimum*. Ego autem non definivisse hoc Papinium nostrum puto, sed interrogatiunculæ vocula adjecta, non plane condemnare sæculi sui mores hac in re voluisse. Scripserit ergo: *Merebatur et Claudii mei Etrusci Pietas...veris* (quod an *rarissimum* est?) *lacrymis*, &c. Notavit tamen et sic mores sui ævi, sed cante et clementer: nihil durius pronuntians.’ Barth.—9 *Germanici nostri libertus* Rhod. Salisb. Venet. 1. et Parm. non *Dei nostri*, quod fatetur pro libidine se inseruisse Domitius. Cur non et sequenti libro, ubi est: ‘septimum decimum Germanici nostri consulatum adoravi.’ Vocem *Dei*

NOTÆ

^h *Securus*] Nihil dubitans, aut timens accusationem.

¹ *Testem*] Supple, te.

¹ *Hic*] Tertius.

^k *Auctorem*] Ducem; nam tibi dictus est, et primus libellus in tuam gratiam scribitur.

^l *Hercules Surrentinus*] Libellus de æde Herculis Surrentini, quam Pol-

lius reædificavit.

^m *Sic*] Propemptico Metio Celeri.

ⁿ *Amarissimum*] Quidam corrigunt, *rarissimum*.

^o *Germanici*] Domitiani Imperatoris.

^p *Quamdiu moratus sim*] Hoc est, quam celeriter ei satisfecerim,

suos, quos cum gemmata pyxide⁹ et speculo ad Pergameum¹⁰ Asclepium¹ mittebat, versibus dedicarem. Summa est Ecloga, qua mecum secedere Neapolim Claudiam meam exhortor. Hic, si verum dicimus, sermo est; et quidem securus,¹¹ ut cum uxore, et qui persuadere malit, quam placere. Huic præcipue libello favebis, cum scias habere destinationem¹² quietis meæ, et tibi¹³ maxime intendere:¹ meque non tam in patriam, quam ad te secedere.

////////

ejecit Gronovius.—10 *Pergameum* Aldd. Colin. Gryph. &c.—11 ‘Olim emendaveram: sermo est, et quidem securus. Confirmat Parm. quæ habet, *equidem pro et quidem*; et Rom. *ē quidem*.—12 Edd. vett. *cum scias hanc destinationem*; Parm. *cū scias habere*, &c. Ms. habuerat: *cū scias hære*; unde error. Marklandus: *Huic præcipue l. f. tu, cū scias habere*, &c.—13 *Conjunctio et deest in edd. vett. addidit Marklandus.*

NOTÆ

⁹ *Cum gemmata pyxide*] Morem condendi et consecrandi capillos respicit. Sed barbam præcipue ita consecrabant. Vide Suetonium et Xiphilinum in Nerone. Petronius in Sat. ‘Pyxis aurea in qua barbam ipsius conditam esse dicebant.’

¹ *Ad Pergameum Asclepium*] Æsculapius habebat Pergami templum magnificum.

¹¹ *Securus*] Id est, non ornatus.

¹² *Tibi maxime intendere*] Tui causa susceptam; vel te maxime respicere.

I. HERCULES SURRENTINUS POLLII FELICIS.

Commendat Pollium, quod Herculis angustissimum ac pæne collapsum illud templum in littore Surrentino mira celeritate instauraverit.

INTERMISSA tibi renovat, Tirynthie, sacra
Pollius; et causas designat desidis anni,
Quod coleris majore tholo; nec littora pauper

Tirynthie, Pollius restaurat tibi interrupta sacra; et causa, quam offert, cur cessaverint per annum integrum, hæc est, quod illum insumsit in edificando tibi angustiore templo, ubi nunc adoraris. Non pauper occupas ut olim inornata littora,

////////

Hercules Surrentinus inscribitur hoc Carmen in Rhod. et edd. vett. *Hercules Surrentinus Pollii Felicis* Salisb.—3 *Dum coleris majore tholo* legit N. Heins.

NOTE

1 *Tirynthie*] Hercules, a Tirynthe cessaverint sacra per totum annum. oppido Argolidis.

3 *Littora pauper Nuda tenes*] Hercules enim erat ex Diis, qui in litto-

2 *Desidis anni*] Id est, quod tibi

Nuda tenes, tectumque vagis habitabile nautis,
 Sed nitidos postes, Graiisque effulta metallis, 5
 Culmina; ceu tædis iterum lustratus honesti
 Ignis, ab Cætæa conscenderis æthera flamma.
 Vix oculis animoque fides: tune ille reclusi
 Liminis, et parvæ custos inglorius aræ?
 Unde hæc aula recens, fulgorque inopinus agresti 10

et solum ædem inhabitatam a vagis nautis; sed postes nitidos, ac tecta innixa columnis Græcanicis: ceu expiatus glorioso igne conscenderis cælum a busto Cætæo. Vix oculi et mentes credunt. Tune ille, cuius templum erat sine foribus, et qui inglorius habebas modicum altare? Unde hoc novum fanum, et splendor insperatus

in Notis ad Propertium p. 704. Nonnulli scripti pro *tholo* habent *choro*, solenni permutatione.—4 *Nuda tenens* Rom. et vet. Lindenbrogii, quod verum putat Marklandus.—7 Hunc locum aliter legit Hermolaus Barbarus

NOTÆ

ribus colebantur, ut Minerva, Apollo, &c. *Nuda*] Sine magnificentia templi.

4 *Tectumque vagis habitabile nautis*] Id est, quo utebantur nautæ pro tecto, aliquando illic noctes transigentes ac quiescentes.

6 *Ceu tædis iterum lustratus honesti Ignis, ab Cætæa conscenderis æthera flamma*] Has tædas 'mysticas' vocat Papinius Theb. viii. 766. ubi observavimus, antiquos, si quo piaculo easent polluti, purgari solere sulfure, aqua, et igne. Ovidius: 'Terque senem flamma, ter aqua, ter sulfure purgat.' Vide ibidem quæ diximus. *Honesti*] Quidam dicunt ignem hic honestum esse, cuius cælestis origo est, quique Homero dicitur *θεσπιλάης* *ἥρπ*. Sed simpliciter hic honestus ignis est, ut monet Gevartius, qui honorificus fuit ipsi Herculi, ut qui illi attulit honorem immortalitatis. Putabant enim veteres, ut quis immortalis fieret, terrenum omne corpori admixtum igne prius consumi oportere. Sic Ceres volens Triptolemum immortalem facere: 'Inque focos cor-

pus pneri fervente favilla Obruit, humanum purget ut ignis onus.' Ovid. Fast. iv. Idem de Thetide dicitur Achilli filio immortalitatem dare percipiente. Eodem verbo usus est Papinius Hercule Epitrap. loquens de Saguntinis, qui, ut fidem populo Romano servarent, in ardentem pyram, quam in media urbe extruxerant, cum omni auro atque argento, se projecerunt: ait enim: 'Immeritasque domos, ac templa Sagunti Polluit, ac populo furias immisit honestas.' Nam et hic 'furias' vocavit 'honestas,' id est, gloriosas, quæ famam ac gloriam conservatæ in Romanos fidei attulerunt. *Ab Cætæa flamma*] Sciunt omnes Herculem, induta Nessi tunica, tantos æstus sensisse, ut impatientia doloris, Philoctetæ jusserit sibi strui pyram in monte Cæta, in qua se cum clava ac pelle leonis cremaverit.

9 *Et parvæ custos inglorius aræ*] Id est, qui parvam aram servabas, parvæ aræ impositus eras.

10 *Agresti Alcida*] Erat Romæ templum dicatum Herculi sub no-

Alcidæ ? sunt fata Deum, sunt fata locorum.
 O velox pietas ! steriles hic nuper arenas,
 Aspersum pelago montis latus, hirtaque dumis
 Saxa, nec ulla pati faciles vestigia terras
 Cernere erat : quænam subito fortuna rigentes 15
 Divisit scopulos ? Tyrione hæc mœnia plectro,
 An Getica venere lyra ? stupet ipse labores
 Annus, et angusto bissemi limite menses
 Longævum mirantur opus. Deus affuit, arces
 Erexitque suas, atque obluctantia saxa 20
 Summovit nitens, et magno pectore montem
 Repulit ; immitem credas jussisse novercam.

rustico Alcidæ ? Diis sunt sua fata, sunt et locis. O celeris pietas ! Hic nuper erat videre infœcundas arenas, et latus montis perfusum aquis maris, scopulosque horridos sentibus, et locum, quo arduum erat transire. Quinam casus repente promovit duros lapides ? Hinc parietes accessere Tyria an Getica cithara ? Omnes stupet unum annum suffecisse huic ædificio construendo, et intra angustum limitem duodecim mensium opus longioris temporis fuisse perfectum. Deus astitit, et ipse extraxit suas ædes, et obnixus protrudit obnixos scopulos, et repulit montem ingenti pectore : putares saxam novercam hoc illi imperasse. Ergo age, sive habi-

~~~~~

ad Plin. lib. xxv. cap. 5. ut apparet ex Barthii notis.—16 *Ductavit scopulos* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. 'Diu est quod hanc vocem *Ductavit* suspectam habui, propter ea quæ notat Quintil. Instit. viii. 3. et Sosipater Charisius lib. iv. p. 242. Nimirum *ductare* est verbum lenonum et obscœnum ; (vide Burm. ad locum Quintil. et Muretum Var. Lect. vi. 7.) et in lasciviori sensu eo usi sunt Plantus et Terentius : honestiori demum Sallustius, Catilin. cap. 11. tamen propter ambiguitatem vocis derisus et male acceptus. Post hunc, opinor, hoc verbum a lingua Latina exulavit ; neque alibi, credo, reperies, nisi in unico hoc Statii loco : hinc quoque ejiciendum ; nam optima Parmensis editio clare habet : *Divisit scopulos.*' Markl.—17 *Parm. stupet ipse laborans.*—18 Eadem pro *angusto bissemi* exhibet *angusti bissemi.*—19 *Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii : attulit arces ;* Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *affuit arces ;* aliæ vett. *affuit arces ;* et ita Bernartius. 'Male doctissimus Meursius, qui in notis ad Arnobium *affuit* hic scribendum

NOTÆ

mine Rustici, ut discimus ex Lampridio in Commodo. *Alcidæ*] Herculi.

16 *Tyrio plectro*] Id est, Thebano, Amphionis scilicet, qui muros Thebanos ad cantum lyrae condidisse fertur.

17 *Getica*] Id est, Thracia, Orphei scilicet, qui movisse lapides dicitur.

Stupet ipse labores Annus] Admiratur tantum operis intra suum circulum factum esse.

19 *Longævum opus*] Quia absolvendum non erat probabiliter tam brevi tempore.

22 *Novercam*] Junonem scilicet. Juno enim ita acerrimo odio prosequabatur Herculem, (hinc *immitem*

Ergo, age, seu patrios, liber jam legibus, Argos
Incolis, et mersum tumulis Eurysthea calcas :

Sive tui solium Jovis, et virtute parata

25

Astra tenes, haustumque tibi succincta beati

Nectaris, excluso melior Phryge, porrigit Hebe ;

Huc ades, et genium templis nascentibus infer.

Non te Lerna nocens, nec pauperis arva Molorchi,

tas patrios Argos, jam legibus solutus, et proteris Eurysthea sepulcris obrutum : sive occupas solium tui Jovis et sidera acquisita tua fortitudine, et Hebe veste succincta, dignior expulso Ganymede, tibi offert bibendum divinum nectar, hac adsis, et induc numen tuum in nova fana. Non scelesti Lerna, non agri pauperis Mo-

argutus est : male et Bernartius.' *Barth.*—23 Codd. manuscripti, quos citat Bernartius, substitunt : *seu patrios liber jam legibus agros*, improbante Barthio.—25 *Sive tui solum Jovis* vet. Lindembrogii, et ita forsitan in Rom.—28 Unus codex : *tectis fulgentibus*.—30 Edd. vett. omnes, *antraque* : mutavit

NOTÆ

vocat Papinius,) sicut omnes sciunt, ut illi imposuerit multiplices ac periculosos labores exantlandos, credens his illum cessurum, ac periturum tandem ; sed ex his clarior ac celebrior emersit Hercules.

23 *Patrios Argos*] Argi oppidum et caput Argolidis. Dicuntur 'patrii,' quia Argis natus Hercules creditur.

24 *Eurysthea*] Eurystheus, Stheneli filius, tam tyrannice abutebatur imperio, quod sibi fata dederant in Herculem, ut illum ad subeunda plura pericula aegerit. Nota fabula. *Mersum tumulis*] Corpus enim Eurysthei, occisi in prælio ab Atheniensibus et liberis Herculis, in Attica sepultum tradunt Strabo et Pausanias, caput vero seorsum Corinthi. Sic *mersum tumulis* ; nam alibi caput, alibi ejus corpus humatum est.

25 *Et virtute parata*] Vide Anthol. lib. i. Tit. Eis 'Aperph.

26 *Haustumque tibi succincta beati Nectaris, excluso melior Phryge, porrigit Hebe*] Alludit ad fabulam, qua dicitur Hebe nupsisse Herculi in nu-

merum Deorum recepto. Hebe autem erat filia Junonis, et Dea Juventutis, quam Jupiter ob formam poculis suis præfecit ; sed tandem ab officio amota est, et in ejus locum successit Ganymedes, ut ait Servius. Homerus autem ex Jove conceptam tradit, nec omnino ab munere exclusam, sed partem retinuisse ; eam enim ceteris Diis pocula administrare, Ganymedem vero soli Jovi. *Succincta*] Ut expeditius ministerio fungeretur. Sic, Epulo Domitiani, Ceres : ' Ipsa sinus accincta Ceres, Bacchusque laborant Sufficere.'

28 *Et genium templis nascentibus infer*] Veteres credebant Deos inhabitare ædes ac imagines, ubi primum eorum nomini dicatæ erant. *Nascentibus*] Nascentia templa solenni formula olim dicebant, cum primum consecrata erant. Martialis lib. vi. Ep. 4. ad Domitianum : ' Tot nascentia templa, tot renata.' Cicero ad Att. lib. iv. Ep. 1. ' natalem salutis' vocat enim diem, quo Deæ Salutis consecratum fuit templum.

29 *Lerna*] Lerna, palus Argolidis.

Nec formidatus Nemees ager, antrave poscunt 30
 Thracia, nec Pharii polluta altaria regis ;
 Sed felix, simplexque domus, fraudumque malarum
 Inscia, et hospitibus Superis dignissima sedes.
 Pone truces arcus, agmenque immite pharetræ,
 Et regum multo perfusum sanguine robur, 35
 Instratumque humeris dimitte gerentibus hostem.

lorchi, nec timendus campus Nemees, nec speluncæ Thraciæ, aut aræ contaminatæ regis Egyptii te expetunt ; sed fortunata et sincera domus, et ignara fraudum malarum, et locus dignus, qui recipiat hospitio Superos. Mitte horrendum arcum, et sævas sagittas tuæ pharetræ, et clavam respersam cruore plurimum tyrannorum, et depone ex humeris pellem leonis, quem occidisti. Sublime pulvinar hic tibi

Marklandus ; iterum restituit Handius, quem vide ad 1. Sylv. 2. 160.—33 *Nescia* in quibusdam libris.—34 *Rom. agmenque immite pharetrum.*—36 *Instratumque* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Instratumque* Senensis Gevartii, et unus Lipsii, ut conj. Turnebus. Vidit etiam sic corrigendum Joannes Meursius in Notis ad Arnobium pag. 46. Gevartius primus in textum admisit. Idem pro *gerentibus* malit *rigentibus*, improbante

NOTÆ

Necens] Ob hydram quam Hercules occidit. Vide Theb. iv. 168. *Molorchii*] Molorchus pastor agri Cleonæi, qui Herculem ad occidendum leonem Nemæum euntem hospitio suscepit. Vide ibidem vs. 160.

30 *Nec formidatus Nemees ager*] Nemeæ, sylva et tractus Arcadiæ. *Formidatus*] Ob leonem Nemæum, quem occidit Hercules. *Antrave poscunt Thracia*] Id est, antra seu stabula Diomedis regis Thraciæ, qui equos suos humana carne alebat, quique ab Hercule victus, equis suis in alimentum datus fuit. Ovidius in Ibin : ‘ Ut qui Threicii quondam præsepia regis Fecerunt dapibus sanguinolenta suis.’

31 *Nec Pharii polluta altaria regis*] Innuit aras Busiridis, sanguine hominum quos immolabat fœdatas. Busiris ille rex Egypti, et Neptuni filius, advenas omnes Jovi immolabat, ipseque tandem ab Hercule in Ægyptum delato immolatus fuit, cum filio Amphidamante, ac omnibus aræ mi-

nistria. *Pharii*] Id est, Ægyptii, a Pharo quondam insula prope Alexandriam, nunc terræ adjuncta.

34 *Agmenque immite pharetræ*] Sagittas intelligit, quæ nunquam frustabantur, unde *immite* vocat *agmen*.

35 *Robur*] Clavam, quam illi Vulcanus dedit.

36 *Humeris gerentibus*] Intelligit pellem leoninam, quam lævo humero gerebat e spolio leonis Nemæi : cuius rictu seu hiatu pro galea utebatur, ex Apollodori Bibliothecæ lib. ii. *Gerentibus humeris*, est, non jam luctantibus, sed gestantibus modo, et jam victoribus humeris. Vide Libanium in Exphrasi seu descriptione Herculis gestantis suam Erymanthium. Dimitte, inquit, hostem humeris, non quibus ille pugnans inhæret, aut quibus tu adversus eum pugnas, sed qui *instratus* jam gerunt : quos vestit, non quibuscum luctatur. *Grovovius*. Habent quidam codices : *ri-*

Hic tibi Sidonio celsum pulvinar acantho
 Textitur, et signis crescit torus asper eburnis.
 Pacatus, mitisque veni; nec turbidus ira,
 Nec famulare timens; sed quem te Mænalis Auge 40
 Confectum thiasis, et multo fratre madentem,
 Detinuit: qualemque vagæ post crimina noctis

textitur ex acantho Sidonio, et lectus eburneus sternitur sculptis signis excisus. Placidus lenisque accede; nec ardens ira, nec metuens serviliter; sed qualis eras, cum Auge Mænalis te detinuit fatigatum nimia saltatione, et madidum multo vino, et qualem adhuc Thepius toties tuus socer, post facinora vagæ noctis, te admiratus

NOTÆ

gentibus; ac etiam optime tolerari potest, ut notat Gevartius. Omnia enim ante horrida et aspera descripsit, ut *truces arcus, agmenque immite pharetræ, &c.* Et humeri cruda pelle instrati proprie, 'rigere,' dicuntur. Papinius Theb. i. 'Riget horrida tergo Palla, et cærulei redeunt in pectora nodi.' *Instratum hostem*] Id est, instratam pellem leonis Nemæi, quem occidit Hercules. Repræsentabatur autem Hercules cum arcu ac pharetra, clavaque, tectusque humeros leonina pelle. Unde Tertulliano dicitur: 'Scytalosagittipelliger.'

37 *Hic tibi Sidonio celsum pulvinar acantho Textitur*] Tangit morem, quo lecti cum pulvinaribus sterni solebant in templis ac numinibus dicari, perinde ac ipsi Dii et Dææ incubare vellent: et ad preces acceptandas præsentem esse. Exempla passim apud scriptores obvia. *Sidonio pulvinar acantho Textitur*] Id est, pulvinari intextuntur figuræ foliorum acanthi. Sic Virgil. *Æneid.* i. 'Et circum textum croceo velamen acantho.' Acanthus autem herba, de qua vide Plinium lib. xxii. cap. 22. *Sidonio*] Quia hac herba abundat ager Sidonius, sic dictus a Sidone urbe Phœnicæ ad mare sitæ.

38 *Signis crescit torus asper eburnis*] Id est, lectus eburneus sculptis signis excisus.

40 *Nec famulare timens*] Id est, more servi timens et serviliter. Sic Theb. iv. de Bellona ait: 'turmale fremens,' instar turmæ. Ibidem dixit 'mortale sonans,' et passim huiusmodi loquendi modi Papinio familiares.

Mænalis Auge] Ange filia Alei Arcadiæ regis, *Mænalis* dicta a Mænalo monte Arcadiæ. Hanc Hercules ad Aleum divertens compressit et gravidam reliquit; quo comperto pater eam mergendam tradidit cuidam navis magistro, sed illa antequam ad mare perveniret, urgente partus tempore Telephum peperit, eumque inter virgulta abdidit. Augem tamen non mersit navarchus ille, sed dono dedit eam mercatoribus quibusdam, qui illam in Cariam detulerunt ad Teuthrantem regem, ubi postea a Telepho filio agnita est. Ille repertus a pastoribus, traditus fuerat regi Corinthus, et Telephus vocatus, quod a pastoribus pendens ab uberibus cervæ inventus fuerat. Petit autem ab Hercule eam hilaritatem, qua dive-tebat ad Augem, quia 'aquæ furtivæ' dulciores.

41 *Thiasis*] Thiasis proprie saltationes ac choreæ Baccho in orgiis exhibitæ. *Et multo fratre madentem*] Id est, multo Baccho, seu vino.

42 *Qualemque vagæ post crimina noctis Testius [Thepius] obotepuit, toties so-*

Testius obstupuit, toties socer: hic tibi festa
 Gymnas, et insontes juvenum sine cæstibus iræ
 Annua veloci peragunt certamina lustrò. 45
 Hic templis inscriptus, avo gaudente, sacerdos

est. Hic celebrantur in tuum honorem annua certamina incruentæ luctæ, amotis cæstibus, celerè lustrò. Hic antistes initiatur fanis tuis, avo exultante, puer adhuc,

Gronov. in Diatr. cap. 23. Marklandus vero, *ingentibus*.—44 Domitius invenit in snis codd. *testibus*; unde fecit *cæstibus*; quod ante illum habuit editio Parmensis. Hoc tamen Marklando subfrigidum videtur; quare ille legi malit *cædibus*.—46 *Hic templis adscriptus* conjecerat idem Marklandus.

NOTÆ

cer] Hic Thespiensium rex, non Thespius, sed Thestius appellatur ab Apollodoro Biblioth. lib. II. huiusque greges leo Cithæronius discerpserat. Eo vero ab Hercule occiso Thespius Herculem per quinquaginta dies apud se retinuit, eique quotidie pro mercede peremti leonis unam ex filiabus devirginandam tradebat, percipiens singulas præclaræ sobolis parentes videre. Porro *vagam noctem* vocat, ob concubitum vagum. Sunt enim qui has omnes puellas una eademque nocte mulieres factas ab Hercule et gravidas relictas tradant, ut hic Papinius. Sic etiam Thespius *toties* erat *socer*, quoties Hercules rem habebat cum aliqua ex ejus filiabus. Græcus autem Epigrammatographus hujus *vagæ noctis* facinus, *decimum tertium certamen* facete appellat: *Μουνονουχὶ πενήκοντα συνέλεξαι κόμπας*. Tametsi appendix fuerit primi omnium certaminis cum Leone Nemæo, quod decimo octavo ætatis anno sustinuit.

43 *Hic*] Surrenti scilicet.

44 *Gymnas*] Vox soli Papinio usurpata, ut jam diximus. Per hanc ludos Gymnicos intelligit. Dicitur *festa*, quia hi ludi sacri erant, et in ho-

norem Herculis instituti a Pollio. *Insontes sine cæstibus iræ*] Quia in iis ludis non erat cæstum certamen, quibus plerumque cædes committebatur alterutrius pugnantium. Ea ratione 'infestos' vocat cæstus Theb. vi. 726.

45 *Annua veloci peragunt certamina lustrò*] Hic lustrum non prima sui notatione accipiendum est pro spatio quinque annorum, sed pro intervallo temporis, quod intercedebat inter duas ludorum celebrationes, quæ se sequebantur; unde hic 'velox lustrum' vocat, quod erat tantum circuitus unius anni: annui enim erant hi ludi.

46 *Hic templis inscriptus, avo gaudente, sacerdos Parvus adhuc*] Innuit nepotem Pollii ex filia Pollia uxore Menecratis, qui puer sacerdos initatus erat Herculi. Et fortasse hi ludi erant instituti ad formam ludorum, qui in agro Leontino celebrabantur in honorem Herculis, palæstræ scilicet et equorum: tanta numinis præsentia, ut si ludi cessarent, pueri antistites muti fierent, quo morbo liberabantur, simul ac sacra renovabantur. Et hoc quia puer Hercules immisos a Junone noverca serpentes occiderat.

Parvus adhuc, similisque tui, cum prima novercæ
 Monstra manu premeres, atque exanimata doleres.
 Sed quænam subiti veneranda exordia templi,
 Dic age, Calliope : socius tibi grande sonabit
 Alcides, tensoque modos imitabitur arcu.
 Tempus erat, cœli cum torrentissimus axis
 Incumbit terris, ictusque Hyperione multo

50

et æqualis tibi, cum dextra elideres prima portenta novercæ tuæ, et mæreres ea occisa. Sed dic age, Calliope, quæ fuerit augusta causa delubri cito exstructi : Hercules tuus comes tibi magnifice respondebit, et imitabitur chorda arcus sui modos tuos. Tempus erat, quo ardens cæli signum incubat terris, et asper Sirius percussus

—51 Unus codex manuscriptus *tentoque*.—53 ‘Recte: Lucr. vi. ‘Nubila solvuntur solis super icta calore.’ Tubero ap. Gell. Noct. Att. vi.

NOTE

47 *Cum prima novercæ Monstra manu premeres*] Hercules, cum in cunis jaceret, duos angues a Junone immisos elisit. De quo vide Epigramma Galli Anthol. lib. iv.

48 *Atque exanimata doleres*] Non hæc intelligenda sunt de draconibus infantum collusoribus : quanquam notum sit illud Lucani : ‘donatis ludit serpentibus infans,’ et id, quod Lucianus tradit de Pellæis. Nec profecto tales immisit Juno Herculi, qui cum eo luderent, sed qui eum extinguerent : nec hinc probatur magnitudo animi parvi Herculis, ut putat Morellus ; sed hoc solum denotat infantilem simplicitatem Herculis, ut optime monet Gevartius. Imitatus est hunc locum Sidonius Apollinaris, Epithal. Polemii et Araneolæ : ‘Parvulus hic gemino cinctus serpente novercæ Inscius aridet monstria, ludumque putando, Insidias, dum nescit, amat, vultuque dolentis Extingui deflet, quos ipse interficit, angues.’ Parrhasius pinxit duos pueros, in quibus spectabatur securitas, et ætatis simplicitas, ut refert Plinius.

50 *Calliope*] Una ex Musis, mater

Orphei. *Socius Alcides*] Plutarchus refert in Quæstionibus Herculeum primum intulisse literas in Italiam, cum ex Hispania reverteretur, causamque fuisse affirmat, ut eodem templo cum Musis coleretur. Hæc ædes Herculis Musarum vocabatur, teste Snetonio Augusto cap. 29. Hujusmodi societatis rationem affert Eumenius Rhetor de Scholis instituendis : ‘Ædem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse literis et summa Ennii amicitia duceretur, sed quod in Græcia cum esset imperator, acceperat Herculem Musagetem esse, id est, comitem, ducemque Musarum. Idemque primus signa novem, hoc est omnium Camænarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecravit, quia mutuis operis, et præmiis jvari, ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, virtus Herculis voce Musarum.’ *Alcides*] Hercules, ab avo Alcæo.

51 *Tensoque arcu*] Id est, tinnitu tensi arcus.

Acer anhelantes incendit Sirius agros.

Jamque dies aderat, profugis cum regibus aptum

55

Fumat Aricinum Triviæ nemus, et face multa

plurimo sole torret sitientes campos. Et jam dies venerat, quo celsa sylva Dianæ Aricinæ fumat sacris fugitivorum regum, et stagnum celans Hippolytum, fulget

~~~~~

4. Non igitur opus est ut legamus: *auctusque Hyperione multo*; licet hoc quoque probum sit.' *Marklandus*. Unde illud *auctus* sumserit *Marklandus* non didici.—55 'Pro *aptum* nescio unde in *Gronovii* editionem irrepperit *altum*; quam sequitur *Veenhusius*, errorum etiam *fidus* exscriptor.' *Markl. altum* ex emendatione *Ulit. ad Grat. p. 295*, primo expressum fuit in *Amstel.* cujus textum, hic illic mutatum, recudendum curavit *Gronovius*: *altum* etiam admisit *Barthius*.—56 *Fumat Aricinæ Triviæ*

NOTÆ

53 *Ictusque Hyperione multo Acer anhelantes incendit Sirius agros*] Intel-
ligit dies caniculares. Tunc enim
temporis calor maximus. Unde *Ma-*
nilius lib. v. 'Latratque canicula
flammas, Et rapit igne suo geminat-
que incendia Solis.' *Hyperione*] Sole.
Vide lib. viii. Theb. viii. 47.

Sirius] Sidus canicula.

Ictus Hyperione] Ut *Lucretio* lib.
v. 'Et ictum solis ardoribus aëra,'
et lib. vi. de Terra: 'Intempestivis
pluviisque et solibus icta.'

55 *Profugis cum regibus aptum Fu-*
mat Aricinum Triviæ nemus] Erat prope
Aricinam urbem Latii, non procul
Roma, nemus consecratum Triviæ
seu Dianæ, in eoque templum Dianæ,
quæ hinc 'Nemorensis,' sacerdosque
ejus 'rex Nemorensis' dictus. Nam
et regnum vocabatur Sacerdotium
Dianæ Aricinæ. 'Triviæ nemorosa
regna' *Martialis*, *Lucanus* 'Scythi-
cæ regna Dianæ' vocat. Appellat
Strabo ἀφίσρημα τῆς Ταυροπόλου; *So-*
linus 'simulacrum Scythicæ Dianæ,'
quod *Orestes*, ut *Servius* refert, cum,
post occisum Thoantem in regione
Tanica, fugisset, Dianæ simulacrum
inde sublatum illic collocaverat; re-
mansitque mos barbaricus ac Scythi-
cus apud hoc templum, ut perfuga

sacerdos ibi constitueretur, qui prio-
rem sacerdotem sua manu occidisset;
unde ille stricto gladio semper para-
tus ad insultus propulsandos circum-
spiciebat, rexque vocabatur. *Ovidi-*
us: 'Regna tenent fortes manibus,
pedibusque fugaces: Et perit exem-
plo postmodo quisque suo.' *Vale-*
rius Flaccus: 'Solique immitis Ari-
cia regi.' Bene 'soli:' Nam non am-
plius, ut in Thaurica, advenæ immo-
labantur, sed hoc solum interdum regi
Sacerdoti contingebat, ut a validi-
ori occideretur. *Suetonius Caligula*
cap. 35. 'Nemorensi regi, quod mul-
tos jam annos potiretur sacerdotio,
validiorem adversarium subornavit.'
Porro Diana Triviæ vocata, quia in tri-
viis colebatur, ut jam alibi diximus.

Fumat Aricinum] Nam Idibus Au-
gusti discurrebant cum facibus ar-
dentibus ab urbe in nemus Aricinum,
ubi erat templum Dianæ. *Propertius*:
'Cum videt accensis devotam
currere tædis In nemus, et Triviæ
lamina ferre Deæ.'

56 *Et face multa Consocius Hippolyti*
splendet lacus] In hoc nemore Dianæ
Aricinæ lacus ingens fuit, cum delu-
bro Deæ, ex *Strabone*. Qui dicitur
consocius Hippolyti, scilicet latentis il-
lic: nam in eo nemore occultabatur

Conscius Hippolyti splendet lacus : ipsa coronat
 Emeritos Diana canes, et spicula tergit,
 Et tutas sinit ire feras ; omnisque pudicis
 Itala terra focus Hecateias excolit idus. 60
 Ast ego, Dardaniæ quamvis sub collibus Albæ
 Rus proprium, magnique ducis mihi munere currens

multa face. Ipsa Diana redimit sertis canes emeritos, et abstergit tela, et patitur bestias secure vagari, ac tota Italiæ regio veneratur castis focus Idus huic Deæ consecratus. Verum ego, quamvis propria villa, quæ est sub collibus Albæ Dardaniæ, et aqua fluens, mihi data dono ingentis Imperatoris, possent lenire meas solici-

NOTÆ

Hippolytus revocatus ab Inferis ope Æsculapii, et precibus Dianæ, putabaturque vivere illic in occulto, et Virbius vocabatur. Virgil. *Eneid.* vii. 'At Trivia Hippolytum secretis alma recondit Sedibus.' Ovid. *Fast.* iii. 'Vallis Aricinæ sylvæ præcinctus opaca Eus lacus, antiqua religione sacer. Hic latet Hippolytus furiis distractus equorum : Unde nemo nullis illud aditur equis.' *Conscius*] Bene. Nam conscii rerum occultarum. *Multa face*] Quia ut supra diximus, in his Triviæ sacris faces prælatæ, ut in quibusdam aliis. Argis enim fuit festum faenlarum teste *Pausania* lib. ii. Et in Minervæ Saiticæ festo lampades accendebantur apud Themistium *Serm.* iii.

57 *Ipsa coronat Emeritos Diana canes, et spicula tergit*] Veteres credebant Dianam suis festis, quæ in Idus Augusti incidebant, a venatione abstinere, canes suos coronare, ut functos ministerio, unde hic 'emeriti' dicuntur, ac spicula tergere. Quod præter Statium confirmat *Gratius* in *Cynegetico* : 'Spicatasque faces sacrum ad nemorale Dianæ Sistimus, et solito catuli velantur honore.' Boves etiam coronabantur diebus festis Cereri et Baccho. *Tibull.* lib. ii. *Eleg.* i. 'Solve vincla jugis, nunc ad præsepia debent Plena coronato stare boves capite.' Vide et *Ovid.*

Fast. i.

59 *Pudicis focus*] Id est, aris Dianæ virgini dicatis, vel facibus ut supra. Dicuntur 'pudici,' ob Dianam virginem.

60 *Hecateias idus*] Idus enim Augusti sacræ erant Dianæ, quæ eadem ac Hecate erat; licet quidam faciant duo diversa numina. Idus autem incidebant quandoque in 13. diem mensis, quandoque in 15. Ex quo apparet etiam diem 13. vel 15. mensis vocatum Idus, seu ἀπὸ τοῦ ἰδούς, quam luna plena tunc ostendit, aut ab eo, quod dictum fuit *idurare*, hoc est, dividere; quod tunc sit curricula lunæ, ac prope etiam mensis dimidium. Hinc etiam Nonæ promovebantur, vel removebantur, quia novem præcise diebus aberant ab Idibus seu plenilunio. Veteres enim Romani annam ad lunæ cursum constituerant. Idus autem Augusti incidebant in 13. diei ejusce mensis; qui dies erat sacer etiam Vertumno, et festum erat servorum et ancillarum, de quo vide *Plutarchum* *Quæst. Rom.* 100.

61 *Ast ego, Dardaniæ quamvis sub collibus Albæ Rus proprium*] *Papinius* habebat prope Albam villam, quam illi *Domitianus* dono dederat, quam idcirco 'honores' vocat, *Lyrico* ad *Septimium Severum* : 'Parvi beatus ruris honoribus, Qua prisca Teucros

Unda domi, curas mulcere, æstusque levare
 Sufficerent; notas Sirenum nomine rupes,
 Facundique larem Polli non hospes habebam; 65
 Assidue moresque viri, pacemque, novosque
 Pieridum flores, intactaque carmina discens.
 Forte diem Triviæ dum littore ducimus udo,
 Angustasque fores assuetaque tecta gravati

tudines, et sedare gravissimum calorem, petebam tamen scopulos celebres Sirenum nomine, et domum eloquentis Pollii, in qua non hospes, sed familiaris, discere mores ejus atque animi tranquillitatem, et novos flores Musarum, et versus a nullo tentatos. Forte dum celebramus diem Triviæ in humido litore, pertæsi magnifici

Parm.—69 *Angustasque fores, assuetaque tecta gravamus* Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. 'Inemendati codd. habent *assuetas* et *gravatis*; nos vero legimus, *assuetaque tecta gravamus Frondibus*; ut sensus sit: Dum tegimus tecta *assuta* maleque hærentia hiantibus rimis, atque ita solem arcemus.' Domit. Hanc Domitii interpretationem rejecit Gevartius, lègitque: *Angustasque fores, assuetaque tecta gravamus*. Salmasius Exerc. Plin. p. 265. *Angustasque fores, assuetaque tecta gravamur*; et hoc verum esse pronuntiat Gronovius Diatr. cap. 23. Quemadmodum in suis codd. invenit Domitius, ita etiam est in vetusta Parm. *gravatis*; codex Senensis, *gravari*; unde Marklandus: *Angustasque fores* (vel *lares*) *assuetaque tecta gravati*. Ita vero Gronovius longe antea; et sic fere N. Heinsius in Advers. lib. i. cap. 10. *Angustasque fores*

NOTE

Alba colit lares: quia ei illustre testimonium Cæsareæ gratiæ, ac proinde gloriæ erat. *Alba*] Alba caput quondam Latii fuit. *Dardaniæ*] Quia ab Ascanio Dardanio, seu Trojano, condita fuit sub monte Albano, et a situ porrectæ in dorso urbis 'Alba longa' cognominata est.

64 *Notas Sirenum nomine rupes*] Intelligit Surrentum, quod quidam hoc nomen sortitum a Sirenibus volunt, vel Sirenasas insulas. Vide Surrentinum Pollii vs. 1.

65 *Non hospes*] Sed perquam familiaris, ac socius vitæ.

66 *Novosque Pieridum flores, intactaque carmina*] Forte Pollius invenerat novos carminum numeros, et a nullo hactenus tentatos. Sicut Horatius de se ipso III. Od. 30. 'Ex humili potens Princeps Æolium carmen ad Italos Deduxisse modos.'

68 *Diem Triviæ*] Idus Augusti sacras Dianæ.

69 *Angustasque [Angustasque] fores assuetaque tecta gravati*] Falluntur hic Domitius et Gevartius; ille quod legat *Angustas*, et intelligat templum Herculis, plane contra mentem Statii: ait enim mox Poëta convivas omnes diffugisse in proximam Herculis ædiculam: alter vero quod intelligat per *Angustas fores*, augustissimum et magnificum templum Dianæ Aricinæ; nam Surrenti, non Ariciæ festum diem Triviæ duxisse dicit Poëta. Sed per *Angustas fores* intelligendum est Surrentinum ipsum, augustum et magnificum opus, ut colligitur ex Surrentino; quod confirmatur ex sequentibus verbis, *assueta tecta*, id est, tecta seu prætoria quæ habitare Pollius consueverat: infra enim dicit: 'Quamvis innumeræ gaudentia rura

Frondibus et patula defendimus arbore soles; 70
 Delituit cœlum, et subitis lux candida cessit
 Nubibus, et tenuis graviore Favonius Austro
 Immaduit: qualem Libyæ Saturnia nimbum
 Attulit, Iliaco dum dives Elissa marito
 Donatur, testesque ululant per devia Nymphæ. 75
 Diffugimus, festasque dapes, redimitaque vina

liminis et solitæ domus, et arcemus ramis expansæ arboris æstum solis; cœlum obscuratur, et clarus ær locum dedit repentinis nubibus, et tenuis Favonius humectatus est graviore imbre; qualem Juno innisit Africæ, dum opulenta Dido nuptum data est Æneæ Trojano, et conscia Nymphæ ulularunt per deserta. Diffugimus,

assuetaque tecta gravati.—71 Heinsius l. c. et ad Ovid. Heroid. Epist. v. 16. pro candida legit condita. Parm. nox candida.—72 Eadem editio pro Austro exhibet astro.—74 'Pro Attulit legendum Detulit persuasissimum habeo.'

NOTÆ

superne Insedere domus, et multo culmine dives Mons nitet.' Illæ enim 'innumeræ domus,' et 'mons nitens divesque multo culmine,' id est, Surrentinum, sunt *Augustæ fores*, ut patet ex mente Poëtæ. Dicit enim se gravatos fuisse *augustas fores, et assueta tecta*, ut in littore ducerent diem festum, dapesque mensis appositas fuisse sub patula arbore, cujus ramis ac frondibus solem arcebant. *Tecta gravati*] Id est, nobis erat grave sub tectis manere. Suetonius Augusto cap. 72. 'Ampla et operosa prætoria gravabatur.' Seneca Ep. 24. 'Illi contemnunt vitam: hi gravantur.' Ita Græcis τοῖτο βαρύνεσθαι.

70 *Defendimus*] Hic 'defendere' pro arcere. Papinius Theb. 1. 'Defendere noctem culminibus.' Et Virgil. 'Solstitium pecori defendite.'

71 *Lux candida*] Quia talis videtur. Nullius enim coloris est lux.

72 *Favonius*] Nomen venti, Zephyri dicti, qui serenus esse solet. *Austro*] Nomen venti qui semper humidior est: hinc ratio Epithetorum *tenuis et gravioris*.

73 *Libyæ*] *Africæ*, quæ Libya Græcis dicitur. *Saturnia*] Juno, sic dicta a Saturno patre. *Nimbum Attulit, Iliaco dum dives Elissa marito Donatur*] Alludit ad tempestatem, quam Juno movit, eo proposito, ut Dido, quæ venatum ierat cum Ænea, occasione hujusce procellæ intraret cum illo speluncam, ac sic ibi matrimonium, quod destinabat Juno, fieret ac consummaretur. Vide Virgil. *Æneid.* iv. 'Speluncam Dido dux et Trojanns eandem Deveniunt: fulsere ignes et conscius æther Connubii.' *Iliaco*] Trojano; Troja enim etiam Ilium, unde 'Iliacus,' vocabatur. *Elissa*] Dido, alio nomine, Elisa vocabatur. *Dives*] Ob raptos Pygmalionis fratris thesauros.

75 *Testesque ululant per devia Nymphæ*] Ex Virgilio ibidem: 'Summoque ulularent vertice Nymphæ.' *Nymphæ*] Deæ fontium et pratorum, &c.

76 *Festas dapes*] Quia hoc convivium fiebat ad celebrandum festum Dianæ. *Redimitaque vina*] Non solum coronati mensis accumbabant,

Abripiunt famuli: nec quo convivia migrent;
 (Quamvis innumeræ gaudentia rura superne
 Insedere domus, et multo culmine dives
 Mons nitet) instantes sed proxima quærere nimbi 80
 Suadebant, læsique fides reditura sereni.
 Stabat dicta sacris tenuis casa, nomine templi,
 Et magnum Alciden humili lare parva premebat,
 Fluctivagos nautas, scrutatoresque profundi

ac servi cito auferunt lætas epulas et coronata vina, non tamen quo soleant migrare convivia, scilicet in sacellum, etsi innumeræ ædes superne imminerent lætis agris, et mons opulentus fulgeret multis tectis. Sed ingentes imbres et spes indubitata reditus serenitatis hortabantur petere locum proximum. Erat parva domus, quæ nomine templi donabatur, et quæ modico spatio, et humili lare coarctabat ingentem Alcidem,

Markl.—77 Aldd. Colin. Gryph. &c. *ne quo convivia migrent.* Parm. Rom. et vet. Paris. *nec*; et sic legunt Morell. Behot. Salmas. et Gronov. 'Est abruptus, ex more Papinii, sermo, subaudiendumque verbum: *nec quo convivia migrent* disceptabatur, sed petebatur illico casa illa proxima: aut latet obscurius mendum. Non possis melius emendare, quam hoc modo: *nec quo convivia migrent* Quærimus: nisi obsistat idem 'quærendi' verbum mox subditum. Potest tamen et vulgata scriptura defendi.' *Barth.* 'Adversativa particula sed in sequenti sententiæ membro, *instantes sed proxima quærere nimbi* Suadebant, necessario denotat aliquam oppositionem inter hanc et priorem sententiæ partem: sic igitur construendus est locus, voce *nec* resoluta in *et non*, ut passim: *et instantes nimbi suadebant quærere non quo convivia migrent, sed proxima*: reliquis parenthesi inclusis; et ita edi curavi.' *Markl.* In Parm. et Rom. deest vox *quo*, elisa a similitudine sequentis *co*.—82 *Stabat dicta sacri* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. 'Nullus in his sensus: lege: *Stabat dicta sacris*, i. e. rebus sacris dicata: 'dicere' pro-

NOTÆ

sed etiam vina ac pocula coronabant. Notissimus mos. Vide Theb. viii. 226.

77 *Abripiunt famuli: nec quo*] Explicant Morellus et Behotius: nec tamen occurrebat locus, quo transferrent epulas. Sed non hic est sensus hujus loci: nam et occurrebat satis locorum, ut exponit ipse statim. Proximum verbum *abripiunt* repetendum est: *abripiunt*, nec tamen eo *abripiunt*, quo possint aut soleant convivia migrare, scilicet in sacellum vel ædiculam Herculis. Valerius Flaccus Argon. i. 'Sæviti atrox Pelias, inimicaque vertice ab alto Vela

videt, nec qua se ardens se effundere possit. Nil animi, nil regna juvant.' Nempe 'vela videt,' sed non ibi aut eo loco ubi possit iram in vectores erumpere. *Gronovius.*

81 *Fides reditura sereni*] Hypallage, pro *redituri sereni*.

82 *Stabat dicta sacris tenuis casa, nomine templi*] Dicit hoc templum Herculis tam humile et indignum tanto numine fuisse, at potius casa dici mereretur, quam templum.

83 *Alciden*] Herculem.

84 *Fluctivagos nautas, scrutatoresque profundi* Vix operire capax] Supra: 'Tectumque vagis habitabile nautis.'

Vix operire capax: huc omnis turba coimus; 85
 Huc epulæ, ditesque tori, cœtusque ministrum
 Stipantur, nitidæque cohors gratissima Pollæ.
 Non cepere fores, angustaque deficit ædes.
 Erubuit, risitque Deus, dilectaque Polli
 Corda subit, blandisque animum complectitur ulnis: 90
 Tune, inquit, largitor opum, qui mente profusa
 Tecta Dicarcheæ pariter, juvenemque replesti
 Parthenopen? nostro qui tot fastigia monti,
 Tot virides lucos, tot saxa imitantia vultus,
 Æraque, tot scripto viventes lumine ceras 95

et vix poterat tegere nautas et piscatores. Huc omnes convenimus. Huc dapes et opulenti lecti, et multitudo seruatorum, et turba gratissima nitidæ Pollæ comprimuntur. Limina non potuerunt hæc continere, et casa angusta deficit. Erubuit Deus, et risit, et intravit in cor Pollii, quem diligebat, eumque amplectitur blandis brachiis. Tune es, ait, qui tam largus existimaris, qui liberali animo replexisti simul ædes Dicæarcheæ, et renovatam Parthenopen, qui imposuisti tot tecta nostro monti, tot viridia nemora, tot statuas, quæ exprimunt vivos vultus, tot imagines æreas, tot

prium consecrationibus verbum.' Markl.—89 'Non video quam risus causam hic habuit Hercules; iræ potius et indignationis, quod tanto numini tam angusta esset ædes: conjicio: Erubuit vidisse Deus, i. e. visu.' Idem.—90 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *virum complectitur*. 'Quomodo potuit virum complecti? non enim in propria specie apparuit Hercules; sed corda Pollii subiit, et menti has cogitationes infudit. Patet ex hoc versu 116. 'dixit, mentemque reliquit.' Lege: Corda subit blandisque animum complectitur ulnis. Corda et animum passim conjuncta reperies.' Markl.—91 Tunc inquit Rom. et vet. Lindenbrogii.—92 Tecta Dicarcheæ edd. vet. Vide ad II. Sylv. 2. 95. Pro juvenemque replesti Markl. conj. mitemque

NOTE

87 Cohors] Comites fœminæ. Pollæ] Polla uxor Pollii. Vide Surrentinum sub finem.

89 Erubuit] Hercules pudore suffusus est, quod tam vile haberet templum. Deus] Hercules.

90 Animum [virum] Pollium.

91 Tune] Hercules alloquitur Pollium.

92 Tecta Dicarcheæ] Pateolos designat. Vide Surrentinum Pollii vs. 3.

93 Parthenopen] Neapolim intelligit, quæ et Parthenope dicta. Vide Ep. Stellæ vs. 261. Juvenem vero dicit alludendo ad nomen Neapolis,

Delph. et Var. Clus.

seu novæ urbis. Ceterum, ut hic et alibi videmus, variis et magnificis ædificiis has urbes exornaverat Pollius. Nostro qui tot fastigia monti] Intelligit Surrentinum, quod hic breviter describit. Herculis Surrentini descriptio conferenda cum Surrentino, ut hæc melius intelligantur; nam mutuas sibi præstant operas Hercules Surrentinus et Surrentinum.

94 Tot saxa imitantia vultus] Intelligit imagines ac statuas marmoreas. Virgil. Æneid. vi. 'Et vivos ducent e marmore vultus.'

Stat.

U

Fixisti? quid enim ista domus, quid terra, priusquam
 Te gauderet, erant? longo tu tramite nudos
 Textisti scopulos, fueratque ubi semita tantum,
 Nunc ibi distinctis stat porticus alta columnis,
 Ne sorderet iter: curvi tu littoris ora 100
 Clausisti calidas gemina testudine nymphas.
 Vix opera enumerem: mihi pauper, et indigus uni
 Pollius? et tales hilaris tamen intro penates,
 Et littus, quod pandis, amo: sed proxima sedem
 Despicit, et tacite ridet mea numina Juno. 105

tabellas spirantes colorum luce? Quid enim hæc domus, quid terra erat, antequam te fruere domino. Tu duxisti longum tramitem super asperos scopulos; et ubi tantum callis fuerat, nunc ibi erigitur porticus excelsa columnis a se invicem distantibus, ne iter displiceret. Tu inclusisti in margine curvi littoris calidas aquas duplici fornice. Vix opera enumerarem. Pollius inops est, et indigus mihi soli, et tamen lætus subeo talem domum, et frequento littus, quod ornas. Sed propinqua Juno illam contemnit, et irridet occulte meum numen. Da templum et aras dignas

*****

replesti.—97 Te gauderet erat Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ; erant Venet. 1. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii.—99 Nunc tibi Barthius.—101 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. lymphas; Parm. et Rom. disertim habent nymphas, quod reposuit Gronovius. Vide ad Tiburtin. Vopisci vs. 64.—108

NOTE

95 *Æraque*] Id est, imagines æreas. *Lumine ceras*] Id est, luce colorum. 'Cera' dicuntur colorum omne genus. 'Scribere' est pingere, ut Equo Domitiani: 'Apellæ cuperent te scribere ceræ.' Lumina colorum nota sunt, unde hodie quoque usitatissimum, 'illuminare,' coloribus depingere. *Barthius.*

97 *Longo tu tramite nudos Textisti scopulos, fueratque ubi semita tantum, Nunc ibi distinctis stat porticus alta columnis*] Hoc ait, propter porticum, quam a littore per dorsum montis ad villam perduxit. Sic Surrentino Pollii: 'Inde per obliquas erepiti porticus arces, Qua prius obscuræ permixti pulvere soles, Et feritas inamœna viæ, nunc ire voluptas.'

100 *Curvi tu littoris ora Clausisti calidas gemina testudine nymphas*] Sur-

rentino vs. 17. 'Gemina testudine fumant Balnea.' *Calidas nymphas*] Id est, aquas balnearum.

102 *Mihi pauper, et indigus uni*] Hercules expostulat cum Pollio, quod cum ille sit tam liberalis erga Neapolim et Puteolos, exornaveritque litus illud Surrentinum tam magnificis prætoriis, sit erga se tenax et avarus; etsi tam libenter frequentaret ædes Pollii.

104 *Sed proxima sedem Despicit, et tacite ridet mea numina Juno*] Innuat templum Junonis, quod Surrento proximum erat, ut docent Strabo et Plinius lib. iii. cap. 5. qui vocat *Junonem Argivam*. Petit igitur Hercules, ut Pollius honestius templum sibi construat, ne despiceretur a noverca, quæ ædem in propinquo habebat.

Da templum, dignasque tuis conatibus aras,
 Quas puppes velis nolint transire secundis :
 Quo pater æthereus, mensisque accita Deorum
 Turba, et ab excelso veniat soror hospita tecto.
 Nec te, quod solidus contra riget umbo maligni 110
 Montis, et immenso non unquam excisus ab ævo,
 Terreat; ipse adero, et conamina tanta juvabo,
 Asperaque invitæ perfringam viscera terræ.
 Incipe, et Herculeis fidens hortatibus aude.
 Non Amphioniæ steterint velocius arces, 115
 Pergameusve labor: dixit, mentemque reliquit.

tua magnificentia, quas naves, etsi prospero cursu utantur, nolint tamen transire. Quo celestis pater, et turba Cœlitum vocata ad epulas, et soror etiam relinquens sublime fanum veniant. Nec te terreat, quod durum dorsum maligni montis, et nunquam erosum longa temporum serie, rigeat contra. Ipse assistam, et faveam tantis inceptis et perrumpam viscera terræ frustra resistentis. Aggredere, et fretus hortatu Herculis, aude. Arces Thebanæ et muri Trojani non citius steterint.

*****

Heins. ad Claud. Bel. Gild. 172. mavult, *ascita*, seu *adscita*.—109 Edd. vett. omnes: *veniat soror hospita templo*. 'Præcessit, initio sententiæ, *Da templum*, &c. Credat qui vult, Statim ita scripsisse: ego non dubitavi in contextum admittere: *et ab excelso veniat soror hospita tecto*; sensu eodem, voce tantum diversa: ita supra vs. 3.' Markl.—110 'Pro quod non male legas qui. Pro *Nec te* etiam non male *Neu te*. Sed non opus est.' *Idem*.—111 Edd. vett. *exesus ab ævo*: lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—115 Rom. et vet. Lindenbrogii: *velocius artis*.—116 In nonnullis vett. *montemque reliquit*;

NOTÆ

107 *Quas puppes velis nolint transire secundis*] Id ex religione, si enim nautis aliquis sacer locus offerretur, solebant paulisper morari, ac vota nuncupare. Etenim, ut ait Apuleius initio Floridorum: 'Religiosis vian-tium moris est, cum aliquis lucus, aut aliquis locus sanctus in via oblatu-s est, votum postulare, sertum appo-nere, panisper assidere: neque enim justius religiosam moram viatori ob-jecerit, aut ara floribus redimita, aut spelunca frondibus inumbrata.' Erant et in littoribus aræ et simulacra Deorum, quibus nautæ præternavi-gantes sacrificabant ac libabant.

108 *Pater æthereus*] Jupiter. *Men-*

sisque] Mensæ enim ponebantur in templis, et vicem ararum obtine-bant, hincque sacræ erant; quia velut in ararum ac pulvinaris loco erant. Vide Scaligerum ad Festum verbo 'Mensæ.'

109 *Et ab excelso veniat soror hospita tecto*] Intelligit templum Minervæ, seu Athenæum, de quo ad versum 2. Surrentini. *Soror*] Quia ex Jove, ut ipse Hercules, prognata.

115 *Amphioniæ arces*] Thebanæ, ab Amphione conditæ ad cantum lyræ.

116 *Pergameusve labor*] Id est, Muri Trojani ab Apolline et Neptu-no constructi mira celeritate. Troja enim 'Pergamum' etiam vocata.

Nec mora, conscripta formantur imagine templa :
 Innumeræ coiere manus : his cædere sylvas,
 Et levare trabes : illis immergere curæ
 Fundamenta solo : coquitur pars uvida terræ 120
 Protectura hyemes, atque exclusura pruinas ;
 Indomitusque silex curva fornace liquescit.
 Præcipuus sed enim labor est excindere dextra
 Oppositas rupes, et saxa negantia ferro.
 Hic pater ipse loci, positis Tirynthius armis 125

Inquit, et mentem reliquit. Nec mora. Designatur ædificium in picta tabula. Innumeri optices convenerunt. His datur amputare arbores, et dedolare trabes : illi infodiunt terræ fundamenta. Humidior terra coquitur ad efficiendas tegulas, quæ defendant ædem ab injuria hyemis et arceant pruinas, et durus silex dissolvitur in cavo fornace. Sed maxima opera est in excindendis oppositis scopulis, et saxis, ferrum non admittentibus. Ipse etiam Tirynthius custos loci hic insudat, dimissis armis,

stulte, inquit Barthius.—117 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. omnes exhibent : *conscripta formatur imagine tela*. Lectionem nostram ex ingenio dedit Marklandus.—119 *Et levare trabes* Aldd. Colin. Gryph. ceteræ ; *Et levare* Parm. et Rom. quod recepit Lindenbrogius.—120 Inemendati codices Domitii *invida* ; unde ille *uvida*.—122 Pro *curva* Marklandus malit *vasta* e Virgil. *Æn.* viii. 446.—123 Lindenbrog. Cruc. et Stephens, in ed. Cantab. *dextra Oppositas*.—124 Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Bern. *negantia ferro* ; Gevart. Lindenbrog. alii ex Rom. *regentia ferro*.—125 Gevartius primus edidit, *positis*, pro *positus*, quod est in edd.

NOTE

Mentemque reliquit] Homericæ imitatione. Odyss. A. Τῷ δ' ἐνὶ θυμῷ Ὀῆκε μένος καὶ ὀδύρος. *Immisit menti robur et fiduciam.*

117-*Conscripta f. [formatur] imagine t. [tela]* Id est, imago seu forma futuri templi exprimitur in conscripta seu picta tela. Et innuitur ἡχογραφήα, id est, tenuis et prima delineatio operis seu ædificii exstruendi, in tela vel charta expressa. 'Formam' vocat Plinius lib. ix. Ep. 39. ad Mus-tium architectum : 'Formam autem secundum rationem loci scribas.' Vo-camus Gallice, *Plan*.

118 *Manus*] Id est, turbæ artificum.

120 *Coquitur pars uvida terræ Pro-protectura hyemes*] Ut ex ea fierent te-

gulæ ad arcendas hyemes. Nam ex 'terra uvida' fiunt, 'inenarrabili ter-ræ benignitate, si quis singula æstimet,' ut ait Plinius.

122 *Liquescit*] Dum nempe coqui-tur in calcem.

124 *Et saxa negantia ferro*] Id est, non cedentia, inexpugnabilia ferro, et supponitur hic ἄλλεψις τοῦ 'obsequium,' vel talis. Ita plane Lucanus lib. iii. 'Cornipedem exhaustum cursu stimulisque negantem Magnus agens incerta viæ vestigia turbat.' Equus 'negans stimulis,' scilicet 'obsequi.'

125 *Tirynthius*] Hercules. *Positis armis*] Id est, clava, pharetra, et arcu.

Insudat, validaque solum deforme bipenni,
 Cum grave nocturna cœlum subtexitur umbra,
 Ipse fodit: dites Capreæ, viridesque resultant
 Taurubulæ, et terris ingens redit æquoris echo.
 Non tam grande sonat motis incudibus Ætna, 130
 Cum Brontes Steropesque ferit: nec major ab antris
 Lemniacis fragor est, ubi flammeus ægida cœlat
 Mulciber, et castis exornat Pallada donis.
 Decrescunt scopuli, et rosea sub luce reversi

et cavat forti ligone asperam terram, cum cœlum grave obscuratur nocturnis tenebris. Opulentæ Capreæ, et virides Taurubulæ resonant, et ingens echo repercutitur a mari in terram. Ætna non fortius crepat pulsatis incudibus, cum Brontes Steropesque eas percutiunt; nec major fragor a cavernis Lemniacis, ubi igneus Vulcanus sculpsit Ægida, et decorat pudicam Minervam suis numeribus. Rupes minuantur,

~~~~~

vett.—128 Markl. ex Tacito Ann. iv. 67. conj. miles Capreæ, et pro virides, quid aliud substitui malit.—129 Taurubulæ Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. 'Non dubium Thelebræ genuinam lectionem esse.' Barth. Marklandus vero e Barthio citat Teleboæ; sed Theleboæ malint Lindenbrog. et Morell.—130 Ætnæ Parm. et Rom. unde Marklandus conj. Ætnæ, terminatione Græca.—

NOTÆ

127 Cum grave nocturna cœlum subtexitur umbra] Dii enim non nisi nocte in terram descendebant.

128 Dites Capreæ] Capreæ, insula prope Surrentinum in Campania, secessu Tiberii Imperatoris notissima. Dites] Ob ædificia quibus a Tiberio aliisque imperatoribus exornatæ fuerant. Viridesque resultant Taurubulæ] Taurubulæ a Cosmographis omissæ. An legendum, Theleboæ. Virgilius enim Æneid. vii. de prisco rege Caprearum Cebalo: 'Quem generasse Telon Sebetide Nympha Fertur, Theleboam Capreas cum regna teneret.' Tacitus Ann. iv. 'Græcos ea tenuisse, Capreasque Thelebois habitas fama tradit.' Plautus autem populum Thebanum vocat 'Theleboas' in Amphitryone. An forte, Taurubulæ, ἠνδριαν hujus tractus ignobile, ut Nesis et Euplœa, quorum nomina

vix alibi extant.

129 Echo] Echo sonum reciprocum significat. A Physicis oriri dicitur in locis concavis, et vallium sinibus, qui vocem remittunt. Poëtæ Aëris et Linguæ filiam, Musaram comitem faciunt.

130 Ætna] Ætna mons Siciliæ, in cujus antris Vulcanus officinam habere creditur.

131 Brontes Steropesque] Steropes et Brontes ministri Vulcani. Vide Equo Domitiani vs. 5. Nec major ab antris Lemniacis] In Lemno insula etiam officina Vulcani ponitur.

132 Ægida] Alii lorica, alii clypeum Minervæ interpretantur.

133 Mulciber] Vulcanus. Castis donis] Ut virginem decet.

134 Rosea sub luce] Quia locus, ubi oritur sol, solet rubere.

Artifices mirantur opus: vix annus anhelat 135
 Alter, et ingenti dives Tirynthius arce
 Despectat fluctus, et junctæ tecta novercæ
 Provocat, et dignis invitat Pallada templis.
 Jam placidæ dant signa tubæ, jam fortibus ardens
 Fumat arena sacris: hos nec Pisæus honores 140

et operæ redeuntes sub purpuream auroram stupent hesternum opus. Vix altero anno laboratur, et magnificus Tirynthius speculatur ex magno templo undas maris, et lacescit fana vicinæ novercæ, et advocat Minervam in digniorem ædem. Jam benignæ buccinæ sonant, jam flagrans arena fumat sudore fortium athletarum.

135 Parm. *vix annus anhelans*.—136 Parm. *dives Tirynthius arte*. Barthius scribit: *vix annus anhelat, Alter et i. dives, Tirynthius, arce Despectat, &c.* i. e. alius et dives.—137 Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, *et victæ*.—138 Vet. Lindenbrogii: *invitas Pallada templis*.—139 Justus Lipsius Saturnal. Serm. 11. 14. pro *fortibus* legit *sortibus*, assentientibus Bernartio et Emerico Cruceo, improbantibus Barthio et Gronovio. Parmensis habet: *jam frontibus ardens*; unde Markl. legendum conj. *Jam placidæ dant signa tubæ, jam insontibus ardens Fumat arena sacris*: ut supra ‘insontes juvenum sine cæstibus iræ,’ vel

NOTÆ

135 *Vix annus anhelat*] Designat ætatem secundi anni, quo tempore anhelamus æstu.

136 *Tirynthius*] Hercules.

137 *Despectat fluctus*] Surrentino: ‘Gaudet gemino sub numine portus.’ Neptunus enim hic etiam templum habebat, ut vidimus in Surrentino. *Junctæ tecta novercæ Provocat*] Intel- ligit templum Junonis Acrææ, de quo supra. *Provocat*] In certamen sci- licet.

138 *Et dignis invitat Pallada tem- plis*] Vide supra vs. 109.

139 *Jam placidæ dant signa tubæ*] Id ex more, quo ludi sive sacri sive scenici non committebantur, nisi prius signo tuba dato. Plinius lib. 11. Ep. ‘Qui nunquam tubarum so- num, nisi in spectaculis audierunt.’ Virgilius: ‘At tuba commissos me- dio canit aggere ludos.’ Vide Lip- sium Saturn. 11.

Placidæ] Ad differentiam trucis classici, quo milites ad pugnam ex- citantur. *Fortibus ardens Fumat are-*

na sacris] Lipsius alique eum secuti legunt, *sortibus*; quia in certamini- bus sors usurpata. Male: non enim sortes satis bene sacræ dicerentur. Sed Statius per *fortia sacra*, intelli- git certamina hæc palæstrica, quæ in honorem Herculis exercebantur: quod dici potest de omnibus virilibus ludis, ut decursibus equestribus, &c. Contra ‘mollia sacra’ sunt thiasi, epulæ, ludi florales, pervigia Vene- ris. Et sic ‘crudelia sacra’ quæ fie- bant Dianæ Tauricæ, Latiani Jovi, Cœlesti Carthaginiensi. Lucanus in Massiliensium ludo: ‘Structæque sa- cris feralibus aræ.’ Hæc sacra, ‘for- tes palæstras’ vocat Manilius: ‘Per- que coloratas subtilis Græcia gentes Gymnasium præfert vultu, fortesque palæstras.’ *Fumat arena*] Tollitur enim instar fumi pedibus certantium agitata: vel fumat rivis calidis su- doris in eam fluentibus Theb. 1. ‘Cru- disque virum sudoribus ardet Pulvis.’ *Sacris*] Quia hæc sacra partem reli- gionis continebant.

Jupiter, aut Cyrrhæ pater aspernetur opacæ.
 Nil his triste locis : cedat lacrymabilis Isthmos,
 Cedat atrox Nemeæ: litat hic felicior infans.
 Ipsæ pumiceis virides Nereides antris
 Exsiliunt ultro, et scopulis uventibus hærent ; 145
 Nec pudet occulte nudas spectare palæstras.
 Spectat et Icario nemorosus palmite Gaurus,
 Sylvaque, quæ cinctam pelago Nesida coronat ;

Jupiter Pisæ, et pater umbrosæ Cyrrhæ non dedignarentur hæc solennia. Nihil mæstum est in his locis. Cedat tristis Isthmos. Cedat dira Nemeæ: fortunatior puer hic sacrificat. Ipsæ cæruleæ Nereides linquunt pumiceas speluncas, et adhærent humidis cautibus; nec erubescunt clam videre nudos athletas. Et Gaurus, abundans vite Icaria, spectat, et nemo, quod cingit Nesida adhærentem pelago;

‘cædibus.’—144 *Ipsa pumiceis* Rom. et vet. Lindenbrogii: scriptum erat *pūiceis*.—145 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. et *scopulis humentibus hærent*; Venett. Parm. Rom. vet. Lindenbrogii et codex Florentinus, *virentibus*; unde Gronovius Diatr. cap. 23. fecit, *urentibus*, i. e. *σπexομένους*. Significatio utriusque verbi eadem; licet aliquam differentiam statuât Salmasius Epist. 85. Vide Drakenb. ad Sil. Ital. ix. 30.—148 *Sylvaque quæ fixam* edd. vett. ‘Non placet vox *fixam*; et Latinitatem desidero; nisi dicas *fixam pelago* esse affixam: quo facto, sensum desidero; insula enim non affigitur

NOTÆ

140 *Pisæus Jupiter*] Id est, Olympicus, cui ludi apud Pisas sacri. *Honores*] Hæc certamina vocat *honores*, quia in honorem alicujus sive Dei sive Herois instituebantur. Theb. vi. ‘Primus Pisæa per arva Hunc plus Alcides Pelopi certavit honorem.’

141 *Cyrrhæ pater*] Apollo, cujus apud Cyrrham erat celebre oraculum, cuique ludi Pythici sacri.

142 *Lacrymabilis Isthmos*] Intelligit ludos in Isthmo solitos celebrari in honorem Palæmonis, cuique sacra ibi fiebant cum magnis planctibus ac ejulatibus. Vide Theb. vi. initio.

143 *Atrox Nemeæ*] Apud Nemeam ludi instituti sunt in honorem Archemori, qui infans periit. *Atrox*] Ob serpentem qui hunc Archemorum occidit. *Felicior infans*] Puer enim erat sacerdos Herculia Surrentini, ut vi-

dimus supra. *Felicior*] Quia hic puer sacris præsidet; illic infanti mortuo seu Palæmoni, seu Archemoro parentatur.

144 *Nereides*] Nymphæ maris, Nerei filiæ. *Pumiceis antris*] Quia Nereides habitant pumiceas speluncas in fundo maris.

146 *Nec pudet occulte nudas spectare palæstras*] Hoc dicit, quia interdictæ erant fœminis palæstræ, ob nuditatem certantium, ut jam alibi diximus. Theb. i. ‘Exclusæque expectant præmia matres.’

147 *Gaurus*] Intelligit Gauranos colles Surrentinis proximos in Campania, vitibus nobiles. Vide Notas ad vs. 5. Surrentini. *Icario palmite*] Id est, vite, Icaria dicta ab Icaro Bacchi comite, cui Bacchus demonstrasse dicitur usum vini propter pietatem et justitiam singularem.

Et placidus Limon, omenque Euplœa carinis,
 Et Lucrina Venus; Phrygioque e vertice Graias 150
 Asciscis, Misene, tubas: ridetque benigna
 Parthenope gentile sacrum, nudosque virorum
 Certatus, et parva suæ simulacra coronæ.
 Quin age, et ipse libens proprii certaminis actus
 Invicta dignare manu: seu nubila disco 155
 Findere, seu volucres Zephyros prævertere telo,

et lenis Limon, Euplœa felix omen navigantibus cernunt; et tu, Phryx Misene, addiscis e tuo jugo buccina canere Græco more. Et bona Parthenope ridet gentilitium sacrum, ac nudorum hominum certamina, et levem imaginem suorum præmiorum. Quin age, et ipse libens honora invicta manu ludos tibi consecratos. Seu tibi gratum est, nubes disco scindere, seu sagitta prævertere celeres ventos, seu

////////

pelago, sed solo. Conjicio: Sylvaque quæ cinctam pelago, &c. Haurio hanc conjecturam ex Surrent. Pollii vs. 78. ubi hic locus dicitur 'pelago circumflua Nesis;' i. e. cincta pelago; ut innuatur insulam esse *ῥῆν Nesida*. Scriptum erat cictum.' Markl. *Neseida* Rom. et vet. Lindenbrogii. *Nesida coronæ* Lindenbrog. in Var. Lect. sine dubio, ex errore typographico.—149 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. numenque *Euplea*, vel *Euplœa*; Parm. *Limo numenque*; Rom. *Limen numenque*. Lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—151 *Addiscis* edd. vett. *Adsciscis* Parm. unde lectionem nostram eruit Marklandus, qui etiam conj. *Agnoscis*.—152 Pro *gentile*, Parmensis exhibet *gentiale*.—156 *Fingere* Beru. alique, improbaute Barthio; *Fidere* Rom. i. e. *Fidere*,

NOTÆ

148 *Nesida*] Surrentino: 'Pelago circumflua Nesis.'

149 *Limon*] Prædium Pollii. Ibid. vs. 82. *Euplœa*] Ibid. vs. 79.

150 *Lucrina Venus*] Intelligit Lucrinum Lacum in Campania prope Surrentum, prope quem Venns habebat templum: hinc *Lucrina* dicta. *Phrygioque e vertice Graias Asciscis*, [*Addiscis*] *Misene, tubas*] Per *Phrygium verticem* intelligit Promontorium Miseni etiam proximum, vocatum a Miseno Phrygio qui ibi sepultus est. Vide Surrentinum vs. 77. Dicitur *discere Graias tubas*, quia Misennus tubicen erat Æneæ, et Phrygiæ tubæ modos tantum noverat, nunc discit *Graias*, quia hi ludi erant ad instar Neapolitanorum; Neapolis autem urbs Græca.

152 *Parthenope*] Neapolis. *Gentile*

sacrum] Quia hi ludi a Pollio instituti Surrenti, et ludi Neapolitani idem nomen habebant, et vocabantur 'Parthenopæa,' ut ait Paschalius de Coronis lib. vi. 'Gentiles' autem dicti, qui eodem nomine insigniuntur, ut docet Festus. *Nudosque virorum Certatus*] Nudi enim certabant.

153 *Coronæ*] Quia victores in ludis coronabantur, ut diximus initio Theb. vi.

154 *Proprii certaminis*] Id est, certaminis in honorem tuum instituti.

155 *Invicta manu*] Non solum, quia a nullo, sive monstro sive homine, superatus est Hercules; sed quia in ejusmodi ludis victor exitit in omni genere certaminum. *Disco*] De disco, vide Theb. vi. 646. et sequentibus, et Æneid. v.

156 *Seu volucres Zephyros prævertere*

Seu tibi dulce manu liquidas nodare palæstras,
 Indulge his sacris : et si tibi poma supersunt
 Hesperidum, gremio venerabilisingere Pollæ ;
 Nam capit, et tantum non degener ambit honorem. 160
 Quod si dulce decus viridesque resumeret annos,

implicare brachia ad luctandum more Libyco, fave his sacris, et si aliqua poma Hesperidum tibi restant, injice ea in sinum reverendæ Pollæ: nam capit, et haud indigna ambit tantam gloriam. Quod si illa resumeret pristinum decorem, et flo-

~~~~~

vel Findere, ut in Parm. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Gevart. —157 Certissima emendatio Gronovii pro nudare legentis *nodare*, Diatr. cap. 24. et ita postea invenit in Venet. 2. et membranis Salisb. Pro *Libycas*, quod exhibent omnes edd. cum scriptis, Marklandus edidit *liquidas*.—158 *Indulge sacris* Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Indulge in sacris* in nonnullis vett. 'Voculam in male intrusam, quantum potes ejice.' Barth. *Indulge his sacris* Rom. ut conj. Lindenbrogius.—160 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. &c. *non dignatur honorem*; Politianus Epist. vi. 1. monuit se restituisse verbum *degeneravit* in suum locum, in quem subierat *dedignatur*; proculdubio ex manuscripto, inquit Gronovius, Diatr. cap. 26. Parm. et codex Florent. *degenerabit*. Hinc Gronovius *degener* *âbit*, vel *ambit*. Vide

NOTÆ

[telo] Certabant enim etiam utri longius jacularentur tela, aut melius scopum attingerent. Vide Theb. vi. 925. et seq. et Virgil. Æn. v.

157 *Liquidas* [*Libycas*] *nodare palæstras*] Tangit Fabulam, qua Antæus Africanus lucta dicitur ab Hercule victus et occisus. Vide Theb. vi. 890. et seq. *Nodare*] Nam 'nodare,' et 'nodus' propria luctæ verba. Virgilius: 'Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem Corripit in nodum complexus.' Lucanus lib. iv. 'Herculeosque novo laxavit corpore nodos.' Eadem in re Statius 'catenatas palæstras' dixit Epic. in Glauciam: 'Catenatis curvatus membra palæstris.' Etiam et 'nexus' et 'vincula,' et 'implicare,' et 'ligare' in eadem re dicunt Latini, *συμπλοκάς* et *συνπλέκειν* Græci.

158 *Poma*] Poma enim amoribus dicata. Virgilius: 'Malo me Galeata petit.' Theocritus: 'Ἡὸ δέ τοι δέκα μάλα φέρω. Ecce autem decem

poma tibi affero. Philostratus in amoribus: *Μῆλα μὲν ἔρωτες τρυγῶσι. Amores carpunt mala*. Malum enim Veneri sacrum. Scholiastes Aristophanis: *Μηλοβαλεῖν ἔλεγον τὸ εἰς ἀφροδίτην δολεῖν*. *ἐπεὶ καὶ τὸ μῆλον Ἀφροδίτης ἱερὸν ἔστιν*. *Malis petere, est ad amoris commercia allicere, malum enim est Veneri sacrum*.

159 *Hesperidum*] Hesperidea Atlantidis filia, ab Hespero fratre sic dictæ, habebant hortum nemore aurifero pretiosum, a serpente pervigili custoditum, quem Hercules interfecit, pomaque aurea ad Eurystheum tulit.

160 *Nam capit, et tantum non degener ambit* [*degenerabit*] *honorem*] Legendum ex Masc. Florentino; *non degener ambit*, hoc modo: *Nam capit, et tantum non degener ambit honorem*. Optimo sensu. Id est, nam capit, et non indigna in votis habet recipere tantum honorem.

(Da veniam, Alcide,) fors huic et pensa tulisses.
 Hæc ego nascentes lætum bacchatus ad aras
 Libamenta tuli : nunc ipsum in limine cerno
 Solventem voces, et talia dicta ferentem : 165
 MACTE animis opibusque, meos imitate labores,
 Qui rigidas rupes, infœcundæque pudenda
 Naturæ deserta domas, et vertis in usum
 Lustra habitata feris, fœdeque latentia profers
 Numina : quæ tibi nunc meritorum præmia solvam ? 170
 Quas referam grates ? Parcarum fila tencho,
 Extendamque colus : duram scio vincere mortem :
 Avertam luctus, et tristia damna vetabo,

rentes annos, ignosce mihi, Alcide, forsitan in gratiam cjus, gessisses colum. Ego, exultans ad novas aras, lætus obtuli hæc dona. Nunc video ipsum Herculem in foribus emittentem voces, et proferentem hæc verba: Macte animo et opibus, qui æmularis meos labores, qui subigis duos scopulos et infamia deserta sterilibus naturæ, et incolenda reddis hominibus loca a bestiis habitata, et profers in lucem Deos turpiter abditos. Quam tibi rependam mercedem benefactorum? Quas habeam gratias? Retinebo stamina Parcarum, et prolongabo fila tuæ vitæ. Scio superare rigidum letum. Detorquebo a te luctus, et prohibebo mæstas clades, et cum inoffensus diu

////////

N. Heins. ad Ovid. Epist. Pont. p. 388.—162 'Alii sors huic.' Lindenbrog.—163 Edd. vett. *lætus*. 'Quem non offendit sibilus tot syllabarum in s exeuntium, necesse est duras aures habeat. Hoc modo emollias versum: Hæc ego nascentes lætum, &c. Jam nihil est de quo queraris.' Markl. Sed ita jam correxerat Barthius.—164. 165 Hos versus ita citat N. Heins. ad Sil. Ital. viii. 266. *nunc ipso in limine cerno Solventem curas, et talia dicta verentem*.—171 Idem vir doctus in Not. ad Eleg. in Mort. Drusi vs. 144. dubitat annon legi debeat, *fila renebo*, pro *tenebo*. 'Non opus est.' Markl.—172 *Extendamque colos* Ald. 2. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c.

NOTÆ

162 *Alcide*] Hercules. *Fors huic et pensa tulisses*] *Huic*, id est, in gratiam hujus, ut fecisti in gratiam Omphales Lydiæ reginæ.

163 *Nascentes aras*] Ut 'nascentia templa' supra.

164 *Ipsum*] Herculem.

166 *Meos labores*] Labores Herculis omnibus noti. *Meos imitate labores*] Hoc dicit in gratiam Pollii, obstructa ab illo tot ædificia. Sic supra: 'Da templum, dignasque tuis conatibus aras.'

167 *Pudenda*] Pudori enim est Naturæ, cum terra deserta et infœcunda est.

169 *Fœdeque latentia numina*] Id est, qui latebant in pauperibus et indignis templis, nec audebant se ostendere, ut antea ego.

172 *Extendamque colus*] Id est, vitam tuam extendam. *Duram scio vincere mortem*] Ut fecit, cum Alcestin restituit in vitam, et reddidit Admeto conjugii.

Teque nihil læsum viridi renovabo senecta ;
 Concedamque diu juvenes spectare nepotes : 175
 Donec et hic sponsæ maturus, et illa marito ;
 Rursus et ex illis soboles nova, grexque protervus
 Nunc humeris irreptet avi, nunc agmine blando
 Certatim placidæ concurrat ad oscula Pollæ.
 Nam templis nunquam statuatur terminus ævi, 180
 Dum me flammigeri portabit machina cœli.
 Nec mihi plus Nemeæ, priscumve habitabitur Argos,
 Nec Tiburna domus, solisve cubilia Gades.
 Sic ait, et tangens surgentem altaribus ignem,
 Populeaque movens albertia tempora sylva, 185
 Et Styga et ætherei juravit fulmina patris.

vixeris, te vegeta senectute renovabo, et tibi indulgebo diu videre juvenes tuos nepotes, donec ille capiat uxorem, et hæc virum, et ex illis nova progenies rursus tibi nascatur, et turba puerorum nunc procaciter irreat collo avi, nunc blando agmine prosiliat certatim ad oscula lenis Pollæ. Hoc enim templum semper durabit, dum stellatum cælum me feret. Nec Nemeæ, aut vetus Argos, aut ædes Tyburis, et Gades, ubi sol occidit, magis a me incolentur. Sic, inquit, et contrectans flammam in aris surgentem, et quætiens sua tempora candida fronde populi, juravit per Styga et per fulmina cælestis Jovis.

Extendamque colus Parm. Rom. Ald. 1. et Roth. an. 1613.—182 Edd. vet. *priscumque habitabitur Argos*; vet. Lindenbrogii, *agros*, pro *Argos*. Marklandus correxit *priscumve*.—183 Parm. *solisve cunabula Gades*.—184 Tres ultimi versus hujus Carminis editioni Romanæ desunt, incuria forsân typothetæ; nam in commentario eos agnoscit Domitius.

NOTÆ

174 *Nihil læsum*] Nec annis, nec fortuna scilicet.

176 *Hic*] Nepos scilicet Pollii, quem avus constituerat sacerdotem hujusce templi Herculis, ut vidimus supra. *Ille*] Neptis ejusdem Pollii ex filia Pollia, nupta Julio Mene-crati.

180 *Templis*] Quæ mihi erexisti.

182 *Plus Nemeæ*] Nam in Nemea religiosissime Hercules colebatur, in eaque leonem Nemæum occiderat. *Argos*] Argis enim nutritus, vel etiam natus erat Hercules.

183 *Tiburna domus*] Hercules enim habebat Tibure templum magnificum. Vide Tiburtinum Manlii. *Solisve cu-*

bilia Gades] Gades, duæ insulæ in freto Gaditano, ut jam diximus, in quarum una templum Herculi Tyrii condidere. Vocantur autem Gades *solis cubilia*, cum illic occidere, ac lucem terminare veteribus creditum sit.

185 *Populea sylva*] Populus enim alba Herculi sacra erat, et olim ea coronati sacra ejus celebrabant. *Albentia tempora*] Lib. 1. ‘Nec mea nunc primis albescent tempora vittis.’

186 *Et Styga et ætherei juravit fulmina patris*] Nihil enim sanctius habebat, per quod juraret Hercules, quam Styga, et fulmen Jovis.

II. PROPEMPTICON † METIO ‡ CELERI.

Metium Celerem jucundissimum amicum in Syriam ad regendam legionem proficiscentem precibus et votis prosequitur.

DI, quibus audaces amor est servare carinas,
 Sævaque ventosi mulcere pericula ponti,
 Sternite molle fretum, placidumque advertite votis
 Concilium, et lenis non obstrepat unda precanti.
 Grande tuo rarumque damus, Neptune, profundo 5
 Depositum: juvenis dubiæ committitur alno
 Metius, atque animæ partem super æquora nostræ
 Majorem transferre parat: proferte benigna

Numina, quibus curæ est, tueri temerarias naves, et pacare crudelia discrimina ventosi pelagi, complanare fluidum mare, et vester cætus applicet benignas aurea votis meis, ac placida aqua non infremat, dum vos rogo. Tradimus, Neptune, magnum, ac rarum depositum tuo mari. Juvenis Metius committitur incerto ponto, et statuit transvehere secum super maria meliorem partem nostræ animæ. Cæbalii

Propempticon Metio Celeri Rhod. et Salisb. et ita editio Parm. nisi quod pro *Celeri* habet *Celere*. Ceteræ edd. exhibent: *Propempticon Metii Celeris*. Pro *Metia* nonnulli malint *Mettio*.—6 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *dubio committitur alto*; Joan. Isacius Pontanus legit *alteo*; alii *alno*. Lectio nostra

NOTÆ

† *Propempticon*] Quasi carmen comitatorium si licet dicere. Προεμπεύειν enim Græcis comitari dicitur.

‡ *Metio*] Legimus apud historicoa nomina Metii Tusculanorum ducis, et Metii Curtii Sabinorum ducis, et Metii Suffetii Albanorum ducis, unde apparet gentem Metiam fuisse et vetustissimam, et nobilissimam. Fuit et Metius Carus delator insignis tempore Plinii junioris nostrique Poëtæ, ut patet ex Ep. Plinii ad Voconium.

1 *Amor est servare*] Atticismus, praeservandi. *Audaces carinas*] Quia multa pericula in mari subeunda sunt.

3 *Votis*] Subintellige meis.

4 *Et lenis non obstrepat unda precanti*] Εὐφροσύνας postulat Poëta, petitque,

ut aqua non obstrepat illi vota nuncupanti pro amico navigaturo, avertitque hoc modo omen: summa enim cura adhibebatur, ut ne quid, aut ne mala vox obstreperet orantibus.

5 *Neptune*] Neptunus Deus maris.

6 *Depositum*] Sic D. Joannes Hist. Eccl. lib. III. cap. 23. repetens ab episcopo adolescentem quandam, quem ejus fidei commiserat hæc ait: Ἄγε δὴ, ὦ ἐπίσκοπε, τὴν παρακαταθήκην ἀπόδος ἡμῖν. Etia, episcope, redde nobis depositum.

7 *Animæ partem*] Quia magis vivimus in amicis nostris, quam in nobismet ipsis, et Pythagoricum hoc ὁμοῦ μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία, corpora quidem duo, animus autem unus.

Sidera, et antennæ gemino considite cornu,
 Œbalii fratres: vobis pontusque polusque 10
 Luceat: Iliacæ longe nimbose sororis
 Astra fugate, precor, totoque excludite cœlo.
 Vos quoque cœruleum, divæ Nereides, agmen,
 Quis honor, et regni cessit fortuna secundi,
 (Dicere quas magni fas sit mihi sidera ponti,) 15
 Surgite de vitreis spumosæ Doridos antris,

fratres faventes producite stellas vestras, et insidite duobus cornibus antennæ: mare ac cælum per vos splendeant. Procul, oro, repellite pluviosum sidus germanæ Iliacæ vestræ, et arcete illud a toto cælo. Vos quoque, divæ Nereides, cærulea cohors, quibus gloria, et fortuna secundi imperii obtigit (quas liceat mihi appellare astra ingentis pelagi), emergite ex pellucidis specubus spumosæ Doridos; et cir-

*****

debetur Marklando.—9 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *gemino consistite cornu*; Parm. *considite*; Rom. *consite*.—10 Parm. et Rom. *pontusque polusque serenus*; vet. Lindembrogii, *flat pontusque serenus*; Venet. 1. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. &c. *vobis pontusque polusque*.—15 *Dicere quæ* edd. vett.

NOTÆ

9 *Antennæ gemino considite cornu, Œbalii fratres*] Vide quæ diximus ad Theb. v. 792. de duabus stellis, quæ quandoque apparent in magna tempestate versantibus, ac velis insidunt; has enim veteres credebant esse Pollucem et Castorem, (quos hic Poëta vocat *Œbalios fratres*, quia Lacones erant, et *Œbalii* dicebantur ab Œbalia regione Laconix), numina navigantium, et adjuvari se tunc periclitantes existimabant eorum numine, ac tempestatem mox sedandam; sed cum una tantum videbatur, tunc sibi perennandum esse credebant, hæcque 'Helena' dicebatur, ut Noster dicit Theb. vii. 791. 'Non aliter cæco nocturni turbine Cori Stat peritura ratis, cum jam damnata sororis Igne, Therapnæi fugerunt carbasa fratres.' Igitur Papius invocat Castorem ac Pollucem, stellas salutes Metio navigaturo, et orat, ut longe arceant Helenen stellam infaustissimam. Porro antenna lignum est per transversum in malo positum, in quo velum

alligatur: quod invenisse, ut et malum, Dædalum Plinius tradit.

10 *Vobis pontusque polusque Luceat*] Hoc dicit, quia Pollux et Castor habebant stellas in capitibus: unde supra dixit 'proferte benigna Sidera.'

11 *Iliacæ sororis*] Helenæ, quæ Iliaca dicitur, vel quod causa fuit Ilii seu Trojæ excidii, vel quod nupserit Paridi Iliaco, seu Trojano.

12 *Astra fugate*] Vide supra vs. 9.

13 *Nereides*] Nymphæ maris, Nerei et Doridos filiæ. *Cæruleum agmen*] Quia cæruleus color proprius aquæ.

14 *Regni secundi*] Id est, maris. Nam in divisione orbis facta inter Jovem, Neptunum, et Plutonem filios Saturni, imperium maris, quæ erat successionis paternæ pars secunda, obtigit Neptuno, Disque marinis.

15 *Sidera ponti*] Ut enim cælum diversis stellis conspergitur, sic mare diversis Nereidibus, tanquam stellis et astris.

Baianosque sinus, et foeta tepentibus undis
 Littora tranquillo certatim ambite natatu,
 Quærentes ubi celsa ratis, quam scandere gaudet
 Nobilis Ausoniæ Celer armipotentis alumnus. 20
 Nec quærenda diu: modo nam trans æquora terris
 Prima Dicarcheis Pharium gravis intulit annum:
 Prima salutavit Capreas, et margine dextro

cumdate, cum æmulatione, placido natatu sinum Baianum, et ripas plenas calidis aquis, scrutantes, ubi alta navis est, quam illustris alumnus bellicosæ Italiæ exultat conscendere. Nec diu indaganda est: prima enim nuper inexit trans maria annonam Ægyptiam, qua erat onerata, in terras Dicarchæas: prima salutavit

mutavit Marklandus.—19 In iisdem *qua scandere gaudet*. 'Lege: *quam scandere gaudet*. Miror quomodo doctissimis illud vulgatum placere potuerit, quod omnes, quæ apud nos sunt, editiones occupat, etiam Aldinam.' Barth.—24

NOTE

16 *Doridos antris*] Doris uxor Nerei, et mater Nereidum. *Antris*] Nereides enim profundum maris tenent, in speluncis habitantes apud patrem Nereum, et matrem Dorida. Homerus II. 2. *Αἱ κατὰ βένθος ἄλδς Νηρηίδες ἦσαν*. *Quæ erant in profundo maris*. Dicitur *spumosa*, quia mare, ventis agitatum, spumas emittit.

17 *Baianosque sinus, et foeta tepentibus undis Littora*] Designat Baianum sinum, aquasque calidas intra Misenum, et Puteolos, in Campania.

20 *Ausoniæ*] Id est, Italiæ, quæ antiquitus 'Ausonia' vocata. *Armipotentis*] Dicitur 'armipotens' Italia ob rationem omnibus notam. *Celer*] Metius Celer.

21 *Trans æquora*] Ab Ægypto usque. *Terris Dicarcheis*] Id est, Puteolanis. Vide Surrentinum Pollii vs. 3. Solitas antem naves Alexandrinas uti Puteolano portu, testis est Cicero pro Rabirio Postumo, Philo contra Flaccum, et Lucas in Actis cap. 28. Prærogativa vero illius classis erat, ut sola portum intraret cum supparo: aliæ naves cum intraverant Capreas, ac Minervæ Promon-

torium, velo jubebantur esse contentæ. Supparum Alexandrinarum erat insigne.

22 *Prima*] Hæc est classis Alexandrina, cuius tot locis fit mentio, dicta Martiali cataplus. *Pharium*] Id est, Ægyptium, a Pharo quondam insula prope Alexandriam, nunc terræ juncta. *Annum*] Annus hic pro annona sumitur. Papinius Thebaid. v. 710. 'Magnumque inducat messibus annum.' Claud. de Bello Gildonico: 'Pensabam Pharium Getulis messibus annum.' *Pharius* ergo *annus* est annona ex Ægypto advecta. Ægyptus enim certum numerum frumenti quotannis pendere tenebatur, idque tributi nomine, egenæ plebi Romanæ dividendum, ex quo in formam provinciæ redacta fuit ab Augusto. Vocabatur et comeatus Alexandrinus, Græcis *προπευτικός στόλος*. Unde in Codice 'Stolus Alexandrinus.' Vide Plinium in Panegyrico, et Lipsium Elect. lib. 1. ubi etiam adducit hunc versum Papinii.

23 *Capreas*] Vide supra Hercule Surrentino vs. 128. Erat insula prope Neapolim. *Et margine dextro*] Bene

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Minervæ.

Hujus utrumque latus molli præcingite gyro ;

25

Partitæque vices, vos stupea tendite mali

Vincula, vos summis annectite suppara velis,

Capreas, et ad oram dextram fudit Mareotica vina in honorem Minervæ Tyrrhenæ. Circumdate tenero orbe utraque hujus navis latera, et dividite munia. Vos extendite stupeos nexus mali, vos alligate suppara supremis velis: vos pandite vela Fa-

*****

Dici non potest quanta vecordia ex *Minervæ* hic *Murenam* fecerint quidam, parum curiosi inspiciendorum auctorum, modo aliena fide eorum scripta citare possint. Vide, si risui commodus es, Ludovici de la Cerdà *Advers.* cap. 109. *Idem.*—25 *Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. percingite*; *Gevar.* et recentt. *præcingite.*—26 *Et partite vices* Rom. *Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Partitæque vices* Gronovius et Barth. pro quo *Parm.* habet *Partiteque vices.*—27 *Alii legunt sipara.* Vide *Barth.* ad h. l. et *Jos. Scal.* ad

NOTÆ

dextro. Italia enim ad dextram est venientibus ex *Ægypto.*

24 *Sparsit*] Innuit morem, quo nautæ libabant Diis, quorum simulacra ac templa passim erant in littoribus posita, ob felicem cursum. Vide *Herculem Surrentinum* vs. 107. *Tyrrhenæ Minervæ*] Cujus templum erat ad Surrentinum, ut diximus Surrentino *Pollii*, et *Hercule Surrentino.* *Tyrrhenæ*] Quia hanc *Campaniæ oram Tyrrheni olim tenuerunt.* *Mareotica vina*] De vini *Mareotici* bonitate consule *Strabonem*: ad multam venustatem perdurabat; nomen sumsit a *Mareotide*, seu *Mareæ* lacu, juxta *Alexandriam*, quam a meridie alluit, quem multis fossis auget Nilus. *Portus*, qui in eo, erat longe aliis nobilior ob mercium copiam, quæ illac importabantur, et exportabantur ex *Alexandria.* Est et *Mareotis regio* *Libyæ inter Cyrenaicam, et Ægyptum*, quæ alio nomine '*Marmarica*' *Ptolemæo* dicitur. Vide *Plinium* lib. v. cap. 6. Est præterea *Mareotis regio Epiri*, in qua vinum optimum nascebatur: unde et '*Mareotides uvæ*,' et '*Mareoticæ vites.*'

26 *Stupea Vincula*] *Stupea* vincu-

la sunt rudentes, funesque, qui circa malum tenduntur, et quibus firmus tenetur, ex stupa confecti.

27 *Suppara*] *Turnebus* scribit *Advers.* lib. xxi. cap. 4. *suppara* non tam vela esse, quam velorum supplementa, et summæ partes, quæ supra ipsa vela, et antennam expandebantur, quod, ut credit, sursum pararentur. *Lucanus* lib. v. '*Summaque pandens Suppara velorum perituras colligit auras.*' Et hic *Turnebus* hunc *Papinii* locum citat. Apud *Festum* *Supparum* appellant dolonem, quod est velum minus in navi, ut *Acation* majna. Erat veli genus, ut docet *Isidorus*, unum pedem habens, quo juvari solent navigia in navigatione, quoties vis venti languescit, de quo *Lucanus* supra. Fallitur *Casaubonus*, cum dicit *supparum* non ad usum, sed ad indicium gaudii rebus secundis nautas sustulisse. Nam ex *Seneca* Ep. 77. colligimus omnes naves in alto *supparum* habuisse. Unde natum proverbium de iis, qui desperatis rebus, tunc faciunt, quæ ante facere debuisse, *βυθίζομένου τοῦ πλοίου ἐκταρεῖ τοὺς σιφάρους, demergente navigio attollit suppara.* *Suppa-*

Vos Zephyris aperite sinus: pars transtra reponat,
 Pars demittat aquis curvæ moderamina puppis.
 Sint, quibus exploret rupes gravis arte molybdis,

30

venis: pars reponat transtra, pars immergat in aquas gubernaculum curvæ puppis: sint, quæ explorent fundum molybdi lino ponderosa, aliæ revinciant post tergum

~~~~~

Varronem et Festum.—30 *Sint quibus exploret primo gravis arte molorchus* codex Florent. *Sint quibus exploret prius gravis arte molucros* Parm. *Sint quibus exploret rupes gravis arte molorchus* Rom. et sic Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Gronov. Barth. Veen. et Delph. nisi quod pro *molorchus* exhibent *Molochus*. 'Salmasius putabat: *Sint quibus exploret plumbo gravis alta molybdis*, quod videtur nimium recedere. Sed per *Molochum* nauticam bolidem hic existimo intelligendam, quod magistri veteres volunt.' Scheffer. Vide Syllog. Epist. Tom. v. p. 114. item Tom. II. p. 535. Gronovius conj. *Sint quibus exploret lino gravis alta molybdis*. Salmasius etiam in Plinian. Exercit. p. 712. hunc versum ita citat: *Sint quibus exploret rupes gravitate molybdis*. 'Pro *Molochus* minime dubium scribi oportere *molubdis*, seu *molybdis*: *μολυβδης*, plumbeum instrumentum ad hunc usum, (sc. ad latentia saxa indaganda;) quod et *βολις* et *καταπειρηθηρ*, seu *καταπειρηθηρία* vocabatur: de ceteris tacendum puto, donec ex codice aliquo aut felici conjectura liquidius aliquid effulgeat.' Markl. Calepinus in Lex. ed. Facciolat. sub voce

NOTÆ

rus etiam erat genus levis ac angustæ subuculæ lineæ, quo induebantur puellæ. Festus: 'Supparus, vestimentum puellarum linenum, quod et subucula vel camisia etiam dicitur.'

29 *Curvæ moderamina puppis*] *Gubernaculum* intelligit, quo regitur navis, et quoquoque circumvertitur.

30 *Sint, quibus exploret rupes gravis arte molybdis* [*Molochus*] Sunt interpretes, qui per *Molochum* commenti sunt urinatore, vel navarchum huiusce nominis peritissimum; sed hæc explicatio parum cum mente Statii convenit. Alii igitur legerunt *Molochum*: alii *molortum*, quæ vox rectum plumbum significat, id est, plumbeum instrumentum, quo altitudo maris exploratur: Græci *βολιδα* vocant, quæ faciunt, linea nempe, cui plumbum in extremitate appensum: vocatur et *καταπειρηθης*, aut *καταπειρηθηρ*, Herodoto *καταπειρηθηρία*. Lucilius vocem Græcam usurpavit his versibus: 'Et catapirateras eodem

deferat, uncum Plumbi pauxillum rodus, linique metaxam.' Instrumentum illud autem plumbeum ima parte latius est, et longissimis funibus appenditur: eoque utuntur nautæ, cum vada maris nullius auxilio instrumenti reperiri possunt, et fortiores sunt venti, aut malacia est. Cum igitur naves sistere volunt, imam partem plumbi sebo vel adipe illinunt, et demittunt plumbum funibus alligatum quo usque fundum attigerit, cuius tactum facile sentiunt: si arena adhæserit sebo vel adipi, non dubitant anchoras jacere, si nihil adhæserit, conjiunt illic limum subesse, aut rupes, quæ anchoræ morsum non admittunt, proinde ulterius pergunt. *Rupes*] Hæc vox suspecta Salmasio in Epistola, quam scripsit ad Gronovium, ut adhuc locum refert ipse Gronovius, non enim, ut ait Salmasius, explorantur rupes, sed fundus maris, et ipsius altitudo. At cum subsunt rupes, magno in discrimine versatur navis, et serum est tunc ex-

Quæque secuturam religent post terga phaselon,
 Uncaque submersæ penitus retinacula vellant.
 Temperet hæc æstus, pelagusque inclinet ad ortus :
 Officio careat glaucarum nulla sororum.
 Huic multo Proteus, geminoque huic corpore Triton 35

cymbam comitaturam, et avellant uncas anchoras, ubi navis incipiet prorsus sidere. Hæc moderetur nimios fluctus, et inclinet mare ad ortum. Nulla cœrulearum sororum cesset ab opere. Hinc Proteus vario, et hinc Triton duplici corpore natent

Molorthus, legit: Sint, quibus exploret rupes gravis ante molorthus.—32 Pro vellant multæ edd. habent velent.—33 Parm. inclinat adortus.—35 Hic multo P. geminoque hic corpore Parm. Huic m. P. g. hinc et, &c. Aldd. Colin. Gryph.

NOTÆ

plorare, quanta sit maris profunditas, et bene se monuisse Gronovium in Florentino legi *primo* pro *rupes*. Dicit etiam olim hoc instrumentum explorando mari *μολυβδία* appellasse veteres, quia plumbum habebat affixum in extremo. Sic igitur emendat Salmasius: *Sint, quibus exploret plumbo gravis alta Molybdis. Sint*, pergit *quibus molybdis plumbo gravis exploret alta*, id est, profunda maris. Vult *arta* pro *alta*, deinde *arte* correctum fuisse: sic et *plumo* ab initio scriptum fuisse ac in *primo* degenerasse. Sic in veteribus glossis *πλοῦμος* pro *πλοῦμβος*. *Moluptis* autem pro *Molybdis* videri scriptum fuisse, quod facile fuit in *Molorchus* mutari. Nam *P* et *R* invicem mutantur in libris, et *T* et *C*, ut *D* et *T*: sic Salmasius. Gronovius autem mutat illud *primo*, quod reperitur in Ms. codice in *lino*: quo scilicet *molybdis* in mare demittitur: conjicit enim *L* et *N* coaluisse in *M*, hoc modo: *lmo*, et ineptum librarium τὸ *L* pro nota vel compendio numeri Latini summissee, et *primo* reddidisse, et sic contendit Gronovius Papinium scripsisse: *Sint, quibus exploret lino gravis alta molybdis*. Pro *arte molochus* legit Joannes Pirædus *ære molybdis*. Gronovii explicationem se-

Delph. et Var. Clas.

cutus sum in interpretatione mea, mihi enim melior visa est. Quidam hunc versum sic intelligunt. Sint etiam Nymphæ, quæ conto sive perpendiculo maris explorent altitudinem, ita scopulos caventes, ut navis evadat, nec detrimenta patiatur.

31 *Phaselon*] Intelligit parvam cymbam, quam navi fune alligant, ut si contingat navem mergi, ii, qui sunt in navi, possint in eam saltare, et sic periculum evadere.

32 *Uncaque submersæ penitus retinacula vellant*] Per *unca retinacula* intelligit anchoras, ne pondere suo celarius deprimant navem, habeantque tempus navigantes saltandi in cymbam.

33 *Pelagus inclinet ad ortus*] Ad Orientem enim, ubi Syria est, navigabat Metius. Rogat igitur Nereidas, ut aliqua ex ipsis faciat, ut mare, et venti secundi convertantur ad Orientem.

34 *Glaucarum sororum*] Nereidum, quæ sorores erant, et 'Glaucæ' dicuntur, quia glaucus ut et cœruleus color proprius aquarum.

35 *Multo*] Quia Proteus varias formas, et quas volebat, induebat. *Gemino Triton*] Geminum enim corpus habebant Tritones, et humanum

Stat.

X

Prænatet; et subitis qui perdidit inguina monstribus
 Glaucus, adhuc quoties patriis allabitur oris
 Littoream blanda feriens Anthedona cauda.
 Tu tamen ante omnes, Diva cum matre Palæmon,
 Annue, si vestras amor est mihi pandere Thebas, 40
 Nec cano degeneri Phœbeum Amphiona plectro.
 Et pater, Æolio frangit qui carcere ventos,
 Cui varii flatus, omnisque per æquora ponti
 Spiritus, atque hyemes nimbosaque nubila parent,
 Arctius objecto Borean, Eurumque, Notumque 45

ante navem, et etiam Glaucus, cujus extremæ corporis partes subito in pisces mutatæ fuerunt, et qui percussit adhuc blanda cauda ripas Anthedonis, quoties venit ad patrias plagas. Sed tu, præ aliis, Palæmon, fave, cum diva genitrice tua, si mihi sit studium memorandi vestras Thebas, nec celebri indigno carmine Phæbeum Amphiona. Et pater, qui retundit ventos Æolio claustro, cui diversi turbines, omnes halitus maris, ac procellæ, et pluviosæ nubes obtemperant, coercet angustias

Basil. &c. Lectionem nostram dedit Gronovius.—40 Unus codex: *mihi pangere Thebas*. Sed vide Gronov. in Obs. iv. 12.—43 Edd. vett. *per æquora mundi*. N. Heinsius ad Val. Flac. i. 501. *pro mundi legit ponti*.—44 Venett. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. &c. *ac hyemes*. Mutavit Marklandus.—46

NOTE

et piscis: superiori parte homines erant, inferiori pisces.

36 *Et subitis qui perdidit inguina monstribus Glaucus*] Glaucus, piscator Anthedonius, cum ex herba quadam gustasset, in mare se conjecit, et misericordia Deorum marinorum, Deus et ipse marinus factus est. Dicitur perdidisse inguina subitis monstribus, quia posterior corporis pars, ab inguinibus et infra, in caudam piscis conversa est. Vide Theb. vii. 335.

37 *Patriis oris*] Id est, Bæotiæ. Nam Glaucus erat Bæotus ex Anthedone urbe Bæotiæ.

38 *Blanda Anthedona cauda*] Anthedon urbs Bæotiæ. *Blanda*] Quia patria cuique carissima. *Cauda*] Quia Deus marinus Glaucus et Dii marini habebant caudas Piscium.

39 *Diva cum matre*] Leucothea, seu Matre Matuta, quæ et Ino, dum inter homines erat. *Palæmon*] Qui et Me-

licerta inter Deos. Vide Theb. i. 14.

40 *Si vestras amor est mihi pandere Thebas*] Id est, si celebri carmine Epico seu Thebaide vestram patriam; Thebani enim Ino, et Palæmon.

41 *Amphiona*] Vide Theb. i. 10. *Phæbeum*] Quia Amphion citharam optime pulsabat: Phæbus autem musicæ præest.

42 *Et pater*] Æolus est, rex ventorum, qui ideo rex ventorum dictus, quod primus velis usus sit, vel quod incolæ Strongyles insulæ, quæ domus Æoli dicitur, ex ejus fumo potissimum præsentiscunt, quoniam flatus in triduo portendantur: quo factum, ut Æolus rex ventorum crederetur, ut ait Solinus cap. 12. Vide Virgil. Æneid. i. de Æolo ejusque claustro, ac Homerum in Odyssea.

45 *Borean, Eurumque, Notumque*] Hi enim omnes venti tempestates ac

Monte premat: soli Zephyro sit copia coeli,
Solut agat puppes, summasque supernatet undas
Assiduus pelago; donec tua, turbine nullo,
Læta Paretoniis assignet carbasa ripis.

Audimur: vocat ipse ratem, nautasque morantes 50

Increpat: inde meum timido jam frigore pectus
Labitur, et nequeo, quamvis movet ominis horror,
Claudere suspensos oculorum in margine fletus.

Jamque ratem terris divisit fune soluto
Navita, et angustum dejecit in æquora pontem: 55

opposito monte Boream, Eurumque, ac Notum: et solus Favonius regnet in aëre: solus pellat puppem, et perpetuo feratur super summas aquas maris, donec sine procella applicet tua vela læta oris Paretoniis. Audimur: ciet ipse Zephyrus navem, et objurgat nautas cunctantes. Ecce jam meum pectus deficit timido frigore, nec possum retinere lacrymas fluentes ex oculis, quamvis horror hujus præagii me turbet. Et jam nauta separavit ab humo navem luxato rudente, et dimisit in mare

‘Ex Ovid. Amor. II. 11. ‘Ipsa roges Zephyri veniant in lintea soli:’ ita Puteanus et quatuor alii codd. non *pleni*; quod licet probum sit, Statium tamen legisse *soli* vel ex hac imitatione patet.’ Markl.—51 Pro *ecce meum*, quod exhibent Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *inde meum* præbent codex Sen. Venett. 1. 2. Rom. Vicent. et vet. Lindenbrogii; *unde meum* codex Florent.—52 Parm. pro *movel* dat

NOTÆ

procellas excitare solent. De iis vide Theb. I. 350. et sequentibus.

46 *Zephyro*] Favonio, vento leni.

49 *Paretoniis*] Ægyptiis, a Paretonio oppido Ægypti. Vide Theb. v. 12.

50 *Vocat ipse*] Zephyrus.

51 *Timido frigore*] Hoc fit, quando quod timebamus accedit; tunc enim frigore, quod est signum timoris, cor percuti sentimus, ac paulatim deficiamus. *Inde [ecce] meum*] Ms. Senensis, Romanus et Venetus codex habent *inde meum*. Florentinus habet *unde*.

52 *Quamvis movet ominis horror*] Quidam legunt, *monet*. Et certe ‘monere,’ ‘monitus’ proprie de auguriis, oraculis, prodigiis, ominibus, somniis.

Vide quæ diximus ad Theb. VII. 440.

53 *Claudere suspensos oculorum in margine fletus*] In malum omen accipiebant veteres, si discedentibus amicis flerent, et maxime, si lacrymæ effluerent invitis, et spargere nolentibus. Virgilius Æneid. XII. ‘Ne me lacrymis, neve omine tanto Prosequere.’ Apud Silium Annibal ad uxorem lib. I. ‘Ominibus parce, et lacrymis fidissima conjux.’ Seneca in Thyeste: ‘Quid flere jubes nulla surgens dolor ex causa?’

54 *Fune soluto*] Naves enim funibus in portu religantur.

55 *Angustum pontem*] Id est, asserem, ut qui sunt in navi, quique navigare non debent, exeant in terram,

Sævus et e puppi longo clamore magister
 Dissipat amplexus, atque oscula fida revellit,
 Nec longum cara licet in cervice morari.
 Attamen in terras e plebe novissimus omni
 Ibo, nec egrediar nisi jam cedente carina. 60
 Quis rude, et abscissum miseris animantibus æquor
 Fecit iter? solidæque pios telluris alumnos
 Expulit in fluctus, pelagoque immisit hiantes?
 Audax ingenii; nec enim temeraria virtus
 Illa magis, summæ gelidum quæ Pelion Ossæ 65
 Junxit, anhelantemque jugis bis pressit Olympum.

arctam tabulam: cum crudelis gubernator clamans e puppe diijcit amplexus, ac dirimit amicorum oscula, nec datur multum hæere in dilecto collo. Attamen ultimus revertar ex tota turba ad tellurem, nec discedam, nisi jam profecta nave. Quis stravit viam infortunatis hominibus per ignotum, et præclusum mare? et impulit in fluctus pios alumnos solidæ telluris, et eos mari commisit opibus inhiantes? Audacis fuit ille animi, nec temeritas fuit major, quæ imposuit frigidum Pelion supremæ Ossæ, et gravavit fatiscentem Olympum pondere duorum montium. Usque

monet; vet. Lindenbrogii et nequeo, quamvis omnis movet horror.—56 Serius e puppi Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii; Sævus ubi e puppi Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Sævus et e puppi est conjectura Marklandi, qui pro longo clamore legi jussit magno clamore.—58 Pro licet Parm. habet valet.—61 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. ceteræ abscissum; Heinsius vero ad Val. Flac. 1. 827. citat abscissum, absque ulla diversitatis nota. Vide Drakenb. ad Sil. Ital. xv. 473.—66 Corruptus est locus,

NOTE

56 *Sævus*] Quia 'dissipat amplexus atque oscula fida revellit.'

61 *Quis rude, &c.*] Invehitur in illum, qui primus ausus est se mari committere, tam infido elemento. Similis querela apud Horatium 1. Od. 4. et Senecam in Medea. *Abscissum*] Desumptum ab Horatio loco notato: 'Nequicquam Deus abscidit Prudens oceano dissociabili Terras, si tamen impiæ Non tangenda rates transiliunt vada.' 'Disseptum mundum' vocat æquor Seneca in Medea.

62 *Solidæ*] Id est, quæ non moventur, et stabilis est. *Pios*] Id est, non avaros, contentos bonis, quæ terra præbet. Seneca Medea: 'Parvo dives, nisi quas tulerat Natale solum,

non norat opes.'

63 *Hiantes*] Cupidos et nimium avaros. Sic Propertius: 'Natura insidians pontum substravit avaris,' Vide et Persium Sat. 5.

64 *Audax ingenii*] Loquendi modus familiaris Papinio, ut 'miseri morum,' et Sillio Italico, ut 'felix voti,' 'felix ausi.' *Nec enim temeraria virtus Illa magis, &c.*] Comparat temeritatem illius, qui primus tentavit mare, cum illa Gigantum, ubi impositis montibus supra montes ascendere in cælum, et Superis bellum inferre tentaverunt. Nota fabula Gigantum.

65 *Pelion*] Montem Thessaliæ. *Ossæ*] Ossa mons ejusdem Thessaliæ.

66 *Olympum*] Quatuor montes sunt

Usque adcone parum lentas transire paludes,
 Stagnaue et angustos summittere pontibus amnes ?
 Imus in abruptum, gentilesque undique terras
 Fugimus, exigua clausi trabe, et aëre nudo. 70
 Inde furor ventis, indignatæque procellæ,
 Et cœli fremitus, et fulmina plura Tonanti.
 Ante rates, pigro torpebant æquora somno ;
 Nec spumare Thetis, nec spargere nubila fluctus
 Audebant: visis tumuerunt puppibus undæ, 75

adcone modicum erat trajecisse immobiles lacus, et paludes? Et imposuisse pontes arctis fluviis. Ruinus sponte in perniciem nostram, et fugimus undique patrias terras, septi modico ligno, ac expositi aperto aëri. Inde indignati sunt venti, et excanduerunt tempestates, et fremuerunt cœli, et frequentiora Jovi fulmina. Ante navigationem maria languebant inerti quiete, nec Thetis audebat spumare, nec nubes audebant aquas spargere. Undæ inflatæ sunt aspectis navibus, ac procellæ insur-

sic restituendus : *anhelantemque jugis impressit Olympum.* Ex Ovid. Am. II. 1. optime legeres, *ingessit Olympum.* Vide Burm. ad Ovid. Met. v. 346. Sed mihi magis placet *impressit*, tum quia vulgatæ lectioni propius est, tum etiam quia Statius alibi hac voce utitur eodem sensu, Theb. XI. 8. 'Markl. Parm. exhibet, *bis presit.*—71 Pro *indignatæque* Markl. malit *indignantæque* ex Virg. Æn. I. 55. de ventis 'Illi indignantes, &c.'—75 *Gaudebat legi jubet*

NOTÆ

ejusce nominis. Hic, de quo loquitur Poëta, est in Thessalia: duo vero in Asia minori, unus in Phrygia prope Antandrum, alter in Mysia juxta Olympenam civitatem: quartus in Lesbo insula. *Bis*] Quia duo montes, nempe Pelion et Ossa, impositi Olympo.

69 *Gentiles*] Id est, in quibus nascimur, et cum quibus affinitatem habemus.

70 *Exigua clausi trabe*] Seneca Medea: 'Potuit tenui fidere ligno Inter mortis vitæque vias Nimium gracili limite ducto.' Anacharsis ubi didicit navis crassitudinem esse quatuor digitorum, ait: *Τοσούτον τοῦ θανάτου οἱ πλείοντες ἀπέχουσι.* *Tantum a morte navigantes absunt. Aëre nudo*] In navibus enim solum aërem pro tecto habent.

71 *Inde furor ventis, &c.*] Dicit Poëta, quod ante navigationem maria summa quiete fruebantur, sed postquam ad id audaciæ homo venit, ut 'jura freti et majestatem repostam maris,' ac 'dissepti fœdera mundi' navigando violare tentaret, tunc mare insurrexit in hominem, &c.

72 *Et fulmina plura Tonanti*] Non hic *plura* ea ratione intelligenda sunt, quod *plura* fulmina attribuantur Jovi, quam ceteris Diis; nam novem sunt, qui singuli fulmina jaciunt, sunt enim undecim generum. Sed hic *plura* hoc sensu intelligendum est, quod ante navigationem terras tantum fulmine impetebat, nunc vero etiam maria, ad puniendos homines, qui ea navigant.

74 *Thetis*] Thetis sumitur pro mari, ut jam diximus sæpius,

Inque hominem surrexit hyems : tunc nubila Pleias,
 Oleniumque pecus: solito tunc pejor Orion.
 Justa queror : fugit ecce vagas ratis acta per undas
 Paulatim minor, et longe servantia vincit
 Lumina, tot gracili ligno complexa timores, 80
 Teque super reliquos, te, nostri pignus amoris
 Portatura, Celer : quos nunc ego pectore somnos,
 Quosve queam perferre dies ? quis cuncta paventi
 Nuntius, an facili te prætermiserit unda
 Lucani rabida ora maris ? num torva Charybdis 85

rexerunt in hominem. Tunc Pleias, hædique Olenii excitarunt tempestates. Tunc Orion solito fuit malignior. Merito queror. Ecce navis volat pulsa per vagas aquas, paulatim decrescens visu, ac longe effugiens lassat spectantes oculos, tot continens metus in tenui ligno, et præter ceteros vectura te, Celer, pignus nostræ amicitiae. Quem nunc ego somnum animo capere possim, quos dies tolerare ? Me omnia timente, quis nuntiabit, an furiosa ora Lucani maris te prætervexerit placida

Marklandus pro *Audebat*.—80 Heinsius ad Ovid. Pont. i. 10. 39. post citatum hunc locum, 'Præstiterit,' inquit, 'fortasse *fragili* quam *gracili*, quod nunc circumfertur : cum hæ duæ voces promiscue in vetustis codd. confundantur : quanquam et scriptura vulgata satis commode se habet.' Cf. Hor. i. Od. 3. 10.—81 *Quaque super reliquos te, &c.* Parm. *Quamque super reliquos et* in suis codd. invenit Domitius Calderinus ; unde ille : *Quaque super reliquos te, &c.* 'Quem secutus merito Aldus ; secutæ sunt et ceteræ editiones nunc veteres et novæ. Possis faciliori sermone legere : *super reliquas*, præ ceteris navibus.' Barth. *Teque super reliquos* est correctio Marklandi.—84 *Nuntiet* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Nuntius* Florent. Rom. et Venet. 2. quod reposuit Gronovius. Pro *facili* Parm. *facilis*.—85 Pro *torva Charybdis* Heins. ad Ovid.

NOTE

76 *Pleias*] Pleias, sen Pleiades, stellæ in Tauro, sidus tempestuosum. Vide Theb. i. 26.

77 *Oleniumque pecus*] Capellam inquit, sidus tempestuosum. *Olenium* dicitur, quia capra Amalthæa, quæ Jovem uberibus aluisse dicitur prope Olenum Achaïæ oppidum, in hoc sidus conversa est. Vide Theb. iii. 25. *Orion*] Sidus etiam tempestuosum. Vide Theb. vii.

79 *Paulatim minor*] Ea enim, quæ recedunt a nostro visu, paulatim minora apparent, quia sub minoribus ac minoribus semper angulis videntur.

80 *Tot timores*] Ob varia pericula

quibus navigantes exponuntur.

81 *Teque* [*Quaque*] Corrige, *Teque* : una enim et sola navis est, non plures.

82 *Quos nunc ego pectore somnos, Quosve queam perferre dies*] Effectus hi anxietatis summæ, ac timoris.

84 *Nuntius*] Bene. *Nuntiet* habent priores editiones.

85 *Lucani rabida ora maris*] Mare enim ad oram Lucaniæ regionis Italiæ tempestuosum est. *Charybdis*] Poëtæ finxerunt eas Charybdim monstrum quoddam in freto Mamertino, quod ter absorberet terque post eructaret fluctus maris. Vide Virgil. *Æneid.*

Fluctuet, aut Siculi populatrix virgo profundi?
Quos tibi currenti præceps ferat Adria mores?

unda? an truculenta agitetur Charybdis, aut virgo prædatrix Siculi æquoris?
Quam legem Adria passa sit, te navigante? Quæ fuerit tranquillitas Carpathio

~~~~~

Amor. II. 16. 26. legit, *torta Charybdis*; et ita in Parm.—87 Parm. et Rom.

NOTÆ

III. et Homer. Odys. M. Sed revera Charybdis nihil aliud est quam mare vorticosum, et quasi in hiatum descendens. Plinius lib. III. cap. 8. hæc scribit: 'In eo freto, Siculo, est scopulus Sylla, item Charybdis, mare vorticosum, ambo clara sævitia.' Didymus Homeri Scholiastes: *Χάρυβδις θαλάσσης βάθος ἀναγορεύειν. Charybdis, gurgis, quo mare absorbetur.* Ceterum discimus ex Epistola 79. Senecæ, quicquid illo freti turbine abreptum erat, per multa millia trahi conditum, et circa Taurominitanum littus emergere. Hujusce vero rationem vide apud Cluverium. Fretum hoc a Siculis hodie vocari *Calopharum* testatur Fazellus, quod Latine bonum sive pulchrum est lumen; ob id quod in proximo littore sit specula, quæ cautum præternavigatûris, contra vicinæ Charybdis minas, lumen præbet.

86 *Aut Siculi populatrix virgo profundi*] Per virginem populatricem Siculi profundi designat Poëta Scyllam, quam monstrum esse etiam finxerunt sub altissimo scopulo habitans, habensque duodecim fœdissimos pedes, et sex longissima capita, quibus nimirum vel remotissimas ad se naves attrahebat. Unde Papinio dicitur, *Siculi populatrix profundi*. Ita Homerus. Vide et Virgil. *Æneid.* III. Alii aliter eam depingunt. Ovid. *Met.* XIV. vult Scyllam Phorci filiam in monstrum, canibus succinctum inquina, mutatam fuisse a Circe in odium Glauci, qui, ea spreta, Scyl-

lam ardebat, et tandem conversam fuisse in scopulum humana forma, cavernosum, ad quod maris æstuosi fluctus refracti latratum canum exprimunt. Revera enim Scylla Plinio scopulus in freto Mamertino, inter Siciliam et Italiam. Scyllam et Scyllæum appellat Strabo. Hodie *Scyllo* dicitur, teste Fazello. Isaacius scribit Scyllam esse promontorium juxta Rhegium Italiæ in mare prominens, in quo sunt saxa multa, et ingentia, quæ habent interius cava, ac speluncas, in quibus habitant monstra marina: ubi navigia fuerint ab aqua Charybdis illisa et eversa, tunc homines ab illis monstris devorari. Idem extat apud Apollonii Rhodii interpretem, qui est in hunc locum consulendus. Vide etiam Strabonem lib. I. ubi vult Homerum, cum tradit Scyllam venari solitam pisces ingentes, forte respexisse ad venationem Galeotarum apud Scyllæum, quæ ibidem a Strabone describitur.

87 *Adria*] Per Adriam intelligit Adriaticum, seu superum mare, hoc nomen sortitum ab Adria urbe Græca, Illyrico mari proxima, ut voluit Polybius lib. II. Livius v. Strabo v. Plinius lib. III. Justinus lib. XX. et Eustathius in Dionys. Alii, ut Aurelius Victor in Adriano, ab Adria Marucinorum agri Piceni oppido. *Ferre mores*] Gevartius *mores Adriæ* explicat naturam et affectiones ejus maris, ut Græcis *ἄθη* dicuntur. Ita Tibullus 'morem Charybdis,' Virgi-

Quæ pax Carpathio? quali te subvehat aura
 Doris Agenorei furtis blandita juvenci?
 Sed merui questus: quid enim, te castra petente,
 Non vel ad ignotos ibam comes impiger Indos
 Cimmeriumque Chaos? starem prope bellica regis

90

mari, quali flatu te prætermittat Doris, quæ adulata est virginem Agenoris filium, raptam a tauro. Sed merui hos timores; quid enim, cum tu tenderes ad castra, non sedulus te comitabar vel ad incognitos Indos? ac Cimmerias tenebras? starem

NOTE

lius 'varium cæli morem,' Plinius 'cæli mores, solique ingenia,' Lucretius 'ventorum mores.' Ita quidem Gevartius. Sed exquisitius Poëta noster *ferre mores* dixit, pro in ordinem redigi, legem pati, tranquillitatem assumere. Ita Plinius 'pati mores': 'Quid lapidis rigore pigrinus? ecce sensus, manusque illi tribuit natura. Quid ferri duritia pugnacius? sed cedit, et patitur mores.' Idem Papinius 'accipere mores' in Achilleid. 'Ut Leo, materno cum raptus ab ubere, mores Accepit.' Atque ita Lucanus lib. x. 'Hic montes natura vagis circumdedit undis, Qui Libyæ te, Nile, negant: quos inter in alta It convalle tacens jam moribus unda receptis.' Ex certissima Ms. et Grotii restitutione, pro *maribus*. Gronovius. Heinsius cum hanc lectionem, *ferat mores*, ferre non poterat, corripbat: *Quod tibi currenti præceps furat Adria morum*. 'Præceps morum,' ut Theb. lib. iv. 'Ah miseri morum.' *Tibi currenti*] Id est, in tui currentis gratiam. *Currenti* vero dixit eleganter pro *naviganti*. Ita Virgil. *Æneid.* iii. 'Vastumque cava trabe currimus æquor.' Unde currum navis dixi pro navi. *Æschylus* in *Promethæo*: *Θαλασσοπλάγκτα δ' ὄφρις ἄλλος ἄντ' ἐμοῦ λιπάπτερ' εἶπε ναυτίλων ὄχηματα*. Neque alius præ *me fluctivagos* reperit *alis volantes lineis currus maris*.

88 *Pax Carpathio*] Hæc omnia sibi

eleganter respondent: *Facilis unda, fluctuare, ferre mores, pax Carpathio, et qualis aura*. *Carpathio*] *Carpathium* mare interjacet Rhodum insulam et Ægyptum, sic dictum a parva insula *Carpatho* dicta.

89 *Doris*] Intelligit mare, quod aluit Doricas regiones, ut Peloponnesum, prope quam est insula Creta, in quam a tauro advecta Europa; *Doris* enim pro mari sumi notum est. *Furtis*] *Europæ*, quam rapuit Jupiter in taurum mutatus. *Agenorei juvenci*] Id est, juvenci seu tauri, qui ferebat dorso *Europam* Agenoris filiam.

91 *Indos*] *Indi*, populi *Indiæ*, quæ regio tota fere spectat orientem: finitur a Septemtrione *Paropamisio* monte, ab Oriente regnum *Sinarum* attingit, a Meridie, suo, id est, *Indico*, mari alluitur, ab Occidente, *Indo* flumine, a quo nomen traxit, terminatur. Hodie nomen retinet, et vocatur, *Indostan*. Quidam in sacra scriptura designari volunt nomine, *Herila*. Dicuntur hic ignoti, quia Romanis *Indi* solum fama, non commercio, aut navigatione cogniti. Nam patefactam fuisse *Alexandri Magni* armis historici testantur, licet et prius ab *Hercule*, et *Baccho* tentatam tradant Poëtæ.

92 *Cimmeriumque Chaos*] *Cimmerii* olim populi *Italix* inter *Baianum* sinum et *Avernum*, in subterraneis locis habitabant, in quibus totis diebus delitescabant, noctu tantum ad

Signa mei, seu tela manu, seu fræna teneres,
 Armatis seu jura dares; operumque tuorum
 Et si non socius, certe mirator adessem.

95

prope martia vexilla mei domini, seu teneres tela manu, seu habenas, seu præresses militibus; et hic assisterem, si non particeps, saltem admirator tuorum factorum.

NOTÆ

latrocinia egrediebantur, victumque ex metallorum effossione, divinationum mercede, et proventibus a rege designatis quærebant. Apud eos enim fiebat sacra Plutonia, dabanturque ab eis oracula. Advenientes autem consulturi ducebantur in loca subterranea: quæ neque oriente sole neque occidente illuminarentur, ut scribit Homerus. Hi tandem a rege quodam deleti sunt, cum oraculi fides parum successisset. Hæc ex Ephoro de iis tradit Strabo. Hinc 'Cimmeriæ tenebræ,' pro densissima caligine. Homerus videtur collocare eos juxta Baias. Festus inter Cumas et Baias, ubi dicuntur incolere terras frigoribus occupatas in convalli, satis eminenti jugo circumdata, quæ neque matutino neque vespertino sole contegitur. Vide Hom. Od. A. Sed hi Cimmerii, de quibus agitur hic, pro remotissimis populis accipiendi. Herodotus lib. iv. hos collocat ad Bosphorum, Cimmerium ab iis dictum, quem sic vocat a Cimbris Posidonius apud Strabonem conjicit, (Græcis Cimbras Cimmeriorum nomine designantibus,) hominibus vagis ac prædonibus, armisque ad Mæotin usque lacum progressis. Cimmerii etiam montes ac populi collocantur supra Albaniam apud Ptolemæum tabula Asiæ secunda. Antonius vero Armenus, vulgo Haithonus, Historiæ Orientalis cap. 10. Georgis conterminos facit juxta mare Caspium, ibique refert, esse provinciam quandam, Hamsem vocatam, quæ quantum extenditur, tenebricosa caligine ita repletur, ut nullus sit, qui aspicere pos-

sit quicquam. Sed ipsius Haithoni verba ascribenda sunt: 'In isto,' ait, 'regno Georgiæ apparet quoddam stupendum miraculum et monstrosum, quod dicere non auderem, nisi propriis oculis perspexissem. Sed quia personaliter ibi fui, et vidi, dico, quod in illis partibus est quædam provincia, quæ vocatur Hamsem, quæ in circuitu bene habet tres diætæ, et quantum extenditur illa provincia tota, quadam tenebricosa caligine locus ille taliter offuscatur, quod nullus est, qui aspicere possit quicquam: nec est aliquis, qui audeat ingredi terram illam, quoniam ad redeundum tramitem ignorat. Habitatores harum partium asserunt, se sæpius audivisse voces hominum vociferantium, cantum galli, hinnitus equorum in sylvâ; et per meatum cujusdam fluminis, quod de loco illo egreditur, apparent signa certa, quod sit gentium habitatio in eodem.' Unde conjici potest, non fabulam forsitan esse, quicquid veteres de Cimmeriis tenebris tradiderunt, licet Strabo lib. i. id poëticis figmentis ascribat. *Chaos*] Ob densas tenebras, quibus regio Cimmeriorum repletur. *Regis*] Pauperiores reges vocabant divites ac potentes, quos colebant. Unde jocus Martialis in quendam, qui se regem appellari volebat, cum tamen regem haberet.

94 *Operumque tuorum Et si non socius, certe mirator adessem*] Horatius ad Mæcenatem in bellum Actiacum proficiscentem: 'Roges, tuum labore quid juvem meo Imbellis, ac firmus parum: Comes minore sum futurus

Si quondam magno Phoenix reverendus Achilli
 Littus ad Iliacum, Thymbræaque Pergama venit
 Imbellis, tumidoque nihil juratus Atridæ,
 Cur nobis ignavus amor? sed pectore fido
 Nusquam abero, longisque sequar tua carbasa votis. 100
 Isi, Phoroneis quondam stabulata sub antris,

Sic quondam Phoenix, quem ingens Achilles venerabatur, profectus est ad Iliacam ripam, et Pergama Thymbræa, non bellator, nec sacramento obligatus irato Atridæ. Cur nostra amicitia ignava est? Sed semper adero fido corde, et persequar tua vela longis votis. Isi, quæ quondam incoluisti stabula cavernarum Phoronæarum, nunc

gerat Adria mores.—96 Sic quondam Aldd. Colin. Gryph. &c. Si quondam Parm. et Rom. quod revocavit Markl.—98 Ante Marklandum plena στυγή posita erat post vocem Atridæ; quo pacto sententia nova abrupte ordiebatur ab illis, Cur nobis, &c.—100 Nunquam abero Venet. 1. et Parm.—101 Inmendati codd. Calderini modo Ipsa modo Ipsi proferunt; ille emendavit Isi; Bernartius dedit Ipsi; Rom. Aldd. Colin. Gryph. Grasser. Gevart. &c. Isi.

NOTE

in metu: Qui major absentes habet.'

96 *Phoenix*] Magister morum, ac educator Achillis. Vide Epiced. in Glauciam vs. 91.

97 *Iliacum*] Trojanum. *Pergama*] Trojam. *Thymbræa*] Sic dicta a templo Apollinis Thymbræi prope Trojam.

98 *Imbellis*] Id est, qui non tractaret bellum, immunis a bello. *Nihil juratus*] Solus enim Phoenix non juraverat, ut ceteri principes Græciæ, quos Thucydides ait secutos esse Agamemnonem non tam jurejurando addictos, quo obligati erant Tyndaro patri Helenæ, quam Agamemnonis potentia ac opibus motos. Juraverant enim omnes, se vindicatueros, si contingeret Helenam rapi. *Atridæ*] Agamemnoni Atrei, seu, ut alii volunt, Plisthenis filio, sed ab Atreo educato, hincque Atrida vocato. *Tumido*] Id est, vel superbo; talis enim depingitur ab Homero, cum rapuit Achilli Briseida; vel irato, ob injuriam fratri Menelao factam.

101 *Isi, &c.*] Isidi commendat Poë-

ta proficiscentem ac navigantem Metium. Isis prius Io dicta, Inachi filia, a Jove adamata est, quod cum Juno deprehendisset, ille Io mutavit in vaccam; eam petiit a Jove Juno, quam cum negare non auderet, ei, ne suspicaretur amorem, dono dedit: Juno vero Argo tradidit custodiendam. Illo autem a Mercurio occiso, Juno furorem immittit Io, quæ, post varios casus, et diversos errores per totum fere orbem, tandem pervenit in Ægyptum, ubi resumta priori forma Osiridi nupsit, tantaque cum justitia administravit Ægyptum, tantisque beneficiis Ægyptios affectit, ut post mortem ejus, illam ut Deam coluerint, sacerdotesque ei instituerint, quos 'Isiacos' de nomine ejus vocarunt. Vide Plutarchum in peculiari opere quod de Iside composuit, et Apuleium Milesiorum lib. xi. *Phoroneis stabulata sub antris*] Quia in vaccam mutata fuit Io. *Phoroneis*] Id est, Argolicis; Phoroneus enim, post mortem patris Inachi, regnum Argorum tenuit.

Nunc regina Phari, numenque Orientis anhelī,
 Excipe multisono puppem Mareotida sistro :
 Ac juvenem egregium, Latius cui ductor Eoa
 Signa, Palæstinasque dedit frænare cohortes, 105
 Ipsa manu placida per limina festa, sacrosque
 Duc portus, urbesque tuas : te præside, noscat
 Unde paludosi fœcunda licentia Nili :
 Cur vada desidant, et ripa coërceat undas

quæ domina Ægypti es, Deaque calidi orientis, excipe navem Ægyptiam timidente sistro : et ipsa deduc leni manu per templa tibi dicata et sacros tibi portus, et tuas urbes, inclytum juvenem, cui princeps Romanus commisit vexilla Orientalia, ac regendos exercitus Palæstinæ, Discat, te favente, unde procedit fertilis exundatio stagnantis Nili, cur decrescant aquæ, ac litus munitum hirundinum cœno evagantem

—108 Venet. 1. et Parm. *multisono*.—110 *Cecropio signata luto* Aldd. Colin.

NOTÆ

102 *Regina Phari*] Quia culta in Ægypto; Pharus enim sumitur pro Ægypto, ut sæpius observavimus. *Numenque Orientis anhelī*] Quia Ægyptus ab antiquis Geographis attribuitur Asiæ seu Orienti. Dicitur *Oriens anhelus*, id est, calidus, vel quia, ut Virgilius ait, ‘orientales populos primus equis efflavit anhelis,’ *ἀνὰ ἑλάνθον ἥλιος*. Vide et Theb. vi. 295. ubi Poëta hoc etiam narrat.

103 *Multisono sistro*] Sistrum erat instrumentum musicum, quo utebantur in sacris Isidis, quod sic describit Apuleius Milesior. lib. xi. ‘Dextra ferebat æreum crepitaculum: cuius per angustam laminam in modo baltei recurvatam, trajectæ mediæ paucae virgulæ, crispante brachio tergeminus jactus, reddebant argumentum sonorem.’ *Puppem Mareotida*] Id est, navem Ægyptiam, in qua vehitur Metins. Vide vs. 24. supra.

104 *Latius ductor*] Romanus Imperator. *Eoa*] Id est, Orientalia.

105 *Palæstinas*] A Palæstina, quæ pars Syriæ ad mare Mediterraneum sita est, et sic dicta a priscis populis

Philistinis.

106 *Limina festa*] Id est, templa. *Sacrosque*] Quia Isidi consecrati erant.

107 *Urbesque tuas*] Nam per totum Ægyptum colebatur Isis.

108 *Fœcunda licentia*] Quia, ut omnibus notum est, Nilus exundatione aquarum fœcundat agros Ægypti, sed causa hujus exundationis non huc usque cognita. *Paludosi Nili*] Quia Nilus in modum paludis turbidus est et stagnat.

109 *Et ripa coërceat undas Cecropio signata [stagnata] luto*] Per *Cecropium lutum* innuit hic auctor marum hirundinum, ita dictum, quod hirundines eum exundanti Nilo opponunt. Plinius hoc explicat l. x. c. 33. ‘Alterum est genus hirundinum rusticarum et agrestium, quæ in Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt, stadii fere unius spatio; quod humano opere perfici non posset. In eadem Ægypto juxta oppidum Copton insula sacra est Isidi, quam ne laceret amnis, eodem muni-

Cecropio signata luto: cur invida Memphis, 110
Curve Therapnæi lasciviat ora Canopi:

amnem: cur invida Memphis, et cur plaga Canopi Therapnæi tam luxui indulgeat:

Gryph. Basil. Plant. Grasser. Gevart. &c. signata legi jussit Marklandus in

NOTE

unt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum ejus firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multis in opere emori constet. Eaque militia illis cum anno redit semper.' Eadem Plutarchus refert lib. de Fluviiis, ubi de Nilo agit. Porro dicit, *Cecropium lutum*, quia omnibus notum est, Procnem, Pandionis regis Atheniensium filiam, in hirundinem mutatam fuisse, et Cecropem primum conditorem ac regem Athenarum. *Stagnata*] *Stagnata* vero non est, in qua perpetuus latex subjicitur, irremisso fonte profluens, ut putat Barthius Adv. lib. xxxvii. cap. 7. nec limosa aqua inundata, ut Gronovius. Sed *stagnata* simpliciter munita, firmata. 'Stagnare' enim est munire. Justinus lib. xxxvii. cap. 3. loquens de Mithridate, quod venena metueret, hæc ait: 'Antidota sæpius bibit, et ita se adversus insidias, exquisitis tutioribus remediis stagnavit,' id est, se munivit adversus venena, quibus appetebatur. Idem Justinus lib. xxxvi. cap. 3. 'Nam neque ventis,' loquitur de lacu Asphaltite, 'moveatur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur,' id est, munitur, firmatur, densatur, solidatur. Quæ significatio confirmatur ex Plinio loco hic laudato; dicit enim hirundines 'molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponere.'

110 *Invida Memphis*] Memphis urbs quondam primaria Egypti, sed post Alexandriam conditam, secunda; sita est in Delta Egypti, Pyramidibus,

regum tumultis celeberrima: ejus ambitus dicitur fuisse centum et quinquaginta stadiorum: Judæis Misraim, Arabibus Mesre dicta, et Monf, prope ipsam Alfostat seu Alcabira, ab Arabibus condita fuit, et Memphis nunc partem ejus facit. *Invida*] Beroaldus vult Memphim *invidam* dici, quod sacerdotes Egyptii, seu Memphitici, quasi invidia ducti, arcana suæ doctrinæ nemini detegebant, 'et literis ignorabilibus,' ut loquitur Apuleius in Milesiis, 'ea adumbrabant.' Gevartius vero *invidam* dici propter summum odium, ac similitudines, quas inter se Egypti exercebant, ob diversitatem Deorum, quos unaquæque urbs colebat. Refert enim Diodorus Siculus, regem quendam Egypti, cum videret Egyptios leves, ac novarum rerum cupidos, frequenterque in principes rebellare, procurasse astutia ac calliditate, ut diversos Deos colerent, hocque modo, concordia, quæ inter populos erat, sublata, ac confatis sensim odiis, ob diversitatem cultus, cum una gens sperneret numina, quæ alia colebat, non possent unanimes concordisque in principes suos conspirare. Hanc eandem causam Juvenalis elegantissimis versibus expressit, ubi loquitur de Egyptiorum inter se odiis ac inimicitiiis, Sat. xv. 'Inter finitimos dira atque antiqua simulas, Immortale odium, et nunquam sanabile vulnus. Ardet adhuc Combos et Testyra: summus utrimque Inde furor vulgo, quod numina vicinorum Odit uterque locus, cum solos credit habendos Esse Deos, quos ipse colit.'

Cur servet Pharias Lethæus janitor aras;
Vilia cur magnos æquent animalia Divos:

cur janitor Inferorum servet altaria Ægypti; cur vilia animalia adorentur sicut

curis secundis; et hæc est lectio Venet. 1.—113 Vet. Lindenbrogii Vibia

NOTÆ

111 *Curve Therapnæi lasciviat ora Canopi*] Canopus, ut diximus ad Genethliacon Lucani, urbs Ægypti, quæ nomen traxit a Canopo navis Menelai magistro. *Therapnæi*] Quia Canopus ille Laco, seu Lacedæmonius, erat ex urbe Therapne oppido Laconiæ. *Lasciviat ora*] Quia Canobitæ omnibus voluptatum generibus immersi erant, et omni luxu diffuebant. Canopi enim erat Serapidis templum, ad quod navigabatur per fossam, quæ die ac nocte plena erat naviculis mulierum et virorum impudenter canentium ac saltantium cum omni lascivia. Hinc 'Canopismus,' pro petulantia et immodica nequitia, cujus rei et meminit Ovidius primo Tristium: 'Non ut Alexandri claram delatus ad urbem Delicias videam, Nile jocose, tuas.' Et Juvenalis: 'Horrida sane Ægyptus, sed luxuria, quantum ipse notavi Barbara famoso non cedit ripa Canopo.' Vide et Strabonem lib. vii. ubi de Canopo agit, et Senecam Ep. 81. et Eustathium ad Dionysium.

112 *Lethæus janitor*] Cum sciret Papinius Cerberum canem apud Romanos Græcosque coli, ac videret Anubin, canino capite repræsentatum, etiam coli apud Ægyptios, sibi persuasit ex ignorantia, vel dixit ex irrisu et calumnia, unum eundemque esse Deum Anubin et Cerberum, eumque 'Lethæum janitorem' vocat, quia Cerberus Græcis ac Romanis creditus servare fores Inferorum. Sed Anubis nihil commune habebat cum Cerbero. Plutarchus libello de

Iside refert, Anubin esse filium Osiridis ex incestu cum Nephthi sorore, Nephthynque matrem, metu Typhonis, abscondisse illum, ac Isidem amitam eum 'odora canum vi' reperisse ac aluisse: adnatum vero fuisse Osiridis custodem, ac bellorum socium, et dictum fuisse 'custodem Deorum,' ut canis hominum: hinc *Pharias* dicitur *aras servare*, quia Deorum simulacris quasi custos adhibebatur. Proprius usus verbi 'servare' de custode, qui assidet et intentus observat. Seneca Hippolyto: 'Canisque Stygias dirus observat fores.' Tollins pro Roscio: 'Nihil mali est, canos ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi, multaque servanda sunt.' De Anubide sic Apul. Miles. lib. xi. 'Hic horrendum, nunc atra, nunc anrea facie sublimis attollens canis cervices arduas; ille superum commeteor et inferum, læva caducenm gerens: dextra palmam virentem quatiens: cujus vestigium sequebatur bos in erectum levata statum.' Hinc Virgilio 'Latrator Anubis,' et Propertius: 'Ansa Jovi nostro latrantem opponere Anubin.'

113 *Vilia cur magnos æquent animalia Divos*] Plerique enim Ægyptiorum animalia colebant vice numinum, alii feles, alii crocodilos, alii hircos, omnes Apim bovem. Juvenalis Sat. xv. 'Quis nescit qualia demens Ægyptus portenta colat.' Et Virgilius Æneid. viii. 'Omnigenumque Deum monstra.' Vide Herodotum lib. ii.

Quæ sibi præsternat vivax altaria Phoenix :
 Quos dignetur agros, aut quo se gurgite Nili 115
 Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis.
 Duc et ad Æmathios manes, ubi belliger urbis
 Conditor Hyblæo perfusus nectare durat :

ingentes Dii. Quas aras longævus Phoenix præstruat sibi ante mortem. Quos campos Apis, adoratus a trepidis pastoribus, dignetur, aut in quem Nili locum se mergat. Deduc illum ad tumulum regis Æmathii, ubi corpus martii conditoris Alexandriæ conservatur perfusum melle Hyblæo ; et ad Necropolim serpentiferam,

NOTE

114 *Quæ sibi præsternat vivax altaria Phoenix*] Vide quæ diximus ad versum ultimum Psittaci Melioris. *Vivax*] Quia Phoenix multos annos vivere creditur.

115 *Aut quo se gurgite Nili Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis*] Plinius lib. viii. cap. 46. narrat bovem Apim in Ægypto ut Deum coli, nec fas esse eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecari. Dicit Noster in Nilum se mergere Apim, quia Poëta non tam accurate res perpendit. *Adoratus trepidis pastoribus*] Quia cum Apis in agris se prodebat, primi pastores ac rustici inveniebant eum, inventumque adorabant: cultus autem religiosus aliquid tremoris semper admixtum habet.

117 *Æmathios manes*] Sic Poëta vocat corpus Alexandri Macedonis, quod Alexandriæ erat in urbe media, loco sepulturæ regum destinato, quem Strabo vocari ait *σῆμα*. Leo Africanus, auctor non spernendus, in descriptione Alexandriæ refert inter ruinas Alexandriæ, ædiculam instar sacelli constructam adhuc superesse, in qua est sepulcrum insigne, quod invisunt Mahometani magna cum veneratione, quo cadaver Alexandri Magni, quem summum prophetam ac regem fuisse ex Alcorano dicunt, contineri affirmant. *Æmathios*] Quia Macedonia prius Æmathii, ac Macedonia Æ-

mathia dicta est. *Urbis Conditor*] Alexander enim Alexandriam condidit, suoque nomine appellavit. *Belliger*] Ob rationem omnibus notam.

118 *Hyblæo nectare*] Periphrasis mellis ob dulcedinem. *Hyblæo* vero, ab Hybla monte Siciliæ, thymi copia et salicum, ac apibus abundante, ubi optimum mel. Melle autem condiebantur cadavera, ut diutius incorrupta manerent, quia mellis talis est natura, ut putrescere corpora non sinat, inquit Plinius lib. xxi. cap. 24. Id præcepisse Democritum Varro testatur apud Nonium. Corippus lib. iii. 'Flagrantia mella locatis Infundunt pateris, et odoro balsama succo, Tempus in æternum sacrum servantia corpus.' Ita Xenophon de Reb. Græc. lib. v. cadaver Agesipolidis regis in melle conditum domum reportatum, cum non longe ab urbe Olyntho mortuus esset, memoriæ prodidit. Posset et per *Hyblæum nectar* cera intelligi. Cicero Tuscul. lib. i. 'Condiunt Ægyptii mortuos, et eos domi servant. Persæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora.' Sic Cornelius Nepos in Agesilao, cui et Plutarchus astipulatur, scribit, amicos Agesilai, ejus corpus, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfudisse, atque ita domum retulisse. Diodorus tamen Agesilai cor-

Anguiferamque domum, blando qua mersa veneno
 Actias Ausonias fugit Cleopatra catenas.
 Usque et in Assyrias sedes, mandataque castra

120

ubi Cleopatra post Actiacum prælium, dulci veneno se extinxit, et vitavit Ausonia vincula. Comitare illum usque ad plagas Assyriae, et castra, quæ ipsi commissa

*****

pro *Vilia*.—119 Pro qua mersa, Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. habent *quæ mersa*; Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. &c. ex Parmensi receperunt *qua*. Marklandus coniecerat: *qua mersa veterno*.—121 Pro *Usque et in Assyrias sedes*, quod exhibent Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. &c. Domitii Calderini codd. habebant *Usque ad Masurias sedes*; unde ille fecit: *Usque in Assyrias sedes*; Parm. habet quod propius est: *Usque ad Massyras sedes*. Ex prepositione

NOTÆ

pus in melle Spartam deportatum refert. Præter mel et ceram veteres condiebant corpora mortuorum sale, nitro, calce, cedro, bitumine, myrrha, balsamo, gypso. Vide Kirchmannum de Funeribus Romanorum, lib. i. cap. 8. Alexandrum Neapolitanum, et Tiraquellum.

119 *Anguiferamque domum*] Sic Mansoleum vocat Papinius, in quod se recepit Cleopatra desperatis rebus: 'ubi,' ut ait Florus lib. iv. cap. 11. 'maximos ut solebat induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, quasi somno soluta est.' Strabo tamen 'Necropolim' appellat locum, ubi aspidia morsu, ut Plutarchus refert, vel delibutorio veneno, ut idem Strabo scribit ex quorundam sententia, se necavit Cleopatra. Locus ille distabat ab Alexandria 30. stadiis. *Blando veneno*] Quia hoc Cleopatra effugit vincula, ac triumphum, cui reservabatur ab Octavio Cæsare, id quod supra modum perhorrescebat.

120 *Actias*] Id est, navali prælio ad Actium victa, satis audacter. *Ausonias*] Romanas. *Cleopatra*] Cleopatra regina Ægypti, ultima regum familiæ Ptolemæorum, Julii Cæsa-

ris ac M. Antonii Triumviri amoribus notissima. *Catenas*] Quia regum vincula erant catenæ e collo pendent, cum ducebantur in triumphum. *Domitius*.

121 *Assyras*] Assyria, Plinio Adiabene dicta, Ptolemæo vero Assyria, habebat ab Ortu Mediæ partem, ab Occasu terminabatur Mesopotamia, a Septemtrione parte Minoris Armeniæ juxta Niphatem montem, a Meridie Susiana. Strabo vero eo nomine complectitur Babyloniam, et maximam vicinarum regionum partem. Nomen habet ab Assur filio Sem, cui hæ provinciæ obvenerant. Scriptores tamen, tam Græci quam Latini fere omnes, ut Herodotus, Justinus, Eratosthenes apud Stephanum, alique, quicquid a mari Sidonio ad Imperii Assyrii sedem extendebatur Assyriam dixere, et incolas Assyrios et Assures, deinde Syriam, Syrios, et Syros extulerunt. Sic Ciceroni Sardanapalus dicitur rex Syriæ, qui rex Assyriæ erat. Maroni Georg. lib. iii. purpura vocatur 'Assyrium venenum,' quod Tyrium seu Syrium dicendum erat. *Mandataque castra*] Hinc Metium castrorum metatorem fuisse quidam volunt. His enim ponenda castra committebantur.

Prosequere, et Marti juvenem, Dea, trade Latino:

Nec novus hospes erit: puer his sudavit in arvis

Notus adhuc tantum majoris munere clavi:

Jam tamen et turmas facili prævertere gyro

125

Fortis, et Eoas jaculo damnare sagittas.

Ergo erit illa dies, qua te majora daturus

Cæsar ab emerito jubeat discedere bello?

sunt, et Dea trade juvenem exercitui Latino. Nec novus erit advena: nam his in locis adolescens meruit, tantum adhuc conspicuus dono lati clavi; et tamen ea ætate superabat facili gyro omnes equites, et vincebat jaculo sagittarios Orientales. Ergo illud tempus veniet, quo Cæsar revocabit te emeritum a bello, collaturus tibi ampli-

~~~~~

in fecerunt M.—125 Parm. pervertere; ceteræ omnes prævertere vel prævertere. —127 Vet. Lindenbrogii, majora daturas.—129 Hoc nos in eadem et Rom.

NOTE

122 *Et Marti trade Latino*] Eo loquendi modo, innuit Papinius Metium missum fuisse, ut præficeretur tanquam tribunus laticlavius legionis Romanæ, quæ hæc loca servabat.

123 *Nec novus hospes erit*] In his enim locis militaverat ac meruerat Metius. *His [hic]* In his locis.

124 *Majoris clavi*] Tunicarum duo genera erant, cum clavis unum, simplex alterum: hæcque tunica 'asema' vocatur Lampridio in Alexandro Severo. Clavi autem vel lati vel angusti erant: latum ferebant omnes, qui vel patre senatore vel equite nati erant, idque ab anno ætatis 17. quo virilis toga sumebatur, curiæque interesse poterant ex Angusti instituto, qui liberis senatorum, ut refert Suetonius Augusto cap. 38. 'Quo celerius Republicæ assuescerent, protinus virilem togam latum clavum induere et curiæ interesse permisit.' A qua consuetudine Ovidius: 'Liberior fratri sumta mihiq[ue] toga est. Induiturque humeris cum lato purpura clavo.' Hunc ferebant usque ad ætatem Senatoriam. Iidem ergo 'Laticlavii,' iidem 'capescendis honoribus destinati.' Tacitus:

'Fabianus capescendis honoribus destinatus.' Sin autem Senatoriam dignitatem non adipiscerentur, vel quia nollent, otium honoribus præferentes, aut quia non possent, favore destituti, lato clavo deposito, angustum sumebant. Instituit tandem Alexander Severus, ut Senatorum propria esset tunica laticlavica: Equitum angusticlavia. Antea enim sumsisse equites latum clavum certum est ex hoc Ovidii loco. Erant et tribuni militum, alii laticlavii, alii angusticlavii, hique minoris dignitatis, alii majoris, et ex hoc loco constat Metium Tribunum legionis fuisse.

126 *Et Eoas jaculo damnare sagittas*] Id est, jaculo prævertere sagittas Eoas, seu Orientales. Et hoc erat signum summæ dexteritatis, ac ingentis roboris in brachio, vincere jaculo, quod manu emittebatur, sagittas, quæ arcu emittebantur a populis sagittandi peritissimis, ut erant Orientales.

128 *Emerito*] Emeriti dicebantur milites, qui tempore legibus præstituto arma tulerant.

At nos hoc iterum stantes in littore vastos
 Cernemus fluctus, aliasque rogabimus auras. 130
 O tum quantus ego! aut quanta votiva movebo
 Plectra lyra! cum me magna cervice ligatum
 Attolles humeris, atque in mea pectora primum
 Incumbes e puppe novus, servataque reddes
 Colloquia, inque vicem medios narrabimus annos: 135
 Tu, rapidum Euphraten, et regia Bactra, sacrasque

ora munera? At nos denuo stantes in hoc littore spectabimus vastum mare, et rogabimus alios ventos. Quanto gaudio tunc perfundar, et quanto carmine celebrabo optatissimum reditum tuum, cum me attolles pendentem collo tuo, et injicias te in pectus meum, vix navi egressus, et narrabis mihi, quæ mihi dicenda reservaveras, ac referemus nobis invicem, quid nobis contigerit medio tempore. Tu memorabis rapidum Euphraten, et regia Bactra, et sanctas divitias veteris Baby-

Ac nos Parm. Hac nos Venet. 1. Omnes edd. testantur vastos; Marklandus tamen ita scribit: 'Ineptissimum huic loco epitheton; quippe vasti fluctus tempestatem efficiunt: et si non effecerint tempestatem, tamen tam contra Metium in Italiam navigantem, quam pro illo esse possunt. Dixisse debuit: Cernimus fluctus 'in Italiam qui bene vela ferant,' ut Propertius IV. 3. (40.) Nimirum cum in Syriam navigaturus esset Metius, oravit Nereidas Statius ut 'inclinerent fluctus in Ortus,' vs. 33. jam in Italiam redeunti optat alios fluctus, et alias auras diversas a prioribus. Scripsit Statius: Hoc nos hoc iterum stantes in littore, versos Cernemus fluctus, aliasque rogabimus auras? nihil certius. Et hoc quoque in contextum ex ima pagina admittas velim, lector.' In hoc vero Marklando, quamvis in ceteris, non obtemperaverunt editores Bipontini.—135. 136 Hi duo versus ad unum redacti sunt in ed. vet. Lindenbrogii et Rom. hoc modo: Colloquia, inq; vicem Euphraten, Bactra sacrasque; et in Parm. ita: Colloquia inque vicem Euphraten et bactra sacraque. Nostram

NOTÆ

130 *Aliasque rogabimus auras*] Ut enim proficiscenti amico in orientem optaverat auras quæ illum veherent in Orientem, sic pro redeunte in patriam alias auras est rogaturus; non enim eædem esse poterant.

131 *Quantus ego*] Id est, quanto gaudio afficiar. *Aut quanta votiva movebo Plectra lyra*] Id est, quot versus faciam; voveram enim Diis pro felici tuo reditu.

133 *Attolles humeris*] Tuis scilicet. Ex quo constat Metium Papinio proceriorem fuisse, si Papinium collum suum amplexantem suis humeris erigeret.

Dclph. et Var. Clas.

134 *Novus*] Potest explicari etiam, mihi a longo tempore non visus.

135 *Inque vicem medios narrabimus annos*] Id est, narrabimus invicem, quæ intermedio tempore fecerimus, aut quæ nobis contigerunt.

136 *Euphraten*] Enphrates fluvius Mesopotamiæ, vide Theb. VII.

Regia Bactra] *Bactra, Bactrorum*, urbs, caput Bactrianæ Asiæ majoris regionis, cujus incolas Bactrios vocant Pomponius et Stephanus, Bactros Dionysius. His locis imperasse Zoroastrem magicæ artis inventorem produunt. Urbs nomen sumsit a Bactro fluvio, cum antea Ariaspe voca-

Stat.

Y

Antiquæ Babylonis opes, et Zeugma, Latinae
Pacis iter: qua dulce nemus florentis Idumæ;
Quo pretiosa Tyros rubeat, quo purpura fuco

lonis, et Zeugma, qua arma Romana liberum iter reddunt. Refeyes, ubi sit sylva amena divitis Idumæ: quo succo pretiosa Tyros rubeat, quo purpura repetita in

lectionem testantur Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. 1. 2. &c.—137 Parm. et Zeuma; Rom. et Zeugma.—139 *Qua preciosa Tyros rubeat, qua purpura succo* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Quo pretiosa Tyros rubeat, quo purpura succo* Gronov. Diatr. cap. 34. postea vero edidit fuco.

NOTE

retur. Hodie, *Bochara* dicitur. Mil-le urbium regnum Bactrianam tradit Trogius lib. xli. Unde *regia Bactra* dicuntur, vel quia sedes erat regum. Bactrianam autem cum Margiana, Sogdiana, ac Sacarum regione hodie vocari Tartariam Zagathæam scribit Niger. *Sacras opes*] Ob Chaldæos Magosque, qui primi, ut referunt Græci, Orientalesque scriptores, Deorum cultum instituerunt, hominesque docuerunt res ad sacra, ritusque religionis spectantes, primique de natura et origine Deorum disseruerunt, motusque cœlestes observarunt, et, ut ait auctor Arabicus Gregorius Abulfaragius Dynastia iv. pag. 74. primi sacella, ut utar verbis Latini interpretis, construxerunt ad eliciendas siderum virtutes, et manifestandas ipsorum proprietates, et projectionem radiorum eorum in ea, inventis sacrificiorum, quæ illis congruunt, generibus, ac rituum illis pecuniarium speciebus: atque ab iis prodierunt opera miranda, et conclusiones celebres ad conficienda telemata, et id genus alia. Vide et Diogenem Laërtium, aliosque scriptores Græcos et Latinos.

137 *Antiquæ Babylonis*] Babylon urbs quondam ad Euphratem sita, nunc omnino diruta ac eversa. *Antiqua* autem dicitur, quia a Giganti-

bus condita, ut tradit Enopolemus: vel potius quia prima post diluvium a Nemrodo condita fuit, ut patet ex Scriptura. *Et Zeugma, Latinae Pacis iter*] Zeugma urbs Syriæ ad Enphratem sita, ubi Alexander ponte catenis juncto trajecit exercitum. *Iter Latinae seu Romanæ pacis.* Quia arma Romana hæc loca pacata reddiderant.

138 *Dulce nemus florentis Idumæ*] Palmas intelligit, quas fert Idumæa. De Idumæa vide Kal. Saturn. Decembres vs. 13. *Florens* dicitur ob palmas.

139 *Quo pretiosa Tyros rubeat*] Tyros urbs Phœniciæ. Vide Theb. i. 5. 10. *Pretiosa*] Ob purpuras, quas in mari Phœnicio piscabantur; unde florem illum pretiosum tingendis vestibus expetitur petebant. *Rubeat*] Quia pretiosus ille liquor nigrantis rosæ colore subincebat. Vide Plinium lib. ix. cap. 36. 37. 38. et 39. *Quo purpura fuco Sidonis iterata cadis*] Per purpuram iteratam, dibapham intelligit, id est, bis tinctam veluti, ut idem ait Plinius cap. 39. 'Magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguntur.'

Fuco] Fucam vocat secundam tincturam, a qua 'Dibapha' vocata. Hæc tempore Plinii in libras dena-

Sidoniis iterata cadis; quo germine primum
 Candida felices sudent opobalsama virgæ :
 Ast ego, devictis dederim quæ justa Pelasgis,
 Quæque laboratas claudat mihi pagina Thebas.

ahenis Sidoniis; ubi primum fortunata plantæ stillent ex germine opobalsamum. Ast ego tibi referam, quos rogos extruxerim superatis Pelasgis, quemve finem imposuerim Thebaidi, cui multum laboris impendi.

Ita etiam Heins. ad Claud. Rufin. i. 208.—140 *Sydoniis iterata vadis* plurimæ edd. etiam Bern. et Gevart. *cadis* habent Amstel. Gronov. et recent. *quo germine* est ex emend. Marklandi; edd. ante illum omnes exhibent, *ubi germine*.—141 Heinsius pro *Candida* malebat *Conditæ*. Vide Burm. ad Ovid. Fast. i. 186. Pro *sudent* Parm. et Rom. *sudant*.—142 N. Heinsius ad Ovid. Trist. iv. 10. 80. 'matri proxima iusta tuli,' pro *busta Pelasgis*, quod exhibent omnes edd. legit: *iusta Pelasgis*, quod primus in textum recepit Marklandus.—143 *Quæve* Venett. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Quæque* Parm. et Rom. quod revocavit Markl. *claudet* ed. vet. Lindenbrogii et Rom. *claudit* Parm.

NOTÆ

riis mille non poterat emi: hac P. Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta usus, improbatum vocat Poëta Epith. Stellæ. Et *cadis* dicit abusive pro *ahenis* seu quibuslibet vasis. *Cadus* enim erat fictilis.

141 *Candida felices sudent opobalsama virgæ* Per *felices virgas* intelligit Balsamum. De quo Plinius lib. xii. cap. 25. 'Sed omnibus,' ait, 'odoribus præfertur balsamum, uni terrarum Judææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero jugerum 20. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc urbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc hæc, et tributa pendit cum sua gente... Sæviere in eandem Judæi, sicut in vitam quoque suam: contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eam fiscus: nec unquam fuit nume-

rosior, aut procerior... Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro lædi vitalia odit, emoritur protinus; eadem amputari supervacua patiens... Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, suavitatis eximie, sed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua: ex iis novo fictili conditur, crassiori similis oleo, et in musto candida: rubescit deinde, simulque darescit e translucido. Alexandro magno res ibi gerente, toto die æstivo unam concham impleri iustum erat.' Hæc Plinius, quem vide.

142 *Ast ego, devictis dederim quæ justa [busta] Pelasgis* Proficiacente Metio nondum absolverat Thebaidem Papinius: dicit ergo se dicturum amico, ubi redierit, quomodo tandem Pelasgi devicti ad Thebas sepulcra obtinuerant, ope et armis Thesei. Vide Theb. xii. sub finem.

143 *Laboratas Thebas* Id est, Thebaidem, seu carmen Epicum de bello Thebano.

III. LACRYMÆ CLAUDII ETRUSCI.†

Hetrusci pietatem celebrat, qui patrem mortuum veris lacrymis deflevit.

SUMMA Deum Pietas, cujus gratissima cœlo
Rara profanatas inspectant numina terras,
Huc vittata comam, niveoque insignis amictu,
Qualis adhuc præsens, nullaque expulsa nocentum
Fraude, rudes populos atque aurea regna colebas, 5
Mitibus exequiis ades; et lugentis Etrusci

Suprema Pietas Deorum, cujus gratissimum numen raro contemplatur de cœlo sceleratas terras, huc veni capillo vittis ornato, et conspicua candida veste, qualis eras aureo sæculo, cum nondum fugata malorum flagitiis, habitabas adhuc inter simplices populos, ut adsis huic placido funeri, et vide pias lacrymas flentis Etrusci,

Notat Gronovius in codd. Rhod. et Salisb. titulum hujus Eclogæ concipi : *Consolatio ad Claudium Etruscum* : et ita Parm. Vide Præf. *Lachrymæ Hetrusci* edd. vett. 'Utrumque sit certe vox Claudii addenda est titulo Eclogæ : et ita edidi : *Lacrimæ Claudii Etrusci*.' Markl.—3 *Nunc vittata comas* Parm. *Nunc vittata coma* Rom. et vet. Lindenbrogii ; *Huc vittata comam* Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c.—4 Ed. vet. Lindenbrogii et Rom. *nocentem*. —6 *Hetrusci* in edd. vett.—15 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent.

NOTÆ

† *Lacrymæ Etrusci*] Bini scripti habent : *Consolatio ad Claudium Hetruscum*.

1 *Summa Deum Pietas*] Pietas proprie obsequium in parentes et horum vicissim in liberos caritas, omneque officium, quod sanguinis propinquitās exigit. Hanc Deam esse finxerunt veteres, primisque sæculis in terris esse moratam, tandemque fugatam impietate hominum, in cœlum se recepisse. Hanc cum Justitia confundere videtur Theognis hoc disticho aureo : Ὀδὲν ἐν ἀνθρώποις παρὸς καὶ μητρὸς ἔμεινον, Ἐπεὶ θ' ὁμοῖς δόξης, Κύρνε, μέμλε Δικῆς. *Inter mortales nihil melius est patre ac matre, his quibus cura est sanctæ Justitiæ.*

Gratissima cœlo numina] Ea enim, docente Hesiodo. Κυδνή τ' αἰδολή τε θεοῖς αὐτὸ Ὀλύμπῳ ἔχουσι. *Veneranda caraque Diis, qui Olympum habitant.*

2 *Rara*] Pro raro. Sic Virgilio : 'Æneas se matutinus agebat,' id est, mane. Et hoc dicit, quia raro liberi grati in parentes inveniuntur.

3 *Huc vittata comam, niveoque insignis amictu*] Non hic conciliandus Papinius cum se ipso, quod pluribus in locis dicat depositas in luctu vittas, indutamque pullam vestem. Nec hic quærendum an fœminæ in luctu vestem nigram, aut albam gestaverint. Hoc enim nihil facit ad propositum. Quia Poëta non habuit hic oculos ad luctum, ut optime observat Bernartius ad hunc locum, sed ad solennem Deæ cultum, quam non tam invitat ad funus, quam ad spectandam Etrusci pietatem, quæ sola in terram revocare illam potest : ideo Deam vult eo cultu venire, quo aureo sæculo uti solebat, ut hic dicitur.

Cerne pios fletus, laudataque lumina terge.
 Nam quis inexpleto rumpentem pectora questu,
 Complexumque rogos, incumbentemque favillis
 Aspiciens, non aut primævæ funera plangi 10
 Conjugis, aut nati modo pubescentia credat
 Ora rapi flammis? pater est, qui fletur: adeste
 Dique hominesque sacris: procul hinc, procul ite nocentes;
 Si cui corde nefas tacitum, fessique senectus
 Longa patris; si quis pulsatæ conscius umbram 15
 Matris, et inferna rigidum timet Æacon urna.
 Insonites, castosque voco: tenet ecce seniles

et terge laudatos oculos. Nam quis est qui videns illum tudentem pectus inexhausto luctu, et tenentem pyram, et incumbentem flammis, non putet vel lugeri mortem teneræ uxoris, aut filium modo pubescentem ignibus cremari? Genitor est, qui ploratur. Assistite numina mortalesque his sacris. Longe hinc, profani, longe hinc recedite: si cui occultum scelus est in animo, et si cui senectus longævi genitoris sui nimium videtur longa, si quis sibi conscius est verberatæ matris, et metuit infernam urnam severi Æaci. Appello innocentes et sceleris puros. Ecce Etruscus

Aldd. Colin. Gryph. Basil. ceteræ: *unquam*. 'Supra ad Herc. Sarrent. notavi vocem *unquam* sæpe otiosam esse, et *παράλειψιν* removeamus igitur eam parumper; et constructio erit: *Si quis conscius pulsatæ matris et timet Æacon rigidum inferna urna*. Quare 'et timet?' oportuit: *Si quis conscius pulsatæ matris timet Æacon*, non *et timet*; nisi dicas verbum substantivum intelligi in priori membro: *Si quis conscius est pulsatæ matris, et timet Æacon*. Sed omnino frigidum est illud *unquam*. Scripsit Statius: *si quis pulsatæ conscius umbram*, &c.' Markl.—16 Pro *rigidum* Parmensis habet *regidum*; vet. Liuden.

NOTÆ

7 *Laudata*] Ob pias lacrymas, quas fundebat Etruscus in funere patris.

8 *Rumpentem pectora questu*] Ut fit singultibus crebris ac frequentibus concutientibus, ac velut rumpentibus pectus.

13 *Sacris*] Funeribus scilicet. *Procul hinc, procul ite nocentes*] Suetonius scribit in Eleusiniis sacris impios sceleratosque voce præconis summo-veri solitos, et Lampridius, proclamari solitum, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem novit: hinc translata illæ formulæ, 'procul, o procul profani,' *ἐκὰς, ἐκὰς ὅτῳ βέβαλοι*,

et *ἐκὰς, ἐκὰς ὅτῳ ἀλιπός*.

15 *Si quis pulsatæ conscius umbram matris*] Virgilius Æneid. vi. 'Pulsatusve parens.' Vide Phædonem Platonis, ubi describitur pœna, qua afficiebantur ii qui pulsaverant, occiderantve parentes.

16 *Æacon*] Æacus iudex Inferorum, cui assessores dantur Minos et Rhadamanthus. *Urna*] Judicium enim erat urna. Vide Theb. iv. 530.

17 *Insonites, castosque voco*] Vide supra vs. 13. Cicero de Legibus lib. ii. 'Caste jubet adire ad Deos, animo videlicet in quo sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis: sed hoc

Leniter applicitos vultus, sanctamque parentis
 Canitiem spargit lacrymis, animæque supremum
 Frigus amat: celeres genitoris filius annos, 20
 (Mira fides) pigrasque putat properasse sorores.
 Exultent placidi Lethæa ad flumina manes,
 Elysia gaudete domus: date sorta per aras,
 Festaque pallentes hilarent altaria lucos.
 Felix, heu nimium felix, plorataque nato 25
 Umbra venit: longe Furiarum sibila, longe
 Tergeminus custos: penitus via longa patescat

leniter amplectitur faciem senis, et perfundit lacrymis sacram canitiem patris, et diligit exanimatum et frigidum corpus. Filius credit ætatem patris velociter effluxisse (mirum) et atras sorores festinasse. Lenes umbræ latentur in fluviis Lethæ. Ædis Elysia exultat. Spargite flores super aras, et ornata altaria recreent pallidos manes. Fortunati, heu nimium fortunati manes, et defleti a filio adveniunt. Procul sibila furiarum, procul triceps janitor. Latum iter pateat egregia umbra: vadat

~~~~~

brogii et Rom. regimen.—18 *Leniter implicitos* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Leniter implicitus* legendum jubet Barthius; *Leniter adplicitus* Markl.—21 N. Heins. ad Sil. Ital. III. 96. et Ovid. Met. IV. 476. pro *nigras* legit *pigras*; ut sensus sit: Quamvis *pigræ* fuerint Parcæ, tamen ea est filii pietas ut eas *properasse* putet. Pro *putat* Venet. 1. habet *ferat*.—24 '*Pro et nimium felix*, lege: *heu nimium felix*. Scriptum erat *eu* pro *heu*, ut ei pro *hei* passim in codd. unde nihil proclivius quam ex *eu* facere ei.' Markl. Sed ita longe antea ediderat Lindembrogins ex ed. vet. eumque secutus est Cruceus, quorum editiones ante oculos habuerat Marklandus.—

NOTÆ

oportet intelligi, cum multum animus corpori præstet, observeturque, ut casta corpora adhibeantur, multo esse in animis id servandum magis.'

21 *Pigras sorores*] *Parcas*.

23 *Date sorta per aras*] *Aræ* enim coronabantur ex recepto more in publica privataque lætitia. Apuleius Florid. I. 'Aut ara frondibus redimita.' Tertullianus de Corona Militis: 'Ipsæ hostiæ, et aræ, ipsi ministri coronantur.' Et hinc confirmatur conjectura Bernartii supra, velle Papinium non lugere, sed gaudere tam inferos quam superos; et velut Pietatem alba veste invitarat, ita hic aras vult coronari Poëta.

24 *Pallentes*] Tam propter pallorem manium, quam per se. In Epi-ced. Glauciæ: 'Steriles ramos, ... et obtuso pallentes germine flores.'

25 *Plorataque nato Umbra venit*] Carorum enim gratissimas lacrymas habebant manes, felicesque se existimabant, si fuis lacrymis propinqui suas exequias prosecuti essent.

26 *Furiarum sibila*] Ob serpentes, quibus vice capillorum Furia cincta habebant capita, et quibus impios ac nocentes vexare solebant.

27 *Tergeminus custos*] Cerberus tri-ceps qui servare dicitur fores Inferorum.

Manibus egregiis: eat, horrendumque silentis
 Accedat domini solium, gratesque supremas
 Perferat, et totidem juveni roget anxius annos. 30
 Macte pio gemitu! dabimus solatia dignis
 Luctibus, Aoniasque tuo sacrabimus ultro
 Inferias, Etrusce, seni: tu largus Eoa
 Germina, tu messes Cilicumque Arabumque superbis
 Merge rogis: ferat ignis opes hæredis, et alto 35
 Aggere missuri nitido pia nubila cœlo
 Stipentur cineres: nos non arsura feremus

et appropinquet terribili solio taciti regis et perferat supremas gratias, et sollicitus pater ab illo petat juveni parem numerum annorum. Macte gemitu pio, solabimur tuum dolorem, et libenter, Etrusce, celebrabimus funebri carmine tuum patrem. Tu prodiga manu injice magnifica pyræ orientalia aromata, et divites segetes Arabia ac Ciliciæ. Flamma rapiat divitias hæredis: cineres densentur cœlo cumulo, exhalaturi pium vaporem in lucidum ærem. Nos non apportabimus cremanda dona,

30 Vet. Lindenbrogii, Parm. et Rom. habent, *Præferat*.—31 Pro dignis Marklandus mallet *magnis*; ut Sylv. v. 3. 'Da vocem magno, pater, ingeniumque dolori.' Vide Heins. ad Ovid. Fast. III. 9.—32. 33 Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *aternasque ultro sacrabimus umbris Inferias Hetrusce senis*. 'Licet hoc angurari Poëtis. Sed satis, post paulo dici: hic libri veteres aliud requirunt. Venet. 2. *autæoniasque tuo s. ultro Inferias Etrusce seni*. Rhod. *animasque*; sed, *tuo s. ultro Inferias Etrusce seni*, et ipse et Excerpta Lindenbrogii. Salisb. integre: *Luctibus, Aoniasque tuo sacrabimus ultro Inferias, Etrusce, seni*. Quæ vera et elegantissima scriptura est. *Aoniæ inferiæ*, carmen funebre.' Gronov. Rom. et Parm. exhibent: *aternasque ultro sacrabimus umbras Inferias, Hetrusce seni*.—34 Alii: *tu messes Cilicumque Arabumque superbas*; alii *supremis*, sed vide Benth. ad Hor. II. Od. 14.—35 'Heinsius ad Ovid. Pontic. I. 9. 52. legit *Verge rogis*: et ita ego dudum conjeceram; sed monere insuper habui, propter locum Theb. VI. 225. 'seu fræna libet, seu cingula flammis Mergere.' et Epiced. Pner. 19. 'Immersit cineri juvenem.' Nihil igitur mutò.' Markl.—37 Jortinus Nostras pro *Stipentur cineres* legeret,

NOTÆ

28 *Horrendumque silentis domini*] Plutonis, ejus silentium multum horro-
 ris admixtum habet.

29 *Gratesque supremas Perferat*] Ob exequias a filio sibi factas; nihil enim amplius manes optare possunt.

30 *Juveni*] Etrusco filio ob pietatem suam erga patrem. *Anxius*] Quia ægre a Plutone quid impetratur.

32 *Aonias Inferias*] Carmen funebre.

33 *Seni*] Patri seni. *Eoa Germina*] Costum intelligit.

34 *Messes Cilicum*] Innuit crocum Coricium e monte Coricio Ciliciæ, cui prima nobilitas erat, ut ait Plinius. *Arabumque*] Designat thus, ac myrrham. Nam cariora aromata, pretiosioraque unguenta injiciebantur rogis, ut sæpius observavimus. *Superbis*] Ob tam pretiosa munera.

36 *Pia*] Id est, pietatem filii in patrem testantia.

Munera; venturosque tuus durabit in annos,
 Me monstrante, dolor: neque enim mihi flere parentem
 Ignotum, et similes gemui projectus ad ignes. 40
 Ille mihi tua damna dies compescere cantu
 Suadet; et ipse tuli, quos nunc tibi confero, questus.
 Non tibi clara quidem, senior placidissime, gentis
 Linea, nec proavis demissum stemma: sed ingens
 Supplevit fortuna genus, culpamque parentum 45
 Occuluit: neque enim dominos de plebe tulisti;

tuusque luctus permanebit usque in futura sæcula, me hunc celebrante. Neque enim mihi ignotum est plorare genitorem: dolui prostratus eodem modo ad parem rogum. Ille lugubris dies docet me lenire versibus tuum dolorem, et ipse feci querimonius, quas nunc tibi confero. Non quidem, senex lenissime, illustris est series tui generis, nec a maioribus deducta nobilitas: sed magna fortuna vicem tenuit natalium, et texit humilitatem parentum. Neque enim habuisti plebeios heros; sed hos quibus Oriens

Ditentur cineres; quod improbat Burmannus.—40 'Clara res est scribendum: similem gemui projectus ad ignem. Post Epicedion ergo Patris, scriptum hoc Carmen, ut alia libri quinti priora ordine præcedentibus.' Barth. Pro gemui Rom. geminumque; Parm. et vet. Lindenbrogii, geminum. Pro similes multi similis.—44 Parm. demissum stemma.—49. 50 Edd. vett. vice cuncta geruntur;

NOTE

37 *Nos non arsura feremus Munera*] 'Vatum non irrita currunt Auguria,' et omina, inquit noster Proteptico ad Crispinum; nam illo celebrante, venturos durabit in annos pietas Etrusci filii, lausque Etrusci patris. Moris autem, erat, ut propinquamicque injicerent rogis munera. Theb. vi. 126. 'Portant inferias arsuraque fercula primi Graiorum.'

40 *Similes [similis]* Id est, simili dolore affectus ac tu. Quidam legunt *similem*, id est, ad parem ignem.

41 *Ille dies*] Exequiarum scilicet patris mei.

42 *Et ipse tuli, quos nunc tibi confero, questus*] Felicitas, ait Gronovius, Papinii perpetua in quavis re propria ac sua phrasi exprimenda. Tales, 'ferre,' 'conferre' de muneribus

functo vel rogo donatis. Hic supra: 'Nos non arsura feremus munera.' In Epicedio in Patrem: 'Quæ lamenta tuli.' Sic infra: 'Collatæque pyram struxere pharetræ.' Ut legit idem Gronovius. Epiced. in Glaucliam: 'Egomet cantus et verba menditia sævus Confero.' Non ut vulgo habetur, 'consero.' Ita Petronio 'rogus inimici manibus collatus.' Tertullianus Apolog. 'Quid omnino ad adorandos eos [Deos] facitis, quod non etiam mortuis vestris conferatis?'

44 *Demissum stemma*] Stemma proprie de iis familiis dicebatur, quæ jus imaginum habebant, id est, quæ erant nobiles ac patriciæ.

45 *Culpamque parentum*] Culpa non hic crimen significat, sed humilitatem generis.

Sed quibus occasus pariter famulantur et ortus.
 Nec pudor iste tibi: quid enim terrisque poloque
 Parendi sine lege manet? vice cuncta reguntur,
 Alternisque regunt: propriis sub regibus omnis 50
 Terra: premit felix regum diademata Roma;
 Hanc ducibus frænare datum: mox crescit in illos
 Imperium Superis: sed habent et numina legem:
 Servit et astrorum velox chorus, et vaga servit
 Luna, nec inussi toties redit orbita solis. 55
 Et (modo si fas est æquare jacentia summis)
 Pertulit et sævi Tirynthius horrida regis

et Occidens æque serviunt; nec hoc tibi dedecori est: quid enim in cælo est et in terra, cui non imposita sit parendi necessitas? Omnia gubernantur alternis, et vicissim regunt. Omnis tellus suos reges habet. Beata Roma calcat coronas regum; concessum est imperatoribus hanc regere: mox in ipsos est imperium Deorum. Sed et ipsi Dii legibus tenentur. Et turba siderum famulatur, et errabunda luna famulatur, nec currus solis toties revertitur, nisi ex imperato. Et modo (si licet comparare altis humilia) et Tirynthius sustinuit dura imperia crudelis tyranni,

~~~~~

ceteræ: *vice cuncta reguntur Alternisque premunt.* 'Quis non statim videt Papi-
 nium scripsisse: *Alternisque regunt?* Librarius conjecerat oculos in versum
 proxime sequentem: *premit felix, &c.* unde hanc vocem repetivit.' Ita Mark-
 landus: sed antea Barthius: 'Puer videat legendum: *reguntur.* Et sic recte
 editum Gevartio. Turpiter aliæ editiones illud (*geruntur*) præferunt. Placet
 quod doctissimi homines emendandum censuerunt: *Alternisque regunt,* cum
 vox illa mox sequatur. Visum id Joanni Levineio ad Panegyricum Plinii,
 et nescio cui alteri. Vide et Hug. Grotii Commentaria de Jure Belli.—51
 'Virg. Æn. i. (57.) 'Tempestatesque sonoras Imperio premit, et vinculis ac
 carcere frænât.' Non ergo mutandum in *tremis*, quod voluit Joannes Isa-
 cius (Pontanus) Analect. ii. 13.' Barth.—52 Joannes Meursius in Notis ad
 Arnob. lib. ii. cap. 2. corrigendum putavit: *mox cessit.*—55 Parm. *nec in-*
vissæ toties redit orbita lucis; Venett. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph.
 Basil. &c. *nec inussæ toties redit orbita lucis.* Lectio nostra est ex emenda-
 tione Marklandi.—57 'Depravatio latet sub *rois* et *sævi*: forte scripsit:

NOTE

47 *Sed quibus occasus pariter famu-*
lantur et ortus] Id est, Imperatores,
 quibus oriens et occidens pariter
 servit.

50 *Propriis sub regibus omnis Terra,*
 &c.] Imitatio Horatiana III. Od. 1.
 'Regum timendorum in proprios gre-
 ges, Reges in ipsos imperium est Jo-
 vis.'

53 *Sed habent et numina legem]* Id

est, fata supra se, quibus obstrin-
 gebantur ipsi Dii, ut credebant ve-
 teres.

54 *Servit et astrorum, &c.]* Serviunt
 enim luna, sol, astraque. Motu enim
 eorum mundus regitur iste inferior,
 et alimenta subministrantur animali-
 bus.

57 *Tirynthius]* Hercules. *Regis]*
 Eurysthei, cui parere jussus ab ora-

Pacta, nec erubuit famulantis fistula Phœbi.
 Sed neque barbaricis Latio transmissus ab oris :
 Smyrna tibi gentile solum, potusque verendo 60
 Fonte Meles, Hermique vadum ; quo Lydius intrat
 Bacchus et aurato reficit sua cornua limo.

nec fistula Phœbi erubuit servire. Verum non tu transrectus es Roman a Barbaris plagis. Smyrna tibi patria est, et bibisti venerandas aquas Meletis, et Hermi, quo Lydius Bacchus ingreditur, et restaurat sua cornua in aureo ejus limo. Deinde

~~~~~

Pertulit Eurysthei Tirynthius horrida regis, ex Virgil. viii. 291. 'ut duros mille labores Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ, Pertulerit.' Placet hoc, et verum puto; est enim manifesta allusio ad locum Virgilii. Posses etiam legere et facile defendere Argivi pro et sævi; sed mihi alterum multo impensius placet, propter locum Virgilii. Scio Gronovium Diatr. cap. 20. defendere repetitionem conjunctionis in hoc loco. Sed si hoc admittatur, quomodo defendetur ambiguum istud sævi regis? nisi probari possit rō sævi regis necessario designare Eurysthea: quod quis dixerit? Sed falsum videtur quod sequitur, horrida regis Pacta; non enim Eurystheus ad Pacta descendebat; non tam bene cum Hercule actum fuit: sed merus rex fuit et jubebat. Val. Flac. i. 113. Senec. Herc. Fur. 40. 78. 479. Justin. ii. 4. Claud. Bell. Get. 377. Martial. ix. 66. Ex his locis non Pacta sed Jussa Eurystheos agnoscis. Totum igitur locum sic lege: Et (modo . . . summis) Pertulit Eurysthei Tirynthius horrida regis Jussa. Nihil tamen in contextu muto propter istud initio Thebaidos: 'Sidonios raptus, et inexorable pactum Legis Agenoreæ.' Markl.—61 Heinins in scriptis codd. invenit: Fonte Melas. Vide Adv. i. 8. p. 79. Idem in curis secundis ad Ovid. Met. ii. 247. citat: quod Lydius intrat, ut se conjecisse ait Marklandus. Heremique vadum, quo Lydius intrat

NOTE

cnlo Hercules. Labores autem Herculis omnibus notissimi.

58 *Nec erubuit famulantis fistula Phœbi*] Phœbus enim seu Apollo pavit armenta regis Admeti. *Fistula*] *Fistula* propria pastorum. Alias ipse Apollo musices inventor.

59 *Barbaricis ab oris*] Quia Smyrna, ut versu sequenti dicitur, erat patria Etrusci, et colonia Græcorum. Romani autem Græcos, barbaros non vocabant.

60 *Smyrna*] Smyrna, urbs Ionæ Melete amne irrigata, Homeri, ut vulgo creditur, patria. Variant de conditore: quod patet ex Tacito Ann. iv. 'At Smyrnæi,' ait, 'repetita vetustate, seu Tantalus Jove ortas illos, sive Theseus et ipse divina

stirpe, sive Amazonum una condidisset.' Velleius lib. i. ait ab Æolis conditam. *Potusque verendo Fonte Meles*] Meles fluvius prope Smyrnam. *Verendo*] Propter Homerum, quem ad hujus fluvii ripam natum esse perhibent; vel quia fontes sacri.

61 *Hermique*] Hermus fluvius Lydiæ. Vide Epith. Stella, vs. 127. *Quo Lydius intrat Bacchus*] Bacchus Lydius dicitur, quia in Lydia religiose colebatur.

62 *Et aurato limo*] Hermus enim aureas arenas volvere traditur. *Reficit sua cornua*] Diodorus Siculus hæc de Baccho refert. Sunt qui dicant Hammonem parva habuisse cornua natura in utroque tempore: ideo filium ejus, Dionysium seu Bacchum eadem fuis-

Læta dehinc series, variisque ex ordine curis
 Auctus honos; semperque gradus prope numina, semper
 Cæsareum coluisse latus, sacrisque Deorum 65
 Arcanis hæreere datum: Tibereia primum
 Aula tibi, vix dum ora nova mutante iuventa,
 Panditur: hic, annis multa super indole victis,
 Libertas oblata venit: nec proximus hæres,
 Immitis quanquam et furiis agitatus, abegit. 70
 Hunc et in Arctoas tenuis comes usque pruinas
 Terribilem affatu passus visuque tyrannum

florens vitæ tuæ cursus fuit, et fortuna gradatim crevit diversis muneribus, ac concessum est tibi hæreere Diis, et stipare latus Cæsarem, et interesse sacris arcanis numinum. Regia Tiberii primum tibi patuit, cum vix iuventus lanugine mutaret genas tuas. Hic, egregia indole annos superante, tibi obtigit libertas. Nec propinquus ejus successor, quanquam asper et furiosus, te ablegavit. Hunc tenuis comes usque ad Septemtrionem gelidum, tulisti tyrannum terribilem alloquio et

~~~~~

Parm.—64 Parm. et Rom. *semperque gradu*; J. Meursins *semperque gradi legendum censet*.—68 Marklandus conj. *magna super indole*; vel, *pulchra super indole*. ‘*Vocula super otiosa hic quodammodo est, si non mendosa.*’ Barth.—71 *Hinc et in Arctoas* Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, quod ille receperat.—72 *Terribilem affatu* Rom.—75 Lindenbrogii conjecerat: *multa vivere*

NOTÆ

se forma: posterisque transmissum hunc parva cornua habere.

64 *Semperque gradus*] *Gradus, Bar-
 mæ Græce, dignitas, supple fuit. Nu-
 mina*] Imperatores, qui post mortem in album Deorum inscribebantur.

65 *Sacrisque*] Sic Tiberii et Imperatorum ‘*sacræ occupationes.*’ *Deorum*] Imperatorum, ob rationem supra al-
 latam.

66 *Tibereia Aula*] Id est, aula Tiberii Cæsaris, qui Augusto succes-
 sit.

67 *Mutante*] Lanugine scilicet ge-
 nis irrependente, ac mutante faciem
 ejus.

69 *Libertas oblata venit*] Id est, ma-
 numissus fuit a Tiberio Etruscus. *Nec
 proximus hæres*] Caligula.

70 *Quanquam et furiis agitatus*] Sue-

tonius Caligula cap. 50. ‘*Creditur
 (Caligula) potionatus a Cæsonia uxore,
 amatorio quidem medicamento,
 sed quod in furem verteret.*’

71 *In Arctoas pruinas*] Tangit ex-
 peditionem Germanicam, quam Ca-
 ligula suscepit de improvviso, neque
 distulit, sed illo contendit, dilectibus
 acerbissime ubique actis. Vide Sue-
 tonium in Caligula.

72 *Terribilem affatu passus*] Ut cui
 semper eadem factorum dictorumque
 sævitia aderat: nam illud tragicum
 subinde jactabat: ‘*oderint, dum me-
 tuant.*’ *Tyrannum*] Suetonius Cali-
 gula: ‘*Vultum vero natura horri-
 dum ac tetrum etiam ex industria
 efferebat, componens ad speculum in
 omnem terrorem ac formidinem.*’

Immanemque suis, ut qui metuenda ferarum
 Corda domant, mersasque jubent jam sanguine tacto
 Reddere ab ore manus, et nulla vivere præda. 75
 Præcipuos sed enim merito subvexit in actus
 Nondum stelligerum senior dimissus in axem
 Claudius, et longo transmisit habere Neroni.

aspectu, ac crudelem erga suos, ut qui subigunt formidabiles feras, et illis imperant dimittere manus insertas faucibus, jam gustato cruore, et vivere nulla rapina. Deinde longævus Claudius nondum emissus in astriferum cælum, jure te cecexit ad præcipua munera, et te reliquit diu habendum suo nepoti. Quis minister Superorum, dicitur

præda.—76 Parm. Venett. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *surrexit in actus*; Rom. *surrexit in arcus*; vet. Lindenbrogii: *surrexit in arcus*; Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. &c. *subvexit in actus*; quam lectionem defendit Gronovius Diatr. cap. 38. Heinsius vero ad Claud. Epithal. Pall. et Celer. 83. legit: *subcecit in actus*; quod in textum recepit Marklandus.—77 Edd. vett. *dimissus*; Gronovius Elench. Antidiatr. p. 105. *dimissus*; postea vero in Reliq. ad Sylv. p. 371. *suspicebatur emissus.*—78 Edd. vett. *et longo transmittit habere nepoti.* Gevartius conj. *longum transmisit*; Cruc. largo. 'Successores Claudii videtur nepotes appellare: alioquin neque Nero nepos Claudii, sed privignus.' Barth. 'Pro transmittit primo legendum est transmissit, sumtum nempe ex Virgil. Æn. III. 329. Sed quis est longus nepos Claudii, cui transmittebatur Etruscus? nullos enim, quos scio, nepotes habuit Claudius; nisi si filia Antonia quæ Cn. Pompeio, deinde Fausto Syllæ nupta erat, aliquos tulerit: Octavia enim, quam Nero in matrimonio habuit, ab eodem ut sterilis dimittebatur, de quo vide Sueton. Ner. cap. 35. et Tacit. An. XIV. 60. Lege: *Et longo transmisit habere Neroni*: et de Nerone quidem

NOTE

73 *Immanemque suis*] Fratrem enim plurimosque propinquorum interfecit, sororesque exilio mulctavit.

74 *Jam sanguine tacto*] Quod difficilium. Ut enim semel feræ hominum degustaverint sanguinem, difficilium mansuescunt, ut canit etiam Lucanus lib. IV. 'Sic ubi desuetæ sylvis in carcere clauso Mansuevere feræ, et vultus posuere minaces, Atque hominem didicere pati: si torrida parvus Venit in ora cruor, redeuntque rabiesque furorque, Admonitæque tument gustato sanguine fauces: Fervet, et a trepido vix abstinet ira magistro.'

76 *Subvexit* [*surrexit*] A surrigo, pro extulit.

77 *Senior dimissus in axem*] Notum

illud: 'in cælum descendere jussit,' quodque huic geminum ex Seneca affertur. Sed Satira multum aliena ab ingenio Papinii: non enim decenter jocaretur de Claudio, qui Etruscum dignitate auxerat; nam quod de feritate Caligulæ dixerat, in eo maxime commendatur Etrusci prudentia. Posset et legi *emissus*. Epicedio in patrem: 'Seu membris emissus in ardua tendens.' Nec ratio versus repugnat. Virgilius: 'Ubique pavor et plurima mortis imago.' Rursumque: 'Et furis agitatus amor, et conscia virtus.'

78 *Claudius*] Claudius Germanici frater, successor Caligulæ in imperio. *Longo*] Gevartius correxerat *longum*, supple tempus, et junxit cum habere.

Quis Superos metuens pariter tot templa, tot aras
 Promeruisse datur† summi Jovis aliger Arcas 80
 Nuntius : imbrifera potitur Thaumantide Juno :
 Stat celer obsequio jussa ad Neptunia Triton :
 Tu toties mutata ducum juga rite tulisti
 Integer, inque omni felix tua cymba profundo.
 Jamque piam lux alta domum, præcelsaque toto 85
 Intravit Fortuna gradu : jam creditur uni

tot Diis operam præstitisse? Arcas alatus nuntius est supremi Jovis. Pluviosa Thaumantis filia Junoni famulatur. Triton promptus est ad obsequendum jussis Neptuni. Tu vero rite tulisti imperium tot diversorum dominorum illesus, et tua phaselus feliciter enatavit in omni mari. Jamque ingens splendor et sublimis fortuna subiit toto gradu pias ædes tuas. Jam uni committitur dispositio sacrarum divi-

~~~~~

certi sumus ex sensu et ordine narrationis : primum, inquit, Tiberii aula tibi patuit ; nec abegit Caligula proximus hæres ; sed in actus præcipuos subvexit Claudius, et transmitit te successor Neroni. Nihil certius : et eodem ordine eos recenset Tacitus An. i. initio, Sidon. Apoll. v. 322. et vii. 104. Sed minime epitheton longo convenit Neroni, quæ vera est Statii scriptura. Latet aliquod Neroni proprium, et quod mores ejus exprimit ; *torvo*, vel tale quidpiam : de quo tacendum usque dnm exemplaria aliquid subministrant. 'fero Neroni' Protrep. Crisp. 33.' *Marckl.*—79 'Conjicio : Quis Superom famulus pariter, &c. antiqua scribendi ratione : inde istud Superos. Potes etiam : Quis Superis famulans, &c. sed hoc, nescio qui, minus Statianum videtur. Omnino optime hoc modo scripsisset : Cui Superum famulo, &c.'

NOTE

Sed nihil mutandum. Græcismus enim est. 'Nepos habet longus' idem est, quod nepos habet longum. Virgilius : 'Æneas se matutinus agebat,' id est, mane. Propertius : 'Æternusque tuam pascas Aselle famem.' Pro æternum. *Nepoti*] Neroni. Nam Agrippina, mater Neronis, neptis erat Claudii. Porro Nero successit Claudio, et quatuordecim annis imperavit.

79 *Quis Superos metuens*] Quis est, ait, minister Deorum, qui tot Diis operam unquam præstitit, et pariter satisfecerit, quot tu imperatoribus? nam Deorum ministri singuli singulis servant : tu de multis imperatoribus bene meritus es.

80 *Datur*] Id est, dicitur. 'Dare' pro dicere, ut alibi monuimus. *A-*

liger Arcas Nuntius] Mercurium intelligit, in Arcadia natum, et alas habentem.

81 *Imbrifera Thaumantide*] Id est, Iride Thaumantis filia, quæ imbrifera dicitur, quia Iris seu arcus cælestis denotat pluviam.

82 *Triton*] Minister Neptuni. Vide Theb. v. 707.

83 *Ducum*] Imperatorum. *Mutata juga*] Quia pluribus Imperatoribus servierat.

84 *Omni profundo*] Homines enim dum vivunt comparantur cum navigantibus ; vita enim exponitur variis periculis, ut navigantes in mari.

85 *Lux alta*] Id est, dignitates, quæ illustrent familias. *Toto gradu*] Hoc denotat fortunam favisse Etrusco tantum quantum poterat.

Sanctarum digestus opam, sparsæque per omnes
 Divitiæ populos, magnique impendia mundi.
 Quicquid ab auriferis ejectat Iberia fossis,
 Dalmatico quod monte nitet, quod messibus Afris 90
 Verritur, æstiferi quicquid terit area Nili,

tiarum, collectæque opes per universas gentes et tributa vasti orbis. Quicquid Iberia emittit ex aurifodinis, quod splendet in montibus Dalmatiæ, quod verritur segetibus Africæ, quicquid area æstiferi Nili triturat, quodque urinator maris

Idem.—87 Idem pro *partæque*, quod omnes codd. cum Venett. 2. 3. 4. Parm. Rom. Aldd. &c. habent, ex conjectura edidit *sparsæque*. Venet. 1. præfert,

NOTÆ

86 *Jam creditur uni Sanctarum digestus opum*] *Uni*, Etrusco scilicet. Totum hunc locum imitatus est Claudianus in Panegyrico Manlii Theodori: 'Huic sacræ mandantur opes, orbisque tributa: Possessi quicquid fluvii evolvitur auri: Quicquid luce procul venas rimata sequaces Abdita pallentis fodit solertia Bessi; Unius fit cura viri, quodcumque rubescit Occasu, quodcumque dies devexior ambit.' Hic, describi præfecturam Ærarii putant. Sed huic opinioni repugnat solum epithetum, *sanctarum*, id est, sacrarum. Illud enim proprie ad Imperatorem spectat, cujus res omnes familiares solenni ac proprio vocabulo 'sacræ' vocabantur. Hinc 'sacram domum,' 'sacrum latus,' 'sacros vultus,' alibi dicit Papinius. Hoc vero potius designatur munus dispensatoris. Sic enim in constitutionibus Imperatorum vocantur, qui principum pecunias curabant, et thesaurorum administrationem habebant. Huic muneri præfecti servi libertique. Tacitus: 'Galbæ corpus, diu neglectum, et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius e primoribus servis humili sepultura in privatis ejus hortis contextit.' Tempore posteriorum Imperatorum, qui ejusmodi munera exerce-

bant, vocati sunt 'comites sacrarum largitionum,' sub quibus erant 'præfecti thesaurorum,' 'comites metallorum,' aliique. Erat et 'comes rerum privatarum' dictus; de quibus omnibus consule notitiam imperii, et Cassiodorum.

88 *Magnique impendia mundi*] Id est, tributa quæ totus orbis pendet.

89 *Iberia*] Nunc Hispania, sic dicta est ab Ibero fluvio, hodie *Ebro*. Est et altera Iberia in Asia prope pontum Euxinum et Colchidem, quæ hodie vocatur *Iveria*. *Auriferis fossis*] Aurifodinæ enim erant in Hispania, ut testatur Plinius lib. xxxiii. cap. 4. 'Ceterum,' ait, 'montes Hispaniæ aridi sterilesque, et in quibus nihil aliud gignatur, huic bono, auro, coguntur fertiles esse.' Vide eundem ibidem.

90 *Dalmatico quod monte nitet*] Idem Plinius ibidem: 'In Dalmatia repetæ sunt aurifodinæ principatu Neronis.' *Quod messibus Afris Verritur*] Feracissima enim ac fertilissima frugum Africa. Quod ostendit Plinius lib. xv. cap. 2. 'Oleum et vinum invidit tantum Africæ, satisque gloriæ in messibus fecit.'

91 *Æstiferi quicquid terit area Nili*] Per *aream Nili* intelligit frumentum quod singulis annis Ægyptus Romæ

Quódque legit mersus pelagi scrutator Eoi,
 Et Lacedæmonii pecuaria culta Galesi,
 Perspicuæque nives, Massylaque robora, et Indi
 Dentis honos: uni parent commissa ministro, 95
 Quæ Boreas, quæque Euris atrox, quæ nubilus Auster

orientalis piscatur, et lanæ fecundorum gregum Galesi Lacedæmonii, et pellucida crystalli, mensæ citreæ ex Massylia adductæ, ac pretiosi dentes Indi elephantis. Uni creduntur ministro, quæ Aquilo, quæ horridus Euris, et quæ caliginosus Aus-

*****

parceque.—95 Vet. Lindenbrogii, *unique patent.*—98. 99 Venet. 1. *vigil ite*

NOTE

pendebat. *Æstiferi*] Quia Nilus exundare incipit circiter solstitium æstivum, quo æstus maximus.

92 *Quodque legit mersus pelagi scrutator Eos*] Designat uniones et margaritas, colligi solitas ab urinatoribus in Eoo seu Indico mari. Celebrissima adhuc est hodie margaritarum piscatio in hoc mari.

93 *Et Lacedæmonii pecuaria culta Galesi*] Notat lanas Tarentinas. Galesus enim fluvius Calabriæ, haud procul Tarento, pascua habebat, in quibus pecora pasta lanas ferebant pretiosissimas. *Lacedæmonii*] Quia Lacedæmonii duce Phalanto eam Calabriæ oram occupaverunt, Tarentumque auxerunt.

94 *Perspicuæque nives*] Intelligit vasa crystallina, de quibus hæc Plinius: 'Contra hanc causa crystallum facit gelu vehementiore concreto: nec alibi certe reperitur, quam ubi maxime hybernæ nives rigent, glaciemque esse certum est: unde et nomen Græci dedere.' Idcirco Papinius dicit *perspicua nives*, id est, vasa crystallina perspicua et perlucida, quæ e nivibus constant et glacie. Vide Plinium lib. xxxvii. cap. 2. *Massylaque robora*] Robur, pro qualibet arbore. Intelligit autem mensas citreas, quæ ex citro fiebant magno impendio. *Massyla*] Quia apud

Massylos populos Mauritanæ plurima arbor citri. De mensarum citrearum insania ac luxu consule Plinium lib. xiii. cap. 15. *Et Indi Dentis honos*] Intelligit ebur, cujus frequens usus erat in lectorum et mensarum ornatu. Unde Pliniana illa indignatio, quod eodem ebore, et vultus Deorum formentur, et spectentur mensarum pedes. *Indi Dentis*] Ebur enim nihil aliud est, quam dens Elephantis. Plinius lib. viii. cap. 3. 'Prædam ipsi in se expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius, dentes: quam ob rem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est, cetero et in his quoque, qua corpus intexit, vilitas ossea: quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex India, reperitur: cetera in nostro orbe cessere luxuriæ.' *Indi*] Quia India elephantis abundat.

96 *Quæ Boreas, quæque Euris atrox, quæ nubilus Auster Invehit*] Intelligit opes mercesque, quæ ex iis partibus mundi, unde hi venti flant, navigatione Romam advehebantur. *Euris atrox*] Quia tempestates excitat frequenter. *Nubilus Auster*] Quia nubes et pluvias procreat.

Invehit: hybernos citius numeraveris imbres,
 Sylvarumque comas: vigil iste animique sagacis
 Exitus evolvit, quantum Romana sub omni
 Pila die, quantumque Tribus: quid templa, quid alti 100

ter navigatione invehunt. Enumerares potius pluvias hyemis, et folia nemorum. Sagax animus vigilia sua excogitat, quos suntus expetant exercitus Romani singulis diebus: quos tribus, quos resarcienda templa, quos purgandi alvei Tiberis, et fluvii-

~~~~~

animique sagacis Exitus evolvit; Parm. vigil iste animique sagacis Exitus evoluit; Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. &c. vigilis te animique sagacis Exitus, &c. Salmasius Epistola LXXXVI. quæ est ad Gronovium, hunc locum ita legit: Sylvarumque comas, vel aquas quot in amne sequaces Exitus evolvit; vel fugaces. Postea vero in Epistola quæ præfigitur Gronovianæ Elencho Antidiatr. p. 27. legit: vigil usque, animique sagacis Et citus evolvis quantum, &c. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 533. Denique Marklandus in textum admisit: vigil iste animique sagacis Exitus, &c. ut in Parm. sed in Addendis scribit: 'Tandem in conjecturam incidi, quam pro manu Statii pæne ausim venditare. Ea est: vigil ipse, animoque sagaci Exitus, evolvis quantum, &c. Cf. Senec. Hippol. 1082. qui locus mihi hanc correctionem primus firmavit, licet dudum ita conjecissem. Stat. Theb. III. 598. et Ovid. Met. II. 779. ex quo versu sensum suum Noster videtur sumsisse. Potes etiam, vigilans; vel, vigilax animoque sagaci Exitus; sed magis placet prior conjectura.'—100 Pila in ed. vet. Tillenbrogii.

NOTÆ

97 *Hybernos imbres, &c.*] Id est, citius enumeraveris hybernos imbres, &c. quam opes commissas fidei Etrusci.

98 *Vigil iste [vigilis te] animique sagacis Exitus evolvit*] Hic locus prætermisus pæne ab omnibus interpretibus, tanquam facillimus, qui tamen, si verba ejus exacte expendantur, valde difficilis et obscurus videbitur. Nullus enim bonus sensus ex hoc elici potest. Quid enim significat et sibi vult illud *vigilis te animique sagacis Exitus evolvit*? Salmasius, in commentariis ad Historiam Augustam, hunc locum corruptum judicat, et eum restituisse ac illustrasse putat, sic corrigendo et conjungendo cum superiori versu: *Hybernos citius numeraveris imbres, Sylvarumque comas, vel aquas quot in amne sequaces Exitus evolvit. Exitus, inquit, annium, dicuntur ostia eorum, quibus in mare*

se exonerant. *Evolvi* etiam dicuntur, cum in mare exeunt per illa ostia. Sed Salmasii correctio non facit sensum hujus loci planiorem: non enim explicat ad quid referatur illud *quantum* sequens. Domitius sic illum locum interpretatur. Hactenus de rebus Papinii locutus est: jam laborem et prudentiam, curamque Etrusci laudat in his distribuendis pro ratione expensarum. *Exitus*] Scilicet impensæ faciendæ. *Evolvit*] Versat, argit cum cura, quicquid militiæ vel in urbanis ædificiis restaurandis impendendum erat. Putarim dicere, ait Gronovius, exitum ostendere, et liquido probare, quam fuerit animo vigili ac sagaci, cum sequentia omnia rite curaverit.

100 *Pila*] Per *pila*, quæ erant tela propria Romanis, intelligit exercitus Romanos. *Tribus*] Id est, populus in plures tribus divisus. Et per *tri-*

Undarum cursus, quid propugnacula poscant
 Æquoris, aut longe series porrecta viarum :
 Quod domini celsis niteat laquearibus aurum,
 Quæ Divum in vultus igni formanda liquescat
 Massa ; quid Ausoniæ scriptum crepet igne monetæ. 105
 Hinc tibi rara quies, animoque exclusa voluptas,
 Exiguæque dapes, et nunquam læsa profundo

orum, quos portus faciendi et restaurandi, quos sternenda longa viæ, quantum auri fulgeat in altis laquearibus domini, quæ moles dissolvatur igne effingendis Deorum vultibus, quæ metalla crepent flammis, percutienda ac signanda monetæ Romanæ. Hinc tibi parum otii, nullæque animo voluptates, modicus cibus, et tuæ curæ nun-

—103 *Quodque bonum celsis nitet Parm. Quod domuum celsis Rom. Ald. 1. Grasser. Bern. Lindenbrog. et Cruc. Quod domum Ald. 2. ex errore typographæ, qui error fluxit etiam in Colin. et Gryph. Quod Domini Gevart. Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. &c.*—104. 105 Heinsius ad Claudian. Rapt. Pros. III. 386. ita citat : *Quæ Divum . . . formata liquescat Machina. Pro crepet igne monetæ*, Marklandus opinabatur esse legendum : *crepet ore Monetæ*.—106 Vet. Lindenbrogii : *animosque excussa voluptas*.—107 Mark-

NOTÆ

bus intelligit impensas, quæ tam distribuendo gratis tenuioribus ac pauperioribus civibus frumento, quam tot edendis spectaculis ac faciendis ab Imperatore largitionibus, fiebant.

Templa] Restauranda scilicet. *Quid alti Undarum cursus*] Intelligit vel impensas faciendas alendis classibus, navigatio enim quandoque *cursus* dicitur, ut notavimus ad Achilleidem ; vel purgandis alveis Tiberis, et aliorum fluviorum.

101 *Quid propugnacula poscant Æquoris*] Id est, quid poscant reparandi portus.

102 *Aut longe series porrecta viarum*] Notat curandas vias publicas. Stravit autem Domitianus tam viam Domitianam suo nomine dictam, quæ a latere Appiæ in Campanum littus ducebat, quam Appiam præfecto Macro.

103 *Quod Domini celsis niteat laquearibus aurum*] Laquearia enim auro tegebantur, ut docet Papinius pluri-

Delph. et Var. Clas.

bus locis. Hic innuit fortasse cœnationem illam quam ‘Micam auream’ appellarunt. *Domini*] Domitiani, qui se dominum ac etiam Deum vocari volebat.

104 *Quæ Divum in vultus igni formanda liquescat Massa*] Id est, quantum auri, argenti, ac æris, ex his enim metallis conflabantur imagines, impendendum sit in conflandis Deorum, vel etiam imperatorum statuis et imaginibus. *Igni liquescat*] Metalla enim igne liquefieri debent, ut ex iis conflentur imagines, fiantque alia opera.

105 *Quid Ausoniæ scriptum crepet igne monetæ*] ‘Scribi’ de moneta dicitur, cum ipsi imago ac tituli principum imprimuntur. Sic ‘aurum scriptum’ Juvenalis Sat. vi. Nomina Imperatorum inscribi solita cum ipsorum imagine in nummis videmus. *Ausoniæ*] Romanæ. *Crepet igne*] Dum conflatur a fabro.

106 *Hinc tibi rara quies*]. Supra vigilis te animique sagacis.

Stat.

Z

Cura mero: sed jura tamen genialia cordi,
 Et mentem vincere toris, et jungere festa
 Connubia, et fidos domino genuisse clientes. 110
 Quis sublime decus formamque insignis Etruscæ
 Nesciat? haud unquam proprio mihi cognita visu,
 Sed decus eximium formæ par reddit imago
 Vultibus, et similis natorum gratia monstrat.
 Nec vulgare genus: fasces, summamque curulem 115
 Frater, et Ausonios enses, mandataque fidus

quam vino profundo immergæ. Sed tamen fœdus nuptiale tibi gratum fuit, et placuit animum matrimonio alligare, et contrahere lætum conjugium, et procreare domino fidos clientes. Quis ignoret splendidos natales et pulchritudinem illustris Etruscæ? Nunquam mihi cognita fuit propriis oculis: similitudo tamen ejus ac par venustas elucens in ore filiorum, repræsentat egregiam ejus speciem. Non illi origo erat plebeia: frater ejus obtinuit fasces, et consulatum, ejusque fidei commissæ

landus conj. et nunquam læta; ut ap. Petron. Carm. de Bel. Civ. 156. et mox: jura tamen genitalia.—109 Idem pro vincere toris, quod omnes habent edd. legendum putabat, mulcere toris.—111 Quis sublime genus edd. vett. 'Hic formam Etruscæ prædicaturus est Statius; sed quid ad hanc facit genus? præsertim cum de genere sigillatim dicturus est mox vs. 116. In sedem igitur non suam irrepsit hæc vox. Conjicio: Quis sublime decus, &c. Pro formamque potes etiam famamque; et hoc verius puto, propter sequens formæ. Vide ad Val. Flac. II. 148. ubi eadem diversitas.' Markl.—112 Venet. I. aut unquam; Parm. haudquamquam, quod in textum receperat Marklandus; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. et Gevart. haud quamquam; Rom. haud nunquam; in quibusdam aliis, haud usquam; Markl. in curis secundis, haud unquam, quod primi receperunt editores Bipontini.—113 Sed Deus

NOTÆ

107 *Profundo mero*] Id est, exhausto ex profundo capacitalia.

108 *Genialia*] Id est, nuptialia, quia in nuptiis lectus sterneretur in honorem Genii.

109 *Festa Connubia*] Quia nuptiis sacra adhibita.

110 *Domino*] Domitiano.

111 *Etruscæ*] Etruscam vocari a marito Etrusco credibile est.

112 *Haud unquam* [*quamquam*] Scribendum: *haud quamquam*. Romanus codex: *haud nunquam*.

113 *Sed*] Tò *sed*, non vulgari usu, pro 'tamen' ponitur, ut in Hercule Surrent. 'Quamvis innumeræ gaudentia rura superne Insedere domus,

et multo culmine dives Mors nitet: instantes sed proxima quærere nimbi Suadebant.'

114 *Vultibus*] Supple suis.

115 *Fasces, summamque curulem*] Fasces proprie Consulium et Prætorum erant: nam ante Consulem duodecim fasces ferebantur, ante Præto-rem tantum sex. Et hinc designatur fratrem Etruscæ, uxoris Etrusci, fuisse consulem, jungendo *summam curulem*. Nam et consules curuli sella sedebant, quæ *summa* hic ob summum magistratum, nempe consulatum.

116 *Ausonios enses*] Intelligo simpliciter ducatum exercituum Roma-

Signa tulit, cum prima truces amentia Dacos
 Impulit, et magno gens est damnata triumpho.
 Sic quicquid patrio cessatum a sanguine, mater
 Reddidit; obscurumque latus clarescere vidit 120
 Connubio gavisa domus: nec pignora longe:
 Quippe bis ad partus venit Lucina, manumque
 Ipsa levi gravidos tetigit foecunda labores.
 Felix ah! si longa dies, si cernere vultus
 Natorum viridesque genas tibi justa dedissent 125
 Stamina! sed media cecidere abrupta juventa
 Gaudia, florentesque manu scidit Atropos annos:
 Qualia pallentes declinant lilia culmos,
 Pubentesve rosæ primos moriuntur ad Austros,

sunt signa et arma Romana, cum prima vecordia excitavit feroces Dacos, et natio hæc damnata est ingenti triumpho. Sic quicquid deerat a patre, mater supplevit, et læta domus vidit obscurum latus illustrari conjugio. Et cito nati liberi: quippe Lucina bis venit ad puerperia, et ipsa foecunda, manu levi, parturienti opem tulit. Ah fortunata, si diu vixisset: si pensa æqua Parcarum tibi concessissent videre ora et pubescentes genas natorum. Sed tua lætitia abscissa corrui in media juventute, et Atropos crudeli manu amputavit tuos virides annos. Ut lilia deprimunt pallentes thyrsos suos, et rosæ crescentes marcescunt ad primos Austri flatus, aut ut viola veris

vet. Lindenbrogli et Rom. *Sed decus exiguum famæ* Venet. l.—119 Venet. l. et Parm. *cessatum a sanguine*; Rom. cum ceteris: *cessatum est sanguine.*—122 Rom. et vet. Lindenbroglii, *manusque.*—129 *Pubentesque* Venett. Parm. Aldd. &c. *Rubentesque* Rom. et vet. Lindenbrogli; *Rumpentesque* M. Ant.

NOTÆ

norum. *Mandataque Signa*] *Mandata signa* eleganter dicuntur, quæ feruntur alienis auspiciis, et pro ultione alterius. Sic Papinius Theb. vi. dicit Eurydicem 'mandare ubera,' quæ nutricis opera in lactando infante utitur. Sic Hippomedon. Theb. ix. 'Miserum sociis opus, et sua mandat prælia.' Susceperat enim defendendum corpus Tydei Hippomedon, sed vocatus ab Adraсто reliquerat hoc opus, mandaverat sociis sua prælia. Seneca de Ira lib. iii. 'Nec mandat ultionem suam, sed ipse ejus exactor, animo simul et manu sævit.'

117 *Truces Dacos*] Daci gens transdanubiana, quam vicit per legatos

Domitianus. *Truces*] Quia difficulter victi.

118 *Triumpho*] Triumphum enim egit de Dacis Domitianus, ut jam diximus.

122 *Lucina*] Lucina, Græcis Εὐελθὺς, Dea quæ præerat partui.

123 *Gravidos labores*] Labor, pro partu sumitur, ut Theb. iii. 'Mihi quippe malorum causa labor.' Id est, partus. *Gravidos*] Hypallage pro *labores gravidæ*. *Fœcunda*] Quia juvat parturientes.

127 *Atropos*] Nomen Parcæ, quæ pensum vitæ secare dicitur.

129 *Austros*] Austri enim floribus contrarii, ut jam diximus in Epicedio

Aut uti verna novis expirat purpura pratis.	130
Illa sagittiferi circumvolitastis, Amores,	
Funera, maternoque rogos unxistis amomo :	
Nec modus aut pennis laceris aut crinibus ignem	
Spargere, collatæque pyram struxere pharetræ.	
Quas tunc inferias, aut quæ lamenta dedisses	135
Maternis, Etrusce, rogis, qui funera patris	
Haud matura putas, atque hos pius ingemis annos ?	
Illum et, qui nutu superas nunc temperat arces,	
Progeniem claram terris partitus et astris,	
Lætus Idumæi donavit honore triumphi :	140

moriuntur in novis pratis. Pharetrati Cupidines volitastis circa has exequias, et illevisit pyram amomo materno, nec cessastis flammis injicere, aut dilanialas alas aut comas, et contulistis vestras pharetras struendæ ejus pyræ. Quæ tunc justa, aut quas lacrymas obtulisses rogo materno, qui credis acceleratam mortem patris, et pius desles nonagenarium senem ? Ille qui nunc regit suo nutu caelestes domos, et qui divisit inter cælum et terram filios, lætus affectit hunc muneribus triumphalibus,

~~~~~

Sabellicus. *Pubentesque* correxit Marklandus.—130 *Aut ubi verna* Wakefield. in Append. ad Sylv. Crit. Part. 3.—132 Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, *maternosque*.—134 ‘Olim emendaveram collatæque; jam video Gronovium occupasse, Diatr. cap. 32.’ Markl. *collectæque* exhibent edd. vett. omnes.—

NOTE

in Glauciam, ubi similis comparatio.

130 *Verna purpura*] Viola, violæ enim purpurei sunt coloris.

131 *Sagittiferi amores*] Amores enim seu Cupidines cum arcu et pharetra sagittis plena in humeris repræsentabantur.

132 *Amomo*] Amomum, unguentum pretiosissimum ex amomo factum, quod injici solebat rogis mortuorum. *Materno*] Id est, Veneris.

133 *Nec modus aut pennis laceris aut crinibus*] Vult Poëta Cupidines tanto dolore affectos ob mortem Etruscæ, ut nec parcerent crinibus suis, nec penñis, lacerarentque eas. Et morem tangit, quo crines rumpebantur in luctu, et rogis injiciebantur mortuorum. Amores pennas etiam lacerare poterant; alati enim erant.

134 *Collatæque* [*collectæque*] Legit

Gronovius *collatæ*. Vide supra vs. 42.

137 *Hos annos*] Id est, patrem, qui tam senex mortuus est; nonaginta enim annos excessisse dicitur Etruscus pater.

138 *Qui nutu superus nunc temperat arces*] Vespasianum patrem intelligit, qui in numerum Deorum relatus fuerat.

139 *Progeniem claram terris partitus et astris*] Intelligit filios Vespasiani, quorum Titus etiam post mortem Dens factus, alter vero Domitianus in terris relictus erat.

140 *Honore triumphi*] Id est, donavit honore, quo donari solent milites triumphantium. *Idumæi*] Quia Vespasianus, mox Titus domuerant Judæos, Titusque etiam expugnaverant Hierosolyma caput gentis; de Ju-

Dignatusque loco victricis et ordine pompæ
 Non vetuit, tenuesque nihil minuere parentes.
 Atque idem in cuneos populum cum duxit equestres,
 Mutavitque genus, lævæque ignobile ferrum
 Exuit, et celse natorum æquavit honori.

145

et dignum judicavit tenere locum et ordinem in victrici pompa, nihilque humilitas parentum ei nocuit. Atque idem Imperator, cum allegit plebem in ordinem equestrem, mutavit genus ejus, et ei ademit servilem anulum et equitis Romani dignitate

143 Omnes edd. vett. habent etiam *populos*, præter Parmensem, in qua est *populus*; Gevart. Amstel. Gronov. Barth. et recentt. *populum*. 'Verum est *populum*'; et ita edidit Gronovius, qui tamen nullam diversæ scripturæ mentionem facit. Alia res esset si scripsisset *populos*; hoc enim *gentes, nationes*, denotasset: quod fieri non potest.' Ita Marklandus, qui in Addendis hæc habet: 'Mira pertinacia vetustæ Venet. 1. Parm. et Domitii codd. habent *deduxit* pro *cum duxit*, quod Domitii est. Latet aliquid. Forte: *Utque idem . . . . deduxit*, idem quod: *Cumque idem deduxit*; nisi sic potius legendum. Potest etiam servari vetustarum lectio, et per *populum* intelligi *Etruscus*: *deduxit populum*, pro Etruscum qui ante erat e populo: ut apud Horatium: 'Plebs eris' pro 'e plebe:' et multa hujusmodi sunt exempla. Sed nihil affirmo.'—145 Parm. *Exivit*. Edd. vett. *et celse natorum æquavit honore*. Correxerit Salmasius, ejusque correctionem primus recepit

NOTÆ

dæis antem triumphavit simul cum Veasiano patre. Judæi antem *Idumæi* Papinio, quia *Idumæi* Judæis finitimi, et tunc etiam *Idumæa* Judæis parebat.

141 *Victricis pompæ*] Id est, triumphalis. Milites enim duces triumphantes sequebantur.

143 *Atque idem in cuneos populum cum duxit equestres*] Suetonius Vespasiano cap. 9. 'Amplissimos ordines exhaustos cæde varia, et contaminatos veteri negligentia purgavit, supplevitque recenso senatu et equite, submotis indignissimis, et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto.'

144 *Mutavitque genus*] Cum equestrem dignitatem contulit Etrusco, et ex servili conditione in ordinem equestrem allegit. *Lævæque ignobile ferrum Exuit*] Id est, fecit ut exueret ferreum anulum, quem servi et libertini gestabant. Nam aureos an-

nulos habere tunc solum concessum senatoribus et equitibus, in quo ratio temporum habenda est, morisque, qui multum variavit. Vide Plinium lib. xxxiii. cap. 1. et 12.

145 *Et celse natorum æquavit honori*] Id est, annulis aureis donavit, qui insignia erant Equestris ordinis, equitemque Romanum fecit. Suetonius in Vitellio loquens de Asiatico liberto Vitellii: 'Et provincia demum accepta manumisit, ac primo imperii die, aureis annulis super cœnam donavit, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.' *Celse natorum*] Celse nati, equites sunt equestribus orti: quorum perpetuum epithetum 'celsus.' Soteriis Rutilii: 'Non labente Numa timuit sic curia felix, Pompeio nec celsus eques, nec fœmina Bruto.' Quorum honori is æquatur, cui donatur ordo equestris, qui exutis annulis ferreis,

Dextra bis octonis fluxerunt sæcula lustris,
 Atque ævi sine nube tenor. Quam dives in usus
 Natorum, totoque volens excedere censu,
 Testis adhuc largi nitor inde assuetus Etrusci,
 Cui tua non humiles dedit indulgentia mores. 150
 Hunc siquidem amplexu semper revocante tenebas
 Blandus, et imperio nunquam pater: hujus honori
 Pronior ipse etiam gaudebat cedere frater.
 Quas tibi devoti juvenes pro patre renato,
 Summe ducum, grates, aut quæ pia vota rependant? 155
 Tu (seu tarda situ, rebusque exhausta senectus
 Erravit; seu blanda diu Fortuna regressum

donavit. Transegit sexdecim lustra prospero cursu, et vita nullo infortunio turbata fuit. Quam dives in usus filiorum, et volens pro illis exuere se cunctis opibus. Hoc testatur inde assuetus splendor vitæ liberalis Etrusci, cui tua indulgentia præbuit nitidos mores. Hunc semper retinebas blanditiis, nec erga eum utebaris patria auctoritate, propensior ad illum honorandum. Ipse etiam germanus lætabatur ei cedere. Quas gratias devoti adolescentes tibi reddent, suprema Imperatorum, aut quæ pia vota facient pro tua salute, ob genitorem suum ab exilio revocatum? Tu, seu ejus senectus annis gravis, seu negotiorum mole obruta, peccavit; seu fortuna,

Gronovius.—150 Pro Cui tua, quod testantur Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, multæ edd. habent, Cum tua.—151 Nunc siquidem Parm. ‘Hic rem miram tibi narro, Lector: per versus continnos triginta quatuor a vs. 145. ad 180. Statium integrum te habere puto, et nullo mendo fœdatum; quod alibi in his Sylvis, nisi unico tantum loco, Lyric. ad Max. Julium a vs. 11. ad 51. frustra, opinor, quæsieris: de hoc et tibi et mihi gratulor.’ Markl.—157. 158 ‘Hos versus implicitos apernimus, partim unius verbi emendatione, ut ubi alii codices habebant, Errabit, tu legas Erravit; partim distinctione

NOTE

aureos induit a principe concessos. Quidam intelligunt de jure trium liberorum, nulla probabili ratione.

146 Bis octonis lustris] Bis octona lustra, sunt 80. anni.

147 Sine nube] Sine adversitate ac infortunio.

148 Totoque volens excedere censu] Tradendo scilicet filiis.

149 Nitor] Hic, pro liberalitate, splendore, ac elegantia vitæ sumitur.

150 Tua] Etrusce pater.

151 Amplexu semper revocante] Eleganter, ut denotet summum amorem

Etrusci in filium, quem nunquam ab amplexu suo dimittebat, quin statim revocaret.

152 Et imperio nunquam pater] Id est, qui nunquam uteretur patria potestate in filium. Hujus honori Pronior] Hujus, quam fratris.

154 Pro patre renato] Id est, ex exilio revocato; exilium enim genus quoddam erat mortis, ex quo, qui revocabantur, ‘renasci’ videbantur. Vide quæ diximus Balneo Etrusci vs. ult.

156 Tu] Domitiane.

Maluit) attonitum et venturi fulminis ictus
 Horrentem, tonitru tantum lenique procella
 Contentus monuisse senem: cumque horrida supra 160
 Æquora, curarum socius procul Itala rura
 Linqueret, hic molles Campani littoris oras,
 Et Diomedæas concedere jussus in arces,

quæ diu faverat, maluit regredi, contentus fuisti affluisse tantum tonitru, ac miti procella senem consternatum, et expavescentem ictum proximi fulminis. Et cum ejus collega exularet ab Italia ultra sævum mare, hic jussus est concedere in mites plagas oræ Campaniæ, et turres Diomedis. Et ibi erat hospes, non exul. Nec

verborum quæ confusa erant. Nam in omnibus codicibus, præterquam in nostro, ita distinctum invenies carmen: *regressum Maluit attonitum*: cum ita sit suspendendum, *regressum Maluit*: et quod sequitur, *attonitum*, referendum

NOTÆ

158 *Venturi fulminis ictus*] Gevar-tius notat veteres exilium solenni voce 'fulmen' appellasse. Sed non accurate. Non enim exilium proprie 'fulmen' vocabatur, sed damnatio, sive ad exilium illa, sive capitis pœnam. Artemidorus: Καὶ γὰρ τοὺς καταδικασθέντας ἐν τῇ συνήθειᾳ κεναννοῦσθαί φασιν: Condemnatos enim in conscientia fulminari dicimus. Juvenalis Sat. VIII. 'Quam fulmine justo Et Capito et Numitor ruerint dam-nante senatu.' Plinius in Panegyrico sub finem: 'Utrumque nostrum ille optimi cujusque spoliator et car-nifex, (de Domitiano loquitur,) stragibus amicorum, et in proximum jacto fulmine afflaverat.' Sic 'damnatione ambustum,' Livius etiam dixit lib. XXII. 'L. Æmilium Paulum, qui cum M. Livio consul fuerat, et dam-natione collega et sua prope ambus-tus evaserat.' Idem 'incendium' vocat infra: 'Se populare incendium priore consulatu seminatum effugisse.' 'Flammam' dicit Cicero in Bruto de Galba: 'Loque se tum eripuit flammæ, propter pueros miseri-cordia populi commota.'

160 *Monuisse senem*] Id est, casti-

gasse, quo sensu et verbum 'mone-re' usurpat Tacitus de Sejani filia loquens: 'Potuisse se puerili ver-bere moneri.' Virgilius Æneid. VI. 'Discite justitiam moniti.'

161 *Curarum socius*] Collega Etrus-ci in Dispensatoris munere.

162 *Hic molles Campani littoris oras, Et Diomedæas concedere jussus in arces*] Contentus fuit Domitianus ea pœna affectisse Etruscum, qua concessum erat patronis læsis liberos afficere; nimirum relegavit in oram Campa-niæ. Ut enim discimus ex Tacito Ann. XIII. 'Nihil aliud erat con-cessum læso patrono, quam ut vice-simum ultra lapidem in oram Campa-niæ libertum relegaret.' Quem mo-rem idem tangit Tacitus Ann. XIV. 'Censuerat,' ait, 'Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a principe prohibitum, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam incenderetur.' Hunc mo-rem institutum fuisse ab Augusto censet Lipsius ex iis Dionis verbis lib. LV. constituit Augustus τὰ δικαιο-ματα αἷς οἱ τε Ἕλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερο-μένους καὶ αὐτοὶ οἱ δεσποταὶ σφῶν γενέ-

Atque hospes, non exul erat : nec plura moratus
 Romuleum reseras iterum, Germanice, limen, 165
 Mœrentemque foves, inclinatosque penates
 Erigis : haud mirum, Ductor placidissime ; quando
 Hæc est, quæ victis parentia fœdera Cattis,
 Quæque suum Dacis donat clementia montem :
 Quæ modo Marcomanos post horrida bella, vagosque 170
 Sauromatas Latio non est dignata triumpho.

multum cunctatus, recludis illi, Germanice, rursus fores Imperatorias, et solaris dolentem, et relevas dejectos lares. Nec mirum est, lenissime Imperator, cum ea est clementia, quæ ignoscit superatis Cattis, facto cum eis fœdere, ac reddit Dacis suum montem, et quæ post crudelia bella noluit ducere in triumphum Romanum Marcomanos et palantes Sauromatas. Jam vitæ adest terminus, et inflexibile

*****

ad sequentia.' Domit.—164 'In vetustissima editione invenio, *Utque hospes* ; tamen contra tot aliorum libros nihil mutandum duco.' Barth.—168 *Catis*

NOTÆ

μὲν οὐ χρῆσθαι : Jura, quibus erga liberos tam alii, quam ipsi patroni uterentur. *Molles*] Propter Baias, et amœnissimum illum tractum ; Campania enim erat fertilissima et amœnissima totius Italiæ regio, ad Orientem Latii sita. Plinius lib. III. cap. 5. 'Hinc,' ait, 'felix illa Campania ; ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, et temulentia nobiles, succo per omnes terras inclyto, atque, ut veteres dixere, summum Liberi patris cum Cerere certamen.' Urbes præcipuas olim habuit Capuam, Neapolim, Baias, Cumas, Puteolos, Nolam. *Diomedes arces*] Intelligit Argyrippam, conditam a Diomede Tydei filio ; Diomedes enim, post excidium Trojæ reversus in patriam, cum didicisset Ægialen uxorem adulterio pollutam a Cyllabaro quodam, exosus domum, contendit in Italiam, appulsusque in Apuliam, regni partem a Dauno accepit, ibique Argyrippam condidit.

164 *Hospes, non exul*] Id est, tam leve erat exilium Etrusci, ut posset dici non illuc concessisse tanquam

exul, sed solum eo peregrinatum esse, causa secessus amœni.

165 *Romuleum*] Romanum, seu potius Imperatorium.

168 *Victis parentia fœdera Cattis*] Id est, potuit omnino ac funditus delere gentem Cattorum, sed maluit parcere, pacemque illis dedit. De Cattis vide Equo Domit.

169 *Quæque suum Dacis donat clementia montem*] Id est, reddidit Dacis suum montem, cum illis adimere potuisset, ac eos funditus delere. De Dacis vero ac eorum monte, vide quæ diximus Theb. I. 19.

170 *Quæ modo Marcomanos post horrida bella, &c.*] Ex hoc loco discimus Marcomanos, Sarmatasque etiam bello lacesisse Domitianum, victosque fuisse. Marcomani autem sunt populi interioris Germaniæ, Hercyniæ sylvæ accolæ. Hodie, *Moravi*, vel *Bohemi* dicuntur.

171 *Sauromatas*] Sarmatæ nunc Poloni vocantur. *Non est Latio dignata triumpho*] Nam de Sarmatis lauream solum Jovi Capitolino retulisse

Jamque in fine dies, et inexorabile pensum
 Deficit: hic mœsti pietas me poscit Etrusci
 Qualia nec Siculæ moderantur carmina rupes,
 Nec fati jam certus olor, sævique marita 175
 Tereos. Heu quantis lassantem brachia vidi
 Planctibus, et prono fusum super oscula vultu!
 Vix famuli, comitesque tenent, vix arduus ignis
 Summovet: haud aliter gemuit perjuria Theseus
 Littore, qua falsis deceperat Ægea velis. 180

Parcarum stamen deficit. Hic pietas tristis Etrusci a me postulat versus, quales nec Sirenes canunt in scopulis Siculis, nec cygnus jam proximus suæ morti, nec conjux crudelis Terei. Heu quoties vidi illum fatigantem lacertos suos, se percutiendo, et prono vultu prostratum super corpus patris ad illud osculandum. Vix servi et amici eum possunt tenere, vix excelsa rogi flamma eum repellit. Non aliter Theseus, qui deluserat Ægeum falsis velis, deflevit in littore, se promissi oblitum fuisse. Tunc

~~~~~

exhibent edd. vett.—174 ‘Non est mutanda hæc scriptura. Ita ‘temperare’ usurpat Horat. iv. Od. 3 ‘Testudinis aureæ Dulcem quæ sonitum Pieri temperas.’ Barth. Hic tamen nullas variantes inveni, nec scio ad quas alludit Barthins.—179. 180 Edd. vett. *haud aliter gemuit perjuria Theseus Littore, qui falsis, &c.* Parm. Rom. et vet. Lindembrogii *Littora, qui falsis.* ‘Primo legendum: *Littore quo falsis*, non *qui*. Deinde displicet *gemuit* et

NOTÆ

Domitianum refert Suetonius, nec voluisse triumphare.

172 *Dies*] Dies hic pro vita sumitur. *Inexorabile pensum Deficit*] Parcæ enim, quæ nent filum humanæ vitæ, dicuntur inflexibiles. Pensum vero est manipulus lanæ vel lini, qui circumvolvitur colo, ac fuso trahitur.

174 *Siculæ rupes*] Id est, Sirenes, quæ in scopulis Siculi maris sedem habebant.

175 *Nec fati jam certus olor*] Olores enim dulcissima voce canere dicuntur, cum morti proximi sunt. *Sævique marita Tereos*] Id est, Philomela, seu luscinia. Nonnulli enim Græcorum mutatam tradunt in lusciniam Procnem uxorem Terei, cujus sævitia in Philomelam sororem uxoris, cui vim intulerat, notissima est ex

fabula: linguam enim Philomelæ præcidit, eamque in angustum carcerem conjecit. *Marita*] Uxore. Vide Theb. iv. 207.

176 *Heu quantis lassantem brachia vidi Planctibus*] Ut fit in luctu.

177 *Et prono fusum super oscula vultu*] Ut de Alexandro traditur, qui super amici Hephæstionis corpus exanime ejulans procubuit, vixque inde ab amicis abstractus est.

178 *Vix arduus ignis*] Rogi paterni supple.

179 *Haud aliter gemuit perjuria Theseus Littore, quo falsis deceperat Ægea velis*] Theseus, proficiscens in Cretam, promiserat Ægeo patri, ut, si sibi incolumem redire contingeret ex hoc itinere, pro velo nigro, quod navis, quæ Athenienses qui Minotauro exponendi erant, vehere solita erat,

Tunc immane fremens, fœdatusque ora, tepentes
 Affatur cineres : Cur nos, fidissime, linquis
 Fortuna redeunte, pater ? modo numina magni
 Præsidis, atque breves Superum pacavimus iras,
 Nec frueris ; tantique orbatus muneris usu 185
 Ad Manes, ingrâte, fugis : nec flectere Parcas,
 Aut placare malæ datur aspera numina Lethes ?
 Felix, cui magna patrem cervice vehenti
 Sacra Mycenææ patuit reverentia flammæ !

horrende suspirans, et vultu conspurcato, alloquitur cineres adhuc calidos : Cur nos, genitor carissime, deseris, revertente fortuna ? Modo fleximus numen magni Imperatoris, et brevem iracundiam Deorum ; nec frueris, et privatus usu tanti beneficii, fugis, ingrâte, ad Inferos. Nec licet lenire Parcas, aut placare sævos Deos improbæ Lethes. Fortunatus ille, cujus pietatem venerantes flammæ Græcorum ei viam

~~~~~

gemens. Lego : Tunc immane fremens. Cf. Theb. vii. xii. 694. Claud. de Cons. Manlii 237. Sil. Ital. xi. 146. et Virg. xii. 535. Sæpe vero hæ voces confunduntur. Ita apud Juvenal. vi. 260. pro 'fremitu' sensus postulat 'gemitu.' Vide Drakenborchium ad Sil. Ital. i. 425. Sed forte nihil hoc loco mutandum. Markl. Littore, quo, &c. est Barthii correctio, non vero Marklandi.—183 Vet. Lindenbrogii pro numina habet nomina.—184 Venet. 1. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. placavimus iras. 'Parum accurate Statius, si sic scripserit ; sequitur enim versu abhinc tertio : Aut placare, &c. Edidi igitur pacavimus iras pro placavimus iras, sensu eodem, verbo tantum mutato ; quod in secundo loco, si malis, facere potes ; et retento rō placavimus, legere : Aut pacare malæ.' Markl.—186 Ad Manes, ignare, fugis Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. ingrâte correxit Gronovius in Diatr. cap. 33. ita quoque est in Venett. 1. 2. 3. Parm. Rom. et co-

NOTE

ex more habebat, substitueret candidum ; sed Theseus, ejusce promissi oblitus, nigrum velum, quod prius erat, reliquit ; quo viso Ægeus pater, qui ex scopulo quotidie expectabat reditum filii, fretus ejus virtute, ut vidit nigrum velum, ratus filium perisse, doloris impatientia in mare se præcipitem dedit. *Perjuria* igitur, fidem datam Ægeo patri de ponendo velo candido pro nigro, quo certior fieret de salute filii. Quo redit etiam illud *falsis velis*. Nam candidum pro nigro substituendum erat. *Littore*] Id est, in littore, cum appulsus mortem patris didicisset.

183 *Numina magni Præsidis*] Id est, Domitiani qui se Deum appellari volebat.

184 *Breves iras*] Domitianus enim post breve tempus revocatum ex exilio Etruscum aulæ Palatinæ restituerat, ut vidimus supra.

186 *Ingrâte*] Id est, properas ad manes, nec agnoscis, utendo, beneficium Cæsaris. *Nec flectere Parcas*] Has inexorabiles fingunt Poëtæ.

187 *Lethes*] Id est, Inferorum, qui designantur per Lethen.

188 *Felix, cui magna patrem cervice vehenti Sacra Mycenææ patuit reverentia flammæ*] Intelligit Æneam, qui

Quique tener sævis genitorem Scipio Pœnis
 Abstulit, et Lydi pietas temeraria Lausi.
 Ergo et Thessalici conjux pensare mariti
 Funus, et immitem potuit Styga vincere supplex
 Thracius? ah quanto melius pro patre liceret!

fecerunt, dum portaret collo genitorem. Et felix puer Scipio, qui eripuit patrem diris Carthaginiensibus, et Lydius Lausus, qui temeraria pietate patrem servavit. Ergo uxor potuit redimere mortem conjugis Thessali, et supplex Thracius flectere durum Styga? Ah quanto justius hoc esset pro genitore! Attamen non omnis raperis,

dice Sen.—190 *Quique gener* edd. Parisienses, cum omnes alii libri *tener* recte referant. Pro *Pœnis* nonnulli *pœnis*.—192 *Ergo Thessalici* Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Ergo et Thessalici* reposuit Marklandus e Parmensi.—193 *Phryga vincere* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Vetus codex Lipsii habet *Styga*, ut correxit Cruceus, approbantibus Gronov. in Diatr. cap. 33. Barth. ad h. l. et Heins. ad Ovid. Heroid. Epist. XVIII. 21. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 29.—194 Parm. at

NOTE

sublatum humeris patrem ex incendio Trojano liberavit. Vide Æneid. II. Pausanias in Phocicis narrat factum duorum fratrum Catanensium, qui, cum ex Ætna Catanam flamma corripuisset, fugientes matrem hic, patrem ille humeris sustulerunt, et cum citissime festinantes incendium tamen urgeret, neque illi propterea parentes dimitterent, dicunt ita illum flammaram quasi torrentem in duas partes discessisse, ut per medios ignes cum ipsis parentibus adolescentes incolumes evaserint. Iique 'pii' cognominati fuerunt. Hanc historiam referunt etiam Strabo, Ælianus in Varia Historia, Aristoteles, Valerius Maximus lib. v. cap. 4. Solinus cap. 11. et Stobæus. *Mycenæ*] Id est, Græcæ; Mycenæ enim urbs Lacedæmoniæ provincie Græciæ, et caput regni Agamemnonis.

190 *Quique tener sævis genitorem Scipio Pœnis Abstulit*] Intelligit Scipionem, postea Africanum a devicta Africa dictum, qui patrem servavit in acie commissa ad Ticinum, seu Trebiam, (utrumque enim proditur,) cum ipse admodum puer esset, et pa-

ter ab hostibus circumdaretur. Silius: 'Tum rapta propere duris ex ossibus hasta, Innixum cervice ferens, humeroque parentem Emicat.' Plinius: 'Africanus de patre noluit accipere coronam civicam.' Vide Livium lib. XXI. cap. 46. et Val. Maximum lib. v. de pietate in parentes. *Pœnis*] Id est, Carthaginiensibus, qui Phœnicum coloni erant, et *Pœni* vocabantur.

191 *Lydi pietas temeraria Lausi*] Lausus, filius Mezentii regis Tuscorum, qui a Lydis originem ducebant, patrem in bello adversus Æneam servavit; nam illo saucio, ipse subivit prælium, occisusque est ab Ænea. Virgilius: 'Quo periture ruinis, majoraque viribus audes? Fallit te incautum pietas.' Itaque *temeraria*, quia majora viribus ausus est, et impar congressus est Æneæ.

192 *Ergo Thessalici conjux pensare mariti Funus*] Intelligit Alcesten Admeti Thessaliæ regis uxorem, quæ pro marito graviter ægrotante, et morituro, vicariam mortem subivit. Vide Euripidem Alceste.

194 *Thracius*] Orpheus e Thracia

Non totus rapiere tamen, nec funera mittam 195
 Longius: hic manes, hic intra tecta tenebo.
 Tu custos, dominusque laris; tibi cuncta tuorum
 Parebunt: ego rite minor, semperque secundus
 Assiduas libabo dapes et pocula sacris
 Manibus, effigiesque colam: te lucida saxa, 200
 Te similem doctæ referet mihi linea ceræ:
 Nunc ebur, et fulvum vultus imitabitur aurum.
 Inde viam morum, longæque examina vitæ,
 Affatusque pios, monituraque somnia poscam.

nec mittam longius exequias. Hic manes tuos, hic intra domum tenebo. Tu custos et dominus ædium; omnes tui tibi servant: ego jure inferior, et semper secundus, offeram jugiter cibos et crateres tuæ umbræ, et venerabor tuam imaginem. Fulgentia marmora et linea peritæ ceræ te mihi representabunt: nunc ebur, nunc fulvum aurum exprimet tuum cultum. Inde petam regulam morum, et consilia, quibus dirigam longam vitam, et alloquia religiosa, et monita in somnis. Hæc di-

quanto melius; et sic mavult Heinsius ad Ovid. l. c.—198 Parm. ego rite memor.—199 Assidue Rom. Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Assiduas Parm. quod revocavit Marklandus.—200 Rom. et vet. Lindembrogii, dulcisa saxa, literis transpositis.—201 Heinsius in ora sui exemplaris corrigebat ductæ pro doctæ, referente Cl. Burmanno ad Ovid. Heroid. Epist. xx. 210. ubi putat nihil hoc loco innovandum esse.—204 Rom. morituraque som-

NOTÆ

oriundus, cujus descensus in Inferos notissimus, quique uxorem a Diis Inferorum obtinuisse dicitur. *Pro patre*] Quam pro marito et uxore, ut fecerunt Alceste et Orpheus.

196 *Hic manes, hic intra tecta tenebo*] Habendo scilicet domi tuas imagines, statuasque ac tabellas.

199 *Assiduas libabo dapes et pocula sacris Manibus*] Non hæc dapes intelligendæ de mensis ad sepulcra positis, ut mos erat Romanorum ac Græcorum: sed de mensis positis ac dapibus oblati ad imagines statuasque Etrusci patris, quas domi habebat Etruscus filius, quasi viveret pater. Et hoc etiam ex more, quo epulum Diis libabatur. Quo sane summum in patrem cultum testabatur Etruscus filius.

200 *Effigiesque colam*] Veteres e-

nim habebant domi imagines parentum amicorumque defunctorum, colebantque. *Te lucida saxa*] Lucida saxa non sunt polita, sed picta, lumine figurata, ait Gronovius.

201 *Te similem*] Id est, tuam imaginem. *Linea*] Pictorum enim est lineas ducere.

202 *Ebur*] Id est, statua eburnea. *Aurum*] Anrea imago seu statua.

204 *Affatusque pios, monituraque somnia poscam*] Ex superstitione veterum, qui credebant animas eorum, quos amantissimos ac carissimos habuerant in vita, sibi per noctem interdum apparere, se alloqui, ac monere de rebus ad salutem suam spectantibus, ut diximus ad hunc Genethliaci Lucani versum: 'ipsum sed colit,' &c.

Talia dicentem genitor dulcedine læta
 Audit, et immites lente descendit ad umbras,
 Verbaque dilectæ fert narraturus Etruscæ.
 Salve supremum, senior mitissime patrum,
 Supremumque vale: qui nunquam, sospite nato,
 Triste Chaos, mœstique situs patiere sepulcri. 210
 Semper odoratis spirabunt floribus aræ,
 Semper et Assyrios felix bibet urna liquores,
 Et lacrymas, qui major honos: hic sacra litabit

centem illum pater audit lætus, et lente delapsus est ad crudeles Inferos, et portat hæc verba narraturus caræ Etruscæ. Salve supremum, senex patrum mitissime, ac supremum vale, qui nunquam mœstis tenebris mergeris, dum vivet filius, nec tuum sepulcrum tristem aqualorem patietur. Tua altaria semper redolent suaves flores, et tua fortunata urna semper potabit unguenta Assyria, et lacrymas filii, qui major honor est. Ille offeret sacra manibus tuis, et eximet terram e tuo

nia; et sic edidit Bernartius.—208 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *genitor mitissime.* Gronovius Diatr. cap. 33. conjecerat *senior*, et ita invenit in Florent.—210 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *mœstisque s. p. sepulchris*; codd. Rhod. et Salisb. cum Venett. 2. et Parm. *mœstique s. p. sepulchri.*—211 Unus codex: *halabunt floribus aræ.*—214 Parm. Rom. et vet. Liuden-

NOTÆ

205 *Dicentem*] Etruscum filium. *Genitor*] Etruscus pater.

206 *Lente*] Quia ægre relinquebat tam pium filium.

207 *Etruscæ*] Suæ uxori: ut quæ summo gaudio exciperet hanc filii pietatem.

208 *Salve supremum, senior*] Hæc verba sunt Poëtæ, non Etrusci filii.

209 *Supremumque vale*] ‘Salve’ et ‘vale’ in exequiis supremæ voces Romanis, ut Græcis χαῖρε, ὀδλε, quæ dicebantur peracto funeris officio. Unde ‘novissima verba’ vocantur a Virgilio: ‘Dixitque novissima verba.’

210 *Triste Chaos*] Sic Inferos vocat ob perpetuas tenebras, quibus replentur: sic Propemptico Metii: ‘Cimmeriumque Chaos.’ *Mœstique situs patiere sepulcri*] Mortui patiturum sepulcri dicebantur, cum sepulcra eorum non inviserentur a pro-

pinquis, quod indicium erat vivos omnem mortuorum memoriam amississe.

211 *Semper odoratis spirabunt floribus aræ*] Aras etiam mortuis erigebant, easque non solum coronare, sed et conspergere floribus solebant.

212 *Assyrios bibet urna liquores*] Tangit ritum jam a nobis observatum condiendi cineres et ossa, sive reliquias mortuorum, pretiosissimis unguentis succis, quale erat amomum, quod vocat ‘Assyrium,’ quia in Assyria oriebatur.

213 *Et lacrymas, qui major honos*] Nihil enim magis testatur nos vero et amarissimo dolore corripi, quam lacrymæ; ideo mortuis gratissimas credebant veteres. Tibullus lib. III. El. 2. ‘Et nostri memores lacrymæ fundantur eodem.’ Noster Consol. ad Ursum: ‘Et domini fletus, Hos

Manibus, inque tua tumulum tellure levabit.
 Nostra quoque, exemplo meritis, tibi carmina sanxit, 215
 Hoc etiam gaudens cinerem donasse sepulcro.

sepulcro. Dicat etiam tibi nostros versus quos meruit tanto pietatis exemplo, et gaudeat dedisse adhuc hunc tumulum tuis cineribus.

brogii: *atque tua*; Venett. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Grasser. Ge-
 vart. &c. *eque tua*. Lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—215
 Edd. vett. *meritis tibi carmina sancit*; Gronov. Diatr. cap. 33. conj. *me-
 ritus*; Barth. *meriti*. Lectionem nostram e Parmensi restituit Marklan-
 dus.

NOTÆ

tantum hausere favillæ, Hos bibit us-
 que rogas.' Eadem: 'Nil miseris
 acceptius umbris Quam gemitua.'
Hic sacra litabit Manibus] Sacra enim
 etiam iustituta in honorem mortuo-
 rum.

214 *Inque tua tumulum tellure leva-
 bit*] Id est, terram eximet e tuo tu-
 mulo. Nam sic animam sepulcro
 conditam minus premi credebant.
 Unde precabantur parentibus ami-
 cisque 'levem terram:' contra ini-
 micis 'gravem.'

215 *Nostra quoque, exemplo meritis,
 tibi carmina sanxit*] Legendum *meri-
 tus*, non *meritis*, ut habent aliæ edi-
 tiones, optime vidit Gronovius, et

explicuit hunc locum. Domitius le-
 git *meritis*, et sic explicat: *Exemplo
 meritis*] Ut inde esset exemplum me-
 ritorum tuorum, voluit me tibi dicare
 hoc carmen. Sed legendo *meritus*,
 nihil amplius difficultatis est. Clau-
 dius Etruscus filius dicat tibi, o se-
 nior, nostra lugubria et pia carmina.
Exemplo meritis] Id est, quæ exem-
 plo pietatis suæ meruit, a nobis eli-
 cuit. Sic Pietate Abascantii: 'Nam-
 que egregia pietate meretur.' In E-
 picedio in patrem: 'Vidit et exem-
 plum genitrix.'

216 *Hoc sepulcro*] Id est, hoc car-
 mine funebri, quasi epitaphio.

IV. CAPILLI FLAVII† EARINI‡

Missam ab Earino comam Æsculapio bonis ominibus prosequitur, Deumque
 rogat, ut hoc donum lætus libensque accipiat.

ITE, comæ, facilemque precor transcurrite pontum :

Ite capilli, et trajicite, ora, tranquillam pelagus : vadite molliter jacentes in aurea

Parm. *Capilli Flavii Earini Domitiani Liberti*; ceteræ vett. *Coma Earini*;
 Markl. suspicatus erat *Capilli Earini*, ut in Præf. ad Pollium. Codex Sa-
 lisb. *Capilli Flavii Ierini*; Rhod. *Capilli Flavii Ierini*; unde Gronovius: *Coma
 Flavii Earini*, et sic ap. Sidon. Apollinarem. Marklando debetur: *Capilli*

NOTE

† *Flavii*] Nomen *Flavii* Earinus e
 gente Domitiani patroni traxerat.

‡ *Earini*] Martialis lib. x. Epig.
 18. hoc modo ludit in nomine Earini:

Ite, coronato recubantes molliter auro:
 Ite, dabit cursus mitis Cytherea secundos,
 Placabitque Notos: fors et de puppe timenda
 Transferet, inque sua ducet super æquora concha. 5
 Accipe laudatos, juvenis Phoebeie, crines,
 Quos tibi Cæsareus donat puer: accipe lætus,

pyxide ad summum usque marginem repleta: Vadite, mitis Cytherea præbebit felicem navigationem, et leniet ventos. Et forsam transportabit vos de navi, in qua periclitamini, et vehet super mare in sua concha. Accipe, juvenis Phœbi filii, pulchras comas, quas tibi dat puer Cæsaris. Accipe hilaris et monstra eas intonso

NOTÆ

'Nomine qui signat tempora verna suo.' Et Epig. 12. ejusdem libri: 'Nomen cum violis Musisque natum, Quo pars optima nuncupatur anni.' *Ἐαπὺς* enim vernus, viridis, ab *ἐαπ*, ver, quod floribus abundat. Hanc comam Papinius hoc carmine et Martialis duobus epigrammatis immortalē reddunt, quæ ascripsi; conferunt enim aliquid lucis Papinii versibus. Referuntur a Martiale lib. ix. Epig. 17. et 18. De Coma Earini: 'Consilium formæ speculum dulcesque capillos Pergameo posuit dona sacrata Deo, Ille puer tota domino gratissimus aula, Nomine qui signat tempora verna suo. Felix, quæ tali censetur munere tellus! Nec Ganymedeas vellet habere comas.' De eadem ad Æsculapium: 'Latonæ venerande nepos, qui mitibus herbis Parcarum exoras pensa, brevesque colos: Hos tibi laudatos domino sua vota capillos Ille tuns Latia misit ab urbe puer. Addidit et nitidum sacratris crinibus orbem, Quo felix facies iudice tuta fuit. Tu juvenile decus serva, ne pulchrior ille In longa fuerit quam brevior coma.'

1 *Transcurrere pontum*] Nam Pergamus, in quam hi capilli mittebantur, in Asia Minori erat sita, ut jam diximus Soterii Gallici: ideoque transmittendum erat mare.

2 *Coronato auro*] Id est, Pyxide

aurea usque ad summum marginem repleta, sicut coronata pocula etiam dicuntur, mero usque ad summum repleta. Non enim uspiam legitur has pyxides coronis indui. Statio *coronatum aurum* per Hypallagen dicitur, cum potius crines coronati auro dici deberent. Eodem loquendi modo Catullus: 'Religasset navita funem,' pro 'fune navem.' Eidemque 'inusta flagella,' pro 'inusta flagellis' verbera. Ita Plinius xxxvi. 5. 'Calceare soccos,' pro 'soccis' pedes dixit. Gronov.

3 *Cytherea*] Venus, a Cythera insula prope Cretam, ad quam concha vecta appulisse dicitur.

4 *Notos*] Ventos humidos et tempestates excitantes. *Timenda*] In qua periclitamini.

5 *Sua concha*] Vide supra vs. 3.

6 *Laudatos*] Id est, pulchros. Sic Ovidio Ep. Herus, 'laudatissima forma Tyro.' Martialis supra: 'Laudatos domino sua vota capillos.' *Juvenis Phœbeie*] Æsculapii filii Phœbi, seu Apollinis.

7 *Cæsareus puer*] Earinus libertus Cæsaris. *Accipe lætus*] Usitata verba dedicantium. Sic in dedicatorio epigrammate Eratosthenis δέχνομεν δ' ἐμμελώς, id est, accipe libenter, et Pindarus in invocatione numinis Od. iv. Ὀκείδην θυγάτηρ, καρδίᾳ γέλασεν θέχεο, id est, filia Oceani, accipe læto animo.

Intonsoque ostende patri: sine dulce nitentes
 Comparet, atque diu fratris putet esse Lyæi.
 Forsan et ipse comæ nunquam labentis honorem 10
 Proferet, atque alio clausum tibi ponet in auro.
 Pergame, pinifera multum felicior Ida!
 Illa licet sacræ placeat sibi laude rapinæ;
 (Nempe dedit Superis illum, quem turbida semper

genitori. Patiaris eas blande micantes conferat cum suis, et diu credat esse fratris Bacchi. Forsan et ipse pater consecratam comam et æternum duraturam eximet et cistula in qua condita est, et eam ponet in alio auro clausam in suis sacrariis tibi gratificaturus, Æsculapi. O Pergame multum fortunatioꝝ Ida pinifera! licet illa sibi blandiatur Ganymede in nube raptō; nam præbuit Divis cum quem Juno semper

Flavii Earini.—12 In quibusdam codd. pinifera multum felicior Ide.—13 Omnes codd. et edd. vett. servant: placeat sibi nube. 'Quis mihi explicabit quid sit nubes rapinæ? et scio quidem hunc locum adduci a doctissimo Heinssio ad Val. Flac. i. 706. sed alia ratio istius ac hujus loci: ut enim Dædalus et Icarus poetice vocari possent nubes, non tamen explicari potest ex sensu communi quomodo Ida sibi placere potuit nube rapinæ. Ne dubites quin scripserit Statius: sacræ placeat sibi laude rapinæ. Cf. Val. Flac. ii. 148. Nostr. Theb. ix. 704. et vi. 574. Nemo conjiciat labe pro nube; labe enim

NOTÆ

8 *Intonso patri*] Id est, Apollini, qui hinc ἀκερσεκόμης Græcia, id est, intonsus dicitur. *Dulce nitentes*] Hellenismus Horatio perquam familiaris: 'dulce ridentem Lalagen amabo.' Sic Sappho πλάσιν ἄδδ φανεόσας ὑπακοβες, id est, auscultat prope dulce loquentem.

9 *Fratris Lyæi*] Bacchi, qui et cognominatur Lyæus. Bacchus enim, ut et Apollo, dictus κοσμοπλόκος, ἀκερσεκόμης, ἄβροχάλτης, ἄβροκόμης, εὐχάλτης, id est, intonsus, et molli pulchraque coma præditus.

10 *Forsan et ipse comæ nunquam labentis honorem Proferet, atque alio clausum tibi ponet in auro*] Domitius putat Apollinem etiam sibi secturum comam, ac Æsculapio dedicaturum, quam interpretationem sequi videtur Morellus, cum explicat, 'ponet,' ἀναθήσει, dedicabit. Sed non ea mens Papinii. Nec credidit unquam Apollinem sectos suos crines consecraturum Æsculapio; sed innuit solum,

ut bene observat Gronovius, Apollinem consecratam Earini comam, et æternum duraturam, (quod Papinius exprimit his verbis, *comæ nunquam labentis honorem*,) e pyxide, in quam condita est exemturum, et in alio auro in secretis suis sacrariis, gratificaturum Æsculapio, positurum.

12 *Pergame*] Pergamus urbs Asiæ Minoris ad Caycum sita, celebris templo Æsculapii Pergameni. Vide Soteriis Gallici vs. 96. *Ida*] Ida mons Phrygiæ, ut jam sæpius diximus. *Pinifera*] A ferendis pinis sic dicta.

13 *Sacræ laude [nube] rapinæ*] Id est, umbra quam Ganymedes raptus, ut pocula Jovi ministraret in coelis, faciebat. Raptus autem Ganymedis a Jove, nota fabula.

14 *Illum*] Ganymedem. *Turbida Juno*] Hic est ζήλορνας χαπακτῆρ, a dolore, indignatione, fastidio, ut turbida sit ἐμπαθῆς, impositus sui, cui mox opponitur, 'placida fronte' infra.

Juno videt, refugitque manum, nectarque recusat) 15
 At tu grata Deis, pulchroque insignis alumno,
 Misisti Latio placida quem fronte ministrum
 Jupiter Ausonius pariter, Romanaque Juno
 Aspiciunt, et uterque probant. Nec tanta potenti
 Terrarum Domino Divum sine mente voluptas. 20
 Dicitur Idalios Erycis de vertice lucos
 Dum petit, et molles agitat Venus aurea cyncnos,
 Pergameas intrasse domos, ubi maximus ægris
 Auxiliator adest, et festinantia sistens
 Fata salutifero mitis Deus incubat angui. 25

irata aspicit, et e cujus manu renuit nectar accipere. At tu, Pergame accepta numinibus, et illustris formoso alumno, misisti Romam ministrum, quem Jupiter Ausonius et Juno Romana vident æqualiter leni vultu, quique utrique placet. Nec tantæ deliciæ obtigerunt potenti terrarum domino, sine consilio Deorum. Produunt auream Venerem, dum tendit e jugo Erycis ad Idalios lucos, et impellit teneros cyncnos, subisse ædes Pergameas, ubi manet placidus Deus, maximus ægrorum adiutor, et detinens fata propterantia, insidet salutiferæ serpenti. Hic videt puerum

NOTÆ

16 Grata] Tu Pergame. Pulchro alumno] Earino.

17 Placida fronte] Ut opponat τῷ turbida Juno.

18 Jupiter Ausonius] Nonnus etiam Panoplia dat Augusto hocce cognomen adulatorium: Σκῆπτρον ὧν Αἰγυῖος ὅτε χθονὶς ἥνιοχέει, 'Ρώμῃ μὲν ξαθέη δαψήσεται Ἀδούριος Ζεὺς Κοιρανίην. Quando Augustus tenebit sceptrum totius orbis, donabit quidem Ausonius Jupiter principatu late patentem Romam. Romanaque Juno] Cum vocat imperatorem 'Jovem Ausonium,' convenienter appellat Imperatricem 'Romanam Junonem.' Ea vocabatur Domitia, ex qua secundo consulatu filium suscepit Domitianus, altero anno salutavit Augustam; eandem Paridis histronis amore ardentem repudiavit, intraque breve tempus dissidiis impatiens revocavit.

19 Aspiciunt, et uterque probant] Aspicere et probare, notæ affectus.

21 Idalios lucos] Idalii luci in Cydelph. et Var. Clus.

pro Veneri sacri. Erycis de vertice] Eryx, mons Siciliæ, ubi Venus magnificum templum habebat.

22 Venus aurea] Epitheton Homericum, χρυσῇ Ἀφροδίτῃ, Iliad. Γ. Vide Abramum hac de re prolixè loquentem.

23 Ubi maximus ægris Auxiliator adest, et festinantia sistens Fata salutifero mitis Deus incubat angui] Intelligit Æsculapium, qui 'Deus opifer' Ovidio dictus, et cui superbum Pergami templum erat dicatum, quique medicinæ præerat. Festinantia sistens Fata] Martialis Epigrammate supra laudato: 'Qui mitibus herbis Parcarum exoras pensa, brevesque colos.' Salutifero mitis Deus incubat angui] Τὸ incubat ἐνυκόνει, incumbit. Macrobius cap. 10. 'Simulacris Æsculapii et Salutaris draco subjungitur, quod hi ad solis naturam referuntur, et est Æsculapius vis salutaris de substantia solis, subveniens animis corporibusque mortalium.' Mitis Deus] Spectat Stat. 2 A

Hic puerum egregiæ præclarum sidere formæ
 Ipsius ante Dei ludentem conspicit aras.
 Ac primum subita paulum decepta figura
 Natorum de plebe putat: sed non erat illi
 Arcus, et ex humeris nullæ fulgentibus umbræ. 30
 Miratur puerile decus; vultumque comasque
 Aspiens, Tunc Ausonias, ait, ibis ad arces,
 Neglectus Veneri? tu sordida tecta, jugumque
 Servitii vulgare feres? procul absit: ego isti;
 Quem meruit, formæ dominum dabo: vade age mecum, 35
 Vade, puer; ducam volucris per sidera curru
 Donum immane duci: nec te plebeia manebunt
 Jura; Palatino famulus deberis amori.
 Nil ego, nil, fateor, toto tam dulce sub orbe

conspicuum fulgore insignis formæ, ludentem ante altaria ipsius numinis. Ac primum paulum delusa repentina specie, credit eum e turba natorum suorum; sed ille non habebat arcum, nec alas in nitentibus humeris. Stupet pueri formam, et cernens faciem ejus et capillos: Tunc, inquit, ibis ad Romanas arces, a Venere neglectus? Tu patieris humiles domos, et jugum plebei famulitii? Dii non sinant. Ego tribuam huic pulchritudini dominum, quo digna est. Age, veni mecum, veni puer, veham te celeri curru per astra, munus egregium Imperatori. Nec tibi plebeius dominus continget. Minister destinaris Palatino amori. Fateor nihil vidisse pulchrius, nec

*****

[legendum *laude*] verum est.' Markl.—27 Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Gronov. Barth. &c. *aram*. Marklandus reposuit *aras* e Parmensi.—39 Edd. vett. omnes *jam dulce*, præter Parmensem,

NOTÆ

ad Etymon Ἀσκληπιοῦ a Demosthene laudatum παρὰ τὸ ἄσκειν ἦν τὰ φάρμακα, quod mitia daret remedia. Martialis supra; 'qui mitibus herbis,' &c. *Salutifero angui*] Alludit forte ad id, quod Æsculapius in anguem versus et hac specie Romam delatus pestem grassantem fugaverit. Vel quia plura remedia petuntur e serpentibus, ut diximus Soteris Gallici.

27 *Dei*] Æsculapii.

29 *Natorum de plebe putat*] Natorum, id est, Amorum. Epith. Stelæ: 'Fulcra torosque Deæ teneram

premit agmen Amorum.' Philostratus πλῆθος, ἐσπὸν, καὶ ἀγέλην, multitudinem, agmen, et gregem Amorum dicit in Fabula Ἐπώραν. Sed non erat illi Arcus, et ex humeris nulla fulgentibus umbræ] Depingebantur enim amores pharetrati et alati. *Umbræ*] Alæ dictæ umbræ, quia obumbrant humeros.

32 *Ausonias*] Romanas.

37 *Duci*] Imperatori.

38 *Palatino amori*] Imperatorio.

39 *Tam* [*Jam*] Quidam legunt *Tam*.

Aut vidi, aut genui : cedit tibi Latmius ultro 40
 Sangariusque puer; quemque irrita fontis imago,
 Et sterilis consumsit amor : te cœrula Nais
 Mallet, et apprensâ traxisset fortius urna.
 Tu, puer, ante omnes ; solus formosior ille,
 Cui daberis. Sic orsa, leves secum ipsa per auras 45
 Tollit, olorinaque jubet considerare biga.
 Nec mora : jam Latii montes, veterisque penates

genuisse in omni orbe. Latmius sponte cedit tibi, et Sangarius puer, et ille, quem vana sui similitudo in fonte et infœcundus amor perdidit. Cœrula Nais, quæ Hylam rapuit, te prætulisset illi, et validius traxisset ad se arrepta hydria. Tu omnes forma superas, excepto solo cui donaberis. Sic locuta, ipsa rapit eum secum per levem aërem, et imperat sedem capere in biga oloribus juncta. Nec mora. Jam apparent Romæ montes, et lares prisci Evandri, quos

quæ exhibet, tam dulces; et sic legendum docuit Barthius.—40 Parmensis, cedit pro cedat.—47 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Alld. Col. Gryph. &c. veteresque Penates. Correx. Barthius; ejus correctionis

NOTÆ

40 *Latmius*] Endymion, a Latmo insula, quem adamasse Luna dicitur.

41 *Sangariusque puer*] Designat Atyn adamatum a Cybele; *Sangarius* dicitur a Sangario fluvio Phrygiæ, prope quem Cybele colebatur. *Quemque irrita fontis imago, Et sterilis consumsit amor*] Intelligit Narcissum, qui conspecta sua imagine in fonte, tanto amore sui ipsius exarsit, ut, cum nulla facultas daretur satiandi amoris, paulatim ardentissimo desiderio contabuerit. Vide Theb. vii. 341. *Irrita, Et sterilis*] Quia amorem suum satiare non poterat. Vide Narcissi tabulam apud Philostratum, ubi *irrita fontis imago, τὸ τῆς πηγῆς σόφισμα* vocatur. Vide et Ovid. Met. iii.

42 *Te cœrula Nais Mallet, et apprensâ traxisset fortius urna*] Hoc est, te cœrula Nais mallet, quam Hylam, quem ferunt raptum a Naidibus ob pulchritudinem. Locus fabulæ datus, quod Hylas cecidit in fontem, cum hydria aquam hauriret. Eam enim e suis manibus elapsam cum resumere

voluit, ejus pondere in flumen attractus fuit, ac sic mersus.

44 *Formosior ille, Cui daberis*] Suetoniussic Domitianum depingit: 'Statura fuit,' ait, 'procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcher, ac decens, maxime in juventa, et quidem toto corpore.... Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud Senatum sic quondam jactaverit: Usque adhuc certe animum meum probastis et vultum.' Libellum 'de cura capillorum ad amicum edidit, hoc etiam illum simul, seque consolans, inseruit: *Ὅχι ὀφθαλμοὶ καὶ γὰρ, καλὸς τε, μέγας τε*; eadem me tamen manent capillorum fata, et forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius quicquam decore, nec brevius.' Non igitur mirum, si Papinius noster laudet a forma Domitianum.

46 *Olorina biga*] Cycni enim jungentur currui Veneris.

47 *Latii montes*] Romani. *Veteris-*

Evandri, quos mole nova pater inclytus urbis
 Excolit, et summis æquat Germanicus astris.
 Tunc propior jam cura Deæ, quæ forma capillis 50
 Optima, quæ vestis roseos accendere vultus
 Aptæ; quod in digitis, collo quod dignius aurum.
 Norat cœlestes oculos ducis, ipsaque tædas
 Junxerat, et plena dederat connubia dextra.
 Sic ornat crines, Tyrios sic fundit amictus; 55
 Dat radios, ignemque suum: cessere priores

Germanicus, celeberrimus urbis pater, exornat novis ædificiis, et extollit usque ad summa sidera. Tunc Earinus fuit præcipuum Deæ studium. Cogitat, quis sit modus elegantior comendæ comæ, quæ vestes magis deceant purpuream ejus faciem, quod aurum dignius in digitis, et in collo. Sciebat eruditos esse oculos Imperatoris, et ipsa facibus nuptialibus ei jugarat, et dederat uxorem formosissimam. Sic comit capillos, sic fundit purpureas vestes. Dat illi suum fulgorem, et suas flummas.

~~~~~

laudem sibi arrogat Marklandus.—48 Parm. *Evandris quo m. n. pater inclytus orbis*; ceteræ omnes testantur urbis, quod verum est. Cf. Hor. III. Od. 24. 27.—52 Barthius legere malit: *quod in digitos*. Parmensis habet *quod digitis*, omisso τῷ in. Pro *dignius Rom.* et vet. Lindembrogii *pinguius*.—54 Marklandus conjecerat: *et prona d. c. dextra*, i. e. facili, favente.—55 Venet. 1.

NOTÆ

que penates Evandri] Supple, apparent, vel videntur. *Veteris*] Evander enim Arcas ea tenuerat loca, ubi postea Roma condita fuit a Romulo, et parvum oppidum construxerat in Palatino monte, quod Pallanteum a Pallante avo appellaverat. Vide Historicos Romanos, et Virg. Æn. VIII.

48 *Quos mole nova pater inclytus urbis Excolit*] Intelligit superbum illud Palatium Domitiani, quod breviter describit Papinius Eucharistico, et Martialis lib. VIII. Epig. 36. Necnon alia opera fecit Domitianus, in his Capitolium, et forum transitorium, Odeum, Porticus, Isium, ac Serapium, ac Stadium, ut tradit Eutropius. Micam auream, Flavæ gentis templum, Minervam Chalcidicam, ut dicit Eusebius. *Pater inclytus*] Domitianus.

49 *Germanicus*] Cognomen Domitiani a devictis Germanis. Vide Equum Domitiani, vs. 7.

51 *Quæ vestis roseos accendere vultus*] Contra in Achilleid. I. 'Illius et roseo flammatur purpura vultu.'

52 *Quod in digitis aurum*] An annulis aureis donatus Earinus? *Aurum collo*] Bulla, vel potius torquis.

53 *Cælestes oculos ducis*] Equo Domitiani: 'Tua sidereas imitantia flammæ lumina.' Grandes oculos habebat Domitianus, sed acie hebetiore.

54 *Et plena dederat connubia dextra*] Quia Domitia formosissima erat.

55 *Tyrios sic fundit amictus*] *Fundere amictus* dixit eleganter, pro laxiores et diffuentes sinuosasque vestes habere, non strictas, arctasque. Tertullianus de Pallio: 'Adhuc sustinet stolam fundere.'

56 *Dat radios, ignemque suum*] Eadem Æneid. I. 'Decoram Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ Purpureum, lætosque oculis afflavit honores.'

Deliciæ, famulumque greges: hic pocula magno
 Prima duci, myrrhasque graves, crystallaque portat
 Candidiore manu: crescit nova gratia Baccho.
 Care puer, Superis qui prælibare verendum

60

Priores deliciæ, et turbæ ministrorum recesserunt. Hic manu candidiore præbet prima pocula ingenti Imperatori, et cælata vasa myrrhina, ac crystallina. Nova venustas additur vino. Dilecte puer, qui electus es ad prægustandum ante Divos

fugit amictus; unde Marklandus: fugit amictus.—58 Edd. vett. fere omnes: myrrhasque graves; Salmasius Plinian. Exercit. p. 143. probat scribendum: myrrhas sive murrasque graves. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: myrrhasque puer, quod in textum recipi jussit Marklandus. Parm. crystallaque portet.—60 Pro Care puer, quod omnes codd. et edd. vett. habent, idem Marklandus

NOTÆ

57 *Deliciæ*] Pueri delicati.

58 *Myrrhasque graves*] Intelligit myrrhina vasa cælata. Ea vasa victoria Mithridatica in urbem induxit, primusque Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad usum hominum transiere, ut refert Plinius lib. xxxvii. cap. 2. Ille auctor ibidem: 'Oriens,' ait, 'Myrrhina mittit: inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania: humorem putant sub terra densari; amplitudine nusquam parvos excedunt abacos; crassitudine raro, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque verius quam splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circum agentibus se maculis in purpura, candoremque, et tertium ex utroque ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maxime in iis laudent extremitates, et quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur: his maculæ pingues placent. Translucere quicquam, aut pallere vitium est: item sales, verrucæque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles: aliqua et

in odore commendatio est.' Fictilia non fuisse vult myrrhina Plinius lib. xxxv. cap. 12. ubi ait eo venisse luxuriam, ut fictilia pluris constarent quam myrrhina. Propertius lib. iv. Eleg. 5. putat fictilia fuisse, dum in Parthorum caminis coqui dicit: 'Myrrheaque in Parthis pocula cocta focis.' Astipulatur Propertio Arrianus, auctor Περιπλοῦς, scribens Diospoli fieri vasa Myrrhina. Michaël vero Mercatus, lib. de fossilium natura, materiam ex myrrhæ arbore incisa fluentem in massam coagmentari dicit, coloribusque ad speciem inductis, artem inde potioria hæc vasa fingere. Georgius Agricola de Natura Fossilium lib. vi. materiam myrrhinorum gemmam esse onychem existimavit, sed refellitur hoc loco Capitolini in Heliogabalo: 'In myrrhinis et onychinis lotium reddidit.' Porro Salmasius contendit antiqua myrrhina esse Porcellanea nostra, quocumque modo hodie fiant. *Crystallaque*] Pocula crystallina.

59 *Crescit nova gratia Baccho*] Sic Achilleid. i. de Deidamia: 'Illius et roseo flammatur purpura vultu, Et gemmis lux major inest, et blandius aurum.'

60 *Prælibare*] *Prælibare* hic, an τὸ

Nectar, et ingentem toties contingere dextram
Electus, quam nosse Getæ, quam tangere Persæ,
Armeniique, Indique petunt! O sidere dextro
Edite, multa tibi Divum indulgentia favit!

Olim etiam, ne prima genas lanugo nitentes 65
Spargeret, et pulchræ fuscaret gratia formæ,
Ipse Deus patriæ, celsam trans æquora liquit
Pergamon: haud ulli puerum mollire potestas
Credita; sed tacita juvenis Phœbeius arte

venerandum nectar, et contingendam insignem manum, quam Getæ optant videre, et Persæ Armeniique ac Indi tangere. O nate secundo astro! Dii te multo favore prosecuti sunt. Olim etiam, ne prima lanugo corrumpet fulgentes genas Earini, et venustas formosi vultus umbraretur, ipsum numen ejus patriæ, deserens altam Pergamon, trajecit mare. Nulli mortali data est facultas enervandi puerum, sed

~~~~~

malit, *Clare puer.*—66 Omnes codd. et edd. vett. *Carperet*; et sic legit Huscchius ad Tibull. i. 8. 31. contra Marklandam, qui edidit *Spargeret* de conjectura, ut apud Sil. Ital. vii. 691. Cf. Acc. in Bacch. ap. Serv. ad Æn. xii. 605. Heyn. ibid. Gronov. ad Gell. iii. 9. et Orph. Argon. 227. Pro *fuscaret gratia formæ* Gronovius mavult: *fuscaret gaudia formæ*. Domitius

NOTÆ

καταρροφειν, cum hi, qui pocula administrabant regibus Persarum post pateram porrectam, ex ea haustum cyatho vinum in sinistram manum spargentes biberent: an τὸ κομψῶς οἰνοχοεῖν, καὶ καθαῶς ἐγγχεῖν, quod est, *scite pure merum infundere*.

61 *Ingentem dextram*] Domitiani scilicet.

62 *Getæ*] Populi Thraciæ. *Persæ*] Notissimi Orientis populi, qui quondam summam rerum in Asia obtinuerant, et nunc quoque partim obtinent.

63 *Armenii*] Asiæ populi prope Cappadocas, quos habent ad occidentem, et qui ad Caspium mare fere extenduntur. *Indi*] Populi Indiæ.

66 *Spargeret* [*Carperet*] 'Carpere' sumitur hic pro minuere, attenuare, *ἀμειβεσθαι* Soloni, *λοιβεῖν*, *λυμναίεσθαι*. Ut Virgilio: 'Carpit enim vires paulatim, uritque videndo Fœmina.' Et

Ovid. Art. Am. i. 'Forma etiam spatio carpitur ipsa suo.' Et *pulchræ fuscaret gratia formæ*] *Fusce* legendum, ait Domitius, id est, umbretur. Eodem verbo utitur Ovid. Trist. i. 2. 'Fuscandi cura coloris.' Et Lucanus lib. x. 'Lanugine malas fuscante.' Ceterum τὸ *fuscare* hic passive sumitur. *Gaudia formæ*] Ut de Parthenopæo Theb. vi. 'Membrorumque omnis aperta est Lætitia.' Apuleius Miles. lib. ii. 'Ut adhærens pressule (pallium bombycinum) membrorum voluptatem graphice liniaret.'

67 *Deus patriæ*] Æsculapius Pergameus.

69 *Juvenis Phœbeius*] Æsculapius filius Phœbi. *Tacita arte leniter, &c.*] Dicit tanta arte, et tanta lenitate secta virilia Earino, ut vix dolorem senserit.

Leniter, et nullo concussum vulnere corpus 70
 De sexu transire jubet : tamen anxia curis
 Mordetur, puerique timet Cytherea dolores.
 Nondum pulchra ducis clementia cœperat ortu
 Intactos servare mares ; nunc frangere sexum,
 Atque hominem mutare nefas ; gavisaque solos 75
 Quos genuit Natura videt ; nec lege sinistra
 Ferre timent famulæ natorum pondera matres.
 Tu quoque, nunc juvenis, genitus si tardius esses,
 Umbratusque genas, et adultos fortior artus,

juvenis Apollinis filius effecit occulta arte, ut corpus nulla plaga offensum leniter transiret de sexu: Cytherea tamen ægra torquetur sollicitudinibus, et metuit, ne puer doleat. Nondum benignitas formosi Imperatoris cœperat vetare, ne secarentur mares, cum nascebantur. Nunc scelus est, mollire sexum, et mutare hominem, ac læta natura cernit solum tales, quales peperit, et ancilla parentes non plus metuunt gestare filios, ut cum mos improbus vigeret. Tu quoque, adolescens, si natus serius fuisses, et nunc haberes genas lanugine inumbratas, et robustiora membra, non unum

legit fuscetur.—70 Pro corpus Rom. et vet. Lindenbrogii, torpens ; quod Domitius interpretatur : Torpebat Esculapius ; non enim adnitebatur, nec vim inferebat, ne puerum vulnere offenderet. Venet. 1. aut nullo concessum ; unde Markl. et nullo. Ceteræ edd. habent : haud ullo.—74 Pro frangere sexum omnes codd. Domitii habebant frangere saxo, sine dubio ex Virg. Æn. 1. 183. et ita Parmensis.—75 Atque hominem mutilare Lindenbrogii, impro-

NOTE

71 *De sexu transire jubet*] Id est, fecit eunuchum ; Eunuchi enim nec homines, nec fœminæ erant.

72 *Mordetur*] Angitur, pungitur. Verbo usus Horatius in eadem significatione 1. Ep. 16. 'Mordear opprobriis falsis, mutemque colores.'

73 *Nondum*] Cum Earinus factus eunuchus. *Pulchra*] Vide supra. *Ducis*] Imperatoris.

74 *Nunc frangere sexum, Atque hominem mutare nefas*] Hic mira fœcunditas ac felicitas ingenii Papinii, qui eandem rem variare scit tot loquendi modis. Nam 'puerum mollire,' 'de sexu transire,' 'frangere sexum,' hominem mutare' sunt synonyma pro castrare. Tangit autem legem Domitiani, quæ mares castrari vetuit.

Quod tamen fecisse constat ex Epitome Dionis in contumeliam Titi, qui exsectos dilexerat. Postquam vero edictum hoc latum est, solebat peti gratia edicti a principe, vel præside provinciæ, si quis vel se, vel alium castrare vellet.

75 *Gavisaque solos Quos genuit Natura videt*] Id est, non videt mutatos, sed eosdem quos genuerat.

76 *Lege sinistra*] *Legem sinistram* vocat, morem castrandorum hominum, qui ante latam Domitiani legem vigeat. *Sinistra*] Quia *παρὰ φύσιν*, contra naturam est.

78 *Genitus si tardius esses*] Scilicet post legem hanc Domitiani.

79 *Umbratusque genas*] Barba scilicet.

Non unum gaudens Phœbea ad limina munus 80
 Misisses : patrias nunc vertex solus ad aras
 Naviget : hunc multo Paphie saturabat amomo,
 Hunc nova tergemina repetebat Gratia dextra.
 Huic et purpurei cedat coma saucia Nisi,
 Et quam Sperchio tumidus servabat Achilles. 85

donum latus misisses ad templum Æsculapii. Nunc soli crines eant ad patria altaria. Paphie Venus hos imbuebat multo amomo; hos Gratiæ alternatim ac sæpius pectendo repetebant tergemina manu. Capillus purpureus Nisi his cedat, et ille, quem superbus Achilles alebat Sperchio. Cum ipsi Earino propositum est

bante Barthio.—81 Pro vertex solus in omnibus Domitii codd. erat solus victor; unde ille gloriatur se vulgatam fecisse vertex solus. Parmensis quoque solus victor ad aras. Bernartius notat in manuscriptis codd. fuisse nunc crinis; et sic legit Politianus Epist. vi. 1. forte ex scriptis. 'Veram puto Domitii emendationem.' Markl.—83 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Grasser. Gevart. &c. pectebat Gratia; Rom. et Venett. cum vet. Lindenbrogii, repetebat, probante Gronovio in Diatr. cap. 34.—83 Huic et purpurei cedet

NOTE

80 Non unum munus] Duo enim misisses, barbam scilicet, et capillos ex eodem more. Phæbea ad limina] Ad templum Æsculapii Phœbi filii.

81 Patrias aras] Pergameas. Vertex solus] Crines soli capitis.

82 Paphie] Venus, quia apud Paphum religiose colebatur. Multo saturabat amomo] Nihil notius antiquos pretiosissimis unguentis comam perfundere, ac ungere solitos esse.

83 Hunc nova tergemina repetebat] [pectebat] Gratia dextra] Romana ac Veneta editio, repetebat, quod melius; pectebat, quod Aldina invexit, angustius illo est, et sub illo comprehenditur. Repetebat est, sæpe comebat. Porro nova eleganter, quia Gratiæ sibi succedebant aliæ aliis ad comendos hos crines: aliæ, non eædem, cum tres sint. Sic in aliis hujus verbi 'repetere' frequens usus. Petronius: 'Repetitumque infesto gurgite hausit.' Quintilianus in Declamationibus: 'Cum esset de stupro uxoris appellatus, cum deinde repetitus.'

Eodem usi Livius et Suetonius.

84 Saucia] Id est, purpurea, sanguinea, saucii colorem referens. Sic 'mora sanguinea,' 'sanguineas ebulli baccas,' 'cruenta myrto,' dixit Maro. 'Rubidam spumam,' apri cruorem candidum Silius imitatione Virgilii: 'Qui spumas agit ore cruento.' Nisi] Nisus Pandionis filius, rex Megaræ, habebat crinem purpureum a quo propria urbisque salus pendebat. Hunc secuit Seylla filia, tradiditque Minoi Megaram obsidenti. Nota fabula. Vide Ovid. Met. viii.

85 Sperchio] Sperchius fluvius Thesaliæ, qui oritur in Pelio monte, et in sinum Maliacum effunditur. Servabat Achilles] Achillea coma celebris, et pervulgata, tum quoad prolixitatem ac densitatem, tum quoad colorem ac venustatem: eam gratiorem auro ac venustiorum tradit Papinius Achilleid. i. 'Fulvoque nitet coma gravior auro.' Et Philestratus in tabula Achillis. Idem alibi sparsam et prolixam dat huic Juveni. Eam au-

Ipsi, cum primum niveam præcerpere frontem
 Decretum est, humerosque manu nudare nitentes,
 Accurrunt teneri Paphia cum matre volucres,
 Expediuntque comas, et serica pectore ponunt
 Pallia: tunc junctis crinem incidere sagittis, 90
 Atque auro, gemmisque locant: rapit ipsa cadentes

spoliare candidam frontem, et detegere fulgentes humeros, molles alites advolant cum matre Paphia, solvuntque crines, et applicant serica pallia ad pectus suum, in quibus eos ponerent. Tunc junctis in modum forficum sagittis secuerunt comam, et conduunt eam in pyxidem auream et gemmatam: ipsa mater Cytherea legit labentes

Parm.—87 Dan. Heinsius Crepundiis Silianis ad xv. 674. ex eo quod erat in editionibus: *humerosque modo nudare nitentes*, transponit et legit: *nodoque humeros nudare nitentes*. 'Suspecta erat hæc lectio: *modo nudare*, cum video veterem ex codice scripto proponi a Frid. Lindenbrogio: *manu nudare*; quam, cum sæpius sic loquatur Statius, recipiendam statuo.' Barth. Ita Parm. Rom. et Venett.—88 'Per teneros volucres intelligit Cupidines. Sed mihi vix credibile Statium duo adjectiva sine substantivo adhibuisse. Vide quibus rationibus inductus lego *pueri*, non *teneri*; Ovid. Epist. ex Ponto III. 3. Amor. II. 7. Met. v. 364. Claud. Epithal. Pallad. et Celer. 9. et Theb. IV. 794. Dndum, opinor, agnosca *pueros volucres*. Cf. Hor. III. 12. (4.)' Markl.—90 Parm. *cum junctis c. i. lacertis*.—94 'Modo dixerat Atque

NOTE

tem Sperchio fluvio Thessaliæ Peleus pater Achillis dicitur devovisse, pro felici illius reditu in patriam. Unde *servabat* illam Achilles, et expressit Poëta Homericum illud: *Τὴν δὲ Σπέρχειω ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν*. Quam Sperchio fluvio alebat adultam. Mos enim apud antiquos fuit, ut juvenes ad ætatem usque adultam comam alerent; mox vero patriis fluminibus dicarent: quod etiam refert Pausanias in Atticis. Tributantes hunc honorem aquæ, ut alimoniam parenti, vitæque conservatrici. Unde factum est, ut etiam amnes *κουρτρόφοι* appellarentur. Apud eundem Philostratum legitur etiam Memnonem, Aurora filium, Nilo comam suam vovisse.

86 *Præcerpere fontem*] Id est, crines frontis præcidere.

87 *Humerosque manu [modo] Legit Gronovius, manu*, ex Romano ac Veneto codice; et bene. Nihil enim

aliud significat, ut idem notat, quam arte tonsoria, opere tonsorio. Quicquid per artificium manuale, aut ultro, laboreve manus fit, *manu* factum dicitur, amatque Statius hunc loquendi modum. Via Domitiana: 'Hi siccant bibulas manu lacunas.' Theb. I. 'Pars teretes levare manu, ac disponere mensas.' Protrep. ad Crispinum: 'Letalesque manu componere succos.' Seneca Ep. 89. 'Nec contenti solo, quod manu feceritis, maria agetis introrsus.'

88 *Teneri volucres*] Molles Cupidines. *Paphia cum matre*] Venere. Vide supra.

90 *Pallia*] Ut iis decedentes capillos exciperent. *Junctis sagittis*] Junxere sagittas Amores, ut speciem forficum formarent, quibus præcederent comam Earini. Ingeniosissima sane hæc nova forficum molitio.

91 *Auro, gemmisque*] Id est, aurea pyxide, gemmis ornata.

Mater, et arcanos iterat Cytherea liquores.
 Tunc puer e turba, manibus qui forte supinis
 Nobile gemmato speculum portaverat auro,
 Hoc quoque demus, ait; patriis nec gratius ullum 95
 Munus erit templis, ipsoque potentius auro.
 Tu modo fige aciem, et vultus hos usque relinque.
 Sic ait, et speculum seclussit imagine rapta.
 At puer egregias tendens ad sidera palmas,
 His mihi pro donis, hominum mitissime custos, 100

capillos, et iterum eos imbuat secretis succis. Tunc puer ex agmine, qui forte attulerat supinis manibus speculum insigne auro et gemmis: Hoc adhuc præbeamus, inquit, nullumque donum erit acceptius patriis fanis, et erit pretiosius ipso auro. Tu modo infige tuos oculos, et relinque hic faciem tuam. Sic ait, et clausit speculum ablata imagine. Sed puer Earinus porrigens manus ad astra: O Jupiter

auro gemmisque locant; statim dicturus est: ipsoque potentius auro: hæc mendii suspicionem incutiant. Lego: Nobile gemmato speculum portaverat orbe.' Markl.—97 Edd. vett. et vultus hucusque relinque. 'Duo verba sunt semper hic relinque. Et est arguta fictio, Papinio digna. Nemo hoc hactenus vidit. Scribendum vero hic.' Barth. 'Ego lippus video Statium scripsisse: et vultus hos usque relinque. Scriptum erat pro hos, hoc: unde fecerunt huc.' Markl.—101 Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 3. p. 580. legit: dominum longa

NOTÆ

92 Mater] Venus. Cytherea] Venus. Iterat liquores] Vide supra vs. 81.

93 E turba] Amorum scilicet.

94 Gemmato speculum auro] Aurum enim apponebatur speculis aversis, ut certiore imaginem redderent. Vide Plinium lib. xxxiii. cap. 9. ubi agit de speculis. Non erant crystallina ut apud nos, sed argentea, vel stanno ac ære simul mixtis confecta. Gemmato] Vel gemmis ornato, vel splendente, ut gemmæ.

96 Hoc quoque demus] Speculum enim cum coma missum est. Martialis epigrammate laudato: 'Addidit et nitidum sacratis crinibus orbem, Quo felix facies iudice tota fuit.'

96 Ipsoque potentius auro] Id est, aurea pyxide, in quam conditi crines erant.

97 Tu modo] Alloquitur Earinum. Tu, Earine.

98 Seclussit [reclussit] Hic 'recludere' non significat meo iudicio aperire, sed rursus claudere; particula enim *re* adjuncta verbis 'rursus' plerumque significat. Aperuerat enim ille Cupido speculum, ut exciperet imaginem Earini: cum vero Earinus hucusque reliquisset vultum suum, tunc reclussit, seu rursus clausit, ne semel relicta imago elaberetur. Forasan legendum, *seclussit*. Rapta] Illud rapta imitatus est Claudianus in Epithalamio Honorii et Mariæ: 'Speculi nec vultus egebat Consilio: similis tecto monstratur in omni Et rapitur, quocumque videt.'

99 Puer egregias [egregius] Earinus.

100 Mihi] *Μιῇ*. Hominum mitissime custos] Æsculapium alloquitur.

(Si merui,) longa dominum renovare juventa,
 Atque orbi servare velis! hoc sidera mecum,
 Hoc undæ, terræque rogant: eat, oro, per annos
 Iliacos, Pyliosque situs; propriosque penates
 Gaudeat, et secum Tarpeia senescere templa. 105
 Sic ait, et motas miratur Pergamos aras.

rector hominum lenissime, velis (si dignus sum) pro his muneribus mihi renovare longum domini juventutem, et illum mundo servare. Hoc astra, hoc maria, hoc tellus mecum precatur. Superet, rogo, annos Iliacos, simul et Pylios, et lætus videat suos lares, et Tarpeium fanum secum senescere. Sic inquit, et Pergamus miratur moveri sponte sua altaria.

renovare juventa.—104 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Grasser. Gevart. ceteræ: *Iliacos Pyliosque simul.* 'Stultum nimis et puerile hoc votum tuum, O Earine; si enim aliquis eat per annos Iliacos seu ætatem Tithoni, quodnam opus ut simul eat per annos Nestoris? Voluisti, opinor, dicere, jungat ætatem Nestoris ætati Tithoni; ut ap. Martial. viii. 2. in re simili. Hoc modo optasti: eat, oro, per annos Iliacos Pyliosque situs, i. e. senectutem: probo hoc ex i. Sylv. 4. 125. Virg. Æn. vii. 440. Stat. iii. Sylv. 3. (156.) Theb. vii. 744. Ovid. Met. vii. 283. 302. Trist. v. 5. &c.' Markl.

NOTE

101 *Dominum*] Domitianum.

102 *Hoc sidera mecum, Hoc undæ, terræque rogant*] Sic Epiced. in Patrem: 'Nec enim sidera tantum, Æquoraque et terras.' Sic totum mundum significat, cujus hæ præcipuæ partes.

104 *Iliacos, Pyliosque*] Id est, Tithoni et Nestoris, quorum alter Iliacus seu Trojanus erat, hic Pylius a Pylo urbe Messeniæ. *Propriosque penates*] Id est, magnificam illam do-

mum, quam ædificaverat Domitianus.

105 *Tarpeia templa*] Capitolium in monte Tarpeio constructum, quod restauraverat etiam Domitianus.

106 *Et motas miratur Pergamos aras*] Aras Æsculapii. Ararum motio ac delubri spontanea index exaudientis ac approbantis faventisque Dei. Aliquando tamen hæc motio in malum omen accepta, ut apud nostrum Theb. iv.

V. AD CLAUDIAM UXOREM.

Hæc Ecloga hortatur Claudiam uxorem, ut, Roma relicta, secum in patriam Neapolim secedat.

QUID mihi mœsta die, sociis quid noctibus, uxor,

O conjux, cur die ac nocte, cum una sumus, tristis et anxia suspiras continua

Parmensis: *Ad Claudiam Uxorem ut secum Neapolim secedat*: vide Præf. Ceteræ edd. habent: *Ad Claudiam Uxorem.*—1. 2 Barthius tollit notam dis-

Anxia, pervigili ducis suspiria cura?
 Non metuo, ne læsa fides, aut pectore in isto
 Alter amor: nullis in te datur ire sagittis,
 (Audiat infesto licet hæc Rhamnusia vultu),
 Non datur: et si egomet patrio de littore raptus
 Quatuor emeritis per bella, per æquora, lustris
 Errarem, tu mille procos intacta fugares;
 Non intersectas commenta retexere telas,

5

solicitudine? Non timeo, ne tua fides offensa sit, aut alius amor irrepperit in cor tuum. Non licet ullis sagittis te ferire (Rhamnusia Nemesis audiat hæc torva facie) non licet. Et si ego avulsus a patria, vagarer quatuor completis quinquenniis per bella, per maria; tu integra abigeres mille procos, non utens artificio redordiendi

tionctionis post verbum *Anxia*, legens: *sociis quid noctibus, uxor, Anxia pervigili, &c.*—7 *Quatuor emeritis* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Marklandus tamen legere malit: *Quatuor emensis*, ut ap. Ovid. Met. xv. 186. et 226.—9 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Grasser. Gevart. Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. &c. *Non intertextas*; Venett. 1. 2. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: *Non intersectas*; hoc probat Markl. quamvis tentabat *imperfectas* ex Claud. Rapt. Pros. 1. 269. *interceptas* ex eodem II. 156. et *intercisus* ut Theb. II. 184. 'Ego Papinium scripsisse puto: *Non impertextas*; orsa enim quotidie, et redorsa, nunquam tamen pertexuit, quod pertexere velle videbatur. Illam lectionem Lindenbrogiani libri ante hoc sæquisæclum in edd. etiam libris fuisse, sed corruptam indicant Philippi Beroaldi Commentaria in Propert. II. 9. qui

NOTÆ

1 *Sociis noctibus*] Sociæ noctes, quas simul unaque conjuges transigunt. Alio modo 'nox sociæ' Ciceroni sumitur Philip. II. quæ ad aliquod facinus perpetrandum juvat: 'Cum tamen tu nocte sociæ, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demittere.'

2 *Pervigili cura*] Theb. II. 'Pervigiles acunt suspiria questus.'

3 *Pectore in isto*] Δευρυκῶς, hoc est, tuo.

4 *Sagittis*] Amoris scilicet.

5 *Rhamnusia*] Nemesis Dea, Rhamnusia vocata a Rhamnunte oppido Atticæ, in quo templum magnificum habebat. *Infesto vultu*] Ea enim Dea ægro vultu respicit nimia felicitate

elatos, punitque. Sic Lucanus: 'Et tumidis infesta colit, quæ nmina Rhamnus.' Vide Consol. ad Ursum.

7 *Quatuor emeritis per bella, per æquora, lustris Errarem*] Alludit ad Ulyssem, qui, transacto decennio ad bellum Trojanum, erravit adhuc decem annis per maria, antequam in patriam pervenire posset.

9 *Non intersectas commenta retexere telas*] Loquitur de Penelope, Ulyssis uxore, quæ procos eludebat, retexendo noctu telam, quam die texit. Promiserat enim se uni eorum nupturam, cum telam absolvisset. Nota fabula. Vide Homerum in Odyssea.

Sed sine fraude palam, thalamisque orbata negasses. 10
 Dic tamen, unde alia mihi fronte, et nubila vultus?
 Anne quod Euboicos fessus remeare penates
 Auguror, et patria senium componere terra?
 Cur hoc triste tibi? certe lascivia cordi
 Nulla, nec aut rapidi mulcent te prælia Circi, 15
 Aut intrat sensus clamosi turba theatri;

inceptas telas: sed sine dolo, et coram omnibus, obstinata renueres nuptias. Expone tamen, unde alia fronte mihi videris, et unde hæc tristitia in vultu tuo? Anne, quod Romam pertæsus, destino redire ad plagas Euboicas, et transigere senectutem in patrio solo? Cur hoc grave tibi est? Certe nulla lascivia tibi grata est, nec prælia rabidi Circi tangunt animum tuum, nec turba strepentis Theatri te afficiit; sed

interfecta producit.' Barth.—10 Edd. vett. omnes: *thalamosque armata negasses*. Lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—11 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Bern. Grasser. Gevart. Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. et Markl. *nubila vultu*; edd. vetust. *vultus*, quod, jussu Marklandi in curis secundis, reposuerunt Editores Bipontini.—13 *Arguor* Nic. Heinsius in Notis ad Propert. III. 17. 3. Advers. p. 732.—16 'Suspicio Statium scripsisse cura theatri; ex Propertio II. 13. (=16. 33.)' Tot jam abiere dies, cum me nec cura theatri Nec tetigit Campi; nec mea Musa juvat.' Vide ad II. 2. 70.

NOTE

10 *Sine fraude palam*] Id est, since-
 riore animo ageres cum procis, quam
 fecit Penelope, palamque et firmo
 ac obstinato corde eos rejiceres.

11 *Et nubila vultus*] Elegantissime
 expressit τὸ σύννεφες, quo Græci fron-
 tem curis ac solitudinibus capera-
 tam, seu supercilium mœstitiæ nubilo
 obductum significant. Metaphora
 sumta ab aëre caliginoso, et nubilo
 tempore. Unde σύννεφος, et σύννεφοιν
 ὄμμαρα, id est, oculos mœstitiæ nubibus
 obducere, apud Euripidem, et τὸ τῶν
 ὀφρύων νέφος, et νεφέλη ὀφρύων, id est,
 nubilum et nubes superciliorum, apud
 Sophoclem in Antigone. Et Latinis
 'nubecula' Ciceroni in Pisonem, et
 Horatio: 'Deme supercilio nubem.'

12 *Euboicos penates*] Intelligit Nea-
 polim hic, ut colligitur ex Ep. Statii
 ad Pollium lib. hoc tertio Sylvarum
 præfixa: 'Summa Ecloga, qua me-
 cum secedere Neapolim Claudiam
 meam exhortor.' Vocat autem Nea-

polim *Euboicos penates*, quia Cumani
 conditores Neapolis a Chalcidensibus
 Eubææ insulæ erant oriundi.

13 *Patriæ terra*] Neapoli.

15 *Circi*] Circi erant Romæ loca
 muris septa, in quibus equi pugiles-
 que exercebantur, ludique fiebant;
 sic dicebantur, auctore Varrone,
 quod circum spectaculis ædificatis ibi
 ludi fiunt, et quod ibi circum metas
 fertur pompa, et equi currunt. Vel a
 Circe Solis filia, quæ prima dicitur
 hæc curricula instituisse in honorem
 Solis patriæ. Erant Romæ plures, sed
 inter hos, unus 'maximus' dictus, qui
 ceteros magnitudine superaret. Nam,
 ut ait Plinius, longitudine fuit trium
 stadiorum, et latitudine unius, sed
 cum ædificiis quaternum jugerum ad
 sedem 260000. hominum. Vide Cas-
 siodorum.

16 *Theatri*] Theatrum erat locus,
 in quo fiebant ludi scenici, unde
 'clamosum' vocat Papinius. Vide

Sed probitas, et opaca quies, et sordida nunquam
 Gaudia. Quas autem comitem te raptō per undas?
 Quanquam, et si gelidas irem mansurus ad Arctos,
 Vel super Hesperiae vada caligantia Thules, 20
 Aut septemgemi caput haud penetrabile Nili,
 Hortarere vias. Etenim tua, (nempe benigna

bitas et quies obscura, et nunquam plebeia gaudia. Non dico, per quod mare volo me comiteris: cum, si profisciscerer habitaturus ad rigentem Septentrionem, vel ultra mare Occidentalis Thules, vel fontem imperium Nili, excitarer me ad eundem. Nempe hic animus tuus est, quem mihi deinctum prospera

~~~~~  
 ubi hæ voces, (turba et curo,) commutantur.' Markl.—22. 23 'Hæc mens tua

NOTÆ

de Theatro Jul. Cæsarem Bulenge-
 rum.

17 *Probitas et opaca quies*] Hæc duo jungere amat Statius. Pietate Abascanti: 'Nec tamen his mutata quies, probitasque secundis Intumuit.' *Probitas* enim hic moderationem animi ac tranquillitatem significat, non efferentis se ultra modum suæ naturæ, fortunæ, meriti, dignitatis, decoris. Ita 'improbitas' Manilio, pro vehementi mentis impetu: 'Ipse sibi lex est, et quæ fert cumque voluntas Præcipitant vires. Laus est contendere cuncta: Et si forte bonis accesserit impetus ausis Improbitas fiet virtus, et condere bella, Et magnis patriam poterit ornare triumphis.' Quies dicitur *opaca*, quia qui sunt quieto animo umbram et latebras quærunt, nec in publicum libenter se produnt. *Sordida nunquam gaudia*] *Sordida gaudia* vocat, quæ ex rebus abjectis et humilibus, et quæ animum humanum movere non merentur, capiuntur. Sic vocat ludos gymnicos et scenicos, ac ea spectacula, quæ in Circis theatrisve exhibebantur.

19 *Gelidas Arctos*] Intelligit tractum Septemtrionalem qui semper frigore ac nivibus riget, unde *gelidas*

vocat Arctos. Septemtrio autem vocatur Arctos, quia subjacet duabus ursoris, quæ Græce dicuntur ἀρκτοί.

20 *Vel super Hesperiae vada caligantia Thules*] Thule insula in Septemtrionem vergens ultra Orcades, quam alii Islandiam, alii Tilemarchiam vocant. Dicit *vada caligantia*; vel quia cum hæc insula habeat latitudinem graduum 63. fit ut circa solstitium hybernium, nihil fere aut quam minimum diei habeant ejus incolæ, sole Capricorni tropicum ab illis longe dissitum percurrente. E contra etiam circa æstivum solstitium, quam brevissimæ ibi sunt noctes, sole ab illorum horizonte quam minimum recedente. Vel quia Sol ibi occidit, mergiturve; ut Protreptico Crispini: 'Quantusque nigrament fluctibus occiduis fessoque Hyperione Thulen.' *Hesperia*] Quia hæc insula respectu nostri, occidentalior est.

21 *Aut septemgemi caput haud penetrabile Nili*] De Nilo fluvio Ægypti sæpius locuti sumus. Dicitur *septemgemi*, quia septem ostiis in mare Ægyptium effunditur. *Caput haud penetrabile*] Quia vetus fons Nili hucusque incognitus.

22 *Hortarere vias*] Sic Tacitus Annal. II. 'Hortantibus dehinc qui-

Quam mihi sorte Venus junctam florentibus annis
 Servet et in senium ;) tua, (quæ me vulnere primo
 Intactum thalamis, et adhuc juvenile vagantem 25
 Fixisti,) tua fræna libens docilisque recepi;
 Et semel insertas non mutaturus habenas

sorte ab annis juvenilibus, Venus usque in senium servet. Tua etiam, o quæ me prima plaga fixisti expertem nuptiarum et adhuc errantem more juvenum, tua fræna libens et docilis recepi, et ea usque premo, non mutaturus semel insertas habenas.

~~~~~

nempe benigna Quam . . . Servat et in senium est plerarumque edd. lectio et distinctio, sine sensu, aut exitu. Gronovius vero Reliq. ad Sylv. monet se in membranis Salisb. invenisse: *at enim tua*: in codice manuscripto Rhod. et edd. Venet. 2. *etenim tua*: et ita ego in ed. Parmensi; Romana enim: *est mens tua*; quam lectionem a mala manu Domitii esse opinor, et inde in sequentes editiones propagatam, mutata voce *est* in *hæc*. Omnino verum est: *etenim tua*, &c. cum interpunctione quam in contextu meo habes; sine qua nullus est sensus. Politianus quoque Epist. vi. l. si verba ejus recte capio, legit: *etenim tua*, non: *est mens tua*. Pro sorte nonnullæ edd. et inter eas Parm. habent, forte: perperam: *sors* proprium in hac re verbum: vide quæ dixi ad Epithal. Stell. vs. 22. Deinde *Servat et in senium*; ita Parm. Rom. et Venet. non *Servet*; sed *Servet* verius est et elegantius: certe enim tenerioris est affectus optare ut Venus istud conjugium servaret in senium utriusque, quam narrare tantum hoc ita esse: præsertim cum ista narratio non adeo vera sit; quippe Statius non erat senex quando hæc scripsit, prout discere possis si insipias Cl. Dodwelli Annal. Statian. cap. 47. Alibi quidem dicit: 'Nos fortior ætas jam fugit;' et alibi: 'Nos facta aliena canendo Vergimur in senium:' sed non in senium servatus fuit qui vergit in senium tantam. Et quod summum est, probabile admodum est Statium non excessisse tricesimum sextum vitæ annum; quomodo igitur dicere potuit Venerem illum servare in senium? Fallatur igitur necesse est summus Gronovius, qui Diatr. cap. 35. præfert *Servat*, et Statium jam senem facit ex eo quod vs. 12. dixerat: 'Anne quo Euboicos,' &c. Atqui Statius non ibi dicit se jam compositurum esse senium patria terra, sed auguratur se olim facturum esse: aliter si sumas, ineptum erit istud *Auguror*: non enim de præsentibus, sed futuris solemus augurari. Recte igitur *Servet*, ut sit optantis; et ita postea edidit Gronovius. Gevartius et Isaacus Pontanus hunc locum infelicitè tentarunt, ut necesse erat nescientibus antiquam et veram lectionem *etenim pro hæc mens*. Markl. Nos servavimus distinctionem Marklandi.—

NOTE

busdam inediam, et tenuem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait.' *Etenim tua* [*Hæc mens tua*, &c.] Puto, inquit, te voluisse mecum venire, si irem ad extremas Arctos: nam tibi eadem est mens, quæ fuit cum mihi nupsisti, et ego eundem amorem servo, quem olim in te contuli.

24 *Tua*] Refer ad fræna vs. 26. quod repetit, quia aliquid de ipsa in-

terponit.

26 *Tua fræna libens docilisque recepi, Et semel insertas non mutaturus habenas*] Metaphora a re equestri ducta, ut in Equo Domitiani: 'Hic domini nunquam mutabit habenas: Perpetuis frænis, atque uni serviet astro.' Sed præcipue usitatum verbum in inconstantia amore. Tacitus: 'Neque enim perinde a parentibus liberi,

Usque premo. Ter me nitidis Albana ferentem
 Dona comis, sanctoque indutum Cæsaris auro
 Visceribus complexa tuis; sertisque dedisti
 Oscula anhela meis. Tu, cum Capitolia nostræ
 Inficiata lyræ, sævum ingratumque dolebas

30

Ter me complexa es in sinu tuo gestantem Albana munera fulgidis capillis, et redimium sacra aurea corona a Cæsare donata, et anhelans osculata es measerta. Tu, cum præmium Capitolini certaminis denegatum est meæ lyræ, necum victa incu-

~~~~~

28 Nic. Heinsius Not. ad Claudian. in Rufin. i. 37. hæc habet: 'Apud Statium Sylv. lib. iii. ad uxorem: *ter me victrici Albana ferentem Serta coma, &c.* quomodo restituendus ille locus: vulgo scribitur: *ter me vidisti A. f. Serta comes*: in aliis codd. est *nitidis A. f. S. comes*; sed *victrici A. f. S. coma* Statium scripsisse sum certus. Et sic legit etiam in Advers. lib. ii. cap. 7. p. 260. Codex vetus Lipsii cum Parm. *nitidas A. f. S. comas*. Vide Syllog. Epist. Tom. ii. p. 29. Et sic edidit Gronovius. Rom. vet. Lindenbrogii, cum multis codd. *nitidis . . . comis*; Exc. Heins. *ter me vidisti A. f. Serta comes*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *ter me vidisti A. f. Dona comes*. Nostram lectionem dederunt Lindenbrog. Crac. Plant. &c.—32 Parm. *sævum ingratumque*

NOTE

quam ab impudica adulteri mutantur.' Propertius: 'Mutare dominam.' 'Mutare puellam.'

28 *Ter me nitidis Albana ferentem Dona comis, sanctoque indutum Cæsaris auro*] Ut locus hic intelligatur, notandum est, Domitianum instituisse eximias venationes, et scenicos ludos, superque Oratorum ac Poëtarum certamina, in honorem Minervæ, cujus quotannis in Albano quinquatria celebrabat. In his autem certaminibus, corona oleagina aurea, quæ erat victorum præmium, donatus fuerat Papinius. *Nitidis comis*] Flavescentibus sive nitentibus. *Auro*] Est, corona oleagina aurea, a Cæsare donata.

30 *Complexa*] Supple es. *Oscula anhela*] Id est, calida, qualia amantium et gaudentium.

31 *Tu, cum Capitolia nostræ Inficiata lyræ, &c.*] Instituerat etiam Domitianus quinquennale certamen Jovi Capitolino triplex, musicum, equestre, gymnicum, et aliquanto plurimum

coronarum. Certabant etiam Poëtæ oratoresque. Hoc autem in certamine victus fuit Papinius, de quo etiam queritur in Epicedio in patrem. *Capitolia*] Supple corona, quæ in his ludis dabatur victoribus.

32 *Sævum ingratumque dolebas Mecum victa Jovem*] Sic de Diis sentiebant veteres, si quid secus quam sperabant ipsis contingebat, ut sæpius diximus. *Mecum victa*] Ex hoc loco apparet Claudiam uxorem poëticæ operæ, non solum testem sed et participem fuisse, quemadmodum plures mulieres suis viris in faciendis orationibus versibusque opem tulere, ut refert Sidonius Apollin. lib. ii. Ep. 10. 'Memineris,' ait, 'quod olim Martia Hortensio, Terentia Tullio, Calpurnia Plinio, Pudentilla Apuleio, Rusticiana Symmacho, legentibus meditantibusque candelas ac candelabra tenuerunt. . . Reminiscere, quod sæpe versum Corinna cum suo Nasone complevit, Lesbia cum Catullo, Cæsennia cum Getulico, Argentaria cum

Mecum victa Jovem: tu procurentia primis
 Carmina nostra sonis, motasque in murmura voces
 Aure rapis vigili: longi tu sola laboris 35
 Conscia, cumque tuis crevit mea Thebais annis.
 Qualem te nuper Stygias prope raptus ad undas,
 Cum jam Lethæos audirem cominus amnes,
 Aspexi! tenuique oculos jam morte cadentes.
 Scilicet exhausti Lachesis mihi tempora fati 40

sabas crudelem et immemorem Jovem. Tu excipis insomni aure primos sonos versuum meorum, ut excidunt, et murmura totius noctis. Tu sola testis es proluxa operæ, et mea Thebais adolevit cum tuis annis. Quam afflictam te nuper vidi, cum pane detrusus ad aquas Stygis, jam prope audirem Inferorum fluvios! In te enim fugebam moribundos oculos. Nempe Lachesis tantum tui miserta, reddidit mihi

dolores; Rom. scævum ingratumque dolebas.—34 Heinsius ad Claud. Rufin. i. 152. legit *motasque in murmura voces*, pro eo quod habent Venett. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *totasque in murmure noctes Aure rapis vigili*; et profert Gronovius in Obsa. iv. 12. Heinsius ita scribit: 'Sciolus aliquis, qui ignorabat aurem *vigilem* poetis pro attenta frequenter poni, illic loci refinxit: *totasque in carmine noctes*; quomodo nunc legitur: quasi Statius totis noctibus aliud nihil egisset.' Ast omnes edd. habent *murmure*, non *carmine*.—35 *Aure capis* legebat nescio quis.—37 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. &c. *nuper Stygias modo raptus ad undas*. 'Quid est hoc *nuper modo raptus*? nonne *nuper* et *modo* idem sunt? Bene notavit Bernardus veterem codicem pro *modo* habere *prope*, quod verissimum est.' Ita Marklandus, qui ex illo vet. cod. primus reposuit *prope*; sed vide Barthium, et Facciolat. sub voce *modo*.—39 'Usitatus est: *oculos jam morte natantes*, quam *cadentes*: Auctor Consol. ad Liv. 92. Ovid. Met. v. 70. Nostr. ii. 638. xi. 557. Sil. Ital. ii. 122. Plura e Poëtis possem afferre, nisi sanam putarem vulgatam lectionem.' Markl.—40 'Porro monito versum hunc mihi sanum videri: arguari enim potes: *exacto Lachesis mihi tempora filo*, ut Sylv. v. 1. 'exacti saperest pars ultima fili,' v. l.: *exhaustæ Lachesis mihi tempora vitæ*; quæ phrasis sæpe numero apud Poëtas occurrit. Sed *tempora fati* præstat Val. Flac. iii. 379.' Idem.—

NOTE

Lucano, Cynthia cum Propertio, Delia cum Tibullo.' *Jovem*] Quia hi ludi versusque fiebant in honorem Jovis Capitolini.

33 *Tu procurentia primis Carmina nostra sonis, motasque in murmura voces*] Morem, ut ait Cruceus, exprimit Poëtarum carmen aliquod meditantium; illud enim primo murmure quodam tacito intra se concipiunt, deinde retractatum aliquoties et re-

petitum fundunt. Fulgentius de Alleg. librorum Virgilii: 'Quales vatum imagines esse solent, dum assuntis ad opus conficiendum tabulis, arcanum quoddam latranti intrinsecens tractu submurmurant.'

37 *Stygias*] Styx fluvius Inferorum.

38 *Lethæos amnes*] Fluvios Inferorum, quorum unus Lethe dicitur.

40 *Lachesis*] Una e Parcis. *Fati*] Fatum apud Poëtas sæpe sumitur,

Delph. et Var. Clas.

Stat.

2 B

Te tantum miserata dedit, Superique potentes
 Invidiam timuere tuam : post ista, propinquum
 Nunc iter, optatosque sinus comes ire moraris ?
 Heu ubi nota fides, totque explorata per usus,
 Qua veteres Latias, Graiasque Heroidas æquas ? 45
 Isset ad Iliacas (quid enim deterret amantes ?)
 Penelope gavis domos, si passus Ulixes.
 Questa est Ægiale, questa est Melibœa relinqui,
 Et quanquam sævi fecerunt Mænada planctus.

annos jam transactos, et potentes Dei metuerunt te offendere. Post hæc nunc recusas me comitari in tam expetitas et proximas terras? Ubi fides cognita et experta tot officiis, qua æquiparas priscas Heroidas Latinas et Græcas? Penelope læta venisset ad Trojam (quid enim amantes avertit?) si Ulysses precibus ejus annuisset. Ægiale et Melibœa questæ sunt se deseri, et illa quam crudeles luctus

43 Bernartius ex manuscripto codice profert : *optandosque sinus*, improbante Marklando.—44 Codex unus : *totque explorata per annos*.—45 '*Heroides* scribendum, Latino non Græco usu; alioquin enim perdurus totum versum sonus vexabit.' Barth. 'Suspectus mendi versus propter tot voces in *as* exeuntes, quæ vitiosum ac ingratum sonant, ut bene notat Heinsius ad Ovid. Trist. v. 5. 43. Unde, inquit, Statius reliquiasse possit videri : *Qua veteris Latii, Graiisque Herois æqua es*. Satis caute agit vir magnus. Singula videamus. Probum est *veteres Heroidas*, ut Pietat. Abasc. 255. Ovid. Art. Am. 713. et Amor. II. 4. 33. Nihil igitur in his vocibus innovandum, cum satis clara sit Ovidii imitatio. De ceteris, mihi videtur legendum : *Qua veteres Latias, Graiisque Heroidas æques*. Cf. Ovid. Met. XIII. 282. Lucr. II. 600. Nostr. Theb. x. 838.' Markl.—49 'Hic est unus ex locis de quibus in Præfat. questus sum; adeo immaniter, si quid video, depravatus, ut sine codicis alicujus vel variantis lectionis adminiculo impossibile sit enim in sanitatem asserere. Loquitur Statius de fidis uxoribus, et quæ conjuges suos per omnes casus comitari vellent : *Ægiale*, inquit, *questa est relinqui*, mallet comitari maritum suum Diomedem ad bellum Trojanum; et ita *Melibœa Philoctetem* : *et planctus, quanquam sævi, fecerunt Mænida*. Quam fecerunt Mænida? et quare? et quomodo? et quando? Et si hæc omnia probaveris, quænam connexio inter hunc et præcedentem versum? quid enim Mænas aliqua Bacchi furiosa

NOTÆ

pro vita seu tempore fati vitæ cuiusque præstituto.

43 *Invidiam timuere tuam*] Timuerunt te offendere, ne invehereris in se, ut mos erat, cum carissimi moriebantur, ut sæpius diximus. *Propinquum Nunc iter, optatosque sinus*] Id est, Neapolim non procul dissitam.

46 *Iliacas*] Trojanas.

47 *Penelope*] Penelope uxor Ulyssis.

48 *Ægiale*] Uxor Diomedis. *Melibœa*] Uxor Philoctetæ. *Relinqui*] Volebant enim sequi maritos ad expeditionem Trojanam.

49 *Et quanquam sævi fecerunt Mænada planctus*] Quidam intelligunt hunc versum de Laodamia Protesilai

Nec minor his tu nosse fidem, firmamque maritis 50

asciscerunt in comitatum et torum Bacchi. Nec certe minus his fidem cognoscis,

cum uxoribus Ægiale et Melibœa? quare tam emphatice *planctus quam sævi*? quasi hæc, quæcumque sit, de qua sermo est, magis Mænas facta fuisset, si planctus ejus minus sævi fuissent. Sed tempus est audire Gronovium Diatr. cap. 35. ubi post citatos duos hos versus, (48. 49.) ita loquitur: 'Varie posteriorem versum torserunt interpretes. Gevartius disjungit *τὸ quamquam*: *Et quam quam sævi*; uti et Domitius, quando notat inusitate *τὸ quam* cum positivo junctum; frequentius addi particulam *per*, ut sit *perquam sævi*. Quem merito reprehendit ille, quod hæc ad Laodamiam referat. Crucens supponit: *Et quam tam sævi*. Nugæ. Vera est vulgata, et ita explicanda: Ægiale relinqui se quæsta est: quæsta est etiam Melibœa: et *planctus* ob desertionem, *quamquam* tristes sævique (quia illa impia, immerita, iniqua; non quales istæ quas causa publica et dignitas Græciæ decusque regium imperabat, juncta spe redditus) fecerunt Mænada aliquam, nempe Ariadnen. Inter planctus et lugubrem ejulatum deprehensa a Libero patre Cnossis Mænas facta est, hoc est, in comitatum et torum Liberi ascita: hoc evenit inter istiusmodi flebiles ritus et doloris insaniam: ideo planctus id fecisse dicuntur, more familiarissimo Poëtis fingendi *ἀντιὸν τὸ μὴ ἀντιὸν*.' Hucusque Gronovius: et defendit hanc explicationem Elench. Antidiatr. c. 5. ubi dicit de nulla alia quam de Ariadne Statium capi posse. Nescio quomodo tecum agitur, Lector; ego quidem nihilo magis adhuc video quo sensu hæc connecti possint: quid enim si Ariadne inter *planctus* recepta fuerit in torum et comitatum Bacchi? quid hoc ad exempla uxorum quæ conjuges amarunt, et pro illis et cum illis quidvis perpeti paratæ fuerunt; de talibus enim agit Statius; non ex Fabulis, sed Historia. Mitto quod Ariadne non dici potuit facta esse Mænas ex quo quod in torum Bacchi (illud enim vir doctus addendo: 'et comitatum') recepta fuit: alia enim res est Mænas. Sed ut compendii faciam, (multo enim plura contra hanc interpretationem afferri possunt,) corruptissimus est locus, et forte mutilus: supra enim vs. 45. dixit: 'Qua veteres Latias Graiasque Heroidas æquas;' et de Graiis tribus exemplis absolvit: æquum erat ut uno saltem Latias demereretur. Utcumque sit, sine dubio scripsit: *Et quam: Ægiale, Melibœa, et illa Quam, &c.* ut Capill. Earini: 'cedat coma saucia Nisi Et quam Sperchio timidus servabat Achilles.' et ita passim: sed ultra non possum. Editiones vetustæ nihil mutant hoc loco; nisi quod pro *sævi* Romana *scævi* exhibet. Markl. 'Din suspicatus eram partem hujus versus formatam esse ex Seneca Herc. (Æt. 1886. 'Feriantque graves Mænala planctus.' Obstupui cum in Venet. 1. pro *Menada* inveni plane *Menala*: unde pronum fuit facere: *quæsta est Melibœa relinqui, Et cujus sævi ferierunt Mænala planctus; Ægiale, Melibœa, et illa cujus planctus ferierunt Mænala. Quænam fuerit hæc Herois Arcadica memoriæ non nunc occurrit, nec vacat disquirere: non tamen dubito quin aliqua sit cujus maritus ad bellum Trojanum profectus est. Idem in Addendis. 'Legendum: *Et quam, tam sævi: tam sævi planctus*, ut ex sana insaniam fecerint. Clara res est, non personæ et Fabulæ. Domitius Calderinus quæ hoc loco tam confidenter tradit, nullis testibus probare poterat; sed nec cogebatur, cum omnia ad libitum Papinius detorserit, personas mutuas ex Mythistoriis, suo commodo aptas.' Barth.—50 Parm. *factamque mari-**

NOTÆ

uxore. Sed potius hic intelligenda ippet a Theseo, deprehensa a Libero
Ariadne: hæc enim inter planctus et Patre, Mænas facta est, hoc est, in
lugubrem ejulatum, quod deserta fu- comitatum et torum Liberi ascita,

Reddere : sic certe cineres, umbramque priorem
 Quæris adhuc : sic exequias amplexa canori
 Conjugis, ingentes iteras de pectore planctus,
 Jam mea. Nec pietas alia est tibi, curaque natæ :
 Sic ut mater amas, sic nunquam corde recedit 55
 Nata tuo ; fixamque animi penetralibus imis
 Nocte dieque tenes : non sic Trachinia nidos
 Alcyone veros, non sic Philomela penates

et inconcussam redhibes conjugibus : sic certe colis cineres et manes prioris mariti : sic amplexa tumulum aulædi viri, crebro planctu tundis pectus, quanquam mea. Et pietas eadem tibi est, et cura ejus filia: sic eam ut mater diligis : sic nunquam recedit ex corde tuo, et habes illam diu noctuque impressam imis animæ recessibus. Non tanto affectu Alcyone Trachinia circuit nidos suos, quos vere facit. Non sic

~~~~~

tis Dedere ; ed. vetusta Heinsii : tutamque maritis Dedere ; scriptus liber ejusdem : vitamque maritis ; unde ille opinabatur : totamque maritis Te dare. Vide Advers. lib. i. cap. 2. p. 15.—52. 53 ' Male τέλει στερῆς in vulgatis ponitur post planctus, et sententia nova orditur ab istis : Jam mea, nec pietas, &c. quare oppositionis elegantia perditur. Nemo vero mutet vocem exequias in reliquias, utcumque adblandiatur.' Markl. Ut Marklandus distinxit, longe ante dederat Barthius in Notis. Pro iteras de pectore, quod est ex ingenio Marklandi, edd. vet. omnes exhibent : iterasti pectore.—54 Venet. 1. curaque note.—55 Sic et mater amas Parm. et Rom. Sic ut mater amas in ceteris. Barthius correxit : Sic ea matris amans ; cum hac interpretatione : Sic ea te matrem in oculis gerit ; sic vicissim ea, filia, nunquam corde tuo recedit.—56 Nota tuo, &c. Venet. 1. Marklandus conj. Illa tuo.—57. 58 ' Quinam hi vèrni Halcyones nidi ? Plin. N. H. x. 32. de halcyonibus : ' Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt.' Cf. Ovid. Met. xi. 745. Vet. Scholiast. ad Stat. Theb. ix. 361. Hygin. Fab. Lxv. et Serv. ad Virg. Georg. i. 399. Non igitur vèrni Halcyones nidi : et

NOTE

51 *Umbramque priorem*] Id est, umbram seu manes prioris mariti.

52 *Canori Conjugis*] Hinc patet priorem maritum Claudie, fuisse musicum, vel aulædum. Infra enim dicit : ' Voce paterna Discendum Mnis discit.' Per canorum tamen hunc conjugem aliqui Lucanum Poëtam intelligunt, sed nullo valido argumento. Vide Vitam Papinii.

54 *Mea*] Id est, mihi matrimonio conjuncta.

57 *Non sic Trachinia nidos Alcyone veros*] Idem et Papinius Theb. ix. ' Fluctivagam sic sæpe domum, ma-

didosque penates Alcyone deserta gemit, cum pignora sævus Auster et algentes rapuit Thetis invida nidos.' Et ibi diximus, Alcyonem fuisse Ceycis regis Trachinensium uxorem, quæ cum corpus mariti, qui naufragio perierat, agnovisset, tanto dolore correpta fuit, ut se supra illius corpus in mare projecerit. Ambo vero in Alcyones aves, misericordia Deorum, mutati fuerunt. Vide Ovid. Met. xi. *Veros* [vernos nidos] Quia verno tempore pariunt Alcyones. Vide Plinium lib. x. cap. 32.

58 *Non sic Philomela penates Circuit,*

Circuit, amplexusque animamque in pignora transfert.
 Et nunc illa tenet viduum quod sola cubile, 60
 Otia tam pulchræ terit infœcunda juventæ :

Philomela suos amplectitur, et transmittit animam in pullos suos. Heu, quod nunc illa tua nata cubat sola in vacuo lecto, et infœcunda consumit tam

si essent, nihil hoc ad rem, nisi probari posset Halcyonem vernos magis quam brumales nidos diligere et amplecti solere. Lege: non sic Trachinia nidos Halcyone veros, non sic, &c. Nidi sunt pulli. Claud. III. Cons. Hon. 5. Virg. Æn. XII. 473. Georg. IV. 17, &c. Markl.—59 *Circuit it et amplectens*, vel: *Circū it et amplectens* in quibusdam scriptis; forte: *Lustrat et*, &c. Venet. 1. amplexuque animam in pignora; Parm. *amplectensque animamque*; Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Circuit amplectens, animamque in pignora transfert*. Lectio nostra est ex emendatione Marklandi.—60. 61 *Heu nunc illa terit viduo quod sola cubile Otia, jam pulchræ terit*, &c. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *Heu n. i. terit viduum quod s. cubile! Otia tam p. terit*, &c. Gevartius Papin. Lect. III. 14. *Heu n. i. terit viduo q. s. cubili Otia tam p. vere infœcunda*, &c. Gruterus in schedis, quibus utebatur Gronovius. *Heu! n. i. terit viduo q. s. cubili Otia! tam pulchræ perit infœcunda juventæ* Gronovius Diatr. cap. 35. et Elench. Antidiatr. cap. 5. et non dubitat Papinium ita reliquisse. Postquam tamen insexisset codd. Rhod. et Salisb. et Venet. 2. qui omnes in priori versu pro *terit* habent *tenet*, in Reliq. ad Sylv. ambigit an fuerit: *Heu n. i. tenens viduum q. s. cubile Otia tam pulchræ terit*; quod probat Marklandus, qui tamen credebatur a Statio fuisse: *Heu n. i. jacens viduo q. s. cubili Otia tam pulchræ terit*, &c. Edd. vero Venet. 1. Parm. et Rom. habent: *Et nunc illa tenet*; unde idem Marklandus lectionem nostram effinxit. In textu tamen habet: *Et nunc illa*

NOTE

amplexusque animamque in pignora transfert] Mirus enim amor est lusciniæ seu philomelæ in pullos suos. Per *penates* intelligendus nidus; nam *penates* abusive pro domo accipiuntur. Ova parit verno tempore, cum plurimum sena. Vide Plinium lib. x. cap. 29.

60 *Et nunc illa tene! viduum [terit viduo] quod sola cubile [cubili] Otia tam pulchræ terit infœcunda juventæ*] Illud *terit* iteratum non probatur doctissimo Grutero, unde suspicatur Poëtam sic scripsisse: *Otia tam pulchræ vere infœcunda juventæ*. Gevartius sic corrigat hunc locum: *terit viduum quod sola cubile! Otia tam*. Mavult Gronovius: *tam pulchræ perit infœcunda juventæ*. Et frequentissimas esse observat vices literarum T et P. 'Perire' porro juventæ dicitur, cui ju-

venta perit, qui juventam otiosam, inexercitam iis, quibus debebat, muneribus habet. *Infœcunda perit juventæ*, quæ juventam sine tori conjugalis gaudiis et votis in conjugum exigit: quæ viduos per annos transmittitur, ut Statius in Epithalamio Stellæ. Hypallage nota et frequens Poëtis. Elegantissime, cui juvena marcet, et non gignendis, aut pariendis liberis impenditur, sterilis aut *infœcunda juventæ perire* dicitur. Nec dubitat Gronovius etiam: ita Papinium reliquisse. Observandum est etiam codices Salisb. Rhod. et Venetum habere *tenet* loco *terit* primi versus. Unde tentat Gronovius etiam: *Heu: nunc illa tenens viduum quod sola cubile, Otia tam pulchræ terit infœcunda juventæ*. Verum sanus locus est: frequens enim Papinio vocum repetitio, ut patet ex

Sed venient plenīs, venient connubia, tædis.
 Sic certe formæque bonis animique meretur:
 Sive chelyn complexa ferit, seu voce paterna
 Discendum Musis sonat, et mea carmina flectit, 65
 Candida seu molli diducit brachia motu;
 Ingenium probitas, artemque modestia vincit.

formosam juventam. Sed mariti venient auspiciatissimis facibus: sic certe digna est ob eximias tum animi cum corporis dotes: seu pulsat citharam, seu canit paterna voce, quod Musæ discant, et modulatur versus meos: seu movet teneris modis niveos lacertos. Ejus bonitas superat ingenium et modestia artem.

~~~~~

terit viduo; et in Notis video.—62 'Non intelligo has *plenas tædas*: forte scriptum erat *phæstis*, i. e. *festis*, *ph* pro *f*, ut in libris scriptis millies fit; hoc non intellectum in *plenis* degeneravit.' Markl.—64 *Sive chelyn complexa petit* Venett. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ; ferit ex conjectura edidit Marklandus, qui, pro voce *paterna*, malit etiam, voce *canora*.—65 *Livendum Musis*, vel *Dicendum Musis*, conjecit idem Marklandus.—66 *Grandia seu molli* Parm. Pro *diducit*, Heinsius ad Ovid. Rem. Amor.

NOTÆ

hacce ipsa Ecloga supra: 'Tuæ quæ me vulnere primo, Intactum thalamis, et adhuc juvenile vagantem Fixisti, tna fræna libens.' Ubi τὸ 'tna' primum refertur ad τὸ 'fræna.' Infra: 'Sed venient plenīs, venient connubia, tædis.' Quo vulgaris lectio τὸν *terit* in secundo hoc etiam versu firmari potest.

62 *Plenis, venient connubia, tædis*] Sic coma Earini: 'Et plena dederat connubia dextra.' *Plenis*] Id est, auspiciatissimis, et quæ polliceantur felix et concors matrimonium, aut etiam amantissimum ac eximia specie præditum maritum.

64 *Seu voce paterna Discendum Musis sonat, et mea carmina flectit*] Hinc etiam patet priorem maritum Claudię fuisse Musicum. Plinius de uxore sua, Epistola 19. libri quarti ad Hispaniam: 'Versus quidem meos cantat formatque cithara.'

66 *Diducit [deducit] brachia motu*] Propertius lib. II. Eleg. 22. 'Sive aliquis molli deducit mollia gestu

Brachia: sen varios incinit ore modos.' 'Ducere' enim et 'deducere brachia' in saltatione, idem quod movere. Sed et 'jactare' dicebant. Propertius lib. IV. El. 9. 'Nanus et ipse suos breviter concretus in artus, Jactabat truncas ad cava buxa manus.' Chironomiam intelligit, nempe gesticulationem, et saltationem, affectus, et mores personæque exprimentem, et quasi sermonem tacitum, de qua Athenæus lib. XII. Lucianus de Saltatione: 'Ἀκούω, ἑνθροῦν, ἢ ποιεῖς, οὐχ ὁρῶ μόνον, ἀλλὰ μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν. Audio quæ facis, o homo, non video solum, sed mihi videris ipsis manibus loqui. S. Cyprianus de spectaculis: 'Loqui digitis elaborat.' Martialis lib. III. Epig. 64. 'Cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat, Qui movet in varios brachia vulsa modos.' Petronius: 'Manu puer loquaci.' Claudianus: 'Qui nutu manibusque loquax.' Qui hujusmodi artem exercebant, vocabantur 'Chironomi,' et 'Pantomimi.'

Nonne leves pueros, non te, Cytherea, pudebat
 Hoc cessare decus? Nec tantum Roma jugales
 Conciliare toros, festasque accendere tædas 70
 Fertilis; et nostra generi tellure dabuntur.
 Non adeo Vesuvinus apex, et flammea diri
 Montis hyems trepidas exhaustit civibus urbes:
 Stant, populisque vigent: hic auspice condita Phœbo
 Tecta, Dicarchei portus, et littora mundo 75
 Hospita: et hic magnæ tractus imitantia Romæ
 Quæ Capys advectis implevit moenia Teucris.

Nonne, leves Cupidines, non tu, Cytherea, erubescitis, tantum sæculi ornamentum otiosi? Non sola est Roma, quæ possit jungere geniales thalamos, et accendere nuptiales faces. Generi etiam inventientur in patria nostra. Jugum Vesuvii, et ignea procella horrendi montis non vacuavit incolis trementes civitates. Stant et florent civibus. Hic sunt arces fundatæ auctore Phæbo, Dicarchei portus, et oræ frequentatæ a populis orbis. At hic sunt muri, qui æmulantur regiones amplæ Romæ,

334. legit deducit, quod idem esse ait ac movet; et ita Parmensis.—72 Vet. Lindembrogii *Vesuvius apex*.—75 Edd. vett. præferunt, *littora mundi*; Marklandus conjectabat *littora mundo*; maluit tamen, *littora Baii*.—76 Edd. vett. *at hic magnæ, &c.* ‘Nulla oppositio inter hanc et priorem sententiæ partem: quare igitur adversativa at? lege: *et hic magnæ, &c.* sed constanter retinent at editiones; ut forte scripserit Statius: *hinc auspice condita Phæbo*

NOTÆ

68 *Leves pueros*] Amores alatos. *Cytherea*] Venus.

69 *Hoc cessare decus*] Id est, ‘Nec dulces natos, Veneris nec præmia nosse.’

70 *Festas tædas*] Quia in nuptiis sacra fiebant.

71 *Nostra tellure*] Neapoli.

72 *Vesuvius apex*] Intelligit Vesuvium montem in Campania, cujus vertex flammæ ac ignes vomit. Et alludit ad cladem illam, quæ Tito regnante accidit, qua erumpentibus ex apice Vesuvii montis flammis, duæ urbes cum pluribus vicis in Campania perierunt. *Et flammea diri Montis hyems*] Eleganter vocat flammeam hyemem, incendium hujus montis. Iisdem verbis utitur Valerius Flaccus Argon. lib. iv. ‘Sic ubi prærupti

tonuit cum forte Vesuvi Hesperia letalis apex, vix dum ignea montem Torsit hyems, jamque Eoas cinis induit urbes.’ Inde ratio petenda epitheti *diri*.

73 *Trepidas*] Metu scilicet, ne hæc clade perirent.

74 *Hic auspice condita Phæbo Tecta*] Cumas intelligit, ubi templum Apollinis celeberrimum erat.

75 *Dicarchei portus*] Puteolos intelligit, quorum celeberrimus portus, de quo vide Strabonem. *Et littora mundo hospita*] Innuit portum Puteolanum, ad quem appellebant naves ex omni fere orbe: unde dicit *hospita mundo littora*. Florus: ‘Nihil hospitalius mari.’

77 *Quæ Capys advectis implevit moenia Teucris*] Capuam designat, am-

Nostra quoque haud propriis tenuis, nec rara colonis
 Parthenope; cui mite solum trans æquora vectæ
 Ipse Dionæa monstravit Apollo columba.
 Has ego te sedes (nam nec mihi barbara Thrace,
 Nec Libye natale solum) transferre laboro:
 Quas et mollis hyems, et frigida temperat æstas:

80

quos Capys refecit advectis Trojanis. Nostra quoque Parthenope non paucos habet incolas, cui naviganti trans maria, ipse Apollo ostendit fertilem humum per columbam sacram Veneri. Ad hos tractus te nitor adducere, (nam nec fera Thracia, nec Africa, mea patria est,) quos et tepida hyems et refrigerata æstas temperat: quos

Tecta...at hinc magnæ, &c. non hic auspice, et hic magnæ. Markl.—78 *Nostra quoque et propriis* edd. vett. Marklandus conj. *Nostra quoque ut propriis tenuis, nec rara, &c.* et postea: *Nostra quoque haud propriis tenuis, nec, &c.* et in textum accepit. Cruceus: *et propriis tenuit quæ rura; vel: tenuit nec rara.* Heinsius in *Advers.* p. 732. *Nostra quoque Euboicis tenuissime ac rara colonis Parthenope?*—80 'Pro: *Dionæa m. A. columba, quæ est omnium editionum inepta lectio, recte Gevartius: Dionæa m. A. columba; quod confirmavit si-*

NOTÆ

plissimam, et celeberrimam totius Campaniæ urbem, et Romæ prope æmulam Ciceroni in *Rollum* II. unde nostro dicuntur *mania magnæ tractus imitantia Romæ.* Hanc Capys Ænææ comes condidisse fertur, ut docent Dionysius Halicarnassæus, et Suetonius, aliique. Livius tamen dicit hanc *Vulturnum* antea appellatam, captamque a Samnitibus vocatam fuisse *Capuam* ab eorum duce Capy, vel a campestri agro.

78 *Nostra*] *Supple patria.*

79 *Parthenope*] *Neapolis.*

80 *Ipse Dionæa monstravit Apollo columba*] Sic Lucanus *Panegyrico* ad Pisonem hoc prodigio conditam memorat: 'Testis Acidalia quæ condidit alite muros, Euboicam referens fœcunda Neapolis arcem.' In ejus rei memoriam, sinistro humero Apollinis statuæ apud Neapolim insidebat columba, quam Parthenope respiciebat, ac adorare videbatur, ut canit Noster *Epistola* ad Julium Menecratem ob prolem: 'Tu ductor populi

longe emigrantis Apollo, Cujus adhuc volucrem læva cervice sedentem Respiciens blande felix Enmelis adorat.' Parthenope enim Eumeli filia, unde 'Enmelis.' Hoc etiam de Cumis refert Velleius *Paterculus* lib. I. 'Nec multo post Chalcidenses Cumas in Italia condiderunt. Hujus classis cursum esse directum, alii columbæ antecedentis volatu ferunt; alii nocturno æris sono.' *Dionæa*] Quia columbæ sacræ sunt Veneri, quæ Dione etiam vocatur.

81 *Barbara Thrace*] Thracia Europæ regio, supra Macedoniam sita, et usque ad Danubium Pontumque Euxinum protensa. Vocatur *barbara*, ob feros ac barbaros incolas.

82 *Libye*] Africa, Græcis Libye dicta, quæ fere deserta.

83 *Quas et mollis hyems, &c.*] Omnis enim hujusce Campaniæ tractus amoenissimus est, ut ait Plinius lib. III. cap. 5. et Florus hæc habet lib. I. cap. 16. 'Omnium non modo Italiæ,' inquit, 'sed toto orbe terrarum pul-

Quas imbelles fretum torpentibus alluit undis.
 Pax secunda locis, et desidis otia vitæ,
 Et nunquam turbata quies, somnique peracti.
 Nulla foro rabies, aut strictæ jurgia leges
 Norunt: jura viris solum, et sine fascibus, æquum.

85

tranquillum mare alluit aquis languentibus. Tuta quies est in his locis, vitæque otiosa, somnus integer, et nunquam turbatus: non forum rabiosum: non jurgia. strictæ legis: mores hic sunt pro legibus, et justitia retinetur sine magistratibus.

mili loco ex Theb. vii. 663. Markl.—86 Rom. somnique parati.—87 Rom. et vet. Lindembrogii: aut scita Licurgia; Parm. nec scita Lycurgia leges; et sic e vetusta editione profert Heinsius ad Claud. ii. Cons. Stilich. 200. ubi legit: nec strictæ jurgia legis. Wakef. Sylv. Crit. Part. v. p. 119. confidentius tentabat: Nulla fori rabies, aut strictæ jurgia legis: Mores jura viris soli, &c.—88 Morum jura viris: solum, &c. in edd. vett. 'Sensum quidem teneo, nempe: Bonos mores pro legibus esse: sed eo casu scribi oporteret: Mores jura viris, non Morum; jura enim morum absurdum est. Putavi aliquando verum esse:

NOTÆ

cherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cælo: nihil uberius solo: denique bis floribus vernat. Ideo Liberi et Cereris certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenum, et tepentes fontibus Baia: Lucrinus et Avernus quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius Ætnei ignis imitator. Urbes ad mare Formiæ, Cumæ, Neapolis, Herculaneum, Pompeli, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata.'

84 *Imbelles torpentibus undis*] Inteligit Baianum sinum, in quo fluctus vix moventur; unde vocat: *fretum imbelles, et torpentes undas*.

85 *Otia vitæ*] Strabo lib. v. narrat perosque Romanorum, ut otio fruerentur, Neapolim secessisse. Inde Neapolis 'otiosa' dicitur Horatio. Et Ovidius lib. xv. Met. 'in otia natam' vocat Parthenopen. Certe constat Titum Livium, Q. Horatium, Statium nostrum, Claudianum, Senecam

Philosophum sæpius eo studiorum causa se contulisse. Virgilium diu Neapoli suaviter vixisse atque ibidem Georgicorum libros fecisse legimus, et cum Brundisii moreretur, corpus suum eo transferri jussisse ac sepeliri voluisse, ut veterum Poëtarum ac Statii testimonio probatur.

86 *Somnique peracti*] Quod non erat Romæ, de quo queritur Juvenalis Sat. vi. et Martialis lib. xii. Ep. 57. et 69.

87 *Nulla foro rabies, aut strictæ jurgia leges Norunt: jura viris solum, et sine fascibus, æquum*] Totum hunc locum mutavit Tiliobriga in sua editione: *Nulla foro rabies, aut scita Lycurgia: leges Morum jura viris*. Sed male, nam ipse Statius eisdem verbis utitur in Epistola ad Marcellum: 'Certe jam Latine non miscet jurgia leges.' *Foro rabies*] S. Cyprianus Ep. ad Donatum: 'Sæviti invicem discordantium rabies, et inter togas pace rupta, forum litibus mngit insanum.' *Aut strictæ jurgia leges*] Ita 'caninæ contentionis jurgiosa certamina' dixit Firmicus Mathes. lib. iv.

Quid nunc magnificas species, cultusque locorum,
 Templeaque, et innumeris spatia interstincta columnis; 90
 Et geminam molem nudi tectique theatri,
 Et Capitolinis Quinquennia proxima lustris;
 Quid laudem risus, libertatemque Menandri,

Quid nunc commemorabo superba ædificia, et ornatus urbis, delubraque, ac porticus distinctas innumeris columnis, et duplicem molem aperti et cooperti theatri, et quinquennia pæne æqualia Capitolinis lustris? Quid laudem jocos et libertatem Menandri,

~~~~~

Morum cura viris, ut 'cura pudoris' apud Ausonium Idyll. vii. 25. Sed nec hoc satisfacit: quippe sequentia: solum et sine fascibus æquum, postulant aliquid cui adjungantur, utpote per se sententiam non efficientia. His omnibus incommodis tandem subvenio mutatione unius literulæ et distiuctionis, ecce: Nulla foro rabies, aut s. j. leges Norunt: jura, &c. egregia et perspicua sententia.' Markl.—93 Heins. ad Sil. Ital. xii. 31. Quid laudem ritus libertatemque theatri; nonnullæ edd. quoque habent ritus; et theatri etiam conj. Marklandus; sed postea damnavit his verbis: 'Huic loco theatri non convenit; multo minus Menandri; latet Gerundium aliquod, ut dicunt Grammatici: quale est: libertatemque jocandi, vel tale aliquid. Statianum hoc esse non puto, vel potius scio: placuit tamen ideo proferre ut ad hanc formam acuti-

NOTÆ

Strictæ leges] 'Arctæ leges additæ' Plinius lib. xvi. cap. 4. Et Lucretio; 'Arcta jura' 'Vincula legum' Quintilianus; Juvenali 'ænigmata.' Vult autem tantam Neapolitanis esse moderationem animi, morumque probitatem, ut nec legibus nec magistratibus opus illis sit, cum ipsi mores Neapolitanorum pro legibus sint. Quod et Tacitus dicit de Germanis: 'Apud eos plus valere bonos mores, quam apud alios bonas leges,' et Salustius in Præfatione Conjuracionis Catilinæ de priscis Romanis: 'Jus bonumque apud ipsos non legibus magis quam natura valebat.' Eadem dicunt de Scythiis Justinus lib. ii. et de Tartariis auctor vitæ Timuri, et Virgilius de priscis Latinis, Æn. vii.

Sine fascibus] Sine magistratibus, qui per fasces designantur.

91 *Nudi tectique theatri]* Nudum theatrum, est sine tecto hic, et apud Tertullianum in Apolog. Talia fuere

primitus theatra, quæ idcirco diebus munerum aut ludorum velis tegebantur. Theatrum cum tecto Regilli et Corinthi exstruxit Herodes Atticus, teste Philostrato.

92 *Et Capitolinis Quinquennia proxima lustris]* Ludi enim Quinquennales etiam Neapoli edebantur, qui similes erant ludis Romæ Capitolinis, etiam quinquennialibus. Vide Herculem Surrentinum.

93 *Quid laudem risus, libertatemque Menandri, Quam Romanus honos et Graia [grata] licentia miscent]* Menander fuit Poëta comicus, (de hoc dictum est ante,) unde Comædiæ Latinæ, quæ in theatris agebantur, traductæ pæne omnes sunt. Quid, inquit Papinius, nunc laudem actionem ac spectacula comædiarum Menandri, quæ Romana lingua (quam hic Poëta vocat *Romanum honorem*) donatæ grata Poëtarum licentia in theatro illic agebantur? Domitius.

Quam Romanus honos et Graia licentia miscent ?
 Nec desunt variæ circum oblectamina vitæ : 95
 Sive vaporiferas, blandissima littora, Baias,
 Enthea fatidicæ seu visere tecta Sibyllæ
 Dulce sit, Iliacoque jugum memorabile remo :
 Seu tibi Bacchei vineta madentia Gauri,
 Teleboumque domos ; trepidis ubi dulcia nautis 100
 Lumina noctivagæ tollit Pharus æmula lunæ :
 Caraque non molli juga Surrentina Lyæo,

quam dignitas Romana et Græca licentia condiunt ? Sunt et circum diversa vitæ oblectamenta ; seu juret frequentare gratissimam oram fumosarum Baiarum, seu antra vocalia fatidicæ Sibyllæ, et montem Misenum, celebrem Trojano remo : seu tibi placeat invisere humida vineta Gauri Baccho sacri, ædesque Teleboum, ubi Pharus levat timidis nautis gratas faces, quæ æmulantur lunam noctu errantem ; et colles Surrentinos, ubi vinum austerum crescit, quos meus Pollius præ aliis colit,

//////////

ores vocem veram eruant sub τῷ Menandri latentem.—94 Edd. vet. *grata licentia* ; Bernartius correxit : *Graia licentia*.—102 Nic. Heinsius ad Sil. Ital. viii. 380. pro *molli* legit *soli* ; quia illic Minerva et Hercules et Neptunus (addere etiam ex Strabone potuisset Sirenes) colebantur. Huic emenda-

NOTE

96 *Baias*] Vide supra vs. 83.

97 *Enthea fatidicæ tecta Sibyllæ*] Intelligit Cumas, juxta quas antrum Sibyllæ : dicuntur *entheæ* ob oracula, quæ ibi reddebantur. *Fatidicæ Sibyllæ*] Quia res futuras præcinebat. Vide quæ diximus ad hunc versum Epithalamii Stellæ : ‘ *Enboicæ carmen legit ille Sibyllæ,*’ de Sibyllis, et Sibyllinis libris.

98 *Iliaco jugum memorabile remo*] Intelligit promontorium Campaniæ, in quo Misenus magister navis Æneæ sepultus est, sepulcroque ejus remus, tubaque insculpta. Virgil. *Æn.* vi. ‘ *Imponit suaque arma viro, remun- que, tubamque Monte sub ærîo, qui nunc Misenus ab illo Dicitur.*’ Nec mirum est, Papinium toties Miseni, ut loci amænissimi mentionem facere. In eo enim adhuc apparent lavationum solia, balnea, lacus et ad cœnas faciendas triclinia ; nam cryptis, viis,

ædificiisque fornicatis intus plenus est, quæ crebris hinc et inde columnis incumbunt, partim lateritiis, partim ex ipso montis saxo cæsis. Vide Cyprianum Eichovium in *Deliciis Italiæ*. Quin et Miseni classis collocata ad tutelam inferi maris, ut et altera Ravennæ ad tutelam superi maris.

99 *Bacchei Gauri*] Vide supra vs. 83. ‘ *Hic vitibus amicti Gaurus,*’ &c. Et Hercule Surrentino vs. 147.

100 *Teleboumque domos*] Capreæ intelligit. Vide vs. 128. Hercules Surrentini.

101 *Pharus*] Pharus erat etiam in Capreis, ut Alexandriæ, et Ostiæ. Hæc paucis diebus ante mortem Tiberii imperatoris terræ motu concidit. Exstructam iterum fuisse apparet ex hoc Statii loco.

102 *Caraque non molli juga Surrentina Lyæo*] Dicit, non *molli Lyæo* seu Baccho, quia vinum Surrentinum pun-

Quæ meus ante alios habitator Pollius auget :
 Ænariæque lacus medicos, Statinasque renatas.
 Mille tibi nostræ referam telluris amores : 105
 Sed satis hoc, conjux, satis hoc dixisse, creavit
 Me tibi, me socium longos astrinxit in annos.
 Nonne hæc amborum genitrix, alitrixque videri
 Digna ? sed ingratus qui plura annecto, tuisque
 Moribus indubito : venies, carissima conjux, 110
 Præveniesque etiam : sine me tibi ductor aquarum
 Tybris, et armiferi sordebunt tecta Quirini.

et multis ædificiis amplificat et salubres aquas Ænariæ, et Statinas rursus emergentes. Narrabo tibi mille delicias nostræ patriæ. Sed sufficit hoc, uxor, sufficit hoc dixisse, peperit me tibi, me tibi socium longos in annos conjunxit. Nonne hæc meretur haberi mater, et nutrix amborum ? sed odiosus sum, qui plura adjungo, et diffido tuis moribus. Non solum venies, uxor dilectissima, sed etiam me prævertes. Tyberis rex annium, et tecta bellicosi Quirini sine me non tibi placebunt.

//////////

tioni, donec melius aliquod contingat, adhæret Marklandus.—104 Pro *Ænariæ*que Domitii Calderini codices habebant, *Tanarumque* ; Parm. *Denarumque*. Emendationem Domitii, quam exhibent Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. confirmat Plin. Nat. Hist. l. xxx. c. 2. Auctor tamen Ætnæ 428. producit secundam *Ænariæ* syllabam : 'Dicitur indicibus flagrans Ænaria quondam.'—106 Ita Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Parmensis exhibet : *Sed satis hæc conjux satis est dixisse* ; Romana : *Sed satis hoc conjux satis dixisse*.—111 Pro *præveniesque etiam ; sine me*, &c. Parm. *pervenies et sine me* ; Romana etiam, *pervenies*.

NOTÆ

gebat, et 'generosum acetum' dictum est a Tiberio. Vide quæ diximus de vino Surrentino vs. 4. Surrentini.

103 *Auget*] Magnificis scilicet ædificiis, ac templo Herculis. Vide Surrentinum Pollii et Herculem Surrentinum. *Mens*] Quia Pollius amicus erat Papinii.

104 *Ænariæque lacus medicos*] Ænaria erat insula juxta Neapolim, ubi aquæ scaturiebant, quæ calculosis medebantur, ut auctor est Plinius lib. xxxi. cap. 11. ideoque Statius dicit *lacus medicos. Statinasque renatas*]

Statina, insula in littore Campano. Ex quo Papinii loco illustratur Plinius lib. iii. cap. 88. 'In eadem scilicet Campania et oppidum haustum profundo : alioque motu terræ Statinam emersisse.' Sic enim legendum esse patet ex hoc loco Papinii ; antea legebatur et 'stagnum emersisse.'

112 *Tybris*] Tyberis, fluvius qui præterfluit Romam. *Armiferi tecta Quirini*] Romam intelligit conditam a Romulo, qui post mortem 'Quirinus' dictus est. *Armiferi*] Bellicosi et fortis.

P. PAPINII STATII SYLVARUM

LIBER IV.

AD MARCELLUM.¹

INVENI librum, Marcelle carissime, quem pietati tuæ^a dedicarem. Reor equidem² aliter, quam invocato numine maximi Imperatoris, nullum opusculum^b meum cœpisse.³^c Sed hic liber tres⁴^d habet. Sequitur quarta, quæ ad honorem tuum pertinet. Primo⁵ autem septimum decimum Germanici nostri consulatum adoravi. Secundo gratias egi sacratissimis ejus epulis⁶ honoratus. Tertio Viam Domi-

~~~~~  
¹ *Ad Marcellum* edd. vett. *Epistola ad Marcellum* scribendum putat Barthius; *Stattius Marcello suo S.* Amstel. Gronov. &c.—² *Reor quidem* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Grasser. Gevart. Till. Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *Reor equidem* Parm. quod revocavit Marklandus.—³ ‘Ita omnes edd. præter Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, quæ habent: *opusculum inveniri cœpisse*. Atqui utrumvis falsum continet: quippe nec liber secundus nec tertius nec quintus Sylvarum incipiunt ab invocatione numinis imperatorii: nisi per *opusculum* intelligit totum systema librorum quinque Sylvarum: quo quidem sensu verum est; incipit enim ab Eqno Max. Domitiani: et ita in Thebaide et Achilleide. Sed vix est ut hos Sylvarum libros, nedum Thebaida et Achilleida *opusculi* nomine diminutum iret. Latet aliquid quod non possum eruere.’ Markl.—⁴ Vide infra Notam d.—⁵ ‘Immo *Prima*, sc. Ecloga; et præcessit: *quarta, quæ, &c.*’ Markl.—⁶ Pro *epulis*, quod ha-

NOTÆ

- | | |
|---|--|
| ^a <i>Pietati tuæ</i>] Erga Imperatorem. | notis III. quem <i>tria</i> dicere, non <i>tres</i> , |
| ^b <i>Nullum opusculum</i>] Mearum Sylvarum. | non est observatum futilibus exscriptoribus. Eadem ratio <i>totū quarta</i> . |
| ^c <i>Cœpisse</i>] Summis initium. | Opineris tamen vocem <i>opusculum</i> glossam esse, et Papinium <i>Eclogam</i> scripsisse. Barthius. |
| ^d <i>Tres habet</i>] Vitiata verba neminem fugiunt. Ortus error ex numeri | |

tianam miratus sum,⁷ quæ gravissimam arenarum moram exemit:⁸ ejus beneficio tu quoque maturius epistolam eam accipies, quam tibi in hoc libro a Neapoli scribo. Proximum est lyricum carmen ad Septimium Severum,⁹ juvenem (uti scis) inter ornatissimos secundi ordinis,^f tuum quidem etiam condiscipulum; sed mihi contra hoc quoque jus,^g arctissime carum: nam Vindicis nostri¹⁰ Herculem Epitrapezion, secundum honorem, quem de me, et de ipsis studiis meretur,^h imputareⁱ etiam tibi possum. Maximum Junium dignitatis et eloquentiæ nomine a nobis diligi, satis eram testatus epistola, quam ad illum de editione Thebaidos meæ publicavi: sed nunc quoque eum reverti maturius e Dalmatia¹² rogo. Juncta est Ecloga ad municipem meum Julium Menecratem, splendidum juvenem, et Pollii mei generum; cui gratulor, quod Neapolim nostram numero liberorum honestaverit. Plotio Grypho,¹³ majoris gradusⁱ juveni, dignius opusculum reddam: sed interim Hendecasyllabos, quos Saturnalibus una risimus, huic volumini inserui. Quare ergo plura in quarto Sylvarum, quam in prioribus? Ne se putent aliquid egisse,^j qui

bent Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Domitius Calderinus notat in omnibus aliis codicibus legi *epistolis*.—7 'Nemo legat, veneratus sum, inductus isto Virgilii Æn. III. 'Templa Dei saxo venerabar structa vetusto;' et similibus.' Markl.—8 Edd. vett. *qua g. a moram exemit*; sed *molem* exhibet Romana: *quæ gravissimam* Amstel. Gronov. Barth. &c. Mox pro *epistolam meam*, quod præstant Venett. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ omnes, Marklandus substituit *epistolam eam*.—9 *Serenum* marg. ed. Barth. Vide Gronov. Obs. III. 16. p. 573.—10 *Jam Vindicis nostri* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. *Jam Herculis Vindicis nostri Herculem*, &c. in Not. Marklandi, unde nescio. Nam pro *Jam* habent Parm. et codd. Calderini.—11 *Parmensis: quum me et ipsis studiis miratur*; ultimum de omittit Romana. Mox pro *Maximum Junium*, &c. *Parmensis* habet: *Maximum virum et dignitatis eloquentiæ*, &c. unde Marklandus conj. *et dignitatis et eloquentiæ*.—12 *Parmensis: maturim e Dalmatia*; ex quo idem Marklandus: *maturime e Dalmatia*.—13 *Margo* ed. Barth. Gryppo ex codice manuscripto. Mox pro *dignius Parmensis dignum*.

NOTÆ

^e *Quæ gravissimam arenarum moram exemit*] Eodem modo se explicat via Domitiana: 'Hic cænis populi vias gravantes, Et campis iter omne detinentes, Longos eximit ambitus.'

^f *Secundi ordinis*] Equestris.

^g *Jus*] Condiscipulatus.

^h *Imputare*] Tibi ascribere.

ⁱ *Majoris gradus*] Senatorii ordinis.

^j *Egisse*] Assecutos esse.

reprehenderunt¹⁴ (ut audio) quod hoc styli genus edidissem. Primum, supervacuum est dissuadere rem factam. Deinde, multa ex illis jam Domino Cæsari dederam; et quanto¹⁵ hoc plus est, quam edere?^k Exercere autem jocos non licet?^l si secreto,¹⁶ inquit.^m Sed et Sphæromachiasⁿ spectamus, et pilaris lusio admittitur. Novissime, quisquis ex meis invidus¹⁷ aliquid legit, statim se profiteatur adversum: itaque consilio ejus accedam?^o In summa, nempe ego sum, qui traducor:^p taceat, et gaudeat. Hunc tamen librum tu, Marcelle, defendes. Et, si videtur, hactenus:^q sin minus,^r reprehendemur.¹⁸

—14 Eadem editio: *aut reprehēderē*.—15 Marklandus conj. *at quanto*. Margo ed. Barth. cum Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *plus est quam*, &c.—16 Edd. vett. *sic secreto inquit*. Markl. correxit, *si secreto*, &c. ‘Ausim affirmare Papi-
nium scripsisse: *sic: sed secreto*. Vox *inquit*, adversarii sermonem infert, ut sæpe apud Arnobium. Scribendum totum hoc comma, retracta vocula *sed* in suum locum, hac serie opinamur: *Exercere autem jocos non licet? Sic: sed secreta, inquit. Et Sphæromachias. &c.* Barth.—17 Edd. vett. *quisquis ex meis invidus*. Marklandus correxit *invidus*. Mox pro *profiteatur* Parm. *profiteatur*. ‘*Sequentia itaque consilio ejus accedam* interrogationis nota animavi.’ Markl. Parm. et Rom. *ita quare consilio*, &c. Barthius legendum censet: *ita nec consilio ejus accedam*.—18 ‘Vitiata distinctio est, sed facilis corrigi. Scribe: *Hunc tamen librum tu, Marcelle, defendes, si sic videtur, hactenus. Sin; minus reprehendemur*. Si defendes, bene habet. Sin, minus tamen obnoxii erimus reprehensioni, qui titulum tuum præscripsimus.’ Barth.

NOTE

^k *Quanto hoc plus est, quam edere*] Quasi dicat longe plus, ut illud Plinii in Præfatione Naturalis Historiæ ad Titum: ‘Neque enim eadem est conditio publicantium, et nominatim tibi dicantium.’

^l *Non licet*] Interrogative legatur, quasi dicatur, licet exercere jocos.

^m *Secreto, inquit*] Adversarius et calumniator: Exerce, inquit, jocos: sed secreto: quasi dicat: Scribe si vis Sylvas; sed noli publicare.

ⁿ *Sphæromachias*] Atqui, inquit, Papi-
nii publice eduntur levissimi ludi, et spectantur ‘Sphæromachiarum.’ Hanc vocem usurpat Seneca Ep. 80. Sed quod genus exercitii illa significatur, non satis constat. Plerique lusum pilæ exponunt, etenim de ea capien-

da certabant diverso ab hodierno more. Vide Athenæum lib. i. cap. 12. et Pollucem lib. ix. Hi ludi in foro spectabantur, ut habet Varro apud Nonium, vel in campo Martio, ut colligitur ex Horatio in arte. Mercurialis Gymnast. lib. ii. *σφαίρομαχείν* explicat de pugilibus qui ænea vel lapidea pila adversarios percutiunt. Vide et Pollucem lib. iii.

^o *Consilio ejus accedam*] Ironicos.

^p *Traducor*] Derideor. Martialis: ‘Ridebis, multoque magis traduceris.’ Juvenalis: ‘Traducit avos,’ id est, ridiculos facit.

^q *Hactenus*] Scilicet scripserim. *Guyetus*.

^r *Sin minus*] Si volueris me plura scribere. *Idem*.

I. XVII. CONSULATUS† IMP. AUG. GERMANICI‡ DOMITIANI.

Imperatori Domitiano septimum-decimum Consulatum gratulatur.

LÆTA his octonis accedit purpura fastis
Cæsaris, insignemque aperit Germanicus annum,
Atque oritur cum sole novo, cum grandibus astris
Clarius ipse nitens, et primo major Eoo.

Læta purpura additur septemdecimis Fastis, et Germanicus pandit insignem annum, et oritur cum novo sole, et cum magnis sideribus, ipse his lucidior et major

~~~~~

XVII. *Consulatus Imp. Rom.* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. *Germanici Imp. Aug. Cos.* XVII. codex Salisb. *Septimus decimus Consulatus Imperatoris Aug. Germanici Rhod.* unde Gronovius: XVII. *Consulatus Imp. Aug. Germanici.* Parmensis plenius: XVII. *Consulatus Imp.*

NOTÆ

† XVII. *Consulatus*] Suetonius Domitiano cap. 13. 'Consulatus 17. cepit, quod ante eum nemo: ex quibus septem medios continuavit: omnes autem pæne titulo tenuis gessit: nec quenquam ultra Kalendas Maii, plures ad Idus usque Januarias.' Ex his decimum huncce septimum 'adorat' Papinius: sic enim loquitur in Epistola quarto libro huic Sylvarum præfixa.

‡ *Germanici*] Vide Equi Domitiani vs. 7.

1 *Læta purpura*] Intelligit togam prætextam consulatus insigne. Ubicumque enim magnificentia consulatus describitur, vel præcipue prætextæ mentio fit. Martialis lib. VIII. Ep. 8. 'Purpara te felix, te colat omnis honor.' Ovidius de novis consulibus in Fastis: 'Jamque novi præeunt fasces, nova purpura fulget.' Plinius in Paneg. 'Summæque illud purpuræ decus, non nisi præceptum, præfloratumque transmittere.' Ansonius: 'Et toga purpurei rutilans prætexta senati, Hoc capite æternis signet sua nomina fastis.' Ita passim Ammianus, Claudianusque, et alii.

Læta] Quod a Cæsare indueretur. *Accedit fastis*] Id est, Cæsar summa purpura init novem consulatum post septemdecim exactos. Fastis, vero, quia nomina consulum fastis inscribebantur.

2 *Germanicus*] Vide vs. 7. Equi Domitiani. *Aperit annum*] Quia Consul primo die anni suscipiebant magistratum et dicebantur 'aperire' seu pandere novum annum. Dicitur annus insignis ob susceptum a principe consulatum.

3 *Atque oritur cum sole novo*] Fallitur hic Morellus, cum putat sole novo notari exortum diei, allegato ex Virgilio: 'At cum sole novo terras illustrat Eons.' Sed hic sol novus, qui aperit annum Julianum. Censorinus de Die Natali: 'Idcirco aliis a sole novo, id est, a bruma, aliis ab æstivo solstitio, plerisque ab æquinoccio verno, quibusdam ab ortu Vergiliarum, nonnullis ab earam occasu, multis a canis exortu incipere annus naturalis videtur.' Et dicitur sol novus, quia tunc temporis incipit sol redire ad nos, novumque annum inchoat.

4 *Eoo*] Lucifero. Ansonius in Eph.

Exultent leges Latiae : gaudete, curules ;
 Et septemgeminò jactantior æthera pulset
 Roma jugo : plusque ante alias Evandrius arces
 Collis ovet : subiere novi Palatia fasces,
 Et requiem bis sextus honos, precibusque receptis

Lucifero. Leges Romanæ gaudeant : curules lætamini : et Roma superior feriat aërem acclamationibus ex septem montibus : et collis Evandri plus exultet. Novi fasces intraverunt Palatium, et honor duodecim lictorum lætatur otio emersisse, ac

~~~~~  
Aug. Germanici Domitiani ; et sic edidit Marklandus.—5 ‘Nihil muto ; legi tamen posset gaudete Quirites, ut in vet. Lapide Albæ Juliæ reperto : ASPICE. ROMULE. PATER. GAUDETE. QUIRITES. VESTRA. ISTA. EST. GLORIA. Citatur a Joan. Livineio Not. ad Mamertini Panegyri. Maximiano Aug. cap. 13.’ Markl.—9 Et requiem bis sextus honos codd. et edd. vett. Vide æstus doctorum circa hunc locum apud Gronovium in Elencho Diatribes pag. 121. Emericus Cruceus, et ante eum Jul. Cæs. Bulengerus, legebat : vix sensit ; et prior etiam : requie discretus, vel regimen bis sextus. Dan. Heinsius, bis festus ; Petr. Scriverius : Et quintus bis sextus ; Barthius, teste Daumio in margine : bis sanctus ; immo Barthius tandem verum censet esse delendum. Marklandus pollicetur Statium scripsisse : Et rediit bis sextus honos. ‘At vide nunc indubitatam Statii scripturam : subiere novi Palatia fasces, Et requiem violentus honos, &c. Hoc est, fasces subiere Palatia, et fascium violentus honos subiit requiem ; nec sub tam miti Consule lictorum violentia summoventur obvii quique tam imperiose. Vide mentem adulatoris. Ipsa oppositio vocum requiem et violentus veritatem emendationis nostræ arguit. Facillima autem literarum violentus in bis sextus erat corruptio. Pari modo Theb. iv. 53. Confer II. Sylv. 6. 39. v. 3. 190. Theb. x. 637. Achill. i. 504. Sil. Ital. xii. 124. Claudian. Præf. Entrop. ii. 12. Ovid. Trist. v. 6. Virgil. Æn. vi. 620. Senec. Med. 252.’ Ita scribit vir quidam doctus in Miscell.

NOTE

Orat. ‘Editus ante Quam jubar, aut rutilus cælum illustraret Eons.’ Virgilius Æneid. xi. ‘Vota Deum primo victor solvebat Eoo.’ Cinna in Smyrna : ‘Te matutinus flentem conspexit Eons ; Et flentem paulo vidit post Hesperus idem.’

5 *Leges Latiae*] Magistratus Romani. *Curules*] Sellæ curules insignia Consulum, Prætorum, et majorum Ædilium.

6 *Septemgeminò*] Ob septem colles.

7 *Evandrius*] Id est, Palatinus, in quo palatium Romanorum Imperatorum, ab Evandro habitatus.

8 *Fasces*] Duodecim enim fasces insignia consulatus.

9 *Et requiem bis sextus honos*] Cru-

Delphi. et Var. Clas.

ceus legit : *et requiem vix sensit honos*, putatque xvii. Consulatus Domitiani nullo temporis intervallo divisos, sed continuatos ac prorogatos, quod verum non est, ut patet ex Suetonio supra laudato, idque Cruceus sumsit a Bulengero de Imp. Romano lib. i. cap. 18. Heinsius vero emendat *bis festus*, et hunc honorem ‘bis festum’ vocat, et ratione ipsius diei, qui inter festos habebatur, et ratione ipsius Senatus, qui cum tanto studio obtinuerat quod volebat ; nam vicit pudorem Imperatoris. P. Scriverius corrigit et *quintus bis sextus honor*, ut sic septemdecim consulatus Domitiani comprehendantur. Gronovio vero *bis sextus honos*, est honos duo-

Stat.

2 C

Curia Cæsareum gaudet vicisse pudorem. 10
 Ipse etiam immensi reparator maximus ævi
 Attollit vultus, et utroque a limine grates
 Janus agit: quem tu, vicina Pace ligatum,
 Omnia jussisti componere bella, novique
 In leges jurare fori: levat ecce supinas 15
 Hinc atque inde manus, geminaque hæc voce profatur:
 SALVE, magne parens mundi, qui sæcula mecum

senatus etatur expugnasse votis admissis modestiam Cæsaris. Ipse etiam Janus maximus restaurator immensi sæculi erigit ambos vultus, et agit gratias ab utraque porta. Quem tu vinctum proxima Pace jussisti finire cuncta bella, et jurare in leges novi fori. Tollit ecce hinc et hinc supinas manus, et hæc loquitur duplici voce: Salve, ingens pater mundi, qui parat mecum renovare sæcula. Roma optat te talem

~~~~~

Observatt. Nov. Tom. I. Par. 1. p. 148.—14 Marklandus pro *Omnia* legit *Orrida*, i. e. *Horrida*.—16 Codex Barthii: *hac voce profatur*.—19 *Mense meo*

NOTE

decim fascium, et duodecim lictorum, proprium consulatus insigne. Ut cum Juvenalis: 'Cum jam sexta cervice feratur.' Id est, sex lectionariorum cervicibus. Et est sensus: is honor susceptus ab Imperatore tantis negotiis districto emersit otio, in quo prius erat.

11 *Reparator maximus ævi*] Videtur Domitianus inisse hunc consulatum eo ipso anno quo sæculares ludi editi sunt. Janus autem dicitur *reparator ævi*, quia novum ævum, seu sæculum incipiebat. Sic enim infra: 'Mecum altera sæcula condes, Et tibi longævi revocabitur ara Terenti.'

12 *Utroque a limine*] Quia templum Jani duas habebat portas sibi oppositas.

13 *Quem tu, vicina pace ligatum, Omnia jussisti componere bella, novique In leges jurare fori*] Hæc dicit Papinius, quod Janus foro præsidebat, ut colligitur ex Apocoloc. Senecæ: 'Interrogatur sententiam Janus pater: is multa diserte, quod in foro vivat,

dixit,' et foris stractis æque Janus honorabatur ac templis ceteri Dii. Jure igitur commendat Jano tutelam legum, quia jus fascesque prætoris exercebantur in foro, eamque tunc accepisse vult, cum ei dedicatum est hoc novum Domitiani forum, nec solum illum jurasse in leges, ut jurabant qui magistratum inibant, quique finito magistratus tempore sacramento solvebantur, sed in perpetuum jurasse, eique æternum hoc munus incumbere bellis compositis; et propterea dicitur *ligatus vicina Pace*, id est, Pacis templo, quia leges inter arma silent. Via Domitiani: 'Qui limina bellicosa Jani Justis legibus et foro coronat.' Suetonius etiam testatur Domitianum jus diligenter et severe exercuisse, quod ante oculos habuit forsán Papinius.

16 *Geminaque voce*] Jano enim erant duo vultus, duoque ora, ut omnes sciunt.

17 *Parens mundi*] Domitianus. Qui, *sæcula mecum Innotare parat*] Quia,

Instaurare paras : talem te cernere semper
 Mense meo tua Roma cupit : sic tempora nasci,
 Sic annos intrare decet : da gaudia fastis 20
 Continua ; hos humeros multo sinus ambiat ostro,
 Et properata tuæ manibus prætexta Minervæ.
 Aspicias ut templis alius nitor, altior aris
 Ignis, et ipsa meæ tepeant tibi sidera brumæ.

semper videre in meo mense. Sic convenit tempora oriri, sic annos incipere. Præbe æternam lætitiā fastis. Vestis tincta nulla purpura, et prætexta festinata manibus Minervæ tuæ cingat tuos humeros. Cernis ut alius fulgor sit fanis, et flamma celsior in altaribus, et ut ipsa astra meæ hyemis tui gratia temperentur. Equites,

testantur Venet. 1. Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. Pro meo codex Florent. cum Rom. et Venet. 2. habent *novo* ; quod non improbat Gronovius Diatr. c. 36. prolato hoc Claud. loco : 'Annum pande novum, Consul vetus.' Vet. Lindenbrogii exhibet etiam *nova*.—24 Vet.

NOTÆ

ut diximus, incepit Janus novum sæculum ludis sæcularibus a Domitiano editis.

19 *Mense meo*] Id est, Jannario, qui sacer Jano, et a Jano traxit nomen. Ms. Florentinus, Venetus, Romanusque codex habent *Mense novo*, ut 'solē novo' supra. Quod in idem recidit. Nam mensis ille novus, Januarius. *Sic tempora nasci, Sic annos intrare decet*] Per tempora intelligit sæcula, et sibi etiam æternam societatem Imperatoris optat Janus, ut et sæcula annosque aperiat secum.

20 *Da gaudia fastis Continua*] Ut supra dixit, purpuram, fasces, et cunctas lætari, quod cederent in usum Imperatoris suscepto consulatu, sic etiam fasti debent gaudere, non gaudio temporario, ut hæc, sed continuo et æterno, in perpetuum gerendo venerandum illius nomen: nomina enim consulum fastis inscribebantur.

21 *Hos humeros*] *Δεστυκῶς* pro tuos. *Multo sinus ostro*] Id est, purpura, seu toga prætexta. Vide supra.

22 *Et properata tuæ manibus præ-*

texta Minervæ] Minervam religiose colebat Domitianus, ejusque filius haberi volebat. Hinc Philostratus commemorat quendam periisse *ἐνεδῆθαι ἐν τῷ πατρὶ, ὅδ' ἤρχετο, μὴ προσέθῃται τοῖς δημοσίοις ἐβχάις ὅτι Διογενίου τῷ Ἀθηναίῳ ἐν τοῖς, quod sacrificans Tarenti, ubi magistratum gerebat, non addidisset publicis precibus, quod Domitianus esset Minervæ filius. Properata manibus prætexta Minervæ*] Moris enim erat, ut matres filiis vestes texerent. Inde ratio τοῦ tuæ.

23 *Aspicias ut templis alius nitor, &c.*] Vult Papinius res inanimas etiam suum gaudium signis testari. Horatius ad Augustum IV. Od. 5. 5. 'Luce redde tuæ, dux bone, patriæ: Instar veris enim vultus ubi tuus Affulsit, populo gratior it dies, Et soles melius nitent.'

24 *Tibi*] In tuam gratiam. *Meæ tepeant brumæ*] Id est, temperentur. Ob frigus brumæ seu hyemis. *Meæ*] Quia Jannarii annique initium, quod erat sacrum Jano, a bruma Romani deducebant.

Moribus atque tuis gaudent turmæque, tribusque, 25
 Purpureique Patres; lucemque a consule ducit
 Omnis honos: quid tale, precor, prior annus habebat?
 Dic age, Roma potens, et mecum longa Vetustas
 Dinumeras fastos; nec parva exempla recense,
 Sed quæ sola meus dignetur vincere Cæsar. 30
 Ter Latios deciesque tulit, labentibus annis,
 Augustus fasces; sed cœpit sero mereri:

Tribusque ac Senatores purpurati lætantur tuis moribus. Omnis magistratus recipit fulgorem a Consule. Quid tale, oro, priores anni habuerunt? Loquere age potens Roma, et tu, longa antiquitas, recense mecum fastos, nec offeras humilia exempla, sed sola quæ Cæsar meus dignetur superare. Augustus ter et decies in sua vita gessit fasces Romanos: sed tarde hos meritus est. Tu juvenis superasti

*****

Lindembrogii, tepeant mihi.—25 *Fascibus ecce tuis tentabat Marklandus. Locum tamen sanum putat Gronovius Diatr. cap. 37. nec quicquam variant codd. ant. edd. vet.*—28 *‘Lege: Dic age, Roma parens; quæ vox honorem et reverentiam et antiquitatem simul denotat; adeo ut bene conjungatur cum longa Vetustas.’* Markl.—31 *Ter Latio Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. Lec-*

NOTÆ

25 *Moribus atque tuis gaudent turmæque, tribusque, Purpureique patres; lucemque a consule ducit Omnis honos*] Intelligit morum præfecturam, quam retinuerant ex censura abolita Imperatores exemplo Augusti, qui, ut ait Suetonius, ‘recepit et legum morumque regimen æque perpetuum, quo jure, quanquam sine censuræ honore, censum tamen populi ter egit,’ &c. Sed et peculiari ratione mores in Domitiano prædicat Statius: nam, ut ait idem Suetonius in ejus vita cap. 8. ‘Morum correctionem suscepit, censorque fuit, Magistratibus quoque urbicis, provinciarumque præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, ut neque modestiores unquam, neque justiores extiterint: e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus.’ Juvenalis de eodem Domitiano loquens: ‘Templa Deis, mores populus dedit, otia ferro.’ Martialis Epig. lib. xi. ‘Hunc om-

nes servate ducem, servate senatum: Moribus hic vivat principia, ille suis.’ *Turmæque, tribusque, Purpureique patres*] His vocibus totus populus Romanus designatur, qui divisus erat in hos tres ordines, Senatum, qui *purpurei patres* hic dicuntur, quia Senatores prætextam gerebant, ac latum clavum: Equites, seu ordinem equestrem, designatum per *turmas*; turmæ enim Equitum: ac Plebem, tandem designatam per *tribus*, quia plebs in plures tribus dividebatur.

27 *Prior annus*] Id est, priores anni, antequam consul esses.

29 *Parva*] Ducta a personis ejusdem fortunæ. Sic Seneca apud Tacitum: ‘Utar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ.’

31 *Ter Latios deciesque tulit, labentibus annis, Augustus fasces; sed cœpit sero mereri*] Suetonius Augusto: ‘Consulatum 20. ætatis anno invasit admotis hostiliter ad urbem legioni-

Tu juvenis prægressus avos. En quanta recusas,
 Quanta vetas! flectere tamen; precibusque Senatus
 Permittes hanc sæpe diem: manet insuper ordo 35
 Longior, et totidem felix tibi Roma curules
 Torque quaterque dabit: mecum altera sæcula condes,
 Et tibi longævi revocabitur ara Terenti.

maiores tuos; et quanta renuis, et quanta prohibes? Movebere tamen; et semper concedes hanc diem votis patrum. Præterea longior series consulatum te manet, et fortunata Roma tibi deferet ter et quater totidem curules. Incipies mecum alterum sæculum, et retegēs altare antiqui Terenti. Reportabis mille tropæa, permitte

tio nostra est ex emendatione Gronovii.—33 Edd. vett. *Tu juvenis prægressus avos, et quanta, &c.* Marklandus ex conjectura edidit: *Tu juvenis prægressus avos. En! quanta, &c.*—35 *Pro milites* Parmensis.—38 Heinsius ad Ovid. Fast. i. 501. notat lectionem Parmensis, *renovabitur*; quod habet etiam Romana, et defendi potest ex voce 'instaurati' in Soter. Gall. v. 18. *revocabitur* legit Huschke. ad Tibull. iv. 1. 118. Cf. Achill. i. 593. *Pro Terenti* edd. omnes habent *parentis*. Emendavit primus Turnebus in ora codicis sui; deinde delevit, et aliter h. l. explicavit, dubitante Morello cui lectioni adhæreat. Omnem scrupulum admittit Gevart. Papin. Lect. iv. 2. ubi optime explicat, et probat ex Soter. Gall. l. l. Scribendum vero *Terenti* non *Tarenti*.

NOTÆ

bus. Secundum consulatum post novem annos. Tertium anno interjecto gessit; sequentes usque ad undecimum continuavit: multisque mox cum deferrentur recusatis, duodecimum magno, id est, septemdecim annorum intervallo, et rursus tertium decimum biennio post ultro petiit, ut Caium et Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum.' Vicit igitur Domitianus Augustum, qui tantum tredecim consulatus gessit, cum Domitianus septemdecim suscepit. *Sero mereri*] Augustus enim secundum gessit consulatum anno ætatis 29. (primus non numerandus, qui metu delatus;) Domitianus vero primum obtinuerat multo jnnior. *Fasces*] Id est, consulatum, cujus fasces præcipuum insigne erant.

33 *Quanta*] Quantos honores.

34 *Quanta vetas*] Quantos prohibes tibi deferri.

35 *Permittes hanc diem*] Id est, sæpe recipies consulatum. *Ordo*] Consulatum scilicet.

36 *Felix*] Ob talem Imperatorem. *Curules*] Quia Kalendis Januariis novi consules inibant magistratum, et in sella eburnea sedere solebant. Ceterum scriptores, cum loquuntur de consulum insignibus, togam prætextam, fasces, et curulem semper jungunt.

37 *Altera sæcula condes*] Unum enim sæculum considerat jam editis sæcularibus ludis Domitianus. Altera finitrum illi Jannus vaticinatur.

38 *Longævi ara Terenti*] Quia post finitum sæculum, ara Terenti humo condita detegebatur, et ludi sæculares edebantur. Vide Soteris Rutilii vs. 18. *Longævi*] Quia non nisi post centesimum, aut centum decimum, ut alii volunt, annum detegebatur hæc ara.

Mille tropæa feres : tantum permitte triumphos.
 Restat Bactra novis, restat Babylona tributis 40
 Frænari : nondum in gremio Jovis Indica laurus ;
 Nondum Arabes, Seresque rogant ; nondum omnis honorem
 Annus habet, cupiuntque decem tua nomina menses.
 Sic Janus, clausoque libens se poste recepit.
 Tunc omen plausere fores, lætoque dederunt 45

tantum triumphos. Bactra et Babylon restant summittenda novis vectigalibus. Laurea Indica nondum a te posita est in Jovis gremio. Nondum Arabes et Seres sunt supplices. Nondum totus annus honoratus est, et sunt decem menses qui ambiunt ferre tua nomina. Sic locutus Janus se recondidit obscuratis januis. Tunc cuncta templa aperta sunt, et Dii dederunt e cælo signa lætitiæ suæ, et Ju-

~~~~~

Vide Heins. ad Ovidii locum citatum.—40 *Restat Bactra* Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii.—41 *Pro nondum gremio Jovis*, ut in edd. vet. Livineius et Barthius legunt : *nondum in gremio Jovis*, probante Marklando.—45 Edd. vet. habent : *Tunc omnes patuere fores, lætoque dederunt Signa polo* ; Marklandus conj. *Tunc omen plausere fores, lætoque dederunt Signa poli* ; vel : *Tunc omen plausere fores, lætoque dederunt Signa polo*. In curis vero secundis ulti-

NOTE

39 *Mille tropæa feres : tantum permitte triumphos*] Prædicat moderationem Domitiani Papinius, qui cum posset mille tropæa referre, et dare materiam triumphorum, nolit vincere.

40 *Bactra*] Bactra, urbs Bactriæ celeberrima. Vide Propempticon Metii vs. 136. *Babylona*] Seu Babylon, urbs notissima ad Euphratem sita, imperii Assyrii quondam caput. Vide Genethliacum Lucani vs. 95.

41 *Nondum in gremio Jovis Indica laurus*] Id est, victoria ex Indis nondum fuit reportata. Cum Imperatores nollent triumphare, seu quia ignobiles populi, seu quia nulla molestia victi fuerant, solum lauream de populis victis Jovi Capitolino inferebant. Indi vero Orientis populi.

42 *Arabes*] Nondum victi fuerant, sed tantum sub Severo, unde Horatio, 'Intacti Arabum thesauri.' Arabes autem populi Arabiæ, quæ regio

est Majoris Asiæ inter duos sinus, Arabicum et Persicum, Chaldæamque, ac Judæam, et Ægyptum comprehensa. Triplex est, Felix seu thurifera, Deserta, et Petræa. Consule Geographos. *Seresque*] Seres, populi Scythiæ Asiaticæ. Vide Epithal. Stellæ vs. 122. *Nondum omnis honorem Annus habet*] Id est, singuli menses, singulique dies anni vellent insigniri aliqua ex tuis victoriis, tropæis, seu triumphis.

43 *Cupiunt decem tua nomina menses*] September enim et October illius nomina ferebant, hic Domitiani, ille Germanici ; quod, ut ait Suetonius, altero suscepisset imperium, altero natus esset. *Tua nomina*] Quæ referes de victis gentibus.

44 *Sic Janus*] Inquit scilicet. *Clausus*] Quia erat clausum Jani templum pacis tempore.

45 *Tunc omen plausere [omnes patuere] fores*] In gaudio enim publico

Signa polo ; longamque tibi, Dux magne, juventam
Annuit, atque suos promisit Jupiter annos.

piter, potentissime Imperator, annuit tibi longam juventutem, et pollicitus est suos annos.

nam conjecturam in textum admitti jussit. Huic admonitioni paruerunt Editores Bipontini.—46 *Rex magne* omnes codd. et edd. ante Marklandum, qui correxit ut in textu.

NOTE

omnia templa aperiebantur. *Læto* a Domitiano consulatum.
que dederunt *Signa polo*] Dii scilicet 47 *Suos annos*] Id est, æternos.
signa lætitiæ dederunt ob susceptum

II. EUCHARISTICON † AD IMP. AUG. GERMANICUM DOMITIANUM.

Imperatori Domitiano gratias agit, quod lautissimi illius convivii, quo Senatores Equitesque excepit, honore fuerit affectus.

REGIA Sidoniæ convivia laudat Elissæ,
Qui magnum Æneam Laurentibus intulit arvis :
Alcinoique dapes mansuro carmine monstrat

Qui advenit ingentem Æneam in Laurentes agros, celebrat regias epulas Elysæ Sidoniæ, et qui fatigavit tarda navigatione revertentem in patriam Ulyssem, refert

Epulum Domitiani Eucharisticon Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. Eucharisticon ad Domitianum Parm. Eucharisticon ad Imp. Aug. Germanicum Domitia

NOTE

† *Eucharisticon*] Supple carmen. In hoc enim carmine Papinius agit gratias Domitiano, ob honorem mensæ Imperatoriæ, ad quam cum proceribus urbis admissus fuerat. Solebant enim Imperatores Senatui, equestrique ordini, ac plebi etiam interdum epulum præbere. Consule Suetonium, historicosque, in Julio, Tiberio, Caligula ; ac de ipso Domitiano hæc idem Suetonius : ‘ Congiarium populo nummorum trecentorum ter dedit, atque inter spectacula muneris, largissimum epulum. Septimontiali sacro quidem Senatui, equi-

tibusque panariis, plebi sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi fecit.’ Ut jam retulimus in Saturn. Decemb.

1 *Sidoniæ Elissæ*] Tyriæ Didonis. Vide Virg. Æn. lib. III. et IV.

2 *Qui*] Virgilius. *Magnum Æneam Laurentibus intulit arvis*] Hoc est argumentum Æneidos. *Intulit*] Quia quæ scribunt Poëtæ, facere dicuntur, ut jam diximus.

3 *Alcinoique dapes*] Alcinoüs rex Phæacum, seu Corcyræ, qui Ulyssem vi tempestatis in Corcyram delatum, naufragumque humaniter hos-

Æquore qui lento reducem consumsit Ulixen :
 Ast ego, cui sacræ Cæsar nova gaudia cœnæ 5
 Nunc primum, dominaque dedit consurgere mensa,
 Qua celebrem mea vota lyra, quas solvere grates
 Sufficiam ? non, si pariter mihi vertice læto
 Nectat adoratas et Smyrna et Mantua lauros,
 Digna loquar : mediis videor discumbere in astris 10
 Cum Jove, et Iliaca porrectum sumere dextra
 Immortale merum : steriles transmisimus annos ;

victuris versibus convivium Alcinoi. Verum ego, cui Cæsar nunc primum tribuit nova gaudia divinæ cœnæ, et accumbere Imperatoris mensæ, qua cithara canam vota mea, quas agere gratias potero ? Non digne exequar, etsi Smyrna et Mantua mihi læto pariter connecterent caput sacris suis lauris. Videor mihi recumbere cum Jove in mediis sideribus, et capere divinum nectar oblatum manu Trojani Ganymedis. Hactenus præterivimus inglorios annos : hæc est prima dies

num Gronov. Barth. Veen. et Delph. ex codd.—4 *Æquore qui multo* Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. cett. *Æquore qui lento* Venet. 1. et Rom. quod, jubente Markl. revocaverunt Edd. Bip.—6 *Nunc primum dominique* quidam cod. *Pro consurgere*, quod omnes edd. habent, Marklandus ad Eq. Max. 82. monuit forte legendum esse : *non surgere*, ut mox vs. 17. ‘et non assurgere fas est.’ Postea vero verius putabat : *dominaque dedit considerare mensa* ; ut apud Virg. *Æn.* vii. 176. et Ovid. *Fast.* vi. 305.—9 *Pro adoratas* Parmensis habet : *odoratas*.—12 Venet. 1. *steriles transivimus annos*.—13 Venet. 1. Parm. et Rom. *hic limina*.

NOTE

pitio recepit, ac magnifice tractavit.
 Vide *Odysseam*.

4 *Qui*] *Homerus. Æquore lento consumsit Ulixen*] Eleganter consumsit : fecit enim illum errare decem annis per diversa maria, antequam reduceret in patriam.

5 *Sacræ*] Id est, Imperatoris.

6 *Domina*] Imperatoria, quia Domitianus se dominum voluit appellari.

8 *Vertice læto*] Ob lauros.

9 *Adoratas*] Id est, sacras. An *odoratas*? *Smyrna*] Patria Homeri, urbs Ionis. Vidé *Lacrymas Etrusci*, vs. 60. *Mantua*] Mantua urbs Italiae, patria Virgilii. Innuat hoc modo loquendi Poëta, etsi haberet Homeri et Virgilii ingenium, non posse digne exprimere suum gaudium, dignasque gratias Imperatori red-

10 *Medius videor discumbere in astris*] Idem loquendi modus, qui Epithalamio Stellæ : ‘Ire polo nitidosque errare per axes Visus.’ Sic maximum gaudium designabant, ut ibi diximus.

11 *Iliaca dextra*] Id est, manu Ganymedis Iliaci, seu Trojani, quem Jupiter ob pulchritudinem rapuisse dicitur, ut sibi pocula administraret.

12 *Immortale merum*] Nectar Deorum. *Steriles transmisimus annos*; *Hæc ævi mihi prima dies, &c.*] Eadem mens, quæ horum Soteris : ‘Nemo modum transmissi computet ævi, Hic vitæ natalis erit.’ *Steriles annos*] Id est, quibus nihil magni nobis accidit, vel fecimus, quo celebres evaderemus, notique.

Hæc ævi mihi prima dies, hæc limina vitæ.
 Tene ego, regnator terrarum orbisque subacti
 Magne parens, te, spes hominum, te, cura Deorum, 15
 Cerno jacens? datur hæc juxta, datur ora tueri
 Vina inter, mensasque, et non assurgere fas est?
 Tectum augustum, ingens, non centum insigne columnis,
 Sed quantæ Superos cœlumque, Atlante remisso,
 Sustentare queant: stupet hoc vicina Tonantis 20
 Regia, teque pari lætantur sede locatum
 Numina, ne magnum properes ascendere cœlum:
 Tanta patet moles, effusæque impetus aulæ

ævi mei, hic incipio vivere. Egone recumbens te video, dominator terræ, et ingens pater domiti orbis, te spes mortalium, te cura numinum? Datur juxta videre hunc vultum inter pocula et mensas, et non fas est assurgere? Domus augusta est et immanis, non tantum innixa centum columnis, sed quot possent portare divos et cœlum, quiescente Atlante. Proximum templum Jovis miratur hanc, et Dii gaudent te parem illis sedem habere, ne festines ascendere ingens cœlum, tam amplum est ædificium, et tam capaci atrio effusa aula protenditur, et multum tecti continet:

—15 *Parmensis omittit vocem hominum; Romana habet: te spes et te cura Deorum.*—19 *Sed quam te Rom.*—20 *Eadem editio cum Parm. super hoc.*—22 *Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. et Grasser. ascendere cœlum; Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: nec magnum properes excedere; codd. Rhod. et Salisb. habent etiam, excedere; unde Gronovius edidit, ascendere.*—23 *Gronovius Diatr. cap. 38. p. 249. tentabat: effusæ qua impetus aulæ, improbante Marklando.*—

NOTÆ

13 *Hæc ævi, &c.*] Ex hoc tempore solum, quo admissus fuerat ad mensam Imperatoris, vixisse se profitetur.

15 *Cura Deorum*] Solenniter olim antiqui felices vocabant 'curam Deorum,' quod putarent Deos peculiarrem illis curam impendere. Ovidius: 'Cura Deum Dii sint; et qui coluere, colantur.' Martialis lib. 1. Epig. 83. ad Regulum: 'Quis curam neget esse te Deorum, Propter quem innocens fuit ruina.' Noster Soteris: 'Es cœlo, Diis es, Germanice, cordi, Quis neget.' Et hoc, Deos sibi propitios habere dicebant.

17 *Assurgere*] Ut principi.

18 *Tectum augustum, ingens, non centum insigne columnis*] Imitatio Vir-

giliana: 'Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis, Urbe fuit media.'

19 *Quantæ*] Pro quot. *Atlante remisso*] Atlas enim cœlum ferre dicitur.

20 *Vicina Tonantis Regia*] Intelligit templum Jovis Capitolini.

21 *Pari*] Æque magnifica et superba, ac qua ipsi locati sunt.

23 *Effusæque impetus aulæ*] Lege *effusæ qua impetus aulæ*. Notandus *Diarrapsus* Statii, qui molem illam ædificii Cæsarei alte assurgentem, lateque se efferentem, extendentemque *impetum* dixit; ut celsi montes altaque ac lata ædificia 'petere cœlum,' 'protendere se,' 'erigere,' 'incli-

Liberior campi, multumque amplexus aperti i
 Ætheros, et tantum domino minor : ille penates 25
 Implet, et ingenti Genio juvat. Æmulus illic
 Mons Libys Iliacusque nitent, et multa Syene,
 Et Chios, et glauca certantia Doride saxa,

Regia solum minor est cœlesti domino. Ille hanc implet et ornat magno genio. Hic marmor Libycum et Iliacum certatim fulgent, hic multus lapis Syennites, Chiusque, ac saxa cœrulei coloris, et Lunense, quod tantum adhibetur sustinendis

24. 25 *Liberior campi, multumque amplexus aperti, Æthereo et tantum, &c.* Aldd. Colin. Gryph. et Basil. *Liberior, campi multumque, &c.* in aliis; *Liberior campi, multumque amplexus aperti Æthereo et, &c.* Gronovius ex edd. Rom. et Venet. 2. *Liberior spatii conj.* Marklandus. *Æthereos et tantum* Rom. et vet. Lindenbrogii; *Ætheros* Parm. quod revocavit Marklandus. Heinsius ad Claud. Rapt. Pros. i. 172. legit : *operti Ætheros*, ex Parm. et ex conjectura, *campis pro campi*. Lectionem nostram firmat Scriverii conjectura.—27 *Pro nitent*

NOTÆ

nare,' tanquam viventia dicuntur. Virgilius : 'Geminique minantur In cœlum scopuli.' Idem : 'Attollit se diva Lacinia contra.' Lucanus : 'Celso petit æthera colle.' Gronovius.

24 *Liberior campi, multumque amplexus aperti [operti]* Sic Statius scripsit, non *aperti*, ut aliæ editiones habent. Tanta patet moles, qua subtractio aulæ liberior est, late circumjecta campi planitie, multumque *operti*, hoc est, tecti complectitur. Dicit Domitiani domum cinctam esse longo æquore, seu capacissimo atrio, et vastum tectum continere. *Liberior campi* Ut apud Silium 'liber campi,' id est, quoad campum. *Opertum* vero, quod tecto inclusum est. Idem.

25 *Ætheros, [Æthereo] et tantum domino minor* Æthereo domino, Domitiano, qui se Deum appellari voluit dominumque, unde petenda est ratio epitheti *Æthereo. Minor* Sic Martialis lib. viii. Epig. 36. ubi de eadem domo loquitur : 'Hæc, Auguste, tamen quæ vertice sidera pul-

sat Par domus est cœlo, sed minor est domino.' Contraria sententia Pompeius Magnus Tertulliano dicitur 'solo theatro suo minor.'

26 *Ingenti Genio juvat* Vide Equo Domitiani vs. 58. *Æmulus illic Mons Libys* Denotat Libycum seu Numidicum marmor. *Æmulus* Id est, æmuli seu invidi coloris. Nam, ut ait Isidorus lib. xvi. cap. 5. 'Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem succum mittit croco similem, unde et nomen accepit, non in crustis, sed in massa et liminum usu aptum.' Croceus enim color proprius invidiorum : unde Balneo Etrusci : 'Sola nitet flavis Nomadum decisa metallis Purpura.' Et Surrentino : 'Hic Nomadum lucent flaventia saxa.'

27 *Iliacusque* Id est, Synadicum seu Phrygium marmor. Vide Epithalamio Stellæ. *Multa Syene* Intelligit lapidem Syennitem. Vide Surrentinum Pollii vs. 86.

28 *Et Chios* Marmor Chium. Vide ibidem vs. 93. *Et glauca certantia Doride saxa* Sic Epithalamio Stellæ : 'Et concolor alto Vena ma-

Lunaque portandis tantum suffecta columnis.
 Longa super species : fessis vix culmina prendaſ 30
 Visibus, auratique putes laquearia cœli.
 Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæſar
 Agmina mille ſimul jussit diſcumbere menſis,
 Ipſa ſinuſ accincta Ceres, Bacchuſque laborant
 Sufficere : ætherei felix ſic orbita fluxit 35

columnis. Super haſ ingens eſt altitudo ; vix attingeres culmina fatigatiſ oculiſ, et ea crederet laquearia aurati cœli. Hic cum Cæſar imperavit optimatet Romanot, et mille trabeata agmina una menſiſ diſcumbere, ipſa Cereſ collecta veſte, et Bacchuſ vix poſſunt ſufficere. Sic Triptolemuſ felici curru vectuſ ſparſit abun-

~~~~~

Parmenſiſ nitet.—29 In quibuſdam ſcriptiſ : *tantum ſubjecta columniſ*.—30 Parmenſiſ : *Longaque ſuper*. Heinſiſ Not. ad Propert. II. 31. 3. conj. *Longa ſuper ſerieſ*, vel : *Longamque in ſeriem*. Vide Adverſ. p. 708.—31 ‘Recte omnia : nec quicquam mutandum.’ Ita Marklanduſ ; ſed quam mutationem ante oculoſ habuerit nescio.—32 *Hic cum Romuleoſ equiteſ* Heiralduſ ad Martial. v. 42.—35 Nic. Heinſiſ ad Val. Flac. IV. 654. pro *ætheriſ*

NOTÆ

ri.’ Ubi diximuſ, aliſ Porphyreтику designari, aliſ Auguſtæum marmor, quod ſit undatim criſpum, aliſ denique Caryſtium, quod ſit glaucum inſtar maris.

29 *Lunaque*] Intelligit Lanenſe marmor. Vide Tiburtino vſ. 35.

30 *Fessis vix culmina prendaſ Visibuſ, auratique puteſ laquearia cœli*] Summam altitudinem hujuſce aulæ ſic designat. Nec Martialiſ modetiſ in ea exprimenda. Lib. VIII. Ep. 36. ‘Septenoſ pariter credaſ aſſurgere montet : Theſſalicum brevior Pelion Oſſa tulit. Æthera ſic intrat, nitidiſ ut condituſ aſtriſ, Inferiore tonet nube ſerenuſ apex.’

32 *Romuleoſ proceret*] Romulei proceret ſunt Senatoreſ Romani. *Trabeataque Agmina*] Equiteſ : Trabeæ enim propriæ Equitum. Serviuſ tamen in Æneid. VII. ex Suetonio libro de veſtimentis, Trabearum tria genera facit. Unum e ſola purpura Diſi conſecratum : alterum e purpura non ſine albo, quo reget uteban-

tur : tertium angurale e purpura et cocco. Fuit et militariſ habituſ quo conſuleſ in bello utebantur. Liviuſ lib. XXXII. ‘Conſul,’ ait, ‘cum Corcyræ hybernaret, vere primo in continente trabeatuſ ad hoſtem ducere pergit.’ Idcirco Equeſtreſ turmæ bellicam ſpeciem repræſentanteſ, Idibuſ Quintilianis ante cenſoreſ trabeati tranſvehabantur, ut diſcimuſ ex Valerio Maximo lib. II. Inde factum, ut hæc veſtiſ propria remaneret Equitibuſ, ad diſtinctionem ordinis, in diebuſ ſolemnibuſ, ut hic videmuſ, et colligitur ex Tacito Annal. III. Sed et Domitiano decretuſ per ſenatuſ honor, ut quotieſ conſulatuſ gereret, Equiteſ Romani, quibuſ ſora contigiſſet, trabeati, et cum haſtiſ militariſibuſ præcederent eum inter lictoreſ apparitoreſque. Hæc veſtiſ ‘trabea’ dicta a ſpecie trabum purpuræ intextarum.

34 *Sinuſ accincta Cereſ*] Cereſ, ut Dea frugum ; *accincta ſinuſ* ut expedituſ miniſtraret.

Triptolemi: sic vitifero sub palmite nudos
 Umbravit colles, et sobria rura Lyæus.
 Sed mihi non epulas, Indisve innixa columnis
 Robora Maurorum, famulasve ex ordine turmas;
 Ipsum, ipsum cupido tantum spectare vacavit 40
 Tranquillum vultus, et majestate serena
 Mulcentem radios, summittentemque modeste

dantiam, sic Bacchus opacavit ramis vineæ nudos colles et abstemios agros. Sed non mihi erat cupido spectandi dapes et mensas citreas ex Mauritania advectas, effultas pedibus eburneis, et seroorum examina. Tantum oculos fixos habebam in ipsum Imperatorem, placidum fronte; et lenientem comi majestate fulgorem suum,

~~~~~

vult Actæi, improbante Marklando.—38 *Indisque* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ: *Indisve* est ex emendatione Marklandi.—41 *Tranquillum vultu* sed edd. vett. 'Olim emendaveram, *Tranquillum vultus et majestate*, &c. et ita Behottius, testante Gronovio Diatr. cap. 38.' Markl.—43 Pro tamen Par-

NOTE

35 *Ætherei felix sic orbita fluxit Triptolemi*] Triptolemus fuit filius Celei et Hyones; a quibus cum Ceres benigne hospitio recepta fuisset ad Eleusinem, illa in gratiam ejus beneficii, Triptolemum eorum filium conjecit in focum, ut, exusto quicquid in eo mortale esset, immortalis fieret. Sed eum superveniens mater eduxit; cui Ceres inquit, Impia es in filium: si enim permansisset in igne, fuisset immortalis. Sed tamen a me habebit, ut primus doceat serere frumentum: atque ita volucris curru abreptus Triptolemus fruges per Atticam disseminavit. Hoc vero loquendi modo Papinius innuit Cererem, in epulo Domitiani, tantis dapibus edulisque onerasse mensas, ut abundantiam et copiam mirarentur omnes, sicut Athenienses mirati sunt copiam frugum a Triptolemo satarum. Quod idem de Baccho dicendum est. *Orbita*] Curru enim volucris fuit vectus Triptolemus. *Felix*] Quæ portaret fruges loco glandium, quibus prius vescebantur homines.

36 *Nudos*] Nudos antequam palmites vitiferi umbrarent eos.

37 *Sobria*] Eleganter, ante plantatam vitem.

38 *Indisve innixa columnis Robora Maurorum*] Intelligit mensas citreas quæ pedibus eburneis sustinebantur.

39 *Famulasve ex ordine turmas*] Sic Coma Earini: 'Famulumque greges.'

41 *Tranquillum vultus* [vultu] Gronovius legit *vultus* ex emendatione Behottii. Imitatus est Claudianus lib. II. de Laudibus Stilichonis: 'Blanda quidem vultus, sed qua non tetrior ulla Interius.' Sic enim duo Mss. non *vultu*. *Majestate serena Mulcentem radios*] Nihil magnificentius dici potest de regio vultu. Ita Plutarchus ex Pompeii vultu et oculis gratiam quandam et venerem, regia tamen dignitate et majestate admixtam, reluxisse ait.

42 *Summittentemque modeste Fortunæ vexilla suæ*] Elegantissime, metaphora sumta ex ritu militari: dictumque,

Fortunæ vexilla suæ : tamen ore nitebat
 Dissimulatus honos : talem quoque barbarus hostis
 Posset, et ignotæ conspectum agnoscere gentes. 45
 Non aliter gelida Rhodopes in valle recumbit
 Dimissis Gradivus equis : sic lubrica ponit
 Membra Therapnæa resolutus gymnade Pollux :
 Sic jacet ad Gangen, Indis ululantibus, Evan :
 Sic gravis Alcides post horrida jussa novercæ 50
 Gaudebat strato latus acclinare leoni.

et modeste deprimentem signa fortunæ suæ : celata tamen dignitas elucebat in ejus vultu. Hostis barbarus et populi, qui nunquam eum viderunt, possent agnoscere, si tantam majestatem conspicerent. Non aliter Mars recumbit in frigida valle Rhodopes relicto curru : sic Pollux expeditus lucta Therapnæa, quiescens, prosternit artus suos oleo unctos : sic Bacchus jacet ad Gangem Indis acclamantibus : sic ingens Alcides regressus post exantlata dira imperia lætabatur imponere fessum

mensis habet tātū, i. e. tantum.—48 *Membra therapnæa* Ald. 1. *Membra therapnæa* Ald. 2. Colin. et Gryph.—50 *Sic Graius Alcides* Parm. *gravius et gravis* similia sunt in membranis. Edd. vett. *post horrida jussa reversus* ; correxit

NOTE

ut illud Latini Pacati in Panegyri. Theod. 'Submissis precabunda vexillis petiit veniam.' Contrarium est 'vexillum erigere' apud Ammianum Marcellinum lib. xxvii.

43 *Tamen ore nitebat Dissimulatus honos*] Imitatio Ovidiana de Helena : 'Luctor celare pudorem, Sed tamen apparet dissimulatus honos.'

44 *Talem quoque barbarus hostis Posset, et ignotæ conspectum agnoscere gentes*] Id est, tanta dignitas majestasque relucet in vultu principis, ut illo conspecto, etiam hostes, et gentes, quæ illum nunquam viderunt, possent agnoscere. Nemini enim tantam posse esse oris commendationem, nisi omnium principi.

46 *Rhodopes*] Rhodope mons Thraciæ. In Thracia enim sedes Martis.

47 *Gradivus*] Mars. *Dimissis equis*] Id est, cum requiescit a pugna, currumque relinquit. Nam curru vehi Martem fingunt Poëtæ. *Lubrica*] Id

est, uncta oleo, quo fit ut manus adversarii super cutem labatur, nec firma est apprehensio.

48 *Therapnæa resolutus gymnade Pollux*] Pollux filius Jovis et fortissimus. *Resolutus Therapnæa gymnade*] Id est, resolutus nexibus luctæ, qua se exercebat apud Therapnas oppidum Laconicæ. Ceterum gymnadem usurpari pro lucta Papinio, jam observavimus.

49 *Sic jacet ad Gangen, Indis ululantibus, Evan*] Evan, seu Bacchus, Indos vicisse dicitur. *Gangen*] Gangæ fluvius Indiæ. *Indis ululantibus*] Id est, orgia celebrantibus. Indi enim victi a Baccho orgia celebrare didicerant, ut notatur in Thebaide.

50 *Alcides*] Hercules. *Jussa*] Enrysthei. *Horrida*] Quia periculosa, et contra belluas immanesque feras.

51 *Strato leoni*] Id est, stratæ pelli leonis. Hoc modo jacens representabatur Hercules.

Parva loquor, nec dum æquo tuos, Germanice, vultus :
 Talis ubi Oceani finem, mensasque revisit
 Æthiopum, sacros diffusus nectare vultus,
 Dux Superum, secreta jubet dare carmina Musas, 55
 Et Pallenæos Phœbum laudare triumphos.
 Di tibi (namque animas sæpe exaudire minores
 Dicuntur) patriæ bis terque exire senectæ
 Annuerint fines ! rata numina miseris astris,

latus strata pelli leonis. Parva dico, nec satis exprimo tuum vultum, Germanice. Talis rex Deorum, ubi revisit terminos Oceani, et mensas Æthiopum, diffusus vultum divino nectare, imperat Musas pandere mysticos versus, et Phœbum celebrare victoriam, quam apud Pallenem de Gigantibus reportavit. Dii (nam ferunt eos sæpe exaudire preces supplicum) tibi indulserint transgredi bis terque annos pater-

Marklandus.—52 *Parva loquor nondum Parmensis.*—53 ‘Nihil hoc loco sollicitandum esset, nisi novam lectionem præbuisset Parmensis : *mensasque reliquit Æthiopum* ; cui favet simillimus locus Achill. i. 52. de Neptuno.’ Markl. ‘Ed. Parm. *mensasque reliquit* : recte omnino ; finita enim cœna vacabant veteres rei Musicæ, non ante epulas.’ Heins. Vide Advers. lib. iv. cap. 11. p. 627. Cf. Theb. v. 436. et Hom. Il. A. 423.—54 Edd. vet. *sacro diffusus nectare*. Mutavit Marklandus.—55 *Dum superum Parm. dare carmina mensis Rom.* et vet. Lindenbrogii.—56 *Pro laudare triumphos* legi posse putabat Markl. *cantare triumphos*, ut Theb. vi. 358.—58 Idem Marklandus conj. *Pylæe* bis

NOTE

52 *Parva loquor, nec dum æquo tuos, Germanice, vultus*] Quamvis comparem illos cum vultu Martis, Pollucis, Bacchi, et Herculis. Et imitatus est Ovidium ult. Metamor. loquentem de Julio et Octavio : ‘Ægea sic Theseus, sic Pelea vicit Achilles. Denique, ut exemplis ipsos æquantibus utar : Sic et Saturnus minor est Jove.’

53 *Talis*] Id est, eo vultu, ea majestate oris. *Ubi Oceani finem, mensasque revisit Æthiopum, sacros diffusus nectare vultus, Dux superum*] Jam diximus Theb. v. Jovem, Deosque cum se ex hilarare vellent epulis, invisere Æthiopus mensasque eorum : quod sumisit noster ex Homero Il. A. Ζεὺς γὰρ ἐν Ὠκεανῷ μετ’ ἀμύμονας Αἰθιοπῆας Χαιφὸς ἔβη μετὰ δαῖτα. Jupiter enim in Oceanum ad inculpato Æthiopus hæ-

ternus ivit ad convivium. Et Odyss. A. Ἀντίων ταῖσιν τε καὶ Ἀργείων ἑκατόμβης Ἐνθ’ ὅγε τέππερο δαυτὶ παρήμενος. Communicans taurorum et agnorum hecatombas ; ille delectabatur convivio assidens. Et Noster Theb. v. ‘Arcana sic fama erumpere porta Cœlicolas, si quando domus, litusque rubentum Æthiopum et mensas amor est intrare minores.’

55 *Secreta*] Id est, mystica carmina, quæ soli Dii cantant, nec hominibus communicant.

56 *Et Pallenæos*] Id est, Gigantes : Gigantes enim a Diis victi sunt in campis Phlegræis prope Pallenem Macedoniæ urbem.

58 *Patriæ senectæ*] Nam Vespasianus diu vixit.

59 *Rata numina miseris astris, Templeque des, habilesque* [habitesque] domos]

Templaque des, habilesque domos! sæpe annua pandas 60
 Limina, sæpe novo Janum lictore salutes;
 Sæpe coronatis iteres Quinquennia lustris!
 Qua mihi felices epulas mensæque dedisti
 Sacra tuæ, talis longo post tempore venit
 Lux mihi, Trojanæ qualis sub collibus Albæ 65
 Cum modo Germanas acies, modo Dacca sonantem
 Prælia, Palladio tua me manus induit auro.

nos, et ipse referas in numerum Deorum, et templorum honore digneris quos volueris, et terram habites, sæpe annum aperias, sæpe salutes Janum cum novis lictoribus: sæpe renoves quinquennales ludos in honorem Jovis Capitolini, in quibus multi coronantur. Hæc dies, qua dignatus es me excipere beatis dapibus et sacris tuæ mensæ, mihi venit longo post tempore, qualis ea fuit, cum tua dextra donavit me sub collibus Albæ Trojanæ corona Palladis, canentem modo bella Germanica, modo certamina Dacica.

etque exire senectæ.—60 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. et Gryph. *habilesque domos.* Correx. Barthius, ejusque correctionem in textum primus recepit Markl.—61 *Lumina sæpe novo* Parm. *lictore salutes* Rom.—63 *Quas mihi* Parm.—65 *Lux mihi Romanæ* in quibusdam vett. Vide Heins. ad Ovid. Amor. p. 278.

NOTÆ

Idem sensus, qui primo Theb. 'Maneas hominum contentus habenis, Undarum terræque potens, et sidera dones.' Et qui Equo Domitiani: 'Certus amas terras, et quæ tibi templa dicamus Ipse colas, nec te cœli juvet aula.'

60 *Sæpe annua pandas Limina*] Consules enim magistratum inibant primo anni die, et sic aperire annum dicebantur. XVII. Consul. Germanici: 'Insignemque aperit Germanicus annum.' Claudianus in VI. Honorii Consulatu: 'Jamque novum fastis aperit felicibus annum.'

61 *Sæpe novo Janum lictore salutes*] Quia Kalendæ Jannariæ, quibus novi Consules consulatum inibant, Jano sacræ erant. *Novo lictore*] Quia lictores fasces ante consulem ferebant, ut jam diximus.

62 *Sæpe coronatis iteres Quinquennia lustris*] 'Capitolina sacra' vocat Ecloga ad uxorem: 'coronata' dicuntur propter coronas, quibus donaban-

tur victores in ludis Capitolinis, quorum coronas auxit Domitianus, teste Suetonio.

64 *Sacra*] Mensæ enim erant sacræ apud veteres.

65 *Trojanæ*] Quia Alba condita fuit ab Ascanio Trojano. Alii legunt *Romanæ*. Quia Romani ab Albanis oriundi.

66 *Germanas acies*] Catos Germaniæ populos victos. *Dacca*] Vide Theb. I. 20.

67 *Palladio tua me manus induit auro*] Palladium aurum, est oliva aurea data quinquatribus Minervæ; olea autem sacra Minervæ. Ecloga ad uxorem diximus Domitianum instituisse certamina Oratorum ac Poëtarum Minervæ honori in Albano, quorum præmium erat corona oleagina aurea, qua victores Domitianus sua manu coronabat. Quod tangit hic et Martialis: 'Hic colat Albano Tritonida multus in auro.'

III. VIA DOMITIANA.†

Viam Domitianam mira arte describit.

QUIS duri silicis gravisque ferri
Immanis sonus æquori propinquum
Saxosæ latus Appiæ replevit?
Certe non Libycæ sonant catervæ,
Nec dux advena, pejerate bello,

5

Quis horribilis crepitus duri silicis et ponderosi mallei ferrei replevit latus viæ Appiæ lapidibus strutæ, quod vicinum est mari? Certe Africanæ copiæ non strepunt,

1 *Quis duræ silicis* scripti codd. Barthii.—2 *Immanis sonis æquoris* Rom. et vet. Lindenbrogii; *Immani sonis æquori* Parm.—5. 6 Edd. vett. Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Viceut. Brix. Aldd. Colin. et Gryph. habent: *pejerante bello*

NOTÆ

† *Via Domitiana*] Via, quæ a late-re viæ Appiæ, descendens mare ver-sus, Cumas et Puteolos ducebat, tan-tum cœni contraxerat ex inundatio-nibus vicinorum fluviorum, Vulturni maxime, ut illac sine magno vitæ discrimine transiri non poterat. Hanc igitur Domitianus curari iussit ac la-pidibus sterni, Domitianamque ex suo nomine vocavit. Hujus viæ Do-mitianæ meminit Dio apud Xiphili-num in Domitiano. Reliquiæ adhuc hujus visuntur: nec non lapidei pon-tis ruinæ in Vulturno, quem pontem construi etiam jusserat Domitianus, ut infra videbitur. Confici etiam cu-ravit Domitianus viam in Hispania, a patre quidem inchoatam, sed nequitia publicanorum infectam: ut videtur ex sequenti inscriptione, quæ legitur Medinæ in columna: IMP. DOMITIAN. VESP. CAES. AUG. GERM. P. M. OPUS PATERN. NEQUITIA. PUBLICANOR. INFECTUM. EA. GENTE. MALE. MULTAT. ET. OMNI. IN. POSTERUM. MUNERE. PUBLICO. PRIV. CONFICI. JUSSIT LXXXVIII.

1 *Quis duri silicis, &c.*] Hoc in lo-

co 'silicem' vocat Papinins, quod infra 'saxum' hoc versu 'Illi saxa ligant, opusque nectunt.' Ea solum inter utrumque differentia, quod vocabulum 'saxi' latinus sumitur, 'silicis' vero strictius: nam per 'saxum' intelligitur omnis lapis durissimus, per 'silicem' vero is tantum, ex quo ignis excutitur. Hic etiam observandum est, vias in urbe Roma primum silice tantum stratas fuisse, extra vero vel sola glarea, vel partim glarea, partim silice, ut ex Tibullo lib. 1. Eleg. 8. et Plinio manifestum est: posterioribus vero temporibus omnes silicibus stratas fuisse, ut earum quæ adhuc tota Italia supersunt vestigia indicant.

2 *Æquori propinquum*] Nam via illa Cumas et Puteolos, urbes ad mare sitas, ducebat; ideo vocat *propinquum æquori latus*.

3 *Appiæ*] Supple Viæ. Vide Sur-rentinii vs. 12.

4 *Libycæ catervæ*] Carthaginienses exercitus duce Hannibale.

5 *Dux advena, pejerate bello*] Hannibal est, cui, ut scriptores omnes

Campanos quatis inquietus agros :
 Nec frangit vada, montibusque cæsis
 Inducit Nero sordidas paludes.
 Sed qui limina bellicosa Jani
 Justis legibus, et foro coronat : 10
 Qui castæ Cereri diu negata
 Reddit jugera, sobriasque terras :
 Qui fortem vetat interire sexum ;

nec dux barbarus et perjurus, bello quatit inquietus agros Campaniæ. Nec Nero perumpit fluvios, et immittit perfossis montibus turbidos lacus. Sed qui cingit templum bellicosi Jani justis legibus et foro: qui restituit pudicæ Cereri arva diu negata, et terras vitibus succisis: qui vetat sexum virilem perire: et Censor prohi-

NOTÆ

retulerunt, perfidia plusquam Panica, nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio inerat: quique bellum Romanis intulit, fœdus, quod erat inter illos et Carthaginienses, frangendo.

6 *Campanos quatis inquietus agros*] Hannibal enim in Campania sedem posuerat. Mens: Certe non Hannibal, nec copiæ Carthaginienses trans-eunt per Campaniam, tantumque strepitum edunt.

7 *Nec frangit vada, montibusque cæsis Inducit Nero sordidas paludes*] Nec Nero facit fossam, ut possimus suspicari, ex hoc tantum sonitum audiri, et tantam multitudinem operarum convenisse. Nam Nero, ut ait Suetonius Nerone cap. 31. 'Inchoaverat fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus, nec tamen mari iretur, longitudinis per 160. milliaria, latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent.' Vide Plinium lib. xiv. cap. 6. et Tacitum Annal. xv.

9 *Sed qui limina bellicosa Jani Justis legibus, et foro coronat*] Domitianus enim, ut xvii. Consul. dictum est, ædem Jani restituit, juxta forum, quod ipse etiam construxerat. *Bellicosa*] Ob rationem omnibus notam.

11 *Qui castæ Cereri diu negata Red-*
Delph. et Var. Clas.

dit jugera, sobriasque terras] Tangit edictum Domitiani, qui jussit ut vites in provinciis succiderentur. Suetonius Domitiano cap. 7. 'Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit ne quis novellaret in Italia: utque in provinciis vineta succiderentur, relicta, ubi plurimum, dimidia parte.' Cujus tamen edicti gratiam fecisse dicitur sparsis libellis cum hoc disticho: *Κἦν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἐπὶ καρποφορήσω* 'Ὅσσον ἐπισπείσαι Κάλσαρι θυομένην. Si me comederis usque ad radicem, tamen adhuc fructum feram, quantum sufficiet infundi Cæsari immolato. Philostratus tamen, quoad Asiam, dicit seditiones, ex ebrietate sæpe ortas, fuisse causam hujus edicti. Hinc servatum videtur sub sequentibus Imperatoribus, ut omnium non esset vitem plantare, sed tantum eorum qui ab Imperatore veniam obtinissent. Vopiscus in Probo: 'Gallis omnibus, et Hispanis, ac Britannis hic permisit, ut vites haberent, vinumque conficerent.'

13 *Qui fortem vetat interire sexum*] Tangit Poëta aliud edictum Domitiani, quo mares castrari vetuit. Bene interire, quia spes prolis omnino tolli-

Stat.

2 D

Et Censor prohibet mares adultos
 Pulchræ supplicium timere formæ : 15
 Qui reddit Capitolio Tonantem ;
 Et Pacem propria domo reponit ;
 Qui genti patriæ futura semper
 Sancit limina, Flaviumque coelum ;
 Hic, cœno bibulo viam gravante, 20
 Et campis iter amne detinente,

bet, ne mares adulti metuant secari ob eximiam formam: qui restituit Capitolio Jovem, et Pacem propria sede donavit: qui dicavit æterna templa genti patriæ, et Flaviam ædem, ille tollit longos circuitus, qui gravabant viam publicam cœno, et

*Campanos quatit. Lectio nostra debetur Marklando.—19 Omnes fere edd. exhibent: Flaviumque culmen. Domitiani codd. habebant: Flaviumque cal-
 vum, et sic etiam Parm. et Rom. Flaviumque cœlum est ex emendatione
 Marklandi.—20. 21 Hic scenis populi vias gravantes Et c. i. omne detinentes
 Aldd. Colin. et Gryph. Domitius tentabat: cœno hic populeo; Cruceus: Hic
 cœno populi vias gravatas; Gevartius: Hic scenis populi vias gravatas, i. e.
 juncis, a Græco χοῖνος et hac voce utuntur Plautus, Cato, et Columella. Gro-
 novius Diatr. cap. 40. Hic scenis populi vias gravatas; et hoc defendit Elench.
 Antidiatr. cap. 5. in Reliq. vero ad Sylv. quas longo post tempore edidit, le-
 git: Hic cœnis populi vias gravatas, eo quod Venet. 2. et codex Rhod. habue-
 runt sævis et senis, quod est etiam in Parm. Pro gravatas scripti codd. gra-*

NOTE

tur. *Fortem sexum*] Mares. Hinc
 joens Apollonii apud Philostratum,
 audito Domitiani de vitibus succiden-
 dis edicto: 'Hic,' inquit, 'præcla-
 rus Imperator, qui mares castrari ve-
 tuit, terram Eunnucham fecit.'

14 *Et Censor prohibet mares adultos*]
 'Censor,' sic a Plinio vocatur in
 Epistolis, et Martialis de eodem:
 'Censor maxime, principumque prin-
 ceps.' Et Dionis Epitome: Domi-
 tianus autem, Cæsaris dictatoris ex-
 emplo, consulatum in annos decem,
 et censuram perpetuam assumpsit.

15 *Pulchræ supplicium timere formæ*]
 Crimen erat pulchrum nasci, quia
 formosi pueri ante illud edictum Do-
 mitiani castrabantur. Consol. ad Ur-
 sum: 'Quales dubiæ post crimina
 formæ De sexu transire jubent.' Vide
 Coma Earini vs. 73.

16 *Qui reddit Capitolio Tonantem*]
 Domitianus enim novum templum
 Jovi Capitolino struxerat, priore a
 Vespasiano excitato, combusto.

17 *Et Pacem propria domo reponit*]
 Vespasianus quidem templum Pacis
 construxit, sed Domitianus. illud
 auxit.

18 *Qui genti patriæ [Flaviæ] futura
 semper Sancit limina, Flaviumque cœ-
 lum [culmen]* Declarat hoc P. Victor
 de regionibus urbis, cum ait: 'Malum
 Punicum, ad quod Domitianus dedi-
 cavit templum Minervæ Flavianæ,
 seu templum gentis Flaviæ; et erat
 domus ejus.' Et Suetonius: 'Domo,
 quam postea in templum gentis Fla-
 viæ convertit.'

20 *Hic, cœno bibulo viam gravante,
 [cœnis populi vias gravantes,] Et campis
 iter omne detinente, [omne detinentes,]*

Longos eximit ambitus, novoque
 Injectu solidat graves arenas;
 Gaudens Euboicæ domum Sibyllæ,
 Gauranosque sinus, et æstuantes
 Septem montibus admovere Baias.

25

omne iter campis intercludebant, et firmat graves arenas, nova terra injecta: lætus ædes Euboicæ Sibyllæ, sinusque Gauranos, et calidas Baias admovere septem Ro-

vantes, ut in Parm. et Rom. Heinsius Advers. 1. 10. p. 105. legit: Hic segnis populi vias gravatus, Et campos iter omne detinentes, &c. Parmensis habet etiam, campos. Lectio nostra debetur ingenio Marklandi.—23 Joannes Clericus Not. ad Ætnam, 206. citat hunc Statii locum; et pro graves arenas ex antiquis quibusdam edd. reponit putres arenas; sane Parm. Rom. Aldd. 1. 2. Colin. Gryph. 1. 2. Basil. Plant. 1. 2. et Gevart. servant graves; alterum verissimum putat Marklandus, qui pro Injectu malit Ingestu.—26 Septem collibus legit Nic.

NOTE

Longos eximit ambitus] Oratio ita evolunda: Hic eximit longos ambitus, qui gravabant vias populi cœnis, et iter omne campis detinebant. Id est, ut verbis Papinii ntar in Epist. iv. huic Sylvarum libro præfixa: 'Viam Domitianam miratus sum, quæ gravissimam arenarum moram eximit.' *Cœnis]* Gruterus legit *scenis*, et explicasse videtur, tentoriis; vult enim viatores non potuisse conficere iter diurnum, sed coactos sub scenis noctem transigere, iisque impedire vias agrorum vicinorum. Gronovius *scenas* explicat ex Isidoro, Philostratoque, et Virgilio Æneid. 1. arbusta implicata, immissis in alios ramis. Hinc 'scenæ' in comœdiis, quæ initio virides implexæque erant arbores, aut frutices. Et ita Scenopegia Judæorum festum. Ergo *ambitus gravantes viam publicam scenis*, id est, implicatis, et ut forte natis, ita mixtis, et fere imperviis, certe impediētibz arbustis et fruticetis. Gevartius corrigit, *Schænis*, et explicat junctis, cannis, hancque vocem *Schænus* pro, junco, canna usurpari Plauto, Catoni, Columellæ dicit. Sed vulgata lectio servanda. Infra enim vo-

cat 'putres arenas,' et in Prosopopeia Vulturii: 'Nec me pulvereum gravemque cœno.' Cœnis vero plurali numero pro cœno, quod familiare est Poëtis. *Vias populi]* Pro publicas, ut in lapide veteri: 'redonatori viæ populi.' Peyraredus vero legit *cœno, gravanti, et detinenti, pro cœnis, gravantes, et detinentes.*

24 *Gaudens Euboicæ domum Sibyllæ, Gauranosque sinus, et æstuantes Septem montibus admovere Baias]* Elegantissime, loca, ad quæ vicinior et brevior via reperitur, dicuntur *admoverti*. Plinius lib. xii. cap. 5. 'Arbore sulcamus maria, terrasque admovemus.' Plinius Junior in Panegyri. 'Magnificum, Cæsar, et tuum, disjunctissimas terras munificentia ingenio velut admovere, immensaque spatia liberalitate contrahere.' *Euboicæ domum Sibyllæ]* Cumas, juxta quas antrum erat Sibyllæ. *Euboicæ]* Quia Cumani a Chalcidensibus Eubææ insulæ orti. *Gauranos sinus]* Id est, mare adjacens Gauro Campaniæ monti, in quo præstantissimum vinum nascitur. *Æstuantes]* Ob calidos fontes. *Septem montibus]* Urbi Romæ, quæ ideo 'septemgema' Nostro

Hic quondam piger axe vectus udo
 Nutabat cruce pendula viator;
 Sorbebatque rotas maligna tellus;
 Et plebs in mediis Latina campis
 Horrebat mala navigationis:
 Nec cursus agiles, et impeditum
 Tardabant iter orbitæ tacentes,

30

mæ montibus. Hic quondam lentus viator, vectus uno axe, suspensus vacillabat. Solum instabile hauriebat rotas, et populus Latinus expavescebat pericula navigationis, in mediis agris. Nec cursus faciles erant, sed intricata via retardabat

Heins. in Advers. lib. i. cap. 14. p. 146.—27 Edd. vett. *axe vectus uno*. Nic. Heinsius ad Val. Flac. vii. 229. et in Advers. lib. i. cap. 10. p. 103. legit: *axe vectus udo*, quod primus in textum recepit Markl.—29 Pro *Sorbebat* multæ edd. *Rodebat*, sc. Aldd. Colin. Gryph. et Basil. Alterum restituit Bernartius ex libris, ut ille ait: et ita certe est in Parm. Rom. et vet. Lindembrogii.—32 Edd. vett. *sed impeditum*; Marklandus correxit: *et impeditum*.—33

NOTE

vocatur xvii. Consul. *Baias*] *Baiæ*, urbs Campaniæ. Dicit vero *admotas septem montibus Baias*, non quod via Domitiana a Baiis Romam duceret; hæc enim solum sex viginti milliarum longitudinem habebat; sed quia via Domitiana ex una parte jungebatur viæ quæ Puteolis Baias tendebat, ab altera vero Viæ Appiæ, quæ Romam usque perducta erat.

27 *Piger*] Quia in tam difficili via lentius incedebat viator. *Axe vectus udo* [uno] Quia in via tam inæquali pars currus et altera rotarum depressa jacebat, ita ut unicus axis emineret: et ideo subjungit: '*Sorbebatque rotas maligna tellus.*'

28 *Cruce pendula*] Domitius per '*cruce pendulam*' intelligit jugum currus, sen potius illud lignum bicornæ, quod temoni supponitur, quia speciem crucis efficit. At Cruceo sumitur pro suspensione in loco declivi et præcipiti. Eo sensu '*cruces Caucasorum*' dixit Tertullianus, alludens ad Promethei fabulam lib. i. ad-

versus Marcionem, et '*cruce virginæ Andromedæ*' Manilius lib. v. quoniam hæc virgo affixa in prærupto scopulo pendebat. Significat ergo Statius hanc viam fuisse difficilem, et periculosam viatoribus, quorum currus ibi diutius hærebant, ac nutabant ob inæqualitatem itineris confragosi et declivis, ut fieri solet: ideo '*cruce pendulam*' vocat, quoniam in talibus locis currus et vecti quodammodo pendent. Crux etiam potest sumi pro loco ipso in quo aliquis pendet, et hæret affixus. Vide Lipsium de Cruce lib. i. cap. 20. Locus igitur imminens, et altitudinis spectandæ dici merito potest, '*crux pendula.*'

29 *Sorbebatque rotas maligna tellus*] Alii legunt, *Mordebat*, id est, retinebat: alii *Rodebat*.

33 *Orbitæ tacentes*] Ut fit in via cænosa: non audiuntur enim rotæ, dum immerguntur in cænosa terram. *Orbita* hic pro rota.

Dum pondus nimium querens sub alta
 Repit languida quadrupes statera : 35
 At nunc, quæ solidum diem terebat,
 Horarum via facta vix duarum.
 Non tensæ volucrum per astra pennæ,
 Nec velocius ibitis, carinæ.
 Hic primus labor inchoare sulcos, 40
 Et rescindere limites, et alto
 Egestu penitus cavare terras :
 Mox, haustas aliter replere fossas,
 Et summo gremium parare dorso,
 Ne nutent sola, ne maligna sedes, 45

silentes rotas, dum languidum jumentum, haud par nimio oneri, repit sub alta statera. At nunc iter, quod poscebat integrum diem, conficitur minus horis duabus. Non aves tensis alis per aërem volantes, nec naves citius ibitis. Prima opera fuit sulcos ducere, quibus aquæ effluant, et rescindere transversa quæque obstantia, et extrahere altius terras factis profundis fossis : mox replere exinanitas scrobes alia terra, et præparare gremium summæ crustæ, ne terræ cedant, ne sedes maligna sit,

Idem Marklandus pro *tacentes* malit *jacentes*.—36 *Et nunc Parmensis*. ‘*diem terebat* : recte Apuleius Apolog. ‘*Sed non est operæ in istis diem terere,*’ &c. Sic otium et tempus terere, passim. Hæc noto, ne cui adblandiatur *diem tenebat*.’ Markl.—42 *Egestu penitus* conj. Barthius.—48 *Pro crebris Ro-*

NOTÆ

35 *Statera*] Per ‘*stateram*’ intelligit Domitius lignum, unde vincto fune, et alligata mula currus traheretur, a similitudine; *statera* enim videtur. Guyetus per ‘*stateram*’ suspensionem intelligit.

40 *Sulcos*] Scilicet, per quos aquæ emitterentur.

41 *Limites*] Transversa quæque obstantia, sive muros, sive aggeres, sive sepes, et similia. *Alto Egestu cavare terras*] Id est, solum ad solidum fodere, ut terræ bibulæ, et cedentes egerentur.

43 *Aliter replere*] Ubi hæ terræ egestæ fuerant, fossas replebant arena marina, fluviatili, aut fossitia; (et hoc est quod dicit Noster *aliter replere*;) mox hanc arenam cylindris den-

sabant, et æquabant, aut pavicula spissabant ac solidabant, ut sedes firma et inconcussa pararetur idonea ferendis lapidibus ac silicibus, quæ supra sternerentur. Vide Nicolaum Bergerium in docto opere de Viis Militaribus Imperii Romani Gallice edito lib. II. cap. 9. et 13.

44 *Gremium*] Per *gremium* intelligit idem Bergerius cap. 9. varias materias, quæ aliæ aliis per ordines insternebantur, ut ‘*summum dorsum*,’ quod ‘*lapideam crustam*’ vocat, Joan. Bapt. Albertus lib. IV. cap. 5. de Re Ædific. sustinerent. *Dorso*] Viæ scilicet; nam viæ lapidibus strætæ prominent.

45 *Maligna*] Quæ cedit, et firma non est.

Et pressis dubium cubile saxis.
 Tunc umbonibus hinc et hinc coactis,
 Et crebris iter alligare gomphis.
 O quantæ pariter manus laborant!
 Hi cædunt nemus, exuuntque montes,
 Hi ferro scopulos trabesque lævant;
 Illi saxa ligant, opusque texunt
 Cocto pulvere sordidoque topho:

50

ac solum parum firmum sustinendis junctis lapidibus: et tunc coactis hinc et hinc marginibus alligare viam crebris fibulis ferreis. O quot simul manus operantur. Hi amputant sylvas, et montes spoliant, hi scindunt ferro rupes ac trabes; hi ligant silices, et opus neclunt calce et squalido topho: hi siccant lacunas aquis plenas, et

mana habet *cribris*.—50 Heinsius ad Ovid. Fast. iv. 912. pro *exuuntque* rescribi vult *eruantque*, quia agitur de saxis ad viam sternendam effossis.—51 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ, *trabesque cædunt*. Idem Heinsius ex Parmensi *trabesque levant*, (ita enim scribendam esse hanc vocem, non *lævant*, cum sit a Græca *λείος*, dicit Burmannus,) quod ex Rom. ante notaverat Gronovius Diatr. cap. 40. et ex sna vet. Lindenbrogius.—53 Idem Heinsius ad Ovid. Fast. ii. 24. pro *sordido* legit *torrido*; quod valde probat

NOTÆ

46 *Dubium cubile*] Instabile solum, ac mobile, nec firmum.

47 *Umbonibus hinc et hinc coactis*] Hic sumo 'umbones' pro marginibus ex utraque parte viæ, et secundum ejus longitudinem ductis; hi enim ex majoribus saxis construebantur, quæ simul ligabantur et compingebantur crebris fibulis sive uncis ferreis clavorum instar, ut totum opus firmius esset. Hique via paululum altiores erant, ut illam sustinerent, stabilemque tenerent: unde 'umbones' dicti; nam 'umbo' quicquid prominet.

48 *Et crebris iter alligare gomphis*] Γόμφος Græce, Latine *clavus* proprie. Gomphos ferreas fibulas seu uncas interpretatur idem Bergerius lib. vi. et hanc interpretationem secutus sum. Quidam per 'gomphos' intelligunt juncturam seu compagem lignorum vel saxorum; unde γομπούν est *compingere*. Hic ergo *crebris gom-*

phis, est pro crebra magnorum saxorum junctura aut compage, interval-
 lis quibusdam structa, ut totum opus
 firmius jungatur ac cohæreat. Vo-
 cant Gallice *jambages*.

50 *Exuuntque montes*] Arboribus scilicet. Multa enim materies cædenda erat, ut solum molle et facile eedens frequentibus fistucationibus solidaretur. Solum primo foditur, exinaniturque et palis ustulatis configitur, sublicæque machinis adiguntur quam creberrimæ, et carbonibus explentur intervalla palorum. Illud autem in his locis humidis et palustribus multoties fieri debebat, ac præsertim etiam, cum pons, ut hic, supra fluvium construendus erat, ut et hodie videmus fieri; unde mirum non est, si dicat Papinius montes sylvis exutos.

52 *Ligant*] Calce.

53 *Cocto pulvere*] Coctus pulvis, calx. *Topho*] Tophus genus lapidis,

Hi siccant bibulas manu lacunas,
 Et longe fluvios agunt minores. 55
 Hæ possent et Athon cavare dextræ,
 Et mœstum pelagus gementis Helles
 Intercludere ponte non natanti.
 His parvus, Lecheo nihil vetante,
 Inous freta miscuisset Isthmos. 60

repellunt procul exiguos amnes. Hæ manus possent et perfodere Athon montem, et jungere duo littora maris dolentis Helles solido ponte. Per has manus angustus Isthmos (nihil Lecheum prohiberet) confudisset simul Ægeum et Ionium mare.

Marklandus, qui conj. etiam, *lurido topho*.—56 *Hæ possunt et aton Parm. Hæ possent et aton Rom.*—59 *His parvus (nisi devicæ vetarent) &c.* codd. vett. Domitii; unde ille fecit: *nisi Lechiæ vetarent*; Scaligerus: *nisi Cenchreæ vetarent*; Meursius: *nisi res novæ vetassent*; Alciatus: *nisi Delicæ vetarent*, subintellecta voce 'sortes.' Turnebus: *His palmis, nisi Delius vetaret*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. trajectis verbis: *Lechiæ nisi vetarent*; Gronovius: *His parvus (Lechiæ nihil vetarent) &c.* Barth. *Lechiæ nihil vetarint, &c.* Heins. in *Advers.* lib. iv. cap. 2. p. 567. *His par vix (Lechiæ nihil vetarent) &c.* vel: *His impar*; vel: *Vix par his*, improbante Markl. qui denique tentabat: *His parvus, Lecheo nihil vetante*; et ita edidit nisi quod pro *Lecheo* habet *Bechio*. Pro *vetarent*, ut in aliis edd. *Parmensis* exhibet, *nata-*

NOTE

qui facile in arenam resolvitur. *Sordidus* dicitur, quia humidus et sordibus tectus. Ex calce autem sabulo tophoque immixta fiebat glutinum tenacissimum.

54 *Lacunas*] *Lacuna*, fossa, inquit Servius, in qua aqua stare consuevit. Unde *bibulas* dicit Poëta.

56 *Hæ possent et Athon cavare dextræ*] Alludit ad opera Xerxis Persarum regis, qui Athon Macedoniæ montem perfodit, transnavigavitque, et fecit pervium freto navigabili, fossa facta longitudine mille et quingentorum passuum, ea latitudine, ut duas naves contrarias exciperet.

57 *Et mœstum pelagus gementis Helles Intercludere ponte non natanti*] Idem Xerxes junxit Asiam Europæ, facto ponte navibus supra Hellespontum. Juvenalis de Xerxe: 'Creditor olim Velificatus Athos—contractum classibus isdem Suppositumque rotis

solidum mare.' Majus aliquid fecit Caligula, qui, ut Suetonius refert, contabulavit medium intervallum Baiarum usque Puteolos trium millium et sexcentorum passuum fere, ea solum de causa, quod Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, et in verum nepotem proniori, affirmasset, non magis Caium imperaturnum, quam per Baianum sinum equis discursurum. *Gementis Helles*] Vel sub navium pondere ac mole. Vel innuitur quod fecit Xerxes, qui tempestate ac fluctibus disiecto ponte, jussit trecenta verbera Neptuno infligi, et compedes jaci. Juvenalis: 'Ipsam compedibus qui vinxerat Ennosigæum.' Vide Herodotum, Justinum, aliosque scriptores.

59 *His parvus, Lecheo nihil vetante [Lechiæ nihil vetarent], Inous freta miscuisset Isthmos*] Mens est: Domitianum his manibus perfodere posse

Fervent littora, mobilesque sylvæ;
 It longus medias fragor per urbes:
 Atque echo simul hinc et inde fractam
 Gauro Massicus uvifer remittit.
 Miratur sonitum quieta Cyme,
 Et Linterna palus, pigerque Savo.
 At flavum caput, humidumque late
 Crinem mollibus impeditus ulvis

65

Ripæ et ingentia nemora æstuant. Longus sonitus percurrit media oppida, et Massicus vitium ferax repercutit ad montem Gaurum echo hinc et hinc perruptam. Tranquilla Cumæ, et palus Linterna, lentusque Savo mirantur fragorem. Verum Vulturnus habens flavum caput et madidum capillum late involutum teneris ulvis,

~~~~~

rent.—61 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. et Grasser. *nobilesque sylvæ*; Heinsius ad Ovid. Fast. ii. 24. e Parmensi legit *mobilesque*, quod revocavit Markl.—62 *Et longus* Parm.—63 *Atque Echo* in eadem.—65 Pro Cyme, Domitii codd. *Grine*; Parm. *cyrne*.—66 Nic. Heinsius ad Sil. Ital. vi. 654. et ad Ovid. Met. xv. 714. legendum esse docet *Linterna*; non *Linterna*, ut in Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. quia Græcis est *Ἀλτρέπυρον*, non *Ἀλτρέπυρον*. Et ita Cluver. Ital. lib. iv. cap. 2. Pro Savo, codd. Domitii Calderiui habebant *Sason*; unde ille fecit vulgatam.—68 Pro *ulvis*, quod exhibent edd. vett. Eust. Sivartius Analect. ii. 2. legit *ulvis*, quod primus in

NOTÆ

Isthmum, ac miscere duo maria, Ionium scilicet et Ægæum, nec ob stare posse Lechias rupes, quæ tot principes deteruerunt ab hoc opere, ut Demetrium regem, Cæsarem dictatorem, Caligulum, ac Neronem, qui has angustias perfodere conati sunt. *Lechia*] Rupes altissima, qua clauditur Isthmus ab Occidente, et quæ spectat Corinthiacum sinum. *Inous freta*] Intelligit Ionium hinc, et Ægæum illinc mare, quibus Isthmos Corinthiacus alluitur. *Inous*] Quia Ino imperavit Corintho, quæ dedit nomen Corinthiaci Isthmo. *Isthmos*] Angustiae, quibus Hellas seu Græcia jnnngitur Peloponneso, ut jam sæpius diximus.

64 *Gauro*] Mons Campaniæ Gaurus, ut supra diximus, vitibus amictus. *Massicus uvifer*] Massicus mons ejusdem Campaniæ Gauro vicinus

optimi vini ferax, quod hinc 'Massicum' vocatur.

65 *Cyme*] Cyme eadem quæ Cima seu Cumæ. *Quieta*] Sic Cumæ vocantur Juvenali 'vacuæ,' id est, otiosæ et liberæ a curis.

66 *Linterna*] Linterna palus in Campania. Hodie, *Lago della patria*. *Savo*] Savo fluvijs in fluvijs Campaniæ. *Piger*] Quia placide ac lente finit. Sic 'segnem' Ararim vocat Lucanus. Mentionem vero horum locorum facit Papinius, quia hæc vel viæ Domitianæ adiacebant, vel ei proxima erant.

67 *Flavum*] Ob juncos et ulvas.

68 *Ulvæ*] Sic Theb. ix. de Ismeno: 'Et nexa virentibus ulvis Cornua concutients.' Ovidius de Rheno: 'Viridi mare tectus ab ulva.'

69 *Vulturnus*] Vulturnus fluvijs Campaniæ, qui interfinit Venafrum

Vulturnus levat ora, maximoque
 Pontis Cæsarei reclinis arcu 70
 Raucis talia faucibus redundat:
 CAMPORUM bone conditor meorum,
 Qui me vallibus aviis refusum
 Et ripas habitare nescientem
 Recti legibus alvei ligasti: 75
 Et nunc ille ego turbidus minaxque,
 Vix passus dubias prius carinas,
 Jam pontem fero, perviusque calcor;
 Qui terras rapere, et rotare sylvas
 Assueram (pudet), Amnis esse cœpi: 80
 Et grates ago, servitusque tanti est,

attollit vultum, et innixus maximo fornici pontis Cæsaris, effudit hæc verba incurvo ore: Optime conditor meorum agrorum, qui me astrinxisti legibus recti fluenti, prius stagnantem in inaccessis vallibus, et nescientem contineri intra ripas: et ego, qui prius eram turbidus feroxque, et qui vix patiebar periclitantes naves, jam fero pontem, et pervius calcor. Qui solitus eram auferre terram et avellere nemora, (erubescō,) fluvius esse cœpi. Sed repressus ago gratias, et tanti est, quod coactus

~~~~~

textum recepit Barthius. *Crinem collibus* in Parm.—71 *Pandis talia*, &c. edd. vett. *Paucis* Parm. unde Heinsius ad Ovid. Met. xv. 397. conj. *Raucis*. Marklandus tentabat, *Blandis*; sed Heinsii conjecturam in contextum, ut verissimam, intulit.—74 *In ripis* Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii.—76 *At nunc* Turnebus in ora codicis sui notarat, vel, *En nunc*; quod ultimum approbat Morellus. Pro *turbidus minaxque* Heins. ad Ovid. Fast. i. legit: *turbidus minarum*. 'Alio ordine hos quinque versus (76-80.) exhibet Rom. sed mendose.' Murkl.—81 *Sed grates ago servitusque tanti est* codd. Politiani, cum

NOTE

ac mediam Campaniam, alluit Capuam ac Vulturnum oppidum, et infunditur in mare inferum.

70 *Pontis Cæsarei*] Pontem etiam supra Vulturnum construī curarat Domitianus.

71 *Raucis [pandis]* Id est, incurvis, quia ostia amnium fere incurva et sinuosa. *Redundat*] Ob aquas compressas. Inducit Poëta Vulturnum gratias agentem principi, quod se intra legitimum alveum contraxerit, ac pati pontem jusserit.

72 *Camporum conditor meorum*] Quia ante non erant campi, sed. cæ-

num late occupabat agros. Supra: 'Hic cœnis populi vias gravantes.'

73 *Qui me vallibus aviis refusum Et ripas habitare nescientem Recti legibus alvei ligasti*] Constructa enim et munita via, fluvius non effundebatur ex alveo in subjectas valles, sed rectum cursum tenere cogebatur.

76 *Turbidus*] Cœno agrorum. *Minaxque*] Nam inundabat sæpe subiectos agros.

78 *Pervius*] Ponte scilicet.

80 *Amnis esse cœpi*] Id est, non amplius exundo, sed intra alveum me contineo, ut amnes solent.

Quod sub te duce, te iubente, cessi;
 Quod tu maximus arbiter, meæque
 Victor perpetuus legere ripæ.
 Et nunc limite me colis beato, 85
 Nec sordere sinis, malumque late
 Deterges sterilis soli pudorem;
 Nec me pulvereum, gravemque cœno
 Tyrrheni sinus obruet profundi,
 (Qualis Cinyphius tacente ripa, 90

in ordinem fui sub te principe, et tuo jussu, quod tu legeris maximus dominus, et æternus domitor mei littoris. Et nunc decoras me pulchra via, nec permittis me squalere, et exsiccas dedecus infœcundæ terræ, ne sinus maris Tyrrheni sorbeat me pulvere et cœno repletum, qualis Libycus Bagrada serpit silenti littore per Africæ

Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. &c. *Sed grates ago structus quia tanti est* Parm. et Rom. *Sed grates ago strictus atque tanti est* Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, probante Gronovio Diatr. cap. 40. et firmat ex versu 75. *Et grates ago* Marklandus.—82 *Parmensis omittit priorem te; Romana et vet. Lindenbrogii jam iubente exhibent; non, nunc iubente, quemadmodum scribi voluit Gronovius.*—87 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *sterilis soli pudorem; Tarnebus correxit pudorem; et sic est in Parm. et ita ediderunt Gevart. Gronov. Barth. et recentiores.*—88 *Ne me* edd. vett. *Nec me* Marklandus ex conjectura: et sic Venet. 1.—89 *Idem pro obruat, quod habent Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. edidit obruet; Venet. 1. obruit.*—90 Nonnulli

NOTE

81 *Et [Sed] grates ago, servitusque tanti est*] Ita Aldina editio. Sed Romanus et Venetus codex habent: *Sed grates ago strictus, atque tanti est.* Pro verbo *strictus* facit quod dicit supra: 'Qui me vallibus aviis refusum Et ripas habitare nescientem Recti legibus alvei ligasti.' Et Theb. 1. 'Et Thetis arentes assuetum stringere ripas Horrui ingenti venientem Iamænon acervo.' Et Lucanus: 'Nec ripis alligat amnem.' Nempe 'ligare' supra hic, quod ibi 'stringere.' Ego amnis strictus, legibus ligatus, etiã grates ago: atque tanti est, seu magni æstimo, tibi cessisse.

82 *Quod sub te duce, te iubente, cessi*] Romanus codex *te alterius loco, nunc habet; Quod sub te duce, nunc iubente, cessi.*

84 *Victor*] Quidam codices, *Vincitor*, et respondet *re strictus. Legere*] In inscriptione scilicet arcus triumphalis constructi in aditu viæ Domitianæ. Infra: 'Hujus janua, prosperumque limen Arcus, belligeri ducis tropæis Et totis Ligurum nitens metallis.'

86 *Malumque late Deterges sterilis soli pudorem*] Vulturno enim extra suum alveum exundante, agri fiebant steriles. Itaque Domitianus, cum restrinxit enim in alveum, bene dicitur deterxisse malum pudorem seu dedecus sterilis soli, reddita ei fertilitate, abactis aquis.

89 *Tyrrheni sinus profundi*] Inteligit Sinum Baianum, partem Tyrrheni maris, in quem Vulturnus influit.

Pœnos Bagrada serpit inter agros ;)
 Sed talis ferar, ut nitente cursu
 Tranquillum mare proximumque possim
 Puro gurgite provocare Lirim.
 Hæc Amnis : pariterque se levabat
 Ingenti plaga marmorata dorso :
 Hujus janua, prosperumque limen
 Arcus, belligeri Ducis tropæis

95

campos ; sed talis suam, ut possim nitido cursu et limpida aquis contendere cum quieto mari et vicino Lyri. Hæc fluvius ait, et via marmore strata per extensum dorsum pariter exerceat se. Hujus viæ porta et auspicatus aditus, arcus est fulgens

jacente ripa.—91 *Pœnos Bagadra* Rom. quod reposuit Lindenbrogius.—94 *Duro gurgite* Parm.—95 Venet. 1. Parm. Rom. vet. Lindenbrogii, Til. et Cruc. *levabat* ; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Gevart. Grasser. Gronov.

NOTÆ

90 *Cinyphius*] Id est, Libycus, a Cinyphe fluvio Libyæ seu Africæ. *Tacente ripa*] Quia fuit lente Bagrada, nec obstrepat aquis. Lucanus lib. iv. 'Primaque castra locat cano procul æquore, qua se Bagrada lentus agit siccæ sulcator arenæ.'

91 *Pœnos agros*] Id est, Africanos, a Pœnis seu Carthaginiensibus. *Bagrada*] Nunc *Megrada* Castaldo, maximus Africæ minoris fluvius, ex Numidia, vulgo, *Biledulgerid*, hanc procul infra desertum Thebesse ortus, longo cursu latus in Mare Mediterraneum juxta Uticam seu Portum farinæ se exonerat. Strabo scribit eum inundare proximas regiones, et æstuarium facere, quo lux huic loco Silius lib. vi. 'Turbidis arentes lento pede sulcat arenas Bagrada, non ullo Libycis in fontibus amne Victus limosas extendere latius undas, Et stagnante vado patulos involvere campos.'

94 *Puro gurgite*] Puro alveo, vel pnris aquis. *Provocare*] Quasi in certamen. *Lyrim*] Lyris fluvius Campaniæ ortus in Apennino et agro

Vestino præter Fragellas, mox præterlapsus Minturnas, receptoque Tibreno, prope Tiphannum in sinum Formianum effunditur: Clanis olim etiam vocatus. Hodie, *Garigliano* dicitur. Hujus aquas frigidissimas dicit Cicero.

95 *Hæc Amnis*] Supple dixit. *Se levabat*] Ad agendas etiam gratias principi.

96 *Plaga marmorata*] Domitiana via marmoribus strata.

97 *Hujus*] Viæ.

98 *Arcus, belligeri Ducis tropæis*] Ad initium enim hujus viæ arcus triumphalis marmoreus erectus erat in honorem Domitiani, occurrebatque ingredienti hanc viam ex Appia. Triumphalis arcus a Senatu populoque Romano erigi solitus Imperatoribus, qui vias militares munientes curaverant, aut repaverant, quique pontes, portusque, ac alia ædificata publica construxerant, ut discimus ex Dione Cassio, qui lib. LIII. refert duos arcus Triumphales honori Cæsaris Augusti erectos, in memoriam operam quæ per Flaminiam viam a Roma Arimi-

Et totis Ligurum nitens metallis,
 Quantus nubila qui coronat imbri. 100
 Illic flectitur exitus viarum;
 Illic Appia se dolet relinqui.
 Tunc velocior acriorque cursus,
 Tunc ipsos juvat impetus jugales.
 Ceu fessis ubi remigum lacertis 105
 Primæ, carbasa ventilatis, auræ.

tropæis bellicosus imperatoris, et totis fodinis Ligurum, par illi, qui circumdat nubes pluvia. Illic divertit invitatus viator. Illic via Appia queritur deseri. Tunc citatior vehementiorque cursus: tunc ipsi equi sponte accelerant, ut cum cessantibus remigum brachiis, primi flatus vela impletis. Ergo agite cuncti populi in Oriente,

et Barth. *levarat.* Alterum revocabat Markl.—99 Hunc et duos sequentes versus ita legit Heinsius Not. in Auctor. Carminis de Phœnice, qui Claudiano subjungitur, p. 913. *Et totis Ligurum nitet metallis Quantus nubila quo coronat Iris. Illic flectitur exitus viarum.* In secundo et tertio versu Heinsio assentitur Marklandus. Memoria vero falsus fuit Heinsius cum existimaret vulgatam Statii lectionem fuisse: *Quantus nubila qui coronat arcus.* Rom. et vet. Lindenbrogii, *Quantis.* Pro *exitus viarum* omnes edd. ante Marklandum habent *excitus viator*, præter Venet. 1. in qua est *exitus viator*.—106 *Prima carbasa ventilantur aura* Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Primæ carbasa ventilantis auræ* codd. Domitii, Parm. et Rhod. *Primæ carbasa ventilatis auræ*

NOTE

num usque restituerat, unum Romæ, alterum Arimini. Cujus etiam moris fidem faciunt tot inscriptiones apud Gruterum aliosque, in quibus nomina Vespasiani, Domitiani, Trajani, multorumque imperatorum leguntur. Nec solum arcus erecti, sed etiam nummi a Senatu populoque Romano eorum honori percussi, ut videtur in quibusdam Augusti et Trajani nummis, ob vias munitas. Nescio vero an hujus arcus Domitiano erecti adhuc extent vestigia.

99 *Ligurum metallis*] Plures enim fodinæ marmoris erant in Liguria, et maxime in Alpihus, ut docet Plinius lib. xxxvi. in Proœmio: ‘Nunc ipsæ Alpes cæduntur in mille genera marmorum.’ Ligures autem populi Italiæ, quorum regio majori sui parte montibus assurgens, Macro fluvio ab

Etruria, Varo a Gallia dividitur, ab altero latere Padum amnem, ab altero Apenninum habens, et Liguria dicitur; mare vero quod ejus oram alluit, Ligusticum. Hodie, *Riviera di Genoa.*

100 *Quantus nubila qui coronat imbri*] Tantas, ait, ille est arcus triumphalis, quantus iris seu arcus cælestis. *Nubila coronat imbri*] Cum enim arcus cælestis pingitur in nubibus, signum est futuræ pluriæ.

101 *Exitus [excitus viator]* Visendi studio, et viæ commoditate.

102 *Illic Appia se dolet relinqui*] Nam ad hunc arcum via Appia relinquebatur.

103 *Velocior acriorque*] Ob facilitatem viæ.

106 *Primæ, carbasa ventilatis, auræ*] Per Apostropheu.

Ergo omnes, age, quæ sub axe primo
 Romani colitis fidem parentis,
 Prono limite commeate gentes.
 Eoæ citius venite laurus; 110
 Nil obstat cupidis, nihil moratur.
 Qui primo Tyberim reliquit ortu,
 Primo vespere navigat Lucrinum.
 Sed quam fine viæ recentis imo,
 Qua monstrat veteres Apollo Cumas, 115
 Albam crinibus infulisque cerno?
 Visu fallimur? an sacris ab antris

qui revereremini fidem parentis Romani, advenite via facili. Laureæ orientales velocius accedite; nihil obstat vestræ cupiditati; nihil retardat vos. Ille, qui sub ortum solis Roma discedit, primo vespere navigat Lucrinum. Sed quæ illa est, canitie et albis infulis venerabilis, quam video in imo novæ viæ limite, qua Apollo

Salisb. et Excerpta Lindenbrogii apud Gronovium, qui sic edidit.—112. 113 Hos versus uncinis inclusit Marklandus, certus, ut ait, eos non esse hujus loci, aut nullo modo cum præcedentibus aut subsequētibz connectendos.—

NOTÆ

- 107 *Axe primo*] Id est, Oriente. Tyberim designat.
 108 *Romani parentis*] Sic 'Latius parens' in pluribus Sylvarum locis. 113 *Lucrinum*] Intelligit lacum Lucrinum in Campania prope Puteolos.
 110 *Eoæ laurus*] Intelligit victorias reportatas de populis Eois, seu Orientalibus. Et tangit morem, quo nuntiaturi res bene gestas non solum cum tabellis laureatis, sed etiam summis hastis lauro vestitis adveniebant. Dicit ergo, eos qui nuntiabunt victorias de populis Orientalibus relatas, citius venturos, cum via tam sit facilis. Eoas autem laurus seu Orientales designat, quia solus Oriens debellandus erat, jam victis Septemtrione et Occidente. xvii. Consulatu Germanici: 'Restat Bactra novis, restat Babylona tributis Frænari, nondum gremio Jovis Indica laurus: Nondum Arabes Seresque parent.'
 112 *Tyberim*] Romam, quam per Tyberim designat.
 114 *Sed quam*] Inducit Cumanam Sibyllam in fine viæ Domitianæ apparentem, et immortalem gloriam Imperatori promittentem ac vaticinantem. *Viæ recentis*] Domitianæ.
 115 *Apollo*] Templum Apollinis. *Veteres Cumas*] Cumæ enim urbs antiquissima.
 116 *Albam crinibus infulisque cerno*] Sibyllam Cumanam notat, quæ et vetustissima, et infulis candidis caput cincta, ut Apollinis sacerdos. Th. iv. 217. 'Albaque puniceas interplicat infula cristas.' Loquitur de Amphiarao Apollinis antistite.
 117 *Sacris ab antris*] Sibyllæ Cumanæ antrum erat prope Cumas. *Sacris*] Quia Sibylla sacerdos.

Profert Chalcidicas Sibylla laurus?
 Cedamus; chely, jam repone cantus;
 Vates sanctior incipit: tacendum est. 120
 En! et colla rotat, novisque late
 Bacchatur spatiis, viamque replet.
 Tunc sic virgineo profatur ore:
 DICEBAM, veniet (manete campi,
 Atque amnis) veniet, favente cœlo, 125
 Qui fœdum nemus et putres arenas
 Celsis pontibus et via levabit.
 En! hic est Deus; hunc jubet beatiss
 Pro se Jupiter imperare terris:
 Quo non dignior has subit habenas, 130
 Ex quo, me duce, præscios Averni
 Æneas, avide futura quærens,
 Lucos et penetravit et reliquit.

*ostendit antiquas Cumas? Decipiuntur ne oculi? An Sibylla emigrat e sanctis op-
 luncis, proferens laurus Chalcidicas? Cedamus cithara. Jam dimitte carmina.
 Vates sanctior orditur: silendum est. En jactat cervicem, et late bacchatur per
 novam aream, et replet viam. Tunc sic loquitur virgineo ore: Veniet, aiebam,
 (expectate agri, amnisque,) veniet, annuente cœlo, qui tollet turpem syloam et sor-
 didas arenas altis aggeribus et strata lapidibus via. Ecce hic Deus est, de quo
 loquebar. Jupiter jubet hunc dominari pro se felici orbi; quo nullus dignior hoc
 imperium rexit, ex quo tempore Æneas scrutans cupide res venturas subiit ac dese-*

114 Pro imo nonnulli codd. uno.—130 Barthius scribendum putat: *suble*

NOTÆ

118 *Chalcidicas*] Cumanas, quia Cu-
 mani a Chalcidensibus orti. *Sibylla*]
 Cumana. Plures enim fuerunt. Vide
 Epithal. Stellæ vs. 177. *Laurus*] Ges-
 tabat laurum, ut Apollinis sacerdos,
 cui laurus sacra.

119 *Cedamus; chely, &c.*] Alloqui-
 tur citharam suam Papinius.

120 *Sanctior*] Nobis.

121 *En! et colla rotat*] Ut facere so-
 lent, qui furere incipiunt. Vide ini-
 tio Æneid. vi. de eadem Sibylla.

122 *Viamque replet*] Nimirum, dum
 forens huc et illuc agitur.

123 *Virgineo*] Quia Sibylla virgo.

124 *Campi*] Qui estis cœno repleti.

125 *Amnis*] Vulturne.

126 *Fœdum nemus*] Ob juncos her-
 basque palustres ibi ortas. *Et putres
 arenas*] Intelligit cœnum, quo campi
 obruti erant.

128 *Deus*] Domitianum designat,
 qui se Deum volebat appellari. *Bea-
 tis*] Eo regnante scilicet.

131 *Ex quo, me duce, præscios Aver-
 ni Æneas, avide futura quærens, Lucos
 et penetravit et reliquit*] Tangit hic
 descensum Æneæ in Inferos duce Si-
 bylla, per Averni fauces. Fabula
 nota ex Æn. vi. *Averni*] Avernum

Hic paci bonus, hic timendus armis,
 Natura melior potentiorque. 135
 Hic si flammiferos teneret axes,
 Largis, India, nubibus maderes,
 Undaret Libye, teperet Æmus.
 Salve, dux hominum, et parens Deorum,
 Prævisum mihi cognitumque numen. 140
 Nec jam putribus evoluta chartis
 Solenni prece Quindecim virorum
 Perlustra mea dicta; sed canentem
 Ipsam cominus (ut mereris) audi:

ruit, me duce, præagos lucos. Hic in pace bonus, et in bello metuendus, natura melior validiorque. Hic si potiretur stellatis cælis, India humectaretur copiosis imbribus, Africa haberet aquas, Hæmus caleret. Salve princeps mortalium, et pater Deorum, cujus numen prævidi et cognovi. Nec nunc exquire mea verba evoluta solennibus precibus Quindecimvirum in mucidis chartis, sed audi me ipsam propius

habenas.—137 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. et Grasser. *maderet*; codd. Rhod. Salisb. et Barth. cum Parm. *maderes*, quod revocavit Markl.—134 *Et paci bonus et timendus armis* legit Adriauus Turnebus, probante Barthio.—139 ‘Mallem: *Salve Dux hominum, parens Deorum*, omitta

NOTÆ

sic describit Virgilinus ibidem: ‘Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatus, Scrupea, tuta lacu nigro nemonumque tenebris: Quam super haud ullæ poterant impune volantes Tendere iter pennis: talis sese halitus atris Faucibus effundens supra ad convexa ferebat: Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.’ *Lucos*] Quia Avernus nemoribus cingebatur. *Præscii* dicuntur ob vicinitatem antri Sibyllæ, quæ vates erat. *Penetravit*] Descendendo ad Inferos. *Reliquis*] Redeundo ad superas auras.

134 *Hic*] Domitianus.

136 *Flammiferos axes*] Cælum.

137 *Maderes* [*maderet*] Rhod. et Salisb. codices habent *maderes*. *India*] Regio ad Orientem spectans.

138 *Libye*] Africa. *Hæmus*] Mons Thraciæ.

139 *Parens Deorum*] Filii Domi-

tiani, qui infans extinctus est, inter Deos relatus fuerat.

140 *Prævisum mihi cognitumque numen*] Equo Domitiani: ‘Salve magnorum proles genitorque Deorum, Auditum longe numen mihi.’

141 *Nec jam putribus evoluta chartis Solenni prece Quindecim virorum Perlustra mea dicta*] Librorum Sibyllinorum custodia demandata fuit Quindecimviris, nihilque magni momenti, domi seu foris, pace seu bello agebatur, nisi his inspectis. Et hoc Pontifex Maximus faciebat, Magistro collegii Quindecimvirum solennibus quibusdam precibus præeunte. *Putribus chartis*] Quia hæ chartæ vetustissimæ erant, et rancidæ. *Perlustra*] Quia Domitianus summus Pontifex erat.

144 *Ipsam*] Sibyllam. *Cominus*] Prope et sine interprete.

Vidi quam seriem morantis ævi 145
 Pronectant tibi candidæ sorores :
 Magnus te manet ordo sæculorum :
 Natis longior abnepotibusque,
 Annos perpetua geres iuventa,
 Quot fertur placidos obisse Nestor, 150
 Quot Tithonia computat senectus,
 Et quantos ego Delium poposci.
 Juravit tibi jam nivalis Arctos ;
 Nunc magnos Oriens dabit triumphos.
 Ibis qua vagus Hercules et Evan, 155

canentem, ut dignus es. Vidi quem numerum longorum annorum albæ sorores tibi nent. Ingens series sæculorum te expectat. Superabis ætate natos et abnepotes, et vires in perpetua iuventute annos, quos Nestor proditur tranquille egisse, quos Tithoni senectus numerat, et quot ego ab Apolline petii. Jam nivosus Septentrio juravit in tuas leges. Nunc Oriens præbebit ingentes triumphos. Vades, qua errabundus Hercules et Bacchus ierunt, ultra plagas ubi astra et igneus sol oriuntur,

conjunctione et, quæ ingratham versui moram injicit.' Markl.—145 Pro morantis Parm. et vet. Lindenbrogii habent *merentis*.—146 Parm. *Protectant*.—150 Quos fertur placidos obisse Nestor Parm. Quos fertur placidos obisse Rom. Aldd. Colin. et Gryph. Mutavit Marklandue.—151 Quos Tithonia computat Rom. Quos Tithonia computat Venett. Parm. Aldd. Colin. et Gryph.

NOTE

146 *Morantis*] Quia lentius fluet pro te tempus.

146 *Candidæ sorores*] Parcæ, quæ vellera alba felicibus nere dicuntur. Vide Epithal. Stellæ vs. 24. Noster alibi: 'Atropos alba.'

148 *Natis longior abnepotibusque*] Id est, ultra quartam generationem.

152 *Et quantos ego Delium poposci*] Hoc ipsa Sibylla fuse explicat apud Ovid. Met. xiv. sequentibus versibus: 'Lux æterna mihi, carituraque fine dabatur, Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti. Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumperè donis Me cupit: Elige, ait, virgo Cumæa, quid optes; Optatis potiere tuis. Ego pulveris hausti Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis, Tot mihi natales contingere vana

rogavi.' *Delium*] Apollinem in Delo natum.

153 *Juravit*] In verba tua, victis Sauromatis ac Dacis populis Septentrionalibus. *Nivalis Arctos*] Septentrio. *Nivalis*] Ob nives, quibus per totum fere annum hi tractus teguntur.

154 *Nunc magnos Oriens dabit triumphos*] Cum viceris Babylona, et Bactra, Serasque, qui restant subigendi.

155 *Ibis qua vagus Hercules*] Hercules enim dicitur peragrasse plerasque terræ partes, ut monstra tyrannosque extingueret. Et in Indiam usque penetravit, auctoribus Curtio et Plinio. *Evan*] Seu Bacchus pervenisse dicitur ad extremos Orientis terminos, ac subegisse Indos, cete-

Ultra sidera, flammeumque solem,
 Et Nili caput, et nives Atlantis :
 Et laudum cumulo beatus omni
 Scandes belliger, abnuesque currus :
 Donec Troicus ignis, et renatæ
 Tarpeius Pater intonabit aulæ ;
 Hæc donec via, te regente terras,

160

et ultra fontem Nili et nives Atlantis. Et cumulatus omni laudum genere, triumphator ascendens et abnues currus; donec erit Trojanus ignis, et Tarpeius pater reedificuti Capitolii tonabit; donec hæc via, te gubernante orbem, plus senescat

Hoc etiam mutavit Marklandus.—159 Edd. vett. *Scandes belliger obviosque currus*; Parmensis habet: *obviusque*; Salisb. *abimesque*; Venet. 2. *annuesque*; quod amplexus est Heins. ad Sil. Ital. vi. 545. *abnuesque* Gronovius. *Belligeros* piosque currus Turnebus Advers. lib. xx. cap. 32.—160 Venet. 1. *Troicus*; Heins. Burm. alii malint *Troius*, ut exhibet eadem Venet. 1. i. Sylv. 1. 35.

NOTÆ

rasque gentes orientales.

156 *Ultra sidera, flammeumque solem*] Imitatur Virgilium: 'Ultra anni solisque vias.'

157 *Nili caput*] Quod huc usque incognitum erat. *Nives Atlantis*] Atlas mons Africæ altissimus, perpetuis nivibus etiam æstate opertus. Hunc, teste Plinio, Suetonius Paulinus, qui consul fuit, primus Romanorum dum transgressus est aliquot millium spatio, decumisque eo castris pervenit, et ultra ad fluvium, qui Niger vocatur.

159 *Scandes belliger, abnuesque [obviosque] currus*] Corrigit Turnebus: *belligeros piosque currus*. Laudem fortitudinis ac clementiæ tribuendo Imperatori. Pavillonius ex Cruceo corrigit. *Obvius*] Obvius enim est civilis, comisque, ut apud Plinium lib. 1. Ep. 10. de Euphrate Philosopho: 'Est,' ait, 'obvius et expositus, plenusque humanitate.' Codex Venetus: *annuesque*. Quod optimum potest censer, et sic explicari: *Scandes currus* triumphales, *annuesque* precibus senatus toties scandere, quoties

Delph. et Var. Clas.

tibi vincere contigerit. Sed Gronovius mavult, *abnues*. Id est, noles triumphare, cum possis jure. Unde Martialis: 'Sæpe recusatos parcos duxisse triumphos.' Et Noster in Lacrymis Etrusci laudat manum, quæ 'Sauromatas non erat dignata triumpho.' Inde et in xvii. Consulatu: 'Tantum permitte triumphos.'

160 *Troicus ignis*] Intelligit ignem æternum Vestalium. Equo Domitiani: 'An tacita vigilet face Troicus ignis.' Vide ibidem. *Renatæ*] Denno ædificatæ, ut 'templa renata' alibi.

161 *Tarpeius Pater*] Jupiter Capitolinus seu Tonans, *Tarpeius* dictus, quia in monte Tarpeio, seu Capitolino, templum habebat superbissimum. Qui quidem mons Tarpeius vocatus fuit a Tarpeia Virgine Vestali, quæ arcem Capitolinam Sabinis prodidit, quæque ab ipsis in proditionis præmium scutis obruta, nomen monti dedit, qui prius 'Saturnius' dicebatur.

162 *Hæc via*] Domitiana.

Stat.

2 E

Annosa magis Appia senescat.

quam longæva Appia.

NOTÆ

163 *Annosa*] Nam Appia erat vetustissima.

IV. AD VICTORIUM MARCELLUM † EPISTOLA.

Hac Epistola hortatur Marcellum ut paululum studia intermittat ac otio fruatur.

CURRE per Euboicos non segnis, epistola, campos;
 Hac ingressa vias, qua nobilis Appia crescit
 In latus, et molles solidus premit agger arenas.
 Atque ubi Romuleas velox penetraveris arces,
 Continuo dexteras flavi pete Tybridis oras,

5

Epistola curre cito per Euboicos agros, illac capiens iter, qua via celebris Appia erigitur in latus, et agger solidus premit molles arenas. Et cum velox subieris muros Romuli, continuo pete dextrum marginem cærulei Tybridis, qua

Edd. vett. *Ad Marcellum*; Parm. cum Salisb. *Ad Victorium Marcellum*; Rhod. *Ad Victorium Marcellum Epistola*; et ita dederunt Gronov. Barth.

NOTÆ

† *Victorium Marcellum*] Est hic ipse cui Quintilianus Institutiones suas dicavit. Lib. i. 'Quod opus, Marcelle Victori, tibi dicamus.' Lib. v. 'Hæc, Marcelle Victori, ex tua voluntate maxime ingressus.' Eidem Papinius hunc librum quartum suarum Sylvarum inscripsit.

1 *Curre*] Alloquitur Poëta Epistolam suam. *Euboicos*] Cumanos seu Neapolitanos. Cumani enim et Neapolitani ab Eubœa profecti.

2 *Nobilis Appia*] Vocat 'reginam viarum' in Surrentino vs. 12. et Onuphrius omnium maximam et laudatissimam.

3 *In latus*] Addita scilicet via Domitiana. *Solidus agger*] Via lapidibus strata, quia eminentior reliquo solo, *Agger* vocabatur: unde 'agger publicus' et via publica unum idem-

que scriptoribus. Ammianus lib. xix. 'Ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens, percursis aggeribus publicis, Succos, nemine auso resistere, præsidii occupavit.' Alibi vocat 'aggerem itinerarium.' Sidonius Apollinarius: 'Antiquus tibi nec teratur agger; Cujus per spatium satis vetustis Nomen Cæsareum nitet columnis.' Sic apud Flodoardum lib. v. S. Gibrianus dicitur sepultus juxta 'aggerem publicum,' id est, juxta viam publicam: sepulcra enim ex more juxta vias publicas constructa.

4 *Romuleas arces*] Urbem Romam, a Romulo conditore.

5 *Flavi Tybridis*] Tyberis fluvius Romam præterfluens. *Flavi*] Flavi dicuntur fluvii ob juncos, ulvasque. Sic super. libello 'flavum caput Vulturni' dixit.

Lydia qua penitus stagnum navale coërcet
 Ripa, suburbanisque vadum prætexitur hortis.
 Illic egregium formaque animisque videbis
 Marcellum, et celso præsignem vertice nosces.
 Cui primum solito vulgi de more salutem, 10
 Mox inclusa modis hæc reddere verba memento :
 JAM terras volucremque polum fuga veris aquosi
 Laxat, et Icariis cælum latratibus urit :
 Ardua jam densæ rarescunt mœnia Romæ.
 Hos Præneste sacrum, nemus hos glaciale Dianæ, 15
 Algidus aut horrens, aut Tuscula protegit umbra :

Lydiū littus penitus coarctat navalem lacum, et amnis prætenditur suburbantis hortis. Illic cernes Marcellum eximium forma et animo, et agnosces illum conspicuum sublimi statura. Quem primum salutabis vulgari more. Mox recordare hæc verba in hunc modum ei referre. Discensus veris pluviosi jam solvit tellurem et cælum volubile, et torret aërem latranti canicula. Alti muri densæ Romæ jam vacuantur. Hos sanctum Præneste, hos frigida Dianæ sylva, aut rigens Algidus, aut umbra Tuscula defendit a calore. Hi quæ-

Veen, et Delph.—10 *Quoi primam* Parmensis, antiquo more. *primam* habent etiam Venet. 1. et Rom.—13 '*Non sequimur Adrianum Behottium, Lassat*

NOTE

6 *Lydia*] Quia Lydi seu Tyrrheni oram occidentalem Tyberis accolebant. Vide Epith. Stellæ vs. 190. *Stagnum navale*] Naumachiam Domitiani intelligit, cujus et meminit Suetonius. Hujus adhuc aliqua creduntur extare vestigia post Sylvestri fanum, inter Flaminiam viam, et Pincianum collem, vinetis cooperta. Vterem Naumachiam Augustus construxit circa Tyberim cavato solo, ut discimus ex Julio Frontino de Aquæ ductibus urbis Romæ lib. 1. Erat in quarta-decima urbis regione, quæ Transtyberina est. In iis Naumachiis navalis prælii spectacula dabantur.

7 *Vadum*] Naumachiæ. *Hortis*] Vteri Naumachiæ horti etiam subjacebant, ut testatur Frontinus ibidem et Strabo.

10 *Solito vulgi de more salutem*] Ave,

seu χαῖρε. Et supple, Dabis, seu Averè jube.

13 *Icariis latratibus*] Intelligit sidus caniculæ, in quam Poëtis conversa dicitur fuisse canis Erigones filiz Icarii. Vide Theb. iv. 692. Noster Tiburtino: 'Illum nec calido latravit Sirius ostro.' Claudianus: 'Gravidis allatrat Sirinus uvis.' Urit] Diebus enim canicularibus æstus maximus esse solet.

15 *Præneste*] Præneste urbs Latii haud procul Roma. *Sacrum*] Ob oracula et sortes. Vide Tiburtinum Manlii vs. 80. *Nemus glaciale Dianæ*] Intelligit Nemus Aricinum prope Romam. *Glaciale*] Ob frigidum aërem. *Dianæ*] Quia hoc nemus sacrum erat Dianæ, in quo ei dicatum templum. Vide Hercul. Surrent. vs. 55.

16 *Algidus aut horrens*] Algidus

Tiburis hi lucos, Anienaque frigora captant.
 Te quoque clamosæ quænam plaga mitior urbi
 Subtrahit? æstivos quo decipis aëre soles?
 Quid, tuus ante omnes, tua cura potissima Gallus, 20
 Nec non noster amor, (dubium morumne probandus
 Ingeniine bonis,) Latiis æstivat in oris?
 Anne metalliferæ repetit jam mœnia Lunæ
 Tyrrhenasque domos? quod si tibi proximus hæret,
 Non ego nunc vestro procul a sermone recedo: 25
 Certum est: inde sonus geminas mihi circuit aures.

runt saltus Tyburis, et frigora Anieni. At quænam est lenior regio, quæ te subducit a strepenti civitate? qua aura mitigas æstivos calores? Quid tuus Gallus, tua præ ceteris maxima cura, necnon nostræ deliciae, (æque laudandus morum ac ingenii dotibus,) transigitne æstatem in Latio? Anne redit Lunam, quæ fert marmora, et ad ædes Tyrrhenas? Quod si una estis, non ego longe absaum a vestris sermonibus. Hoc certum est. Hinc tinniunt mihi duæ aures. Tu igitur, dum terribilis juba

reducere molientem Apoph. lib. i. cap. 1. Barth.—22 *Ingeniive* Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *Ingeniine* ex ingenio suo edidit Marklandus.—26 *Parmensis: Certum est, unde, &c.* ceteræ omnes, *inde*.

NOTÆ

mous Latii haud longe ab urbe Roma, in quo est Algidum oppidum, ab aëris algore sic dictum. Nunc *Roca del Papa* vocatur ex veteris situs descriptione apud Volaterranum. Item nemus in Latio, vulgo, *Selva del' Aglio*. Horatius: 'Quicumque aut gelida prominet Algidus.' *Aut Tuscula protegit umbra*] Tuscula, a Tusculo oppido Latii, condito a Telegono. Vide Tiburt. vs. 83.

17 *Tiburis hi lucos, &c.*] Tibur oppidum juxta Romam. Vide Villam Tiburt. vs. 1. In hæc autem loca, quorum hic mentionem facit Poëta, secedere soliti Romani æstivo tempore, et per gravissimos calores, ob ærem frigidum et temperatum. *Aniena*] Anien, seu Anio, fluvius Latii. Vide Villam Tiburt. vs. 1.

18 *Clamosæ*] Horatius: 'Omitte mirari Fumum et opes strepitumque Romæ.' *Urbis*] Romæ. Sic Atheni-

enses Athenas vocabant *ἄστυ*, id est, urbem.

23 *Metalliferæ Lunæ*] Lanna, urbs Etruriæ marmoris fodinis nota, ut jam diximus.

24 *Tyrrhenasque domos*] Etruriam, a Tyrrhenis incolis.

26 *Certum est*] Epiphonema in omine læto, ut *καρπὸν ἐστί, νημερὲς, κάρτα*. *Inde sonus geminas mihi circuit aures*] Tangit hic veterum superstitionem, quæ etiam nunc viget, qua putabant aures tinnire et resonare iis, de quibus alibi sermo fiebat. Vetus Poëta inter Catalecta Virgillii: 'Garrula quid totis resonas mihi noctibus auris, Nescio, quem dicis nunc meminisse mei. Hic quis sit quæris? resonant tibi noctibus aures? Et resonant totis? Delia te loquitur.' Aristænetus lib. ii. Epist. 13. *Οὐκ ἐβόμβει σοι τὰ ὦτα, ὅτε σου μετὰ δακρυῶν ἐμειμήην*; Nonne tinniebant tibi au-

Sed tu, dum nimio possessa Hyperione flagrat
 Torva Cleonæi juba sideris, exue curis
 Pectus, et assiduo temet furare labori.
 Et sontes operit pharetras, arcumque retendit
 Parthus; et Eleos auriga, laboribus actis,
 Alpheo permulcet equos: et nostra fatiscit
 Laxaturque chelys: vires instigat, alitque

30

signi Cleonæi ardet occupata nimio sole, amove curas animo, et te surripi continuo studio. Et Parthus condit theca venenatas sagittas, et laxat arcum, et auriga refocet in Alpheo flumine equos defunctos laboribus ludorum Eleorum. Nostra quoque cithara lassatur, et solvitur. Quies opportuna recreat, et fovet vires: major

—31 *Elæis auriga laboribus actos* Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ. Marklandus correxit: *Eleos auriga laboribus actis*, vel *Elæis auriga laboribus actis*; sed prius verum putat.—32 *Alpheos permulcet equos* Parmensis.—37 Edd. vett. omnes *flam-*

NOTÆ

res, quando cum lacrymis mentionem tui facerem? Sappho: *βουβέδων δ' ἀκοαί μοι*. Quod Catullus convertit: *Sonitu suapte tintinant aures*. Vide Plinium et Lucianum *'Eralp. 14. Supercilii subsultationem inter omina etiam retulerunt veteres, rerum vel minimarum superstitiosi observatores.*

27 *Dum nimio possessa Hyperione flagrat Torva Cleonæi juba sideris*] Id est, dum sol est in signo leonis, qui ille esse dicitur, quem Hercules occidit in Nemea Sylva prope Cleonas, unde *'Clæoneus leo'* dictus est, et in cælum receptus. Quo tempore calor major est. Unde *flagrare* dicit Poëta. *Hyperione*] Id est, sole, qui Poëtis Hyperion vocatur. Vide Tiburtin. Manlii vs. 6. Ausonius: *'Sirius ardentem non augeat igne leonem.'* Nam et mense Julio, quo sol est in signo leonis, canicula seu Sirius oritur. Unde semper Leo et canicula a Poëtis junguntur, ut hic. Supra: *'Et Icaris cælum latratibus urit.'* Et Tiburtino: *'Illum nec ca-*

lido latravit Sirius astro Nec gravis aspexit Nemees frondentis alumnus.'

30 *Et sontes operit pharetras, arcumque retendit Parthus*] Imitatus est hunc locum Papinii in Cynegetico Nemesianus: *'Imbellemque fugam referam, clausasque pharetras Parthorum, laxosque arcus, et spicula muta.'* Alludit vero Poëta ad thecas, quibus arma includi solebant, ubi a bello requiescebant. Cæsar lib. II. de Bello Civili: *'Meridiano tempore cum alius discessisset, alius ex diurno labore in ipsis operibus quieti se dedisset, arma vero omnium reposita contactaque essent.'*

31 *Eleos [Elæis] laboribus*] Per labores Elæos intelligit ludos curules in honorem Jovis celebrari solitos quinto quoque anno apud Olympiam in Elide, et juxta Alpheum fluvium, ut sæpius diximus.

32 *Alpheo permulcet equos*] Abluendo scilicet eos in Alpheo fluvio, fatigatos laboribus, quos in ludis sustinuerunt.

33 *Vires instigat alitque Tempestiva*

Tempestiva quies: major post otia virtus.
 Talis cantata Briseide venit Achilles
 Acrior, et positis erupit in Hectora plectris.
 Te quoque flammabit tacite repetita parumper
 Desidia, et solitos novus exultabis in actus.
 Certe jam Latiae non miscent jurgia leges,

35

post otium virtus. Sic Achilles redit acrior post cantatam Briseida, et irrumpit in Hectorem dimisso pectine. Te quoque repetitum parumper otium mire accendet, et novus exultabis ad solitos actus. Nunc certe Latinae leges non strepunt litibus. Et

~~~~~

mabit tacite; Marklandus suspicabatur Marcelli nomen latere sub his syllabis: mabit tacite re; et Statium scripisse: Te quoque flammabit, Marcelle, petita parumper.—38 Editiones omnes etiam: et solidos. Correxerit Barthius, ejusque correctionem sibi arrogat Marklandus. Pro novus

NOTÆ

quies; major post otia virtus] Seneca cap. ult. de Tranquillitate Vitæ: ‘Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilibus agris non est imperandum; cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fecunditas; ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipiunt paulum resoluti, et remissi. Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio quædam et languor.’ Et Seneca Rhetor Controv. lib. 1. ‘Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare: excitatur enim otio vigor.’ Est tamen monitum veteris auctoris, arcum studii sapientiæ ἀνέσει, id est, remissione, solvendum non esse, ut Laërtius refert Epigrammate in Theophr. Οὐκ ἔρα τοῦτο μάταιον ἔπος μερόπων τῶν λέχθῃ, Πήγνυσθαι σοφίης τόξον ἀνέμενον. Certe non hoc vane dictum est a quodam: Rumpitur arcus sapientiæ remissus.

35 *Cantata Briseide]* Hippodamia, Briseis vocata a patre Brise, in divisione prædæ facta inter duces Græcos, Achilli obvenerat. Agamemnon autem coactus Chryseida patri Chry-

sæ reddere, illam Achilli eripuit: unde gravi similitudine inter eos orta, Achilles intra tentorium se continuit, nec induci potuit, ut arma sumeret, licet Trojani magnis cladibus Græcos afficerent. Reddita tandem Briseide, et occiso ab Hectore Patroclo, Achilles ad vindictam excitatus est, sumtisque armis Hectorem interfecit. *Cantata]* Lyra scilicet, quam optime pulsabat Achilles, ut videbimus in Achilleide. *Achilles]* Pelei filius et fortissimus Græcorum.

36 *Hectora]* Hector filius Priami, Trojanorum fortissimus.

37 *Flammabit tacite repetita parumper Desidia]* Sic supra: ‘Major post otia virtus.’ *Desidia]* Hic *desidia* sumitur in bono sensu pro honesto otio, seu pro remissione laboris, qua vires reparantur.

38 *Solitos]* Legunt aliqui, *solidos. Novus]* Restauratis viribus.

39 *Jam Latiae]* Romanæ. *Non miscent jurgia leges]* Tertullianus: ‘Intra non conturbo.’ Ob ferias scilicet et rerum judicandarum vacationem, ut loquitur Seneca in Apocolocyntiosi.

Et pacem piger annus habet; messesque reversæ 40
 Dimisere forum: nec jam tibi turba reorum
 Vestibulo, querulivæ rogant exire clientes.
 Cessat Centeni moderatrix Judicis hasta,
 Qua tibi sublimi jam nunc celeberrima fama
 Eminent, et juvenes facundia præterit annos. 45
 Felix curarum! cui non Heliconia cordi
 Serta, nec imbelles Parnasi e vertice laurus:
 Sed viget ingenium, et magnos accinctus in usus
 Fert animus quascumque vices: nos otia miti
 Solamur cantu, ventosaque gaudia famæ 50
 Quærimus. En egomet somnum, et geniale secutus

segnis annus captat quietem, et redeuntes messes clausurunt forum. Nec turba reorum est in tuo vestibulo, et queruli clientes petunt dimitti. Hasta judicialis Centumvirum oliatur, ubi tua eloquentia jam nunc notissima ingenti fama enitet, et superat juvenilem ætatem. Felix studiis, cui coronæ Heliconiæ non placent, nec inertes laurus e jugo Parnassi! sed ingenium viget, et animus expeditus ad magnos usus, sustinet quancumque mutationem. Nos mulcemus carmine desidiosam vitam, et captamus gaudia ventosæ famæ. En egomet sectatus quietem, et voluptuosam

Parmensis habet vomis.—48 Parm. accingit in visus.—49 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ: otia vitæ.—Lectio nostra est ex ingenio Marklandi.—51 Rom. et vet. Linden-

NOTE

40 *Pacem*] Inducias litium, ut dicit Plautus. *Piger annus*] Id est, tempus anni, quo feriæ erant, propter maximos æstatis calores. *Messesque reversæ Dimisere forum*] Quia feriæ dabantur ob messes, et vindemias, ut ex jure colligitur. De æstivis messium feriis Gellius lib. ix. Plinius lib. viii. Ep. 21. ‘Julio mense,’ inquit, ‘maxime lites interquiescunt.’ De feriis vero vindemiarum vide Epistolam S. Cypriani ad Donatum initio. Vide, et Lampriidum in Heliogabalo, et Panlum Diaconum Longob. lib. iii. cap. 6.

43 *Cessat Centeni moderatrix Judicis hasta*] Intelligit centumviralem hastam. *Centeni Judicis*, Id est, Centumvirum. Vide Soter. Rutillii vs. 24.

46 *Heliconia Serta*] Id est, coronæ

quæ dabantur Poëtis, qui vicerant in ludis Gymnicis. *Cordi*] Innuit Papius, Marcellum non exercuisse artem poëticam, sed totum se dedisse eloquentiæ. Eloquentissimum enim fuisse Marcellum patet ex Institutionibus Quintiliani.

47 *Imbelles*] Id est, pacificæ, non clamosæ, nec turbulentæ, ut exercitationes forenses, et judiciales. *Parnasi*] Parnassus mons Phocidis, Musis et Apollini sacer.

49 *Fert animus quascumque vices*] Aptus est ad omnia tam civilia quam bellica munia. Infra: ‘Ausoniâs ibis frænare cohortes.’

50 *Ventosaque*] Id est, quæ nihil habent solidi; fluxa, caduca.

51 *Geniale*] Vel, natale. Quia Genius nativitatî ejusque præesse cre-

Littus, ubi Ausonio se condidit hospita portu
 Parthenope, tenues ignavo pollice chordas
 Pulso, Maroneique sedens in margine templi
 Sumó animum, et magni tumulis adcanto magistri: 55
 At tu, si longi cursum dabit Atropos ævi,
 (Detque, precor,) Latiiue ducis si numina pergent,
 (Quem tibi posthabito studium est coluisse Tonante,
 Quique tuos alio subtexit munere fasces,
 Et spatia antiquæ mandat renovare Latine,) 60

oram, ubi advena Parthenope recepit se in portum Ausonium, percutio ignavo pollice tenues chordas, et sedens in limine templi Virgilii sumo ejus animum, et cano prope sepulcrum ingentis magistri. At tu, si Atropos indulget tibi longam annorum seriem, (indulgeatque oro,) et sic continuet numen principis Romani tibi grutificari, quem præ Jove colis, quique addit aliud munus tuis fascibus, et tibi committit

*****

brogii somno geniale, omisso τῶ et.—57 Edd. vett. *Detque precor Latiiue ducis sic numina pergant.* 'Præce-sit: At tu, si longi cursum dabit Atropos ævi; unde patet hic quoque legendum: (Detque precor!) Latiiue Ducis si numina pergent, Forsitan, &c. tribus mediis versibus parenthesi inclusis.' Markl.—60 *Et spatia obliquæ* edd. vett. *Et spatia antiquæ* sola Romana. Nonnulli codd.

NOTÆ

debatur, vel voluptuosum, quia Neapolitani genio admodum indulgebant. Sic 'genialiaque arva Canopi' Ovidio Amor. lib. II. Eleg. 13. Eidem 'festum geniale,' Fast. III. 'Annæ festum geniale Perennæ.' Et 'festum genialiter agere' Met. XI. de Bacchi sacris.

52 *Ausonio*] Italo.

53 *Parthenope*] Neapolim enim condidisse tradunt Parthenopen Eumeli filiam, nomenque dedisse huic urbi. *Ignavo*] Supra: 'Imbelles Parnassi e vertice lauros.'

54 *Maronei*] Id est, Virgiliani. Ossa enim Virgilii Brundisio, ubi obierat, Neapolim translata sunt, ac condita tumulo, qui est Via Puteolana intra secundum lapidem. *Templi*] Id est, sepulcri. Templum hic generalius nimitur, ut jam monuimus. Illud sepulcrum, ut templum adire solebat Silius Italicus, teste Plinio ju-

nior lib. III. Ep. 7.

55 *Magistri*] Virgilii, quem sibi imitandum proposuerat Statius.

56 *Atropos*] Atropos, una ex Parciis.

58 *Posthabito Tonante*] Sic Equo Domitiani: 'Contemto Phœbo.'

59 *Quique tuos alio subtexit munere fasces*] Itaque Marcellus aliquem magistratum, cui jus erat fascium, gerebat. Fasces enim nostro designant magistratum.

60 *Et spatia antiquæ mandat renovare Latine*] Cura viarum publicarum non committabatur nisi summis viris. Hinc Domitianus declaravit quanti Marcellum faceret, illi mandando curam viæ Latine. Unde Plinius Epist. lib. V. gratulatur Cornuto de eo munere: 'Recesseram jam in municipium; cum mihi nuntiatum est Cornutum Tertullum accepisse Æmilie viæ curam. Expri-

Forsitan Ausonias ibis frænare cohortes,
 Aut Rheni populos, aut nigræ littora Thules,
 Aut Istrum servare latus, metuendave portæ
 Limina Caspiacæ: nec enim tibi sola potentis
 Eloqui virtus; sunt membra accommoda bellis, 65
 Quique gravem tardi subeant thoraca lacerti.
 Seu campo pedes ire paras, est agmina supra
 Nutaturus apex: seu fræna sonantia flectes,

reparandam viam Latinam, forsitan reges Romanos exercitus, aut gentes Rheni, aut rivas caligantis Thules, aut defendes oram Danubii, et formidabiles portas Caspias. Nec enim tibi sunt solæ dotes efficaciae faciundia; sunt artus apti ad bellum, et brachia, quæ induant gravem lorica. Seu velis pedes in campo incedere, apex tuæ galeæ eminet supra copius: seu regas crepitantes habenas, acer equus obsequetur

revocare Latinæ.—62 Parmensis: littora tiles.—66 Quique gravem tardi Aldd. Collin. Gryph. Basil. et Plant. Quique gravem tarde Parm. et Rom. Quique gravem haud tarde, vel intarde conj. Barthius, improbante Marklando, qui

NOTÆ

mere non possum quanto sim gaudio affectus, et ipsius, et meo nomine.' Noster infra ad Plotium: 'Te Germanicus arbitrum sequenti Annonæ dedit, omniumque late Præfexit stationibus viarum.' Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum 'Curatori viarum,' aut plurimum, Curatori Viæ Appiæ, Salaris, &c. Olim Censores vias curabant. Postea quatuor viri instituti, 'Viocuri,' dicti Varroni, additque duo 'Seviri.' Hæc munera perpetua fecit Augustus. Quatuor viri curabant vias urbis; curatores eas, quæ extra muros. Et curatores erant digniores, quia in vias illas grandes extra urbem sumtus et moles major. Vide Lipsium ad Taciti Annal. III. Ceterum Via Latina initium habebat a porta ejusdem nominis, et per Ferentum oppidum, Algidum nemus, Frusinum, Fabra-teriam urbes ad Casinum ducta, ibi Appiæ conjungebatur. A Capua 19. stadiis distabat. Media erat inter Valeriam et Appiam, et modo Auso-

nia et modo Latina a Martiali dicitur. *Antiquæ*] Quia viarum publicarum antiquissima. Gronovii codex habet *obliquæ*, quia non recta erat, sed obliqua.

61 *Ausonias*] Romanas.

62 *Rheni*] Rhenus Europæ fluvius Galliam a Germania dividens. *Nigræ Thules*] Vide Eclogam ad uxorem vs. 20.

63 *Istrum*] Ister, alio nomine Danubius, fluvius Hungariæ. Vide Theb. I. 19. *Metuenda*] Ob inundationem barbararum nationum, quæ illac transeunt e Scythia in Persiam et Asiam minorem. *Portæ Caspiacæ*] Portæ Caspiacæ, nunc *Demir Capi*, seu ferreæ portæ, vocantur, sunt fauces angustæ prope Mare Caspinum, qua e Scythia iter in Armeniam, Persiam, et Asiam Minorem est. Vide Theb. VIII. 292.

66 *Tardi*] Ob crassitudinem scilicet, qua ægre subeunt thoracem.

68 *Apex*] Galeæ scilicet crista.

Serviet asper equus. · Nos facta aliena canendo
 Vergimur in senium: propriis tu pulcher in armis 70
 Ipse canenda geres, patriæque exempla parabis.
 Magna pater, dignosque etiamnum belliger actus
 Poscit avus, præstatque domi novisse triumphos.
 Surge agedum, juvenemque puer deprende parentem,
 Stemmata materno felix, virtute paterna. 75
 Jam te blanda sinu Tyrio sibi Curia felix
 Educat, et cunctas gaudet spondere curules.
 Hæc ego Chalcidicis ad te, Marcelle, sonabam
 Littoribus, fractas ubi Vesbius erigit iras,
 Æmula Trinacriis volvens incendia flammis. 80

tibi. Nos celebrando gesta aliorum tendimus in senectutem. Tu conspicuus in propriis armis ipse ages celebranda, et præparabis exempla patriæ. Geres magna, et strenuus avus efflagitat a te digna facinora: et utile est videre domi triumphos. Cresce agedum, et puer æqua juvenem parentem, beatus materno genere, paterna virtute. Jam blanda gloria educat sibi te felicem in purpureo gremio, et læta tibi promittit omnes curules. Ego hæc scribebam ad te, Marcelle, ex oris Chalcidicis, ubi Vesuvius impellit erumpentem furem, rotans flammis imitantes Trinacriæ

pro tardi malit validi, vel etiam fortes.—72. 73 Parmensis habet: *Magna getæ dignos quem jam nunc belliger actus Noscit avos*; Romana: *Magna gente es dignus quem jam belliger actus Noscit avus*; et ita ed. vet. Lindenbrogii; Aldd. Colin. Gryph. &c. *Magna geres, dignosque etiamnum belliger actus Poscit avus*. Lectio nostra debetur Marklando, qui pro *dignosque* mallet etiam, *magnosque*; et mox: *veterisque domus renovare triumphos*.—76 Tyrio sibi gloria edd. vett. Correxuit Marklandus.—79 *Vesuvius eggerit iras* Ald. 1. Gronovius Diatr. cap.

NOTÆ

73 *Avus*] Vir triumphalis. *Præstatque domi novisse triumphos*] Non major ad virtutem stimulus, quam præclara majorum facta.

74 *Deprende*] Imitando scilicet.

75 *Stemmata*] Stemma proprie nobilium, qui jus imaginum habebant; notatque hic Marcellum ex latere materno nobiliorem esse, quam ex paterno.

76 *Sinu Tyrio*] Id est, purpureo; et intelligit vel prætextam, vel latum clavum, quæ vestis Senatoria.

77 *Curules*] Summos magistratus. Nam qui gerebant summas Reip. dignitates, sellis curulibus sedebant.

78 *Chalcidicis*] Neapolitanis.

79 *Vesbius*] Vesbius contracte pro Vesuvius. *Erigit [egerit]* Romanus, Venetusque codex, *erigit iras*; quod melius quibusdam, imitatione Virgilii, qui de Ætna: 'Interdum scopulos, avulsæque viscera montis Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras Cum gemitu glomerat.' Silius Italicus lib. II. 'Erigit atro Undantem fumo rogas alta ad sidera nubem.'

80 *Trinacriis flammis*] Id est, Siculis, et Ætnæ flammis intelligit. Sicilia enim dicta Trinacria a tribus promontoriis, quæ *ἄκρα* Græce dicuntur.

Mira fides! credetne virum ventura propago,
 Cum segetes iterum, cum jam hæc deserta virebunt,
 Infra urbes populosque premi, proavitaque toto
 Rura abiisse mari? nec dum letale minari
 Cessat apex: procul ista tuis, Tifata, Teate, 85
 Nec Marrucinos agat hæc insania montes.
 Nunc si forte meis quæ sint exordia Musis

ignes. Res creditu difficilis. Futurane posteritas credet, cum denuo sata orientur, cum hæc inculta loca jam virebunt, obrutas esse infra civitates et gentes? ac agros majorum adjacentes mari periisse? Necdum ejus cacumen desinit minari quid mortiferum. Longe sint ista a Tiphata et Teate, tuis villis; nec sic sæviant Marrucini montes. Nunc si forte velis noscere quid agant meæ Musæ, jam Thebais

41. ex Rom. et Venet. 2. legit, *erigit iras*; et sic etiam in Parm.—84 *Rura deesse* Venet. 1. et Florent. Gronovii. Hunc locum corruptissimum putat Markl.—85 Venet. 1. *procul ista tuos infata reate*; Parm. *procul ista tuo sint fata theano, vel teano*; et sic legit Heins. in Advers. lib. iii. cap. 12. p. 487. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *procul ista tuis, Tifata, Teate*; nec quicquam mutandum censet Gevartius Papin. Lect. iv. 7. Alii legunt: *procul ista tuis sint fata, Teate*. In Domitii codd. erat *tumfata*, unde ille fecit *Tifata*. Marklandus legi jussit: *procul ista tibi sint fata Teate*.—92

NOTÆ

83 *Proavitaque toto Rura abiisse mari*] *Proavita* rura dicit respectu futuræ posteritatis, quæ ipsa, quæ rura avita possidebit, vix credet ita periisse. Ms. Florentinus: *Rura deesse mari*. Sensus utriusque lectionis est hic, ut optime notat Gronovius: Mirabitur, ait, posteritas, et vix credet, omnia illa *proavita rura*, quæ tunc forte restituta erunt, et arabuntur, mari Vesuvioque adjacentia, periisse, abiisse, invisæ nostro hoc sæculo facta esse. Martialis de iisdem: 'Cuncta jacent flammis, et tristi mersa favilla.' *Abiisse*] Sic utitur Seneca Medea: 'Mecum omnia abeant: trahe, cum pereas, libet.'

85 *Apex*] Vesuvii scilicet. *Tifata*] Tifata, locus prope Capuam, de quo Festus et Livius. In Latio collocat Tifata Plinius. *Teate*] Teate oppidum Marrucinatorum in Italia. Hodie Tieti dicitur, His in locis prædia ha-

bebat Marcellus.

86 *Nec Marrucinos montes*] Marrucini populi Italiæ, quos Plinius collocat inter Ferentanos et Vestinos. Illic prædia habebat Marcellus; ideo optat Poëta, ut montes Marrucini non emittant flammæ ac incendia, ut Vesuvius. Et sane agri Marrucini possessi a Vectio Marcello (forte is nostri pater) mentionem facit Plinius lib. xvii. cap. 27. et memorabile quid de iis refert: 'Super omnia,' inquit, 'quæ unquam audita sunt, etiam prodigium in nostro ævo Neronis principis, ruina factum in agro Marrucino Vectii Marcelli e primis equestris ordinis, oliveto universo viam publicam transgresso, arvisque inde a contrario in locum oliveti profectis.'

87 *Quæ sint exordia Musis*] Id est, quid jam meditentur Musæ meæ, quid componant.

Scire petis, jam Sidonios emensa labores
 Thebais optato collegit carbasa portu :
 Parnasique jugis, sylvaque Heliconide festis 90
 Thura dedit flammis, et virginis exta juvencæ,
 Votiferaque meas suspendit ab arbore vittas.
 Nunc vacuos crines alio subit infula nexu :
 Troja quidem, magnusque mihi tentatur Achilles ;

defuncta opera Sidonia contrahit vela in petito portu, et in cacuminibus Parnassi, et in nemore Heliconio obtulit thura, et exta intactæ juvencæ, et suspendit promissas vittas ab arbore. Nunc alia infula nectit vacuas meas comas. Troja sane et in-

Pomiferaque Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Votiferaque* ex codd. manuscripto restituit Bernartius, et illustravit Gevart. Papin. Lect. iv. 7. idque habent Sen. et Venet. 1. Vide Syllog. Epist. Tom. v. p. 536. *Doniferaque* conj. Barthius.—93 Venet. 1. *Nunc alios crines.*—94 Rom. et ed. vet.

NOTE

88 *Sidonios*] Thebanos.

89 *Thebais optato collegit carbasa portu*] Innuit se absolvisse Thebaida, metaphora sumpta a nautis, qui cum ad portum appulerunt, vela colligunt. Sic sub finem Thebaidos: 'Et mea jam longo meruit ratis æquore portum.'

90 *Parnasique jugis, sylvaque Heliconide festis Thura dedit flammis, et virginis exta juvencæ*] Tangit morem, quo artifices, absolutis operibus, sacra facere Diis solebant, in quorum tutela erant artes, quas profitebantur. Sic Papinius thure ac sacrificata virgine juvenca grates agit Musis et Apollini de absoluta Thebaide. *Jugis*] Quia Parnassus habebat duo cacumina, ut alibi diximus. *Flammis, et virginis exta juvencæ*] Quia exta victimæ flammis adolebant. Theb. 1. 'Lustraliaque exta Lacte novo perfusus edet Vulcanius ignis.'

92 *Votiferaque meas suspendit ab arbore vittas*] Solebant etiam homines cujusvis ordinis et artis, absoluto opere, instrumenta sua Diis, in quorum tutela erant, consecrare; sic Poëtæ vittas suas ac laurus Apollini

vovebant, eique ex arbore suspendebant. Ita et pastores fistulas suas Pani consecrabant. Tibullus lib. 11. El. 5. 'Pendebatque vagi pastoris in arbore votum, Garrula sylvestri fistula sacra Deo.' Ita et Tragædi larvas suas Baccho, emeriti milites Marti, gladiatores rude donati Herculi gladios suos suspendebant, ut eleganter observavit Joannes Menrsius lib. 11. Mantissæ sææ ad librum de luxu Romanorum.

93 *Vacuus crines*] Vacuos, depositis scilicet vittis, et ab arbore votifera suspensis. *Alio nexu*] Nempè ob susceptam a Poëta Achilleidem. Achill. 1. 'Da fontes mihi, Phœbe, novos, ac fronde secunda Necte comam.'

94 *Troja quidem, magnusque mihi tentatur Achilles*] In Achilleide sibi proponebat Poëta describere totam vitam Achillis, et quæ ad Trojam usque ad suam mortem gesserat, ut innuit initio libri primi Achill. 'Nos ire per omnem (Sic amor est) heroa velis, Scyroque latentem Dulichia proferre tuba; nec in Hectore tracto Sistere, sed tota juvenem deducere Troja.' Hujusce operis tantum duos

Sed vocat arcitenens alio pater, armaque monstrat 95
 Ausonii majora ducis : trahit impetus illo
 Jam pridem, retrahitque timor : stabuntne sub illa
 Mole humeri ? an magno vincetur pondere cervix ?
 Dic, Marcelle, feram ? fluctus an sueta minores
 Nosse ratis, nondum Ioniis credenda periclis ? 100
 Jamque vale, et penitus noti tibi vatis amorem
 Corde exire veta : nec enim Tirynthius almæ

gens Achilles a me præluditur ; at Apollo me ciet alio, et ostendit illustriora arma principis Romani : jamdudum animus illo me rapit, at metus me revocat. Humerine mei firmi erunt sub tanto onere ? an collum curvabitur sub ingenti pondere ? Dic, Marcelle, sustineam ? an navis, quæ tantum experta est minores undas, committenda sit procellis Ionii maris. Et jam vale, et prohibe, ne amicitia, qua dignaris Poëtam tibi probe cognitum, discedat e tuo corde. Nec enim Hercules, si

*****

Lindenbrogii : *cantatur Achilles*.—99 *Dic Marcelle ferat fluctus adsueta* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Dic Marcelle feram* Venet. 1. Parm. et Rom. et ita conjecerat Gruterus in schedis. Pro *adsueta* Marklandus edidit *an sueta* ex conjectura Gruteri.—101 Venet. 1. *voti tibi vatis honorem* ; Gronov. et Barth. *voti tibi vatis amorem* ; Parm. *noti tibi vatis honorem* ; ceteræ edd. *noti tibi vatis amorem*.—102 'Citra controversiam scripsit Statius : *nec enim retinentius*. Laudat enim a fide erga se Marcellum, etiam insequentibus versibus. Ita emendavit Hugo Grotius, referente Gevartio, qui omissis salebris claram hanc gemmam recipere debebat.' Barth. Markl. tentabat :

NOTÆ

libros absolvit Papinius. *Tentatur*] Alludit eo Poëta Achilleidis initio : 'Magnusque tibi præludit Achilles.'

95 *Arcitenens pater*] Apollo, cujus proprium epithetum *Arcitenens*. *Alio*] Id est, ad canendas res gestas Domitiani.

96 *Majora*] Facinoribus Achillis. *Trahit impetus illo Jam pridem, retrahitque timor*] Innuit Poëta, et summo desiderio teneri decantandi res gestas Imperatoris, sed deterreri difficultate operis.

97 *Stabuntne sub illa Mole humeri*] Metaphora sumpta a bajulis qui humeris magna onera ferunt : in humeris enim præcipuum robur corporis. Unde Sesostris apud Herodotum, volens indicare se animo viribusque corporis regionem aliquam subegisse,

snis statuis, quas in quaque regione domita erigi sibi curabat, insculpi jussit hæc verba : Ἐγὼ τήνδε τὴν χώραν ὁμοῖσι τοῖς ἐμοῖς ἐκτρέφω. Hanc regionem humeris meis subegi.

99 *Fluctus an sueta minores Nosse ratis, nondum Ioniis credenda periclis*] Innuit per *fluctus* minores Thebaidem et Achilleidem, et per *Ioniam pericula*, res gestas Imperatoris, qui tantum eminet supra Achillem et Thebanos duces, quantum Ionium mare præstat fluvio. *Ioniis periclis*] Ionium enim mare gravissimis tempestatibus obnoxium est. De Ionio mari vide Theb. 1. 14.

102 *Nec enim Tirynthius almæ Pectus amicitia*] Subauditur, est, quod frequenter omittit Papinius. Sic in Pietate Abascantii : 'In eodem au-

Pectus amicitiae: cedit tibi gloria fidi
Theseos, et lacerum qui circa moenia Trojæ
Priamidem, cæso solatia traxit amico.

105

tecum conferatur, erit exemplum almæ amicitiae. Gloria fidi Thesei tibi cedit, et illius, qui raptavit circa muros Trojæ discerptum Hectorem Priami filium, in solatium doloris, quem recipiebat morte occisi amici.

mihī enim Tirynthius, almæ Pectus amicitiae, cedit, &c. vel: mihī enim Tirynthius almæ Victus amicitia cedit; Cruceus vero: nec enim te rectius almæ, &c.

NOTE

gusta phaselus Ægnore.' Supple, est. Sic alibi: 'Expositi census, et docto fruenti temperies.' Nempe, sunt tibi. Nec hic locus absolute intelligendus est, sed comparate accipiendus. Ait enim Poëta tantam esse inter se et Marcellum amicitiam, ut si Hercules cum ipso comparetur, amplius amicitiae exemplum non sit futurus. Notandum est enim apud antiquos maxime celebrari tria amicorum paria, Herculis et Telamonis, Thesei et Pirithoi, Achillis et Patrocli, quæ hic recenset Poëta. Adde Pyladis et Orestis, Tydei et Polynicis. Eleganter autem dixit *pectus amicitiae* pro amico. Sic Martialis lib. ix. Epig. 15. In fictos amicos: 'Hunc, quem cæna tibi, quem mensa paravit amicum, Esse putas fidæ pectus amicitiae?' Manilius Astron. ii. 'Quo circa nihil ex se natura creavit Pectore amicitiae majus, nec rarius un-

quam. Unus erat Pylades, unus qui mallet Orestes Ipse mori.' Est enim religionis et fidei sedes in pectore. Seneca de Benef. lib. vi. cap. 34. 'In pectore amicus, non in atrio. Hic recipiendus est, illic retinendus, et in sensum recondendus.' Symmachus lib. iv. Epist. 42. 'Nostra caritas adyto pectorum recondatur.'

103 *Cedit tibi gloria fidi Theseos, et lacerum qui circa moenia Trojæ Priamidem, cæso solatia traxit amico*] De Theseo vide quæ diximus Theb. i. de Achille vide initio lib. i. Achilleid. Qu] Id est, Achilles. *Lacerum circa moenia Trojæ Priamidem*] Tangit fabulam, qua dicitur Achilles corpus Hectoris trajectis per calcaneos loris curru alligasse, ac traxisse ter circa Trojæ moenia. *Priamidem*] Hectorem Priami filium. *Cæso amico*] Patroclo opsciso ab Hectore.

V. LYRICUM† AD SEPTIMIUM SEVERUM.‡

Eloquentiam in Septimio probitati junctam, et pacis studium in eo commendat.

PARVI beatus ruris honoribus,

Felix honorifico dono exigua villa, sita qua Alba antiqua veneratur Trojanos

Lyricum ad Sep. Severum Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Carmen Lyricum Parm. Carmen Lyricum ad Septimum Severum Marklandus. Serenum legeret

Qua prisca Teucros Alba colit lares,
Fortem atque facundum Severum
Non solitis fidibus saluto.

Jam trux ad Arctos Parrhasias hyems
Concessit altis obruta solibus :

5

Penates, impertio salutem, non usitato carmine, magnanimo et eloquenti Severo. Jam gravis hyems expulsa alto sole commigravit ad Arctos Parrhasias. Jam mare

NOTÆ

† *Lyricum*] Supple, carmen.

‡ *Septimium Severum*] Gens Septimia apud Romanos primum regia, deinde plebeia, postremo consularis fuit, et patricia. In primis enim invenitur Septimius Mesius Æquicolarum rex. Inde in variis marmorum inscriptionibus leguntur ordinis militaris viri : 'T. Septimius Felicissimus Cohortis 2. et L. Flavius L. F. Septimius Afer Octavianus C. V. Turm. Equitum Roman. Xuir st. litibus judicandis, aliique.' Et Consulares sub Augusto, 'P. Septimius.' 'Trajano Cæsare Septimius Agnidinus V. C. agens per Hispanias V. C. P. T. vice sacra cognoscens. Sub Marco Imperatore Septimius Severus. Sub Imperatore Vero M. Septimius Geta filius postmodum Imperator,' alii-que. Ceterum Septimius ille Severus, ad quem misit hoc Lyricum Papinius, reponendus est inter avos vel affines Septimii Severi Imperatoris. Nam patria, nomenque, ac dignitas equestris conveniunt. Et Spartianus notat in ejus vita, Severum latum clavum accepisse a M. Aurelio, favente sibi Septimio Severo affine suo bis consulari, qui erat probabiliter aut filius aut nepos nostri.

1 *Honoribus*] Honores, parvum rus vocat, quod ei illustre testimonium benevolentiae Cæsaris, ac proinde gloriæ erat : Domitianus enim nostro Poëtæ id prædium dono dederat, ut patet ex his versibus Herculis Surrentini : 'Ast ego Dardaniæ quamvis

sub collibus Albæ Rus proprium, magnique ducis mihi munere currens Unda, domi curas mulcere, æstusque levare Sufficerent.' Potest etiam accipi de redditibus vel fructibus, sicut apud Horatium in Sat. v. 'Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores.' Eademque hoc sensu usurpata vox prisca historiographis Francis, cum de Abbatibus, quæ militibus dabantur, loquuntur. Nam sic dicunt : 'Accepit abbatiam N. cum suis honoribus.'

2 *Prisca Alba*] Alba urbs Latii quondam caput. *Prisca*] Quia ab Ascanio condita est multis annis ante Romam. *Teucros colit Lares*] Lares, Dii domestici. *Teucros*] Quia Troja advecti ab Ænea. Lucanus : 'Servat et Alba lares et quorum lucet in aris Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta virorum Pallas.'

3 *Fortem atque facundum Severum*] Hunc Noster, Ep. ad Marcellum præposita huic quarto Sylvarum libro, vocat 'juvenem inter ornatissimos secundi ordinis.'

4 *Non solitis fidibus*] Quia Papinius hoc carminis genere nihil condere assuetus erat.

5 *Arctos Parrhasias*] Intelligit Septemtrionalem plagam, quæ subjacet duabus ursorum, majori et minori, Græce ἄρκτος dictis, in quæ sidera mutata Calysto Poëtis dicitur cum filio Arcade. *Parrhasias*] A Parrhasiis opido Arcadiæ.

Jam pontus, ac tellus renident,
 Jam Zephyris Aquilo refractus.
 Nunc cuncta vernans frondibus annuis
 Crinitur arbos; nunc volucrum novi 10
 Questus, inexpertumque carmen,
 Quod tacita statuere bruma.
 Non parca tellus, pervigil et focus,
 Culmenque multo lumine sordidum
 Solantur, exemptusque testa, 15
 Qua modo ferbuerat Lyæus.
 Non mille balant lanigeri greges,
 Nec vacca dulci mugit adultero:
 Unique si quando canenti
 Mutus ager domino reclamat. 20

et terra rident. Jam Aquilo retusus est Favoniis. Nunt omnis arbor vestitur annuis veris frondibus. Noxæ nunc querelæ avium resonant, et novi cantus, quos meditata sunt silentes per hyemem. Parvum vero prædium, ignisque assiduus, et domus multo fumo nigra, et vinum expromptum amphora, in qua modo ferbuerat, nos solantur. Mille lanatæ oves non balant mihi, nec juvenca mugit ad blandum amatorem; et uni mihi, si cano aliquando, tacitus campus domino respondet. Sed

*****

Gronovius in Obs. III. 6.—8 Parm. et Rom. *Jam Zephyrus Aquilone fractus.*
 —9 *Nunc cuncta veris* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd.
 Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Mutavit* Marklandus.—15 *Solatur* ed. vet.
 Lindenbrogii.—16 *Quomodo ferverit* Parm. *Qui modo ferverat* Rom. et vet.
 Lindenbrogii.—17 *Non mille balant lanigeri* Parm. et Rom.—18 *Nec vacca*
dulce Romana. Heinsius ad Ovid. Fast. v. 400. legi vult: *admugit adultero.*

NOTÆ

8 *Zephyris*] Zephyrus seu Favonius veris initio flare incipit. *Aquilo*] Ventus Septentrionalis, qui hyeme flat. His autem loquendi modis innuit Papinius, hyemem transactam, verque venisse.

11 *Inexpertum*] Quia illud nondum cecinerant.

13 *Parca tellus*] Supra ‘parvum rus.’ *Pervigil et focus*] Perennis etiam focus solatur Tibullum: ‘Dum meus assiduo luceat igne focus.’ Martiali ‘perennis.’ Apud Homerum enim: Ἀδούμεοιο πυρὸς γεραιότερος ὄλεος ἰδέσθαι. *Lucente foco domus pulchrior visu.*

14 *Culmenque multo lumine sordidum*] *Multo lumine*, interpretatur Morellus ‘multis fenestris’ apertum ac patens culmen. Sed fallitur; intelligendum est enim, multo ignis fumo, seu fuligine nigrum. Sic Virgilius Æn. VIII. ‘Hic focus, et tædæ pingues, hic plurimus ignis Semper, et assidua postes fuligine nigri.’

17 *Non mille balant lanigeri greges*] Imitatio Virgiliana: ‘Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.’

18 *Adultero*] Admissario.

19 *Unique*] Mihi scilicet.

20 *Mutus ager*] Quia in eo nulli

Sed terra primis post patriam mihi

Dilecta curis : hic mea carmina

Regina bellorum virago

Cæsareo decoravit auro :

Cum tu sodalis dulce periculum

25

Connisus omni pectore tolleres ;

Ut Castor ad cunctos tremebat

Bebryciæ strepitus arenæ.

Tene in remotis Syrtibus avia

Leptis creavit ? jam feret Indicas

30

hæc terra habet meos primos affectus post patriam. Hic Dea præses bellorum decoravit meos versus aurea Cæsaris corona ; cum tu meus sodalis participares dulce periculum, connixus animo mecum, ut Castor tremebat ad cunctos strepitus arenæ Bebryciæ. Anne inaccessa Leptis te peperit in longe dissitis Syrtibus ? Nunc por-

////////

—19 Romana pro canenti, exhibet camenti.—22-24 *Hic mea carmina R. b. v. Cæsareo peraravit auro Venet. 1. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Barthius conjectaverat : hinc mea c. R. b. v. C. penetravit auri ; ex eo quod in libro suo invenerat : penetrabit auro. Codd. manuscripti, teste Dodwello Annal. Statian. cap. 49. habent peramavit ; unde ille conj. perarrhavit. Lectio nostra debetur Marklando.—26 Connixus Parmensis.—37 Hæc mira virtus*

NOTÆ

balant lanigeri greges.

22 *Hic*] In Albano scilicet. *Mea carmina Regina bellorum virago Cæsareo decoravit* [*peraravit*] auro] Gronovius suæ Diatribæ capite 42. *peraravit* interpretatur ‘exornavit.’ ‘perarare’ enim, ait, significat scribere, et ‘scribere’ pingere, ‘pingere’ autem significat exornare, et harum omnium significationum testimonia ex auctoribus affert. Hanc interpretationem secutus sum. Ceteri interpretes hunc locum inexplicabilem dicunt.

25 *Cum tu sodalis dulce periculum Connisus omni pectore tolleres*] Tangit consuetudinem, qua certantibus amicis gestu et motu corporis opem ferre credimus, eisque certamen minus arduum reddere. Dicit *dulce*, quia summa voluptate descendebat in hanc poëticam arenam Papinius, ex qua

Delph. et Var. Clas.

tantum gloriæ adipisci sperabat. De ejusmodi autem faventis spectatoris motu vivum exemplum extat apud Thucydidem lib. vi. quamvis in re magis seria.

27 *Ut Castor ad cunctos tremebat Bebryciæ strepitus arenæ*] Notat certamen Pollucis et Amyci regis Bebryciæ, coram Castore Pollucis fratre et aliis Argonautis. Vide Apollonium Argonauticorum lib. iv. et Valerium Flaccum Argon. lib. iv. *Arenæ*] Pro *arenæ*, legunt quidam *habenæ*, id est, cæstus. *Bebryciæ*] Quia in Bebrycia hoc certamen gestum est.

29 *Syrtibus*] Syrtis, duo sinus periculosi in mari Libyco, quod Africam proprie dictam alluit, major et minor. Vide Theb. i. 687. Dicit remotas, in extrema Africa sitas.

30 *Leptis*] Leptis, oppidum Africæ situm inter duas Syrtis, conditum

Stat.

2 F

Messes, odoratisque rara
 Cinnama præripit Sabæis.
 Quis non in omni vertice Romuli
 Reptasse dulcem Septimium putet?
 Quis fonte Juturnæ, relictis 35
 Uberibus, neget esse pastum?
 Nec mira virtus: protinus Ausonum
 Portus, dolosæ nescius Africæ
 Intrat, adoptatusque Tuscis
 Gurgitibus puer innastati. 40

tabit Indicas segetes, et præripit pretiosa cinnama odoratis Sabæis. Quis non credat facundum Septimium repositum in cunctis Romuli collibus? Quis inficiabitur cum bibisse aquas Juturnæ dimissis manibus? Hoc opus miræ virtutis. Stultum intras portus Ausoniæ, et oblivisceris vadosæ Africæ, et puer ascitus a Romanis

*****

edd. vett. *Nec mira virtus* Venet. 1. quod revocavit Marklandus.—38 *Parm. vadosæ nescit Africæ*; Rom. *vadosæ nesciit Africæ*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ: *vadosæ nescius Africæ*. Correx. Marklandus.—39 *Pro Intrat*, quod erat in omnibus codicibus, Domitius fatetur se fecisse *Lutras*;

NOTÆ

a Sidoniis patria profugis ob discordias civiles. Eadem Straboni Neapolis dicitur. Plinius tamen diversam facit, et collocat utramque inter duas Syrtis. Hæc fuit patria Septimii nostri. *Jam feret, &c.*] Leptis, cum tam politum ac elegantem virum tulit ut Septimium, jam feret messes Indiæ et thura Arabiæ. *Indicas Messes*] Ut costum, et cetera aromata Indiæ.

31 *Odoratis Cinnama præripit Sabæis*] Cinnamum frutex, cujus lignum inter pretiosiora aromata numeratur: nascitur in Æthiopia et in Arabia Felici. Vide Theb. vi. *Odoratis Sabæis*] Sabæi populi Arabiæ, apud quos etiam thus et myrrha nascuntur, unde *odorati* dicuntur. Vide Plinium lib. xii. cap. 14. et 15. 17. et 19.

33 *In omni vertice*] Septem erant montes in urbe Romæ, ut jam diximus.

34 *Reptasse dulcem Septimium putet*]

Id est, natum fuisse Romæ.

35 *Fonte Juturnæ*] Juturna fons in agro Latino influens in amnem Numicum. Nomen traxisse a Juturna Turni sorore, in hunc fontem mutata, fabulantur Poëtæ. *Relictis Uberibus*] Quia hic fons saluberrimus erat extraneorum corporibus; et de hoc fonte Romam ad omnia sacrificia aqua afferri consueverat, ut refert Servius Æneid. xii.

- 37 *Ausonum*] Id est, Italorum. Itali enim prins 'Ausones' dicti.

38 *Dolosæ [vadosæ] nescius Africæ*] Africa tertia pars orbis antiqui. *Vadosæ*] Ob Syrtis, de quibus supra. Allegorice vero hæc dicta sunt, ut ostendat Septimium jam a pueritia in disciplinis et lingua Romanorum educatum fuisse, nihilque ex Africanorum moribus retinuisse.

39 *Adoptatusque*] Supple, Romanus ex Afro. *Tuscis Gurgitibus puer innastati*] Horatius: 'Tusco denatat al-

Hic parvus, inter pignora Curiae,
 Contentus arcto lumine purpuræ,
 Crescis ; sed immensos labores
 Indole patricia secutus.
 Non sermo Pœnus, non habitus tibi, 45
 Externa non mens : Italus, Italus.
 Sunt Urbe Romanisque turmis,
 Qui Libyam decorant alumni ?
 Est et frequenti vox habilis foro,
 Venale sed non eloquium tibi ; 50

natasti in undis Tuscis. Hic adolescens parvus inter filios senatorum, contentus angusto clavo, sed amplexus immensos labores indole patricia. Non sermo tibi Pœnus est, non habitus, non mens externa ; Italus, Italus es. Sunt alumni Romæ, et inter equites Romanos, qui Libyci haberentur. Est tibi vox grata in clamoroso foro,

ut nesciit *Lutras* sit, 'oblitus erat immundarum aquarum Libyæ, et innatavit Tiberi.'—41 Venet. 1. et Parmensis : *Hinc parvus*.—42 *Contentus alto* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Contentus raro Rom. Contentus lumine, &c.* Parmensis, secunda voce omitta. *Contentus arcto* correxerunt Turneb. Advers. lib. 1. cap. 2. Lipsius Elect. cap. 14. Passeratius ad Propert. iv. 3. p. 590. Casaubon. ad Sueton. Aug. cap. 38. alii.—47 *Sunt turbæ Romanisque turmis Romana*.—48 *Qui Libyam doceant* Parm. et Rom. *deceant* Aldd. Colin. Gryph. &c. *decorant* ex conjectura edidit Marklandus.—49 *Est et frementi*

NOTÆ

veo.' *Tuscis*] Tyberinis, quia oram occidentalem Tyberis Tuscii seu Tuscani tenebant.

41 *Inter pignora Curiae*] Inter filios Senatorum.

42 *Arcto*] Id est, angusto clavo. Vestis Senatoria ab equestri distincta erat clavi magnitudine : laticlavii enim Senatores.

44 *Indole patricia*] Natales quidem equestres habebat Septimius, sed animi magnitudine moribusque patriici erat.

47 *Romanisque turmis*] Id est, inter Equites Romanos ; nam turmæ Equitum.

48 *Libyam*] Africam. *Decorant* [*deceant*] Libyæ ornamento sint. *Guetus*. Sed male : nam sensus horum versuum

est : Ut tu, Septimi, natus in Africa, nihil habes de patriis moribus, neque sermonem nec habitus patrios, sed prorsus et mente et indole Romanus es ; sic e contra in urbe nati sunt, et ex equestri etiam loco, qui redolent magis Libyam, quam Romam.

49 *Frequenti* [*frementi*] Ob litigatorum et advocatorum clamores.

50 *Venale sed non eloquium tibi*] Sequiebatur Septimius exempla veterum advocatorum, qui, ut habetur apud Tacitum Annal. ix. 'Famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitabant optima : alioquin bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari.' Unde et Plinius piraticum hunc paciscendi morem improbat.

Ensisque vagina quiescit,
 Stringere ni jubeant amici.
 Sed rura cordi sæpius et quies,
 Nunc in paternis sedibus et solo
 Veiente, nunc frondosa supra 55
 Hernica, nunc Curibus vetustis.
 Hic plura pones vocibus et modis
 Passu solutis: sed memor interim
 Nostri, verecundo latentem
 Barbiton ingemina sub antro. 60

sed non venalis tibi facundia; et gladius cessat in vagina, nisi amici rogent illum extrahere. Sed rus sæpius placet et quies, nunc paternis in ædibus et agro Veiente, nunc supra sylvas Hernicas, nunc in antiquis Curibus. Hic scribes plura soluta et libera oratione: sed interim recordatus nostri, sæpius pulses barbiton, reconditus in verecunda spelunca.

vox hilaris edd. vett. correxit Marklandus.—57 Hic plura promes conj. Lindenbrog. Hic plura panges Gronov. Obs. III. 16. Hic plura ponis Romana; Markl. conj. ponas.—58 Passim solutis edd. vett. omnes; Passu est ex emendatione Marklandi.—60 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. ingeminas; Barthius conj. ingemines; Gevart. Amstel. Gronov. &c. ingemina.

NOTÆ

51 *Ensisque vagina quiescit, Stringere ni jubeant amici*] Sic C. Caligula peroraturus 'stricturum se lucubrationis suæ telum' minitabatur. Suetonius Cal. cap. 54.

54 *Solo Veiente*] Agro Veientano, a Veiis oppido Etruriæ, non procul ab urbe Roma, quam Camillus post decennalem obsidionem tandem ex-

pugnavit, soloque æquavit.

56 *Hernica*] Hernici populi supra montes Prænestinos Pitolium oppidum habebant. *Curibus vetustis*] Cures urbs præcipua Sabinorum, qui populi totius Italiæ vetustissimi.

59 *Verecundo*] Hypallage, pro tu verecundus. Verecundia autem maxime decet juvenem.

VI. HERCULES† EPITRAPEZIOS‡ NONIUS§ VINDICIS.¶

Describit Herculem æneum a Lysippo artificiose effictum, qui substrata leonis pelle sedens, dextera pateram, sinistra autem clavam sustinebat.

FORTE remittentem curas, Phœboque levatum

Cum forte, dimissis curis, et pectore Apolline vacuo, vagaver otiosus in spatiosis

Vindicis Hercules Epitrapezios Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. Herculis ep. novi vindicis cod. Salisb. Herc. Epitr. Nonii vindicis Rhod. Epitra-

Pectora, cum patulis tererem vagus otia Septis
 Jam moriente die, rapuit me cœna benigni
 Vindicis: hæc imos animi perlapsa recessus
 Inconsumta manet: neque enim ludibria ventris
 Hausimus, aut epulas diverso e sole petitas,
 Vinaque perpetuis ævo certantia fastis.
 Ah miseri! quos nosse juvat, quid Phasidis ales

5

Septis sub finem diei, benignus Vindex duxit me ad cœnandum secum. Hæc cœna delata in penitissimas mentis latebras restat integra: non enim comedimus cupedia, aut cibos avectos e variis regionibus, et bibimus vina, quæ contendebant vetustate cum æternis fastis. Ah infelices, qui curant scire, quid avis Phasidis differat ab

pesion Parmensis.—7 *Vinaque centenis ævo, &c.* conj. Marklandus; sed per-

NOTE

+ *Hercules*] Id est, signum Herculis.

‡ *Epitrapezios*] Id est, mensis appositus. Veteribus enim sacræ erant mensæ impositione salinorum et sigillorum, quæ *ἐπιτραπέζια* vocabant. Unde Arnobius lib. II. 'Sacras facitis mensas salinorum appositu, et simulacris Deorum:' hoc est, *θεῶν ἐπιτραπέζων*, cujusmodi hic Hercules Epitrapezios Papinio et Martiali celebratus. Inde 'sacra mensæ' apud veteres. Inde et in *ἐπορτανέζοις* religio. Herculis autem signum illud Lysippi manu factum initio Alexandri fuerat; mox venerat in manus Hannibalis; deinde Syllæ, ac tandem Nonii Vindicis.

§ *Nonii*] Nonia gens Romæ plebeia et consularis. In qua Nonius Asprenas consul cum Laterano ann. ab Urbe condita 846. fuit et alter Nonius consul cum Valentino Cæsare, ann. Urb. cond. 1198. fuit et Nonius Marcellus grammaticus, cujus libri extant de Latinorum nominum origine.

|| *Vindicis*] Cognomen plurium familiarum Vindex, ut constat ex scriptoribus.

2 *Septis*] Septa locus in Campo Martio, non tantum comitiis, sed etiam deambulationi civium destinatus, ut qui vicino Tyberi apricus esset, cœloque salubriori invitaret.

5 *Inconsumta manet*] Plato in Phædro 'sermone convivia' vocat, et Cicero in Topicis 'epulas discendi.' Sermo enim est pastus animorum suavissimus. *Ludibria ventris*] Sic vocat lautas epulas et cupedia.

7 *Vinaque perpetuis ævo certantia fastis*] Quo enim vetustiora erant vina, eo laudabiliora. Tangit autem morem ascribendi nomina consulum amphoris, seu testis, cadisve, ad notandam vini ætatem. *Fastis*] Quia nomina consulum fastis inscribebantur *perpetuis*, id est, æternis, ut imperium Romanum credebant æternum.

8 *Ah miseri*] Perstringit gulam ac luxuriam sui temporis. Manilius: 'Vetri jam longius itur, Quam modo militiæ.' Plinius: 'Alvi gratia præcipue avaritia expetitur. Huic luxuria conditur; huic navigatur ad Phasin: huic profunda vadis exquiruntur.' *Phasidis ales*] Phasianus. Vide Satur. vs. 78.

Distet ab hyberna Rhodopes grue: quis magis anser
 Extā ferat: cur Tuscus aper generosior Umbro: 10
 Lubrica qua recubent conchyliā mollius alga.
 Nobis verus amor, medioque Helicone petitus
 Sermo, hilareshque joci brumalem absumere noctem
 Suaserunt, mollemque oculis expellere somnum;
 Donec ab Elysiis prospexit sedibus alter 15

hyemali grue Rhodopes: quis anser habeat majus jecur: cur aper Tuscus gratioris sit saporis, quam Umber: qua alga lubrica ostrea mollius jaceant. Sincera amicitia, et sermones petiti e medio Helicone, et lati joci invitaverunt nos exigere hybernalem noctem, et abigere ab oculis blandum somnum, donec alter e Castoribus

petuis testantur omnes edd.—9 Pro hyberna Venet. 1. hictica; unde Marklandus conj. Distet ab hactoa Rhodopes grue, i. e. Arctoa.—13 Pro absumere

NOTE

9 Grue] Ætate nostri Poëtæ grues expetebantur inter primas aves. *Hyberna Rhodope*] Rhodope mons Thraciæ frigidus, unde *hyberna* dicitur. Meminit autem Rhodopes, quia in Thracia ut plurimum nascuntur grues, ibique æstivant. *Magis*] Id est, majora. Lurcones autem et lauti palati homines jecur anseris inter delicata cupedia posuerunt. Unde Plinius lib. x. cap. 22. 'Jecur fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exentumque lacte mulso augetur: nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio, an Marcellus vir consularis, an M. Sestius eques Romanus eadem ætate.' Juvenalis Sat. v. 'Anseris ante ipsum magni jecur.' Martialis lib. xiii. 'Aspice quam tumeat magno jecur anseris majus.' Athenæus lib. ix. cap. 8. *Χηρὸς ἦν αὖ περισπούδαστος κατὰ τὴν Ῥώμην.* Jecur anseris multum Romanis æstimatur.

10 Cur Tuscus aper generosior Umbro] Tusci et apri meminit Juvenalis: 'Mævia Tuscum Figat aprum.' Sed et Umbriam hoc animali celebrem notat Catullus Epig. in Egnatium hoc versu: 'Aut porcus Umber,

aut obesus Etruscus.'

11 Lubrica qua recubent Conchyliā mollius alga] Qua alga, an Lucrino fundo, an Britannico, an Baiano. In his enim maribus piscabantur ostrea, suavioraque credebant. Juven. Sat. v. 'Circæis nata forent an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea callebat primo deprehendere morsu.' Et Petronius: 'Ingeniosa gula est, Siculo scarus æquore mersus Ad mensam vivus deducitur: inde Lucrinis Eruta littoribus veniunt conchyliā cœnis, Ut renovent per damna famem. Jam Phasidos unda Orbata est avibus.' Vide et Senecam Consolatione ad Helviam, et Latinum Pacatum in Panegyri. Aliunde certe allata ostrea in Lucrino compascebant: ita enim gratioris saporis fore credebant. Vide et Plinium lib. ix. cap. 54. *Lubrica*] Quia facile manibus elabuntur ostrea.

12 Medioque Helicone] Id est, e mediis Musis, quibus Helicon sacer.

15 Elysiis] Id est, infernis sedibus. *Alter Castor*] Nam alternis diebus Castor et Pollux oriuntur et occidunt. *Castor*] Hic nomen commune Castori et Polluci fratribus.

Castor, et hesternas risit Tithonia mensas.
 O bona nox! junctaque utinam Tirynthia luna!
 Nox et Erythrææ Thetidis signanda lapillis,
 Et memoranda diu, geniumque habitura perennem.
 Mille ibi tunc species ærisque eborisque vetusti, 20
 Atque locuturas mentito corpore ceras
 Edidici: quis namque oculis certaverit usquam
 Vindicis, artificum veteres cognoscere ductus,
 Et non inscriptis auctorem reddere signis?

ortus est ab Elysiis locis, et aurora risit hesternas epulas. O nox bona! et utinam geminata fuisset, qualis fuit cum Hercules conceptus est! Nox et notanda calculis Erythræi maris, diuque recolenda, et conservatura æternam voluptatem, in qua tunc edidici cujus auctoris sunt mille imagines æris et eboris vetusti, et tabellas tam mire exprimentes personas, ut loqui crederes. Nam quis unquam contenderit cum oculis Vindicis de cognoscendis manibus antiquorum artificum; et dicendo auctore, licet

Parmensis præbet, assumere.—16 *Titonia* Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c. *Tithonia* Parm. quod revocavit Marklandus.—18 Parmensis: *Nox et heritreis tethidis*. Pro *Erythræis*, quod omnes aliæ edd. exhibent, Marklandus edidit *Erythræa*, ut sibilum vitaret.—19 Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: *habituque perennem*.—20 *Mille ubi nunc Rom. et vet. Lindenbrogii; Mille ubi tunc Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. ibi ex conjectura edidit Markl.*—23 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *agnoscere ductus; Parm. Rom. et vet. Lin-*

NOTE

16 *Tithonia*] Aurora, a Tithono marito.

17 *Junctaque utinam Tirynthia luna*] Mens: Utinam illa nox geminata ac continuata fuisset, qualis fuit cum Hercules, qui et *Tirynthius* dicitur, conceptus fuit, Alcmena a Jove compressa. Tunc enim geminata nox est, ut est apud Plantum. Alibi triplicatam dicit Noster Theb. xii. 'Ter noctem Herculeam.'

18 *Erythræa* [*Erythræis*] *Thetidis signanda lapillis*] Hypallage, pro signanda lapillis maris Erythræi. Alludit ad veterum morem, quem alii Thracibus, alii Scythiis assignant, qui candidis et atris lapillis soliti numerare, vel distinguere dies lætos a tristibus, ut colligitur ex Plinio lib. vii. cap. 40. Plinius Junior lib. vi. Ep. 11.

'O diem lætum, notandumque mihi candidissimo lapillo.' Martialis lib. x. Epig. 38. 'O nox omnis et hora, quæ notata est Caris littoris Indici lapillis.' Persius Sat. ii. 'Hunc, Marcrine, diem numera meliore lapillo.' *Thetidis*] Maris. Thetidem pro mari sumi omnibus notum est. *Erythræa*] Id est, Rubræ. Vide Theb. iv.

20 *Ibi* [*ubi*] In qua. *Species ærisque eborisque*] Imagines æreas et eburneas.

21 *Ceras*] Tabellas.

24 *Et non inscriptis auctorem reddere signis*] Notat Plinius in præfatione Historiæ Naturalis, pingendi fingendique conditores absoluta opera pendenti titulo inscripsisse, 'Apelles faciebat,' 'Polyclætus faciebat.'

Hic tibi quæ docto multum vigilata Myroni
 Æra, laboriferi vivant quæ marmora cælo
 Praxitelis, quod ebur Pisæo pollice rasum,
 Quod Polycleteis jussum est spirare caminis,
 Linea quæ veterem longe fateatur Apellem,

25

nomen ejus operi non sit inscriptum? Hic te docebit æra, quæ fuerunt multum elaborata a perito Myrone, et marmora spirantia cælo laboriosi Praxitelis, quod ebur sculptum sit Pisæa manu, quod vitam accepit in fornacibus Polycleti, et quæ

*****

denbrogii cognoscere ductus, quod admisit Marklandus.—25 *Parmensis: Hæc tibi quæ docto multum laborata Myroni.*—26 *Parm. juvant quæ marmora cæli; Romana etiam, cæli.*—28 *Quod Polycleteis visum est spirare* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. *jussum est spirare* codex Sen. cum Parm. Rom. et Venett. *jussum spirare* Gronov. Barth. Veen. et Delph.—29 *Linea*

NOTÆ

25 *Myroni*] Myron statuarius maxime nobilitatus vacca. Vide Tiburtinum Manlii, vs. 50.

26 *Æra*] Id est, æræ imagines. *Vivant quæ marmora*] Id est, tam bene efficta sunt, ut non imagines, sed personæ ipsæ esse credantur.

27 *Praxiteles*] Praxiteles marmoris sculpendi insignis artifex, natus est in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam olim vocabant. Sed cito claruit, ac civitate Romana donatus, urbem Romam ornavit quam plurimis egregiis signis. Sed præcipue duobus nobilitatus fuit, Venere Coa, et Cnidia. Plinius lib. xxxvi. cap. 5. his verbis: 'Dnas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitantes: rejectam Cnidii emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea a Cnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens: omnia perpeti maluere: nec immerito: ille enim signo Praxiteles nobilitavit Cnidum. Ædi-

cula tota ejus aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsa, ut creditur, facto: nec minor ex quacumque parte admiratio est.' Vide eundem lib. xxxiv. cap. 8. et lib. xxxvi. cap. 5. *Pisæo pollice*] Id est, Phidiæ. Phidias enim illum celeberrimum Pisæum, sive Olympium Jovem fecit. Vide Equo Domit. vs. 102.

28 *Quod Polycleteis jussum est spirare caminis*] De Polycleto nobili statuario vide Surrent. Pollii vs. 67. Ibidem: 'Aut Polycleteo jussum est quod vivere cælo.'

29 *Linea quæ veterem longe fateatur Apellem*] Hic locus illustratur a Plinio lib. xxxv. cap. 10. cujus hæc sunt verba: 'Scitum est, inter Protogenem et Apellem, quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigasset, avidus cognoscendi opera ejus, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petiit: aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus una custodiebat: hæc Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, a quo quæsitum diceret: ab hoc, inquit Apelles: arreptoque pe-

Monstrabit : namque hæc, quoties chelyn exuit ille, 30
 Desidia est ; hic Aoniis amor avocat antris.
 Hæc inter, festæ Genius tutelaque mensæ
 Amphitryoniades, multo mea cepit amore
 Pectora, nec longo satiavit lumina visu :
 Tantus honos operi, finesque inclusa per arctos 35

linea cognoscendum præbeat priscum Apellem. Nam hæc est illius occupatio, quoties deposuit citharam ; hoc studium illum avertit a speluncis Aoniæ. Hæc inter signa, Hercules Amphitryonis filius, Genius et tutela pudicæ mensæ, cepit meum animum plurimo amore, nec replevit oculos meos, quamvis diu contemplatus fuisssem : tam mire elaboratum erat opus, et tanta majestas comprehensa inter angustos ter-

que verum tentabat Marklandus.—30 Monstravit Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. Monstrabit correxit Gevartius, eumque secuti sunt Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph. Idem Gevartius pro ille legi jussit illi, hac distinctione : quoties chelyn exuit, illi Desidia est, hic, &c.—32 Hæc inter castæque genus Parmensis ; Hæc inter castæ Genius Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. festæ Genius tutelaque mensæ ex ingenio edidit Markl.—35 Parm. firmosque inclusa per arctus ; Rom. firmos inclusa per arctus, omisso τῆ que ; Venet. 2. et vet. Lindenbrogii finesque inclusa peractos ; Salisb. finesque inclusa per artus ; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. firmosque inclusa per artus. Lectio nostra est a Gronovio.

NOTE

nicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quæ gesta erant anus indicavit : ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse : non enim cadere in alium tam absolutum opus : ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, præcepisseque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adjiceretque, hunc esse, quem quæreret : atque ita evenit : revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum : at Protogenes victum se confessus, in portum devolvit hospitem quærens. Placnitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed præcipuo artificum miraculo. Consumtam eam constat priore incendio domus Cæsaris in Palatio, avide ante

a nobis spectatam, spatiosiore amplitudine, nihil aliud continentem, quam lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, et eo ipso allicientem, omnique opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem : quod ab eo in proverbium venit.

30 *Ille*] Vindex scilicet.

31 *Desidia*] Hic *desidia* sumitur in bonam partem pro honesto otio, ut alibi diximus. *Aoniis*] Musarum.

33 *Amphitryoniades*] Signum Herculis Amphitryonis filii.

34 *Nec longo*] Quamvis longo.

35 *Finesque inclusa per arctos Majestas*] Arcti fines, pes unus. Infra : 'Et cum mirabilis intra stet mensura pedem.'

Majestas! Deus ille, Deus; seseque videndum
 Indulsit, Lysippe, tibi, parvusque videri
 Sentirique ingens: et cum mirabilis intra
 Stet mensura pedem, tamen exclamare libebit,
 (Si visus per membra feras,) Hoc pectore pressus 40
 Vastator Nemees; hæc exitiale ferebant
 Robur, et Argoos frangebant brachia remos.
 Hoc spatio, tam magna, brevi, mendacia formæ!
 Quis modus in dextra, quanta experientia docti

minos. Deus ille, Deus est, et sese tibi præbuit spectandum, Lysippe. Exiguus videtur, sed sentitur magnus. Et licet mirabilis mensura restricta sit intra pedem, tamen libebit exclamare, (si oculis ejus artus perlustres,) populator Nemees hoc pectore elisus est: hi lacerti gerebant exitiosam clavam, et rumpebant remos cum remigarent in nave Argo. Hac tam parva mensura vultus tam mire exprimitur! Quis modus in manu, quæ experientia laboribus docti artificis, eodem tempore for-

—39 *Stet mensura pedum* Parmensis; et ita legebat Domitius.—40 *Eadem editio pro feras exhibet fores.*—42 *Eadem frangebant pro frangebant.*—43 *An*

NOTÆ

36 *Seseque videndum Indulsit, Lysippe, tibi* Sic Philippus Epigrammatum scriptor in signum Jovis Olympii Anthol. Epig. T. II. *Η Θεὸς ἦλθ' ἐνὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δέξων, Φειδία, ἣ σὺ γ' ἔβης τὸν Θεὸν ὀψόμενος. *Aut Deus descendit e cælo, ut se tibi videndum præberet, Phidia, aut tu ascendisti in cælum, ut Deum aspiceres.* Sic vetus epigramma Græcum in Venerem Cnidiam Praxitelis: 'Α Κόπρις τὸν Κόπριν ἐνὶ Κυλῶν εἶπεν ἰδοῦσα' Φεῖ, Φεῖ, ποῦ γυμνὴν εἶδ' ἐμὲ Πραξιτέλης; Sic transtulit Ausonius Ep. LVI. *Vera Venus Cnidiam cum vidit Cyprida, dixit: Vidisti nudam me, puto, Praxiteles.* De Lysippo, vide Equo Domit.

38 *Sentirique ingens*] Illud que, pro sed, accipiendum est hic, id est, *sed sentiri ingens.* Notabile autem verbum 'sentire,' de iis, qui, ut Tullius ait in Paradoxis, eruditos oculos habent in imaginibus æstimandis. 'Intelligere' alii dicunt.

40 *Hoc pectore pressus Vastator Nemees*] In hoc signo Herculis describendo capit occasionem Poëta narrandi præcipua illius facinora. Hic autem intelligit leonem Nemæum, quem suffocavit Hercules elidendo illum in suum pectus. Noster Theb. VI. 'Primus anhelantem duro Tityrhythius angens Pectoris attritu sua frangit in ossa leonem.' *Hoc pectore*] Tali quale hoc est.

42 *Robur*] Clavam, quam etiam Geminus epigrammatum scriptor vocat, πτόρθον μέγαν, *magnum ramum.* Et *Argoos frangebant brachia remos*] Τὰντα enim vi Hercules remum agebat in navi Argo, ut illum frangeret.

43 *Hoc spatio, tam magna, brevi, mendacia formæ*] Admirantis est, quod in tam parvo signo tanta repræsentetur forma, quanta est Herculis.

44 *Quis modus in dextra, quanta experientia docti Artificis, &c.*] De Lysippo præsignis est Posidippi versus

Artificis curis, pariter gestamina mensæ 45
 Fingere, et ingentes animo versare colossos?
 Tale nec Idæis quicquam Telchines in antris,
 Nec solidus Brontes, nec qui polit arma Deorum
 Lemnius, exigua potuisset ludere massa.
 Nec torva effigies, epulisque aliena remissis; 50
 Sed qualem parci domus admirata Molorchī,
 Aut Aleæ lucis vidit Tegeæa sacerdos:
 Qualis ab Cætæis emissus in astra favillis

mare signa mensarum, et mente agitare enormes colossos? Nec Telchines in speculuncis Idæis, nec durus Brontes, nec ipse Vulcanus, qui fabricatur arma numinum, potuissent ludere quicquam tale in tam parva massa. Non est torva imago, nec aliena ab hilaritate conviviorum, sed talis ille qualem admirata est casa pauperis Molorchī, et antistita Tegeæa conspexit in lucis Aleæ; et qualis emissus ad sidera

-----

spatio Romana; Ac spatio Parmensis.—45 Marklandus legi vult: *docti Artificis, curtæ pariter gestamina mensæ*; Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: *gestantia mensæ*.—48 Parm. et Rom. *stolidus Brontes*.—52 Domitius invenit in omnibus suis codicibus, *Ut Tiliæ*; unde edidit: *Aut Eleæ*, reclamante Politiano Epist. vi. 1. propter metrum violatum; *Aut teleæ* Parmensis; *Aut Aleæ lucis* Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant.—53 *Qualis et Cætæis*, vel *Cætæis*, edd.

NOTÆ

encomiasticus in cippum Alexandri Magni: *Δύσικπε, πλῆστα Σικυώνιε, θαρσαλέη χεῖρ, Δάε τεχνίτρα*. *Lysippe, sculptor Sicyone, audax manus, perite artifex.*

46 *Et ingentes animo versare colossos*] Hoc de Myrone prius dixerat in Tiburtino Manlii: 'Quicquid in argento primum, vel in ære Myronis Lusit, et enormes manus est experta colossos.'

47 *Telchines*] Summi artifices. Vide Theb. II. 274. *Idæis in antris*] Plures enim confundunt Telchines cum Curetibus ac Idæis Dactylis. *Idæis*] Ab Ida Phrygiæ monte, vel Cretæ.

48 *Brontes*] Unus e ministris Vulcani. Vide Equo Domit. vs. 4.

49 *Lemnius*] Vulcanus faber Deorum, *Lemnius* dictus, quod officinam in Lemno insula habere credebatur. *Exigua massa*] De eodem Martialis:

'Exiguo magnus in ære Deus.'

51 *Molorchī*] Molorchus panper pastor agri Cleonæi, qui Herculem ad interficiendum leonem Nemæum euntem hospitio suscepit. Vide Theb. IV. 160.

52 *Aut Aleæ lucis vidit Tegeæa sacerdos*] Antistita enim Palladis Aleæ, Herculem illac iter facientem hospitio recepisse dicitur. *Tegeæa*] Quia Alea est oppidum Arcadiæ juxta Tegeam. Vide Pausaniam de Minerva Alea.

53 *Ab Cætæis emissus in astra favillis*] Jam diximus Herculem, induta Nessi tunica, tantos calores sensisse, ut impatentia doloris sibi strui jusserit pyram in monte Cæta, seseque ipsum combussisse; exuta demum mortalitate Deos relatum fuisse. Vide Theb. XI. 234. et Hercule Surrent. vs. 7. 'Cui tædis iterum lustratus

Nectar adhuc torva lætus Junone bibebat :
 Sic mitis vultus, veluti de pectore gaudens 55
 Hortetur mensas : tenet hæc marcentia fratris
 Pocula, at hæc clavæ meminit manus : aspera sedes
 Sustinet occultum Nemeæo tegmine saxum.
 Digna operi fortuna sacro : Pellæus habebat
 Regnator lætis numen venerabile mensis, 60
 Et comitem Occasus secum portabat et Ortus :

ab Cætæ pyra, gaudens potabat nectar, quamvis torva Junone. Sic lenis ejus vultus est, ut si ipse læto animo excitaret convivas ad hilaritatem. Hæc manus gerit ebrios crateres fratris Bacchi; altera gerit clavam, qua recordatur adhuc fecisse crudeles cædes: lapis stratus pelle Nemeæi leonis illum sustinet. Digna sors obigit sacro operi. Dominator Pellæus Alexander colebat hoc numen reverendum in jucundis mensis, et secum ferebat socium expeditionum Orientis et Occidentis; et

vett. *ab Cætæ* correxit Marklandus.—55 Heinsius Advers. lib. i. cap. 10. p. 99. legit: *velut udo pectore*.—56 *Hortatur* Parmensis.—57 *Pocula adhuc sæva meminit manus altera cædis* Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. In codd. antiquis invenit Domitius: *et hæc leve meruit manus aspera sedis*; pro qua, ut ipse fatetur, vulgatam dedit. Parmensis præbet: *at hæc lævæ meminit manus aspa setis*. Lectio nostra debetur Marklando.—60 Heinsius Not. ad Ovid. Met. iv. 762. legit: *Regnator lautis*. Parmensis: *numen memorabile*; Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: *lumen venerabile*.—61 *Et comitem casus secum portabat in omnes* conjectabat Marklandus. Heinsius l. l. *Et comitem*

NOTE

honesti Ignis, ab Cætæa conscenderis æthera flamma.'

54 *Torva Junone*] Sic semper depingitur a Poëtis respectu Herculis et ceterorum Jovis filiorum, quos ex pellicibus suscepit Jupiter. Unde ab Archia Poëta vocatur *μυρόνοθος*. *Lætus*] Quia factus immortalis.

56 *Hortetur mensas*] Id est, convivas ad bibendum. *Fratris*] Bacchi.

57 *Meminit manus: aspera sedes* [*altera cædis*] Clavam scilicet tenendo, qua tot cædes fecit. Martialis de eod. signo: 'Cujus læva calet robore, dextra mero.'

58 *Sustinet occultum Nemeæo tegmine saxum*] Representabatur enim Hercules sedens super saxum substratum leonis Nemæi pelle.

59 *Digna operi fortuna sacro*] Id

est, opus nobilis statuarii, signum nobilis Dei, incidit etiam in manus nobiles, ut Alexandri, Hannibalis, Syllæ, et Vindicis. *Pellæus regnator*] Alexander Magnus, natus Pellæ, quæ caput erat Macedoniæ. Unde Poëtis passim vocatur 'Pellæus juvenis.'

60 *Lætis numen venerabile mensis*] In mensa enim collocabantur statuæ Deorum, velut tutela mensæ, ut dicit supra Papinius.

61 *Occasus et Ortus*] Id est expeditionum tam in occasum, quam in ortum. Nam Triballos initio sui regni vicit Alexander, Illyricos, Getas, et accolæ Istri seu Danubii: postea vero dux declaratus Græcorum, transmisit exercitum in Asiam, Persasque vicit, aliosque Orientis populos.

Prensabatque libens modo qua diademata dextra
 Abstulerat dederatque, et magnas verterat urbes.
 Semper ab hoc animos in crastina bella petebat,
 Huic acies victor semper narrabat opimas, 65
 Sive catenatos Bromio detraxerat Indos,
 Seu clausam magna Babylona refregerat hasta,
 Seu Pelopis terras libertatemque Pelasgam
 Obruerat bello: magnoque ex agmine laudum
 Fertur Thebanos tantum excusasse triumphos. 70
 Ille etiam, magnos fatis rumpentibus actus,

lætus id tenebat eadem manu, qua jamjam ademerat, et præbuerat coronas, et diruerat ingentia oppida. Semper ab illo poscebat animos ad prælia crastina: semper ei narrabat victorias, quas referebat, sive eripuerat Baccho Indos catenis oneratos, seu ruperat ingenti hasta portas obseratas Babylonis, sive oppresserat suis armis Peloponnesum et libertatem Græcam: et inter tot laudanda facinora dicitur tantum excusasse victoriam Thebanam. Ille etiam, fatis frangentibus ejus præclara

////////

Occasu secum portabat et Ortu.—62 Præstabatque libens Parmensis.—64 Eadem editio pro ab hoc exhibet ad hoc.—65 Huic acies semper victor Parmensis; Huic acies semper victor referebat, vel: Huic epulas semper victor sacrabat malit Marklandus.—66 Idem Marklandus conjectabat: Bromio devicerat Indos, vel: Bromio dejecerat Indos.—69 Idem pro magnoque lege-

NOTÆ

62 *Modo qua diademata dextra Abstulerat dederatque*] Abstulit coronam seu regnum Dario Persarum regi, dedit Abdelyonimo Tyri regnum, Poro, et Taxili reddidit regna, quæ prius habebant. Vide Curtium, aliosque Alexandri vitæ scriptores.

65 *Acies opimas*] Id est, ex qua spolia opima, magnifica, ampla referebat.

66 *Sive catenatos Bromio detraxerat Indos*] Alexander enim, domitis Persis, vicit et Indos, qui prius subacti fuerant a Baccho, qui et *Bromius* dicitur, ut jam observavimus. *Catenatos*] Quia victis catenæ injici solitæ.

67 *Babylona*] Babylon urbs supra Euphratem sita. Vide Genethliac. Lucani vs. 95. et Protrepticon Metii vs. 137. Non tamen Alexander expugnavit Babylonem, sed cives se ip-

sos dediderunt. Vide Curtium.

68 *Seu Pelopis terras*] Intelligit Peloponnesum subactam, ac victos Spartanos ab Antipatro Alexandri præfecto. *Libertatem Pelasgam*] Libertas Græciæ Chæronensi acie non penitus fuerat oppressa a Philippo Macedone; sed post ejus mortem hæres Alexander omnino illam obruit, Atheniensibus, Thebanis, ac Corinthiis, qui defecerant, in ordinem redactis, expugnatis etiam Thebis dirutisque, ac civibus sub corona præter paucos venditis. *Pelasgam*] Id est, Græcam, a Pelasgis Græciæ populis.

69 *Magnoque ex agmine laudum*] Id est, ex innumeris præclaris facinoribus, quibus tot laudes merebatur.

70 *Fertur Thebanos tantum excusasse triumphos*] Quia Thebæ patria Herculis.

Cum traheret letale merum, jam mortis opaca
 Nube gravis, vultus alios in numine caro
 Æraque supremis tenuit sudantia mensis.
 Mox Nasamoniaco decus admirabile regi 75
 Possessum; fortique Deo libavit honores
 Semper atrox dextra perjuroque ense superbus
 Hannibal. Italicæ perfusum sanguine gentis,
 Diraque Romuleis portantem incendia tectis
 Oderat, et cum epulas, et cum Lenæa dicaret 80

facta, cum biberet mortiferum vinum in supremo convivio, jam gravis densa mortis caligine, timuit, videns mutatam faciem dilecti Dei ac signum ejus sudare. Mox egregium opus incidit in manus principis Nasamonii, et Hannibal semper sævus, et tumidus perjuro gladio, effudit vinum in honorem magnanimi Dei; sed avversabatur illum respersum cruore nationis Italiae, et inferentem diras flammās in domos Romuli: et quamvis illi dapes consecraret, ac vina libaret, Deus doluit, se illum

*****

ret, tantoque, vel, totoque, vel denique longoque.—74 Edd. vett. Æraque

NOTE

72 *Cum traheret letale merum*] Dolo extinctum Alexandrum referunt, et quidem veneno, Plutarchus, Curtiusque, ac alii. Quidam, ut Vitruvius ac Tertullianus, necatum aqua Stygia, quæ fuit ex rupe Nonacrina Arcadiæ, solaque mulæ ungula contineri potest. Vitruvius lib. viii. 'Est in Arcadia Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus e saxo stillantes frigidissimos humores. Hæc autem aqua, Stygos hydor nominatur, qua neque argenteum, neque æreum, neque ferreum vas potest subsistere, sed dissilit, et dissipatur. Conservare autem eam et continere, nisi mulina ungula potest: quæ etiam memoratur ab Antipatro, in provinciam, ubi erat Alexander, per Iollam filium perlata esse, et ab eo ea aqua regem esse necatum.'

73 *Vultus alios in numine caro Æraque supremis tenuit sudantia mensis*] Vultus mutati in signis Deorum, sudorque erant infausta omina ac præsagia, ut observavimus in Thebaide.

Æra] Signum æreum.

75 *Nasamoniaco regi*] Hannibali, Afro, qui Nasamonius dicitur a Nasamonibus Africæ populis, licentia Poëtis familiari. Hoc etiam tradidit Martialis epigrammate infra ascripto; *Rex* vero dicitur, lata significatione, pro Duce.

76 *Forti Deo*] Herculi. *Libavit honores*] Sic vi. Thebaid. 'Certavit honorem,' pro 'in honorem.' Libare autem vinum in honorem Deorum solebant veteres.

77 *Semper atrox dextra perjuroque ense superbus Hannibal*] Vide viam Domitianam vs. 5.

78 *Italicæ perfusum sanguine gentis*] Quam ad Thrasymentum, ad Trebiam, et ad Cannas horrenda internecione vicerat.

79 *Romuleis*] Romanis.

80 *Lenæa Dona*] Intelligit vinum, munus seu inventum Bacchi, qui Lenæus dicitur ἀπό τοῦ ληνου, quæ vox torcular Græce significat.

Dona, Deus castris mœrens comes isse nefandis.

Præcipue cum sacrilega face miscuit arces

Ipsius, immeritæque domos ac templa Sagunti

Polluit, et populis furias immisit honestas.

Nec post Sidonii letum ducis ære potita

85

Egregio plebeia domus : convivia Syllæ

comitatum fuisse in scelestis castra. Præcipue cum impius delevit facibus injectis arces ipsi sacras, et contaminavit domos ac fana innoxie Sagunti, et immisit civibus furorem gloriosæ mortis. Post mortem ducis Sidonii, vulgaris domus non possedit

~~~~~

supremis timuit ; correxit Marklandus.—81 Parmensis : Dona decus mœrens comes esse nefundis ; Rom. comes isse nefundis ; Markl. conj. ire, ut ap. Horat. II. Sat. 5. 17.—82 Edd. vett. sacrilegus ; Parm. Præcipue castris sacrilegas face miscuit. In codice Salisb. et Excerpt. Lindenbrog. sacrilegas ; unde Gronovius Reliq. ad Sylv. legit, sacrilega, quod in textum primus admisit Marklandus.—83 Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. immeritasque domos ac templa Sagunti ; Parm. meritæque domos ac templa tonantis ; Romana etiam tonantis ; Domitius tamen in notis agnoscit Sagunti. Codex Salisb. Exc. Lindenbrog. et Venet. 2. meritæque domos ac templa Sagunti ; unde Gronovius legit : immeritæque domos ac templa Sagunti.—85 Parm. ære petita.—86 Vet. Lindenbrogii, codd. Domitii, Parm. et Venet. 2. conviva Sibyllæ : Parm.

NOTÆ

81 *Comes isse*] Hellenismus. *Castris nefandis*] Quia contra jus omne Hannibal intulit bellum Saguntinis, deinde Romanis.

82 *Sacrilega*] Quia, ut sequenti versu dicitur, templa Sagunti polluit. *Face miscuit arces Ipsius*] Quia compulit ad desperationem Saguntinos, coëgitque seipsos comburere. *Ipsius*] Dicitur enim Hercules Saguntum condidisse, sepulto illic Zacyntho comite, qui secum ab expeditione in Geryonem revertebatur.

83 *Immeritæ Sagunti*] Saguntum civitas, ut ait Livius, longe opulentissima Hispaniæ, ultra Iberum fuit, sita passus mille ferme a mari. Oriundi a Zacyntho insula dicuntur : mistique etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. *Immeritæ*] Quia contra jus, ac fas omne illi intulit bellum Hannibal.

84 *Furias honestas*] Quia Saguntini his æternam fidei et constantiæ glo-

riam adepti sunt : maluerunt enim omnia experiri, quam fidem Romanis datam frangere.

85 *Sidonii ducis*] Hannibalis Carthaginensis : Carthaginenses enim erant Tyriorum vel Sidoniorum coloni. *Ære*] Æreo signo.

86 *Syllæ*] Cornelius Sylla clarior est, quam ut indicari debeat. Sufficiet dicere eum Patricio genere ortum, fortunam semper faventem habuisse, Felicisque inde nomen assumisse, rebusque in bello contra Samnites, Hirpinosque ac Mithridatem præclare gestis, devictis etiam propriis ac Reipublicæ hostibus æmulisque, ad summas opes, summamque in patria dignitatem, quam Dictaturam vocabant, pervenisse. Felix vere si moderate potentia sua usus fuisset, nec illam in perniciem civiam convertisset. Nam primus exemplum proscriptionis invenit, qua in omne genus hominum ætatumque

Comebat, semper claros intrare penates
 Assuetum, et felix dominorum stemmate signum.
 Nunc quoque (si mores humanaque pectora curæ
 Nosse Deis) non aula quidem, Tirynthie, nec te 90
 Regius ambit honos: sed casta, ignaraque culpæ
 Mens domini, cui prisca fides, cœptæque perenne
 Fœdus amicitiae: scit adhuc florente sub ævo
 Par magnis Vestinus avis, quem nocte dieque
 Spirat, et in caræ vivit complexibus umbræ. 95
 Hic igitur tibi læta quies, fortissime Divum
 Alcide: nec bella vides pugnasque feroces,

eximium æs. Signum semper assuetum subire illustres lares, et fortunatum dominorum nobilitate, ornat mensam Syllæ. Nunc etiam (si Dii curant noscere mores et mentes hominum) non equidem Palatia, nec reges te possident Tirynthie, sed vir, cujus castus animus, et sceleris purus, cui prisca fides, et iuge fœdus amicitiae semel inchoata: testis hujus adhuc Vestinus, qui in juvenili ætate æquabat ingentes avos, quem noctu diuque in mente habet, et in cujus dilectæ umbræ amplexibus vivit. Hic ergo læta tibi est sedes, Alcide Deorum generosissime: nec cernis

Egregias p. domos.—87 Cænebat Rom. vet. Lindenbrogii et Venet. 2. Cænebat Parm. et codd. Domitii; Ornabat Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Cænebat codex Senensis; unde Scaligerus Comebat, quod primus edidit Marklandus.—90 Tirynthia Parm. Till. et Cruc. Tirynthie vet. Lindenbrogii, Rom. Venet. 2. Aldd. &c.—92 Mens Nonii cui, &c. tentabat Marklandus.—93 Parmensis: sit adhuc.—94 Eadem editio: Per magnis Vestinus aquis; Domitii Calderini codd. Per magnis Vestinus aquas; unde ille fecit: Par magnis Vestinus aquis, ut in Rom. Lectionem nostram exhibent Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et recentt.—97 Pro Alcide Parmensis, Venet. 2. et vet. Linden-

NOTÆ

summa cum inhumanitate ac crudelitate sævitum est. Tandem Republica composita Dictaturam deposuit: unde, sperni cœptus, Puteolos commigravit, ubi morbo, qui Phthiriasis appellatur, periit.

87 *Claros penates*] Ut regum ac summorum ducum, ut vidimus.

88 *Stemmate*] Id est, nobilitate ac splendore generis.

89 *Si mores humanaque pectora curæ Nosse*] Similis locutio Epicedio Glauciae: 'Nec pectora novit.'

90 *Tirynthie*] Hercules a Tirynthe oppido Argolidis, in quo natus sive

altus dicitur.

91 *Regius*] Non solum cum possidebatur ab Alexandro, sed etiam Hannibale et Sylla summis ducibus.

94 *Vestinus*] Ille est Atticus Vestinus consul, quem Nero occidi jussit, nullius tamen criminis compertum, sed ob ferociam animi, quam metuebat. Vide Tacitum Ann. xv.

96 *Hic*] In domo Vindiciæ.

97 *Alcide*] Hercules ab Alceo avo. *Nec bella vides pugnasque feroces*] Quæ videbas, cum eras inter manus Alexandri, Hannibalis, et Syllæ.

Sed chelyn, et vittas, et amantes carmina laurus.
 Hic tibi solenni memorabit carmine, quantus
 Iliacas Geticasque domos, quantusque nivalem 100
 Stymphalon, quantusque jugis Erymanthon aquosis
 Terrueris: quem te pecoris possessor Iberi,
 Quem tulerit sævæ Mareoticus arbiter aræ.
 Hic penetrata tibi spoliataque limina Mortis
 Concinet, et flentes Libyæ Scythiæque puellas. 105
 Nec te regnator Macetum, nec barbarus unquam

bella, et dira prælia, sed citharam, vittasque, ac laurus Poëtarum amicas. Ille tibi narrabit solenni carmine, quantus eras, cum terrueris Iliacas et Geticas aëdes, et nivolum Stymphalum, ac juga humida Erymanthi: qualem te dominus armenti Iberi, et præses Mareoticus crudelis altaris senserint. Ille tibi cantabit, ut subieris Inferos, et spoliaveris mortis fores, et plorantes virgines Lybiæ ac Scythiæ. Nec

brogii Alcides.—98 Marklandus non dubitat quin Statius scripserit: *vittas et amantes tempora laurus*.—99 'Posset legi solenni pectine; sed alterum multo magis mihi placet.' Markl.—101 Parmensis: *Stymphalion*.—105 *Concitet et flentes Libyæ Scythiæque* Parm. *Concinet et flentes Libyæ Scythiæque* in ceteris.—106 Parmensis: *Nec te regnator Macetum*; Rom. Venett. Aldd. Colin. Gryph. omnesque aliæ: *Non te regnator Macedum*. Vide Drakenborch. ad Sil. Ital. xvii. 633.

NOTÆ

98 *Vittas*] Quia poëtæ, ministri ac sacerdotes Apollinis, vittas et laurus gerebant. Ex quo conjicimus Nonium Vindicem fuisse poëtam.

100 *Iliacas*] Cum Hercules Trojam vi expugnavit. *Geticæque*] Cum Diomedem Thracum sive Getarum regem propriis equis, quos ille humana carne alebat, epulandum tradidit. *Quantusque nivalem Stymphalon*] Cum Stymphalidas aves humana carne vescentes a lacu Arcadiæ Stymphalide abegit, vel occidit, secundum alios.

101 *Quantusque jugis Erymanthon aquosis*] Cum aprum Erymanthium occidit in Erymantho monte Arcadiæ, cujus jugum aquosum Poëta vocat, quia multi fluvii Arcadiæ fontes habent in vertice hujus montis.

102 *Pecoris possessor Iberi*] Geryonem Hispanum intelligit, quem occidit, et cujus boves abduxit Hercules.

Delph. et Var. Clas.

103 *Sævæ Mareoticus arbiter aræ*] Busiris, rex Ægypti, qui super aras advenas immolabat, quique ab ipso Hercule immolatus et occisus fuit. *Mareoticus*] Ægyptius, a Mareotide regione Ægypti.

104 *Spoliataque limina Mortis*] Abducto scilicet ab Hercule Cerbero.

105 *Flentes Libyæ puellas*] Hesperides, quarum mala aurea abstulit Hercules, interfecto eorum pervigili dracone. Hesperides autem colebant illum celeberrimum Africæ seu Libyæ hortum, in quo erat arbor, quæ mala aurea ferebat. *Scythiæque puellas*] Amazones, quæ a Scythiis oriundæ, et quas vicit Hercules, earumque reginæ Hippolyte baltheum detraxit.

106 *Regnator Macetum*] Alexander Magnus, rex Macedonum, qui et 'Macetæ' dicti. *Barbarus*] Tam re-

Stat.

2 G

Hannibal, aut sævi posset vox horrida Syllæ
His celebrare modis: certe tu muneris auctor
Non aliis malles oculis, Lysippe, probari.

rex Macedonum, nec ferus Hannibal, aut vox terribilis Syllæ possent unquam to pari carmine celebrare. Certe nulli alii sunt oculi, quibus tu, Lysippe doni auctor, malles probari.

NOTE

spectu credulitatis ac sævitiae, quam gentis, quia Afer. Afri autem 'barbari' Græcis et Romanis vocati.

107 *Sævi Syllæ*] Ob proscriptionem. *Vox horrida*] Qua jubebat tot cædes.

109 *Aliis oculis*] Supple, quam Vindictis: oculos enim eruditos (*ρεχρικά δμματα* vocat Ælian. lib. xiv. cap. 47.) habebat Vindex, ut scribit Noster sup. vs. 22. *Lysippe*] Et hoc signum hujus opus fuisse testatur Martialis lib. ix. Epig. 45. 'Alciden modo Vindictis rogabam, Esset cujus opus laborque felix. Risit, nam solet hoc: levique nutu, Græce numquid, ait, poëta, nescis? Inscripta est basis, indicatque nomen. *Λωλῆρον* lego, Phidiæ putavi.' Alio Epigrammate ejusdem lib. ix. celebravit illud signum Mar-

tialis, quod ascribendum hic operæ pretium puto, quod illud epigramma et Hercules Epitrapezios sibi mutam lucem præstant: 'Hic, qui dura sedens porrecto saxa leone Mitigat exiguu magnus in ære Deus, Quæquæ talit, spectat respino sidera vultu, Cujus læva calet robore, dextra meo: Non est fama recens, nec nostri gloria cæli; Nobile Lysippi munus opusque vides. Hoc habuit numen Pellæ mensa tyranni, Qui cito perdomito victor in orbe jacet. Hunc puer ad Libycas juraverat Hannibal aras: Jusserat hic Syllam ponere regna truce. Offensus variæ tamedis terroribus aulæ, Privatos gaudet nunc habitare lares. Utque fuit quondam placidi conviva Molorchi, Sic voluit docti Vindictis esse Deus.'

VII. LYRICUM AD MAXIMUM JUNIUM.†

Maximum Junium in Dalmatia diutius morantem ad Urbem revocat, eique natum filium amice gratulatur.

JAMDIU lato spatiata campo

Erato, quæ jam diu spatiaris in lato campo, interrompe labores magnanimi

Parmensis: Ode Lyrica ad Maximum Junium; in ceteris: Lyricum ad Maximum Junium.—1 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *satiata campo; Morellus correxit: spatiata campo.*—

NOTE

† *Junium*] Gens Junia Romæ antiquissima et celeberrima multos Consules tulit, inter quos L. Brutus, qui libertatem et consulatum instituit, jure primus numerandus est. Junii

pluribus cognominibus distincti, ut Brutorum, Bubulcorum, Scævarum, Silanorum, ac Maximorum.

1 *Lato campo*] Achilleidis.

Fortis heroos Erato labores

Differ: atque ingens opus in minores

Contrahe gyros.

Tuque regnator Lyricæ cohortis

5

Da novi paulum mihi jura plectri,

Si tuas cantu Latio sacravi,

Pindare, Thebas.

Maximo carmen tenuare tento:

Nunc ab intonsa capienda myrto

10

Herois, et coarcta in breviores orbes magnum opus. Et tu, Pindare princeps ceteros Lyricæ, da mihi copiam novi plectri, si celebravi Latinis versibus tuas Thebas. Conor tenuare carmen in honorem Maximi: nunc colligendæ coronæ ab inamputata

2 Domitius legit: *Fortis herois*; et ita Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. Basil.

Plant. et Gevart. *Fortis heroos* Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph.—

3 Marklandus legendum putabat: *atque ingens epos*, ut Epithal. Stell. 251.—

9 Parmensis: *Maximum carmen*.—11 *Nunc major sitis et bidendus* Ald. 1. *nunc*

NOTÆ

2 *Fortis*] Id est, quæ celebras facta fortium virorum. *Heroos*] Achillis. Propertius lib. III. El. 2. 'Quis te Carminis Heroi tangere jussit opus.' *Erato*] Una e Musis.

3 *Ingens opus*] Achilleidem. *In minores Contrahe gyros*] Metaphora ducta ab equestri arte, in qua, equi majores, mox breviores orbes seu gyros facere docentur.

5 *Regnator Lyricæ cohortis Pindare*] Lyricorum enim Pindarus facile princeps, ut ait Quintiliannus. *Lyricæ cohortis*] Lyrica cohors sunt novem Poëtæ Lyrici. Primus Pindarus Thebanus, de quo vide Tiburtinum Manlii vs. 101. Alcæus Mitylenæus, qui scripsit Æolica dialecto. Sappho Scamandronymi ex Cleide uxore filia, Lesbica. Stesichorus Euphemi filius Catanensis, in cujus infantis ore lusciniam cecinisse proditum est: bella scripsit et magnanimos duces Dorica dialecto. Anacreon Teius Parthenii filius, qui acino uvæ passæ

suffocatus est: scripsit Ionica lingua. Ibycus Rheginus, seu Messenius, qui Doricescripsit. Bacchylides Ceus Milonis filius. Alcman Dimantis filius Spartanus, qui Dorice scripsit, et pediculari morbo extinctus est. Simonides ex Iulide oppido Cææ insulæ. Eorum omnium scripta fere perierunt.

6 *Novi plectri*] Sic Lyrico ad Septimum Severum: 'Non solitis fidi-bus.' Quia hoc genus poëmatiss novum erat Papinio.

7 *Si tuas cantu Latio sacravi, Pindare, Thebas*] Composita Thebaide.

9 *Carmen tenuare*] Deducere, unde 'deductum carmen' pro tenui et subtili eleganter positum est a Virgilio Ecl. vi. teste Macrobio lib. vi.

10 *Intonsa myrto*] Quia corona myrtea donabantur Lyrici Poëtæ et Elegiaci. *Intonsa*] Id est, intacta, ex qua nondum ramus decerptus est, quo alius coronatus sit.

Serta; nec major sitis; et bibendus
Castior amnis.

Quando te dulci Latio remittent
Dalmatæ montes? ubi Dite viso
Pallidus fossor redit, erutoque
Concolor auro.

15

Ecce me natum propiore terra
Non tamen portu retinent amœno
Desides Baia, liticenve notus
Hectoris armis.

20

myrto, nunc major sitis est, et potandus castior fluvius. Quando Dalmatiæ montes te reddent grato Latio? ubi fossor pallidus, et ejusdem coloris ac extractum aurum, revertitur e fodina, aspectu Plutone. Ecce ego, quamvis natus sim prope segnes Baias, illæ tamen non me retinent in grato portu, nec tubicen celebris armis Hectoris.

major sitis et bibendus Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Brix. Vicent. Ald. 2. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Lectio nostra est ex ingenio Marklandi.—17 Parmensis: Ecce me vatam.—19 Eadem editio: laticenve motus. In Gro-

NOTE

14 *Dalmatæ montes*] Vide supra Larymisi Etrusci vs. 90. *Ubi Dite viso Pallidus fossor redit, erutoque Concolor auro*] Quærendo enim auro terræ tam alte effodiuntur, ut pæne retegant Inferos avaritiæ cuniculis. Vide Plinium lib. xxxii. cap. 4. Forsan per *Ditem visum* alludit ad monstrorum genus, quæ in hunc diem metallorum fossoribus, in profundioribus terræ regionibus, observari solere referunt rerum metallicarum scriptores. Hos 'dæmunculos montanos' vocant passim: de quibus ita Georgius Agricola lib. ult. de Animalibus Subterraneis: 'Sunt denique,' inquit, 'mites quidam dæmones, quos Germanorum alii, ut etiam Græci, Cobalos vocant, quod hominum sunt imitatores. Nam quasi lætitia gestientes ridet, multa videntur facere, cum nihil faciant. Alii nominant virunculos montanos, significantes staturam, qua plerumque sunt, nempe nani tres dodrantes longi. Videntur autem esse seneci ones, et vestiti more metallicorum,

id est, vittato indusio, et corio circum lumbos dependente induti. Hi damnum dare non solent metallicis; sed vagantur in puteis et cuniculis. Et cum nihil agant, in omni laborum genere se exercere videntur; quasi modo fodiant venas, modo in vasa infundant id quod effossum est, modo versent machinam tractoriam. Quanquam vero interdum glareis laceasant operarios, rarissime tamen eos lædunt; nec lædunt unquam, nisi prius fuerint cachinno aut maledicto lacessiti; non dissimiles iis dæmonibus, quos Gutelos aut Trullas Germani vocant, quos sexu tam mulieris, quam viri ementito, cum apud alias nationes, tum apud Sueones maxime in famulatu fuisse aiunt.' *Dite*] Dis idem qui Pluto. *Pallidus*] Metu scilicet ob visum Plutonem. *Erutoque Concolor auro*] Sic Silius de Asturibus: 'Aster avarus Visceribus laceræ telluris mergitur imis, Et redit infelix effosso concolor auro.'

17 *Propiore terra*] Neapoli.

Torpor est nostris sine te Cāmœnis ;
Tardius sueto venit ipse Thymbræ
Rector, et primis meus ecce metis
Hæret Achilles.

Quippe, te fido monitore, nostra 25
Thebais multa cruciata lima
Tantat audaci fide Mantuanæ
Gaudia famæ.

Sed damus lento veniam, quod alma
Prole fundasti vacuos penates. 30

toris. Nostræ Musæ languent sine te. Ipse Apollo Thymbræus venit serius solito, et ecce meus Achilles moratur in primis carceribus. Quippe nostra Thebais vexata multa lima, te fideli monitore, æmulatur audaci lyra famam Mantuanam. Sed ignoscimus tibi tarde venienti, quod fulcisti alma sobole vacuum domum. O diem

novii editione et Veen. est : *liricæve notus ; laticæve motus Romana*.—20 *Parmensis et Romana : Hectoris amnis*.—22 *Parmensis : tymbæ*.—35 *Pro pro-*

NOTÆ

19 *Desides Baiæ*] Baias *desides* dicit, quia *desides* et *pigros* reddit. Qui enim *amœnitatem* soli *aërisque* ejus *temperiem* experti sunt, *vix* ac *ne vix* quidem *avelli* possunt a tam *grato* loco. *Liticæve notus Hectoris armis*] Intelligit *Misenum armigerum Hectoris* : ‘ Quo non præstantior alter *Ære* *ciere viros*, *Martemque* *accendere cantu*.’

21 *Camœnis*] *Musis*. *Camœnæ* dicuntur *Musæ*, quasi *Canenæ*, a *canendo*.

22 *Ipse Thymbræ Rector*] *Apollo*, hinc *Thymbræus* dictus. *Locus* erat *prope Trojam*.

23 *Primis metis*] *Id* est, *primis carceribus*. Sic *Epith. Stellæ* : ‘ *Hippomenes* *nec sic meta pallebat in ipsa*.’

24 *Hæret Achilles*] *Achilleis*, seu *poëma de Achille*.

25 *Monitore*] *Monitor* hic quasi *præceptor*.

26 *Cruciata lima*] *Illi* enim ‘ *Thebais* *bissenos* *fuit multum vigilata per annos*.’ *Metaphora* ducta a *fabris*, qui *ferrum lima expoliunt*.

27 *Audaci fide*] *Modestius* loquitur sub *finem Thebaidis* : nam suam *Thebaidem* sic alloquitur : ‘ *Vive precor*, *nec tu divinam Æneida tenta*, *Sed longe sequere*, *et vestigia semper adora*.’ *Mantuanæ*] *Id* est, *Virgiliænæ* : *Virgilius* enim erat *Mantuanus*.

30 *Prole fundasti*] *Hinc παῖδας οἰκων σόλους, liberos columnas domorum, vocat Enripides Iphigenia*. *Pollux* lib. 11. cap. 2. *οἰκων στήληματα*. *Tacitus* ‘ *munimenta*.’ *Plinius* lib. iv. *Epist.* 21. ‘ *Cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque pluribus adminiculis ante fundatam desolatam fulcit ac sustinet*.’ *Apuleius* *Miles*. vii. ‘ *Quæ decimo partus stipendio viri familiam fundaverat*.’ *Vacuus penates*] *Domus* dicitur ‘ *vacua*’ in qua non

O diem lætum ! venit ecce nobis
 Maximus alter.
 Orbitas omni fugienda nisu,
 Quam premit votis inimicus hæres,
 Optimo poscens (pudet heu) propinquum 35
 Funus amico.
 Orbitas nullo tumultata fletu.
 Stat domo capta cupidus superstes
 Imminens leti spoliis, et ipsum
 Computat ignem. 40
 Duret in longum generosus infans,
 Perque non multis iter expeditam
 Crescat in mores patrios, avumque
 Provocet actis !
 Tu tuos parvo memorabis enses, 45

festum ! ecce alter Maximus nobis nascitur. Orbitas evitanda est toto conatu, quam inimicus hæres urget suis votis, optans premiam mortem, o pudor, optimo amico. Orbitas sepelitur nullis lacrymis. Avidus hæres occupat expugnatas ædes, inhians mortis exuviis, et computat impensam ipsius funeris. Nobilis puer vitat longos annos, et adolescat in patrios mores per viam paucis facilem, et contendat factis cum avo. Tu narrabis parvo egregia facinora, quæ edideris ad Orientalem

pinquum Parmensis et Romana exhibent : propinqui.—36 Funus amici Parm.—37 Parmensis : cumulatæ fletu ; Romana : tumultata fletu.—44 Provocat artis

NOTÆ

sunt liberi. Sallustius conjurat, Catil.
 'Pro certo creditur, necato filio vacuam domum scelestis nuptiis fecisse.'

31 *O diem lætum*] Exclamatio in magno gaudio.

32 *Maximus alter*] Filius nempe Maximi.

33 *Orbitas omni fugienda nisu*] Tam ob leges contra orbos et cœlibes latas, quam ob rationem hic a Poëta allatam.

34 *Quam premit votis inimicus hæres*] Quale votum est illius apud Persium : 'Pupillumve utinam quem proximus hæres Impello, expungam.'

37 *Orbitas nullo tumultata fletu*] Infelices putabant, enim qui κλαυτος

moriebatur, id est, cujus mors non plorabatur.

39 *Et ipsum Computat ignem*] Id est, sumtus ipsius rogi seu funeris.

41 *Duret in longum generosus infans*] Idem Dionysius Halicarnassæus in Epilogo Genethliacon, probat votum pro longa et beata vita ejus, cuius natales celebrantur : Οὐκ ἀπὸ τῆς ποῦ ποιούμεν τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς γενεθλοῖς περὶ τοῦ μέλλοντος βίου, καὶ πολλὰς περιόδους λόγων τελέσαντας, εἰς λιπαρὸν καὶ εὐδαιμον γῆρας παρελθεῖν.

44 *Provocat*] Tentet superare.

45 *Tuos enses*] Id est, tua præclara facinora in bello.

Quos ad Eoum tuleris Orontem

Signa frænatæ moderatus alæ

Castore dextro :

Ille, ut invicti rapidum secutus

Cæsaris fulmen, refugis amaram

50

Sarmatis legem dederit, sub uno

Vivere cælo.

Orontem, præfectus turmæ equitum, favente Castore. Memorabis ut ille avus secutus præceps fulmen invicti Cæsaris imposuit acerbam legem vagis Sarmatis, ut

Parmensis.—46 Parmensis et Romana: *tuleras orontem*.—47 Parmensis et Romana: *moderatus alæ*.—51 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Ge-
vart. *sub imo*. Gronovius Reliq. ad Sylv. notat Petr. Scriverium legere *sub*

NOTÆ

46 *Orontem*] Orontes fluvius Syriæ. Orontem peculiari nomine Arabes, *Annaharatmaclub* 'fluvium inversum' vocant; quod, cum alii ex Septemtrione ferantur in Austrum, hic contra incedat ab Austro in Septemtrionem. Namque circa *Balebec*, id est, Heliopolim exortus ad occidentales Emesæ partes labitur in lacum *Alcades*, alluens eam a Septemtrione, et postea Hamatam ab ortu, supra quam effunditur in cognominem Apameæ lacum, eoque relicto progreditur ad Orientem montis, *Allocam*, id est, Amani, et inflexus cursum capescit Occasum inter et Austrum, transiensque præter Antiochiæ murum, apud oppidum *Succidia*, (quod nomen a Seleucia ostio Orontis proxima, cui nempe idem veteres tribuere, detortum puto,) exit in mare. Etiam idem amnis *Almeimas* nuncupatur, at rariori usu; frequentissimo autem *Alhasi*, id est, 'rebellis et inobsequens' dicitur, propterea quod non nisi grandium rotarum ope extra alveum sublatus rigandis arvis inserviat, ubi ex alveo suo alii facile se duci patiantur. Ex illo autem Orontis per lacus transitu patere vide-

tur, quomodo explicanda sint, quæ de ejusdem fluvii, uti et Tigridis ac Nili, sub terram summersione ac nova emersione Strabo et alii prodiderunt: Strabo enim tradit Orontem hiatu, qui inter Antiochiam et Apamiam appellatur *χάρυβδης ἢ χάρουα*, absorptum et perditum post 40. stadia rursus emergere. Prius Typhon a fabuloso gigante Typhone fulmine occiso dictus est, deinde nomen sumisit ab Oronte, qui eum ponte junxit. Dicitur *Eous* sive Orientalis, quia Cælesyria vergit ad Orientem. Lucanus: 'Accedunt Syriæ populi, desertus Orontes.'

47 *Signa frænata moderatus alæ*] Hinc discimus Junium præfectum fuisse alæ equitum.

48 *Castore dextro*] Castor enim equitandi peritissimus.

49 *Ille*] Avus nempe.

50 *Refugis amaram Sarmatis legem dederit, sub uno Vivere cælo*] Nulla enim gravior lex imponi poterat populis vagari assuetis, ut erant Sarmatæ, quam ut uni loco cogerentur inhærere. Horatius II. Od. 9. 'Intraque præscriptum Gelonos Exiguus equitare campis.' Livius lib. xxxviii.

Sed tuas artes puer ante discat,
Omne quis mundi senium remensus
Orsa Sallustī brevis, et Timavi
Reddis alumnum.

55

degerent in uno tractu. Sed infans erudiatur ante tuis artibus, quibus scribens universam mundi historiam, imitatis Sallustium, qui brevitatem affectavit, et Livium alumnum Timavi.

~~~~~

uno; et sic est in Parmensi.—55 *Trojanī* vet. Lindenbrogii, Rom. et Venet.
2. *torani* Parm. *Timavi* ceteræ editiones.

NOTÆ

‘Manlius, evocatis eo regnis Gallorum, leges, quibus pacem servarent cum Eumene, dixit, denuntiavitque, ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque suorum terminis se continerent.’

54 *Omne mundi senium remensus*] Hinc discimus Maximum Junium historiam a primordiis orbis composuisse. Catullus de Corn. Nepote: ‘Ausus es unus Itolorum Omne ævum tribus explicare chartis.’

55 *Sallustī*] Sallustius historiæ Romanæ scriptor notissimus. *Brevis*] Id est, qui brevitatem affectavit. *Timavi*] Timavus fons et fluvius in

Istria inter Aquileiam et Tergistum: profluit ex Alpibus, terraque conditus fertur per stadia trecenta et triginta, mox iterum emergens in mare Adriaticum novem ostiis effunditur. Polybius dicit accolæ vocare hunc fluvium, ‘fontem’ et ‘matrem maris.’ Virgilius *Æneid.* 1. ‘Fontem superare Timavi, Unde per ora novem vasto cum murmure montis It mare præruptum, et pelago premit arva sonanti.’

56 *Alumnum*] T. Livium Patavinum, celeberrimum illum historiæ Romanæ scriptorem.

VIII. AD JULIUM† MENECRATEM OB PROLEM.

Cum Julio Menecrate Neapolitano amice expostulat, quod nata filiola sibi non scripserit, eique de tertia sobole gratulatur.

PANDE fores Superum vittataque templa Sabæis

Parthenope aperi limina Deorum, et imple templa vittata Sabæis vaporibus, et

~~~~~

In Parmensi Epigraphe hujus Eclogæ est: *Julio Menecrati Congratulatio.* Vide Præfat. hujus libri. *Ad Julium Menecratem ob prolem* Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c.—1 *Parmensis: vittataque templa.*—

NOTÆ

† *Julium*] Julius Menecrates, ille erat civis Neapolitanus ditissimus ac nobilissimus, quem cum socero Pollio inter præcipuos amicos colebat

Papinius noster.

1 *Pande fores Superum*] In lætitia enim publica templa Deorum aperiabantur. *Vittataque templa*] Virgili-

Nubibus et pecudum fibris spirantibus imple,
 Parthenope: clari genus ecce Menecratis auge
 Tertia jam soboles: procerum tibi nobile vulgus
 Crescit, et insani solatur damna Vesevi. 5
 Nec solum festas secreta Neapolis aras
 Ambiat: et socii portus, dilectaque mitis
 Terra Dicarcheæ, nec non plaga cara madenti
 Surrentina Deo sertis altaria cingat;
 Materni qua littus avi, quem turba nepotum 10

extis palpitantibus pecudum. Jam tertia proles auge domum clari Menecratis. Generosa plebs optimatum adolescit tibi, et reparat damna furentis Vesuvii. Nec tantum Neapolis et vicini portus, et cura tellus lenis Dicarchi, redimat sertis aras, sed etiam ora Surrentina dilecta humido numini, ubi avus maternus habitat, quem

6 Venet. 1. *secreta Neapolis*; in ceteris omnibus: *secreta*. Marklandus tentabat *lætata*, ut apud Claud. Sec. Cons. Stilich. 177. de re simili.—7 Parmensis: *dilectaque miti*.—8 *Dicarchei* edd. vett. *Dicarcheæ* edidit Marklandus. Vide ad II. 2. 93. et III. 1. 92.—10 Parm. et Rom. *qua turba nepotum*.—

NOTÆ

us Æn. iv. 'Fuit in tectis de marmore templum Conjugis antiqui, miro quod honore colebat Velleribus niveis, et festa fronte revinctum.' Et tangit morem, quo his occasionibus templorum fores vittis ornabantur. *Sabæis Nubibus*] Metonymice pro vaporibus thareis. *Sabæis*] Quia thus apud Sabæos Arabiæ populos nascitur. Vide Plinium lib. xii. cap. 14.

2 *Et pecudum fibris spirantibus imple*] Victimæ etiam in hoc casu Diis immolabantur, quarum exta adhuc spirantia avulsa aris imponebantur ex more. Theb. iv. 'Sancti de more parentis, Semineces fibras et adhuc spirantia reddit Viscera.'

3 *Parthenope*] Neapolis.

5 *Et insani solatur damna Vesevi*] Vide Eclogam ad uxorem vs. 72.

6 *Festas aras*] Sacras.

7 *Et socii portus*] Id est, vicini, seu affines, ut Cumæ, Formiæ, Caie-

ta. *Dilectaque*] Ob Pollium socerum, qui natus Puteolis. *Mitis Terra Dicarcheæ*] Puteoli. *Mitis*] Quia ibi iustitia olim optime administrabatur.

8 *Madenti*] Id et de Neptuno, cujus templum in Surrentino erat, potest accipi, et de Baccho; Surrentinum enim vinum nobile erat. Vide Surrentinum. Ea enim ibi de Baccho intelliguntur: 'Qua Bromio dilectus ager, collesque per altos Uritur, et prelis non invidet uva Falernis.' Et hæc de Neptuno: 'Ante domum tumidæ moderator cœrulus aulæ Excubat, innocui custos laris: hujus amico Spumant templa salo.' Hinc ratio *rovi madenti*.

9 *Sertis altaria cingat*] Et hoc ex more: coronabantur enim sertis aræ, ut jam alibi diximus.

10 *Materni avi*] Pollii Felicis, cujus filiam Menecrates uxorem duxerat. *Qua*] Id est, in Surrentino agro;

Circuit, et similes contendit reddere vultus.
 Gaudeat et Libyca præsignis avunculus hasta ;
 Quæque sibi genitos putat, attollitque benigno
 Polla sinu : macte, o juvenis, qui tanta merenti
 Lumina das patriæ: dulci fremit ecce tumultu 15
 Tot dominis clamata domus : procul atra recedat
 Invidia, atque alio liventia pectora flectat.
 His senium, longæque decus virtutis, et alba
 Atropos, et patrius lauros promittit Apollo.
 Ergo quod Ausoniæ pater augustissimus urbis 20

cohors nepotum ambit, et certat sua similitudine exprimere ejus vultum. Et avunculus conspicuus hasta Libyca lætetur, et Polla, quæ eos credit sibi genitos, et attollit in benigno sinu. Macte o juvenis qui das tanta decora bene merenti patriæ. Ecce domus, in qua tot heri vagiunt, personat grato strepitu. Niger livor longe migret, et vertat alio invidum animum. Favens Atropos his pollicetur senectutem, et longam vitam virtute ornatam, et Apollo paternas lauros. Igitur, quod Augustus

15 Venett. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *dulci tremat ecce tumultu*; Parm. *dulcis tremat ecce tumultus*. Heinsius ad Ovid. Met. ix. 207. legit: *dulci fremit ecce tumultu*, quod in textum primus admisit Marklandus.—17 Idem Marklandus legendum censet: *atque alio liventia lumina flectat*.—19 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *et patrius lauros promittit Apollo*; Gronovius edidit: *et patrias lauros, eamque secuti sunt Barth. Veen. et Delph. patrius revocavit Marklandus, et pro*

NOTÆ

nam ibi Pollius habitabat in magnifica villa, quam descripsit Noster in Surrentino.

11 *Et similes contendit reddere vultus*] Hoc intelligi potest et de similitudine liberorum Menecratis inter se: Virgilius: 'Simillima proles Indiscreta suis, gratusque parentibus error:' et de ea, qua Pollium avum referebant.

12 *Libyca hasta*] Hasta hic significat imperium, et designat proconsulatum seu præfecturam Libyæ seu Africae. Sic 'hasta centumviralis,' pro cura Centumvirum. *Avunculus*] Frater matris.

13 *Sibi*] A se, quia ex filia.

14 *Polla*] A via materna.

15 *Lumina das patriæ*] Ita Græce *φῶτες* honorifice vocantur *φῶτα*, seu

φῶη. Dulci] Parentibus scilicet.

16 *Tot dominis clamata domus*] Id est, in qua tot domini vagiunt. Sic Theb. v. 'Et non speratis Lemnos clamatur alumnis.' *Procul atra recedat Invidia, &c.*] Ut quæ soleat nimium felices affligere. *Atra*] Quia causa luctus, cui niger color convenit.

18 *Alba Atropos*] Atropos una Parcarum: *alba* dicitur hic, ut via Domitiana 'candidæ sorores,' quæ scilicet vellere albo nent vitam felicium. Vide Epith. Stellæ vs. 24.

19 *Patrius [patrias] lauros*] Menecrates igitur Poëta. Alii codices habent *patrius*, quia Parthenope condita oraculo Apollinis, ut jam diximus.

20 *Ausoniæ Pater augustissimus urbis*] Domitianus.

Jus tibi tergeminae dederat lætabile prolis,
 Omen erat: venit toties Lucina, piumque
 Intravit repetita larem: sic fertilis, oro,
 Stet domus, et donis nunquam nudata sacratis.
 Macte, quod et proles tibi sæpius aucta virili
 Robore: se juveni lætam dat virgo parenti:
 Aptior his virtus, citius dabit illa nepotes.
 Qualis maternis Helene jam digna palæstris

25

tissinus Pater urbis Ausoniae concesserat tibi gratum jus trium liberorum, faustum erat præsagium. Toties Lucina venit, et revocata subiit pium larem. Sic fecunda, oro, stet domus, et nunquam egeat sacris donis. Macte, quod duobus filiis jam tibi natis, puella gratior veniat juveni patri. Hi aptiores virtuti, illa dabit citius nepotes. Qualis Helene jam digna maternis palæstris reptabat nuda inter germanos

promisit ex conjectura legit, promittit.—24 Edd. vett. nunquam mutata sacratis. Marklandus aliquando tentabat: nunquam vidua sacratis; postea vero ex conjectura in textum intulit: nunquam nudata sacratis.—25. 26 Edd. vett. Venet. 1. Parm. Rom. Aldd. &c. Macte, quod et proles tibi sæpius aucta virili Robore; sed juveni lætam dat virgo parenti; Gevartius: seu juveni; Amstel. Gronovius, Barthius, &c. se juveni. 'Locus perplexissimus: tertiam prolem Julio Menecrati hac Epistola Papinius gratulatur, hoc est filiam post gnatos binos jam editos in lucem: quomodo ergo sæpius aucta proles virilis, si binis non plures fuere filii; nec profecto fuere plures: pro seu juveni vetus editio Parmensis sed juveni; Bernartius se juveni, (hoc falsum; sed juveni habet Bernartius;) sed ne sic quidem sublata sit difficultas. Lege: Macte, quod ut proles tibi se prius aucta virili Robore, sic juveni lætam dat virgo parenti: possis etiam, sic juveni se jam dat virgo parenti.' Ita Heinsius in Advers. lib. i. cap. 2. p. 16. Marklandus putabat Statium scripsisse: se juveni mediam dat virgo parenti. Barthius: det virgo parenti.—27 'Mibi omnino spurius et insititius videtur hic versus, quod et clarius patebit si spectes totius sententiæ connexionem. Uncinis igitur

NOTE

21 *Lætabile*] Quia et illud jus trium liberorum honorificum erat, nec promiscue et omnibus concedebatur. Plinius lib. x. Ep. 2. 'Exprimere, domine, verbis non possum, quantum gaudium mihi attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.' Ex quo patet, pro singulari munere Imperatores claris tantum viris id honoris et præmii dare. Quin et multa privilegia sequebantur hoc jus, in spectaculis, honoribus petendis, et divisionibus publicis.

22 *Omen erat*] Supple, te aliquando vere patrem fore trium liberorum.

Lucina] Dea, quæ præest partui.

24 *Et donis nunquam nudata [mutata] sacratis*] Id est, nunquam egeat jure trium liberorum, quod manus est sacrum, ut ab Imperatore profectum; nam si egeret, mutata foret domus, aliquemque ex suis amitteret.

26 *Lætam*] Gratiorem. Nam gratior est filia post natos mares.

27 *Citius dabit illa nepotes*] Quia puellæ citius collocantur, quam mares.

28 *Maternis Helene jam digna palæstris*] Jam grandior, et quæ se jam potest exercere in maternis palæstris.

Inter Amyclæos reptabat candida fratres :
 Vel qualis coeli facies, ubi nocte serena 30
 Admovere jubar mediæ duo sidera lunæ.
 Sed queror haud faciles, juvenum rarissime, questus,
 Irascorque etiam, quantum irascuntur amantes.
 Tantane me decuit vulgari gaudia fama
 Noscere? cumque tibi vagiret tertius infans, 35
 Protinus ingenti non venit nuntia cursu
 Littera, quæ festos cumulare altaribus ignes,
 Et redimire chelyn, postesque ornare juberet,
 Albanoque cadum sordentem promere fumo,

Amyclæos: vel qualis facies cæli, ubi clara nocte duo astra admovent suum splendorem mediæ lunæ. Sed, o præstantissime juvenum, tecum expostulo, nec leviter. Et etiam succenseo quantum amici succensent. Mihine est honorificum, me discere tam lætum nuntium plebeio rumore? et quod, cum tertia soboles vagiret in tua domo, non statim epistola ad me celeriter venit, quæ præscriberet accendere festos ignes supra aras, et coronare citharam, liminaque ornare frondibus, ac depromere cadum vini Albani squalentem fumo, et celebrare hunc diem carmine

excipiatur.' Markl.—35 Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *vagit*, cum dixisse debuerit *vagitari*; Morell. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. et Barth. *vagiret*.—39 Romana: *premere fumo*.—40 Bentleius in Notis ad Hor.

NOTÆ

tris. Lacones enim studio palæstræ tenebantur. Unde *maternæ palæstræ*.

29 *Candida*] Id est, nuda. *Amyclæos fratres*] Pollucem et Castorem. *Reptabat*] *Συνέπρῳσα*, id est, gradiens, vel volutabatur. Luctatores enim interdum in terra volutabantur. Ovidius in Epistola Paridis ad Helenam: 'More tuæ gentis nitida dum nuda palæstra Ludis, et es nudis fœmina mixta viris.' Et Propertius lib. III. Eleg. 13. 'Inter quos Helene nudis capere arma papillis Fertur, nec fratres erubuisse Deos.' De hoc more Laconum consulendi Xenophon et Plutarchus in Lycurgo.

31 *Duo sidera*] Duo Planetæ.

33. *Quantum irascuntur amantes*] Amantium enim iræ celerissime trans-eunt, nec durant.

37 *Quæ festos cumulare altaribus ignes*] Id ex more: accendebant enim ignem supra altaria, tam ad adolendas quasdam victimæ partes, quam ut thura in eum injicerent.

38 *Et redimire chelyn*] Ornare enim floribus solebant citharas in gaudio. *Postesque ornare juberet*] Ex more etiam, ut jam diximus, ædium postes in lætitia seu publica, seu privata ornabant.

39 *Albanoque cadum sordentem promere fumo*] Hoc etiam in gaudio, tam publico, quam privato fieri consueverat, ut apud nos. Porro Albanum vinum memorat Juvenalis Sat. xv. 'Albani veteris pretiosa senectus.' Nam vinum Albanum inter optima vina est celebratum. Vide Plinium lib. XXI. cap. 1. et Horatium iv.

Et creta signare diem? sed tardus inersque 40
 Nunc demum mea vota cano? tua culpa, tuusque
 Hic pudor: ulterius sed enim producere questus
 Non licet: en hilaris circumstat turba tuorum,
 Defensatque patrem: quem non hoc agmine vincas?
 Di Patrii, quos auguriis super æquora magnis 45

genethliaco. Sed tardus et iners nunc demum tibi congratulor. Tua culpa est, tuusque hic pudor. Sed tamen fas non est proferre ulterius meas querelas. En læta liberorum turba ambit et tutatur suum patrem. Quem non vincas hoc agmine? Dii patrii, quos classis Abantia, magnis auguriis acta, tulit super mare ad oram

Carm. I. 36. *Et creta signare diem*; quod recepit Marklandus. Antea legebatur: *Et cantu signare, &c.*—44 *Defensasque patrem* Romana; *Densasque pa-*

NOTE

Od. 11. Ceterum veteres credebant fumo maturitatem, et quasi vetustatem vino conciliari. Columella lib. I. Horatius III. Od. 8. 'Amphoræ fumum bibere institutæ.' Quod tamen improbat Plinius loco citato: 'Vinum,' inquit, 'si sit fumo inveteratum, est insaluberrimum.'

40 *Et creta [cantu]* Id est, carmine Genethliaco, ex more. *Tardus*] Sero, cum debuisssem statim ac nata est puella.

41 *Mea vota*] Quæ feceram, ut tibi cresceret familia. *Tua culpa*] Quia non misisti mihi epistolam, qua certior fierem tanti tui gaudii.

44 *Defensasque patrem*] Contra meas querelas: vel veniam petunt pro patre.

45 *Di Patrii*] Idem qui et Penates: certe Penates et Dii Patrii sæpe conjunguntur, et pro iisdem capiuntur. Utrique vel publice, vel privatim colebantur. Qui publice colebantur, non erant plurium nationum, sed certi populi, iique quos populus a majoribus traditos colit. Hocque numero comprehenduntur tam Dii majorum gentium, qui peculiaribus beneficiis nationem affecerant, quam

Heroës, aut Manes eorum, qui aut conditores, aut conservatores Reip. publica auctoritate in Deorum numerum erant relati, aut quicumque in locis publicis positi. Cicero pro Sylia: 'Vos, Dii Patrii, ac Penates qui huic urbi, atque imperio præsidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumque Romanum, qui hæc tecta ac templa, me consule, vestro numine, auxilioque servastis.' Idem pro Sextio, et in de Aruspicum responsis conjungit 'Deos patrios ac penates.' Gronorius.

Dionysius Halic. testatur Penates Græcis πατρώους, id est, patrios, dici, ut etiam Martianns Capella: 'Post ipsum,' inquit, 'Jovem Dii Consentes et Penates, qui et Patrii, et Genethlii.' Ut autem Resp. habebat suos 'Deos patrios' ac penates, sic privati habebant suos peculiari cultu a familia sua consecratos. Hos Lares etiam vocabant. *Quos auguriis super æquora magnis*] Quoties enim populi mutabant sedes, aut colonos mittebant, toties capiebant anguria, ac oracula consulebant, ut hic infra dicitur Apollo direxisse classem Abantiam.

Littus ad Ausonium devexit Abantia classis ;
 Tu, ductor populi longe emigrantis, Apollo,
 Cujus adhuc volucrem læva cervice sedentem
 Respiciens blande felix Eumelis adorat :
 Tuque, Actæa Ceres, cursu cui semper anhelō

50

Ausonium, tu, Apollo, qui fuisti dux populi procul commigrantis, et cujus humero sinistro molliter insidentem avem fortunata Eumeli filia adhuc respiciens adorat, et tu, Ceres Attica, cujus causa mystæ anhelō cursu semper silentes movemus votivam

trem Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—47 Parm. et Rom. *longe migrantis*.—48 Romana: *cervicē serentem*. Vide ad Kal. Decembr. 24.—50 *Tuque accēa*

NOTE

46 *Ausonium*] Italicum. *Abantia*] Id est, Euboica, quia Eubœa insula, antiquitus Abantias dicta.

47 *Apollo*] Apollo dicitur Abantiam classem direxisse, quia Chalcidenses Eubœa profecti sunt oraculo Apollinis, et in has Italiæ oras devenerunt.

48 *Cujus adhuc volucrem læva cervice sedentem Respiciens blande felix Eumelis adorat*] Tangit historiam, qua Parthenope Eumeli filia, unde *Eumelis* dicitur, coloniæ Chalcidensium dux pervenit Neapolim, secuta augurium columbæ, ut jam alibi diximus. In hujus autem rei memoriam duæ statuæ conflatæ sunt, Apollinis una, cujus humero lævo columba insidebat; altera vero Parthenopes, quæ respiciebat hanc columbam, ac adorare videbatur. Papinius alibi: 'Parthenope, cui mite solum trans æquora vectæ Ipse Dionæa monstravit Apollo columba.' Dicit 'felicem' Parthenopen, quod feliciter hanc classem duxerit, ac nomen tam claræ urbi dederit.

50 *Actæa Ceres*] Ceres dicitur *Actæa*, id est, Eleusinia, ab Eleusi oppido Atticæ, quæ prius Acte vocabatur, ubi Ceres religiosissime colebatur. *Cursu cui semper anhelō* *Votivam taciti quassamus lampada mystæ*] In

sacris enim Cereris discurrebant citissime, et facibus accensis, hoc *cursu anhelō* demonstrantes errores, et lassitudinem Deæ ob inquisitionem filiæ Proserpinæ, quæ rapta fuerat, et in qua pervestiganda dicitur totum fere orbem face accensa peragrasse. Noster Theb. xii. 'Qualis ab Ætneis accensa lampade saxis Orbem Ceres magnæ variabat imagine flammæ Ausonium Siculumque latus, vestigia nigri Raptoris, vastosque legens in pulvere sulcos.' *Mystæ*] Id est, initiati sacris Cereris. Dicuntur *taciti* vel quia taciti discurrebant, vel quia sacra Cereris divulgare nefas. Cicero in Verrem Act. v. 'Tuque Ceres, et Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longo maximis atque occultissimis cærimoniis continentur.' Horatius iii. Od. 2. 'Est et fideli tuta silentio Merces: vetabo qui Cereris sacrum Vulgarit arcane, sub iisdem Sit trabibus fragilemque necum Solvat Phaselum.' Seneca Troadibus: 'An sacris gaudens tacitis Eleusis.' Idem Hippolyto: 'Non inter aras, Attidum mistam Choris, Jactare tacitis conscias sacris faces.' *Votivam*] Quia in votis habebant initiari sacris Eleusinis.

Votivam taciti quassamus lampada mystæ:
 Et vos, Tyndaridæ, quos non horrenda Lycurgi
 Taygeta, umbrosæve magis coluere Therapnæ,
 Hos cum plebe sua patrii servate Penates.
 Sint, qui fessam ævo crebrisque laboribus urbem
 Voce opibusque juvent, viridique in nomine servant.
 His placidos genitor mores, largumque nitorem
 Monstret avus; pulchræ studium virtutis uterque.
 Quippe et opes et origo sinunt, hanc lampade prima

55

facem, ac vos Tyndaridæ, quos aspera Lycurgi Taygeta, et obscuræ Therapnæ non plus adoraverunt, quam nos, et vos patrii Penates custodite Menecratem cum suis liberis. Sint, qui voce et divitiis juvent civitatem confectam senio, et frequentibus calamitatibus, et conservent illam florentem in novo nomine. Hos pater doceat morum lenitatem, et avus splendorem liberalis vitæ, uterque amorem pulchræ virtutis. Nam et divitiæ et genus permittunt, hanc primis hymenæis nuptum dari in

ceres Parmensis.—51 Eadem: *tanti quassamus lampada mixtæ; Romana: taciti quassamus lampade mestæ.*—53 Edd. ante Marklandum omnes: *umbrosæque.* Ald. 1. *theramnæ*; Ald. 2. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *terapnæ.*—54 *Pro patrii servate penates* Gronovius Diatr. cap. 41. dicit aliquem suspicari posse Statium scripsisse: *patriæ servate penates*, ad evitandam *ταυτολογίαν*, cum supra vs. 45. dixerit: *Diis Patrii, quos, &c.*—55 Nic. Heinsius ad Silium Italicum XIV. 583. pro *crebrisque laboribus* legit: *Vesbique vaporibus*; vel: *crebrisque vaporibus.*—58 Parm. et Rom. *Monstrat avis.*—59 Parm. *hæc lampade*; Rom. Aldd. Venett. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *hæc lampade.* Lectionem nostram dedit Gevartius Papin. Lect. IV. 11. eumque secuti sunt Gronov.

NOTÆ

52 *Et vos, Tyndaridæ*] Castor et Pollux Tyndari filii. *Horrenda Lycurgi Taygeta*] Taygeta, seu Taygetus, mons Laconix: dicitur 'horrendus,' ob severas leges, quas tulit Lycurgus, et austeram disciplinam Spartanorum. Ex his versibus discimus, Apollinem, Cererem Eleusiniam, et Dioscuros coli apud Neapolim, ut patrios Deos ac penates.

53 *Umbrosæ Therapnæ*] Therapnæ oppidum Laconix, in quo religiose culti Dioscuri, sive Castor et Pollux. *Umbrosæ*] Ob sylvas, vel montes.

54 *Patrii Penates*] Hoc loco vocat *Penates*, quos supra 'Deos Patrios,' ut eosdem, vel quia semper jungebantur cum Diis Patriis.

55 *Fessam ævo*] Nam vetustissima Neapolis. *Crebrisque laboribus*] Vel incendio Vesuvino, vel inundatione aquarum, quod sæpe accidit, vel terræ motu, vel aliis calamitatibus.

56 *Voce opibusque juvent*] *Ἀβυψὶ καὶ ἔργῳ*, dictis factisque. *Viridique in nomine servant*] Ludit in nomine Neapolis, quod novam urbem significat.

57 *Genitor*] Pater Menecrates, qui placidis erat moribus. *Largumque nitorem*] Per *nitorem*, elegantiam morum vitæque, ac liberalitatem intelligit, ut jam monuimus.

58 *Avus*] Pollus, cui noster dat semper laudem elegantis, politi, ac liberalis viri.

59 *Quippe et opes et origo sinunt*,

Patricias intrare fores; hos, pube sub ipsa
(Si modo prona bonis invicti Cæsaris adsint
Numina) Romulei limen pulsare Senatus.

60

Patricia domo; hos sub ipsa pubertate (si modo numen invicti Cæsaris foveat) intrare in senatum.

~~~~~

Barth. Veen. et Delph.—60 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. *hoc pube*; Parm. *hos pube*, quod receperunt Gevart. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *his pube* Venet. 2. et vet. Lindenbrogii; *hac pube* in aliis.—61 *Pro prona* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *plena*.—62 *Limina Romulei* Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.

NOTE

hanc lampade prima Patricias intrare fores; hos, pube sub ipsa (Si modo prona bonis invicti Cæsaris adsint Numina) Romulei limen pulsare Senatus] Mens Poëtæ: Opes et genus esse liberis Menecratis, ut hæc, filia scilicet, primis nuptiis, quæ per ‘lampadem’ designantur, (faces enim adhibitas nuptiis sciunt omnes), nubere possit patricio; quod Poëta significat per *patricias intrare fores*. Nam veteri more nova sponsa ad faces deducebatur sponsi domum. *Lampade prima]* Ut Theb. II. ‘Primis Hymenæis.’ Vide ibidem. Hi vero, id est, filii, possint induere latum clavum, ac Senatui interesse, jure quidem filiis

senatorum ab Augusto concessio, sed quo tamen non uterentur, nisi indulgentia, ac favor principis accederet. *Opes]* Certus enim census requirebatur in dignitatibus; unde ‘census senatorius,’ ‘census equestris,’ *Origo]* Genus non solum requirebatur ad dignitates obtinendas, sed etiam ad nuptias: quædam enim mulieres Senatoribus aut Equitibus nubere non poterant legibus Romanis. *Prona bonis]* Summa principum laus favere bonis. *Romulei]* Romani. *Pulsare]* Sic Protreptico ad Crispinum: ‘Nec paupere clavo Augustam sedem et Latii penetrale senatus Advena pulsasti.’

IX. RISUS† SATURNALITIUS AD PLOTIUM‡ GRYPHUM.

Jocatur Poëta, quod Saturnalibus pro suo alium librum a Plotio acceperit, cum aliud quidpiam fuisset mittendum.

EST sane jocus iste, quod libellum

Jocus sane iste est, quod, Gryphe, mihi misisti librum pro libro. Urbanum tamen

~~~~~

Risus Saturnalitiis ad Plotium Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. Amstel. Gronov. et Veen. *Risus Saturnalitiis ad Plotium Grippum* Barth. in Notis et Delph. *Plotio Grippio* tantum in Parm. *Risus Saturnalitiis ad Plotium Gryphum* Markl. *Lusus Saturnalitiis* Nic. Heinsius ad Ovid.

NOTE

† *Risus]* Solebant enim Saturnaliorum diebus simul jocari, et sibi

munera leviora ac vilia missitare.
‡ *Plotium]* Gens Plautia seu Plotia

Misisti mihi, Gryphe, pro libello.
 Urbanum tamen hoc potest videri,
 Si post hoc aliquid mihi remittas :
 Nam si ludere, Gryphe, perseveras,
 Non ludis : licet, ecce, computemus :
 Noster purpureus novusque charta,
 Et binis decoratus umbilicis,

5

hoc potest haberi, si post hoc remittas mihi aliquid. Nam si, Gryphe, pergis ludere, non ludis. Licet, ecce utrumque librum æstimemus. Noster purpureus, et recentis papyro, et insignitus duobus umbilicis, præter laborem meum, emi decem assibus.

Trist. i. 1. 5. Prudent. Cathemer. v. 22. et in Advers. lib. iv. cap. 8.—
 2 *Griphe* Heins. Gronov. Barth. Veen. et Delph. *Grippe* Venett. Parm.
 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. *Gryphe* Markl.—4 *Si post*
hunc, sc. libellum, Barthius. *Si posthac aliquid mihi remittes* Heinsius Grono-
 vio Syllog. Epist. Tom. III. p. 473.—5 *Alii Griphe, vel Grippe. Vide ad vs.*

NOTÆ

patricia ac consularis ; unde Plotium vocat Statius, in Epistola ad Marcellum quarto Sylvarum libro præposita, 'Majoris gradus juvenem.' Ceterum Plotius hic Gryphus, sic enim legendum, non Grippus, ille est, de quo Tacitus III. Histor. sic loquitur : 'Plotium Gryphum nuper a Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum monuit.' Idem III. Hist. 'Tertio Juliano prætura, quod transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Gryphum transferretur.'

1 *Est sane jocus iste, quod libellum Misisti mihi pro libello*] Imitatus est Catullum Poëta ad Calvum : 'Di magni horribilem et sacrum libellum, Quem tu scilicet ad tuum Catullum Misti continuo, ut die periret Saturnalibus optimo dierum.'

3 *Urbanum*] Sic ἀστυειὸν Græcis, ut et ἀστυειὸς, urbanitas.

4 *Si post hoc aliquid mihi remittas*] Quo librum tuum pessimum compensas.

5 *Perseveras*] Si non miseris aliquid post librum.

6 *Non ludis*] Id est, non jocularis, sed derides.

7 *Purpureus*] Id est, cujus corium, quo tegitur et compingitur, purpurei est coloris.

8 *Et binis decoratus umbilicis*] Umbilici erant ornamenta quædam librorum ex diversa materia, ut ligno, osse, cornu, ære, &c. quæ compactis demum libris apponebantur : hinc natæ illæ locutiones, 'ad umbilicum ducere,' 'ad umbilicum pervenire,' Horatio et Martiali aliisque familiares, quæ operis absolutionem significanc : sic dicti, quod in medio ponebantur, vel quod umbonis speciem præ se ferrent, tumore quodam protuberantes. Similia ornamenta videamus adhuc in veteribus Ecclesiæ libris. Idem dicuntur et 'cornua' Martiali lib. XI. Ep. 107. 'Explicitum nobis usque ad sua cornua librum.' Quia plerumque ex cornu fiebant.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

2 H

Præter me, mihi constitit decussis.
 Tu rosum tineis, situque putrem, 10
 Quales aut Libycis madent olivis,
 Aut thus Niliacum piperve servant,
 Aut Byzantiacos olent lacertos;
 Nec saltem tua dicta continentem,
 Quæ trino juvenis foro tonabas, 15
 Aut centum prope iudices, prius quam

Tuus comesus a blattis, et mucidus, quales chartæ sunt, quæ aut humectantur olivis Libycis, aut involvunt thus Niliacum ac piper, teguntque lacertos Byzantinos, nec continet orationes, quas juvenis personabas in triplici foro, aut ante Centumviros,

//////////

2.—9 *Præter me* subobscurum est, inquit Heinsius Gronovio Syllog. Epist. Tom. III. p. 473. alibi vero: Nescio an satissimum sit. Gevart. Gronov. Mo-rell. Barth. Veen. et Delph. *decussi*; Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *decussis*, quod revocavit Markl.—13 Heinsius Gronovio Syllog. Epist. Tom. III. p. 469. scribit: 'Td colunt offendit aures meas. Vide ne scripserit Statius, *olent*.' Ita etiam corrigit in Advers. lib. IV. cap. 8. p. 618. Hanc Gronovii conjecturam surripuit Marklandus.—15 *Quæ trino niveus ore tonabas* Parmensis; *juvenis foro rorabas* vet. Lindenbrogii et Venet. 2.—

NOTE

9 *Præter me*] Id est, præterquam quod sim auctor: miserat enim Papinius Plotio Grypho operum suorum librum. *Decussis*] Id est, decem asibus. *Decussis*, ut 'centussis' apud Persium: 'Et centum Græcos curte centusse licetur.'

11 *Quales*] Fatum ineptorum librorum inservire involvendis mercibus. Martialis Epigrammate ad librum suum lib. IV. 'Si damnaverit, ad salariorum Curras scrinia protinus licebit.' Idem lib. III. ad eundem: 'Ne nigram cito raptus in culinam Cordillas madida tegas papyro, Vel thuris piperisque sis cucullus.' *Libycis olivis*] Erant omnium pessimæ Africæ sen Libyæ olivæ, teste Plinio.

12 *Thus Niliacum*] Id est, interpolatum in Ægypto, unde Romam afferri solebat. Vide Plinium lib. XII. cap. 13. Alioqui verum thus, nec adulteratum soli Arabiæ proprium.

Vide ibidem.

13 *Byzantiacos lacertos*] Lacertus, genus piscis ad salsamenta idonei. Hi pisces prope Byzantium capiebantur, et hinc Romam afferebantur. Vide Plinium lib. XXXII. cap. ult.

15 *Trino foro*] Ante Augustum Romæ duo tantum erant fora, Romanum et Julium, in quibus judicia fiebant: tertium addidit Augustus, non sufficientibus duobus prioribus, ut discimus ex Suetonio cap. 29. Augusti: 'Causa,' ait, 'fori exstruendi fuit hominum et judiciorum multitudo, quæ videbatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinantius, nec dum perfecta Martis æde, publicatum est cautumque ut separatim in eo publica judicia et sortitiones judicum fierent.'

16 *Aut centum iudices*] Intelligit Centumviros, de quibus egimus Soteris Gallici.

Te Germanicus arbitrum sequenti
 Annonæ dedit, omniumque late
 Præfexit stationibus viarum;
 Sed Bruti senis oscitationes
 De capsâ miseri libellionis,
 Emtum plus minus asse Caiano,
 Donas: usque adeone defuerunt

20

priusquam Germanicus te præfecisset obsequenti annonæ, et tibi commisisset custodiam cunctarum viarum; sed das fastidiosa scripta longævi Bruti, de pluteo pauperis bibliopolæ, emta circiter asse Caiano. Usque adeone defuerunt pilea confecta ex

17 Venet. 1. Parm. et Rom. *sequentis*; alii *frequenti*, quos refellit Gronovius Diatr. cap. 45. quibuscum vero non pugnaverit Barthius.—22 Pro asse Caiano Domitius ad Kal. Decemb. 17. legit asse *Guiolo*; et notat, Gaiorum nu-

NOTE

17 *Germanicus*] Imperator Domitianus. *Arbitrum Annonæ*] Id est, præfectum. Quæ dignitas olim inter præcipuas. Augustus eam creavit, tenuitque, dum vixit, ut videre est apud Dionem lib. LIV. Quo mortuo curavit annonam C. Turanius, qui a Tacito refertur inter primores magistratus, qui iurarunt in verba Tiberii. Tempore Boëthii omnino evuluit, ut testatur ipse Boëthius in de Consolat. Phil. Prosa IV. 'Si quis quondam curasset populi annonam, magnus habebatur. Nunc ea præfectura quid abjectius.' *Sequenti*] Idem est, ac facili, obsequenti, obedienti procuranti Plotio. Ovidius Ep. Phædræ: 'Qua licet, et sequitur, pudor est miscendus amor.' Plinius lib. XI. cap. 2. 'In magnis siquidem corporibus, aut certe maioribus, facili officina sequaci materia fuit.' Noster Achill. I. 'Qualiter artificis victuræ pollice ceræ Accipiunt formas, ignemque manumque sequuntur.' Gronovius. Pro *sequenti*, legit Gevartius *frequenti*.

18 *Omniumque late Præfexit stationibus viarum*] De cura viarum, ea-

rumque curatoribus, vide Ep. ad Marcellum vs. 60.

20 *Bruti senis oscitationes*] Quidam hæc accipiunt de scriptis Bruti amici Ciceronis, cujus scripta dicuntur auctori Dialogi de Oratoribus, 'otiosa' et 'disjuneta.' Sed melius de alio Bruto intelligenda sunt. Nam ille familiaris Ciceronis, princeps conjunctionis in Cæsarem, quique Philippensi acie victus est, non senex periiit. Et bene dicit *oscitationes*; quia mala et inepta scripta faciunt oscitare legentes. Hinc Martialis lib. II. Ep. 6. 'Lectis vix tibi paginis duabus Spectas *εσχαρακάλιον* Severe, Et longas trahis oscitationes.' Sed et hic *oscitationes* accipi possunt pro libris negligenter scriptis.

22 *Asse Caiano*] Assem Caianum exponit Turnebus Adv. lib. XX. coëmptionalem, quo nimirum conjuges in nuptiis contrahendis sese mutuo emebant dicis causa, unde hic pro vilis pretio accipitur. Formula illius mimicæ coëmptionis nota est antiquariis. Caii et Caiæ nomina in nuptiis conjugibus dari solita, auctor Quintilianus lib. I. et Plutarchus in Quæst.

Scissis pilea suta de lacernis ?
 Vel mantilia, luridæve mappæ ?
 Chartæ, Thebaicæve, caricæve ?
 Nusquam turbine conditus ruenti
 Prunorum globus, atque coctanorum ?

25

scissis lacernis? vel mantilia? tritæve mappæ, ac chartæ, Thebaicæ, caricæve? Nusquam globus prunorum ac coctanorum conditus turbine inverso? Non ellychnia

mismata in arte erant.—24 *Casis pilea suta* Parm. *Casis pilea suta* Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Scissis pilea suta* Nic. Heinsius Gronovio loco landato. Hanc quoque emendationem quasi suam venditat Marklandus.—25 Heinsius ibidem: *sordidæve mappæ*.—27 'Reor scriptum fuisse, *ruenti* pro *rubenti*, atque hinc natum *ruenti*.' Heins. ibid.—28 Omittit

NOTÆ

Roman. Problemate 30.

24 *Scissis* [*Casis*] *pilea suta de lacernis*] Pilea inter munera Saturnalia. Martial. lib. xiv. Ep. 132. 'Si possem totas caperem misisse lacernas: Nunc tantum capiti munera mitto tuo.' Porro ex attritis lacernis pilea fieri solita scribit Brodæus Miscell. lib. x. cap. 30. Ceterum lacerna erat genus vestis virilis fimbriatæ, et fere militaris, quæ et 'chlans' Græce vocatur, dicta, ut ait Festus, quod minor capitis sit. Erant apud veteres lacernæ albæ, quarum usus erat in spectaculis, et togæ superimponerantur ad arcenda frigora: erant coccinæ, erant militares. Nobiliores autem ac illustriores non utebantur lacernis nisi pluvio tempore, aut in spectaculis. Vide Bayssum de Re Vestitaria.

25 *Luridæve mappæ*] Mappas et inter xenia Saturnalia numeratas tradit Martialis lib. vii. Ep. 52. 'Omnia misisti mihi Saturnalibus, Umber, Munera, contulerant quæ tibi quinque dies; Bissenos triplices, et dentiscalpia decem: His comes accessit spongia, mappa, calyx.'

26 *Chartæ*] Nam et hæc inter munera Saturnalia. Martialis lib. xiv.

Ep. 10. 'Non sunt munera, quæ putas, puella, Cum donat vacuas poëta chartas.' *Thebaicæve*] Per Thebaicas intelligit palmaram fractus: nam palmæ in Ægypto nobiles, ut discimus ex Isidoro aliisque. Quidam jungunt *Thebaicæve* cum *chartæ*. *Thebaicæ*, ex Ægypto, ejus Thebe oppidum nobile. *Caricæve*] Genus fici, ex Caria allati primum. Unde nomen generalius sumitur pro quibusvis ficis. Vide Saturn. Decembres. Ficos vero fuisse inter munera Saturnalia patet ex Martiali lib. iv. Ep. 46. 'Et ficus Libycæ gelata testæ.'

27 *Turbine ruenti Prunorum globus, atque coctanorum*] Turbo ruens, ait Cruceus, est inversus, qui metæ figuram refert, et pro ea sæpe ponitur: unde Plinius lib. ii. figuram umbræ tertæ, ait esse similem metæ ac turbini inverso, quando macrone tantum ingrat. Itaque 'metam' appellat Martialis xiii. Epig. 28. quem Statius 'turbinem' vocat: 'Hæc tibi quæ torta venerunt condita metæ. Si majora forent cottana, ficus erat.' Et hoc quia in vasculo turbini seu metæ formam referente hujusmodi fructus servabantur, et inter Saturnalia xenia mittebantur. Potest etiam tur-

Non ellychnia sicca, non replictæ	
Bulborum tunicæ, nec ova tantum ?	30
Non leves alicæ, nec asperum far ?	
Nusquam Cinyphiis vagata campis	
Curvarum domus uda cochlearum ?	
Non lardum breve, debilisve perna ?	
Non Lucanica, non graves Phalisci,	35

arida, non replictæ tunicæ bulborum, non ova saltem, non tenues alicæ, nec asperum far ? Nusquam humida casa curvarum cochlearum, quæ inveniuntur in agris Cinyphiis ? Non ponderosum laridum, levisque perna, non lucanica, non pleni phalisci ?

hunc versum editio Romana.—29 *Non Eulichnia* Parm. Vix sanam esse scripturam: *non replictæ Bulborum tunicæ*, opinabatur Heinsius.—30 ‘Ne illud quidem placet, *ova tantum*: olim tandem legebam; nunc *ova matrum* emendo.’ Markl. Turnebus conjecerat, *ova tota*; quod probare videtur Morellus.—34 *Non lardum hirave* corripbat Heinsius Advers. lib. iv. cap. 9. p. 620. *Non lardum grave* edd. vett. Lectio nostra est a Gronovio.—

NOTÆ

bo ruens exponi, qui firmiter rectus consistere non potest: quales etiam hodie fiunt e juncis, aut virgulis tenuibus inter se junctis, quod forsán Martialis per ‘metam tortam’ intelligit. *Prunorum*] Intellige pruna Damascena, quæ mitti solita his diebus. Vide Saturn. Dec. ‘Et quæ pia germinat Damascus.’ *Globus*] Παλδὴν Græce. Παλδὴν enim ficuum dicitur globus vel massa. Cottana etiam ac pruna in massas sic componebantur. *Cottanorum*] Cottana ficus Syriacæ minores. Vocem Syriacam esse dicit Casaubonus in Athenæum. Pruna etiam et cottana conjungit Juvenalis Sat. iii. ‘Advectus Romam, quo pruna ac coctana vento.’ Et Martialis Epigrammate supra laudato ad Ummidum: ‘Parvasque cum canis venerunt coctana prunis.’

29 *Ellychnia sicca*] Vox Græca Ellychnia, ut *ἐρπαιλλῆς*, funiculi lucernarum ex stupa, vel alia etiam materia. *Sicca*] Sine oleo. *Replictæ*] Pro replictæ. Sic porxit, pro porrexit.

30 *Bulborum tunicæ*] Hos et inter xenia Saturnalia posuit Martialis lib.

xiv. Ep. 34. lib. iv. Ep. 46. *Tantum*] Saltem.

32 *Cinyphiis*] Africanis, a Cinyphe fluvio Africæ.

33 *Domus uda*] Testa limacis: dicitur *uda*, quia limacis humorem quendam emittunt. Africanæ autem cochleæ laudatissimæ erant, quarum cibus stomacho adestur. Post Africanas laudantur Astypalæicæ et Siculæ ac Balearicæ: laudatæ et ex insulis Caprearum. Plinius lib. xxx. cap. 6. Bulbos et cochleas conjungit Petronius: ‘Mox cibus validioribus pastus, id est, bulbis cochlearumque sine jure cervicibus, hausi parcius merum.’ Vide et Plinium lib. i. Ep. 15. Domitius interpretatur *cochleas* testudines. Sed fallitur.

34 *Debilisve perna*] Perna inter munera Saturnalia. Martialis lib. xiii. Ep. 54. ‘Cæretana mihi fiet, vel massa licebit De Menapis: lauti de petasone vorent.’

35 *Lucanica*] Farciminis genus, ‘isicia’ item vocata. *Lucanica* dicta, quod e Lucania illæ cnpeditæ porcorum afferebantur. *Non graves Pha-*

Non sal, oxygarumve, caseusve,
 Aut panes viridantis aphronitri,
 Vel passum psythiis suis recoctum,
 Dulci defruta vel lutosæ cœno?
 Quantum vel dare cereos olentes,

40

Non sal, oxyporumve, ac caseus, aut massæ tirentis aphronitri? vel passum maturatum in psythiis suis? vel defruta densa grato cœno? Quantum erat vel donare

~~~~~

35 *Falisci* Heinsius.—36 Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ, *oxyporumve*; Parm. *oxygarumve*; Markl. *oxygarumve*.—38 *Vel passum positis suis* Prisci codd. Domitii Calderini; unde ille: *psythiis suis*; Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *psythiis uvis*.—40 Heinsius ad Prudent. Cathemer. v. 22. ex Parmensi restituit *olentes* pro vulg. *nitentes*. Vide Advers. p. 622. Domitius in codd. suis invenit, *aves*, unde ille fecit, *arentes*. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *arentes*, vel *aves*. Turnebus legebat: *cereos erat tres*; Mo-

NOTÆ

lisci] *Phaliscus* etiam genus farciminis, inventum primum in *Phaliscis*, ut ait Varro. *Phalisci* enim primi ventrem porcinum condierunt. *Martialis* epig. citato: 'Et *Lucanica* ventre cum *Phalisco*.' Vide eundem lib. xiii. Ep. 35. et *Athenæum* lib. ix. cap. 5. unde *graves* vocat *Papinius*.

36 *Oxygarum* [*oxyporum*] *Oxyporum* genus condimenti. *Oxygarum* vocat *Columella*, quem consulit. *Caseusve*] *Caseus* etiam in *Saturnalibus* missus. *Martialis* Epig. citato lib. iv. 'Cum bulbis, cochleisque, caseoque.'

37 *Aut panes viridantis aphronitri*] *Aphronitrum* spuma nitri. *Martialis* lib. xiv. Ep. 58. 'Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri: Græcus es, *Aphronitrum*.' *Viridantis*] Quia nitrum viride. Vide *Plinium* lib. xxxi. cap. 10. ubi ait illud in pastillis afferri solere: quamobrem *panes aphronitri* dicuntur *Statio*. *Panes* vero non e frumento tantum, sed ex alia quoque re, per similitudinem vocantur, ut observat *Casaubonus* in *Suetonium*. Sic apud nos *panes* quos vocant *pains d'espice*.

38 *Passum*] *Vini* genus, quod olim e *Creta* mittebatur, ex uva quam Græci 'sticam;' Romani 'apianam' et 'sirpulam' appellabant. Fiebat pluribus modis: diligentiores uvas siccabant sole, donec paulo amplius dimidium pondus superforet: sicque a patiendo sole 'passum' denominatum erat. *Psythiis suis recoctum*] Id est, maturatum sole in *psythiis* suis, id est, uvis 'psythiis' vocatis; passum enim ex uvis etiam quæ *psythiæ* dicebantur fiebat. Unde *Virgilius* Georg. ii. 'Psythia passo utilior.' Et Georg. iv. 'Vel psythia passos de vite racemos.' Vide *Columellam* lib. i. et *Macrob.* lib. iiii. cap. 20.

39 *Dulci defruta vel lutosæ cœno*] *Defrutum* est, vinum ad dimidiam partem coctum. *Dulci cœno*] Nam *defrutum* densum est, et lentescit in speciem cœni. *Dulce*] Epithetum vini.

40 *Quantum*] *Supple.* erat. *Cereos olentes* [*nitentes*] Mittebantur et *Cerei* *Saturnalibus* rogatione *Publicii Tribuni plebis*, qui cum videret divites *Saturnaliorum* occasione gravia extorquere munera a pauperibus, jussit ut his tantum mitterentur *cerei*. *Di-*

Cultellum, tenuesve codicillos?
 Ollares, rogo, non licebat uvas,
 Cumano patinas vel orbe tortas,
 Aut unam dare synthesis (quid horres?)
 Alborum calicum, atque caccaborum? 45

cereos, cultellumve, ac parvos codicillos? Non licebat, rogo, dare uvas servatas in ollis, patinasque tortas in orbe Cumano, aut unam synthesis (quid horres?) candido-

rellus : *cereos aratos*.—43 Heinsius in *Advers.* lib. iv. cap. 9. p. 622. pro vulg. *in orbe*, legit *vel orbe*, quam emendationem, quasi suam, in textum admisit Marklandus.—45 Salmassius ad *Histor. August. Script.* Tom. ii. p. 773. legit *Alcorum* pro *Alborum*, et hoc comprobare videtur Gudius ad *Phædr.* iii. 13. Heinsius vero ad *Ovid. Art. Am.* iii. 244. et in *Advers.* l. l. vult *Olbarum*.—

NOTÆ

cuntur *nitentes* ab usu. Martialis lib. xiv. Ep. 42. 'Hic tibi nocturnos præstabit cereus ignes.' Quidam tamen codices habent *arentes*; sicque dictos interpretantur, quia, ut jam diximus, a tennioribus mittebantur. Idem Martialis lib. x. Epig. 87. 'Absit cereus aridi clientis.'

41 *Cultellum, tenuesve codicillos*] Hi etiam in Saturnaliis mittebantur. *Codicillos*] Id est, pugillares qui dicebantur, duplices, triplices, quintuplices, a duobus, tribus, et quinque foliis.

42 *Ollares uvas*] Ollares uvæ vocant Scriptores quæ in ollis fictilibus conditæ perennant, et sunt durabiles. Plinius tradit venuculam uvam ollis aptissimam. Hinc illud Horatianum, 'Venucula convenit ollis.' Ollares uvæ os, stomachum, et aviditatem excitant, paulo tamen graviore existimantur fieri vinaciorum halitu. Galenus eas celebrat, putatque saluberrimas. Docet Columella lib. xii. cap. 43. quemadmodum ollæ fictiles parandæ sint, quibus uvæ conditæ servantur. Vide et Plinium lib. xiv. cap. 1.

43 *Cumano orbe*] Id est, in rota

figulina Cumana: nam patinæ Cumanae fictiles præstabant; quod et Plinius scribit et Martialis lib. xiv. Ep. 114. 'Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam Municipem misit casta Sibylla suam.'

44 *Synthesis (quid horres?)*] Synthesis significabat et vestem pretiosam, et numerum septenarium de qualibet re, ut hic videmus, et colligitur ex Martiali lib. iv. Ep. 46. 'Septenaria synthesis Sagunti.' Quia ex Saguntina argilla fiebant pocula. Itaque Poëta ludit in ambiguitate hujus vocis Synthesis; nam cum Synthesin petisset, veritus ne Gryphus offenderetur magnitudinæ muneris, vestem intelligens, statim addit, *quid horres?* quasi dicat, Non peto synthesisin vestem, sed synthesisin calicum ac caccaborum. Hinc patet Synthesis non unum vas fictile, ut ait Domitius, sed plura significare.

45 *Alborum calicum, atque caccaborum*] Mentionem et facit horum munerum Martialis Epigr. supra citato ad Umbrum. Et lib. xiv. Ep. 108. et 115. *Alborum*] Id est, vel pellucidorum, vel vilium ac simplicium, ad extenuandum pretium.

Sed certa velut sequus in statera,
Nil mutas, sed idem nihil rependis.

Quid? si cum bene mane semicrudus
Illatam tibi dixero salutem,

Et tu me vicibus domi salutes?

50

Aut cum me dape juveris opima,
Expectes similes et ipse cœnas?

Irascor tibi, Gryphe: sed valebis:

Tantum ne mihi, quo soles lepore,

Et nunc hendecasyllabos remittas.

55

rum peculorum, et lebetum? Sed justus voluit in fidei lance, nihil mutas, sed remittis librum pro libro. Quid si cum multo mane jejunos dederim tibi salutem, et tu me alterius domi salutes? Aut cum me refeceris lauto convivio, sperabis et ipse similes epulas? Succenseo tibi, Gryphe, sed valebis. Solum, et nunc mihi ne remittas Hendecasyllabos, illo quo soles lusu.

*****

47 *Parmensis: Nihil mittis, sed idem nihil; Venet. 1. et Rom. Nil mutas, sed idem nihil; Aldd. Colin. Gryph. &c. Nil mutas, sed idem mihi. Lectionem nostram constituit Marklandus.*—48 *Venet. 1. omittit vocem mane.*—49 *Illatam* Scriverius, Heinsius Gronovio Syllog. Epist. Tom. III. l. I. et Tarnebus. *Allatam* magis placet Marklando; licet *Illatam* defendat Gronovius Diatr. cap. 45.

NOTÆ

46 *Certa*] Fideli, quæ non fallit.

tibi malum afferet.

47 *Nil mutas, sed idem nihil* [mihi] *rependis*] Remittendo scilicet rem pro re, libellam pro libello: non vero rem æqualis valoris, ut queritur jocosæ supra.

54 *Tantum ne mihi, quo soles lepore, Et nunc hendecasyllabos remittas*] Jocatur cum Plotio: Illud animum, ait, rogo, ne nunc etiam mihi remittas hendecasyllabos pro his meis, ut antea remisisti librum pro libro. Par jocus Angusti, qui Græculo sibi sæpius porrigenti epigrammata, sua manu descripsit epigramma, et pergenti deinde ad se obviam dedit. At ille, epigrammate lecto et laudato, accessit ad sellam principis, ac demissa in crumenam manu, paucos denarios protulit, præfatus: *Νῆ τῇν σὴν τέχνην, Σέβαρε, εἰ πλεόν εἶχον, πλεόν ἰδίῳ σου.* *Per tuam fortunam, Auguste, si plura haberem, plura darem.* Secuto omnium risu Cæsar, dispensatore vocato, sestertia centum millia Græco numerare jussit. *Hendecasyllabos*] Verasæ constantes undecim syllabis.

48 *Semicrudus*] Semisopitus. Dicit enim bene mane.

49 *Illatam*] P. Scriverius corrigit *Illotam*: sed male. 'Ferre' enim, 'portare,' proprie salutationis voces. Manilius: 'Limina pervolitans, nuncque per omnia verbum Mane salutandi portans.' Et Martialis lib. I. Ep. 56. 'Et matutinum portat inaptus Ave.' Unde et Plauto 'salutigerelli.' Dein *illatam* dixit, pro in domo Gryphi latam, ut 'illato lumine' Ovidius, et 'illata lumina' Statius ipse Achill. II. sequitur enim: 'Et tu me vicibus domi salutes.'

53 *Sed valebis*] Id est, ira mea non

P. PAPINII STATII

SYLVARUM

LIBER V.

AD ABASCANTIUM.[†]

OMNIBUS affectibus proseguenda sunt bona exempla, cum publice prosint.^a Pietas, quam Priscillæ tuæ præstas, et morum tuorum pars est, et nulli^a non conciliare te, præcipue marito, potest.^b Uxorem enim vivam amare, voluptas

~~~~~
1 *Ad Abascantium Priscillæ virum* Parmensis. *Ad Abascantium* ceteræ omnes. 'Si veterum inscriptionum fidem et rationem sequi velimus, scribendum erit *Abascantum*.' Lindenbrog. 'Titulus hujus Epistolæ in Venet. 1. est: *Epistola ad virum Priscillæ*, sine ulla mentione *Quinti libri*. Et hinc confirmatur suspicio mea, Statium emisisse quatuor tantum libros *Sylvarum*; et titulum *Quinti* additum esse ab aliis, non ex ipsius Auctoris divisione: quippe hæc Veneta 1. statim expressa fuit ex libris manuscriptis, in quibus absque dubio nulla fuit mentio *Quinti libri*.' Markl.—2 Edd. vett. *et morum tuorum pars, nulli, &c.* unde Gronovius *Diatr.* cap. 46. miratur tam parvum vitium tot sagaces oculos fefellisse, et legit: *morum tuorum pax, nulli, &c.* Postea tamen, Reliq. ad *Sylv.* notat cod. Salisb. et Venet. 2. habere: *morum tuorum pars et nulli, &c.* unde scribit: *morum tuorum pars est, et nulli, &c.* Barthius vero: *Pietas, quam P. t. præstas, est morum t. pars, et nulli.* 'De *et publice* vide Gro-

NOTE

† *Ad Abascantium*] Hæc ad *Abascantium* Epistola mutila est, ut cuique patet; nam cum libellorum omnium, qui singulis *Sylvarum* libris continentur, mentionem facere soleat Poëta in Epistolis cuique earum libris præfixis, in hac ad *Abascantium* primi libelli tantum argumentum legitur.

^a *Cum publice prosint*] Ad imitationem.

^b *Pietas, quam Priscillæ tuæ præstas, et morum tuorum pars est, et nulli non conciliare te, præcipue marito, potest*] Exponit causas, quibus permotus sit ad scribendum *Epicedion*. Duas hic ponit latius patentes: meretur luctus hic tuus pius celebrari ab omnibus, tanquam testimonium tuorum morum; meretur in primis celebrari a bonis maritis. Tacitus *Hist. lib. 1.*

est, defunctam religio. Ego tamen huic operi non ut unus e turba, nec tantum quasi officiosus assilui:^c amavit enim uxorem meam Priscilla, et amando fecit mihi illam probatiorem:^d post hoc ingratus sum, si lacrymas tuas transeo.^d Præterea, latus omne divinæ^e domus^e semper demereri pro mea mediocritate conctor: nam qui bona fide Deos colit, amat et sacerdotes.^f Sed quamvis propiorem nexum^g amicitiae tuæ jampridem cuperem, malletm tamen^h nondum intervenisse materiam. *** *Reliqua desunt.*

novum ad Liv. iv. 13. quod moneo, ne quis legat *publico*.ⁱ Markl.—3 Plures libri: *sed tamen tum quasi*; Parm. *nec tamen quasi*; Rom. Venet. 2. vet. Lindembrogii, et cod. Florent. *nec tantum quasi*; Bernartius veram scripturam putat: *nec tantum otiosus*.—4 Parmensis alio ordine, et meliore iudice Marklando: *fecit illam mihi probatiorem*. Mox pro *sum* Gronov. Barth. Veen. et Delph. *sim*.—5 Pro *divinæ* Parm. *divitiæ*. Paulo post eadem, *demeriti pro demereri*.—6 Venet. 1. et Parm. *propiore visum*; unde Markl. conj. *propiore usum*.—7 Marklandus legi jussit: *malletm talem*. Pro *intervenisse* Parm. habet *invenisse*.—8 Hos asteriscos tacite inseruit Marklandus.

NOTE

^a Piso vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta severus, detestans interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.ⁱ Gronovius.

^c *Ego tamen huic operi, nec tantum quasi officiosus assilui, &c.* Dicit peculiari et propria causa se ad lugendum trahi; dolorem suum non tantum officium esse, aut amico dari; quippe affectum quo Priscilla Claudiam persecuta, quique sibi Claudiam pro-

batiorem effecerit, a se quoque lacrymas mereri et extorquere. *Idem.*

^d *Si lacrymas tuas transeo*] Id est, si non lacrymas tuas versibus meis celebrego.

^e *Latus omne divinæ domus*] Sic vocat ministros et amicos imperatoris.

^f *Qui bona fide Deos colit, amat et sacerdotes*] Adulatur Domitianum, qui Deus voluit appellari, ac sub nomine Herculis coli. Inde ejus ministros 'sacerdotes' vocat.

I. ABASCANTII IN PRISCILLAM PIETAS.

Laudat Priscillam Abascantii uxorem et miseri mariti pietatem admiratur.

Si manus aut similes docilis mihi fingere ceras,

Si meæ manus facile discere possent tabulas pingere, aut ducere vivos vultus ex

Parmensis: *Epicedion in Priscillam Abascantii uxorem*; ceteræ omnes:

Aut ebur impressis aurumve animare figuris;
 Hinc, Priscilla, tuo solatia grata marito
 Conciperem: namque egregia pietate meretur,
 Ut vel Apelleo vultus signata colore, 5
 Phidiaca vel nata manu, reddare dolenti:
 Sic auferre rogis umbram conatur, et ingens
 Certamen cum Morte gerit, curasque fatigat
 Artificum, inque omni te quærit amare metallo.
 Sed mortalis honos, agilis quem dextra laborat. 10
 Nos tibi, laudati juvenis rarissima conjux,
 Longa, nec obscurum finem latura, perenni

ebore, vel ex auro; hinc meditarer, Priscilla, grata levamenta viro tuo: namque dignus est ob eximiam pietatem, ut tu restituere illi mœrenti, depicta coloribus Apellis, vel efficta manu Phidiæ. Sic nititur eripere bustis tuos manes, et committit grande prælium cum morte, et lassat artem opificum, et quærit te diligere in omni metallo. Sed periturum est decus, quod manus levis efficit. Nos conamur, uxor clarissima illustris juvenis, tibi conferre victuris versibus longus inferias, nec passim

Abascantii in Priscillam Pietas.—9 Marklandus conjectabat: inque omni te quærit habere metallo.—11 Non tibi Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—14 Hein-

NOTÆ

1 Si manus aut similes docilis mihi fingere ceras, Aut ebur impressis aurumve animare figuris] Imitatur Statius Pindarum Ode v. Nemæorum. *Ὀὐκ ἀνδριαντοῦς εἰπ' ἔστ' ἐλινόσσιρ' ἐργάζεσθαι ἀγάλματ' ἐπ' αὐτὰς βαθυδὸς Ἑορδῶρα. Statuarius non sum, ita ut fabricer simulacra, quæ sint futura im-mobilia super basin stantia. Quæ Ho-ratius ita æmulatus est iv. Ode 8. ad Marcium Censorinum: 'Neque tu pessima munerum Ferres, divite me scilicet artium, Quas aut Parrhasius protulit aut Scopas; Hic saxo, liquidis ille coloribus, Solers nunc hominem ponere, nunc deum. Sed non hæc mihi vis.'*

Aurumve animare figuris] Maro, 'ex-cudere spirantia mollius æra,' et 'vi-vos de marmore ducere vultus.'

3 *Hinc]* Ex his scilicet artibus,

pictura, aut sculptura.

5 *Apelleo]* Vide Equo Domitiano vs. 100.

6 *Phidiaca]* Vide ibidem vs. 102.

8 *Certamen cum Morte gerit]* Euripides in Alceste: *μάχην συνάψαι δαι-μόνων τῷ κοῖρανῳ. Depræliari cum prin-cipe dæmonum. Idem: θανάτῳ ἀγῶνα συμβάλλειν, cum morte luctari.*

9 *Inque omni te quærit amare metal-lo]* Te scilicet effingendo.

10 *Sed mortalis honos, agilis quem dextra laborat]* 'Quid enim,' ut ait Seneca Consolat. ad Polybium, 'im-mortale manus mortales fecerint?' Honorem vocat statuas et imagines in honorem alicujus confatas. *Agilis dextra]* Hoc commendat facilitatem operis.

11 *Laudati juvenis]* Abascantii.

12 *Longa, nec obscurum finem latura,*

Tentamus dare justa lyra: modo dexter Apollo,
 Quique venit juncto mihi semper Apolline Cæsar,
 Annuat: haud alio melius condere sepulcro. 15
 Sera quidem tanto struitur medicina dolori,
 Altera cum volucrem Phœbi rota torqueat annum:
 Sed cum plaga recens, et adhuc in vulnere primo
 Ægra domus questu, miseramque accessus ad aurem
 Conjugis orbat, tunc flere et scindere vestes 20
 Et famulos lassare greges, et vincere planctus,
 Fataque, et injustos rabidis pulsare querelis
 Cœlicolas, solamen erat: licet ipse levandos

ras obscurum finem. Modo Apollo faveat, et Cæsar, qui semper venit cum Apolline, non digniori sepeliere tumulo. Tardum quidem remedium paratur tanto luctui, cum sol celeri orbe incipiat secundum annum: sed cum vulnus novum erat, et adhuc nigra luctu familia in prima plaga, tunc sola ratio concilianda auris vidui mariti, et solum levamentum erat lugere, et lacerare vestes, et fatigare turbam servorum, ac superare eorum planctus, et incescere fata, et iniquos cœlites furioso questu. Quamvis

sus ad Ovid. Heroid. iv. 113. ita citat hunc versum: Quicumque venit mihi dexter Apolline Cæsar, sine dubio errore memoriæ.—15 Parmensis: aut alio. —17 Altera cum volucris Venett. Parm. Rom. Brix. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. nihilominus tamen Marklandus censet scripsisse Statium: Altera cum volucrem.—18 Idem Marklandus malit: funere primo.—19 Nigra domus questu Venett. 1. 2. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Nic. Heinsius Not. ad Val. Flac. i. 147. et in Advers. lib. iv. cap. 3. p. 576. legit: Ægradomus questu; quod primus admisit Marklandus, 'Adversariorum l. xcvi. cap. 5. diximus legendum: miseram qui accessus ad aurem? Ea lectio unius literæ mutatione omnem hic moram tollit.' Barth.—23 Addenda post hæc verba, solamen erat, nota interrogandi. Qui enim de sera consolatione

NOTE

perenni Tentamus dare justa lyra] Idem Lacrymis Etrusci: 'Nos non arsura feremus Munera, venturosque tuos durabit in annos Me monstrante dolor.'

14 Quique venit juncto mihi semper Apolline Cæsar] Adulatur Domitianum, dicitque ejus numen non minus præsens sibi esse, quam Apollinis, ac sibi inspirare carmina. Et hoc dicit, quia Domitianus poëtica arte enituit, ut diximus Achilleidis i. initio.

17 Altera rota] Pro secundas circuitus solis. Carrum enim soli dant

Poëtæ. Volucrem] Quia nihil citius fluit tempore.

18 Plaga] Extinctæ uxoris.

20 Conjugis orbat] Abascantii, Scindere vestes] In luctu scindebant vestes, ut sæpius diximus.

21 Et famulos lassare greges, et vincere planctus] Theb. vi. 'Asperior contra, planctusque egressa viriles, Exemplo famulas premit, hortaturque volentes.'

22 Fataque, et injustos rabidis pulsare querelis Cœlicolas] Veteres, doloris impatientia, fata et Deos iniquos impie vocabant. Quinetiam in his

Ad gemitus sylvis comitatus et amnibus Orpheus
 Afforet, atque omnis pariter matertera vatem, 25
 Omnis Apollineus tegeret Bacchique sacerdos;
 Nil cantus, nil fila, Deis pallentis Averni
 Eumenidumque audita comis, mulcere valerent:
 Tantis in attonito regnabat pectore luctus!
 Nunc etiam ad planctus refugit jam plana cicatrix 30
 Dum canimus, gravibusque oculis uxorius instat
 Imber: habentne pios etiamnum hæc lumina fletus?
 Mira fides! citius genitrix Sipylea feretur

ipse Orpheus, comitatus nemoribus et fluviiis, venisset ad sedandum dolorem, simulque omnes ejus matertera, et omnis antistes Apollinis et Bacchi stiparent Poëtam, nihil carmina, nihil fides, quæ exoraverunt numina pallidi Averni, crinesque furiarum, possent illum solari: tantus dolor dominabatur in percusso pectore! Nunc etiam, dum canimus, jam obducta cicatrix recurrit ad luctus, et rivus lacrymarum motus desiderio uxoris extinctæ, offluit plenis oculis. Hinc adhuc fundunt pias lacrymæ? Mira fides! proditur Sipyleia mater citius exhaustisse ocu-

vatem interpellabant, hac interrogatione removentur.' *Idem.*—27 Margo ed. Barth. *Deis pro dies.*—28 *Eumenidumque audita choris* conjectabat Lindenbergius.—32 *Pro etiamnum hæc lumina*, Parm. et Rom. *etiamnum lumina*. Scriptum erat: *etiamnum ec*, pro *hec*, seu *hæc*; unde istud *etiamnum*.—33 Codd. Domitii Calderini: *Sipylea fertur*; Parmensis: *si pellea fertur*; Rom. Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Sipyleia fertur*; Heiasius vero ad Ovid. Fast. iv. 943. et Advers. lib. iv. cap. 3. p. 577. legit: *Sipylea*

NOTÆ

casibus quandoque eorum aræ ever-
 sæ, ac templa diruta. Suetonius Ca-
 ligula cap. 5. 'Quo defunctus est
 die Germanicus, lapidata sunt tem-
 pla, subversæ Deum aræ, lares a qui-
 busdam familiares in publicum ab-
 jecti.'

24 *Sylvis comitatus et amnibus Or-
 pheus*] Nota fabula de sylvis et am-
 nibus vocem Orphei sequentibus.

26 *Afforet*] Affuisset. *Omnis ma-
 tertera*] Orpheus erat filius Callio-
 pes unius e Musis, et cum omnes
 Musæ erant sorores, jure alias Mus-
 as illius materteras vocat. *Vatem*]
 Orpheum.

26 *Apollineus Bacchique*] Vates
 enim sunt in tutela Apollinis et Bac-
 chi. *Tegeret*] Texisset vel ciuisset

latus vatis.

27 *Nil cantus, nil fila*] Orphei.

28 *Comis*] Serpentibus, quibus tan-
 quam capillis caput cinctæ sunt Fu-
 riæ seu Eumenides. *Valerent*] Va-
 luissent.

29 *Pectore*] Illius, scilicet Abas-
 cantii.

30 *Nunc etiam ad planctus refugit
 jam plana cicatrix Dum canimus*] Ovi-
 dius de Remedio Amoris vs. 623.
 'Vulnus in antiquum rediit male
 sana cicatrix.' Molles enim sunt in
 calamitate mortalium animi.

31 *Uxorius Imber*] Id est, lacry-
 mæ, dolore mortis uxoris expressæ.

32 *Pios*] Flere enim mortuos, pie-
 tas est.

33 *Genitrix Sipylea*] Niobe, quæ, ob

Exhausisse genas; citius Tithonida mœsti
 Deficient rores, aut exsiccata fatiscet 35
 Mater Achilleis hyemes affrangere bustis.
 Macte animi: notat ista Deus, qui flectit habenas
 Orbis, et humanos propior Jove digerit actus;
 Mœrentemque videt, lectique arcana ministri
 Hinc etiam documenta capit, quod diligit umbram, 40
 Et colis exequias: hic est castissimus ardor;

los; tristes lacrymæ citius decurrunt Tithonidi; aut mater Achillis exhausta cessabit allidere undas ad ejus tumulum. Macte animi. Numen, quod moderatur frænos mundi, et propior Jove gubernat res humanas, observat ista, et cernit dolentem; et hinc sumit etiam secreta experimenta amoris ministri, quod amas mortuos, et vene-

feretur; quod Marklandus in curis secundis legi jussit; et primi in textum receperant Editores Bipontini. Barthius in Advers. lib. xcvi. cap. 5. conjectabat: citius Sipylæa feratur; et hoc placuit etiam in Notis ad hunc locum.—35 Heinsius ad Ovid. Trist. 1. 10. 8. et in Advers. 1. 1. pro exsiccata ex veteri codice vult exsatiata.—36 Manet Achilleis Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii. Margo ed. Barth. affringere.—38 Omnes edd. digerit; Heinsius tamen ad Claudian. vi. Cons. Honor. 590. legit dirigit. Hæ voces

NOTE

nimum dolorem de cæde liberorum, obriguisse dicitur in scopulam, Sipylum dictum. Hinc Sipylea.

34 *Exhausisse genas*] Lacrymis scilicet. Genas pro oculis Nostro sumi jam observavimus. Propertius de Niobe: 'De Niobe lacrymas supprimat ipse lapis.' *Tithonida*] Auroram Tithoni uxorem.

35 *Rores*] Rores, quæ mane cælo decidunt, dicuntur lacrymæ Auroræ, mortem Memnonis filii flentis. *Exsiccata*] Lacrymis scilicet. Eadem Thetis in Achilleide: 'Nec tibi de tantis placeat me fluctibus unum Litus, et Iliaci scopulos habitare sepulcri.' Quia Achilles sepultus fuerat in Sigæo promontorio Trojæ, fuguntque Poëtæ Thetidem semper hujus tumulo affixam et indesinenter flentem.

36 *Hyemes*] Pro undis, seu fluctibus maris, sæpe Nostro sumuntur,

37 *Deus*] Domitiani.

38 *Propior Jove*] Reges enim secundi a Deo res humanas gubernant.

39 *Mœrentem*] Abascantium. *Lectique arcana ministri Hinc etiam documenta capit, quod diligit umbram*] Signum est enim grati animi defunctos colere, quos vivos amavimus.

41 *Hic est castissimus ardor; Hic amor a Domino meritis censore probari*] Hoc ad commendandam Domitiani castitatem, qui, ut ait Suetonius, 'suscepta morum correctione probrosis fœminis lecticæ usum admittit, jusque capiendi legata hæreditatesque. Et quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnavit. Incesta virginum Vestalium varie ac severe coercuit. Equitem Romanum ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterii crimen intenderat, erasit judicium albo.'

Hic amor a domino meritis censore probari.
 Nec mirum, si vos collato pectore mixtos
 Junxit inabrupta Concordia longa catena.
 Illa quidem, nuptuque prior, tædasque marito 45
 Passa alio; sed te ceu virginitate jugatum
 Visceribus totis, animoque amplexa fovebat.
 Qualiter æquævo sociatam palmite vitem
 Ulmus amat, miscetque nemus, ditemque precatur
 Autumnum, et caris gaudet redimita racemis. 50
 Laudentur proavis, seu pulchræ munere formæ,
 Quæ morum caruere bonis, falsaque potentes

raris funera. Hic ardor pudicissimus, hic amor dignus est, qui laudetur a Domino censore. Nec mirum, si longa concordia devinxit indissolubili vinculo vestros animos. Illa quidem priori marito nupserat, sed te amplexa totis visceribus et mente diligebat, ac si virgo tibi sociata fuisset. Ut ulmus diligit vitem sibi copulatam cœtaneo palmite, et confundit ramos, et optat abundantem autumnum, et lætatur ornari dilectis racemis. Quæ non habent probos mores, et falsis bonis conspicuæ carent veris laudibus, celebrentur ob majores aut eximiam formam. Quanquam, o

sæpius confunduntur in vett. libris.—45 Pro nuptumque, quod habent Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. &c. Turnebus conj. nuptuque, probante Barthio; idque primus in textum recepit Marklandus.—47 Romana: amplexa fovebat.—49 Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: miscetque Venus. Vetus liber Barthii: ditemque procat.—50 Markl. conj. et crebris gaudet.—51 Laudatur proavis, seu pulchro Parm. et Rom.—52 Quæ morum cavere Parm. falsoque potentes Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. falsæque legit Heinsius in Advers. lib. II. cap. 1. falsaque conj. Barthius; eamque conjecturam, tanquam suam, edidit Mark-

NOTÆ

43 Collato pectore mixtos Junxit inabrupta Concordia longa catena] ‘Collato pectore mixtos,’ ‘cohærentia pectora,’ et ‘concordia mentium,’ et ‘mixtæ faces de pectore,’ sunt peculiare phrasè conjugum apud nostrum, ut jam alibi observavimus. Hæc nuptis perpetuo optat Catullus: ‘Sic magis, o nuptæ, semper concordia vestras, Semper amor sedes incolat assiduus.’

45 Illa] Priscilla. Nuptu [nuptum] Pro nuptiis.

46 Te] Abascanti.

48 Equævo sociatam palmite vitem Ulmus amat] Catullus: ‘Vitis si forte est ulmo conjuncta marito.’

49 Nemus] Pro arbore sumi jam Nostro observavimus.

52 Falsa] Id est, falsis bonis, qualia sunt bona, quæ vocamus corporis, et fortunæ, ut forma, genus, opes. Hæc enim vere nostra vocare non possumus. Et laus vera debet esse tantum de rebus nobis propriis, ut sunt mores, et virtutes, non vero de alienis.

Laudis egent veræ: tibi, quanquam et origo niteret
 Et felix species, multumque optanda maritis,
 Ex te major honos, unum novisse cubile, 55
 Unum secretis agitare sub ossibus ignem.
 Illum nec Phrygius vitiasset raptor amorem,
 Dulichiive proci; nec qui fraternus adulter
 Casta Mycenæo connubia polluit auro.
 Si Babylonis opes, Lydæ si pondera gazæ, 60
 Indorumque dares Serumque Arabumque potentes
 Divitias, mallet cum paupertate pudica
 Intemerata mori, vitamque rependere famæ.

Priscilla, tibi splendor natalium foret, et egregia species, et maritis multum optanda, major gloria ex tua virtute erat, quod caste vixeris in conjugio, et alueris unam flammam in animo. Nec Phrygius raptor, nec proci Dulichii, nec fraternus mæchus, qui contaminavit pudicum matrimonium auro Mycenæo, corripisset hunc amorem. Si præbuisset divitias Babylonis, si thesauros Lydorum, et omnes divitias Indorum, Serumque ac Arabum, mallet inviolata mori cum casta egestate, et im-

landus.—55 *Et te major honos Rom.*—57 Handius ad 1. Sylv. 2. 160. legit: *raptor amorum.*—58 *Dulichiive proci* ed. Lindenbrogii.—63 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *impendere famæ*; Venett. 1. 2. Parm. et Rom.

NOTE

53 *Tibi*] Priscillam alloquitur.

57 *Illum amorem*] Quo Priscilla diligebat maritum. *Phrygius raptor*] Paris Trojanus qui rapuit Helenam. Nota fabula.

58 *Dulichiive proci*] Intelligit procos Penelopes. Dulichios vocat quia plerique eorum erant ex Dulichio insula, quæ parebat Ulyssi marito Penelopes. *Fraternus adulter Casta Mycenæo connubia polluit auro*] Intelligit Thyesten, qui Ærophen Atrei fratris uxorem castissimam pretio corruptit, et in adulterium pellexit. *Mycenæo auro*] Vocat Poëta aurum, quo Thyestes corruptit uxorem fratris, *Mycenæum*, quia Mycenis, ubi erat regia Atrei fratris, hoc crimen commissum est.

60 *Babylonis opes*] De opibus Babylonis ac regum Babyloniorum consule Herodotum ac Q. Curtium. *Ly-*

dæ gazæ] Lydii enim reges ditissimi, quorum ultimus Cræsus ceteros et divitiis et felicitate superavit, antequam a Cyro vinceretur, ac de solio deiceretur.

61 *Indorum Serumque Arabumque*] Indi, Seres, Arabes populi opulentissimi. De iis jam alibi diximus.

63 *Intemerata*] Salvo decore matronali, pudore non extincto. *Famæ*] Id est, pro fama. Fama enim et bona existimatione vivimus. Hæc optimarum matronarum comes esse debet. Juvenalis Sat. viii. 'Summum crede nefas animam præferre pudori, Et propter vitam vivendi perdere causas.' 'Famam' cum pudore jungit Virgilius in querelis Didonis: 'Te propter eundem Extinctus pudor, et qua sola sidera adibam Fama prior.'

Nec frons triste rigens, nimiusque in moribus horror :
 Sed simplex hilarisque fides, et mixta pudori 65
 Gratia : quod si anceps metus ad maiora vocasset,
 Illa vel armiferas pro conjuge læta catervas,
 Fulmineosque ignes, mediique pericula ponti,
 Exciperet : melius, quod non adversa probarunt,
 Quæ tibi cura tori, quantus pro conjuge pallor. 70
 Sed meliore via dextros tua vota marito
 Promeruere Deos ; dum nocte dieque fatigas
 Numina, dum cunctis supplex advolveris aris,
 Et mitem Genium domini præsentis adoras.

pendere vitam famæ. Non frons illi mæste horrida, nimisque austeritas in moribus : sed simplex lætaque fides, et venustus verecundiæ conjuncta. Quod si dubius timor hanc vocasset ad maiora, gaudens sustinisset pro marito armatas turmas, tonitruaque, ac discrimina mediæ pelagi : melius fuit, quod infortunia non demonstrarunt tuam fidem, et quantum timuisses pro marito. Sed tuæ preces meliore modo reddidere Superos propitios tuo conjugi, dum nocte dieque illos rogas, dum supplex prosterneris ad omnia altaria, et colis placidum genium præsentis domini. Audita

NOTÆ

64 *Nec frons triste rigens, nimiusque in moribus horror*] Plautus in Epidico : ‘ Non illi caperat frons severitudine.’ Sic de Polla Noster Surrentino : ‘ Non frontem vertere minæ, sed candida semper Gaudia, et in vultu curarum ignara voluptas.’

65 *Fides*] Hic pro sinceritate fidei ac fiducia.

66 *Anceps metus*] Id est, in quo de vita agitur.

67 *Illæ*] Priscilla. *Vel armiferas pro conjuge læta catervas, Fulmineosque ignes, mediique pericula ponti, Exciperet*] Non minus forti erat animo, quam Heroïna illa apud Euripidem : Ζολὸς ἔγωγε καὶ νοσοῦντι συνοσοῦσ’ ἀνέξομαι, καὶ κακῶν τῶν σὺν συνολῶ κοῦδὲν ἔσται μοι πικρόν. Μετὰ γὰρ τῶν φίλων ἀνυχῶν τε χρῆ. *Tecum subibo volens morbum ægrota ; unaque tecum suffera tuas calamitates. Nihil mihi acerbi erit : cum amicis enim oportet ærumnas pati.* Vera causa, ut Catullus ait : ‘ Quod amantes Non longe a caro

Delph. et Var. Clus.

corpore abesse volunt.’

69 *Melius, quod non adversa probarunt*] Erat quidem Priscilla parata ad quidvis subeundum pro et una cum conjuge ; sed melius fuit, quod adversa hanc illius animi amorisque significationem non exegerunt. Martialis : ‘ Tu melius certæ meruisti pignore vitæ, Ut tibi non esset morte probandus amor.’

70 *Pallor*] Metus, qui pallorem inducit.

71 *Dextros*] Propitios, secundos. Theb. i. ‘ Junoniaque arva Dexter ama.’

72 *Fatigas Numina*] Noster Theb. iv. ‘ Superos in vota fatigant.’

73 *Dum cunctis supplex advolveris aris*] Propertius lib. iii. El. 16. ‘ Nunc, o Bacche, tuis humiles advolvimur aris.’

74 *Genium domini præsentis*] Domitiani, qui dominus voluit appellari. De Genio principis vide Equo Domit. vs. 58.

Stat.

2 I

Audita es: venitque gradu Fortuna benigno. 75
 Vidit quippe pii juvenis navamque quietem,
 Intactamque fidem succinctaque pectora curis,
 Et vigiles sensus, et digna evolvere tantas
 Sobria corda vices; vidit, qui cuncta suorum
 Novit, et inspectis ambit latus omne ministris. 80
 Nec mirum: videt ille ortus obitusque; quid Auster,
 Quid Boreas hybernus agat; ferrique togæque
 Consilia; atque ipsam mentem probat: ille subactis

es: et fortuna venit favente gressu. Respexit enim continuos labores pii juvenis, et inviolatam fidem, ac pectus repletum sollicitudinibus, sensusque insomnes, et attentum animum, qui tot tantasque res possit expedire. Respexit et ille, qui suos omnino cognoscit, et cingit sua latera approbatis ministris. Nec mirum: respicit ille orientem et occidentem, quid populi Septentrionales et Meridiani agant, consilia et armorum et togæ, et secreta cordis penetrat. Ille imposuit expertis humeris

rependere famæ, quod revocavit Marklandus.—76 Aldd. Colin. Gryph. &c. raramque quietem; Venett. 1. 2. et vet. Lindenbrogii navamque; unde Marklandus navamque edidit.—81 Venet. 1. pactos, i. e. per arctos, pro quid Arctos, ut in ceteris edd. Lectio nostra debetur Marklando.—82 Vener. 1. ferrique rogæ.—83 Parm. et Rom. ille jubatis; Venet. 2. Vicent. Aldd. Colin. Gryph.

NOTÆ

75 *Audita es*] A Diis et Principe.

76 *Vidit*] Domitianus. *Juvenis*] Abascantii.

78 *Et digna evolvere tantas Sobria corda vices*] Id est, tot tantasque ac tam varias res et negotia expedire. Tibullus lib. i. El. 9. 'Atque operum varias disposuisse vices.' *Vices*] *Διαδοχῇ πραγμάτων* in clausula Epistolæ Philippi Macedonis ad Aristotelem de natali Alexandri: 'Ἐλπίζω αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα ἕξιν ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς. Spero fore, ut educatus a te dignus existat et nobis, et rerum istarum successione. *Sobria corda*] Respexit Poëta significationem Græcam τοῦ νῆφειν, quod significat sobrium esse, vigilare ac diligentem esse: qui sensus est hujus loci.

79 *Vidit*] Domitianus.

80 *Inspectis*] Expertis, examinatis.

Quæ laus præcipua prudentis principis stipare latus suum ministris fidelibus, expertis, ac prudentibus.

81 *Videt ille ortus obitusque; quid Auster, [Arctos,] Quid Boreas hybernus agat*] Id est, fert cogitationes suas in omnes partes terræ, in Orientem, Occidentem, Septemtrionem, et Meridiem. Unde legendum censeo loco *Arctos, Auster*, qui ventus meridionalis est, et oppositus Boreæ, seu Aquiloni, Septemtrionali vento, ut sic comprehendantur quatuor cardines mundi.

82 *Ferri togæque Consilia*] Id est, belli pacisque artes.

83 *Subactis Molem immensam humeris*] *Humeris Abascantii subactis*, tritis usu et experientia rerum.

Molem immensam humeris, et vix tractabile pondus
 Imposuit, (nec enim numerosior altera sacra 85
 Cura domo,) magnum late dimittere in orbem
 Romulei mandata Ducis; viresque modosque
 Imperii tractare manu: quæ laurus ab Arcto,
 Quid vagus Euphrates, quid ripa binominis Istri,
 Quid Rheni vexilla ferant: quantum ultimus orbis 90
 Cesserit, et refluxo circumsona gurgite Thule.

Abascantii, ingentem molem, et pondus gravissimum, (nec enim aliud munus amplius in sacro Palatio,) late mittere in totum orbem jussa principis Romani, et tractare negotia quæ spectant ad vires et regimen imperii. Scire, quæ laurus veniat a Septemtrione, quantum militum errabundus Euphrates, quantum litus Danubii, qui habet duo nomina, quantum Rhenus habeat sub signis: quantum ultimus orbis, et Thule circumstrepens reciprocis undis cesserint. Nam cuncta pila erigunt prospe-

Basil. Plant. &c. ille subactis.—84 Venett. 1. 2. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii tractabile tempus.—91 Parm. Cesset et e refugo; Rom. Cesset et e refluxo. Burmannus ad Ovid. Heroid. Epist. XVIII. 182. notat in codd. scriptis

NOTE

84 *Molem immensam, et vix tractabile pondus*] Negotiorum scilicet publicorum.

85 *Sacra domo*] Imperatoria.

86 *Magnum dimittere in orbem Romulei mandata Ducis; viresque modosque Imperii tractare manu*] Hæc cura non solum videtur esse epistolarum et legationum, simul et annuli, sed et ampliores dignitates complectebatur. Unde forsitan Abascantius noster est ille Sextus celebratus Martiali lib. v. Epig. 5. 'Sexte, Palatinæ cultor facunde Minervæ, Ingenio frueris qui propiore Dei; Nam tibi nascentes domini cognoscere curas, Et secreta ducis pectora nosse licet.' *Viresque*] Per vires intelligi possunt, *divites*, quæ vox exercitus et opes notat. *Modosque*] Quibus scilicet tam administrari deberet exercitus quam distribui opes in impensis necessariis. *Tractare manu*] Galli una voce dicunt, *manier*.

88 *Quæ laurus ab Arcto*] Id est, quæ

victoria nuntietur a Septemtrione seu Arcto, cujus index laurus Epistolis, fascibus, lanceis, pilisque apposita, ut mox dicemus.

89 *Euphrates*] Fluvius Mesopotamiæ. Vide Theb. VIII. 290. *Binominis Istri*] Ister enim vocabatur etiam Danubius. Vide Theb. I.

90 *Vexilla*] Exercitus. Nam ad Euphratem Danubiumque ac Rhenum habebant Romani castra et exercitus, ad tutandos fines imperii contra incursiones Barbarorum. *Quantum ultimus orbis Cesserit*] Per ultimum orbem intelligit Britanniam, quæ sub Vespasianis principibus subacta, ac imperio adjecta est: nam ultra Britanniam Thulenvæ non erant nisi aquæ et inexpertum mare. Unde ultimus orbis.

91 *Et refluxo circumsona gurgite Thule*] Thule, aliis Islandia, aliis Tilemarche. *Refluxo gurgite*] Nam Oceanus Britannicus refluxus est, et reciprocatur æstu, atque, ut auctor est Pythi.

Omnia nam lætas pila attollentia frondes,
Nullaque famosa signatur lancea pinna.
Præterea, fides dominus si dividat enses,
Pandere quis centum valeat frænare manipulis

95

ros ramos, et nulla lancea notatur infausta penna. Præterea si princeps distribuat munia militaria, dicere, quis intermixtus manipulis legionum possit ducere centum

esse refugo. Parm. gurgite tile.—92 Parm. Venet. 2. et Rom. cum nonnullis aliis laceras p. a. frondes; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. lætas p. a. frondes. Heinsius in Advers. lib. II. cap. 18. correxit: Clavias p. a. frondes; nescio quis alius: laurus p. a. frondes. Rom. Omnia jam.—93 Edd. vet. Multaque famosa signatur lancea penna; Markl. conj. damosa s. l. pinna. Lectio nostra est ex conjectura Salmasii, quem vide ad Hist. Ang. Script. Vol. I. p. 1023. Vide etiam Syllog. Epist. Tom. II. p. 545.—95. 96 Edd. vet. frænare manipulos Intermissus eques. Salmasius ap. Gronov. Diatr. cap. 47. et

NOTE

as Massiliensis, apud Plinium, octogenis cubitis supra Britanniam intumescit. Hoc tamen verum non esse tradit Strabo. Circumsona] Quia hic æstus circum maximum edit sonitum ac strepitum.

92 Omnia nam lætas pila attollentia frondes, Nullaque famosa signatur lancea pinna] Ut hic locus intelligatur, observandum est, eos qui res lætas et bene gestas nuntiaturi veniebant, non solum tabellas laureatas, sed etiam summa pila ramis lauri (quos hic lætas frondes, ut rei bene gestæ seu victoriæ indices, vocat Poëta) ornasse. E contrario qui res turbulentas et infelicitè gestas, aut bellum nuntiabant, in summo hastarum lancearumve tulisse pinnas, velut signum rei tristic. Vetus interpres Juvenalis ad illum locum Sat. IV. 'Tanquam e diversis partibus orbis Anxia præcipiti venisset epistola pinna.' 'Antea,' inquit, 'si quid consules nuntiabant, in urbem per epistolas nuntiabant: si victoriæ nuntiabantur, laurus in epistola figebatur: si autem aliquid adversi, pinna figebatur.' Idem tradit Servius ad Æneid. IX. ibi: 'Pinnata per urbem

Nuntia fama roit.' 'Quidam volunt famam ideo hic pinnatam a Poëta inductam, quia tumultum et res adversas nuntiat: ut illud tangere videatur, quod qui bellum nuntiaret, pinnatas literas diceretur afferre.' Significat ergo Statius ex omnibus locis felices Domitiano nuntios venisse, nullum tristem. Vide Salmasium ad Lampridium Severi, et Gronovium suæ Diatr. cap. 47.

94 Fidos enses] Per enses intelligit munera bellica, ut ex pluribus locis Papinii probari potest. Itaque 'dividere' enses dicitur imperator, cum officia et dignitates militiæ distribuit. Fidos] Quia fidelitas maxime requiritur in ducibus exercituum et copiis, quibus tota salus Reipublicæ innititur.

95 Quis centum valeat frænare manipulis Intermixtus equos [manipulos Intermissus equos] Hic locus obscurus; sed Salmasius adhibita levi correctione facilem intellectu dedit, sic legendo: Quis centum valeat frænare manipulis Intermissus equos, vel Intermixtus. Frænare centum equos est ducere centum equites. Observandum est, duplex fuisse genus equitum qui

Intermixtus equos: quis præcepisse cohorti:
 Quem deceat clari præstantior ordo tribuni:
 Quisnam frænigeræ signum dare dignior alæ.
 Mille etiam prænosse vices: an meruerit agros
 Nilus, an imbrifero Libye sudaverit Austro:

100

equites: quis imperare cohorti: cui eminentior dignitas tribuni insignis conveniat: quisnam plus mereatur regere turmam equitum. Præscire etiam mille eventus: an Nilus inundaverit campos, an Libye rigata fuerit pluvioso Austro. Et ut recen-

Epistola quæ præfigitur Eleuch. Antidiata. p. 28. *frænare manipulis Intermixtus equos, vel eques.* Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 537. *Cui permissus eques* Barth.—98 *Parmensis: Quisnam frænigere.*—101 *Heinsius in Advers. lib. IV.*

NOTÆ

stipendia faciebant in exercitu Romano, quod discimus ex Vegetio lib. II. cap. 1. his verbis: 'Equitum alæ dicuntur ab eo, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies: quæ nunc vexillationes vocantur a velo, quia velis, hoc est, flammulis utuntur. Est et aliud genus equitum, qui legionarii vocantur, propterea quod connexi sunt legionari.' Horum unaquæque legio olim habuit trecentos, postea sexcentos vel septingentos triginta, qui ita erant per legionem distributi, ut singulis cohortibus ascripti essent sui equites. Cohors prima, quæ habebat pedites mille centum quinque, unde appellabatur 'milliaria,' numerum quoque duplicem equitum habuit, hoc est, centum triginta duos, cum reliquis sexaginta sex tantum haberent, ut discimus ex Vegetio lib. II. cap. 6. Igitur qui centum equos frænabat intermixtus manipulis, is est, qui centum equitibus præerat in cohorte milliaria. Manipuli autem legionis: ideo manipulis intermixtus pro legionario dixit. Deinde rotundum numerum posuit pro exacto et subtili, ut alias solent. Sic 'milliaria' cohors dicta prima legionis, licet centum quinque pedites ultra mille haberet.

96 *Præcepisse cohorti.* Cohors designata pars legionis; nam legio dividebatur in decem cohortes. Cohors in quinquaginta manipulos: manipulus in viginti quinque milites pro uno quoque manipulo. Vide Vegetium.

97 *Clari præstantior ordo tribuni.* Non hic sermo de tribunis plebis, sed de tribunis militum, quorum singuli legionibus præficiebantur. Tribunorum vero horum alii erant laticlavii, id est, majoris dignitatis; alii angusticlavii. De priori genere hic Statius et lapidum inscriptiones. De posteriori Suetonius in Othone, ubi vocat Suetonium Lenem tribunum 18. Legionis Angusticlavium. Vide Turneb. Adv. lib. I. et Lipsiam de Milit. lib. II. Dial. 9.

98 *Frænigera alæ.* Alæ, equitum erant ordines. Vide supra: hinc *frænigera.*

99 *Mille etiam prænosse vices.* Legit Turnebus: *Anni etiam prænosse vices. An meruerit agros Nilus.* De Nilo, ejusque incremento, et quo modo fecundat agros Ægypti, jam diximus.

100 *An imbrifero Libye sudaverit Austro.* Auster ventus Græcis ῥόρος dictus ab humore et nebula, quod ῥόρος humor Latina interpretatione

Cunctaque si numerem, non plura interprete virga
 Nuntiat e celsis ales Tegeaticus astris;
 Quæque cadit liquidas Junonia virgo per auras,
 Et picturato pluvium ligat aëra gyro;
 Quæque tuas laurus volucris, Germanice, curru 105
 Fama vehit, prægressa diem, tardumque sub astris
 Arcada, et in medio linquens Thaumantida cælo.

seam omnia, volucer Tegees non plura refert e sublimibus sideribus, interprete caduceo; nec puella Junonis, quæ labitur per humidos ventos, et præcingit distinctis coloribus imbriferum aërem, ac fama quæ, o Germanice, portat veloci cursu tuas victorias, prævertens diem, et relinquit post se sub astris Mercurium Arca-

cap. 3. p. 577. legit: *Cunctaque si numerem . . . Nuntiat; vel certe: Cuncta quid enumerem? . . . Nuntiat e celsis ales Tegeaticus astris.*—103 Venet. 1. *Junonia jura.*—104 *Et picturato liquidum Parm.*—105 Edd. vett. *cursu; Barth.*

NOTÆ

dicitur, ac si is ventus sudoris effector. *Nonius.* Dixit autem eleganti metaphora *sudaverit*; ut enim sudor e corpore animalium per calorem excitur, sic Libye seu Africa dicitur 'sudare imbrifero Austro,' cum rigata ejus aquis, quæ calidæ sunt, emittit humorem, quo segetes sataque nutriuntur, et sic fertilissima redditur. Habuit enim in mentem Poëta fertilitatem Africæ, ut superiori versu Egypti fertilitatem, quia utraque erat horreum Romæ.

101 *Interprete virga*] Vide Theb. I. 306. *Interprete*] Quia Mercurius nuntius et interpretes Deorum est.

102 *Ales Tegeaticus*] Mercurius Arcas a Tegea urbe Arcadiæ sic dictus. *Ales*] Ob talaria.

103 *Junonia virgo*] Iris Thaumantis filia, nuntia Junonis. *Liquidas per auras*] Quia arcus celestis, cujus Iris est symbolum, non fit nisi pluvio aëre.

104 *Et picturato gyro*] Quia arcus celestis variis coloribus pingitur. *Ligat*] Id est, cingit.

105 *Quæque tuas laurus volucris, Germanice, curru Fama vehit, prægressa di-*

em] Alludit ad historiam, de qua Suetonius in Domitiano cap. 6. 'Bellum civile,' inquit, 'motum a L. Antonio Superioris Germaniæ præside confect absens mira felicitate, cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transiturus ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset: de qua victoria præsagiis, prius quam nuntiis comperit. Si quidem ipso, quo dimicatum erat die, statuam ejus Romæ insignis aquila complexa peninis, clangores lætissimos edidit, pauloque post occisum Antonium adeo vulgatum est, ut caput ejus quoque apportatum vidisse se plerique contenderent.' Sic apud Ammianum Marcellinum, victo in Galliis Sylvano, qui imperium arripuerat sub Juliano, evenit, ut Romæ eodem die in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus, an præsagio, 'Sylvanus devictus est,' magna voce inclamaret. *Prægressa* igitur diem fama, cum victoria relata de Antonio Romæ cognita fuerit, eodem die, quo prælium commissum.

107 *Arcada*] Mercurium. *Thaumantida*] Irim.

Qualem te Superi, Priscilla, hominesque benigna
 Aspexere die cum primum ingentibus actis
 Admotus conjux! vicisti gaudia certe 110
 Ipsius, affuso dum pectore prona sacratos
 Ante pedes avide domini tam magna merentis
 Volveris. Aonio non sic in vertice gaudet
 Quam pater arcani præfecit hiatibus antri
 Delius, aut primi cui jus venerabile thyrsi 115
 Bacchus, et attonitæ tribuit vexilla catervæ.

dem, et Thaumantida sub medio cælo. Qualem te, Priscilla, Dii mortalesque viderunt in felici die, cum primum maritus accitus est ad amplissimam dignitatem! superasti lætitiæ cænæ ipsius, dum supplex inclinato pectore procubuisti ad sacros pedes domini tam bene merentis. Illa, cui pater Delius Apollo, committit secretos specus, non sic lætatur in jugo Aonio, aut cui Bacchus dedit ferre primum thyrsum,

conj. curru, quod primus recepit Marklandus.—110 Edd. vett. *vicisti gaudia cænæ*. Heinsius Notis ad Sil. Ital. viii. 378. et in Advers. lib. iv. cap. 3. et 577. et lib. ii. cap. 9. p. 272. legit: *acuisi gaudia cænæ*. Lectio nostra est a Marklando.—111 Pro *Ipsius* idem Heinsius ad Silium l. i. legit, *Dop-silis*: et ad Val. Flac. i. 762. et in Advers. loco jam citato, pro *effuso*, quod exhibent edd. vett. *affuso*.—114 *Quem pater* edd. vett. *Quam pater* Marklandus.—115 Pro *cui jus* Parmensis, *cujus*; et ita codices Domitii Calderini,

NOTE

108 *Qualem*] Id est, quanta lætitia gestientem.

109 *Cum primum ingentibus actis*
Admotus] Id est, cum primum in aulam imperatoris admissus est. *Admotus*] Eodem sensu Tacito, Ann. xiv. 'Quartus decimus annus est Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum.'

110 *Vicisti gaudia certe [cænæ] Ipsius*] Id est, plus dedisti gaudii Abascantio, dum advoluta genibus Cæsaris gratias ei pro illo egisti, quam recepit ipse, cum ad cænā imperatoris admissus est.

111 *Sacratos pedes*] Imperatoris.

113 *Aonio vertice*] Parnassi, quem Aones populos tenuisse refert Strabo.

114 *Quam*] Pythiam intelligit Poëta. *Arcani hiatibus antri*] In Parnasso erat antrum, unde spiritus fati-

dicus emittebatur, cujus exhalatione temulenta Pythia futura prædicebat. *Arcani*] Vel sacri, vel quia nemini nisi Pythiæ illuc accedere fas erat.

115 *Delius*] Apollo, a Delo insula, in qua natus est. *Aut primi cui jus venerabile thyrsi Bacchus*] Hanc intelligit, quam Bacchus præfecit Orgiis suis, quamque Papinius Theb. iv. vocat 'reginam Sylvestris chori'; fœminæ enim præerant sacris Bacchi, et ipse Mænadam chorus ex solis fœminis constabat, ut Noster dicit Achilleid. i. 'Lex procul esse mares; iterat præcepta verendus Ductor, inaccessumque viris edicitor antrum.' Thyrsus autem erat insigne Bacchantium.

116 *Attonitæ*] 'Ενθ'εον, agitata a Deo. *Tribuit vexilla*] Id est, ducem constituit.

Nec tamen hic mutata quies, probitasve secundis
 Intumuit: tenor idem animo, moresque modesti,
 Fortuna crescente, manent: fovet anxia curas
 Conjugis, hortaturque simul, flectitque labores. 120
 Ipsa dapes modicas, et sobria pocula tradit,
 Exemplumque ad herile monet: velut Appula conjux
 Agricolaë parci, vel sole infecta Sabina,
 Quæ videt emeriti, jam prospectantibus astris,
 Tempus adesse viri, propere mensasque torosque 125
 Instruit, expectatque sonum redeuntis aratri.
 Parva loquor: tecum gelidas comes illa per Arctos,
 Sarmaticasque hyemes, Istrumque, et pallida Rheni
 Frigora, tecum omnes animo durare per æstas,

et signa cohortis Deo plenæ. His tamen non est mutata mentis tranquillitas, nec probitas corrupta est prosperitate: idem tenor animo, et aucta fortuna eadem morum modestia. Sua sollicitudine levat curas mariti, atque una excitat, mitigatque labores. Ipsa illi apponit parcos cibos, et frugaliter pocula, et hunc format ad exemplum domini. Velut uxor Appula parci agricolaë: vel illa nigrata sole Sabina, quæ cernit orientibus stellis jam appropinquare reditum viri, confecto diurno opere, sternitque cito mensam et lectos, ac oppertitur strepitum revertentis aratri. Pauca dico. Tecum forti animo illa voluit sæcra vadere per rigidos Septentriones et brumas Sarmaticas, Danubiumve, ac frigora Rheni, quæ pullorem inducunt, et

quem hic locus diu torsit: tandem vetum vidit, cui jus.—117 Pro mutata Parm. et Rom. habent, cunctata.—122 Pro monet Venet. 1. moves, quemadmodum conjecerat Marklandus.—123 Sabino edd. vet. Heinsius ad Ovid. Amor. II. 4. 16. correxit Sabina, quod reposuit Marklandus.—124 Pro astris Parmen. his austris.—128 Istrumque Heinsius.—129 Edd. vet. durata per æstus.

NOTE

117 Quies] Hic pro animi statu, in quo nec prosperis nec adversis movetur e sua sede. Probitas] Hic moderationem animi significat.

122 Exemplum ad herile] Domitiani scilicet, de cuius sobrietate Suetonius cap. 21. Appula conjux, sole infecta Sabina] His etiam fœminis laudem castitatis et parcimoniae tribuit Horatius, Epod. I. 'Quod si pudica mulier in partem juvet Domum ac dulces liberos: Sabina qualis, aut perusta solibus Pernicis uxor Appuli.' Appula] Ex Apulia regione Italiae in magna Græcia. Sabina] Sa-

bini etiam populi Italiae, non procul Roma.

127 Parva loquor] Ἐναγώγησις eadem, qua usus est in Epulo Eucharistico: 'Parva loquor, nec dnm æquos, Germanice, vultus.' Mens: Nondum dixi de Priscilla, quod magis laude dignum est.

128 Sarmaticasque hyemes] Quia hyemes in his regionibus Sarmatarum maxime pungunt. De Sarmatis jam alibi diximus. Istrumque] Danubium, qui etiam Ister vocabatur.

129 Omnes æstus] Id est, loca calidissima Africae.

Et, si castra darent, vellet gestare pharetras, 180
 Vellet Amazonia latus intercludere pelta;
 Dum te pulvereæ bellorum in nube videret
 Cæsarei prope fulmen equi, divinaque tela
 Librantem, et magnæ sparsum sudoribus hastæ.
 Hactenus alma chelys: tempus nunc ponere frondes, 183
 Phoebe, tuas, moestaque comam damnare cupresso.
 Quisnam impacata consanguinitate ligavit
 Fortunam Invidiamque Deus? quis jussit iniquas
 Æternum bellare Deas? nullamne notavit
 Illa domum, torvo quam non hæc lumine figat 140

per cunctos calores. Et si lex militiæ sineret, vellet ferre pharetras, et tegere latus scuto Amazonio, dum te cerneret in obscuro certaminum pulvere, prope equum Cæsaris rapidissimum, et intercurrentem sacras sagittas, et sudantem pondere gravis hastæ. Hactenus alma testudo. Nunc tempus, Phæbe, dimittendi ramos tuos, et funestandi crines tristi cupresso. Quodnam numen conjunxit impacata societate Fortunam et Invidiam? Quis voluit hæc maligna numina semper configere secum invicem? Nullamne illa respexit domum, quam non hæc statim intueatur

Correxit Marklandus, qui pro æstus legi posse dicit, actus. Alii superesse per æstus. Helmsius malit: tantos animo durasse per æstus. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 747.—132 Antiquæ edd. pleræque: bellorum nube, ommissa præpositione: scriptum erat: bellorū in nube.—133 Venet. I. damnataque tela.—134 Vibrantem edd. vett. Librantem est a Marklando.—139 Barthius

NOTÆ

180 Et, si castra darent] Id est, si lex militiæ permitteret. Et hoc dicit, quia non licebat mulieri castra ingredi. Inde illa indignatio Virgilii: 'Sequiturque (nefas) Ægyptia conjux.' Et T. Mutius damnatus est, quoniam uxor Calvisii Sabini mala cupidine visendi situm castrorum ea habitu militari ingressa est, stuprumque cum eo commisit. Vellet gestare pharetras] More scilicet Amazonum.

181 Amazonia pelta] Amazones enim ferebant arcum et pharetras, ac breves clypeos 'peltas' dictos. Vide Theb. VII.

186 Hactenus alma chelys] Alma vocandi casu. Hactenus cithara cecinimus laudes Priscillæ, nunc fienda est ejus mors. Frondes, Phæbe, tuas]

Lauros; in luctu enim lauros et vittas deponebant.

186 Moestaque comam damnare cupresso] Quia erat cantaturus Epicedion et carmen funebre.

187 Quisnam impacata consanguinitate ligavit Fortunam Invidiamque Deus] Nam, ut ait Lucianus: Ὅπου ἀὲ μὲλ-ζους ἐλπίδες, ἐνταῦθα οἱ φθόνοι χαλεπότεροι. Ubi lætior spes, ibi sævior invidia est. Sic Labor Voluptasque, dissimillima natura, societate quadam naturali inter se junctæ sunt.

189 Deas] Fortunam scilicet et Invidiam. Invidiam enim, seu Νεμῆσιν, et Fortunam consecraverunt veteres.

140 Illa] Fortuna. Hæc] Invidia scilicet; nec unquam illi recta acies,

Protinus, et sæva perturbet gaudia dextra ?
 Florebant hilares inconcussique penates ;
 Nil moestum : quid enim, quamvis infida levisque,
 Cæsare tam dextro, posset Fortuna timeri ?
 Invenere viam liventia Fata, piumque 145
 Intravit vis sæva larem : sic plena maligno
 Afflantur vineta Noto : sic alta senescit
 Imbre seges nimio : rapidæ sic obvia puppi
 Invidet, et velis adnubilat aura secundis.
 Carpitur eximium fato Priscilla decorem : 150
 Qualiter alta comam sylvarum gloria pinus
 Seu Jovis igne malo, seu jam radice soluta,
 Deficit, et nulli spoliata remurmurat auræ.
 Quid probitas, aut casta fides, quid numina prosunt

limis oculis, et perturbet lætitiæ ejus crudeli manu? florebat læti et immoti lares. Nihil triste: quid enim Fortuna, quamvis fallax et inconstans, metui potuit tam secundo Cæsare? Fata invida viam invenerunt nocendi, et sæva eorum potentia subiit pios penates. Sic vineta referta uvis infestantur malo Noto: sic celsa sata curvantur nimis pluviis: sic ventus obtrius adversatur celeri navi, et cogit nubes adversus prospera vela. Egregia forma Priscillæ extinguitur fato, ut pinus excelsa, sylvarum decus, moritur seu maligno Jovis fulmine, seu jam laxata stirpe, et nudata foliis resonat nulli vento. Quid probitas aut pudica fides?

legebat: nullamne notavit.—141 Parmensis: et scava perturbet.—144 Cæsare jam dextro Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—145 Heins. Advers. p. 579. malit: Intravit Styx sava, vel Libitina.—147 Afflantur jumentia noto Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—149 'Id est: Nubila velis objicit. Vera est hæc utique lectio, et elegans, et Papinio digna: itaque recte defensa et nobis alibi et Joanni Gebhardo Curar. Juvenil. lib. 1. cap. 8. contra Joannem Meursium, qui adjubilat reponendum imaginatus est Miscell. lib. III. cap. 14.' Barth. Marklandus conj. obsibilat, vel obnubilat. Idem monuit,

NOTE

ut ait Ovidius. Et Homero *ἰδὼν δόδρα* *ἰδὼν δόδρα, torte asperit.* A Luciano in calumniæ tabula *ἰδὼν δόδρα* pingitur *ἰδὼν δόδρα* *καὶ ἑμφορὸς, καὶ δὲν δέδορκας, κ. τ. λ.* Invidia pallida, et deformis, et figens lumine. Vide ejus descriptionem apud Ovidium.

146 *Larem*] Domum Abascantii ac Priscillæ. *Sic plena maligno Afflantur vineta Noto*] 'Afflare ventis' Virgilianum est: 'Ex quo me Divum pater

atque hominum rex Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.' *Maligno Noto*] Quia ventus ille admodum contrarius est floribus et viti.

152 *Ignem malo*] Fulmine.

153 *Et nulli spoliata remurmurat auræ*] Spoliata scilicet foliis et frondibus, quibus remurmurare poterat.

154 *Castam fidem*] Fides servata conjugii.

Culta Deum? furvæ miseram circum undique leti 155
 Vallavere plagæ: tenuantur dura sororum
 Licia, et exacti superest pars ultima fili.
 Nil famuli cœtus, nil ars operosa medentum
 Auxiliata malis: comites tamen undique ficto
 Spem simulant vultu: flentem notat illa maritum. 160
 Ille modo infernæ nequicquam flumina Lethes
 Incorrupta rogat: nunc anxius omnibus aris
 Illacrymat, signatque fores, et pectore terget
 Limina: nunc magni vocat exorabile numen
 Cæsaris. Heu durus Fati tenor! estne quod illi 165
 Non liceat? quantæ poterant mortalibus annis
 Accessisse moræ, si tu, pater, omne teneres
 Arbitrium? cæco gemeret Mors clusa barathro,

quid proficiunt adorata numina? Vulnera atræ mortis undique circumdederunt infelicem. Sæva sororum stamina decrescunt, et restat pars ultima consumti fili. Nihil turbæ seroorum, nihil laboriosa scientia medicorum opitulata morbo. Attamen circumstantes simulato vultu fingunt sperare. Hæc animadvertit virum plorantem. Ille nunc frustra precatur inexorabiles fluvios Lethes infernæ: nunc solitius fundit lacrymas ad cuncta altaria, notatque fores, ac verrit limina suo pectore. Nunc rogat flexibile numen magni Cæsaris. Heu asper tenor fati, quod omnia non illi liceant! Quantæ moræ offerri poterant vitæ hominum, si tu pater haberes omnium rerum potestatem. Mors doleret clausa in nigra voragine, et otiosa

ne quis conjiciat: ventis secundis.—164 *Lumina* edd. vett. Parm. Rom. Venet. 2. &c. *Limina* Till. Cruc. Gevart. &c.—167 Marklandus malit: si

NOTÆ

157 *Fili*] Vitæ scilicet Priscillæ.

159 *Comites tamen undique ficto Spem simulant vultu*] Idem Theb. iv. 'Et armatis fingit sperare sacerdos.'

160 *Ille*] Priscilla.

161 *Lethes*] Fluvii inferni.

163 *Signatque fores et pectore terget Limina*] Quidam hic notari volunt morem, quo veteres, uti Meursio ad Hesychium observatum, in morbis gravissimis, lauri ramum pro foribus suspendebant; Apollinem mortis fatalis præsidem, cujus ea arbor, deprecaturi. Auctor Etymologici Mag-

ni: 'Ἀπὸ τοῦ, τοὺς τῆς δάφνης ἕρπηκας, τοὺς πρὸ τῶν θυρῶν ἱεραμένους. Sed male: hic enim *fores* templorum intelliguntur, quæ Abascantius pectore signabat. Noster Theb. ix. 'Pictasque fores et frigida vultu Saxa terunt.' Hoc enim in supplicationibus receptum erat. Adde Claudianum in Elogio Serenæ: 'Numinibus votisque vacas, et supplice crine Verris humum.'

168 *Cæco barathro*] Barathrum locus profundus et obscurus. Sic vocat Inferos ob tenebras.

Longius et vacuæ posuissent stamina Parcæ.
 Jamque cadunt vultus, oculisque novissimus error, 170
 Obtusæque aures, nisi cum vox sola mariti
 Noscitur: illum unum media de morte reversa
 Mens videt; illum ægris circumdat fortiter ulnis
 Immotas obversa genas; nec sole supremo
 Lumina, sed dulci mavult satiare marito. 175
 Tunc sic unanimum moriens solatur amantem:
 PARS animæ victura meæ, cui linquere possem
 O utinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos,
 Parce precor lacrymis, sævo nec concute planctu
 Pectora, nec crucia fugientem conjugis umbram. 180
 Linquo equidem thalamos (salvo tamen ordine) mœsti

Parcæ nunquam evolissent sua licia. Jamque vultus mutatur. Jam errant ultimū oculi: obtusæ sunt aures, et sola vox conjugis noscitur. Anima regressu de media morte cernit hunc solum. Illum stricte amplectitur debilibus brachiis, vultus et oculi in illum flectuntur, et mavult satiare oculos caro conjuge, quam ultima luce. Tunc moriens sic consolatur concordem maritum: Para animæ remunera meæ, cui utinam possem linquere annos, quos sæva Atropos mihi adimit! reprime, oro, fletus, nec feri tuum pectus crudeli planctu, nec afflige recedentem uxoris umbram. Desero, equidem, tristem torum. Prior absolvi tempore præ-

tu, pater alme, teneres.—170 Venet. 1. et codex Senensis: *novissimus error*; quod probabat Eust. Sivarthius in *Analectis* lib. II. cap. 2. Gronovio referente, Diatr. cap. 47. *novissimus horror* exhibent Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c.—174 Venet. 1. *obtusæ genas*.—177 Edd. vet. *possem*; Marklandus reponi *jussit possem*.—181 Parma. *mœstis*; Rom. Venet. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *mœstos*; pro quo

NOTÆ

169 *Vacuæ*] Nihil haberent enim, quod agerent.

170 *Oculisque novissimus error*] Noster alibi: 'Ille oculis extremo errore solutus Labitur.' Virgilins de Didone Æneid. IV. 'Oculisque errantibus alto Quæsitivæ cælo lucem, ingemuitque reperta.'

173 *Fortiter*] Sic Atys moriens Theb. VIII. 'Quater jam mortē sub ipsa Ad nomen visus dejectaque fortiter ora Sustulit.'

174 *Nec sole supremo Lumina, sed dulci mavult satiare marito*] Idem Atys moriens Theb. VIII. 'Illam unam neg-

lecto lumine solis Aspicit, et vultu non exsatiatur amico.'

177 *Pars animæ victura meæ*] Amantes enim unam habere dicuntur animam, quæ duo corpora animat. Cui linquere possem O utinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos] Similis fuit voti compos Alcestis apud Euripidem: Ἐγὼ σε προσβέβουσα, κἀντι τῆς ἐμῆς Ψυχῆς κατασθῆσασα, φῶς τὸδ' εἰσ-οπαῖν, Ὀρήσκω. O vir salutem prætulisti tuam meæ, ut pro me tibi lucem cernere liceret, emorior.

181 *Salvo tamen ordine*] Quia Priscilla proveciori ætate erat:

Quod prior: exegi longa potiora senecta
 Tempora; vidi omni te pridem in flore nitentem,
 Vidi altæ propius propiusque accedere dextræ.
 Non in te Fatis, non jam Cœlestibus ullis 185
 Arbitrium: mecum ista fero: tu limite cœpto
 Tende libens, sacrumque latus, Geniumque potentem
 Irrequietus ama: nunc, quod cupis ipse juberi,
 Da Capitolinis æternum sedibus aurum,
 Quo niteant sacri centeno pondere vultus 190
 Cæsaris; et propriæ signa cultriciis amorem.
 Sic ego nec Furias, nec deteriora videbo
 Tartara, et Elysias felix admittar in oras.
 Hæc dicit labens, sociosque amplectitur artus,
 Hærentemque animam non tristis in ora mariti 195

*ferenda longo senio, servato tamen naturæ ordine. Te pridem vidi florentem juven-
 tute. Cognovi te indies gratiorem carioremque imperatori esse. Nulla tibi fata,
 nulli Dii nocere possunt. Omnia tua infortunia mecum aufero. Tu perge latus
 via, qua cepisti, et irrequietus dilige sacrum latus et potentem genium. Nunc quod
 optas ipse tibi mandari, pone in Capitolio æternam statuum auream centum
 pondo, qua facies domini fulgeat, et qua noceat amorem suæ cultriciis. Sic ego nec
 cernam Eumenidas, nec pejora Tartara, et beata excipiar in plagas Elysias. Hæc
 loquitur corruens, et amplectitur carum conjugem, et haud mæsta transmittit in os*

in Venet. 1. noctis. Marklandus correxit *mæsti*.—187 Parm. *geminumque
 potentem*.—188 *Jure quietus ama* legi vult. Heinsius in *Advers.* lib. iv. cap. 8.
 p. 579. Vide Burm. ad Ovid. *Trist.* ii. 541. Pro *ipse videri*, quod habent
 Parm. Rom. Aldd. &c. *ipse juberi* præbet Venet. 1. et sic correxit Lipsius
 Elect. lib. i. cap. 9. probantibus VV. DD.—189 *De Capitolinis* Venet. 1.
 Parm. et Rom. *Des Capitolinis* conj. Marklandus.—190 *Quo niteat sacri
 contento* Venet. 1. Pro *niteat* Marklandus legendum monuit *niteant*.—191
 Pro *signet* Venet. 1. Parm. et Rom. *signes*. Marklandus edidit ex conjec-
 tura, *signa*.—193 *Parmensis: admittar in oras; ceteræ omnes: ad oras.*

NOTÆ

184 *Vidi altæ propius propiusque ac-
 cedere dextræ*] *Altæ*, id est, Impera-
 toriæ. Mens: video te apud princi-
 pem majore indies gratia pollere.

186 *Mecum ista fero*] Nulla jam tibi
 fata, nulli Dii, nulla nocebit invidia:
 consumtæ enim omnium eorum vires
 sunt in hac plaga, quam tibi per in-
 teritum meum intulerunt. Ego om-
 nia infortunia tua mecum aufero.
Barthius.

189 *Da Capitolinis æternum sedibus
 aurum, Quo niteant sacri centeno pon-
 dere vultus Cæsaris*] Domitianus enim,
 ut discimus ex Suetonio, Domitiano
 cap. 13. statuas sibi in Capitolio non-
 nisi aureas et argenteas poni permi-
 sit, ac ponderis certi.

192 *Deteriora*] Id est, in quibus
 puniuntur nocentes.

195 *In ora mariti Transtulit*] Supra
Epiced. *Glaucizæ*: 'In te omnis vacui

Transtulit, et cara pressit sua lumina dextra.
 At juvenis magno flammatus pectora luctu,
 Nunc implet sævo viduos clamore penates :
 Nunc ferrum laxare cupit : nunc ardua tendit
 In loca : vix retinent comites : nunc ore ligato 200
 Incubat amissæ, mersumque in corde dolorem
 Sævus agit : qualis conspecta conjuge segnis
 Odrysus vates positus ad Strymona plectris
 Obstupuit, tristemque rogam sine carmine flevit.
 Ille etiam certæ rupisset tempora vitæ, 205
 Ne tu Tartareum Chaos incommitata subires :
 Sed prohibet mens fida Duci, jurataque sacris

illius harentem animam, et clausit suos oculos ejus dilecta manu. At juvenis percitus ingenti dolore, nunc implet viduos lares horrido ululatu, nunc vult stringere ense, nunc petit excelsa loca. Vix comites retinent. Nunc presso ore incubat extincta, et crudelis versat in corde altum dolorem. Sic poeta Odrysus dirigit, visa uxore, dimissis plectris ad Strymona, et ploravit funus sine versibus. Ille etiam proculdubio vim attulisset suæ vitæ, ne tu sola intrares caliginem Tartari, sed mira fides devotaque sacris imperatoris jussis, ac major caritas eum retinet. Quis æquet

200 Heins. ad Ovid. Met. i. 548. ore gelato.—201 Marklandus legi malit : *mutumque in corde dolorem* ; vel *pressumque*, &c. ex Virg. Æn. x. 465.—202 Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 8. p. 579. correxit : *Sævus alit* ; ita etiam Marklandus non nominato Heinsio. Barthius conj. *conspecto conjugis igne Odrysus vates, positus*, &c.—205 Edd. vett. *certe r. t. vitæ* ; Parmensis : *recte r. t. vitæ*. Lectio nostra est ex emendatione Gronovii Diatr. cap. 47.—207 Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *mirandaque sacris* : correxit Marklandus. Barthius vero scribi jussit : *servandaque mag-*

NOTÆ

jam pectoris efflat Reliquias.' Ovid. Met. vii. 'Infelicem animam nostro exhalat in ore.'

196 *Et cara pressit sua lumina dextra*] Hoc enim erat officium propinquorum ac carorum.

198 *Viduos*] Extincta scilicet conjuge.

199 *Laxare*] Ut se occidat. *Nunc ardua tendit in loca*] Ut se ex his præcipitet.

201 *Incubat amissæ*] Ovidius Fast. ii. de Lucretia : 'Ecce super corpus communia damna gementes Obliti decoris virque paterque jacent.'

Philostratus de Ajace, Palamede interfecto : *Ἐπίβριψας θανόντα τῷ νεκρῷ. Injiciens se super mortuum.*

202 *Conspecta conjuge*] Mortua scilicet Enrydice. Nota fabula.

203 *Odrysus vates*] Orpheus Thrax. Odrysæ enim populi Thraciæ. *Strymona*] Strymon fluvius Thraciæ.

204 *Tristemque rogam sine carmine flevit*] Id est, tanto dolore correptus erat, ut vox cantusque illum deficerent ad rogam conjugis.

206 *Chaos*] Ob perpetuas tenebras quibus repletur Tartarus.

207 *Sacris Imperiis*] Nam Cæsarum

Imperiis, et major amor. Quis carmine digno
 Exequias et dona malæ feralia pompæ
 Perlegat? omne illic stipatum examine longo
 Ver Arabum Cilicumque fluit, floresque Sabæi,
 Indorumque arsura seges, præreptaque templis
 Thura, Palæstini simul Hebræique liquores,
 Coryciæque comæ, Cinyreaque germina. At altis

210

*dignis versibus apparatus et funebria munera tristia pompæ? Illic profuse coacer-
 vantur quicquid et ver producit apud Arabes et Cilices, et flores Sabæorum, ac
 cremendæ Indorum segetes, thuraque templis ablata, Palæstini et Hebræi succi,
 et crocus Corycius, et germina Cynareia. Et ipsa cooperta purpureo amictu jacet*

nis, &c.—213 Edd. vett. *Palæstini simul, Hebræique liquores.* 'Quid interest inter Hebræos ac Palæstinos liquores non video: utroque enim nomine balsama designantur: utroque nomine indigitantur Judæi. Præterea Hebræorum nomen scriptoribus hujus ævi Latinis fere incognitum. Puto: *præreptaque templis Thura, Palæstinique simul Phariique liquores.* ni mavis: *præreptaque templis Thura Palæstinis: simul et Phariique liquores, Coryciæque comæ.*' Ita Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 3. *Palæstinis* conj. etiam Gronovius.—214 In edd. vett. *cynareiaque germina, et altis Ipsa toris, &c.*

NOTÆ

res omnes sacræ erant, ut sacræ occupationes, &c.

211 *Ver Arabum, Cilicum*] Id est, aromata, quæ producit ver apud Arabes et Cilices. Et intelligit thus, myrrham, cinnamum, ac crocum. *Ver*] Seges, Metonymice. Tibullus: 'Metit quicquid bene olentibus arvis Cultor odoratæ dives Arabs segetis.' Ubi Cinnamum intelligit, et cetera aromata Felicis Arabiæ. *Ver* etiam, pro flore, statu ætatis, ἀκμῇ, Ovidio: 'Ætatis breve ver, et primos carpere flores.' *Floresque Sabæi*] Id est, thus quod apud solos Sabæos Arabas reperitur.

212 *Indorumque seges*] Intelligit costum. Epicedio in Glanciam: 'Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi.' *Præreptaque templis Thura*] Primum enim thus solis templis ac Deorum cultui dicatum fuit, mox adhibitum funeribus.

213 *Palæstini simul*] Sic Tacitus

Ann. vi. 'Appius Silanus Scauro Mammerco simul ac Sabino Calvisio.' Ann. iii. 'Quindecim septemviris simul.' Et per *Palæstinos liquores* intelligit Syriacos, puta manna, quem 'rorem Syriacum' vocat Cornelius Celsus; nam Palæstina Syriæ pars Plinio lib. v. cap. 12. et hinc 'Palæstinus.' Syrus Tibullo dicitur lib. i. El. 7. Nec modo manna, sed et malobathrum possumus intelligere, qui frutex in Syria nascitur. Ex eoque unguenta odoratissima fieri testes Horatius II. Od. 7. Dioscorides lib. i. cap. 11. et Plinius lib. xii. cap. 16. ac Avicenna refert aptum esse servandis cadaveribus, cum sit calidum et siccum. Syros autem odores adhibitos ad funera testis Propertius II. Eleg. 13. *Hebræique liquores*] Balsamum intelligit, quod soli Judææ seu Hebræis peculiare erat, ut ait Plinius lib. xii. cap. 5.

214 *Coryciæque comæ*] Intelligit

Ipsa toris Serum Tyrioque umbrata recumbit 215
 Tegmine : sed toto spectatur in agmine conjux
 Solus; in hunc magnæ flectuntur lumina Romæ,
 Ceu juvenes natos suprema ad busta ferentem;
 Is dolor in vultu; tantum crinesque genæque
 Sordis habent. Illam tranquillo fine solutam, 220
 Felicemque vocant: lacrymas fudere marito.
 Est locus ante urbem, qua primum surgitur ingens

supra, excelsa stragula serica. Sed solus maritus notatur in tota turba. In hunc conversi omnis Romæ oculi, ceu portaret juvenes liberos ad rogum: tantus dolor in facie, et tantum squalent crines et barba. Vocant illam beatam, quod optato fine ad quietem pervenerit, et sparsere fletus in gratiam viri. Est locus ante civitatem,

Correxit Gronovius. Pro *germina* Parmensis exhibet *gramina*.—216 *Agminis* pro *Tegmine* in eadem.—220 *Noctis habent* edd. vet. *Sordis habent* debetur Marklando.—221 Venet. 1. et Parm. *fundere marito*; Ram. Aldd. Colia. Gryph. Basil. Plant. &c. *fundente marito*; codex Florent. cum Venet. 2. et vet. Lindenbrogii *fudere marito*; quod recepit Marklandus. Barthius verum esse ait *fundente*.—222 Edd. vet. *qua primum nascitur ingens*, &c. Heinsius ad Ovid. Met. iv, 556. et Gronovius Diatr. cap. 38. ex codice Mediceo proferant: *qua primum surgitur ingens Appia*; ita etiam Venet. 1. Hoc

NOTÆ

crocum Cilicium in monte Corycio, cujus herba folio angusto in capillamenti modum, ait Plinius loco jam a nobis alibi notato. Unde Statius *Coryciæ comæ*. *Cinyreaque* [*Cynareiaque* *germina*] Id est, Myrrham, in quam mutata fuisse dicitur Myrrha, filia Cynaræ regis Cypri. Vide Ovidium Met. x.

215 *Toris Serum*] Id est, Sericis. Vide Epith. Stellæ. *Tyrioque*] Id est, purpureo. Et tangit morem involvendi mortuos in pretiosissimis ac purpureis vestibus. Vide Laërtium in Socrate, Plinium lib. ii. Epist. de Aurelia, et Velleium Paternulum lib. ii. Quin et mortuis injectæ purpuræ vestes. Cujus moris rationem affert Servius: 'Quoniam,' inquit, 'sumtuosum erat, et crudele, victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cæpta est vestis mortuis injici.' Virgilius Æ-

neid. vi. 'Fit gemitus, tum membra toro defleta reponunt, Purpureasque supra vestes, velamina nota, Conji-ciunt.'

219 *Tantum crinesque genæque noctis habent*] Imitatio Homeri: Τὸν δ' ἔχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαρα. Hunc nubes involverat atra doloris.

221 *Lacrymas fudere marito*] Sic optimi Mss. *fundente marito* habent editiones ceteræ. Sensus: Non dolebant vicem Priscillæ, nec lugendam arbitrati sunt, quæ felix et sic plorata a conjuge: sed ipsum lugebant, qui tam beata conjuge privatus esset. Seneca ad Polybium: 'Non recuso quicquid lacrymarum fortunæ meæ superfluit, tuæ fundere.'

222 *Urbem*] Romanam. *Qua*] Id est, ad portam Capenam qua erat initium Viæ Appiæ. Festus: 'Initium est principium, sed alias quo quid incipit, ut Viæ Appiæ porta Capena.'

Appia ; quaque Italo gemitus Almone Cybele

Ponit, et Idæos jam non reminiscitur amnes.

Hic te Sidonio velatam molliter ostro

225

Eximius conjux (nec enim fumantia busta

qua primum magna Via Appia incipit, et qua Cybele dimittit luctum ad Almonem Italum, nec plus recordatur fluvios Idæos. Hic te, Priscilla, egregius maritus collocavit molliter in diviti lecto, coopertam purpura Sidonia (non enim potuit susti-

NOTÆ

Ingens Appia] Supple via. Nostro alibi : ‘Qua limite noto Appia longarum teritur regina viarum.’

223 *Quaque Italo gemitus Almone Cybele Ponit, et Idæos jam non reminiscitur amnes]* Respicit ad morem, quo sacerdotes Cybeles, lugentes et digladiantes inter se, furore correpti, solebant undecimo Kal. Aprilis gestare imaginem Cybeles, ad Almonem rivum fluentem aute portam Capenam, ita imitantes Deæ luctum cum ploravit extinctum Attyn : et illic ablutis imagine, sacrisque Deæ, ac gladiis, furore dimisso ad templum ejusdem cum maximo gaudio revertebantur. Mos lavandi statuam Cybeles sumsit hinc originem, quod cum statua Pessinunte Romam advecta, in cœnum cecidisset, cucurrit Archigallus ad Almonem illac fluentem, ut eam ablueret. Dicitur ergo Cybele ‘deponere gemitus,’ quia sacerdotes illius, ubi ad Almonem progressi fuerint, laverintque imaginem Deæ, lacrymas ac furorem ponunt. Tangit et hunc morem Ovidius Fast. iv. ‘Est locus in Tyberim quo lubricus influit Almon, Et nomen magno perdit in amne minor. Illic purpurea canus cum veste sacerdos Almonis dominam sacraque lavit aquis.’ Meminit et Valerius Flaccus Argon. lib. viii. ‘Sic ubi Mygdonios placentis sacer abluit Almo, Lætaque jam Cybele, festæque per oppida tædæ : Quis modo jam sævos alytis fluxisse

cruores Cogitet? aut ipsi qui jam meminere ministri?’ Vide Livium lib. xxix. S. Augustinum Civit. Dei lib. ii. cap. 4. Ovidium Fast. iv. et Herodianum primo libro. *Et Idæos jam non reminiscitur amnes]* Id est, Cybelen, cum lota fuerit aquis Almonis, non amplius reminisci luctus, quem edidit ob extinctum Attyn ad amnes Phrygiæ. *Idæos]* Ab Ida monte Phrygiæ.

225 *Hic]* In Appia via. Et de more hoc, ut jam observavimus ; nam sepulcra juxta vias publicas olim posita, ut transeuntes mortalitatis admonerent. *Sidonio ostro]* Purpurea veste.

226 *Eximius conjux]* Abascantius. *Nec enim fumantia busta Clamoremque [Ardoremque] rogi potuit perferre]* Innuat hic Poëta Abascantium noluisse corpus uxoris igne absumi, ut mos erat. Sic Nero de Poppæa, apud Tacitum Ann. xvi. ‘Corpus ejus non igne abolitum, ut Romanus mos, sed, regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditum.’ Porro loco *roû Ardorem*, Ms. Florentinus, Rom. ac Veneta editio habent *Clamorem*. Alludit ad hunc versum Virgilii : ‘Mœsta supremum voce ciemus.’ Ubi Servius videndus est, aliisque in locis, quos laudat Kirchmannus de Funeribus Roman. lib. iii. cap. 9. et Noster in Lacrymis Etrusci : ‘Salve supremum senior mitissime patrum, Eternumque vale.’

Delph. et Var. Clas.

Stat.

2 K

Clamoremque rogi potuit perferre) beato
 Composuit, Priscilla, toro : nil longior ætas
 Carpere, nil ævi poterunt vitiare labores
 Siccata membris ; tantas venerabile marmor 230
 Spirat opes : mox in varias mutata novaris
 Effigies : hoc ære Ceres, hoc lucida Gnosis,

nere fumum busti et crepitum rogi) : sæcula et temporum conatus non poterunt erodere aut corrumpere tuum corpus conditum : tantum pretiosorum aromatum sacrum marmor includit. Mox renovaris conversa in diversas imagines. Hoc ære Ceres

~~~~~
 primi receperunt Editores Bipontini.—227 *Ardoremque rogi* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. *Clamoremque rogi* Venett. 1. 2. Parm. Rom. vet. Lindenbrog. et Florent. quod revocavit Gronovius. Pro *potuit perferre* Barthius malit : *voluit perferre*.—229 Pro *vitiare* Venet. 1. *intrare*.—230 Heinsius ad Ovid. Met. 1. 69. pro *marmor* citat *nomen*.—231 *Sepat opes* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Spirat opes* Parmensis ; et hanc lectionem profert et comprobat Heinsius ad Claudian. iv. Cons. Honor. 591. ad Ovid. Met. 1. 1. et in *Advers.* p. 580.—233

NOTÆ

227 *Beato*] Diviti, ob varios odores muneræque.

228 *Composuit*] ‘Componere’ verbum funebre. Persius Sat. III. 104. ‘Tandemque beatulus alto Compositus lecto.’ Horatius i. Sat. 9. ‘Omnes composui.’ Tacitus in *Agricola* : ‘Paucioribus hominum lacrymis compositus es.’ *Nil longior ætas Carpere, nil ævi poterunt vitiare labores*] Hæc vatis præsentia certa fuere : nec ‘edax abolere vetustas’ hoc Priscillæ conditorium potuit per 1400. fere annorum seriem : si quidem eodem monumento viæ Appiæ condita, et siccata membris integris inventa memoratur sub Sixto iv. Pontifice Maximo, anno salutis 1471.

230 *Siccata membris*] Proprium enim erat aromatum, quibus condiebantur corpora mortuorum, siccare corpus consumto humore, qui corruptionem affert, sicque diutius illud conservare. *Venerabile marmor*] Sepulcra divitum semper marmorea, et marmore etiam consepiebantur. Suetonius Nerone cap. 1. ‘In eo monu-

mento solium porphyretici marmoris, superstanti Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio.’ Pauperiorum vero levi materia. Unde idem Suetonius culpatur Neronem, quod Claudii bustum consepiri nisi levi humilique materia neglexit. *Venerabile*] Quia sepulcra sacra erant, eaque nefas violari.

231 *Mox in varias mutata novaris Effigies, &c.*] Tangit morem, quem observavimus ad Genethliacon Lucani sub finem, fingendi defunctos habitu Deorum ut colerentur. Sic Livia, ut videre est apud Suetonium in Caligula, pueri insignis festivitatis effigiem, habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris dedicavit. Similis locus in *Lacrymis Etrusci* : ‘Te lucida saxa, Te similem doctæ referet mihi linea ceræ : Nunc ebur et fulvum vultus imitabitur aurum.’

232 *Lucida Gnosis*] Ariadne. *Lucida*] Ob lucidum sidus Ariadne coronæ in cælo. *Gnosis*] A Gnosso, Cretæ oppido.

Illo Maia tholo, Venus hoc non improba saxo.
 Accipiunt vultus, haud indignata, decoros
 Numina : circumstant famuli, consuetaque turba 235
 Obsequiis : tum rite tori mensæque parantur
 Assiduæ : domus ista, domus ; quis triste sepulorum
 Dixerit ? Hac merito visa pietate mariti,
 Protinus exclames, Est hic, agnosco, minister
 Illius, æternæ modo qui sacraria genti 240
 Condidit, inque alio posuit sua sidera cœlo.

sub tuo vultu representatur, hoc fulgida Cretensis. Hoc tholo Maia, hoc lapide Venus pudica. Deæ non dedignantur sumere tuam decoram formam. Servi circumstant, et turba obsequiis addicta. Deinde ex more lecti et mensæ assidue sternuntur: domus ista, domus: quis dixerit esse tristem tumulum? Hac visa mariti pietate, statim jure exclames: Est hic, agnosco, minister illius, qui modo construxit templa sempiternæ familiæ, et collocavit sua astra in alio cœlo. Sic ubi

Illo Maia loco Venet. 1. Illo Maia tolo Ald. 1. Marklandus conjectabat: Illo Maia auro.—237 Assidue Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Assiduæ Parm. quod revocavit Marklandus.—241 Venet. 2. Rom. et vet. Lindenbrogii: atque

NOTÆ

233 *Maia*] Mater Mercurii. *Venus non improba*] Duplex enim erat Venus, una pudica et cœlestis, altera τέρψις, seu vulgaris.

236 *Tum rite tori mensæque parantur Assiduæ: domus ista, domus; quis triste sepulcrum Dixerit*] Plurimæ cœnæ in funeribus. Prima illa, quæ in rogum imponebatur, ut videtur Iliad. V. et Æn. vi. et Theb. vi. eaque cœna 'feralis' Apuleio Florid. iv. Altera funebris cœna, περὶ δειπνον, epulum nempe quod dabatur iis, qui a funere redibant, ut videtur Iliad. Ω. in funere Hectoris, et apud Lucianum opusculo de luctu. Tertia Silicernium, seu cœna deposita ad sepulcrum, 'Εκρήνς δειπνον, νεκροῦ δειπνον, vocata cœna *Hecates*, cœna mortui. Quarta epulum Novendiale, quod nono funeris die apud sepulcrum dabatur, 'Novendialis' cœna Tacito Ann. vi. Transierat hic mos apud Christianos primis Ecclesiæ sæculis,

ut patet ex pluribus Patrum locis, sed ob gravissimas rationes sublatum. Abascantius vero, quo singularem in suam Priscillam amorem ac pietatem testaretur, non contentus fuit nono solum die cœnam apponere ad sepulcrum uxoris, sed quotidie funebrem cœnam in ejus honorem apponebat. Qui honor non vulgaris sed prorsus divinus, ut jam tetigimus ad Lacrymas Etrusci vs. 199. Quem morem illustrat Tertullianus de anima: 'Dum per totam hebdomadam Junoni mensa apponitur.' Et similis est locus in Lacrymis Etrusci: 'Assidue libabo dapes et pocula sacris Manibus, effigiesque colam.' *Domus ista, domus; quis triste sepulcrum Dixerit*] Ait mensas tot ferculis et tam lautis onerari, ut non hæc convivia agitari credantur ad sepulcrum, sed in domo splendidissima.

240 *Illius*] Domitiani. *Æternæ genti*] Id est, Flavie genti in Deorum

Sic ubi magna novum Phario de littore puppis
 Solvit iter, jamque innumeros utrimque rudentes
 Lataque veliferi porrexit brachia mali,
 Invasitque vias; in eodem angusta phaselus 245
 Æquore, et immensi partem sibi vindicat Austri.
 Quid nunc immodicos, juvenum lectissime, fletus
 Corde foves, longumque velas exire dolorem?
 Nempe times, ne Cerbereos Priscilla tremiscat
 Latratus? tacet ille piis: ne tardior adsit 250
 Navita, proturbetque vadis? vehit ille merentes

ingens navis educta ex ora Pharia, facit novam navigationem, et jam extendit utrimque innumeros funes, ac lata cornua veligeri mali, capessitque iter; parva cymba it in eodem mari, et capit partem ingentis Austri. Quid nunc, præstantissime juvenum, in corde alis nimias lacrymas, et prohibes migrare longum luctum? Nempe metuis, ne Priscilla expavescat latratus Cerberi? non ille pios allatrat. Ne lentior adventat navita, repellatque eam ab aquis? ille statim vehit dignos, et

alio ponit.—243 Ald. 1. innumeros; Ald. 2. Colin. et Gryph. in numeros.—245 Gevartius: it eodem, probante Barthio. Vulgatam maluit Gronovius Diatr. cap. 41. ut subintelligatur 'est.'—246 Venet. 1. partem subvindicat

NOTÆ

numerus relatae. *Sacraria*] Delubrum gentis Flavie intelligit.

241 *Sua sidera*] Id est, numina gentis sue Flavie. Sidera enim et astra, ut jam diximus, pro numinibus Statio usurpantur. *Alio celo*] Id est, templo, quod aliud cælum est. Dii enim inhabitabant templa ut cælos.

242 *Sic ubi magna novum, &c.*] Hac comparatione usus est jam Papinius Soteriis Gallici. Mens vero: Ut phaselus quæ sequitur magnam navem recipit pro modulo suo ventum, sic templum quod Domitianus ædificavit Flavie genti recipit pro modulo suo Deos ejusce gentis, cum cælum sit solum capax eos continendi. *Phario*] Id est, Ægyptio.

243 *Solvit iter*] Id est, soluta facit iter.

244 *Lataque brachia*] Intelligit antennam, quæ est lignum quod per transversum in malum ponitur, quod-

que *brachia* dici potest, quia hinc et inde extenditur, sicut et brachia in homine. *Veliferi*] Per antennam, in qua velum alligatur.

245 *In eodem*] Gevartius legit: *it eodem*.

246 *Austri*] Anster hic pro quolibet vento sumitur.

247 *Quid nunc immodicos, juvenum lectissime, fletus Corde foves*] Similis locus Consol. ad Ursum: 'Quid terga dolori, Urse, damus? quid damna foves? et pectore iniquo Vulnus amas?'

249 *Nempe times, ne Cerbereos Priscilla tremiscat Latratus, &c.*] Similis locus in Epicedio in Glauciam: 'Pone metus, letique minas desiste vereri: Illum nec terno latrabit Cerberus ore,' &c.

250 *Piis*] Ut erat Priscilla, quæ tanto amore prosequeretur maritum.

251 *Navita*] Charon.

Protinus, et Manes placidus locat hospite cymba.
 Præterea, si quando pio laudata marito
 Umbra venit, jubet ire faces Proserpina lætas,
 Egressasque sacris veteres Heroidas antris 255
 Lumine purpureo tristes laxare tenebras,
 Sertaque et Elysios animæ præsternere flores.

dat sedem lenibus umbris in hospitali scapha. Præterea, si aliquando manes defleti a pio conjuge accedunt, Proserpina imperat lætas faces eis occurrere, et priscas Heroidas egressas e sacris speluncis solvere mætam caliginem fulgenti luce, et præsternere animæ sarta et Elysios flores. Sic Priscilla ingreditur inferos; ubi

Austri; Parmensis, vindicat.—252 Venet. 1. 2. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. placidus; Gevart. Amstel. et Gronov. placidos. Pro cymba Marklandus conj. ripa.—253 Idem malit: pio plorata marito.—254 Umbra vetat, jubet ire fores Venet. 1.—256 Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. aperire tenebras, quod defendit Gronovius contra Pontanum et Morell. qui voluerunt, operire tenebras. Venet. 1. Parm. et cod. Medic. lassare tenebras, i. e. laxare.—257 Aldd. Colin. Gryph. &c. prosternere; Venet. 1. præsternere; et sic conj. Bern. et legit Heins. ad Ovid. Amor. III. 13. 14. et in Advers. p.

NOTÆ

252 *Hospite cymba*] Qua Charon trahere mortuos in infernum dicitur. *Hospite*] Id est, hospitali, ut 'hospes gemma' apud Palladium, opere de Agricultura: 'Cur non arbor iners pinguescat ab hospite gemma.'

253 *Laudata*] 'Laudare' verbum funebre: Glossæ: *ἐπιδάφιος*, *Epitaphium*, *nænia*, *laudatio*. Quintilianus: 'Hoc saltem habebis, miserrime fili, quod honoratis contingere funeribus solet; defunctus laudaberis.' Quia nimirum in luctu seu dolore laudabatur defunctus. Vel alludit ad morem laudandi mortuos honoratos pro rostris.

254 *Jubet ire faces Proserpina lætas*] Seneca Tragicus tamen id dicit solis pueris, ephebis, et virginibus concessum, in Hercule Furiente, Actu III. 'His datum solis, minus ut timerent Igne prælato relevare noctem. Ceteri vadunt per opaca tristes.'

255 *Sacris*] Elysiis. *Heroidas*] Quæ maxime claruerunt castitatis fama,

ac amoris in viros.

256 *Lumine purpureo*] Imitatio Virgiliana: 'Largior hic campos æther, et lumine vestit Purpureo.'

257 *Sertaque et Elysios animæ præsternere flores*] Ex more spargendi flores in eos, quos honorare volebant, vel quos benevolentia prosequerantur. Livius lib. xxiii. 'Omnes tendere ad imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacentium, hand procul periculo fuerit.' Ovidius de Germanico triumphante: 'Quaque ibis manibus circum plaudere thorum: Undique jactato flore tegente vias.' Tacitus Ann. xiv. 'Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus.' Virgilius Æneid. vi. 'Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem accunlem donis.' Noster Epith. Stellæ: 'Optatæ conjugis artus Floribus innumeris et olenti spargere thymbra.' Quin etiam mortui his aspersi. Suetonius in Au.

Sic Manes Priscilla subit; ubi supplice dextra
 Pro te Fata rogat, reges tibi tristis Averni
 Placat, ut expletis humani finibus ævi 260
 Pacantem terras Domium, juvenemque relinquant
 Ipse senex: certæ jurant in vota Sorores.

pro te orat fata summissa manu, mitigat tibi reges mæsti Averni, ut finito termino humanæ vitæ, ipse longævus relinquant Imperatorem regentem terras et juvenem. Sorores haud dubie jurant in hæc verba.

581. Ita malit etiam Barthius.—261 Parm. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *Placantem*.—262 Edd. vett. *certe*: correxerunt Gronov. Diatr. p. 415. et Heinsius ad Claud. Eutrop. II. 2.

NOTE

gusto: 'Conditorium et corpus Alexandri M. prolatum e penetrali, corona aurea imposita ac floribus aspersis, veneratus est.'

258 *Manes*] Sedem Manium. *Supplice dextra*] Id est, submissa.

259 *Fata*] Parcas. *Reges tristis Averni*] Plutonem et Proserpinam.

260 *Expletis humani finibus ævi*] Id est, centum annis, qui dicuntur hu-

manum ævum.

262 *Ipse senex*] Abascantius. *Certæ* [*certe*] Legit *certæ* Gronovius, id est, bonæ, et quibus fidere possis. Sic Cicero in Verrem: 'Iste homo certus et diligens, ad horam octavam præsto est.' Ibidemque: 'Propter virtutem et fidem, cum Andronæ, homine honestissimo et certissimo, electus est.'

II. PROTREPTICON† AD CRISPINUM.‡

Crispinum amicum in agrum Tarquiniensem abeuntem carmine prosequitur Statius, hortaturque ad æmulationem virtutis paternæ. Denique prædicat futuros militiæ honores.

RURA meus Tyrrhena petit, saltusque Tagetis

Crispinus meus tendit ad agros Tyrrhenos et lucos Tagetis. Non longum est

Parmensis: *Laudes Crispini Vec.* ceteræ omnes: *Protrepticon ad Crispinum*.—1 Parm. et Rom. *Tagenti*.—2 Gronovius Diatr. p. 410. citans hunc

NOTE

† *Protrepticon*] Supple Carmen, quo aliquis ad virtutem excitatur.

‡ *Crispinum*] Crispinus ille erat filius Vectii Bolani Britannicæ legati ante Vespasianorum imperium.

1 *Rura Tyrrhena*] Id est, Tusciam, seu Etruriam, quam Tyrrheni Lydia profecti occupaverant. *Saltusque Tagetis*] Tarquiniensem agrum intelligit, in quo Tages dicitur, sulco ab ara-

Crispinus: nec longa mora est, aut avia tellus;
 Sed mea secreto velluntur pectora morsu,
 Udaque turgentes impellunt lumina guttæ,
 Ceu super Ægeas hyemes abeuntis amici 5
 Vela sequar, spectemque ratem jam fessus ab altis
 Rupibus, atque oculos longo querar aëre vinci.
 Quod si militiæ jam te, puer inclyte, primæ
 Clara rudimenta, et castrorum dulce vocaret

iter, nec remota terra: sed meus animus percellitur tacito dolore, et madidi oculi effundunt tumidas lacrymas; seu visu sequar vela amici abeuntis per procellas Ægæi maris, et jam fatigatus contempler navem ab excelsis scopulis, et doleam oculos vinci a longo aëris spatio. Quid esset, inclyte adolescens, si clara rudimenta primæ militiæ, et gratum auspiciū belli jam te vocaret, quantas lacrymas

locum habet: *nec longa via est.*—3 *Et mea* edd. vett. *Set mea*, i. e. *Sed*, correxit Gronovius. *Parmensis, velluntur* pro *velluntur*.—4 *Venett. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. turgentes impellunt lumina guttas*: mutavit Marklandus, qui coniecerat etiam, *turgentes impellunt lumina guttæ*, addens: ‘Si retineas guttas, dicendum foret *expellunt*, non *impellunt*; pro quo *Parm. impellunt*.—6 Pro *fessus* Heinsius ad Claudian. p. 459. citat *lassus*.—7 Edd. vett. *atque oculis*; Joannes Meursius ad Arnob. p. 48. Joan. Bernartius et Lindenbrogius ad h. l. correxerunt, *atque oculos*; quod primus recepit Gevartius. Pro *querar* Romana *queat*.—8 *Quid si* edd. vett. præter *Venet. l. in*

NOTÆ

tore profundius impresso, inventus fuisse sub glebam puerili specie, sed senili prudentia, ac cœpisse alloqui aratorem, Thuscisque principia aruspiciæ tradidiæ. Quod sic Ovidius *Met. x.* expressit: ‘*Hand aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator Fatalem glebam motis aspexit in arvis Sponte sua primum, nulloque agitante moveri: Sumere mox hominis, terræque amittere formam, Oraque venturis aperire recentia fatis. Indigenæ dixere Tagen, qui primus Etruscam Edocuit gentem casus aperire futuros.*’ Vide et Ciceronem de *Divinat. lib. ii.* Dionysium Halicarnasæum, Servium ad *Æneid. viii.* Festum, et Ammianum Marcellinum.

2 *Nec longa mora*] Aliqui codices, *via*.

3 *Morsu*] *Morsus* hic θυοδακὲς ἄχος ἢ ἄλγος, dolor aut cura animum mordens. Sic *Coma Earini*: ‘*Tamen anxia curis Mordetur.*’

5 *Ægeas hyemes*] *Ægæum* enim mare procellis ac tempestatibus obnoxium est.

6 *Vela sequar, spectemque, &c.*] Sic *Theb. iv.* ‘*Tandemque relictis Stant in rupe tamen, spigientia carbassa visu Dulce sequi, patriosque dolent crebrescere ventos.*’

8 *Quod si militiæ jam te, puer inclyte, primæ Clara rudimenta, et castrorum dulce vocaret Auspiciū*] *Imitatio Virgiliana Æneid. ix.* ‘*Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis, Et prædulce decus primo certamine posset.*’ *Clara rudimenta*] Nam ex iis aditus ad optatos honores, qui claros efficiunt. *Auspiciū*] Ex more;

Auspicium, quanto manarent gaudia fletu, 10
 Quosve darem amplexus! et nunc optanda propinquant
 Tristia? Et octonos bis jam tibi circuit orbes
 Vita; sed angustis animus robustior annis,
 Succumbitque oneri, et mentem sua non capit ætas.
 Nec mirum: non te series inhonora parentum 15
 Obscurum proavis, et priscæ lucis egentem,
 Plebeia de stirpe tulit: non sanguine cretus
 Turmali, trabeaque Remi; nec paupere clavo

funderem lætitia? quosve præberem amplexus? Etiamne tempus triste et optandum appropinquat? Et jam attigisti decimum sextum annum: sed animus ætate fortior est: illa cedit oneri, et tui anni illum non capiunt. Nec mirum est. Non inglorium parentum stemma te procreavit de vulgi sobole, obscuris maioribus, et carentem antiquo lumine. Non etiam ortus genere equestri, Remiæ trabea, nec clavo

qua *Quod si, ut edidit Marklandus.*—11 Venet. 1. et *ne optanda propinqui*; Parm. Venet. 2. et Rom. *etiamne optanda propinqui*; Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *etiamne optanda propinquant.* Correxerit Marklandus, qui suspicabatur excidisse versum ante *Tristia.*—12 Venet. 1. 2. Parm. Rom.

NOTE

nihil enim nisi auspicato gerebant veteres; et sic ubi milites nomen dederant consuli, non ascribebantur in militiam, nisi ille secunda auspicia habuisset. Unde natæ illæ locutiones frequentes Livio aliisque scriptoribus, 'ductu' et 'auspicio.'

10 *Quanto manarent gaudia fletu*] Hypallage, pro quanto gaudio fletus manarent. Gaudium enim suas lacrymas habet. Chrysothemis apud Sophoclem in Electra: *χαρὰ δὲ πῦρ πληρὸν εἶδος ὄμμα δακρύων.* *Præ gaudio sunt lumina effusa lacrymis.* Livius lib. v. 'Certatim patribus plebique manare gaudio lacrymæ.'

11 *Optanda*] Quia clara. *Tristia*] Ob pericula et labores. Sic Pindarus 'optatæ virtutis' tristes adjungit comites laborem, sumtum, periculum; vel *tristia* ob absentiam Crispini, qua Statius multum affici debet.

12 *Et octonos bis jam tibi circuit or-*

bes] Hoc loquendi modo innuit Papinius Crispinum ætatem militare pæne attigisse. Nam ut ait Tubero apud A. Gellium lib. x. cap. 18. 'Servius Tullius rex Romanorum pueros esse existimavit, qui minores essent annis septemdecim: atque inde ab anno decimo septimo, quos idoneos jam Reip. esse arbitraretur, milites scripsisse.' Sub bella tamen Punica attritis Reip. opibus, Tribuni plebis, ut refert Livius lib. xxv. ad populum tulerunt, ut qui minores septem et decem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si majores, milites essent facti. Sed prohibitum mox Gracchi lege, qui cavit, 'ne minor decem et septem annis miles legeretur.'

14 *Et mentem sua non capit ætas*] Id est, sapientia et animus hujus pueri major est annis.

16 *Priscæ lucis*] Majorum.

17 *Non sanguine cretus Turmali,*

Augustam sedem et Latii penetrabile Senatus
 Advena pulsasti; sed præcedente tuorum 20
 Agmine. Romulei qualis per munera Circi,
 Cum pulcher visu et titulis generosus avitis
 Expectatur equus, cujus de stemmate longo
 Felix emeritos habet admissura parentes:
 Illum omnes acuiunt plausus, illum ipse volentem 25
 Pulvis et incurvæ gaudent agnoscere metæ:
 Sic te, clare puer, genitum sibi Curia sensit,
 Primaque patricia clausit vestigia luna.

angusto externus percussisti fores venerabilis curiæ, ac adyta senatus Latini, sed turba tuorum te præeunte. Ut cum equus formosus aspectu, et conspicuus honoribus majorum, cujus fortunatus conceptus habet de longa nobilitate emeritos parentes, expectatur per spatia Circi Romani: omnium acclamationes illum accedunt, ipse pulvis, et flexa metæ lætantur volentem agnoscere: sic te, illustris adolescens, senatus intellexit sibi natum, et calceavit primos tuos pedes patricia luna. Mox

et vet. Lindenbrogii: ut octonos.—18 Codd. Domitii trabeaque remi nec; unde ille: trabeque et remis et paupere clavo; Parm. trabeaque et remis ac paupere clavo; Venet. 2. vet. Lindenbrogii, Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. trabeque ac remis. Lectionem nostram primus edidit Gevartius.—21 Sanguine pro Agmine Venet. 1. Edd. vet. jugera circi; Marklandus ex conjectura munera circi.—22 Edd. vet. visu titulis; conjunctionem adjecit Marklandus.—24 Felix demeritos edd. omnes ante Gevartianam, quæ exhibet: Felix emeritos.—27 Parm. et Rom. genitum te Curia.—29 Pro tunicamque

NOTÆ

trabeave Remi, nec paupere clavo] Mens: Non tu ex plebe satus, immo nec ex equestri ordine, qui tribus notis designatur. *Sanguine Turmal]* Quia proprie equitum turmæ. *Trabea Remi]* Quia equites trabeati, ut reges. Sic Eucharistico 'trabeataque agmina.' *Paupere clavo]* Id est, angusto, qui ordinis equestris. Lipsius ad Ann. III. Taciti.

19 *Augustam sedem]* Curiam.

20 *Pulsasti]* Sic ad Menecratem: 'Romulei limen pulsare senatus.'

23 *Stemmate]* Stemma proprie nobilium erat, qui jus imaginum habebant. Hic abusive pro generis serie in fortibus et generosis equis, qui sæpe in ludis publicis coronati fuerant.

24 *Emeritos]* Id est, perfunctos laboribus in publicis ludis. *Admissura]* Admissura proprie tempus, seu actio ipsa, qua mares gregum admittuntur fœminis. Hic pro conceptu seu fœtura accipi puto.

26 *Incurvæ]* Dicit Poëta 'flexæ' Theb. vi. quia cum emissi e carceribus currus ad metam pervenerant, necesse erat ut circa ipsam flecterentur.

28 *Primaque patricia clausit vestigia luna]* Patricii ac nobiles Romani lunulas in calceis ferebant, cujus rationem reddit Plutarchus in Problem. Hæc institutio a Numa Pompilio, qui calceis Senatorum C litteram, quæ centum significat, apponi jussit, ut per eam se e numero centum patrum

Mox Tyrios ex more sinus, tunicamque potentem
 Agnovere humeri. Sed enim tibi magna parabat 30
 Ad titulos exempla pater: quippe ille juventam
 Protinus ingrediens, pharetratum invasit Araxem
 Belliger, indocilemque fero servire Neroni
 Armeniam: rigidi summam Mavortis agebat
 Corbulo; sed comitem belli sociumque laborum 35
 Ille quoque egregiis multum miratus in armis
 Bolanum; atque illi curarum asperrima suetus

humeri induerunt ex more purpureos amictus, ac nobilem tunicam. Quinetiam genitor tuus præparabat tibi magna exempla ad adipiscendos honores. Quippe ille statim, ineunte juventute, aggressus est pharetratos accolæ Araxis, et Armeniam detrectantem parere dîro Neroni. Corbulo administrabat summam crudelis belli, sed ille multum admirabatur Bolanum in præclaris facinoribus, socium belli, et participem laborum, atque solitus erat illi credere asperiores curas, et partiri metus: quod tempus

potentem, Bernartius mavult: tunicamque patentem, h. e. tunicam laticlaviam: et huic succinit Cruceus, improbante Marklando.—36 Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 3. citat: multum miratus in armis.—37 Idem l. i. corrigendum

NOTE

esse admonerentur. Juven. Sat. vi. 'Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.' Hi senatorum calcei 'mullei' dicti Festo lib. xii. cum lato clavo plerumque juncti, ut hic et apud Horatium i. Sat. 6. 'Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus Pellibus, et latum demisit pectore clavum.' Hæc enim duo insignia nobilitatis.

29 *Mox Tyrios ex more sinus, tunicamque potentem]* Tyrii sinus, et tunica potens, nihil aliud sunt, quam prætexta laticlaviam, quam Crispinus induit cum lunatis calceis ex more patriciorum. Aliqui legunt, *patentem*.

32 *Pharetratum invasit Araxem]* Araxes fluvius Armeniæ. Vide Soteriis Gallici vs. 79. Dicitur 'pharetratus,' quia Armenii Araxis accolæ sagittandi peritissimi.

33 *Belliger]* Id est, ut legatus Corbulonia. *Fero Neroni]* Nero imperator successit Claudio; sub ejus im-

perio Armenia jugum Romanum excutere voluit, sed motus repressi virtute Corbulonis: de cujus fortitudine ac rebus gestis vide Tacit. Ann. xv. Tandem coëgit Tiridatem, qui rex Armeniæ declaratus fuerat, ad se venire, ac deponere coronam ad pedes statum Cæsaris, Romamque misit, ubi Tiridates, a Nerone magnifice ac bene acceptus, corona regia donatus est. Vide Tacitum ibidem.

34 *Armeniam]* Armenia, latissima regio Asiæ, a Ponto Euxino ad Caspium mare fere extensa. Vide Comanæ Earini vs. 63.

35 *Corbulo]* Vocabatur Domitius Corbulo.

37 *Bolanum]* Vectium Bolanum. Meminit ejus Tacitus in hoc Armeniaco bello his verbis: 'Legiones duas cum Verulano Severo et Vectio Bolano subaldium Tigrani mittit.' Tradit idem Tacitus Hist. lib. ii. missum fuisse Vectium Bolanum in Britan-

Credere, partirique metus : quod tempus amicum
 Fraudibus, exerto quænam bona tempora bello,
 Quæ suspecta fides, aut quæ fuga vera ferocis 40
 Armenii. Bolanus iter prænosse timendum,
 Bolanus tutis juga quærere commoda castris,
 Metari Bolanus agros, aperire malignas
 Tot veprum nemorumque moras, tantamque verendi
 Mentem implere ducis, jussisque ingentibus unus 45
 Sufficere : ipsa virum norat jam barbara tellus :

aptum dolis, quæ opportunitas committendæ pugnae, quid credendum de fuga acris Armenii, vera esset, an falsa: Bolanus præscire cavendas vias: Bolanus noscere colles idoneos ponendis in tuto castris: Bolanus metari campos: aperire malignos tot dumentorum ac sylvarum obices, et implere magna consilia formidandi ducis, ac solus sufficere magnis ejus imperiis. Ferox terra jam ipsa cognoscebat virum: ille propior

putavit : atque uni curarum, &c.—39 Venet. 2. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. et Gevart. *extorto* ; Parm. *ex orto* ; Grasser. *exorto* ; Amstel. Gronov. Barth. Veen. Delph. &c. *exterto*, quod debetur Joanni Meursio Notis ad Arnob. lib. II. cap. 3. p. 48.—40 Pro *suspecta* Parm. et Rom. *suscepta*. Pro *vera ferocis* Venet. 2. et vet. Lindenbrogii *fero ferocis*.—44 Tot rerum nemorumque Venet. 1. et Parm. unde Heinsius, loco jam citato, conjecerat: *Torrentum nemorumque moras, vel Torrentum veprumque moras*.—48

NOTÆ

niam in locum Trebellii Maximi legati. Et in Vita Agricolaë, eum annumerat legatis, qui Britanniaë præfuerunt ante imperium Flaviaë gentis. Incertum vero an de Bolano credendum sit Statio, qui huic dat landem fortis et strenui viri, et tropæa Britannica ejusdem narrat infra hoc libello, an Tacito, qui hunc inertiaë erga hostes accusat in Vita Agricolaë his verbis : ‘ Nec Vectius Bolanus manentibus adhuc civilibus bellis agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga hostes.’ Sed fides Poëtæ suspecta videtur præcipue apud filium.

39 *Fraudibus*] Strategemata vocantur. *Exerto bello* [*Marte*] Id est, aperto Marte, vel tempore apertæ et violentæ pugnae.

40 *Quæ suspecta fides, aut quæ fuga vera ferocis Armenii*] Armenii enim, ut et ceteri Orientis populi, fugam simulabant, ut distraherent hostes, mox ut distractos videbant, revertabantur, sicque eos facilius profigabant. Itaque magnæ erat prudentiæ dignoscere an vera aut simulata esset fuga.

41 *Bolanus iter prænosse timendum*] Hæc et simili munia nonnisi fortissimis ac rei militaris peritissimis committi solita.

42 *Bolanus tutis juga quærere commoda castris*] In bene collocandis ac muniendis castris præcipue excelluerunt duces Romani.

45 *Ducis*] Corbilonis.

46 *Barbara tellus*] Armenia.

Ille secundus apex bellorum, et proxima cassis.
 Sic Phryges attoniti, quanquam Nemeæa viderent
 Arma, Cleonæusque acies impelleret arcus
 Pugnante Alcide, tamen et Telamona timebant. 50
 Disce, puer: nec enim externo monitore petendus
 Virtutis tibi pulcher amor: cognata ministret
 Laus animos: aliis Decii reducesque Camilli
 Monstrentur; tu disce patrem; quantusque nigrantem

imperatorii et secunda in bello persona. Sic consternati Phryges, quamvis cernerent arma Nemeæ, ac arcus Cleonæus funderet eorum copias certante Alcide, tamen et metuebant Telamona. Disce adolescens: nec enim petendus tibi est pulcher amor virtutis ab alieno doctore. Domesticum præconium animos ministret. Decii et reversi Camilli aliis proponantur; tu disce patrem, et quo animo legatus impera-

*****

Parm. *vetiata*; Venet. 1. 2. Parm. et vet. Lindenbrogii *vectita*; et sic etiam Florent. et codices Domitii Calderini; unde ille fecit *Nemeæa*. Hoc improbat Salmasius Epist. 88. ad Gronov. et pro *vectita* reponit *Jove picta*. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 535. Marklandus correxit *Lernæa*. Heinsius conj. *Nemeæa paverunt*.—49 *Cleonæosque* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—51 Heinsius in Advers. lib. III. cap. 15. p. 519. legit: *Disce, puer, (neque enim . . . Monstrentur) tu disce patrem; vel: Hiscæ puer, (neque enim externo . . . pulcher amor) cognata, &c.*—54 Venet. 1. et Parm. *quantusque*

NOTÆ

47 *Proxima cassis*] Sic Soteriis Gallici 'stat proxima cervix Ponderis immensi.'

48 *Phryges*] Trojani. Hercules enim, ob denegatam sibi a Laomedonte promissam mercedem pro liberata Hesione, Trojam obsedit, et expugnavit, ac Telamoni comiti, Æaci filio, Hesionen dono dedit in præmium virtutis, quod primus muros conscendisset et in urbem intrasset. *Nemeæa viderent Arma*] Sic correxit Domitius, cum in omnibus codicibus mendosæ legeretur *Vectita*, et per *arma Nemeæa* intelligit pellem leonis Nemeæi, qua Hercules indutus erat. Salmasius autem emendavit: *Jove picta* et per *arma Jove picta*, intelligit scutum Herculis, qui Jovem pictum pro insigni habebat. *Arma* enim, ut et ἄρμα Græcis, pro clypeo sumuntur apud Latinos.

49 *Cleonæus arcus*] Id est, Herculis, quod leonem Nemeæum occiderat prope Cleonæas.

50 *Alcide*] Hercule, sic vocato ab avo Alceo.

53 *Decii*] Decii pater et filius consules Romani, qui pro salute patriæ se devoverunt. Vide Historicos Romanos. *Reducesque Camilli*] Camillus revocatus ab exilio, in quod injuste missus fuerat, unde 'redux' dicitur, dispersos, direpta urbe a Gallis Senonibus, Romanos consternatosque recollectit, bonumque animum habere jussit: mox cum copiis profectus, Gallos aggressus pendendo auro intentos, non solum mœnibus expulit, sed etiam persecutus, variis præliis eos fudit, ac omnino delevit. Unde Romulus et secundus Romæ conditor meruit appellari. Vide Historicos.

54 *Tu disce patrem*] Synecdochice

Fluctibus occiduis fessoque Hyperione Thulen 55
 Intrarit mandata gerens; quantusque potentis
 Mille urbes Asiæ sortito rexit anno,
 Imperium mulcente toga: bibe talia pronis
 Auribus: hæc certent tibi conciliare propinqui:
 Hæc iterent comites præcepta, senesque paterni. 60
 Jamque adeo moliris iter, nec deside passu
 Ire paras: nondum validæ tibi signa juventæ
 Irrepsero genis, et adhuc decor integer ævi.

toris subierit Thulen obscuram sole fatigato se mergente in occidentum mare, et qua justitia gubernaverit per annum mille florentes civitates Asia, quæ illi sorte obtigerat, toga leniente potestatem. Hæc tibi sunt avide audienda; propinqui hæc contendant tibi inculcare: hæc præceptores, ac paterni senes repetant documenta. Jamque alio instituis iter, nec paras ire lento gressu. Nondum notæ fortis juvenæ irrepsero tuis malis, et adhuc illæsa est tua venustas. Nec pater adest. Nam

negantem; Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: quantusque natantem, quod recepit Lindenbrogius; unde Marklandus quantusque vacantem.—55 Parmensis fessusque; Marklandus malit cassumque.—56 Edd. vet. potentes; mutavit Marklandus.—58 Omnes edd. ante Marklandum: tibi talia, &c. Heinsius ad Val. Flac. v. 247. 'Hæc tibi, fatorum genitor tutela meorum Omnituens,' ita scribit: 'Hei mihi Aldus: locus corruptus: putarem, Eia age, nisi longius abiret a vulgata scriptura: forte, Hæc tibi, scilicet auribus. Similem locum libro v. Sylvarum Statii Propemptico Crispini restituimus.' Hinc Marklandus correxit: bibe talia, &c. Pro pronis Parmensis habet promis.—60 Pro paterni Marklandus conjecerat patenti.—61. 62 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Jamque alio . . . Ire paras, nondum validæ tibi, &c. Heinsius in Advers. lib. II. cap. 15. ex scripto codice legit, Jamque illo, et ex conjectura, nondum calidæ. Jamque adeo ex ingenio dedit Marklandus.—63

NOTE

pro: 'Disce puer magni laudes et facta parentis.' Ut imiteris scilicet. *Quantusque nigrantem Fluctibus occiduis fessoque Hyperione Thulen*] Quia Thule occidentalior est, et ibi sol creditus in Oceanum se mergere. *Fesso*] Emenso suo curriculo. *Hyperione*] Hyperionem sumi a Poëtis pro sole, jam notavimus.

56 *Mandata gerens*] Id est, legatus. Vectius enim Bolanus Britannicæ præfuerat, ut jam diximus.

57 *Sortito rexit anno*] Proconsules enim sorte mittebantur in provincias, quas per annum regebant.

58 *Imperium mulcente toga*] Sic Soteriis Gallici: 'Et ferrum mulcere toga.' Et Epulo Domit. 'Majestate serena Mulcentem radios.' *Bibe [tibi] talia pronis Auribus*] Supple, haurienda sunt.

61 *Adeo [Alio] moliris iter*] Crispinus enim foro se destinaverat. *Nec deside passu Ire paras*] Crispinus, ut infra videbitur, jam magnos profectus fecerat in eloquentia. Metaphora sumta a viatoribus qui celeri pede continent.

63 *Integer*] Non fuscatus adhuc, mutatusque lanugine.

Nec genitor juxta; fatis namque haustus iniquis
 Occidit, heu! geminam prolem sine præside linquens. 65
 Nec saltem teneris ostrum puerile lacertis
 Exuit, albentique humeros induxit amictu.
 Quem non corrumpit pubes effræna, novæque
 Libertas properata togæ? ceu nescia falcis
 Sylva comas tollit, fructumque expirat in umbras. 70
 At tibi Pieriæ tenero sub pectore curæ,
 Et pudor, et docti legem sibi dicere mores;
 Tunc hilaris probitas, et frons tranquilla, nitorque

raptus malignis fatis occidit, heu deserens duplicem sobolem sine defensore, nec abstulit saltem puerilem purpuram a brachiis tuis, et induit humeros alba toga. Quem non corrumpit pubertas, et sibi permessa licentia novæ togæ? ut arbor, quæ non experta est falcem, nimis luxuriat, et tota abit in folia, nec fructum fert. Sed tibi sunt Musarum studia in juvenili pectore, pudorque et mores, qui sciunt sibi legem ponere: lata etiam probitas, et frons serena, nitorque luxuriæ expertus, et

Pro decor Parmensis præbet tenor.—65 *Occidit et geminam Parmensis: sub præside* Till. Cruc. et Gevart. *sine præside* Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. et Plant. et sic codex vetustus Bernartii.—70 *Morellus malit: expirat in*

NOTÆ

64 *Genitor juxta*] Supple, adest.

66 *Ostrum puerile*] Innuit togam prætextam, cujus in limbo ostrum seu purpura cernebatur, unde ostrum puerile. Hanc nobiles pueri usque ad sextum decimum annum ferebant.

67 *Albenti amictu*] Intelligit togam puram seu virilem, quæ candida erat, et sexto decimo ætatis anno capiebatur. Sic Persio 'candidus umbo:' Ovidio 'liberior' dicta, quia pueri, hac sumta, desinebant esse sub magistris ac pædagogis.

68 *Novæque Libertas properata togæ*] Supple 'virilis.' Hinc illud ætatis tempus lubricum dicitur; sed ut ait eleganter Plutarchus: 'Ἀναρχία μὲν γὰρ, ἣν ἐνιοὶ τῶν νέων ἐλευθερίαν ἀπαιδευσίᾳ νομίζουσι, χαλεπωτέρας ἐκείνων τῶν ἐν παισὶ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν

δεσπότας ἐφύλοισι, τὰς ἐπιθυμίας ὡς περ ἐκ δεσμῶν λυθείσας. Licentia vero, quam aliqui juvenum vocant ignorantia libertatem, imponit sapius iis difficiliore dominos, quam erant præceptores ac pædagogoi, quos prius habuerant, nempe cupiditates velut e vinculis solutas.

69 *Ceu nescia falcis Sylva comas tollit*] Arbor enim, quæ non amputatur falce, altius erigit ramos. *Fructumque expirat in umbras*] Mens: Tota abit in folia, ramosque superfluos, nec fructum producit. Vocat autem ramos foliaque umbras, ab effectu, quia umbram efficiunt.

71 *Pieriæ*] Musarum, quæ Pierides dicuntur.

72 *Legem*] Normam vivendi.

73 *Hilaris probitas*] Quæ nihil avari nec austeri habet. *Frons tranquilla*] Index tranquillitatis animi.

Luxuriæ confine timens, pietasque per omnes
 Dispensata modos; æquævo cedere fratri, 75
 Mirarique patrem, miseræque ignoscere matri.
 Admonuit fortuna domus: tibine illa nefanda
 Pocula, letalesque manu componere succos
 Evaluit, qui voce potes prævertere morsus
 Serpentum, atque omnes vultu placare novercas? 80
 Infestare libet Manes, meritoque precatu

pietas unicuique pro jure suo distributa: antepone re coætaneum fratrem, patrem venerari, et ignoscere miseræ matri, de qua loqui fortuna vestra domus me admonet. Illane tibi valuit miscere propria manu sceleratam potionem, et mortiferos liquores, tibi, qui potes voce avertere morsus serpentium, et vultu mollire cunctas novercas? juvat molestare umbram illius, et dignis imprecationibus quietem busto adimere, sed

auras.—74 *Luxuriæ cum fine tenens* Parmensis; *Luxuriæ confine tenens* Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Gevart. Lectio nostra debetur Bernartio.—75 Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart, &c. *Dispensata domos.* Lectio nostra debetur Adr. Behottio Aphoret. lib. II. cap. 11. Primus recepit Heinsius in ed. Amstel.—81 Venett. 1. 2. 3. 4. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *juvat*; Parmensis *libet*, quod revocavit Dan. Heinsius in ed. Amstel. et sic Nic. Heinsius in

NOTÆ

74 *Pietasque per omnes Dispensata modos*] Id est, ut quisque propinquior erat, ita illi impensa pietas.

76 *Mirarique patrem*] Id est, imitari mirando. Lucanus: 'Egregio jn-veni miratorique Catonis.' *Miseræque ignoscere matri Admonuit fortuna domus*] Post *rd* matri ponendum punctum, ut bene observat Gronovius hic; alias detorqueretur oratio in sensum nullatenus Statio ascribendum. Et mens hæc est: Omnes numeros pietatis Crispine implevisti; prout unius cujusque persona, ordoque exigebat, sic fratrem æquævam anteponebas, patrem venerabilis; infelici etiam matri veniam dabas. Hei mihi! hic fatum domus vestræ reficit animum illius memoria: tibine illa miscere manu sua venenum sustinuit? &c. Ita abruptus, et præcians hic sermo, ut magnam perturbationem denotet: in qua exprimenda divinus plane Sta-

tins noster. 'Admonere' hic non protrita significatione dicitur, sed pro eo quod aliquo cum dolore in memoriam redit, et, ut ait Tullius, animum memoria reficit. Virgilius: 'Cum Turni injuria matrem Admonuit.' Ovidius Ep. Sapphus: 'Nil de te mecum est, nisi tantum injuria: nec te Admonuit, quod tu munus amantis habes.' Justinus: 'Hujus virtute cum civitas admoneretur.'

77 *Nefanda Pocula, letalesque succos*] Id est, venenum.

79 *Qui voce potes prævertere morsus Serpentum, atque omnes vultu placare novercas*] Noster Epicedio in Glanciam: 'Hyblæis vox mixta favis, cui sibila serpens Poneret, et sævæ velent servire novercæ.' Si novercas placare potes, quanto magis debebas matrem! notum est enim odium novercarum in privignos.

81 *Infestare libet manes*] Hæc ex

Pacem auferre rogis: sed te, puer optime, cerno
Flectentem justis, et talia dicta parantem:

PARCE, precor, cineri: fatum illud, et ira nocentum

Parcarum, crimenque Dei mortalia quisquis

85

Pectora sero videt, nec primo in limine sistit

Conatus scelerum, atque animos infanda parantes.

Excidat illa dies ævo, nec postera credant

Sæcula! nos certe taceamus; et obruta multa

Nocte tegi propriæ patiamur crimina gentis.

90

te, puer egregie, aspicio lenientem me æqua oratione, et dicentem talia: Ignosce, oro, sepulta. Illud fatum est, et ira sontium Parcarum, ac scelus numinis, quod tarde cernit corda hominum, nec detinet conatus criminum in primis foribus, ac mentes cogitantes flagitia. Illa dies deleatur e tempore, ne posteritas credat: nos certe sileamus, et patiamur scelera nostræ familiæ oblivioni tradi. Ille, cui sui

~~~~~

Advers. p. 462. Barthius legi jussit, juvet.—83 *Flectentem jussis* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *justis* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, quod ille revocavit; *Flectentem a justis* Nic. Heinsius l. 1.—87 *Pro parantes* Parm. parentes; Rom. *paratos*.—88 *Excitat illa die sævo* Parm. et Rom. *ne postera* edd. ante Marklandum.—90 *Pro patiamur* Parm. *patiatur*.—97 *Pro*

NOTÆ

nimia indignatione excidant Papinio. *Manes*] Supple matris. *Precatus*] Id est, imprecatione, dira. Vide Theb. II. 480. *Pacem*] Pro quiete sumi nostro jam alibi notavimus.

83 *Flectentem*] Me scilicet Papinium. *Justis*] Supple, verbis. Id est, justa oratione.

84 *Parce, precor, cineri*] Sophocles in *Ajace*: Ἀνδραγε μὴ δῶτα τοῖς τεθνηκότας κακῶς. *Homo ne lædas mortuos.* Noster Theb. xi. 'Sis lenis cineri.' *Fatum illud, et ira nocentum Parcarum, crimenque Dei*] Solebant veteres sua crimina partim in Deos rejicere. Sic Theb. xi. 'Nec enim omnis culpa malorum Me penes, et Superi mecum Parcæque nocentes.' Sic Priamus apud Homerum in eisdem ab Helena belli Trojani invidiam avertit: Θεοὶ νό μοι αἴτιοι εἰσιν, Οἱ μοι ἐφάρκησαν πόλεμον πολυδάκρυον Ἀχαιῶν. *Dei enim*

mihi auctores, qui mihi excitarunt bellum lacrymosum Græcorum. Eodemque spectat illud Æschyli: Θεὸς μὲν αἰτίας φέει σποροῖς, Ὅταν κακῶς δῶμα παμνήδην θέλῃ. *Deus causam inserit terræ incolis, dum vult domum aliquam funditus perdere.*

86 *Sero videt*] Non prævenit.

88 *Excidat illa dies ævo, nec postera credant Sæcula! nos certe taceamus; et obruta multa Nocte tegi propriæ patiamur crimina gentis*] Hos versus loquendo de cæde Sanbartholomæa citat Thuanus in sua Historia. Noster Theb. xi. 'Omnibus in terris, scelus hoc omnique sub ævo Viderit una dies, monstrumque infame futuris Excidat.' *Nos certe taceamus*] Nam domestica mala tristitia operienda. *Nocte*] Oblivione. Horatius iv. Od. 9. 'Sed omnes illacrymabiles Urgentur ignotique longa Nocte.'

Exegit pœnas, hominum cui cura suorum,
 Quo Pietas auctore redit, terrasque revisit,
 Quem timet omne nefas: satis hæc, lacrymandaque nobis
 Ultio: quin sævas utinam exorare liceret
 Eumenidas, timidaque avertere Cerberon umbræ, 95
 Immemoremque tuis citius dare Manibus amnem.
 Macte animo, juvenis! sic crescunt crimina matris.
 Nec tantum pietas, sed protinus ardua virtus
 Affectata tibi: nuper cum forte sodalis
 Immeritæ falso palleret crimine famæ, 100
 Erigeretque forum, succinctaque iudice multo
 Surgeret, et castum libraret Julia fulmen;

ari sunt, sumit de ea supplicium, quo auctore Pietas revertitur, et revisit terram, quem cuncti improbi metuunt. Hæc vindicta et deploranda nobis sufficit. Quin utinam daretur flectere crudeles furias, et detertere Cerberum a pavida Manibus, et dare tuæ umbræ obliuiscens fluvium. Macte animo, adolescens: sic scelera genitricis augentur. Nec tantum pietas, sed etiam ardua virtus appetita tibi est. Nuper, cum forte amicus palleret immerita accusatione falsi criminis, et in se excitaret omne forum, et lex Julia stipata multis iudicibus insurgeret, et jacularetur

~~~~~

sic crescunt Parm. et Rom. sed crescunt; Barthius conj. decrescunt.—101 Erigeretque toros conj. Heins. in Epist. Grævio, Syllog. Epist. Tom. iv. p. 432. et ita legit in Advers. lib. i. cap. 3. p. 29.—102 Heins. in Advers. l. i. vibraret Julia ferrum. Heinsius tamen ita scribit in Epist. Grævio, Syllog. Epist. Tom. iv. p. 428. 'Lapsus est memoriæ, (de Gronovio loquitur), quod ferrum

NOTE

91 *Exegit pœnas*] Domitianus enim matrem Crispini supplicio affecerat. *Hominum*] Ministrorum famulorumque, ut observavimus ad Consol. Ursl.

92 *Quo Pietas auctore redit, terrasque revisit*] Pietas enim dicebatur petiisse cælum, fugata criminibus hominum. Vide Lacrymis Etrusci, initio.

93 *Omne nefas*] Id est, omnes mali ac nocentes. Sub hoc enim principe iustitia severissime administrata, ut alibi diximus.

95 *Eumenidas, timidaque avertere Cerberon umbræ*] Furis enim seu Eumenides Cerberusve impiorum umbras molestare dicuntur in Inferis.

Delph. et Var. Clas.

Timida] Quia semper nocentes timet. *Umbra*] Matris.

96 *Immemoremque*] Id est, Lethæum, in quo scilicet 'longa oblivia potant.'

97 *Sic crescunt crimina matris*] Illius enim scelus augescit pietate filii, quia quo major pietas filii, eo major impietas matris.

98 *Ardua*] Proprium virtutis epithetum; nam ad res arduas ac difficiles nos excitat.

102 *Julia*] Supple, lex. Hanc de Adulteriis tulit Augustus. Sed quæ pœna afficerentur adulteri non liquet ex jure. Plerique capitalem fuisse credunt, moti quibusdam Apuleii et Arnobii locis, et D. Basilii Epistola

Stat.

2 L

Tu, quanquam non ante forum legesque severas
 Passus, sed tacita studiorum occultus in umbra,
 Defensare metus, adversaque tela subisti 105
 Pellere, inermis adhuc et tiro, paventis amici.
 Haud unquam tales aspexit Romulus annos
 Dardaniique senes, medii bellare togata
 Strage fori: stupuere Patres tentamina tanta,
 Conatusque tuos; pro te reus ipse timebat. 110
 Par vigor et membris; promptæque ad fortia vires
 Sufficiunt animo, atque ingentia jussa sequuntur.
 Ipse ego te nuper Tyberino ut littore vidi,
 Qua Tyrrhena vadis Laurentibus æstuat unda,

pu dicum fulmen; tu, etsi non antea versutus esses in foro et in severis legibus, sed latitasses in muta studiorum umbra, suscepisti tutari paventem amicum, et inermis adhuc et tiro repellere tela in eum emissa. Roma et senes nullum unquam togatum viderunt hac ætate dimicantem in foro cum tanta strage. Senatores mirati sunt tanta specimina, et tua incepta: nec reus ipse metuebat te perorante. Similis vigor in membris est, et vires promptæ ad fortia sufficiunt animo, et obsequuntur magnis ejus motibus. Ipse ego te nuper aspexi currentem in ripa Tyberis, qua Tyrrheni

*****

reponēbam pro fulmine.' Marklandus conj. *libraret Julia fulmen.*—108 *Dardaniusque senes, &c.* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Dardaniusque senex* Gevart. Gronov. Barth. &c. Barthius vero conj. *Dardaniusve senes.* Marklandus: *Dardaniusve senes*, sed malit: *Dardaniusve senes, media bellare togati Pace fori.*—110 Edd. vett. *nec te reus ipse*; Marklandus edidit: *pro te reus ipse.* Pro *timebat* Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *tenebat.*—111 *Par vigor est membris* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Par vigor et membris* Parm. et Rom. quod revocavit Marklandus.—113 Edd. vett. *Tyberino in littore.* Mutavit

NOTE

ad virginem lapsam. Nonnulli relegationem. Vide Lipsium ad Taciti Ann. iv. Consule et Rævardum lib. iv. cap. 6. *Castum*] Quia lex illa lata erat contra adulteros. *Fulmen*] Supra diximus, *fulmen* damnationem significare.

105 *Adversaque tela subisti Pellere*] Metaphora sumta a re militari, in qua hostium tela clypeo repelluntur.

106 *Inermis*] Inexercitatus.

108 *Dardaniique senes*] Id est, Romani: melior enim pars civium Romanorum genus ducebat a Dardaniis

seu Trojanis. *Togata Strage*] Quia in foro nocentes reique, non armis ferroque, sed toga armata vi dicendi, profigantur.

110 *Pro [nec] te reus ipse timebat*] Ipse reus non timebat, ne tu male eum defenderes.

114 *Tyrrhena unda*] Mare Tyrrhenum seu Inferum, sic dictum a Tyrrhenis, qui hanc oram Latii olim tenuerant. *Vadis Laurentibus*] A Laurento oppido Latii, Pici regis opere, ad mare Tyrrhenum sito.

Pendentem in cursus, vexantemque ilia nudo 115
 Calce ferocis equi, vultu dextraque minacem;
 Si qua fides dictis, stupui, Martemque putavi.
 Getulo sic pulcher equo, Trojanaque quassans
 Tela, novercales ibat venator in agros
 Ascanius, miseramque patri flagrabat Elissam. 120
 Troilus haud aliter gyro brevior minantes
 Eludebat equos: aut quem de turribus altis
 Arcadas Ogygio versantem in pulvere turmas

fluctus astuant Laurenti arena, et prementem inermi talo ilia acris equi, minantem vultu et dextra. Si qua mihi fides adhibeatur, stupui, et credidi te armatum. Sic Ascanius conspicuus in Getulo equo, quatiensque Trojana jacula, ibat venatum in campos novercæ, et incendebat amore patris infelicem Didonem. Troilus non evitabat, levior gyro, Achilles equos; nec velocius in stadio Ogygio circumflectebat

Marklandus.—115 *Tendentem cursus* plures editiones; *Pendentem cursus* Rom. et Venet. 2. *Pendentem cursus* codex Medicæus; *Pendentem in cursus* Parmensis, quod revocavit Marklandus. Pro *nudo* vet. Lindenbrogii *nuda*; Heins. conj. *crudo*; Marklandus *mallet duro*.—116 Pro *minacem* Rom. *minantem*.—117 Edd. vett. *armatumque putavi*. Lectio nostra est ex conjectura Marklandi.—118 *Getulo* Rom. *Ceruleo* vet. Lindenbrogii. Pro *quassans* Parm. *cassans*. Markl. conjectabat: *Sarranaque quassans*.—120 Marklandus tentabat: *miseramque puer flammabat Elissam*; et: *miseramque patris flagrabat Elissam*; et: *miseramque magis flagrabat Elissam*.—121 Edd. vett. *gyro levior*; Markl. edidit *gyro brevior*, ex conjectura Gronovii Reliq. ad Sylv. p. 373.—122 Rom. *haud quem*.—123 *Arcada in Ogygio versantem pulvere semet* conj. Heinsius in *Advers. lib.*

NOTÆ

115 *Pendentem* in [*Tendentem*] *cursus*] Romana et Veneta editio habet *Pendentem cursus*.—Id est, ita agit equum Crispinus, ut non equitare, sed volare, non campo vehi, sed supra pendere videatur. Phædrus in descriptione occasionis: ‘*Cursu veloci pendens*.’ Pendere autem *cursus* modus loquendi frequentissimus apud Latinos, pro pendere in curribus, vel pendentem facere cursus. *Nudo*] Id est, sine calcaribus.

116 *Minacem*] Quasi esses in media pugna.

117 *Martemque* [*armatumque*] *putavi*] Idem.

118 *Getulo*] A Getulia, regione Africae.

119 *Novercales*] Didonis, quia Dido uuperat Æneæ patri Ascanii. Æn. IV. ‘At puer Ascanius mediis in vallibus acri Gaudet equo.’

120 *Patri flagrabat*] Id est, accendebat amore patris. *Elissam*] Didonem. Elissa etiam vocabatur Dido, ut omnes sciunt.

121 *Troilus*] Troilus Priami et Hecubæ filius, impar congressus Achilli, ab eo interfectus est. *Brevior* [*levior*] Fugiebat enim Achillem se curru persequentem. *Minantes*] Supple, sibi exitium.

122 *Eludebat*] Fugiendo, et ut petitus auriga. *Quem*] Parthenopæum.

123 *Arcadas turmas* [*metas*] Forte

Spectabant Tyriæ non torvo lumine matres.

Ergo age, nam magni ducis indulgentia pulsas,

125

Certaque dat votis hilaris vestigia frater,

Surge, animo et fortes castrorum concipe curas.

Monstrabunt acies Mavors Actæaque virgo ;

Flectere Castor equos, humeris quater arma Quirinus,

Qui tibi tam tenero permisit plaudere collo

130

metas Arcadias ille quem matronæ Thebanæ haud obliquis oculis intuebantur de celsis turribus. Ergo age, nam benignitas ingentis principis te invitat, et frater dat certam spem tuis votis, tolle animum, et concipe generosa studia armorum. Mars et virgo Attica docebunt te artem bellicam, Castor regere equos, Quirinus movere humeris arma, qui tibi permisit saltare portando juvenili collo clypeos caelo

iv. cap. 3. p. 582. *Arcados Ogygio versantem in pulvere metas Venett. Parm. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ: Marklandus ex ingenio turmas. Pro versantem Rom. vexantem.*—125 *Pro magni Parm. magno. Pro pulsas Marklandus malit poscit, vel pergit.*—126 *Certaque dat fati paribus, (vel fati paribus,) vestigia frater conj. Heinsius loco jam citato: Marklandus vero: Certaue dat votis latis, &c.*—129 *Flectet Castor equos Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, quod ille admisit. Eædem editiones quatet pro quater. Marklandus conj. Flectere Castor equos gyro, quater, &c.*—130 *Qui tibi*

NOTE

Parthenopæus, ut suam in aurigando peritiam ostentaret, jusserat metas poni in campo Thebano, circa quas flecteret currum: de hoc enim nihil legimus in fabula. Currus pro *metas* legendum est. *Arcadas*] Quia Parthenopæus Arcas erat. *Ogygio*] Thebano, ab antiquo Ogyge Bæotiæ rege.

124 *Tyriæ*] Thebanæ, oriundæ a Tyriis colonis, duce Cadmo. *Non torvo lumine*] Quia capiebantur ejus forma, quamvis esset hostis. Vide Theb. 12.

125 *Magni ducis*] Imperatoris Domitiani. *Pulsas*] Sperare jubet.

128 *Monstrabunt acies Mavors Actæaque virgo*] Mars et Minerva te docebunt artem militarem, ut præsidet bellorum. *Actæa virgo*] Minerva, sic dicta, quia ab Atheniensibus religiosissime colebatur; Attica vero antiquitus 'Acte' vocabatur.

129 *Flectere Castor equos*] Castor

docebit te artem equestrem; Castor enim equitandi peritissimus erat, unde Homero *ἑρδῆαυος*, id est, *equorum dormitor*. *Humeris quater* [quatet] *arma Quirinus, Qui tibi tam tenero permisit plaudere collo Nubigenas clypeos*] *Lege quater* ex correctione Dan. Heinsii. *Mens Poëtæ: Ut Mars et Minerva artem bellicam Crispinum docebunt et Castor equestrem, sic Quirinus docebit illum rotare clypeum, quo possit tela hostium a quacunque corporis parte depellere, præcipue a capite. Arsque illa vocabatur 'concussio seu rotatio scuti,' quæ fuit olim inter exercitationes militares. Sic enim Vegetius in lib. ii. cap. 14. 'Qui,' inquit, 'dimicare gladio et scutum rotare doctissime noverit, qui omnem artem didicerit armaturæ.'* Sidonius ad Majorianum: 'Clypeumque rotare Ludus, et intortas præcedere saltibus hastas.' Lucanus ad

Nubigenas clypeos, intactaque cædibus æra.
 Quasnam igitur terras, quem Cæsaris ibis in orbem ?
 Arctoosne amnes, et Rheni fracta natabis
 Flumina ? an æstiferis Libyæ sudabis in arvis ?
 An juga Pannoniæ, mutatoresque domorum

135

delapsos, et arma non fordatis sanguine. In quasnam itaque ibis regiones, in quas Cæsaris provincias ? Tragicæne Septentrionis fluvios, et victum Rhenum ? An sudabis in calidis agris Africæ ? An tremefacies cacumina Pannoniæ, et Sauro-

Venet. 1. ut conj. Dan. Heinsius.—131 *Nubigeros clypeos* Rom. Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Nubigenas clipeos* Parm. quamvis ex eadem *Nubigeras* citat Marklandus. *Nubigenas* etiam conj. Dan. Heinsius, quod confirmat codex scriptus Nic. Heinsii, quem vide in Advers. loco paulo ante citato. Edd. vett. *intactaque cædibus arma*: mutavit Marklandus.—

NOTÆ

Pisonem: 'Arma tuis etiam si forte rotare lacertis.' Veteres Latine id 'ventilare' dicebant, eamque ventilationem intellexit Propertius lib. iv. El. 4. de Tarpeia: 'Vidit arenosis Tatium præcludere campis, Pictaque per flavas arma levare jubas.' Quirinus] Romulus, Deus factus, vocatus est Quirinus. Vide Florum lib. i. cap. 1.

131 *Nubigenas clypeos*] Quidam legunt *Nubigeros*, et interpretantur, nulla cælatos imagine, nulla pictura insignes, quales erant tironum, albos, puros. Sed legendum *Nubigenas*, et per *Nubigenas clypeos* intelligenda ancilia, e nubibus seu cælo, ut credebant veteres, delapsa. Hincque colligitur Crispinum fuisse in Saliorum collegium cooptatum. Salii autem, ut Livius tradit lib. i. in urbe duodecim fuere a Numa constituti, et Marti Gradivo consecrati, qui totidem ancilia per urbem cum saltibus gestabant, tripudiis canentes veterem Mamurii memoriam. De quo Mamurio hæc refero ex Festo, quia conducunt ad illustrandum hunc locum: 'Mamurii Veturii nomen frequenter in cantibus Romani frequentabant

hac de causa: Regnante Numa Pompilio e cælo decidisse fertur ancile, id est, scutum breve; unaque vox edita, omnium potentissimam fore civitatem, quamdiu id in ea mansisset. Itaque facta sunt ejusdem generis plura, quibus id misceretur, ne internosci cæleste posset. Probatum opus est maxime Mamurii Veturii: qui præmii loco petiit, ut suum nomen inter carmina Salii canerent.' *Intactaque cædibus æra*] Ancilia enim non ferebantur in præliis.

132 *Quem Cæsaris ibis in orbem*] Orbem Cæsaris vocat provincias, quæ, in divisione imperii facta inter Imperatores et Senatum, Imperatoribus obvenerant, qui in has legatos mittebant.

133 *Fracta*] Ob victos fractosque Catos Rheni accolæ.

134 *Libyæ*] Africæ. *Sudabis in arvis*] Quia Libya regio calidissima, unde 'æstifera' Statio.

135 *Juga Pannoniæ*] Intelligit montes, quibus inhærebant Daci, ut jam sæpius diximus: quia Dacia Pannoniæ contermina. *Pannoniæ*] Vide Soterii Gallici vs. 78. *Mutatoresque domorum Sauromatas*] Nomades enim

Sauromatas quaties? an te septenus habebit
 Ister, et undoso circumflua conjuge Peuce?
 An Solymum cinerem, palmetaque capta subibis
 Non sibi felices sylvas ponentis Idumes?
 Quod si te magno tellus frænata parenti
 Accipiat, quantum ferus exultabit Araxes!
 Quanta Calydonios attollet gloria campos!
 Cum tibi longævus referet trucidis incola terræ,

140

*mátas, qui non habent fixa domicilia? An te possidebit Danubius, qui septem ostiis
 evolvitur in mare Euxinum, et Peuce circumflua aquoso marito? An ingredieris
 Solymos cineres, et captiva palmeta Idumes non plantantis pro se beata nemora?
 Quod si terra gubernata ab illustri tuo patre te habeat, quantum barbarus Araxes
 gaudebit! Quanta gloria efferet agros Calydoniæ! cum senior incola ferocis*

~~~~~

137 Nic. Heinsius ad Val. Flac. iv. 729. et *umbroso*; ita etiam Rom. *umbrosa*
 Parm.—138 Pro *Solymum* Domitii codd. habuerunt *solidum*; et ita Parmen-

NOTE

erant tunc temporis Sanromatæ, id
 est, nullas certas ac fixas sedes ha-
 bebant: unde victi a Domitiano, hac
 lege pacem obtinuerunt, ut 'sub uno
 cælo viverent,' ut loquitur Papinius
 Lyrico ad Maximum. 'Refugis ama-
 ram Sarmatis legem dederit, sub uno
 Vivere cælo.'

136 *An te septenus habebit Ister*] Ister seu Danubius *septenus* dicitur, quia septem ostiis in pontum Euxinum effunditur.

137 *Undoso* [undisono] *circumflua conjuge Peuce*] Peuce parva insula in uno Istri ostio, quod ab ea *Peuces* vocatur. Finxerunt autem Poëtæ Peuceen nupsisse Istro, a quo alluitur: unde dicitur *undisono conjuge circumflua*.

138 *An Solymum cinerem*] Intelligit reliquias ac rudera Hierosolymitanæ urbis, quam Titus vi cepit ac incendit. Valerius Flaccus 'Solymum pulverem' pro eodem dixit Argon. lib. i. 'Solymo nigramentem pulvere fratrem.' De excidio hujus florentissimæ totius Orientis urbis vide Jose-

phum lib. septimo de Bello Judaico, Tacitum lib. v. Historiarum, aliosque. *Palmetaque capta subibis Non sibi felices sylvas ponentis Idumes*] Hoc dicit, quia palmæ feliciter crescunt in Idumæa, regione Syriæ, contermina Ægypti ac Arabiæ, quam in alia regione. *Capta*] Subacta scilicet regione, in qua crescunt palme. *Non sibi*] Quia palmæ dabantur victoribus in signum victoriæ, victi autem Idumæi fuerant a Romanis. *Felices sylvas*] Palmeta, felices, quia dabantur felicibus, hoc est, victoribus.

140 *Frænata parenti*] Gubernata, Metaphora ducta ab arte equestri, et intelligit Armeniam et Britanniam, quas rexerat olim Vectius Bolanus pater Crispini.

141 *Exultabit*] Videndo te hæredem et imitatore tantum ducis Bolani. *Araxes*] Armeniæ fluvius.

142 *Calydonios*] Britannicos, a Calydoniis populis Britannici, qui hodie Scoti vocantur. *Attollet gloria*] Quod legatum Cæsaris te possidebit.

Hic suetus dare jura parens; hoc cespite turmas
 Affari: vigiles speculas, castellaque longe 145
 Prospicis? ille dedit; cinxitque hæc mœnia fossa:
 Belligeris hæc dona Deis, hæc tela dicavit:
 Cernis adhuc titulos: hunc ipse, vocantibus armis,
 Induit, hunc regi rapuit thoraca Britanno.
 Qualiter in Teucros victricia bella paranti 150
 Ignotum Pyrrho Phoenix narrabat Achillem.

terræ tibi narrabit; Hic pater tuus solebat jus dicere; hoc cespititio tribunali alloqui milites: procul vides pulchras speculas, et arces? ille construxit ambiitque hos muros fossa: hæc dona, hæc arma consecravimus numinibus armorum. Vides adhuc inscriptiones; ipse gerebat pacis tempore hanc lorica; hanc abstulit regi Britanno. Ut Phoenix referebat præclara facinora incogniti Achillis Pyrrho præparanti arma

sis.—145 Plurimæ edd. *nitidas speculas*; Parm. *vides speculas*; unde Nic. Heinsius ad Val. Flac. v. 536. et in Advers. lib. iv. cap. 3. p. 582. legit *viden' has speculas*; Marklandus vero: *vigiles speculas*. Venet. 1. habet: *vita specula*.—146 *Aspicis? ille dedit*, &c. edd. vett. *Aspicis? insedit, cinxitque* Heinsius ll. ll. *Prospicis?* edidit Marklandus.—148 Edd. vett. *vacantibus armis*. Correxerit Nic. Heinsius ad Val. Flac. v. 536. Sil. Ital. x. 112. Claud. iv. Cons. Honor. 318. et in Advers. lib. iv. cap. 3. p. 584.—149 *Pro thoraca* Parm. *tribracta*; codd. *Domitii thoraca* et *tributa*, quod ultimum habet Venet. 1. unde Domitius *vibrata*.—150 Omnes edd. ante Marklandum: *vic-*

NOTE

144 *Hic*] *Δευκρυῶς*. *Suetus dare jura parens*] Legati enim ac præsides provinciarum jus etiam dicebant. *Hoc cespite*] *Δευκρυῶς*. *Cespite*] Id est, tribunali cespititio, ex more. Tribunal enim Imperatoris in castris semper cespititium. Vide Theb. vii. 724.

145 *Speculas*] Hic speculæ accipiuntur pro locis editis, unde excubiæ fiebant ad detegendos hostes. *Castella*] Propugnacula sunt, quæ in limitibus construebantur ad arcendos hostes, et unde in hosticum excurreretur.

146 *Hæc mania*] *Δευκρυῶς*.

147 *Belligeris hæc dona Deis, hæc tela dicavit*] Ex more, quo vota persolvebantur, Marti scilicet et Minervæ, ob victos hostes, quorum armorum templis appendebantur.

148 *Titulos*] Inscriptiones. Victores enim donis, quæ faciebant templis Deorum, nomina sua inscribebant, armis vero, quæ appendebant, devictarum gentium nomina.

150 *In Teucros*] Trojanos, qui et Teucri dicti, a Teucro Scamandri filio ac Dardani socero, qui hanc gentem condidit. *Victricia bella*] Id est, prælia in quibus vincere debebat Trojanos. *Paranti* [parentis] *Lege paranti*, et refertur ad rō Pyrrho.

151 *Ignotum Achillem*] Pyrrho scilicet, quia cum Achilles ad expeditionem Trojanam profectus est, Pyrrhus ejus filius, quem ex Deidamia Lycomedis regis Scyri insulæ filia susceperat, adhuc infans erat. *Pyrrho*] Pyrrhus alio nomine Neoptolemus vocabatur, quod admodum juvenis ad bellum venerat. *Narrabat*]

Felix, qui viridi fidens cœptaque juventa
 Durabis quascumque vices, vallumque subibis
 Forsan et ense latus (si numina principis adsint)
 Cinctus, et unanimi comes indefessus amici; 155
 Quo Pylades ex more pius, quo Dardana gessit
 Bella Menœtiades: quippe hæc concordia vobis,
 Hic amor est; dñretque precor! nos fortior ætas
 Jam fugit; hinc votis animum precibusque jvabo.
 Hei mihi, sed cœtus solitos si forte ciebo, 160

victicia in Trojanos. Felix, o care, qui flores viridi juventa, sustinebis labores cujuscumque itineris, et castra intrabis. Forsan et ipse cinctus latus amictu militari, (sic numen Imperatoris annuat,) et socius infatigabilis amici concordis bellum geres eo modo, quo pius Pylades, et quo Patroclus filius Menœtii gessit ad Trojam: nam par concordia vobis est, par amicitia, atque utinam perseveret. Fortiores anni jam nos destituunt, hinc jvabo animum tuum votis et precibus. Sed si forte

tricia arma parentis.—152 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *optate juven- ta; in aliis: optata juventa.* Lectio nostra debetur Nic. Heinsio ad Sil. Ital. II. 463. et in Advers. l. I. non item Marklando; hic tamen primus in textum recepit. Heinsius tentabat etiam: *optaque juventa; vel ætate juven- tæ.* Markl. conj. *meritis fidens; vel: viridi fidens, Crispine, juventa; vel: viridi fidens navæque juventa.*—153 *Durabis quascumque vices* edd. vett. mutavit Marklandus. Pro *vallumque subibis* Parm. *vellamque sub illis; Rom. ventiam- que sub illis.*—154 *Forsan et ipse latus (sic, &c. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Forsan et ense latus* Heinsius in Advers. lib. IV. cap. 3. p. 158. quod, ut suum proposuit Marklandus, qui pro *sic* correxit si.—156 *Quæ Pylades* Parmensis.—157 Eadem: *quippe et concordia.*—159 Markl. conj. *hunc votis; vel: hoc votis omen; vel denique: hinc votis tantum precibusque jvavo.* Heinsius in Advers. l. I. *hinc votisque manum precibusque jvabo. Pro votis* Parmensis *notis.*—160 *Hei mihi, sed quæstus* edd. vett. *questus* Gronov. Diatr. c. 50. damnat tamen hanc conjecturam in Reliq. ad Sylv. et reponit *cætus; et sic* malit Heinsius. Marklandus tentabat: *Hei mihi, quod, cætus,*

NOTÆ

Ut exstimularet eum ad imitandum patrem. *Achillem*] Id est, facta Achillis patris.

153 *Durabis quascumque vices [vices]* Propositi tenax perges eodem pede ac animo, ubique locorum ac gentium, et sole sub omni.

155 *Cinctus*] Supple, amictu militari.

156 *Pylades*] Strophii filius, amicus Orestis, et omnium ejus laborum ac calamitatum comes sociusque. *Pius*] Quia Pylades pro amico meri voluit.

157 *Menœtiades*] Patroclus Menœtii filius, Achillis amicus. Et horum notissima amicitia.

158 *Noæ*] Me Papinium.

159 *Hinc votis animum precibusque jvabo*] Sic Protreptico ad Metinum: 'Car nobis ignavus amor? sed pectore fido Nasquam abero, longisque se- quar tua carbasa votis.'

160 *Cætus*] Notat morem Poëtarum recitandi carmina sua in cœtu amicorum, eorumve, quos rogabant, Qui mos satis notus ex scriptis aucto-

Et mea Romulei venient ad carmina patres,
 Tu deeris, Crispine, mihi; cuneosque per omnes
 Te meus absentem circumspectabit Achilles.
 Sed venies melior, (vatum non irrita currunt
 Omina;) quique aquilas tibi nunc et castra recludit, 165
 Idem omnes perferre gradus, cingique superbis
 Fascibus, et patrias dabit insedis curules.
 Sed quis ab excelsis Trojanæ collibus Albæ
 (Unde suæ juxta prospectat mœnia Romæ
 Proximus ille Deus,) fama velocior intrat 170

cogam assuetos conventus, et procures Romani convenient versus meos audituri, heu me, tu mihi, Crispine, deeris, et meus Achilles quæret te oculis absentem per omnes circulos. Sed venies illustrior. Vatum præsentia non sunt irrita. Et qui nunc tibi viam aperit ad aquilas et castra, idem indulgebit transire per cunctos gradus, et circumdari magnificis fascibus, et sedere in paternis curulibus. Sed, o Crispine, quis nuntius a celestibus Alba Trojanæ montibus, unde ille vicinus Deus

&c. Pro Hei Parm. Ei; Rom. Heu.—161 Parmensis: ad crimina patres.—162 Tu dederis Parmensis.—166 Aldd. Colin. Gryph. &c. perferre gradus cingique; codex Salisb. perferre gradus cingique; unde Gronov. Reliq. ad Sylv. legit: perferre gradus cingique, quod habet etiam Parmensis. Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 3. p. 586. legit: perque ire gradus, cingique. Hunc versum, ut spurium, damnat Barth.—170 Proximus ille Deis conj. Marklan-

NOTE

rum, præcipue ex Satyris-Juvenalis, ac Epistolis Plinii, et Taciti Dialogo de Oratoribus. Juvenalis de Nostro: 'Curritur ad vocem jucundam et carmen amicæ Thebaidos, lætam fecit cum Statins urbem, Promisitque diem. Tanta dulcedine captos Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi Auditur.'

162 Tu deeris, Crispine, mihi] Statius officium Crispini sibi defuturum dolet. Anxie enim auditorum in ejusmodi recitationibus favor quærebat, ut omnibus notum est. Cuneosque per omnes] Supple, auditorum.

163 Achilles] Id est, Achilleis.

165 Quique] Imperatorem intelligit. Aquilas tibi nunc et castra recludit] Qui tibi pandit viam ad dignitates militares et castrenses, quæ per

aquilas, signa Romana, et castra hic designantur.

166 Cingique superbis Fascibus, et patrias dabit insedis curules] Per fasces et curules maximi honores imperii designantur, ut quorum fasces et curules sellæ erant insignia, veluti consulatus, præturæ, Proconsulatus, et legationes, &c. Patrias] Vectius enim Bolanus Consul fuerat. Ex lapide: C. CALPUERNIO PISONE, M. VETTIO BOLANO COS. Ubi legitur Vectius: apud Tacitum vero Vectius.

168 Excelsis collibus] Alba enim sita erat in monte. Trojanæ Albæ] Quia Alba a Trojanis condita.

169 Unde suæ juxta prospectat mœnia Romæ, Proximus ille Deus] Domitianum intelligit. Sic supra Pietate Abascantii: 'Notat ista Deus, qui

Nuntius, atque tuos implet, Crispine, penates ?
 Dicebam certe, Vatum non irrita currunt
 Auguria : en ! ingens reserat tibi limen honorum
 Cæsar, et Ausonii committit munia ferri.
 Vade, puer, tantisque enixus suffice donis.
 Felix, qui magno jam nunc sub præside juras,
 Cuique sacer primum tradit Germanicus ense !
 Non minus hoc fortis, quam si tibi panderet ipse
 Bellipotens aquilas, torvaque induceret ora
 Casside : vade alacer, majoraque disce mereri.

175

180

prope respicit nuros suæ Romæ, venit celerior fama, atque implet tuam domum ? Aiebam bene, Vatum præsentia non sunt vana. En magnus Cæsar recludit tibi fores dignitatum, et mandat curam gladii Ausonii. I, puer, et coneris satisfacere tantis muneribus. Beatus, qui nunc juras sub ingenti principe, cuique divinus Germanicus committit primum gladium : non minus hoc est, quam si ipse fortis Gradivus te præficeret aquilis, et induceret vultum tuum truci galea. Ilatus, et disce præstare te dignum majoribus.

das.—175 Eidem Marklando magis placet : *tantisque electus suffice donis.*—178 Vulgo distinguitur : *Non minus hoc, fortis quam, &c.* Margo Barth. *sortis*, ex codicibus manuscriptis.—179 Pro *torva* omnes ante Gronov. editiones habent *torta* ; nisi quod Parm. habet *tortiva* ; Rom. *torvi*.

NOTE

flectit habenas Orbis, et humanos propior Jove digerit actus.' Domitianus autem delectabatur agro Albano. *Suæ Romæ*] Illud *suæ* designat peculiarem benevolentiam ac amorem Domitiani erga Romam.

172 *Dicebam certe, vatum non irrita currunt Auguria*] Iterata sententia τὸ περὶ τῶν τῆς προφητείας indicat. Ut apud Ovidium Met. xv. 879. 'Si quid habent veri vatum præsentia.'

174 *Ausonii committit munia ferri*] Hic interpretes per *munia Ausonii ferri* putant intelligi honorem seu præposituram cubiculi, quæ fuerit

delata Crispino, quam exercebat Parthenius cubicularius, unus ex interfectoribus Domitiani ; cui muneri incumbebat gestatio ensis imperatorii. Simplicius id potest intelligi de qualibet dignitate militari ; designat enim Papinius honores militares per 'ferrum,' ut Pietate Abascantii per 'enses : ' Præterea fidos dominus si dividat enses.'

176 *Juras*] Nam accepto munere jurabatur inter manus principis. *Magno sub præside*] Imperatore.

177 *Primum ense*] Vide supra vs. 173.

III. EPICEDION IN PATREM SUUM.

Hoc carmine funebri Poëta demortui patris Manibus, non sine religiosissimo affectu, iusta facit; atque ejus genus, personam, merita, virtutes, ac eximias tum animi quam ingenii dotes fuse enarrat.

IPSE malas vires, et lamentabile carmen
Elysio de fonte mihi, pulsumque sinistræ
Da, genitor perdocte, lyræ: neque enim antra movere
Delia, nec solitam fas est impellere Cyrrham
Te sine. Corycia quicquid modo Phœbus in umbra, 5
Quicquid ab Ismariis monstrabat collibus Evan,
Dedidici: fugere meos Parnasia crines
Vellera, funestamque hederis irrepere taxum
Extimui, trepidamque (nefas) arescere laurum,

Ipse, erudite pater, præbe mihi tristem opem, et luctuosos versus ex fonte Elysio, pulsumque infausta citharæ; nec enim licet sine te movere Delias specus, nec pulsare assuetam Cyrrham. Oblitus sum quicquid Phæbus modo me docebat in antro Corycio, quicquid Evan supra montes Ismarios. Vittæ Parnassiae recessere e meis comis; et multum metui, ne feralis taxus serperet inter hederas, et ne pavidæ laurus

Epicedion in patrem edd. vett. præter Parm. quæ habet: *Epicedion in patrem suum*; et hoc revocavit Marklandus.—3 *Da genitor præclare* malit idem Marklandus. Parmensis habet *pdocte*; Venet. 1. *prædocte*. Marklandus etiam pro *moveri*, quod habent edd. vett. substituit *movere*.—5 Pro *Te sine* codd. Domitii Calderini et Parmensis *Desine*. Domitius correxit.—7 Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, *fugere mei*, quod ille recepit.—9 Pro *Extimui* Mark-

NOTÆ

1 *Ipse*] Invocat patrem, testatus nimio dolore didicisse quicquid ab Apolline, et Baccho acceperat, ipsumque solum posse sibi dare vires necessarias canendo epicedio.

4 *Delia*] Apollinea. *Cyrrham*] Cyrrha oppidum Phocidis sacrum Apollini.

5 *Corycia umbra*] Id est, Corycio antro ad radices Parnassi sito.

6 *Ismariis collibus*] Intelligit montem Ismarum Baccho sacrum. *Evan*] Bacchus, quia Bacchus etiam præerat eloquentiæ, et Poëticiæ.

7 *Parnassia Vellera*] Sic Theb. iv.

‘Vatem Parnassia monstrant Vellera.’ Id est, vittæ Apolliniæ. Poëtæ enim, ut vates Apollinis, infulas gerebant, e quibus vittæ lanæe dependebant.

8 *Hederis*] Hederæ sacræ Baccho. Hederam etiam, ut et laurum vittasque, ferebant Poëtæ. *Taxum*] Taxus, arbor funebris. Epicedio in filium: ‘Sed nec solitæ mihi vertice laurus, Nec fronti vittatus honos: en taxea marcet Sylva comis, hilaresque hederas damnata cupressus Excludit ramis.’ Coronati enim caneant Poëtæ.

Ille ego, magnanimum qui facta attollere regum 10
 Ibam altum spirans, Martemque æquare canendo.
 Quis sterili mea corda situ, quis Apolline verso
 Frigida damnatæ præduxit nubila menti?
 Stant circum attonitæ vatem, et nil dulce sonantes
 Nec digitis nec voce Deæ: dux ipsa, silenti 15
 Fulta caput cithara, qualis post Orphea raptum
 Astitit, Hebre, tibi, cernens jam surda ferarum
 Agmina, et immotos sublato carmine lucos.
 At tu, seu membris emissus in ardua tendis,
 Fulgentesque plagas, rerumque elementa recensens, 20
 Quis Deus, unde ignes, quæ ducat semita Solem,

(res dira) marcesceret. Certe ego, qui celebrabam fortes heroës, altum spirans, et æquabam carminibus eorum facta in bello. Quis replevit meum pectus infæcunda inertia, quis, obruto Apolline, immisit gelidas tenebras enecto animo meo? Constaterna Deæ, et nihil suave nec voce nec digitis sonantes, circumdant suam poetam. Ipsa earum domina, reclinato capite in tacitam citharam, talis est, qualis, o Hebre, astitit ad tuas ripas post extinctum Orpheum, videns jam surda animalia, ac sylvas immobiles, cessante cantu. At tu, seu egressus corpore, petens celsa, et lucentes tractus, penetras rerum principia, quis Deus, unde astra, qua via Sol

landus conj. Sustinui; et pro *trepidam* malit *partam*.—10 Certe ego, &c. edd. vett. Correxerit Marklandus.—11 Parmensis: *matremque æquare*.—12 Edd. vett. *quis Apolline verso*. Nic. Heinsius ad Sil. Ital. x. 411. et in Advers. lib. x. c. 14. p. 148. pro *verso* legit *verso*. Pro *corda* Venet. 1. vota.—13 Pro *produxit*, quod habent edd. vett. idem Heinsius ibidem legit *præduxit*, et sic legi jubet Barthius.—14 Pro *sonantes* Domitii Calderini codices *sonantem*; et ita Parmensis.—17 Pro *surda* Marklandus *mallet tarda*; Venet. 1. *dura sororum*.—19 Edd. vett. *ardua tendens*. 'Pro *tendens* constructio postulat *tendis*; si enim retineas *tendens*, dixisse debuit Statius *membris emissus et in ardua tendens*. Videtur ante oculos habuisse Lucanum, initio lib. ix. de anima Pom-

NOTÆ

10 Ille ego] Supple, eram. Regum] Heroum.

11 Altum spirans] Aliter accipitur 'spirare' apud Ammianum Marcellinum pro *μεγαλοφρονεῖν* lib. xxii. ubi refert. 'Eusebium alte spirantem et dirum addixere poenæ letali.' Martemque æquare canendo] Id est, æquare carminibus facta fortium virorum, ac Heroum in bello.

12 Apolline verso] Ob nimium lucum.

14 Vatem] Me Papinium.

17 Hebre] Hebrus, fluvius Thraciæ, in quem conjectum est caput Orphei a Bacchantibus.

19 At tu, seu membris emissus] Sic Genethliaco Lucani: 'At tu, seu rapidum poli sub axem Famæ curribus arduis levatus, Qua surgunt animæ potentiores, Terras despicias, et sepulcra rides: Seu pacis meritum nemus reclusæ Felix Elysiis tenes in oris.'

Quæ minuat Phœben, quæque integrare latentem
 Causa queat, doctique modos extendis Arati :
 Seu tu Lethæi secreto in gramine campi
 Concilia heroum juxta Manesque beatos, 25
 Mæonium Ascræumque senem, non segnior umbra
 Accolis, alternumque sonas, et carmina misces ;
 Da vocem magno, Pater, ingeniumque dolori.
 Nam me ter relegens cœlum, terque ora retexens
 Luna videt residem, nullaue Heliconide tristes 30

incedat, quæ causa minuat lunam, et quæ possit plenam reddere, et auges modos celebri Arati : seu tu habitas in secretis pratis agri Lethæi, juxta cætus Heroum, et Manes beatos, ac Mæonium senem, Ascræumque, umbra non illis inferior, vicissim canis et misces versus, da genitor vocem et ingenium magno meo luctui. Nam luna ter remensa cœlum, et ter faciem mutans, cernit me otiantem, et nullo carmine

peii.' Markl.—23 Alld. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. notique modos ; Venet. 1. 2. et Rom. doctique modos. Ne quis pro extendis legat intendis monuit Marklandus ; expendis legendum putavit Barthius.—29 Nam me ter relegens calo edd. vet. Jam me ter relegens Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 587. Idem ad Ovid. Met. viii. 173. pro calo correxit cœlum ; quam correctionem illi eripere est conatus Marklandus. Barthius pro ora malit orsa.—

NOTÆ

22 Quæ minuat Phœben, quæque integrare latentem causa] Id est, quæ causa sit defectus lunæ, et quæ causa redditi luminis. Phœben] Pro luna sumi omnibus notum est. Latentem] In umbra terræ.

23 Noti Arati] Aratus poëta et medicus Siculus, qui Eudoxi librum de Astrologia carmine expressit, quod casu occidit. Nam cum, ut in illius vita traditur, apud Antigonum Gonatan, Macedoniæ regem, ipse et Nicander Astrologus degerent, et uterque carmina eleganter scriberent, rex præscripsit Arato, ut Poëseos specimen in Astrologicis (tradito illi Eudoxi libro), Nicandro, ut in medicis, Theriacis nimirum et alexipharmacis, ederet. Aratus poëma, quod fecit, inscripsit Phenomena, id est, apparentia in cœlo, in hocque opus plurima edita sunt commentaria, ut,

ne memorem Ciceronem, Germanicum, Avienum, et alios Latinos interpretes, Græca extiterint circiter quadraginta. Noti] Suo opere, et commentariis in eo factis.

24 Lethæi] Id est, Elysii. Secreto] Quia ibi secreti Pii. Virgilius : 'Secretosque Pios.'

26 Mæonium] Homerum, a Mæone avo materno. Ascræumque senem] Hesiodum, natum in Ascræa vico seu oppido Bœotiæ, in dextra parte Heliconis sito. Ovidius Ponto lib. iv. 'Intumuit vati nec tamen Ascræ suo.' Non segnior] Scribendis scilicet carminibus ingenio tardior Homero et Hesiodo.

27 Alternumque sonas et carmina misces] Id est, alternis vicibus cum iis recitas carmina, tuaque misces.

30 Residem] Nihil componentem, cessantem a carmine. Heliconide] Mu-

Solantem curas, tuus ut mihi vultibus ignis
 Irrubuit, cineremque oculis humentibus hausi.
 Vilis honos studiis: vix hæc in munera solvo
 Primum animum; tacitisque situm depellere curis
 Nunc etiam trepidante manu, nec lumine sicco 35
 Ordior, acclinis tumulo, quo molle quiescis
 Jugera nostra tenens; ubi post Æneia fata
 Solatus, Latiis ingessit montibus Albam
 Ascanius, Phrygio dum pingues sanguine campos
 Odit, et infaustæ regnum dotale novercæ. 40

lenientem mæstas ærummas. Mea studia evalescunt, ex quo rogos tuus mihi illuxit, et hausi tuum cinerem flentibus oculis. Vix primum relaxo animum in hæc dona; et nunc adhuc cadente manu, nec aridis oculis incipio excutere inertiam ab agro et tacito pectore, sepulcro innixus, quo leniter jaces occupans nostra arva, ubi Ascanius, solatio accepto post mortem Æneæ, condidit Albam supra montes Latinos, dum aversatur agros optimos cruore Phrygio, et dotale imperium infaustæ novercæ.

32 Pro hausi Parmensis hausit; Rom. *ausi*.—33 Rom. et Venet. 2. *hæc mihi munera*.—34 Parmensis: *tacitusque*.—35 Nunc etiam labente manu, nunc, &c. in vulgatis; *hebetant manu* Parmensis; *hebetante manu* Rom. *hebetante manu* Venet. 1. *trepidante manu* est ex emendatione Marklandi, qui pro *nunc* reposuit etiam *nec*. Verba *nec lumine sicco* mutaret Barthius; sed quomodo non apparet.—36 Parmensis, *mole quiescis*.—38 *Stellatus* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, probante Nic. Heinsio. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 772.—39 *Phrygios dum pingues* Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—41

NOTÆ

sa. Musarum enim natale in nemore
 Heliconis montis Bæotizæ.

31 Tuus ignis] Ignis tui rogi.

34 Primum animum] Primum eleganter dixit animum, pro reversum a stupore, quo nimius dolor mentem ejus obruerat.

35 Labente manu] Virgilius Æn. VI. 'Ter conatus erat casus effingere in auro, Ter patriæ cecidere manus.' Nec [nunc] lumine sicco] Scribe nec lumine sicco: nam infra. 'Sumas gemitus et vulnera nati, Et lacrymas.'

36 Acclinis] Pro acclinatus, ut congruat τῷ προκλινόμενος. Molle] Pro molliter.

37 Jugera nostra tenens] Innuit prædium Papinii Albanum, quod dono acceperat a Domitiano, ut diximus

in Surrentino.

38 Solatus] Passive, aut *se* subintelligendum est. Latiis ingessit montibus Albam Ascanius] Ascanius Æneæ filius. Is, ut ait Livius lib. I. abundante Lavinii multitudine, florentem jam atque opulentam urbem matri seu novercæ reliquit, novam ipse aliam sub Albano monte in Latio condidit, quæ a situ porrectæ in dorso urbis longa Alba appellata est. Ingessit] Theb. IV. 'Et summis ingessit montibus Æpy.'

39 Phrygio] Trojano. Multa enim bella gesserat Æneas cum Latinis, Rutilisque, in quibus multi Trojani ceciderant.

40 Infaustæ novercæ] Laviniz. Alii qui legunt, *infestæ*. Infestæ enim

His ego te (nam Sicanii non mitius halat
 Aura croci, dites nec sicubi rara Sabæi
 Cinnama, odoratas nec Arabs decerpit aristas)
 Insertum cum laude locis, te carmine plango
 Pierio : sume hos gemitus, et munera nati, 45
 Et lacrymas, cari quas nunquam habuere parentes.

Te sepelivi in hoc loco a te honorato (nec enim odor croci Siculi tibi suavius spiraret, nec jaceres gratius, ubi opulenti Sabæi colligunt rara cinnama, et Arabes suaveolentes messes). Sed defleo versibus Pieriis. Accipe suspiria, et dolorem filii, ac fletus, quos pauci parentes unquam obtinuerunt. Atque utinam fortuna mihi indul-

Hic ego edd. vett. correxit Bernartius, refragante Gronovio Elench. Antidiatr. cap. 7. Pro *halat* Nic. Heinsius in Advers. lib. i. cap. 18. p. 191. legendum pntat *halet*.—42 Edd. vett. *dites nec sic tibi*, &c. Nic. Heinsius loco citato: *dites nec si tibi*; et ita Parm. Rom. Grasser. et Barth. nisi quod Parm. pro *dites* habet *ditis*. Dan. Heinsius ad Claud. Epist. II. ad Serenam, vs. 16. citat: *non si tibi*. Lectio nostra debetur Gronovio. 'Aliter legere posses, *sic tibi grata*, vel *cara*; sed non opus.' Markl.—43 Nic. Heinsius in Advers. loco citato pro *decerpit* legit *decerpat*; Barthius: *vel Arabs decerpset*.—44 *Inserui cum laude loci*, sed, &c. Venett. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Inferni cum laude loci*, sed Parm. Heinsius in Advers. l. l. *Inserui cum laude rogis, et carmine*, &c. Barthius, *pango, non plango*.—45 Edd. vett. *sumas gemitus et vulnera nati*; Heinsius ibidem: *sume hos gemitus, ut vulnera*; Gronovius: *sume et gemitus*. Lectio nostra debetur Marklando.—46 Edd. vett. *rari quas nunquam*. Morellus pro *nunquam* conj. *unquam*; et ita Parmensis. Pro *rari* Gevartius edidit *cari*. Heinsius in Advers. *cari quos un-*

NOTÆ

privignis novercæ. *Regnum dotale*] Lavinium, seu regnum Latini, quod Enææ obvenerat per Laviniam uxorem. Unde *dotale*.

41 *His* [*Hic ego te*] Conjunge cum *Inserui* [*Insertum*] infra. Id est, sepelivi in Albano. Aliqui legunt *His* pro *Hic*, et jungunt cum *locis* infra, ubi etiam legunt *locis* pro *loci*, rescribuntque: *His ego te*, &c. *Inserui cum laude locis*. *Sicanii croci*] Id est, Siculi: nam et Sicilia Sicania dicta est. *Croci*] Nam tertius principatus dabatur croco orto in monte Centuripino Siciliæ, ut ait Plinius.

42 *Sabæi*] Arabes. *Rara*] Quia in sola Arabia gignitur cinnamum.

43 *Cinnama*] De cinnamo jam sæ-

pius diximus. *Odoratas aristas*] Myrrham intelligit.

44 *Cum laude locis* [*loci*] Hic enim locus sepulcro tuo nobilis evasit. Vel cum *laude loci*, quia hic locus gratiorem emittit odorem, quam Sicanius crocus, quamque Cinnamum et Myrrha cum colliguntur a Sabæis, et Arabibus. Si *locis* legas, intellige cum laude, id est, cum encomio, supple tuo: laudabantur enim defuncti in funeribus: unde addit *sed carmine plango Pierio*.

45 *Pierio*] Id est, modis et numeris poeticiis.

46 *Cari*] Lege *rari*. *Nunquam*] Lege *unquam*.

Atque utinam fortuna mihi dare Manibus aras,
 Par templis opus, aëriamque educere molem,
 Cyclopus scopulos ultra, atque audacia saxa
 Pyramidum, et magno tumulum prætexere luco ! 50
 Illic et Siculi superassem dona sepulcri,
 Et Nemees lucum, et Pelopis solennia trunci.
 Illic CEBalio non finderet aëra disco
 Graiorum vis ulla virum : non arva rigaret

geres struere aras patris Manibus æquantes templa, et erigere sublime ædificium, altius scopulis Cyclopus, ac superbis molibus Pyramidum, et cingere sepulcrum tum ingenti luco. Illic vicissem manera tumuli Siculi, et ludos Nemeas, ac sacra mutilati Pelopis. Illic robusti Græci non dividerent aërem disco Spartano, non

~~~~~

quam ; Barthins : quas nunc habere.—47 Atque utinam Fortuna daret mihi in vulgatis ; Venett. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii : mihi dare ; alii, daret mihi ; quod verum putat Barthins. Lectionem nostram probat Heinsius in Advers. recepti Marklandus.—52 Et Nemeas ludum conj. Marklandus.—54 Graiorum vis nuda Exc. Vat. Heinsii, quod ille probat in Advers. lib. iv.

NOTE

49 *Cyclopus scopulos ultra*] Id est, quæ vinceret scopulos Cyclopus. Cyclopes enim construxerunt sub Ætna monstrosos specus, qui in hunc usque diem pro ostentis visuntur. Vide Fazellum Rer. Sicul. i. 6. et sane quicquid artificiose in ædificiis, audacterque factum, Cyclopius etiam attribuitur. *Audacia*] Ob altitudinem. Sic Theb. iii. 'Mons erat audaci seductus in aëra dorso.'

50 *Pyramidum*] Pyramides Ægyptiæ omnibus notæ sunt: numeratæ sunt inter septem mundi miracula. Has moles altissimas exstruxerunt reges Ægypti, tam in usum sepulcrorum, quam ut specimen potentis sæ divitiarumque posteris relinquerent : a quadrata basi decrescendo ascendentes in formam *rupis* ignis, unde et nomen sortitæ sunt. Vide Herodotum, Melam, Plinium, Solinum, Amm. Marcellinum, et Diodorum Siculum. Consule etiam Bellerophonum ac Graviu, qui Pyramides

quæ hodie visuntur dimensi sunt. *Et magno tumulum prætexere luco*] Tangit morem quo luci plantabantur circa sepulcra, qui hinc sacri erant.

51 *Siculi sepulcri*] Innuit ludos funebres celebratos ab Ænea in Sicilia ad tumulum patris Anchisæ. Vide Æn. vi.

52 *Nemees lucum*] Intelligit ludos Nemeas editos ad tumulum Archemori prope Nemæam sylvam. *Et Pelopis solennia trunci*] Designat ludos Olympicos primum institutos in honorem Pelopis. *Trunci*] Ob eburneum humerum. Nota fabula.

53 *Illic CEBalio non finderet aëra disco Graiorum vis ulla virum, &c.*] Mens : Dicit Poëta se non illic, id est, ad paternum tumulum editurum ludos, quales apud Lacones, nec propositurum certamina disci, nec equorum, sed musicæ solum, et carminum. *CEbalio*] Laconico. *Disco*] Vide Th. vi.

54 *Non arva rigaret Sudor equum*]

Sudor equum, aut putri sonitum daret ungula campo; 55
 Sed Phœbi simplex chorus: hic frondentia vatū
 Præmia laudato, genitor, tibi rite dicarem.
 Ipse madens lacrymis, umbrarum animæque sacerdos
 Præciperem reditū, cui te nec Cerberus omni
 Ore, nec Orphææ quirent avertere leges: 60
 Meque habitus moresque tuos et facta canentem
 Fors et magniloquo non posthabuisset Homero,

sudor equorum humectaret campos, aut ungula ederet strepitum in putri humo: sed sola cohors Phœbi adesset. Hic tibi ex more celebratq̄ consecrarem frondentes laurus, quibus vates coronantur. Ipse antistes Manium et tuæ animæ, præcinerem humidis oculis funebre carmen, a quo audiendo, nec Cerberus cuncto hiatu, nec conditio Orpheo proposita posset te avocare: et dum tibi canerem tuos mores et tua facta, fortuna non me postponeret facundo Homero, ac pietas certaret me æqui-

*****

cap. 4. p. 586. Venet. 1. habet, *vis uda*.—55 Edd. vett. omnes: *daret ungula fossa*: mutavit Marklandus, hæc addens: ‘*Vox campo ita scribitur in codd. capō; unde transpositis syllabis, poca; mox posa, fosa, fossa!*’ Thomas Stephens, scholæ Buriensis in Suffolcia quondam moderator, in ed. sua an. 1651, *fossam* interpretatur ‘septum’ vel ‘carcerem,’ quo continebantur equi priusquam ad cursum emittebantur. Barthius vero: ‘Loca ad equorum cursum effossa et comparata.’—56. 57 Heinsius in *Advers. lib. iv. cap. 4. p. 587.* conjectabat: *Sed simplex Phœbi chorus hic frondentia vatū Præmia . . . dicarent*, vel etiam *ligarent*; nam *ligarem* exhibent Venet. 1. et Parm. Pro *hic frondentia* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, et *frondentia*; quod reposuit idem Lindenbrogius.—58 *Ipse madens oculis* edd. vett. *Ipse madens lacrymis* Marklandus, qui conjectabat etiam: *umbrarum aræque sacerdos*.—59 *Præcinerem gemitum* Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. mutavit Marklandus.—61 *Atque tibi moresque tuos* Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Atque tibi me moresque tuos et fata* Heinsius in *Advers. lib. iv. cap. 4. p. 587.* Parm. quoque *fata* retinet. *Meque tibi moresque tuos* conj. Marklandus; et hinc

NOTE

Currendo scilicet tota contentione.

55 *Campo* [*fossa*] Id est, impresso altius vestigio.

56 *Sed Phœbi simplex chorus*] Musarum scilicet ac Poëtarum; et supple, illic esset. *Frondentiū vatū Præmia*] Laurus.

57 *Laudato tibi*] Supra ‘cum laude.’ Laudabantur enim defuncti in funeribus, ut jam diximus.

58 *Umbrarum animæque sacerdos Præciperem reditū* [*Præcinerem ge-*
Delph. et Var. Clus.

mitum] Sacerdotum enim erat præire precibus. Sic Papinius, ut Manium et animæ paternæ sacerdos, præcinere debebat nāniam, seu carmen lugubre, quod vocat *gemitum*.

60 *Orphææ*] Orpheo impositæ.

62 *Magniloquo*] Hic τὸ *magniloquo* non sumendum sensu quo *magniloquos* Theb. iii. sumit Poëta de Niobe loquens: ‘Qua magniloquos luit impia flatus Tantis.’ Magniloquus hic, cujus carmina sublimia sunt.

Stat.

2 M

Tenderet et torvo pietas æquare Maroni.
 Cur magis incessat Superos, et æna Sororum
 Stamina, quæ tepido genitrix super aggere nati 65
 Orba sedet? vel quæ primævi conjugis ignem
 Aspicit, obstantesque manus, turbamque tenentem
 Vincit, in ardentem (liceat) moritura maritum?
 Major certe illis Superos et Tartara pulsem
 Invidia: externis etiam miserabile visu 70
 Funus eat. Sed nec modo se Natura dolenti,

parare gravi Maroni. Cur mater, quæ sedet orba ad calidum filii sepulcrum, potius accusat Superos et dura sororum licia? vel uxor, quæ spectat rogum juvenis mariti, et rejicit manus obstantium, et turbam retinentem, interitura, si liceat, supra ardentem, conjugem? Certe magis quam alii invidiam faciam Superis et Inferis. Funus etiam alienis deplorandum videbitur. Sed licet nec natura, nec

edidit ut. in textu. *Æqua tibi legendum censet Barthius.*—64 Vett. et *sæva* sororum; Venet. 1. *æqueva sororum*; Gronov. et *æna sororum*.—68 *Parmensis: in ardentem, licet, ruitura maritum*, probante Heinsio; hoc etiam placet Marklando. Edd. vett. *liceat moritura*; Scriverius ex codd. *liceat modo itura*, probantibus Cruc. et Barth.—69 *Major certe aliis Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Major aliis forsæn superos Venet. 1. Major certe aliis forsæn superos et tartara pulsem Parm.* Correxuit Marklandus.—70 *Invidia quæ ex-*

NOTÆ

65 *Torvo*] Id est, audaci, superbo. Superbi enim ac audaces aliquid torvi habent in vultu.

64 *Cur magis incessat Superos, &c.*] Mens: Non esse, cur genitrix ac fœmina magis debeat flere filium extinctum, ac maritum, et iniquos vocare Deos, quam ipse flere patrem, &c. *Incessat Superos*] His enim in castibus invehebantur in Deos, et iniquos vocabant, ut jam sæpius notavimus. *Æna* [*sæva*] Legit Gronovius *æna*, id est, dura: sic Horatio 'aëneum jugum,' id est, durum, quod rumpi non potest. *Sororum*] Parcarum.

65 *Tepido*] Lacrymis matris.

66 *Orba*] Amisso filio.

67 *Obstantesque manus, turbamque tenentem*] Ne sæviat in se ipsam.

68 *In ardentem (liceat) moritura maritum*] Quidam corrigunt *liceat modo itura maritum*, sed, ait Gronovius, in-

tempestive. *Moritura in maritum, est* moriens se jactura, impositura in maritum, ut fecit Evadne, quæ se in rogum ardentem mariti conjecit, ut vidimus sub finem Theb. xii. et sumitur hic particula *in* pro *super*; nam quod hic Poëta dicit, id sic explicat in Theb. vi. de Eurydice: 'Lacerasque super procumbere nati Reliquias ardet.' Theb. v. 'Mactare in tumulos,' pro *super tumulos*. *Maritus* autem *ardens*, ut in Consolat. ad Ursum: 'accendere natos.' Seneca Ep. 99. 'Illo tempore, quo filius ardet.'

69 *Major*] Id est, magis quam alii, vehementius. *Pulsem Invidia*] Vide quæ diximus supra vs. 64.

71 *Sed nec modo se Natura dolenti, Nec Pietus injusta dedit*] Domitius male accepit hunc locum, sic explicando: Nec naturæ vires mihi suffi-

Nec Pietas injusta dedit : mihi limine primo
 Fatorum, et viridi, genitor, ceu raptus ab ævo,
 Tartara dura subis : nec enim Marathonias virgo
 Parcus extinctum sævorum crimine agrestum
 Fleverit Icarium, Phrygia quam turre cadentem
 Astyanacta parens : laqueo quin illa supremos

75

pietas se præbeant iniquas erga me affliction: tamen æque doleo, pater, ac si mihi raptus esses in vegeta ætate, et in primis foribus fatorum, et subiisses duos Inferos: nec enim puella Marathonias minus ploraverit Icarium patrem occisum scelere immanium rusticorum, quam genitrix filium Astyanacta præcipitatum e Phrygia turre.

ternis Venet. 1. et Parm.—71 Aldd. Colin. Gryph. &c. ut in textu; mihi se Natura vet. Lindenbrogii; unde Marklandus conj. tibi se Natura.—73 Annotum, et viridi tentabat Marklandus.—77 Venet. 1. 2. Parm. et Rom. quin illa

NOTÆ

ciunt ad lacrymas, nec pietas se totam mihi concessit, ut eam declarem lugendo patrem. Sunt qui corrigant in *justa*, vel in *bona*. Melius Gronovius intellexit. Proleptis est, inquit, ac si dicat aliquis: nec naturam, nec pietatem hoc fato patris tui injustam fuisse, rapiendo aut juvenem aut filium. Natura nunc non se ostendit injustam, non præbuit iniquam, quia non turbato ordine mortalitatis, senem juvenis, patrem filius luges. Pietas proprie significat obsequium in parentes, et horum vicissim in liberos caritatem, omneque officium, quod sanguinis propinquitas exigit. Pietas ergo *injusta* est, injustam se præbet, hoc est, occasionem exercendi officii sui indigne obtrudit, vel exemplum sui dat infelix, cum pater filium lugeat; cum exigitur et præstatur a patre, qui filio superstes contra votorum ordinem. Natura et Pietas injustas se dant, cum pie quis lugeat injustum funus, male judicantibus fati, ut habet vetus inscriptio. Ausonius: 'Et præter justum funera nulla fleas.' Pietas vel natura se dedit *injusta*, immodus loquendi, qualis

illud Virgilii: 'O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.' Pro 'ostendit se dextram.' Hoc ergo ait: Non iniqua sane mihi fuerit natura sene parente rapto: nec sinistra a me pietas exhibeatur, quasi ad filium aut juniorem, ex affectibus meis lugendum. Videatur ita aliis. At mihi certe ceu viridi ab ævo pater obire creditur: ego nec ætatem, nec fatorum ordinem computo.

74 *Marathonias virgo*] Erigone. Vide Theb. xi. 644.

75 *Parcius*] Minori dolore ac luctu. *Extinctum sævorum crimine agrestum Icarium*] Icarus pater Erigones occisus fuit a rusticis, quibus bibendum vinum dederat, quo ebrii facti crediderunt eum sibi venenum propinasse, ac sic occiderunt.

76 *Phrygia*] Trojana.

77 *Astyanacta*] Astyanax, Hectoris et Andromaches filius, post captam Trojam ex alta turre ab Ulyse dejectus est. *Parens*] Andromache. *Laqueo quin illa supremos Inclusit gemitus: at te, post funera magni Hectoris, Hæmonio pudor est servisse marito*] Meus

Includit gemitus: at te, post funera magni
 Hectoris, Hæmonio pudor est servisse marito.
 Non ego quas fati certus sibi voce canora 80
 Inferias præmittit olor; nec rupe quod atra
 Tyrrhenæ volucres nautis prædulce minantur,
 In patrios adhibebo rogos; non murmure trunco
 Quod gemit, et diræ queritur Philomela sorori;
 Nota nimis vati: quis non in funera cunctos 85
 Heliadum ramos, lacrymosaque germina duxit,

Quin illa nimio dolore se suspendit; ut tibi dedecus est famulari conjugi Emonio, post mortem ingentis Hectoris. Non ego afferam ad patris rogum eas inferias, quas olor certus suæ mortis dulci voce præmittit sibi, nec suavem cantum, quo volucres Tyrrhenæ pelliciunt e mortifero scopulo nautas in naufragium; non quod dolet Philomela mutilato garritu, nec quod queritur diræ sorori: hæc nimis cognita illi Poëtæ. Quis non memoravit in exequiis omnes frondes Heliadum, plorantesque arbores, et

*****

supremo.—78 Eædem edd. cum Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. et *te*. Gevart. et recentt. *at te*.—80 Venett. 1. 2. Parm. et Rom. *morte canora*. Vide Heins. in Advers. p. 567.—84 Edd. vett. et *duræ*. Correx. Gronovius in Diatr. cap. 61.—85 Heinsius in Advers. l. 1. *Nota nimis: fratris quis non in funere junctos*. Edd. vett. quoque: *in funere*; Marklandus vero: *in fu-*

NOTÆ

Poëtæ: majorem fuisse dolorem Eri-gones de morte patris senis, quam Andromachæ de casu sui filii Astya-nactis, ut quæ præ impatientia dolo-ris vitam laqueo finierit, Andromache vero non solum superfuit ac super-vixit filio suo, sed etiam servivit nup-sitque Pyrrho, cum debuisset potius eligere gloriosam mortem, quam tur-pem et ignominiosam vitam. Non igitur mirum, si ipse, exemplo Erigo-næ, tantis lacrymis tantoque dolore prosequatur funus senis patris. *Hæ-monio marito*] Id est, Pyrrho, qui filius erat Achillis Thessali. Thessali au-tem antiquitus Hæmonii dicti. *Ma-rito*] Quia Andromache, Troja capta, venit in potentiam Pyrrhi, cui postea nupsit, ex eoque suscepit Molos-sum.

81 *Inferias præmittit olor*] Cycni enim seu olores præcinere mortem

suam voce canora vane crediti. *Rupe atra*] Naufragiis famosa.

82 *Tyrrhenæ volucres*] Sirenes, quæ dicuntur incoluisse scopulos Sirenu-sarum insularum in mari Tyrrheno, in quos, præternavigantes dulcedine cantus attrahebant, ac misere dilace-rabant: unde *nautis prædulce minan-tur*. *Volucres*] Quia excepto mulie-bri capite, cetero corpore aves e-rant.

83 *Murmure trunco*] Ob abscissam linguam.

84 *Et diræ queritur Philomela sorori*] Nota fabula Philomelæ, cui a Tereo abscissa fuit lingua, et quæ in luscini-am mutata fuit. *Diræ sorori*] Proc-ne, diræ, quia proprium filium dis-cerpsit, Tereoque marito epulan-dum dedit.

86 *Heliadum ramos, lacrymosaque* [*plorantiæque*] *germina duxit*] Heliades

Et Phrygium silicem, atque ausum contraria Phoebo
Carmina, nec fœda gavisam Pallada buxo ?

Te pietas oblita virum, revocataque cœlo
Justitia, et gemina planget facundia lingua; 90
Et Pallas, doctique cohors Heliconia Phœbi ;
Quis honor Aonios seno pede ducere cantus,

cautem Phrygium? ac illum, qui ausus est provocare Apollinem in certamen cantus? et Minervam non lætam inflasse perforatam tibiā? Pietas immemor hominum, Justitia reducta e cœlo, ac Eloquentia duplici lingua, Pallasque ac chorus Heliconius eruditi Phœbi te defeant: et hi, qui gloriantur duces esse Heroico car-

nera.—88 *Carmina nec fissa* edd. vett. *nec fida* Parm. et Rom. *nec fido*; unde Nic. Heinsius in Advers. loco citato legit *nec fœda*; et hoc sibi vindicat Marklandus.—89. 90 Edd. vett. *Te pietas oblita . . . et gemina plangat.* Heinsius ibid. *Te pietas abitura iterum . . . et geminæ plangat facundia linguæ.* Marklandus ex conjectura, *planget.*—91 *Et Phœbus doctique, &c.* Marklandus.—92 *Quis labor* Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *Quis honor* Venet. 2. Rom. et vet. Lindenbrogii, quod ille reposuit; *Quis dolor* Venet. 1. et Parm. Pro *ducere campos*, quod habent edd. vett. amici Gronovii quidam, *ducere cantus*; Heinsius vero, *currere campos.* Parmensis et codd. Domitii *sævo pede.*—

NOTE

sic dictæ ab Helio seu Sole patre, Phæthontis orores, tanto dolore ob mortem fratris correptæ sunt, ut, cum non cessarent plorare, misericordia Deorum in platanos mutatæ fuerint, quæ arbores etiam flere videntur. Sic Epith. Stellæ: ‘Clymeneaque deesse Germina, nec virides satis illacrymare sorores.’

87 *Et Phrygium silicem*] Intelligit Niobem, quæ dolore cædis liberorum obrigit in saxum ‘Sypilon’ dictum in Phrygia. Vel Hecubam versam in saxum in Phrygia dolore cædis mariti et liberorum, et excidii Trojæ. *Atque ausum contraria Phœbo Carmina*] Innuit Marsyam, qui ausus fuit Apollinem ad certamen cantus provocare, victusque, ab eodem excoriatus fuit, mutatusque in amnem sui nominis in Phrygia prope Apameam. Meminit vero Poëta casus Marsyæ, quem Nymphæ tantopere luxerunt, ut amnis earum lacrymis creverit.

88 *Nec fœda [fissa] gavisam Pallada*

buxo] Pallas cum tibia caneret, et vidisset se in aqua genis inflatis, projecit eam, ut pulchritudinem corrumpentem. Mentionem autem facit Poëta ‘fissæ buxi,’ seu tibiæ, quia tibia ad funera adhibebatur.

89 *Pietas oblita virum*] Pietas enim cœlum petiisse dicebatur, fugata sceleribus hominum. *Revocataque cœlo Justitia*] Idem de Justitia seu Astræa, quæ offensa hominum iniquitate in cœlum etiam se receperit.

90 *Gemina lingua*] Id est, Græca et Latina, vel prorsa et vorsa oratione.

91 *Pallas*] Pallas enim liberalibus artibus præsidet. *Cohors Heliconia Phœbi*] Musæ, quibus Helicon mons natalis, et quæ semper Apollinem comitantur.

92 *Quis honor Aonios seno pede ducere cantus [campos]* Poëta non solum invitat Pietatem, Justitiam, Eloquentiam, Minervam, et Musas omnium bonarum artium ac disciplinarum

Et quibus Arcadia carmen testudine mensis
Cura lyrae, nomenque fuit : quosque orbe sub omni

mine in agris Aoniis, et quibus lyra Arcadia, qua carmen metiuntur, studium fuit

94 *Ciclyben nomenque fuit* Florent. et Venet. 1. *Cidalyben nomenque fuit* Parmensis; *Cida libem* codd. Domitii; *Cicla libem* Medic. *Cyda labor* fecit Domitius in Rom. quod deinceps receptum est in Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Cura lyrae* Gronovius in Diatr. cap. 50. Vide Syllog. Epist. Tom. II. p. 531. *Oda labor* vir quidam doctus apud Gevart. Papin. Lect. v. 6. applaudente Gevartio. *Corda labor* tentabat Cruceus; *Pisa labor* vjr doctus in Miscel.

NOTÆ

præsides, ad celebrandum funus patris sui, sed septem Sapientes, ac omnes omnino Poëtas, Heroicos, Lyricos, Tragicos, et Elegiacos, quos propriis et peculiaribus notis designat, ut hic designat Heroicos per 'senum pedem,' id est, metrum, quia carmen heroicum constat hexametris versibus. Porro τὸ *Aonios seno pede ducere campos*, varie correctum ac explicatum est ab interpretibus. Gevartius 'seno pede decurrere' explicat. Quidam corrigunt, et pro *campos legunt cantus*: alii *Andinos*, sive *Ausonios seno pede dicere cantus*, vel *ducere*, vel *cludere*. Sed non intellexerunt, ut bene observat hic Gronovius. Ducere, ait ille, est ducere esse, ut 'chorum ducere.' Tibullo: 'Dux anni dies,' pro Kalendis Januariis. Manilio: 'lanigerum ducentem sidera.' Ciceroni: 'familiam ducit.' Itaque *ducere campos Aonios*, est ducentes scilicet vatum choros, duces esse vatum, primarios principes in campis Aoniis. Ut et metonymia possit videri: *Campi* nempe, pro qui in campis. Quod est simplicius. Grande et oothurnatum heroicum opus est, genusque poëseos supra omnia maximum. Quare, qui tali opere se Phœbe approbat, is Aonios campos ducit, dux est in campis Aoniis, ducit choros mûsicos in campis Aoniis: qui honor præclarissimus. Ideo honor scripsit Papinius

non labor. Neque sine ista voce intelligi mens ejus poterat.

93 *Et quibus Arcadia carmen testudine mensis Cura lyrae [Cyda labor] nomenque fuit*] Locus corruptus. Quid enim *Cyda labor*? Somniant qui ex his vocibus aliquem sensum elicere conantur. Quidam igitur correxit: *Oda labor*, atque hoc loco Lyricos Poëtas intelligi, quia horum Poëmata Odæ voce Græca, dicuntur. Alius *Sido labor*, quia *Sido* prima fuerit, quæ odas ex arte cecinit, ut docet Santhoniaton apud Eusebium *Præpar. Evang. lib. 1.* Alii *Lydia amor*, et id interpretantur de Horatio Lyricorum facile principe, qui toties inter amores suos 'Lydiæ' meminit. Alii *Ludus amor*, quia amor Lyrici carminis præcipua materia. Sed nulla harum emendationum stare potest: Quomodo enim ex omnibus his lectionibus nomen Lyrici potuit trahi. Solus Gronovius bene emendavit, legendo: *Cura lyrae*. Horum igitur versuum: *Et quibus Arcadia carmen testudine mensis Cura lyrae nomenque fuit*, sensus erit: et hi, qui lyra ab Arcade Mercurio ex testudine facta carmen dimensi, exercuerunt illam, quique ab ea 'Lyrici' appellati sunt. *Mensis*] Alii interpretes ad mensas interpretati sunt: Lyrici enim ad mensas canere solebant, ut constat ex solo Pindaro Olymp. 1.

Ardua septena numerat Sapientia fama : 95
 Qui furias, regumque dolos, aversaque coelo
 Sidera terrifico super intonuere cothurno :
 Et quis lasciva vires tenuare Thalia
 Dulce, vel heroos gressu truncare tenores.
 Omnia namque animo complexus, et omnibus auctor, 100
 Qua fandī via lata patet: sive orsa libebat
 Aoniis vincere modis, seu voce soluta
 Spargere, et effræno nimbos æquare profatu.

et nomen dedit: et septem sapientes, quorum fama in toto orbe celebratur. Qui intonuere super tragicum cothurnum, furorē, familiasque regum, et retrocedentem solem, et hi, quibus gratum est temperare vim tragici carminis lasciva Thalia, et minuere uno pede heroicis modos. Pater enim mente hæc omnia tenebat, et omnes docebat in quantum facultas dicendi extenditur: sive placebat astringere numeris Aoniis suos conceptus, seu eos effundere libera oratione, et æquare torrentes effræna

Obs. Nov. Tom. 1. Part. 1. p. 147.—96 *Qui furias regumque domos* edd. vet. Lectio nostra debetur Heinsio in *Advers.* lib. iv. cap. 4. p. 588. non vero Marklando.—98 *At qui Parmensis*; et in eadem *tenuere Thalia*.—99 *Codices Domitii Calderini: vel oroos gressu truncare senones*; unde ille eruit lectionem nostram. *Parmensis habet: vel oroos gressu tentare lenones*.—101 *Qua fandī vis lata* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *jus lata* Rom. Marklandus ex

NOTÆ

95 *Ardua septena numerat Sapientia fama*] Aliqui intelligunt septem illos celeberrimos Græciæ sapientes. Alii vero, non tamen probabilius, Pleiada septem Tragicorum, nam infra designat Tragicos 'cothurno.'

96 *Qui furias, regumque dolos [domos], aversaque coelo Sidera terrifico super intonuere cothurno*] Hæc omnia enim argumenta Tragædiarum. Per *aversa* vero *coelo sidera*, intelligit reditum solis in sua vestigia, cum Atreus apposuit fratri epulandos liberos. Nota fabula. *Intonuere*] Eleganter dicitur de Tragicis. Tragicī enim cum quodam vocis impetu loquuntur. *Terribiles*] Id est, Tragico. *Cothurno*] Cothurnus calceamenti genus alti, quo calceati Tragædi in scenam prodibant: unde cothurnus sumitur pro sublimi genere dicendi, et pro tragædia.

98 *Et quis lasciva vires tenuare Thalia Dulce*] Sic designat Elegiographos. *Vires*] Heroici scilicet carminis. *Lasciva Thalia*] Thalia nomen Musæ, quæ præest elegiaco carmini: dicitur *lasciva* propter argumentum Elegiæ, quod ut plurimum est de amoribus.

99 *Gressu*] Id est, pede. Heroicum enim epos constat uno hexametrorum tenore; sed Elegiacum carmen alterum versum hexametrum habet, alterum pentametrum. Igitur truncatum, cum uno pede deficiat. Idem Noster Epith. Stellæ: 'Qui nobile gressu Extremo fraudatis quipus.' Ovidius: 'Par erat inferior versus: risisse Cupido Dicitur, atque unum surripuisse pedem.'

103 *Spargere*] Eleganter de soluta oratione, in qua liberrima verborum connexio. *Effræno nimbos æquare præ-*

Exsere semiustos Vesuvino fulgure vultus,
 Parthenope, crinemque afflato monte sepulti
 Pone super tumulos, et magni funus alumni,
 Quo non Monychiæ quicquam præstantius arces,
 Doctave Cyrene, Sparteve animosa creavit.

105

eloquentia. Parthenope, extrahe cito de pulvere semiobrutum caput, et impone comam afflatam Vesuvii flammis sepulcro, et cineribus magni alumni, quo nihil excellentius arces Munichia, erudita Cyrene, et generosa Sparte genuerunt. Si tu

~~~~~

conjectura edidit, *via lata*.—104 *Extra semiviros subito de vulnere* Venet. 1. *Exere semirutos subito de pulvere* Rom. Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *Vesuvino e pulvere* Heinsius ad Sil. Ital. xiv. 583. et in *Advers.* p. 588. *Exsere semirutos subito de pulvere* Gronovius Elench. Antidiatr. cap. 7. *Exere semiustos Vesuvino fulgure* Marklandus, qui pro *Exere* conj. etiam *Extrahe*.—105 Venet. 1. 2. Parm. Rom. et vet. Lindembrogii; *cineremque afflato*; Venet. 1. et Parm. *sepultum*. Lipsius legit *afflata mente*; Dan. Heinsius: *afflatum monte*; Nic. Heinsius: *crinemque afflatu montis adustum*, &c. Marklandus: *crinemque afflatu montis adustum*.—107 Venet. 1. *Quo non Monichia*; Parm. *Modica* q. p. *ortes*. Heinsius ad Ovid. Met. ii. 709. ex quibusdam codd. legit *Monichia*; et ita in vet. cod. Anglicano, Theb. ii. 252. et sic etiam legebat vetus Scholiastes Lactantius. Steph. B. utrumque *Μονυχία*, et *Μονυχία* agnoscit. Vide Scholiast. ad Theb. xii. 616. *Munichia* edd. vulgg. ante Marklandum.—108 *Doctave* edd. vett. mutavit Marklandus.—

NOTÆ

[*fatu*] Veteres nimbum orationis pro vehementi et præcipiti quodam orationis genere usurparunt. Sic 'nimbum procellamque verborum' Valerius Maximus dixit. Ab Aristophane in *Ranis*: *ρυφὸς, χαλαρά* vocatur, id est, *procella* et *grando*. Quintilianus lib. xi. cap. ultimo: 'Hoc præcipit Homerus Ulyssis exemplo, quem atetisse oculis in terram defixis, immotoque sceptro, priusquam illam eloquentiæ procellam effunderet, dicit.'

104 *Vesuvino fulgure* [*subito de pulvere*] Vesuvius enim tunc temporis subito exarsit, circumvicinaque loca cineribus et caligine replevit.

105 *Parthenope*] Neapolis. *Afflato monte*] Lipsius legit *afflata mente*: sed Helusii amplectenda correctio, emendantis *afflatum monte*, et interpretantis: Pone, o Parthenope, crines tuos,

ut sunt etiamnum ambusti et afflati incendio Vesuvii montis, super tumulum parentis mei apud te sepulti. Et tangit Poëta morem sæpius a nobis observatum lacerandi crines, ac ponendi super sepulcra mortuorum. Vide Theb. vi. in funere Archemori. *Alumni*] Papinii patri, quem aluisti.

107 *Monychia* [*Munichia*] *arces*] Athenæ. Munichius enim portus prope Athenas, de quo Thucydides lib. iii. Vide Theb. ii. 252.

108 *Doctave Cyrene*] Cyrene urbs in Cyrenaica regione Africae prope Marmaricam, a Batto condita, ut diximus supra Consol. ad Ursum vs. 67. Dicitur *docta* ob præstantissimos Philosophos et doctissimos viros, quos tulit, ut Aristippum, Aretam ejus filiam, quæ successit ei in scholam, Aristippum hujus filium appellatam

Si tu stirpe vetus, famæque obscura jaceres,
 Nil gentile tumens, illo te cive probares 110
 Graiam, atque Euboico majorum sanguine duci.
 Ille tuis toties pressit sua tempora sertis,
 Cum stata laudato caneret Quinquennia versu,
 Ora supergressus Pylii senis, oraque regis
 Dulichii, specieque comam subnexus utraque. 115
 Non tibi deformes obscuri sanguinis ortus,

evilesceat ignota genere et fama, nihil habens de tua gente, tamen illo cive demonstrares te esse Græcam, et trahere originem ab avis Euboicis. Ille toties cinxit sua tempora tuis sertis, quoties celebravit laudato carmine, et ornatus crinem utraque corona tuos statos quinquennales ludos, superans eloquentiam longævi Pylii et Dulichii principis. Non tibi erant obscuri natales, nec domus sine splendore;

109 Venett. 1. 2. *famæque*; ceteræ, *famaque*. Heinsius in Advers. p. 588. scribit: *Si stirpisve situ famæve . . . Nil g. tenens, illo te cive probabas, &c.* Edd. vet. habent etiam *tenens*; altera lectio *tumens* est figmentum Marklandi. Venet. 1. Parm. et Rom. *probabas*, ut vult Heins.—111 Marklandus conj. *aque Euboico*.—112 Venet. 1. et Parm. *præstat sed tempora*; Parmensis *sertis pro sertis*. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *præstrinxit tempora*. Lectio nostra debetur Marklando.—114 Marklandus malit: *orsaque regis*.—115 Parmensis: *speciemque comam subnexus utroque*. Gronovius Diatr. cap.

NOTÆ

παρποδίατρον, id est, *doctum a matre*, Anniterim, unde et secta Cyrenaica, Eratosthenem, Callimachum poetam, Cronum, et Apollonium. *Spartete animosa creavit*] Intelligit Lycurgum et Alcmanem, quorum primus, ut omnes sciunt, optimis legibus fundavit patriam, alter vero poeta fuit præstantissimus. *Sparte*] Alias Lacedæmon caput Laconicæ. Dicitur *animosa* ob contemptum mortis. Vide Theb. 1. 262.

• 109 Tu] Parthenope. *Jaceres*] Eleganter res ignotæ et viles 'jacere' dicuntur.

110 *Nil gentile*] Nihil ex majoribus tuis Græciæ. *Illo te cive*] Nempe Papinio patre.

111 *Graiam, atque Euboico majorum sanguine duci*] Neapolitani enim originem ducebant ex Chalcide Eubææ insulæ.

112 *Ille*] Paplinus pater. *Toties pressit sua tempora sertis*] Qui vicebant in ludis publicis non coronabantur, sed eorum patriæ, ut discimus ex Plinio.

113 *Stata Quinquennia*] Id est, ludos quinto quoque anno Neapoli celebratos. *Stata*] Quia fixo anni tempore edebantur. *Laudato versu*] Id est, versu seu carmine, qui laudem publicam, ac sic coronam meruerat.

114 *Ora*] Eloquentiam. *Pylii senis*] Nestoris, cujus eloquentiam celebrat Homerus, atque ab ejus ore dulciorem melle fluere orationem. *Regis Dulichii*] Ulyssis principis Ithacæ ac Dulichii insularum: hujus etiam facundiam prædicat Homerus, et Horatius nimbis nivium comparat.

115 *Specie utraque*] Id est, donatus utraque corona poetica et oratoria.

Nec sine luce genus ; (quanquam fortuna parentum
 Arctior expensis;) etenim te divite ritu
 Ponere purpureos infantia adegit amictus
 Stirpis honore datos, et nobile pectoris aurum. 120
 Protinus exorto dextrum risere sorores

(*quanquam res parentum arctior;*) etenim infans, more nobilium, summsi purpureas vestes concessas honori sanguinis, et auream bullam. Statim germanæ Aonides

54. subnixus.—118 Venet. 1. *Arctior extensis*; et sic Parm. et Rom.—119 *Sumere purpureos* conj. Marklandus. Venet. 1. et Parm. *legit pro adegit*.—123

NOTÆ

117 *Nec sine luce genus*] Sic Proptetico Crispini: 'Nec prisæ lucis egentem.' *Quanquam fortuna parentum Arctior expensis*] Id est, quanquam parentes opibus destituti non possent facere sumtus convenientes splendori natalium.

118 *Te divite ritu*] Id est, more nobilium.

119 *Ponere purpureos infantia adegit amictus Stirpis honore datos*] *Ponere* in hoc versu ambiguitatem facit, et potest significare 'deponere' et abjicere, quasi abjecisset ac deposuisset, quod fortuna parentum arctior fuerit expensis, vel e contra, *ponere*, id est, 'sumere' tanquam *stirpis honore datos*. Qui sensus mihi videtur melior. Dicit enim Papinium, patrem suum, divitum ritu posuisse sen summsse purpureum amictum, qui nihil aliud est, quam prætexta puerilis ingenuis solis concessa.

120 *Et nobile pectoris aurum*] Intellegit bullam auream, quæ erat insigne puerorum, et præsertim nobilium, quod a collo in pectus dependebat. Macrobius refert Saturn. i. cap. 6. 'Ingenuis pueris concessum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam insipientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, hoc est sapientia et mag-

nanimitate. Togam quoque prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis rubore tegerentur.' Adducit et originem et causam idem Macrobius: 'Tarquinius,' ait, 'rex tertius ab Hostilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percussisset, et pro concione laudavit, et bulla aurea prætextaque donavit: insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis et honoris. Nam sicut prætexta magistratum erat, ita bulla gestamen erat triumphantis: quam in triumpho præ se ferebant, inclusis intra eam remediis, quæ crederent adversus invidiam valentissima. Hinc deductus mos, ut prætexta et bulla in usum puerorum usurparentur, ad omnes et vota conciliandæ virtutis: ei similia cui primis in annis munera ista cesserunt.' Bulla ista ingenuorum erat aurea, et libertinorum scortea, et in iis includebantur remedia contra fascinum. Hanc pueri annos egressi pueritiæ apud Lares familiares suspendebant, ut puellæ Veneri pupas donabant. Persius Sat. v. 'Bullaque succinctis Laribus donata pependit.'

121 *Protinus exorto dextrum risere sorores Aonides*, pueroque chelyn sum-

Aonides, pueroque chelyn summisit, et ora
 Imbuit amne sacro, jam tum tibi blandus, Apollo.
 Nec simplex patriæ decus, et natalis origo
 Pendet ab ambiguo geminæ certamine terræ.
 Te de gente suum Latiis ascita colonis
 Graia refert Selle; (Phrygius qua puppe magister

125

nascenti tibi arriserunt, et Apollo, tum jam tibi gratosus, summisit testudinem puero, et potavit os sacro fluvio. Nec unica gloriaris patria, et natalis origo in incerto est, duobus locis inter se contententibus. Græca Selle habitata incolis Latiis, ubi gratus gubernator e puppe corruit, et infelix expergefactus est in mediis

Parmensis: jam tum mihi; Venet. 2. et Rom. jam tu mihi.—125 *Pendet et* habent edd. vett. *Pendet in Rom. et Venet. 2. Pendet ab* Heinsius in *Advers.* p. 496.—126 *Te degente* edd. vett. mutavit Lindenbrogius; non vero Cruceus, ut ait Marklandus.—127 *Graia refert Hyele*, vel *Helie*, Heinsius ad Ovid. Met. xv. 626. et in *Advers.* loco modo citato. *Graia refert Velie* margo

NOTÆ

misit, et ora Imbuit amne sacro, jam tum tibi blandus, Apollo] Fingit Poëta, nascenti patri sorores Aonides, id est, Musas, dextrum risisse, et ipsum Apollinem illi summisisse citharam, et imbuisse ora ejus sacro amne. Hæc omnia ad omen ingentis illius claritatis, quam versibus ac suis operibus consecuturus erat: et dicendo Musas arrisisse nascenti, insinuat eas quasi adoptasse eum pro filio, et materno affectu arrisisse ei: quia cum parentes arridebant liberis nascentibus, signum erat eos omnem felicitatem adepturos: sicque portendisse Musas, Papinium seniore summum ac eximium fore poetam: non enim inter geniales Deos seu præstitas censebantur Apollo et Musæ. Tantum quatuor numerantur a Macrobio ex doctrina Ægyptiorum, Genius, Fortuna, Amor, Necessitas. Quin et risus etiam ad dextrum latus inter omnia felicia positus. *Amne sacro*] Id est, fonte Castalio, vel aliquo fluvio Musis et Apollini sacro, ut Permessos et Hormio.

124 *Nec simplex patriæ decus, et natalis origo Pendet ab [et] ambiguo*

geminæ certamine terræ] Lege in ambiguo, et omnia clara sunt. Mens: Non simplex et unicum tibi patriæ decus: sed origo natalis incerta est in ambiguo certamine geminæ terræ, sen duarum urbium, Neapolis et Selles, quæ sibi etiam te vindicat ut infra videtur: sen inter anceps certamen duarum urbium ventilatur. Quidam per *geminam terram* intelligunt Sellen Epiri urbem celeberrimam, ubi incubula gentis Papiniæ erant, et Veliam urbem in Lucania, quæ etiam Selle nuncupabatur, ubi majores Papiniorum in Italiam transevecti considerant. Vide Surrentinum Pollii vs. 9.

126 *Te de gente suum Latiis ascita colonis Graia refert Selle*] Mens: Selle, quæ eadem ac Velia, in quam missa est colonia Latinorum, te vindicat pro cive. *Graia* dicitur, quia Strabo testatur lib. vi. Veliam Lucaniæ conditam fuisse a Phocensibus Græcis, et triplici nomine donari Ἑλέαν, Τέλην, καὶ Ἑλλην, quod postremum vocabulum in Sellen Latine mutatum est.

127 *Phrygius [Graius] qua puppe magister*] Intelligit Palinurum guber-

Excidit, et mediis miser evigilavit in undis ;)
Parthenopeque suum longo probat ordine vitæ.

* * * * *

aquis, dicit te suum esse. Et in hac urbe Mæon, post longas hominum ætates,

~~~~~

Parmensis in Biblioth. Florent. *Graia refert Helle* Marklandus. *Grains qua puppe magister* Venett. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. &c. *Graia refert Tiren, Troux qua puppe magister* Gronovius Heinsio Syllog. Epist. Tom. III. pp. 486. 487. Idem ibid. legit: *Te de gente sua . . . Graia refert Siren, Troux, &c.* Heinsius Gronov. Tom. III. pp. 481. 482. *Phrygius qua puppe magister* ex margine Parmensis in Biblioth. Florent. Pro *Grains* Gronovius aliquando conj. *gratus*, teste Heinsio ibidem.—129 *Major et inde suum* Venet. 1. *Mater et inde suum* Parm. *Major* quoque codex Domitii; unde ille: *Mæon et inde suum*; quod habent Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ. *Parthenopeque suum* conj. Marklandus. *Mater et inde suum longe probat ordine avito Mæoniden* Heinsius in *Advers.* lib. III. cap. 13. p. 497. Idem tamen in Syllog. Epist. Tom. III. p. 481. proposuit: *Excidit, inde (vel unde) suum longo probat ordine vita Mæonidem.* Gronovius Syllog. Epist. Tom. III. p. 487. *Major et unde suam longo probat ordine vitæ Mæonides.* 'Lacunam hic esse suspicamur. Certe neminem mortalium hæc compositurum, ut constanti sententia intelligi possint; nisi si codices aliqui, omnibus hactenus visis meliores, supervenerint. Dixi de lacuna. Potest etiam superfluum hic aliquid esse, quod tantis tenebris omnia induat. Sermo est de *Mæone* quodam, quem quis et unde sit nemo novit. Est mox de *Mæonide*, i. e. Homero, de quo certarint urbes multæ. Mihi, si detur audacia, Papinius reliquisse perhibeatur: *Mæonis inde suum longo probat ordine vatem Mæonidem; atque . . . Diripiunt; cunctaque probant: non omnibus ille Verus, &c. Mæonis, i. e. ora vel regio sic nominata; quam suspicor non longe Sellis abfuisse.* Barth. 'De iis desperandum est, donec inveniat codex aliquis qui locum suppleat: mihi enim minime dubium est unum versum excidisse, cujus sensus hic esse debet: Ita Smyrna et Athenæ (vel duæ aliæ quævis urbium contendentes) sibi vindicant Mæoniden, &c. Asteriscis igitur

NOTÆ

natorem navis *Æneæ*, qui somno obrutus in mare lapsus est, quique cum expectatus enatavisset, et terram jam apprehendisset, a Veliensibus occisus est. Postea vero Lucanis gravissima peste laborantibus, respondit oraculum manes Palinuri a Veliensibus occisi placandos esse. Illi itaque consecratus est lucus, erectumque cenotaphum, locusque ubi sepultus fuit Palinuri nomen accepit. Pro *Grains* autem, quo epitheto Palinurus insigniri non poterat, qui Phryx erat aut Trojanus, reposuit Gronovius *gratus*, sive *Æneæ* sive Teucris, sive ipsi denique puppi:

nam frequenter legimus gaudere tecta et locos præsentia boni domini, et rursum mœrere illius discessu.

129 *Parthenopeque [Mæon et inde] suum longo probat ordine vitæ Mæoniden* Mens Statii: Mæonem, a quo Homerus descendebat, et unde Mæonides vocatur, nunc decidere controversiam, quæ de Mæonidæ seu Homeri patria orta fuerit inter tot urbes, et probare Sellen ipsi patriam fuisse, quippe cum tantus Poëta, quantus Papinius pater extitit, non in alia nasci potuerit urbe, quam quæ ipsum Homerum omnium Poëtarum principem dedit. *Longo ordine vitæ*]

Mæoniden, aliæque aliis natalibus urbes 130
 Diripiunt, cunctæque probant: non omnibus ille
 Verus: alit victos immanis gloria falsi.
 Atque ibi dum profers annos, vitamque salutas,
 Protinus ad patrii raperis certamina lustrī
 Vix implenda viris, laudum festinus, et audax 135
 Ingenii: stupuit primæva ad carmina plebes
 Eubœa, et natis te monstravere parentes.

Mæonidem filium natum affirmat, cujus ortum aliæ nationes sibi vindicant, et cunctæ demonstrant: ad omnes tamen non ille vere pertinet: qui victi sunt aluntur gloria talem virum sibi asseruisse. Atque ibi dum adolescens et auspicaris vitam, statim, laudum properus et audax ingenio, volas ad ludos patrii quinquennii, vix digne a viris celebrandos. Populus Eubæus admiratus est tuos juveniles versus, et

locum, utpote mutilum, notavi: quod jam cuivis patet.' Markl.—130 *Mænides* Venet. 2. *aliæ quem aliis certantibus urbes Deripiunt* Gronovius in Diatr. edidit tamen: *quem aliis natalibus urbes Diripiunt*.—131 In edd. vett. ita distinguitur: *cunctæque probant non omnibus: ille Versus alit, &c.* Adrianus Schottus Observ. Human. II. 3. correxit *Verus*.—133 Venet. 1. et Parm. *victos et inanis*. Heinsius ad Ovid. Remed. Amor. vs. 93. et in Advers. lib. IV. cap. 4. p. 588. legit: *vitamque solutam, i. e. otiosam*.—135 Edd. vett. *laudum festina, sed ut dux*. Lectio nostra debetur Lipsio Elect. I. 9. eamque receperunt Gevart. Grasser. Dan. Heins. in Amstel. Gronov. et recentt.—137 *Eubœis, sive Eu-*

NOTÆ

Id est, post multas hominum ætates. Sic frequenter usurpat vocabulum 'vitæ' Plinius. Lib. IX. cap. 36. 'Sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ calleant.' Id est, ætatis in qua nati sunt. Alibi: 'Postea tot subiere nomina atque genera, ut vel hoc solum æstimantibus appareat mutatam esse vitam.' Id est, ævum.

130 *Atque aliis natalibus urbes Diripiunt*] Nota multarum urbium inter se contentio de asserendo sibi Homero.

131 *Cunctæque probant*] Id est, argumenta verisimilia afferunt ad probandum, quod Homerus apud se natus est. *Non omnibus ille Verus*] Id est, non ab omnibus Homerus jure vindicari potest.

132 *Alit victos immanis gloria falsi*]

Id est, qui pro re magna certant, etiam si vincantur, falsa dicentes, tamen aluntur gloria, quod in re magna victi sunt: 'In magnis voluisse sat est.'

133 *Ibi*] Apud Sellen.

134 *Patrii lustrī*] Neapolitani. Intelligit ludos Neapolitanos quinto quoque anno celebratos. *Patrium lustrum* vocat, vel notans suos ipsius natales, quos debebat Neapoli, vel patris; quia Neapolis etiam sibi Papium patrem vindicabat, ut supra dictum est.

135 *Vix implenda viris*] Id est, quæ viri in scribendo exercitati vix digne canerent.

137 *Eubœa*] Neapolitana. Vide supra vs. 111. *Et natis te monstravere parentes*] Persius Sat. I. 'At pulchrum est digito monstrari, et dicier,

Inde frequens palmæ, nulloque ingloria sacro
 Vox tua: non toties victorem Castora gyro,
 Nec fratrem cæstu virides plausere Therapnæ. 140
 Sit pronom vicisse domi; quid Achæa mereri
 Præmia, nunc ramis Phœbi, nunc germine Lernæ,
 Nunc Athamantea protectum tempora pinu?
 Cum toties lassata, tamen nusquam avia frondes
 Abstulit, aut alium tetigit Victoria crinem. 145
 Hinc tibi vota patrum credi, generosaque pubes

parentes te ostentavere liberis suis. Inde eloquentia tua sæpe certavit, nec victa fuit in ullis ludis. Virides Therapnæ non toties plauserunt Castorem victorem equestri certamine, germanumve ejus cæstu victorem. Estlo, facile fuerit apud suos vicisse: quid mereri palmas Achæas, tempora redimitus nunc frondibus Phœbi, nunc apio Lernæ, nunc pinea corona Athamantea? Cum toties fatigata victoria, nusquam tamen aversa, tibi ramos eripuit, aut tetigit alias comas. Hinc tibi spes

boica legendum putabat Heinsius in Advers. loco jam citato.—138 *Inde frequens pugna* edd. vett. mutavit Marklandus.—140 *Parm. clausere Therapnæ*; Ald. 1. *Theramnæ*.—141 *Sin pronom* Parmensis.—147 Edd. vett. *mores et*

NOTÆ

hic est.' Horatius iv. Ode 3. ad Melpomenen: 'Totum muneris hoc tui est, Quod monstor digito præter-entium, Romanæ fidicen lyræ.'

138 *Frequens palma* [*pugna*] Similis locutio præcedentibus 'laudum festinus et audax Ingenii.' Quidam legunt *pugna*. *Sacro*] Id est, ludicro: nam ludicra certamina consecrata erant vel Diis vel Heroibus.

139 *Castora gyro*] Equestri scilicet. Castor enim equitandi peritissimus.

140 *Fratrem*] Pollucem fratrem Castoris pugilem celeberrimum. *Virides Therapnæ*] Therapnæ urbs Laconiæ, patria Castoris et Pollucis: *virides* vel a marmore viridi, vel a sylvis virentibus.

141 *Pronum*] Id est facile, promptumque. Statius alibi: 'cognoscere pronom.' *Achæa*] Id est, Græcia ab Achaia Græciæ provincia.

142 *Præmia*] Coronas, quæ victo-

ribus dabantur. *Ramis Phœbi*] *Laurea*, quæ dabatur in ludis Pythiis: laurus autem sacra Phœbo seu Apollini. Meminit et Plutarchus Symposia lib. v. Prob. 2. agonis poëtici in ludis Pythiis. De quo etiam Pausanias in Phocicis videndus. *Germine Lernæ*] Id est, apio, quo coronabantur victores in ludis Nemeis. Lerna autem erat urbs palusve Argolidis, vicina Nemeæ regioni et sylvæ.

143 *Athamantea pinu*] Corona pinea, qua donabantur victores in ludis Isthmicis, celebratis in honorem Palæmonis Athamantis filii: unde *Athamantea pinus*. Meminit et Plutarchus ibidem, ut et Symposia lib. ii. Prob. 4. agonis poëtici in ludis Isthmicis. Non hic meminit Poëta Olympici certaminis, quia tunc, a temporibus Neronis, Poëticum certamen apud Olympiam non celebrabatur.

146 *Vota patrum*] Liberi.

Te monitore regi, moresque et facta priorum
 Discere: quis casus Trojæ; quam tardus Ulixes;
 Quantus equos pugnæque virum decurrere versu
 Mæonides; quantumque pios ditarit agrestes 150
 Ascræus, Siculusque senex: qua lege recurat
 Pindaricæ vox flexa lyræ, volucrumque precator

genitorum committi, ut mores nobilis juventutis formares, et eam doceres instituta et acta majorum: quæ fuit Trojæ excidium, quam lentus Ulysses in reditu: quantus Mæonides in celebrandis carmine equis ac certaminibus Herorum, et quantum Ascræus et Siculus senex opulentaverint pios agricolas. Qua lege flexus cantus lyræ

facta: conjunctionem que addidit Marklandus.—150 Parmensis: dictaret

NOTE

147 *Montiore*] Monitores alias custodes, ut in *Æneid.* v. qui scilicet semper comitabantur nobiles adolescentes, ut inspectores et censores actionum assidui. Alias monitor, qui monet simpliciter.

148 *Casus Trojæ*] Excidium Trojæ ab Homero aliisque Poëtis decantatum. *Quam tardus Ulixes*] Id est, quam lente et per quos errores Ulysses tandem in patriam redierit.

149 *Quantus equos, &c.*] Quantum assurgit, et quam mirabilis Homerus in describendis equis et viris.

150 *Mæonides*] Homerus. *Pios agrestes*] Ut quos extremos omnium reliquit Justitia. Virgilius *Georg.* ii. 'Extrema per illos Justitia excedens terris vestigia fecit.'

151 *Ascræus*] Hesiodus sacerdos fuit templi Musarum in Helicone monte Bæotiæ in Ascræa pago ad radicem ejus montis sito. Composuit tria opera, quorum primum inscripsit Opera et Dies, in quo tractat de agricultura, interseritque alia atque alia præcepta de moribus ad justitiam et pietatem colendam, injustitiam vero, et ignaviam fugiendam. Alia ejus opera sunt Clypeus Herculis et Theogonia. *Siculusque senex*] Aliqui per *Siculum senem* intelligunt Hiero-

nem quendam, qui de Re Rustica scripsit apud Varronem. Sed potius intelligendus Theocritus. Natus est Syracusis in Sicilia patre Simmicho, matre vero Philine: auditor fuit Philadi et Asclepiadis, vixitque tempore Ptolemæi filii Lagi, et filii ejus Philadelphi. Florebant eadem ætate Menander Comicus, Callimachus Cyrenæus, et Nicander Astrologus. Scripsit Dorica dialecto Idyllia, in quibus multa sunt physica et descriptiones herbarum ac florum pulcherrimæ: multa etiam œconomica: quædam politica, quædam et historica: maxima tamen pars ad doctrinam de moribus referri potest. *Qua lege recurat Pindaricæ vox flexa lyræ*] Hoc dicit propter Strophas, Antistrophas, ac Epodum, quarum lege movebantur in saltatione Lyrici in canendis odis. Vide Surrentinum Pollii vs. 137. De Pindaro jam diximus. Vide ibidem.

152 *Volucrumque precator Ibycus*] Ibycus Lyricus Poëta Phytii filius, sive, ut alii dicunt, Polyæli Messenii historici, alii Cerdantis. Rhegii natus est, ex quo discedens Samum insulam petiit, quæ tunc temporis a patre Polycratis regebatur, quinquagesimam circiter Olympiadem, ut

Ibycus, et tetricis Alcman cantatus Amyclis,

Pindaricæ recurrit. Quid scripserit Ibycus rogator avium, et Alcman cantatus in

ugrestes.—153 *Obonius et tetricis alcinam* Parmensis; *Obsitus* Rom. Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Ibycus* emendavit Gulielmus Canterus Nov. *Lect.*

NOTÆ

testantur historici Græci. Extant multa Epigrammata Græca in Ibycum, ex quibus discimus eum in amorem proclivem fuisse: quod et referunt M. Cicero, Athenæus, et Suidas. De morte ejus hac traduntur, et faciunt ad intelligentiam hujusce loci. Cum peregrinaretur, incidit in latrones, qui cum se præpararent ad illum occidendum, forte accidit, ut prætervolarent grues, quas Ibycus intuens ait: 'Hæ aves aliquando meæ mortis vindices erunt;' quo dicto occisus est. Post aliquod tempus, cum hi latrones nihil timentes in theatro, vel, ut alii, in foro sederent, ecce supervolarunt grues, quas cernentes illi, per jocum inter se summisce dicebant: 'ecce Ibyci vindices.' Hæc verba a quodam circumstantium excepta ad magistratus civitatis delata sunt, apprehensique latrones de Ibyco interrogati minus constanter responderunt. Itaque Ibycus multa cura perquisitus est: cum autem non inveniretur, tormentis aculus suum fateri adacti latrones pœnas Ibyco dederunt. Historiam perstringit hoc versiculo Ausonius: 'Ibycus, ut periit, vindex fuit altivolans grus.' Inde ortum proverbium: 'Ibyci grues,' vel 'Ibyci ultrices,' in eos, quorum crimina via quadam mirabili deteguntur. Perierunt Ibyci scripta, ut et omnium fere Lyricorum, nisi paucula quædam a scriptoribus excerpta et citata. Scripsit Ibycus Dorica dialecto. Vide Liliū Gregorium Gyraldum Dialogo ix. de Poëtarum Historia.

153 *Et tetricis Alcman cantatus*

Amyclis] Variant scriptores de patria Alcmænis. Plerique illum Laconem fecerunt, ut noster hoc loco, quod tamen manifeste negat Velleius Paterculus. Quidam natum Messanæ tradunt, inter quos Suidas. Crates vero et Antipater in quodam carmine, et Leonidas in ejus Epitaphio perhibent ex Sardis urbe Lydiæ fuisse. Floruit eadem ætate, qua Pittacus, 53. scilicet Olympiade, alii 28. regnante apud Lydos Ardio, qui et ab aliquibus Ardis vocatus est. Ventri ac gulæ operam dedisse eum legimus, et inter voraces numeratur a Græcis, vel ipso eodem teste, qui se πολυβόματος, id est, voracem, nuncupat: ea propter non mirum est, si supra modum amatoris et veneris rebus vacasse dicitur. Quin etiam ipsam amatorum carminum ἡγέμωνα nonnulli credere. Certe leguntur apud Athenæum ejus ipsius carmina, quibus discimus eum Megalostratam poëtriā effictim deperiisse. Scripsit sex libros de familiaribus ac domesticis, Melicos etiam versus, et quas ipse *Colymbos* vocavit. Primus insuper modulamina induxit, quæ sine hexametris canuntur: usus est lingua Dorica, qua usi et Lacedæmonii. Refert Ælianus Alcmæa servum fuisse Agesidia, sed ab eo manumissum ob illius virtutes, et excellentiam ingenii. Unde Græcis γλυκὺς, hoc est, dulcis, cognominatus est: periit vero pediculari morbo. Ab hoc carmen Alcmæicon. Vide eundem Gyraldum eodem Dialogo. *Tetricis Amyclis]* Amyclæ oppidum Laconicæ. *Tetricis]* Propter austerita-

Stesichorusque ferox, actusque egressa viriles
Non formidata temeraria Leucade Sappho ;

155

austeris Amyclis, et gravis Stesichorus, ac temeraria Sappho saltu virili non

//////////

lib. II. cap. 12.—154 Venett. Rom. Parm. Vicent. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. omnes : *saltusque ingressa viriles*. Lectio nostra est ex ingenio Marklandi,—155 *Calchide* Venet. 1. 2. Parm. et Rom. *Leucade* Aldd. Colin. Gryph.

NOTÆ

tem vitæ Laconum.

154 *Stesichorusque ferox*] Stesichorus Poëta Lyricus patriam habuit Himeram Siciliæ urbem. Ferunt, cum infans esset, lusciniæ in ejus ore concinnisse, quod eximium sane omen erat suavitatis ac dulcedinis futuri poëtæ: florere cepit a 38. Olympiade ad 56. usque; unde discimus illum ad summam senectutem pervenisse. Lucianus quidem in Macrobiis octoginta et quinque annos vixisse eum affirmat. Filias habuit, quas de morte patris consolatus est tyrannus Phalaris. Quæ etiam adeo gloria modulandorum numerorum, ac carminum faciendorum inclaruerunt, ut indignæ patre non reputatæ sunt, eique in ea facultate solum cedere dicebantur. Dorica usus est dialecto, qua scilicet Siculi utebantur. Suidas refert Poëmata illius sex et viginti libris comprehensa: meminit et canticorum ejus, id est, ἀσμετων Athenæus, qui et ipsum collocat inter eos, qui ardentius amaverunt. Celebrat etiam Poëma illius in Calyce puellam, quæ cum Evanthum adolescentem arderet, nec maritum habere potuisset, impatientia amoris ac repulsæ e Leucadis rupe se præcipitem dedit. Tradunt etiam Stesichorum, cum acerrimo carmine proscidisset Helenam tanquam excidiî Trojani facem, fuisse oculis privatum a Castore et Polluce fratribus Helenæ; moxque cantata palinodia visum recuperare. Dicitur *ferox* Papinio,

Delph. et Var. Clas.

ut et illius Musæ ‘graves’ Horatio, ob sublimitatem scilicet carminum, qua videtur, ut ait Quintilianus, æmulari proximus Homerum, dicitur illum maxima bella, et clarissimos cecinisse duces, et epici carminis onera lyra sustinuisse. Quin et Dionysius Halicarnassæus dicit Stesichorum, non solum felicem esse in his, in quibus Pindarus et Simonides eminent; sed etiam ea attigisse, ad quæ illi non perveniunt: nimirum magnificentiam rerum, quæ pro argumento sumuntur, in quibus ut et morata esset oratio, et dignitas personarum servaretur, operam dedit. Unde Synesius Heroicum ferme poëtam facit Stesichorum, cum ait, Stesichorus veluti et Homerus, qui Heroicum genus nobilior et illustrius suis versibus reddidere. Fazellus refert monumentum ejus ante portam Catanæ adhuc suo tempore videri, quæ Stesichoria ex ea re dicta fuit. Erat illud figura octogona. Vide eundem Gyraldum loco citato. *Actusque egressa* [*saltusque ingressa*] *viriles Non formidata temeraria Leucade Sappho*] Sappho Scamandronymi filia, ut communior fuit opinio, patriam habuit Mitylenem urbem Lesbi insulæ. Strabo affirmat nullum ei similem fuisse, ne in minima quidem poëtices parte. Post mortem Cercolæ mariti, qui erat ex Andro ditissimus, diversis fuit difformata amoribus, præsertim Phaonis Lesbii, cujus amore impatiens, se e rupe Leucadis in mare præcipitem

Stat.

2 N

Quosque alios dignata chelys : tu pandere docti
Carmina Battiadæ, latebrasque Lycophronis atri,
Sophronaque implicitum : tenuisque arcana Corinnæ ;
(Sed quid parva loquor ?) tu par assuetus Homero

reverta *Leucadem*, aliique, quos *testudo* illustravit. Tu peritus explicare versus *Callimachi* oriundi a *Batto*, ac recessus obscuri *Lycophronis*, involutumque *Sophrona*, et secreta subtilis *Corinnæ*. Sed quid dico modica ? Tu solitus par jugum cum

*****

&c.—156 Edd. omnes ante Marklandum doctus.—157 Pro atri *Parmensis* habet *acri*.—158 Eadem : *arcana Cornnae*. 'Pæne est ut mendosum dicam hunc Papinii locum, et de mimis non vulgare epitheton corruptum esse.'

NOTÆ

dedit ; unde Papinio dicitur *saltus ingressa viriles Non formidata temeraria Leucade*, Horatio vero 'mascula,' quod hunc saltum *Leucadium* animose aggressa fuerit, qui virorum erat : multi enim ex hoc saxo se præcipites dedere, unde in proverbium 'saltus *Leucadius*.' *Leucas* vero promontorium *Epiri*, nec non insulæ urbisque nomen. Scripsit *Sappho* *Æolica* dialecto *Lyricorum* libros novem, *Epigrammata*, *Iambos*, *Monodias*, *Epithalamium*, et alia quædam : ab ipsa quoque carmen *Sapphicum*, *Æolicum*, et *Antipæsticon* dicitur. Vide eundem *Gyraldum* ibidem.

157 *Battiadæ*] *Callimachi* oriundi a *Batto*, ut jam diximus. Vide *Epith. Stellæ* vs. 268. *Latebrasque Lycophronis atri*] *Lycophron* Poëta patria *Chalcidensis*, *Sophoclis* grammatici, adoptione vero *Lyci Rhagini* filius, inter septem Poëtas, qui *Pleiades* dicebantur a numero stellarum, quæ *Pleiades* vocantur, *Philadelpho* *Ptolemæo* acceptus. Hi septem erant *Aratus*, *Nicaner*, *Apollonius*, *Phileas*, *Homerus junior*, *Theocritus*, *Lycophron* auctore *Suida*. Scripsit *Alexandram* poemâ valde obscurissimum : unde *latebræ Lycophronis atri*, seu obscuri, in quo meminit vaticiniorum *Cassandræ*, exorsus ab Her-

cale et rebus *Trojanis*, prosequitur usque ad *Alexandrum Macedonem*. Sagitta confossum periisse narrant. *Ovidius* in *Ibin* : 'Utque cothurnatum periisse *Lycophrona* narrant : Hæreat in fibris fixa sagitta tuis.'

158 *Sophronaque implicitum*] *Sophron* poëta *Syracusanus*, cujus scriptis ita afficiebatur *Plato*, ut ea pulvino subjecta habuerit. Floruit ætate *Xerxis Persarum regis* et *Euripidia* poëtæ. Scripsit lingua *Dorica* nomos viriles, nomos muliebres, et alia quædam non contemnenda, ut dicit *Athenæus* lib. XIII. sed adeo intricata, ut a paucis intelligerentur ; unde *implicitum* vocat Poëta. *Tenuisque arcana Corinnæ*] *Corinna* poëtria *Thebana*, vel *Tanagrae*, *Achelodori* et *Pocratæ* filia, discipula *Myrtidis*, dicta 'musca *Lyrica*.' Claruit tempore *Pindari*, quem et quinquies vicit : libros quinque scripsit, *Epigrammata*, nomos *lyricos*. Vide *Suidam* et *Pansaniam*. Scripta ejus videntur obscura fuisse, vel fuisse de rebus arcanis ; unde *arcana* Papinio dicuntur. *Tenuis*] Quia subtilis erat ingenii. Fuit et alia *Corinna Thespia*, et ipsa veterum monumentis celebrata. Vide *Suidam*.

159 Tu par assuetus Homero Ferre jugum] Metaphora sumta a duobus

Ferre jugum, senosque pedes æquare solutis 160
 Vocibus, et nunquam passu brevior relinqui.
 Quid mirum, patria si te petiere relictæ,
 Quos Lucanus ager, rigidi quos jugera Dauni,
 Quos Veneri plorata domus, neglectaque tellus
 Alcidaë, vel quos e vertice Surrentino 165
 Mittit Tyrrheni speculatrix virgo profundi?
 Quos propiore sinu lituo remoque notatus
 Collis, et Ausonii pridem laris hospita Cyme:

Homero ferre, et illum æquare Hexametris tuis, et nunquam post ipsum relinqui brevior gressu. Quid mirum igitur, si patria deserta te adiere hi quos campus Lucanus, quos agri severi Dauni, quos ædes defletæ Veneri, et terra ab Alcide contenta, vel ii quos virgo contemplatrix maris Tyrrheni mittit e jugo Surrentino? Hi quos viciniore sinu mons insignitus lituo, et remo, ac Cyme quæ dudum obtinet

*****

Barth.—161 *Versibus* edd. ante Marklandum, qui conj. etiam: *solutis Gressibus.*—164 Idem Marklandus pro *neglectaque* malit *dilectaque.*—167 *Quis Parmensis.*—168 *Eadem: hospita Cyrene.*—170 Rom. Aldd. Colin. Gryph. per-

NOTÆ

bobus eidem jugo alligatis, et æqualiter trahentibus.

163 *Lucanus*] A Lucanis Italiæ populis. *Rigidi jugera Dauni*] Intelligit Apuliam Dauniam, quam Italiæ regionem Daunus, Diomedis socer, occupavit victis Apulis. *Rigidi*] Ob victos Apulos. Sed et Rutuli etiam intelligi possunt, qui Ardeam tenuerunt, et Silius appellat eos 'Danniam plebem': Daunus enim pater Turni Rutulis imperavit.

164 *Veneri plorata domus*] Intelligit Lavinium, ubi erat templum Veneris commune nomini Latino, ut scribit Strabo, collata populorum celebritate. *Plorata*] Numicus enim fluvius proximus est, in quo Æneas filius submersus est, cum tribus annis imperasset, collata acie cum Rutulis. *Neglectaque tellus Alcidaë*] Eum tractum Campaniæ intelligit, qui est inter Misenum et Pateolos. Cum enim

Hercules illac boves traducere commode posset, maluit Lucrinum lacum structo aggere trajicere. Vide Strabonem lib. v. et Diodorum Siculum.

165 *Vel quos e vertice Surrentino Mittit Tyrrheni speculatrix virgo profundi*] Intelligit Surrentinum, in cuius promontorio Minerva habebat templum. Unde dicitur 'speculari mare Tyrrhenum,' ut jam diximus.

167 *Lituo remoque notatus Collis*] Intelligit Misenum Promontorium, in quo Misennus sepultus est. Virgilius Æneid. vi. 'At pius Æneas ingenti mole sepulcrum Imposnit, snaque arma viro, remumque tubamque Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo Dicitur.'

168 *Et Ausonii pridem laris hospita Cyme*] Intelligit Cumas, veterem Chalcidensium coloniam in Italia: unde dicitur *Ausonii pridem laris hospita Cyme.*

Quosque Dicarchei portus, Baïanaque mittunt
 Littora, qua mediis alte permixtus anhelat 170
 Ignis aquis, et operta animos incendia servant.
 Sic ad Avernales scopulos, et opaca Sibyllæ
 Antra, rogaturæ veniebant undique gentes.
 Illa minas Divum, Parcarumque acta canebat,
 Quamvis decepto vates non irrita Phæbo. 175
 Mox et Romuleam stirpem, proceresque futuros
 Instruis, inque patrum vestigia ducere perstas.
 Sub te Dardanius facis explorator opertæ,

sedem in Italia? quosque portus Dicæarchi, mittunt, ac ripæ Baianæ, ubi ignis alte permixtus mediis undis vaporat, ac latens servatur in locis subterraneis. Sic populi responsa petitori undique concurrerant ad rupes Averni, et umbrosam specum Sibyllæ. Hæc referebat Deorum monitus, et facta parcarum, vates non vana, etsi decepisset Apollinem. Mox erudit Romanam sobolem, et optimates futuros, ac eos excitas ad insistendum majorum vestigiis. Inspector Dardanius arcani ignis, qui

missus anhelat; altera lectio, permixtus anhelat, est ex emendatione Adr. Behottii Apophor. lib. II. cap. 11.—171 Ignis aquas Parm. Pro domos, quod habent omnes edd. animos substituit Marklandus.—174 Illa animos Divum

NOTE

169 *Dicarchei portus*] Puteoli. *Baiana mittunt Littora*] Baïæ. Vide Viam Dom.

170 *Qua mediis alte permixtus anhelat Ignis aquis*] Intelligendus hic locus de aquis calidis Baiarum, et balneis, quem et illustrat Dio lib. XLVIII. Vide Behottium in Apophoretis lib. II. cap. 11.

171 *Et operta animos [domos] incendia servant*] Cruceus legit *domus* in nominativo casu, et sermonem esse, ait, de balneis Baiarum, quæ servant operta incendia, quoniam subjecto igne perpetuo calefiunt. Potest et intelligi de ignibus, qui servabantur perpetuo in locis subterraneis, quibusque aquæ tepescebant in littore Baiano. Hæc loca *domos* vocat Poëta.

172 *Avernales scopulos*] Intelligit rupes juxta Avernum lacum, in quarum latere excisum erat antrum, in quo

habitabat Sibylla Cumana, et responsa dabat. Hodie dicitur *la Grotta della Sibylla*.

173 *Rogaturæ*] Oracula petituræ.

175 *Decepto vates non irrita Phæbo*] Alludit ad fabulam, qua Sibylla, promissa copia corporis sui Phæbo, ab eo obtinuerat tot annos, quot erant corpora in cumulo arenæ, quem manu ceperat, quo impetrato elusit promissum, deceptique Apollinem. Neque tamen irrita fuit vates, quamvis decepisset Apollinem, id est, non credita, ut Cassandra, cui hæc poëna a Phæbo eodem modo decepto irrogata est, ut non ei crederetur.

178 *Dardanius facis explorator opertæ*] Pontificem designat, cui jus erat inspicendi, an Vestales ignem æternum conservandum curarent, quem per facem opertam designat, quod non omnibus licebat illum videre.

Qui Diomedei celat penetralia furti,
 Crevit, et inde sacrum didicit puer : arma probare 180
 Monstrasti Saliis, præsagumque æthera certis
 Auguribus ; cui Chalcidicum fas volvere carmen,
 Lanea cui Phrygii est coma flaminis, et tua multum

occultat Palladium raptum a Diomede, sub te adolevit, et puer a te didicit hos ritus. Docuisti Salios gestare ancilia, et avium volatu cognoscere certa auguria : et illum, cui licet volvere libros Chalcidicos : et flaminem Phrygium, qui habet caput cinctum

conjectabat idem Marklandus.—179 Qui Diomedes in quibusdam edd. ante Lindenbrog. Qui Diomedei Venet. 2. Aldd. &c.—180 Pro arma probare, Parmensis : arma probatque.—181 Monstrasti haliis Romana ; Monstrasti aliis, vel aliis in ceteris vett. Lipsius emendavit Elect. 1. 9. Heinsius vero in Advers. p. 589. *rotare Monstrasti Saliis*. Mox : præsagumque æthera certis Auguriis in edd. ante Marklandum, qui ex ingenio : præsagisque æthera certum Auguribus. Parmensis tamen et Venet. 1. habent Auguribus.—183 Cur Phrygii lateant coma Flaminis Parmensis ; Cui Phrygii lanea est coma Flaminis Romana contra metrum. Vulgatum retinent Venet. 2. Aldd. Colin. Gryph. &c.—184

NOTÆ

179 Qui Diomedei celat penetralia furti] Palladium intelligit, quod clam surreptum fuerat Trojanis a Diomede, quodque in templo Vestæ occultabatur. Nefas enim erat illud videri, unde celat. Vide Livium lib. xxvi. Herodianum in Commodo, et Clementem Alexandrinum, et Lipsium in tractatu singulari de Vestalibus. Penetralia] Id est, sacra Palladii.

180 Inde] Ex tua disciplina. Arma probare Monstrasti Saliis] Salii erant 12. Sacerdotes Martis, qui ancilia gestabant, ut jam supra diximus. Dicit ergo patrem rationem gestandorum horum clypeorum Salios docuisse.

181 Præsagum æthera certis Auguriis] Id est, aves in aëre volantes, ex quarum volatu voceque certa auguria capiebantur.

182 Cui Chalcidicum fas volvere carmen] Doces illum, qui inter Quindecimviros eligendus est, rationem inspicendi libros Sibyllinos, quos vocat carmen Chalcidicum, quod Sibylla Cumana originem ducebat a Chalci-

densibus. Vide Via Domitiani vs. 142. et sequentibus.

183 Lanea cui Phrygii est coma flaminis] Id est, doces eos, qui flamines debent esse, rationem sacrorum cujusque Dei, cujus flamines seu sacerdotes sunt. Flamines dicti, ut ait Varro, quod in Latio erant semper velato capite, ac filo haberent caput cinctum. Horum singuli cognomen habebant a Deo, cui dicati erant, ut Martialis, Dialis, Vulcanalis, Furinalis. Servius in illum versum Æneid. viii. 'Lanigerosque apices,' hæc habet : 'Flamines in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid, quod cum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare ceperunt : nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas erat : unde a filo, quo utebantur, flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus, filo deposita, pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam sacerdotis eminentiam sunt reperta.' Phrygii] Quia e Phrygia sen a Troja-

Verbera succincti formidavere Luperci.

flo laneo: et nudi Luperci valde timuerunt tua flagella. Et nunc forte ex illa

~~~~~

Heinsius ad Ovid. Fast. v. 102. et in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 589. conjicit :

NOTÆ

nis ritus sacrorum inventi, et quia Æneas Phrygius caput velare inter sacrificandum instituit; unde mos inductus, ut flamines filo laneo caput redimirent. *Lanea coma*] Coma laneo filo redimita. *Et tua multum Verbera succincti formidavere Luperci*] Id est, Luperci, qui succincti pellibus solent currere, obviosque verberare, timuerunt tua verbera, dum eos docebas. Luperci vero erant nudi homines, qui in Lupercalibus discurrerant per urbem, et obvios quosque, præsertim feminas, scuticis ex dissectis pellibus factis verberabant: inductaque opinio, mulierem fecundam reddi, si illis currentibus palmas obtulisset, et eorum verberibus percussa fuisset. Unde Juvenalis: 'Nec agili prodest palmas præbere Luperco.' Ovidius Fast. II. 'Nupta, quid expectas? non tu pollentibus herbis, Nec prece, nec magico carmine mater eris. Excipe fecundæ patienter verbera dextræ, Jam socer optatum nomen habebit avi.' De Lupercalium origine non consentiunt auctores. Nonnulli, ut Plutarchus, Dionysius, Livius, ab Evandro allata in Italiam hæc sacra referunt. Valerius Maximus instituta a Romulo Remoque, propter datam sibi potestatem ab avo Numitore condendæ urbis in Palatino monte. Ovidius vero in Fastis dicit Romanos memores beneficii sibi præstiti a lupa in alendis infantibus Romulo et Remo, templum illi condidisse ad ficum Ruminalem, quod est appellatum Lupercal. Sic enim ait: 'Illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercal. Mag-

na dati nutrix præmia lactis habet.' Templi hujus sacerdotes dicebantur Luperci auctore Varrone, et discurrerant per vicos et compita, eo modo, quo diximus. Unde et 'Crepus' vocat Festus a crepitu pellicularum. Sed præter Sacerdotes, currebant qui volebant, tam viri, quam mulieres, ut de Antonio scribit Plutarchus in ejus vita. Hoc festum agebatur xv. Kal. Mart. eorumque diem februarium veteres dixerunt. Et Lupercalia stativa erant, ut Agonalia, et Carmentalia; teste Macrobio. Plures autem erant Lupercorum sodalitates: una Fabiorum, alia Quintiliorum, et hæ antiquissimæ: addita postea Juliorum a Julio Cæsare, ut colligitur ex Dione lib. XLIV. Ea sacra paulatim abolita restituit Augustus, ut habetur apud Suetonium. Manserunt usque ad tempora Anastasii Imperatoris, Theodorico Amalo in Italia regnante, ut testatur Onuphrius Panvinius. His sacris canis immolabatur, vel expiationis gratia, quod a Græciis canes adhiberentur ad expiandum; vel in gratiam Iupæ, quæ mammam præbuerat Romulo et Remo; vel denique quod sacrificium fieret Pani, cui propter greges canis amicus est, hique ludi *Luperciales* dicti sunt, quod hoc sacrificio lupos credebant ab ovibus arceri. Servius dicit Lupercal fuisse speluncam sub monte Palatino, in qua capro luebatur. Pro *succincti* vero, forsán legendum *cincti*, ut apud Ovidium Fast. v. 101. 'Semiacaper coleris cinctus Faune Lupercis; Cum lustrant celebres vellera secta vias.'

Et nunc ex illo forsán grege, gentibus alter 185
 Jura dat Eois, alter compescit Iberos,
 Alter Achæmenium secludit Zeugmate Persen:
 Hi dites Asiæ populos, hi Pontica frænant,
 Hi fora pacificis emendant fascibus, illi
 Castra pia statione tenent: tu laudis origo. 190
 Non tibi certassent juvenilia fingere corda
 Nestor, et indomiti Phœnix moderator alumni;
 Quique tubas acres, lituosque audire volentem

turba, alter dicit juxta populos Orientis, alter regit Iberos, alter sejungit Zeugmate Persam Achæmenium: hi compescunt opulentas gentes Asiæ, hi Ponticas, hi corrigunt fora pacificis fascibus, illi tenent castra fida statione. Tu causa cur hi omnes laudentur. Nestor tecum non contendisset de formandis puerorum moribus, nec Phœnix magister invicti discipuli, nec Chiron, qui alio cantu avertēbat Ræcidem

cinctuti formidare Luperi.—187 Pro Zeugmate Parmensis Zeumate.—188 Condita frenat Venet. 1. et Parm. Deinde versu sequente Parm. emendat pro emendant.—191 Non tibi certasset Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Grasser. &c. certassent Parmensis, probante Heinsio in Advers. lib. i. cap.

NOTÆ

185 Grege] Discipulorum.

186 Eois] Orientalibus, ut Syriis. Iberos] Duplices Iberi, Europæi, quos Hispanos dicimus, et Asiatici, qui sunt populi ad Pontum Euxinum supra Colchos.

187 Achæmenium Persen] Persæ Achæmenii dicti ab antiquo rege Achæmene, ut jam diximus. Secludit Zeugmate] Zeugma urbs ad Euphratem sita. Quidam credunt oppidulum, quod Membigio ad Euphratem e directo aut propinquo opponitur, munitione et transitu fluminis haud obscurum, quod propterea *Gæst Membige*, Pons Membigii dicitur, esse veterum Zeugma (id et Græcis Pontem) 72. passuum mill. a Samosatis, transitu Euphratis nobile, uti Plinius lib. v. cap. 24. habet. Apud Zeugma autem presidium erat Romanorum, quo incursus ac impetus Parthorum Peræarumve in terras Romanas primebantur. Unde secludit. Et alibi:

'Et Zeugma Latine Pacis iter.'

188 Asiæ] Supple Minoris. Dites] Alibi: 'Florentes Asiæ populos.' Ditissimi quondam hi populi. Pontica] Pontus regio Asiæ Minoris, ab Occidente Haly flumine, ab Oriente Colchide terminata: a Meridie minori Armenia, a Septentrione Ponto Euxino.

189 Emendant fascibus] Innuit Consules et Prætores, qui juxta dicebant in foro: fasces enim ante Consules Prætoresque ferebantur.

190 Pia] Quia pro patria defendenda. Tu] Papinii pater. Laudis] Scilicet quam referunt, merenturve.

191 Nestor] Nestor senex sapientissimus. Indomiti alumni] Achilles, indomiti, quia nimium iræ indulgebat, nec ullis precibus adduci potuit, ut arma sumeret pro Græcis, iratus quod Hippodamia ipsi erepta fuerat. Phœnix] Præceptor Achilles.

Æaciden, alio frangebatur carmine Chiron.

Talia dum celebras, subitam civilis Erinnyes
Tarpeio de monte facem, Phlegræaque movit
Prælia : sacrilegis lucent Capitolia tædis,
Et Senonum furias Latiae summere cohortes.

195

Vix requies flammæ, nec dum rogos ille Deorum
Siderat, excisis cum tu solatia templis

200

Impiger, et multum facibus velocior ipsis,
Concipis ore pio, captivæque fulmina defles.

optantem audire lituos et acres tubas. Dum hæc agis, civilis furia de rupe Tarpeiam movit repentinam facem, ac Phlegræa certamina. Capitolium coruscat impiis tædis, et cohortes Latinae correptæ sunt furore Senonum. Vix ignis cessaverat : nec dum illud bustum Deorum erat extinctum, cum tu sedulus, et longe celerior flammis ipsis, canis ore religioso carmina in solatium dirutorum templorum, et ploras ob-

~~~~~

2. p. 10. et sic Venet. 1.—194 Eadem editio *flagrabat pro frangebatur*.—196 *Phlegæaque* in eadem.—198 Edd. vett. *sensere cohortes*, præter Parm. Rom. et Venet. 2. quæ habent : *summere cohortes*, probante Gronovio Diatr. cap. 57.—200 *Siderat* Salisb. Parm. Rom. et Venet. 2. *Sederat* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. Vide Gronov. Obs. iv. 17.—202 *Concinis ore pio* edd. vett. mutavit Marklandus. *captivæque flumina* codex Florent. et Rom. *captivæque fulmina* codex Salisb. Parm. et Venet. 2. et sic edidit Gronovius. *Captivæque*

NOTÆ

194 *Æaciden*] Achillem, ab avo
Æaco. Chiron] Præceptor Achillis.

196 *Civitis Erynnyis*] Intelligit bellum civile gestum inter Vitellianos, et Flavium Sabinum fratrem Vespasiani, qui cum Domitiano sese receperat in Capitolium ad evitandam illorum vim. Vide Tacitum et Suetonium.

196 *Tarpeio de monte facem*] Alludit ad incendium Capitolii, quod accidit in hoc bello, Vitellianis, ut creditum est, ignem injicientibus in Capitolium. *Tarpeio*] Quia ille mons in quo conditum Capitolium, Tarpeius vocabatur. *Phlegræa movit Prælia : sacrilegis lucent Capitolia tædis*] Vitelliani enim injiciendo ignem in Capitolium bellum Diis intulerunt, et imitati sunt furorem Gigantum, qui sumtis armis adversus Deos, montes montibus imposuerunt, quo

propius Deos aggredierentur : sed percussi fulminibus impietatis poenas dederunt. Hoc autem dicitur accidisse in campis Phlegræis prope Pallenen in Macedonia, unde dicit *phlegræa prælia*. *Sacrilegis*] Quia in templa Deorum injectæ.

198 *Et Senonum furias Latiae summere cohortes*] Optime, 'Summere furias,' ut 'summere bellum.' Florus : 'Nec temere sumtus, ut barbaris impetus.' Mens : Latias seu Romanas cohortes aut legiones iisdem furiis actas, quibus Senones Galli, cum intulerunt faces in Capitolium et tecta Romæ. Nota historia. Consule historicos Romanos.

199 *Rogus ille Deorum*] Bene *rogus*, quia hoc incendio simulacra Deorum exusta sunt.

202 *Concipis ore pio*] Hoc incendium Capitolii Papinius senior sin-

Mirantur Latii proceres, ultorque Deorum
 Cæsar, et e medio Divum pater annuit igni.
 Jamque et flere pio Vesuvina incendia cantu 205
 Mens erat, et gemitum patriis impendere damnis ;
 Cum pater exemptum terris ad sidera montem
 Sustulit, et late miseras dejecit in urbes.
 Me quoque vocales lucos lustrataque Tempe
 Pulsantem, cum stirpe tua descendere dixi, 210
 Admisere Deæ : nec enim mihi sidera tanti,
 Æquoraque et terras, quam vos debere parenti.

sessæ fulmina. Primores Romani, et Cæsar vindex numinum admirantur, et pater Deorum nutu approbavit e mediis flammis. Jamque proposueras deplorare piis versibus incendium Vesuvii, et dare suspiria ruinis patriæ, cum pater Vulcanus sustulit ad astra partem montis avulsam terra, et late dejecit in infortunatas civitates. Deæ quoque Musæ admisisse me pulsantem canoros salus et peragrata Tempe, cum me dixi tuum filium. Nec tanti æstimo, debere patri astra, tellurem, ac maria,

numina Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Grasser. Gevart. &c.—208 Markland. conj. et miseras Latii dejecit in urbes.—209 Idem pro lustrataque Tempe tentabat: monstrataque Tempea; Venet. 1. habet: luctataque templa.—211. 212 Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c. nec enim mihi sidera tantum Æquoraque et terras, quantum ostendere parenti; nonnullæ edd. neque enim. Parmensis habet: neque enim mihi sidera tantum, Æquoraque et terras, quam vos debere parenti; quod recepit Gronovius. Hinc lectionem nostram eruit Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 590. quam etiam proposuit Marklandus,

NOTÆ

gulari carmine deploraverat, qua in re testatus est pietatem suam erga Deos. *Captivaque fulmina]* *Captiva* scilicet, cum obsideretur Capitolium; quod erat templum Jovis, cui fulmina attribuuntur.

203 *Ultorque Deorum Cæsar]* Vespasianus, qui deletis Vitellianis ultus est injurias Deorum.

206 *Patriis]* Quia Neapolis hoc incendio Vesuvii afflata est.

207 *Cum pater]* An Vulcanus, an Jupiter, an Deus, qui monti Vesuvio præest. *Montem]* Id est, excisas rupes e monte.

208 *Miseras urbes]* Herculaneum et Pompeios, quæ hoc incendio submersæ sunt.

209 *Vocales lucos]* Vocales luci sunt, quæ personant cantu Musarum, veluti Heliconius saltus. *Lustrataque Tempe]* Tempe, locus amœnus in Thessalia. Hic ponuntur pro locis quos lustrant Musæ, et in quibus degunt.

211 *Nec enim sidera tanti, [tantum]* *Æquoraque et terras, quam vos debere parenti]* Mens: non se tanti facere, quod debeat parenti sidera, æquoraque, ac terram, id est, animam, vitamque, quanti, quod Musas parenti debeat, id est, a parente acceperit. *Quam* pro 'quantum,' ut Propertio contra 'tam' pro 'tantum.' 'Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.' *Sidera, æquora, terræ,* id est, τὸ πᾶν, mundus.

Tu decus hoc quodcumque lyræ, primusque dedisti
 Non vulgare loqui, et famam sperare sepulcro.
 Qualis eras, Latios quoties ego carmine patres 215
 Mulcerem, felixque tui spectator adesses
 Muneris ! heu quali confusus gaudia fletu,
 Vota piosque metus inter, lætumque pudorem !
 Quam tuus ille dies ! quam non mihi gloria major !
 Talis Olympiaca juvenem cum spectat arena 220
 Qui genuit, plus ipse ferit, plus corde sub alto
 Cæditur : attendunt cunei ; spectatur athletes
 Ille magis, crebro dum lumina pulveris haustu
 Obruit, et prensa vovet expirare corona.

quanti quod vos, o Musæ, ipsi debeam. Sic quodcumque est mihi gloriæ ex cithara, tuum est. Et primus dedisti mihi dicere nihil plebeium, et sperare famam post mortem meam. Quanto gaudio afficiebaris, quoties ego delectarem meis versibus proceres Latinos, et fortunatus spectator tui muneris assisteres ! Heu qualibus lacrymis permixta tua lætitia, inter vota, et pios timores, et hilarem verecundiam ! Quam tuus fuit hic dies, qua major gloria mihi nunquam evenit ! Ut cum pater spectat adolescentem pugnans in stadio Olympico, plus animo ferit, altius in corde caditur : attendunt omnes : sed pater magis athleta est quam spectator, dum crebrum pulcerem recipit oculis, et cupit expirare, modo filius coronetur. Heu

non nominato Heinsio.—213 *Sed decus Parm.* unde Heinsius ibidem : *Et decus ; Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. Sic decus. Marklandus ex conjectura : Tu decus. Pro primusque Venet. 1. funusque ; unde Markl. conj. munusque ; Parm. primumque.*—218 Heinsius *Advers. 1. l. lætumque pavorem.*—219 *Quamvis illa dies quam non Venet. 1. Qualis et ille dies, quo non Parmensis. Qualis et illa dies, qua non Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. &c. Quam tuus ille dies, qua non correxit Politianus Epist. vi. 1. et sic edidit Gronovius. Pro qua Marklandus e conjectura quam. 'Videtur aliquid excidisse post hunc versum.' Barth.*—221 *Qui genuit Parmensis.*—222 *Creditur, attendunt cunei, spectatur Acetes Parm. Acetes Rom. Acetes Aldd. Colin. Gryph. &c. spectator athletes correxit Salmasius.*—223 *Ipse magis vult idem Salmasius. Pro haustu Parmensis hausti.*—231

NOTÆ

214 *Sepulcro*] Post mortem.

216 *Tui Muneris*] Id est, facultatis, seu artis poetiæ, quam a te didiceram.

218 *Vota piosque metus inter, lætumque pudorem*] Affectum studiosi spectatoris et amantis eleganter exprimit.

222 *Cunei*] Spectantium scilicet. *Spectatur athletes* [*Alētes*] *Ille magis*]

Legit Salmasius *spectator athletes Ipse magis*. Alii, inquit, attendunt pugnant, sed ille spectator qui genuit, magis athleta est quam spectator : ita hanrit oculis, &c. Nec obstat quod prima syllaba in *athletes* positione longa sit : potest enim esse et brevis, sic ἄλῃπρος primam habet brevem. Hanc Salmasii lectionem in interpretatione secutus sum.

Hei mihi quod tantum patrias ego vertice frondes, 225
 Solaque Chalcidicæ Cerealia dona coronæ
 Te sub teste tuli ! qualem te Dardanus Albæ
 Vix cepisset ager, si per me certa tulisses
 Cæsarea donata manu ! quod subdere robur
 Illa dies, quantum potuit demsisse senectæ ? 230
 Heu quod me mixta quercus non pressit oliva,
 Et fugit speratus honos, cum Lustra parentis
 Invida Tarpeii canerem ! Te nostra magistro
 Thebais urgebat priscorum exordia vatum :
 Tu cantus stimulare meos, tu pandere facta 235

me, quod, te præsentē, ego tantum reportavi patrios ramos, et sola munera Cerealia coronæ Chalcidicæ ! Dardania Alba vix te continuisset nimio gaudio exultantem, si per me reportasses coronam datam manu Cæsaris ! Quas vires hæc dies tibi subministrasset, et quantum abstulisset senectuti. Nam quod quercus inserta olivæ non me coronavit, nec mihi obtigit expectata gloria, in causa est nostra Thebais, quam, te magistro, tunc suaviter canebam, et quæ invidebat laudibus Jovis Capitolini. Me urgebant scripta antiquorum Poëtarum. Tu me excitabas ad canendum,

~~~~~

Nam quod edd. vett. Nam quid Gronov. Heu quod ex conjectura Markl.—232 Venet. 1. et Parm. qua dulce parentis; Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. cum dulce parentis; Heinsius Advers. p. 591. cum luce parentis; Markl. ex ingenio: cum Lustra parentis.—233 Invidia tarpei caperet Parm. Invida tarpei raperes Venet. 1. Irrita Tarpeii canerem Gronov. in Reliq. ad Sylv. parenti Invida Tarpeio caneret te, &c. idem in Diatr. cap. 58. Invida Tarpeii caneret te, &c. in vulgatis.—234 Thebais urgebat Salisb. Thebais urgebant edd. vett.

NOTE

225 *Patrias*] Neapolitanas.

226 *Solaque Chalcidicæ Cerealia dona coronæ*] Intelligē coronam ex frugibus, qua donabantur victores in ludis Neapolitanis in honorem Cereris patriæ Deæ, ut vidimus in Epistola ad Menecratem: Ceres enim frugum Dea.

227 *Dardanus Albæ ager*] Quia Alba, ut jam diximus, condita ab Ascanio Dardanio seu Trojano.

231 *Heu quod, &c.* [Nam quod me mixta quercus non pressit oliva, Et fugit speratus honos, cum dulce parentis Invida Tarpeii caneret te nostra magistro Thebais. Urgebat priscorum exordia va-

tum] Scaliger et Gronovius aliter legunt, et varie suo quisque modo explicat, ut videre est apud Gronovium Diatribes cap. 58. sed interpretationem Domitii secutus sum, ut meliorem et veriore: non enim verum, sicuti Scaliger et Gronovius inferunt, Statium suam Thebaidem his ludis Capitolinis commisisse, ac fuisse victum, ut in ejus vita retuli.

235 *Pandere*] Poëtarum verbum proprium. Nemesianus Cyneg. 'Securi prælia ruris Pandimus.' Valerius Flaccus Argon. lib. 1. 'Versam proles tua pandet Idumea.'

Heroum, bellicque modos, positusque locorum
Monstrabas : labat incerto mihi limite cursus
Te sine, et orbatæ caligant vela carinæ.

Nec solum larga memet pietate fovebas :

Talis et in thalamos : una tibi cognita tæda 240

Connubia, unus amor : certe sejungere matrem

Jam gelidis nequeo bustis ; te sentit, habetque,

Te videt, et tumulos ortuque obituque salutat,

Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores

Mygdoniosque colunt, et non sua funera plorant. 245

Quid referam expositos servato pondere mores ?

Quæ pietas ? quam vile lucrum ? quæ cura pudoris ?

Quantus amor recti ? rursusque, ubi dulce remitti,

tu docebas scribere acta heroum, et rationes belli, ac situs locorum. Nunc sine te navigo incertus, et vela navis destitutæ gubernatore tenebris involvuntur. Nec me solum complectebaris profusa pietate ; talis eras et in conjugem. Una face tibi expertum matrimonium, et unus amor. Certe non possum avellere genitricem a tuo busto jam frigido : te sentit, te amplectitur, te cernit, et salutat sero ac mune sepulcrum tuum : sicut aliæ plorant simulata pietate in sacris Phariis ac Mygdoniis, et lugent non suos mortuos. Quid memorem faciles mores retenta gravitate ? Qualis pietas ? Quantus lucri contemptus ? Quanta cura honestatis ? Quantum recti studium ? Et rursus, ubi juvaret relaxare animum, quantus lepor verbis ? Quam

urebant Heinsius.—244 *At Pharios* Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—250. 251

NOTÆ

237 *Cursus*] Navigatio, *πόρος*. Curtius lib. x. 'Inde Numidiæ solitudinibus peragratis, cursum Gades dirigere.' Paternus lib. i. 'Hujus classis cursum esse directum alii columbæ antecedentis volatu ferunt.' Cicero de Natura : 'Ab Etesiis ventis maritimi cursus et celeres diriguntur.' Vide Propempticon Metii.

238 *Orbatæ*] Gubernatore scilicet. *Caligant*] Nesciunt, quo vadunt.

240 *In thalamos*] Uxorem. *Tæda*] Quia tædæ in nuptiis.

242 *Jam gelidis*] Quia jam tres menses effluerant, ex quo sepultus erat Papinius pater. *Te sentit, &c.*] Supple, tanquam præsentem.

243 *Tumulos*] Supple, 'tuos.' *Ortu*

obituque] Supple, solis.

244 *Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores Mygdoniosque colunt et non sua funera plorant*] Intelligit mulieres quæ ficto planctu et ejulatu celebrabant sacra Isidis, quæ per *Pharios* seu *Ægyptios* dolores intelliguntur, et *Cybeles* quæ per *Mygdonios* seu *Phrygios*. *Mygdonia* enim erat provincia *Phrygiæ*, seu vicina *Phrygiæ*, unde pro ipsa *Phrygia* sumitur. *Non sua funera plorant*] Nam in Isidis sacris plorabant Osirin necatum ; in *Cybeles* autem *Attyn*, qui sibi genitalia absciderat : neuter autem ad eas pertinebat.

248 *Ubi dulce remitti*] Id est, se remittere, seu relaxare animum. Hinc

Gratia quæ dictis? animo quam nulla senectus?
 His tibi pro meritis, famam laudesque benignas 250
 Index cura Deum, nulloque e vulnere tristes,
 Concessit: raperis, genitor, non indigus ævi,
 Non nimius; trinisque decem quinquennia lustris
 Juncta ferens: sed me pietas numerare, dolorque
 Non sinit: o Pylias ævi transcendere metas, 255
 Et Teucros æquare senes, o digne videre

nullum senium in animo? Pro his meritis cura Deorum, quæ eos esse indicat, indulgit tibi existimationem nulla re adversa læsam, et benignas omnium laudes. Moreris pater maturus annis, sed non caducus, habens decem quinquennia cum tribus Olympiadibus. Verum pietas luctusque non permittunt me computare. O qui merebaris superare terminos vitæ Nestoris, et æquare longævus Trojanos, et me

Edd. vett. *His tibi pro meritis, famam, laudesque benignas Vindex cura Deum, nulloque e vulnere tristem, &c.* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: *Index cura Deum*; et ita citat Heinsius ad Ovid. Fast. iv. 393. Gronovius Diatr. cap. 59. hos versus transposuit in hunc modum: *His tibi pro meritis nulloque e vulnere tristem Index cura Deum famam laudesque benignas Concessit.*

NOTE

‘remissiones’ Tacito in Vita Agricolæ: ‘Tempora curarum ac remissionum divisa.’ Valerius lib. viii. cap. 8. ‘Scipio et Lælius, ut actuosæ vitæ iter æquali gradu exsequebantur, ita animi quoque remissioni acquiescebant.’

249 *Animo quam nulla senectus*] Senes enim plerumque morosi.

250 *His tibi pro meritis, famam laudesque benignas Index* [*Vindex*] *cura Deum, nulloque e vulnere tristes* [*tristem*] *Concessit*] Inversi versus, ut bene monet Gronovius. Legendum: *His tibi pro meritis nulloque e vulnere tristem Vindex cura Deum famam, laudesque benignas Concessit. Vulnere*] *Vulnus* hic maledicentiam significat, vultque famam patris nulla quidem maledicentia læsam. *Vindex*] Romana editio Venetaque habent *Index*. Et *index cura Deum*, quæ ostendit et probat Deos esse: cum enim bonos bonis affici videbant, malos malis, dicebant esse Deos, ut jam diximus. Mar-

tialis lib. ii. Ep. 91. ‘Sospite quo magnos credimus esse Deos.’ Contra si esset, negabant. Auctor Octaviæ: ‘Nullum Pietas nunc numen habet, nec sunt Superi.’ *Vindex* etiam ferri potest, id est, aut ἀπορρηστος, et quæ patrem Statium ab incursibus fortunæ propter virtutem suam defenderet, ac vindicaret: aut quæ Deos vindicaret ab invidia omisæ curæ rerum humanarum.

252 *Non indigus ævi, Non nimius*] Id est, nec immatura ætate, nec decrepita raptus es.

253 *Trinisque decem quinquennia lustris Juncta ferens*] Id est, attigeras sexagesimum quintum ætatis annum. Nam decem quinquennia, id est, 50. addita ad trina lustra, seu quindecim, faciunt 65. lustrum enim et quinquennium est spatium quinque annorum.

255 *Pylias*] Nestoreas. Nestor enim Pylius, seu ex Pylo erat, et longissime vixit, ut omnes sciunt.

256 *Teucros senes*] Priamum et Ti-

Me similem ! Sed nec leti tibi janua tristis :
 Quippe leves causæ ; nec segnis tabe senili
 Exitus instanti præmisit membra sepulcro ;
 Sed te torpor iners, et mors imitata quietem, 260
 Explicuit, falsoque tulit sub Tartara somno.
 Quos ego tunc gemitus ? comitum manus anxia vidit,
 Vidit et exemplum genitrix, gavisæque vovit
 Quæ lamenta tuli : veniam concedite, Manes ;

cernere ejusdem, ac eras, ætatis ! Sed mortis porta non tibi fuit mæsta ; quippe levis causa : nec lentus exitus senili tabe te præmisit imminenti sepulcro ; sed segnis veteranus, et mors quieti similis te extendit, et simulato sopore te misit ad Inferos. Quos ego ejulatus ? Mæsta turba comitum vidit. Et mater vidit exemplum, et læta expectavit a me similem luctum. Manes ignoscite ; liceat dicere, genitor, non

Marklandus edidit *tristes*.—258 Edd. vett. *labe senili*. Parmensis : *segnes pro segnis*. Gronovius Elench. Antidiatr. cap. 7. legit : *tabe senili*.—259 Idem pro *præmisit* vult *promisit*.—262. 263 Totum hunc locum sic scribit et distinguit Heinsius in *Advers.* lib. iv. cap. 4. p. 592. *Quos ego tum gemitus, (c. m. a. vidit, V. e. e. genitrix, g. fovit,) Q. l. tuli ! Edd. vett. gavisæque novit,*

NOTE

thonum, qui longissime vixisse dicuntur.

257 *Me similem*] Id est, senem. *Tristis*] Ob nimios dolores, qui mortem comitantur.

258 *Leves*] Non vehementes, non violentæ. *Nec segnis tabe senili exitus*] Paulatim enim senes plerumque moriuntur, deficiente scilicet natura, et sine gravibus doloribus.

259 *Instanti*] Omnibus imminenti.

260 *Sed te torpor iners*] Hinc verno extinctus fuit Papinius pater. *Mors imitata quietem*] Ægri enim hoc morbo semper dormiunt, nec excitari possunt, sicque moriuntur.

261 *Explicuit*] Extendit. Noster Theb. x. 'Illius, [somni,] aura solo volucres pecudesque ferasque Explicat.' Id est, extendit. Morientes corpus solent, præcipue pedes exporrigere. Hinc mors 'explicare' proprie dicitur. Sophocles γέροντα πόρρ' & τταβότα dicit; et 'porrigere pedes'

proverbii specie significat mori apud Martialem: 'Tu languore quidem falso subitoque laboras: At mea porrexit sportula, Paule, pedes.' Mortuis etiam pedes extendebantur, cum scilicet eorum corpora formabantur, et componebantur, quod σκηναρίσκειν vocat D. Chrysost. in sermone de Jobo. *Falso*] Non enim erat vernus somnus, sed imitatio somni. Vernus enim somnus oritur ex aliis causis, quam vternus.

262 *Quos ego tunc gemitus*] Supple, edidi.

263 *Vidit et exemplum genitrix, gavisæque vovit Quæ lamenta tuli*] Mens: Mater in hoc summo meo mœrore gavisæ est, quantum possunt lugentes, tam pio filio, et ab eodem hæc lamenta sibi, cum mori contigerit, conferri vovit: nam duo parentum summa vota, superstites liberos relinquere, et ab iis pie deferri. Gaudebat exemplo, quod in se quoque recasurum

Fas dixisse, Pater: non tu mihi plura dedisses. 265
 Felix ille patrem vacuis circumdedit ulnis,
 Vellet et, Elysia quamvis in sede locatum,
 Abripere, et Danaas iterum portare per umbras;
 Tentantem et vivos molitum in Tartara gressus
 Detulit infernæ vates longæva Dianæ. 270
 Si chelyn Odrysiam pigro transmisit Averno
 Causa minor; si Thessalicas Admeton in oras,
 Si conjux retro Phylaceida retulit umbram,

me magis plorasses. Beatus ille, qui patrem amplexus est vacuis brachiis. Hunc optaret abripere etsi positum in locis Elysiis, ferreque iterum nocte per medios Græcos. Vates grandæva infernæ Diana deduxit illum vivum in Tartara. Si minor causa detulit Orpheum cum cithara in pigrum Avernum; si Alcestis reddita est Admeto regi Thessaliæ a Diis infernis, si Laodamia obtinuit videre per unum diem Protesilaum Phylaci nepotem ab Inferis reversum, cur, pater, tua aut mea

præter Parm. quæ habet vocit, ut edidit Gronovius.—266 'Ante hæc: Felix ille patrem, &c. videntur versus unus atque alter excidisse, est enim loco haudquaquam sensus integer.' Heins.—270 *Depulit infernæ* Gronov. Elench. Antidiatr. cap. 7. improbante Marklando, qui tentabat, *Retulit.*—271 *Nonnulli nigro.* Vide ad Theb. xi. 588.—272 Edd. vett. *si thessalicas Admetus in oris.* Heinsius ad Ovid. Fast. i. 287. legit: *si Thessalicas Alcestin in oras;* in Advers. vero loco supra citato: *si Thessalicas Admeton in oras,* quod illi abripuit Marklandus.—273 *Silva una retro philacridis* Venet. 1. *Silva una retro* etiam in Parm. *Silva una tetra* Domitius in Rom. et hinc in Venet. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. &c. Heins. in Advers. et ad Ovid. Heroid. Epist. xiii. 35. legit: *Si lux una retro.* Gronovius Diatr. cap. 59. *Si lasciva*

NOTE

sperabat. Contra, de Agrippinæ pavore, ubi Britannicum veneno extinctum accepit, Tacitus Ann. xiii. 'Quippe sibi supremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum.' Sic Troadibus Senecæ, occiso Memnone: 'Suique victor operis exemplum horruit, Didicique Achilles et Deis natos mori.'

265 *Non tu mihi plura dedisses*] Supple, lamenta. Id est, si fuisset mortuus ante te, tu non plus me flevissem, quam ego te flevi.

266 *Ille*] Æneas. *Patrem*] Anchisem. *Vacuis ulnis*] Mortui corpus non habent: ideo Æneas amplectendo patris umbram, nihil amplectebatur.

268 *Danaus umbras*] Id est, noctem, qua Danaï Trojam expugnaverunt.

270 *Infernæ Dianæ*] Proserpinæ, quæ in terris Diana vocabatur: una enim eademque Dea est. *Vates longæva*] Sibylla Cumana, quæ multa sæcula jam vixerat.

271 *Odrisiam*] Thraciam. Innuit descensum Orphei Thracis in Inferos, et videtur esse imitatio Virgilii: 'Si potuit manes accersere conjugis Orpheus.'

272 *Si Thessalicas, &c.* [*Thessalicas Admetus in oris* *Silva una retro Phylaceida retulit umbram*] Locum hunc corruptum feliciter restituit Nicolaus Heinsius paucis mutatis, et legit: *Si Thessalicas Alcestin in oras, Si lux*

Cur nihil exoret, genitor, chelys aut tua Manes,
 Aut mea? fas mihi sit patrios contingere vultus, 275
 Fas iunxisse manus, et lex quaecumque sequatur.
 At vos umbrarum reges, Ennæaque Juno,
 (Si laudanda precor,) tædas auferte, comasque
 Eumenidum: nullo sonet asper janitor ore:
 Centaurosque, Hydræque greges, Scyllæaque monstra 280
 Aversæ celent valles; umbramque senilem
 Invitet ripis, discussa plebe, supremis
 Vector, et in media componat molliter alga.

cithara nihil pro te simile impetrabit? Liceat mihi osculari paternam faciem, liceat implicare dexteras, et quaecumque conditio imponatur. At vos, reges mortuorum, et Juno Ætnæ, si iusta postulo, avertile faces ac crines Furiarum. Dirus ostiarius nullo hiatu obstrepet, et semota valles occultent Centauros et capita Hydræ, ac portentosa Scyllæa, et portitor, repulso vulgo, invitet ad oram ripæ manes

~~~~~

retro Phylæcia, &c. Marklandus: Si conjunx retro, &c. una pro una.—275 Cur nihil exhorret Venet. 1. et Parm.—277 Ætnæaque Juno edd. vett. mutavit Gronovius. Heinsius vero ad Claud. Rap. Pros. 1. 122. dçcet scribendum esse, Hennaæaque.—278 Si blanda precor Parmensis.—280 Centaurosque, Hydræque graves Venet. 1. Parm. et Rom. unde Markl. tentabat: Centaurosque, Hydrasque graves.—281 Aversæque cedat Parmensis; Aversæ cedat Romana.—282 Pro supremis Marklandus conj. supremus, sc. vector, i. e. Charon; et ita Venet. 1.—283 Idem pro alga malit ulca.—285 'Recte: nec quic-

NOTÆ

una retro Phylæcida rettulit umbram: Tangit fabulam Alcestidis, cujus redditum in vitam Admetus vir ejus obtinuisse dicitur, et Protesilai, qui impetravit a Diis infernis videre per unum diem Laodamiam uxorem. Si lux una] Unus enim dies Protesilao impetratus est, quo ad superos rediret. Hoc narrat Lucianus in Dialogis mortuorum. Phylæcida umbram] Quia Protesilaus Phylaci erat nepos.

276 Et lex quaecumque sequatur] Alludit ad legem Orpheo præscriptam.

278 Tædas auferte comasque Eumenidum] Lacrymis Etrusci: 'Longe Furiarum sibila, longe Tergeminus custos.'

279 Janitor] Cerberus. Pietate Abascantii: 'Tacet ille piis.' Nullo ore] Tria enim habebat.

280 Centaurosque Hydræque greges, Scyllæaque monstra] Virgilius Æn. vi. 'Centauri in foribus stabulant, Scyllæaque monstra.' Idem: 'At bellua Lernæ Horrendum stridens.' Dicit greges Hydræ, ob multiplicia capita quæ habebat. Vide Theb. iv. 533.

281 Aversæ] A via qua transeundum est patri. Umbramque senilem Invitet ripis, discussa plebe, supremis Vector, &c.] Vector Charon. Similis locus Epicedio in Glauciam: 'Illum nec terno latrabit Cerberus ore, Nulla soror flammis, nulla assurgentibus hydrys Terrebit. Quin ipse avidæ trux navita cymbæ Interius steriles ripas, et adusta subibit Littora, ne puero dura ascendisse facul-

Ite, pii Manes, Graiumque examina vatum,
 Illustremque animam Lethæis spargite sertis, 285
 Et monstrate nemus, quo nulla irrupit Erinny's,
 In quo falsa dies, cœloque simillimus aër.
 Inde tamen venias melior, qua porta malignum
 Cornea vincit ebur, somnique in imagine monstra
 Quæ solitus. Sic sacra Numæ, ritusque colendos 290
 Mitis Aricino dictabat Nympha sub antro :

senis, et molliter ponat in alga. Accurrite, pia umbræ, turbæque vatum Græcorum, et perfundite insignem animam floribus Lethes, et ei lucum ostendite, quem nulla Erinny's intrat, in quo lux adumbrata est, et aër simillimus cœlo. Inde tamen venias gratiori forma, porta cornea, quæ vincit eburneam, et me doce in somniis, quæ ritus assueveras. Sic placida Nympha dictabat Numæ in specu Aricino sacra et servandas

*****

quam mutandum. Epithal. Stell. 21. 'Floribus innumeris et olenti spargere nimbo.' Markl. Quam mutationem ante oculos habuerit Marklandus nescio. —287 *In quo haud falsa dies* legi iussit Barthius.—288 Venet. 2. 3. 4. Aldd. Colin. Gryph. Basil. et Plant. *qua in porta*; Gevart. Heins. Gronov. Barth. &c. *qua porta*. Pro porta Venet. 1. et Parm. parte.—289 Pro monstra Parm. et codd. Domitii Calderini, *monstrat*.

NOTÆ

284 *Ite, pii Manes, Graiumque examina vatum, Illustremque animam Lethæis spargite sertis*] Pietate Abascanti: 'Jubet ire faces Proserpina lætas, Egressasque sacris veteres Heroidas antris Lumine purpureo tristes laxare tenebras, Sertaque et Elysios animæ præsternere flores.' Pii Manes] Manes piorum. Graium] Quia Papinius Neapolitanus, ideo Græcus.

287 *Falsa dies, cœloque simillimus aër*] Elysii enim campi suum diem, 'solemque suum, ac sua sidera norunt.' *Falsa*] Quia non similis nostræ diei.

288 *Inde*] Ex locis Elysiis. *Melior*] Gratiore specie: nam persuasum habebant veteres, ut jam observavimus ad Genethliacon Lucani, defunctorum umbras noctu errare, et in somniis apparere amicis carisque, ut eos alloquiis delectarent, ac de instanti

bus periculis monerent, et semper cum blandissima forma, ne eos tererent. *Qua porta malignum Cornea vincit ebur*] Respicit fabulam, qua per portam corneam vera somnia mitti credebant veteres, falsa vero per eburneam. Quod elegantissime descripsit Virgilius Æneid. vi. 'Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris: Altera candenti perfecta nitens elephanto; Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.'

290 *Sic sacra Numæ, ritusque colendos Mitis Aricino dictabat Nympha sub antro*] Tangit historiam Numæ, qui, ut facilius induceret Romanos ad recipienda ea, quæ ad religionem, sacraque ac cærimonias Deorum spectabant, simulabat habere nocturna colloquia cum Egeria Nympha in antro, quod erat in sylvâ Aricina.

Delph. et Var. Clas.

Stat.

2 O

Scipio sic plenos Latio Jove ducere somnos
Creditur Ausoniis, et non sine Apolline Sylla.

cærimonias. Sic Scipio ab Italis creditur per quietem instrui a Jove Capitolino, et Sylla nunquam esse sine Apolline.

NOTE

292 *Scipio sic plenos Latio Jove ducere somnos Creditur Ausoniis]* Tradit Valerius Maximus, Scipionem Africanum, non ante ad negotia publica vel privata ivisse, quam in cella Jovis Capitolini moratus esset; et ideo Jove genitus credebatur. Vide et Gellium.

293 *Et non sine Apolline Sylla]* Va-

lerius Maximus: 'L. Sylla, quoties prælium committere destinabat, parvum Apollinis signum Delphis sublatum in conspectu militum complexus, orabat, uti promissa maturaret.' Vide eundem Valerium lib. i. cap. 2. ubi affert plura exempla simulatæ religionis.

IV. AD SOMNUM.

Somnum invocat, ut illius beneficio tandem quiescere possit, cum per septem dies totidemque noctes non dormiisset.

CRIMINE quo merui juvenis, placidissime Divum,
Quove errore miser, donis ut solus egerem,
Somne, tuis? tacet omne pecus, volucresque, feræque,
Et simulant fessos curvata cacumina somnos;
Nec trucibus fluviiis idem sonus; occidit horror
Æquoris, et terris maria acclinata quiescunt.
Septima jam rediens Phœbe mihi respicit ægras

5

Quo scelere ego juvenis, quo peccato infelix merui, Somne Deorum lenissime, ut solus carerem tuis muneribus? Omne pecus avesque ac feræ silent, et arbores vertice inclinato videntur quasi lassitudine dormire. Nec idem murmur rapidis fluviiis. Horror maris desedit, et aquora littoribus acclinata quiescunt. Jam luna per sep-

NOTE

1 *Juvenis]* Bene juvenis. De sene enim id mirum non esset. *Placidissime Divum]* Sic Ovidius: 'Placidissime Somne Deorum.'

4 *Curvata cacumina somnos]* Noctu enim cacumina arborum et plantarum curvantur, rursusque ad solem eriguntur.

5 *Idem sonus]* Nocte scilicet quam die.

6 *Maria acclinata]* Poëtæ etiam

mare dormire fingunt, ut Maro *Æn.* iv. 'Sylvæque et sæva quierant Æquora.'

7 *Phœbe]* Luna seu nox; luna enim pro nocte sæpius apud Poëtæ, ut supra Epicedio in patrem: 'Nam meter relegens cælo, terque ora retexens Luna videt residem.' *Ægras Stare genas]* Id est, non claudi oculos, quippe qui stent semper aperti. *Genas* vero pro oculis sumi Nostro jam

Stare genas; totidem Œtææ, Paphiæque recursant
 Lampades, et toties nostros Tithonia questus
 Præterit, et gelido tangit miserata flagello. 10
 Unde ego sufficiam? non si mihi lumina mille,
 Quæ sacer alterna tantum statione tenebat
 Argus, et haud unquam vigilabat corpore toto.

tem noctes remeans videt non mihi claudi sollicitos oculos. Ignem Luciferi et Solis toties revisunt me vigilantem, et toties Tithonia transmittit nostras querelas, et tamen miserata perfundit me rore frigidi flagelli. Quomodo ego sufficiam? Non, si mihi essent mille oculi, quos ille sacer tantum alternis excubantes habe-

8 Venet. 1. *totidem Othææ*; Parm. *totidem Ætheæ*. Eadem pro *revisunt*, quod exhibent Venet. 2. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *reviset*; Venet. 1. *recusent*. Hinc lectionem nostram exculsit Marklandus.— 10 Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Vicent. Brix. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *et gelido tangit*. Hanc lectionem primus mutavit Marklandus.— 12 Barthius legendum putat: *alterna tamen in statione*. Heinsius vero in *Advers.* lib. 1. cap. 18. p. 189. *Quæ vaser alterna patula in statione*, vel: *caute in statione*: quem vide ad Ovid. Heroid. Epist. xvi. 314. Hinc Marklandus:

NOTÆ

observavimus.

8 *Totidem Œtææ, Paphiæque recursant* [*revisunt*] Lampades] Domitius legit *Æthæas* ab *Æthone*, uno ex solis equis. Alii legunt *Æthonis*. Sed retinenda vulgata lectio. Nam Poëta appellat *Œtæas lampades* seu stellas, quas Catullus vocat ‘*Œtæos ignes*:’ et sunt stellæ, quæ in Œta monte videntur oriri, quod accidit iis populis, qui Œtam ab ortu habent. Virgilius: ‘*Tibi deserit Hesperus Œtam*.’ Nam cacumina montium prima oriente sole illustrantur. *Paphiæque*] Per Paphias lampades intelligit stellam Veneris, quæ eadem ac Lucifer et Hesperus, prout mane vel sero exoritur.

9 *Tithonia*] Aurora.

10 *Gelido flagello*] Quia mane frigidius est. Fingunt autem poëtæ auroram curru vehi, sicque habet flagellum, ut excitet equos morantes. *Tangit* [*spargit*] Quia Aurora roscida est.

11 *Non si mihi lumina mille, Quæ sacer alterna tantum statione tenebat Argus*] Respicit fabulam Argi, cuius corpus respersum erat oculis, quemque Juno commiserat custodiæ Ius. Noster mille lumina habuisse Argum dicit, Ovidius tantum centum: ‘*Centum luminibus cinctum caput Argus habebat*.’ *Sacer*] Quia in tutela Junonia. Quidam corrigit *vaser*. *Alterna statione*] Ovidius: ‘*Inque suis vicibus capiebant bina quietem: Cetera servabant, atque in statione manebant*.’ *Statione*] Statio proprie militum excubantium ad limen principis, quorum alii alternis vigilant, aliis dormientibus.

13 *Haud unquam vigilabat corpore toto*] Quia semper aliquos oculos apertos habebat, aliis somno ligatis. Hunc Argum fistula sopitum Mercurius interfecit. Juno autem oculos ejus caudæ suæ avis, hoc est, pavonis inseruit.

Et nunc fors aliquis longa sub nocte, puellæ
 Brachia nexa tenens, ultro te, Somne, repellit.
 Inde veni, nec te totas infundere pennas
 Luminibus compello meis; (hoc turba precetur
 Lætier;) extremo me tange cacumine virgæ,
 (Sufficit,) aut levior suspenso poplite transi.

15

bat, et nunquam vigilabat toto corpore. At nunc, heu, aliquis tenens puellam illigatis lacertis, te per longam noctem, o Somne, ultro rejicit. Hinc veni, nec te precor inspergere totum soporem, qui est in pennis tuis: (felicius caterva hoc rogat:) me tange extremitate virgæ: satis est: aut leviter supercilio suspenso pede.

~~~~~

alterna tantum in statione.—14 *At nunc heus aliquis* Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. Gevart. Heins. Gronov. &c. *At nunc heu aliquis* correxit Joannes Meursius ad Arnobium lib. II. cap. 2. p. 48. et sic etiam legit Heinsius ad Ovid. Heroid. Epist. v. 48. *At nunc heu, si aliquis Barthius. Et nunc fors aliquis* ex conjectura Marklandus.—15 Idem Marklandus pro *nexa* malit *nixa*.—16 Barthius Advers. lib. XVIII. cap. 17. proponit: *te totis infundere pennis*.—17 Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. *precatur*: mutavit Marklandus.—19 Parm. Rom. et Venet. 1. *aut levior*, quod recepit Markl. *aut leviter* in ceteris.

NOTE

14 *Fors* [*Heus*] *Lege Heu.*

16 *Inde*] Ab oculis amantis. *Nec te totas infundere pennas Luminibus compello meis*] Id est, non peto, ut totis alis, seu totus venias. Noster Theb. x. 'Cum vero humentibus alis Incubuit [Somnus]....errare oculi, resolutaque colla, Et medio affatu verba imperfecta relinquit.'

18 *Extremo cacumine virgæ*] Virgam somno dat Statius, ramum Virgilius, alii coram, ut alibi etiam Noster. *Extremo cacumine*] Summo, ἀκρό

τῆ ῥάβδου Græcis. Sic Horatius: 'Sublimi flagello Tange Chloën semel arrogantem.'

19 *Aut levior [leviter] suspenso poplite transi*] Volare etiam somnus dicitur. Vide ejus descriptionem Theb. x. Sperabat vero Poëta, sibi soporis aliquid conciliari posse aura ejus, si solum leviter supra eum pertransiret. Noster Theb. x. 'Illius [Somni] aura solo volucres pecudesque ferasque Explicat.'

V. EPICEDION IN PUERUM SUUM.†

Deflet præproperam ac immaturam mortem pueruli, quem recens natum adoptaverat.

ME miserum! (neque enim verbis solennibus ulla

Me infelicem! (nunc enim nihil ordiar solennibus verbis, odiosus canoris aquis

~~~~~

Vulgo: *Epiciedion in filium*; Parmensis: *Epiciedion in filium suum*; Venet. 1.

Incipiam nunc, Castaliæ vocalibus undis
 Invisus, Phœboque gravis) quæ vestra, sorores,
 Orgia, Pieriæ, quas incestavimus aras?
 Dicite: post penam liceat commissa fateri. 5
 Numquid inaccesso posui vestigia luco?
 Num vetito de fonte bibi? quæ culpa? quis error,
 Quem luimus tantis mœroribus? ecce lacertis,
 Viscera nostra tenens animamque, avellitur infans;

Castaliæ, ac molestus Phæbo) quæ sacra vestra, quæ altaria polluimus sorores Pieriæ? Dicite: post perlatum supplicium liceat mihi crimen fateri. Numquid posui pedem in nemore interdicto? Num potavi de prohibito fonte? Quæ noxa? Quod scelus, cujus penas persolvimus tantis doloribus? Ecce puer, quem visceribus nostris animaque complectebamur, abripitur e nostris brachiis. Non quidem de

Ad Musas. Inscriptio Epicedion in puerum suum est ex conjectura Marklandi. Epicedion in vernam puerum Heinsius in Advers. pp. 549. 594.—1 Barthius scribendum putat ultra pro ulla. Vide Advers. lib. xiii. cap. 10.—2 Incipiam, nec Castaliæ Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. ceu Castaliæ Barthius. Incipiam nunc, Castaliæ Isacius Pontanus et Scriverius.—6 Editio Lindenbrogii, inaccessa.—8 Pro mœroribus Parm. morientibus. Pro lacertis Venet. 1. Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii, lacessit. Hinc Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. conj. fatiscit, vel facessit. Lectio nostra, lacertis, debetur Politiano.—9 Viscera nostra tenens animaque edd. vett. animamque est

NOTÆ

† *Filius Puerum*] Filius ille erat adoptivus.

1 *Neque enim solennibus*] Erant enim certæ et solennes precum formulæ, quibus Deos invocabant. *Ulla*] Id est, carmina.

2 *Vocalibus undis*] Sic Epithalamio Stellæ: 'Et de Pieriis vocalem fontibus undam.' Vide de Castalio fonte prope Parnassum Theb. i. 565.

3 *Sorores Pieriæ*] Musæ.

4 *Orgia*] Orgia proprie sacra Bacchi. Hæc vox usurpatur etiam pro sacris aliorum numinum. *Quas incestavimus aras*] Veteres, cum sibi quid mali accidebat, se in Deos aliquid commisisse existimabant, ut eorum sacra arasque polluisse, lucos ingresses esse, de fontibus sacris et inconcessis bibisse, ut hic Papinius notat. Eadem querela Tibulli lib. i. El. 2.

'Num feror incestus sedes adiiisse Deorum? Sertaque de sanctis deripuisse loca.'

5 *Post penam liceat commissa fateri*] Domitius hunc locum sic interpretatur: Permitto, ut narretis culpam meam etiam post sumtum de me supplicium.

6 *Numquid inaccesso posui vestigia luco? Num vetito de fonte bibi*] Luci et fontes quidam sacri erant, quos ingredi aut tangere licebat tantum initiatis. Propertius iv. Eleg. 10. 'Parce oculis, hospes, Incoque abcede verendo: Cede agedum, et tanta flumina linque fuga. Di tibi dent alios fontes, hæc lymphæ puellis Avia secreti liminis una fuit.'

8 *Ecce lacertis, Viscera nostra tenens animamque, avellitur infans*] Sic ad uxorem Claudiam: 'Fixamque

Non de stirpe quidem, nec qui mea nomina ferret 10
 Oraque; non fueram genitor: sed cernite fletus,
 Liventesque genas, et credite planctibus orbi:
 Orbus ego. Huc patres, et aperto pectore matres
 Conveniant; cineresque oculis, et munera ferte.
 Si qua sub uberibus plenis ad funera natos 15
 Ipsa gradu labente tulit, madidumque cecidit
 Pectus, et ardentes restinxit lacte favillas;
 Quisquis adhuc teneræ signatum flore juventæ
 Immersit cineri juvenem, primaque jacentis
 Serpere crudeles vidit lanugine flammæ, 20
 Adsit, et alterno mecum clamore fatiscat:
 Vincetur lacrymis, et te, Natura, pudebit.

genere erat, nec qui portaret meum nomen, vultumque: non eram pater. Sed videte lacrymas, et sugillatas genas, et meis planctibus orbem me credite. Sane ego orbus. Huc genitores, et matres nudato pectore conveniant, et apportate natiâ, et caput pulvere conspersum, si qua est, quæ pede titubante portavit sub mammis turgentibus ad bustum liberos, et contudit humidum pectus, et sopivit lacte flagrantem cineres. Quisquis etiam imposuit rogo adolescentem, florentem tenera ætate, et aspexit sævos ignes irrepere primæ jacentis lanugini, adveniat, et contendant mecum alterno ejulatu. Superabitur fletibus meis, et tu natura erubescas. Tam immanis,

emendatio Heinsii, non item Marklandi. Vide eundem Heinsium ad Claud. p. 37. et in Advers. l. 1.—11 Orave Markl.—12 Heinsius in Advers. loco jam citato scribendum putat: *et credite fletibus orbem*.—13 Marklandus conj. *apertæ pectora matres*.—14 Edd. vett. *cineresque oculis et carmina ferte*. Heinsius in Advers. *cineremque rogis*. Lectio nostra debetur Marklando. 'Ineptissimus et spurio omni magis spurius versus.' Barth.—17 Pro *restinxit favillas* Parm. et Venet. 2. *restrinxit papillas*; et ita Domitii Calderini codd. qui primus recte fecit *favillas*: retinnit tamen *restrinxit*; et ita Amstel. et Gronov.—19 Parm. *primæque jacentis*.—20 Venet. 1. Parm. et codd. Domitii *lanugine malas*. Domitius correxit: *lanugine flammæ*. 'Hujus loci constructionem donec aliquis mihi expediverit, det veniam ad hunc modum constituendi: *Carpere crudelem vidit lanugine malas Adsit, et alterno mecum clamore fatiscat*. Ordo est: Et vidit crudelem, cinerem scilicet, carpere malas jacentis prima lanugine.' Wakef. Vide Sylv. Crit. Part. iv. p. 23. Venet. 2.

NOTE

animi penetralibus imis, nocte dieque tenes.' Et Pietate Abascantii: 'Visceribus totis animoque amplexa.'

13 *Aperto*] Ut fit in luctu.

14 *Cineresque oculis*] Vultum enim ac caput cinere ac pulvere conspergebant. *Munera* [*carmina*] Ad me consolandum.

15 *Plenis*] Lacte.

17 *Ardentes restinxit lacte favillas*] Alludit ad morem, quo rogos vino extinguebatnr, ut vidimus ad vs. 69. Consolat. ad Ursum. Sed cum de infante loquatur, elegantissime dicit matrem lacte restinxisse cineres, non vino.

Tanta mihi feritas, tanta est insania luctus.
 Hoc quoque cum in * * ter dena luce peracta
 Acclinis tumulo, luctus in carmina verto, 25
 Discordesque modos, et singultantia verba
 Molior: orsa * * est: atque ira tacendi
 Impatiens: sed nec solitæ mihi vertice laurus,
 Nec fronti vittatus honos: en taxea marcet
 Sylva comis, hilareshque hederas plorata cupressus 30
 Excludit ramis: ignavo pollice chordas

tam vecors est dolor meus. Atque etiam cum post elapsos triginta dies meditor hoc carmen funebre, innixus sepulcro, commuto versus in lamenta; tento dissentientes numeros, et dicta suspiriis interrupta. Luctus loqui impedit, et ira non potest silere. Sed nec mihi suetæ laurus cingunt caput, nec frontem decora insula: en rami taxi arent supra crines, et luctuosa cupressus expellit frondibus suis lætas hederas. Per-

prima lanugine.—24 Venet. 1. et Parm. *Hoc quoque cum in* ter, &c. spatio relicto; Domitii Codd. *Hoc quoque cum* in terdena, &c. unde ille: *Hoc quoque cum meditor terdena, &c.* quod exhibent Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ. *Hoc quoque dum nitor* conj. Gronov. qui tamen maluit hunc versum cum lacuna ponere. Monitis ejus paruit Marklandus. —25 *Acclinis* Rom. Venett. 2. 3. 4. Aldd. &c. correxit Lindenbrogius. —26 *Discordesque in* singultantia verba, spatio iterum relicto, in Venet. 1. —27 *Molior: orsa* est: atque ita tacendi Venet. 1. et Parm. *Molior: orsa dolor prohibet atque ira tacendi* Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. ex emendatione Domitii Calderini: 'Verissima res est sic scribendum. Ira cogit eloqui; dolor prohibet. Vide Advers. lib. XIII. cap. 10. Nihil boni sensus est in Papinii hoc loco, sine ista correctione.' Barth. Et hic quoque lacunam statuit Marklandus, jubente Gronovio. Heinsius vero in Advers. lib. I. cap. 2. p. 16. totum locum sic refingit: *Huic quoque dum me do, terdena l. p. Acclinis t. luctusque in c. v. . . . Molior, orsa dolor prohibent atque ira tacendi, &c.* Antiqui codd. præbent, *luctusque*.—31 *Excludit: ramis ignavo, &c.* vel :

NOTÆ

22 *Et te, Natura, pudebit*] Cum ego, qui non sum pater, ipsos patres, ipsasque matres luctu vincam.

24 *Hoc quoque cum, &c.*] In omnibus codicibus hic versus ita scribitur, spatio relicto: *Hoc quoque cum in terdena luce peracta.* Suggest Domitius *meditor*; Gronovius conjicit ponendum *nitor*. Niti carmen dicitur, qui magno labore velut æquæ exsculpit.

26 *Discordes*] Ob perturbationem animi.

28 *Sed nec solitæ mihi vertice laurus, Nec fronti vittatus honos*] Hæc insignia in luctu deponere solebant, ut sæpius diximus. *Vittatus honos*] Honor seu ornamentum vittarum.

29 *Taxea marcet Sylva comis, hilareshque hederas plorata cupressus Excludit ramis*] Epicedio in Patrem: 'Fugere meos Parnassia crines Vellera, funestamque hederis irrepere taxum Extimui, trepidamque (nefas) arecere laurum.' *Taxea Sylva*] Taxei rami.

Pulso: sed incertum digitis errantibus amens
 Tundo chelyn: juvat heu, juvat illaudabile carmen
 Fundere, et incomte miserum laudare dolorem.
 Sic merui; sic me cantuque habituque nefastum 35
 Aspiciant Superi: pudeat Thebasque novumque
 Æaciden: nil jam placitum manabit ab ore.
 Ille ego, qui toties blandus matrumque patrumque
 Vulnera, qui vivos potui mulcere dolores;
 Ille ego lugentum mitis solator, acerbis 40
 Auditus tumulis, et descendantibus umbris,
 Deficio, medicasque manus, fomentaque quæro
 Vulneribus (sed summa) meis. Nunc tempus, amici,
 (Quorum ego manantes oculos et saucia tersi
 Pectora,) reddere opem, sævasque exsolvere grates. 45

cutio fides debili pollice: sed incertus quid canam, frango citharam vagantibus digitis. Juvat heu, juvat fundere illaudatos versus, et inculte celebrare infelicem luctum. Sic merui, sic Dii me cernant funestatum cantu et habitu. Pudeat scripsisse Thebas ac novum Æacidem. Nihil jam lene ore effluet. Ille ego, qui blandus toties quivi lenire plagas, et vehementissimos dolores genitorum ac genitricum; ille ego placidus solator flentium, auditus ab acerbis sepulcris, ac umbris descendantibus in Inferas, fatisco, et postulo medicas manus, et remedia (sed extrema) meis malis. Nunc tempus, sodales, (quorum ego sicavi oculos lacrymis manantes et tersi vulnerata pectora,) reddite auxilium, mutuum referite crudelem gratiam. Scilicet cum ego

Excludit: tremulis ignavo, &c. conj. Marklandus.—32 Edd. vett. incertam; Barthius in Advers. lib. xix. cap. 7. maluit, insertam; Marklandus ex conjectura edidit, incertum.—33 Scindo chelyn edd. vett. mutavit Marklandus.—34 Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 594. legit: satiare dolorem, vel saturare; Barthius in Advers. lib. xix. cap. 7. lacerare dolorem; Scriverius: cantare laborem; Marklandus: et incomtu miserum nudare dolorem; Parmensis enim habet, incomite.—37 Edd. vett. placidum, pro quo Marklandus edidit: placitum.—38 Pro blandus Parmensis blando.—39 Marklandus conj. qui veros potui.—42 Heins. ad Ovid. Pont. v. 11. 20. tentabat: fomentaque quæro Vulneribus, sed vana, meis. Locum corruptum putat Marklandus, sed intentatum reliquit.—43 Nunc tempus amicam Parmensis.—45 Edd. vett. reddite

NOTE

35 *Cantu*] Id est, funebri nenia.
Habitu] Taxo scilicet et cypresso,
 quibus coma cingitur.

36 *Thebas*] Thebaidem. *Novum-que Æaciden*] Achilleidem, quam post absolutam Thebaida suscepit.

39 *Vivos*] Ad vivum pungentes, altius penetrantes.

41 *Descendantibus umbris*] Sic Lacrymis Etrusci: 'Talia dicentem genitor dulcedine læta Audit, et immites lente descendit ad umbras.'

43 *Sed summa*] Cum vulnera mea gravissima sint.

44 *Manantes*] Lacrymis.

45 *Sævas exsolvere grates*] Grates

Nimirum tunc vestra domans ego vulnera, mœstos
 Increpui: nunc damna dolens alterna, reposco
 Infelix lacrymas, et mitia carmina quæro.
 Verum erat: absunt tæ vires, et copia fandi
 Nulla mihi, dignumque nihil mens fulmine tanto
 Repperit: inferior vox omnis, et omnia sordent
 Verba: ignosce, puer: tu me caligine mersum
 Obruis ah dira: viso sic vulnere caræ

50

reprimens vestros luctus, vos affictos redarguebam, tunc dolens aliena mala, mihi miser reponebam fletus, et reservabam mœstos versus. Æquum est, ut nunc mihi rependatis: exhaustæ enim vires mihi sunt, nullaque mihi facultas loquendi, et animus nihil invenit, quod respondeat tanto infortunio: omnis vox infra est, et omnia verba sordent. Da veniam, o infans. Tu me tristem obruis horrendis tenebris.

*****

opem, sævas exolvite grates. Heinsius emendavit ad Claud. Præf. Rufin. i. 4. non vero Marklandus.—46 *Nimirum cum vestra domus ego funera, mœstus* Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *Nimirum cur Parm.* et Venet. 1. Hinc Heinsius in Advers. *Nimirum cur vestra domus ego funera mœstus*; pro domus etiam conjectabat domans; unde Gronovius: domans ego funere mœstos. Venet. 2. et Rom. habent domans. Lectio nostra debetur Marklando.—47 *Increpitis qui damna* Venet. 1. et Parm. *Increpito tunc damna* Aldd. Colin. Gryph. &c. *Increpito, qui damna* Heinsius in Advers. *Increpui: nunc damna* Markl. et, alterna reposco pro vulg. aliena repono; Venet. 1. aliena repono.—48 Venet. 1. et tristia carmina seræ; Aldd. Colin. Gryph. &c. et tristia carmina seræ; altera lectio est ex ingenio Marklandi.—49 *Verum eat* Heinsius ad Claudian. Eutrop. ii. 155. *Verum hæc jam absunt tæ vires* Barthius.—50 Edd. vett. *flumine tanto*; Venet. 2. et vet. Lindembrogii, *fulmine tanto*, quod reposuit Til. et sic legit Scriverius.—52. 53 Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. *ignosce puer: tu me caligine mœstum* Obruis, a duro viso sic vulnere caræ. Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 594. legendum putabat: *tu me caligine mersum*: et hoc proposuit Marklandus, non nominato Heinsio. Mox Parmensis habet: *Obruis, ah! durum*; unde Heinsius ibidem: *haud durum, viso sic vulnere caræ, &c.* Barthius in Advers. lib. xix. cap. 7. tentabat: *tu me caligine mœstum* Obruis ah dura! viso, &c. vel: *Obruis, adjuro: viso, &c.* Gronovii amicus: *tu mi caligine merso* Obvius arsurus: viso, &c. Gruterus in Schedis voluit: *Obruis ah durus! viso*

NOTÆ

sævæ sunt, cum in casu crudeli red-
 duntur.

46 *Nimirum tunc vestra domans ego vulnera, mœstos Increpui* Hoc pæne loquendi modo utitur Epicedio in Glanciam: 'Ægrumque dolorem Libertate doma.'

47 *Reposco* [repono] *Infelix lacrymas* Cum ego lugerem, ac carmine celebrarem damna aliorum, reservabam pro me lacrymas et tristes versus.

49 *Verum erat*] Quod scilicet dicebatur, nullum carmen satis esse ad lacrymas reprimendas. Domitius.

50 *Fulmine tanto*] Sic Epicedio in Glanciam: 'Me fulmine in ipso Andivere patres.' Quintilianus: 'Ut præsus posset hinc esse tanti fulminis metus, quod observatum fore est, celerius occidere festinatam maturitatem.'

53 *Viso sic vulnere caræ Conjugis*]

Conjugis, invenit caneret quod Thracius Orpheus
 Dulce sibi: sic busta Lini complexus Apollo 55
 Non tacuit. Nimius fortasse, avidusque doloris
 Dicar, et in lacrymis justum excessisse pudorem.
 Quisnam autem gemitus, lamentaque nostra reprendit?
 O nimium felix, nimium crudelis, et expers
 Imperii, Fortuna, tui, qui dicere legem 60
 Fletibus, aut fines audet censere dolendi!
 Incitat (heu) planctus: potius fugientia ripas
 Flumina devincas, rapidis aut ignibus obstes,
 Quam miseros lugere vetes: tamen ille severus
 (Quisquis is est) nostræ cognoscat vulnera causæ. 65
 Non ego mercatus Pharia de pube loquaces

Sic Orpheus, ut aspexit æream plagam dilectæ uxoris, non reperit, quo se cantando solaretur: sic Apollo tenens tumulum Lini siluit. Immodici fortasse pertinacisque luctus censor, et superasse æquum modum lacrymarum. Quisnam autem culpam gemitus et ejulatus nostros? O nimium beatus, nimium sævus, et immunis est a tua dominatione, o fortuna, qui audet præscribere leges lacrymis, et ponere modos dolori. Auget, heu, gemitus. Potius sistes fluvios exundantes ripis, aut resistes rapidis flammis, quam prohibeas infelices flere. Ille tamen rigidus (quisquis ille est) discat causam nostræ plage. Non ego emi garrulas delicias de nave Pharia, nec

si vulnerē; et mox quoque: si busta Lini. Gronovius in Diatr. cap. 61. *haud diro viso sic vulnerē.* Ex his omnibus conjecturis lectionem nostram consarcinavit Marklandus.—56 *Conticuit* Parmensis, probantibus Heinsio et Gronov.—57 *Dicor* edd. vett. mutavit Marklandus.—58 Barthius conj. *Quispiam* autem. Venet. 1. *lamentaque nostra rependis.*—63 *Flumina devincas* Parmensis; *citius fugientia ripas* *Flumina detineas* Heinsius in Advers. lib. iv. cap. 4. p. 595.—66 *Pharia de puppe* edd. vett. Heinsius correxit ad Ovid. Met. vii.

NOTÆ

Similis locus in Pietate Abascantii: 'Qualis conspecta conjuge seguis Odrysius vates positus ad Strymona plectris Obstupuit, tristemque rogem sine carmine flevit.'

55 *Lini*] Duo fuerunt Lini Apollinis filii, alter illius et Psamates filius, quem infantulum canes dilacerarunt, de quo pluribus agitur sub finem Theb. i. Alter et Terpsichores filius, qui Musicæ peritissimus fuit, ac magister Thamyrae, Herculis, et Orphei. Hunc ab ipso Hercule ictu citharæ occisum ferunt, quod eum rusticus

canentem irrideret.

56 *Nimius doloris*] Id est, qui nimium indulget dolori. Sic apud Livium: 'M. Manlius nimius animi, cum alios principes sperneret.' Tacito: 'Nimius sermonis erat.'

62 *Incitat (heu) planctus*] Id est, injustitia istius reprehensoris magis incitat planctus, quam sistit. *Fugientia ripas*] Id est, e ripis erumpentia.

65 *Nostræ cognoscat vulnera causæ*] Hypallage: Causam nostri vulneris.

66 *Non ego mercatus Pharia de pube*

Delicias, doctumque sui convicia Nili
 Infantem, lingua nimium, salibusque protervum
 Dilexi: meus ille, meus: tellure cadentem
 Excepi, et vinctum genitali carmine fovi;
 Pulsantemque novas tremulis ululatus auras
 Inserui vitæ: quid plus tribuere parentes?
 Quin alios ortus, libertatemque sub ipsis

amavi puerum eruditum probris sui Nili, et procacem simili lingua et jociis. Meus ille meus: sustuli illum labentem terra, illum pannis involvi, ejusque diem natalem cecini, et vitæ inserui illum petentem novas auras trepidis vagitibus. Quid plus parentes dederunt? Quin præbui tibi, infans, alios natales, et libertatem sub ipsis

56.—67 *Ede tuas doctumque* Venet. 1. *Ædituas doctumque* Parm. Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii; *Delitias doctumque* Aldd. Colin. Gryph. *Nequitias doctumque* tentabat Marklandus.—68 Venet. 1. *lingua sumum*; Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: *lingua simtum*; Gronovius Diatr. cap. 61. *lingua simili*; Heinsius in Advers. p. 595. *lingua eximie*; Marklandus: *linguæ nimium*; sed edidit: *lingua nimium*; T. Demster. ad Rosin. Antiq. lib. v. *lingua Samium*; et sic voluit Petavius ex Cicerone, improbante Gronovio. Barthius vero ad h. l. *linguæque simul manibusque protervum*. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. ceteræ exhibent: *linguæque simul, salibusque protervum*.—70 *Aspezi et uetum* Rom. et Venet. 2.—71 *Poscentemque novas* edd. vett. Marklandus mutavit.—72 *Inferni vitæ* Parm. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii.—73 *Pro ortus* Parm.

NOTE

loquaces Delicias] Sic in Epicedio in Glauciam: 'Non te barbaricæ versabat turbo catastæ; Nec mixtus Phariis venalis mercibus infans Compositosque sales, meditataque verba locutus,' &c. Vide quæ diximus ad hunc locum. *Pharia*] *Ægyptia*. *De puppe*] Alii legunt *gente*, alii *pube*. *Delicias*] Inde vocabantur 'delicati,' ac 'delicatæ' Suetonio: nec vox hæc in malam partem semper accepta, ut diximus ibidem.

67 *Doctumque sui convicia Nili*] Seneca lib. de Tranq. Vitæ: 'Pueros quidam in hoc mercantur procaces, et eorum linguam acunt, et sub magistro habent, qui probra meditate effundant, nec has contumelias vocamus, sed argutias.' *Nili*] Nilus fluvius *Ægypti* notissimus. *Sui*] Quia pueri isti *Ægyptii* erant.

68 *Lingua nimium, salibusque pro-*

tervum] Describit puerum Pantomimum, qui sensus sermonemque aliorum comœdicæ refert. Epitaphio Vitalis Mimi: 'Fingebam vultus, habitus, ac verba loquentum, Ut plures uno crederes ore loqui.' Manilius: 'Et si tanta operum vires commenta negarint: Externis tamen actus erit, nunc voce poëtis, Nunc Satyra gestu, referetque affectibus ora, Et sua dicendo faciet, solusque per omnes Ibit personas, et turbam reddet in uno.'

69 *Tellure cadentem*] Sic Theb. i. 60. 'Si me de matre cadentem Fovisti gremio.' Vide ibidem quæ diximus.

70 *Vinctum*] An pannis involutum, an amplexum. *Genitali carmine*] Genethliaco carmine, ut mos erat.

73 *Alios artus*] Natales: manumiserat enim hunc verpulam Papinius, statim ac natus fuerat,

Uberibus tibi, parve, dedi: tu munera nostra
 Ridebas, ignarus adhuc: properaverit ille, 75
 Sed merito properabat, amor; ne perderet ullum
 Libertas tam parva diem: nonne horridus ipsos
 Invidia Superos, injustaque Tartara pulsem?
 Nonne gemam te, care puer? quo sospite natos
 Non cupii: primo gremium cui protinus ortu 80
 Applicui, fixique meum: cui verba, sonosque
 Monstravi, questusque et murmura cæca resolvens;
 Reptantemque solo demissus ad oscula dextra
 Erex; blandique sinus jam jamque natantes
 Excepisse genas, dulcesque accersere somnos. 85

mammis. Heu adhuc inscius non curabas nostra dona. Ille amor festinaverat, sed jure festinabat, ne libertas tam exigui temporis amitteret ullum diem. Nonne squalidus incessam ipsos Deos, et iniquos Inferos? Nonne te fleum, dilecte infans, quo vivo non optavi liberos? Qui, statim ac natus es, direxisti ad me et injecisti mihi vagitum, quem docui verba, pronunciationemque (detegam querelas, et occultas plagas) et inclinatus manu levavi ad oscula reptantem per terram: cui solebam in dulci gremio siccare humentes oculos, et conciliare blandum somnum. Cui primum

artus; Rom. Venet. 2. et vet. Lindenbrogii, arctus.—74 Edd. vett. heu munera nostra; Heinsius in Advers. lib. 1. cap. 10. Lex munera nostra. Lectio textualis est a Marklando.—75 Sen. Parm. Venet. 2. et Rom. ingratus adhuc. Mox properaverat Rom. Aldd. Colin. Gryph. &c. properaverit Parm. quod reposuit Marklandus.—76 Venet. 2. et vet. Lindenbrogii: ne perderet omnem.—80 Concupii: primo Parm. et codd. Domitii. Edd. vett. gemitum qui; Heinsius in Advers. p. 595. conj. gremium; unde Marklandus, non nominato Heinsio, gremium cui.—81 Implicuit fixitque edd. vett. Applicui fixique est ex ingenio Marklandi.—82 Venet. 1. 2. 3. 4. Parm. Rom. Aldd. Colin. Gryph. Basil. Plant. &c. questusque et vulnera cæca resolveam; Heinsius loco citato: questusque in murmura cæca solutum; vel: sœtumque in murmura cæca resolvei; vel: questusque et murmura cæca cientem. Hinc Marklandus: et murmura cæca resolvens; Heinsius vero, de more, non nominat. Idem Markl. tentabat etiam: questusque et vulnera cæca resolvei.—84. 85 Parm. Rom. et vet. Lindenbrogii: blandoque sinus jam jamque nitentes Excepere genas; Venet. 1. etiam sinus, et Excepere, sed deest vox natantes. Aldd. Colin. Gryph. Basil.

NOTÆ

74 *Munera nostra*] Libertatem, seu munera quæ dabat infantulo Papi-
 nius.

76 *Ne perderet ullum Libertas tam parva diem*] Quia cito extinctus est ille puer.

77 *Horridus*] Efferatus dolore.

80 *Primo gremium, &c. [gemitum qui protinus ortu implicui, fixitque mihi]* Aliqui legunt: primo genitum quem protinus ortu Implicui, fixique mihi.

82 *Murmura [vulnera] cæca*] Virgilius *Æn. x.* 'Nec jacta cæcum dare cuspide vulnus.'

Cui nomen vox prima meum, ludusque tenello
Risus, et e nostro veniebant gaudia vultu.

* * * *

DESUNT CETERA.

verbum, quod protulit, fuit nomen meum, et risu nostro delectabatur infans, et letitia illius veniebat e nostro vultu.

~~~~~

Plant. *blandoque sinu jam jamque natantes Exercere genas*; Tho. Reinesius in Epist. ad Daunium: *blandusque fui jam jamque natantes Exercere genas*; Lindenbrogins: *blandoque sinu jam jamque natantes Extergere genas*; Heinsius: *blandusque sinu jam jamque natantes Exercere genas*; Heinsio quoque placebat *Extergere genas*. Lectio nostra est ex conjectura Marklandi. Venet. 1. *arescere* pro *accersere*.—86 'Aut scribendum: *ductusque tenello Risus*; aut certe: *ludusque tenello Jussus*.' Heins. Vide Advers. p. 597. Venet. 1. *tenebo* pro *tenello*.—87 Heinsius ibidem: *et a nostro*.

NOTÆ

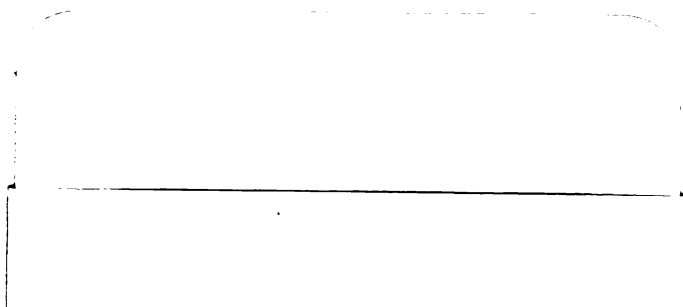
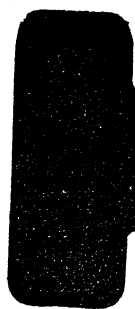
86 *Vox prima*] Id est, cum primum fari potuit.

SYLVARUM FINIS.

89070954334

B89070954334A

89070954334

b89070954334a